P.T.2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 1—2 IANUARIE—FEBRUARIE 1967

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

POPAS COMEMORATIV

Răscoala din 1907 (*Pr. Al. Bardieru*) 3

FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Arhim. IRINEU CRĂCIUNAŞ: **Mitropolitul Veniamin Costachi teolog ortodox** 7
Pr. Prof. GH. VLAD: **Veniamin Costachi episcop la Huşi şi Roman** . 18
Pr. ILIE CIHEORGHIŢĂ: **Gramata de hirotonie a episcopului de Huşi, Veniamin Costachi, dată de Mitropolitul Iacob Stamati în ziua de 27 iunie 1792** 24
N. C. ENESCU: **Veniamin Costachi ctitor şi îndrumător al şcolilor naţionale din Moldova** 32
Arhim. NESTOR VORNICESCU: **Literatura patristică şi preocupările Mitropolitului Veniamin Costachi** 49
Pr. MIRCEA ŞFICHI: **Patriotismul Mitropolitului Veniamin Costachi** . 61
Ierom. Prof. EPIFANIE NOROCEL: **Mitropolitul Veniamin Costachi şi tipografia din Iaşi** 71
Diac. Prof. IOAN IVAN: **Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamţ.** 80
Monahia EUSTOCHIA CIUCANU: **Mitropolitul Veniamin Costachi şi Mănăstirea Agapia** 90
Arhim. ADRIAN HRIŢCU: **Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Slatina** 98
Pr. Prof. I. ZUGRAV: **Legăturile Mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava** . . . 105
Ierod. MITROFAN BĂLTUŢĂ: **Pastorale date de Mitropolitul Veniamin Costachi în legătură cu viaţa monahală** . . . 114
Prof. I. SERAFINCEANU: **Rînduiala Cuviosului Veniamin într-un manuscris închinat Mitropolitului Veniamin Costachi** . . 123
Prof. Univ. Dr. V. CARMAZIN-CACOVSCHI: **Catedrala mitropolitană din Iaşi, ctitoria Mitropolitului Veniamin Costachi** . . . 134
Prof. IONELA MANOLESCU: **Portretele Mitropolitului Veniamin Costachi** 143
Ierodiac. PARTENIE APETREI: **Mitropolitul Veniamin Costachi şi muzica bisericească** 154

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

anv. 97
BIBLIOTECA MITRO... I.-S.
P. I - 2

Mitropolia Moldovei şi Bucovinei
Biblioteca "Dumitru Stăniloae" Iaşi
M00097

ANUL XLIII, Nr. 1—2 IANUARIE—FEBRUARIE 1967

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

Răscoala din 1907

Se împlinesc la începutul acestei primăveri 60 de ani de cînd țara noastră a înregistrat unul din cele mai groaznice cutremure sociale din cîte s-au cunoscut pînă atunci, cu epicentrul inițial la Flămînzii Botoșanilor, de unde apoi, zguduirile în unduiri tot mai repezi și mai furtunoase — s-au întins cu o repeziciune uimitoare cuprinzînd în angrenajul lor toată țara, de la hotarele Dorohoiului și pînă în marginile îndepărtate ale Severinului.

Țăranii ca la poruncă și sub lozinca : «Noi vrem pămînt» — au pornit în iureș înfierbîntat să-și cucerească singuri dreptatea pe care o cerșiseră în van veacuri și veacuri de-a rîndul.

Ca să înțelegem taina acestui zguduitor seism social, — fie cel de la 1907, fie celelalte care au mai răbufnit — ca niște vulcani mocniți dar nu stinși — trebuie să privim lucrurile în adîncul lor, de pe poziția luminoasă a realității, a crudei realități care domnea în țară. Situația constatărilor apare dureros de tristă.

O mînă de exploatatori — 4179 de proprietari — dețineau aproape jumătate din pămîntul țării, — plus imașurile și pămînturile — în vreme ce țărănimea muncitoare era nevoită să se mulțumească cu abia 41% din pămînt, dar din pămîntul cel mai slab, cel mai prost, cel mai neproductiv.

Podvezi și dări dintre cele mai grele și mai apăsătoare după puterea de imaginație și inventivitate personală a proprietarului : arenzile extrem de ridicate ; pășunatul exagerat de scump ; numărul zilelor de clacă înmulțindu-se de la an la an ; înșelăciune la măsurarea pămîntului dat în arendă ; înșelăciune la avansurile date iarna în contul lucrărilor de vară ; dijma neomenos de disproporționată ; învoielile agricole nerespectate ; trusturi arendășești cu neputință de învins ; lipsă de pămînt ; lipsă de hrană ; lipsă de pășunat ; măcinați de boli sociale izvorîte din mizerie, aceasta era icoana crudelor realități din preajma furtunosului 1907.

Distonanța aceasta prea flagrantă între boierul îmbrăcat pururea în porfiră și vison, veselindu-se luminat în toate zilele și milioanele de lazări lipsiți și de proprietate și de produsul muncii, roși de boală, învești mîntați în zdreanța sărăciei, care ar fi poftit să-și potolească foamea lor și a copiilor lor măcar cu fărămiturile de la masa stăpînilor, ci nici pe acelea nu le aveau, acestea au fost mobilul care au scăpărat fulgerător scînteia în pulberea sufletească inflamabilă a țăranului, aducîndu-l la cumpăna disperării și silindu-l să pună

mîna pe uneltele cu care scormonea pămîntul moșierului spre a-și striga deznădăjduit nedreptatea insuportabilă.

Începutul îl fac pălmașii de la Flămînzi. După ei, în trei zile, pîrjolul cuprinde întreaga țară. Ce-a urmat, sau mai exact, cum s-a soldat această îndrăzneață încercare, deși legitimă, cunoaștem relativ cu toții și pe măsură ce vor trece anii vom cunoaște-o și mai bine și mai detaliat. Sate întregi șterse complet de pe suprafața pămîntului, bărbați, femei, copii și bătrîni alături de animale au fost mistuiți în molozul dărîmăturilor cu văpaia focului și cu explozia bombelor.

Peste 11.000 de țărani sacrificați mucenicește, alte mii arestați, torturați, închiși, judecați, condamnați la închisoare pe termene lungi, acesta a fost bilanțul cu care și-au încheiat guvernanții misiunea, uitînd sau ignorînd un adevăr necontestat că răscoala a fost doar «potolită» dar nu și «stinsă»; că țărănimea a fost îngenunchiată prin forță, dar nu și învinsă în idealurile sale firești.

Dacă după «deșteptarea flămînzilor neorganizați în fața armelor soldaților» țăranii n-au izbutit să-și recucerească pămîntul de la moșieri așa cum au visat cînd s-au ridicat în furtună, în schimb, cel puțin formal, au reușit să smulgă guvernului o serie de «promisiuni» — care sînt tot atîtea capete de acuzare contra moșierilor și slugilor lor vinovați total de nedreptățile și exploatările pe care le practicaseră pînă atunci pe spinarea bietului țăran.

Astfel, la 12 martie 1907, noul guvern liberal, numit atunci ad-hoc pentru reprimarea răscoalelor, dă o proclamație prin care cere «concursul călduros și patriotic al tuturor, pentru restabilirea liniștei, siguranței și păcii obștești».

În schimbul liniștei dorite, guvernanții în frunte cu regele, anunță solemn o serie de măsuri de îmbunătățire destinate a «înlătura plîngerile cele mai de frunte ale țăranilor».

Printre altele, se anunță desființarea intermediarilor pentru proprietățile aparținînd Statului și corpurilor constituite; se întăresc Băncile populare ca să poată ajuta pe țărani la arendarea de moșii; măsurarea dreaptă a pămînturilor date în învoieli și răfuirea cinstită a socotelilor agricole. Pămînturile de cultură date în bani se vor plăti în bani. Învoielile de munci agricole vor arăta felul și cîtimea acestor munci; iar prețurile se vor răfui după prețurile obișnuite din timpul cînd se face munca. Munca agricolă cu care se îndatorează un cap de familie nu va întrece puterea acestuia. Se va pregăti o lege pentru ca nici un arendaș să nu poată ține în arendă mai mult de două moșii, cuprinzînd împreună o întindere de 4000 hectare, fie arendare directă sau indirectă, sub orice formă ar fi, fie prin rude, slujbași, sau persoane interpuse. Se va pregăti o lege pentru înființarea Casei rurale, spre a se înlesni țăranilor luarea în arendă și cumpărarea de proprietăți etc. etc.

Dacă aceste promisiuni s-au transformat în faptă sau au rămas doar o simplă literă moartă închisă între cartoanele dosarelor ministeriale, asta se poate iarăși verifica și se cunoaște destul de bine că nici una din acestea n-au fost nici realizate, dar nici respectate.

Cum era și firesc, răscoala de la 1907 fiind o mișcare de masă care a declanșat o luptă acerbă între boier și țăran, între moșier și

pălmaș, între exploatator și exploatat era și natural ca cei socotiți lezați să caute instigatorii și vinovații. Sosise așa dar și prilejul răzbunărilor.

De aceea sub paravanul «îndemnului la instigație» rind pe rînd și proprietarul și arendașul și jandarmul și prefectul și politicianul aruncă după bunul plac acest stigmat periculos asupra tuturor acelora cu care aveau răfueli mai vechi, conflicte neaplanate, ranchiunuri neconsumate, și desigur printre acești nefericiți s-au numărat mulți intelectuali dintre care și numeroși preoți.

Vinovați real, nevinovați sau mai puțin vinovați, fapt cert este că cei declarați ca atare, au fost tîriți, în fața anchetatorilor cruzi, au fost aduși în fața scaunelor de judecată, bătuți, schingiuiți, zvirliți în închisori sau chiar împușcați împărtășind astfel soarta amară cu țărănimea implicată în vîrtejul răzbunărilor.

Era și de așteptat să sufere și slujitorii altarelor alături de țăranul obijduit și nedreptățit.

Veacuri întregi, preoțimea noastră de țară era recrutată de obicei din «rîndul țărănimii».

Preoții erau în multe părți și dascăli și doctori și judecători și părinți și duhovnici, pildă întru toate din toate punctele de vedere.

Viața grea pe care o duceau țăranii, o duceau și slujitorii altarelor. Toate birurile, toate havalele la care erau îndatorați dijmașii satelor față de boieri și față de stăpînire, la aceleași apăsări grele erau supuși și preoții.

De aceea împletirea aceasta de suferință, de necazuri, de lipsuri, i-a unit și mai strîns pe unii de alții, le-a cimentat și mai trainic interesele, năzuințele, gîndurile și speranțele. Unii, — deși conștienți de eventualitatea consecinței — au scris unor demnitari, demascînd atrocitățile.

Ei făceau lucrul acesta tocmai din dragostea și prețuirea față de țărani «din dorința de a-i feri de urmările cumplite ale unei răscoale care nu putea izbîndi în condițiile de atunci».

Ei au fost cotați de instigatori pentru că au pus dezinteresat umărul și-au înființat Bănci Populare — punînd prin aceasta frîu cămătarilor ; au constituit obști de arendare — împiedecînd prin aceasta traficul speculanților de pămînt ; au început prin predici și cuvîntări propaganda contra alcoolismului — și-au stăvilit prin aceasta îmbogățirea cîrciumarilor ; au organizat cercuri culturale, șezători și societăți de tot felul ; au biciuit moravurile boierilor și au îndrăznit să citească «cu voce clară și apăsat parabola bogatului nemilostiv», și țăranul s-a gîndit la nedreptățile stăpînului său.

Între «instigatorii» sîngerosului 1907, care au suferit bătăi, schingiuiri și închisori, se pot număra și cîțiva preoți din Moldova și unii chiar din eparhia noastră.

Le încrustăm numele cu evlavie și-i pomenim cu cinste spre veșnică aducere aminte.

Preotul Gabriel Neagu din Siminicea-Balș-Botoșani ; Pr. Gh. Popescu din Urecheni-Neamț ; Pr. Gh. Gheorghiu din Mărgineni-Neamț învinuit c-a lucrat cu sîrgă la înființarea unei Bănci populare și pentru o cooperativă în acel sat ; Pr. I. Sălăgeanu din Schitul-

Hangu-Neamț ; Pr. Haralamb Tataru din Corni-Liteni-Suceava ; Pr. Săvescu din Frumușica-Botoșani, călugărul Gh. Iftimie zis și Gherasim Rusu, Pr. I. Roșescu din satul Calu-Măstăcani-Neamț ; Pr. Gh. Toma din Buda-Pașcani, Tutova, Pr. Nalboc din Băcești-Bacău, Pr. D. Brîncoveanu din Găuriciu-Tutova și Pr. Nicolae Vavilov, lipovan din Tg. Frumos-Iași.

Acum cînd pe întreg cuprinsul Țării se comemorează sărbătorește faptele petrecute cu 60 de ani în urmă ; cînd se înfierează barbaria închizitorilor și se preamăresc eroii acelor vremuri, gîndurile noastre pioase se întorc cu recunoștință fierbinte către toți cei ce au pătimit chinuri, către toți cei care au gustat mucegaiul închisorilor, către toți cei care au sărutat pămîntul cu gîndul la libertatea și la fericirea poporului român.

Pr. AL. BARDIERU

Figuri din viața bisericească a Moldovei
Mitropolitul Veniamin Costachi

Mitropolitul Veniamin Costachi teolog ortodox

Vorbind despre semnificația comemorării marilor figuri din istoria neamului și a Bisericii, marele istoric Nicolae Iorga scria în 1904, printre altele (într-o broșură despre Mitropolitul Veniamin Costachi) : «Comemorările nu învie morții. Dar ele scot din colțul lor de nemurire, unde arde înaintea lor numai lumina săracă a recunoașterii celor puțini, chipurile mari ale trecutului și le aduc, în lumina făcliilor de pomenire, înaintea atîtora care pînă atunci sau nu știau nimic despre acei oameni sau îi uitaseră, și poporul întreg, pentru care se face comemorarea..., se simte într-adevăr trăind mai puternic în clipele procesiilor, rugăciunilor și cuvîntărilor, căci la puterea lui se adaugă atunci, în ceasul de recunoștință, puterea păstrată în scrise așezăminte și fapte ale celui care se pomenește».

În decursul celor 120 de ani care s-au scurs de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi, autori competenți au scris numeroase studii și articole prin care au scos la lumină «din colțul lor de nemurire, puterea păstrată în așezămintele și faptele» acestui mare ierarh ; «ei au arătat amănunțit și cu multă căldură, meritele care i-au atras această cinstire și l-au făcut să strălucească atît de luminos între ierarhii români, precum și bogata și multilaterala activitate ce a desfășurat, împletindu-și preocupările de ordin duhovnicesc, ca suprem păstor al Moldovei, cu cele pentru împlinirea nevoilor și aspirațiilor neamului».

Figura Mitropolitului Veniamin ca teolog ortodox se desprinde cu ușurință din însăși activitatea pe care a desfășurat-o ca ierarh, din tipăriturile sale, majoritatea traduceri din literatura patristică, și mai ales din puținele scrieri originale păstrate pînă astăzi (în special prefețele la diferitele cărți traduse de el sau de alții cu binecuvîntarea lui), în care el tratează, desigur sumar și în treacăt, unele aspecte ale învățăturii ortodoxe. Concepția teologică ortodoxă ocupă un loc important în viața și activitatea Mitropolitului Veniamin ; expunerea aspectelor mai importante ale acestei concepții ne ajută să cunoaștem și să înțelegem mai bine personalitatea acestui mare ierarh.

1. *Date biografice.* Mitropolitul Veniamin Costachi s-a născut la 20 decembrie 1768, în satul Roșiești din ținutul Fălciului. La 1 ianuarie 1769 el a fost botezat primind numele Vasile. Părinții săi,

Grigore Costachi zis Negel și Maria Cantacuzin sau Canta, se trăgeau din vechi familii boierești.

După ce primește primele noțiuni de învățătură în familie, tînărul Vasile Costachi urmează un timp Școala de la Trei Ierarhi din Iași, care însă nu-l mulțumește. Purtat se pare de gîndul de a pleca la Mănăstirea Neamț, părăsește școala de la Iași. Cu învoirea scrisă a tatălui său, tînărul Vasile Costachi a intrat în monahism la Episcopia din Huși în anul 1784, la vîrsta de aproape 16 ani ; la Huși a fost călugărit de episcopul Iacob Stamati primind numele de călugărie Veniamin. După 4 ani, în 1788, el a fost hirotonit diacon. Îndată după hirotonie, vine la Iași, fiind chemat de Mitropolitul Leon Gheucă. În septembrie același an, a fost hirotonit preot și rînduit eclesiarh mare, fiind totodată ridicat la rangul de arhimandrit. Din această ascultare trece ca egumen la Mănăstirea Sf. Spiridon, în martie 1789, unde stă pînă la 27 iunie 1792, cînd pleacă ca episcop la Huși.

Anii petrecuți de Veniamin la Huși și Iași (1784-1792) pe lîngă Episcopul Iacob Stamati și Mitropolitul Leon Gheucă, amîndoi ierarhi luminați, avînd biblioteci bogate, practica bisericească etc., au constituit o adevărată școală pentru pregătirea teologică și formarea caracterului său moral.

În unele însemnări și acte ale vremii se remarcă aleasa pregătire teologică a lui Veniamin. Astfel psaltul Șerban de la Sf. Spiridon, într-o însemnare făcută pe o carte, la 21 octombrie 1789, vorbește de «părintele Veniamin Negel, om eghemonicos și cu învățătura covîrșind pe toți». În actul de hirotonie și numire ca episcop la Huși, pe lîngă calitățile morale se remarcă pregătirea sa cărturărească fiind «vrednic la toată știința». Cunoștințele teologice dobîndite în perioada de tinerețe, el și le-a îmbogățit în tot cursul vieții sale prin cercetări ulterioare și mai ales prin lectura continuă a Sf. Scripturi și a Sf. Părinți, cele două izvoare de bază ale teologiei ortodoxe, cum menționează el însuși în testament.

Avînd o bogată pregătire teologică și împodobit cu alese calități morale, Veniamin Costachi păstorește cu rîvnă și pricepere timp de 4 ani ca episcop la Huși, de la 27 iunie 1792 pînă la 1 iunie 1796, cînd este ales ca episcop de Roman, în urma morții Episcopului Antonie. La Roman, Veniamin Costachi a păstorit 7 ani, de la 1 iunie 1796 pînă la 15 martie 1803, cînd este ales mitropolit al Moldovei și Sucevei urmînd părintelui său duhovnicesc, Mitropolitul Iacob Stamati, mort la 10 martie 1803.

După o păstorie de aproape 40 de ani ca Mitropolit al Moldovei și Sucevei (întreruptă în două rînduri : 20. II. 1808-1. X. 1812 și 1821-1822, 16 luni), în urma unor conflicte cu domnitorul țării, Mihail Sturza, Veniamin își dă demisia la 18 ianuarie 1842 ; la cîteva zile după aceasta — 28 ianuarie 1842 —, plîns și regretat de credincioșii moldoveni, el se retrage la Mănăstirea Slatina, unde-și trăiește ultimii ani ai vieții. La 18 decembrie 1846, în vîrstă de 78 de ani, el își dă obștescul sfîrșit, fiind îngropat lîngă biserica mănăstirii în semn de smerenie călugărească. La 30 decembrie 1886, rămășițele sale pămîntești au fost aduse la Iași și așezate în catedrala mitro-

politană, ctitoria sa, terminată și sfințită de Mitropolitul Iosif Naniescu.

Păstoria lui Veniamin Costachi, ca episcop la Huși și Roman, dar mai ales ca mitropolit al Moldovei și Sucevei, reprezintă o perioadă de mari înfăptuiri în viața bisericii moldovenești și a Moldovei în general.

2. *Învățătură, credință și fapte bune.* Mîntuirea se realizează, spune Veniamin, cu ajutorul a doi factori: cunoștința și credința. Cunoștința, care naște credința, se capătă și se desăvîrșește prin învățătura dumnezeieștilor Scripturi. Credința care se naște din cunoștință se dovedește, viază și crește prin săvîrșirea faptelor bune, căci fără fapte ea este moartă. «Ca să fie cineva creștin desăvîrșit trebuie mai întîi să aibă teoria credinței, adică să știe dumnezeiasca Scriptură și învățătură, și apoi și praxis, adică să aibă și faptele credinței» (Bisericeasca istorie, 1841, Prefață).

În special în prefața la Istoria Scripturii Vechiului Testament, Mitropolitul Veniamin accentuează rolul învățăturii (cunoștinței) în raport cu credința și faptele bune, luînd ca sprijin în această privință și unele texte biblice, în special Mat. 28, 19; F. Ap., 2, 14 (propovăduirea precede botezul); Rom. 10, 17; Evrei 11, 1 (credința vine din auzire, din învățătură) etc. Pornind de la porunca Mîntuitorului dată apostolilor de a învăța și boteza, ierarhul moldovean vorbește despre raportul dintre botez și credința ce vine prin învățătură, condiționînd primirea botezului de credință. Îndatorirea pusă de Biserică de a avea pruncul nași la botez, arată de asemenea grija pentru învățătura celui botezat, căci «ajungînd pruncul la vîrsta primitoare de învățătură, se va învăța atunci, cele ce pentru pruncie n-a putut să le învețe înainte de botez».

Mitropolitul Veniamin arată rolul important pe care l-a avut «învățătura credinței» în decursul istoriei bisericești, încă din primele zile ale creștinismului, amintind și unele prevederi canonice care obligă pe slujitorii bisericești la predicarea cuvîntului dumnezeesc. În concepția ierarhului moldovean, cunoașterea învățăturii creștine are ca urmare firească o credință puternică, care rodește apoi «semnele» credinței, adică o viață creștină virtuoasă, prosperă sub toate aspectele ei. «Împuținîndu-se însă învățătura credinței prea lesne au putut să se împuțineze și credința, și împuținîndu-se credința neapărat au urmat să se împuțineze și semnele ei» (Istoria Scripturii Vechiului Testament, Prefața).

3. *Cîteva elemente de antropologie patristică.* Mai ales prefața la Istoria Scripturii Vechiului Testament cuprinde importante idei de antropologie creștină, o adevărată sinteză a cugetării patristice. În lume există «trei neamuri de vietăți: săditoare, mișcătoare și cuvîntătoare», adică cele din regnul vegetal, animal și omul, «ființa cea cuvîntătoare», care le covîrșește pe toate, pentru că, prin natura sufletului său, el este nemuritor. La aceasta se referă și cuvîntul Sfintei Scripturi care spune: «Să facem om după chipul și după asemănarea noastră». După alcătuirea trupului omul este, de asemenea, «cea mai iscusită zidire decît toate făpturile, fiind făptură a însăși mîinilor lui Dumnezeu». Este adevărat că există unele vietăți

«cu firească iscusință», pe care o au ca o pornire din instinct, și par a fi mai presus decît natura omului. Fiind însă «o ființă cuvîntătoare, de minte și de știință primitoare, omul covîrșește pre toate acele firești iscusințe, prin învățătură și indeletnicire». Într-adevăr, zice Mitropolitul Veniamin, omul nu se naște cu știința ca păianjenul să împletească pînze și mreje; învățînd însă și îndeletnicindu-se el covîrșește această știință firească... (Omul) nu se naște firește cîntînd cu bună armonie ca privighetoarea; învățătura însă și îndeletnicirea i-au putut ajuta să-și canonească înălțarea și pogorîrea gîtlejului său mai meșteșugit decît toate binecîntătoarele paseri. Omul poate fi și bun zugraf, bun geometru, bun astronom, bun fizician, pe toate cu învățătura le pătrunde, toate le pricepe, toate le învață; se înalță prin aceasta și la scaunul Dumnezeului celui preaînalt...».

Învățătura și cultura în general, ca și toate științele și meșteșugirile, au mare importanță, spune ierarhul moldovean, căci povățuiesc pe om la toată fapta cea bună, la o viețuire morală, care face pe om să fie folositor în viața aceasta și vrednic pentru Împărăția lui Dumnezeu în cea viitoare.

Pe cît de mult înalță învățătura pe om, spune Mitropolitul Veniamin, pe atît de mult îl înjosește și păgubește lipsa învățăturii, neglijența: «Omul fiind înzestrat de Dumnezeu cu talentul de vietate cuvîntătoare, de minte și de știință primitoare, și neîndeletnicindu-se în învățătura a nici un fel de știință sau meșteșug, nu se poate socoti vrednic de altă numire decît de slugă vicleană și leneșă»; «O zădarnică greutate a pămîntului, mai netrebnică decît înșeși stîncile de piatră», «cerșetor de pîine» pentru a-și întreține «netrebnica și zadarnica sa viață» (Istoria Scripturiii Vechiului Testament, Prefața).

4. *Virtutea, adevărata măreție a omului.* Dumnezeu, din marea sa milostivire, spune Mitropolitul Veniamin, a sădit în sufletul fiecărui om un dar dumnezeesc prin care el poate cunoaște binele și răul. Fiind înzestrat cu acest dar, cu minte și înțelegere, cu «firească iscodire», omul poate înțelege cum se cuvine fiecare lucru, fiecare faptă, ceea ce este drept, adevărat și folositor, hotărîndu-se și trecînd apoi la împlinirea binelui. În felul acesta, omul poate progresa mereu pe calea desăvîrșirii, a slujirii și a fericirii tuturor. El își poate da seama de ceea ce este, de cum ar trebui să fie, își poate alege calea binelui, în care se cade a rămînea totdeauna. Din nefericire însă, în aceeași măsură, omul poate să decadă, să nu mai fie acela care a fost; dar el se poate ridica din nou, poate repara greșala făcută, poate să progreseze pe calea virtuții. «Omul din trupesc poate a se preface duhovnicesc, și din păcătos a se face drept» (Oglinda omului celui dinăuntru, Prefață).

Mergînd pe această linie a cugetării patristice, în care se vede mai ales influența Sf. Grigorie de Nisa, Mitropolitul Veniamin accentuează mult valoarea virtuții în viața creștină. Căci numai păsind pe calea virtuții omul poate progresa mereu, poate valorifica talanții cu care l-a înzestrat Dumnezeu. «Adevărata glorie, adevărata mărire stă numai în virtute»; nu numai numele sau haina fac pe cineva creștin, preot sau călugăr, ci «credința și faptele bune următoare acesteia».

Virtutea este aceea care dă valoare și sens vieții omenești. Important este nu cît am trăit ci cum am viețuit. «Căci traiul cel adevărat, spune Mitropolitul Veniamin, nu stă în lunga viețuire, dar în viețuirea virtuoasă, folositoare omenirii, de ar fi chiar și numai de o zi, care este aceia : cînd murim păcatului și viem lui Dumnezeu, umblînd întru înnoirea vieții lui, curățindu-ne de spurcăciunea trupului și a sufletului și lucrînd cu sfințenie întru frica lui Dumnezeu». «Iată mijlocul, prin care să putem viețui, nu îndelung, dar cu nemurire, în orice poziție și stare ne-am afla». Mitropolitul Veniamin condamnă cu asprime pe cei care, neglijînd săvîrșirea binelui, se lenevesc «cheltuindu-și vremea în zadar», cu diferite fapte rele «nefolositoare și de suflet pierzătoare».

Desigur că prin săvîrșirea virtuții, creștinul nu are în vedere numai binele său personal ci mai ales binele și fericirea semenilor săi, binele obștesc, în spiritul dragostei creștine. În privința aceasta ierarhul moldovean stăruie cît se poate de mult. «Mărirea, avuția și gloria cea adevărată, spune el, nu stă în pompa cea din afară, în strălucirea tronurilor și în mulțimea comorilor materiale... dar stă întru răspîndirea acestora cu faceri de bine întinse peste frații noștrii cei cuvîntători, ba chiar și peste confăptuirile lumii noastre, împărțind și dînd săracilor după mărimea și numărul talanților, ce ni s-au împărțit de la Dumnezeu și de care avem a da seamă, ca așa să rămîie dreptatea noastră în veci...». «Și pentru mine vă rugați, cere Veniamin fiilor săi duhovnicești, ca cel ce totdeauna mai mult cinstesc folosul de obște, decît răsuflarea ce-mi ține viața» (Triod. 1833, Prefață).

Într-o cuvîntare adresată boierilor, Mitropolitul Veniamin îi îndeamnă să lase intrigile și interesele particulare și să caute cu toții binele cel de obște al Patriei, care cuprinde și binele personal al fiecăruia. «Să lăsăm dar, iubiților, spune el, toată vrajba și prigonirea în zilele acestea de criză, cînd este nevoie a fi uniți și a socoti pentru binele de obște al Patriei noastre, și să îmbrățișăm dragostea cea nefățarnică și fără vicleșug, să lăsăm interesul cel din parte care urmează din vătămarea cea de obște și să îmbrățișăm toți pe cel de obște (bine), că atuncea și acel particularnic se împlinește, căci într-alt chip cu neputință este a face ceva bine».

Numai o astfel de comportare, pusă în slujba binelui obștesc, se poate numi viață, spune Mitropolitul Veniamin ; în felul acesta omul devine un mădular sănătos așezat la locul său în trupul societății, contribuind la progresul și fericirea ei. Altfel, omul, înzestrat cu talanți și haruri dumnezeiești, ajunge a fi «uriciunea pustiirii înălțată la locul cel sfînt» (Buna murire, Prefață).

5. *«Cler învățat și încuviințat»*. «Nădejdea care am hrănit și hrănesc în sufletul meu, este că înmulțindu-se cărțile în limba nației, dacă nu eu, dar urmașii mei se vor învrednici a se folosi de cliros învățat și încuviințat, și a cîștiga norod luminat în știința învățăturilor creștine, m-au făcut neadormit în tîlmăcirea sfintelor cărți». Aceste cuvinte, scrise de Mitropolitul Veniamin în prefața la Istoria Scripturii Vechiului Testament, Iași, 1824, arată grija deosebită pe care a purtat-o mereu pentru pregătirea clerului bisericesc. Pentru a-și

împlini cu roade bogate misiunea sa mîntuitoare, Biserica, arată Mitropolitul Veniamin, are nevoie de un cler «învățat și încuviințat (cuviincios)», care să fie «sare și lumină» după cuvîntul Evangheliei, «chip și pildă de fapte bune enoriașilor lor». «Dator ești, o preote, spune Veniamin într-o pastorală adresată preoților pe cînd era episcop la Roman, ca unul ce ai primit asupra ta darul prea Sfîntului Duh, și te-ai pus învățător norodului, să nu-ți fie petrecerea ca a celor de obște, ci să fii ferit și păzit de toată prihana care aduce scandal și defăimare cinului tău, adică (să te ferești) de beție care este începătura tuturor răutăților, de zavistie, de mîndrie, de gîlcevi, de judecăți, de sudalme, de cuvinte deșarte, de jurămînturi drepte sau nedrepte și de a ieși martor împotriva cuiva. Și să fii curat atît la cele dinlăuntru ale tale, cum și pe dinafară, îngrijit la haine, spălat și pieptănat, ca toate faptele și urmările tale să fie pildă celor ce privesc la tine, că obicei au supușii a urma întru toate povățuitorului lor».

Mitropolitul Veniamin accentuează, în numeroase prefețe, răspunderea pe care o au slujitorii bisericești înaintea lui Dumnezeu pentru păstoriții lor. Ca și pentru marii ierarhi ai Ortodoxiei, conștiința acestei răspunderi a fost pentru Veniamin un imbold permanent pentru o cît mai rodnică activitate pastorală. Gîndul la judecata din urmă, cînd urmează să dăm seama pentru toate faptele, este de asemenea o metodă ce stimulează activitatea pastorală asupra căreia stăruie ierarhul moldovean.

6. *«Norod luminat»*. Îndeplinindu-și în acest fel îndatoririle, păstorii duhovnicești, spune Mitropolitul Veniamin, pregătesc un «norod luminat», credincioși vrednici ai Bisericii Ortodoxe. El dorea ca învățătura creștină să pătrundă în adîncul ființei credinciosului, devenind legea lui de viață. Dogma creștină trebuie să fie cunoscută și înțeleasă prin virtutea credinței luminată de înțelepciunea rațiunii. Învățătura și viața creștină trebuie să fie mărturisită și trăită în toată puritatea ei, fără adaosuri străine și păgubitoare. În acest scop, Mitropolitul Veniamin cere preotului să înlăture anumite practici nesănătoase din viața unor credincioși: «Să te silești în tot chipul ca să desghini dintre poporăni vrăjile, farmicile, descîntecele, baerile și altele asemenea acestora, care le fac ei mai mulți prin casele lor, căci acestea sînt lucruri păgînești și neplăcute lui Dumnezeu» (Pastorala cit.).

7. *Respectarea rînduielilor bisericești*. Conștient de răspunderea sa ca ierarh, pentru păstrarea dreptei credințe și a tuturor rînduielilor bisericești, Mitropolitul Veniamin ținea cu tărie la aplicarea corectă a dispozițiunilor canonice privind diferitele aspecte ale vieții bisericești. Vom aminti numai cîteva din acestea.

Astfel, Mitropolitul Veniamin dă îndrumări prețioase pentru administrarea corectă a tainei Sf. Botez în lumina învățăturii și practicii ortodoxe, făcînd o adevărată reformă în această privință. «Am îngrijit a face îndreptare sfîntului botez, spune Veniamin în testament, pentru că și în eparhiile Hușului și a Romanului și în Mitropolie, deși preoții erau învățați să facă botezul în trei afundări, făcîndu-li-se și forme la colimvitrele ce se aflau la sediile acelor

eparhii, ei totuși botezau prin turnări, avînd pe la biserici covățele care de abia puteau cuprinde cîte o ocă de apă, adeseori și acelea fiind crăpate, iar prin orașe erau folosite lighene de bărbierit, în Iași numai la Mitropolie și la Sf. Spiridon se aflau colimvitre de aramă încăpătoare, aceasta dar cu ajutorul lui Dumnezeu, după multă stăruință, o am adus la dreapta deplinire canonicească pe temeiul credinței ortodoxe».

O atenție deosebită a acordat familiei. El se folosea cu multă scumpătate de dreptul său de a acorda unele dispense în ceea ce privește gradele de rudenie și mai ales divorțul. Deși blînd și bun prin excelență, el a luat uneori hotărîri care prin asprimea lor par a depăși doctrina Bisericii asupra pedepselor pe care ea le poate aplica. Sînt cunoscute cazurile unor femei care, părăsindu-și bărbații, au fost pedepsite de Veniamin cu cîteva luni și chiar ani de zile de închisoare la mănăstire «pînă cînd își vor veni în dreapta cugetare». Aceste pedepse aveau desigur și menirea de a servi drept pildă pentru alții, ca nu cumva să se slăbească trăinicia vieții de familie, cinstirea ei ca taină sfîntă pe care Veniamin o vedea amenințată prin înmulțirea divorțurilor și a concubinajului. Atenția pe care a dat-o ierarhul moldovean familiei se vede și din corespondența bogată pe care a avut-o cu Patriarhul Grigorie al Constantinopolului, în jurul anului 1839, în legătură cu gradele de rudenie, probleme cu caracter juridic etc.

Mitropolitul Veniamin accentuează rolul sfintei euharistii în viața credincioșilor. Interesant este însă faptul că el recomandă ca împărtășirea preoților slujitori, a diaconilor precum și a credincioșilor să se facă din cele trei părticele ale Sf. Agneț: HS, NI și KA, fără nici o deosebire; practica potrivit căreea preoții slujitori se împărtășesc cu HS, celelalte părticele NI și KA fiind rezervate pentru credincioși, practică existentă atunci ca și astăzi în Biserica noastră, este socotită de Veniamin ca o abatere gravă. «Această socotință, zice el, este cu totul împotriva sfintei și dreptei credințe, și cu greu păcat greșește înaintea lui Dumnezeu cel ce poartă o socotință așa putredă» (Liturghier, 1818, Prefață). De fapt tradiția existentă de a se împărtăși slujitorii cu HS, iar credincioșii cu NI și KA, nu este determinată de unele considerațiuni teologice — în sensul că ar fi vreo deosebire între cele 4 părticele ale Sf. Agneț, opinie pe care Veniamin o atribuie, se pare, celor ce susțin această «socotință», — ci mai ales de considerente practice.

În problemele de cult, Mitropolitul Veniamin cercetează rînduiala existentă în raport cu tipicul grecesc și cu cel rusesc, făcînd apoi recomandările necesare, pe care le socotește mai potrivite. Cărțile de cult tipărite de el nu sînt niște simple traduceri, ci adeseori, adevărate prelucrări. De pildă, el face distincția între cuvintele slavă și mărire, arătînd cînd trebuie să se folosească unul și cînd celălalt. Să nu se spună Înțelepciune dreaptă ci Înțelepciune, drepți. Constatînd că mulți creștini nu fac cum trebuie semnul sfintei cruci, semnul adevărat al mîntuirii, Mitropolitul Veniamin tipărește o circulară-pastorală în care arată pe larg semnificația crucii în creștinism și cum trebuie făcut semnul ei de creștini.

8. *Statornic apărător al Ortodoxiei.* Bun cunoscător al istoriei bisericești, Mitropolitul Veniamin deplînge existența schismei între Biserica Ortodoxă și cea Catolică. «Înfricoșata schismă» s-a produs, spune el, prin «aruncarea diabolicelor zîzanii ale patimilor și prin urmare ale neunirii, ce de la începutul omenirii pe unde s-au vîrît au risipit sate, au sfărîmat cetăți din temelie și au șters neamuri întregi din cartea vieții». Schisma, «această armă gheenică», a lovit «cu îndoitul cuțit» chiar în principiul fundamental al învățăturii lui Hristos, care este dragostea, făcînd «pe cei ce se numesc următorii lui Hristos a se cunoaște nu prin dragoste, ci prin ură și dezbinare, și ridicînd din nou zidul vrajbei, care-l surpase Hristos prin crucea Sa, lăsînd între răsărit și apus umbră întunecoasă» (Piatra Scandelei, 1844, Prefață).

Mitropolitul Veniamin cunoștea, desigur, acțiunea prozelitismului catolic în Moldova de-a lungul vremii. În această lumină trebuie privită atitudinea lui de mare apărător al Ortodoxiei moldovenești, fără a se arăta intolerant față de celelalte confesiuni. Astfel el a încuviințat construirea unei biserici catolice la Iași, cu respectarea unor condiții stabilite în prealabil. În 1814 și 1820, cînd se încerca înființarea unei episcopii catolice la Iași, prin nunțiul papal de la Viena, credincioșii și clerul moldovean în frunte cu arhipăstorul lor s-au opus cu toată hotărîrea, deși guvernul era înclinat spre aceasta.

În cazul unor catolici trecuți la ortodoxie, Mitropolitul Veniamin recomandă să fie primiți fie prin «primirea desăvîrșitului botez» după practica de la Constantinopol și celelalte patriarhii orientale, fie prin ungerea cu sf. mir, cum se obișnuia în Biserica Rusă.

Dincolo de aceste frămîntări și lupte confesionale, Mitropolitul Veniamin privea la starea ideală a unității tuturor creștinilor. «Dumnezeule ! Cel unit în Treime, se roagă el, adă prin lumina doctrinei și prin puterea virtuții moralului Tău pe toți la unirea Ortodoxiei, împreună prin dragostea evanghelică inimile noastre ale tuturora, ca toți într-un gînd să umblăm în casa Ta cea dumnezeiască... Surpă peretele din mijloc al vrajbei, ce diavolul, urîtorul binelui, au înălțat ca pe un turn babilonic al neînțelegerii pînă la nourii tulburi...» (Piatra Scandelei).

9. *Lumina culturii pentru binele tuturor.* Conștient că cea dintîi și cea mai însemnată îndatorire a episcopului, datorie care precede chiar pe cea a săvîrșirii lucrărilor sfinte și a administrării Bisericii, este aceea de a învăța cu timp și fără timp, Mitropolitul Veniamin a pus în centrul activității sale pastorale activitatea culturală : înființarea de școli și tipărirea cărților, calea și mijlocul cel mai bun pentru formarea unui «cler învățat» și a unui «norod luminat». În împlinirea acestui măreț ideal, ierarhul moldovean a lucrat după un plan bine chibzuit, ținînd seama de diferitele trebuințe ale vieții bisericești din Moldova, care era «uscată de lipsa cărților» și de «sărăcia cuvîntului lui Dumnezeu». Ca un pedagog iscusit, el alege pentru tradus și tipărit cărțile de bază ale învățăturii creștine alcătuite de Sf. Părinți, de care Mitropolia Moldovei avea mai mare nevoie : cărți privind doctrina și morala ortodoxă precum și cea canonică, cărți de ritual, pentru diferite rînduieli bisericești etc.

În concepția Mitropolitului Veniamin, tiparul este lumină aprinsă în sfeșnic, iar cartea, scrisă cu condei de fier de care vorbește Iov, este lucrătoare la mîntuirea omului. Cartea este o «prosforă» adusă lui Dumnezeu pe altarul Bisericii și al Patriei, ca o dovadă a dragostei față de neamul românesc, pentru folosul și învățătura tuturor. De aceea, spune Veniamin, cartea trebuie cetită cu evlavie și credință, la biserică dar și acasă, după o anumită rînduială, ca să se rețină învățăturile ei folositoare, care urmează a fi împlinite în viața zilnică de către fiii Bisericii. «Ceresc fac pre omul carele cu luare aminte și necontenit le citește (dumnezeeștile Scripturi), și lîngă citire înjugă și pre împlinirea cu lucrul a celor citite» (Chiriarodromionul, 1811, Prefață). Sf. Scriptură, spune Mitropolitul Veniamin, cuprinde și unele locuri mai greu de înțeles, de aceea creștinul trebuie să ceară îndrumarea păstorilor sufletești pentru o explicare corectă a cuvîntului lui Dumnezeu.

Desigur că în această activitate culturală, Mitropolitul Veniamin nu avea în vedere numai trebuințele vieții bisericești, ci el îmbrățișa într-un tot armonios binele și progresul pentru întreaga viață a Moldovei. Adeseori el spune în prefețe: cartea poate să fie cetită de oamenii din «toate vîrstele și treptele», aducînd tuturor un neprețuit folos obștesc «atît duhovnicesc cît și politicesc».

În această ordine de idei trebuie amintită străduința Mitropolitului Veniamin pentru răspîndirea culturii prin înființarea diferitelor școli în Iași sau alte localități ale Moldovei.

Totodată el îndeamnă cu multă stăruință pe părinți să-și dea copiii la școli, unde să primească învățătura și pregătirea necesară pentru viață, avînd cuvinte aspre pentru cei ce nu fac aceasta. «Ucigași de fii, zice el, se pot socoti cu adevărat părinții care nu se îngrijesc să dea nici un fel de învățătură și pregătire fiilor lor, ba încă ei sînt și mai răi decît aceia, după cum adeverează Sf. Ioan Gură de Aur, zicînd: că ucigașii de fii numai trupul îl despart de suflet, iar cei ce nu dau o creștere bună și învățătura trebuitoare fiilor lor, despart și trupul de suflet și sufletul de Dumnezeu» (Istoria Scripturii Vechiului Testament).

În ceea ce privește folosirea limbii române în cult și în școli, el a continuat tradiția și eforturile marilor ierarhi moldoveni care au asigurat biruința deplină a limbii române în Biserică. Făcînd un pas mai departe, Veniamin stăruie și reușește să asigure folosirea limbii române și în școli, ea fiind capabilă să exprime cele mai înalte idei și cugetări ale rațiunii umane. Se știe, de asemenea, că prima reprezentare teatrală cultă dată la Iași, în 27. XII. 1816, s-a făcut cu binecuvîntarea și în prezența lui Veniamin. El aduce o contribuție importantă și în ceea ce privește îndepărtarea unor străinisme și a unor cuvinte intermediare din limba română, fără a se schimba însăși structura și temelia ei. De aceea el este socotit ca unul din «ctitorii» limbii române.

10. *«Tot ce mi-a stat în putință am făcut»* (Testament). În concepția patristică teologul ortodox este cel ce cugetă și vorbește despre Dumnezeu, dar în același timp împlinește poruncile lui mîntuitoare. Un astfel de teolog a fost și Mitropolitul Veniamin. Păstorind

în vreme de adînci frămîntări, el a făcut tot ce i-a stat în putință ca să sporească «și sufletește și materialicește, înflorirea Sfintei Biserici și a Patriei».

Virtuțile care caracterizează personalitatea morală a Mitropolitului Veniamin sînt în special blîndețea, bunătatea, smerenia și mai ales dragostea. Biografii sînt unanimi în această privință. Marele istoric Nicolae Iorga, mișcat de marea personalitate a lui Veniamin, spunea, printre altele, în 1904: «Dacă ai fi întrebat acum șaizeci-șaptezeci de ani, în Iașii lui Mihai Sturza Voievod, în care trăiau însă, pe lîngă mulți tembeli și svăpăiați, și atîția oameni cu frumos caracter și cu multă rîvnă pentru cele bune, atîția bătrîni cuminți și atîția tineri gata de multe jertfe, dacă ai fi întrebat pe boierul de modă veche ca și pe studentul din Paris, pe creștinul dreptcredincios ca și pe evreu chiar, cine este omul cel mai bun din Moldova, ei ar fi răspuns într-un glas: «părintele Veniamin». Dacă ai fi cercetat pe lîngă acești oameni care este omul cel mai harnic din țară, acel care nu lasă nici o clipă fără o întrebuințare folositoare altora, ți s-ar fi arătat în căsuța saracă a vechii Mitropolii dărăpănate un bătrîn călugăr de aproape optzeci de ani care-și aprindea candela vegherilor pentru a cîștiga și a împărtăși învățătura Scripturilor, care i se părea lui călăuza cea mai sigură pe grelele drumuri ale vieții. Dacă ai fi vrut să știi care e cel mai sărac, cel mai lipsit, cel mai vîndut de dator dintre făcătorii binelui, care se vede și al multului bine pe care nu-l știe nimeni, ți s-ar fi șoptit același nume venerat al octogenarului mitropolit. Într-atîta lume amestecată și împărțită, în ceea ce privește judecățile, era înțelegere deplină în această singură privință», «Era așa de iubit de oamenii de rînd, care știau că la dînsul, ca la un adevărat om al lui Dumnezeu Milostivul, se află ajutor la toate nevoile». «Un om mai sfînt și mai bun decît dînsul n-a mai ținut în mîni cîrja de episcop român». «Mai mare și mai evanghelic păstor, spune istoricul C. Erbiceanu, n-a avut neamul românesc; asemenea bun patriot și cu durerea de neamul și de vatra strămoșească n-a avut mulți țara noastră; mai zelos apărător al legii ortodoxe și al tradiției bisericești n-a avut de mult Biserica întreagă a Răsăritului». Francezul Edgar Quinet, mișcat de personalitatea lui Veniamin, exclamă plin de admirație: «O spectacol măreț și sublim! Suflet de o castitate îngerească; frumos și plin de măreție, cum n-am mai văzut alt bătrîn în viața mea; cînd Mitropolitul Veniamin, în splendoarea bisericii sale orientale, se înfățișa îmbrăcat în veșmintele sale aurite, cu pletele-i de zăpadă și-n valuri căzînd pe umeri, poporul vedea într-însul pe însuși Sfîntul patron al Moldovei».

*

După cum se vede, Mitropolitul Veniamin nu privește învățătura creștină numai sub aspectul ei teoretic-speculativ, ci mai ales în legătură cu viața practică de fiecare zi a credinciosului și a Bisericii în general. El nu este un teolog de profesie, care să trateze în mod sistematic diferite probleme ale teologiei ortodoxe; preocupat mai ales de latura practică a vieții bisericești, în condițiile primei jumătăți a veacului al XIX-lea, el accentuează acele aspecte ale învățătu-

rii ortodoxe care veneau în legătură cu activitatea sa pastorală. Modul în care el privește și tratează problemele teologice se înscrie pe linia unei cugetări ortodoxe autentice, străbătută de suflul profund al spiritualității patristice. Concepția sa teologică este realistă și progresistă, mai ales sub aspect moral și cultural.

Prin concepția sa teologică, prin activitatea sa pilduitoare și prin personalitatea sa morală, Mitropolitul Veniamin se înscrie astfel ca o figură de seamă în galeria ierarhilor români.

Arhim. IRINEU CRĂCIUNAŞ

Notă bibliografică; Adamescu Gh., *Viaţa Mitropolitului Veniamin Costachi* (în Istoria Seminarului Veniamin din Iaşi, p. 3-40), Bucureşti, 1904, p. 174; Bulacu Mihai, Pr., *Marele catehet şi întemeietor al şcoalei moldoveneşti: Mitropolitul Veniamin Costachi*, în Bis. Ort. Rom., nr. 11-12/1946, p. 510-519; Erbiceanu Constantin, *Despre viaţa şi activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi ca mitropolit al Moldovei*, Bucureşti 1888, p. 35; Gheorghiţă Ilie, Pr. Dr., *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1946 (cu prefeţele, pastoralele, actele de demisie şi testamentul Mitropolitului Veniamin) p. 272; Iorga Nicolae, *Viaţa şi faptele Mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi*, (1768-1846), Bucureşti 1904, p. 78; Iorgu D. Ivan, Prof., *Mitropolitul Veniamin Costachi în lumina canoanelor*, în Bis. Ort. Rom., nr. 1-3/1947, p. 81-96; Manolache Teodor, *Bibliografia Mitropolitului Veniamin Costachi* în Bis. Ort. Rom., nr. 10-12/1946, p. 545-600; Turcu Constantin, *Pomenirea unui mare ierarh*, în Bis. Ort. Rom., nr. 10-12/1946, p. 520-526; Vasilache Vasile, Protos. *Mitropolitul Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ 1941, p. 372; Vizanti Andrei, *Veniamin Costachi, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, 1881, p. 164.

Veniamin Costachi episcop la Huși și Roman

Veniamin Costachi urmează la scaunul Episcopiei de Huși după Iacob Stamati, ales și înscăunat Mitropolit al Moldovei la 22 iunie 1792. Ipopsifierea lui Veniamin s-a făcut la 27 iunie 1792 în biserica Sf. Spiridon din Iași. Arhiereii asistenți au fost: Antonie Episcopul Romanului și doi arhierei greci. Cînd a fost sfințit episcop, Veniamin era în vîrstă de numai 23 de ani 6 luni și cîteva zile. Ridicarea sa în treapta arhieriei la această vîrstă se datorește însușirilor sale deosebite, culturii sale alese și sprijinului pe care i l-a acordat Mitropolitul Iacob Stamati, al cărui ucenic era.

Vacanța scaunului episcopal de la Huși îl găsise pe tînărul Veniamin Costachi egumen al Mănăstirii Sf. Spiridon din Iași. Doar trei ani condusese mănăstirea, dar acest timp a fost de ajuns pentru a-și lărgi orizontul de cunoștințe și pentru a-și manifesta alesele sale calități de conducător și îndrumător duhovnicesc.

Cu prilejul hirotoniei lui Veniamin, Mitropolitul Iacob Stamati a dat o prea frumoasă gramată de hirotonie, plină de aprecieri cu privire la noul episcop, care este publicată în întregime în această revistă și din care extragem: «Drept aceea și Sfînta Episcopie a Hușului, rămîind întru lipsa apărătorului ei celui adevărat Arhiereu, fiindcă noi înșine, ce am episcopit întru dînsa, prin alegerea și cererea de obște, a părții boerești și politicești, cu împreună voința și primirea a Prea Înălțatului Domnului nostru Alexandru Constantin Moruzi Voievod, ne-am suit la scaunu Sfintei Mitropolii a Moldaviei. Și fiind neapărată trebuința ca fără zăbavă să se așeze la această Eparhie alt Episcop și păstoriu duhovnicesc, spre mîntuirea, ocîrmuirea și purtarea de grijă a cuvîntăreței turme cei dintru dînsa. Cercat-am dar și am aflat pe prea cinstitul între Ieromonahi Veniamin Egumenul Monastirii Sfîntului Spiridon, *vrednic de toată știința și plecat întru viața călugărească, cuvios, smerit, împodobit cu blîndețe și cu alte fapte bune, temătoriu de Dumnezeu și ispitit întru vrednicia sa,* pre carele l-am chemat către rînduiala Arhieriei...» (Melchisedec, Cronica Hușilor pag. 376-377).

Instalat Episcop al Hușilor, Veniamin începe, cu multă îndemînare și mult elan sufletesc, păstorirea Eparhiei în care văzuse lumina zilei și în care, sub omoforul Episcopului Iacob Stamate, intrase în viața monahală și primise hirotonia în diacon. Ajunsese conducător spiritual tocmai acolo unde se formase, în locul unde se încălzise la idealurile cele mai sfinte ce și le făurea, acolo unde se odihneau scumpii lui părinți.

Noul Episcop Veniamin, ucenicul lui Iacob Stamate, a mers întru

totul pe urmele înaintașului său, căutînd să întrețină pe cele terminate și să termine pe cele începute de el. În catedrală, la cele lăsate de Episcopul Iacob, a adăugat o sfîntă *Evanghelie,* îmbrăcată în argint, un *Policandru* mare, un *sfînt Aer* și multe alte obiecte de cult. A înzestrat cu toate cele necesare noua casă episcopală clădită de Iacob Stamati. A avut grijă de apărarea drepturilor ctitoricești ale acestei episcopii. A găsit deschis procesul dintre tîrgoveți și Episcopie în privința unor chestiuni bănești, pe care l-a rezolvat mulțumitor pentru amîndouă părțile.

Tînărul episcop de la Huși nu s-a socotit desăvîrșit, ci a continuat să învețe mereu. Se adăpa din bogatele izvoare ale scrierilor Sfinților Părinți și ale marilor teologi. Se pregătea pentru activitatea literară pe care avea s-o desfășoare, mai tîrziu, cînd va avea la dispoziție tipografii. Și-a procurat mineele grecești de Veneția. Pe unele din ele s-au păstrat însemnări grecești făcute de el.

A îndemnat pe vestiții monahi Gherontie și Grigorie — cel din urmă, ulterior Mitropolit al Ungrovlahiei — să traducă «Tîlcuirile lui Teofilact la cele patru evanghelii», ceea ce dovedește că el era în strînsă legătură cu atmosfera cărturărească de la Mănăstirea Neamțului, unde se aflau și cei doi tîlcuitori, ucenici ai lui Paisie. Dorind ca fiii săi sufletești să cunoască adevărurile evanghelice, tînărul episcop a comunicat celor doi traducători că e gata să ia asupra lui tipărirea.

În timpul păstoririi lui Veniamin la Huși s-a întîmplat ca renumitul stareț Paisie să-și dea obștescul sfîrșit, la 15 noiembrie 1794. Mitropolitul Moldovei, Iacob Stamati, i-a încredințat lui Veniamin misiunea de a lua parte la înmormîntare și de a alege alt stareț. Nu l-a delegat pe Antonie, Episcopul Romanului, care era mai aproape de Mănăstirea Neamț, ci pe Veniamin, care era apropiat duhovnicește de curentul paisian.

Profesorul N. Iorga credea că Veniamin, înainte de a se călugări, a plecat de la Huși la Mănăstirea Neamț, ca să vadă pe marele stareț de acolo, dar nu acolo s-a călugărit, ci la Huși de către Episcopul Iacob Stamati.

Îndată ce a primit vestea și delegația de la Mitropolitul Iacob Stamati, Veniamin a alergat cît mai repede, ca să slujească la înmormîntarea lui Paisie. Depărtarea însă și drumul greu, din cauza iernii timpurii din anul acela, l-au împiedicat de a ajunge la timp. Călugării l-au așteptat pînă în ziua de 18 noiembrie (a patra zi), cînd soborul mănăstirii a săvîrșit înmormîntarea lui Paisie în interiorul Bisericii Înălțarea Domnului. Peste noapte a sosit și episcopul. Podidindu-l lacrimile, tînărul episcop, care-și luase ca model de viață și de activitate pe acest călugăr umilit și harnic, se îmbracă dimineața în veșmintele arhierești, săvîrșește Sf. Liturghie și face panahidă, după datină, la mormînt. Apoi, îndeplinindu-și și cealaltă delegație ce o avea de la Mitropolitul Iacob, rînduiește stareț pe cel ales de soborul mănăstirii, pe duhovnicul Sofronie, unul din ucenicii și colaboratorii lui Paisie. Atunci a luat de aici, cu sine la Huși, pe ierodiaconul Ștefan pe care l-a pus să-i traducă Viețile Sfinților.

Episcopul Melchisedec, în Cronica Hușilor, se referă la multele danii ce s-au făcut Episcopiei în timpul păstoriei lui Veniamin.

N. Istrati, descriindu-i viața în *Înainte cuvîntarea* de la Tîlcuirea Psaltirii, tradusă de Mitropolitul Veniamin, face mențiune în scurte cuvinte despre această activitate de la Huși și de alegerea sa ca episcop la Roman: «Îmbunătățirile ceale făcute în bisericile și cu clerul eparhiei, blîndețele, umilitatea, bunătatea, dărnicia, evlavia și activitatea, de care a dat nenumărate dovezi, fură singurele motive prin care Episcopul Veniamin la 1 iunie 1796 s-a ales la scaunul de Roman».

Deci faptele și însușirile sale de conducător la Eparhia de Huși l-au îndreptățit la scaunul, a cărui rang era după al Mitropolitului Moldovei. Condica sfîntă a Mitropoliei cuprinde o însemnare în legătură cu mutarea Episcopului Veniamin de la Huși la Roman, la eparhia văduvită prin trecerea la cele veșnice a Episcopului Antonie la 1796. «Aceasta s-a făcut cu blagoslovenia Preosfințitului Iacov Mitropolitul, prin alegerea de obște și prin bunăvoința Domnitorului Alexandru Calimah Voievod, într-acestaș an în ziua de 1 iunie».

În noua eparhie, Episcopul Veniamin a trecut la o activitate mai bogată. Experiența dobîndită la Huși, unde a păstorit «patru ani în capăt», i-a folosit. «Vlădica Veniamin, subțirele fecior de boier, sfîntul călugăr și darnicul făcător de bine Veniamin, cel mai tînăr dintre arhiereii Moldovei, după cum se exprimă N. Iorga, urma la Roman după doi episcopi — Iacob Grecul și Antonie» — care n-au înscris înfăptuiri de cinste în istoria acestei Eparhii.

Ca să-și cunoască noua eparhie, Veniamin face vizite canonice prin orașe, dar mai ales prin sate, unde nu se mărginește numai la săvîrșirea slujbelor, ci ține predici pline de înțelepciune. Se apropia, mai ales, de sufletul dreptcredincioșilor, căutînd să le asculte păsuriile și să le potolească suferințele izvorîte din pricina nedreptăților ce le îndura. Multe cazuri de acestea s-au petrecut. Într-un sat era mare supărare și neînțelegere din pricina unor hortărnicii făcute samavolnic. Atunci însuși episcopul cu ispravnicul ținutului a făcut dreptate la fața locului.

În orașul Roman, Episcopul Veniamin a găsit trei biserici de zid: 1. Catedrala episcopală, zidită la anul 1550 în locul vechii biserici din timpul lui Alexandru cel Bun; 2. Biserica Precista Mare, zidită de Doamna Ruxandra soția lui Alexandru Lăpușneanu la 1569, rezidită la 1753 de Episcopul Ioanichie, zidită din nou la 1787 de Gherasim Putneanul; 3. Biserica Albă, în cinstea Sf. Voievozi, zidită de Vel Spătarul Vasile Cantacuzino la 1695, după ce se surpase cea veche, zidită de Ștefan Tomșa Vodă cu un secol mai înainte. Mai erau în Roman 3 biserici de lemn: 1. Biserica Sf. Nicolae, în locul căreia pe vremea Episcopului Veniamin a început construirea unei biserici de piatră. În timpul Episcopului Gherasim, succesorul lui Veniamin, s-a terminat biserica actuală de zid, căreea i s-a dăruit de către acest episcop catapeteasma Episcopiei, deoarece pentru catedrală el a făcut una nouă, care există și astăzi; 2. Biserica Precista «din sus», cunoscută acum sub numele de Precista mică clădită de Preotul Ioniță, înainte de 1777. Parohienii au început a zidi împrejur în 1791 o biserică din piatră la care lucrările continuau și pe vremea

Episcopul Veniamin; 3. A treia biserică de lemn, cu hramul Sf. Gheorghe, a primit sprijinul lui Veniamin.

Episcopul Leon Gheucă, în timpul păstoriei sale la Roman (1769-1786) a început a zidi un turn clopotniță măreț, deasupra porții de intrare în incinta Episcopiei, în locul unui turn mic. N-a apucat a-l isprăvi cînd a fost ales mitropolit. Poate că Episcopul Veniamin va fi continuat lucrările, dar și el a trecut pe neașteptate mitropolit, după o păstorie de numai 7 ani la Roman. Turnul clopotniță a fost terminat abia de Episcopul Melchisedec, în penultimul deceniu al secolului al XIX-lea.

În timpul păstoriei Episcopului Veniamin la Episcopia Romanului, în partea de miazăzi a incintei, s-a construit un beci deasupra căruia au fost înălțate unele clădiri. În legătură cu acestea, o pisanie, atribuită lui Veniamin, este deplină lămuritoare:

«Viața omenească, Avînd scurtare firească
Este datoriu ori și cine, Fiindu'i cu înlesnire
Nemuritoriu să se facă, În acest viacu cea să treacă
Ideea dar și pe mine, Îndemnîndu-mă în lume
Adică prin cunoștință, Să jertfească ame putință
Mărturii aducu văzute — Aceste zidiri gătite,
Iulie în treizeci de zile, Cu mică prin osîrduire
Nu m-am cruțatu șis făcute. În leatu omie opt sute».

Întrucît Episcopia era grevată de datorii, Episcopul Veniamin s-a ocupat în chip deosebit de buna administrare, ba chiar de sporirea veniturilor eparhiale. La 20 mai 1798, episcopul cere Voievodului Alexandru Ioan Calimah să dea un hrisov, prin care stabilește venitul de care trebuie să profite Episcopia de la vatra tîrgului Roman. Prin acest hrisov, domnitorul aprobă creșterea veniturilor Episcopiei. În 1799, noul domnitor Constantin Ipsilanti reduce încă dările tîrgoveților către Episcopie, dar îi interzice acesteea arendarea veniturilor și executarea lor în chip silnic.

Episcopul Melchisedec, în Cronica Romanului, spune, citînd pe Wolf: «În anul 1798 Veniamin a zidit în Roman un spital, care a fost prevăzut cu un medic și cu o spițerie (farmacie). Veniturile episcopale nu-i ajungeau pentru întreținerea acestei opere de binefacere, de aceea este silit să se împrumute cu 80 pungi de lei, pe care s-a îndatorat a-i plăti din viitoarele sale venituri». Arhimandritul Gherasim Putneanul egumen al Mănăstirii Precista Mare, timp de 12 ani, pînă la încetarea sa din viață, în 1797, a zidit din nou biserica mănăstirii la 1787. Inscripția din pridvorul bisericii cuprinde următoarele: «acesta a făcut începere spitalului». În adevăr, el a început să primească în bolnița rudimentară a mănăstirii și bolnavi din afară. Egumenul următor Vartolomei Putneanul (care a condus mănăstirea 6 ani și 9 luni după 1797) a transformat bolnița rudimentară în adevărat spital.

De altfel de la întemeierea Mănăstirii Precista Mare de către Episcopul Ioanichie Hasan la 1753, cînd Doamna Ruxandra a zidit din nou această mănăstire, s-a stabilit să se organizeze în jurul ei o infirmerie pentru săraci. Spitalul din Roman zidit de Episcopul

Veniamin (1798) este situat pe locul Mănăstirii Precista și continuă opera începută de stareții Gherasim și Vartolomei.

«Cea mai prețioasă moștenire, pe care ne-a lăsat-o arhimandritul Vartolomei Putneanul, a fost desăvîrșirea acelei rudimentare bolnițe, pe care i-o transmisese Gherasim, în spital adevărat, încadrat cu personal medical, înzestrat cu local propriu și prevăzut cu o «spițerie» care avea să deservească și marele public, fiind prima în oraș. Toate acestea și încă altele nu s-au putut realiza, evident, numai cu cei 9000 lei (nedeplini) lăsați în acest scop prin diata lui Gherasim. Și întrucît nici bugetul mănăstirii nu putea fi angajat, deoarece toate excedentele se administrau cu scrupulozitate prin «Gheneralnica Epitropie», în vederea subvenționării propriului său spital de la Iași, a fost nevoie de un alt și substanțial sprijin, venit din afară.

Episcopul Veniamin Costachi, ce păstorea atunci la Roman, este cel care a oferit benevol diferența necesară, în sumă de 80 de pungi de bani (40.000 lei vechi).

Astfel, prin contribuția lor colectivă, egumenii Gherasim și Vartolomei Putneanul, împreună cu Episcopul Veniamin Costachi pot fi considerați ca cei dintîi și adevărați ctitori ai «Ospitalului Săracilor din tîrgul Romanului».

Dar, pe lîngă aptitudinile de bun gospodar, pe lîngă buna administrare a veniturilor Episcopiei, pe lîngă grija de cei bolnavi și de cei săraci, mai presus de toate a pus Episcopul Veniamin grija sa părintească față de preoții Eparhiei, pe care-i considera, în chip firesc, drept conlucrători la marea lucrare de mîntuire a sufletelor. Pe ei căuta să-i lumineze și să-i convingă că, prin har, prin învățătură și prin pilda vieții lor, pot să-și împlinească marea lor misiune.

Este cunoscută importanta pastorală, pe care a trimis-o clerului, se pare chiar la începutul episcopatului său de la Roman. În ea dă prețioase sfaturi preoților și le recomandă să le citească adeseori și să le păzească întocmai și neapărat.

Preoții să fie fără prihană, să se ferească de beție, pricina tuturor relelor, de mîndrie, de judecăți etc., să fie pildă poporănilor în toate. Să aibă grijă de biserică, spre a fi înzestrată cu tot ce e necesar. Îi învață cum să se pregătească pentru Sf. Liturghie, cum să păzească Sf. Taine, cum să îndrumeze pe poporeni. «Pe casnicii tăi», spune la punctul 5, «să-i înveți frica lui Dumnezeu cu îndeletnicire la rugăciuni, a păzi curățenia, a fi cinstitori și ascultători, ferindu-se de adunări necuviincioase, ca să ia și alții pildă bună din casa ta». Preoții să nu cunune fără «peciul» episcopului. Să nu se mute în alt sat sau să slujească la altă biserică fără știrea și blagoslovenia arhierească. Să nu se judece la judecătoriile politicești.

Continuă apoi cu alte frumoase sfaturi pastorale și încheie: «Aceste mai sus arătate, ce ți s-au pus ca o oglindă, înainte, privește-le, o preote. Și de le vei păzi întocma, neapărat, bine să știi, că vei cîștiga dragoste și evlavie, de la oameni cinstire și ajutorul lor vei dobîndi. Arhiereul să va bucura de tine și te va iubi ca pre un împreună slujitoriu al tainelor lui Dumnezeu, Carele așa să te întărească Domnul Dumnezeu, a le păzi neapărat, cu iubirea lui de oameni în veci. Amin».

Cuprinsul acestei pastorale arată pe arhiereul cu însușiri de mare păstor. Rîvna, scrupulozitatea canonică, precum și disciplina sufletească ne-ar face să credem că e scrisă de un ierarh vîrstnic. Cînd dădea Veniamin aceste înțelepte îndemnuri preoților avea abia 27-28 ani. Era cel mai tînăr episcop ce l-a avut Moldova. Evlavia lui și viața îmbunătățită îi dau glas puternic de povață, bazată nu numai pe autoritatea chiriarhală, ci mai ales pe prestigiul, pe care-l dă viața curată și nevinovată, pe care nimeni nu i-o putea tăgădui.

După o activitate chiriarhală de aproape 11 ani la Huși și la Roman, Episcopul Veniamin era cunoscut peste tot în Moldova. «Sfîntul se desăvîrșea tot mai mult în acest episcop de 30 de ani», scria profesorul Nicolae Iorga.

Se bucura de mare prețuire în fața poporului, a voievodului și a sfetnicilor săi.

Ultimul document, citat de Episcopul Melchisedec, care se referă la Episcopul Veniamin, din vremea păstoriei sale la Roman, este din 8 aprilie 1801. În acel an, Vartolomei, egumenul Mănăstirii Precista Mare din Roman, cere voie a îngrădi cu zaplaz un loc al Episcopiei, care este dinaintea porții mănăstirii și pe care în zilele de tîrg, carăle care se adună, fac gunoi dinaintea porții. Cînd Episcopia va avea trebuință de acel loc, se va ridica zaplazul. Episcopul a aprobat propunerea și egumenul a dat zapis de angajamentul luat.

Se știe, în sfîrșit, că, în anul 1802, Veniamin a petrecut cîteva zile la Mănăstirea Neamț, unde a săvîrșit la 15 mai un parastas pentru Ștefan cel Mare. Se poate crede că el a slujit și la hramul Mănăstirii, Înălțarea Domnului, care, în acel an, a fost sărbătorită la 22 mai.

În martie 1803 el a primit, la Roman, jalnica veste că binefăcătorul său, Mitropolitul Iacob Stamati, a părăsit lumea aceasta la 11-12 martie. Cum era și firesc, gîndurile tuturor s-au îndreptat către tînărul episcop de Roman. Peste 3 zile el a fost ales Mitropolit al Moldovei, urmînd astfel părintelui său sufletesc. Nu împlinise 35 de ani, dar avea o experiență destul de bogată. Împlinise tradiția, trecînd pe la Episcopiile de Huși și Roman înainte de a ajunge în scaunul mitropolitan.

Pr. Prof. GH. VLAD

BIBLIOGRAFIE

Melchisedec, *Cronica Huşilor şi a Episcopiei*, 1869; Melchisedec, *Cronica Romanului şi a Episcopiei*, 1874; Cristea Al., *Episcopia Romanului*, 1901; Iorga N., *Viaţa şi faptele Mitropolitului Moldovei Veniamin Costachi*, 1904; Iorga N., *Istoria Bisericii Româneşti*, vol. II, 1909; Dobrescu N., *Istoria Bisericii Române*, 1912; Solomei I., *Ctitoria aşezămintelor Sf. Spiridon*, 1940; Bobulescu C., *Noi contribuţii la biografia Mitropolitului Veniamin Costachi*, 1939; Vasilache V., *Mitropolitul Veniamin Costachi*, 1941; Gheorghiţă Ilie, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, 1946; *Istoria Bisericii Române*, (Pr. Prof. Gh. Moisescu, Pr. Prof. Şt. Lupşa, Pr. Prof. Gh. Filipaşcu), Manual pentru Institutele teologice, vol. II, 1958; Cozărescu Epifanie, *Arhimandritul Vartolomei Putneanul*, Contribuţie la elucidarea unei vechi confuzii, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, nr. 3-4 martie-aprilie 1962.

Gramata*) de hirotonie a episcopului de Huși Veniamin Costachi

dată de Mitropolitul Iacob Stamati în ziua de 27 iunie, anul 1792

«CU MILA LUI DUMNEZEU IACOV ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT MOLDAVIEI

«Cea mai presus de începătură, și mai presus de lumină, și mai presus de ființă, și mai presus de toată zidirea, fără de asămănare prea înnaltă fire, ceea ce nedesp[ărțit] să împarte după ipostasuri și în trei fețe să laudă și să unește făr de amestecare după unirea ființii: Cînd după cea negrăită și firească a ei bunătate au scos toată zi[direa] dintru neființă la ființă, să vede cum că au zidit adecă cu gîndirea podoaba cea înțelegătoare a îngerilor, precum zice cel după numirea Blagoslovii Grigorie, că întăi gîn[dește] și gîndirea faptă au fost. Iar ceialaltă cu cuvîntul Domnului ceriurile s-au întărit.

«Numai pre om, pomul cel ceresc, [cuprinderea] firii ceii nevăzute și văzute, adunarea împreună a tuturor puterilor celor din lume, după care și Mica lume să numește: prin sfat și oarecum prin socoteală negrăită îl s[ăvîrșește], pentru că zice: Să facem om după chipul nostru și după asămănare. Trupul cu mîinile zidindu-l precum s-au zis, țărînă luînd din pămînt, au zidit pre om: Iar cu suflarea puind întru dînsul [suflet] cuvîntător: pentru că au suflat întrînsul duh de viiață, precum iaste scris.

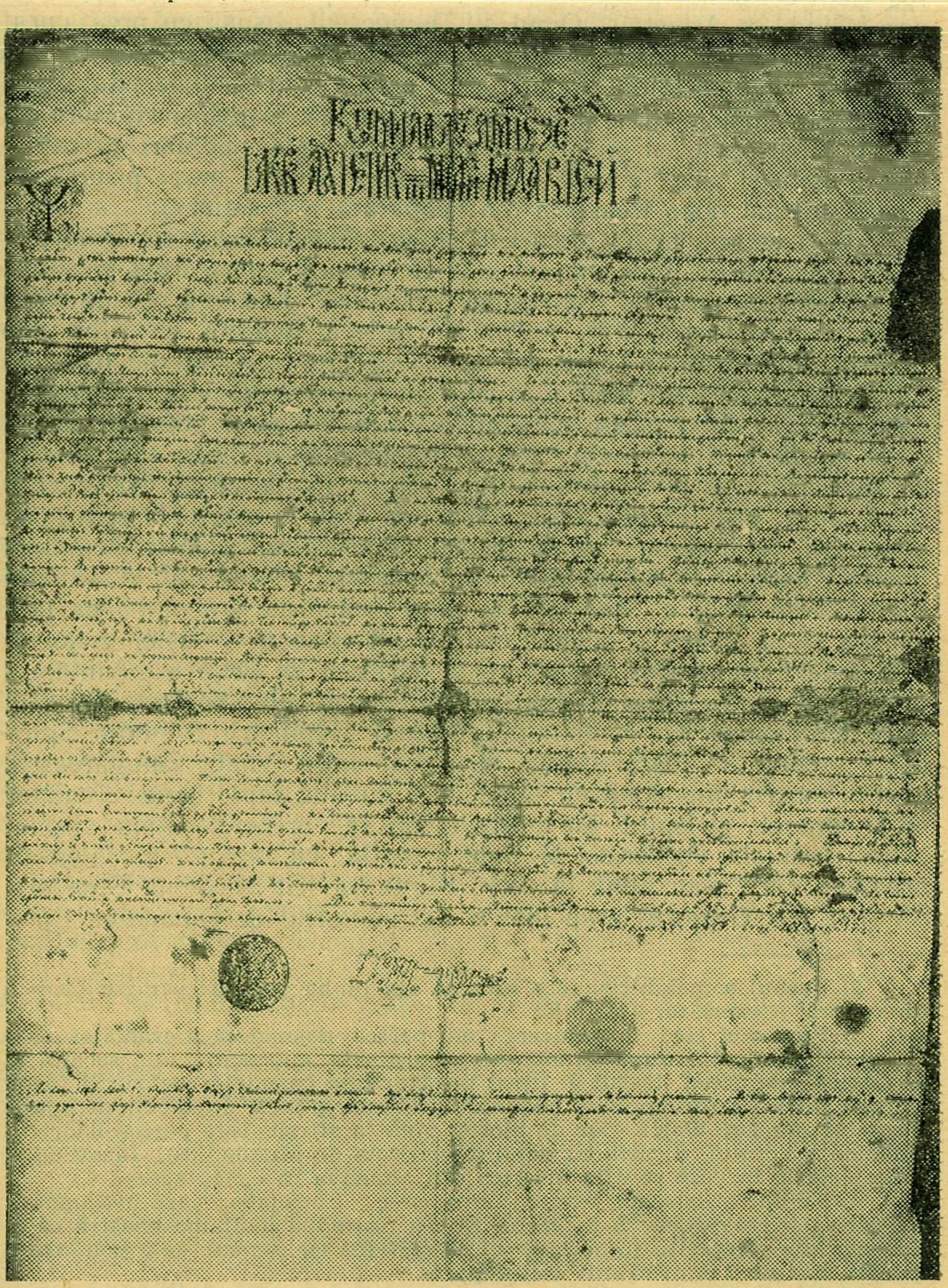
«Drept aceia iaste și mai înnalt decît toate zidirile cele în parte, ca cel ce iaste cuprinzător împreună a tuturor și să osăbește de către toate, ca cel ce singur are cel după chipul lui Dumnezeu și după asămănare. Ci și purtării de grijă ceii foarte multe și necontenite iaste bine *înpărtinit* [1]) de către această în trei luminători Dumnezăire, firește fiind sămănată întru dînsul și dinafară cu poronci

---

*) Gramătă, de la cuvîntul grecesc τὸ γράμμα-ατος, înseamnă literă scrisă; deci și scrisoare, act, document. Termenul acesta s-a păstrat în biserica noastră mai ales pentru denumirea actelor oficiale de hirotonie ale clericilor. Episcopul Melchisedec, care a publicat acest act în Chronica Huşilor, însă nu după originalul pe care îl avem noi la îndemînă, ci după copia din Condica Sfîntă, l-a numit Carte sau Decret de episcopie. (A se vedea: Ep. Melchisedec, *Chronica Huşilor şi a Episcopiei* cu aseminea numire. Buc., 1869, p. 374).

1) Verbul a înpărtini, azi neuzitat cu înţelesul de a se face părtaş la ceva, a împărţi şi deci a împărtăşi, este întrebuinţat de două ori în cuprinsul acestui act.

iaste păzit și cu legi povățuit. Și ca cel ce iaste minunea cea mare a însuși ziditoriului Dumnezeu și Domnului nostru Is. Hs. celui ce s-au făcut în chip de om și chipul robului au purtat, s-au mîntuit aciastă

Gramata de hirotonie a episcopului de Huși Veniamin Costachi dată de Mitropolitul Iacob Stamati în ziua de 27 iunie 1792.

cinstită jivină, omul, prin însuși rînduiala cea întrupată a Omului și Dumnezeu Iisus: Și cu altile multe pricinuind mîntuirea lui, cel întru adevăr mîntuitor al tuturor și mai înainte de cât toți.

«Însă chip covîrșitor au *metahirisit* [2]) cu adevărat fapta preoției, spre mîntuirea lui, și spre paza cea de acolo înnainte și spre petrecerea vieții cei duhovnicești. Pentru care și după rînduiala lui Melhisedec făcîndu-se Arhiereu, Omul și Dumnezeul Iisus: cu prea curat trupul său și cu cinstitul sînge, zidirea cea cuvîntătoare, ce are nădejdea ei către taina rînduialii, cu priimirea o au îndestulat: cele ce hrănesc duhovnicește și întrupiază înpreună cu însuși Hs: pre cei ce să împărtășesc cu credință neîndoită ca niște mădulări cu capul. Drept aceia și zice: aciasta faceți întru pomenirea mea: printracest cuvînt arătînd noao trebuința cea neapărată a Preoției [3]).

«Deci și noi, prin vrerea cea Dumnezăiască, după în urmă primirea unul altuia, bine înpărtinindu-ne acestui dar și fiind purtători de Arhierească cîrmă a Mitropoliei Moldaviei: folosința cea de către dînsa, tuturor creștinilor, precît ne iaste în putință ne silim a o deșărta, luînd aminte înpregiur cu priveghere ca să nu fie nici una din eparhiile ce sănt supt scaonul Mitropoliei noastre întru lipsirea darului celui duhovnicesc și neîmpărtășită folosinții acestuia. Drept aceia și sfînta Episcopie a Hușului rămăind întru lipsa apărătorului ei celui adevărat și Arhiereu: fiind că noi înșine ce-am *episcopit* [4]) întru dînsa, prin alegerea și cererea de obște a părții bisericești și politicești, cu înpreună voința și priimirea a Prea Înălțat Domnului nostru Alexandru Costandin Muruz Voevoda, ni-am suit la scaonul Sfintei Mitropolii a Moldavii și fiind neapărată trebuință ca fără zăbavă să să așăze la aciastă eparhie alt episcop și păstor duhovnicesc spre mîntuitoarea acărmuire și purtarea de grijă a cuvîntăreții turme ceii dintru dînsa. Cercat-am dar și am aflat pe Prea cinstitul între Ieromonași Kir Veniamin Igumenul Mănăstirii Sfîntului Spiridon: vrednic la toată știința și plecat întru viiața călugărească, cuvios, smerit, înpodobit cu blîndețe și cu alte fapte bune: Temător de Dumnezeu și ispitit întru vredniciia sa: precarele l-am chemat către rînduiala Arhieriei: și după Pravilă, cu sorți, s-au ales de arhiereii carii s-au aflat la noi: Sfințiiasa Kir Nicodim Sinadon: Sfințiisa Kir Grigorii Ierapoleos [5]): și iubitoriul de Dumnezeu Epis-

---

2) Verbul a metahirisi este adoptat din limba greacă: μεταχειρίζω = a administra, a exercita, a stabili.

3) Pînă aici este introducerea sau partea dogmatică a gramatei, care s-a copiat și tradus după gramatele grecești ale episcopilor din secolul al XVIII-lea, de aceea textul e lipsit de claritate pe unele locuri. Și Iacov Stamati nu l-a putut corecta, necunoscînd limba greacă, după cum ne spune biograful său Dr. Wolff. Dar de aici și pînă la sfîrșit, este partea istorico-canonică a actului, dictată cu deplină claritate de Mitropolitul Iacov după împrejurările în care se afla biserica din Moldova în epoca aceea.

4) Verbul a episcopi, este cuvîntul grec: ἐπισκοπέω, care înseamnă a observa, a supraveghea, a inspecta. El s-a introdus în limba noastră ca și alte cuvinte grecești, în secolul al XVIII-lea cu sensul de a conduce o eparhie, dar nu s-a menținut mai departe.

5) Arhierei greci, cu titlul de «episcopi in partibus infidelis» (adică din părțile ocupate de necredincioși) se aflau mulți la noi mai ales în sec. al XVIII-lea, care «se adăposteau de la un timp pe lîngă unul sau altul din mitropoliții noștri» (A se vedea N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, vol. II, 1909, p. 232). Fiind mai mulți arhierei de aceștia și la Mitropolia Moldovei, li se făcuse un regulament (o pravilă) ca să poată lua parte, pe rînd, la hirotoniile de preoți și episcopi, precum și la alte slujbe festive din capitala țării. De aceea și în gramata de hirotonie a episcopului Venia-

cop a[l] Sfintei Episcopii Romanului, *Kir Antonii* [6]) ai noștri întru Hs : iubiți frați și înpreună slujitori : Cu înpreună plecarea și priimirea a prea blagocestivului și luminatului nostru Domn, Alexandru Constandin Muruz V-voda : pe numitu Ieromonah, Kir Veniamin, cu darul și puterea și stăpănirea a prea Sfîntului și de viiață făcătoriul Duh, l-am hirotonit episcop la Sfînta Episcopie a Hușului, în biserica Curții Gospod a Sfîntului Spiridon.

«Drept aciasta dator iaste acest de Dumnezeu iubitor Episcop, Kir Veniamin, al nostru întru Hs. frate și înpreună slujitor, ca să margă la aciastă Sfîntă Episcopie a Hușului, [care i s-au încredințat de la Dumnezeu, să ocîrmuiască sufletele pravoslavnicilor, ce se află întru a sa eparhie] și să săvîrșască toate cîte să cuvin Arhieriei neaparat. *Să judice și să cerceteze adoa oară toate pricinile bisericești* [7]) : Citeți, cîntăreți și purtători de sfeșnice să însemneze, ipodiaconi și diaconi să hirotonisască și să sue și la rînduiala preoției pre cei vrednici. Duhovnicești părinți să așeze prin ale sale cărți de duhovnicie. Monași și monahii să facă, chip mare și chip mic. Dumnezăești biserici să sfințească, și să învețe pe pravoslavnicul norod părintește, tot lucrul ce iaste de suflet folositor și mîntuitor, nu numai prin învățăturile cele din rostul gurii, ci mult mai vîrtos prin povățuirile și pildile cele bune ale vieții sale. Toate, tuturor făcîndusă, după Dumnezăescul Apostol, ca pre toți sau pre cei mai mulți să-i dobăndească și să-i înfățășeze fără prihană înnainte lui Hs : la zioa cea înfricoșată a judecății.

«Să stăpînească toate afierosirile aceștii sfinte Episcopii și să poarte grijă pentru starea și adăogirea lor. Asemene să stăpănească și să adune toate veniturile ei cele drepte după obiceiu. Și toate celelalte să le săvîrșească cîte să cuvin Arhieriei precum s-au zis . Și ori ce va lega, să fie legat și ori ce va dizlega să fie dizlegat după pravilă. Certînd și afurisind pre cei vinovați și înprotivnici. Iar pre cei plecați și pocăiți să-i iarte și să-i blagoslovească.

«Datori sînt, drept aceia, și toți cei ce să află în eparhia aciasta, preoți și diaconi și deobște partea bisericească și mirenească și tot norodul prevoslavnic, lăcuitori Eparhiei aceștiia, ca să-i dea toată cinstea și buna cucernicie și priimirea și să-l asculte și să i să supue, nearătînd nici o înprotivire către frățiia sa : dînd cu o supunere frății

---

min este scris că s-au ales după pravilă prin sorți, doi arhierei greci, care au luat parte la ipopsifiere şi hirotonie, anume : Nicodim Sinadon (adică al Sinadelor) şi Grigorie Ierapoleos (adică al Ierapolei), ambele localităţi din Asia Mică, a căror episcopii fuseseră desfiinţate de turcii cotropitori.

6) La hirotonia episcopului Veniamin, a luat parte şi episcopul de Roman Antonie, de loc din Rădăuţi, care a ajuns episcop pe baza titlului de fost proegumen al Mănăstirii Putna, pe care o părăsise o dată cu anexarea Moldovei de Nord de către habsburgi. La hirotonia lui care a avut loc în Biserica Sf. Gheorghe din Iaşi — pe atunci catedrală a mitropoliei — la data de 19 iulie 1787, a luat parte Iacov Stamati episcop al Huşilor şi doi arhierei greci, ca şi la hirotnia lui Veniamin. Episcopul Antonie a murit în vara anului 1796 după o păstorie de 9 ani. Lui i-a urmat în scaun Veniamin Costachi.

7) Era un obicei vechi ca episcopii nou-veniţi într-o eparhie să revizuiască procesele celor pedepsiţi de antecesorii lor şi să-i ierte sau măcar să le mai micşoreze pedepsele.

sale și toate cele ce să cuvin, venituri bisericești și dreptăți întregi. după obiceiul Eparhiei. Și plecîndu-i-să întru toate, precum și el smereniei noastre. Și să se pomenească numele frății sale cel canonicesc la toate sfintele liturghii și slujbe bisericești după Pravilă. Deci, pentru mai mare credință datu-s-au acestui iubitor de Dumnezeu Episcop, Kir Veniamin, fratele nostru și întocma slujitor, aciastă *Praxis* [8]), cu a noastră iscălitură iscălită și cu pecetea sfintei Mitropolii pecetluită».

În anul de la Hs: 1792 iunii 27: Indict 10.

ss) IACOV Mitropolit Moldavii
Peceate a Sfintei Mitropolii
Moldovlahiei (cu chipul Sf. Gheorghe în mijloc)

Mai tîrziu, probabil în 1803, în partea de jos a acestui act s-a scris următoarea notă:

«La anul 1796, iunie 1, trecînd din viiață Episcopul Romanului Antonie, prin obștească alegire s-au mutat preasfinției Sa la Episcopia Romanului, de unde la anul 1803, Mart. 9, săvărșindu-se fericitul întru pomenire Mitropolit Iacov, tiji prin obștească alegire, s-au mutat la scaonul Sfintei Mitropolii Moldaviei, la luna Mart. în 19 zile [9]).

Actul acesta a fost scris în cancelaria Mitropoliei din Iași și încredințat titularului — Episcopul Veniamin — o dată cu plecarea lui la reședința episcopală din Huși. Fiind scris pe o coală de hîrtie de mari proporții (75 × 52 cm.) el nu se putea păstra bine, decît făcut sul pe un corp mai tare. Cu siguranță că așa a și fost dus la Episcopia de Huși, unde va fi fost citit la instalarea episcopului, în fața clerului și a credincioșilor adunați în catedrală. De la o vreme actul, pentru a nu ocupa loc prea mult, a fost îndoit de trei ori — în lungimea coalei — și încă o dată în lățimea ei. Astfel, bine împăturit, s-a păstrat, probabil în cancelaria episcopiei, împreună cu alte acte de valoare, unde a primit și numărul de ordine 47, aplicat pe dos, cu cerneală.

Dar gramata episcopului Veniamin Costachi n-a rămas la episcopia de Huși, ci a însoțit pe titularul ei, cînd acesta s-a mutat la episcopia Romanului în anul 1796 și apoi cînd a fost ales în scaunul Mitropoliei din Iași, în 1803. Nota ce s-a adăogat în partea de jos a actului, consemnînd aceste schimbări, nu s-a putut scrie decît la Iași, în 1803, după ce Veniamin și-a început activitatea ca Mitropolit al Moldovei.

---

8) Praxis = act, document de la cuvîntul grec Πράξις-εως.

9) Actul acesta a fost în proprietatea mea timp de zece ani; cumpărat de la o familie ce a locuit mai multă vreme prin ținuturile Fălciu și Vaslui, pe unde au fost altă dată moșiile și conacele boierești ale familiilor Cantacuzino și Costachi din care se trăgea și Mitropolitul Veniamin. Acum, cu ocazia comemorării acestui venerat ierarh, l-am dăruit Mitropoliei din Iași. (Pr. I. Gh.).

Cînd Episcopul Melchisedec se afla la Huși — ca rector al seminarului, între anii 1856-1860 și apoi ca locotenent de episcop, între 1860-1864 — și a studiat cu amăruntul toate actele Episcopiei, el n-a dat peste actul acesta, deoarece publicîndu-i conținutul în Chronica Hușilor, la 1869, el s-a servit atunci de copia actului, pe care a găsit-o trecută în Condica Sfîntă a Mitropoliei Moldovei, Condică ce s-a păstrat la reședința mitropolitană din Iași, pînă în preajma primului război mondial (1916-1918).

Dar dacă gramata Episcopului Veniamin, n-a rămas la Episcopia de Huși, nici la cea de Roman, ar fi trebuit s-o găsim între actele Mitropoliei din Iași, dar nici aici nu s-a găsit. Din cauza tristelor evenimente din primele decenii ale secolului al XIX-lea, ce s-au abătut asupra Moldovei și mai ales asupra capitalei sale, Mitropolitul Veniamin a fost nevoit să-și părăsească de mai multe ori reședința; iar actele, ca și cărțile sale «adunate cu multă trudă», rămîneau în voia soartei. Cineva dintre rudeniile sale îi va fi luat, la o asemenea ocazie, o parte din acte, ca să i le salveze.

La una din proprietățile rudeniilor lui Veniamin, în timpul celui de al doilea război mondial, s-a găsit și gramata Episcopului Veniamin de la 1792, aruncată pe jos, plină de noroi, ruptă în cîteva locuri și gata de distrugere totală. Semnele acestei triste situații au rămas încrustate pe hîrtia, destul de rezistentă încă, pe care a fost scris actul. Deși îngălbenit și pătat din cauza vicisitudinilor prin care a trecut, actul se poate citi încă și astăzi, aproape în întregime. Numai cîteva cuvinte pe unde hîrtia a fost distrusă și întregul rînd — al 27-lea — trebuie să fie reconstituite. Pentru publicarea actului, lipsurile acestea au fost completate după copia tipărită în Chronica Hușilor, la paginile 374-378. Cuvintele astfel reconstituite s-au dat în paranteze drepte.

Actul a fost scris frumos, cu cerneală neagră, în 39 de rînduri simetrice, cu literă cirilică f. clară și bine proporționată. Frontispiciul, litera inițială și data de la sfîrșit sînt scrise cu cerneală roșie și zugrăvite cu oarecare măiestrie, ceea ce denotă existența unui caligraf distins, în cancelaria mitropoliei.

Făcînd o comparație, din cuvînt în cuvînt, a textului transcris după originalul nostru, cu textul transcris și publicat de Episcopul Melchisedec, după Condica Sfîntă, constatăm o serie de deosebiri, care fac absolut necesară publicarea actului original.

Mai întîi, semnalăm faptul că Melchisedec a adoptat la scrierea actului cu litere latine, ortografia limbii române, așa cum era stătornicită în anul 1869, cînd a publicat el Chronica Hușilor. Deci citirea actului, nu mai are aroma limbii noastre vechi, din anul 1792, cînd l-a redactat Mitropolitul Iacov Stamati, cu oamenii săi de cancelarie. Așa, de pildă, Melchisedec a înlocuit pe *să* — caracteristic pronunțării vechi moldovenești — cu *se*. În original e scris: *«să înparte», «să laudă», «să unește»*, iar Melchisedec a transcris: *«se înparte», «se laudă», «se unește»*.

Apoi, peste tot a înlocuit vechiul cuvînt moldovenesc: *iaste*, cu *este*; cuvîntul *după*, l-a transcris *dupre*; expresia: *întru dînsul* a transcris-o: *într'însul*; *ceaialaltă* cu *cealaltă* și alte cuvinte ca:

Dumnezăire, cu *Dumnezeire, priimire* (cu doi i) l-a transcris *primire* (cu un singur i). Verbul grec *metahirisit,* l-a transcris : *metacherisit ;* moldovenismul : să *margă,* l-a transcris literar : *să meargă* a *dizlega-dizlegat,* cu a *deslega-deslegat ; altile* cu *altele* etc... *Înfățășeze* cu *înfățioșeze.* De asemeni genitivul singular al substantivelor feminine în *ii* (bisericii, ființii) Melchisedec l-a transcris cu *ei* (bisericei, ființei).

La rîndul 1, în original citim : «făr *de* asămănare», iar în Chronica Hușilor e tipărit : «fără asemănare».

La rîndul 5, în original citim : «cuprinderea firii ceii *nevăzute* și văzute», iar Melchisedec omite cuvîntul «nevăzute» și transcrie simplu : «cuprinderea firei cei văzute». Ori cu aceasta se comite o greșală dogmatică, pentru că aici e vorba de om, care cuprinde în ființa sa și firea nevăzută (sufletul) și firea văzută (corpul) ; la rîndul 6, în original citim : «Trupul cu mîinile zidindu-l, precum *s-au zis...* iar cu suflarea puind *întru dînsul* suflet cuvîntător». Melchisedec însă, transcrie : «Trupul cu mînile zidindulu, precum *se zice...* iar cu suflarea puindu *într'însul* sufletu cuvîntătoriu» ; la rîndul 14, în orginal e scris : «Drept aceaia *și zice»...* în Chronica Hușilor e tipărit : «Drept aceea *zice»...* fără conj. *și ;* la rîndul 15, în original e scris : «bine *înpărtinidu-ne* acestui Dar» ; în Chronica Hușilor e tipărit : «bine *înpărtășindu-ne* acestui Dar». Episcopul Melchisedec a înlocuit verbul a înpărtini, care este de două ori folosit în act, cu verbul a împărtăși, mai cunoscut și mai uzitat, dar cu același înțeles ; la rîndul 16, în original citim : «fiind purtători de Arhierească cîrmă a Mitropoliei Moldovei, folosința cea de cătră dînsa, tuturor creștinilor, pre cît ne iaste în putință, ne silim *a o* deșărta»... în transcrierea Episcopului Melchisedec s-a tipărit... «ne silim *a o deștepta».* Credem că aici, s-a înlocuit greșit verbul a deșărta, cu verbul a deștepta. Iacov Stamati vrea să arate că el, ca Mitropolit al Moldovei, este deținătorul cîrmei arhierești prin excelență și ca atare, el are răspunderea tuturor creștinilor din țară ; dar acest drept și această răspundere, el le varsă, le *deșartă,* le împarte și episcopilor eparhioți. Deci, cuvîntul a deștepta în pasajul acesta, nu are sens, ci întunecă ideea de conlucrare a mitropolitului, cu episcopii sufragani ; la rîndul 18, în original citim : «lipsa apărătoriului *eii* celui adevărat *și* Arhiereu», în Chronica Hușilor, e tipărit : «lipsa apărătoriului ei celui adevărat Arhiereu». Omiterea conjuncției *și,* schimbă sensul și întunecă ideea ; la rîndul 20, în original citim : «păstor duhovnicesc spre *mîntuitoarea ocîrmuire* și purtarea de grijă a cuvîntăreții turme *ceii* dintru dînsa», în Chronica Hușilor s-a tipărit : «păstoriu duhovnicesc spre *mîntuirea ocărmuirea* și purtarea de grijă a cuvîntăreței turme *cei* dintru dînsa». Aici, s-a transformat adjectivul *«mîntuitoarea»,* în substantivul *«mîntuirea»,* fără a se schimba însă, prea mult înțelesul propoziției ; la rîndul 23, unde e vorba de cei doi arhierei greci și episcopul de Roman, care au luat parte la ipopsifierea și hirotonia lui Veniamin, actul original menționează și numele episcopului de Roman, *«Kir Antonie»,* pe cînd în transcrierea Episcopului Melchisedec citim : «și iubitoriul de Dumnezeu episcop al Sfintei Episcopii Romanului», fără a-i scrie și numele ; la rîndul 23,

în original citim: *«de arhiereii* carii s-au aflat la noi», în Chronica Hușilor e tipărit: *«de către Arhiereii* carii s-au aflat la noi».

Pînă aici, Melchisedec omisese sau înlocuise anumite cuvinte, după cum i s-a părut mai potrivit. Aici însă adaogă cuvîntul «către» ce nu se află în original; la rîndul 26, în original e scris: «Drept *aciasta* dator *iaste* acest de Dumnezeu iubitor Episcop Kir Veniamin»...; în Chronica Hușilor s-a tipărit: «Drept *aceia* datoriul *este* etc...

Rîndul 27 nu se poate citi de pe actul original, din cauza hîrtiei ce a fost îndoită și roasă de vreme: la rîndul 28, în original e scris: «și să sue și la *rînduiala* preoției»; în Chronica Hușilor e tipărit: «și să sue și la *orânduеala* preoției»; la rîndul 29, în original e scris: «*Duhovnicești* părinți să așeze *prin ale sale* cărți de duhovnicie»; în Chronica Hușilor e tipărit: «*Duhovnicesci* părinți să așeze *prin aseale* cărți de duhovnicie; «E mai potrivită expresia: «*prin ale sale»,* decît, *prin aseale».*

La rîndul 30, în original e scris: «să învețe pe pravoslavnicul norod *părintește,* tot lucrul ce *iaste* de suflet folositor și mîntuitor, nu numai prin învățăturile cele din rostul gurii, ci mult mai vîrtos prin povățuirile și pildile cele mai bune ale vieții sale»; în Chronica Hușilor acest pasaj se prezintă astfel: «să învețe pe pravoslavniculu norodu totu lucrulu ce este de sufletu folositoru și mîntuitoriu, nu numai prin învățăturile cele din rostulu gurei, ci mai vîrtosu prin povățuirile și pildele cele bune ale vieții sale». Din acest pasaj lipsesc două cuvinte: *«părintește»* (să învețe pe pravoslavnicul norod *părintește)* și *«mult»* din expresia: *«mult* mai vîrtos». Prin omiterea lor, se slăbește ideea autorului; la rîndul 31, în original e scris: «Toate, tuturor făcîndusă... ca pre toți *sau pre* cei mai mulți să-i dobăndească»... în Chronica Hușilor s-a tipărit: «toate tuturoru făcîndu-se... *ca pre toți cei mai mulți să-i dobăndească.* Prin lipsa celor două cuvinte: *«sau și pre»* s-a denaturat înțelesul cuvintelor Scripturii, așa de rău, în cît ar fi o impietate să se atribuie o asemenea greșală unui act semnat de Mitropolitul Iacov Stamati. Greșeala nu poate fi decît a tipografului.

Cu aceasta credem, că ne-am îndeplinit o pioasă datorie față de memoria Mitropolitului Veniamin Costachi, publicînd textul original al Gramatei sale, de hirotonie în episcop de la 27 iunie 1792.

Preotul ILIE GHEORGHIȚĂ

Veniamin Costachi ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova

Veniamin Costachi este una dintre marile figuri ale Bisericii Ortodoxe din țara noastră, a căruia bogată și prețioasă activitate culturală a fost semnalată și apreciată elogios de întreaga istoriografie română în diferite ocazii.

În rîndurile ce urmează, vom căuta să punem înaintea cititorului icoana activității marelui ierarh în domeniul culturii naționale, îndeosebi al învățămîntului — ctitor și îndrumător al școlilor naționale din Moldova.

Biserica creștină prin însăși dogmatica și organizarea ei a fost și este o instituție învățătoare. Respectarea omului, îmblînzirea lui, apropierea omului de om, îmbunătățirea relațiilor dintre oameni și ridicarea nivelului acestor relații printr-o viețuire pașnică, pentru promovarea vieții umane și a dezvoltării ei fără să fie nevoie de robie și de barbarie, precum și lupta dusă de Biserică prin organele sale, spre a aduce la îndeplinire aceste concepții superioare de viață au constituit pentru Mitropolitul Veniamin Costachi o convingere și o atitudine fermă, constantă și pilduitoare a întregii sale vieți. Această convingere și atitudine era împodobită cu o nespusă și neîntrecută dragoste de popor și de patrie — într-o vreme cînd poporul trăia zilele unei cumplite exploatări economice, în ignoranță și superstiții, iar clasa conducătoare — în marea ei majoritate — înstrăinată de cultura națională — uitase de interesele superioare ale patriei [1]).

Pe această linie de gîndire, de sensibilitate umană și patriotică întîlnim preocupările lui Veniamin Costachi în domeniul culturii și al școlilor naționale din Moldova.

Istoriografia noastră pînă în prezent a subliniat activitatea în domeniul organizării școlare numai din perioada cînd Veniamin Costachi a ocupat scaunul de Mitropolit al Moldovei și Sucevii (1803-1842). În fapt, însă, această activitate începe de cînd Veniamin Costachi a ocupat scaunul episcopal din Huși și apoi pe cel din Roman.

---

1) N. C. Enescu, *Gh. Asachi, organizatorul şcolilor naţionale*, E.S.D.P., Bucureşti, 1962, p. 16-17 : Vezi şi Acad. Republicii Socialiste România, ms. 110, «*Strigarea norodului Moldovei către boierii pribegiţi şi către Mitropolitul*» publicată de Emil Vîrtosu în «Viaţa Românească», nr. 4-5, 1930, p. 87-100; Hurmuzachi I, supl. I, Bucureşti, 1886, p. 705, nr. 998.

Potrivit hrisovului dat de Alexandru Mavrocordat la 20 iunie 1785, episcopii din Huși și Roman erau obligați să organizeze, să susțină și să controleze două școli slavo-moldovenești, îngrijindu-se de dascăli și de întreținerea a douăzeci de ucenici săraci — aleși prin cercetare — cu hrană și cu cele ce vor socoti că le sînt necesare. Le vor lua ucenicilor zapis cu chezășie că «vor sta la învățătură nelipsit, pără cînd se vor procopsi cu învățătură» și la «cercetarea» ce vor face «de se vor afla că se poartă cu nesilință», acești ucenici «să nu aibă nici o căutare». Iar acei ucenici care se vor sili și, «prin ispitire», se vor afla «că au cîștigat învățătură», se vor bucura «de cinste și milă domnească» [2]). Deci, timp de unsprezece ani, Veniamin Costachi s-a ocupat îndeaproape de organizarea școlilor episcopale, avînd totodată prilejul de a se orienta în sistemul de învățătură al vremii și de a cîștiga o bogată experiență în problemele de acest fel ale Moldovei.

Calitățile însușite și dovedite în acești ani de către Veniamin Costachi s-au afirmat din plin, curînd după ocuparea scaunului mitropolitan (1803). Acum, potrivit și hrisoavelor domnești din secolul al XVIII-lea, în preocupările lui Veniamin Costachi intră problemele de cultură și de organizare școlară ale întregii țări.

Într-adevăr, începînd cu hrisovul lui Const. N. Mavrocordat din 20 februarie 1734, s-a trecut asupra mitropolitului țării — ca o obligație oficială, de stat — de a se ocupa de conducerea și supravegherea școlilor din țară, asigurîndu-le organizarea și îngrijirea de cele necesare funcționării lor [3]). Hrisoavele din 1747, 1757, 1766, 1775, 1785 etc. au menținut și întărit aceste atribuții acordate mitropolitului țării, numai că, între timp, i s-au adăugat ajutoare cu titlul de epitropi [4]).

Înscăunarea ca mitropolit al Moldovei și Sucevii a lui Veniamin Costachi a însemnat o nouă politică școlară și o nouă organizare a școlilor din Moldova.

În legătură cu *politica școlară,* Mitropolitul Veniamin Costachi aduce o concepție opusă aceleia a domnilor fanarioți, străini de țară și de aspirațiile poporului moldovean. «Nădejdea pe care am hrănit și o hrănesc în sufletul meu», scria Veniamin Costachi în 1824, e că înmulțindu-se cărțile și științele — «dacă nu eu» măcar urmașii mei se vor învrednici de un cler învățat și cuviincios și de un norod luminat [5]). În alt loc, Veniamin Costach, completîndu-și gîndul, scria: «Omul prin învățătură poate fi zugrav bun, geometru bun, astronom bun, fizic bun; pe toate cu învățătură le pătrunde, toate le pricepe, toate le învață»... «Deci, ucigași de fii cu adevărat se pot socoti părinții acei ce nu se îngrijesc a da vreun fel de învățătură la fiii lor, ba

---

2) «Uricarul», II, ed. II, Iași, 1889, p. 261-267.

3) Biblioteca Centrală «M. Eminescu» a Universității «Al. I. Cuza», Iași, ms. VI-59, f. 23-24; C. Erbiceanu, *Mitropolia Moldovei și Sucevei* București, 1888, p. 13-14.

4) Arh. Stat Iași, Ms. 1707, f. 27-49; «Uricarul» I, ed. II, 1871, p. 67-74, 261-267; V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, IV, București, 1901, p. 51-53.

5) Mitropolitul Veniamin Costachi, *Înainte cuvîntare către cititori*, în «Istoria scripturii Vechiului Testament», Iași, 1824.

încă și mai rău decît aceia»[6]) Cu aceste idei înțelepte de bază, în materie de cultură și învățămînt, Mitropolitul Veniamin Costachi a început și a realizat noua organizare a școlilor din Moldova.

Organizarea școlară în forma cea nouă se simți curînd după instalarea ca mitropolit a lui Veniamin Costachi. Instituții de cultură clericală, școli de toate gradele, tipografie — cu mijloace moderne, cu bună și sistematică rînduială — vor fi refăcute sau înființate din inițiativa și sub supravegherea neadormită a lui Veniamin Costachi, într-un ritm susținut și necunoscut în istoria culturii românești de pînă atunci.

Urmînd la scaunul mitropolitan după un alt mare prelat, Iacob II Stamati, sub a cărui oblăduire își făcuse ucenicia, Veniamin Costachi a înțeles să continuie opera proiectată de acesta[7]), dîndu-i, însă o direcție națională și consacrîndu-i-se ei pentru întreaga sa viață.

Abia au trecut două luni de la înscăunare și Mitropolitul Veniamin obține de la Domnitorul Alex. Const. Moruzi o serie de hrisoave privitoare la organizarea școlilor din Moldova. Astfel: hrisovul din 24 mai 1803, prin care obține: a) adăugirea unei școli moldovenești pe lîngă cea grecească, care funcționa din 1765 la Mănăstirea Mavromolul din Galați; b) dublarea școlilor elinești care luau ființă acum — la Focșani și Bîrlad cu școli moldovenești; c) sporirea bugetului pentru susținerea școlilor cu sume date și din Visteria țării — 1800 lei —; iar nu numai cele adunate din contribuția clerului — 4 lei noi și 8 parale de fiecare diacon sau preot pe an — consolidînd totodată funcționarea celor două școli episcopale; d) organizarea mai precisă a desfășurării procesului de învățămînt — profesori, elevi, examene, vacanțe, atestate, salarii, scutiri de bir, asistența medicală, înzestrare, sporirea la 40 — în loc de 20-25 — a numărului de copii săraci cu înlesniri de hrană etc., spre a putea urma învățămîntul înalt în Academia grecească din Iași, timp de șase ani. Toate supuse supravegherii și controlului permanent al lui Veniamin și a ajutoarelor sale, cîțiva boieri și negustori epitropi.

Hrisoavele din 28 mai 1803 pentru școala de limba elinească și moldovenească din Bîrlad, și din 29 mai 1803, pentru școala elinească și moldovenească din Galați, stabilesc epitropii respectivi, boieri și negustori, salariile dascălilor, scutirea lor de bir și obligația «ca dascălii limbii moldovenești să fie scriitori buni și cîntăreți, ca și ucenicii să învețe de aceste», supravegherea îndeaproape a activității dascălilor, toți dascălii pentru greșeli vor fi judecați de epitropii obștești, iar nu de ispravnici sau pîrcalabi[8]).

După aceste măsuri, prin care se înmulțeau și se consolidau școlile moldovenești, se asigurau burse unui număr mai mare de copii săraci, spre a putea urma Academia din Iași și se angajau și

---

6) *Ibidem*; Andrei Vizante, *Veniamin Costache, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Epoca, viața și operele*, 1768-1846, Iași, 1881, p. 79, 89, 124, 125; Ilie Gheorghiță, «*Un veac de la moartea mitropolitului Veniamin Costachi*, 1946, p. 161-162.

7) Arh. Stat. București, Eforia școalelor, Documente, pachet 24, nr. 1: *Anaforaua Mitropolitului Iacob Stamati pentru școli*, din 28 aprilie 1800; Vezi și Arh. Stat. Iași, Ms. 1707, f. 47-57.

8) I. Antonovici, *Documente Bîrlădene*, vol. IV Bîrlad, 1934, p. 206-249; V. A. Urechia, *Istoria școalelor*. IV, București, 1901, p. 136-137.

laici în susținerea școlilor, Veniamin Costachi a făcut un pas mai departe. A pus la cale predarea unui învățămînt mai înalt în limba patriei și totodată scoaterea acestui învățămînt de sub influența dascălilor greci de la Academie. În acest scop în urma anaforalei prezentate, Veniamin obține de la același domn hrisovul din 1 septembrie 1803 ca la Mănăstirea Socola «să se așeze o școală cu dascăli procopsiți în limba moldovenească pentru învățătura feciorilor de preoți, diaconi, mazili, ruptași și de dascăli... învățîndu-se desăvîrșit dogmele legii, încît se cuvine spre iscusința unui preot» și ca «să se împodobească» «sfintele slujbe ale bisericii». Veniturile mănăstirii vor fi folosite pentru trebuința școalei, iar egumenul ei să aibă «purtare de grijă, spre deșteptarea dascălilor și spre îndreptarea ucenicilor, după povățuirea ce va avea de la preasfinția sa, mitropolitul». Pentru maicele de la Socola și Prapa-Doamna Paraschiva Iași — mutate la Agapia, în locul călugărilor trecuți la alte mănăstiri — se înființează acolo o altă școală de «carte grecească și elenească» cu «un dascăl bătrîn procopsit la învățătură», pînă cînd se va pregăti o călugăriță, care să le învețe pe celelalte. Osebit de aceasta, călugărițele de la Agapia și Varatec, alcătuind acum un singur sobor, se vor ocupa și cu lucrul de mînă : cusuturi, hramuri, chilimuri, cusuturi de veșminte arhierești «și alte iscusite lucruri care aceste sînt pentru cinstea și folosul lor și pentru podoaba patriei». Hrisovul mai prevede ca «fiicele de boieri, de mazili, de negustori și de toată starea» pot merge la aceste mănăstiri «pentru învățătura cărții sau lucrului mîinilor» [9]). Iată dar că, prin stăruința Mitropolitului Veniamin, iau ființă deodată trei școli : seminarul de la Socola, școala elinească-grecească pentru maice și școala moldovenească pentru fete la Mănăstirea Agapia. Subliniem faptul că pentru prima dată se menționează într-un hrisov domnesc o preocupare despre învățătura de grad mai înalt a caselor de jos, «despre învățătura» fetelor și despre planul de învățămînt al unei școli de fete.

În octombrie 1804, după stăruința Mitropolitului Veniamin, același domn acordă un ajutor anual de 2500 lei plătiți din visteria domnească pentru susținerea seminarului de la Socola și înzestrarea lui cu cele trebuincioase [10]).

De aici înainte, Veniamin Costachi se va îngriji îndeaproape ca să organizeze treptat seminarul la nivelul instituțiilor de același fel din Transilvania (Blaj). Început cu organizare modestă — cu trei profesori — Paharnicul Enache Alboteanu, pentru gramatică română, călugărul Ioil pentru discipline religioase, dascălul Constantin pentru cîntările bisericești [11]), Seminarul, prin grija lui Veniamin Costachi, își va completa continuu planul de învățămînt, pe măsură ce s-au găsit profesori pregătiți, cu tot războiul ruso-turc (1806-1812). În 1815, în seminar se învăța limba română cu gramatică, limba latină, aritmetica, istoria universală, logica, filozofia, retorica, disciplinele

---

9) C. Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din mănăstirea Socola*, Iași, 1885, p. 125-126 ; «Uricarul». VII, Iași, 1886, p. 128-136.

10) «Uricarul», VII, 1886, p. 59-61.

11) A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *Serbarea școlară de la Iași*, Iași, 1885, p. 108.

teologice și cîntările bisericești. La examenul de sfîrșit de an au asistat Mitropolitul Veniamin și alți ierarhi, domnul țării, boierii divanului domnesc etc. [12]). Toate acestea, invederează că Veniamin Costachi organizase o școală de nivelul Academiei grecești — adică o Academie românească, în care vor fi atrași tineri din burghezie și din stările de jos ale poporului. Această instituție își va completa neîncetat organizarea — cum a fost în 1820, cînd Gh. Asachi, trimis de Veniamin, va aduce pe cei patru profesori cu studii înalte, din Transilvania : Ioan Costea, pentru retorică și poetică, Ioan Manfi pentru latină, Vasile Fabian-Bob pentru teologie și Vasile Pop, doctor în filozofie, pentru filologie [13]), împletind astfel studiile religioase cu cele laice și asigurîndu-le un înalt nivel. Înființarea și funcționarea seminarului de la Socola ca o școală românească de grad superior constituie un moment important în istoria culturii moldovene.

Încă din primul an de funcționare a seminarului, 1803-1804, Veniamin Costachi, în vederea «tipăririi cărților de trebuință țării», bisericii și școlii nou înființate, reorganizează tipografia mitropolitană — singura în Iași — aducînd cu aprobare domnească 25 specialiști de peste graniță, scutiți de orice bir și havalele [14]).

În octombrie 1805, Veniamin Costachi organizează și o școală de cîntări bisericești, întrucît constatase că «și meșterșugul muzichiei aice în țară noastra pîrîă acum nefiind desăvîrșit... biserica se mulțumea întru puțina știință a celor ce se afla». La conducerea școlii numește pe «chir Petru protapsaltul bisericii cei mari» a Constantinopolului, plătindu-l lunar cu 100 lei din banii școlilor, completați cu alți 200 lei din contribuția Mitropoliei, a mănăstirilor din Iași și din afară [15]). Pe lîngă el s-au adăugat și alți profesori, între care și Vizante, Suceveanu, de la care au rămas numeroase cîntări bisericești în limba română [16]).

Cu toate întreruperile din timpul revoluției grecești din 1821 și al războiului ruso-turc (1828-1829) — prin grija Mitropolitului Veniamin, cursurile seminarului au fost reorganizate [17]). Apoi, după înființarea Academiei Mihăilene (1834-1835), intervenind de data aceasta colaborarea prețioasă a lui Gh. Asachi și Gh. Săulescu, seminarul de la Socola devine o facultate în cadrul primii Academii românești din Moldova. Conducătorul seminarului capătă titlul de rector — în care calitate s-au distins învățatul jurist bănățean, Damaschin Bojinca și, după el, Arhimandritul bucovinean Vladimir Suhopan [18]) aduși de Epitropia învățăturilor publice — condusă de

---

12) Acad. Republicii Socialiste România, Gh. Săulescu, *Memoriu atingătoriu de cronica școlilor*... 1864, f. 7 ; «Uricarul», II, Iași, 1852, p. 224-234 ; *Gramatica Patriarhului Chiril al Constantinopolului* ; C. Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin*..., p. 34, 1904, p. 47-48, 52, 53, 54.

13) Gh. Asachi, *Adaos literar... la Monitorul Oficial a Moldovei*... Aprilie, Iași, 1861, p. 12 ; C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 48-60.

14) V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 138-139 : hrisovul domnesc.

15) *Ibidem*, p. 140-141 : *Anaforaua Mitropolitului Veniamin* și *Hrisovul domnesc*.

16) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*..., p. LXIX.

17) «Albina Românească», nr. 41, 1834 ; V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 245, 257-265.

18) Arh. Stat. Iași, Tr. 1764, op. 2013, dos. 236 ; Buletin, foaie oficială,

marele mitropolit. Pe lîngă îmbunătățiri continui în organizarea seminarului s-au adus și altele de ordin material sub directa supraveghere și îngrijire a neobositului mitropolit [19]). Prin toate aceste măsuri, Veniamin Costachi crease la Socola un centru important de cultură românească ale cărei lumini vor atrage privirile și îndemnul tuturor românilor dornici de cultură înaltă, deschizînd astfel un orizont nou și larg dezvoltării culturii românești în această parte a țării. Această operă culturală a lui Veniamin Costachi și-a dat curînd rezultate, căci, între altele, o bună parte dintre funcționarii instituțiilor statale, ce au luat ființă în perioada Regulamentului organic, vor fi însemnați în foile lor calificative «au învățat la Socola moldovenește, gramatică, aritmetică» etc. [20]). Acest fapt a îndreptățit pe Domnitorul Mihail Sturza ca, cu prilejul anului nou 1840, să dea hrisovul, în care, între altele spune: «luînd aminte că Seminaria Socolei ați înființat nu numai ca așezămînt de învățăturile teologice, dar și azil al muzei și al literaturii românești, făcîndu-vă, dupre apostolul, nouă pildă bună, drept aceasta, spre a se încunoaște viitorimii faptele voastre ca să lumineze tuturor spre îndemn... am socotit de drept și cuviincios ca această seminarie să poarte de acum numele P. S. Tale ca a fondatoriului său, numindu-se Seminaria Veniamina» [21]).

O dată cu consolidarea treptată a ctitoriei sale, Veniamin Costachi a urmărit cu fermitate, cu perseverență planul de a schimba cu totul sistemul de organizare a celorlalte școli din țară care erau în seama profesorilor străini — greci la Academie, diferiți alți străini în familiile particulare etc.

În acest scop, Mitropolitul Veniamin se îngriji de pregătirea unor tineri români pentru cariera de profesori cu studii înalte, trimițînd pe a sa cheltuială în toamna lui 1805 pe Gheorghe și Clemens-Daniil, fiii protopopului Lazăr Asachi, la Viena [22]). Aici, Gh. Asachi a studiat matematica superioară, pictura. De aici Gh. Asachi fu trimis la Roma, unde a studiat clasici romani și italieni, arheologia, pictura și sculptura (1808-1812). Întors în țară, cu o vastă cultură filozofică, științifică, clasică, arheologică și artistică, cunoscător a numeroase limbi străine — latina, italiana, franceza, germana, engleza, polona, rusa — Asachi fu folosit de către Veniamin, deocamdată, pentru susținerea unui curs teoretic și practic de ingineri în limba română la Academia domnească din Iași, unde profesorii

---

nr. 93, Iași, 1840; V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 113-114, 198; *Idem*, IV, p. 339, 392; C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 58; Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 62-63, 176, anexe, p. 13.

19) «Uricariul» III, Iași, 1853, p. 40-47; V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 139; Gh. Adamescu, *op. cit.*, p. 11-20; diferite înzestrări cu venituri, scutiri de dări etc.

20) Arh. Stat Iași, *Condica calităților cinovnicilor de la diferite Departamente.*

21) Buletin, foae oficială, nr. 1, 1840, p. 1.

22) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, p. LXVI; Acad. Republicii Socialiste România, Ms. 1639, f. 7 r. Legenda că fiii protopopului Asachi au fost trimiși la studii înainte de înființarea seminarului de la Socola nu are nici o urmă de adevăr.

greci nu puteau face față unei asemenea necesități, necunoscînd nici limba română și nici limba slavă a vechilor documente. Succesul examenului de încheiere a acestui curs 1814-1818 — din iunie 1818, a dovedit tocmai ceea ce urmărea Veniamin Costachi că în limba română se pot preda științele înalte potrivit cu necesitățile țării, iar nu numai în limba greacă, cum pretindeau profesorii greci din Academie [23]).

Cursul de inginerie ținut de Gh. Asachi în limba română în Academia grecească din Iași, constituie al doilea moment important în istoria culturii din Moldova, în care s-a simțit inițiativa și sprijinul puternic al primului epitrop al Școlilor, Veniamin Costachi. Asachi, dovedind cu prisosință vrednicia sa, va deveni, de acum înainte, colaboratorul cel mai prețios al marelui mitropolit, în opera de organizare a învățămîntului din Moldova.

După succesul lui Asachi și spre a-și înmulți ajutoarele în această mare operă a culturii naționale, Veniamin Costachi, trimise la studii — după terminarea Academiei — în toamna lui 1819 — pe Gh. Săulescu la Academia grecească din insula Hios (1819-1821), apoi la liceul din Cernăuți (1821-1826) pentru studiul filozofiei, filologiei clasice și moderne [24]).

În anul școlar 1819-1820, sub controlul Mitropolitului Veniamin, a funcționat la Academia grecească din Iași și o școală pedagogică sub conducerea învățătorului grec George Cleobul, specializat la Paris, pentru deprinderea viitorilor învățători de la școlile grecești din teritoriile grecești cu folosirea metodei mutuale — numită și lancastrică sau alilodidactică [25]).

Hatișeriful sultanului din vara 1822, prin care întărea ca domn pămîntean în Moldova pe Ion Sandu Sturza, între altele, hotăra «să se strice școlile grecești» din țară [26]). Acum, sub domnie pămînteană, se deschidea o perspectivă nouă culturii și învățămîntului românesc. Mitropolitul Veniamin se afla de data aceasta în condiții prielnice pentru a-și continua opera de dezvoltare a culturii și învățămîntului românesc. În lipsa lui Gh. Asachi — pregătit și orientat în problemele de școală, dar trimis agent diplomatic la Viena (1822-1827) — Mitropolitul Veniamin deschide în toamna lui 1824, într-o chilie de la Mănăstirea Trei-Ierarhi, o școală începătoare, folosind ca învățător un absolvent al seminarului de la Socola. În anul următor, 1825 — în lipsa abecedarelor — Veniamin Costachi dispuse a se tipări la mitropolie «Tablele lancastrice», pentru învățarea literelor și a citirii cuvintelor românești după metoda alilodidactică, folosită în 1820 (semestru de vară) în Academia grecească [27]).

---

23) «Uricarul», XVI, Iași, 1891, p. 409-412.

24) Acad. Republicii Socialiste România, Ms. 1639, f. 18v-22r.

25) V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, tom. XII, 1898, p. 521: un atestat de la această școală în românește și faximilul grecesc al atestatului semnat de Veniamin și Cleobul; I. Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, t. IV, București, 1944, nr. 432, p. 150: St. Stoian, *Despre concepția învățămîntului public în anul 1848*, în «Studii», I, nr. 2, București, 1949, p. 198-199.

26) «Uricarul», III, Iași, 1853, p. 227-233; D. A. Sturza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente*, I, București, 1900, p. 304-305.

27) I. Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească*, IV, București, 1944, nr. 1259, p. 346.

În toamna lui 1826, Veniamin căpătînd un profesor calificat în Gh. Săulescu întors de la studii, îl rînduiește să predea la a doua clasă a școlii începătoare «după metoda lancastrică și a învățăturii împrumutate» [28]), pentru care fusese tipărite tablele lancastrice în 1825.

În aceeași vreme (1826-1831) Mitropolitul Veniamin trimite șase tineri moldoveni la București să urmeze la școala românească de la Sf. Sava — care se deschisese după mișcarea eteristă din 1821 — sub conducerea lui I. E. Rădulescu, Eufrosin Poteca etc. luînd înțelegere cu Mitropolitul Grigorie al IV-lea al Ungro-Vlahiei spre a supraveghea activitatea lor. Dintre acești tineri, trei — Andrei Teodorescu, Anton Velini și Emanuil Halunga — vor deveni profesori la școlile naționale din Moldova [29]).

În primăvara lui 1827, Gh. Asachi, revenind în țară, își reia postul de referendar și, în perfectă înțelegere, cu protectorul său, pun la cale organizarea unui învățămînt românesc sistematic, cu o mai largă rază de răspîndire precum și de un grad mai înalt.

Focul din iulie 1827, mistuind clădirea fostei Academii grecești de la Mitropolie precum și chiliile de la Mănăstirea Trei-Ierarhi, a constituit un prilej pentru Veniamin Costachi de a pune în aplicare planul organizării unui învățămînt național de toate gradele. Veniamin începu prin a asigura în primul rînd un buget corespunzător.

Prin anaforaua din 15 august 1827, Mitropolitul Veniamin și boierii divaniți, propun domnului: a) aranjarea bugetului școlilor prin încasarea rămășițelor de la preoți, diaconi și de la toate mănăstirile închinate și neînchinate, potrivit hrisoavelor din trecut; b) construirea unei clădiri noi de școală; c) completarea Epitropiei școlilor cu încă un boier pe lîngă cei doi; d) școlile să aibă dascăli care să predea învățăturile trebuincioase, în primul rînd în limba patriei și apoi, dacă vor îngădui veniturile adunate, să se învețe și alte limbi [30]).

Propunerile de mai sus, fiind întărite de Domnitorul Ion Sandu Sturza [31]), Mitropolitul Veniamin și Gh. Asachi pregătesc planul de organizare al școlilor naționale, pe care, prin anforaua din 1 ghenarie 1828, îl prezintă domnului. Acest plan cuprindea: a) o școală normală de doi ani în care să se învețe «limba română cu gramatică, caligrafie, catihisis, aritmetică și niscaiva începătoare învățătură»; b) un gimnaziu de patru ani — în care «să se învețe cu deplinătate limba latinească, maica limbii noastre,... iar în limba românească să se învețe religia, filologia, biografia, logica, retorica, poezia, istoria, matematica, moralul, economia pămîntească și politicească, istoria naturală și arheologia». Totodată recomanda, «pentru pomenitele

---

28) Acad. Republicii Socialiste România, Ms. 1639, f. 8 și 9.

29) Episcopul Melchisedec, *Biografia Prea Sf. Dionisie Romano episcop de Buzeu*, în «Analele Academiei Române» Seria II, Tom. IV, Secțiunea II, Discursuri, memorii notițe, București, 1884, p. 15; N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 176; I. Bianu și Dan Simonescu, *op. cit.*, București, 1936, nr. 1306, p. 531.

30) «Uricarul», VII, Iași, 1886, p. 93-95.

31) *Ibidem*, p. 86-87.

învățături vrednici profesori români pămînteni», pe «Iconomul Constantin, Iereul Ioan, pe d-lui Vasile Fabian și d-lui Ch. Săulescu», iar pentru «privigherea învățăturilor» pe d-lui «aga Gh. Asachi referendarul învățăturilor publice».

Limba elină să fie învățată mai tîrziu, după ce se vor mai ușura cheltuielile ; iar pentru învățarea altor limbi străine «care nu sînt un ram neapărat al învățăturii obștești» părinții elevilor vor fi datori a contribui bănește la plata profesorilor numiți de Epitropie. Aceasta, întrucît e «mai trebuitoare cultura limbii vorbirii neamului în care se fac sfintele rugăciuni, se tractarisesc toate princinile și care este cea mai puternică legătură spre păstrarea și îmbunătățirea neamului și însuflețirea de dragoste către patrie». Anaforaua mai propunea alcătuirea unei «biblioteci naționale» și înzestrarea «școalei pământești» cu «instrumenturi și adunarea uneltelor pentru sporul învățăturilor [32]). Direcția națională și cu profesori pămînteni la un nivel înalt, incomparabil cu cel al Academiei grecești de mai înainte, sînt evidente. Cursurile la școala normală au început la 23 ianuarie 1828, iar ale gimnaziului la 1 martie din același an, fiind întărite și prin hrisovul Domnitorului I. S. Sturza dat la 28 martie 1828 [33]).

Seminarul de la Socola fiind mistuit de focul izbucnit la manutanțele armatelor rusești din vecinătate (mai 1827) [34]), Școala Vasiliană sau Gimnazia Vasiliană reprezintă în acel moment învățămîntul superior din Moldova. Încît, anul 1828, reprezintă al treilea moment important în istoria culturii din Moldova.

Spre a consolida învățămîntul național — renăscut — profesorii respectivi au fost obligați prin contractul de angajare să întocmească «cărțile scolastice» pentru cursurile ce vor preda [35]). În cursul aceluiași an, însuși Veniamin Costachi — dînd pilda cea bună — cu a sa cheltuială, tipărește «Învățătura creștinească spre folosul tuturor de obște» — într-al cărui cuprins, spre deosebire de alte lucrări cu același titlu din acea vreme, adaugă exerciții elementare de bucoavnă și o serie de articole intitulate «meșterșugul alilodidacticesc» [36]). Aceasta vădește preocuparea Mitropolitului Veniamin de a îndruma și ajuta desfășurarea procesului de învățămînt din școala normală nou înființată.

Din momentul deschiderii școlilor naționale în clădirile de la Mănăstirea Trei-Ierarhi, Veniamin Costachi și colaboratorii săi în frunte cu Gh. Asachi au avut de dus o luptă aprigă împotriva călugărilor greci de la această mănăstire, întrucît nu voiau să îngăduie o școală românească în cuprinsul unei mănăstiri pe care o socoteau grecească și nu le convenea nici ocuparea clădirilor de către Școala Vasiliană. Măsurile luate de Mitropolitul Veniamin de a se afla

---

32) Acad. Republicii Socialiste România, Ms. 106, *Condica generală de documenturi...*, f. 6-8 : anaforaua.

33) *Ibidem*, f. 4-5 : hrisovul ; V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 228-231.

34) C. Erbiceanu, *Istoria Seminarului Veniamin*, p. 56 ; A. D. Xenopol, *Serbarea școlară...*, p. 118.

35) N. C. Enescu, *op. cit.*, p. 149.

36) I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche*, t. III, București, 1936, p. 594.

documentele de danie făcute acestei mănăstiri de către Domnitorul Vasile Lupu pentru susținerea colegiului românesc înființat de el în 1639 memoriul personal redactat de Veniamin în 1830 în această problemă [37]), sprijinul moral dat lui Gh. Asachi și Gh. Săulescu în lupta dusă de aceștia pentru cîștigarea procesului deschis de exarhii de la Muntele Athos — unde era închinată Mănăstirea Trei-Ierarhi — au asigurat în cele din urmă intrarea în patrimoniul Epitropiei școlilor naționale a trei moșii, a feredeului și a locului fostei școli din 1639 [38]). Mitropolitul Veniamin Costachi asista regulat la examenul de sfîrșit de an la Gimnazia Vasiliană împărțind premii școlarilor silitori și îndemnînd pe toți școlarii «a se sîrgui din toată inima la învățătură ca să poată fi folositori patriei în vremi cuviincioase» [39]). În scurtul timp de funcționare — cu toată întreruperea cursurilor din pricina ciumei (1829) — numărul elevilor care frecventaseră școlile naționale de la Mănăstirea Trei-Ierarhi între 1828-1831, după o statistică din februarie 1832, era de 411 la «clasul elementar» (lancastric), 166 la normă și 103, la gimnaziu, pe lîngă care se adăugaseră și cursuri extraordinare (dreptul, limbile străine și muzica) și un internat cu stipendiști (bursieri) [40]). Aceasta înseamnă că instituțiile de învățămînt create erau așteptate și corespondeau cerințelor poporului moldovean.

În perioada Regulamentului organic — la a cărui redactare luase parte doi dintre colaboratorii apropiați de la Epitropia școlilor, vornicul Mihail Sturza și aga Gh. Asachi — activitatea Mitropolitului Veniamin se intesifică și se completă cu noi inițiative și înfăptuiri. Chiar din primele zile de la punerea în aplicare a noului așezămînt al țării (1 ianuarie 1832), Veniamin în înțelegere cu Asachi pregătește și trimite la toate isprăvniciile din țară o înștiințare în care face cunoscut noile instituții de învățămînt prevăzute în «Organicescul Regulament» și care urmează a se înființa treptat în completarea Instituțiilor de la Mănăstirea Trei-Ierarhi. Pentru începutul anului școlar 1832, anunța deocamdată deschiderea a șase școli ținutale (Roman, Huși, Botoșani, Bîrlad, Galați, Focșani) și pregătirea profesorilor respectivi printr-un curs pedagogic special ținut la «Ghimnazia Vasiliană» începînd de la 1 februarie 1832 [41]). În toamna lui 1832 au și fost deschise cursurile celor șase școli ținutale cu profesori pregătiți, cu instrucțiuni speciale, cu un îndrumător metodic, cu abecedarul lui Gh. Săulescu, toate pregătite prin grija lui Asachi; apoi un colegiu (internat) pentru fiii de dregători, pe lîngă internatul stipendiștilor (bursieri săraci) de la Mănăstirea Trei-Ierarhi; apelul către «părinți și toți doritorii de bune învățături» spre a-și trimite copiii la școlile ținutale înființate precum și la internatele școlare din Iași [42]).

---

37) N. C. Enescu, *Un proces dintre Epitropii mănăstirii Trei Ierarhi, Iași și Epitropia învățăturilor publice din Moldova*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», an. XXXVII, nr. 9-12, 1961, p. 634-665.

38) Arh. Stat. Iași, Tr. 1137, op. 1290, dos. 136, Divanul domnesc, 1835, Expoziția pricinei — de Gh. Asachi.

39) V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 120-121.

40) «Albina Românească», nr. 14, 1832.

41) «Albina Românească», nr. 6, 1832.

42) V. A. Urechia, *op. cit.*, IV, p. 323-324.

În același timp, Veniamin cu ceilalți epitropi ai școlilor și referendarul Asachi iau măsuri în vederea deschiderii Academiei din Iași. Printr-o înștiințare din februarie 1832, publicată în «Albina Românească» anunță că se caută cinci profesori cu «temeinice științe, cu atestaturi și recomandații vrednice de crezut» din care patru pentru diferite disciplini științifice teoretice, experimentale și practice predate în limba română și latină, iar unul pentru limba și literatura franceză [43]).

Pînă în toamna lui 1834, neputîndu-se angaja decît doi profesori de peste Carpați — Damaschin Bojinca (dreptul) și Ef. Murgu (filozofia) — Veniamin Costachi aprobă propunerea lui Asachi de a se trimite în străinătate pentru studii în diferite specialități: șase tineri la Viena și unul în Franța — de unde după 4 ani se vor întoarce cu titluri univerisitare și vor deveni profesori la Academia Mihăileană sau la facultatea teologică de la Socola [44]).

O altă anafora din septembrie 1834, semnată de Veniamin, epitropii școlilor și Asachi, arată că s-a obținut de la Domnitorul Mihail Sturza înființarea primii școli publice pentru «fetele orășenilor», iar în noiembrie din același an se va deschide această școală cu 70 de eleve, pentru moment, într-o clădire pusă la dispoziție de către Mitropolitul Veniamin Costachi în curtea Mănăstirii Barboi. În cursul aceleeași luni, Mitropolitul Veniamin a și vizitat școala împreună cu Domnitorul M. Sturza, interesîndu-se de buna ei organizare și funcționare.

În noiembrie 1834, s-au deschis și cursurile Academiei cu Eftimie Murgu — predînd filozofia [46]). La 16 iunie 1835 se făcu inaugurarea oficială a Academiei într-un cadru solemn în prezența domnitorului Sturza, a Mitropolitului Veniamin, a epitropilor școlilor, a lui Asachi și a marilor dregători ai țării. Aceasta a constituit una din marile biruințe culturale ale străduințelor îndelungate depuse de Mitropolitul Veniamin, Gh. Asachi și alți intelectuali progresiști din țară. Academia concepută de Veniamin și Asachi, cuprindea: Facultatea filozofică (2 ani), Facultatea juridică (3 ani), Facultatea teologică Socola (4 ani), cursuri extraordinare de inginerie, de economia cîmpului, de frumoasele meșteșuguri, de filologie (diferite limbi străine) [47]).

Academia înființată acum era prima instituție de acest fel încadrată cu profesori români — ca Eftimie Murgu, Gh. Săulescu, Vasile Fabian, S. Botezatul pe lîngă care se vor adăuga treptat, în anii următori, Damaschin Bojinca, P. M. Cîmpeanu, T. Stamati, Anton Velini, Alex. Costinescu, Ion Ionescu (de la Brad), D. Pop, D. Gusti,

---

43) «Albina Românească», nr. 15, 1832.

44) V. A. Urechia, *op. cit.*,, I, p. 260-267: tineri trimiși în străinătate ca stipendiști: T. Stamati, A. Velini, Al. Costinescu, C. Zefirescu, At. Fătu, Leon Filipescu, D. Pop.

45) «Albina Românească», nr. 88, 1834; Gh. Ghibănescu, *Școala normală de învățătoare*..., Iași, 1935, p. 12.

46) «Albina Românească», nr. 98, 1834.

47) N. C. Enescu, *op. cit.*, p. 75-77: Vezi și Arh. Stat. Iași, Tr. 1764, op. 2013, dos. 236, diferite anaforale semnate de Veniamin și Asachi privitoare la cumpărarea clădirii Academiei etc.

Th. Codrescu, Ion Albineț, Vasile Popescu Scriban ș. a. [48]). Toți erau oameni cu o cultură superioară în specialitățile pe care le predau.

Prin lucrările ce-au tipărit, prin cursurile pregătite în manuscrise ce ni s-au păstrat, prin articolele publicate regulat în periodicile lui Asachi, prin conferințele pe care le-au ținut în diferite prilejuri acești profesori au creat și au susținut o atmosferă culturală de înalt nivel, au trezit încrederea tuturor într-un învățămînt superior în limba pămîntenilor, trăgînd brazde adînci în ogorul culturii românești. Profesorii străini au fost folosiți în această Academie, numită și Mihăileană, după numele domnitorului, numai pentru cîteva discipline și mai ales pentru limbile străine. Academia Mihăileană realizată sub Epitropia Mitropolitului Veniamin și cu contribuția pasionată a lui Gh. Asachi era incomparabil superioară vechii Academii grecești în care nu vibra nici o gîndire și nici o simțire românească, nu contribuise nici la dezvoltarea culturii românești și nici la împlinirea cerințelor și aspirațiilor poporului moldovean din acea vreme.

Înzestrată curînd cu bibliotecă, laboratoare de fizică și chimie, instrumente de matematică și inginerie, muzeu de științele naturii etc., Academia Mihăileană sub ochii veghetori ai Mitropolitului Veniamin și, prin ostenelile lui Asachi, se ridică continuu către nivelul Academiilor europene și în spiritul noilor idei democratice. Realizarea Academiei naționale cu sprijinul neprecupețit al înaltului ierarh, asigurînd dezvoltarea științelor și folosirea lor în sistemul de viață al moldovenilor, constituie un al patrulea moment important din istoria culturală a Moldovei.

Numărul mare de elevi din rîndurile burgheziei care urmau la Academie și cu care Asachi se mîndrea în statisticile sale, curentul democratic care era puternic reprezentat de către profesorii gimnaziului și ai Academiei puneau, însă, pe gînduri cercurile politice conducătoare, pe boierimea reacționară. Aceste cercuri vedeau în Academie, îndeosebi, o pepinieră de pregătire a burgheziei spre a le lua locul în dregătorie și a-i concura — cu titlurile academice — la rangurile de boierie. Uneltirile lor pe lîngă domn îl determină pe acesta, în noiembrie 1836 — sub diferite pretexte — să ceară Epitropiei școlilor de a introduce limba franceză ca organ de predare al învățăturilor din Academie [49]). Prin aceasta se urmărea înlăturarea de la studiile înalte a fiilor burgheziei mai puțin cunoscătoare a acestei limbi. Mitropolitul Veniamin — după ce consultă Comitetul Academic prezidat de Asachi cît și pe boierul moldovean poetul Constantin Conachi — care împreună se pronunțase documentat împotriva planului domnesc — printr-o anafora către domn — semnată și de doi epitropi cît și de Asachi — arată că, după «îndelungate dezbateri s-au lămurit întru unire a fi ca o măsură mai priitoare unei drepte luminări a urma învățătura publică în limba patriei, după cum rostește mîntuitoarea legiuire a Regulamentului organic, cap. IX § 357, avînd însă ca ajutor limbile clasice vechi și noi, a căror

---

48) N. C. Enescu, *op. cit.*, p. 76-83.
49) Arh. Stat. Iași, Tr. 1764, op. 2013, dos. 236, f. 15-16.

învățătură, atît în literatură cît și în științe are să fie de model și povățuire». În aceeași Anafora, Veniamin propunea : să se completeze corpul didactic al Academiei cu dr. P.M. Cîmpeanu pentru «ramul științelor politice, precum și matematică și fizică», chemarea de la universitatea din Viena a doi candidați moldoveni «în stare a paradosi unele științe», angajarea unui pedagog francez și altul german pentru deprinderea elevilor în aceste limbi, iar pentru limba și literatura franceză să se aducă un învățat de la Paris, precum și alcătuirea unui lexicon al limbii române, cumpărînd în acest scop manuscrisul lui Ioan Budai, iar pentru cărțile școlastice, comitetul academic a obligat pe profesorii respectivi cît și pe candidații stipendiști a tălmăci (redacta) pe «cele mai neapărate pentru paradosit învățăturile» [50]). Deși, Mitropolitul Veniamin cu autoritatea sa obținuse aprobarea domnească — nu se opri la atît. Cunoscînd uneltirile continuie ale boierimii reacționare contra Academiei și a învățămîntului în limba română, Mitropolitul Veniamin vizitează în octombrie 1838 Academia, asistă la o prelegere de filozofie — considerațiuni generale asupra legilor — susținută în fața tuturor profesorilor și elevilor Academiei de către profesorul P. M. Cîmpeanu [51]), convingîndu-se astfel despre nivelul înalt al învățăturilor care se predau în limba română. La examenul din februarie-martie 1839, Mitropolitul Veniamin — sigur pe bunele rezultate ale predării învățăturilor înalte în limba română — invită pe boierii Adunării obștești și pe alți boieri, înaltul cler, pe părinții elevilor care au avut prilejul să se convingă deplin că în limba română se pot învăța cu succes filozofia, științele și că în această limbă se pot exprima și în scris orice idei, cît de abstracte, elevii prezentînd compuneri foarte bine redactate în limba română precum și în limbile străine [52]).

În «Albina Românească» Asachi va consemna pe lîngă înalții demnitari care au luat parte la acest examen și faptul că «răspunsurile elevilor făcute cu înțelegere și lămurire au dovedit nimerirea sistemei ce urmează și care le pune în stare de a cîștiga în limba patriei învățături temeinice, care apoi se fac mai întinse prin învățarea limbilor străine». Mulțumiți de frumoasele rezultate constatate cu prilejul acestui examen, Mitropolitul Veniamin și hatmanul Gr. Ghica au luat sub protecția lor cîțiva elevi orfani sîrguitori, un boier anonim a împărțit bani, Const. Negruzzi cărți folositoare altor elevi meritoși [53]), iar Adunarea obștească în ședința din martie 1839 a exprimat mulțumiri referendarului, epitropilor școlilor și profesorilor Academiei pentru sîrguința depusă întru propășirea învățăturilor publice [54]). În același an — spre a se asigura buna funcționare a

---

50) V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 362-364.

51) Dr. P. M. Cîmpeanu, Cuvînt rostit în sala Academiei în 9 octombrie 1838 cu prilejul vizitației ce au făcut școalelor I. P. S. K. K. Veniamin Costache, Arhiepiscop și mitropolit al Moldovei și Sucevei, Întîiul Epitrop al Învățăturilor publice. Iași, 1838.

52) A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 74-75; «Uricarul», VII, 1886, Iași, p. 204.

53) «Albina Românească», nr. 19, 1839, p. 73-74; V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 117.

54) Arh. Stat. Iași, Tr. 1764, op. 2013, dos. 236, f. 21.

Academiei — Mitropolitul Veniamin Costachi dispune întocmirea unui regulament al primirii elevilor bursieri în internatele Academiei pe bază de merite [55]).

După propunerile lui Asachi și pentru continua pregătire de cadre didactice necesare sistemului de învățături din Academie, Mitropolitul Veniamin dispune trimiterea la studii în străinătate a altor tineri studioși : — D-tru Asachi, pentru arhitectură și inginerie, Gh. Lemeni și Gh. Panaiteanu pentru desen, pictură, litografie la München, pe Vasile Popescu Scriban, pentru teologie la Kiev, pe Alexandru și Gr. Romalos la Paris [56]).

Toate aceste măsuri au îmbunat pe domn care a renunțat la francizarea învățămîntului din Academie. El întărește noul Regulament școlar din 1838, dăruiește pentru biblioteca Academiei de ziua patronului ei (8 noiembrie 1839) 600 de cărți, dă hrisovul de întărire al sistemului de școli naționale din Modova (8 noiembrie 1840) [57]).

Prin îndrumările date și măsurile luate — Mitropolitul Veniamin a izbutit cu ajutorul colaboratorilor ce-și apropiase să consolideze predarea învățămîntului în limba națională. O dată cu măsurile pentru predarea învățăturilor înalte în limba română, Mitropolitul Veniamin în strînsă colaborare cu Asachi au luat măsuri pentru înființarea, în continuare, de noi școli ținutale (Bacău 1839, Piatra, Vaslui, Tecuci 1841, Tg. Frumos 1842 etc.) spre a se răspîndi astfel învățămîntul sistematic în țară precum și pentru a crea o rezervă de tineret din care să se recruteze noi elevi pentru gimnaziu, Academie, Seminar [58]). După îndemnul Mitropolitului Veniamin și stăruințele lui Asachi, unii dintre boieri — Anastasie Bașotă, Lupu Balș, Th. Balș, Alecu Balș, N. Fundățescu — și unele mănăstiri — Doljești, Vorona — au înființat școli sătești pe moșiile lor — folosind ca profesori ai acestor școli absolvenți ai gimnaziului, ai Academiei, ai Seminarului de la Socola [59]).

O serie de demersuri ale lui Veniamin și Asachi către domn între 1839-1841 au izbutit deschiderea primei școli de arte și meșteșuguri din Moldova la Iași (1841) înzestrată cu șase ateliere și încadrată cu specialiști aduși din Moravia și Transilvania pentru pregătirea teoretică și practică a primilor tehnicieni români, de care se simțea trebuință în întreaga țară [60]).

În toată această perioadă cît a condus Epitropia învățăturilor publice din Moldova (1803-1842), Mitropolitul Veniamin a susținut tipărirea cărților școlare — fie în tipografia Mitropoliei, fie a lui Asachi, a dat directive juste în materie de curățirea limbii române de străinisme, de unificare și dezvoltare a limbii românești. Mai mult

---

55) V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 111-112.
56) *Ibidem*, p. 61-63, 130, 162, 247.
57) Acad. Republicii Socialiste România, *Regulamentul şcolilor din 1838* ; «Albina Românească», nr. 89, 1839 ; Arh. Stat. Iaşi. Tr. 1764, op. 2013, dos. 236, f. 26 ; «Albina Românească», nr. 87, 1840; «Foaia sătească», nr. 32, 1840.
58) N. C. Enescu, *Gh. Asachi...*, p. 88-89.
59) *Ibidem*, p. 103.
60) Arh. Stat. Bucureşti, Administrative nr. 318, dos. 234, passim; N. C. Enescu, *op. cit.*, p. 108-109.

decît atît, a luptat prin scrisul său la susținerea și apărarea originii latine a limbii române. Într-o precuvîntare, din 1834, Mitropolitul Veniamin scria: «Precum limba grecească este fiica limbii elinești, de asemenea limba noastră românească este fiica limbii latinești, care a fost limba romanilor, strămoșilor noștri».

Veniamin Costachi observă că limba românească, fiind înlăturată din scrieri 200 de ani, a rămas săracă; iar cînd a început a se tălmăci în această limbă cărțile bisericești, uitîndu-se multe cuvinte românești, autorii în lipsa gramaticii și a lexiconului românesc «de unde să învețe regulat limba, s-au văzut nevoiți a amesteca o mulțime de cuvinte străine cu carele au stricat foarte mult curățenia graiului românesc» care era «mai înainte de a se lepăda de scrisoarea și cartea latinească». «O asemenea stricăciune a limbii, continuă Veniamin, o fac pînă astăzi cărturarii neînvățați. Încît dacă nu se va pune stavilă întrebuințării cuvintelor străine neromane..., dacă în locul acestora nu se vor lua înapoi cuvintele cele adevărate românești, părăsite și uitate care se păstrează parte prin cărțile și documentele vechi, parte prin gura poporului și dacă nu vom întrebuința pe acestea în locul celor străine — precum au făcut toate națiile ce au voit a se cultivi — apoi se va împresura graiul național din an în an pînă se va lipsi cu totul și prin aceasta va pieri nația noastră românească, precum au pierit toate națiile ce și-au părăsit limba lor». Veniamin Costachi își încheie înțeleptele sale gînduri cu un apel și o condamnare, declarînd ca «dușmani ai nației lor românești» pe toți acei «care se împotrivesc cuvintelor adevărate românești ce acum au început învățații nației iarăși a le întrebuința»[61]).

Mitropolitul Veniamin Costaci a înțeles în mod just că rezolvarea problemei limbii naționale este strîns legată de organizarea și dezvóltarea școlilor naționale. Această teză, Veniamin Costachi a susținut-o împreună cu Gh. Asachi, Gh. Săulescu și alți profesori ai școlilor naționale, cu toată dîrzenia, deși la un moment dat au întîmpinat cea mai aprigă rezistență din partea boierilor reacționari în frunte cu Domnitorul Mihail Sturza. Poziția Mitropolitului Veniamin față de problemele limbii române și folosirea ei în tot sistemul școlilor naționale din Moldova a avut un puternic răsunet în opinia publică moldoveană. Ea se va resimți puternic în toate cărțile de școală, în periodicile lui Asachi, în operele literare și religioase, unele tipărite chiar cu cheltuiala Mitropolitului Veniamin, se va resimți în «Dacia literară» (1840) și în «Foaia științifică și literară» (1844) de sub conducerea lui M. Kogălniceanu, care le publica în Tipografia ce i-o cedase marele mitropolit, se va resimți în «România literară» (1815) a lui V. Alecsandri.

Într-o altă precuvîntare, Mitropolitul Veniamin e preocupat să convingă pe păstoriții săi despre necesitatea învățăturii și a deprinderii vreunui meșteșug precum și despre felul cum trebuie să citească o carte, spre a se instrui singur.

---

61) *Înainte cuvîntare la Dumnezeeştile Liturghii, îndreptate de pre cele elino-greceşti şi slavono-ruseşti de însuşi Preasfinţitul Mitropolit al Sucevei şi Moldovei Veniamin Costache, 1834.*

Astfel... «Precît învățătura înalță și proslăvește pre om, cu atît neînvățătura îl înjosește și-l nimicește mai mult decît (pe) necuvîntătoarele vietăți». Omul fiind înzestrat «cu talantul de vietate cuvîntătoare, de minte și de știință primitoare și neîndeletnicindu-se în învățătură» cu «niciun fel de știință sau meșteșug» nu poate sluji în lume «de alt decît de o zădarnică greutate a pămîntului, mai netrebnic încă și decît însăși stîncile de piatră». «Cine nu știe — scrie Veniamin Costachi — că este cu neputință a cîștiga cineva vreo știință sau vreun meșteșug fără a-l învăța mai întîi». «Toate științele și meșteșugurile sînt de folos omului». Veniamin își completează gîndul cu o îndrumare de ordin didactic-pedagogic: «Fiește care știință sau meșteșug se cîștigă prin teorie și praxis. Și de a se face desăvîrșit cinevași în vreuna dintru acestea trebuie să fie și teoreticos și practicos» [62]). Iată idei pe care și astăzi le prețuiesc oamenii politici și pedagogii.

O altă îndrumare cu valoare actuală privește lectura personală și cum trebuie citită o carte: «Fiți, iubiților, cu luare aminte la citirea cărții nu toată trecînd-o cu ochii în minte să nu rămînă nimic sau foarte puțin din cele ce ați citit»... Cel ce voiește a se folosi din citire trebuie neapărat să urmeze dieta aceasta — adică, după ce va ceti în liniște și cu bună luare aminte o încheiere a unei pricini să închiză cartea și să se întrebe pe sine ce au citit și, toate acelea poftorindu-le (repetîndu-le n.n.) în gîndul său, să urmeze iarăși înainte cît va socoti că va putea mintea să mistuie și cu acest chip — continuă Veniamin — se folosește cu adevărat; căci, toate așternîndu-se cu bună rînduială în mintea sa — își încheie Veniamin gîndul — oricînd poate împărtăși și pre alții cu științele sale, dar apoi și mintea sa se face bine lucrătoare, ținînd în bună stare pre toate cîte au auzit sau au cetit» [63]). Această metodă recomandată de Mitropolitul Veniamin, se sprijină pe procesul psihic firesc al învățăturii, e verificată și nedesmințită pînă astăzi.

Din cele arătate pînă aici se vede limpede că marele ierarh, în calitatea de prim epitrop și conducător al învățămîntului public din Moldova (1803-1842), călăuzit de un înalt patriotism și de o nemărginită dragoste de popor, a luat parte activă și hotărîtoare în momentele cele mai importante ale organizării școlilor și ale dezvoltării culturii românești în Moldova, că a adus o contribuție însemnată la rezolvarea numeroaselor și variatelor probleme ridicate de reorganizarea școlilor naționale, după o lungă aservire intereselor străine și că, cu toate puterile sale, a luptat să învingă și a învins diferite prejudecăți și complexul de inferioritate în care fusese menținut poporul român în perioada domniilor fanariote.

Conducerea și îndrumarea școlilor din Moldova de către Mitropolitul Veniamin Costachi și a apropiatului și nedespărțitului său colaborator Gh. Asachi a însemnat începutul prețios al unei epoci noi în istoria culturii în Moldova — renașterea culturii naționale —

---

62) Ilie Gheorghiță, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costache...*, M-rea Neamț, 1946, Anexe, p. 161-162.
63) Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, Anexe, 172.

din care se va dezvolta cu alți oameni și cu mijloace sporite cultura românească din secolul al XIX-lea.

Încît, cînd schivnicul Veniamin Costachi — în ultimele zile ale vieții — adunîndu-și gîndurile și cîntărind tot ce-a făcut și a suferit, a putut scrie în diata sa, cu conștiința împăcată, aceste mari adevăruri :... «Precît puterile m-au ajutat, dupre cum și pentru a se paradosi științele în limba românească, singura țintă ce duce spre calea mîntuirii, toate mijloacele cîte împrejurările mi-au înlesnit le-am întrebuințat spre renașterea nației» [64]).

De aceea, opera sa de ctitor și de îndrumător înțelept al culturii și școlilor naționale din Moldova, opera sa de pioner pasionat și de luptător neobosit pentru un învățămînt sistematic, îmbrățișînd toate gradele și numeroase ramuri ale lui la un nivel european cît și pentru răspîndirea lui în masele largi ale poporului, nu poate fi uitată, ci ea trebuie amintită și cinstită cu acest prilej al împlinirii a o sută douăzeci de ani de la moartea sa.

N. C. ENESCU

---

64) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei și Sucevei*, București, 1888, p. 58-63 ; Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, Anexe, p. 242.

Literatura patristică și preocupările Mitropolitului Veniamin Costachi

În momentul în care Veniamin Costachi, la 1803, era ales în scaunul de mitropolit al Bisericii din Moldova, Sfînta Scriptură era deja tradusă și tipărită în limba română, mai întîi parțial Palia de la Orăștie, Psaltire, Paremii, Tetraevanghel, Noul Testament și în întregime la 1688 și din nou în întregime, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea [1]).

Dintre scrierile Sfinților Părinți însă, puține văzuseră lumina tiparului în traducere românească pînă în vremea Mitropolitului Veniamin Costachi [2]) ; deși, în manuscris, circulau unele lucrări patristice, traduse în românește în școala lui Vartolomei Măzăreanul, de ucenicii starețului Paisie [3]) sau de ucenicii unor mitropoliți de la Iași din secolul respectiv.

Mitropolitul Veniamin Costachi prețuia, deopotrivă, cele două izvoare principale ale învățăturii noastre bisericești : Sfînta Scriptură și scrierile Sfinților Părinți. El era mereu preocupat de ideea de a pune la îndemîna ierarhilor, a monahilor, a seminariștilor și a tuturor binecredincioșilor creștini, scrierile Sfinților Părinți, tipărite în traducere românească. «Și eu avînd sarcina arhipăstoriei și a purtării de grijă, zice fericitul Veniamin în prefața *Hronografului* tipărit la Mănăstirea Neamț în anul 1837, pentru pășunea oilor celor cuvîntătoare, tot chipul de silință am pus și însumi, și prin alții, a se tălmăci cuvîntul lui Dumnezeu, din felurite limbi și cărți... spre folosul și mîntuirea pravoslavnicului norod al neamului românesc». Mitropoli-

---

1) Pentru buna înțelegere a dumnezeescului cuvînt se va tipări la Mitropolia din Iași, prin strădania marelui Veniamin, în 1805, *Tîlcuirea celor patru Evanghelii*, după Teofilact al Bulgariei.

2) Se tipărise : *Mărgăritarele* Sf. Ioan Gură de Aur, *Lavsaiconul* lui Paladie, *Cuvintele* Sf. Macarie Egipteanul, *Sinopsa* Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvintele* lui Dorotei (Vezi : Lector Pr. D. Fecioru, *Manuscrisele de la Neamț. Traduceri din Sfinții Părinți și din scriitorii bisericești*, în *Studii Teologice* (București), an IV (1952), nr. 7-8, p. 459).

3) Starețul Paisie și ucenicii săi de la Mănăstirea Neamț văzînd că limba românească este lipsită «de învățăturile Sfinților Părinți și dascăli ai Bisericii noastre» s-au sîrguit să tălmăcească aceste învățături în limba Patriei. Mitropolitul Veniamin, după cum singur mărturisește în *Prefața* volumului care cuprinde *Viețile Sfinților pe luna Septembrie*, tipărite la Mănăstirea Neamț în anul 1807, s-a străduit ca «și neamul cel sărac de cuvintele Sfinților Părinți» să se poată îmbogăți cu traduceri românești.

tul Veniamin a arătat de mai multe ori [4]) că, văzînd lipsa scrierilor patristice în limba română, a îndemnat pe alţii să revizuiască traduceri mai vechi sau să facă noi traduceri, pe care le tipărea apoi cu cheltuiala sa; el însuşi traducea în limitele timpului liber [4a]). În acest scop el s-a înconjurat de monahi pricepuţi ca: Grigorie de la Mănăstirea Neamţ — viitorul mitropolit al Ungrovlahiei —, Gherontie, părintele său duhovnicesc, Isaac şi Iosif; pe Gherontie şi Grigorie, însoţiţi de ieromonahul Calinic de la Secu îi va trimite de mai multe ori la Athos, «să caute cărţi folositoare», să aducă texte patristice. Trimite şi tineri la şcoala grecească de la Sf. Sava din Bucureşti, pe ieromonahul Grigorie de la Mitropolia din Iaşi, la şcoala de la Chidoni «ce se află în părţile stăpînirii otomaniceşti, spre a mai întări învăţătura elinească» [5]).

Scrieri patristice traduse în limba română şi tipărite cu binecuvîntarea, la îndemnul şi cu «osteneala» Mitropolitului Veniamin Costachi

1. Chiar în anul 1803, «din porunca Prea Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit chiriu chir Veniamin, cu a cărui blagoslovenie şi cheltuială s-a şi dat în tipar spre folosul cel de obşte, în tipografia sfintei Mitropolii», apare lucrarea tălmăcită din limba elinească: *Întrebări şi răspunsuri oare care blagoslovești ale Sf. Atanasie* [6]). Traducerea este făcută de monahii Gherontie şi Grigorie. Această scriere este un fel de catehism care putea fi întrebuinţat şi ca manual didactic la seminarul tot atunci înfiinţat la Mănăstirea Socola.

În cuvîntul «Către cititori», traducătorii spun că «Prea Sfinţitul nostru stăpîn, după dumnezeiasca rîvnă ce are lîngă celelalte fapte bune, care şi învaţă şi pre sineşi întîi cu lucrul să pune pildă vrînd să folosească turma sa cuvîntătoare... pre aceste *Întrebări şi răspunsuri blagoslovești ale Sf. Atanasie*,

---

4) Vezi: *Înainte cuvîntare către cititori, în Tipiconul* tipărit la Iaşi în 1816; *Înainte cuvîntare*, la *Istoria Scripturii Vechiului Testament*, tom. I, Iaşi, 1824; *Cuvîntul* introductiv la *Piatra Scandelei*, Iaşi, 1844.

4 a) «Şi unele din cărţi, adică din nou a se tălmăci din limba grecească prin bărbaţi învăţaţi şi îndestulaţi cu ştiinţa, am fost cu toate chipurile îndemnătoriu, iară altele şi eu singur n-am pregetat de a tălmăci dupre cele greceşti, între vremile ce mai rămîn de răsuflu de la alte trebi ale Eparhiei», mărturiseşte Mitropolitul Veniamin în *Prefaţa Triodului* tipărit la Neamţ în 1833. Un contemporan (N. Stamati) spunea că ierarhul nostru «cu toate ale sale numeroase îndeletniciri, găsea timp a nu disconteni lucrările literare... chiar în cursul zilei şi a intereselor, se folosea de răstimpul cel mai mic, spre a-şi urma scrierea începută» (vezi *Prefaţa* de la începutul cărţii: *Tîlcuirea Psaltirii*, tom. I, Iaşi, 1850, p. VIII).

5) Vezi: *Prefaţa Penticostarului* tipărit la Iaşi în 1834; C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, Bucureşti 1888, p. LXVI; C. Tomescu, *Mitropolitul Grigorie IV al Ungrovlahiei*, 1927, p. 7-8; Pr. Prof. Gh. I. Moisescu ş. a., *Istoria Bisericii Române*, vol. II, Bucureşti 1957, p. 430; C. Bobulescu, *Din viaţa Mitropolitului Veniamin Costachi*, Extras din *Revista Societăţii istorico-arheologice-bisericeşti*, an, XXIII (1933), p. 121.

6) J. P. Migne, *P. G.*, vol. 28, col. 773-796.

ne-a poruncit, din limba elinească de le-am tîlcuit şi la lumină prin tipărire, de s-au dat a rînduit».

2. Peste trei ani, prin strădania acelorași traducători, din porunca Mitropolitului Veniamin Costachi, cu blagoslovenia şi cu cheltuiala lui apare în tipografia Mitropoliei din Iaşi în 1806: *Descoperirea cu amăruntul a pravoslavnicei credințe a celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Damaschin*[7]). Conlucrarea ucenicilor lui Paisie cu Veniamin, îl va face pe Nicolae Iorga să spună că Mitropolitul Veniamin Costachi a împreunat «silințele de cărturărie bisericească de la Mitropolie cu acelea din Mănăstirea lui Paisie»[8]). Se crede că această traducere s-a tipărit cu scopul precis de a fi folosită ca manual în seminar[9]). În anul 1808, cînd traducătorii, călătoresc la Athos, întîlnind la Prodromul un duhovnic moldovean cu doi ucenici, îi dăruiesc un exemplar din această traducere cu însemnarea: «Această *Bogoslovie* s-a dăruit de noi tălmăcitorii, sfinţiei sale părintelui duhovnic chir Iustin din Sfîntul Munte al Athosului, ce petrece la schitul Prodromul, care este la sfînta Mănăstire Lavra»[10]).

3. Monahul traducător, Grigorie de la Neamţ, după ce se înapoiază dintr-o nouă călătorie făcută la Athos, cînd Gherontie a răposat pe cale, în anul 1814, dă la lumină traducerea lor comună «*Checragarion al dumnezeescului şi fericitului Augustin episcopul Iponiei*, adică patru cărţi[11]). Întîia: Cugetări; A doua: Singuratice cuvinte; A treia: Pentru privirea [contemplarea] lui Hristos; A patra: Pentru zdrobirea inimii. Întru care se cuprind laude şi rugăciuni şi mulţumiri prea ferbinți pe care dumnezeescul Părinte neîncetat înălţîndu-le către Dumnezeu, striga». Ea cuprinde şi Psaltirea «scurtată».

Această scriere patristică[12]), ca toate celelalte pe care le prezentăm aici, s-a tipărit cu blagoslovenia şi cu toată cheltuiala Mitropolitului Veniamin Costachi în tiparniţa Mănăstirii Neamţ. După *Prefaţa* «către cititori», traducerea a fost făcută mai mult de Gherontie. «Cel care întru ascultare împreună cu tălmăcitorul petrecătoriu Grigorie» arată că Mitropolitul Veniamin a hotărît să tipărească această lucrare pentru folosul duhovnicesc al credincioşilor.

4. Traducerea amintită mai sus văzuse lumina tiparului la 5 iunie 1814. Probabil, tot în acelaşi timp, tipografii de la Neamţ se străduiau să dea la lumină altă traducere din Sfinţii Părinţi, căci la 3 iulie, acelaşi an, apare din aceiaşi tiparniţă: «*Scara Prea Cuviosului Părintelui nostru Ioan egumenul Sfintei*

---

7) *Migne*, P. G., vol. 94, col. 789-1228.
8) N. Iorga, *Veniamin Costachi*, Bucureşti, 1915, p. 48.
9) Pr. Prof. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 384, 575.
10) Idem, *Contribuţia românească pentru menţinerea muntelui Athos în decursul veacurilor*, în *Ortodoxia* (Bucureşti) an. V (1953), nr. 2, p. 269.
11) *Migne*, P. L., vol. 40, col. 901-942; 863-898; 967-984; 943-950; 1135-1138.
12) Traducerea s-a făcut după tălmăcirea lui Evghenie Vulgaris, tipărită la Leipzig în 1804 (cf. D. Fecioru, *Bibliografia traducerilor în româneşte din Literatura Patristică*, vol. I, Extras din *Studii Teologice* (Bucureşti), Seria I, an. VI (1937), p. 28.

Mănăstiri a Sinaiului [13]), care s-a tălmăcit din limba elinească cu multă amărunţime şi cercare a mai multor izvoade, cu sholii a multor Sfinţi Părinţi la fieşte care cuvînt [14]), prea folositoare de suflet, care fac nu puţină luminare şi descoperire în orice fel de noimă grea şi întunecată spre mai lesnicioasă înţelegerea cititorilor..., cu blagoslovenia şi ajutorul Prea Sfinţiei Sale Arhiepiscopului şi Mitropolitului a toată Moldavia chiriu chir Veniamin». Traducerea este prefaţată de arhipăstorul Moldovei şi de stareţul Silvestru de la Mănăstirea Neamţ.

Din titlul acestei scrieri patristice tipărite la Neamţ şi din cele două prefeţe, reiese că lucrarea s-a tradus şi revăzut «de iznoavă» prin strădania depusă de Veniamin Costachi, cu blagoslovenia şi cu ajutorul său. Traducătorul nu este numit dar se înţelege că era tot din soborul Mănăstirii Neamţ, ca şi cei precedenţi şi ca cei pe care-i vom întîlni ulterior. La şlefuirea acestei traduceri s-a ostenit foarte mult însuşi Veniamin, poate împreună cu stareţul Silvestru, cînd stătea la Mănăstirea Neamţ (între anii 1806-1813), căci zice în *Prefaţă:* «ne-am silit în tot chipul, cît s-a putut aşa tălmăci mai luminat şi mai descoperit, uneltind limba potrivită vremii şi neamului românesc şi ziceri de obşte uneltite şi cunoscute într-amîndouă Ţările [Române]... să ştie fiştecarele din cititori, că cu toată amărunţimea şi luarea aminte s-a tălmăcit cartea [numită *Scara*] ...şi este nu numai monahilor, ci şi mirenilor prea bun îndreptătoriu şi canon prea cu deamăruntul, care povăţuieşte pe toţi către cele cuviincioase».

«Iată Prea Sfinţite, zice stareţul Silvestru adresîndu-se Mitropolitului Veniamin, Sfîntul Ioan Scărarul acum ca din alt munte al Sinaiului, din limba elinească s-a pogorît în limba noastră cea românească, aducînd cu sineşi, ca alt Moisi, tablele legii. [Cartea aceasta s-a publicat] prin a Prea Sfinţiei Voastre iconomie şi îndemnare».

Este singura traducere tipărită a *Scării* Sf. Ioan Sinaitul pe care o folosim pînă astăzi.

5. O mică antologie patristică s-a tipărit în româneşte, la Mănăstirea Neamţ, în anul 1817, «cu blagoslovenia» Mitropolitului Veniamin Costachi, întitulată: «*Adunare a cuvintelor celor pentru ascultare de la mulţi sfinţi şi dumnezeeşti Părinţi...*» Culegerea cuprinde cuvinte din opera Sf. Vasilie cel Mare, Sf. Efrem Sirul, Isaac Sirul, Sf. Ioan Casian, urmate de *Viaţa Cuviosului părintelui nostru Paisie.*

6. Opera patristică: «*Cuvintele şi Învăţăturile Prea Cuviosului Părintelui nostru Efrem Sirul...* [15]) tălmăcită mai înainte, dar urmată şi tipărită cu blagoslovenia Prea Sfinţitului Arhie-

---

13) *Migne*, P. G., vol. 88. col. 596-1209.

14) După *Prefaţa* Mitropolitului Veniamin, Sholiile sînt luate din: Sf. Antonie cel Mare, Sf. Atanasie cel Mare, Sf. Vasilie cel Mare, Sf. Grigorie Teologul, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nissa, Sf. Efrem Sirul, Fer. Teodoret al Cirului, Sf. Ioan Damaschin.

15) S. P. N. Ephraem Syri, *Opera omnia...*, tom. I, Romae 1732, p. 1-135; tom. II, Romae 1743, p. 1-432 şi tom. III, Romae 1746, p. XXIII-XXXI, 1-552, (cf. D. Fecioru, *op. cit.*, p. 35-57).

piscop şi Mitropolit al Moldaviei chiriu chir Veniamin, după ale căruia tomuri greco-latine [16]) s-au şi urmat şi s-au îndreptat spre folosul de obşte» s-a tipărit la Neamţ în trei volume: vol. I în 1818, vol. II în 1819 şi vol. III în 1823.

Din *Prefaţa* primului volum, alcătuită de ieromonahul traducător, Iosif de la Neamţ, vedem cum se pregăteau textele Sfinţilor Părinţi pe care Mitropolitul Veniamin le publica pentru prima dată în limba română. Opera Sf. Efrem Sirul a fost mai întîi tradusă în Mănăstirea Neamţ de schimonahul Isaac care l-a învăţat şi pe ieromonahul Iosif limba elinească. Traducerea s-a făcut după un text grecesc «de Oxonia» cu lipsuri, după unul slav şi după un text bilingv (grec-latin) adus de însuşi schimonahul Isaac de la Athos.

Cînd Mitropolitul Veniamin a dispus să se tipărească în limba română opera Sf. Efrem Sirul, i-a dat ieromonahului Iosif, — probabil schimonahul Isaac trecuse către Domnul —, trei tomuri cu text grec şi latin tipărite la Roma (între 1732-1746), poruncindu-i ca să revizuiască traducerea şi după acest text.

7. «*Cuvintele şi Învăţăturile Prea Cuviosului Părintelui nostru Isaac Sirul* [17]), tălmăcite adică mai înainte, dar acum cu toată luarea aminte urmate şi tipărite... cu blagoslovenia Prea Sfinţitului Arhiepiscop şi Mitropolit chiriu chir Veniamin», văd lumina tiparului în Mănăstirea Neamţ, la 29 decembrie 1819.

După *Prefaţa* ieromonahului Iosif, constatăm că această operă a fost tradusă prima dată în limba română de ieromonahul Macarie de la Neamţ la îndemnul stareţului Paisie. Mai tîrziu, schimonahul Isaac a confruntat această traducere cu un manuscris grecesc adus de la Athos «cu blagoslovenia şi îndemnarea» Mitropolitului Veniamin Costachi. Ieromonahul Iosif, în 1819, la îndemnul aceluiaşi neobosit mitropolit, a pregătit textul pentru tipar «urmărindu-l» după o ediţie grecească a lui Nechifor Teotochi după care a inclus şi sholiile.

Prin 1828, Mitropolitul Veniamin Costachi, voia să tipărească în original unele texte patristice comentate şi făcea anumite pregătiri în acest sens. Astfel la 10 mai 1828, Constantin Levide semna un act prin care se arăta că a primit de la Mitropolitul Veniamin Costachi peste şapte mii de lei, ca să

---

16) Tomuri care cuprind lucrările unor Sfinţi Părinţi, ce au aparţinut Mitropolitului Veniamin Costachi, se păstrează astăzi în Biblioteca Centrală Universitară «M. Eminescu» din Iaşi. Amintim mai întîi trei volume (înregistrate sub cota: C. R. VI 54) care cuprind: *Sancti Patris nostri Gregorii Episcopi Nysseni Opera*, Paris 1628; cu text bilingv (grec-latin). Toate volumele au la început însemnarea: Ἐκ τῶν τοῦ ἁγιοῦ Μολδαβίας Βενιαμὶν. Se mai pot vedea şi alte volume cu texte asemănătoare care au la început însemnarea amintită (cota: C. R. II 438, C. R. II 103, C. R. II 74). Ştim că în anul 1863, Biblioteca Centrală din Iaşi s-a îmbogăţit cu un mare număr de cărţi provenite din Biblioteca Mitropoliei. (Vezi Cesar Catanescu, *Catalog general al Bibliotecii Centrale din Iaşi*, 1868 Iaşi, p. V). Credem că în 1863 au intrat în fondurile Bibliotecii Centrale din Iaşi şi din cărţile lui Veniamin.

17) După textul tipărit în limba greacă la Leipzig în 1770, p. 1-584 (cf. D. Fecioru, *op. cit.*, p. 40-49).

pregătească pentru tipar şi să supravegheze tipărirea scrierilor Sf. Vasile cel Mare şi ale Sf. Grigorie Teologul comentate de profesorul Vardalah [18]).

Scrieri patristice traduse în limba română de Mitropolitul Veniamin Costachi, rămase în manuscris sau tipărite

După obiceiul timpului, Mitropolitul Veniamin Costachi învăţase limba greacă în casa părintească şi la şcoala publică [19]). Cunoştinţele sale de limbă greacă le va folosi mai tîrziu în slujba păstoriţilor săi, traducînd în limba română scrieri patristice [20]).

Omiliile Sf. Ioan Gură de Aur la Faptele Apostolilor şi la Epistolele Sf. Apostol Pavel, au început a fi traduse în româneşte de Mitropolitul Veniamin, în «munţii cei Sfinţi, în pustiul sfintei Mănăstiri Neamţu» [21]) după 1 martie 1806. «Atuncea dar aflînd potrivită vreme a vechii mele dorinţe, zice el mai tîrziu, (în 1816), m-am afierosit şi am scos după putere... tălmăcirea la sfintele *Fapte a dumnezeeştilor Apostoli şi la Epistola cea către Romani şi la cele două către Corinteni* şi altele următoare cîte au voit Domnul» [22]).

Traducerea, rămasă pînă astăzi în manuscris, a acestor omilii este cuprinsă în şapte volume, format mare. Şase volume

---

18) Vezi *Documentul CDXCV*, publicat de C. Erbiceanu, în *Istoria Mitropoliei Moldovei*, p, 433-434 şi *Doc. CCCX*, id. p. 281-282.

19) Vezi N. Stamati, *Prefaţă* la *Tilcuirea Psaltirii făcută de Eftimie Zigabenul şi tradusă de Mitropolitul Veniamin Costachi*, tom. I, Iaşi 1850, p. II; C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 106-107.

Între alte cărţi, Mitropolitul Veniamin a folosit în tinereţe şi o *Gramatică* grecească tipărită la Veneţia în 1787. Exemplarul se păstrează astăzi la Biblioteca Centrală Universitară din Iaşi (Cota : II, 243).

20) În vremea cît a stat la Mănăstirea Neamţ între anii 1806-1813, zilnic se ocupa cu munca cărturărească, citea şi traducea «mai ales din greceşte diferite cărţi şi opere ale Sfinţilor Părinţi», (cf. C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. LXVII). În anul 1816, protoiereul Lazăr Asachi spunea că el văzînd pe înaltul său stăpîn traducînd «fără cruţarea sănătăţii din felurite cărţi a celor de Dumnezeu însuflaţi Sfinţi Părinţi, spre folosul norodului aceştii hristianiceşti ţări, s-a ostenit şi el să-i urmeze pilda traducînd din politiceştile cărţi» (Vezi Ierom. Nestor Vornicescu, *Arhimandritul Leon Asachi*, în rev. *Mitropolia Moldovei*, an 38(1962), nr. 3-4, p. 233).

Însuşi Mitropolitul Veniamin Costachi spune că el a fost «neadormit şi neobosit în tălmăcirea sfintelor cărţi, din care multe stau netipărite pentru neînlesnire» (*Înainte cuvîntare către cititori* la *Istoria Scripturii Vechiului Testament*, tom. I, Iaşi 1824). Chiar în preajma morţii sale menţiona în testament: «m-am îndeletnicit cu citirea dumnezeeştilor Scripturi, cu învăţăturile Sfinţilor Părinţi..., m-am îndeletnicit şi cu traducerea dumnezeeştilor cărţi şi cuvinte dupre măsura înţelegerii ce mi-a dat Dumnezeu şi a puţinelor cunoştinţe dobîndite».

21) cf. *Prefaţa* Mitropolitului Veniamin Costachi din volumul care cuprinde traducerea *Omiliilor Sf. Ioan Gură de Aur la Faptele Apostolilor*, rămas în manuscris. Volumul se păstrează la Biblioteca mitropolitană din Iaşi, nr. 55. *Prefaţa* a fost publicată de părintele Ilie Gheorghiţă în lucrarea *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ 1946, p. 147-150.

22) *Idem, ibidem.*

se păstrează în Biblioteca mitropolitană din Iași [23]) iar un volum este expus, împreună cu alte piese de valoare istorică-artistică-bisericească, în Biserica Sf. Gheorghe «Vechea Mitropolie» din Iași. Mitropolitul Veniamin a nutrit totdeauna nădejdea că toate lucrările sale rămase în manuscris vor fi publicate. În anul 1844 prevedea în testament: «toate tălmăcirile mele ce unele sînt scrise cu mîna mea, și unele de alții spre ajutorul meu... las ca să se dea în păstrare la Seminarul din Socola (în blblioteca căruia mai sînt asemenea manuscrisuri ale mele)». Vorbind în continuare despre 800 de galbeni ai săi, dispune: «să se așeze de epitropii mei în casa Seminariei Socolii, întrebuințîndu-se numa dobînda lor anuală vecinic în tipărirea pe rînd a tuturor tălmăcirilor manuscriselor mele cîte se vor găsi nepublicarisite».

Sf. Ioan Gură de Aur a ținut mai întîi patru omilii în legătură cu începutul *Faptelor Apostolilor* [24]) la Antiohia, în anul 388 după praznicul Sfintei Învierii [25]), iar în 400-401 a rostit la Constantinopol 55 de omilii asupra *Faptelor Apostolilor* [26]). Aceste 55 omilii au fost traduse de Mitropolitul Veniamin Costachi sub titlul: «*A celui întru sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomului Arhiepiscopul Cetății lui Constantin, Aducere aminte la Faptele Sfinților Apostoli*».

Traducerea cuprinde 55 de «Voroave» urmate de «Năravnice învățături» și este precedată de *Prefața* amintită la nota nr. 21, care se termină cu însemnarea: «s-au afierosit școlii de limba Patriei cei de smerenia mea sistirisite în Mănăstirea Socola din preajma orașului catedral al Iașului. La anul mîntuirii 1816, mai 1 [27]), Veniamin Mitropolitul Moldaviei». Această traducere formează volumul I dintre cele șapte amintite și cuprinde în total 628 de pagini însemnate din loc în loc cu «Stampila Seminariei Veniamine din Socola, 1852». Volumul este legat în piele, azi puțin deteriorat.

În Biserica noastră *Cele paisprezece Epistole ale Sf. Apostol Pavel* au fost totdeauna privite «ca monumentul cel mai prețios după Sfintele Evanghelii» [28]).

Omiliile Sf. Ioan Gură de Aur asupra epistolelor Sf. Pavel sînt scrise temeinic. În aceste omilii se caută înțelesul literal al textului Sfintei Scripturi, se urmărește peste tot înțelesul istoric fără abateri sau alegorii.

---

23) Sînt înregistrate sub numerile 55-60, în Biblioteca Seminarului Veniamin au avut nr. 3885.

24) *Migne*, P. G., vol. 51. col. 61-112.

25) Prof. Dr. Iustin Moisescu, *Sfînta Scriptură și interpretarea ei în opera Sf. Ioan Hrisostom*, în *Candela*, an. L-LII (1939-1941), p. 126.

26) *Migne*, P. G., vol. 60, col. 13-384.

27) După ce în 1815, la Mitropolia din Iași, se cumpărase hîrtie «pentru prescris cartea aceea tălmăcită de Prea Sfinția Sa» Veniamin Mitropolitul, în lista cheltuielilor făcute pînă la 1 aprilie 1816 se menționa și despre plata care s-a făcut pentru legatul cărții «Faptele Apostolilor». (Vezi Constantin Turcu, *Cheltuielile unui mitropolit la începutul veacului XIX*, în *Mitropolia Moldovei*, an. XXII (1946). nr. 10-12, p. 34, 39).

28) Vezi *Ms. rom.* din sec. XIX, p. 1, nr. 7 de la Biblioteca Centrală Universitară din Iași.

În aceste omilii, Sf. Ioan Gură de Aur caută mai întîi să-i întărească pe credincioşi în credinţă şi în virtute[29]). Acestea sînt motivele care l-au determinat pe Mitropolitul Veniamin Costachi să se oprească asupra lor, traducîndu-le în limba română.

1. Traducerea «*A celui întru sfinţi Părintelui nostru Ioan Hrisostom Patriarhul Ţarigradului, Tîlc la Epistola Sf. Apostol Pavel cea către* Romani»[30]), făcută de Mitropolitul Veniamin, cuprinde cele 32 de omilii ale slăvitului autor, numite de traducător «Voroave». La sfîrşitul volumului (II), pe pagina 406 se arată, între altele, anul în care s-a făcut traducerea şi de cine s-a prescris: «S-au scos de pre cea elinească pre limba Patriei de nevrednicul Veniamin C. Mitr. Moldaviei în Sf. Mănăstire Neamţ la anii de la mîntuirea lumii 1810, Ghenarie 31. Şi s-au afierosit Mănăstirii Socola spre a Preosf. Sale pomenire. S-a prescris de mai micul între slugile Preosf. Sale de Ierod. Ioan».

2. Tomul III, care se găseşte în Biserica Sf. Gheorghe din curtea Mitropoliei din Iaşi, cuprinde traducerea «*A celui întru sfinţi Părintelui nostru Ioan Hrisostomul Patriarhul Cetăţii lui Constantin, Pricina Epistoliei (sau a trimiterii) cei I-a către Corinteni*»[31]), cu însemnarea pe pagina de la sfîrşit (465): «s-au afierosit şcolii de limba Patriei cei de smerenia mea sistirisite în Mănăstirea Socola din preajma oraşului catedral al Iaşului. La anul mîntuirii 1816, mai 1. Veniamin Mitropolitul Moldaviei». Are în total 44 de voroave.

3. «*A celui întru Sfinţi Părintelui nostru Ioan Hrisostom Patriarhul Cetăţii lui Constantin, Aducere aminte întru a doua Epistolie către* Corinteni»[32]), traducere de Mitropolitul Veniamin, cuprinde în total 50 de voroave, pe 234 de pagini manuscris (vol. IV).

4. «*A celui întru Sfinţi Părintelui nostru Ioan Hrisostomului arhiepiscopului Cetăţii lui Constantin, Tîlcuire la Epistolia cea către Galateni*»[33]), se cuprinde în acelaşi volum manuscris pînă la p. 302, unde se termină cu: «..şi tuturor le deschide uşa filotimiei». Se observă că cineva a rupt cîteva foi de la sfîrşitul acestui volum, pe care se găsea probabil şi însemnarea Mitropolitului traducător[34]). Din cauza aceasta nu putem şti precis nici anul în care s-a făcut traducerea. Pe baza însemnării de la sfîrşitul volumului următor, putem spune că este anterioară anului 1817. În această traducere sînt tîlcuite cele 6 capitole ale Epistolei către Galateni.

---

29) Episcopul Atanasie al Rîmnicului, *Prefaţă* la *Trimiterile cele patrusprezece ale slăvitului şi prea lăudatului Apostol Pavel...*, vol. I, Buc. 1904, p. XV.

30) *Migne*, P. G., vol. 60, col. 391-682. Acestea sînt cele mai frumoase omilii ale Sf. Ioan Gură de Aur (cf. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Patrologia*, Bucureşti 1956, p. 203).

31) *Migne*, P. G., vol. 61, col. 9-381.

32) *Migne*, P. G., vol. 61, col. 382-610.

33) *Migne*, P. G., vol. 61, col. 611-682.

34) Foile au fost rupte înainte de anul 1946, fiindcă nici părintele Ilie Gheorghiţă nu le-a găsit atunci cînd a alcătuit lucrarea mai sus citată (vezi p. 256 din această lucrare).

5. «*A celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomului Patriarhul Țarigradului, Tîlcuire la Epistola cea către Efeseni*»[35]) cuprinde 24 de voroave, p. 1-180 din volumul V.

6. «*A celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomului Arhiepiscopul Constantinopolii, Tîlcuire la Epistolia cea către Filipeni*»[36]), lucrare tradusă în 15 voroave, p. 181-304, tot în volumul V ca și cea următoare:

7. «*A celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomului Patriarhului Constantinopolii, Tîlcuire la Epistolia către Coloseni*»[37]), care cuprinde 12 voroave, p. 305-403. La sfîrșitul acestui volum (V), pe paginile 403 și 404 sînt două însemnări: «La 1817 iulie 7 de S[meritul] V[eniamin] C[ostachi] M[itropolitul] M[oldaviei]», «s-au scos de pre cea elinească pre limba Patriei și s-au și scris de nevrednicul Veniamin Costachi, Mitropolitul Moldaviei, la anu 1817, iulie 7 și s-au afierosit Mănăstirii Socolii, spre a Prea sfinției Sale pomenire». Este data cînd s-a terminat traducerea omiliilor din acest volum și cînd s-a rînduit a fi dat în folosința Seminarului de la Socola.

8. Traducerea «*A celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomul Patriarhul Constantinopolii, Tîlcuire la întîia Epistolie a lui Pavel cea către Thesaloniceni*»[38]) se găsește în volumul VI, a manuscriselor Mitropolitului Veniamin Costachi care se păstrează la Sf. Mitropolie din Iași, ca și *Omiliile la II Tesaloniceni, I Timotei*, la *Epistola către Tit* și la cea *către Filimon*. Sînt 11 voroave în 82 pagini.

9. «*Aceluiași, Tîlcuire la a doua Epistolie către Thesaloniceni*»[39]), are 5 voroave, p. 83-116.

10. «*A celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostomului Patriarhului Constantinopolii, Tîlcuire la I-a Epistolie către Timotei*»[40]), în 18 voroave, de la p. 117 la p. 227 și:

11. «*A aceluiași Sf. Părinte, Tîlcuire la II-a Epistolie către Timotei*»[41]), în 10 voroave, de la p. 227 la 297.

12. Traducerea românească a Mitropolitului Veniamin Costachi: «*A aceluiași, Tîlcuire la Epistolia cea către Tit*»[42]), are 6 voroave, p. 298 la p. 336, iar:

13. «*A aceluiași Părinte Tîlcuire la Epistolia cea către Filimon*»[43]), are 3 voroave și cuprinde p. 337 pînă la p. 354 de la sfîrșitul acestui volum (VI), pe care se găsește și însemnarea Mitropolitului Veniamin: «s-au scos din cea elinească întru a Patriei limbă de smeritul și p[lecatul] V[eniamin] C[ostachi] M[itropolitul] M[oldaviei] la anul mîntuirii 1818, oct. 3».

14. «*A celui întru Sfinți Părintelui nostru Ioan Hrisostom Arhiepiscopului Constantinopolii, Tîlcuire la Epistolia cea către*

---

35) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 9-176.
36) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 177-298.
37) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 299-392.
38) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 391-468.
39) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 469-500.
40) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 501-598.
41) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 599-662.
42) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 663-700.
43) *Migne*, P. G., vol. 62, col. 701-720.

Evrei, scoase din semne după adormirea lui de Constantin Presviterul Antiohiei» [44]), este ultima traducere a marelui Veniamin Costachi din seria comentariilor Sf. Ioan Gură de Aur asupra epistolelor pauline [45]). Traducerea, care cuprinde 34 de voroave în toate cele 267 de pagini ale volumului VII, are chiar pe pagina de la început o însemnare foarte precisă : «s-au început Tîl. Epist. către Evr. cu ajutorul Domnului la anul mîntuirii 1818, oct. 16 şi la 1819 noembrie 20 s-au sfîrşit».

Constatăm că marea lucrare de traducere a Omiliilor Sf. Ioan Gură de Aur asupra *Faptelor Apostolilor* şi asupra *Epistolelor Sf. Apostol Pavel*, începută de Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamţ după 1806, a fost terminată la Mitropolie abia în anul 1819. Traducerea s-a făcut cu perseverenţă în decursul a treisprezece ani de zile în puţinele clipe de răgaz pe care le avea Veniamin Costachi, paralel cu alte traduceri — nu chiar de asemenea proporţii — , pe care le-a făcut şi le-a tipărit în acelaşi timp *(Tîlcuirea celor şapte taine*, Iaşi 1807 ; *Chiriacodromionul*, în două volume, Neamţ 1810-1811 ; *Adoleshia Filotheos*, în cinci volume, Iaşi 1815-1819 şi altele).

În anul 1839, Mitropolitul Veniamin Costachi a tradus şi a tipărit lucrarea *«A celui întru Sfinţi Părintelui nostru Ioan Hrisostom, Despre a nu împreună lăcui canonicile (adică călugăriţele) cu bărbaţii»* [46]), în tiparniţa Mitropoliei din Iaşi.

Traducerea este precedată de o Prefaţă-pastorală, pe două pagini nenumerotate, care începe : «Cu mila lui Dumnezeu Veniamin Mitropolit al Sucevei şi al Moldaviei, către cuvioasa stareţă şi tot soborul monahiilor din mănăstirea...» şi locul este lăsat liber pentru a fi completat cu numele mănăstirii căreia se trimitea exemplarul respectiv. Deci lucrarea s-a tradus şi s-a imprimat pentru a fi răspîndită mai întîi pe la mănăstirile de călugăriţe din Moldova.

În această *Prefaţă*, Mitropolitul Veniamin spune : «Cuvîntul acesta al Sf. Ioan Gură de Aur, noi aflîndu-l plin de cuvinte întraurite atîta de îndemnătoare, învăţătoare şi sfătuitoare, ne-am îndemnat de greutatea datoriilor răspunderii ce ne zac asupră... al tălmăci în limba noastră şi al împărtăşi tuturor cui se cuvine spre folosul sufletesc. Noi nu cum că am avea vre-un prepus întru acestea, ci numai socotind ca spre îndemnul sporirii unora la fapte bune... aceasta am lucrat.

Al vostru Părinte blagoslovitoriu, rugătoriu pentru sufleteasca mîntuire, Veniamin Mitropolitul Moldaviei».

Tipăritura are 20 de pagini, format mare. Exemplarele din această lucrare au devenit astăzi o raritate [47]).

---

44) *Migne*, P. G., vol. 63, col. 9-236.

45) Despre asemenea comentarii traduse şi tipărite mai tîrziu în româneşte de alţi autori, vezi Preot Olimp N. Căciulă, *Contribuţia literaturii teologice române la înţelegerea personalităţii şi activităţii Sf. Apostol Pavel*, în *Studii Teologice*, an. III (1951), nr. 7-8, p. 470 sq.

46) *Migne*, P. G., vol. 47, col. 513-532.

47) Am folosit un exemplar care a aparţinut Episcopului Melchisedec al Romanului pînă în anul 1892, cînd după a sa dorinţă a trecut în Biblioteca Academiei unde se păstrează sub cota : C. V. R. III 10.6934.

În ultimii ani din viaţa sa (1844-1845), petrecuţi în retragere la Mănăstirea Slatina, Mitropolitul Veniamin Costachi a tradus în româneşte opera completă a Fericitului Teodoret al Cirului [47 a]), în trei volume rămase în manuscris, care se păstrează astăzi la Biblioteca Patriarhiei din Bucureşti [48]).

Traducerea cuprinde lucrările : *La cele nedomerite ale dumnezeeştilor Scripturi, la întrebările Împăraţilor şi ale Paralipomenilor, Tîlcuire la Proorocii mari şi mici, Tîlcuire la cele 14 epistole ale Sf. Apostol Pavel, Cinci cuvinte despre Istoria bisericească* [49]), *Aschitiască vieţuire, Cuvînt despre dumnezeiasca şi sfînta dragoste, Cunoştinţe vindecătoare de elineştile pătimiri, Surparea celor 12 anatematizmuri ale Fericitului Teodoret asupra lui Ciril* [50]), *Tîlcuire la Psalmi, Tîlcuire la Evanghelia lui Luca, Cuvinte despre întruparea Domnului, Despre Sfînta Treime, Despre Sfîntul Duh, Despre Sf. Ioan Botezătorul, Zece cuvinte despre pronie.*

Din volumul trei s-au pierdut mai multe foi. Acestea cuprindeau: *Cuvîntul despre firea oamenilor, Cuvîntul împotriva lui Nestorie către Sporachie,* 32 cuvinte despre diferite teze, 18 cuvinte diferite, 3 dialoguri, 164 scrisori [51]).

*

Preocupările Mitropolitului Veniamin Costachi de a traduce, de a se traduce şi a se tipări scrierile Sfinţilor Părinţi în «limba patriei» au îmbogăţit simţitor literatura noastră teologică din prima jumătate a secolului al XIX-lea. El s-a străduit mereu ca să-şi realizeze unul din gîndurile sale care-i stătea la inimă, acela : «ca prin lumina adevărului, cum spunea într-o *Prefaţă* [52]), încunoscut să pot îndrepta pre fii păstoriei şi ai naţiei mele mai întîi către adevăr şi apoi către fericire şi mîntuire».

Veniamin Costachi a reunit cele două curente culturale bisericeşti din Moldova care lucrau separat pînă atunci : cel de la Neamţ şi cel de la Mitropolia din Iaşi [53-54]). Scrupulozitatea

---

47 a) Traducerea s-a făcut după ediţia lui Evghenie Vulgaris, publicată în 5 volume la Halle între anii 1768-1775 (cf. Pr. D. Fecioru, *Catalogul manuscriselor româneşti din Biblioteca Patriarhiei Române*,, în *Studii Teologice*, an. XII (1960), nr. 3-4, p. 233).

48) Manuscrisele româneşti nr. 13, 14 şi 15 descrise de curînd de părintele D. Fecioru în *lucrarea citată*, p. 232-256.

49) Aceste *Cinci cuvinte asupra Istoriei bisericeşti* de *la 325 la 429,* traduse în româneşte de Mitropolitul Veniamin Costachi, fiind în retragere la Mănăstirea Slatina în anul 1845 şi imprimate de pe original de Constantin Erbiceanu, au văzut lumina tiparului la Bucureşti între anii 1894-1899, fiind publicate mai întîi în *Biserica Ortodoxă Română* şi apoi aparte.

50) Vezi şi Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, *Anatematismele Sf. Chiril al Alexandriei*, Bucureşti 1937, anexa V, p. 80-91.

51) cf. Pr. D. Fecioru, *op. cit.*, p. 232 sq.

52) Vezi *Prefaţa* «Către cititori» de la începutul vol. I, din *Bisericeasca Istorie a lui Meletie Mitropolitul Atenei*, Iaşi 1841, p. XII-XIII. Asemenea fii ai neamului nostru, ca Veniamin Costachi, prin viaţa şi prin scrierile lor au încălzit şi au luminat sufletele contemporanilor lor şi ale posterităţii. (C. Erbiceanu, *Despre viaţa şi activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Bucureşti 1888, p. 8).

53-54) D. Alexandru, *150 de ani de la apariţia «Vieţile Sfinţilor» 1807*

cu care se făceau traducerile din Sfinţii Părinţi «este vrednică a fi pusă alături de cele mai exigente cerinţe ale unei ediţări ştiinţifice» [55]), şi aceasta într-o epocă cînd unii spuneau că limba română nu e proprie literaturii, ştiinţelor [56]).

În epoca Mitropolitului Veniamin Costachi, curentul paisian de la Neamţ altoit pe aşezămîntul lui Pahomie de la Pocrov, s-a unit cu ideile naţionale venite din Transilvania. Atunci literatura noastră teologică a luat un nou avînt [57]).

Mitropolitul Veniamin a înţeles să pună în circulaţie românească, prin traducerile din Sfinţii Părinţi «bunurile teologice esenţiale şi universale fără a căror rumegare nu se putea trece la studii originale mai importante în această materie» [58]). El revarsă «în întreaga ţară cuvîntul dumnezeesc din graiurile Sfinţilor Părinţi» [59]). Încă de la 1807, ieroschimonahul Dositei, stareţul Mănăstirii Neamţ, adresîndu-se Mitropolitului Veniamin într-o *Prefaţă* îi spunea: «şi arătat tuturor te vei face şi mare făcător de bine la tot neamul românesc, nu numai la acest din Patrie ci şi la cel de peste munţi şi la cel din Vlahia, te vei descoperi» [60]).

Arhim. NESTOR VORNICESCU

în *Mitropolia Moldovei*, an. 34 (1958), nr. 1-2, p. 118; N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. al XVIII-lea*, vol. II, Bucureşti 1901, p. 398.

55) D. Alexandru, *op. cit.*, p. 113.

56) Protos. Vasile Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ 1941, p. 197.

57) Pr. Prof. Gh. I. Moisescu, *op. cit.*, p. 378.

58) Alexandru I. Ciurea, *La o sută de ani de la moartea lui Veniamin Costachi*, Extras din *Candela*, an. LVII (1946), p. 15.

59) D. Alexandru, *op. cit.*, p. 112. Lucrările pentru care s-a ostenit Mitropolitul Veniamin sînt scrise în aşa fel încît ele au putut fi înţelese de românii din toate părţile (N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române pentru clasa VII-a de Seminar*, Bucureşti ed. II, 1923, p. 161).

60) *Vieţile Sfinţilor pe Septembrie*, Neamţ 1807, Prefaţa. Monahii Gherontie şi Grigorie, pe drept cuvînt îl numeau pe Mitropolitul Veniamin Costachi «ctitor al limbii noastre» (în *Cuvîntul către cititori* din *Dogmatica Sf. Ioan Damaschin* tipărită la Iaşi, în anul 1806).

Patriotismul Mitropolitului Veniamin Costachi

Pentru a înțelege personalitatea proeminentă a Mitropolitului Veniamin Costachi, elanul său de muncă, de iubire și de jertfă ce s-a revărsat ca un torent de dărnicie și roadă în slujba omului și a patriei sale, pentru a cunoaște pe marele om și patriot între români și arhiereu între arhierei, nu vom putea să săvîrșim după cuviință această osteneală, fără a face mai întîi o scurtă prezentare a epocii istorice și a frămîntărilor sociale în care el a trăit, a muncit și a suferit pentru poporul său.

Veniamin a avut de înfruntat moștenirea nefastă a epocii fanariote. Activitatea sa multilaterală s-a desfășurat la o cotitură nespus de grea și furtunoasă din istoria poporului român.

Unda fanariotă, zice marele istoric A. D. Xenopol, acopere și înghite aproape cu totul viața românească; epoca fanariotă înseamnă perioada cea mai degradantă a stării politice a Țărilor Române»[1]). Rănile pricinuite simțului de onoare al unui popor, demnității sale umane nu se vindecă ușor, căci domnia fanarioților este pentru Moldo-Vlahia un lucru mai trist decît ruina materială, este dezonorarea, este rușinea»[2]). Istoricii spun că s-au văzut negustori mărunți din Fanar care prin lingușiri și corupții puneau mîna pe tronul Țărilor Române. Veneau din Constantinopol încărcați de datorii spre a lua în arendă Țările Române și numai după doi-trei ani de așa zisă domnie, de exploatare, se întorceau înapoi plini de avutul țării, nădăjduind «cu ajutorul Domnului» — să se mai întoarcă pe aici. Acei domnitori, prea puțini, ce au fost mai buni cu poporul, «apar numai ca niște oaze într-un pustiu întins și amar»[3]). Aceste domnii fanariote, mai bine zis «aceste companii de exploatare» a Țărilor Române, huzureau din sudoarea și sîngele poporului român. Pentru îndestularea lor au apărut birurile cele mai multe și mai grele din istoria poporului nostru. Aceste biruri erau stoarse prin diferite metode neomenești. Țărani mulți fugeau peste hotare. La fel cu țăranii pătimeau și boierii cu dragoste de patrie; aceștia erau considerați periculoși și ca atare erau expropiați prin silnicii; care din ei scăpau se «desțărau» adică

---

1) A. D. Xenopol, *Epoca fanarioților*, Iași, 1892, p. 516-517.

2) Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, 1885, p. 78-79.

3) A. D, Xenopol, *op. cit.*, p. 524.

fugeau peste hotare în Rusia, în Transilvania, iar cei din Muntenia, în Bulgaria şi Serbia. Supravieţuiau numai boierii care lingușiau curtea domnească, devenind astfel sclavi ai Fanarului şi care se desnaţionalizau împrumutînd obiceiurile, limba şi portul fanariot. Erau porecliţi de ţărani cu numele de ciocoi. Ca rezultat al cruntei exploatări a poporului, mai peste tot stăpînea mizeria şi sărăcia fără egal. Din cauza acestei stări nenorocite, bîntuiau tot felul de boli.

Istoriografia moldovenească tînguieşte sfîşietor prin pana cronicarului Ion Neculce această tragedie a neamului: «Oh! oh! oh! şi vai! vai! vai de ţară! Ce vremi cumplite a ajuns şi la ce cumpănă a căzut. Săraca Ţară a Moldovei, ce norocire de stăpîni ca aceştia ai avut! Ce sorţi de viaţa ţi-a căzut? Cum a mai rămas om trăitor în tine»[4]). După mărturia istoricilor români şi străini, Ţările Române erau ca şi cufundate într-un adevărat infern. La cele de mai sus se mai adaugă faptul că teritoriul locuit de români era un teatru de război între marile puteri: Turcia şi Rusia. Se adaugă deci şi aspecte specifice acestor împrejurări nenorocite: pustiirea satelor şi tîrgurilor, foc, prădăciuni, ucideri şi stoarcerea poporului pentru întreţinerea trupelor staţionate, sărăcie, foamete, băjenie, boli. La toate acestea se adaugă şi încercarea unora de a introduce în viaţa poporului român, tot mai mult, limba greacă.

Limba rămăsese cea mai puternică şi mai veche mărturie a originei noastre romane, singurul ecou antic al latinităţii şi aceasta numai în gura ţăranilor. Limba română a mai păstrat un singur loc de refugiu, brazda aspră şi muiată în lacrimi şi sudori, de unde ea va trebui să răsară într-o zi ca un semn de mîntuire»[5]).

După această prezentare elementară a vremurilor ce s-au abătut asupra Ţărilor Române în secolul al XVIII-lea, vom putea aprecia, după cuviinţă, activitatea patriotică a acestui mare fiu al poporului nostru care a fost Veniamin Costachi; «Atunci se va cunoaşte ce va să zică a fi mare într-o epocă aşa de mică»[6]).

Focul patriotismului său s-a aprins, mai întîi, pentru scoaterea limbii strămoşeşti de sub aşternutul strivitor al dispreţului, al umilirii şi al străinismelor. Limba română a început să fie izgonită, în primul rînd, de la curţile domneşti, apoi de prin cancelarii, din saloanele nobilimii, din şcoli, din prăvălii şi chiar din Biserică. Ea era socotită bună numai pentru ţărani. Numele de român începuse repede să fie dispreţuit şi atribuit ţăranilor. Fanariotismul a reuşit să copleşească limba română, însă n-a reuşit să smulgă din inima poporului «acest firicel de viaţă»[7]), limba străbună. Ţăranii fiind robiţi în toate laturile vieţii naţionale, singura libertate ce a mai supravieţuit a fost aceea

---

4) *Idem, ibidem*, p. 748.
5) Elias Regnault, *op. cit.*, p. 69.
6) Andrei Vizanti, *Veniamin Costachi Mitropolitul Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, 1881, p. 92-95.
7) Edgar Quinet, *Oeuvres complètes, Les Roumains*, Paris, 1836, p. 111.

de a-şi alege graiul pe care-l iubeau. A sosit momentul ca acest grai să fie cultivat, curăţit şi întărit. Veniamin a slujit acestui mare ideal patriotic. El a găsit într-adevăr un curent începător de tălmăcire a cărţilor în limba română, curentul paisian. Însă această mişcare începătoare avea nevoie de un suflet de apostol, de un braţ energic de susţinere, sporire şi organizare, de un deschizător de epocă. Mitropolitul Veniamin prin munca sa patriotică sprijină redeşteptarea culturală românească a poporului.

Pentru întărirea limbii româneşti el ne lasă mulţimea scrierilor şi traducerilor sale, precum şi a colaboratorilor săi, prin care dezvoltă o literatură bisericească bogată în limba poporului. El luptă pentru purificarea limbii române de toate influenţele străine şi înţelege că viitorul naţiunii române depinde de cultivarea limbii naţionale. De aceea în precuvîntarea sa la Istoria Vechiului Testament spune: «Viitorul naţiei româneşti stă în înmulţirea cărţilor şi ştiinţelor în limba patriei. Dacă nu se va pune stavilă întrebuinţării cuvintelor străine şi dacă în locul lor nu se vor pune cuvintele cele adevărate româneşti, părăsite şi uitate, prin aceasta va pieri naţia română»[8]). Cînd majoritatea boierilor într-o adunare obştească au hotărît să scoată limba română din Academie, fapt pentru care era de acord şi Domnitorul Mihail Sturza, atunci Veniamin, ca preşedinte al Eforiei şcoalelor, s-a opus cu înverşunare şi a invitat pe boieri la Academie ca să asculte nişte lecţii expuse de elevi în limba română. Această probă reuşind foarte frumos, Mitropolitul a strigat în faţa adversarilor săi: «Şi mai ziceţi, boierilor, că în limba patriei nu se învaţă carte»[9]). Pentru a învăţa poporul să gîndească şi să vorbească în limba proprie, toată viaţa sa, cu o putere excepţională a scris, a tradus şi a tipărit cărţi «pe limba noastră ciastă românească»; «în patrioticeasca moldovenească limbă»; «pe a noastră limbă romano-moldovenească». Toate aceste lucrări oglindesc iubirea lui puternică de patrie. El a fost numit cu drept cuvînt «sfîntul patron şi ctitor al limbii române»[10]). Iubirea aprinsă faţă de limba română se vede încă din fragedă copilărie cînd «scholerul» Vasile, feciorul lui Grigore Costachi fuge de la şcoala grecească din Iaşi, a cărei limbă străină şi metodă de predare nu-l mulţumea.

Pe lîngă dezvoltarea unei bogate literaturi în limba poporului, altă grijă cultural-patriotică a Mitropolitului Veniamin a fost organizarea şcolilor cu limba de predare română, fapt care trebuia să ducă la trezirea sentimentului naţional. Înaintea lui Veniamin, datorită muncii predecesorilor săi, exista un curent care urmărea dezvoltarea sentimentelor naţionale prin şcoală[11]). Veniamin însă, cu elanul său patriotic, cu puterea sa de muncă şi pricepere, încoronează acest curent şi-l organizează sistematic. Conştiinţa naţională a celor mai mulţi dintre boierii fruntaşi ai

---

8) Andrei Vizanti. *op. cit.*, p. 80-81.
9) *Idem, ibidem,* p. 80-82.
10) *Idem, ibidem,* p. 80-82.
11) V. A. Urechea, *Istoria şcoalelor*, tom. I, Bucureşti, 1892, p. 93-95.

ţării fiind slăbită de influenţa fanariotă, Veniamin, în calitatea sa de preşedinte al adunării obşteşti, ia iniţiativa patriotică a unirii tuturor membrilor ei, pentru a cere de la Domnitorul Constantin Moruzi înfiinţarea mai multor şcoli româneşti. Pentru ajungerea acestui scop a avut mult de luptat cu prejudecata dominantă în lumea de sus că, în limba română nu se vor preda cunoştinţele cele mai înalte şi că fiii de ţărani nu trebuie primiţi în şcoli. Domnitorul confirmă «anaforaua» adunării cu semnătura lui Veniamin în frunte, şi dă un hrisov pentru reglementarea învăţământului românesc în Moldova. Graţie lui se înfiinţează Eforia şcoalelor» [12]), în frunte cu Mitropolitul Veniamin. Se hotărăşte înfiinţarea a şase şcoli româneşti în centrele mai mari ale Moldovei şi a Seminarului de la Socola. Limba română era folosită în epoca fanariotă numai în bisericile mai sărace de la sate, precum şi în şcolile elementare de preoţie de pe lîngă centrele bisericeşti. Aceste şcoli, însă, erau cu totul neorganizate. În ele nu se învăţa gramatica, ce este coloana vertebrală a unei limbi. În aceste şcoli bisericeşti se făceau numai nişte simple exerciţii de deprindere a rînduielilor liturgice în limba poporului. În Seminarul de la Socola se preda însă pentru prima dată gramatica, spune Asachi [13]). Seminarul, deci, este o şcoală naţională [14]), în înţelesul adevărat al cuvîntului. Această şcoală va prezenta aşa de mare importanţă pentru viaţa culturală şi pentru înviorarea sentimentului naţional, încît anul înfiinţării ei, 1803 — spune V. A. Ureche — se numără între cei mai memoriabili ani ai istoriei culturale moldovene [15]). În plină epocă fanariotă, cînd şcoala grecească era un instrument de izgonire şi dispreţuire a limbii române şi de desnaţionalizare, Veniamin se aşeza cu «iroicească bărbăţie» împotriva acestui curent de grecizare şi împotriva românilor înstrăinaţi.

Seminarul de la Socola şi celelalte şcoli întemeiate prin osîrdia Mitropolitului Veniamin, trimiterea unor tineri români în străinătate, chemarea unor profesori din Transilvania pentru a preda în şcolile române din Moldova, cum şi alte activităţi patriotice ale neuitatului mitropolit, au contribuit într-o mare măsură la trezirea şi dezvoltarea sentimentelor patriotice ale moldovenilor.

Din dorinţa de a lumina poporul, Mitropolitul Veniamin împărţea multe cărţi în dar, «spre o mai lesnicioasă întindere a luminii». Fiind pătruns de spiritul patriotic al răspîndirii de lumină între românii din toate părţile, el trimitea la Bucureşti cărţi pentru «tinerimea românească», pentru tineretul «moldo-vlahicesc» sau «româno-dachicesc» [16]). Lui Veniamin îi aparţine meritul şi în bună măsură iniţiativa de a sprijini activităţile culturale româneşti din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

---

12) Gh. Adamescu, *Dicţionar enciclopedic ilustrat*, Bucureşti, 1931, p. 1930.

13) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 15.

14) N. Iorga, *Istoria literaturii române în sec. XVIII*, vol. II, Bucureşti, 1901, p. 404.

15) V. A. Urechea, *Istoria şcoalelor*, tom. I, Bucureşti, 1892, p. 93.

16) N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Vălenii de Munte, vol. II, p. 239-246.

Trebuie să mai amintin şi faptul că la prima reprezentaţie de teatru în limba română şi cu artişti români, dată sub conducerea lui Asachi, a luat parte şi Mitropolitul Veniamin. De asemenea, la apariţia primei gazete româneşti «Albina», ieşită din tipografia Mitropoliei din Iaşi, Veniamin a avut partea sa importantă de încurajare, grijă şi ocrotire.

Puterea sa de muncă era neobişnuită. El muncea fără cruţarea sănătăţii [17]). Muncea ziua şi noaptea, compunea, traducea, corecta lucrările altora şi tipărea. Nu cruţa nimic «pentru a paradosi ştiinţele în limba românească, singura ţintă ce duce la culmea mîntuirii» [18]).

Lucrările ce le-a pus în slujba culturii româneşti începătoare sînt deosebit de importante atît prin cuprinsul lor cît şi prin numărul lor. Tipografiile de la Neamţ şi Iaşi la porunca sa lucrau mereu.

Pînă aici am cercetat activitatea patriotică a Mitropolitului Veniamin Costachi de apărător al limbii române, organizator al şcolilor naţionale şi sprijinitor al iniţiativelor. Urmează acum să vedem activitatea sa de luptător pentru ocrotirea drepturilor ţării sale, de sprijinitor şi mîngîietor al poporului, în vremurile pline de frămîntări politice, de războaie şi de tot felul de nenorociri, vreme de peste cincizeci de ani. Se va putea cunoaşte, în continuare, un aspect al patriotismului de care a fost el înflăcărat ca luptător pentru drepturile şi libertatea poporului din care a făcut parte. Interesele mari şi naţionale ale ţării se polarizau în jurul persoanei mitropolitului, ca factor de stabilitate şi unitate naţională şi ca preşedinte al divanului. Veniamin, în lunga păstorire de peste o jumătate de veac, a schimbat vreo cincisprezece domni şi a avut de înfrutat vreo cinci războaie. În acest timp a făcut tot ce-i stă în putere ca să cruţe poporul de nenorociri şi necazuri. Astfel, pe timpul războiului ruso-turc, 1806-1812, Moldova devine teatru de război. Domnitorul C. A Moruzi este scos şi Veniamin rămîne în fruntea ţării, preşedinte al Căimăcămiei. Intre boierii fruntaşi se iscă mari neînţelegeri şi dezbinări. Unitatea ţării era primejduită. Veniamin, ca locţiitor de domn, îi îndeamnă la înţelegere şi unitate pentru folosul patriei. Le aminteşte exemplul clasic cu Aristide şi Temistocle care erau vrăjmaşi de moarte dar cînd au fost trimişi ca deputaţi pentru salvarea patriei, au lăsat dezbinarea la o parte, căci spuneau ei, călătorim pentru folosul maicii noastre, al patriei. «Să lăsăm dar şi noi în ceasul acesta orice ne dezbină pentru folosul patriei noastre... Fiecare să vorovească fără sfială pentru obştescul folos şi pentru fericirea patriei, nerăpindu-se de interesul particular» [19]). Datorită intrigilor politice a unor boieri i se aduc mitropolitului grave învinuiri politice, doar acei care mai aveau dragoste de patrie îi iau apărarea cu deosebite cuvinte de iubire şi preţuire, recunoscînd

---

17) Idem, *Istoria literaturii române sec. XVIII*, p. 369.

18) Idem, *Viaţa şi faptele Mitropolitului Moldovei, Veniamin Costachi*, Bucureşti, 1904, p. 77-78.

19) Gh. Adamescu, *Elocvenţa română*, Bucureşti (f. a.), p. 43-45.

că, în toate se sîrguieşte cu rîvnă şi cu osîrdie ca un cinstit patriot, jertfind osteneala şi cheltueala sa, ca un adevărat părinte obştesc» [20]). În această situaţie, Veniamin rămîne pînă în luna februarie 1808. Acum se retrage la Neamţ, dar divanul ţării regretă plecarea sa din scaunul Moldovei în acele vremuri «întru care patria cu neasemănare se chinuieşte de valurile lumeşti ale marilor întîmplări şi a viforului războiului» [21]). La Mănăstirea Neamţ, ia pe cîţiva din ucenicii săi, uită de necazurile politice şi se dedică în linişte şi cu ardoare, lucrărilor cărturăreşti de traducere şi tipărire. La 1813, liniştindu-se lucrurile, Domnitorul Scarlat Calimah trimite lui Veniamin pitac domnesc prin care-l cheamă cu cea mai mare insistenţă şi dragoste la Iaşi, ca unul ce este un păstor adevărat şi patriot bun. «Noi nu avem alt tată şi altă mamă cu părinteasca milă şi cu durere de inimă» [22]). Primirea lui Veniamin în Iaşi s-a făcut cu bucurie şi cu entuziasm.

Vine şi anul 1821 cu declanşarea revoluţiei greceşti pe teritoriul român. Aceasta este epoca cea mai zbuciumată pentru Veniamin. În Muntenia eteriştii sînt bătuţi de turci care se apropie în grabă de Iaşi pentru a se răfui cu Alexandru Ipsilante. Domnitorul Mihai Suţu fuge în Rusia cu cea mai mare parte din boieri, iar Veniamin rămîne în fruntea unei căimăcămii pentru a conduce ţara. Boierii rămaşi în ţară se împart în mai multe partide care-şi disputau scaunul domniei.

O dată cu revoluţia grecească a început a suna şi ceasul eliberării Ţărilor Române de sub jugul otoman, însă Veniamin nu era de părere ca Ţările Române să fie distruse fiind teatru de operaţiuni. Pentru salvarea Moldovei, el îndeamnă boierii care au mai rămas în patrie să fie uniţi, pentru binele patriei: «Cînd patrioţii au neunire şi prigoniri între ei, atunci patria aceea este cea mai ticăloasă parte a lumii; cînd odrăsleşte zavistia şi prigonirea între ei, atunci toate se răstoarnă şi se strică. Să lăsăm deci toată vrajba în aceste zile de criză cînd este nevoie a fi uniţi pentru binele de obşte al patriei noastre» [23]). Îndemna mereu pe boieri să nu părăsească ţara «ci mai de cuviinţă socotim ca să stăm pe loc cu iroicească bărbăţie mîngîind pe locuitori a sta şi ei pe loc şi a nu se împrăştia» [24]). Eteriştii ucideau turcii din ţară, iar armatele turceşti intrînd în Moldova, din răzbunare, ucideau şi jefuiau poporul, aprindeau sate, tîrguri şi biserici în calea lor. Poporul îngrozit pornea în pribegii. Intristatul păstor al Moldovei istoriseşte singur aceste vremuri: «Cînd fărădelegile noastre au încordat arcul dumnezeieştii urgii... ca un trăznet din cer a căzut pe ticăloasa ţara aceasta cumplită răzvrătire a grecilor. Au început

---

20) V. A. Urechea, *Istoria românilor*, vol. IX, Bucureşti 1896, p. 329.
21) *Idem, ibidem*, p. 332.
22) C. Erbiceanu, *Despre viaţa şi activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi*, p. 20.
23) I. Manlin, *Crestomaţie română, Oratori din secolul XIX*, Bucureşti, 1891, p. 3-4.
24) N. Iorga, *Viaţa şi faptele Mitropolitului Veniamin Costachi*, Bucureşti, 1904, p. 58-59.

fieştecarele a-şi căuta scăparea vieţii sale... Cîmpii erau plini de norod; şiraguri necurmate pe drumuri de bărbaţi şi femei cu copii în braţe îmbulzindu-se năvăleau; codrii cei mai adînci gemeau de norodul rătăcit...» [25]). Veniamin făcea tot ce se putea face pentru apărarea bietului norod rămas pe seama sa. Turcii îl acuzau şi ameninţau că s-a dat cu eteriştii, iar eteriştii îl acuzau că ţine cu turcii; Patriarhul din Constantinopole îi trimite ordin de scoatere din Biserică şi de caterisire, dacă nu potoleşte răscoala eteristă; unii boieri îl acuzau că a pactizat cu eteriştii, alţii că a trecut de partea turcilor: dar el singur înfrunta furtuna. Patriarhul Grigore al Constantinopolului constrîns fiind de turci îi trimite lui Veniamin somaţie scrisă: «Din mîinile tale se cere sîngele lor... dacă nu-ţi vei îndeplini îndatoririle tale arhiereşti, convingînd pe cei înşelaţi să se îndrepteze... te avem din acea oră căzut din treapta ierarhică condamnat şi străin de Biserica lui Dumnezeu şi vinovat de caterisire nedezlegată» [26]).

Veniamin mai rezistă în fruntea ţării pînă cînd pîrjolul turcesc s-a apropiat de Iaşi. Acum el se refugiază în satul Colincăuţi cerînd pentru aceasta permisiunea împăratului Rusiei şi a Sfîntului Sinod rus. De aici însă continuă a conduce mişcarea românească din Moldova, purtînd tot timpul corespondenţă secretă cu patrioţii. El rămîne acolo, mai departe, centrul de unitate naţională a Moldovei. În legătură permanentă cu patrioţi ca: Bucşănescu, Vornicul Negel, Isaia Arhimandritul şi alţii, i se aduc la cunoştinţă toate mişcările politice, toate dezbinările dintre boieri, toate uciderile, jafurile şi dezastrele ienicerilor asupra poporului. «Fieştecare vestire din jalnica patrie, zicea el, îmi adaugă rană în suflet şi pîraie de lacrimi în ochi. De aceea nimica, dar nimica nu se făcea în timpul acesta fără ştirea şi voia lui» [27]). De la Colincăuţi el sfătuia, îndrepta şi încuraja fiind singura nădejde mare de mîntuire din afară. Acolo fiind, i se adresau rugăminţi din ţară ca să întreprindă o acţiune de unire a tuturor patrioţilor refugiaţi în afară, pentru a face totul ce le stă în putinţă ca să scape sau să uşureze Moldova de dezastrul ce s-a abătut asupra ei. Suferinţele Moldovei erau strigătoare la cer şi «Arhipăstorul patriei» toate le cunoştea căci i se raportau mereu. În disperarea sa, Veniamin apelează la împăratul Rusiei, implorînd ajutorul pentru a scăpa ţara de urgia turcească: «Iartă îndrăzneala unui nenorocit păstoriu ce priveşte cu jale împustiirea turmei şi a patriei sale celei lăcrămătoare... Foc, sabie, ucideri, dărîmarea bisericilor, prădăciuni, silnicia fecioarelor şi a femeilor... Nu mai pot prelungi... căci vărsarea lacrimilor mă opreşte şi îmi întunecă simţurile mele a povesti. Împlinesc acum sfînta datorie a rugii cei de obşte a jalnicilor mei simpatrioţi, mari şi mici. Toţi moldovenii prin

---

25) N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. 8, Bucureşti, 1938, p. 324.
26) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*, p. 368-369.
27) Idem, *Despre viaţa şi activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi*, p. 23-24.

mine şi lăcrimătorul lor păstoriu... strigă... Toată Moldavia plîngere a luat»... [28]).

Turcii retrăgîndu-se şi alegîndu-se în Moldova primul domn pămîntean, Ioan Sandu Sturza, fapt istoric la împlinirea căruia şi Veniamin a contribuit foarte mult la începutul anului 1823, Domnitorul dimpreună cu tot poporul din Iaşi îl invită şi-l roagă să revină în scaun : «Răcoreşte setea noastră a tot norodul»... Revenind în patrie găseşte numai distrugeri şi pustiiri, iar poporul împrăştiat de groază şi foc prin adîncurile pădurilor şi munţilor. Cu elan patriotic reîncepe munca sa culturală.

În vremea războiului ruso-turc din 1828-1829, Domnitorul Moldovei este mazilit. Veniamin rămîne la locul său îndeplinind rol de ocrotitor al poporului şi de factor de unitate naţională. Boala cea grozavă a ciumei sfîşie cumplit Moldova în acest timp. Introduce în Regulamentul organic multe prevederi avantajoase învăţămîntului naţional făcînd să progreseze cultura românească prin înmulţirea tipăriturilor în limba patriei. După retragerea trupelor ruseşti şi numirea domnului pămîntean, Mihai Sturza — 1834 — continuă împreună cu acesta organizarea şcolilor româneşti prin oraşe şi sate, organizarea academiei şi înflorirea culturii naţionale.

În general, Mitropolitul Veniamin mărturiseşte singur sensul îndelungatei sale activităţi în slujba poporului : «ca românii să aibă în cer un Dumnezeu şi pe pămînt o patrie». Biserica şi Patria au fost pentru el ca două flori într-o tulpină şi cu aceeaşi rădăcină în sufletul său ; slujind Biserica, el avea mereu înaintea sa sprijinirea poporului românesc ; slujind poporul îşi îndeplinea datoria de slujitor al Bisericii. Iubirea faţă de aproapele, propovăduită de Biserică, i-a înflăcărat patriotismul. A luptat ca să facă totul ce se putea face în vremea aceea de dezbinări interne pentru a servi poporul din care făcea parte. Prestigiul şi autoritatea sa de întîistătător al Bisericii moldovene, le-a folosit în cele mai dificile şi mai periculoase împrejurări, cu cea mai eroică bărbăţie, pentru salvarea fiinţei naţionale a poporului său.

În anul 1888, cu ocazia comemorării lui Veniamin la Bucureşti, Ministrul Cultelor şi al Instrucţiunii spunea despre el : «Mare ne apare figura acestui bărbat cînd îl vedem înnotînd în marea furtunoasă a greutăţilor ce se măreau şi se grămădeau necurmat, înnotînd ca un viteaz cu inimă tare şi suflet senin, pentru a ieşi la liman şi pentru a aduna iarăşi în jurul său pe compatrioţii săi împrăştiaţi de vijelie şi care în mijlocul furtunii, se uitau numai spre el, ca la singura stea lucitoare» [29]).

Veniamin şi-a manifestat patriotismul deopotrivă, atît prin faptul că atragea în jurul său pe toţi cei ce simţeau româneşte şi erau hotărîţi să lucreze pentru ridicarea poporului românesc, cît şi prin calităţile sale alese sufleteşti, de bunătate şi caritate pe care le punea în slujba alinării celor loviţi de suferinţe. Amintind această însuşire atît de nobilă a sufletului său, N.

---

28) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*, p. 366-367.
29) *Idem, ibidem*, p. 75.

Iorga scrie: «Dacă ai fi voit să ştii care e cel mai sărac, cel mai lipsit, cel măi vîndut de dator dintre făcătorii binelui care se vede şi ai multului bine pe care nu-l ştie nimeni, ţi s-ar fi şoptit tot numele veneratului mitropolit» [30]). Dragostea poporului s-a arătat faţă de el aşa de impresionant, atunci cînd a venit vremea determinat de împrejurări, să se retragă din scaun, prin cele mai simţite şi tînguitoare cuvinte de preţuire şi dragostea. La retragerea sa definitivă din scaun şi plecarea la Mănăstirea Slatina a avut loc un nesfîrşit pelerinaj la reşedinţa mitropolitană. Mii de credincioşi au venit atunci să-i sărute şi să-i ude mîinile cu lacrimi de durere şi recunoştinţă» [31]).

Patriotismul şi atitudinile profund umane ale Mitropolitului Veniamin au fost preţuite de numeroşi istorici români şi străini.

Astfel, istoricul francez Edgar Quinet scriind despre «infernul» adus de epoca fanariotă asupra Ţărilor Române, aminteşte despre eforturile lui Veniamin pentru a îndrepta ceea ce se părea de neîndreptat, arătînd că el apare atunci ca un spirit de renaştere printre ruini: Model de păstor naţional şi exemplu de român [32]). În timpul păstoriei sale s-a arătat ca unul din bărbaţii cei mai cu dor de ţară, înfiinţînd şcoli româneşti accesibile la toate clasele sociale... Bărbat de o activitate deosebită [33]), Mitropolitul Veniamin a fost unul din cei mai zeloşi şi neadormiţi întemeietori ai literaturii române, ai învăţămîntului public şi şcolilor naţionale [34]), prelat vestit, patriot şi sprijinitor al culturii [35]). El a lucrat cu Asachi pentru renaşterea românilor din Moldova [36]). Un om mai sfînt şi mai bun decît el n-a mai ţinut în mînă cîrja de episcop român [37]). Vizanti face următoarea prezentare a lui Veniamin: «Suflet nobil, plin de virtuţi mari, modelul unui patriotism luminat, sincer şi dezinteresat; s-a ostenit aşa de mult şi cu mari sacrificii şi suferinţe pentru luminarea naţiunii, pentru cultivarea limbii şi a literaturii române pentru progresul ţării, pentru şcoală» [38]).

Retrăgîndu-se din scaunul mitropolitan, determinat de urgia vremurilor şi «din duşmănia celor puternici», cum zice N. Iorga la 18. I. 1842, şi aşezîndu-se la Slatina, nici în ultimile zile ale vieţii sale, nu s-a stins flacăra patriotismului în sufletul său. Întocmindu-şi testamentul vieţii sale, mărturiseşte acum la sfîrşit: «Totul ce mi-a stat în putinţă am făcut şi cu sfatul şi cu fapta ca să sporesc şi sufleteşte şi materialiceşte înflorirea Bise-

---

30) N. Iorga, *Oameni care au fost*, Bucureşti, 1934, p. 75.
31) Th. D. Sperantia, *Scriitori vechi*, Bucureşti, 1909, p. 31.
32) C. Erbiceanu, *Viaţa şi activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi*, p. 12-13, 30.
33) C. Diaconovich, *Enciclopedia română*, Sibiu, 1900, vol. II, p. 23.
34) A. Pumnul, *Lepturariu rumănesc*, vol. IV, Viena, 1864, p. 71-75.
35) O. G. Lecca, *Dicţionar istoric, arheologic şi geografic al României*, Bucureşti, 1937, p. 291.
36) Dim. R. Rosetti, *Dicţionarul contemporanilor*, Bucureşti, 1897, p. 192.
37) N. Iorga, *Viaţa şi faptele Mitropolitului Veniamin Costachi*, p. 78.
38) A. Vizanti, *op. cit.* p. 6.

ricii şi a Patriei» [39]). El lasă engolpionul său primit în dar de la Ţarul Nicolae al Rusiei, pentru crearea unui premiu menit autorilor celor mai bune compuneri în limba naţiei şi mai ales privitor la istoria patriei şi a naţiei [40]). Apoi încheie testamentul său cu rugăciune urzită din focul patriotismului şi al credinţei în Dumnezeu: «Din adîncul inimii, cu nevrednicie strig către Domnul: să reverse îndurarea Sa asupra acestei creştine ţări şi să fie neadormitul său ochi în toată vremea privighetor asupra ei» [41]).

Cunoscînd activitatea patriotică a Mitropolitului Veniamin Costachi, înţelegem că el este unul din fiii cei mai de seamă ai neamului românesc.

Rechemînd acum, «din colţul lui de nemurire» pe marele Mitropolit Veniamin Costachi, am avut prilejul de a ne aminti de atîtea suferinţe pe care le-a îndurat poporul şi de ierarhul care a stăruit pentru luminarea şi viaţa mai bună a acestui popor.

Să învăţăm din pilda trecutului zbucimat a munci cu elan pentru înflorirea Patriei.

Pr. M. SFICHI

---

39) N. Iorga, *Oameni care au fost*, p. 75.
40) Idem, *Viaţa şi faptele Mitropolitului Veniamin Costachi*, p. 76.
41) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*, p. 59.

Mitropolitul Veniamin Costachi și tipografia din Iași

Prima jumătate a secolului al XIX-lea este o perioadă de avînt cultural-bisericesc în Moldova. In acest timp trăieşte Mitropolitul Veniamin Costachi care s-a impus ca personalitate proeminentă prin viaţa, învăţătura şi prin ostenelile sale cărturăreşti. Între altele, el a organizat şi înzestrat două tipografii în Moldova: una la Mitropolia din Iaşi şi alta la Mănăstirea Neamţ. Aceste tipografii au dat la lumină valoroase cărţi.

Mitropolitul Veniamin Costachi înţelege să pună întreaga sa activitate în slujba şi pentru luminarea credincioşilor ortodocşi români. Semnificative sînt în această privinţă cuvintele sale din prefaţa Dogmaticii lui Serghie Macreu: «Primiţi dară, iubitorii de învăţătură cetitori această folositoare cărticică şi tălmăcirea ei, spre o dovadă a iubirii şi dragostei ce o am către neamul meu românesc, pe care şi acum o încredinţez şi în toată viaţa v-o făgăduiesc rugînd pe Dătătorul adevăratei înţelepciuni ca să vă lumineze mintea şi să vă îndrepte întru cunoştinţa adevărului» [1]).

Acest ierarh moldovean a simţit mai mult ca oricare altul lipsa cărţii. De aceea, el şi-a îndreptat toate strădaniile sale către acest tărîm aşa cum mărturiseşte în predoslovia sa de la Istoria Scripturii Vechiului Testament: «Nădejdea care am hrănit şi hrănesc în sufletul meu că înmulţindu-se cărţile şi ştiinţele în limba naţiei, dacă nu eu, dar urmaşii mei se vor învrednici a se folosi de cler învăţat şi încuviinţat şi a cîştiga norod luminat în ştiinţa hristianiceştilor învăţături, m-au făcut neadormit şi neobosit în tălmăcirea sfintelor cărţi, din care multe stau netipărite pentru neînlesnire. În tălmăcirea însă a acesteia—este vorba de istoria Scripturii Vechiului Testament — şi în tipărire am fost mai cu multă sîrguinţă, bine nădăjduit fiindcă întrebuinţîndu-se de toate vîrstele şi treptele v-a pricinui la toţi de obşte nepreţuit folos duhovnicesc pentru că în această carte se cuprinde tot şi a legii şi a moralului» [2]).

Pentru Mitropolitul Veniamin Costachi cărţile sînt material de jertfă adusă lui Dumnezeu pe altarul Bisericii Ortodoxe.

---

1) Diac. Dr. Alex. I. Ciurea, asist. universitar, *La o sută de ani de la moartea lui Veniamin Costachi*, Iaşi, 1947, p. 16.

2) *Înainte cuvîntare la Istoria Scripturii Vechiului Testament*, tălmăcită de smeritul Veniamin Costachi, apud V. Vasilache *Mitropolitul Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1941, p. 200.

Aceasta o putem vedea în prefaţa Istoriei Bisericeşti a lui Meletie, tradusă de el şi tipărită la Iaşi în anul 1841. Fiind trecut de 70 de ani şi simţind că i se apropie sfîrşitul, el face următoarea mărturisire: «Dacă Dătătorul de viaţă — zice el — va lungi încă zilele înstrăinării aici culegînd întru bucurie spicele aruncate întru osteneală, se îndoiesc puterile mele către cea mai departe nevoinţă a tălmăcirilor, iar dacă îi va place să scoată din închisoarea lumei şi a trupului sufletul meu... fie aceasta cea mai de pre urmă prosforă adusă întru sudoarea feţei mele la altarul său cel moralicesc şi totodată fiilor mei duhovniceşti, suvenirul despărţirii de dînşii pînă ne vom revedea în casa Părintelui nostru» [3]). Iar în prefaţa Penticostarului tipărit la Mănăstirea Neamţ în anul 1834, Mitropolitul Veniamin se adresează cărţii ca şi cum s-ar adresa unui prieten bun, de sinceritatea căruia nu s-a îndoit niciodată: «O nepreţuită carte! Cu cît de mari şi de înalte noime eşti împodobită; şi cît mai mult de cît alte cărţi eşti sfintei Biserici mai trebuitoare» [4]).

Mitropolitul Veniamin Costachi în această remarcabilă activitate cărturărească a avut greutăţi şi condiţii grele. Totuşi, el a învins toate piedicile.

Este bine ştiut că acest ierarh a tipărit cărţi variate după conţinut. De la cartea pentru copii — *Tabla alilodidactică* — [5]), în care se arată cum trebuie să înveţe copiii singuri să citească (adică fără profesor) şi pînă la cărţile de ştiinţă ca: *Descrierea Moldovei* a lui Dimitrie Cantemir, care pentru prima dată a văzut lumina tiparului în anul 1825, totul se tipărea cu grija Mitropolitului Veniamin.

Pentru literatura teologică, vremea Mitropolitului Veniamin Costachi poate fi considerată ca o epocă de aur, datorită valorii şi numărului mare de cărţi care s-au tipărit. De la cartea de ritual pînă la cele de teologie ca: celebra colecţie de canoane a Bisericii noastre *(Pidalionul)*, *Istoria Vechiului şi Noului Testament*, *Istoria Bisericii Universale*, *Tîlcuirea Scripturii*, *Predici*, *Kiriacodromioane*, sfaturi şi îndemnuri morale [6]).

Pentru a putea aduce la îndeplinire această mare operă culturală desigur că el a avut nevoie de colaboratori şi ostenitori cît mai harnici şi mai iscusiţi. La Iaşi avea întotdeauna pe lîngă el cărturari de seamă şi călugări pricepuţi, unii dintre ei traducînd *Vieţile Sfinţilor* în 12 volume mari. Printre cei care l-au mai ajutat menţionăm pe următorii: Varlaam Cuza, care a supravegheat tipărirea Scripturii, Veniamin Roset, Filaret Apamias, Filaret şi Neofit Scriban, Gheorghe Asachi, Săulescu şi alţii [7]).

---

3) Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1946, p. 95.

4) *Ibidem*, p. 96.

5) Veniamin Costachi, Mitropolitul Moldovei, *Tabla alilodidactică* Iaşi, 1825.

6) V. Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costachi la o sută de ani de la moartea sa:* 18 decembrie 1846—18 decembrie 1946, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1946), nr. 10-12, p. 501-502.

7) Idem, *Mitropolitul Veniamin Costachi, la o sută de ani..,,* p. 502.

Este limpede pentru orişicine că a conduce o tipografie în primele decenii ale secolului al XIX-lea însemna dirijarea însăşi a artei, ştiinţei şi literaturii. Însuşi Mitropolitul Veniamin Costachi era un om bine format, stăpînind limbile greacă şi slavonă, iar într-o oarecare măsură şi cea latină [8]). De altfel în România primii tipografi particulari au fost oameni de ştiinţă, îndrumători ai poporului pe căile noi ale progresului. Printre ei se numără: Dr. Constantin Caracaş, apoi scriitorii: I. Heliade-Rădulescu, Gheorghe Asachi şi alţii [9]).

Activitatea tipografiei mitropolitane din Iaşi este strîns legată de dezvoltarea culturală şi bisericească din Moldova. Aşa se explică faptul că aproape toţi dascălii Bisericii moldoveneşti care au tipărit cărţi şi în alte părţi, precum şi meşterii care au întemeiat tipografii şi în alte oraşe ale Moldovei cum au fost: Mitrofan, Damaschin, Strelbiţchi şi alţii au plecat din Iaşi sau cel puţin au trecut prin capitala Moldovei [10]). Iaşul este deci primul oraş al Moldovei care a fost înzestrat cu tipografie.

Primele teascuri au fost aşezate în localul Mănăstirii Sf. Trei Ierarhi în timpul domnitorului Vasile Lupu (1634-1653) şi a Mitropolitului Varlaam în anul 1640; astfel a luat fiinţă tipografia domnească [11]).

Mitropolitul Kievului, Petru Movilă, român de origină, avînd o tipografie proprie a dăruit lui Vasile Lupu «şrift, meşteri şi podoabe» [12]), adică toate cele necesare pentru întemeierea unei tipografii [13]). Mitropolitul Varlaam a stăruit foarte mult pentru înfiinţarea acestei tipografii [14]) întrucît voia să tipărească *Cazania* pe care o avea deja în manuscris [15]). Această carte a fost tipărită în anul 1643 cu ajutorul tipografilor Aftanasie ieromonahul şi Dionisie monahul [16]). În urma tulburărilor întîmplate în Moldova între anii 1671-1673, în timpul domniei lui Ştefan Petriceicu Vodă (august 1672 noiembrie 1673; decembrie 1673-februarie 1674), tipografia de la Sf. Trei Ierarhi a fost distrusă,

---

8) Idem, *Mitropolitul Veniamin Costachi*, 1768-1846, Mănăstirea Neamţ, 1942, p. 189.

9) Dan Simonescu, *Mihail Kogălniceanu ca tipograf şi editor la Iaşi*, în «Studii şi cercetări de bibliografie» (extras), edit. Academiei Republicii Socialiste România (fără an), p. 16.

10) G. Ionescu, *Activitatea tipografiei mitropolitane din Iaşi*, în «Noua revistă română», vol. IV, nr. 39, 1 septembrie, 1901, p. 99.

11) Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a catedralei Mitropolitane din Iaşi*, Buc. 1888, p. LVIII: Vasile Popp, *Dizertaţie despre tipografiile româneşti în Transilvania şi în vecinatele ţări de la începutul lor pînă la vremele noastre*, Sibiu, 1838, p. 76; Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiilor din România*, Buc., 1943, p. 8-9.

12) G. Ionescu, *Activitatea tipografiei...*, vol. IV, p. 99; Pr. Prof. Gh. Moisescu, Pr. Prof. Ştefan Lupşa, Pr. Prof. Alexandru Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române*, vol. II, (1632-1649), Buc. 1957, p. 8-10; vezi şi *Precuvîntarea Mitropolitului Varlaam la Cazania sa.*

13) *Ibidem*, p. 11.

14) A. Papadopol-Calimah, *Un episod din Istoria Tipografiei în România*,, extras din Analele Academiei Republicii Socialiste România, Seria II tom. XVIII, Memoriile secţiunii istorice, Buc., 1896, p. 5.

15) G. Ionescu, *Activitatea tipografiei...*, vol. IV, p. 99.

I6) Dimitrie C. Ionescu, *Un mic istoric...*, p. 8-9.

iar domnitorul cu Mitropolitul Dosoftei se refugiază în Polonia [17]). În anul 1679 în timpul domniei lui Gheorghe Duca Vodă (noiembrie 1678-decembrie 1683), Mitropolitul Dosoftei instalează o tipografie la Mitropolie [18]). Unii cercetători susţin că această tipografie ar fi fost transportată de la Sf. Trei Ierarhi şi refăcută la Mitropolie [19]).

În anul 1750 la scaunul Mitropoliei moldovene ajunge Iacob I Putneanul, fost episcop de Rădăuţi. Acest ierarh moldovean s-a preocupat în mod deosebit de grija pentru luminarea clerului şi implicit a poporului. De aceea el a şi adus tiparniţa episcopului Varlaam de la Rădăuţi la Iaşi. Ca urmare, sub îndemnul său, a început în Moldova un nou şir de tipărituri [20]).

Tipografia Mitropoliei moldovene a fost reînnoită după aceea de mai multe ori şi anume; la 1783 sub Mitropolitul Leon, la 1794 sub Mitropolitul Iacob al II-lea şi în vremea Mitropolitului Veniamin Costachi [21]).

Pe la anul 1750 găsim ca director al acestei tipografii pe Duca Sotiriovici (Stoicovici), adică tocmai în timpul cînd Constantin Racoviţă (1749-1753; 1756-1757) i-a recunoscut unele prerogative. După el au urmat: Strelbiţchi, ieromonahul Macarie, ierodiaconul Gherasim şi arhimandritul Gherman Vida care a fost şi profesor la seminar. Ca director al tipografiei atît pentru cărţile greceşti şi româneşti cît şi pentru cele slavoneşti mai cunoaştem şi pe eruditul Constantin Vizantie [22]).

Această tipografie a Mitropoliei din Iaşi a fost aproape singura care a dat la lumină tipărituri româneşti, răspîndind literatura bisericească în limba română în această parte a ţării.

Mitropolitul Veniamin Costachi prin toate tipăriturile sale a adus o contribuţie importantă şi de dezvoltare a limbii literare româneşti. Prin atitudinea sa în această chestiune ele se situiază pe poziţia şcoalei ardelene. Pentru el ca şi pentru ardeleni, limba română este de origine latină. El era convins că păstrarea graiului duce la păstrarea neamului. El spunea că adevăratele cuvinte româneşti nu se fabrică ci se găsesc: «Parte prin cărţile şi documentele vechi, parte prin gura poporului» [23]). Mitropolitul Veniamin Costachi este un clar văzător şi un îndrumător în această problemă a limbii româneşti. O dovadă a spiritului său critic o constituie faptul recomandării de către Mitropolit ca în traduceri acolo unde nu se găsesc cuvinte româneşti potrivite

---

17) *Ibidem.*

18) *Ibidem;* Econom I. Antonovici şi Gr. Creţu, *Tipografiile, xilografiile, librăriile şi legătoriile de cărţi din Bîrlad*, Buc., 1910, p. 27.

19) E[rbiceanu C.], *Din documentele Sf. Mitropolii a Moldovei relative la tipografia mitropolitană din Iaşi*, în «Revista Teologică», 1886, p. 92; Vasile Popp, *op. cit.*, p. 70.

20) Prof. Toma Gh. Bulat, *Diata Mitropolitului Moldovei Iacob I Putneanu*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», XL, (1964), nr. 11-12, p. 604; *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 263.

21) E[rbiceanu C.], *op. cit.*, p. 92; Dimitrie C. Ionescu, *op. cit.*, p. 8-9.

22) E[rbiceanu C.], *Din documentele...*, p. 92.

23) Pr. D. Fecioru, *O carte despre Veniamin Costachi*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1946), nr. 10-12, p. 542.

să se păstreze cuvintele «celor dintîi alcătuiri», adică cuvintele originalului [24]).

Mitropolitul Veniamin Costachi nu numai că a recomandat, dar a şi aplicat aceste norme în tipăriturile sale. El a iubit limba românească şi de aceea a căutat să o pună în valoare. Iar boierilor înstrăinaţi de neam care credeau că nu se pot face studii înalte în limba română le dovedeşte contrariul prin rezultatul pozitiv pe care-l dau tipăriturile şi şcolile sale [25]).

În ceea ce priveşte reorganizarea tipografiei mitropolitane din Iaşi făcută de Mitropolitul Veniamin Costachi găsim mărturii foarte preţioase în hrisovul dat de Voievodul Alexandru Moruzi (septembrie 1802-august 1806; octombrie 1806-martie 1807). Dăm mai jos părţi din textul hrisovului: «Cu mila lui Dumnezeu, noi, Alexandru Moruzi voievod Domn al Ţării Moldovei, facem ştire cu acest hrisov al domniei mele tuturor cui i se cade a şti că al nostru cinstit şi duhovnicesc părinte, Preasfinţia Sa Kir Veniamin Mitropolit al ţării, arătîndu-ne că tipografia de aici din Iaşi ce este pentru tipărirea cărţilor de trebuinţă, ţării, neavînd oameni, ci ţiindu-se cu nişte năimiţi, care după vreme unii murind şi alţii împrăştiindu-se a venit în proastă stare, încît de multe ori din pricina aceasta a lipsei oamenilor trebuincioşi rămîne nelucrătoare, de nu se vor face cărţile cele de trebuinţă. Şi pentru ca să se poată îndrepta şi aduce tipografia în bună rînduială şi în cuviincioasa stare a făcut cerere către domnia mea ca să-i dăm 22 de oameni din oamenii străini de peste hotar, ce va găsi pentru lucrul tipografiei. Adică: 5 zeţari, 4 drugari, 4 pilcari, 4 probari, 2 prefăcători, un pisător de chinovar şi un bucătar. Căci oamenii aducîndu-i să-i aşeze ca să fie statornici la tipografie domnia mea socotind că nu de puţină folosinţă şi podoabă este de a fi în oraşul acesta tipografie întru bună orînduială şi alcătuire, ca un lucru ce este pentru trebuinţa obştii şi că cu adevărat cînd nu va fi în stare cuviincioasă, trebuie să se pricinuiască nu puţină zăticnire la lucrarea ei, am găsit a fi cu toată cuviinţa cererea ce mi-a făcut-o Preasfinţia Sa, ca să-i dăm ajutor de oameni arătaţi. Şi după rîvna ce avem... să aducem întru cea mai bună stare toate cele care sînt spre folos şi lauda Patriei, pentru aceasta prin hrisovul acesta al domniei mele am hotărît (ca să fie aduşi cei) 22 de oameni.., ce va găsi Preasfinţia Sa...

Scrisu-s-a hrisovul acesta la scaunul domniei mele în oraşul Iaşi întru a doua domnie a noastră la Moldova, în anul al doilea. La anul 1804, 15 februarie» [26]).

Din acest hrisov se vede limpede că tipografia mitropolitană din Iaşi de-a lungul veacurilor a trecut prin multe peripeţii şi a întîmpinat multe greutăţi. Cînd Veniamin Costachi a venit la scaunul mitropolitan lipseau meşterii, de aceea s-a şi adresat domnitorului ţării care era atunci.

---

24) *Ibidem*,
25) *Ibidem*.
26) E[rbiceanu C.], *Din documentele...*, p. 91-92.

Ieromonahul Gherontie în prefaţa de la «*Descrierea Moldovei*» de Dimitrie Cantemir numeşte pe Mitropolitul Veniamin Costachi «înfocat rîvnitor spre tot folosul de obşte, dar mai ales spre înmulţirea cărţilor atît bisericeşti cît şi politiceşti»[27]).

După reorganizarea din vremea Mitropolitului Veniamin Costachi, această tipografie a funcţionat fără întrerupere pînă în anul 1860[28]).

Localul tipografiei în această vreme a fost simplu şi se afla, probabil, sub actualul palat mitropolitan unde erau nişte încăperi mari cu pereţi groşi de zid. Acest local se compunea din mai multe odăi şi cu magazii de tot felul. Tiparul se făcea cu teascuri de lemn în mod primitiv[29]).

Tipografia mitropolitană din Iaşi pe lîngă tipăriturile pe care le dădea la lumină a dat naştere şi altor tipografii. Aşa de exemplu unul din ctitorii de seamă ai tipografiei Mănăstirii Neamţ este socotit Mihail Strelbiţchi, tipograf la tipografia Mitropoliei Iaşi. Acesta pe la anul 1800 a venit la hramul Mănăstirii Neamţ, cînd economul Mănăstirii, Dositei Calmutki-Calmuş, profitînd de această ocazie i-a cerut sfaturi în vederea înfiinţării unei tipografii[30]). Mihail Strelbiţchi admirînd intenţia frumoasă a acestui monah a dăruit Mănăstirii Neamţ «un teasc vechi de lemn de inimă de păr, o sumă de instrumente, o cantitate de literă şi alte obiecte»[31]). Cînd Mitropolitul Veniamin Costachi s-a retras la Mănăstirea Neamţ[32]) a luat cu el o parte din materialul tipografiei[33]), şi pe «meşterii săi» de la Mitropolie: 5 zeţari, 10 drugari, 4 pilcari, 4 probari, 2 prefăcători şi pisătorul de chinovar»[34]). Printre alţi tipografi aduşi de Mitropolitul Veniamin Costachi de la Iaşi la Mănăstirea Neamţ a fost şi Gherasim[35]).

Mihail Kogălniceanu, în cadrul activităţii sale tipografice, încheie la anul 1840 un al doilea contract cu Mitropolia Moldovei în urma căruia a intrat în posesia unui utilaj tipografic cu care şi-a putut începe lucrările sale. Mitropolitul Veniamin Costachi îi cedează două teascuri şi literele respective din tipografia mitropolitană. Această înţelegere s-a făcut în mod gratuit pen-

---

27) Andrei Vizanti, *Veniamin Costachi, Mitropolit al Moldovei şi Sucevei*, Iaşi, 1881, p. 47; Constantin Erbiceanu, *Despre viaţa şi activitatea Mitropolitului Veniamin Costachi ca Mitropolit al Moldovei*, Buc., 1888, p. 17, nota 1.

28) Idem, *Din documentele...*, p. 92.

29) Narcis Creţulescu, *Istoria Mănăstirii Bisericani*, apud G. Ionescu, *Activitatea tipografiei...*, p. 114-115.

30) O. Lugoşanu, *Tipografia lui Mihail Kogălniceanu de la Iaşi*, în «Convorbiri Iiterare», XIII. Iaşi, 1908, p. 442 sq.

31) Diac. I. Ivan, *Tipografia de la Mănăstirea Neamţ*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» XXXIV (1959), nr. 3-4, p. 316.

32) G. Ionescu, *Călăuza tipografului*, Buc., 1906, p. 142; Narcis Creţulescu, *Inscripţiile Mănăstirii Neamţu*, în «Arhiva», Iaşi, 1910, nr. 3, p. 140, apud Diac. Ioan Ivan, *op. cit.*, p. 316.

33) Constantin Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei...*, p. 47-48; Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *op. cit.*, p. 57.; V. Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costachi...*, p. 111-113.

34) N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. II, Vălenii de Munte, 1919, p. 228.

35) Diac. Ioan Ivan, *op. cit.*, p. 316.

tru un timp de zece ani. În schimb, Mihail Kogălniceanu își ia mai multe obligații față de Mitropolie printre care și acestea: să plătească lucrătorii, să facă reparațiile cu cheltuiala sa și să cumpere literele necesare. Să tipărească toate imprimatele și cărțile bisericești ce i se vor trimite fără plată, însă cu hîrtia, cerneala și salariile lucrătorilor plătite de Mitropolie [36]). La expirarea contractului va restitui litera și teascurile în bună stare. Va da bibliotecii Mitropoliei cîte un exemplar din toate lucrările care se vor tipări și altele [37]).

Meșterii tipografiei mitropolitane din Iași, în vremea Mitropolitului Veniamin Costachi, erau în majoritate monahi dar pe lîngă ei erau și civili. Dăm mai jos numele cîtorva din ei (monahi și civili) care au lucrat la această tipografie în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Aceștia sînt: ieromonahul Stratonic, monahul Antonie, ierodiaconul Gherasim, Sever, Aftanasie (drugariul) [38]), George, Ioan Iordache (zețar), Dumitru Platonichie (probar), iconomul Grigorie [39]), monahul Gherontie, ierodiaconul Eftimie, monahul Cleopa [40]), Popa Simion Isoteschi [41]), Mihail Strelbițchi de care s-a mai amintit, ieromonahul Mitrofan de la Mănăstirea Bisericani [42]), ierodiaconul Gheorghe, Teodor Popovici, Costachi Ponici, cucernicul Ioan Sachelarie, Ioan Gheorghe și alții [43]).

În prima jumătate a secolului al XIX-lea în Iași existau mai multe tipografii. Așa de exemplu Demidoff mărturisește că în anul 1837 funcționau în capitala Moldovei trei tipografii cu 11 prese, care tipăreau cărți în rușește, franțuzește, greaca modernă și românește [44]).

Din tipografia Mitropoliei moldovene a ieșit un mare număr de lucrări în limba română și în alte limbi. În continuare, vom menționa tipăriturile tipografiei mitropolitane din Iași care au apărut cu cheltuiala și blagoslovenia Mitropolitului Veniamin Costachi.

1. *Cărțile traduse de Mitropolitul Veniamin Costachi și tipărite la tipografia Sf. Mitropolii din Iași* [45]):

Tîlcuirea celor șapte Taine, Iași,1807; *Adoleschia Filotheos* (îndeletnicire iubitoare de Dumnezeu), vol. I, Iași, 1815; vol.

---

36) Gh. Zane, *O concurență tipografică și o polemică literară între Mihail Kogălniceanu și Gh. Asachi*, Buc., 1941, p. 6.

37) *Ibidem.*

38) G. Ionescu, *Activitatea tipografiei...*, p. 108-110.

39) *Ibidem*, p. 111-112.

40) Gh. Adamescu, *Istoria Seminarului Veniamin din Iași*, (1803-1903), Buc., 1904, p. 25-30.

41) G. Ionescu, *op. cit.*, p. 109-111.

42) Narcis Crețulescu, *Istoria Mănăstirii Bisericani*, apud G. Ionescu, *op. cit.* p. 114-115.

43) G. Ionescu, *op. cit.*, p. 112.

44) Anatole de Démidoff, *Voyage dans la Russie méridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie*, Paris, Ernest Bourdine, 1854, p. 164; Diac. Dr. Alex. I. Ciurea, *Figuri de ierarhi moldoveni, Iacob Stamati (1749-1803)*, Iași, 1946, p. 129.

45) Cărțile tipărite la Iași în vremea Mitropolitului Veniamin Costachi le redăm după: Pr. Dr. Ilie Gheorghiță, *Un veac de la moartea...*, și V. Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamț, 1941.

II, Iaşi, 1819; vol. III, IV şi V, Iaşi, 1819. Menţionăm că această carte este alcătuită de arhiepiscopul Evghenie al Bulgariei şi cuprinde Cîntările lui Moise din Psaltire (cele cinci cărţi); *Tipiconul*, Iaşi, 1816; *Ceaslov mare*, Iaşi, 1817; *Liturghiile* Sf. Ierarhi Ioan Hrisostomul, Vasile cel Mare şi Grigorie Dialogul, Iaşi, 1818; *Istoria Scripturii Vechiului Testament*, Iaşi, 1824; *Istoria Noului Testament*, Iaşi, 1824; *Istoria Scripturii celei noi*, Iaşi, 1824; *Funie sau frînghie întreită*, Iaşi, 1831; *Iubitorul de înţelepciune*, Iaşi, 1831; *Dumnezeieştile Liturghii* ale Sf. Ioan Hrisostomul, Vasile cel Mare şi Grigorie Teologul, Iaşi, 1834; *A lui Ioan Hrisostom* (către călugări), Iaşi, 1839; *Teologia Mitropolitului Platon*, Iaşi, 1839; *Bisericeasca Istorie a lui Meletie*, tom. I şi II, Iaşi, 1841; tom. III, Iaşi, 1842 şi tom. IV, Iaşi, 1843; *Piatra scandalei*, Iaşi, 1844; *Îndeletnicire despre buna murire*, Iaşi, 1845; *Tîlcuirea Psaltirei lui Euthimie Zigabenul*, tom. I, Iaşi, 1850; tom. II, Iaşi, 1866.

2. *Cărţile tipărite din îndemnul, cu cheltuiala şi cu blagoslovenia Mitropolitului Veniamin Costachi la tipografia Sf. Mitropolii din Iaşi:*

Apologia lui Dimitrie, Mitropolitul Rostovului, Iaşi, 1803; *Întrebări şi răspunsuri ale Sfîntului Atanasie*, Iaşi, 1803; *Octoih mic (Osmoglasnic)*, Iaşi, 1804; *Tîlcuire la cele patru Evanghelii de Teofilact*, Iaşi, 1805; *Antologhion (Floarea cuvintelor)*, Iaşi, 1806; *Descoperire cu amănuntul a pravoslavnicei credinţe* tălmăcită din elineşte a lui Ioan Damaschin, Iaşi, 1806; *Molebnic*, Iaşi, 1807; *Panahida... şi litia mică*, Iaşi, 1807; *Pentru Melchisedec Istorie şi Tîlcuire*, Iaşi, 1812; *Aghiazmatar mic*, Iaşi, 1814; *Adunare din cărţile împărăteştilor pravile*, Iaşi, 1814; *Slujba Sfîntului Prooroc Isaia*, Iaşi, 1815; *Cele nouă cîntări din Psaltire*, Iaşi, 1815; *Calendar pe şapte planete*, Iaşi, 1816; *Triodul*, Iaşi, 1816; *Psaltirea*, Iaşi, 1817; *Ceaslov mic*, Iaşi, 1817; *Octoihos, adică optglasnic*, Iaşi 1818; *Catehisis sau învăţătură în scurt pentru Hristianitate*, Iaşi, 1818; *Psaltirea*, Iaşi, 1818; *Carte folositoare de suflet*, Iaşi, 1819; *Slujba din Duminica Paştelui şi săptămîna luminată*, Iaşi, 1821; *Panahida.., şi litia mică*, Iaşi, 1821: *Catehisis sau învăţătura în scurt pentru Hristianitate*, Iaşi, 1821; *Învăţături hristianiceşti folositoare de suflet*, Iaşi, 1823; *Aghiazmatar mic*, Iaşi, 1823; *Graiurile Maicii lui Dumnezeu*, Iaşi, 1826; *Evanghelistari*, Iaşi, 1826; *Molebnic*, Iaşi, 1828; *Catehisis sau învăţătură în scurt pentru Hristianitate*, Iaşi, 1828; *Învăţătură creştinească spre folosul tuturor*, Iaşi, 1828; *Adunare de rugăciuni către Născătoarea de Dumnezeu*, Iaşi, 1829; *Manual de patriotism de Iancu Nicola*, Iaşi, 1829; *Mîna lui Damaschin*, Iaşi, 1830; *Cele nouă cîntări din Psaltire*, Iaşi, 1831; *Aghiazmatar mic*, Iaşi, 1832; *Gramatica românească* de G. Seulescu, partea I-a — etimologică —, Iaşi, 1833; partea II-a — sintactică, Iaşi, 1833; *Evhologhion sau Molitfelnic*, Iaşi, 1834; *Catehisis sau învăţătură pe scurt pentru creştinătate* ediţia a treia, Iaşi, 1834; *Rînduiala... la ungere cu Sf. Mir a Voievodului M. Sturza*, Iaşi, 1834; *Filozoful Indian*, Iaşi, 1834; *Psaltirea*, Iaşi, 1835; *Apostolul*, Iaşi, 1835.

Tipografia de la Iași a fost un focar de cultură nu numai pentru Biserica Moldovei, ci și pentru Bisericile de dincolo de Milcov și de peste munți.

La această tipografie ieșeană au învățat vestiții tipografi Mitrofan și Damaschin care au trecut apoi în Muntenia, unde Mitrofan a introdus pentru prima dată tipografia la Buzău.

Prin Mitropolitul Veniamin Costachi s-a ridicat prestigiul Bisericii Moldovene [46]), sporind astfel cultura, disciplina și evlavia creștină.

Cele două coordonate ale vieții sale pământești au fost credința puternică și îndemnul la muncă și fapte bune pentru binele și prosperitatea Bisericii Ortodoxe și a neamului românesc.

Ierom. Prof. EPIFANIE NOROCEL

---

46) Pr. Dr. Ilie Gheorghiță, *op. cit.*, p. 94-95.

Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Neamț

Mănăstirea Neamț a jucat un important rol cultural în viața bisericească a poporului român din secolul al XV-lea. Acest rol, în secolele XVI-XVII a fost preluat de Mănăstirea Putna. Începînd din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, după anexarea Moldovei de Nord de către Habsburgi, Mănăstirea Neamț joacă din nou un rol cultural bisericesc de primul rang. În această vreme, mulți călugări din mănăstirile de nord, între care și Putna, găsesc condiții bune la Mănăstirea Neamț. Așa se explică prezența la Mănăstirea Neamț în 1782, a profesorului putnean, ieromonahul Ilarion din Patmos [1]), care a fost un colaborator prețios al acelui «cleric cult» Vartolomei Măzăreanul [2]), a cărui «stelă funerară» se află, probabil, tot la Mănăstirea Neamț [3]). Și tot așa se explică și existența în biblioteca Mănăstirii Neamț a unor cărți care au aparținut Mănăstirii Putna ca: un *Triod* slavon cu însemnări ale ieromonahului «Ghenadion ot Sfînta Mănăstire Putna 1764 fev[ruarie] 28»: o P*saltire* slavonă cu însemnări din 7265 (1757) octombrie 1, vîndută de arhimandritul Vartolomei Măzăreanul lui «Costachi copil Podiaculuí mai mic între slugile sfinții sale părintelui Calistrat egumen Sf[intei] Mănăstiri Putna». Momentul de amploare însă, al împrejurărilor istorice de care amintim, îl constituie mutarea de la Dragomirna, mai întîi la Secu și apoi la Neamț, a grupului Paisie. Mitropoliții acestei epoci — Iacob Stamate și apoi Veniamin Costachi — au folosit acest prilej contribuind la înviorarea activităților cultural-bisericești în Mănăstirea Neamț, făcînd din acest așezămînt călugăresc «locul de iubire și cunoaștere a trecutului Moldovei în care era libertate și mîndrie» după expresia lui N. Iorga.

Modelul unirii temporare dintre Bistrița și Neamț din anul 1407, a fost folosit de data aceasta, prin unirea Mănăstirii Neamț cu Mănăstirea Secu — și schiturile Sihăstria și Sihla —,

---

1) Lăudat, I. D., *Vartolomei Măzăreanul*, în revista «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 7-8/1966, p. 544, nota 6.

2) Iorga N., *Istoria Românilor*, vol. VII. Reformatorii, București, 1938, p. 265.

3) Cozărescu Epifanie, *Arhimandritul Vartolomei Putneanul*, în revista «Mitropolia Moldovei și Sucevei», nr. 3-4/1962, p. 197.

sub conducerea aceluiaşi stareţ, cu denumirea de *Mănăstirea Neamţu-Secu*. Această unire administrativă şi duhovnicească cu un singur conducător a durat de la 1779 pînă la 1910. Cu o bază materială destul de puternică, moştenită din ctitorii voievodale şi cu mulţime de vieţuitori — fraţi şi monahi — în această perioadă, a decăderii Putnii, Mănăstirea Neamţ a jucat un rol deosebit şi nu este de mirare că o parte din strălucirea culturală a Neamţului se va revărsa şi asupra Secului aşa încît «în istoria culturii noastre bisericeşti aceste două mănăstiri stau pe o singură pagină» [4]).

Pentru Veniamin Costachi regiunile acestea nemţene sînt «Sfinţii Munţi din pustiul Sfintei M[ănăstiri] N[eamţ]» [5]). Nu numai dragostea şi rîvna pentru liniştea sufletească, dar şi «duşmănia celor puternici» şi împrejurări istorice de frămîntări şi nelinişti, l-au determinat de multe ori pe Veniamin să se dea «în lături şi viiaţă fără de grijă şi liniştită» luîndu-şi, să se strîngă «într-o mănăstire de a patriei» [6]). «Reputaţia excelentă» de care se bucura acest «venerabil prelat foarte tenace în doctrina bisericii» [7]), prin retragerea la mănăstire, nu s-a ştirbit. Din contra, în acest timp, contemporanii şi urmaşii l-au considerat ca pe «mitropolitul cel adevărat al vremii şi al ţării» [8]).

Retragerea lui Veniamin din scaun la Mănăstirea Neamţ şi apoi la Mănăstirea Slatina, cînd iubit de toată lumea, leapădă podoabele măririi şi îmbracă aspra mantie a simplului călugăr, a lăsat urme adînci şi a exercitat o influenţă binefăcătoare, cu adevărat duhovnicească. Semnătura «smeritul Veniamin, proin mitropolit al Moldovei» este într-un acord perfect cu traiul său. «Modestia îi era caracteristica iar dărnicia virtutea» [9]).

Admirabilele pagini din unele manuscrise păstrate în biblioteca Mănăstirii Neamţ, îl caracterizează pe «smeritul Veniamin» astfel: «un mare pravilist»; «un bun bisericaş»; «cu smerenie şi evlavie»; cu «rîvnă către sfînta ascultare»; un «model în bisericăă» şi «stîlp al bisericii» care a făcut «epocă în istoria Moldovei» [10]).

Un mănunchi de împrejurări ne determină să considerăm

---

4) Udişteanu, Dionisie I., *Inscripţii şi însemnări de la Secu*, Cernica 1939, p. XXIII.

5) Gheorghiţă, Pr. Dr. Ilie, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1946, p. 148.

6) *Idem*, *ibidem*, p. 120, 235.

7) Agapi Mărieş Steluţa, articolul *Studii privitoare la istoria României*, în «The Slavonic and east european review» în revista «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», nr. 3-4/1966, p. 252. Aprecierea este a lui Benjamin Barker reprezentant al Societăţii Britanice de Biblie pentru străinătate cu ocazia vizitei făcute lui Veniamin.

8) Creţulescu Narcis, *Istoria Mănăstirilor Agapia şi Varatec*, manuscris nr. 163, Biblioteca Mănăstirii Neamţ, p. 210; Iorga N., *Antologie şi studiu introductiv*, M. N. Berza, Bucureşti 1965, vol. I, p. 129 şi vol. II, p. 52.

9) Simionescu I., *Oameni aleşi*, vol. II, Români. Bucureşti, 1929, p. 162.

10) Creţulescu Narcis, *op. cit.*, p. 252-253; alte manuscrise de alţi autori: *Istoria Sfintei Mănăstiri Neamţului*, nr. vechi 97, p. 94; *Istoria Sfintei Mănăstiri Neamţu-Secu 1840-1863*, nr. 98; *Istoria despre fondarea Mănăstirilor Neamţul şi Secul din România*, nr. vechi 100 — toate manuscrisele se află în Biblioteca Mănăstirii Neamţ.

Mănăstirea Neamţ *ca a doua reşedinţă* a lui Veniamin, aleasă cu mult tact şi prudenţă pastorală, de unde «de multe ori conducea trebile eparhiei» [11]). Dacă Slatina a fost sursa de întreţinere «spre mîngîerea» sa în timpul retragerii de pe urmă, Neamţul a fost sălaş duhovnicesc, ce avea să menţină autoritatea şi prestigiul marelui Ierarh, în timpul zbuciumatei sale vieţi.

Transformînd Agapia din mănăstire de călugări în mănăstire de călugăriţe, în care a concentrat vieţuitoarele de la: Socola, Prepodobna Parascheva-Iaşi, Varatec, Vînătorii Petrii şi Gîrcina, rînduind aici ca stareţă, prin mutare de la Socola, pe însăşi sora sa, Elisabeta Costachi, care a stăreţit timp de 30 de ani (1804-1834), din lipsa de înţelegere a scopului mare pentru care se făcea această mişcare, la Agapia s-a produs oarecare tulburare pe tema afuriseniei de neputrezire pronunţată de călugării care trebuiau să-şi schimbe mănăstirea, pentru aplanarea căreia a fost nevoie de «carte de dezlegare» din partea patriarhului ecumenic de Constantinopol [12]).

Prezenţa lui Veniamin în părţile nemţene s-a simţit necesară încă de la începutul activităţii sale mitropolitane; de la Neamţ el a trimis la Agapia «duhovnici din cei mai bătrîni şi mai încuviinţaţi» şi le-a rînduit «povăţuitoriu mai stătătoriu pe cuviosul sihastru Iosif» [13]). Este pentru noi un argument în plus care explică strînsa legătură a lui Veniamin cu soborul şi stareţii Mănăstirii Neamţ, la care se vor adăuga şi cele de ordin strict sufletesc şi de conjunctură istorică «el însuşi fiind un paisian» [14]) care dorea ca Mănăstirea Neamţ să fie mereu o mănăstire vestită prin multiple forme de activitate.

Cîteva momente din istoria legăturilor Mitropolitului Veniamin cu Mănăstirea Neamţ. Copilăria lui Veniamin este învăluită de «taina» Neamţului. Poate, cînd băjenindu-se cu părinţii săi de la Roşieşti-Fălciu şi aşezîndu-se pentru un timp la Secu, Vasile (viitorul Veniamin) să fi vizitat şi Mănăstirea Neamţ. Legendara fugă de la şcoala boierească a Trei Ierarhilor «gospod Iaşi», dacă a avut loc, ar fi fost săvîrşită cu gîndul de a ajunge la vestita «şcoală a tălmăciirii cărţilor» şi la stareţul Paisie [15]). Marea dorinţă a lui Vasile s-a transformat într-o crudă experienţă cînd «desculţ şi plin de bube» a argăţit la o babă un an de zile pînă ce «Gheorghe Chesar o slugă a casii», găsindu-l l-a readus în casa părintească. Acum a fost dus la episcopul de Huşi — Iacob Stamati — şi în curînd a fost tuns în monahism. De acum, întru cît Iacob Stamate ca nemţan de postrig aprecia Mănăstirea Neamţ, l-a trimis în dese rînduri pe Veniamin aici «ca măcar să se numească prin ascultare şi el cu metania din această lavră».

Unii cercetători au considerat Mănăstirea Neamţ ca «locul

---

11) Gheorghiţă, Pr. Dr. Ilie, *op. cit.*, p. 267.
12) Melhisedec, Episcopul Romanului, *Notiţe istorice şi arheologice...*, Bucureşti 1885, p. 48-59.
13) Gheorghiţă, Pr. Dr. Ilie, *op. cit.*, p. 267.
14) *Istorie despre fondarea...*, manuscris nr. vechi 100, p. 29.
15) *Idem*, manuscris vechi 66, p. 242.

metaniei» [16]) lui Veniamin, precum şi ca «locul unde şi-a luat învăţătura». Prima afirmaţie este neîntemeiată, iar a doua numai parţial. De necontestat, însă, este faptul că Veniamin s-a considerat ca un fiu al Neamţului.

Ales episcop de Huşi, în anul 1792, Veniamin nu a zăbovit a veni la Neamţ pentru a petrece cu Paisie «şi multe învăţături duhovniceşti au luat de la Sfinţia Sa» [17]). Au fost multe misiunile lui Veniamin la Neamţ şi dorind «să-i fie şi ascultătoriu Stareţului» de cîte ori venea, ajuta la buna desfăşurare a treburilor. Participa şi la praznicul mănăstirii, slujind cu sobor Sfînta Liturghie. Sfătuia pe duhovnici şi «era către toţi apropiat şi foarte lesnicios la cuvînt». Mergea în acest timp şi la Secu, iar cînd pleca la eparhia sa «era petrecut cu mare evlavie de către tot soborul». La plecare, îşi lua de la Neamţ şi părinţi «ca să-i puie să îndrepteze orînduiala bisericii în eparhie, întocmai întru toate ca aicea la Mănăstire şi mare dragoste avînd şi evlavie spre acest sobor».

La 5 octombrie 1794, Veniamin a venit ca delegat al Mitropolitului Iacob Stamate cu «înscris pentru hirotonii» şi îndată «s-au apucat de liturghisit şi de făcut hirotonii de la 7 octombrie şi pînă la 25 octombrie». În acest timp, după alegerile şi recomandările făcute de Paisie împreună cu duhovnicii mănăstirii, din soborul Neamţu-Secu a hirotonit 11 ierodiaconi şi 13 ieromonahi [18]).

La 23 octombrie 1794, Veniamin pleacă fiind petrecut de Paisie «şi de tot soborul trăgîndu-se clopotul după obiceiu» şi a mers «la eparhia sa, precum scrie părintele Nicolae ieroshimonahul». Era să fie ultima petrecere pe care Paisie o făcea lui Veniamin şi ultima lor întîlnire. După 5 noiembrie 1794 «Paisie simţi o deosebită slăbiciune şi trebui să se culce în pat... şi nu s-a mai putut scula pînă la darea obştescului sfîrşit în 14 noiembrie».

Fiind vestit de moartea lui Paisie, Mitropolitul Iacob Stamate a delegat pe episcopul de Huşi, Veniamin, cu săvîrşirea ceremonialului înmormîntării. Veniamin venea acum ca «delegat al Mitropolitului Moldovei Iacob» dar şi ca «ucenic al lui Paisie». Paisie a fost înmormîntat în ziua de 18 noiembrie 1794, iar Veniamin, datorită distanţei prea mari, a ajuns abia în noaptea de 19 noiembrie. A doua zi, 20 noiembrie «cu multă mîhnire a săvîrşit, îmbrăcat în veşminte arhiereşti Sfînta Liturghie cu panahidă pentru pomenirea lui Paisie».

Veniamin a rămas la Neamţ pînă la 15 decembrie 1794, în care timp a făcut cele după rînduială pentru stareţul răposat, a mîngîiat soborul, a statornicit ordine în succesiunea la stăreţie, asistînd la alegere şi instalînd ca stareţ peste Mănăstirile Neamţu-Secu pe ieroschimonahul Sofronie la 14 decembrie, în

---

16) Drăghiciu Manolachi, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani pînă în zilele noastre*, tom. II, Iassi 1857, p. 75-76.

17) *Istoria Sfintei Mănăstiri Neamţ*, manuscris nr. vechi 97, p. 78-79. Este manuscrisul unde ni se prezintă cele mai frumoase pagini în legătură cu Veniamin şi pe care l-am folosit mai mult.

18) *Idem*, *ibidem*, p. 82.

cadrul dumnezeieştii Liturghii «slujită de însuşi Veniamin în sobor».

La 15 decembrie 1794, Veniamin a plecat de la Neamţ la Huşi. În 1796 a trecut în scaunul episcopal de la Roman, iar în 1803 în cel mitropolitan. În perioada episcopatului de la Huşi şi Roman a continuat legăturile cu soborul Mănăstirii Neamţ.

În scaunul mitropolitan, Veniamin s-a distins ca un conducător iscusit, cu eparhii sufragane, cu un cler numeros şi cu mănăstiri multe. Mănăstirea Neamţ nu mai este de acum înainte pentru Veniamin numai o mănăstire de reculegere sufletească, ci şi una în care lucrarea lui trebuia să devină călăuzitoare pentru toate mănăstirile, pentru întreg monahismul şi clerul Moldovei.

Mitropolitul Veniamin de acum înainte va apare la Mănăstirea Neamţ în două ipostaze: 1. ca ierarhul care vine, controlează şi îndrumează cu autoritatea pe care i-o dă învestirea pentru aceasta şi 2. ca ierarhul care, scos din scaun trăieşte ca simplu vieţuitor.

Motivul retragerii la Neamţ, deşi în actul de demisie îşi alesese Slatina, au fost acuzaţiile de «neştiinţă» şi «ataxii» (neorînduieli) şi greşeli, atît în trebile cele duhovniceşti, cît şi în orînduielile cele politiceşti».

Este viu discutat timpul în care Veniamin a stat la Neamţ, în perioada 1807-1812 [19]) şi cercetătorii se sprijină mai ales pe trei documente: 1) paretesisul din 20 februarie 1808; 2) un tablou votiv de la Mănăstirea Neamţ din 1830 care pe coronamentul de deasupra ramei conţine date autobiografice (?) şi 3) prefaţa lui Veniamin la Explicarea Faptelor Sfinţilor Apostoli de Sfîntul Ioan Gură de Aur din 1 mai 1816.

În acest ultim document, Veniamin afirmă: «căzînd în întîmplări de vremi ce mă silea a lăsa purtarea de grijă a păstoriei încredinţate mie: şi petrecerea în munţii cei Sf[i]nţi a lui D[umne]zău a apuca, m-am depărtat fugind şi m-am sălăşluit în pustiul Sfintei M[ănăstiri] N[eamţ]. Şi între Sf[i]nţii aceia Munţi petrecătoriu m-am aflat de la 1806 mart[ie] 1 pînă la 1813, oct[ombrie] 30 de turmă şi de turburările de prin Cetăţi izbăvit» [20]).

Datele acestui document sînt autentice. Ele se supun însă unei exegeze largi şi este foarte probabil că Veniamin s-a referit la timpul petrecut la Neamţ, atît înainte cît şi după paretisire. O oarecare prudenţă dicta lui Veniamin o tactică deosebită de a rămîne mai mult la Neamţ, fără a neglija treburile eparhiei, nici înainte de demisie şi nici după rechemarea în scaun. Numai aşa ne explicăm datele documentului care ni-l prezintă pe Veniamin la Neamţ timp de 7 ani şi 8 luni.

---

19) Pentru economie de spaţiu înşirăm cîţiva autori fără lucrările respective: *perioada 1808-1812* o prezintă: V. Sadoveanu, M. Drăghiciu, F. Scriban, C. Erbiceanu, Gh. Adamescu, N. Iorga, A. D. Xenopol, N. Dobrescu, *Istoria Sfintei Mănăstiri Neamţ-Secu*, 1857 etc.; *perioada 1807-1812* o prezintă: C. N. Tomescu, Andrei Vizanti, C. Bobulescu, *Istoria Bisericii Române* — manual pentru Institutele Teologice, vol. II, Bucureşti, 1958 etc.

20) Gheorghiţă, Pr. Dr. Ilie, *op. cit.*, p. 147-148.

Celelalte documente, ca actul de paretisire (20 februarie 1808) şi tabloul votiv (februarie 1807 — octombrie 1812 «petrecînd 5 ani»), se referă la timpul propriu zis de petrecere «în paretesis». Că aceste documente se referă numai la timpul restrîns al paretesirii nu şi la cel dinainte şi de după rechemarea în scaun, ne-o dovedeşte şi cercetarea listei stareţilor de Neamţ din timpul lui Veniamin.

După stareţul Paisie şi pînă la moartea lui Veniamin, s-au succedat stareţii : 1) *Sofronie* în două rînduri (1794-1800 ; 1802/3-1805) ; 2) *Dorothei* (1800-1802/3) ; 3) *Dosothei* (1805-1807/8) ; 4) *Ioan* (1807/8-1812) ; 5) *Silivestru* ; 6) *Ilarie* ; 7) *Domitian* ; 8) *Mardare* de două ori schimbînd a doua oară pe Neonil ; 9) *Venedict* ; 10) *Neonil* în trei rînduri cu o stăreţie destul de zbuciumată.

Stăreţia lui Dosothei înscrie începutul artei tipografice în Mănăstirea Neamţ ; în timpul său apare în tipografia mănăstirii *Vieţile Sfinţilor pe Septembrie*, la 4 iulie 1807, în care timp Veniamin semnează prefaţa pastorală a volumului ca «Arhiepiscop şi Mitropolit a toată Moldovia». Prefaţa şi foaia de titlu a acestei prime tipărituri nemţene ne indică ca stareţ pe Dosothei care închină «pîrga ostenelii mănăstirii Neamţ, Mitropolitului Veniamin». Celelalte volume cu Vieţile Sfinţilor se vor tipări cu binecuvîntarea lui Gavriil. Pe noiembrie apare la 6 mai 1811 sub stareţul Ioan şi cu aceeaşi binecuvîntare a Mitropolitului Gavriil.

Stareţul Dosothei «om smerit, tare blînd şi mult sporit întru faptele cele bune» demisionează în 1807/8 şi moare la 8 noiembrie 1808. Urmează stareţul Ioan care stăreţeşte pînă la moartea sa întîmplată la 20 decembrie 1812. Un fragment dintr-un manuscris al bibliotecii Mănăstirii Neamţ ne lămureşte o parte al aspectului problemei pe care o urmărim. «În vremea stareţului Ioan, om foarte învăţat întru Sfintele Scripturi şi sporit întru faptele bune... fiindcă venisă în ţara aceasta încă din anul 1808 şi Prea Sfinţitul Gavriil exarhul carele mai fusese înainte în Moldovia, au fost trimis aicea Mitropolit... iară Preasfinţitul Veniamin paretisindu-să, aicea la Monastirea Neamţului, stareţul cu părinţii l-au primit ca pre un înger al lui Dumnezeu pentru smerenia şi evlavia ce arăta către sfînta ascultare şi toţi se foloseau de smerita petrecere a lui şi toată cinstea îi da, pentru ca să-l mîngîie şi toate îi făcea dupre voia prea sfinţiei sale». «Iară cînd au mers la scaunul ţării, Prea Sfinţitul Mitropolit Veniamin, au luat cu sineşi şi vrocîţiva părinţi din acest sobor, pentru slujbele Sfintei Mitropolii şi după ducerea Prea Sfinţitului Mitropolit la scaun, *netrecînd multă vreme s-au mutat din această viaţă părintele Ioan stareţul la 1812 decembrie 20, purtînd cîrma stăreţiei cinci ani*»[21]) (s. n.) (în fapt Ioan a stăreţit numai 4 ani).

Moartea stareţului Ioan, «netrecînd multă vreme» după întoarcerea la eparhie a lui Veniamin, este, *o dată pînă la* care putem discuta petrecerea la Neamţ, iar stăreţia lui Dosothei cu

---

21) *Istoria pentru Sfînta Mănăstire Neamţul-Secul* 1857, p. 7v-8.

tipărirea volumului Vieţile Sfinţilor din 1807 este *o dată de la care* putem pune în discuţie începutul petrecerii la Neamţ. Petrecerea la Neamţ a lui Veniamin are loc sub aceşti doi stareţi : Dosothei şi Ioan. Aceste personaje şi datele în legătură cu stăreţia lor converg la fixarea timpului de petrecere efectivă în perioada paretesisului la Neamţ, a lui Veniamin, — vara anului 1807 — toamna anului 1812 —, aproximativ cinci ani.

Analiza documentului prim—prefaţa la Explicarea Faptelor Sfinţilor Apostoli şi a celorlalte documente contemporane, ne-au clarificat o situaţie ambiguă. Veniamin a stat în «paretesis» la Neamţ, din vara anului 1807, de unde la începutul anului 1808 a trimis «paretesis prin duhovnicul Silvestru», şi pînă în octombrie 1812. Pentru preîntîmpinarea unor eventuale neplăceri, Veniamin a stat la Neamţ şi înainte de paretesis — după propria sa mărturisire — de la 1 martie 1806 şi după paretesis pînă la 30 octombrie 1813 —, în acest timp conducînd treburile eparhiei de la Neamţ şi mergînd din cînd în cînd şi la Iaşi.

Petrecerea lui Veniamin la Neamţ a fost o perioadă de rodnică activitate. Traducător, alcătuitor, copist, iniţiator şi susţinător al meşteşugului tipografic, preafericit ctitor de biserică şi bibliotecă, de vase sfinte şi chilii, pildă în ascultare şi în păzirea pravilei bisericeşti, pildă de viaţă cu totul curată şi iubitor al neamului românesc.

«În adăpostul lui sigur şi fericit de la Mănăstirea Neamţ» Veniamin s-a reîntîlnit cu ucenicii lui Paisie «cu elevii care au tradus mai multe cărţi bisericeşti şi teologi... în dialectica română... ca : arhimandritul Dorothei, fost şi stareţ (mort la 4 aprilie 1809), Macarie arhimandritul, ieromonahul Ilarion ierodiaconul Ştefan, schimonahul Isaac Dascălul» şi îndeosebi s-a reîntîlnit cu Gherontie şi Grigorie şi împreună au lucrat la «dezgroparea literaturii cărţii străbune». Nu numai atît : Veniamin a venit la Neamţ şi cu un număr de meşteri de la tipografia Mitropoliei ; «cinci zeţari, zece drugari, patru pilcari, patru prubari, doi prefăcători şi pisătorul de chinovar» [22]).

Cu tipograful Gherasim de la Iaşi, cu Gherontie tipograful de la Neamţ, cu ierei Simeon gravorul, Veniamin a dat imbold artei tipografice şi preocupărilor cărturăreşti şi artistice la Neamţ. El dădea acestei tiparniţe nemţene tot concursul şi «ca patron şi ca traducător el însuşi» făcînd din Neamţ «atelierul cel mare de lucru pentru Biserică».

Sub ochii lui Veniamin, cu binecuvîntarea lui, cu sprijinul material şi duhovnicesc, osteneala tălmăcirii sau cea a scrierii de prefeţe, apar în acest timp din tiparniţă, în afară de «Vieţile Sfinţilor» începute în ediţia din 1807, volume bogate ca : «Rînduiala psalmilor» în 1808, poate şi «Cărţi de psaltichie» în 1808, «Chiriacodromion» 1810-1811, partea I-a şi partea a II-a.

Veniamin a insistat să se tipărească la Mănăstirea Neamţ «manuscrisele cu traduceri şi alcătuiri ale părinţilor nemţeni». Andrei Vizanti nu a exagerat cînd a afirmat în legătură cu

---

22) Iorga N., *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Vălenii de Munte, 1909, vol. II, p. 228.

călugării de la Neamţ, că în vremea lui Veniamin «asudau traducînd şi tipărind volumele cu duzina» [23]).

În actul de paretisire din 1808, Veniamin cerea pentru «grijirea vieţii...» «miluind sărăcia...» lui, să i se dea Mănăstirea Slatina cu veniturile ei. Din aceste venituri şi poate şi din cele ale moşiilor parte de moştenire — Tupilaţii la Falciu şi Drăguşănii la Iaşi — sau de cumpărare — Horodniceni —, Veniamin a construit la Neamţ paraclisul Adormirea Maicii Domnului, chilii cu bibliotecă şi pivniţe. Inscripţia-pisanie a acestei construcţii, cu ocazia lucrărilor de restaurare din anii 1954-1962 s-a încastrat în peretele de miazăzi, în partea stîngă a uşii de la intrare, în sala paraclisului Adormirea Maicii Domnului. Pînă atunci această pisanie se afla ca piesă în colecţia de valori bisericeşti din Biserica Sfîntul Gheorghe.

Paraclisul Adormirea Maicii Domnului se află în aripa de nord a incintei, la etaj. La parter, biblioteca a fost bine asigurată, împotriva incendiilor. Catapeteasma paraclisului cu icoane frumos pictate, cu ornamentaţii sculptate în lemn, a scăpat nemistuită de flăcările incendiului din 1862. Putem admira frumuseţea icoanelor şi discreţia lui Veniamin, care pe marginea mînecii veşmîntului Maicii Domnului a lăsat următoarea însemnare în greceşte : «ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΤѪ ΔѪΛѪ ΣѪ BENIAMIN ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ» (Adu-ţi aminte Doamnă de robul Tău Veniamin arhiereul), iar pe icoana praznicului «Veniamin arhiereul 1810 april[ie] 13».

Lucrarea care îngloba paraclisul între chilii cu pivniţe, parter şi etaj, unia trei laturi ale careului mănăstirii, completîndu-l pe latura de nord, care era încă necompletată. Lucrarea s-a executat într-un timp destul de scurt 1808-1809 sub conducerea meşterului Nicole Cernovschi. Înzestrarea acestei ctitorii s-a făcut cu cheltuiala ctitorului şi osteneala ieromonahului Varsanufie pînă la 23 aprilie 1818 [25]). În chiliile terminate, după 1809 pînă la 1812, mai ales în cea de lîngă paraclis, a locuit Veniamin în timpul retragerii sale la Neamţ.

Văzînd Veniamin «dragostea tuturor de a fi iarăşi Mitropolit al Moldovei ...părăsi pustia vieţii cele călugăreşti şi se întoarse iarăşi la cîrma cea duhovnicească... a ţării sale iubite». Plecînd la Iaşi, «pentru slujbele Sfintei Mitropolii au luat cu el şi vreo cîţiva părinţi din acest sobor» printre care pe arhidiaconul Constandie Vîrnav Liteanul «ucenic favorit al mitropolitului» şi pe părintele Dometian «care pe vremea cînd Preasfinţitul Mitropolit era paretisit aicea în mănăstire, Dometian se afla iconom mare al mănăstirii, cu carele foarte bine se împăca mitropolitul... şi pe care l-au pus dichiu la Mitropolie» [26]).

---

23) Vizanti Andrei, *Veniamin Costaki, Mitropolit Moldovei şi Sucevei. Epoca, viaţa şi operile sale*, Iassi 1881, p. 50-66.

24) «Aceste case împreună cu paraclisul şi cu pivneţele precum să văd din temelie s-au făcut de mine smeritul Veniamin Mitropolit Moldaviei spre vecinica mea pomenire şi a neamului meu. Anul 1809 luna lui av[gust] 15».

25) Manuscris : *Condica Paraclisului Preasfinţitului Mitropolit Veniamin*, în Biblioteca Mănăstirii Neamţ.

26) *Istoria Sfintei Mănăstiri Neamţul*, nr. vechi 97, p. 102.

Veniamin a supus Mănăstirii Neamţ schitul Varniţa în 1806 şi în 1830 schitul Durău «de sub poalele Ceahlăului»[27]). De asemeni a dăruit Neamţului veşminte, argintării şi cărţi. Se mai păstrează : 1) *Cîrja arhierească* cu inscripţia : «Veniamin Costaki Mitropolit Moldovei 1803», căreia îi lipseşte crucea dintre şerpii de deasupra ; 2) *Mitra* de catifea trandafirie, cu broderie în fir de aur şi cu perle, deasupra cu o cruciţă simplă. În biblioteca mănăstirii sînt şi alte multe mărturii ale dragostei lui Veniamin faţă de Neamţ ; astfel, el dăruieşte mai multe cărţi din care unele cu autograf : un *Theoreticon* de Macarie care se dă «pentru învăţătura celor ce vor voi a să învăţa în viaţa de obşte a părintelui stareţului Paisie 1824», o *Antologie* de muzică de Hurmuziu Hartofilax, ediţie de Constantinopol 1824 şi un *Antologhion* pentru paraclisul Adormirii ; un *Ceasoslov* ediţie de Iaşi 1817 pentru schitul Pocrov «supt muntele Chireacu» ; două *Tîlcuire la cele patru Evanghelii* a lui Teofilact ediţia de Iaşi 1805 «soborului M[ănăs]tirii Neamţul pentru a noastră pomenire 1806 ghenar 12» ; nouăsprezece bucăţi *Checragarion* ediţia de Neamţ 1814 «soborului M[ănăs]tirii Neamţul 1814 iunie 24». Dar nu numai mănăstirii ci şi unor părinţi din mănăstire Veniamin dăruieşte cărţi. Un exemplu ni-l oferă însemnarea de pe un *Anastasimatar* grecesc ediţie de Bucureşti 1820, care lui Dositei ieromonahul i-a fost «dăruit de Preasfinţitul şi Preamilostivul meu Stăpîn... Veniamin Arhiepiscop şi Mitropolit Moldovei pentru a preasfinţiei sale vecinică pomenire».

În tot timpul activităţii ca mitropolit, pînă la a doua paretisire din 1843, Veniamin a continuat vizitele la Neamţ, cercetînd pe vechii colaboratori, dînd noi îndemnuri vieţuitorilor din mănăstire. Numeroasele tipărituri nemţene din vremea vieţuirii lui Veniamin, au apărut mai toate cu binecuvîntarea sa, iar unele prefaţate chiar de el.

Literatura teologică a înscris la loc de cinste numele Mitropolitului Veniamin. Bibliografia operei lui Veniamin şi despre Veniamin este foarte bogată.

Un capitol important este şi cel al felului cum a fost imortalizat Veniamin în pictură. Sînt destul de numeroase tablourile în care este reprezentat el. Vom aminti despre cîteva care se află la Mănăstirea Neamţ.

Un tablou, pictură în ulei pe pînză, se află în salonul oficial al Casei Nicodim, este o copie mai nouă. Un alt tablou de Livaditi, din 1843, ni-l înfăţişează pe Veniamin cu chipul distins, cu ochii mari, luminoşi, blînzi dar pătrunzători, trădînd în toată înfăţişarea sa forţa şi pacea, răbdarea neclintită şi profunzimea. Privirea sa străbate dincolo de zări. Un al treilea tablou cu primirea sa în monahism din 1830 are valoarea unui document în legătură cu un moment din viaţa sa. Un al patrulea tablou executat la cinci luni după moarte, de zugravul Varlaam din Mănăstirea Neamţ, la 16 mai 1847, ni-l prezintă pe Veniamin rugînd soborul Neamţului «să-l erte şi să-l pomenească» în rugăciuni.

---

27) *Idem*, nr. vechi 112 c., p. 9.

* * *

Capitolul petrecerii lui Veniamin la Neamţ şi a legăturilor sale cu această mănăstire este un bogat izvor de învăţături duhovniceşti.

Pentru vieţuitorii acestei mănăstiri care se adapă şi azi din «apa cea vie a fîntînilor sădite de el», ca şi pentru tot clerul şi credincioşii creştini, Veniamin rămîne o mare energie, un mare păstor.

Diac. Prof. IOAN IVAN

Mitropolitul Veniamin Costachi și Mănăstirea Agapia

Ca Mitropolit al Moldovei, Veniamin Costachi, conștient de înalta-i menire, își jertfește cu dărnicie toată dragostea și priceperea pentru înfăptuirea binelui obștesc și propășirea bisericii.

Îndată deci, după înscăunarea sa ca Mitropolit, Veniamin Costachi a vizitat mănăstirile și schiturile din eparhie, pentru a cunoaște mai bine situația fiecărei mănăstiri în parte.

Din cele constatate la fața locului cu ocazia vizitei oficiale, ajunge la concluzia că pentru îmbunătățirea situației unor mănăstiri și schituri, trebuiau neapărat făcute o serie de transformări.

În anaforaua supusă Domnitorului Alexandru C. Moruzi la 10 iulie 1803, mitropolitul cerea mutarea călugărițelor de la Mănăstirea Socola, de la Schitul Prepodoamna Paraschiva Iași precum și a unor călugarițe sărace de la Schitul Varatec la Mănăstirea Agapia. Schimbarea era motivată de faptul că acele schituri erau sărace, iar călugărițele cerșeau prin tîrgul Iașului și prin sate, lucrul cu totul de rușine și necorespunzător cinului monahal. Prin această mișcare, în localul Mănăstirii Socola urma să fie așezat seminarul.

Mitropolitul Veniamin a ales pentru maici Mănăstirea Agapia fiind așezată într-un loc pitoresc și ca una ce avea averi multe, din care puteau să se întrețină toate călugărițele la un loc, iar călugării fiind puțini, să fie repartizați în alte mănăstiri. La Socola în locul călugărițelor, el a stăruit să-i aprobe înființarea seminarului plănuit [1]).

Domnitorul Alexandru C. Moruzi după ce a discutat anaforaua în divan, dă la 26 iulie 1803 un hrisov, prin care se aprobă propunerile Mitropolitului Veniamin.

Înființarea seminarului nu era bine văzută de boierimea reacționară, de aceea strădaniile mitropolitului erau privite cu vrăjmășie [2]).

Așa se explică faptul că la 1 septembrie 1803, Domnitorul Moruzi este nevoit să dea un nou hrisov, prin care statornicește definitiv înființarea școalei «feciorilor de preoți» [3]). Acest hrisov stabilește și pentru Mănăstirea Agapia o formă nouă de orga-

---

1) Pr. N. Dărîngă, *Istoria Mănăstirii Agapia*, Iași, 1908, p. 46.
2) *Istoria Bisericii Române*, vol. II, București, 1958, p. 383.
3) Preot Ilie Gheorghiță, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamț, 1946, p. 47-48.

nizare, principii de ordin economico-administrativ, cu înfiinţare de şcoli, accentuînd laturea duhovnicească prin orînduiri de duhovnici iscusiţi, dînd totodată şi cîteva reguli de conduită generală.

Reproducem mai jos cîteva fragmente din acest hrisov: «Am socotit ca să se facă schimb cu Mănăstirea Agapia de la ţinutul Neamţ, în care se află puţini călugări petrecători şi este alături de Schitul Văratec, să iasă acei părinţi de acolo rînduindu-se pe la alte mănăstiri şi acea mănăstire cu toate moşiile, acareturile, robii şi dobitoacele ei, să se dea maicilor călugăriţe de la Varatecul, unde să se mute cu petrecerea, fiind o mănăstire în laturi şi să aibă şi Schitul Varatec sub ascultarea lor, făcîndu-se tot o casă; cum şi maicile călugăriţe ce se află la Mănăstirea Socola încă să se mute tot acolo la Agapia; aşişderea să se mute şi maicile ce se află aicea în Prepodoamna Paraschiva... şi acolo la Agapia alcătuindu-se un sobor, după cuviincioasă rînduială cu iscusinţă să petreacă. Preoţii se vor aşeza de către Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit... Iar maicile după ce se vor aşeza la Mănăstirea Agapia cum s-au arătat mai sus, să aibă a petrece podvigul călugăresc la toate întocmai precum de către Prea Sfinţia Sa Părintele Mitropolit li s-au dat ponturi în scris cu iscălitura Prea Sfinţiei Sale şi întărite cu pecetea Sfintei Mitropolii... Şi acolo la Mănăstirea Agapia să se aşeze un dascăl bătrîn procopsit la învăţătură, ca să înveţe carte pe maice, grecească şi elinească şi după ce vreunele din maici va cîştiga procopseala limbii greceşti şi elineşti, atunci vor rămînea acelea dascăli în mănăstire de vor învăţa pe celelalte...

Maicile ce vor fi petrecătoare la Agapia şi Varatecul să fie cu silinţă a lucra lucrul de mînă, adică cusături şi hramuri, ichilimuri şi cusături de veşminte arhiereşti şi alte iscusite lucruri, care acelea sunt pentru cinstea şi folosul lor şi pentru podoaba patriei...[4]).

Încă nu se terminase strămutările călugăriţelor la Agapia, aprobate prin domnescul hrisov, cînd la 23 septembrie 1803, mitropolitul prezintă domnitorului o nouă anafora, prin care cere să strămute la Mănăstirea Agapia şi călugăriţele de la Schitul Vînătorii Petrii şi cele de la Schitul Gîrcina Neamţ, împreună cu sfînta icoană a Prea Sfintei Născătoare de Dumnezeu. Motivele acestei strămutări sînt asemănătoare celor de mai sus. Neavînd cele trebuincioase traiului, călugăriţele cerşeau prin sate şi prin tîrguri. Acestea reies din textul anaforalei ce o redăm aici: «Prea Înălţate Doamne, dacă pronia Înălţimii Tale cea părintească privind cu ochiul milostivirii şi purtînd grijă pentru odihna şi folosul obştii supuşilor, a liniştitei oblăduiri a Înălţimii Tale, iară mai vîrtos pentru acele maici sărace ce petrecea în Schitul Varatec întru o adîncă sărăcie şi lipsă, le-ai miluit cu sfînta Mănăstire Agapia spre odihna şi mulţumirea atît a lor cît şi a altor călugăriţe, care vor vrea cu tot dinadinsul a căuta mîntuirea sufletelor lor, avînd numita mănăstire buna orînduială

---

4) *Sinodicul Mănăstirii Agapia* — manuscris, arhim. Gherman Ionescu, 1863, p. 234. Textul hrisovului se află în întregime în acest Sinodic.

la toate adică şi la cele duhovniceşti după aşezămîntul şi rînduiala Sf. Părinţi cît şi la cele ce se ating de iconomie. De unde avînd deajuns şi de cele ce sînt de nevoie vieţii aceştia mai cu lesnire să poată ajunge la desăvîrşirea scoposului lor celui spre mîntuirea sufletească. Aşa pentru cele două schituri de călugăriţe tot din ţinutul Neamţului, supuse povăţuirii Sf. Mitropolii aceştia; unul cu numele Gîrcina şi altul Vînătorii Petrii are oare-şi care puţin folos de pe nişte mici bucăţele de moşie ce le are ale sale, dar fiind prea aproape lîngă tîrgul Petrii cum şi Schitul Gîrcina nu numai fiind îngrădit de străină moşie, ci încă şi în mijlocul satului şi venit de nicăiri nu are fără numai din ajutorul şi mila creştinilor, de unde călugăriţele cele mai demulte ori avînd petrecerea lor cu partea mirenească pentru milostenie şi alte ajutoruri, şi mai vîrtos la Schitul Gîrcina aflîndu-se şi o Icoană veche a Prea Sfintei de Dumnezeu Născătoarei, care la orice vreme scoasă fiind de preoţi şi călugăriţe în adunare făcînd arătare norodului precum că acea sfîntă Icoană se închină, atît dintr-această povestire de închinăciunea Icoanei pricinuindu-se o mare defăimare tagmei celei duhovniceşti cît şi de pricina petrecerii lor mai mult printre partea mirenească făcea mult scandal între norod. Drept aceia de vreme ce foarte cu necuviinţă este tagmei celei duhovniceşti a avea locuinţa şi petrecerea împreună cu partea mirenească şi mai ales spre a se păzi buna orînduială şi spre a înceta categoria cu care pînă acum se defăima tagma aceasta duhovnicească. De către noi aşa s-au socotit, dacă şi a Înălţimei Tale va fi buna voinţa şi milostivirea şi asupra acestor maici de la aceste două schituri, că bine este să se ridice şi acestea şi să se mute la Mănăstirea Agapia însăşi călugăriţele de la Schitul Gîrcina împreună şi cu Sf. Icoană a Prea Sfintei Născătoarei. Iară biserica de vreme ce este în mijlocul satului cu toate ale ei cele bisericeşti să rămîe biserică de mir, iar celălalt schit ce se numeşte Vînătorii Petrii, să rămîe mitoc al Mănăstirii Agapiei unde să aibă aşi căuta rînduita iconomie de acel puţin venit de pe moşie pentru folosul mănăstirii. Noi, Prea Înălţate Doamne, am socotit pentru aceste călugăriţe de la aceste două schituri Vînătorii Petrii şi Gîrcina, spre o adunare deplină în sobor la un loc, iar cea desăvîrşit hotărîre rămîne la Înalta înţelepciune a Înălţimii Tale. A Înălţimii Tale către Dumnezeu smerit rugător. ss) Veniamin Mitropolitul Moldaviei. Prea plecată slugă C. Balş vel logofăt, 1803 sept. 23» [5]).

La 28 septembrie 1803, Domnitorul Alexandru C. Moruzi întăreşte anaforaua cu o rezoluţie, prin care acceptă şi această dorinţă a Mitropolitului Veniamin.

În toamna anului 1803, în urma anaforalelor şi a hrisoavelor domneşti, s-au făcut schimbările stabilite: au plecat călugării din Agapia şi au venit în locul lor călugăriţele de la Socola, Prepodoamna Paraschiva Iaşi, o parte din călugăriţele de la Varatec împreună cu stareţa Nazaria Braşoveanu, precum şi călugăriţele de la Vînătorii Pietrii şi Gîrcina Neamţ.

---

5) *Sinodicul Mănăstirii Agapia*, op. cit., p. 240.

Organizarea Mănăstirii Agapia s-a făcut sub oblăduirea Mitropolitului Veniamin. Aşa cum fusese stabilit, s-a organizat o şcoală unde călugăriţele trebuiau să înveţe carte grecească, aducîndu-li-se dascăli iscusiţi, care au fost plătiţi din venitul şcolii Gospod Iaşi. S-a înfiinţat o şcoală de îndeletniciri practice, unde fiecare călugăriţă trebuia să înveţe lucrul de mînă, cusături, hramuri, ichilimuri şi cusături de veşminte arhiereşti pentru podoaba bisericii.

Pentru îndrumarea lor duhovnicească a fost adus ca duhovnic sihastrul Iosif, cuvios şi cu viaţă sfîntă din Mănăstirea Neamţ [6]). Noua obşte duhovnicească era supusă Sf. Mitropolii a Moldovei, iar stareţul Mănăstirii Neamţ avea autoritate de exarh asupra Mănăstirii Agapia [7]).

Sub aspectul economic, Mănăstirea Agapia a beneficiat de foarte multe scutiri de dijme, potrivit hrisovului, ca una ce făcea parte din mănăstirile pămîntene.

În toamna anului 1804, Mitropolitul Veniamin rînduieşte ca stareţă la Mănăstirea Agapia pe sora sa maica Ecaterina numită din botez Elena, [8]), mai tîrziu primind schima cea mare se va numi Elisabeta. Maica Elisabeta fusese mai înainte stareţă la Socola.

Călugării din Mănăstirea Agapia s-au mutat în mănăstirile apropiate : Neamţ, Secu, Rîşca, Slatina, după cum precizează domnescul hrisov. Din testamentul Mitropolitului Veniamin reiese însă că au fost mutaţi toţi la Mănăstirea Slatina, în afară de egumen, arhim. Sofronie, care, potrivit hrisovului, a fost mutat la Socola ca administrator şi duhovnic al seminarului.

Deşi avea multiple ocupaţii ca întîistătător al Bisericii moldovene, cu toate acestea Mitropolitul Veniamin nu şi-a îndepărtat grija de la Mănăstirea Agapia.

Noua organizare călugărească a Agapiei îi aparţinea în întregime şi voia s-o ştie mereu prosperînd. Părinteasca grijă a Mitropolitului Veniamin pentru acest aşezămînt se datoreşte şi prezenţei surorii sale Elisabeta schimonahia, care a fost în acelaşi timp stareţa Agapiei.

În timpul stăreţiei Elisabeta Costachi, numărul călugăriţelor din această mănăstire a crescut mult, chiliile fiind puţine deveniseră neîncăpătoare. Acelaşi lucru se întîmplase şi la Varatec. Constatînd aceasta la faţa locului şi ascultînd şi plîngerile călugăriţelor, Mitropolitul Veniamin se adresează printr-o anafora Domnitorului Ioan Sandu Sturza, cerînd să i se acorde Mănăstirea Floreşti, pentru a o preface în mănăstire de călugăriţe, spre a mai uşura soborul Agapiei şi Varatecului. Iată ce spune în anafora Mitropolitul : «Eu însă Prea Înălţate Doamne la datoriile mele cele arhipăstoreşti cugetînd, am socotit pentru soboarele monahiilor din Mănăstirile Agapia şi Văratec, al căror număr înmulţit nici starea locului acestor mănăstiri nu mai poate încăpea, fiind strîmtorit, nici cele trebuincioase pentru

---

6) Duhovnicul Iosif s-a retras spre sfîrşitul vieţii la Mănăstirea Varatec, unde a şi murit.

7) Narcis Creţulescu, *Istoria Mănăstirii Agapia şi Văratecului*, manuscris, Mănăstirea Neamţ, 1907, p. 192.

8) *Istoria Bisericii Române*, vol. II, Bucureşti, 1958, p. 383.

petrecere nu le ajunge, fiind ele multe şi avere puţină, fiindcă numai fete de boieri sînt peste o sută, precum înşine am văzut fiind pe acolo şi mi-au dat şi izvod anume însemnător bătrînele jeluindu-se. Âm cugetat dar ca una din mănăstirile acestea netrecut este de nevoie a se hotărî pentru petrecerea a cîteva din aste soboare pentru a le folosi mai mult şi sufleteşte fiind mai cîte puţine la un loc şi putîndu-se mai cu lesnire a se lua aminte şi a se ajuta mai îndemînatec şi cu cele de nevoie spre petrecerea vieţii trupeşti. Deci fiindcă Mănăstirea Floreşti este mai patrioticească şi nu de mult închinată în gios, mă rog Înălţimei Tale cu smerenie, ca asta obşteşte să se hotărască pentru petrecerea monahiilor şi de nu se va putea a fi ea cu totul scutită de embatic şi deosebită dare în ajutorul ţării, apoi măcar mai cu uşurinţă să se îndatorească la astea Prea Înălţate Doamne. Lucrul acesta este neiconomisit într-alt fel şi Înălţimea Ta întru aceasta lucrează, ca un părinte de carele eu rugîndu-mă îl cer ca un păstor»[9]). Semnează «Veniamin Mitropolitul Moldaviei».

Din această anafora se constată cîtă grijă avea pentru aceste aşezăminte stăruind cu duioşie către Domn, pentru Mănăstirea Floreşti în scopul petrecerii monahiilor în ea, ca cea care era mai «patrioticească» şi să fie scutită măcăr în parte de embatic sau alte dijme.

Grija nestăvilită pentru bunul mers şi pentru ordinea şi disciplina interioară a mănăstirilor de călugăriţe se vede la Mitropolitul Veniamin şi din ordinul circular prin care hotărăşte ca toate maicele să poarte aceeaşi uniformă călugărească ori de la care mănăstire ar fi venit[10]).

Ordinul a fost determinat de următorul fapt: călugăriţele venite la Agapia din diferite schituri şi mănăstiri, îşi păstraseră uniforma de unde veneau. În plus intraseră în mănăstire o serie de «doamne din înalta societate» a vremii şi fiice de boieri «peste o sută» cum arată anaforaua, şi care îşi adaptase fiecare un model de uniformă, care nu era călugăresc. Ordinul mai prevedea ca tot materialul din care călugăriţele îşi vor confecţiona haine să fie lucrat de mîna lor, ca: muhair, şiac, pînză de camelafce, paraimane, schime, metanii, cămăşi, ciorapi, mănuşi etc.

Cînd totul mergea bine, cînd viaţa bisericească a Moldovei prin zelul şi activitatea Mitropolitului Veniamin se desfăşura în linişte, au venit peste ţară zile întunecate pricinuite de Eterie.

Au încetat şcolile, au încetat tipăriturile, dar o dată cu ele a încetat şi viaţa în mănăstiri.

O parte din călugăriţele de aici au fugit prin munţi, iar o parte au fost prinse, maltratate şi omorîte de turci. Maica stareţă Elisabeta Costachi cu cîteva călugăriţe s-au refugiat la Colincăuţi, unde era refugiat şi Mitropolitul Veniamin şi unde a stat doi ani pînă la încetarea răzmeriţei[11]).

---

9) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, Bucureşti, 1888, p. 110.
10) Narcis Creţulescu, *op. cit.*, p. 229 şi în revista «Biserica Ortodoxă Română», an. XXIV-lea, p. 254.
11) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 158.

Cînd maicele s-au reîntors au găsit Mănăstirea Agapia pîrjolită de foc.

Cu multă stăruinţă şi cu mari cheltuieli s-au refăcut toate, fiind aduse aproape în starea cea dintîi.

Tabloul acestor triste evenimente ni-l prezintă pisania săpată în piatră de pe peretele de nord al Bisericii Sf. Voievozi care precizează că la 16 septembrie 1821, mănăstirea a fost arsă de turci. «Iară în anul 1823 în zilele Pre Înălţatului Domn Ioan Sandu Sturza Voievod, prin blagoslovenia şi ajutorul Prea Sfinţitului Mitropolit al Moldaviei Kir Veniamin Costachi şi prin osîrdia şi sîrguinţa surorii Prea Sfinţiei Sale, maica Elisabeta schimonahia, stareţa acestei sfinte mănăstiri s-au meremetisit şi s-au tencuit atît înăuntru cît şi în afară şi s-au şi acoperit».

Din pisanie reiese că Mitropolitul Veniamin a ajutat efectiv la refacerea mănăstirii în urma distrugerilor făcute de Eterie.

Prezenţa Mitropolitului Veniamin în istoria Mănăstirii Agapia este tot mai evidentă prin daniile sale. Astfel în anul 1832, se termină construcţia bisericii de la Agapia veche, distrusă şi aceasta de turci în timpul Eteriei. După cum rezultă din pisania bisericii, Mitropolitul Veniamin este ctitor şi aici. «Prin rîvna schimonahiei Sevastia Munteanca s-au ridicat din temelie de piatră biserica, după cum se vede şi cu ajutorul patrioţilor şi al Prea Sfinţitului Mitropolit al Moldaviei Kir Veniamin Costachi, în zilele arhiepiscopiei sale, şi în vremea stăreţiei schimonahiei Elisabeta, sora Prea Sfinţiei Sale» [12]).

La 6 august acelaşi an, s-a săvîrşit slujba de sfinţire a acestei biserici de însuşi Mitropolitul Veniamin [13]).

Peste scurt timp însă, în 1834, Mitropolitul Veniamin conduce spre locul de veci de la Agapia, rămăşiţele pămînteşti ale iubitei sale surori maica Elisabeta Costachi care a condus Mănăstirea Agapia cu multă înţelepciune, blîndeţe şi bunătate, timp de 30 ani.

După moartea surorii sale, Mitropolitul Veniamin a rămas pentru Mănăstirea Agapia acelaşi bun părinte, acelaşi oblăduitor şi conducător duhovnicesc.

Îl întîlnim din nou stăruind pe lîngă Domnitorul Mihail Grigore Sturza şi rugîndu-se pentru scoaterea Schitului Varatec de sub dependenţa Mănăstirii Agapia. În anul 1839, domnitorul dă un hrisov prin care desparte Varatecul de Agapia, proclamînd Varatecul independent şi ridicîndu-l la rangul de mănăstire [14]).

Mitropolitul Veniamin se înscrie ca mare ctitor al Agapiei prin construirea cu cheltuiala sa a Paraclisului cu hramul «Naşterea Maicii Domnului».

Pentru zidirea acestui Paraclis Mitropolitul Veniamin a dat «una mie galbeni împărăteşti», aşa cum rezultă din testamentul său : «Las Mănăstirii Agapia una mie galbeni împărăteşti, bani ce sînt demult daţi la dumnealui Logofătul N. Canta al

---

12) Textul pisaniei se păstrează în *Sinodicul Mănăstirii Agapia*, p. 246.

13) *Sinodicul Mănăstirii Agapia*, p. 19.

14) Narcis Creţulescu, *op. cit*,. p. 238 şi *Istoria Mănăstirii Agapia* de Pr. N. Dărîngă, p. 78. Acest hrisov s-a păstrat în arhiva Mănăstirii Agapia pînă în 1903 cînd a fost distrus de foc.

cărui sinet de astă sumă l-am încredinţat stareţii de astăzi de la Agapia, spre a face cu suma aceasta un Paraclis la acea sfîntă mănăstire întru pomenirea mea şi a surorii mele, ale cărei rămăşiţe se odihnesc acolo» [15]).

Paraclisul a fost construit în timpul vieţii Mitropolitului Veniamin, cînd se afla retras din scaunul Mitropoliei la Mănăstirea Slatina, şi a fost sfinţit la un an de zile după moartea sa. Pisania săpată în piatra aşezată deasupra uşei de intrare în paraclis, este deplin lămuritoare în această privinţă: «În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh întru slava şi cinstea cei de o fiinţă şi de viată făcătoarei Treimi şi întru cinstea şi Naşterea Prea Sfintei Curatei Fecioarei Maria Născătoare de Dumnezeu şi Duminica tuturor Sfinţilor, prin care sfinţia sa părintele Calistrat duhovnicul s-au pus al doilea hram cu blagoslovenia Inalt Prea Sfinţitului Stăpîn Kirio Kir Meletie, Arhiepiscop şi Mitropolit al Moldaviei şi prin rîvna şi cheltuiala Prea Sfinţitului Mitropolit Veniamin Costachi s-au zidit şi a răposatei surorii Prea Sfinţiei Sale Elisabeta care a stăreţit 30 ani pînă la săvîrşirea sa şi prin ajutorul altor iubitori de Hristos, săvîrşindu-o prin rîvna şi osteneala sf. sale schimonahia Amfilofia Morţun, stareţa acestui sfînt locaş în zilele Domnului Mihail Gr. Sturza V. V. D. la anul 1847 august 27. S-au sfinţit paraclisul de Prea Stinţitul Arhiereu Iustin Edesis în prezenţa Prea Sfinţitului Mitropolit al Moldovei Kirio Kir Meletie la anul 1847 august 31».

Tot cu cheltuiala Mitropolitului Veniamin s-au făcut, pentru paraclis, două icoane, pictură pe lemn, de dim. o,75/0,55 m. reprezentînd una pe Sf. Arhidiacon Veniamin şi a doua pe Cuvioasa Maica Elisabeta. Mitropolitul Veniamin a mai dăruit noului paraclis o icoană a hramului «Naşterea Maicii Domnului», broderie în fir de aur şi argint, care se găseşte expusă în colecţia de obiecte bisericeşti [16]).

La proscomidiarul acestui paraclis stă zugrăvit, pe placă de lemn frumos sculptată şi ornată cu litere aurii, pomelnicul ctitoricesc intitulat: «Pomelnicul Prea Sfinţitului nostru Mitropolit Veniamin Costachi la paraclisul Prea Sfinţiei Sale din stăreţia Mănăstirii Agapia unde se prăznuieşte hramul Naşterii Prea Sfintei Născătoarei de Dumnezeu şi Pururea Fecioarei Maria. Pomelnicul începe cu «Veniamin Mitropolit, Elisabeta schimonahia stareţa», urmează apoi părinţii «Grigore şi Maria», continuă cu fraţii Mitropolitului şi alte rudenii.

În afară de cele arătate mai sus, Mitropolitul Veniamin a mai dăruit Mănăstirii Agapia două rînduri de sfinte Vase din argint suflate cu aur, frumos ornate, avînd pe potir inscripţia: «Pomeneşte Doamne pe robul tău Mitropolitul Veniamin şi pe roaba ta schim. şi stareţa Elisabeta». Aceste sfinte Vase sînt afierosite Agapiei din Vale în anul 1832; iar pe Disc este scris: «Pomeneşte Doamne pe robul tău Veniamin Arhiereu şi Elisa-

---

15) Pr. Ilie Gheorghiţă, *op. cit.*, p. 245.
16) *Sinodicul Mănăstirii Agapia*, p. 105.

beta monahia, 20 aprilie 1806». Pe al doilea rînd de sfinte Vase apar aceleaşi inscripţii în litere greceşti. Tot de la Mitropolitul Veniamin provin următoarele obiecte de cult: un epitaf cusut cu fire de aur şi argint, care se păstrează astăzi la muzeul Republicii Socialiste România; un policandru mare îmbrăcat în cristale, distrus însă în incendiul din 1821, o cutie de argint pentru sfintele Taine cu numele Mitropolitului înscris pe ea, două rînduri de veşminte preoţeşti grele, în fir de aur şi argint, un ibricel de argint, 2.500 lei în numerar, 30 galbeni pentru bolniţă şi tot felul de cărţi pentru slujbă şi învăţătură din cele tălmăcite de dînsul.

Pentru Agapia Veche Mitropolitul Veniamin a dăruit o Evanghelie, un tipic, un octoih, o psaltire, trei cărţi de muzică şi o stofă adamască pentru un rînd de veşminte preoţeşti [17]).

Printre călugăriţele din Agapia, o donatoare de odăjdii şi odoare a fost şi maica Elisabeta Cantacuzin fostă stareţă pe la anul 1854 [18]). O inscripţie pe o cutie de argint unde se păstrează 11 părticele din sfinte moaşte, spune: «Această cutie de argint cu sfinte moaşte, o am dăruită de moşul meu, Prea Sfinţitul Mitropolit Kirio Kir Veniamin Costachi, pe care eu schim. Elisabeta Cantacuzin o am dăruit sfintei Mănăstiri Agapia, pentru pomenirea mea şi a tot neamul meu 1876» [19]). De aici rezultă că Mitropolitul Veniamin a avut în Mănăstirea Agapia pe lîngă soră şi o nepoată, Elisabeta Cantacuzin, fostă stareţă şi aceasta.

O soră a lui Meletie Istrate, ucenicul Mitropolitului Veniamin, a trăit pe lîngă maica Elisabeta Costachi, primind din călugărie numele Veniamina [20]), ctitoră şi ea la Agapia [21]).

În amurgul vieţii, Mitropolitul Veniamin încredinţează grija pentru această mănăstire lui Meletie Istrati ucenicul lui iubit, ajuns mai tîrziu episcop de Huşi [22]).

Mitropolitul Veniamin Costachi şi-a închinat viaţa pentru binele poporului şi a bisericii, fiind model de abnegaţie şi jertfire, om al ordinei şi autorităţii, păstrător al tradiţiei Bisericii Ortodoxe şi bun părinte al tuturor. S-a stins din viaţă în sfînta Mănăstire Slatina ducînd cu sine povara truditelor sale bătrîneţe, fiind plîns de toţi fiii credincioşi ai Moldovei.

Daniile Mitropolitului Veniamin presărate în toate mănăstirile ca şi cărţile tălmăcite şi tipărite de el, întîlnite peste tot, evocă memoria acestui mare ierarh şi arhipăstor al Bisericii moldovene.

Monahia EUSTOCHIA CIUCANU

---

17) *Sinodicul Mănăstirii Agapia*, manuscris, p. 19.
18) Pr. N. Dărîngă, *op. cit.*, p. 78.
19) Cutia de argint cu părticele din sfintele moaşte se găseşte în Biserica Sf. Voievozi.
20) Pr. Ilie Gheorghiţă, *op. cit.*, p. 25.
21) În Sinodicul Mănăstirii Agapia la p. 65 sînt înregistrate daniile Episcopului Meletie Istrate şi a monahiei Veniamina Istrati.
22) Stăreţia Mănăstirii Agapia păstrează un frumos tablou a lui Meletie Istrati episcop de Huşi, pictură din anul 1856.

Mitropolitul Veniamin Costachi la Mănăstirea Slatina

Ultimii ani ai vieţii sale, Mitropolitul Veniamin Costachi i-a petrecut în liniştea Mănăstirii Slatina, impunătoarea ctitorie a lui Alexandru Lăpuşneanu de la jumătatea secolului al XVI-lea.

Cu ani în urmă, la prima sa demisie din 1808, Veniamin simţindu-se atras de meleagurile sucevene în care era situată Slatina, a cerut să fie trimis acolo, dar în cele din urmă s-a aşezat la Mănăstirea Neamţ. În 1842, retrăgîndu-se definitiv din scaunul mitropolitan, Veniamin cere din nou Divanului ţării să-i dea Mănăstirea Slatina, cu toate veniturile ei, ca mîngîiere pînă la hotarele vieţii. Cererea i-a fost împlinită [1]).

Părăsirea în grabă a scaunului mitropolitan şi stabililirea la Slatina au suscitat comentarii în presa vremii precum şi în studiile închinate vieţii şi activităţii mitropolitului [2]). Cauza principală a plecării din Iaşi o arată singur, spunînd că, «la agerimea oamenilor de astăzi ar trebui nu un prost Veniamin, ce un Hrisostom, un Grigore Teologul, un Marele Vasile, ca şi cu cuvintele de Duhul Sfînt insuflate să-i înveţe şi cu faptele lor cele lui Dumnezeu plăcute să-i înduplece ca să vieze după dumnezeiasca plecare» [3]).

Mitropolitul Veniamin Costachi se retrage din scaun «pentru mîntuirea sufletului», «lăsînd locul altuia mai tînăr şi mai energic» [4])... cerînd discretă tăcere asupra acestui episod din viaţa sa.

Totuşi însemnata publicaţie a lui Gh. Bariţiu «Foaie pentru minte, inimă şi literatură» [5]) încearcă să dezvăluie, în parte, cauzele retragerii sale arătînd că: «...singura slăbiciune ce i se poate atribui iaste că au fost prea bun, prea încrezători că giudeca pe fieştece vulpe după inima sa iar nu după a vulpii, că avu nenorocirea a fi întotdeauna rău încongiurat şi că unii au făcut abuzuri însemnate sub umbrirea lui» [6]).

Vestea demisiei înaltului ierarh moldovean s-a răspîndit repede în Iaşi, căci «nu era boeri, au văduvă, au meser, căruia să nu fi fost Veniamin botezători, cununători, agiutători sau

---

1) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a Catedralei mitropolitane din Iaşi*, Bucureşti 1888, p. 47, 48, 57.

2) *Gazeta de Transilvania 1842*, nr. 7 din 16 februarie şi *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, nr. 11, martie 17, 1842.

3) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 57.

4) *Idem.*

5) *Idem.*

6) G. Bariţiu, *op. cit.*

binefăcători», care să nu fi venit să-şi ia rămas bun de la păstorul lor sufletesc. Bătrînul cu uşile deschise, îmbrăţişînd pe fiecare, îşi cerea iertăciune zicînd: «Iertaţi-mă, oameni buni, iertaţi-mă fii mei, iertaţi-mă creştini» [7]).

Martor ocular, istoricul C. Drăghici relatează amănunţit despărţirea mitropolitului de Iaşi, ca pe o scenă «din cele mai jalnice, care se poate închipui» [8]). În zorii zilei de 29 ianuarie 1842, trăsura cu mitropolitul a plecat spre Slatina. Înainte de a porni la drum, îndureratul ierarh a înconjurat de trei ori măreaţa catedrală zicînd: «dacă n-am avut fericirea s-o termin şi s-o sfinţesc eu însumi, s-o ocolesc măcar acum» [9]). Şi aşa, cu regretul despărţirii în suflet, însoţit numai de către ucenicul său arhidiaconul Meletie Istrate, a plecat spre calea ce duce la Mănăstirea Slatina. Cu sine nu avea decît hainele călugăreşti, cîteva desage cu cărţi, iar în pungă puţini arginţi, căci banii ce-i mai avea i-a împărţit la cei lipsiţi, la văduve şi la copii sărmani [10]).

În această aşezare retrasă şi liniştită, Mitropolitul Veniamin Costachi îşi deapănă ultima parte a vieţii.

Tradiţia afirmă că el a locuit la Slatina într-o chilie de la poarta mănăstirii. Mai de crezut este părerea că a avut drept adăpost camera de lîngă Paraclisul Sf. Nicolae, de unde îşi putea îndrepta paşii mai uşor la slujbele de zi şi de noapte.

În această locuinţă simplă a stat în strînsă legătură cu cei pe care trebuia să-i ajute.

Descriind viaţa Mitropolitului Veniamin Costachi la Slatina, precum şi respectul de care se bucura din partea oamenilor, Ion Istrate, de prin părţile Rotopăneştilor, zice: «Din toate părţile aleargă acolo, în pustietate, săraca omenire, întrucît munţii de aici, ce altă dată aveau înfiorare, acum se prefăcură în locaşul facerii de bine. Multe lacrimi de recunoştinţă am văzut strecurîndu-se pe sub poalele brazilor, ce înconjura locuinţa acestui mare bărbat» [11]).

Retragerea şi renunţarea la cinstea de cîrmuitor al Mitropoliei Moldovei n-au însemnat izolare şi pasivitate ci, dimpotrivă, apropiere de oameni prin numeroase realizări cărturăreşti şi sociale.

Prin înzestrarea literaturii noastre bisericeşti cu noi tălmăciri de o rară frumuseţe şi prin bogata operă socială desfăşurată la Slatina, cei patru ani petrecuţi acolo marchează o nouă şi ultimă etapă în activitatea Mitropolitului Veniamin — etapa Slatina.

În această etapă, Mitropolitul Veniamin a dispus ca o parte din bunurile sale materiale să fie distribuite celor lipsiţi, aşa cum a procedat şi cînd era pe scaunul Mitropoliei Moldovei. Singur mărturiseşte în prima demisie: «...mulţimea săracilor

---

7) Drăghici, V. III, p. 203-206, la C. Erbiceanu, *Note asupra Istoriei Bis.*, în B. O. R., p. 492.
8) C. Drăghici, *Idem.*
9) *Gazeta de Transilvania*, 1842, nr. 7 din 16 februarie.
10) C. Drăghici, *op. cit.*
11) *Gazeta de Transilvania*, 1842, nr. 23, 8 iunie.

nu mi-a dat vreme... pe cele cîştigate de mine să le păstrez, ci le-am deşertat şi pe acelea la trebuinţele eparhiilor şi în mîinile săracilor, fraţilor mei creştini» [12]).

Dîndu-şi seama că mulţi elevi cu posibilităţi de învăţătură erau ţinuţi departe de lumina cărţii, din cauza lipsurilor materiale, orînduieşte ca o sumă de bani reprezentînd valoarea unui engolpion să fie folosită pentru întreţinerea lui Veniamin Cănănău, spre continuarea şi terminarea studiilor sale teologice: «fiindcă vroesc să se pregătească spre a fi dascăl şi propoveduitor evanghelicesc»... Prisosul ce va mai rămînea din preţul engolpionului să se împartă la săraci [13]).

Şederea Mitropolitului Veniamin Costachi la Slatina a exercitat o acţiune binefăcătoare şi asupra edificiului însuşi.

În pomelnicul său, care se păstrează pînă astăzi în mănăstire, se menţionează că a acoperit cu tablă biserica mare cu hramul Schimbarea la Faţă a Domnului. De asemenea, a făcut 14 chilii de cărămidă, în partea de miazănoapte, fîntînă de piatră în ogradă, gard cu stîlpi de piatră în jurul livezii din faţa mănăstirii, precum şi alte amenajări în gospodărie [14]).

Prin testament lasă Slatinei toate odoarele bisericeşti, cîte le-a făcut «acum de nou şi cîte cu ajutorul lui Dumnezeu» le va spori pînă la «ieşirea din această viaţă». «Ii las un Tetraevanghel românesc ferecat în argint, poleit cu aur şi împodobit cu finifturi, crucea cea ferecată cu argint şi poleită cu aur, într-un cuvînt toate odoarele cîte se vor găsi în sfînta biserică de aicea hărăzite de mine» [15]).

De la Mitropolitul Veniamin Costachi se mai păstrează în Mănăstirea Slatina, un chivot de argint, veşminte arhiereşti, diferite cărţi, un clopot cu inscripţie şi alte obiecte.

Veşmintele se compun din: mantie, sacos, omofor, brîu, mînecuţe, cîrjă şi mitră. Toate aceste obiecte sînt de o netăgăduită valoare artistică. Sacosul şi omoforul sînt de mătase galbenă, cu fir de aur şi argint. Mitra este împodobită cu diamante şi «roze», iar cîrja înbrăcată într-un mozaic de sidef. Pe omofor este reprezentat Mîntuitorul Iisus Hristos cu mielul în braţe şi sfinţii Evanghelişti, în medalioane, pe cruci de catifea.

Preţioasele danii ale Mitropolitului Veniamin Costachi completează, în parte, lipsa zestrei ctitoriceşti a Slatinei, secătuită de vitregia vremurilor şi, totodată, îl înscriu printre ctitorii principali ai acestei mănăstiri.

Numele Mitropolitului Veniamin Costachi nu este legat de Mănăstirea Slatina numai prin faptele de binefacere obştească şi ctitoricească, ci şi prin activitatea cărturărească de «luminare a poporului».

---

12) *Demisia Mitropolitului Veniamin Costachi din 1808*, în Pr. Ilie Gheorghiţă, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, p. 234.

13) C. Erbiceanu, *op. cit.*, *Testamentul Mitropolitului Veniamin Costachi*, p. 62-63.

14) *Pomelnicul Mănăstirii Slatina*, fila 32 — manuscris.

15) *Testamentul Mitropolitului Veniamin Costachi*, în C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 61-62.

Fiind convins că, numai scriind şi citind românește poporul «Patriei dragi» va putea să înţeleagă mai bine trecutul său şi să-şi lumineze mintea, Veniamin Costachi sesizînd lipsa unei lucrări de istorie naţională stimulează apariţia ei prin «remuneraţii autorilor celor mai bune compuneri de limba şi mai ales de istoria Patriei şi naţiei» [16]). Această remuneraţie se face din valoarea unui engolpion lăsat episcopului de Roman, Veniamin Ruset, cu precizarea că ce va prisosi «să se împartă gratis elevilor academiei, care vor cîştiga la examin premii în istoria Patriei, păzindu-se orînduiala aceasta cît va trăi blagoslovita noastră Patrie» [17]).

Înfrăţit cu codrii cărora le mărturisește durerea şi crezul său, urzește un cîntec, o «tînguire» nelipsită de sentimentul regretului şi al singurătăţii», din care reproduc aceste versuri:

«Numai codrilor acestor
Ce de plînsu-mi să răsun;
Numai lor a mea durere
Am venit ca să le-o spun»... [18])

Poezia «Tînguirea Mitropolitului Veniamin» circulă şi astăzi în unele mănăstiri din Moldova.

La vîrsta sa înaintată, cu toate neîndemînările, greutăţile şi slăbiciunile bătrîneţelor, ceasuri întregi de muncă nu-l obosesc. «Fiindcă schimbarea poziţiei nu ridică îndatorirea de a răspunde chemării sociale, şi drept aceasta dorind ca rămăşiţa zilelor, cîte vor mai fi în înstreinarea mea pe pămînt, să o afierosesc în binele besăricei şi a evangheliei şi întru mîntuirea simpatrioţilor mei fii şi fraţi, în orice loc m-aşi afla, n-am pregetat şi după paretisul şi retragerea mea în locul singurătăţii mele, a lucra în via Domnului cu toate mijloacele ce-mi stau încă în putere precum şi cu traducerea a cîteva cărţi» [19]). Datorită acestei rîvne, avem astăzi tălmăciri de seamă, cu meşteşug făcute, care reprezintă momente însemnate în dezvoltarea limbii române, cum şi în îmbogăţirea literaturii teologice la noi.

În chilia sa smerită, el traduce în anul 1844 «Piatra Scandelei», în care se cuprind «începutul şi pricinile adevărate ale schismei şi neînţelegerii îmbelor Biserici de Răsărit şi Apus» [20]). Precuvîntarea acestei lucrări ilustrează simţul răspunderii faţă de Biserica lui Hristos în spiritul ecumenismului. Conştient că legăturile frăţeşti se pot realiza, în primul rînd, prin harul lui Dumnezeu coborît asupra oamenilor prin rugăciune, zice: «Dumnezeule cel unit în treime, adă prin lumina doctrinei şi prin puterea virtuţii moralului Tău, pe toţi la... dragostea evanghe-

---

16) *Adaos către Testamentul meu,* în C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 64.
17) *Idem, ibidem.*
18) *Tînguirea Mitropolitului Veniamin,* alcătuită şi pusă pe notele psaltichiei glasul al V-lea, după retragerea sa în Mănăstirea Slatina 1842, la Pr. I. Gheorghiţă, *op. cit.*, p. 233.
19) *Prefaţa la «Piatra Scandelei»*, la Pr. I. Gheorghiţă, *op. cit.*, p. 212.
20) *Idem*, p. 211.

lică,... ca toţi într-un gînd să umblăm în casa Ta cea dumnezeiască ; surpă peretele din mijloc al vrajbei...» [21]).

Altă carte din această perioadă, care a văzut lumina tiparului în 1844, este, «Pidalionul». Ea oglindeşte aceeaşi conştiinţă a datoriei de a se face folositor generaţiilor viitoare. Necesitatea unui cod ortodox de legi o arată traducătorul chiar în prefaţă, cu o reuşită imagine artistică : «...nevoia de o asemenea carte, au fost pentru Biserică mare, că precum vasul înotătoriu pe luciul ochianului, fără de organul povăţuitoriu, de bună seamă s-ar face pradă la furia furtunilor şi la zbuciumările talazurilor turbate, asvîrlindu-se departe de la calea sa, de asemenea şi vasul Bisericii, al căruia întîiul cîrmaciu a fost şi este însuşi Mîntuitorul ei Is. Hr. lipsită de legiuirile şi graiurile dogmatice şi morale ale Învăţăturii Sale cele preînţelepte s-ar fi făcut în loc de casă de Rugăciune şi Lăcaş celui Preaînalt, peşteră de furi» [22]).

Ca un adevărat părinte duhovnicesc se adresează «Preasfinţiţilor Arhierei şi Cucernicilor Ierei» dîndu-le sfaturi şi porunci să conducă Biserica după sfintele canoane pe care acum le pune la dispoziţia lor în cuprinsul *Pidalionului:* «Primiţi această cîrmă canonică şi povăţuindu-vă de legile ei, mergeţi spre lumina ce vine dinaintea strălucirii sale, ca să vă luminaţi mintea cu cunoştinţe veşnice.

Sfinţiţii judecători să fie nu numai cetitori, dară şi împlinitori graiurilor ei, căci nu din lege ne vom îndrepta, ci din fapte» [23]).

Intre anii 1844-1845, Veniamin a tradus la Slatina trei volume din lucrările fericitului Teodorit al Cirului.

Mai spre sfîrşitul perioadei Slatina, marele iubitor de cultură «dezgroapă» din literatura teologică ortodoxă o altă lucrare «*Buna murire* de Evghenie Vulgaris», pe care o aduce prinos graiului strămoşesc. Precuvîntarea acestei traduceri reprezintă cea mai clară dovadă a gradului desăvîrşitei vieţi morale dobîndite de-a lungul anilor la Slatina, prefaţă care poate fi socotită una dintre cele mai reuşite pagini despre frumuseţea vieţii creştine pusă în slujba aproapelui [24]).

Presimţindu-şi sfîrşitul vieţii apropiat, îndeamnă pe dreptcredincioşi să nu se teamă de moarte, care este un fenomen al firii, ci să ia aminte la binele pe care sînt datori să-l împlinească cu fapta. În lumea vremii sale, plină de atîtea nedreptăţi sociale, el stăruie, în lucrarea amintită, să se realizeze unitatea oamenilor şi dreptatea socială, aşa după cum toţi sfinţii «au lucrat dreptate în mijlocul tiraniei» [25]). După concepţia sa despre viaţa lumii, dragostea dintre oameni, bazată pe dreptate, duce în mod firesc la unitatea realizată prin paşnica vieţuire «unită prin dragoste să umblăm într-un gînd» [26]).

---

21) *Idem*, p. 213.

22) *Prefaţa Mitropolitului Veniamin Costachi la Pidalion*, Mănăstirea Slatina, 1844, tip. la Neamţ 1844.

23) *Prefaţa Mitropolitului Veniamin Costachi la Pidalion*, Mănăstirea Slatina, 1844, tip. la Neamţ 1844.

24) *Prefaţa la Buna Murire* de E. Vulgaris, trad. în Mănăstirea Slatina 1844 şi tip. la Iaşi, 1845.

25) *Idem.*

26) *Idem, ibidem.*

Aceste învățături, pe care le dă mitropolitul fiilor săi duhovnicești, nu sînt simple sfaturi de circumstanță, ci fructul propriilor sale osteneli. Pentru realizarea acestor virtuți, vine în ajutorul semenilor săi, atît prin pilda vieții personale, cît mai ales prin harul rugăciunilor sale, zicînd cu apostolul : «neîncetat fac pomeniri de voi întru rugăciunile mele» [27]).

Neținînd seama de oboseala vîrstei, continuă să lucreze și în anul morții sale dînd ultima sa tălmăcire «cele 14 trimiteri ale Sfîntului Apostol Pavel» în trei tomuri, de Nicodim Aghiotitul. Este demn de remarcat faptul că această ultimă strădanie cărturărească a fost terminată doar cu puține zile înainte de ultima bătaie a inimii sale.

Lucrările Mitropolitului Veniamin Costachi din perioada Slatina, care continuă preocupările sale anterioare, reprezintă un punct de vîrf în întreaga sa activitate — fiind modele ale genului, în privința formei și a conținutului.

Ele au adus o contribuție de seamă la dezvoltarea scrisului de limbă românească și au însemnat un pas înainte în literatura teologică din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În traducerile sale, Mitropolitul Veniamin dovedește o deosebită măiestrie la tălmăcirea textelor religioase din elinește într-o limbă neaoș românească nelipsită pe alocuri de neologisme ca : «soțiale», «Simpatrioții», «remunerații», «fantasie», «estas».

Prin stilul curgător, sfătos chiar, al narațiunii, prin reușita îmbinare a cuvintelor, în fraze închegate care respectă topica românească, aceste lucrări au un farmec deosebit pentru cetitorii din vremea noastră. «Pidalionul» constituie și astăzi un izvor de prim rang pentru dreptul bisericesc român.

De remarcat faptul că, deși scrise în mănăstire, tălmăcirile sale din ultima perioadă sînt puse tot în slujba «simpatrioților», a «Patriei dragi», pe care a slujit-o pînă-n ultimele clipe ale vieții.

Valoroasa sa operă din acest timp demonstrează evident că renunțarea la insignele demnității de mitropolit și a atribuțiilor administrative ale eparhiei nu a însemnat un declin — cum s-ar putea crede — ci o dăruire totală activității cărturărești, obștești și patriotice.

Simțindu-și șirul zilelor aproape de sfîrșit, obosit de povara anilor închinați faptelor de binefacere socială și îndeletnicirilor cărturărești, își scrie cunoscutul său «Testament» izvorît din cea mai curată și deplină conștiință a datoriei împlinite. «Totul ce mi-a stat în putință am făcut și cu sfatul și cu fapta, ca să sporesc și sufletește și materialicește înflorirea Sfintei Biserici și Patriei» [28]). Și așa împăcat cu totă lumea, înconjurat de ucenicii săi iubiți, în mijlocul cărora i-a fost dat să-și petreacă ultimii ani ai vieții sale, și-a dat obștescul sfîrșit.

Pe icoana Maicii Domnului din catapeteazma de la biserica Mănăstirii Slatina, se poate citi : «Adu-ți aminte Stăpînă de

---

27) *Idem, ibidem.*

28) *Testamentul Mitropolitului Veniamin Costachi* în C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 61.

robul Tău monahul Veniamin, 1846», iar pe un Apostol tipărit la Neamţ, se aminteşte : «care s-au mutat din această vremelnică viaţă părintele nostru Mitropolitul Veniamin Costachi, la anul 1846, luna lui decembrie, mercuri dimineaţa la cinci ceasuri».

Un tablou care se găseşte la Mănăstirea Neamţ reprezintă corpul mitropolitului aşezat pe un catafalc învelit într-un covor naţional. El este îmbrăcat în mantia neagră călugărească, cu mîinile şi Sfînta Evanghelie pe piept, potcapul şi camilafca simple pe cap, iar de la piept pînă la picioare are acoperemînt o pînză cernită. Apoi, cu simplitatea călugărului care a îmbrăcat în ultimii ani ai vieţii sale schima monahală, a fost depus într-un mormînt simplu, în afara bisericii, în partea dreaptă, lîngă zid. Acolo, sub streaşină, există şi acum piatra funerară sfredelită de picăturile de ploaie, precum şi grilajul de fier cu iniţialele numelui şi dregătoriilor sale bisericeşti» [29]).

Locul de veşnică odihnă precum şi rînduiala pogribaniei i-au fost smerite, precum glăsuia ultima sa dorinţă, care s-a respectat cu toată stricteţea. «Însărcinez pe fiul meu Meletie ca pentru dragostea Domnului înmormîntarea să mi se facă după povăţuirea ce i-am dat, numai cu părinţii din mănăstire, dinafară de biserică, fără arhierei, simplu şi fără zadarnici pompe şi cheltuieli».

Cheltuielile înmormîntării n-au fost suportate de mănăstire, căci a avut grijă să orînduiască cele de trebuinţă : «Fiindcă nu am nici o avere sau bani din care să se poată întîmpla grijile trebuitoare după rînduiala besăricii, pentru mult păcătosul meu suflet, las asupra fiului meu Meletie Istrate, ceasornicul de sîn cu două lanţuri de aur şi ceasornicul cel de masă,... [30]) precum şi «50 de galbeni spre pomenirea mea» [31]).

În anul 1886, Mitropolitul Iosif Naniescu aduce osemintele lui Veniamin Costachi de la Slatina la Iaşi şi le aşează în Catedrala mitropolitană, într-o nişă din partea dreaptă a bisericii între perete şi cel de-al patrulea pilastru. Inscripţia săpată în marmură cuprinde cîteva date mai însemnate din viaţa mitropolitului. Tot atunci pictorul Gh. Tăttărăscu i-a zugrăvit portretul îmbrăcat în odăjdii arhiereşti, alături de acela al Mitropolitului Iosif Naniescu, ambii ctitori ai catedralei.

Prin acest act, Mitropolitul Veniamin Costachi a fost aşezat din nou în galeria marilor ierarhi ai Moldovei.

Petrecerea smerită şi activitatea rodnică a Mitropolitului Veniamin Costachi din ultima perioadă a vieţii sale au adus un prestigiu deosebit nu numai Mănăstirii Slatina, care i-a ocrotit anii bătrîneţelor, ci şi întregii Biserici Ortodoxe Române reînviind tradiţia culturală şi adăugînd încă o verigă preţioasă la trecutul istoric al Patriei dragi.

Arhim. ADRIAN HRIŢCU

---

29) N. Iorga, *Oameni care au fost*, vol. I, Bucureşti 1934, p. 488.

30) *Testamentul Mitropolitului Veniamin Costachi*, la C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 62.

31) *Adaos către Testamentul meu*, la C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 64.

Legăturile Mitropolitului Veniamin Costachi cu Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava

Încercarea domnului Moldovei Grigore Alexandru Ghica de a salva, prin intervenţia socrului său Rizo, Suceava, vechea capitală a Moldovei, de încorporarea la imperiul habsburgic n-a reuşit. Ceea ce n-a izbutit puterea politică, a dobîndit, măcar în parte, pe teren duhovnicesc, Biserica. Mitropolitul Moldovei n-a renunţat la moşiile ce le avea mitropolia în teritoriul anexat, ba cu scrisoarea sa din 28 noiembrie 1787, apelează la «Frăţia sa, episcopul Dositei, care este împreună cu noi patriot al acestei ticăloase patrii, să mijlocească la împăratul Austriei de a nu avea ură pentru sesia împărătească ce se ia de la locuitorii Moldovei din veniturile moşiilor ce au în Cordun» [1]).

Din proprietatea moşiilor Tătăraşi, Bosanci şi Udeşti au derivat drepturile sale patronale, care constau în facultatea de a alege, din trei candidaţi propuşi de «Consistoriul», pe cel dorit spre a fi numit la vechea catedrală mitropolitană din Suceava, unde fusese adăpostite moaştele Sfîntului Ioan cel Nou, împlinind, în schimb, unele îndatoriri materiale inerente, ca reparaturi, întreţinere etc. Imperiul habsburgic a trebuit să recunoască chiar unei mănăstiri ca Slatina dreptul de patronat asupra parohiilor Valea Sacă şi Drăgoieşti din Bucovina [2]).

Suceava, în genere şi biserica, vechea mitropolie, în special, a continuat încă mult timp să trăiască în cele duhovniceşti viaţa Moldovei. Procesul egumenului Macarie de la Sf. Ilie, dichiul Mitropoliei de la Iaşi, pentru nepomenirea împăratului Austriei la liturghie, făcîndu-se abstracţie de intriga unui răuvoitor, nu era chiar lipsit de orice temei, dată fiind atitudinea de rezistenţă a mănăstirilor faţă de reforma de secularizare începută, atitudine culminînd cu secesiunea vieţuitorilor lor.

De fapt, Pomelnicul din 1805 al Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou, vechea mitropolie a Moldovei, după ce anunţă în titlu că «s-a scris în zilele Preluminatului împărat Franţi al doile», înlăuntru nu mai aminteşte de împăraţi, ci cuprinde la rubrica «*Pomelnicul domnesc*», pe lîngă vechii voievozi ctitori, numai

---

1) Const. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei*, Bucureşti, 1888, p. 317.

2) *Schematismus der Bukowinaer griech-orient. Diöcese* (Anuar) pe anul 1866, p. 46, 47.

domnitorii contemporani ai Moldovei: Alexandru voievod (Mavrocordat), Scarlat voievod (Calimachi), ce-i drept, donatori, împreună cu familiile lor. La «*pomelnicul Preosfinţiţilor mitropoliţi*», după Iacob Putneanul «al doilea ctitor şi înoitorul aceştii sfinte biserici» urmează: Veniamin Mitropolitul Moldovei, cu menţiunea că «a dăruit spre răscumpărare argintului de la racla sfîntului una sută galbeni şi în anul 1829 a acoperit toată biserica aceasta, spre a sa vecinică pomenire» [3]).

Textul de pe o icoană din biserica Mănăstirii Sf. Ilie de lîngă Suceava, icoană contemporană care comemorează readucerea moaştelor Sfîntului Ioan cel Nou de la Jolchiev din Polonia, în anul 1783, cuprinde menţiunea că s-au readus în «*Moldova*».

De asemenea şi laici, ca acel Ioniţă Tăutu, care copiază Istoria lui Erotocrit, scrie: «Aciastă carte s-au scris de mini, în zilele priluminatului domnului nostru Io Alexandru Mavrocordat voievod, la văleatul naştirii 1785, iară comandiri Bucovinii Iţănberg ghenaral-maior» [4]). Deci, domn era pentru el tot domnul Moldovei, iar din stăpînirea nouă, de facto, se aminteşte doar gheneral-maiorul Enzenberg, comandirul ocupant.

Obişnuiţi în ultimul timp cu repetate ocupaţii militare străine, se pare că unii înclinau, la începutul încorporării părţii celei mai istorice a Moldovei, de a vedea în aceasta mai mult o schimbare a suzeranităţii, de la acea a «împăratului» păgîn de la Ţarigrad, cu una a împăratului creştin de la Râm.

Dar pretinsul «cordun» sanitar s-a dovedit o «răşluire» şi unii locuitori au apucat calea Moldovei, rămasă liberă. Conscripţia veche parohială de la biserica domnească Sf. Dimitrie din Suceava, cuprinde în dreptul multor parohieni însemnarea: «a plecat în Moldova». Din multele biserici ale oraşului rămase în părăginire, austriecii cedează materialul de clădire, sub cuvînt că nu mai este lipsă de atîtea biserici. Cînd unii cetăţeni cu răspundere cer oprirea devastării, exprimînd părerea că poate se vor întoarce unii şi atunci va fi nevoie de biserici, cei doritori de materiale de construcţie sînt îndrumaţi spre curtea domnească în ruină [5]). Din aceste ruine, un bogat negustor armean Nicolai Capră, devenit «Freiherr-ul», baron austriac von Kapri, ridică în anul 1808 un han, numit acum Hotel, o solidă clădire cu etaj, existentă şi astăzi în Strada Ştefan cel Mare 37 şi o pune, după cum menţionează inscripţia în limba germană de pe ea, cu text similar şi în limba armeană, «ca adăpost comod la

---

3) Ioan Zugrav, *Două pomelnice de la bis. sf. Gheorghe din Suceava*, în «*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*», 1960, nr. 1-2, p. 45. Însemnarea aceasta adaugă la constatările făcute de Teodora Voinescu, în *Cea mai veche operă de argintărie medievală din Moldova*, publicate în *Studii şi Cercetări de Istoria Artei, Seria Arta plastică*, Tom. II, 2 an. 1964, pag. 269-270, ştirea că, pe lîngă completările făcute la Jolchiev la racla de argint a Sfîntului Ioan cel Nou — încă şi pe timpul şi din contribuţia Mitropolitului Veniamin s-a mai efectuat o lucrare.

4) *Cărţile populare în literatura românească*, ed. îngrijită de I. Chiţimia şi Dan Simonescu, Buc. 1963, vol. II, p. 84.

5) S. Reli, *Luptele Românilor din Suceava cu stăpînirea austriacă pentru conservarea monumentelor religioase istorice*, Cluj 1951 passim.

dispoziţia tuturor străinilor şi ca local de distracţie cetăţenilor oraşului».

Cu toată rigoarea autorităţilor de a izola nou anexata provincie, legătura cu restul Moldovei nu s-a putut întrerupe total. Unii supuşi «mixti» ca Hurmuzăcheştii, care aveau moşii pe ambele părţi ale hotarului, circulau, rubedeniile se întreţineau. La ştirea că moaştele Sfîntului Ioan cel Nou au fost readuse la Suceava, credinciosul negustor Hagi Ivanciu din Botoşani cere în 1786 să se intervină la autorităţile de stat ca să poată aduce la Suceava un nou sicriu de cedru pentru sfînt [6]). Slugerul Dimitrie şi giupăneasa sa Angheluşa din Mlenăuţi fac în 1796 un iconostas nou la biserica vechea Mitropolie din Suceava.

Aceasta era starea de lucruri, cînd, în 1821, intervine un eveniment politic de mare importanţă istorică pentru noi, o cotitură în viaţa de stat a ţărilor române: *Eteria*. Aceasta, ca şi mai tîrziu revoluţia din 1848, au adus peste frontieră valuri de refugiaţi din Moldova.

Cea mai reprezentativă figură dintre aceşti refugiaţi, Mitropolitul Veniamin Costachi al Moldovei, după ce presat de împrejurări a binecuvîntat steagul Eteriştilor şi se obligase a echipa un călăreţ, după fuga lui Suţu, rămas în fruntea caimăcămiei, se vede obligat să plece şi el în pribegie [7]).

După unele ezitări între a rămîne la Colincăuţi, pe malul celalt al Prutului, sau să plece în Bucovina — vedem că Iordache Rusăt-Roznovanu îi scrie, poftindu-l să se strămute la Chişinău, dacă nu e mulţumit la Cernăuţi, Sandu Sturza îl caută la Colincăuţi şi, negăsindu-l acolo, îi scrie să vie la Cernăuţi sau Suceava, vornicul Conachi îl sfătuieşte să nu treacă în Austria, iar arhimandritul Iosaf ar dori să se întîlnească la Cernăuţi, scrisori din a doua decadă a lunii iulie 1821—el se aşează la Colincăuţi [8]). Moşia Mănăstirii Slatina, de curînd lărgită în schimb cu căminarul Teodor Ciurea, «de au făcut-o un trup», se pretează cel mai bine la găzduirea sa [9]).

Aici a petrecut aproximativ un an, în veşnic schimb de corespondenţă cu ceilalţi pribegi, dar a şi lucrat, după cum scrie în postfaţa la tălmăcirea «pre săraca limbă romană-dachicească sau moldovenească,... în zilele năcazurilor şi ale răsipirii neamului moldo-vlahicesc», a operei lui Eugenie Bolgarul, arhiepiscopul Astrahanului, numită *Funie întreită împotriva minciunofilosofilor*, precum şi la *Istoria Scripturii Vechiului Testament*.

Strîmtoraţi pecuniar, deja în august 1821, Mitropolitul Veniamin împreună cu cîţiva boieri moldoveni cerură guvernului Galiţiei, sub a cărei conducere se afla atunci Bucovina, să le

---

6) S. Fl. Marian, *Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava*, Bucureşti 1895, p. 123-124 şi Anexa XIV şi XV.

7) Preot Dr. I. Gheorghiţă, *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Măn. Neamţu, 1946 şi Diacon Dr. Alexandru I. Ciurea, *La o sută de ani de la moartea lui Veniamin Costachi*, Iaşi 1947.

8) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 132-133; p. 134; p. 384 şi p. 395.

9) N. Iorga, *Boieri şi răzăşi...*, în «Anal. Acad. Rom.», seria II, Tom. XXXV 1912-1913, Mem. secţ. ist. Buc., 1913, p. 69.

împrumute din visteria statului pe timp de trei luni suma de 15.000 ducaţi cu dobînda de 10%. Solicitatorii fură respinşi pe motivul că astfel de avansuri sînt ilegale [10]).

Luînd în ordine cronologică, după datele la îndemîna noastră, dintr-un document cu data de 17 septemvrie 1822, aflăm că în numele Consistoriului ortodox al Bucovinei, arhimandritul de scaun Isaia Baloşescul, cunoscutul ucenic al şcolii de la Putna şi viitor episcop, în «*Intercularzeit*», adică în timpul sedisvacanţei de după moartea episcopului Daniil Vlahovici, răposat la 20 august 1822, roagă Administraţia Bucovinei să i se permită a găzdui în casele episcopale de la Cernăuţi pe Mitropolitul Moldovei Veniamin-care va sosi după vre-o şase zile — şi anume în trei camere care fuseseră ocupate de comisarul pensionar Boehm. Totodată, se cere permisiunea ca tinerii candidaţi de preoţie, cu studiile terminate la Convictul K. K. din Viena, să fie hirotoniţi de numitul mitropolit. Este vorba de tinerii Ioan Grigorovici, Vasile Gribovschi, Eutimie Hacman şi Ştefan Tarnavieţchi, cunoscuţi merituoşi clerici de mai tîrziu. Isaia Baloşescul se simte dator să motiveze această propunere cu dorinţa de a cruţa Fondului bisericesc spesele de deplasare a numiţilor candidaţi la hirotonie, pînă la Carloviţ probabil.

În fine, se relevă faptul că aceasta o reclamă situaţia Consistoriului faţă de domnul mitropolit, ca un ierarh învecinat şi «Oberhirt», arhipăstor, precum şi, spre a impresiona şi mai mult, faţă de un «magnat» [11]).

Chestiunea era destul de delicată şi, desigur, nu intra în intenţiile stăpînirii habsburgice de a duce ospitalitatea aşa de departe. Locul de petrecere al mitropolitului era aşa de nesigur, încît noul domnitor, Ion Sandu Sturza, se adresează, la 8 noiembrie 1822, la Colincăuţi, cu provocare ca mitropolitul să se întoarcă în ţară [12]).

Dintr-un raport cu data de 25 noiembrie 1822, al aceluiaşi arhimandrit de scaun către Administraţia ţării, aflăm însă că Mitropolitul Veniamin, ca invitat al boierului Ilschi din Crasna, a avut acolo o întîlnire cu egumenii celor trei mănăstiri rămase (Putna, Sucevița şi Dragomirna) şi a vizitat apoi însoţit de aceştia, mănăstirile lor, dar, relevă raportul, numai ca simplu oaspete cu evitarea oricărei vîlve «Ohne Aufsehen zu erregen» [13]).

Mitropolitul Veniamin a petrecut apoi oarecare timp la Suceava în clădirea din Mănăstirea Sfîntului Ioan, de unde adresează unele cereri autorităţilor habsburgice de stat.

Aici a fost aplanat un vechi diferend de proprietate între Mitropolie şi cetăţenii oraşului pentru moşia Tătăraşi, diferend cunoscut şi prin acţiunea reconvenţională a orăşenilor din anul 1813, prin *actul de învoială*, un «Vergleich», încheiat la 19 iunie 1820 la Cernăuţi între delegatul cu vichilimea al Mitropoliei

---

10) Teodor Balan, *Refugiaţi moldoveni în Bucovina. 1821 şi 1848*, Bucureşti 1929, p. 15.
11) Teodor Balan, *op. cit.*, p. 75-76.
12) Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 53.
13) Teodor Balan, *op. cit.*, p. 76-77.

Moldovei din Eși, păharnicul Constantin Matei și K. K. Fiskaladjunctul Carl Eytelberger, din partea tîrgului Sucevei, cedîndu-se cetățenilor partea de moșie dintre Lisaura și drumul Bosancilor, cu termenul de predare pe teren pînă la 1 martie 1821, dacă termenul n-a fost depășit de izbucnirea Eteriei din februarie 1821 [14]).

Mai mult, nevoia de a pune ordine în administrarea moșiei Bosanci, cît și posibilitatea de a lucra mai în liniște la traducerea Istoriei Noului Testament, îl face să petreacă timpul din urmă la Bosanci.

De aici, la 17 decembrie 1822, răspunzînd probabil unei somații din partea Administrației de a se repatria, Mitropolitul Veniamin înaintează o cerere în care roagă să i se permită a mai rămîne o lună în Bucovina, «fiindcă iscălitul mitropolit al Moldovei încă niște neapărate pricini are, încă oarecare zăbavă aice în Bucovina la moșie unde se află» [15]).

La 15/27 ianuarie 1823, mitropolitul adresează din Suceava către Guvernatorul Bucovinei, pe care-l intitulează «Înalte principe», o scrisoare de mulțumire pentru ospitalitatea ce au găsit-o acolo simpatrioții săi și-l roagă să fie interpretul său către împăratul Austriei, arătînd profunda sa recunoștință pentru ospitalitatea acordată. Iscălește în limba franceză: «Benjamin archvêque et Metropolite de la Moldavie» [16]).

Dar, deși în *Lista boierilor moldoveni refugiați în Bucovina*, cu indicarea localităților unde s-au retras, listă cuprinzînd 150 de familii, întocmită la 2 februarie 1823, la nr. 43 se află introdus: *Veniamin mitropolit din Iași;* localitatea; *Bosanci*, observarea: «*s-a întors în Moldova*» [17]), totuși la 9 februarie 1823, Stutterheim, guvernatorul provinciei, invită pe mitropolit să se înapoieze în Moldova sau să plece în interiorul Austriei [18]).

Din această corespondență vedem pe de o parte ospitalitatea și dragostea fiiască a autorității bisericești și a credincioșilor (boierul Ilschi), care încearcă să-l rețină și să-l mulțumească, pe de altă parte răceala Administrației habsburgice, față de mitropolitul care nu se poate reîntoarce în patrie, decît după primirea unui rezultat satisfăcător la «arz-magzarul» înaintat Porții otomane.

Cu moșia Bosanci a avut destule necazuri. Ni s-a păstrat o scrisoare a sa, nedatată, prin care mustră aspru arendatorul «ce ține în posesie» această moșie, pentru tratarea neomenească și impilare ce face locuitorilor, de nedreptatea lui față de locuitori, și-i pune în vedere că de nu se va pune în regulă cu contractul, se va jălui Guvernatorului că nu s-a răspuns după con-

---

14) Actul original în două exemplare se află la mănăstirea Dragomirna sub nr. inv. 1108/954, resp. 94/962 și 1109/954. resp. 95/962, în 5 puncte cu text paralel român și german. Iscăliturile întărite cu sigile în ceară roșie. Iscălesc și martorii: «Nicolaus Popovicz și arhimandritul Isaie Balosescul ref[erent] Bucovinii».

15) Teodor Balan, *op. cit.*, p. 77.

16) Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 246-247.

17) Teodor Balan, *op. cit.*, p. 81.

18) Teodor Balan, *op. cit.*, p. 88-89.

tract de Dimitrie fon Popovici cu birul pe un an şi jumătate, iar din 6 iunie 1823, avem o scrisoare a lui Nicolai Petrovitz în chestia înlocuirii sale de la arenda Bosanciului [19]). De fapt, consulul Austriei la Iaşi prin scrisoarea din 1 septembrie 1825 nr. 487, înştiinţează că, dacă Mitropolia nu va plăti impozitele pentru moşia Bosanci, aceasta se va scoate la licitaţie [20]).

Printr-o cerere datată din 27 ianuarie 1826 adresată către Cinstit K. K. Craiscomisariatu ţănutului Sucevii, iscălitul Veniamin mitropolit Moldaviei, face «poftitoare cerere să i se prelungiască şidere aici în Bucovina prin pas (paşaport) căci asprimea ernei şi răcililor, despre cari pătimeşti iscălitul, nu-i iartă a face o aşa prelungită călătorie pînă la Iaşi şi pe lîngă aceasta apoi şi trebuinţa ce urmează cu învoiala pentru moşia Bosanci încă nu a luat sfîrşit şi urmează trebuinţa a mai zăbovi pînă la luna martie» [21]).

Dificultăţile inerente gospodăriei unei moşii în ţară străină au luat capăt abia prin contractul de schimb intervenit la 19 iulie 1841, între Mitropolie şi domnitorul Mihai Grigori Sturza, contract prin care moşiile mitropoliei din Bucovina (Tătăraşii Sucevei şi Bosanci-Udeşti) trec asupra acestui din urmă, exceptîndu-se 50 de fălci moldoveneşti rămase Mănăstirii Sfîntului Ioan cel Nou din Suceava [22]).

Iar prin gestul mărinimos al domnitorului, care donează moşia Tătăraşi oraşului Suceava, se aplanează şi vechiul diferend cu cetăţenii Sucevei, care spre mulţumită numesc o stradă paralelă cu moşia cedată: Strada Mihai Vodă Sturza.

Mitropolitul Veniamin, în îndelungata sa arhipăstorire de jumătate de secol, a avut ocazie să intervină de mai multe ori cu ajutorul său material substanţial în folosul Mănăstirii Sfîntului Ioan din Suceava. Astfel printr-o scrisoare cu data din august 1823, mitropolitul se declară gata faţă de Guvernul Bucovinei de a da mijloacele necesare pentru «meremetul» vechii mitropolii din Suceava, iar dintr-o scrisoare a arhimandritului Melchisedec Lemne din 1833, vedem că a primit banii pentru întreţinerea personalului 150 galbeni şi 60 galbeni cheltuiţi mai mult pentru «meremet» [23]).

Mitropolitul Veniamin nu-şi împlineşte însă numai obligaţiile strict derivate din patronatul asupra vechii mitropolii din Suceava, ci cu largheţă înţelegătoare acordă o subvenţie anuală de 300 galbeni şi un pauşal de 80 galbeni, rezervă o «sesie» de 50 fălci moldoveneşti din moşia Tătăraşi şi clădeşte pe spesele proprii un porticul la intrarea de Nord a bisericii. Se pare că un asemenea porticul de intrare, necesar pentru oprirea vîntului de nord, a existat şi înainte.

Piatra cu inscripţie de la Mitropolitul Teofan, din anul 1579, care aminteşte de adăugarea unui pridvor în cinstea Sfîn-

---

19) Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 336-337 şi p. 252.
20) Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 411.
21) Teodor Balan, *op. cit.*, p. 100.
22) *Uricele şi scrisorile referitoare la moşia Tătăraşii şi Areni*, (trad. prof. Ilarie Bereznițchi). Suceava, 1929, p. 3-7.
23) Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 398-399 şi 473-474.

tului mare mucenic Ioan, în zilele lui Petru Voievod (Șchiopul) trebuie să se refere la o asemenea încăpere de intrare și nu la pridvorul propriu zis (exonartexul). Această intrare fiind într-o stare degradată, Mitropolitul Veniamin clădește în anul 1837 un porticul nou [24]).

Iată descrierea acestuia după Inventarul, în limba germană, din anul 1884: «Am Eingang an der Nordseite in der Vorhalle (Pridvor ist ein aus hartem Materiale ausgeführter Windfang in der Form einer Kapelle, unter einem grün angestrichenen Schindeldache, mit einem hölzernen Türmchen, worin die Signaturglocke sich befindet. Der Windfang wird durch ein Fenster und durch die Thüroberlichte beleuchtet und ist mit einer verschliessbaren zwei flüglichen Thür versehen» [25]).

În traducere: «La intrarea în pridvor, în partea de nord este un porticul apărător de vînt (o marchiză) executată din material tare, în forma unei capele, sub un acoperiș de șindrilă, vopsit în verde, cu un turnișor de lemn, în care se află clopotul de «signatură» [26]). «Porticolul este luminat printr-o fereastră și prin oberlichtul ușei și este prevăzut cu o ușă cu încuietoare, cu două aripi».

Cu ocazia ultimei renovări capitale dintre anii 1908-1910, porticulul acesta a fost parțial modificat, adaptîndu-se în special acoperișul la stilul bisericii.

Exemplul acesta de rară solicitudine pentru această biserică a fost urmat de mulți alți credincioși din Moldova, de la domnitorul țării pînă la umile călugărițe. Astfel, Mihai Vodă Sturza donează o splendidă candelă cu șase brațe, deci aproape un candelabru [27]), de la arhimandritul Leon Asachi, tatăl lui Gheorghe Asachi se păstrează o cruce de mînă «afierosită în anul 1825 Mitropoliei Moldovei» [28]). O «*poală*» brodată cu chipul sf. m. m. Ioan cel Nou, donată în anul 1833 de polcovnicul Ioan Ghenovici cu soția sa Smaranda, menționează că a fost făcută «în zilele Presfințitului Veniamin, Mitropolitul Moldaviei».

Un covor artistic lucrat, «covor icoană», din anul 1835, de la clucerul Iordache Herțan și soția sa Anastasia [29]) un prețios potir și un disc, donația lui Dimitrie și Pulcheria Cantacuzino din anul 1844, și multe alte donații curg din Moldova mitropolitului adevărat patron, culminînd, mai tîrziu, în înzestrarea relicviilor sfîntului Ioan cu un nou sicriu de chiparos, donația unui colectiv de mai mulți creștini evlavioși din Moldova, donație care prelejuiește chiar publicarea unei broșuri: «*Serbătoriala*

---

24) *Condica cronicală a Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava* (manuscris), p. 5 și 9.

25) *Inventar der ehemaligen Metropolie-Kirche Suceava* (Inventarul fostei biserici mitropolitane) din 1884, p. 20.

26) Termen în uz la romano-apuseni pentru un clopot mai mic care semnalizează momente ale serviciului divin.

27) Inventarul din 1884, p. 28.

28) S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 142. Despre *Leon Asachi*, vezi studiul părintelui ieromonah Nestor Vornicescu, în «*Mitropolia Moldovei și Sucevei*», 1962, nr. 3-4.

29) Dr. Nelly Simionovici, *Covorul icoană din Muzeul industrial*, în «*Junimea Literară*». 1925, nr. 1-3, p. 57-67.

strămutare a raclei cu osemintele sfîntului marelui martir Ioan Noul din Suceava... săvîrşită în 2/14 iunie 1867».

Legăturile Mitropolitului Veniamin cu Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava sînt în timpul arhipăstoriei lui Isaia Baloşescul din cele mai strînse. Cînd se îngrijeşte să trimită un oarecare tînăr cleric Iordache la studii la Institutul teologic, nou deschis, în 1827, mitropolitul apelează la arhimandritul Melchisedec Lemeni ca să-i avanseze cele de nevoie [30]).

În schimb primeşte, pentru trebuinţele învăţămîntului la Seminarul din Socola profesori din «Bucovina». Însuşi nepotul Episcopului Dositei Herăscu, paharnicul Ion-Enache Albotă, activează timp de 40 de ani ca profesor de Limba română la această şcoală, creaţia Mitropolitului Veniamin, al cărui nume îl poartă apoi. Lui Vladimir Suhopan, care trece în anul 1835 în Moldova, îi încredinţează chiar conducerea acestui seminar între anii 1839-1842. Mai mult i se îngăduie lui Suhopan încercarea de a preface Seminarul într-un fel de Facultate de Teologie, aducînd în 1841 alţi trei profesori din Bucovina şi anume : un Mandaşevschi, pentru Teologie dogmatică, un Procopovici, pentru exegeză şi evraică, un Nosievici, pentru latină, Vladimir Suhopan însuşi predînd filosofia. Dar, aceştia, o dată cu ieşirea lui Suhopan din directorat, se retrag [31]).

Bunele legături, de respect şi condescendenţă, ale Episcopului Isaia Baloşescul cu Mitropolitul Veniamin, sînt ilustrate şi prin raportul episcopului din 9 decembrie 1831, în care arată dispoziţiunile luate cu privire la serviciul de la fosta mitropolie din Suceava , schimbîndu-se adică personalul în locul parohului — căci biserica era totodată, şi biserica parohială — Ioan Tomiuc, înaintat profesor la Institutul teologic, s-a orînduit preotul văduv Ioan Lemeni din Straja [32]). Acesta era fratele arhimandritului Melchisedec, conducătorul călugărilor asistenţi la moaştele Sfîntului Ioan şi tatăl tînărului pictor de nădejde Gheorghe Lemeni, bursier, după ce a urmat «clasul de zugrăviturâ» de la Academia Mihăileană din Iaşi, ajutat de mitropolit, probabil în calitate de preşedinte al Epitropiei învăţămîntului public, la studii la München, apoi în Italia, dar mort prematur de holeră la 21 iulie 1848 la Suceava, în vîrstă de 33 ani [33]).

---

30) Const. Erbiceanu, *op. cit.*, cele trei scrisori la pag. 415-416.

31) Const. Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din Socola*, Iaşi 1885, p. 60-65 ; N. Iorga, *Istoria învăţămîntului românesc*, Bucureşti 1926, p. 233-234 ; I. Nistor, *Un capitol de viaţă culturală a Românilor din Bucovina*, Bucureşti 1916, p. 17 dă numele Nosievici în loc de improbabilul Nasiovici de la Erbiceanu. Nu se dau numele de botez ale acestor profesori angajaţi. Procopovici pare a fi Dimitrie P. unul din cei 12 teologi cu studiile de la Liov şi Viena. Un Ştefan Nosievici este în 1867 prefect de studii (Isidor Onciul, *Ceva despre mersul şi desvoltămîntul învăţămîntului teologic*, în «Candela», 1883, p. 227 şi 235. Vezi şi S. Reli, *Un călugăr bucovinean reformator al învăţămîntului teologic din Moldova, Vladimir Suhopan*, în «Revista de Pedagogie», IV, 1934.

32) Const. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldaviei şi Sucevei*, p. 464.

33) Greşit se dă în *Scurtă istorie a artelor plastice în R. P. R.*, vol. II, sec. XIX, 1958, p. 48 ca loc al morţii «*satul său natal*». Repetat şi de ghidul *Galeria Naţională*, Ed. Meridiane 1965. p. 20, după ce în frunte se dau datele

În timpul petrecerii sale la Suceava, mitropolitul trebuie să fi cunoscut pe zugravii suceveni Vasile Chiţăscul şi Vasile Soliman, care aduşi la Mănăstirea Neamţ, au zugrăvit «prin mîna lor», la anul 1830, biserica mare.

* * *

Acestea au fost legăturile marelui ierarh Veniamin cu biserica vechii mitropolii şi Mănăstirea sf. Ioan cel Nou din Suceava.

Dacă elevii seminarului său, cu ocazia unei serbări, îl slăviau, încă în viaţă fiind, cu encomiaste accente de acatist: «Bucură-te ithicescule irou şi al Patriei făcător de bine», dacă N. Iorga, în a sa Istorie a Bisericii române, afirmă că «în opera lui Veniamin Mitropolitul Moldovei se unesc toate curentele cultural-religioase, ce înviora viaţa poporului român de pretutindeni în perioada anilor 1800-1850, dacă moldovenii se bucură soarele strălucind la ei acasă, muntenii ţin strîns legătura cu ierarhul de la Iaşi, pe care-l imită şi admiră, iar fraţii de peste munţi — transilvănenii — îi urmăresc şi-i aşteaptă cărţile ca pe nişte crainici ai primăverii», apoi, de asemenea şi ramura, o vreme «detrunchiată» de la Moldova, ramură care s-a împărtăşit de dragostea sa părintească, i-au păstrat şi-i păstrează o pioasă şi recunoscătoare amintire.

Preot Prof. I. ZUGRAV

---

morţii: *Suceava* 1848. Şi data naşterii 1813 pare a fi îndoelnică dacă în 1848 avea 33 ani, după cum indică însuşi tatăl său în Condica Morţilor a parohiei sf. Gheorghe din Suceava (Vezi «*Mitropolia Moldovei şi Sucevei*» 1959, nr. 5-6, p. 365).

Pastorale date de Mitropolitul Veniamin Costachi în legătură cu viața monahală

Incă din fragedă copilărie, Veniamin Costachi şi=a ales viaţa monahicească pe care a iubit=o, aşa cum mărturiseşte el însuşi în prefaţa cărţii *Indeletnicire iubitoare de Dumnezeu.* «Eu dar viaţa acestora (adică a pustnicilor) oarecînd dorind=o, am ieşit de voie (din lume)» [1]). Imbrăcînd haina călugărească el a purtat=o timp de 62 ani [2]).

Fiind un vas ales al lui Dumnezeu, în scurt timp, Veniamin a ridicat toate treptele ierarhice bisericeşti pînă la înalta dregătorie de mitropolit al Moldovei şi Sucevei [3]).

Cărturar distins, traducător şi cunoscător al dumnezeeştilor scripturi, predicator şi bun organizator, Mitropolitul Veniamin s=a ocupat deopotrivă şi de preoţii de mir şi de călugării de prin schituri şi mănăstiri, pe care i=a îndrumat şi sfătuit după toate regulile lăsate de Sfinţii Părinţi şi de stareţul Paisie.

Ori de cîte ori cerceta mănăstirile şi schiturile îndemna mereu pe călugări să păstreze cu sfinţenie toate rînduielile lăsate de Sfinţii Părinţi şi mai ales dorea «ca în Mănăstirile Neamţ şi Secu pe care stareţul Paisie le=a condus direct, unindu=le sub o singură administraţie, să se păstreze neştirbit aşezămîntul acestui conducător al vieţii călugăreşti». Mănăstirea Neamţ, leagănul paisianismului, trebuia – după concepţia Mitropolitului Veniamin – să păstreze şi să dezvolte, îndeosebi, viaţa duhovnicească statornicită de Paisie, pentru ca să fie mereu model şi pentru celelalte mănăstiri din ţară [4]).

Toată strădania lui şi=a îndreptat=o în această direcţie, îndemnînd şi sfătuind pe monahi în toate împrejurările şi în toate ocaziile, trimiţînd diferite pastorale, prin care indica norme de organizare a vieţii călugăreşti.

---

1) Prefaţa Mitropolitului Veniamin Costachi la cartea «*Indeletnicire iubitoare de Dumnezeu*» (Adoleshia Filotheos, Tom. I, apud Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă). *Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1946, p. 140.

2) Mitropolitul Veniamin Costachi a fost îmbrăcat în schima monahicească în Sf. Episcopie a Huşilor, în anul 1784, cînd avea vîrsta de 16 ani şi a murit în anul 1846, la Mănăstirea Slatina.

3) Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *op. cit.*, p. 240.

4) Idem, *Două scrisori pastorale adresate de Mitropolitul Veniamin Costachi soborului călugăresc din Mănăstirea Neamţ*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», anul 1962, nr. 5-6, p. 433.

Acest lucru îl făcea şi prin prefeţele cărţilor pe care le tra=ducea în româneşte sau care se tipăreau cu binecuvîntarea sa, aşa cum este, de exemplu, Prefaţa pastorală a Cărţii Sfîntului Ioan Hrisostom «Despre a nu împreună locui canonicile (adică călugă=riţele) cu bărbaţi».

Intrucît această pastorală nu este prea mare o redăm mai jos în întregime:

«Cu mila lui Dumnezeu Veniamin Mitropolit al Sucevei şi al Moldoviei, Către Cuvioasa Stareţă şi către tot soborul din mănăs=tirea...

«Se cădea cu adevărat nouă (oamenilor) ca să fim drepţi şi neprihăniţi precum ne=au fost închipuit ziditorul (prin Adam întîiul zidit) pentru a nu avea trebuinţa de sfat şi de îndreptare: dar (însă) de vreme ce am ales (prin acelaşi întîiul zidit) mai vîrtos sfa=tul şarpelui (al vrăjmaşului) mai mult decît porunca Ziditorului şi dintru acesta am căzut în slăbiciunile neascultării ce duc la refaceri şi cărora urmează povăţuire spre îndreptare pînă astăzi, deaceia dar învăţători, deaceia cărţi şi deaceia învăţături precum să vede: O temătorilor de Dumnezeu întru frică fiiască: încă de demult şi în staulul cel duhovnicesc s=au aflat, şi din cei ce să mîntuiesc şi din cei ce stau şi din cei ce să poticnesc încredinţarea acestora o avem în sfintele istorisiri, care grăiesc şi pentru cei ce au strălucit cu înaltă sfinţenie şi pentru cei ce s=au abătut din calea poruncilor. La care pururea povăţuirile înalţilor bărbaţi cei ce au fost mari şi întru sfinţenie şi întru învăţătură, au stătut mijloc a îndemna pe unii la sporirea faptelor bune şi a abate pe alţii de la calea rătăcirii, precum se vede şi în cuvîntul acesta al Sfîntului Ioan Gură de Aur, pre carele noi aflîndu=l plin de cuvinte întrau=rite atîta de îndemnătoare, învăţătoare şi sfătuitoare, ne=am îndemnat de greutatea datoriilor răspunderei ce ne fac asupră de vom tăcea şi de iubirei folosului aproapelui, a=i tălmăci în limba noastră şi a=l împărtăşi tuturor cui se cuvine spre folosul sufletesc: noi nu cumcă am avea vreun presupus întru acestea ci numai soco=tind ca spre îndemnul sporirii unora la fapte bune, şi spre abaterea altora din căi pieritoare (de s=ar afla oarecare pe cale călătorind) aceasta am lucrat, aşa dară materia sa fiind cuprinzătoare mai mult a voastră fiicelor, iată vi=l şi trimitem obştei – deci citiţi=l fieştecare şi vă folosiţi – nimenea dar să nu ia dar materia sa într=alt chip asupra sa, decît numai a să folosi unele sporind şi a să îndrepta altele adică vor fi rătăcind şi a să întreba şi a să judeca fieştecare cu cugetul său, căci mai aspru este mustrarea cugetului de sine a fieştecăruia greşit, decît mustrările şi învăţăturile sfîntului acestea îndreptătoare prin cuvinte cu dulci sfătuiri, cuvinte care cu adevărat nu lasă pre nimenea a păcătui şi cuvinte care întorc pre păcătosul de la rătăcirea căii lui. Primiţi=l dar cu dra=goste, cetiţi=l cu luare aminte şi rîvnă spre a vă folosi şi preţuiţi (vă rog) mai mult sufletul ce viază în veci, decît pre trupul carele după puţin se strică, prefăcîndu=se în vermi şi putrejune.

«Al vostru părinte blagoslovitoriu, rugător pentru sufleteasca mîntuire – Veniamin Mitropolitul Moldovei».

După această pastorală urmează textul Sf. Ioan Gură de Aur

iar la sfîrşit scrie: «S=au tălmăcit, smeritul V. K. M. M., la anul 1839 mai 31 iar al vîrstei 69 luni 5» [5]).

Mitropolitul Veniamin a trimis pastorale cu indicaţie specială numai pentru unele mănăstiri şi schituri sesizat de anumite tulburări care existau în ele, sau pentru a da anumite reguli de viaţă monastică specifică.

De exemplu, pentru Mănăstirea Neamţ şi Secu, care erau unite sub un singur conducător şi patronate de vestitul stareţ Paisie, a trimis două pastorale [6]), în care se vede grija Mitropolitului Veniamin, pentru buna organizare a acestor două mănăstiri.

Intrucît numărul călugărilor se înmulţise datorită curentului paisian [7]), şi cum toate greutăţile unei bune organizări cădea numai pe stareţ, Mitropolitul Veniamin s=a gîndit să înfiinţeze o dicas=terie pentru a ajuta pe stareţ în conducerea mănăstirii atît din punct de vedere gospodăresc cît şi duhovnicesc.

De aceea, în prima pastorală trimisă soborului Mănăstirii Neamţ la 14 martie 1827, Mitropolitul Veniamin cere tocmai acest lucru: «pentru a se mai uşura sarcina greutăţii ce singur stareţul poartă asupra sa, să înfiinţeze «dicasteria» compusă din opt duhov=nici în frunte cu stareţul. Membrii acestui for duhovnicesc care va avea şi atribuţiuni economice şi administrative, vor avea un sediu special unde va fi pe masă Sfînta Cruce, Sfînta Evanghelie şi Sfînta pravilă, apoi adaogă că: şedinţele dicasteriei se vor ţine de 3 ori pe săptămînă şi la ele vor fi chemaţi şi cîte doi monahi din cei mai bătrîni, mai cuvioşi şi mai cu ştiinţă pentru ca în prezenţa lor să se pună la cale trebuinţele» «casăi» [8]).

Cuvîntul dicasterie vine de la grecesul δικαστήριον şi înseamnă tribunal, care era în fiinţă chiar pe vremea Mitropolitului Venia=min pe lîngă Mitropolii şi Episcopii, cu înţeles de tribunal bisericesc sau consistoriu, pentru judecata clerului.

Acestui consistoriu duhovnicesc cu atribuţiuni economice şi administrative Mitropolitul Veniamin îi dă numirea de dicasterie, cu 7 puncte pe care în pastorală le numeşte «ponturi», unde se sta=bilesc regulile de procedură ale şedinţelor şi se precizează în amă=nunt toate chestiunile ce cad în sarcina acestei dicasterii, care împreună cu cei doi bătrîni invitaţi la şedinţă vor lua hotărîri cu majoritatea de voturi [9]).

Prin ponturile 1, 2, 3, Mitropolitul Veniamin arată care sînt sarcinile dicasterioţilor faţă de toate bunurile economice ale mănăs=

---

5) *A celui întru sfinţi părintelui nostru Ioan Hrisostom «Despre a nu împreună locui canonicile (adică călugăriţele) cu bărbaţii»* tradusă de sme-ritul Veniamin Costachi, Mitropolitul Moldovei la anul 1838. Această carte este precedată de o pastorală — prefaţă pe două pagini nenumerotate — şi adresată către Cuvioasa stareţă şi tot soborul monahiilor din mănăstirea... Cartea are 20 pagini pe format mare.

6) Aceste două pastorale se află în arhiva Episcopului Melchisedec Ştefănescu, păstrate în Biblioteca Centrală «Mihail Eminescu» din Iaşi şi publicate de Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă în *rev. cit.*, p. 431-441.

7) Stareţul Paisie în anul 1791 a zidit chilii şi alte clădiri pentru înlesnirea obştei, care ajunsese pînă la 1000 de suflete.

8) Prin cuvîntul «Casăi» se înţelege întreaga gospodărie a mănăstirii.

9) Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *Două scrisori pastorale...*, în *rev. cit.*, p. 435-436.

tirii, ori pe ce cale ar fi venit ele: fie din vînzarea moşiilor, a dughenilor, a vitelor sau din diferite daruri şi milostenii, toate trebuie să fie (zice mitropolitul) trecute într=o condică – ciornă şi iscălită de toţi.

Prin pontul al 4=lea se arată grija care trebuie s=o aibă dicasterioţii pentru hrana şi îmbrăcămintea tuturor monahilor, precum şi cercetarea bolniţei şi toate casele meşteşugarilor [10]).

Pontul 5 şi 6 arată datoria dicasterioţilor de a purta grjă de orice mişcare a monahilor din mănăstire şi de pe afară rînduind şi cîte un blagocin, precum şi datoria de a instrui pe monahii rînduiţi pe la moşii, pentru a nu pricinui «monastirii pagubă, lumii scandelă şi locuitorilor moşiei asuprire» [11]).

Pontul al 7=lea care se referă la viaţa pur duhovnicească a monahilor îl redăm în întregime:

«Cuvioşii duhovnici sînt datori a avea priveghere şi purtare de grijă, fieşte carele, pentru mărturisirea adesea a duhovniceştilor lor fii după obiceiul ce din vechime, din zilele pomenitului stareţ Paisie, s=au păzit cu neadormire în acel sobor. Iar neascultările şi greşelile care vădit s=ar cunoaşte pe dinafară şi de alţi, fără mărturisire, acela după ce să vor mustra şi deosebi de duhovnicul părinte şi nu va face părăsire, va intra în cercetarea dicasteriei, şi după o mustrare şi două de nu se va îndrepta, apoi sobornicește cercetîndu=să se va canonisi simţitoriu, depărtîndu=să în alt loc» [12]).

Acestea sînt dispoziţiile date de Mitropolitul Veniamin dicasterioţilor, dar probabil că aceste dispoziţii au fost alcătuite în grabă, pentru că mitropolitul intenţiona să dea o altă pastorală, poate mai cuprinzătoare a vieţii monahale bazată pe principiile lăsate de Sfinţii Părinţi, deoarece încheie pastorala cu următoarele cuvinte: «Acestea hotărîm întocmai a să urma pînă la alta mai cu dinadinsul şi mai pe larg punere la cale», şi tot el adaugă cu mîna lui data 1827 mart 14 şi semnează cu iniţialele V. M. M. – adică Veniamin Mitropolitul Moldovei [13]).

A doua pastorală o trimite Mitropolitul Veniamin soborului Mănăstirii Neamţ la 18 ianuarie 1837, deci după 10 ani de la prima, complet indignat de nespunerea unor călugări, care au produs mari tulburări în obştea acestei mănăstiri.

El avea deja informaţii că tulburarea produsă era provocată din cauza contribuţiei la zidirea Catedralei mitropolitane pe care mitropolitul o ceruse Mănăstirii Neamţ, în bani şi salahori. Unii călugări i=au şi trimis o anonimă: «Ni s=au înfăţişat un înscris, fără iscălitură, ca din partea acelui sobor, prin care se arată feluri de nemulţumiri şi la care cer îndreptări» [14]); Mitropolitul ceruse acest ajutor şi celorlalte mănăstiri şi schituri moldovene. Soborul de

---

10) În Mănăstirea Neamţ, atunci existau diverse ateliere pentru nevoile gospodăreşti ca: atelier de lemnărie, de fierărie, de croitorie, de sculptură, de pictură, de tipografie şi legătorie de cărţi.

11) Vezi pe larg aceste ponturi la Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *Două scrisori pastorale...*, în *rev. cit.*. p. 439.

12) Vezi pe larg aceste ponturi la Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *Două scrisori pastorale...*, în *rev. cit.*, p. 439.

13) *Idem*, *ibidem*. p. 436.

14) *Idem*, *ibidem*, p. 440.

la Neamţ n=a vrut să se supună, din considerentul că mănăstirea era scutită de orice fel de dări, deşi prin aceasta Mitropolitul Veniamin nu punea mănăstirea la dări, ci, el cerea numai un ajutor pentru zidirea Catedralei, lucru care îl menţionează în pastorală, pentru a nu fi înţeles greşit: «Iar dacă acum, la zidirea bisericii Mitropoliei s=au cerut un agiutoriu şi de la acea mănăstire, în bani şi oameni salahori, care nu are a urma mai mult, decît pînă la săvîrşirea bisericii, aceasta nu să poate zice că mănăstirea ar fi supusă vre unei dări» [15]).

Motivul care l=a determinat pe Mitropolitul Veniamin să apeleze la ajutorul mănăstirilor este că în anul 1826 el a cerut domnitorului o sumă de bani pentru a zidi Catedrala nouă dar domnitorul i=a aprobat numai jumătate din suma cerută [16]) şi ca urmare nu avea cu ce începe aceste lucrări.

Scopul trimiterii acestei pastorale era tocmai de a lămuri pentru ce a cerut acest ajutor şi pentru a introduce pacea şi dragostea între vieţuitorii mănăstirii. Această pastorală o trimite Mitropolitul Veniamin soborului Mănăstirii Neamţ înadins prin arhimandritul Isaia, proiestosul Mănăstirii Socola, ca viind el acolo cu duhovnicescul chip, prin duhovnicii soborului şi a dicasteriei să facă lămurire, şi în locul vrajbei, care era să se statornicească liniştea şi dragostea cea după Dumnezeu, pentru că lipsind unirea şi dragostea (zicea mitropolitul) se depărtează şi Dumnezeu [17]).

El încheie această pastorală spunînd că: «pe unii ca aceştia (adică pe cei ce fac tulburare) îi vom supune în osînda asprimei canoanelor, spre a conteni cu desăvîrşire tot felul de tulburare din sobor» [18]).

Dar, aşa cum am amintit la început, Mitropolitul Veniamin a dat şi unele pastorale cu caracter general, adresate tuturor mănăstirilor şi schiturilor moldovene, tot în scopul unei mai bune organizări şi a disciplinei vieţii monahale.

La 10 iunie 1838, Mitropolitul Veniamin alcătuieşte şi trimite altă pastorală sesizat de faptul că prin mănăstiri şi schituri unii călugări nu mai au aceeaşi rîvnă şi căldură duhovnicească, şi cum, că a scăzut mult din împlinirea datoriilor acestui sfînt îngeresc chip.

Apoi mai observă că prin mănăstiri s=au înmulţit vieţuitorii prin venirea călugărilor din alte mănăstiri fără voia lui, prin umblarea acestora de la o mănăstire la alta; mai observă că nici conducătorii sau întîistătătorii nu=şi făceau pe deplin datoria lor aşa cum cereau regulile monahale, neţinînd nici o evidenţă a vieţuitorilor mănăstirii producîndu=se prin aceasta o dezordine în disciplina monahală. De aceea şi Mitropolitul Veniamin spune că: «pentru acestea dar siliţi şi îndemnaţi noi de împrejurările arătate ce pricinuiesc prihănire legii şi defăimarea chipului monahicesc, ne

---

15) *Idem*, *ibidem*, p. 440.

16) Pr. Prof. Gheorghe Moisescu, Pr. Prof. Ştefan Lupşa, Pr. Prof. Alexandru Filipaşcu, *Istoria Bisericii Române*, manual pentru Institutele Teologice, vol. II, Bucureşti 1958, p. 428.

17) Pr. Dr. Ilie Gheorghiţă, *Două scrisori pastorale...*, în *rev. cit.*, p. 440-441.

18) *Idem*, *ibidem*, vezi pe larg această pastorală la p. 440-441.

cunoaştem întru îndatorire a da oarecare regularisire acestui duhovnicesc ramu potrivit tuturor cuvienţelor care cer a fi urmate» [19]).

Această pastorală împărţită în două cuprinde următoarele reguli: In partea I-a, Mitropolitul Veniamin porunceşte fiecărui proiestos a «fieştecăruia monastere şi schit» să alcătuiască două condici în care să se treacă toţi vieţuitorii; ieromonahi, ierodiaconi, monahi şi fraţi, în care să se arate locul, anul cînd a fost călugărit sau venit pentru ispitire. O condică se va păstra la mănăstire şi una se va trimite la Mitropolie. Apoi porunceşte ca toţi călugării să petreacă neieşiţi din mănăstire sau schit, afară de cei ce au ascultări sau sînt însărcinaţi cu diferite treburi şi precizează că aceste reguli să se păstreze şi la mănăstirile şi schiturile de femei cu nedeosebire. Prin aceste dispoziţii, Mitropolitul Veniamin vrea să desfiinţeze umblarea unor monahi de la o mănăstire la alta.

In partea a doua a pastoralei, mitropolitul porunceşte stareţilor «ca să nu mai primească nici un călugăr din altă parte şi nici din lume la ispitire, decît numai cît va cere trebuinţa, însă atunci să fie cu vîrsta de 25 ani înainte, acela care va fi trecut sholile şi va avea atestat, şi de la 50 ani înainte acei mai privaţi. In continuare, adaugă că îndată ce se vor primi se vor trece în condică cu arătarea împrejurărilor şi a documenturilor avute, şi dacă în vremea cercării şi a ispitirii nu se vor arăta vrednici chemării, luîndu-i-se hainele şi tăindu-i-se părul se vor îmbrăca în hainele cu care au venit şi se vor depărta în lume» [20]).

Tot în această parte, Mitropolitul Veniamin hotărăşte stareţilor de a nu mai tunde pe nimeni în monahism timp de 10 ani sub nici un motiv.

«De astăzi înainte nu este volnic nici un proistos a tunde vreunul din aceştia mai înainte de această hotărîre vreme de zece ani, nici supt un cuvînt şi nici la întîmplare de boală supt legătură şi grea răspundere, pentru că faptele bune şi credinţa împreună cu curata mărturisire şi cea de vrednicie împărtăşire mîntuiesc, iar nu chipul monahicesc şi nici hainele negre» [21]).

In încheiere, Mitropolitul Veniamin dă un aspru avertisment pentru cei ce vor călca aceste hotărîri: «Oarecarele dintre Proestoşi şi egumeni vor trece peste aceste porunci şi hotărîri şi nu va urma întocmai această canonicească împărtăşire, unul ca acela după ce rămîne supt legătură, dar şi aspru se va canonisi», apoi adaugă: «aceasta s-au rînduit pentru Sfîntul şi vecinic scopos al lucrării faptelor bune şi spre contenirea Katatrisurilor» [22]).

In anul 1831, Mitropolitul Veniamin a dat mănăstirilor din Moldova «Cîteva rînduieli pentru viaţa monahală», în 20 de puncte sau ponturi, precedate de o mică introducere, din care se vede că mitropolitul cerceta deseori mănăstirile şi observa că nu se păstrează întru totul regulile lăsate de Sfinţii Părinţi şi tot în

---

19) Idem, *Un veac de la moartea...*, p. 228.
20) *Idem*, *ibidem*, p. 229.
21) *Idem*, *ibidem*, p. 228, 229 şi 230.
22) Cîteva rînduieli pentru viaţa monahală date mănăstirilor din Moldova pe vremea Mitropolitului Veniamin Costachi în 1813, publicate în «Revista Istorică», an. X (1924), nr. 10-12, p. 290-293.

această introducere arată temeiurile pe care se sprijină viaţa monahală [23]).

«Ascultarea şi supunerea dintru început de sfintele puteri se săvîrşesc cu multă frică şi luare aminte, că, multe fiind şi de multe feluri, se supun întru toate voii lui Dumnezeu, cărora urmînd şi Sfinţii Apostoli au alcătuit acea petrecere cerească în Ierusalim: «că era, zice, inima celor ce crezuse una» şi celelalte după cum se scrie în «Faptele» lor, de la care şi Sfinţii Părinţi cei după vremi luînd (pildă) şi=au împodobit vieţile lor cu bune rînduieli şi petreceri plăcute lui Dumnezeu. Deci, fiindcă bunele rînduieli şi vieţuirea pe care o au aşezat=o răposatul Părintele Paisie, stareţul în sfintele Mănăstiri Neamţu şi Secul, luată fiind şi alcătuită din hotărîrile Sfîntului şi Marelui Vasile şi despre rînduielile şi învăţăturile Sfîntului Teodor Studitul şi altor sfinţi şi purtători de Dumnezeu părinţi care au avut viaţă de obşte, am cunoscut şi am văzut că în soborul acestor mănăstiri se trec cu vederea mai de toţi şi au început a se defăima numele lui Dumnezeu prin nerînduielile care se urmează. Pentru aceasta am hotărît să vă arătăm prin ponturi (puncte) cum să urmaţi anume» apoi, urmează aceste reguli pe care le redăm mai jos:

1. «Ascultarea şi supunerea să păzească toţi fără cîrtire şi fără de împotrivire, către înainte stătătorul după mărturiile Sfinţilor Părinţi, iar care nu vor urma după cum poruncim să se canonisească, după canoanele Sfîntului Vasile celui Mare.

2. Fieştecarele să=şi mărturisească gîndurile şi faptele în fieştecare seară, iar mai vîrtos cei noi începători, că de aicea va începe buna vieţuire după voia lui Dumnezeu şi îndreptarea vieţii.

3. Fieştecarele averea lui obişnuită să nu aibă nici să ţie la sine bani tăinuiţi, ci de are cineva de la neamurile sale sau de aiurea să=i dea în mîna stareţului sau a duhovnicului său, iar de la sine să nu ţină nicidecum, precum se urma şi în vremea stareţului Paisie.

4. Cumpărăturile şi vinderile în obşte, cele unul de la altul, să nu fie în sobor, aşijderea şi rucodelie nimenea să aibă voie a vinde la tîrg ci la cămara de obşte să o dea, de unde îşi ia fieştecare cele spre trebuinţă.

5. Din biserică să nu se scoată părinţii şi fraţii în vremea pravelii, pentru nici un fel de ascultare, ci pentru ascultările care urmează de nevoie în mănăstiri de obşte altă vreme să se uneltească.

6. Masă de obşte să fie, în toată vremea după amiazăzi şi de la 1 septembrie pînă la 1 mai să fie o dată în zi (apoi dă şi alte sfaturi amănunţite).

7. Veniturile tuturor banilor să se strîngă într=o ladă care să fie cu lăcăţi, şi o cheie va fi la stareţ iar alta la econom: şi cînd va fi trebuinţă pentru bani de cheltuială a se scoate vor fi aceşti doi împreună, stareţul şi economul şi altul din duhovnici vor da în mîna cămăraşului o sumă de bani cît se va socoti.

---

23) Această pastorală a fost publicată după un manuscris pus la îndemînă de Dr. Prof. Iustin Frăţiman, în «Revista Istorică», an. X, nr. 10-12/1924.

8. Leafă hotărîtă de la cămară la nimene să nu se dea; ci ceia ce va socoti stareţul că este de nevoie după trebuinţă se va da.

9. Peceţile monastirilor vor fi sub lacată, şi cheia la stareţ.

10. Adunările şi mîncările împreună unii cu alţii pe la chilii cu tovarăşi, care prea s=au înmulţit îndeobşte, dintre care se nasc toate împerecherile, sfaturile cele rele spre surparea dragostei, vorbele cele deşarte, dintre care cresc patimile şi tot răul izvorăşte, să se părăsească deacum înainte de tot; iar care nu se va spune şi nu vor asculta să se canonisească greu după canoanele Sfîntului Vasile cel Mare.

11. Beţiile dintre care unii se şi primejduiesc şi trupeşte şi sufleteşte, dînd sminteală şi feţilor din afară şi multă vătămare celor din lăuntru, cu totul să înceteze, iar care nu vor urma aşa, greu să se canonisească.

12 Chelarul să fie om bătrîn, înfrînat şi cu dreaptă socoteală, nepărtinind nici într=un chip şi să aibă a asculta numai de stareţ, şi fiecăruia numai porţia sa de vin să=i dea, iar mai mult nu.

13. La tîrg să nu fie volnic a merge fiecine, după cum s=au mai obişnuit, ci să se aleagă de stareţ doi părinţi din Neamţ şi din Secu, înfrînaţi nesmintitori, care să cumpere cele de trebuinţă la obşte, şi nimeni în tîrg să nu mînînce, nici băutură beţivă să nu bea, după cum au fost hotărît de stareţul Paisie.

14. Vînzarea băuturii de pe la chiliile de afară să lipsească că de aicea se pricinuiesc beţiile şi toate smintelile, şi «amar prin cel ce vine sminteala», au zis Domnul. Iar carele se va afla a vinde băutură beţivă la chilie, tare să se pedepsească după cum va voi stareţul cu canoanele Sf. Vasile.

15. Pe la mitoace afară să nu să rînduiască cei pătimaşi şi nepuntincioşi, că mai bine este a se păgubi mănăstirea cu orice pagubă, decît să=şi piarză careva sufletul, după învăţămintele Sfinţilor Părinţi.

16. Cai osebiţi ai săi nimeni să nu aibă, ci numai care sînt în ascultările cele de obşte însărcinaţi, vor avea voie să=şi ţină cai, însă de obşte.

17. Arme nimeni din călugări în obşte să nu aibă căci arătat este, că unde sînt arme, nu este viaţă călugărească nici posnicească.

18. La preumblări cu trebuinţă prin preajma mănăstirii să poată fiecare din părinţi şi cu blagoslovenia duhovnicului său, a merge, iar în locuri mai depărtate, fără blagoslovenia stareţului nicidecum să nu se ducă.

19. La maici fără blagoslovenia stareţului nimeni să nu îndrăznească a merge, ci, cînd va avea trebuinţă cineva, luînd blagoslovenie şi arătînd stareţului pricina, aşa va merge şi ajungînd acolo, la poarta mănăstirii să înştiinţeze pe stareţă sau pe economă şi să=l rînduiască la arhondaric şi acolo de va avea neamuri va isprăvi ce va avea de vorbit.

20. După pavicerniţă nimeni unul la altul fără blagoslovenia duhovnicului să nu meargă, nici să se strîngă stoluri prin mănăstiri sau la poartă să vorbească de deşărtăciuni. Apoi adăugă că: acestea de Sfinţi Părinţi sînt mărturisite şi de fericitul întru pomenire stareţul Paisie aşezate şi păzite, acum iarăşi să se învo=

ească şi cu toată amănunţimea, cu toată osîrdia, cu toată evlavia şi luarea aminte să se păzească de către toţi, soborul părinţilor, ce sînteţi vieţuitori atît în mănăstirea Neamţ cît şi în Secu şi întru toate mănăstirile şi schiturile».

In încheiere, porunceşte ca «acestea ponturi să se citească de patru ori într=un an: la lăsatul de frupt al postului celui mare; la cel al postului Sfinţilor Apostoli, la cel al postului Adormirii şi la cel al postului Naşterii Domnului. Deci pe cei ce le vor păzi şi le vor urma din suflet îi blagoslovesc, iar pe cei ce nu le vor păzi şi le vor defăima, ca pe nişte împotrivitori ai binelui şi ai unirii frăţeşti îi avem neblagosloviţi şi neiertaţi, pînă cînd nu se vor căi şi nu vor pune început de îndreptare.

S=a dat în Sfînta Mitropolie în oraşul Iaşi la anul 1813 – Ghe=nar 5» [23]).

Credem cu certitudine că Mitropolitul Veniamin a dat şi alte pastorale cu dorinţa de a îndruma pe monahi pe făgaşul unor fru=moase tradiţii, dar nu le=am putut avea la îndemînă. Totuşi din cele arătate mai sus se vede că, pe lîngă celelalte fapte măreţe ale activităţii sale obşteşti, pastoralele Mitropolitului Veniamin în legă=tură cu viaţa monahală întregesc profilul său şi înfăţişează în adevărata ei lumină frumuseţea morală şi întelectuală a acestui ierarh al Moldovei. Invăţămintele şi îndrumările date în urmă cu o sută două zeci de ani îşi menţin importanţa şi actualitatea în lumina vie a învăţăturilor Bisericii şi în condiţiile reorganizării vieţii monahale din ţara noastră. Ele sînt un îndreptar de viaţă duhovni=cească şi creştinească.

Figura Mitropolitului Veniamin Costachi de monah adevărat şi de ierarh luminat a rămas neştearsă în viaţa Bisericii Ortodoxe Române.

Ierodiacon MITROFAN BĂLTUŢĂ

Rînduiala Cuviosului Veniamin

într=un manuscris închinat Mitropolitului Veniamin Costachi

Dintre ierarhii care au păstorit Biserica Moldovei în trecutul mai mult sau mai puţin îndepărtat şi care, prin opera lor, au con=tribuit în măsură remarcabilă la desfăşurarea vieţii religios=morale, culturale şi naţionale a poporului din mijlocul căruia s=au ridicat, istoria nepărtinitoare înscrie la loc de frunte pe neuitatul Mitropolit al Moldovei Veniamin Costachi. Marea personalitate a acestui ilustru ierarh moldovean şi patriot român s=a manifestat nu numai prin faptul că «a predominat» cu autoritatea sa intelectuală şi morală viaţa culturală bisericească a Moldovei din timpul său [1]), ci şi prin împrejurarea că, încă pe cînd era în viaţă, faima sa de ierarh ortodox luminat ajunsese atît de departe, dincolo de hotarele patriei sale, încît Sfîntul Sinod al Patriarhiei din Constantinopol l=a numit «Făclie a Orientului» şi «Părinte al Bisericii Răsăritului» [2]). Calea luminoasă pe care a mers el în urcuşul său spre ţinta vieţii este calea servirii aproapelui, poruncită de Mîntuitorul învăţăceilor Săi, aşa cum o mărturiseşte, de altfel, însuşi Mitropolitul Veniamin Costachi, spre bătrîneţe, cînd – punînd în cumpăna judecăţii proprii faptele vieţii sale – a putut scrie, cu conştiinţa împăcată, dar stă=pînită de modestie, cuvinte ca acestea: «...eu tot ce mi=a stat prin putinţă am făcut, şi cu sfatul şi cu fapta, ca să sporesc, şi sufle=teşte şi materialiceşte, înflorirea Sfintei Biserici şi a patriei» [3]).

De aceea, ca un pios şi modest omagiu adus amintirii Mitro=politului Veniamin Costachi, ridicăm, în rîndurile ce urmează, vălul uitării de pe o lucrare de ritual bisericesc (în manuscris), ce a fost compusă chiar la dorinţa acestui mitropolit şi care nu a fost men=ţionată pînă acum în vreuna dintre scrierile referitoare la activi=tatea sa de îndrumător şi sprijinitor al scrisului bisericesc.

In colecţia de manuscrise a Bibliotecii Universitare din Iaşi se

---

1) Cf. T. N. Manolache, *Bibliografia Mitropolitului Veniamin Costachi*, Bucureşti, Edit. Instit. Biblic şi de Misiune al B.O.R., 1946, p. 6.

2) Vezi artic.: *Trăsături din viaţa Mitropolitului Veniamin*, publicat în „Foaia pentru minte, inimă şi literatură", nr. 4, 26 ianuarie 1848, p. 25: cit. după A. Vizanti, *Veniamin Costachi Mitropolit Moldovei şi Sucevei.* Epoca, viaţa şi operile sale (1768-1846), Iassi, Tipo-lit. Buciumului Român 1881, p. 89.

3) N. Iorga, *Viaţa şi faptele Mitropolitului Veniamin Costachi* (1768-1846). Bucureşti, Minerva 1907, p. 76.

păstrează, la cota Ms. III=102, un text manuscris în limba greacă, cuprinzînd Rînduiala Cuviosului Veniamin, ce a fost compusă – cum deducem din titlul ei – pentru a împlini o dorinţă (cu valoare de poruncă) a Mitropolitului moldovean, care, ca purtător, după îmbrăcarea hainei monahale, al numelui acestui cuvios monah creştin, s=a simţit îndemnat să sărbătorească amintirea lui printr=o rînduială bisericească specială.

Manuscrisul nostru constă din 16 foi de hîrtie albă=gălbuie, nefiligranată, cu dimensiunile de 20X16,5 cm. Foile sînt numerotate recent, recto, cu peniţa, în colţul lor drept de sus, de la 1 la 16. Spre regretul nostru, pe foile manuscrisului nu găsim nici o indicaţie privitoare la persoana care a întocmit această operă liturgică şi nici vreo însemnare referitoare la anul din care datează textul ei. Totuşi, credem că data scrierii ei nu poate trece peste anul 1839, cînd în tiparniţa mitropolitană din Iaşi s=a tipărit, «cu blagoslovenia şi cu toată cheltuiala Prea Sfinţiei Sale V[eniamin] K[ostaki] M[itropolitul] M[oldovei]», o broşură întitulată «Slujbele Sfinţilor Veniamin, din carii Diaconul prin mucenie s=au preaslăvit, iar Cuviosul în pustnicie au strălucit». Asemănarea mare dintre Rînduiala Cuviosului Veniamin din manuscrisul nostru grecesc cu «Slujba Cuviosului Părintelui nostru Veniamin Pustnicului» din menţionata broşură, tipărită în limba română la anul 1839, este o probă evidentă că aceasta din urmă este o traducere după textul grecesc al aceleiaşi rînduieli din manuscrisul grecesc aflat în păstrare la B. U. I. Puţinele diferenţe dintre ambele texte le vom semnala în cursul acestei expuneri.

Rînduiala Cuviosului Veniamin din textul de care ne ocupăm este scrisă frumos şi îngrijit, pe ambele pagini ale foilor, cu tinctură neagră=cafenie (pentru textul rugăciunilor, respectiv al cîntărilor), şi roşie (pentru indicaţiile de tipic, ca şi pentru iniţialele cîntărilor). Numărul rîndurilor pe pagină variază între 18=20, iar lungimea lor e de circa 12 cm. Ca formă, literele – de vreo 5 mm înălţime – se apropie de cele ale cărţilor liturgice greceşti mai vechi, iar iniţialele cîntărilor (troparelor) sînt mari şi înflorite artistic în roşu, exceptînd cele de pe foile 12 v.=13 v., care=s desenate şi înflorite numai în negru, tot cu peniţa.

Foile 2 recto şi 14 verso sînt ornamentate cu cîte un modest frontispiciu îngust de linii negre şi roşii. Primul (f. 2 r.), avînd înălţimea de circa 1 cm şi lungimea de vreo 12 cm, reprezintă nişte juvăţuri de linii duble paralele, desenate în negru cu peniţa. Juvăţurile sînt străbătute, de la un capăt al ornamentului frontispicial la celălalt, de două linii groase pictate în roş. Ornamentul frontispicial de pe f. 14 v., cu înălţimea de numai 0,5 cm, dar de aceeaşi lungime (în sens orizontal) ca şi precedentul, e format din nişte linii negre şerpuinde şi împletindu=se de la un capăt al lui la celălalt.

Intreaga înfăţişare exterioară a manuscrisului nostru, aşa cum am schiţat=o aici, nu ne permite să ne îndoim de faptul că rostul lui a fost, chiar de la început, acela de a servi necesităţilor de cult, şi nicidecum ca operă de artă grafică. Acest rost avea să=l împlinească acest manuscris nu direct, ci indirect, în sensul că după acest text grecesc al Rînduielii Cuviosului Veniamin urma să fie

tradus cel românesc, care – cum menţionasem la început – s=a şi tipărit în anul 1839. Putem presupune că aceasta a şi fost dorinţa Mitropolitului Veniamin Costachi, care a încredinţat întocmirea Rînduielii Cuviosului Veniamin, în limba greacă, unei persoane culte şi competente din preajma sa, perfect cunoscătoare nu numai a limbii greceşti, ci şi a rînduielilor liturgice bisericeşti. Nu este exclus ca acea persoană să fi fost «Ioann Vrazia Ioannitul, învăţătoriu elin» (Ἰωάννης Βράζια Ἰωαννίτος, Διθάσκαλος Ἕλληνος), care e menţionat la p. 41 din «Slujba Cuvioasei Maicii noastre Paraschevi Epivateanii», imprimată în tipografia mitropolitană din Iaşi la anul 1841, cu text grecesc în coloana întîia şi românesc în cea de=a doua. Din acea menţiune rezultă că Ioan Vrazia Ioannitul a colaborat împreună cu arhimandritul Ghermano Vida la traducerea în limba română a acestei cărţi de ritual bisericesc.

Cuprinsul Manuscrisului constă din două părţi, inegale ca extindere, şi anume:

Partea întîia cuprinde «Rînduiala Cuviosului Părintelui nostru Veniamin» (f. 2 r.–f. 14 r.), iar cea de=a doua – «Viaţa Cuviosului Părintelui nostru Veniamin» (f. 14 v. – f. 15 v.).

Partea întîia începe (f. 2 r.), sub ornamentul frontispicial descris mai sus ca primul, cu titlul următor:

Ἰδλὶδ Κθ' //Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Βενιαμὶν τοῦ ἀ-// ναχωριτοῦ, ποιητεῖσα χάριν τοῦ πανιερωτάτου // ἁγίου Μολδαβίας κυρίου Βενιαμίν. (Iulie, 29 [4]). Rînduiala Cuviosului Părintelui nostru Venia= min anahoretul, compusă pentru Prea Sfinţitul [Mitropolit al] Mol= dovei Domnul Veniamin) [5]).

Apoi, în continuarea ultimului rînd al titlului, citim următoa= rele indicaţii de tipic: Εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα, ἱστῶμεν στιχ: ς': καὶ ψάλλομεν στιχρ: προσόμοια ἦχος πλ[άγιος] δ'. (La «Doamne strigat=am» să punem stihiri ó şi cîntăm stihirile asemănătoare, glas alăturaş 4 [6]): Ὦ τοῦ παραδόξου θαύματος... (O, prea mărită minune...). Cele ó sti= hiri întru lauda Cuviosului sînt, ca text, numai 4 la număr, dar primele două se cîntă de două ori, ceea ce se indică prin cuvîntul δίς, scris la finele acestor două stihiri.

Prima începe: Πάτερ θεόφρον, μακάριε... (Părinte, cugetătorule de Dumnezeu, fericite...). A doua începe: Πάτερ θεόφρον πανόλβιε... (Părinte, cugetătorule de Dumnezeu, cu totul fericite...). Penultima începe: Πάτερ πατέρων, θεόσοφε... (Părinte al Părinţilor, de Dumnezeu înţelepţite...). Ultima începe: Πάτερ συμπαθείας τρόφιμε... (Părinte, hrănitorule de compasiune...).

Ca şi în «Sl. C. P. n. V. P.» (din 1839), se rînduieşte (f. 2 v.) Δόξα, ἦχος β' Ἠτησας θεοφόρε... (Mărire, glas 2: Cerut=ai, de

---

4) „Ziua care se serbează spre mărirea unui sfînt e, de regulă, ziua morţii lui, pentru că moartea sfinţilor e trecerea de la viaţa trecătoare la cea netrecătoare, de la înjosire la înălţare, de la servitute la libertate şi stăpînire, cu un cuvînt, ziua morţii sfinţilor e ziua naşterii lor pentru viaţa adevărată, eternă". (Dr. Vasile Mitrofanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe.* Cursuri universitare..., Cernăuţi, 1929. p. 165.

5) În titlul „Slujbei Cuviosului Părintelui nostru Veniamin Pustnicu= lui" (din 1839) nu se face menţiunea pentru cine anume a fost compusă ea. Cuvîntul ἀναχωριτοῦ din titlu e scris cu ι, nu cu η.

6) În „Sl. C. P. n. V. P.", în loc de „glas alăturaş 4" citim „glas 8".

Dumnezeu purtătorule...), urmată (f. 3 r.) de: Καὶ νῦν. Παρῆλθεν ἡ σκιὰ τοῦ νόμου... (Şi acum: Trecut=a umbra legii...). Apoi, după ce se fac lecturi de la Cuvioşi, din înţelepciunea lui Solomon (Ἀναγνώσματα ὁσιακὰ Σοφίας Σολομῶντος), se cîntă Δικαίων ψυχαί (Sufletele drepţilor), pentru a se trece la litie, unde se rînduiesc următoarele:

Εἰς τὴν λιτήν: τὸ στιχιρὸν τῆς μνήμης καὶ τοῦ ὁσιακοῦ, ἰδιόμελον ἦχος β', Ὅσιε πάτερ, ἐκ βρέφους τὴν ἀρετὴν ἐπιμελῶς ἀσκέσας... (La litie, stihira sărbătorii şi a Cuviosului, însăşi glăsuitoarea... glas 2: Cuvioase Părinte, din pruncie deprinzînd cu rîvnă virtutea...). Apoi se cîntă Cuviosului: Δόξα, ἦχος ὁ αὐτός (Mărire, glas acelaşi): Τῶν νοῦν ἀγαθῶν δεξάμενος ἔρωτα..., (Primind dragostea spiritelor bune...), urmată de Καὶ νῦν, θεοτοκίον (Şi acum – a Născătoarei de Dumnezeu).

Rînduiala continuă cu Τὰ ἀπόστιχα: στιχιρὰ προσόμοια, ἦχος δ'. Ἔδοξας σημείωσιν (Apostihurile, stihirile asemănătoare, glas 4: Dat=ai semn). Stihirile sînt în număr de trei, toate ale Cuviosului. Prima începe: Βίον ἀκηλίδωτον. ὑπομονὴν καί πραότητα... (Viaţă nepătată, răbdare şi blîndeţe...). Cea de=a doua, avînd ca stih imnul Καυχήσονται ὅσιοι ἐν δόξῃ καὶ... (Lăuda=se=vor cuvioşii întru mărire şi...), începe: Ἐπίγειος ἄγγελος καὶ ἐπουράνιος ἄνθρωπος... (Inger pămîntesc şi om ceresc...). Cea de=a treia, avînd ca stih imnul Ὑπομένων ὑπέμεινα τὸν Κύριον καὶ... (Aşteptînd am aşteptat pe Domnul şi...), începe: Ὁ νοῦς σου λαμπόμενος... (Mintea ta luminată fiind...). Apoi, după ce se cîntă Δόξα, ἦχος πλ. δ' (Mărire, glas alăt. 4)[7]): Καταλιπῶν, θεοφόρε, κόσμον... (Părăsind, purtătorule de Dumnezeu, lumea...), şi Καὶ νῦν, Δέσποινα πρόσδεξαι... (Şi acum: Stăpînă, primeşte...), se face încheierea litiei, cîntîndu=se un tropar, numit ἀπολιτίκιον, ἦχος πλ. δ' (Micul final (?), glas alăt. 4)[8]), care începe aşa: Ταῖς ἐπαγρύπνοις προσευχαῖς... (Cu rugăciuni priveghetoare...), urmat de Καὶ νῦν, ὁ δι' ἡμᾶς γεννηθείς... (Şi acum: Cel ce pentru noi Te=ai născut...), dar fără să=i preceadă cuvenita Δόξα (Mărire), cum ne=am aştepta să fie rînduit, ca de regulă. De altfel, această «Mărire» lipseşte şi în «Sl. C. P. n. V. P.» din a. 1839.

Remarcăm că la această litie nu se face menţiune despre binecuvîntarea pîinilor, grîului, vinului şi untului de lemn.

Fără să se indice în mod expres că de aici înainte ne aflăm la utrenie, se rînduiesc, în continuare, următoarele:

Εἰς τὴν α' στιχλδ: κάθ: ἦχος δ'. Ταχὺ προκατάλαβε (La întîia stihologie, şezînda glas 4: Degrab ne întîmpină), urmează a se cînta Cuviosului imnul: Σταυρὸν ὥσπερ θώρακα καθοπλισάμενος... (Cu crucea ca şi cu o platoşă înarmîndu=te...), apoi Δόξα τὸ αὐτό, Καὶ νῦν, θεοτοκίον (Mărire – aceeaşi, Şi acum – a Născătoarei de Dumnezeu): Ἐχθροῖς παρατάχθητι, τοῖς πολεμοῦσιν ἡμῶν... (Aliniază=Te contra duşmanilor care se luptă cu noi...).

Εἰς τὴν β' στιχλδ. κάθ. ἦχος α'. Τὸν τάφον σου σωτήρ... (La a doua stihologie, şezînda glas 1: Mormîntul Tău, Mîntuitorule...), se cîntă Cuviosului imnul: Σωμάτων τὴν δεινὴν ὑπομείνας γενναίως, τὴν ὄγκωσιν, σοφέ... (Cumplita umflare a trupurilor bărbăteşte răbdînd=o,

---

7) În „Sl. C. P. n. V. P." citim — în locul corespunzător celui din manuscrisul grecesc — : „Slavă, glas 8" (p. 5 din cea de-a doua serie de paginaţie a întregii broşuri menţionate la început).

8) În „Sl. C. P. n. V. P.", pentru indicaţia tipiconală care, în manuscrisul grecesc, e dată aşa cum am notat aici, avem: „Tropariul, glas: 8".

înţelepte...), stihologia a doua încheindu=se (f. 5 r.) cu Δόξα τὸ αὐτό, Καὶ νῦν, θεοτοκίον: Ἐλπὶς χριστιανῶν, πανάγια Πάρθενε... (Mărire– aceeaşi, Şi acum– a Născătoarei de Dumnezeu: Nădejdea creştinilor, Prea Sfîntă Fecioară...).

Cuviosului Veniamin i se cîntă, în continuare, ca unui sfînt «cu polieleu»: Κάθ. μετὰ τὸν πολυέλεον (Şezînda după polieleu), ea avînd ca «idiomelă» troparul Τὴν σοφίαν καὶ λόγον: ἦχος πλ, δ' (Pe Înţelepciunea şi Cuvîntul, glas alăt. 4). Şezînda începe: Τὸν σταυρὸν τοῦ Κυρίου ἄρας, σοφέ... (Crucea Domnului ridicînd=o, înţelepte...). După Δόξα, τὸ αὐτό (Mărire– aceeaşi) [9]) (f. 5 v.), urmează Καὶ νῦν, θεοτοκίον, ὅμοιον: Τὴν σοφίαν καὶ λόγον ἐν σοὶ γαστρὶ συλλαβοῦσα ἀφράστως, Μήτηρ Θεοῦ... (Şi acum– a Născătoarei de Dumnezeu, asemenea: Pre Înţelepciunea şi Cuvîntul în pîntecele Tău concepîndu=l în chip nespus, Maică a lui Dumnezeu...).

Altă şezîndă după polieleu, glas 3 (Ἕτερον κάθ: μετὰ τὸν πολυέλεον ἦχος γ'), avînd ca «idiomelă» troparul Τὴν ὡραιότητα... (Pe cea prea înfrumuseţată...), începe astfel: Πάθε τοῦ σῶματος, θεομακάριστε Πάτερ... (Patimile trupului, prea fericite Părinte...). Ca de regulă, s=ar fi cuvenit să urmeze şi acestei şezînde Δόξα (Mărire) Cuviosului, dar ea lipseşte în manuscrisul nostru, la fel ca şi în «Sl. C. P. n. V. P.», fiind rînduită numai Καὶ νῦν, θεοτοκίον, ὅμοιον (Şi acum– a Născătoarei de Dumnezeu, asemenea).

In chip normal, e rînduit în continuare (f. 6 r.) Τὸ α' τῶν ἀντιφόνων τοῦ δ' ἤχου. Ἐκνεότητος μου... (Primul, dintre antifoanele glas. 4: Scăparea mea...), urmat de Sf. Evanghelie de la Cuvioşi şi de Psalm. 50 (Εὐαγγέλιον ὁσιακόν· ὁ Ν'). După cuvenita Δόξα, Ταῖς τοῦ σοῦ ὁσίου, καὶ νῦν, Ταῖς τῆς θεοτόκου (Mărire: Pentru rugăciunile Cuviosului Tău, Şi acum: Pentru rugăciunile Născătoarei de Dumnezeu), se cîntă, – după ἰδιόμελον, ἦχος πλ. β'. Ἐλεήμων ἐλέησόν με ὁ θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεος σου... (Idiomela glas alăt. 2: Mileşte=mă, Dumnezeule, după mare mila Ta...) [10]) – această stihiră a Cuviosului: Ὅσιε Πάτερ, εἰς πᾶσαν τὴν γὴν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος τῶν κατορθωμάτων σου... (Cuvioase Părinte, în tot pămîntul a ieşit vestirea faptelor tale...).

Canoanele sînt rînduite în felul următor: Mai întîi e pus un Κανὼν τῆς Θκού, εἰς η': καὶ τοῦ ἁγίου, εἰς ς'. (Canonul Născătoarei de Dumnezeu, pe 8, şi al sfîntului, pe 6). Structura primului canon e arătată foarte sumar: Κανὼν τῆς Θκού: οὗ ἡ ἀκροστιχίς· Τοὺς προστρέχοντας εἰς σὲ σῶσε Πάρθενε. (Canonul Născătoarei de Dumnezeu, al cărui acrostih (este): Pe cei ce năzuiesc la Tine, mîntuieşte=i, Fecioară). Canonul începe cu Ὠδὴ α'· ἦχος β'. ὁ εἱρμός. Δεῦτε λαοὶ ᾄσωμεν ᾄσμα Χριστῷ τῷ Θεῷ τῷ διελούντι θάλασσαν καὶ ὁδηγήσαντι τὸν λαὸν ὃν ἀνῆκε δουλείας Αἰγυπτίων, ὅτι δεδόξασται... (Oda 1, glas 2, irmosul: Veniţi, popoarelor, să cîntăm o cîntare lui Hristos, Dumnezeu, celui care a despărţit marea [şi] a condus poporul pe care l=a scos din sclavia egiptenilor, că s=a preamărit). Apoi, urmează patru tropare ale Născătoarei de Dumnezeu (f. 6 v.). Despre cele=

---

9) În „Sl. C. P. n. V. P.", această „Mărire" e a Născătoarei de Dumnezeu (p. 8).

10) În „Sl. C. P. n. V. P.", în locul corespunzător acestuia, citim: „Mileşte-mă, Dumnezeule, glas 6" (p. 9).

lalte ode ale acestui canon, ca şi despre componenţa canonului sfîntului (pe ó), nu se dă nici o indicaţie. In schimb, se adaugă Ἕτερος κανὼν[11]) τοῦ ἁγίου· οὗ ἡ ἀκροστιχίς· Βενιαμὶν τὸν αἶνον, ἐξᾴδω πόθῳ : Ἰωσήφ (Alt canon al sfîntului, al cărui acrostih (este): Lauda lui Veniamin cînt cu dor : Iosif).

La oda 1, glas şi irmos acelaşi (ᾠδὴ α'. ἦχος καὶ εἱρμός ὁ αὐτός), se rînduiesc două tropare ale Cuviosului şi unul al Născătoarei de Dumnezeu.

Pe f. 7 r., urmează oda 3 şi irmosul (ᾠδὴ γ'. ὁ εἱρμός), după care sînt înşirate încă patru tropare ale Născătoarei de Dumnezeu, cărora le succed (f. 7 v.): τοῦ ἁγίου· εἱρμὸς ὁ αὐτός (Al sfîntului, irmos acelaşi), cu două tropare ale Cuviosului, urmate de unul închinat Născătoarei de Dumnezeu (θκίον). După ce se cîntă şezînda glas 1, întru lauda Cuviosului, după «idiomela» Τὸν τάφον σου Σωτῆρ... (Mormîntul Tău, Mîntuitorule...), se întonează Δόξα, τὸ αὐτό, Καὶ νῦν, θεοτοκίον (Mărire– aceeaşi, Şi acum– a Născătoarei Dumnezeu).

La oda 4, se înşiră, după irmos (ᾠδὴ ε'. ὁ εἱρμός), patru tropare ale Născătoarei de Dumnezeu, precum şi τοῦ ἁγίου, ὁ εἱρμὸς ὁ αὐτός (Al sfîntului, irmos acelaşi), cu încă patru tropare al Cuviosului[12]).

La oda 5, după irmos (ᾠδὴ ε'. ὁ εἱρμός...), se rînduiesc patru tropare ale Născătoarei de Dumnezeu, după care, (f. 8 v.), se cîntă, spre lauda Cuviosului, acelaşi irmos şi două tropare, precum şi un tropar al Născătoarei de Dumnezeu.

Oda 6 (ᾠδὴ ϛ') constă, (f. 9 r.), dintr=un irmos şi patru tropare ale Născătoarei, urmate, (f. 9 v.), de acelaşi irmos al Cuviosului cu încă trei tropare, la care se adaugă un tropor al Născătoarei de Dumnezeu.

Se intercalează apoi un Κοντάκιον ἦχος γ', Παρθένος σήμερον... (Condac glas 3 : Fecioara astăzi...), întru lauda Cuviosului.

La oda 7 (ᾠδὴ ζ') sînt date, după irmos, patru tropare ale Născătoarei de Dumnezeu, apoi acelaşi irmos al Cuviosului cu patru tropare ale lui, urmate de un tropar al Născătoarei de Dumnezeu (f. 10).

La oda 8 (ᾠδὴ η') se înşiră irmosul şi patru tropare ale Născătoarei de Dumnezeu, apoi acelaşi irmos al Cuviosului cu trei tropare ale lui şi un tropar al Născătoarei de Dumnezeu (f. 11).

La oda 9 (ᾠδὴ θ'), pe f. 12, după irmos şi patru tropare ale Născătoarei de Dumnezeu, avem acelaşi irmos al Cuviosului şi încă patru tropare ale lui, precum şi un tropar al Născătoarei de Dumnezeu.

Exapostilarul (Ἐξαποστειλάριον) constă dintr=un tropar al Cuviosului şi altul al Născătoarei de Dumnezeu, urmate de patru tropare ale Cuviosului, pe glas 1. Exapostilarul se încheie cu Mărire– a Cuviosului, Şi acum– a Născătoarei de Dumnezeu.

---

11) În „Sl. C. P. n. V. P." nu se precizează că acesta este cel de-al doilea canon al Sfîntului (cu 9 ode) (p. 11).

12) În „Sl. C. P. n. V. P.", în locul celor patru tropare ale Cuviosului, de la această odă, avem două tropare ale Sfîntului şi unul al Născătoarei de Dumnezeu.

Rînduiala propriu zisă a Cuviosului Veniamin se încheie, pe f. 14 v., cu doxologia cea mare și finalul (Δοξολογία μεγάλη καὶ ἀπόλυσις) [13]).

Dar, ca și în «Sl. C. P. n. V, P.» din an. 1839, se adaugă și aici, imediat după final (apolis), trei laude speciale, numite, în manuscrisul nostru grecesc, Μεγαλυνάρια [14]) εἰς εἰκόνα τοῦ ὁσίου Βενιαμίν (Mărimuri la icoana Cuviosului Veniamin). Aceste mărimuri fiind, în același timp, laude și rugăciuni pentru Mitropolitul Veniamin Costachi, le reproducem în întregime, după cum urmează:

Ταύτην τῆς εἰκόνος τὴν μορφὴν ἐνέγκω σοι πόθῳ, κατὰ χρέος, Βενιαμίν, δέχοιο, καὶ δῴης ἁμαρτιμάταν χύσιν ὧ ἐπλημέλησα. (Acest chip al icoanei îl aduc ție cu dor, după datorie, Veniamine. Primește=l și dă=mi spulberarea păcatelor ce le=am făcut).

Οὐράνοπολίτα, Βενιαμίν, τὸν ὁμώνυμον σοι, περιέπων διατηροίης, τὸν καλὸν ποιμένα, καὶ λειτουργὸν Κυρίου, τὸν πρόεδρον Μολδόβας τὸν ἀξιέπαινον. (Cetățene al cerului, Veniamine! Ocrotindu=l pe cel de un nume cu tine, păstrează=l cu grijă pe bunul păstor și slujitor al Domnului, pe întîistătătorul Moldovei cel vrednic de laudă).

Δέσποινα, παντάνασσα, ἀγαθή, ταῖς τοῦ ὁοίου ἱκεσίαις Βενιαμίν, τὸν καλὸν ποιμένα ὁμώνυμον δὲ τούτῳ, φύλαττε ἀρχιθύτην Μολδόβας ἄριστον. (Stăpînă, a toate împărătească, bună, prin rugăciunile Cuviosului Veniamin, păzește=l pe bunul păstor, de un nume cu acesta, pe prea marele preot [15]) al Moldavei, cel prea bun).

Partea a doua a textului Rînduielii Cuviosului Veniamin din manuscrisul nostru grecesc cuprinde viața acestui Cuvios. Ea se extinde de la f. 14 v. pînă la 15 v. și începe, (imediat sub cel de=al doilea ornament frontispicial al manuscrisului), cu titlul următor (în roș):

Βίος τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Βενιαμίν, ληφθεὶς ἐκ // τοῦ Λαυσαϊκοῦ. (Viața Cuviosului Părintelui nostru Veniamin, luată din Lavsaicon).

Textul «vieții» începe cu cuvintele: Τοῦτος [16]) ὁ Ἰσάγγελος Βενιαμὶν ἠγωνίσθη εἰς τὸ ὄρος τῆς Νιτρί[α]ς... (Acest întocmai cu îngerii Veniamin s=a nevoit în muntele Nitriei...). Iar ultima frază a «vieții» e formulată astfel: Ὅταν λοιπὸν ἐτελεύτησεν εἰς τὴν κέλλαν του, καὶ ἔμελλον νὰ ἐκβάλ[λ]ειν τὸ λείψανον του, ἔκβαλαν ὅλα τὰ παράστατα καὶ ἀνέπτασαν τὴν θύραν καὶ τὸ ἔκβαλαν, νὰ τὸ ἐνταφιάσουν. (Deci cînd a murit în coliba lui și voiau să scoată rămășițele lui [pămîn=

---

13) În „Sl. C. P. n. V. P.“, imediat după „Otpust“ (p .28), se menționează: „La Liturghie — Fericirile pe 6, din pesna a 3-a și a 9-a. Apostolul, Evanghelia și Priceastna Cuvioșilor“. În manuscrisul nostru grecesc nu avem această mențiune.

14) De regulă, se numesc „mărimuri“ (μεγαλυνάρια) niște cîntări speciale de laudă, ce urmează „după lauda generală exprimată în psalmii polieleului“ și „în care se preamărește îndurarea lui Dumnezeu ce se manifestă în întîmplarea ce se serbează sau în care se fericește memoria sfîntului zilei. Mărimurile constau din versuri alese ale psalmilor care încîtva corespund sărbătorii“. (Dr. V. Mitrofanovici, o. c., p. 622).

15) Mai exact, substantivul ἀρχιθύτης s-ar traduce cu „suprem (cel mai mare) sacrificator“.

16) Cuvîntul τοῦτος e o formă mai nouă a pron. demonstr. (de apropiere) οὗτος (= acesta). Îl găsim menționat la Ἄγγελος Βλάχος, ΛΕΞΙΚΟΝ ΕΛΛΗΝΟ-ΓΑΛΛΙΚΟΝ. Ἐν Ἀθήναις, Τυπ. Π. Δ. Σακελλάριου, 1897, p. 879, col. 1.

teşti], au scos toţi usciorii şi au ridicat uşa şi l=au scos ca să=l înmormînteze)[17]).

Totuşi, autorul Rînduielii Cuviosului Veniamin doreşte să termine întregul text al acestei rînduieli cu o scurtă rugăciune, pe care o adaugă imediat sub ultimul rînd al «vieţii» acestuia (f. 15 v.), în roş: Ταῖς αὐτοῦ ἁγίαις πρεσβείαις καὶ ἱκεσίαις, Χ[ριστ]ὲ ὁ Θ[εὸ]ς ἡμῶν, ἐλέησον καὶ σώσον ἡμᾶς. Ἀμίν. (Pentru sfintele lui soliri şi rugăciuni, Hristoase Dumnezeul nostru, miluieşte=ne şi mîntuieşte=ne pe noi. Amin[18]).

Aşadar, textul «Vieţii Cuviosului Veniamin» din manuscrisul nostru a fost luat din Lavsaicon. Din mineie nu putea fi copiat, deoarece viaţa acestui Cuvios nu e descrisă în ele[19]). In orice caz, nu o găsim descrisă în nici una dintre ediţiile româneşti de mineie, care sînt, cum se ştie, traduceri, fie directe, fie indirecte (adică prin intermediul celor slavone), după cele greceşti. Cel mult, se poate constata că în «Prolog, adecă adunare în scurt din Vieţile sfinţilor» pe lunile iunie=august, tipărit la Mănăstirea Neamţ în anul 1855, e menţionat pe foaia 144 verso, între sfinţii sărbătoriţi în ziua de 29 iunie, şi numele Cuviosului Veniamin, care e pus printre primii: »...întru această zi, sfinţii mucenici Mamant şi Vasilisc, întru ale lui Darie. Şi sfinţii Veniamin şi Verie aproape de palaturile lui Evdom...».

Intrucît însă Lavsaiconul este o scriere mai puţin popularizată în literatura noastră teologică, se impun aici cîteva lămuriri privitoare la această carte.

«Historia Lausiaca» sau Λαυσιακὴ ἱστορία, numită mai frecvent τὸ Λαυσιακόν sau Λαυσαϊκόν, este titlul uzual al unei scrieri creştine vechi, celebre şi de mare valoare istorico=documentară (pentru teologi), în care sînt descrise vieţile unor renumiţi monahi şi asceţi egipteni de odinioară, bărbaţi şi femei. Titlul de mai sus al acestei cărţi derivă de la numele unui mare demnitar bizantin din secolul al V=lea, Lausus (Λαύσος), care a deţinut funcţia de camerier (şambelan) la curtea împăratului Theodosie al II=lea (408=450) şi căruia i=a fost dedicată această operă de autorul ei, care, în cele mai multe manuscrise şi traduceri vechi ale ei, poartă numele de Palladius, Episcop de Helenopolis (în Bithinia). El şi=ar fi scris cartea pe la anii 419=420, la rugămintea lui Lausus[20]). Totuşi, în cîteva

---

17) In „Sl. C. P. n. V. P." din 1839, „Viaţa Prea Cuviosului Părintelui nostru Veniamin, scoasă din Lavsaicon" (pp. 29-30) este de asemenea o traducere după textul ei grecesc din manuscrisul descris în această expunere.

18) Aceeaşi rugăciune o găsim şi în „Sl. C. P, n. V. P.".

19) În schimb, viaţa sfîntului mucenic Veniamin, sărbătorit de Biserica Ortodoxă în ziua de 13 octombrie şi a cărui „Slujbă" s-a tipărit în anul 1839, în aceeaşi broşură cu cea a cuviosului Veniamin, este descrisă în mineie, ca de exemplu, în *Mineiul lunii lui octombrie* tipărit la Bucureşti, în anul 1908, p. 184, col. 1.

20) Cf. O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*. Vierter Band. Erste und zweite Auflage. Freiburg i. Br., Herder & Co. 1924, pp. 184 şi 152. — Cf. şi A. Lucot, „Introduction" la Palladius, *Histoire Lausiaque*. Vies d'ascètes et de pères du désert. Texte grec, introduction et traduction française..., Paris 1912, pp. XIII şi XV. — Cf. de asemenea şi Dr. St. Krottenthaler, „Enleitung" la Palladius von Helenopolis, *Leben der Heiligen Väter*.

manuscrise şi traduceri, autorul «Istoriei Lausiace» e numit Heraclidos, Episcop al Capadociei (sau Heraclid, discipolul lui Antonie, sau Eremitul, sau Alexandrinul)[21]), pe care, însă, Otto Bardenhewer[22]) îl identifică cu acel Heraclid din Cipru, care după ce a dus, cîtva timp, viaţă de monah în munţii Nitriei (din Egipt), ca discipol al lui Evagrie Ponticul († 399)[23]), a fost înălţat, cu sprijinul Sf. Ioan Gură de Aur, pe scaunul de arhiepiscop al Efesului. Dar istorici bisericeşti vechi, ca Socrate Scolasticul[24]), de exemplu, consideră ca autor al «Istoriei Lausiace» pe Paladie († †31), care şi el, ca monah, a fost discipol al lui Evagrie Ponticul.

Aici, însă, este necesar să remarcăm faptul că, făcînd comparaţia cîtorva texte tipărite ale «Istoriei Lausiace», ca cele editate de A. Lucot (în a. 1912), de St. Krottenthaler (în a. 1912) şi de J. P. Migne (*P. G.* t. XXXIV, Paris 1903), în care apare ca autor Paladie (respectiv, în forma latinizată, Palladius), cu cel editat de «ierodidascalul» Efrem (în Veneţia, la a. 1787), în care e considerat ca autor Heraclid, am făcut constatarea că primele două texte (constînd din cîte 71 de capitole) sînt aproape identice între ele şi foarte apropiate de textul primelor 70=71 de capitole din cele 150 de capitole ale ediţiei lui J. P. Migne, nu numai în conţinut, ci şi ca formă de expunere[25]). Dar textul editat de Efrem, sub numele lui Heraclid (în a. 1787), la Veneţia, se deosebeşte de primele trei printr=o formă de expunere total diferită de cea a primelor trei texte, în afară de faptul că cuprinde un număr de 102 capitole.

Se pune acum, în mod firesc, întrebarea: Din ce fel de text (manuscris sau tipărit) al «Istoriei Lausiace» a fost copiat textul vieţii Cuviosului Veniamin din manuscrisul nostru grecesc al Rîndu=

Aus dem griechischen übersetzt... Kempten & München, Jos. Kösel 1912, p. III. — *Vezi* şi *Patrologia*, Manual pentru uzul studenţilor institutelor teologice... Bucureşti, Edit. Instit. Biblic... 1956, p. 116.

21) Cf. A. Lucot, *o. c.*, p. XV.

22) În *o. c.*, p. 152.

23) Despre Evagrie Ponticul vezi mai pe larg la Dr. Iustin Moisescu, Εὐάγριος ὁ ποντικός. Βίος, συγγράμματα, διδασκαλία. Atena, 1937.

24) Cf. Socrate Scolasticul, *Istoria bisericească*. Traducere de Iosif Gheorghian, Mitropolit Primat. Bucureşti, Tip. C. B. 1899, p. 228 (la finele cap. XXIII din cartea IV), unde citim: „Cei ce vor dori să se instruiască în faptele, în discursurile şi în puterea ce le dăduse Dumnezeu de a face să fie ascultaţi de fiarele sălbatice, n-au decît să citească cartea ce a alcătuit despre acestea călugărul Paladie, discipolul lui Evagrie, în care a arătat că se aflau femei care trăiau cu aceeaşi asprime ca şi bărbaţii". — Cf. şi O. Bardenhewer, *o. c.*, IV, p. 152.

25) Teologul englez H. Butler († 1752), care a cercetat textele manuscrise ale „Istoriei Lausiace" aflate în bibliotecile apusului, distinge trei grupe de manuscrise ale acestei opere, şi anume: Un grup conţine „Istoria Lausiacă" contopită cu o scriere grecească foarte apropiată, în conţinut, de aceasta şi întitulată (latineşte) „Historia monachorum in Aegypto". După un asemenea manuscris e întocmită „Istoria Lausiacă" editată de J. P. Migne (*P. G.* col. 34). Un al doilea grup de manuscrise conţine „Istoria Lausiacă", dar nu cea originală, ci cu adăugiri ce s-au făcut pentru edificarea sufletească a cititorilor. Un al treilea grup conţine manuscrise al căror text e apropiat de cel original, dar e reprezentat numai prin trei manuscrise, păstrate, cîte unul, la Oxford, Paris şi Turin. (Cf. O. Bardenhewer, *o. c.*, IV, p. 149).

ielii Cuviosului Veniamin? Răspunsul nostru e hotărît şi limpede: El a fost copiat dintr=un text (tradus în limba neogreacă), în care este arătat ca autor Heraclid, text care este identic cu cel publicat de amintitul Efrem, în a. 1787, sub titlul următor: ΛΑΥΣΑΙΚΟΝ, ”ΕΤΟΙ ΒΙΒΛΟΣ περιέχουσα διηγήσεις ἀσκητικὰς ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, προσφονηθεῖσα τῷ αἰτήσοντι ΛΑΥΣΩ ΠΡΑΙΠΟΣΙΤΩ, παρὰ τοῦ ʽΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥΣ, ʼΕΠΙΣΚΟΠΟΥ. Μεταφρασθεῖσα μὲν παρὰ τινὸς ἀνωνίμου ἐκ τῆς ἑλληνίδος εἰς ἁπλῆν φράσιν. Τύποις δ' ἐκδοθεῖσα, σπουδῇ, καὶ προτροπῇ τοῦ... ἐν ἱεροδιδασκάλοις Κυρίου ʼΕφραίμ... ʼΕνετίησι, 1787. După o ediţie asemănătoare s=a făcut vechea şi unica traducere în limba română a acestei cărţi, sub titlul următor: „*Lafsaicon.* Intru care să cuprinde vieţi pustniceşti de bărbaţi şi de muiari. Ce s=au scris de Irakand Episcopul Capadokiei şi s=au închinat lui Laus pre=pozitul, care au cerut=o... Tipăritu=s=au... tălmăcindu=să de Theofi=lact biv Vel Cliuceri za arie şi tipărindu=să... In tipografia sfintei Mitropolii a Bucureştilor. La anii de la Hs. 1760» [26]).

*

In încheiere, putem să afirmăm că Rînduiala Cuviosului Veniamin, compusă în limba greacă pentru Mitropolitul Veniamin Costachi şi păstrată în forma ei originală de manuscris la B. U. I. (sub cota Ms III 102), este o interesantă mărturie documentară de care ne putem servi, în cazul de faţă, pentru a face următoarele constatări:

1) Rînduiala Cuviosului Veniamin, aşa cum ni s=a păstrat în acest manuscris, este, în primul rînd, o lucrare de ritual bisericesc, întocmită la porunca Mitropolitului Veniamin Costachi, pentru a se lăuda în biserică în chip solemn virtuţile creştine alese şi demne de imitat ale Cuviosului Veniamin şi pentru a=i solicita, în acelaşi timp, soliri ocrotitoare de viaţă şi mîntuitoare de suflet la Mîntui=torul nostru Iisus Hristos, pentru toţi cei care i se roagă cu credinţă, dar mai cu seamă pentru însuşi Mitropolitul moldovean de acelaşi nume cu al Cuviosului Veniamin, cel demn de multă laudă. Este probabil că autorul acestei rînduieli bisericeşti este «învăţătoriul elin» Ioan Vrazia Ioannitul, care – cum am arătat anterior – a conlucrat cu arhimandritul Ghermano Vida la traducerea din limba greacă în cea română a «Slujbei Cuvioasei Maicii noastre Paraschevi Epi=vateanii», tipărită în Iaşi, la a. 1841.

2) Faptul, însă, că Rînduiala Cuviosului Veniamin compusă în limba greacă a rămas netipărită este un indiciu că ea nu avea menirea să servească în mod direct la oficierea ei în bisericile drept=măritoare româneşti, în această limbă străină, ci avea numai rostul de a servi la întocmirea unei asemenea rînduieli în limba română, care s=a şi tipărit în imprimeria mitropolitană din Iaşi, în anul 1839. In sprijinul acestei afirmaţii se află împrejurarea că, deşi Mitropo=litul Veniamin Costachi preţuia, cum se ştie, în chip cuvenit, nu numai cultura greacă, ci şi pe oamenii culţi greci stabiliţi în ţările române, dar mai cu seamă în Moldova, folosindu=i la propăşirea

---

26) Vezi: I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia românească veche*, Tom. II, 1716-1808. Bucureşti, Edit. Academiei Române 1910, p. 150, nr. 320.

Bisericii, ca şi la ridicarea culturală a poporului român, totuşi a luptat din răsputeri pentru folosirea deplină a limbii române atît în serviciul divin al Bisericii noastre dreptmăritoare, cît şi în învăţă=mîntul bisericesc şi de stat din Moldova.

3) Rînduiala Cuviosului Veniamin din manuscrisul grecesc al B. U. I. este interesantă şi pentru motivul că ne=a dat ocazia bine= venită de a aduce cîteva lămuriri referitoare la «Istoria Lausiacă», care nu s=a bucurat, pînă=n prezent, de multă atenţie în literatura teologică românească, deşi această carte a fost tradusă şi tipărită în limba română încă în anul 1760, la Bucureşti.

4) In fine, prin prezentarea, în această expunere, a textului grecesc manuscris al Rînduielii Cuviosului Veniamin, ne împlinim datoria pioasă ce=o avem de=a aduce un modest cuvînt de omagiere pururea neuitatului Mitropolit al Moldovei Veniamin Costachi.

Prof. I. SERAFINCEANU

Catedrala mitropolitană din Iaşi, ctitoria Mitropolitului Veniamin Costachi

In oraşul Iaşi, Catedrala mitropolitană, ridicată în anii 1835=1887 joacă un rol important nu numai în siluetă, ci şi în panorama generală a acestei vechi capitale a Moldovei [1]).

Inainte de a vorbi despre amplasarea catedralei mitropolitane din Iaşi în peisajul urban şi a analiza trăsăturile ei artistice, aducem unele date istorice, legate de ridicarea ei.

Ideea înălţării unei mari catedrale la Iaşi s=a ivit la Mitropolitul Veniamin Costachi, care a fost ales ca arhipăstor în scaunul mitropolitan al Moldovei şi a păstorit în acest scaun aproape 40 de ani.

Acest mitropolit, respectabil continuator al activităţii culturale depusă de Iacob Putneanul, Gavriil Calimah, Leon Gheuca şi Iacob Stamati, a reînnoit multe biserici istorice, în special cele păstrate în cadrul mănăstirilor şi a contribuit cu diferite mijloace la îndrumarea vieţii poporului nostru spre un nivel din ce în ce mai superior al civilizaţiei umaniste [2]). Rodnica şi strălucita activitate culturală a Mitropolitului Veniamin s=a manifestat şi în domeniul artelor plastice; la Neamţ şi la Iaşi apar splendidele tipărituri ornamentate şi ilustrate. Concomitent cu dragostea pentru grafica cărţii, din ce în ce mai armonioasă, creşte şi interesul pentru un aspect impozant al arhitecturii bisericeşti [3]).

Pe locul unde în prezent se află Catedrala Mitropoliei a fost Biserica Stratenia, clădită de Anastasia Doamna în anii 1681=1695. In anii 1761=1768, spre sud=est de Biserica Sratenia, Mitropolitul Gavriil Calimah a clădit Biserica Sf. Gheorghe [4]).

Atît Mitropolitul din Kiev, Rafail Zaborovschi, continuator al prieteniei şi al relaţiilor culturale cu Moldova cît şi Mitropolitul Moldovei, Gavriil Calimah, sînt cunoscuţi ca admiratori mari ai bisericii în stil baroc, care este neîntrecut sub aspectul bogăţiei decorului sculptat şi colorat, dinamicului liniilor şi formelor, tendinţei

---

1) Porcescu Sc., *Catedrala mitropolitană din Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei“ nr. 7-8/1964, p. 365-381.

2) *Catedrala mitropolitană Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei“ nr. 7-8/1964, p. 365-381.

3) Oprescu Gh., *Grafica românească*, II, Bucureşti, 1945.

4) *Catedrala mitropolitană din Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei“ nr. 7-8/1664, p. 365-381.

spre crearea ansamblurilor volumetrico-spaţiale şi a pitorescului care trezeşte fantezia şi o dispoziţie de reverie[5]). E păcat că acest ansamblu, format din Bisericile Stratenia şi Sfîntul Gheorghe nu s-a păstrat măcar într-o gravură a unui contemporan.

Lucrările de proiectare şi construire ale Catedralei mitropolitane ar fi trebuit să înceapă după hrisovul dat la 8 august 1826 de Domnitorul I. Sandu Sturza. Mitropolitul Veniamin Costachi a spus că această biserică nouă trebuie să fie «maica noastră». Dar lucrările s-au început mult mai tîrziu, deoarece împrejurările şi evenimentele nefavorabile au împiedicat această iniţiativă unanimă[6]).

In primul rînd, focul mare din 20 iulie 1827 «a pîrjolit» o mare parte a oraşului. In al doilea rînd, un război ruso-turc. Totuşi, a fost stabilit un teren precis pentru construcţia nouă şi anume – în locul Bisericii Stratenia.

Se ştie din documente că în primele decenii ale secolului al XIX-lea, atît Biserica Stratenia, cît şi Biserica Sf. Gheorghe erau «stricate». Ambele biserici au fost destul de «zdruncinate» de cutremure[7]). S-a luat hotărîrea de a se desface total Biserica Stratenia, care era mică şi a suferit cel mai mult, iar Biserica Sf. Gheorghe să se repare. Cea din urmă în formă destul de modificată, fără turle şi alte elemente esenţiale artistice s-a păstrat pînă în zilele noastre, constituind un exemplu instructiv al decorului pereţilor în stil baroc, bine proporţionat faţă de mărimea clădirii întregi şi cu efecte plăcute sub iluminatul razelor solare[8]).

Lucrările de construire ale catedralei noi s-au început abia în anul 1833, după încheierea păcii la Adrianopol. In cursul lunilor aprilie-iulie s-a curăţat terenul. După Liturghia săvîrşită în Biserica Sf. Gheorghe, credincioşii au coborît în şanţurile săpate pentru temelie, unde s-a făcut sfinţirea apei[9]).

Arhitectul care a întocmit planurile şi a condus lucrările de zidire se numea Johann Freiwald, invitat din Austria la Iaşi, la începutul secolului. După cum se crede, cu susnumitul arhitect a colaborat şi Gheorghe Asachi, care a făcut studii şi a fost calificat ca inginer diplomat la Lvov[10]).

Cu părere de rău, trebuie să arătăm că nu avem imaginea de început a acestei clădiri frumoase, cînd ea a avut şi cupola centrală.

Există părerea că această cupolă centrală avea forma unei calote ca la străvechea Biserică Sf. Sofia din Constantinopol, ridicată în anii 532-537 de către arhitecţii Amfimin din Trall şi Isidor din Milet[11]). Presupunerea că Biserica mitropolitană din Iaşi a putut să fie cu o cupolă centrală fără o turlă cilindrică, ca o bază pen-

---

5) Antonovici, *Scorocenyi kurs istorii ukrainskogo mysteţtva* (Cursul scurt al istoriei artelor ucrainene), Praga 1923, p. 194.

6) Erbiceanu C., *Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*, Bucureşti 1888, p. 54-55.

7) *Idem, ibidem.*

8) Carmazin-Cacovschi V., *Barocul bisericesc din Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" nr. 9-10, Iaşi, p. 512-523.

9) *Catedrala mitropolitană din Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" nr. 7-8, Iaşi, 1964, p. 365-381.

10) *Idem.*

11) *Idem*, p. 370-371.

tru bolta semisferică, adică mai joasă decît cele patru turle amplasate pe colţurile clădirii, este în contradicţie cu simţul armoniei, format la artiştii plastici pe baza experienţei acumulate în decursul secolelor. Acest punct de vedere este în absolută divergenţă cu tradiţia, formată încă în secolul al VI-lea, cu privire la compoziţia bisericilor centralizate, la care domină cupola văzută de la o mare distanţă [12]). Considerăm că în niciun caz cupola centrală a catedralei din Iaşi n-a putut fi ascunsă în mijlocul turlelor secundare.

In epoca zidirii catedralei din Iaşi, în diferite ţări, au fost înălţate multe biserici asemănătoare, în stilul clasicismului. Fiecare a avut, în afară de patru turle cu cupole periferice şi o turlă mai mare, centrală. Biserica «din marmoră» din Copenhaga are siluetă de acest tip, fiind calculată pentru contemplarea ei dintr-o singură parte – de la piaţa Amalienborg [13]). Biserica Sf. Nicolae din Potsdam, construită de celebrul arhitect al clasicismului Schinkel în acelaşi timp cu catedrala din Iaşi, avînd spaţiul înconjurător deschis suficient de mare, este bine văzută din fiecare parte. Predominarea turlei cu cupola centrală asupra celor patru mici, în acest caz, este foarte expresivă. Tot aşa, cu un mare efect predomina turla cu cupola centrală, faţă de cele patru de pe colţuri, la catedrala splendidă a Sf. Isachie, ridicată în Petersburg de către arhitectul Monferran. In măsură mai moderată, cum a putut să fie şi la Iaşi, se simte preponderenţa turlei cu cupola centrală, asupra celor patru secundare la catedrala «Hristos Salvator» din Moscova, construită de arhitectul Ton.

Este natural să considerăm că, cupola centrală a catedralei din Iaşi a avut prevăzute elemente de sprijin solide, reflectate şi în exteriorul clădirii, probabil, cu rezultate, împodobite cu portale-colonade în partea sudică şi nordică cum este în partea estică. Sîntem de părere că nu atît lipsa de calcul, cît mişcările terenului, situat pe rîpa fostei mlaştine, ca şi acţiunea cutremurelor asupra solului pe atunci insuficient consolidat, au pricinuit crăpături în pereţi şi necesitatea de a demonta cupola centrală, «cu mare grăbire». Cupola centrală a fost ridicată a doua oară de lemn dar şi aceasta a căzut mai tîrziu «cu mare zgomot», din fericire atunci cînd nimeni n-a fost în interiorul bisericii [14]). Aşadar, catedrala a rămas numai cu cele patru turle cupolate din colţurile ei.

Catedrala Mitropolitană a fost terminată între anii 1880-1887 după planurile arhitectului *Al. Orăscu* (1817-1894) – ultimul reprezentant al clasicismului în România, care a avut ajutor din partea arhitecţilor Stamatopulo şi Ksiezaschi [15]).

Aspectul actual al catedralei din Iaşi este impozant, cu toate că se simte lipsa cupolei centrale, privind această clădire mai ales din partea sudică şi nordică. (Fig. 1).

In volumul masei principale a clădirii, pe colţurile ei, sînt

---

12) Hartman K., *Architekturgeschichte*, I, Berlin, 1931.

13) *Vseobşceaia istoria arhitectury* (Istoria arhitecturii universale), II, Moscova: 1963, p. 162.

14) *Catedrala mitropolitană din Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" nr. 7-8, Iaşi, 1964, p. 372.

15) Ionescu G., *Istoria arhitecturii în România*, III, Bucureşti, 1965, p. 359.

intrate patru turnuri, la un sfert fiecare. Turnurile au fiecare patru nivele, despărţite de brîuri şi cornişe. Cea mai pronunţată cornişă cuprinde clădirea întreagă la limita celui de al doilea şi al treilea etaj al exteriorului, avînd dedesubt şirurile dinţate. Brîul dintre primul şi cel de al doilea etaj are un ornament caracteristic antichităţii clasice. La nivelul acestui brîu, în interiorul catedralei, sînt situate galeriile: nordică, sudică şi cea vestică, unde este rezervat un vast loc pentru cor.

In exteriorul clădirii, primul nivel este cel mai înalt dintre toate etajele, avînd ferestrele intrate în nişe şi împărţite în două: unele mai mici, dreptunghiulare, situate mai jos şi altele cu proporţia

Fig. 1. Mitropolia din Iaşi, văzută din partea de sud.

laturilor 1 : 2 (nesocotind partea de sus semicirculară), amplasate mai jos. Suprafaţa acestui nivel a întregii clădiri este împodobită cu linii drepte, imitînd zidul din piatră regulată. Nivelul al doilea în exterior, este de două ori mai îngust decît primul şi are patrate decorative în care sînt înscrise ferestrele rotunde.

Peretele celor două nivele, deasupra cornişei, este terminat cu un zid=parapet care are balustrăzile elegante ca o formă de trecere de la masa clădirii spre aer liber. Parcelarea verticală a pereţilor o fac pilaştrii laţi şi netezi. Deasupra cornişei, ei sînt trecuţi în zidurile joase care întăresc balustrăzile şi le împart în părţi egale.

Acoperişul clădirii are patru pante, fiind la coama lui ornamentat cu un grilaj fin desenat. Şi acest element decorativ, de ase=

menea ca şi balustrăzile, constituie trecerea de la volumul clădirii spre atmosferă.

Perechile turnurilor în partea estică şi cea vestică sînt egale cu

Fig. 2. Mitropolia din Iaşi, văzută din partea de vest.

privire la înălţimea şi forma căciulată a cupolelor, dar inegale sub aspectul prezentării artistice.

Turnurile din partea vestică, deasupra cornişei principale, trec

într=o formă de atic patrat, împodobit pe colţurile lui prin piedes=tale cu vase decorative. (Fig. 2). Pe baza acestor pătrate masive sînt construite clopotniţele octogonale, cu patru ferestre mari. La turnurile dinspre vest aceste ferestre sînt ceva mai mari decît la cele dinspre est. Proporţia lor 1 : 2, nesocotind partea de sus semicirculară. Ferestrele sînt încadrate în coloanele zvelte pe părţile laterale şi au un brîu fin profilat deasupra lor. Mai sus, un antablament neted este încoro=nat cu o cornişă tot aşa de frumos profilată. Incă mai sus, pe o bază, este aşezat, de asemenea, un volum octogonal, mult mai mic decît cel cu ferestrele mari. Această prizmă octogonală, situată cel mai sus, este ornamentată cu cercuri şi linii decorative, avînd dea=supra încă o cornişă elegant profilată cu un mic parapet, care susţine cupola.

Intre turnurile de vest, împodobite la înălţimea primului etaj cu porticele corintice, excelent proporţionate, cu două perechi de coloane fiecare, este o mare nişă semiglobulară, pictată în partea de sus în spiritul Renaşterii, avînd în partea de jos o terasă cu balus=tradă deasupra portalului intrat în această nişă. In mijlocul porta=lului este o uşă mare şi două ferestre pe partea dreaptă şi stîngă.

Deasupra arcului mare al nişei, se află un brîu plan şi destul de lat, prezentînd un ornament geometric, specific antichităţii clasice. Mai sus, deasupra cornişei principale a clădirii, se înalţă un fronton cu imaginea Sf. Gheorghe în bazorelief sculptat, îmbrăţişat de coloane mici, tratate în spiritul clasicismului. Totuşi, conturaţia fron=tonului cu o linie dulce curbată, precum şi cartuşele (volutele) lui laterale, arată că acest fronton este o reminiscenţă a stilului baroc.

Turnurile din partea estică, orientate spre strada Ştefan cel Mare, de asemenea, deasupra cornişei principale, trec într=o formă de atic pătrat (Fig. 3). Pe baza lui este pus parcă un minunat pavilion patrat, înconjurat cu o colonadă corintică elegantă. Pe fiecare parte, la mijloc, sînt ferestre mari, avînd pe partea dreaptă şi stîngă cîte trei coloane. Antablamentul este înviorat cu console decorative în continuarea coloanelor, iar deasupra cornişei expresiv şi fin profilate, pe colţuri, sînt piedestale cu vase în formele clasicismului. Asupra acestui etaj, sînt aşezate prismele octogonale cu acelaşi aspect ca şi cele superioare ale turnurilor de vest.

La mijlocul turnurilor de est, în limita primului etaj, este con=struit un portal monumental şi perfect proporţionat, tot în stilul corintic, alcătuit din şase coloane cu distanţe egale între ele, cu antablamentul neted şi cu frontonul triunghiular. Mai sus, este o inscripţie latinească, iar deasupra cornişei clădirii, între turnurile estice, este un fronton dreptunghiular cu cadrul ornamental al clasi=cismului, cu bazorelief, avînd mai multe figuri de oameni, orientate şi puţin înclinate spre cea centrală, precum şi un pedestal solid al crucii celei mari, ajurate (Fig. 4).

Interiorul Catedralei mitropolitane, împărţit în pridvor, case laterale de scări, nava centrală spaţioasă, două nave laterale înguste cu balcoane deasupra şi un loc vast pentru cor la mijloc, tot pe nivelul balcoanelor, precum şi altarul mare, cu un iconostas bogat în faţă, avînd cinci rînduri sau «registre» – formează un spaţiu bine iluminat prin vitraliile colorate executate artistic ale ferestrelor. Stîlpii masivi care susţin balcoanele sînt legaţi între ei longitudinal

prin arcuri şi transversal prin arcuri dublouri pe care se înalţă bolţile. Majoritatea detaliilor interiorului cu ornamentaţiile sculptate şi pictate sînt bine armonizate în stilul Clasicismului. Numai stranele sculptate din lemn de-a lungul pereţilor sînt gotice şi panicadilele centrale – barocale. Spaţiul mare cu iluminarea lui bine repartizată şi cu acustica favorabilă sunetelor – satisface cerinţele unei catedrale mitropolitane grandioase.

De la început, catapeteazma catedralei a fcst lucrată de meşterul Kovşarov şi pictată de profesorul Academiei de arte Giovanni Schiavonni. Dar, la încheierea lucrărilor de la Catedrală în penultimul deceniu al secolului al XIX-lea Catapeteazma nu mai

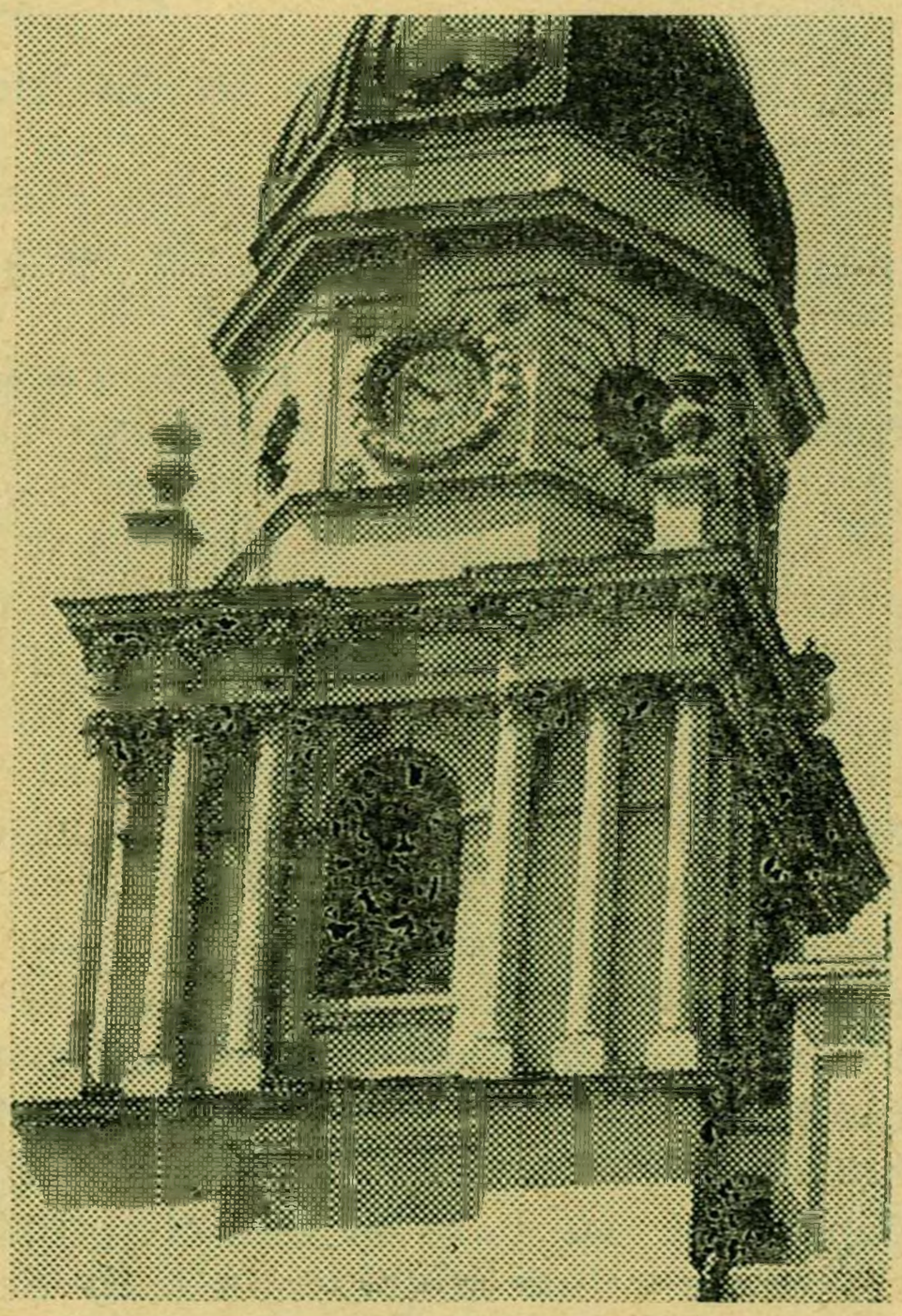

Fig. 3. Unul din cele două turnuri din partea de est a Mitropoliei din Iaşi.

putea fi folosită [16]). Atunci, pictura interioară a bisericii a fost realizată de pictorul *Gheorghe M. Tattarescu* în spiritul Renaşterii şi al clasicismului. Cu toate că această activitate bogată a renumitului pictor a fost criticată de unii [17]), realizările sale artistice de la catedrala din Iaşi, după ce împodobise cu picturi 52 de biserici, a rămas unanim apreciată ca «o cunună a operei sale» [18]). Tot el a pictat şi catapeteazma cea nouă.

---

16) *Catedrala mitropolitană din Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" nr. 7-8/1964, p. 365-381.

17) Oprescu G., *Pictura românească în secolul al XIX-lea*, Bucureşti 1937, p. 114.

18) *Catedrala mitropolitană din Iaşi*, „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" nr. 7-8, Iaşi, 1964, p. 378.

Datorită osîrdiei Mitropolitului Iosif Naniescu, catedrala ieşană nu numai că a fost terminată sub aspectul arhitecturii şi al picturii de interior, ci şi înzestrată cu policandre, candelabre, sfeşnice mari şi mici, sfinte vase şi candele, cu simţ artistic ales.

Fig. 4. Mitropolia din Iaşi văzută din partea de est.

Vitraliile celor 10 ferestre mari au fost executate cu multă măiestrie la o vestită fabrică din München. După distrugerea lor

în timpul războiului al doilea mondial, Prea Fericitul Patriarh Iustinian pe cînd era Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, a dăruit catedralei vitraliile noi, lucrate, de asemenea, fin şi artistic [19]).

Pictura catedralei din Iaşi, avînd peste 250 de icoane şi compoziţii [20]), executate direct pe pereţi, bolţi şi bine ansamblată cu aceea a catapetezmei, cuprind teme din Vechiul şi Noul Testament tratate iconografic în spirit realist. Cu excepţia unor abateri mici – puţine motive în stil gotic –, ansamblul catedralei este bine redat în spiritul clasicismului şi a realismului local.

Prin osîrdia I. P. S. Mitropolit Iustin, pictura Catedralei a fost spălată, în anul 1957. In anul 1958-1964 în jurul monumentalei biserici s-au înălţat mai multe clădiri care asamblează armonios.

Prof. Univ. Dr. V. CARMAZIN-CACOVSCHI

---

19) *Idem*, p. 389, 380 şi 381.
20) *Idem*, p. 376.

Portretele Mitropolitului Veniamin Costachi

Primul portret ce ne-a rămas înfăţişîndu-l pe Mitropolitul Veniamin Costachi este acela atribuit de Remus Niculescu lui Eustaţie Altini în studiul cu acelaşi nume [1]). El se află la palatul mitropolitan din Iaşi şi a mai fost menţionat de Gh. Adamescu [2]), de C. Bobulescu [3]) şi de Pr. Ilie Gheorghiţă [4]). Anul înscris pe pateriţa cîrjei ar fi după aserţiunile tuturor 1813; observînd pînza, data poate fi şi 1803, ceea ce ar concorda cu anul de urcare în scaun al lui Veniamin, cu cel al inaugurării seminarului de la care provine pînza, cît şi cu evoluţia pictorului, care în 1802 copia portretul Mitropolitului Iacob Stamate, faţă de care cel al lui Veniamin apare ca «pendant», iar în 1803 picta portretul rudei mitropolitului, Safta Costachi Talpan [5]); tot atunci pictorul căpăta de la protectorul său loc din pămîntul episcopiei. Să fi aşteptat el pînă în 1813 să-i facă portretul? Nu mai persistă în schimb nici o îndoială asupra atribuirii de către Remus Niculescu făcute lui Eustaţiu Altini, a acestui portret cît şi a celui greşit considerat pînă la el ca fiind de Vasile Suliman [6]). Portretul dintîi al lui Eustaţie Altini (1,00X0,80), bust trei sferturi, îl înfăţişează pe mitropolit în ţinuta de ceremonie cu camilafca şi mantia schiţînd cu dreapta gestul ritual şi sprijinindu-se cu stînga pe cîrja arhierească. Pateriţa cîrjei, avînd ca broderie o emblemă însoţită de cunună şi de cupă, se termină printr-un singur rînd de franjuri, ceea ce indică prima perioadă de păstorie a prelatului.

Eustaţie Altini, ca pictor neoclasic, a stilizat figura fără să o depersonalizeze. Mîna şi chipul mai respectă schema bizantină, dar costumul, – şi aici Altini e în elementul lui –, ţine de maniera apuseană. Desenul suplu, preocuparea de clar obscur, acurateţea coloritului, toate tind să redea materialitatea diversă a ţesăturii şi podoabelor. Un singur ton, albastru turquoise, modulat în nuanţe catifelate, îl întîlnim pe mantia ce conturează ovalul umerilor, pe mînecă şi pe draperie. Fondul rembrandian şi haina neagră scot în

---

1) Niculescu Remus, „*Eustaţie Altini*“, Studii şi Cercetări de Istoria Artei, nr. 1/1965.

2) Gh. Adamescu, *Istoria Seminarului Veniamin*, 1904.

3) C. Bobulescu, *Noi contribuţii la biografia Mitropolitului Veniamin Costachi*, 1939.

4) Pr. Ilie Gheorghiţă, *Un veac de la moartea lui Veniamin Costachi* 1946.

5) Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România, Bucureşti.

6) „Hirotonisirea lui Veniamin Costachi“ de la Neamţ.

evidenţă sclipirea diamantelor cloazonate în crucea al cărei colan se încrucişează cu cel al engolpionului de aur în care=i ferecată icoana Sfîntului Gheorghe. Pictorul le=a modelat minuţios stăruind asupra elementului decorativ. Tehnica acestui portret trădează experienţa muralistului, care a aplicat pe pînză un strat gros de ipsos; peste el pensula a alunecat lăsînd o tuşă foarte netedă. Viziunea realistă a acestui portret face din el o piatră de temelie a picturii noastre moderne. Starea lui actuală, vorbind despre intemperii şi incendii[7]), despre mutări şi părăsiri temporare, despre mutilări practicate de adversarii lui politici şi reparate în trei rînduri, cer o minuţioasă restaurare.

I. Portretul Mitropolitului Veniamin Costachi de la M-rea Neamţ.

In tabloul de compoziţie de la Neamţ, opera aceluiaşi pictor, tînărul Vasile este reprezentat de profil într=o atitudine de interiorizare, străjuit de o parte şi de alta de părinţii săi, cel lumesc, tatăl său, şi cel spiritual, mitropolitul Iacob Stamate — supradimensionaţi în funcţie de atributele lor ca în portretele votive. Datarea din 1830 a acestui portret se datora tabelei repictate a posteriori, purtînd inscripţia versiunii autobiografice despre intrarea tînărului Vasile în monahism. Dar redingota de modă «premier empire» a tînărului neofit nu corespundea nici cu data hirotonisirii lui Veniamin, nici cu anul 1830 al inscripţiei, ci, de la sine înţeles, cu data la care fusese pictat personajul. Apoi anul la care se oprea istorisirea vieţii mitropolitului nu era cel al hirotonisirii, ci 1812; în ambele deducţii datele coincideau. Remus Niculescu îl datează din 1813 datorită certitudinii că portretul anterior ce i=a servit evident drept model la reconstituirea fizionomiei de adolescent al lui Veniamin, ar fi fost cert din 1813. Compoziţia rămîne oricum prima de acest gen în care personajele nu sînt pur şi simplu juxtapuse ci înlănţuite prin raporturi spirituale.

Urmează o lungă perioadă din care nu mai avem nici un portret poate şi din cauza ambianţei politice frămîntate. Chipul mitropolitului iubitor de neam trebuie să fi fost urît şi temut de aceia de care fugise «cu faţa acoperită». Ca o compensare, numărul mare al portrelelor înfăţişîndu=l bătrîn se explică prin interesul însufleţit ce l=au manifestat faţă de personalitatea sa generaţia revo=

---

7) În 1830 vecinătatea depozitului de muniţii a prilejuit arderea seminarului.

luționarilor de la 48. Proaspăt întors din exil spre bucuria norcdului, mitropolitul se grăbește el însuși să=și reconstituie efigia. S=ar presupune că ar exista un portret din 1829, mai 30, precum și altul cu mult anterior, care au servit drept modele dublului portret aflat la familia Bobulescu [8]), precum și altul înfățișîndu=l la 64 de ani după care bănuim să se fi inspirat pictorul Lecca în litografia de la cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România. Mitropolitul Veniamin apare aici din semiprofilul stîng, fără mantie, cu camilafca, crucea, decorația și engolpionul, stînd pe un fotoliu la o masă, în fața unui raft cu cărți, pe punctul de a redacta un volum de istorie.

Pe cărțile din raft se află înscrise cifrele 3. 2. ceea ce ar desemna anul 1832 care ar corespunde și cu vîrsta ce o indică barba mai scurtă și mai deasă, dispusă în rotund altfel decît în imaginile cunoscute. Legenda litografiei îngroașă apartenența nobiliară a personajului ca pentru o propagandă în occident [9]). Cele mai numeroase portrete rămase de la Veniamin datează din 1837 cînd avea 69 de ani.

II. Portretul Mitropolitului Veniamin Costachi în mărime naturală de Schoefft 1837, de la Muzeul regional de artă din Iași.

Dintre acestea face parte portretul în mărime naturală provenind din colecția Academiei Mihăilene aflat astăzi la Muzeul regional de artă din Iași, purtînd pe față inscripția «Pinxit Schoefft 1837» (v. reprod. II), reprodus și de Gh. Oprescu [10]). Destinat să împodobească unul din pereții sălii de festivități ai academiei, accentul compoziției cade pe fast și decor. Importanța acestei pînze de mari dimensiuni rezidă în caracterul său monumental și în funcția lui de prototip față de numeroasele replici ulterioare. Preocuparea de monumental, prin alegerea unei palete mai deschise și reci si prin organizarea maselor de culoare în funcție de ritm și elevație, o vădește mantia dreaptă în falduri, închizînd sus și jos veșmîntul întunecat de pe care se desprind și mai orbitor broderiile, decorațiile și podoabele [11]). Cîrja arhierească se termină cu 3 rînduri de franjuri și poartă în registrul median inițialele mitropolitului. Mai

8) C. Bobulescu, *op. cit.*, 1939.

9) „*Veniamin de Costake, Arhiepiscopul și Mitropolitul Moldaviei — Benjamin de Kostake, Archevêque et Métropolitain de la Moldavie*".

10) Gh. Oprescu, *Pictura românească în sec. XIX*, ed. II-a, 1943.

11) Printre ele se numără și engolpionul cu Mîntuitorul Iisus Hristos binecuvîntînd, darul binecunoscut al țarului.

puţin detaliată, faţa, încadrată de plete, camilafcă şi barbă, apare cu indiferenţa unei cariatide susţinînd un edificiu. Acest edificiu, amintit de două ori, prin decorul însuşi şi prin pergamentul din dreapta personajului, este mitropolia din Iaşi. Silueta lui Veniamin se desprinde de pe fundalul unui colţ al catedralei din care distingem dalajul mozaicat şi coloana. Lumina fasciculată de două ferestre se revarsă asupra interiorului, nu şi a figurii centrale, ce pare luminată dinăuntru. Un interesant detaliu documentar îl constituie pergamentul desfăşurat alături pe o masă de marmură, pe care pictorul a schiţat faţada catedralei aşa cum ne apare astăzi. Ori, clădirea urma să aibă o cupolă centrală, absentă în schiţa lui Schoefft [12]). Intreaga compoziţie reprezintă o curioasă traducere modernă a unui portret votiv, destinat să sugereze atributul lui de ctitor al mitropoliei.

III. Mitropolitul Veniamin Costachi, zugrăvit după natură de Caufman şi restaurat la 1897 de C. D. Stahi,— Cancelaria palatului mitropolitan.

Portretul lui Caufman, ce se află în cancelaria palatului mitropolitan (v. reprod. III) îl reprezintă pe Veniamin Costachi bust trei sferturi cu mitra episcopală pe cap [13]). Acest portret constituie una din rarele reprezentări ale prelatului în odăjdii, mai toate celelalte înfăţişîndu-l fie în ţinuta de ceremonie, fie într-o simplă rasă monahală. Caracterul oficial al pînzei vădeşte că a fost făcută cu scopul să impresioneze privitorii prin fastul şi ţinuta personajului. Portretul, idealizat printr-un artificiu de perspectivă, detaliază emailurile şi pietrele scumpe, brocartul argintiu al hainei cusute cu fir de aur în motive florale şi capete de serafimi; numărul odoarelor a sporit cu încă un engolpion. Pateriţa cîrjei tivită cu trei rînduri, brodată cu crenguţe de laur, poartă iniţialele mitropolitului împletite în monogramă. Sensul acestui portret îl apropie de icoana ierarhului cu numele lui laic, aşa cum îl ştim din teoriile murale. Această efigie este totodată opera unui pictor modern care a individualizat fizionomia modelului atît cît îi permitea factura neoclasică. Fruntea senină, sprîncenele arcuite şi nasul subţire mai amin-

12) El se va fi condus după un plan iniţial al clădirii care nu a comportat cupola centrală.

13) Portretul poartă menţiunea: „Mitropolitul Veniamin Costachi zugrăvit după natură de Caufman şi restaurat la 1897 de C. D. Stahi".

tesc de portretul de tinereţe pictat de Altini; barba albă, cu tendinţa de a se despica în două, e la fel ca în portretul lui Schoefft. Părul însă îl poartă mai ondulat şi mai răsfirat pe umeri, aşa cum îl vom regăsi în toate portretele ulterioare. Tonurile transparente, dintr-o paletă bogată, sînt subliniate de efectele de aur şi argint care conferă o luminozitate uniformă întregului. Nicăieri mitropolitul nu ni se arată într-o ţinută atît de fastuoasă.

La cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România se află o fotografie (0,245X0,315) a unui portret original identic cu cel de mai sus, care s-ar fi aflat în 1887 în biserica din cătunul Tăcuta, raionul Vaslui, şi care ar fi fost oferit Mitropolitului Moldovei de către episcopul Huşilor, Silvestru. Anul coincide cu cel în care Stahi l-a restaurat pe cel de mai sus, de unde s-ar deduce identitatea lor. O altă fotografie a aceluiaşi portret, purtînd semnătura lui Nestor Heck, se găseşte tot la palatul mitropolitan din Iaşi.

Caufman a mai pictat o pînză, aflată la Muzeul regional de artă din Iaşi (1,00X0,75), provenind de la Ministerul Cultelor şi atribuită ca atare la înregistrarea din 1860. Pe un fond întunecat, Mitropolitul Veniamin Costachi apare jumătate bust, înveşmîntat în mantia albastră cu reflexe verzi, decorată cu motive în roşu, argint şi aur. Figura prelatului, mai convenţională decît în tabloul de la Mitropolie, ne face să-l considerăm o variantă ulterioară a primului [14]).

IV. Portretul de la biserica Talpalari, «Copie par Livaditti» după Caufman, 1855. (Acum portretul se află la Mitropolia Iaşi).

Ar mai exista trei portrete de Caufman: unul la Căldăruşani, altul la Feredeeni (Hîrlău), şi o copie tardivă dăruit Patriarhiei din Bucureşti de Pr. Ilie Gheorghiţă.

Portretul de Caufman de la Muzeul regional a mai servit drept model unei copii libere executate de pictorul Livaditti care l-a cunoscut, de altfel, personal pe mitropolit.

Pictorul Livaditti, un realist minuţios, preocupat de fineţea meşteşugului, iar pînzele rămase de la el se înscriu printre realizările meritorii ale picturii noastre din prima jumătate a secolului XIX.

---

14) Acest portret a fost reprodus pe copertă şi menţionat la pag. 89 de Pr. Ilie Gheorghiţă în „*Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi*".

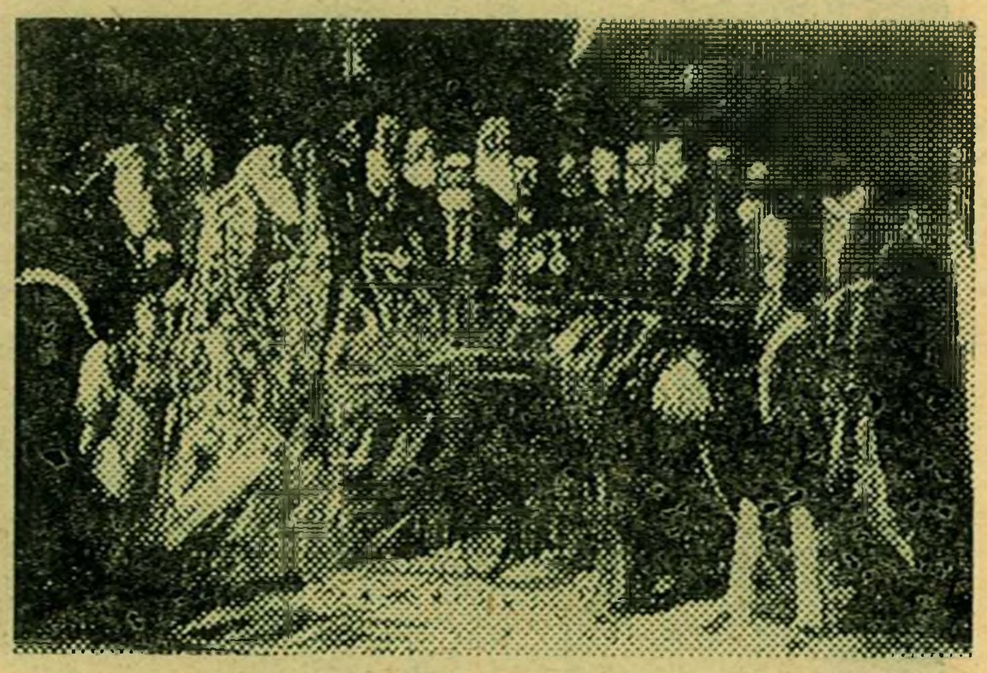
Portretul lui Veniamin Costachi de la Biserica Talpalari (v. reprod. IV), (astăzi portretul se află la Mitropolia Moldovei Iaşi), provenind din familia Şuţu în ale cărei case de pe strada Săulescu a funcţionat cu chirie Seminarul Veniamin, poartă în dreapta jos următoarea însemnare autografă: «Copie par Livaditti, 1855». Modelul de bază al copiei l=a constituit, evident, originalul lui Caufman de la Muzeul regional, cu camilafca şi veşmîntul de ceremonie; individualizarea chipului însă aparţine pictorului care îl cunoscuse personal pe mitropolit încă din 1832. Tonalitatea deschisă, uşor irizată, îl apropie şi de celălalt original al lui Caufman reprodus mai înainte: aceeaşi lumină strecurată dintr=o fereastră bănuită, care desprinde silueta de fundal dînd adîncime tablouului. Motivul decoraţiei vestimentare ca şi cromatica sînt altele decît în pînzele amintite. Prin proporţiile feţei şi ale umerilor, prin accentuarea vîrstei personajului, artistul a mai înlăturat din stilizarea modelelor şi a sporit fidelitatea imaginii.

V. Portretul mural al mitropolitului Veniamin Costachi alături de Iosif Naniescu din catedrala mitropolitană din Iaşi, de Gh. Tattarescu.

Un alt portret de sinteză a mai multor originale, completate cu ajutorul propriei amintiri, este acela din pictura murală a Catedralei mitropolitane din Iaşi, unde Veniamin apare în mărime naturală alături de continuatorul ctitoriei sale, Mitropolitul Iosif Naniescu, pictat de Gheorghe Tattarescu. Mitra arhierească e aici ca la Caufman, mantia şi cîrja ca la Schoefft, dar fizionomia, părul şi barba sînt deosebite de modelele de pînă acum. Wertheimer=Ghika relatează, în monografia consacrată lui Gh. Tattarescu, că pictorul a fost în Moldova în 1842 cînd a pictat biserica din Oneşti. Tot el aminteşte că, în afara modelelor cunoscute, Tattarescu s=a mai servit de o fotografie; aceasta nu poate fi decît a lui Nestor Heck despre care vom vorbi mai departe. Se confundă uneori ca fiind tot de Tattarescu celălalt portret de la Mitropolie pe care biografii îl consideră pe bună dreptate de Stahi, după Schiavoni. Portretul (1,00X0,80) aflat deasupra cavoului lui Veniamin din mitropolie, poartă pe faţă în stînga menţiunea autografă aproape ştearsă: «copie de C. D. Stahi, 1892» (v. reprod. VIII). Pictorul Stahi, născut la Neamţ în 1844, nu l=a cunoscut pe mitropolit, dar amintirea figurii lui i s=a impus în mediul unde a crescut şi s=a dezvoltat. Copia îl reprezintă pe Veniamin la o vîrstă ideală, cu trăsăturile rectificate, sprîncenele înegrite şi obrajii rumeni. Mîna

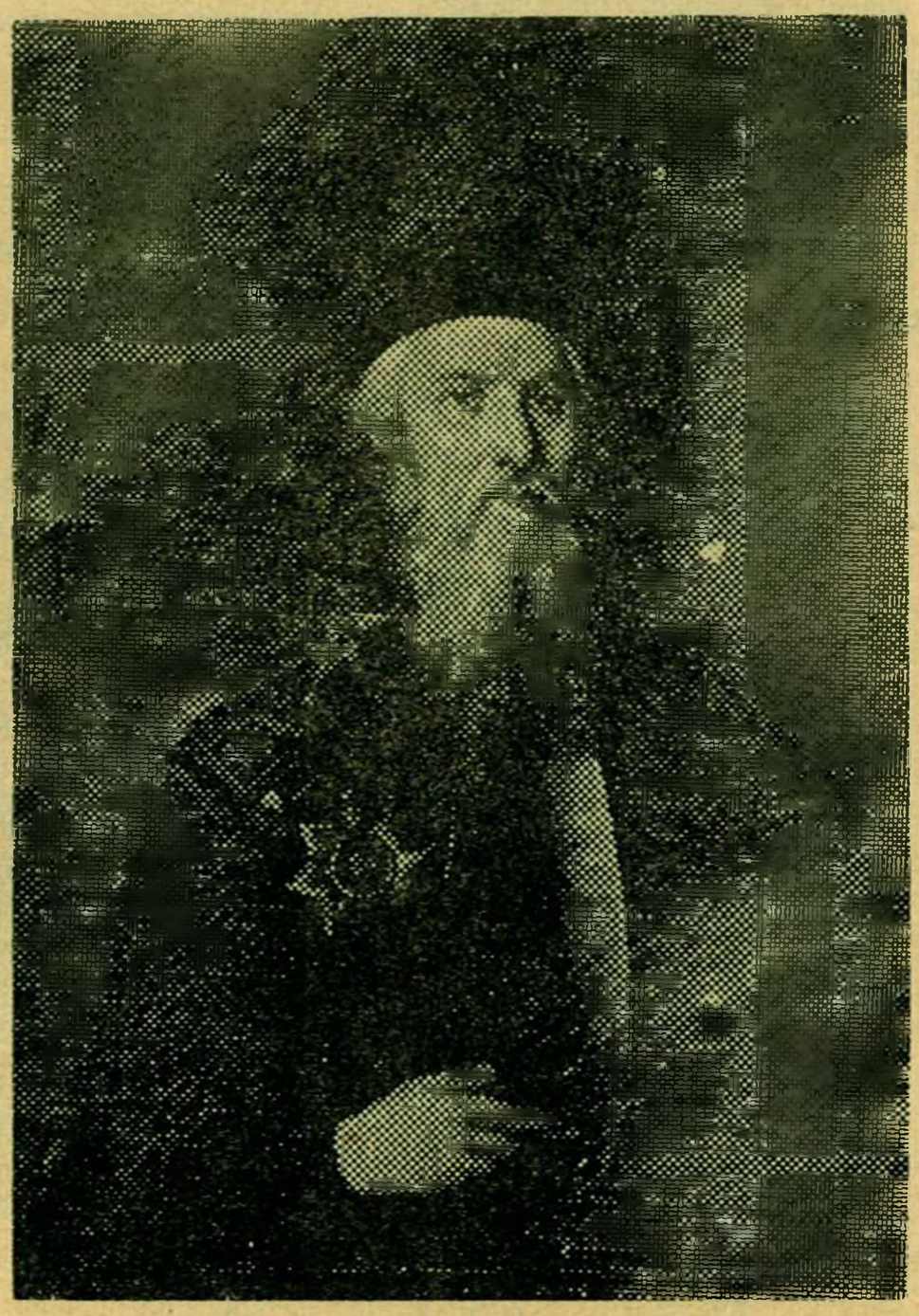
dreaptă susţinînd o carte, are pielea bronzată şi degetele pline, ultimul lipsind ca în clişeul lui Heck. Pe cap poartă culionul, la gît îi atîrnă crucea episcopală şi pe piept Ordinul Ana dirijat în semiprofil. Tuşa subţire şi linsă permite să se întrevadă grăuntele mare al suportului. Stahi a încercat o reconstituire cît mai fidelă a ierarhului. Genul portretului însă nu constituia latura lui tare ci natura statică unde a exersat tehnica trompe-l'oeil. Aceeaşi manieră o practică el şi în restaurarea tablourilor, printre care s-a numărat prototipul acestei copii, operă a lui Giovani Schiavoni, a cărui pierdere el a încercat să o suplinească. Nu putem şti exact cum arăta acest original preţios, căci aceeaşi tehnică de înşelare a ochiului o practică de astă dată un fotograf, Nestor Heck, în clişeul ce l-am identificat a fi stat la baza tuturor reproducerilor aşa zisului Schiavoni. Versiunea lui Heck, din care am întîlnit un exemplar la Academie (0,28X0,43, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota III 8128), a fost mult retuşată. Fotograful a intenţionat să supleeze modul viu corectînd pictura, decupînd silueta personajului pentru a suprapune pe un fond luminos. Reflexele părului şi ale bărbii le-a lucrat cu peniţa. Aceeaşi stîngăcie în redarea mîinii, cu degetul mic lipsă. Din compararea copiei lui Stahi cu fotografia lui Heck rezultă o similitudine atît de uluitoare încît se iscă ipoteza că această fotografie care l-a inspirat şi pe Tattarescu să-l fi condus pe Stahi la refacerea portretului lui Schiavoni.

VI. «O ceremonie la Academia Mihăileană» (8 noembrie 1837) colecţia Maisonade, Rodez-France. Original Giovanni Schiavoni.

In sprijinul reconstituirii adevăratei fizionomii a Mitropolitului Veniamin la bătrîneţe ne vin două originale, unul în posesia familiei Maisonabe (Rodez-France), iar celălalt în colecţia autoarei. In primul (v. reprod. VI), o compoziţie plină de mişcare şi de viaţă, intitulat «O ceremonie la Academia Mihăileană», 8 noiembrie 1837, comunicat de C. I. Andreescu în volumul «De la Academia Mihăileană la Liceul Naţional din Iaşi», ed. Brawo, 1936, şi reprodus de H. Blazian în monografia Giovanni Schiavoni, mitropolitul constituie personajul principal al tabloului; asupra lui se revarsă lumina care alunecă pe veşmîntul somptuos pentru a se împrăştia pe covorul oriental de la picioarele grupului; printre ceilalţi îi identificăm pe profesorul Charles Maisonabe, chemat de mitropolit la catedra de drept internaţional a Academiei Mihăilene, şi primul ei rector pe Gh. Asachi şi pe consulul rus. In afara veşmîntului brodat cu serafimi, ce l-am recunoscut şi în portretul lui Caufman, înfăţişarea lui Veniamin prezintă aici un caracter aparte de individualizare realistă, fără umbră de idealizare, exprimat prin prognatismul bărbii, prin linia nasului şi a obrajilor. Nu mai întîlnim aceste caracteristici în nici una din copii şi variante, ci numai în originalul care-mi aparţine (v. reprod. VII), atribuit de mine aceluiaşi pictor.

Giovanni Schiavoni, născut în 1804 la Trieste, scoborîtor dintr=o familie de artişti notorii, fiu al lui Natale Schiavoni. «Il pittore della grazie», îndepărtîndu=se de neoclasicismul «mievre» al tatălui şi orientîndu=se către un realism robust, devine cunoscut la Erla (Ungaria) şi Odesa, apoi la Iaşi unde aduce suflul cel mai valoros al artei europene şi contribuie la crearea şcolii de pictură modernă ca titular al catedrei de «zugrăvitură istorică în ulei» la Academia Mihăileană, unde, la recomandaţia lui Asachi, Mitropolitul Veniamin Costachi îl cheamă în 1837 şi îl recheamă în 1841 «ca să ridice clasa din căderea în care era». Ca pictor, Giovanni Schiavoni, ne lasă o operă unitară, plină de strădanie de a=şi modela stilul după cerinţele autohtone; din ea transpare suflul unui talent autentic, care a spus la noi ce a avut mai bun; întors în patrie nu se va mai readapta căci moare în 1848 în timpul asediului Veneţiei de către Austrieci. In afara icoanelor concepute pentru mitropolie, el a mai pictat o suită de valoroase portrete printre care trei înfăţişîndu=l pe Mitropolitul Veniamin Costachi: unul în 1837, tablou colectiv citat, altul în 1842 pentru Seminarul Veniamin, care s=a pierdut, şi un al treilea prin 1843, conceput ca pentru uzul mitropolitului, similar celui din 1842, dar de mai mici dimensiuni (0,58×0,80), care a ajuns în colecţii particulare pentru a parveni în familia mea în urmă cu 50 de ani.

VII. Portretul original al mitropolitului Veniamin Costachi din 1843 (?) atribuit de mine lui Giovanni Schiavoni (colecţia autoarei) (0,58×0,80).

Frumuseţea acestuia constă în armonia naturală a colorităţii, în rafinamentul compoziţiei dar mai cu seamă în măestria de a reda fizionomia cu o excepţională putere de pătrundere a caracterului. Este efigia schimnicului cărturar, plină de demnitatea monumentului de cultură ce=l lăsase Moldovei.

Portretul păstrează compoziţia originalului copiat de Stahi, doar că renunţă la orice podoabă. După intensitatea expresiei şi trăsăturile hotărîte se cunoaşte că pictorul a lucrat avînd în faţă modelul viu. Veniamin Costachi s=a voit reprezentat aici despuiat de tot fastul şi grandoarea de altă dată. Artistul pare a=i fi pătruns intenţia, şi copleşit de măreţia interioară a modelului, şi=a amintit de arta iconarilor noştri, sugerînd=o cu dezinvoltură în pensulaţia concentrică a frunţii, obrajilor şi nasului. Bărbia prognată, gura atît de personală şi pometii ieşiţi, amintesc de originalul pierdut cu ajutorul

originalului existent (portretul colectiv), căci copia lui Stahi atenuează toate aceste atribute. Mîna, cu cel de al cincilea deget umbrit, pare terminată ulterior de o altă pensulă. Portretul a fost restaurat în secolul trecut, s=ar părea că tot de Stahi, ce i=a refăcut linia umerilor (de sub care transpare astăzi cea a originalului şi i=a conturat reverele. Din fericire s=a atins prea puţin de faţă. Mai tîrziu tabloul a suferit o nouă restaurare, cînd fondul i=a fost acoperit cu un vernis mai întunecat şi i s=a adăugat decoraţia. Singurul artist capabil şi în măsură să fi pictat acest original rămîne Giovanni Schiavoni. El se numără printre cele mai valoroase lucrări ale lui Schiavoni, apropiindu=se în multe privinţe de cel alv ornicului Burada, fiind totodată ultimul original şi unul din cele mai fidele portrete ale lui Veniamin.

I=ar mai urma doar portretul din holul Palatului mitropolitan din Iaşi, mult mai puţin valoros din punct de vedere artistic, care în multe privinţe îl reeditează pe Schoefft. Pînza aceasta (0,50X0,60) îl reprezintă pe Veniamin bust din faţă cu atributele cunoscute dar cu o mai acuzată expresie de bătrîneţe. Paleta stîngace abundă în tonuri livide. In colţul din dreapta, jos, zugravul a însemnat în chirilice numele mitropolitului. O inscripţie asemănătoare şi o înfăţişare identică apare în gravura lui G. Lemeny (semnat Lemni) de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România[15]), elev al Academiei prin 1835=1838, care l=a avut profesor pe I. Müller şi pe C. Schiavoni. Fizionomia cu stîngăcie şi sinceritate analizată a modelului depărtează aceste două imagini de schematismul lui Schoefft. Mai există o înfăţişare a mitropolitului: miniatura de email asemănătoare cu gravura lui Lemeny ce trebuie să=i fi servit ca model, de pe capacul ceasornicului elveţian de aur «échappement à cyllindre» nr. 9072, pe care l=am văzut la Mitropolie. Piesa, menţionată şi în testamentul lui Veniamin, provine din colecţia Ilenei Lupu Costachi.

VIII. Copia după originalul portretului din 1842 al lui Veniamin Costachi de Giovanni Schiavoni, executată de C. D. Stahi în 1892.

Din analiza portretelor Mitropolitului Veniamin Costachi, distingem printre ele patru ipostaze. Prima, de tinereţe, a lui Altini; a doua, de aparat, a lui Schoefft; a treia, idealizată neoclasic de

15) Cota Gr. Lemeny G—1.

Caufman şi a patra, portretul psihologic de Schiavoni. Toate celelalte se afiliază mai mult sau mai puţin unui dintre aceste prototipuri [16]). Dau mai jos lista tuturor portretelor Mitropolitului Veniamin Costachi: 1) Portretul din 1813 (1803) ?) de Eustaţie Altini; 2) Portretul de la Neamţ, înfăţişînd hirotonisirea tînărului Vasile, atribuit aceluiaşi pictor; 3) Dublul portret din 1829, mai, 30, din posesia familiei Bobulescu; 4) Portretul de Iosif Schoefft din 1837; 5) Portretul cu mitra arhierească de la palatul mitropolitan, de Caufman, restaurat de Stahi; 6) Portretul cu camilafcă de la Muzeul regional de artă din Iaşi, tot de Caufman; 7) Portretul de Caufman de la Căldăruşani; 8) Portretul copie după Caufman de la Feredeeni-Hîrlău, comunicat de Iustin Gaşpar; 9) Portretul din 1837 de Schiavoni (colecţia Maisonabe); 10) Portretul mic cu inscripţia numelui mitropolitului de la palatul mitropolitan; 11) Gravura lui G. Lemeny de la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România; 12) Portretul în email de pe capacul ceasului Mitropolitului Veniamin; 13) Trei medalii din 1840 cu chipul mitropolitului, menţionate de acesta în scrisoarea din iulie 1844; 14) Portretul din 1842 de Giovanni Schiavoni, restaurat de Stahi, astăzi pierdut; 15) Portretul original de Giovanni Schiavoni din 1843 (?), colecţia autoarei; 16) Portretul lui Veniamin Costachi din colecţia Ileana Lupu Costachi [17]); 17) Schiţa şi tabloul în ulei înfăţişîndu-l pe Mitropolitul Veniamin pe catafalc în 1846, de Varlaam, astăzi pierdute; 18) Copia tabloului de mai sus, aflată la Neamţ; 19) Copia liberă din 1855 a pictorului Livaditti după Caufman; 20) Dublul portret din colecţia familiei Bobulescu; 21) Copia fotografică a portretului Schiavoni, pierdută, de Nestor Heck; 22) Copia fotografică a portretului Caufman, de Nestor Heck; 23) Gravura lui Lecca de la cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România; 24) Portretul de sinteză din 1871-1878 al lui Gh. Tattarescu de la Mitropolie; 25) Copia de Stahi din 1892 după originalul Schiavoni, pierdut; 26) Copia acestei copii de pictorul Burghele, aflată la familia Preotului Iordăchescu; 27) Bustul din 1904 de sculptorul Tronescu.

Prof. IONELA MANOLESCU

---

16) O imagine aparte o constituie tabloul comunicat de Pr. Ilie Gheorghiţă, operă a zugravului Varlaam, după o schiţă luată direct de un călugăr, ambele pierdute, după care există copia din paraclisul Mănăstirei Neamţ; tabloul îl reprezintă pe Mitropolitul Veniamin pe catafalc, culcat pe o simplă scoarţă românească, fizionomia defunctului o aminteşte vag pe aceea surprinsă de Schiavoni.

17) Portretul acesta, înfăţişîndu-l pe Mitropolitul Veniamin îmbrăcat în veşmînt simplu cu părul fluturînd, proiectat pe un vag peisaj, a fost reprodus în revista Semănătorul, Bucureşti 1906, pag. 34.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

— Adamescu Gh., *„Istoria Seminarului Veniamin din Iaşi 1803-1903“*, Bucureşti 1904.

— *„Anuarul de la Academia Mihăileană la Liceul Naţional“ 100 de ani 1835-1935*, ed. Bravo, 1935.

— Blazin H., *„Giovani Schiavoni“*, Bucureşti, 1939.

— Bobulescu C., *„Din viaţa Mitropolitului Veniamin Costachi“* Revista Societăţii Istorico-Arheologice din Chişinău, XXIII/1933.

— Bobulescu C., *„Noi contribuţii la biografia Mitropolitului Veniamin, Costachi“*, Bucureşti 1939.

— Bogdan N. A., *„Istoria oraşului Iaşi“*, ed. III, Iaşi, 1944.

— Bogdan N. A., *„Un moment trist din istoria Iaşului“* (Arhiva, Iaşi, 1905, nr. 10),

— Cerbuleţ Teodor, *„Veniamin Costachi [1768-1846). Viaţa şi înfăptui-, rile“*, Bucureşti, 1939.

— Ciurea D., *„Veniamin Costachi şi Mihail Sturza“* (Mitropolia Moldovei şi Sucevei,1958, martie-aprilie).

— Erbiceanu Const., *„Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei şi a Catedralei Mitropolitane“*, Bucureşti 1888.

— Erbiceanu Const., *„Patriotismul Prea Sf. Mitropolit Veniamin Costachi“*, (Biserica Ortodoxă Română, 1934, martie).

— Gaşpar Iustin, *„O copie necunoscută a unui portret al Mitropolitului Veniamin Costachi“* (Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1958, sept.-octombrie).

— Gheorghiţă Ilie, *„Un veac de la moartea Mitropolitului Veniamin Costachi“* Neamţ, 1946.

— Gheorghiu Jeana, *„Un pictor moldovean din secolul trecut : Niccolo Livaditti“* (Viaţa românească, august 1939).

— Gusti D., *„George Lemeny“* (Albina românească, Iaşi, 21 octombrie 1948).

— Kirileanu G. T., Ungureanu Gh. şi Constantin Turcu : *„Contribuţii documentare cu privire la Mitropolitul Veniamin Costachi“*, Iaşi, 1946.

— Mihailovici Paul, *„Legături culturale bisericeşti între români şi ruşi“* s. XV-XX (Revista societăţii istorico-arheologice din Chişinău, vol. XXII 1932).

— Niculescu Remus, *„C. Stahi, gravor“*, (Studii şi Cercetări de bibliologie, II, 1957).

— Niculescu Remus, *„Eustaţie Altini“*, Studii şi Cercetări de Istoria Artei, I/1965.

— Moisescu Gheorghe, Ştefan Lupşa şi Alex. Filipaşcu, *„Istoria Bisericii Române“*, vol. II, 1958.

— Oprescu Gh., *„Grafica românească în secolul al XIX-lea“*, vol. I, Bucureşti 1942.

— Oprescu Gh. *„Pictura românească în secolul XIX“*, ed. II-a, Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1943.

— Sturdza Al. A. C., *„Regne de Michel Stourdza 1834-1849“*, Paris, Plon, 1907.

— Ştefănescu I. D., *„Amintiri de la Mitropolitul Veniamin Costachi“* (Biserica Ortodoxă Română 1946, octombrie-decembrie).

— Urechia V. A., *„Istoria şcoalelor de la 1800-1864“*, vol. I, Bucureşti, 1892.

— Wertheimer Ghika, *„Gheorghe Tattarescu, un pictor român şi veacul său“*, Bucureşti ESPLA.

— Zara Elena, *„S. Panaiteanu Bardasare şi Constantin Stahi“*, Bucureşti 1937.

— Documentare, Arhivele Statului din Iaşi, Depozitele muzeelor din Iaşi, Bucureşti, depozitele Mitropoliei, Palatul Mitropolitan, Cabinetul de Stampe al Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

Mitropolitul Veniamin Costachi şi muzica bisericească

Mitropolitul Veniamin a fost un ierarh care a împletit în mod armonios truda gospodărească cu cea cărturărească. Chiar de la începutul venirii sale ca mitropolit al Moldovei, s-a arătat un stăruitor sprijinitor al activităţilor culturale din Moldova. Intre altele s-a dovedit bun cunoscător al «muzicii bisericeşti» [1]). Acest mare ierarh a luat mai multe hotărîri pentru uniformizarea şi dezvoltarea muzicii bisericeşti în Mitropolia Moldovei şi Sucevei.

I. – Deplin convins de rolul important pe care muzica îl are în săvîrşirea serviciului divin, s-a străduit a o cultiva cît mai mult în şcolile şi aşezămintele religioase, încurajîndu-le materialiceşte [2]) şi adunînd jn jurul său pe cei mai buni cunoscători ai muzicii bisericeşti [3]).

Astfel, în preajma anului 1805, Mitropolitul Veniamin primeşte la Mitropolia din Iaşi pe vestitul dascăl şi cîntăreţ de muzică bisericească Petru Lambadarie, cunoscut la noi şi sub numele de Petru Peloponisiul sau Efesiul [4]), psaltul bisericii celei mari din Constantinopol. Puţin mai tîrziu, pe Grigorie Vizantie, venit tot din Constantinopol; acesta a slujit strana Mitropoliei din Iaşi ca psalt timp de 14 ani [5]). Vestit cîntăreţ şi compozitor de muzică biseri-

---

1) Se cunosc pînă acum cîteva bucăţi muzicale compuse de Mitropolitul Veniamin: Un cîntec popular de pribegie intitulat „*Plîngerea Mitropolitului Veniamin*“, pe glasul al 6-lea, compus în anul 1821 pe cînd se afla refugiat la Colincăuţi, şi două bucăţi religioase: „*Veniţi să ne închinăm*“ pe glasul al doilea; o formă solemnă pentru liturghia din sărbătorile mari şi o altă formă mai scurtă, pentru liturghiile din zilele obişnuite, ambele compuse în anul 1835. Vezi Dr. Vasile Vasilache, *Mitropolitul Veniamin Costachi*, Mănăstirea Neamţ, 1941, în anexă şi Ioan Zmeu, *Utrenier* şi *Liturghier*, Buzău, 1892 p. 182.

2) Macarie ieromonahul îşi tipăreşte la Viena în anul 1823 opera sa muzicală de bază: *Anastasimatarul*, *Irmologhionul* şi *Teoreticonul*, cu sprijinul, cu voia şi cu blagoslovenia Mitropolitului Veniamin, aşa precum arată în prefeţele acestor importante lucrări.

3) Arhiereul Nifon N. Ploieşteneanul, *Carte de Muzică bisericească*, Bucureşti, 1902, *op. cit.*, p. 21.

4) Aşa precum reiese din Anaforaua Mitropolitului Veniamin către Domnitorul Moldovei, Constantin Moruz, din 4 octombrie 1805, Document nr. 386 publicat de Constantin Erbiceanu în „*Istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei*“, Bucureşti 1888, p. 345-346.

5) Mihail Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români*, Bucureşti 1928, *op. cit.*, p. 83.

cească şi iscusit cîntăreţ de muzică laică din nai, el «veselea pe domn la ospeţele sale» [6]). In preajma anului 1835 a venit Gheorghe Paraschiade care a fost mult ataşat de Mitropolitul Veniamin, urmîndu=l la Mănăstirea Slatina şi îmbrăcînd – după unii – chiar haina monahală [7]).

II. – Inconjurat de aceşti psalţi renumiţi, Mitropolitul Veniamin s=a străduit mult pentru desăvîrşirea şi promovarea muzicii bisericeşti [8]) introducînd noua metodă de simplificare a numărului semnelor muzicale şi înlăturînd tot ceea ce complica.

O dată cu grija de a traduce textele cîntărilor bisericeşti, Veniamin s=a străduit, în aceeaşi măsură, de a da muzicii noastre bisericeşti o nuanţă românească naţională, izvorîtă din simţămintele poporului nostru creator de melodii muzicale.

Reforma muzicii bisericeşti începută de Grigorie psaltul († 1822), Hurmuz Hartofilax († 1840) şi Mitropolitul Hrisant de Prusa († 1843) [9]) a fost îmbrăţişată de tot orientul ortodox. Ea a fost primită şi de români prin venirea la noi a lui Petru Lambadarie, Grigorie Vizantie, Gheorghe Paraschiade şi alţii. Impămîntenirea şi desăvîrşirea ei s=a făcut de marii muzicieni români, în frunte cu Macarie Ieromonahul, Anton Pann, Teodor Georgescu, Ştefanache Popescu şi alţii [10]).

Noua reformă muzicală a luat treptat locul sistemului vechi, servind ca bază tuturor compozitorilor români de muzică bisericească [11]).

III. – Cea dintîi grijă a lui Veniamin, după înscăunarea sa ca Mitropolit al Moldovei, a fost înfiinţarerea de şcoli româneşti [12]). O dată cu înfiinţarea seminarului din Mănăstirea Socola, Mitropolitul Veniamin s=a gîndit şi la înfiinţarea unei şcoli pentru pregătirea cîntăreţilor bisericeşti [13]), unde muzica bisericească să se înveţe sistematic şi după noua reformă [14]). De aceea în anul 1805, octombrie 4, Veniamin cere printr=o «Anafora», Domnitorului Moldovei Constantin Moruz Voievod, a=i «slobozi» un hrisov domnesc pentru înfiinţarea unei «şcoale de psaltichie» la Mitropolia Moldovei «pe limba noastră cea pămîntească» [15]) «căci meşteşugul muzichiei aicea în ţara noastră, pînă acum nu este desăvîrşit» [16]). El arată în anafora că a găsit şi om anume pregătit «pe Chir Petre protopsaltul bisericei cei mari, om desăvîrşit la meşteşugul acesta, precum de toţi este mărturisit» [17]).

---

6) *Idem, ibidem.*

7) Fost protopsalt al Mitropoliei Moldovei pe la 1840. Vezi Ioan Zmeu, *Utrenier* şi *Liturghier*, Buzău 1892, *op. cit.*, p. 157.

8) Mihail Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 83.

9) *Idem*, p. 76.

10) Arhiereul Nifon N. Ploieşteanul, *op. cit.*, p. 42.

11) *Idem*, p. 48.

12) C. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei*, Buc. 1888, p. 64.

13) *Istoria Bisericii Române*, vol. II. Manual în colaborare de Preoţii Profesori Gh. I. Moisescu, Ştefan Lupşa şi Alexandru Filipaşcu, Bucureşti, 1957, *op. cit.*, p. 351.

14) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 66.

15) *Idem, ibidem*, p. 345-346.

16) *Idem, ibidem.*

17) *Idem, ibidem.*

Referindu=se la acest psalt, Veniamin scrie: «să=l aşezăm aici şi să i se rînduiască şcoală spre a învăţa» [18]). Şcoala s=a deschis în chiliile din jurul Mitropoliei. Protopsaltul Petru Lambadarie era însărcinat a învăţa atît pe psalţii de la Catedrala mitropolitană şi din oraş, cît şi pe copiii începători, cum arată anaforaua: «spre a învăţa pe unii din psalţii ce se află aici şi a paradosi şi la vrio cîţiva copii începători» [19]).

Mitropolitul Veniamin cere în anafora ca plata de 300 lei pe lună, cu cît a împăcat pe Petru protopsaltul, să se facă din banii destinaţi şcoalelor, din venitul Mitropoliei, a Bisericii Sfîntul Spiridon din Iaşi şi a mănăstirilor mari, «fiindcă folosul este de obşte al sfintelor biserici» [20]).

Domnitorul Moldovei, Alexandru Constantin Muruz, printr=un hrisov domnesc din 4 octombrie 1805, aprobă înfiinţarea şcolii de muzică bisericească şi numirea protopsaltului Petru Lambadarie, care trebuia «să=şi dea toată silinţa cu ucenicii săi, încît să se cunoască folosul ce se nădăjduieşte» [21]).

Şcoala înfiinţată este condusă mai întîi de Petru Lambadarie, apoi de Grigorie Vizantie şi temporar de Gheorghe Paraschiade pînă la 1844. De la această dată şcoala este condusă de către marele cîntăreţ şi compozitor român Dimitrie Suceveanul, pînă la moartea sa în anul 1898.

In preajma anului 1825, la cererea Mitropolitului Veniamin, Ieromonahul Macarie merge la Mănăstirea Neamţ unde învaţă pe călugări psaltichia după noul sistem [22]).

Exemplul Mitropolitului Veniamin de a înfiinţa şcoli de cîn=tăreţi bisericeşti este luat şi de Mitropolitul Dionisie al Ţării Româ=neşti, care în jurul anului 1820 înfiinţează o şcoală de muzică bise=ricească la Mitropolia din Bucureşti, unde este numit profesor Ieromonahul Macarie [23]).

IV. – Grija Mitropolitului Veniamin pentru cultivarea muzicii bisericeşti în limba patriei reiese cu prisosinţă din ajutorul material şi moral ce=l dă Ieromonahului Macarie pentru tipărirea operelor sale muzicale chiar în străinătate. Macarie, deşi era «Portarie al Sfintei Mitropolii a Bucureştilor şi dascăl de muzichie», după cum el însuşi se numeşte, nu găseşte sprijin în Ţara Românească pentru tipărirea operelor sale. Mitropolitul Veniamin s=a folosit de Ieromo=nahul Macarie pentru noua reformă muzicală în Moldova şi l=a ajutat să tipărească unele din cărţile sale de muzică la Viena. După cum el însuşi arată în «poarta» Teoreticonului, a Anastasima=tarului şi a Irmologhionului [24]), «Cu voia şi cu blagoslovenia Prea

---

18) *Idem, ibidem.*
19) *Idem, ibidem.*
20) *Idem, ibidem.*
21) *Idem, ibidem.*
22) Arhiereul Nifon N. Ploieşteanu, *op. cit.*, p. 57 şi Dr. Vasile Mitro=fanovici, *Liturgica Bisericii Ortodoxe*, 1929, p. 396.
23) Macarie Ieromonahul, *Anastasimatarul bisericesc*, Viena 1823, pre=faţa, p. 1-2 şi Mihail Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 30,
24) Macarie Ieromonahul, *Teoreticon*, *Anastasimatar* şi *Irmologhion*. poarta acestor cărţi.

Osfinţiei Sale Părintelui Arhiepiscop şi Mitropolit al Moldovei Chirio Chir Veniamin», el a tipărit la Viena în anul 1823 în limba română şi «după aşezământul sistemei cei nouă» [25]) cele trei cărţi de muzică ale sale, care îl aşează cu cinste între cei dintîi clasici ai muzicii noastre bisericeşti.

Drept recunoştinţă faţă de Mitropolitul Veniamin, Macarie îi închină Teoreticonul şi Anastasimatarul său, numindu-l «Stăpînul meu, cel asemenea la obicei cu apostolii şi iubitor de neam». Titlul prefeţei Teoreticonului este adresat: «Cinstiţilor dascăli ai sistemei muzichiei cei nouă bisericeşti din Moldova» [26]).

Cărţile Ieromonahului Macarie, tipărite în cîte 3000 de exemplare fiecare, erau destinate pentru toate teritoriile româneşti şi «spre folosul neamului românesc» [27]).

V. – Şcoala de muzică bisericească înfiinţată de Mitropolitul Veniamin a avut un mare rol în cultivarea muzicii bisericeşti, formînd o pleiadă de mari cîntăreţi şi compozitori, care au făcut cinste Bisericii şi patriei noastre.

Aici s-au format, printre alţii: vestitul Dimitrie Suceveanul († 1898) [28]), autorul Idiomelarului din 1856, Alexei Petrino şi Petru Alexandrescu [29]), Nicu Dimcea [30]), Economul Ioniţă harnic traducător din greceşte a cîntărilor bisericeşti [31]), Psaltul Ioan Popovici de la biserica Toma Cozma, cel care preda muzica bisericească într-o şcoală a sa [32]), Economul Grigore Boatecă, Filip Paleologul şi Manuel Paleologul de la biserica Sf. Spiridon din Iaşi [33]), buni compozitori de muzică bisericească, Manolache Zmeu şi fiul său Ioan Zmeu, fost protopsalt la Mitropolia din Bucureşti [34]), Gheorghe Grigoriu vrednic urmaş al lui Dimitrie Suceveanul, şi mulţi alţii.

În viaţa Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolitul Veniamin are marele merit de a fi fondatorul unei şcoli de muzică bisericească, în care s-au format psalţi renumiţi şi care au contribuit la uniformizarea cultului religios în ţara noastră.

Ierodiac. PARTENIE APETREI

---

25) *Idem, ibidem.*
26) Idem, *Teoreticonul* prefaţă, p. 1.
27) Mihail Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 31.
28) *Idem, ibidem*, p. 96.
29) Dr. Vasile Vasilache, *op. cit.*, p. 172.
30) C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 69.
31) Dr. Vasile Mitrofanovici, *op. cit.*, p. 396.
32) Mihail Gr. Poslușnicu, *op. cit.*, p. 83.
33) *Idem, ibidem*, p. 82.
34) *Idem, ibidem*, p. 102.

Doi ani de activitate medicală la Mitropolia Moldovei sub cîrmuirea lui Veniamin

Mitropolia Moldovei şi Sucevei, cu reşedinţa la Iaşi, prin caracterul ei de cel mai înalt for eclesiastic al ţării, de care atîrnau, pe lîngă toate chestiunile bisericeşti, şi atîtea obligaţii cu caracter politic-administrativ, justiţiar-social şi cultural-instructiv, avea la centru un aparat foarte dezvoltat, format din clerici şi mireni, din care cea mai mare parte reşedeau în însăşi incinta Mitropoliei.

In afară de acest aparat administrativ, cu reşedinţa permanentă aici, Mitropolia era vizitată zilnic de diferite persoane de la ţinuturi, înalţi chiriarhi, episcopi în funcţie şi «proin», stareţi şi arhimandriţi ai marelor şi micilor mănăstiri, diferiţi alţi «slujitori» din clerul mirean şi monastic, apoi particulari de toate categoriile, cu care avea legături firesti, precum şi oaspeţi din afara ţării, veniţi aici cu diferite treburi.

Pentru cerinţele sanitare ale acestei lumi, Mitropolia dispunea de un dublu aparat medical: un corp medical permanent, ţinut să se ocupe de personalul şi «slujitorii» de la centru ai Mitropoliei şi, după cît se pare, şi de feţele alese de la ţinuturi şi, pe lîngă acesta, atît pentru «slugile» Mitropoliei din afară, cît şi pentru străinii de condiţie modestă, care veneau acolo în diferite chestiuni, se făcea apel la cîţiva medici din oraş, care erau plătiţi anume pentru aceste intervenţii ocazionale. In anume cazuri erau folosiţi şi empiricii epocii.

Ca pentru toate problemele legate de buna funcţionare a instituţiei, şi pentru cele în legătură cu veniturile şi cheltuielile ei, Mitropolia, dintr-o epocă mai îndepărtată, ţinea evidenţe riguroase, controlate de însuşi înaltul chiriarh.

Diferite împrejurări din trecut, între acestea şi cele aduse de ultimul război, au făcut ca să fie distrusă şi parte din arhiva Mitropoliei Moldovei, ce mai supravieţuise focului din 1827. Dintre condicile de cheltuieli, bine ţinute, ale Mitropoliei, astăzi se mai păstrează doar aceea care cuprinde perioada dintre 15 august-1 aprilie 1816 [1]). Deoarece aceasta e o condică generală de cheltuieli, în ea se cuprinde şi o seamă de însemnări referitoare la cheltuielile făcute cu diferite probleme de ordin sanitar, pentru Mitropolie. De aici se poate constata numele medicilor angajaţi permanent de

---

1) Arhivele Statului Iaşi, Condica nr. 61. „*Condica de cheltuieli a Sf. Mitropolii*". Se constată totuşi că la Arhive exista, la 1948, „Condica de cheltueli" a Mitropoliei pentru perioada 1816-1817.

Mitropolie : «doftorul Pavel» [2]), și «doftorul Anastasie» [3]). Ambii erau de fapt medici în serviciul spitalului Sf. Spiridon din Iași [4]), și, după cît se vede, prestau la Mitropolie numai servicii suplimentare. Dintre acești «doftori», Pavel era un «ipohirurg» [5]), adică subchirurg. In schimb «doftorul Anastase», un grec, pe numele întreg «Anastase Zimo» [6]) se pare a fi fost medic titrat. După însemnările din condică, ar reieși că «doftorul Pavel» era mai vechi în serviciul Mitropoliei, decît Anastase, cu cel puțin o jumătate de an. O distincție în privința formației profesionale a acestor «doftori» reiese și din însemnările din condică ; ei sînt retribuiți în mod deosebit. «Doftorul Pavel» pentru jumătate de an «de la 1814 octombrie, pînă la 1815 aprilie», primește 150 de lei» [7]), «doftorul Anastase» pentru aceeași perioadă primește 250 de lei [8]). Pentru anul următor, indicațiile din condică dau salariile medicilor pe întregul exercițiu 1815-1816. Aici se găsesc trecuți: «lei 800 doftorului Pavel» ; «lei 500 doftorului Anastase» [9]). Ca unii care erau considerați «slujitorii» Mitropoliei, fiind retribuiți cu lefuri fixe, cei doi «doftori» nu mai apar în condică cu alte sume decît simbria plătită la șase luni, sau anual, așa încît, în ce privește obligațiile lor și serviciile prestate de ei, nu avem nici o indicație precisă.

Ei, desigur, erau ținuți să se îngrijească de sănătatea atît a Mitropolitului, cît și a întregului personal de pe lîngă Mitropolie. Care au fost bolile de care au suferit aceștia, nu putem afla din condică – spre deosebire de medicamentarea persoanelor din afară. In cazuri excepționale, cînd doctorii angajați nu puteau diagnostica o boală, se făcea apel și la alți medici, aceștia din afară, cu care se consultau. O indicație revelatoare în acest sens o avem în cazul bolii unui «părinte Teodorit», desigur personaj de vază în Mitropolie. Insemnarea din condică indică suma de 28 lei «părintelui Teodorit, de s-au dat doftorilor ce au făcut consult» [10]).

Deoarece în socotelile Mitropoliei din acești ani nu apar și cheltuieli privitoare la cumpărarea de medicamente, decît în anume cazuri, și nici nu reiese din însemnări că Mitropolia avea și o cît de mică «farmacie», este de la sine înțeles că și costul medicamentelor folosite pentru curare intra, sau în sumele cu care erau retribuiți acești medici, sau poate erau plătite de pacienți, care și ei, aveau venituri frumoase. Dealtfel, sumele pe care le încasau cei doi medici ai Mitropoliei, ca simbrie, erau, pentru epocă, destul de mari, dacă le raportăm la prețul produselor. Despre unul dintre medici «doftorul Anastase», sîntem în măsură să afirmăm că era un om bogat, și, ca atîția alții din medicii contemporani sau înaintași, de la noi sau de aiurea, făcea și el «negoț de bani», adică cămătă.

---

2) *Loc. cit.*, însemnare din februarie 1815, fila 16.
3) *Ibidem*, fila 17.
4) Dr. Pruteanu, *„Medici în Moldova înainte de Regulamentul Organic“*, în volumul *„Din istoria medicinii românești și universale“*, 1962, pp. 237, 238, nota 7.
5) Dr. P. Pruteanu, *op. cit.*, p. 238.
6) *Ibidem*, p. 237.
7) *Loc. cit.*, *Condica de cheltuieli*, fila 16, 17.
8) Arhivele Statului, *Condica de cheltuieli a Mitrop.*, fila 17.
9) *Ibidem*, fila 34.
10) *Ibidem*, p. 24.

Era şi creditorul Mitropoliei, pentru suma importantă de 6000 de lei, pentru care primea o dobîndă «din zece, unsprezece, pe an», adică exact 600 de lei [11]).

Dacă nu se găsesc în condica de cheltuieli însemnări privitoare la cumpărarea de medicamente pentru bolnavii din Mitropolie, în schimb se găsesc unele însemnări pentru cumpărări de obiecte care foloseau, fie la ameliorarea unor deficienţe, cum este cazul cu însemnările pentru cumpărarea de ochelari – două perechi de ochelari, cîte 56 de lei perechea; cumpărarea se făcuse la prăvălia cunoscutului negustor bucureştean Polizachi [12]), care avea legături cu Braşovul şi Sibiul şi de acolo mai departe cu Veneţia, Lipsca etc. In decembrie 1814 se notează lei 20 «o pereche de ochelari», cu indicaţia «pentru maica» [13]).

Pentru folosirea, poate numai a mitropolitului, se cumpărase încă din decembrie 1814, două termometre, la suma de 42 de lei ambele [14]). Se pare că sînt printre cele dintîi instrumente medicale de înregistrarea temperaturii bolnavilor, folosite la noi.

Interesul pentru ştiinţa medicală a mitropolitului din scaun se vădeşte şi dintr=o notă, cuprinsă chiar pe prima foaie a condicii; însemnarea a lei 50,10 ce s=au dat «unui tînăr grec, ce s=au dus în Evropa să înveţe meşteşugul doftoricesc, recomănduit de beizadea Petrachi» [15]).

In ce priveşte medicamentarea diferitelor persoane din oraş, de la ţinuturi sau din afara ţării, care obţineau aceasta de la Mitropolie, fie sub formă de asistenţă care intra în obligaţiile Mitropoliei ca patroana unor slujitori ţinutuali, sau ca «mile» pentru orăşenii din Iaşi scăpătaţi sau pentru străinii care veneau cu diferite treburi la Mitropolie, ea era făcută atît de medicii în titlul – şi aceştia aflaţi şi în slujba spitalului sft. Spiridon, sau şi de către unii empirici, mai ales femei, în tratarea unor anumite boale; şi acestea din urmă purtau numele de «doftoroaie».

Se pare, de altfel, că Mitropolia avea şi o «bolniţă» un mic spital, unde erau îngrijiţi acei «ce să bolnăvesc în Mitropolie»; grija lor o avea o bătrînă preoteasă, văduvă şi scăpătată «Preoteasa Anna», care, evident, locuia la bolniţă şi era retribuită cu o «milă» de 10 lei lunar [16]). Afară de aceasta, la sărbători primea şi ea mici daruri în bani [17]).

---

11) *Loc. cit., Condica Mitropoliei,* febr. 1815. „Dobînzi ce s-au plătit.. lei 600 doftorului Anastase, de la 1813 săptemvrie, păn la 1814 săptemvrie 13, dobînda a 6000 lei“ fila 19; „*Condica*“, 1816. „Dobînzi ce s-au plătit“ — „lei 600 doftorului Anastase pănă la 1815, săptemvrie 15“, fila 36.

12) *Ibidem,* fila 33, socoteala din martie 1816.

13) *Ibidem,* fila 5.

14) *Ibidem,* fila 5.

15) *Ibidem,* foaia 1. A se vedea şi Constantin Turcu, „*Cheltuielile unui mitropolit la începutul veacului XIX*“ în placheta „Contribuţii documentare cu privire la mitropolitul Veniamin Costachi“, Iaşi, 1946, p. 19. Aici se dau şi se discută o serie de însemnări din Condică, socotite că privesc pe Veniamin mitropolitul.

16) Însemnările de plată pentru august-dec. 1814, ianuar-april 1815 (*Condica de cheltuieli,* f. 15 v.) şi mai-dec. 1815, ian.-mart. 1816 (*Condica Mitropoliei,* f. 35).

17) La anul nou 1816, lei 2,30, la „preoteasa ce caută bolnavi“ (*Condica,* f. 27 v.).

Asistenţa medicală a celor veniţi din afară, diferiţi «slujitori», preoţi şi mireni miluiţi ai Mitropoliei, sau oaspeţi, se făcea după obraze, boale şi împrejurări, atî de «doftori», cît şi de «doftoroaie».

Intre «doftorii» folosiţi ocazional, găsim o singură dată citat pe «doftorul Rusu»[18]), care pare a fi «Fiorentino Rosso», un italian şi el în serviciul spitalului sf. Spiridon[19]). El, după cît se vede din felul în care e arătat în nota din condică, era doctor specializat în boli interne. In octombrie 1815, e consemnat în condică cu suma de 15 lei şi se notează că s=a plătit această sumă «pentru tămăduitul unui bolnav *surpat*“[20]).

Cu mult mai des e amintit în condică un alt doctor şi acesta cunoscut ca medic al spitalului sf. Spiridon. Este vorba de doctorul Simion[21]), alias Samuel Romantzay.[22]) «Doftorul Simion» apare relativ destul de des în însemnările condicii, şi pentru probleme destul de variate. Se pare, de altfel, că după convenţia cu Mitropolia, doctorul trebuia, în anumite cazuri, să interneze la locuinţa lui, unde va fi avut amenajat şi un mic «cabinet medical», pe acei dintre bolnavi a căror tratare impunea un regim special de alimentaţie. Aşa ne explicăm că într=o însemnare din condică, doctorul se găseşte trecut şi cu o cheltuială de 19 lei: sept. 1815, «costul mîncării a doi bolnavi ce au căutat»[23]).

După ordinea înregistrării din condică, doctorul Simion a acordat asistenţă bolnavilor în cazurile următoare: august 15, lei 25 «doftorului Simion pentru (ca) să tămăduiască pe un Antonie de la Rusciuc»[24]); sept. 1815, lei 50 «lui Simion doftorului, pentru tămăduitul unei călugăriţe, rănită la picior»[25]); octombrie 1815, lei 42 «doftorului Simion pentru tămăduitul unui Toader, rănit»[26]); noiembrie 1815, lei 50 «doftorului Simion pentru 2 femei, Vasilica şi Maria ce li=au tămăduit de boala ce avea»[27]); aceeaşi lună, lei 30 «doftorului Simion pentru un om de la Sineşti, ce ş=au rupt piciorul la iezitul iazului»[28]).

Unui doctor din afară, nu se arată însă căruia – lui Simion sau lui Rusu – se va fi adresat un «preasfinţit arhiereu», pentru îngrijirea căruia «fiind bolnav», se plăteşte importanta sumă de 70 de lei[29]). O sumă mai mică, numai 5,20 lei, se plătea «Măriei mancăi» pentru «Vasile Băiatul, fiind bolnav»[30]). Acest «Vasile» va

---

18) *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, f. 24.
19) Dr. P. Pruteanu, *Medici în Moldova*, p. 241.
20) *Loc. cit.*, *Condica...* f. 24.
21) *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, ff. 23, 24, 26, 27.
22) Dr. P. Pruteanu, *op. cit.*, p. 242 şi nota 4. În acea epocă trăia sau numai trecuse prin Iaşi şi alt medic cu acelaşi nume de Simion Nazarovici sau Mazarovici, rus de origine, venit în ţară prin 1810, unde se pare că n-a stat mai mult decît epoca ocupaţiei ruseşti (1806-1812). Pruteanu, *op. cit.*, p. 246, nota 1.
23) *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, f. 23.
24) *Ibidem*, f. 23.
25) *Ibidem*, f. 23.
26) *Ibidem*, f. 24.
27) *Ibidem*, f. 26.
28) Arhivele St. Iaşi, *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, f. 27.
29) *Ibidem*, f. 7.
30) *Ibidem*, f. 22. „Maria manca“ era sau aceea care alăpta copilul,

fi fost vreun copil părăsit la «uşa» Mitropoliei şi crescut de mitropolit.

După cazurile pe care le tratează, se poate deduce că «doftorul Simion» era un medic specializat în răni şi fracturi de oase, adică un chirurg.

Femeiele «doftoroaie» nu totdeauna sînt arătate pe nume şi, de asemenea, nu întotdeauna e menţionată boala pe care o îngrijeau. Se pare însă că în unele cazuri întîlnite în condică, boala arătată prin perifrază «patema ce avea», sau numai remediul ce i se aplica, era în mod neîndoios de natură luetică. Pentru acest tratament, se ştie dintr-o epocă mai veche, empiricii la noi foloseau «punerea în salcie», cum de altfel ştim că mai era în uz şi cu şaizeci-şaptezeci de ani mai tîrziu. «Punerea în salcie», cum s-a observat «era un tratament băbesc», pe care l-au cultivat pînă tîrziu, «mulţi din intelectualii Iaşului»[31]). Intre aceştia, cazurile mai notorii sînt ale lui A. D. Xenopol[32]) şi Ioan Creangă[33]). Tratamentul «consta în închiderea» bolnavului «timp de o lună într-o odaie încălzită bine, în înghiţiri de felurite ceaiuri, în dietă şi afumare. Pacientul nu ieşea deloc din odaia cuptor, mînca puţin şi nesărat şi bea multă zeamă caldă de salcie (rădăcini de salsaparilă»[34]).

O însemnare din ianuarie 1815 menţionează plata a 115 lei «unei femei ce au dat salcii unui Ştefan Feredeuş, fiind bolnav»; se indică şi cantitatea de «salcie» folosită în tratament, precum şi preţul «medicamentului», «însă pe 1 ocă salcii 50 de lei» şi «onorariul» doftoroaiei, care nu era nici el mic «65 de lei osteneala ei»[35]). Probabil pentru o boală similară o «Aniţa doftoroaie» primea 80 de lei «pentru un Mihalache Petrariu cu femeia sa ot Tătaraşi» de i-au «tămăduit de patima ce avea»[36]). Dar aceeaşi Aniţă primeşte în iunie-iulie 1815, suma de 25 de lei pentru ca să «tămăduiască la un picior pe un Mihai ot Herţe, fiind degerat»[37]).

O altă «doftoroaie» folosită, a fost «căpităneasa Maria» şi ea, se pare, îngrijind boli de aceeaşi natură, unele în stare de gome. Ea a «tămăduit pe o Marie botezată de rane»[38]). O a treia specialistă folosită la Mitropolie e «doftoroaia Enuli», care în noiembrie 1814, a primit importanta sumă de 187 lei «pentru tămăduitul preotului celui bătrîn de la Bogdana». Din această sumă «însă 87 lei cheltuială», adică medicamentele şi o sută de lei «osteneala sa»[39]). Asupra bolii de care suferia bătrînul preot de la schitul Bogdana, nu sîntem avizaţi, cum nu sîntem avizaţi nici asupra «patimii ce

---

sau, mai probabil, „o mancă" abilitată în boli de copii, „doftoroaie" pediatră a epocii.

31) G. Călinescu, *Ion Creangă*, 1964, p. 238.

32) Xenopol s-a tratat prin 1873. E. Lovinescu, *Titu Maiorescu şi contemporanii lui*, Casa Şcoalelor, 1943, pp. 336-337, după „Amintirile" lui I. Negruzzi.

33) Creangă se pare a se fi supus acestui tratament în anul 1882, G. Călinescu, *op. cit.*

34) G. Călinescu, *loc. cit.*

35) *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, f. 8.

36) *Ibidem*, f. 28.

37) *Ibidem*, f. 21.

38) *Ibidem*, f. 5.

39) *Ibidem*, f. 4.

avea» «un diacon Ierotei, din Ţara Românească» pentru a cărui tămăduire se cheltuise frumoasa sumă de 100 lei[40]).

Indicaţii mai precise avem pentru unele cheltuieli făcute cu diferite boli: în noiembrie 1815 se plăteşte 5 lei «unui Dumitrache pentru doctorii de chelbe», administrate unui cunoscut slujitor al Mitropoliei «lui Iordachi ceteţu» [41]).

Intre anii 1815 şi aprilie 1816, se dau 15 lei «unii Anastasii» bolnavă, pentru (ca) să tămăduiască de friguri[42]); în martie 1816, se plăteşte 3 lei «bărbierului care au luat sînge părintelui Anto=nie»[43]); o indicaţie de după mai 1815 face menţiune de unele prac=tice în tratarea epilepsiei.

In epocă, bîntuia ciuma în ţinuturile învecinate[44]), şi din cînd în cînd se iveau cazuri şi în ţară. Pentru prevenirea ei se luau măsuri recomandate de medici. Intre altele, Mitropolitul, care avea o corespondenţă foarte susţinută în ţară şi peste hotare[45]), a crezut potrivit, desigur la recomandarea medicilor, să dea dispoziţii să se facă o «afumătoare pentru scrisori»[46]).

O notă din noiembrie 1815 dă indicaţii asupra unor cazuri de ciumă ivită în Moldova cu puţin înainte de această dată; sînt indicate şi măsurile care se iau pentru profilaxia molimii, acelea de a se distruge prin ardere tot ce putuse fi în atingere cu cei conta=minaţi sau presupuşi ca atare[47]). Măsuri de natura aceasta vor aduce cîţiva ani mai tîrziu o revoltă a locuitorilor cartierului ieşean Tătăraşi[48]). In adevăr, nota în cauză menţionează suma de 250 lei, acordată ca «milă» postelnicului Ioan Vedi ot Cobeşti (sic Căbeşti), ţinut Tutovii, căruia i s=au ars casa, cu toată averea, pentru năprasnica boală a ciumii»[49]).

Veterinarul epocii, «nalbariul», e amintit şi el în cîteva rînduri,

---

40) *Ibidem*, f. 28 v, şi C. Turcu, *loc. cit.*, p. 27.

41) *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, f. 29. Era, după cît se vede, dascăl la şcoala de pe lîngă Mitropolie. La 1 ianuarie 1816, el primeşte un bacşiş de 11 lei pentru „engomion", adică felicitările spuse mitropolitului, alături de alte obraze ca „dascălul Chiriac", care primeşte însă 50 de lei, „dascălul Chiril" care primeşte 28 de lei şi „dascălul latin" care primeşte 12 lei. Cîte 11 lei primesc numai „Iordachi ceteţu" şi „un copil" (foaia 27). Pentru trebuinţa lui didactică în martie 1816 i se cumpără un „lexicon", pentru care se plăteşte suma de 13.30 lei (*Condica*... foaia 30 v).

42) *Condica de cheltuieli*, f. 20.

43) *Ibidem*, f. 29.

44) Pentru ciuma la Braşov în 1813-1814, dr. Ed. Gusbeth, *Zur Geschichte der Sanitäts Verhältnisse in Kronstadt*. Kronstadt, 1884, pp. 37-38; pentru Ţara Românească în această epocă „Ciuma lui Caragea" la C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, III, 1. Buc. 1942, p. 330-331 şi G. Barbu, *Spi-talul de ciumaţi din Dudeşti*, în „Din istoria medicinii româneşti şi univer-sale" Ed. Acad. Republicii Socialiste România, 1962, pp. 219-221.

45) Arh. Stat. Iaşi, *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, f. 2, „2,30 lei unui lipcan pentru o scrisoare ce au adus de la Ţarigrad"; f. 8 „330 lei pentru nişte scrisori ce s-au adus de la Agenţie" etc.

46) *Ibidem*, f. 24 şi f. 25 v.

47) Nu cunoaştem alte indicaţii asupra unei molime de ciumă ivite în Moldova înainte de 12 noiembrie 1815, data acestei note, dacă nu cumva, aici este vorba de acţiuni petrecute cu ocazia ciumei din 1813-1814.

48) Asupra revoltei din Tataraşi, din 1819, a se vedea A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. V, Iaşi, 1892, p. 422; D. Constantinescu, *Răscoala Tă-tărăşenilor din 1819*, în „Studii şi cercetări..."

49) *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, fila 22 şi C. Turcu, *loc. cit.*, p. 27.

pentru doftorisirea cailor; după mai 1815 se găsesc notaţi în condică 20 de lei «pentru tămăduitul unui cal din rotaşi, nălbarului» [50]); se pare că veterinarul *en titre* al Mitropoliei era «un Gavril nălbariu», pe care-l întîlnim şi în septembrie 1815, înscris cu suma de 26,10 lei, încasată pentru tămăduitul unui telegar din carătaşi» [51]). Umflăturile ugerului vacilor şi bivoliţelor erau socotite ca «muşcături de nevăstuică» şi erau tămăduite cu piele de nevăstuică aplicată pe umflătură, după ce se umezea cu alcool (rachiu), procedeu pe care l-am apucat şi în copilăria mea. O notă din februarie 1815, menţionează suma modică de 1,20 lei «pe o pielcică, de doftorie, de nevăstuică la o bivoliţă» [52]).

Este instructiv să facem un bilanţ al cheltuielilor în chestiuni medicale, consemnate în condică, pentru perioada de ceva mai puţin decît doi ani:

Plata a doi doctori angajaţi permanent . .	1350
» doctorilor folosiţi ocazional . . .	204
» unor empirici	470
» îngrijitoarei	200
Medicamente şi regim	162,20
Instrumente medicale	174
Ajutoare de boală, de studii şi pentru cei dăunaţi	430
Tratamente veterinare	47,30
Total lei	3037,50

Suma de 3037,50, raportată la întregul buget al Mitropoliei din aceşti ani, în valoare de 354.440 lei [53]), reprezintă ceva mai puţin decît 1 la sută. Faţă de cheltuielile de această natură, făcute în epoca noastră, suma poate fi socotită infimă, dar dacă se ţine seama de vremea în care s-au făcut, ea este cel puţin satisfăcătoare.

Aceştia sînt medicii şi empiricii cu medicaţiile lor, consemnaţi în condica de cheltuieli a Mitropoliei Moldovei şi Sucevei, pentru ceva mai puţin decît doi ani: 1814 august 15–1816 aprilie 1. Deşi indicaţiile sînt destul de sumare, ele totuşi aruncă oarecare lumină asupra felului în care erau îngrijiţi bolnavii, acum 150 de ani, la una din marile instituţii ale Ţării.

CONST. A. STOIDE

---

50) *Condica de cheltuieli a Mitropoliei*, f. 21.
51) *Ibidem*, f. 23.
52) *Ibidem*, f. 8 şi Const. Turcu, *loc. cit.*, p. 23.
53) C. Turcu, *Cheltuielile unui Mitropolit*, *loc. cit.*, p. 19.

Limba română literară în opera Mitropolitului Veniamin Costachi

Pentru a înţelege cît de cît rolul Mitropolitului Veniamin în procesul de cultivare al limbii literare române, socot folositor să amintesc sumar unele din preocupările înaintaşilor şi contemporanilor săi în legătură cu această importantă chestiune.

Inainte de epoca în care a trăit Veniamin, problemele referitoare la limbă erau atacate, de cele mai multe ori, doar, tangenţial.

Textele religioase redactate, cum se ştie, în limbile greacă sau slavă, obligau oarecum pe traducători la o anumită topică în frază şi la păstrarea unor cuvinte temeinic înrădăcinate în doctrina şi practica bisericească. Cu vremea, nu s-a mai ţinut seama de această tradiţie ci s-au alcătuit scrieri şi s-au făcut traduceri în spiritul şi firea limbii vorbită de popor. Coresi, de pildă, menţiona într-o predoslovie că a scris «*cărţi de învăţătură, să fie popilor rumâneşti să înţeleagă*»; tot el a scris, cu alt prilej, că «*întru besearică mai vîrtos cinci cuvinte cu înţelesul meu să grăiesc, ca şi alalţi să învăţ, decît un tunearec de cuvinte neînţelease într-alte limbi*»; Mitropolitul Varlaam a scris «*tot mai pe înţelesul oamenilor.., pentru ca să înţeleagă hiecine*»; Simion Ştefan preciza că acele cuvinte «*sînt bune carele le înţeleg toţi*»; Mitropolitul Dosoftei arăta că «*cela ce spune de-nţăles, besearecă zideaşte*».

Cronicarii şi istoricii vechi au mers mai departe. Pe lîngă preocuparea de a scrie într-o formă literară, ei s-au referit şi la aspectul latin al limbii române. Grigore Ureche, Miron Costin, Stolnicul Constantin Cantacuzino şi Dimitrie Cantemir au încercat chiar să dovedească latinitatea limbii noastre arătînd că multe din cuvintele acestei limbi provin din latină.

In a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea, chiar pe vremea Mitropolitului Veniamin Costachi, «reprezentanţii şcolii ardelene s-au remarcat printr-o erudiţie recunoscută în domeniul istoriei şi al filologiei». «Şcoala ardeleană deschide un capitol nou şi important pentru dezvoltarea ideilor despre limbă şi stil în cultura romînă». S. Micu, P. Maior, I. Budai Deleanu şi alţi învăţaţi, pregătiţi în şcoli apusene de mare prestigiu, stăruind, «pentru afirmarea literaturii şi a limbii române, au avut nevoie de un important volum

de termeni şi de construcţii noi care au asigurat înnoirea lexicului limbii române literare».

Ocupându-se, între altele, de aspectul latin al limbii române şi de chestiunea continuităţii elementului daco-roman pe teritoriul locuit astăzi de români, reprezentanţii şcolii ardelene au scris opere lingvistice, gramatici, manuale de retorică, dicţionare care «au avut un rol important în adoptarea alfabetului latin şi în fixarea unor norme ale limbii literare, în afirmarea limbii române dincolo de hotarele ei».

Activitatea cărturărească stăruitoare a reprezentanţilor şcolii ardelene a contribuit, în mare măsură, la înlăturarea turcismelor şi grecismelor din limba română, la înlăturarea unor arhaisme care nu mai erau înţelese de popor, la introducerea alfabetului latin şi la statornicirea unor norme ale limbii literare. Prin scrierile lor, «fondul istoric latin al limbii se îmbogăţeşte cu un mare număr de neologisme romanice, răspîndite apoi şi în scrierile autorilor munteni şi moldoveni».

În atmosfera de preocupări în legătură cu limba literară au apărut spre sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea mai multe opere scrise de oamenii de cultură din acea vreme. Ienăchiţă Văcărescu a tipărit *Gramatica rumânească*, Radu Tempea, de asemenea, o *Gramatică românească*, Paul Iorgovici a tipărit *Observaţii de limba românească*, C. Diaconovici Loga a publicat *Ortografie sau dreapta scriere* cum şi *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*. În anul 1825 apărea *Lexiconul de la Buda* a cărui prefaţă cuprinde interesante contribuţii referitoare la originea şi la aspectul latin al limbii române; B. P. Mumuleanu în prefaţa scrierii sale, *Caracteruri* face consideraţii asupra problemelor limbii literare propunînd: «Să lucrăm limba noastră cea vorbitoare şi să luăm numai acele (cuvinte) care ne vor fi de lipsă de la greci şi de la latini, iar ceale slavoneşti vorbe şi ziceri cîte sînt dulci la auzul nostru şi cîte sînt prea de obşte în norod, să le întrebuinţăm, iar cîte sînt numai în gurile celor învăţaţi şi cîte sînt aspre de fărîmă limba şi dinţii noştri să le lăsăm»; în anul 1828, I. Eliade Rădulescu tipărea *Gramatica* în a cărei prefaţă preconiza, între altele, simplificarea alfabetului chirilic şi adoptarea neologismelor din surse romanice pentru înlocuirea termenilor greceşti şi turceşti.

Pe lîngă aceste scrieri a căror obiectiv esenţial era limba, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, în provinciile locuite de români, au apărut consideraţii, opinii, sugestii şi soluţii ale unor scriitori — V. Aron, Văcăreştii, Gh. Asachi, Gh. Lazăr, C. Conachi, D. Ţichindeal ş. a. — referitoare la limba literară română.

Preocupările dominante ale tuturor cărturarilor din vremea aceea erau axate, mai cu seamă, pe următoarele idei: Originea daco-romană a poporului român, continuitatea elementului daco-roman în Dacia, latinitatea limbii române, încărcarea nefirească a vocabularului român cu termeni slavi, greceşti şi turceşti, curăţirea limbii române de tot ceea ce suna greoi, adoptarea unor cuvinte romanice potrivite cu spiritul şi structura

originară a limbii române. Însufleţiţi de înalte idei patriotice, scriitorii şi în genere cărturarii români din acele vremuri urmăreau, şi pe calea aceasta, afirmarea naţională a poporului român.

Ca cei mai mulţi din înaintaşii şi contemporanii săi, Mitropolitul Veniamin a acordat în scrierile sale o deosebită atenţie limbii deoarece, ca şi ei, era deplin convins că o carte care circulă, scrisă într-o limbă îngrijită, poate contribui în mare măsură la eliminarea unor particularităţi fonetice şi lexicale, la îmbogăţirea vocabularului, la statornicirea unor forme gramaticale, la limpezirea şi cultivarea limbii literare cum şi la unitatea ei.

În mai multe prefeţe-pastorale, scrise pentru cărţile tălmăcite din limba greacă, Mitropolitul Veniamin se referă la «limba naţiei» sale, la «patrioticeasca limbă» a românilor, la necesitatea înţelegerii textelor tipărite de către cei care le ascultau sau le citeau. Prin preocuparea aceasta, Veniamin se încadrează în categoria oamenilor de cultură care au adus preţioase contribuţii în opera de cultivare a limbii literare române.

Una din prefeţele-pastorale scrise de el constituie, în legătură cu limba, un document de cea mai mare importanţă. Este vorba de *Prefaţa-pastorală* a cărţii *Dumnezeeştile-Liturghii* tipărită la Iaşi în tipografia Sfintei Mitropolii în anul 1834 din care reproduc mai multe pasaje :

«Pecum limba grecească este fiica limbii Elineşti, de asemenea, limba Românească este fiică limbii Latineşti, carea au fost limba Romanilor strămoşilor noştri, cii ci la 105 după Mîntuitorul Hs. neau adus din Italia, vechea patrie şi neau lăcuit aice în Moldova, ţara Românească, Ardealul şi Banatul, care Ţeri se numea pe atuncea Dachia, fiind că să lăcuia de o Gintă numită Dachi.

«Pe aceştia bătîndu-i Romanii şi stîrpindui, pămîntul lor au împărţit de împăratul Roman Traian la veniţii din Italia strămoşi precum sau împărţit pămîntul Palestinei Izrailitenilor...

«Noi dară carii ne numim Români pentru că ne tragem din Romanii aceia, am avut precum limba curată a Romanilor, aseminea şi Scriptura adecă slovele limbii lor apoi cu vreo 400 ani înainte decă pela 1400 dela Hs. în zilele Domnului Alexandru cel bun, precum mărturiseşte Domnul ţării Cantemir, lepădînduse atît de prin Biserici, cît şi din canţeleriile ocîrmuirii, literele precum şi graiul românesc, s-au introdus slovile şi limba sîrbească (slavonă). Această limbă streină au fost întrebuinţată prin Biserici şi canţelerii peste 200 ani, pînă în zilele D. Vasile Vodă, carele zidind Monastirea Sfinţilor Trierarhi din Eşi au înfiinţat şi o academie în limba latinească, muma limbii noastre şi au rănduit ca săse înveţe deciia şi săse scrie şi în limba Românească, înfiinţînd în această Monastire şi o tipografie la anul 1644.

«Între ceale dintîi cărţi tipărite în acea tipografie Domnească pre carea au fost trimiso prea învăţatul Moldovean Mitropolit al Kievului Ieremia (în loc de Petru) Movila, fratele Domnului Moisi Movilă Voievod, este tîlcuirea evangheliei, tăl-

măcită de Mitropolitul de atuncea Varlaam în a căruia precuvîntare să arată urzirea tipografiei.

«Al doilea rănd de cărţi Bisericeşti ivite în limba Românească sînt ceale tipărite de învăţatul Mitropolit Dosoftei, carele au stătut în zilele Domnului Duca ctitorul Cetăţuei la anul 1674 de cînd mai cu seamă începu asă ceti prin Biserici în limba naţiei rînduiala Bisericii.

«Aşa este Psaltirea în versuri şi în proză, Paremieriul, Liturghia, Ceasoslovul, Prologariul seau Vieţile Sfinţilor pe scurt, Octoihul pe scurt, poate şi altele. Toate tipărite în tipografia Mitropoliei, hărăzită de prea fericitul Patriarh al Moscovei Ioachim, precum mărturiseşte însuşi Mitropolitul în următoarele stihuri tipărite în paremieriu faţa 130 zicînd:

«Aruncată dară limba Românească şi învăţătura precum sau văzut prin două sute ani, cînd pe urmă începu a se tălmăci în ea cărţile Bisericeşti din ceale sîrbeşti, tălmăcitorii au aflato ajunsă la atîta sărăcie şi stricăciune, uitînduse multe cuvinte ale ei Româneşti şi în locul lor intrînd altele streine, mai vîrtos sîrbeşti sau slavoneşti, cu prilejul întrebuinţării acelor limbi, încît numiţii neavînd Gramatică, neavînd Lecsicon Românesc, ne avînd de unde să înveţe regulat limba sau văzut nevoiţi a amesteca o mulţime de cuvinte slavineşti, cu carele au stricat foarte mult curăţănia graiului Românesc, ce avea mainainte de a se lepăda scrisoarea şi cartea Latinească, aseminea fel de stricăciune limbii Româneşti fac pînă astăzi cărturarii ne învăţaţi, încît dacă nu să va pune stavilă întrebuinţării cuvintelor streine neromane precum sînt cele Sîrbeşti sau slovineşti, Ungureşti, Turceşti şi altele asemenea, şi dacă în locul acestora nu se vor lua înapoi cuvintele ceale adevărate Româneşti părăsite şi uitate, care se păstrează parte prin cărţile şi documentele vechi, parte prin gura poporului, şi dacă nu vom întrebuinţa pe aceste înlocul celor streine, precum au făcut toate naţiile ce au voit ase cultivi, apoi săva împresura graiul naţional din an în an, pînă ce va lipsi cu totul şi prin aceasta va peri naţia noastră Românească, precum au pierit toate naţiile ce şau părăsit limba lor. Drept aceia tuturor carii să împotrivesc cuvintelor adevărate Româneşti ce acum au început învăţaţii naţiei iarăşi ale întrebuinţa, ştiut să fie că să fac duşmani naţiei lor Românesti».

Arătînd, în continuare, că vechii tălmăcitori au denaturat înţelesul sfintelor scripturi deoarece nu cunoşteau cuvintele Româneşti şi dînd chiar unele exemple de acest fel, Mitropolitul Veniamin Costachi adaugă în prefaţă că s-au sîrguit a introduce adevărate cuvinte româneşti în locul celor străine. Înşiră apoi mai multe cuvinte în locul cărora pot fi folosiţi termenii româneşti: *binecuvîntare nu blagoslovenie, trisfinţită cîntare nu tresfstoe, dreptslăvitoriu nu pravoslavnic, chemat nu oglaşenic, înainte sfinţită nu presfeştelnă, înmormîntare nu pogrebanie, uşă nu dveră, masă nu prestol, tămîitoare nu cădelniţă, tămîiază nu cădeşte, stea nu zvezdă, lance nu copie, brîu sau cingătoare nu poias, mînecări nu rucaviţe, mezonoptică nu*

polonoşniţă, mînecare nu utrenie, rugăciune de seară nu vecernie, popor nu norod etc.

Cuvinte pentru care nu se găsesc termeni potriviţi în limba română se pot păstra «cum le au întîii alcătuitori adică Grecii: *Polieleu, Litie, Panahidă, Liturghie, Proscomidie, Antifoane, Potiriu, Catapeteazmă, Icoană, Tetrapod, Analoghiu, Evanghelie, Felon, Epitrahil, Stihariu* şi altele asemenea, pre care feliu de cuvinte numite ofiţiale, le întrebuinţează şi muma limbii noastre Latină».

Mitropolitul Veniamin mai propune, tot în această prefaţă, înlocuirea unor cuvinte slavoneşti cu unele cuvinte greceşti: «mai bine este a zice *Doxologhie* de cît *Slavoslovie, Ortodox* de cît *Pravoslavnic, Evharistice* în loc de *Precistanii, Misterii* de cît *Taine... Sinod* de cît *Sobor, Evhologhiu* în loc de *Molitvenic... Chinonic* în loc de *Priceasnă, Văhod-Ieşire, Văzduh-Aer, Vozglas-Ecfonină*».

Prefaţa Liturghierului din 1834 se încheie astfel: «Deci dară fiecare cetitoriu ştiind scoposul şi folosul unor aseminea îndreptări şi cuvinte româneşti, întrebuinţate în locul celor streine, împresurătoare limbii noastre, nu numai să nu să dişenţeze seau să cîrtească asupra lor, dară săle priimească cu bucurie ne îndoinduse cît de puţin de folosul lor, ca de un mîntuitoriu lucru... nemirînduvă de prefacerea şi schimbarea a unor cuvinte sau nume. Căci avem pildă pre alte limbi mai vechi decît această Moldoromânească, dupre cum limba cea ellinogrecească carea este de atîtea mii de ani, aşăzată de mari înţelepţi şi filosofi, pre temeiuri neclătite ale măiestriei gramaticeşti şi a altor sisteme ale învăţăturilor, avînduşi începutul său aşa de întemeiat, încît pînă astăzi primeşte de la fiii săi iscusiţi şi iubitori de înţelepciune, spre podoaba sa multe îndreptări; dar cu cît mai vîrtos a noastră, carea nici pre un temeiu din ceale mai sus arătate nu este aşăzată, ci săvă miraţi de negrăita înţelepciune aatoatei făpturi ziditoriului, cum din nimica pre toate leau adus întru a fi, precum şi pre această limbă atît de împresurată de multe altele, oau suit la atîta înălţime şi vrednicie, încît să binevoiască ane învrednici săi aducem prin trînsa doxologhii, ceareri şi mulţemiri, închinîndune Sfintei Treimi întru ofiinţă, Părintelui şi Fiului şi Sfîntului Duh».

Citind această prefaţă pastorală care reflectă ideile Mitropolitului Veniamin Costachi referitoare la limbă, se poate ajunge la următoarele concluzii:

1. Alesul ierarh al Bisericii Ortodoxe Române era deplin convins că literatura contribuie într-o mare măsură la cultivarea, unitatea şi statornicirea limbii literare; de aceea scriitorul trebuie să aleagă cele mai potrivite şi mai expresive cuvinte, să folosească forme gramaticale logice. Cele două surse în care scriitorul român găseşte cuvintele cele mai indicate pentru a exprima ideile şi sentimentele sale sînt «*cărţile şi documentele vechi*» cum şi «*gura poporului*».

Literatura bisericească, pe de o parte, prin conţinutul ei contribuie la îndrumarea şi instrucţia religioasă a credincioşilor iar, pe de altă parte, prin forma ei literară la cultivarea şi uni-

tatea limbii literare române. Ca orice scriitor, prin urmare, scriitorul bisericesc fie că tălmăceşte din alte limbi, fie că alcătuieşte scrieri proprii, trebuie să-şi îmbrace expunerile într-un veşmînt cît mai literar.

Procesul de cultivare al limbii literare ar putea fi exprimat sugestiv prin cuvintele folosite în Liturghia Ortodoxă, «Ale Tale dintru ale tale», adică tot ceea ce prezintă scriitorul cu măiestria literară, nu este decît ceea ce a descoperit în gura poporului şi în cărţile vechi : popor-scriitor-popor.

2. Veniamin cunoştea bine problemele pe care le frămîntau oamenii de cultură din epoca sa. Cunoştea ideile reprezentanţilor şcolii ardelene în legătură cu originea poporului român şi a limbii române, ideile lui I. Eliade Rădulescu şi ale tuturor cărturarilor, avea la dispoziţia sa lexicoanele şi gramaticile tipărite pe care le utiliza la traducerile scriitorilor bisericeşti. Dezvăluindu-şi părerile cu privire la originea poporului său şi cu privire la latinitatea limbii române, el s-a folosit, fără îndoială, de izvoare literare, dar n-a căzut în exagerări supărătoare. Aproape toate opiniile şi ideile sale referitoare la limbă s-au dovedit fireşti şi sănătoase.

3. Raportul de filiaţie al unei limbi se determină prin fondul principal de cuvinte şi prin structura gramaticală a acelei limbi. Afirmînd că «limba noastră Românească este fiica limbii Latineşti», Veniamin ştia că multe cuvinte uzuale din limba română sînt de origine latină, de asemenea, că, structura gramaticală a limbii române este neîndoielnic latină. Ştia, fireşte, că în limba noastră au intrat cuvinte slavoneşti care făceau parte din patrimoniul acestei limbi. Limba română însă a fost «împresurată» de mulţimea neologismelor, a cuvintelor de înrîurire; procesul acesta a pricinuit eliminarea unor cuvinte din limba strămoşească şi, treptat, uitarea lor. De aceea, pentru înlocuirea cuvintelor care sunau greoi, nefiresc, arhaic, Veniamin a propus introducerea în limba română a unor cuvinte compuse, la rîndul lor, din cuvinte care făceau parte din fondul principal al limbii. Ceea ce a propus el, şi în mare parte a şi folosit, nu sînt numaidecît cuvinte latineşti ci şi slavoneşti dar legate organic în lexicul limbii române.

Foarte mulţi termeni bisericeşti, denumind mai cu seamă, acţiuni, obiecte şi momente liturgice, propuşi de Veniamin, s-au impus în limba română şi sînt folosiţi pînă astăzi.

4. Spre deosebire de unii din contemporanii săi care preconizau soluţii puriste, Veniamin n-a mers aşa de departe în legătură cu eliminarea unor cuvinte străine de firea limbii române. Dimpotrivă, el a preconizat menţinerea cuvintelor care «nu se pot rosti în graiul românesc». Prin urmare, neologisme pot fi adoptate şi păstrate dar numai atunci cînd nu se află în limba română termeni deplin corespunzători.

Fiind vorba de terminologia bisericească, Veniamin adaugă că «mai de cuviinţă este ase ţînea (cuvintele) aşa precum le au întîii alcătuitori adică Grecii». Fireşte, este vorba de termeni bisericeşti abstracţi care nu pot fi redaţi prin cuvinte româneşti ; în cazul acesta, în literatura bisericească trebuie păstraţi

termenii greceşti adaptaţi la structura morfologică a limbii române. Preferinţa Mitropolitului Veniamin pentru limba greacă drept sursă de îmbogăţire a limbii române este explicabilă. Greaca este o limbă cu tradiţii literare milenare, cu un vocabular bogat şi variat ; Cărţile Noului Testament s-au scris în această limbă ; mai toate rînduielile şi formele de viaţă bisericească au fost denumite cu termeni greceşti care au căpătat în procesul de organizare al vieţii bisericeşti valoarea unor termeni tehnici de neînlocuit ; pe deasupra, Veniamin cunoştea foarte bine limba greacă pentru care — cum rezultă din scrierile sale — avea o deosebită consideraţie.

Prefaţa pastorală a Liturghierului tipărit în anul 1834 la Iaşi oglindeşte, cum s-a văzut, părerile, concepţiile şi sugestiile Mitropolitului Veniamin în legătură cu limba literară.

El nu s-a mulţumit însă numai cu atît. Alături de unii din contemporanii săi — uneori chiar mai hotărît decît aceştia — a stăruit pentru folosirea limbii române în şcoli şi pentru cultivarea ei. In sfîrşit, în scrierile sale — fie traduceri, fie lucrări originale — se observă o grijă deosebită pentru înlăturarea arhaismelor şi aspectelor fonetice care sunau supărător, pentru alegerea şi utilizarea celor mai expresive cuvinte şi pentru expuneri logic închegate. Fraza Mitropolitului Veniamin izvorîtă din grija şi preocuparea sa de estetizare a limbii este încă proaspătă. Scrierile sale citite în biserici sînt uşor înţelese de credincioşi.

Limba scrierilor Mitropolitului Veniamin a constituit tema unor lucrări şi cercetări îndelungate. Tot ce a scris acest ierarh oferă o viziune de ansamblu în legătură cu limba sa şi, mai cu seamă, în legătură cu importanta sa contribuţie referitoare la cultivarea limbii literare.

Deocamdată, putem dobîndi o imagine, cît de cît aproximativă, în legătură cu limba folosită de Mitropolitul Veniamin pornind, de pildă, de la textul Liturghierului editat în anul 1834 şi de la prefeţele-pastorale alcătuite pentru cărţile bisericeşti tipărite de el.

Deşi este preocupat de eliminarea unor particularităţi de limbă, a unor arhaisme frecvente în scrierile bisericeşti anterioare şi în graiul popular al moldovenilor, cu toate acestea în scrierile sale se află multe din acestea : *cinevaşi, sineş, iasă, iaste, lăcuiesc, îmbii* (în loc de ambii), *preste, pre, dupre, supt, subt ;* de asemenea se întîlnesc numeroase inconsecvenţe de grafie — justificate, în parte, de semnele cirilice — dezacorduri gramaticale, reduceri de litere etc. ; uneori găsim pe *e* substituit în locul lui *ă* sau *a* — *mulţemim, recomenduit,* sau *ă* în locul lui *e* = să *jărtfim, şăzi, mesă ;* de asemenea, transformarea lui *i* în *î* prin ocluziune guturală : *rîsipite, sîngur, eşînd, întrare ;* la unele substantive şi adjective terminate în *r* adaugă sufixul *iu* = *ascultătoriu, potiriu, ceriu, orariu, tropariu, altariu, iubitoriu, datoriu, făcătoriu, tîlhariu, purtătoriu ;* uneori derivă prin

mijlocirea sufixului *ciune* = *mîhniciune;* utilizează pluralul în — *uri* pentru unele substantive neutre; *acoperămînturi, manuscrisuri, mormînturi* etc. Din graiul popular moldovenesc a luat, fără îndoială, unele forme verbale: *puind, viind, ţiind;* tot din aceeaşi sursă a luat imperativul de întărire: *deeţi ţie,* pronumele demonstrativ *cii* (în loc de cei), pronumele relativ *ci* (în loc de *ce* sau *care*), pronumele relativ *carii* (în loc de care); rar de tot întîlnim pronumele de întărire *«toţi noi»;* ca şi Mitropolitul Varlaam utilizează expresia *mai chiar.*

Înrîurit de limba greacă, Veniamin a folosit la unele verbe provenind din această limbă, sufixele — *esc (ăsc)* — *arisi,* — *isi,* — *os: Catihisăsc, paretisăsc, critisi, analoghisi, nepublicarisi, clironomisi, ierurghisi, filotimisi;* tot sub înrîurirea limbii greceşti a folosit sufixul — *os: cliros, scopos, teoreticos, practicos.*

Din aspectele sintactice ale limbii Mitropolitului Veniamin atrag atenţia: negaţia simplă: *nimenea este vrednic,* nerepetarea complementului direct = *ci învredniceşte a să aduce ţie de mine păcătosul, pomenească pe tine Domnul Dumnezeu întru împărăţia Sa;* foloseşte un genitiv adînc înrădăcinat în limba veche românească = *strămoşul a tot neamul omenesc;* postpune adverbul *foarte* — *dorind foarte să nu să înstrăineze;* antepune adjectivul = *cel cu bun chip Iosif;* plasează, dar foate rar, prepoziţia = *pre* înaintea acuzativului = *cerul cuprinde întru sineş pre steale.*

Lexicul scrierilor Mitropolitului Veniamin cuprinde numeroase grecisme, frecvente, de astfel, în unele tipărituri de la finele secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, cum şi în graiul claselor dominante de atunci: *politie, poftorire, lexicon, afierosit, vivlioteca, plirofoniască, simpatriot, sinepitrop, praxis, dicasterie, ipochimen, dihonie, diadohisi, provlimă, iotetisit ş. a.;* unele slavonisme folosite de Veniamin au dispărut din limbă: de *iznoavă, vorovite, pozvolesc, pripec, sinesit* în timp ce altele sînt păstrate: *pizmaş, norod, zălog, pravoslavnic, zavistie, dajdie* etc. Un cuvînt, *cilen,* (membru al Sfîntului Sinod) de origină rusă, folosit de Veniamin, a dispărut cu totul din limbă; turcismul: *vechil* este întîlnit şi la alţi scriitori pînă în vremea noastră. Cuvintele de origină franceză referitoare la aspecte din viaţa nouă a Ţărilor Române sînt multe în lexicul lui Veniamin: *simbol, gintă, provincie, soţial, naţie, ofiţial, sistemă, patrie, gramatică, critică, sintaxă, haritate, depozit* etc.

Deşi unele cuvinte folosite de Veniamin; din *trimiterea* (în loc de epistola), cîntarea *heruvimică, heruvimicescul* scaun, preotul se roagă *în tăcute* (în loc de taină), *trupuri* (în loc de exemplare sau volume), iubite-voi Doamne *tăria mea* (în loc de vîrtutea mea), sînt în firea limbii române, cu toate acestea sînt prea puţin folosite de către autorii bisericeşti de mai tîrziu.

Dorind să se introducă în biserică «cuvinte adevărate româneşti», Veniamin a propus termeni care încet-încet s-au impus: *binecuvîntare* (în loc de blagoslovenie), *trisfinţită cîntare* (în loc de tresfstoe), *dreptslăvitoriu* (în loc de pravoslavnic), *binecinstitor* (în loc de blagocestiv), *înainte sfinţită* (în loc de pre-

dsfestelnă), *înmormîntare* (în loc de pogrebanie), *stea* (în loc de zvezdă), *mezonoptică* (în loc de polonoșniță) ș. a.

Deși are sonoritate muzicală, cuvîntul *cincizecelnic* (în loc de penticostar) propus de Veniamin, cu toate acestea n-a fost acceptat.

Silința Mitropolitului Veniamin pentru cultivarea limbii literare române este vădită și de stilul său literar. Deseori, în expunerile sale apar inversiuni, repetiții, prepoziții de tip interogativ, exclamativ, imperativ etc., adică procedee care înviorează și îmbie la lectură sau ascultare. Se vede, prin urmare, și în această direcție efortul său pentru exprimarea ideilor și sentimentelor în tipare de limbă cît mai frumoase.

Deși prin conținutul lor cărțile bisericești tipărite de Veniamin sînt eminamente cărți didactice în care un loc important îl ocupă expunerea parenetică, totuși întîlnim uneori în scrierile sale narațiuni descriptive și evocări care ar putea înscrie aceste cărți între operele literare. Referindu-se, de pildă, la tulburarea pricinuită de eterie în anul 1821, iată ce scrie în prefața cărții *Istoria Scripturii Vechiului Testament* Iași 1824 :... «cîmpi cu necuprinsă de ochi întindere, era plini de norod, ceriul avînd acoperemînt și așternut numai pămîntul: șiraguri necurmate pre drumuri de bărbați și femei cu copii în brațe îmbulzindu-se năvălea la scăpare. Codrii cei mai adînci gemea de norod, rătăcind. Cel mai ticălos bordeiu în locul de scăpare, se părea palat la cei cari mai înainte nu încăpea în ceale mai desfătate curți, iar cei mai mulți dintre aceștia, să desfăta pe supt trăsurile lor, dosindusă de soare și de ploae» ; referindu-se la importanța Penticostarului tipărit în 1834 la Mănăstirea Neamț iată ce scrie în prefață ; «O carte aurită ! Tu ivindute rîsipești toată întristarea sufletelor și Bisearica lui Dumnezeu se umple de lumină și de strălucire ! Tu arătîndute gonești toată posomorîrea fețelor ce să pricinuiește din intristarea inimilor celor obidite de lacrimi și de amărăciune. Tu pe toți credincioșii îi chiemi ca de obște să să veselească. Tu de obște tuturor le dai bune nădejdi de mîntuire».

Frazele citate și altele nu sînt, firește, de ajuns pentru trecerea Mitropolitului Veniamin între scriitorii maeștri dar ele oglindesc într-o oarecare măsură preocuparea sa pentru o expunere îngrijită și sugestivă.

În procesul de cultivare al limbii literare prin literatura religioasă, tipăriturile Mitropolitului Veniamin constituie un pas înainte. Atît în traduceri cît și în scrierile originale, îndepărtînd unele arhaisme, unele particularități de limbă care i se păreau anacronice și propunînd cuvinte mai apropiate de firea limbii române mitropolitul arată că a fost condus de o «normă literară».

Ca și înaintașii săi în scaunul mitropolitan al Moldovei și Sucevei — Varlaam și Dosoftei — Mitropolitul Veniamin n-a fost robul operelor scrise în limba greacă deși o prețuia — limbă

sacră alături de ebraică, latină şi slavă ci a vădit iniţiativă şi libertate în lucrarea de tălmăcire. El n-a căzut în ceea ce s-ar putea numi dogmatism lingvistic, n-a fost, adică, îngrădit, pe de o parte de autoritatea cărţilor adînc îndătinate în Biserică, iar pe de alta de autoritatea limbii greceşti.

Folosind limba vorbită de popor, şi limba documentelor şi textelor vechi, Veniamin din poziţia sa de slujitor al Bisericii, deşi în scrierile sale sînt multe forme gramaticale şi multe cuvinte cu rezonanţă nefirească, a adus o contribuţie deosebită în acţiunea de cultivare şi de unitate a limbii române. El stă alături de cărturarii şi scriitorii contemporani care, pe de o parte, s-au silit să limpezească limba noastră, iar pe de alta s-o îmbogăţească pentru a se putea exprima prin mijlocirea ei idei şi sentimente înalte.

Scrierile Mitropolitului Veniamin citite sau ascultate de credincioşi în biserici au contribuit la statornicirea limbii literare în mai mare măsură, chiar, decît scrierile cu tematică laică a căror circulaţie era mult mai limitată în condiţiile de viaţă social-politică de la începutul secolului al XIX-lea.

Între credincioşi scrierile lui Veniamin au îndeplinit un rol dublu : acela de îndrumare şi instrucţie religioasă şi acela de instrument potrivit prin care se cultiva, unifica şi fixa limba română literară.

Tălmăcitorii şi diortositorii textelor vechi bisericeşti şi lingviştii au în scrierile lui Veniamin un bogat izvor referitor la limba română de la începutul secolului al XIX-lea. Izvorul acesta trebuie căutat şi folosit cu mai multă stăruinţă.

Pr. SCARLAT PORCESCU

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ

— Boldan E., *Şcoala ardeleană*, 1959.
— Bulgăr Gh., *Problemele limbii literare în concepţia scriitorilor români*, 1966.
— Cazacu B., *Studii de limbă literară*, 1960.
— Constantinescu-Iaşi, P., *Relaţiile culturale româno-ruse în trecut*, 1954.
— Graur Al., *Evoluţia limbii române*, 1963.
— Haneş V. P., *Dezvoltarea limbii literare române în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, 1927.
— Iorga N., *Istoria Bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, II, 1932.
— Macrea D., *Studii de istorie a limbii şi lingvisticii româneşti*, 1965.
— Munteanu Romul, *Contribuţia şcolii ardelene la culturalizarea maselor*, 1962.
— Piru Al., *Literatura română veche*, ed. II, 1962.
— Rosetti Al., Cazacu B., *Istoria limbii române literare*, 1961.
— Teodorescu E., *Gramatica lui Eliade Rădulescu*, în Analele Universităţii Iaşi, I, 1955.
— Ursu A. N., *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*, 1962.

Pregătirea pentru căsătorie

FRAŢI CREŞTINI,

In multe feluri şi despre multe chestiuni v=am vorbit de cînd mă aflu în mijlocul vostru ca preot. V=am tîlcuit pînă acum cuprinsul minunat al Evangheliei Domnului Hristos. V=am vorbit despre trecutul Bisericii noastre. V=am zugrăvit faptele minunate ale sfinţilor. V=am amintit apoi, în multe rînduri, despre îndatorirea de a vă iubi Patria.

A rămas însă o latură a învăţăturii duhovniceşti care nu vi s=a propăvăduit. Mă gîndesc la îndatoririle credincioşilor faţă de viaţa de familie.

Familia!... Ce aşezămînt dumnezeesc!... Ce cuvînt scump nouă tuturor!... Zicem «familie» şi înaintea ochilor noştri apar chipurile de neuitat ale părinţilor care ne=au născut şi ne=au crescut... Zicem «familie» şi ne gîndim la fraţii şi surorile în mijlocul cărora ne simţim atît de bine...

Familia este căminul cald în care bărbatul şi femeia se împărtăşesc de roadele binecuvîntării lui Dumnezeu şi de marile bucurii ale vieţii. Familia este leagănul scump al omenirii, în care se dezvoltă, ca nişte flori în lumina soarelui, vlăstarele tinere ale neamului. Familia, în sfîrşit, este patria în mic, de a cărei tărie şi sănătate depinde vigoarea şi viitorul patriei.

Despre familie mi=am propus să vă vorbesc, cu ajutorul lui Dumnezeu, în duminicile care urmează. Vă voi arăta care sînt temeliile pe care ea se reazimă, menirea ei în societate, mijloacele de a o întări şi a o apăra.

S=a zis cu drept cuvînt că familia este cea dintîi şi cea mai importantă celulă a societăţii omeneşti. Dar celula aceasta îşi are potrivnicii săi; este atacată de păcate care o slăbesc şi ameninţă s=o distrugă. Sînt patimile urîte, şi naravurile care se arată la tot pasul: neînfrînarea, divorţul, lepădarea pruncilor, educarea greşită a copiilor.

In toate timpurile, aceste rele au secătuit viaţa de familie.

Trebuie apărat sfîntul aşezămînt al familiei de puterile ameninţătoare ale răului. De apărat şi de întărit, căci orice clătinare este un pericol pentru societate. De aceea, îmi voi împlini slujba apostolatului în mijlocul vostru şi nădăjduiesc că străduania mea îşi va da roadele sale.

FRAŢILOR,

Cuvîntul meu de început va fi închinat tineretului şi va privi datoria pregătirii pentru căsătorie.

Se ştie că temelia vieţii de familie o alcătuieşte actul căsătoriei. Prin acest act, două persoane libere, bărbat şi femeie, se angajează în faţa conştiinţei să vieţuiască în comun, să se ajute întreolaltă, să nască prunci şi să se bucure de toate drepturile pe care le stabilesc legile firii şi ale societăţii.

Dar după cum la o construcţie se trasează mai întîi, se sapă şi se aşează fundaţiile, aşa la o căsătorie trebuie să se asigure condiţiile materiale şi morale pentru ca acea unire dintre soţi să-şi atingă scopurile sale. Asta înţelegem noi prin «pregătirea pentru căsătorie».

Cînd Dumnezeu a dorit să fie preamărit de Israilteni, a dat o poruncă lui Moisi şi a zis: *„Să-mi faci un locaş sfînt şi Eu voi locui în mijlocul lor. Să faceţi cortul şi toate vasele lui după chipul pe care ţi-l voi arăta“* (Eşirea, 25, 8-9).

Cînd tinerii se pregătesc pentru marele act al vieţii, – căsătoria – părinţii lor trupeşti şi sufleteşti, trebuie să-i povăţuiască în toate laturile, în toate privinţele, pentru ca viaţa lor viitoare să le asigure fericirea. «Să faceţi cortul după chipul pe care îl voi arăta».

Iată care sînt cele mai importante lucruri pe care trebuie să le aibă în seamă părinţii şi tineretul:

1. Viitorilor soţi li se va cere mai întîi vîrsta potrivită pentru a se angaja în viaţa conjugală.

Regula generală este ca oamenii să îmbrăţişeze starea de căsătorie. La aceasta îi îndeamnă înclinarea firii şi binele societăţii.

Pentru căsătorie se cere o vîrstă anumită, cînd puterile trupeşti şi sufleteşti sînt capabile a împlini îndatoririle vieţii în comun. Etatea cea mai bună trebuie considerată acea stabilită de codul familiei. Pentru mai multe motive se recomandă încheierea căsătoriilor între 20 şi 30 de ani, cînd tinerii şi-au asigurat mijloacele de trai, cînd au cîştigat destulă experienţă şi cunoştinţe în ale gospodăriei şi vieţii.

Căsătoriile copiilor prea tineri, sau unirea persoanelor cu prea mare deosebire de vîrstă, trebuie evitate pe cît posibil.

Tot în legătură cu vîrsta se cuvine să amintim datoria de a chibzui bine şi a cerceta îndelung caracterul persoanei de care vrei să-ţi legi viaţa. Căci de multe ori o hotărîre pripită aduce o căinţă lungă. Căsătoria este un angajament pentru viaţa întreagă, un lucru mare, o taină dumnezeească şi ea trebuie încheiată cu chibzuinţă. Un proverb zice că «cel ce se căsătoreşte rău, îşi are în casă iadul său».

2. Un alt lucru foarte important de care trebuie să se ţină seama este *sănătatea* mirilor. Tinerii candidaţi de căsătorie trebuie să se bucure de o sănătate deplină. Asta o cere atît fericirea lor proprie, cît, mai ales, fericirea viitorilor copii ce-i vor aduce pe lume. Cei bolnavi să se trateze cu grijă, să se vindece mai întîi.

3. *Motivele* alegerii viitorilor soţi trebuie să fie o altă grijă

deosebită în vederea căsătoriei. Motivul cel dintîi – aş zice unicul motiv – care trebuie să-i călăuzească pe cei ce doresc să păşească drumul cel frumos dar plin de răspundere al căsniciei, este *iubirea.*

Cînd zic «iubire» nu mă gîndesc la atracţia simţurilor care se hrăneşte din frumuseţea trăsăturilor feţei, din strălucirea ochilor, din culoarea părului ...ci am în vedere acea afecţiune sfîntă şi curată, gata de jertfă pentru binele aproapelui. Se cere o iubire care nu se caută pe sine, ci urmăreşte mulţumirea şi folosul celuilalt.

O astfel de iubire poruncea Sfîntul Apostol Pavel cînd scria Efesenilor: *„Bărbaţilor, iubiţi-vă femeile voastre cum a iubit Hristos Biserica şi s-a dat pe sine pentru ea!“* (Ef. 5,25).

Firește, dragostea trupească este trebuitoare la temelia unei căsnicii. Este un instinct puternic, o lege a naturii, care conduce la căsătorie, aşa cum legea atracţiei universale e lucrătoare în atracţia şi mişcarea corpurilor cereşti. Dar ea singură e prea slabă pentru a putea rezista la grelele încercări şi necazuri ale vieţii celor doi. Atracţia simţurilor trebuie supusă iubirii sufleteşti, izvorîtă din duhul lepădării de sine şi a jertfei. Aceasta din urmă trebuie să aibă întîietatea. In căsătorie ea ţine locul pe care-l au rubinele în mecanismul unui ceas. Numai despre afecţiunea sufletească se poate spune ceea ce zicea Apostolul despre iubire în decomun: *„Ea nu cade niciodată“* (I Cor. 13, 8). Pe cînd dragostea întemeiată numai pe frumuseţea trupului se usucă întocmai ca roua, se trece ca un vis...

«Averea» cea mai scumpă este un tovarăş de viaţă cinstit, de caracter. Mai bine să dobîndeşti o comoară în fiinţa de care te legi, decît s-o aduci în casă cu dînsa. După cum zice şi înţeleptul legii vechi: *„Cel ce şi-a găsit o femeie bună şi-a dobîndit cea mai mare avuţie, un ajutor de care are trebuinţă, un stîlp care să-l sprijine“* (Sirah, 36, 26).

4. Nu putem încheia învăţătura despre pregătirea pentru căsătorie fără să nu amintim de *datoria curăţiei.*

Legea care trebuie să stăpînească viaţa tinerilor înainte de căsătorie este fecioria, păstrarea parfumului tinereţii.

In numele sfinţeniei creştine cîştigate prin botez, în numele demnităţii umane şi în numele copiilor care se vor naşte din coapsele lor, tinerii, băieţi şi fete, sînt datori să-şi ţină vasele trupurilor lor în curăţenie deplină. Drumul spre cununie trebuie să stea sub semnul vălului alb pe care-l îmbracă mireasa în ziua nunţii.

Lor le adresăm cuvintele Marelui Apostol al neamurilor: *„Nu ştiţi oare că trupul vostru este biserică a Duhului Sfînt, care locuieşte în voi şi pe care l-aţi primit de la Dumnezeu? Şi că voi nu sînteţi ai voştri? Căci aţi fost cumpăraţi cu preţ! Preamăriţi aşadar pe Dumnezeu în trupul vostru şi în duhul vostru, care sînt ale lui Dumnezeu!“* (I Cor. 6, 19-20).

Cuvinte înaripate, pline de adevăr!

Noi nu sîntem ai noştri, adică nu putem dispune după bunul plac de viaţa noastră mai ales, fiindcă Iisus Hristos ne-a răscumpărat cu prea scump sîngele Său şi aparţinem Lui, Stăpînului sfinţeniei. Tinerii trebuie să rămînă pînă la altar adevărate temple ale Duhului Sfînt».

Tineretul trebuie crescut în ideea că aşezămîntul căsătoriei este un lucru măreţ şi sfînt, faţă de care nici o jertfă nu e prea mare. Căci prin căsătorie, se împart binecuvîntările lui Dumnezeu asupra lumii şi se sfinţesc izvoarele vieţii.

Temelia căsătoriilor fericite, precum şi ruina celor nefericite se află în sufletele băieţilor şi ale fetelor şi anume în anii tinereţii lor.

Ferice de cei ce vor gîndi şi se vor însufleţi *„de tot ce este prednic de cinste, de tot ce este curat şi prednic de laudă“* (Filip. 4, 8).

FRAŢILOR,

Scrie în Cartea sfîntă despre tînărul Tobit că Dumnezeu l=a ajutat să=şi afle într=o ţară îndepărtată o fată de neam bun, pe care şi=a ales=o să=i fie soţie. A fost aşa de mişcat de toate sem=nele şi minunile pe care Atotputernicul le=a făcut cu dînsul, încît Tobit a căzut cu faţa la pămînt şi s=a rugat zicînd: «Binecuvîntat eşti tu, Dumnezeul părinţilor noştri... Tu ai făcut pe Adam şi i=ai dat ca ajutor pe Eva. Tu ai făcut ca din ei să răsară neamul omenesc... Şi acum, Doamne, iată iau pe această soră a mea, nu pentru împlinirea poftelor mele ci într=adevăr, ca soţie... Binevoieşte deci a mă milui şi fă să îmbătrînesc cu dînsa».

Iar tatăl fecioarei Raguil, a adăogat şi el glas de rugăciune şi a zis: «Stăpîne, desăvîrşeşte mila Ta peste noi şi dă copiilor acestora să=şi sfîrşească viaţa cu sănătate şi cu bucurie» (Tobit cap. 8).

Iată o pildă frumoasă care ne arată cum înţeleg oamenii evlavioşi logodna şi căsătoria ce=i urmează – un dar al cerului, şi al bunelor purtări de care s=au învrednicit.

Dorim ca exemplul amintit să fie o încurajare şi o călăuză pentru copiii voştri. Păstraţi în inimile voastre cuvintele pe care le=aţi auzit despre pregătirea pentru căsătorie!

Faceţi să rodească în fapte! Cîştigul pe care=l va aduce pregătirea pentru căsătorie despre care v=am vorbit, va fi mai preţios decît aurul şi argintul. – *„In dreapta ei va fi o viaţă lungă, în stînga ei bogăţie şi slavă“* (Prov. 3, 14=16) –. Amin.

Pr. ŞT. SLEVOACĂ

La Prea Cuvioasa Parascheva

Dacă în întreaga învăţătură a Mîntuitorului Hristos n=ar fi rămas decît pericopa evanghelică de la *Luca* 7, 37=50, cu femeia păcătoasă, căreia Domnul l=a iertat «păcatele ei cele multe pentru că a iubit mult», şi atunci am fi îndreptăţiţi să credem că religia creştină poate fi pe drept cuvînt numită religia iubirii.

Femeia păcătoasă rămîne totuşi prototipul omului renăscut, transfigurat prin puterea nevăzută a harului divin şi prin flacăra purificatoare a iubirii.

Considerînd puterea de înrîurire şi forţa de neînvins a sentimentului iubirii ridicat la rangul de virtute, care copleşeşte pe toate celelalte virtuţi, Biserica a orînduit ca la sărbătoarea Prea Cuvioasei Maicii noastre Parascheva să se citească pericopa evanghelică cu femeia păcătoasă, care pentru iubirea ei cea fără de margini faţă de Acela, care este însăşi iubirea, a avut fericirea să audă rostindu=i=se: «Credinţa ta te=a mîntuit, mergi în pace» (Luca 7, 50).

Urmînd, din fragedă copilărie, pe Domnul, Prea Cuvioasa Parascheva n=avusese încă prilejul să calce pe urmele femeii din Evanghelie. Dacă, totuşi, s=a făcut această comparaţie între ele, este pentru a se scoate în evidenţă ceea ce le este comun: credinţa curată şi iubirea înflăcărată, care pe amîndouă le=a însufleţit şi l=a determinat să caute şi să urmeze pe Domnul Iisus, nu numai sus pe muntele fericirilor ci şi pe culmile Golgotei.

Cine cunoaşte viaţa Prea Cuvioasei Parascheva va trebui să admită că pe lîngă credinţa lui Petru, cea de după înviere, credinţă care mută şi munţi, ea a fost însufleţită şi călăuzită de virtutea iubirii, care i=a mistuit întreaga fiinţă pînă la identificarea şi contopirea ei cu Domnul.

Credinţa este o virtute şi pe drept cuvînt am putea=o numi mama virtuţilor creştine, căci doar despre ea spune apostolul că «este încredinţarea despre cele nădăjduite, dovedirea lucrurilor nevăzute» (Evrei, 11, 1). Dar ea este numai începutul.

Credinţa în Domnul au avut=o mulţi din cei ce au ascultat cuvintele Lui mîntuitoare. Şi, totuşi, credinţa n=a împiedicat pe mulţi, chiar şi pe Sfinţii Apostoli ca, în anumite împrejurări, să se lepede de Domnul.

Ştiind că şi «demonii cred, dar se cutremură», Sf. Apostol Pavel indică pentru mîntuire o cale mult mai înaltă, situată deasupra credinţei: Este calea iubirii: «De aş grăi în limbile omeneşti şi

îngereşti, iar dragoste nu am, m=am făcut aramă sunătoare şi chimval răsunător».

«Şi de aş împărţi toată avuţia mea şi de aş da trupul meu să=l ardă, iar dragoste nu am, nimic nu=mi foloseşte. Dragostea îndelung rabdă, este bună, dragostea nu pismueşte..., nu se poartă cu necuviinţă, nu caută ale sale... nu gîndeşte răul... Dragostea nu cade niciodată» (I Cor., 13, 1=8).

Această cale mai înaltă a urmat=o femeia din Evanghelie. Aceasta a fost calea pe care, din copilărie, a mers neabătută Prea Cuvioasa Parascheva.

«Pururea pomenita Parascheva» s=a născut într=un sat al Tra=ciei numit Epivate. Părinţii fericitei erau de neam bun.

Din fragedă copilărie fericita Parascheva a fost crescută de către părinţii ei în atmosfera de evlavie creştină, unde adesea auzea dumnezeiasca chemare: «Cela ce voieşte să vină după mine să se lepede de sine, să=şi ia crucea şi să=mi urmeze» (Luca, 9, 23.).

Pătrunsă de această sfîntă chemare, nu o dată «ieşind din biserică, întîlnind un sărac, ascunzîndu=se de maică=sa, şi dezbră=cînd hainele strălucite şi luminate ce purta, le=a dat lui, şi dînsa a îmbrăcat pe ale acestuia luîndu=le pe acestea cu oarecare meş=teşugire înţeleaptă».

Fără ştirea părinţilor, a rudeniilor şi a slugilor lor, fericita Parascheva părăseşte locul natal, îndreptîndu=se spre marea cetate a Constantinopolului, capitala împărăţiei romano=bizantine, «unde gustînd toate bunătăţile cele după Dumnezeu, îndestulîndu=se de dum=nezeieştile şi sfinţitele biserici şi de moaştele sfinţilor, binecuvîntîn=du=se de slujitorii sfinţiţi cei de acolo şi întărindu=se cu rugăciunile lor a ieşit din cetate şi a trecut la Chalcedon de cea parte, şi de acolo a venit la Eraclea din Pont, călătorind mulţămită cu picioa=rele sale». Cinci ani a petrecut «cu veselie duhovnicească şi cu lacrimi» într=un «lăcaş dumnezeiesc al Maicei Domnului» din Erac=lea. Atingînd culmile smereniei, cu inima curată şi cugetul cum=pătat, fericita plecă spre Ierusalim, spre a săruta urmele picioarelor blîndului Iisus şi a se pune sub ocrotirea Maicii Sale Preacurate.

După ce s=a îndestulat «de toate cele sfinte şi bune ale Ierusa=limului» şi=a luat zborul spre pustia Iordanului, nimerind la «o petrecere cinstită de călugăriţe pustnice şi într=acestea s=a băgat». Este cu neputinţă a înşira toate nevoinţele la care s=a supus aici şi a descrie gradul de smerenie, de umilinţă, de lepădare de sine, de post şi rugăciuni neîncetate, de lacrimi de căinţă care au desă=vîrşit fiinţa lăuntrică a acestei tinere şi nevinovate fecioare.

«Peste toate acestea, înflorea dragostea, iară smerita cugetare cuprindea pe toate acestea. Deci mulţi ani răbdînd în arătata mănăstire a călugăriţelor (de la Iordan), şi nevoindu=se prin foarte multe fapte bune, plinind al douăzeci şi cincilea an al vîrstei, a ieşit dintr=însa şi a venit la Ioppe,şi intrînd într=o corabie a plutit pe calea ce ducea spre casă, şi a ajuns cu corabia la limanul patriei sale (Tracia), după ce a suferit multe primejdii pe mare. Apoi, pururea pomenita a venit la Constantinopol, şi după ce a cercetat într=însul dumnezeieştile lăcaşuri, a ieşit dintr=însul şi a venit la oarecare sat anume Calicratia, şi acolo la biserica sfinţilor

şi întru tot lăudaţilor Apostoli s=a sălăşluit», continuînd să trăiască ca o «neîntinată porumbiţă».

Sleită de puterile trupeşti, nemaiavînd puterea să=şi continue drumul pînă la Epivatul copilăriei şi al părinţilor săi, care s=au stins de dorul ei, fericita în scurt timp şi=a luat zborul spre veci=nicile locaşuri, «încredinţînd sufletul său mîinilor îngereşti, iară trupul cel din pămînt, înfrumuseţat cu dumnezeieşti îmbunătăţiri l=a ascuns în pămînt. Multă vreme după aceasta a trecut la cele veş=nice şi cineva rău cheltuind viaţa... şi s=a îngropat aproape de Cuvioasa; dar ea n=a vrut a=l suferi, ci oarecăruia din bărbaţii sfinţiţi arătîndu=se în vis i=a zis: «Ridică acest trup şi=l aruncă undeva, departe, că soare fiind şi lumină nu pot suferi întunericul şi stricăciunea».

Abia după a treia arătare, bărbatul sfinţit, călăuzit de mîna nevăzută a Cuvioasei, săpînd la locul indicat, a aflat sicriul cuprinzînd trupul ei neputrezit care «umplea aerul de miresme». Acest sfînt trup al Cuvioasei aflîndu=l întreg cu totul păzit, cu mîini cucernice l=au adus în biserica Sfinţilor Apostoli, umplînd aerul de miresme şi tămîieri şi cîntînd dumnezeieşti Psalmi» (Ibid.).

«S=a scris că era cu neputinţă» a arăta mulţimea mare a sem=nelor săvîrşite de Dumnezeu asupra celor bolnavi după aşezarea moaştelor Cuvioasei Parascheva aici.

Faima sfinţeniei şi a minunilor săvîrşite după moarte de Cuvioasa Parascheva a ajuns pînă la curtea împăraţilor româno=bul=gari de la Tîrnova; ei au adus sfintele moaşte şi le=au aşezat la catedrala din capitala imperiului.

După destrămarea de către turci a acestui imperiu vlaho=bul=gar, sfintele moaşte au fost transportate în cetatea Belgradului. Mai tîrziu, probabil după căderea Belgradului sub turci, sfintele moaşte au fost aduse la Constantinopol şi puse sub îngrijirea Patriarhului ecumenic din acea mare şi sfîntă cetate, capitală a împăraţilor romano=bizantini, căzută şi ea sub turci la 1453.

Pretutindeni unde a fost aşezată, la Calicratia, la Tîrnova, la Belgrad, ca şi la Constantinopol, deci în întreaga Peninsulă Balca=nică, în Turcia, în Bulgaria, în Serbia, în Grecia, Cuvioasa Paras=cheva s=a dovedit a fi ceea ce panegiriştii şi imnologii au scris: «Minte dumnezeiască şi alăută cu totul întocmită a prea sfîntului Duh, privighetoare bineglăsuitoare, lauda de căpetenie a credincioşi=lor, stîlp al Ortodoxiei şi înţeleaptă întărire; îndreptarea Bisericii, lauda monahilor şi podoaba tuturor cuvioşilor» (Din Canonul de la sărbătoarea Prea Cuvioasei, în Mineiul pe octombrie).

Născută şi crescută pe pămîntul în care s=a zămislit neamul nostru românesc, pentru Cuvioasa Parascheva era rînduit de sus să petreacă cu sfîntul ei trup, preamărit prin har, în Ţara Românilor şi să fie pururea slăvită la nordul Dunării.

Urmînd unei porunci a Providenţei divine, Domnul Moldovei Vasile Lupu (1634=1653 † 1661), cunoscut în tot răsăritul creştin pentru daniile şi binefacerile făcute bisericilor şi mănăstirilor orto=doxe, auzind despre minunile săvîrşite de Cuvioasa din Epivatul Traciei, a solicitat sultanului Murad al IV=lea şi Patriarhului ecu=menic Partenie moaştele sfintei.

Prea Fericitul Partenie s-a învoit să dea sfintele moaşte voievodului Vasile, însă fiindcă la turci era oprit a strămuta mort peste trei mile, afară de trupul Sultanului, «Domnul Moldovei a stăruit la înalta poartă şi a dobîndit învoirea de a strămuta sfintele moaşte şi un Capugibaşa ca să le însoţească la Moldova» (scrie învăţatul domn al Moldovei Dimitrie Cantemir (1693, 1710-1711 † 1723). (p. 188).

Patriarhul Partenie, cu toată bunăvoinţa şi sfatul Bisericii, a trimis aceste sfinte moaşte ca pe o vistierie dumnezeiască, cu trei mitropoliţi: Ioanichie al Iracliei, Partenie al Adrianopolei şi Teofan de Paleon-Patron, în zilele Mitropolitului Varlaam al Sucevei şi a toată Moldavia» (Ibidem).

Alaiul cu sfintele moaşte a fost primit la Iaşi de însuşi Domnul Vasile Lupu, care «de acasă ieşind cu evlavie şi din tot sufletul primind această nepreţuită vistierie», a pus-o spre păstrare şi închinare «în cea nouă zidită biserică a Sfinţilor Trei Ierarhi, spre cinstea lui Dumnezeu şi spre veşnică solire a prea cuvioasei noastre Maicei Parascheva, pentru lăsarea păcatelor sale şi a tot strălucit neamului lui» românesc, «în anul de la Adam 7149 (1641) iară al domniei lui al 8-lea, în 13 iunie» (Ibid.; cf. Episcop Melchisedec, Viaţa şi minunile Cuvioasei Maicei noastre Parascheva, Bucureşti 1889).

La sărbătoarea de la 14 octombrie credincioşii români preamăresc în imnuri de slavă pe Prea Cuvioasa Parascheva: «Inger pămîntesc pe pămînt te-ai arătat, că fugind departe de la părintele tău şi de la maica ta te-ai unit cu Hristos mirele tău, vieţuind în cămara cerească, dumnezeiască mireasă».

Credincioşii ortodocşi îşi pleacă genunchii în faţa sfintelor ei moaşte preamărind-o şi zicînd:

«Patria şi rudeniile ai lăsat şi lui Hristos, mirele tău, ai urmat, Cuvioasă Paraschevo şi la Ierusalimul cel de sus ai ajuns cu fecioarele cele înţelepte nedormitînd, ai intrat în cămara cea înţelegătoare şi vezi frumuseţea mirelui tău, pe carele roagă-L, pentru sufletele noastre» (Stihira la litia Cuvioasei Parascheva, în Mineiul cit.).

«Dorind de viaţă îngerească, Cuvioasă Maică Paraschevo, această viaţă trecătoare ca un vis o ai socotit: şi nevoindu-te cu înfrînarea, cu rugăciunile cele cu deadinsul, cu postul şi cu priveghearea, cu zăcerea pe pămînt şi cu curăţia, vas prea cinstit te-ai arătat dumnezeiescului Duh, şi dar de minuni luminate şi negrăite de la Dumnezeu ai luat. Pre carele, prea fericită maică, roagă-I să mîntuiască şi să lumineze sufletele noastre» (Ibidem).

Ca şi femeia păcătoasă din Evanghelie care şi-a curăţit sufletul cu lacrimile căinţei şi şi-a înflăcărat inima cu dragostea faţă de Domnul, slujind Lui şi Evangheliei Lui, nevinovata copilă Parascheva din Epivatul Traciei s-a dăruit pe sine în întregime Domnului, pe care l-a iubit mai presus de părinţii ei după trup, dînd astfel urmare cuvintelor Domnului, că «cela ce iubeşte pe tată sau pe mamă... mai mult decît pe mine, nu este vrednic de mine».

Dacă pătrundem întreaga viaţă a Cuvioasei Parascheva, înţelegem că ea a fost călăuzită de «credinţa care lucrează prin dragoste» (Gal. 5, 6).

Pentru ea, ca şi pentru Apostolul Pavel, «toată legea se cuprinde întru=un cuvînt, adică: «să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi» (Gal. 5, 14).

Lepădînd păcatul ce ne împresoară a alergat la Iisus care a răbdat crucea, dispreţuind ocara şi a şezut de=a dreapta tronului lui Dumnezeu» (Evrei, 12, 1=2).

Prin faptele ei de o înaltă valoare morală, prin viaţa ei trăită pe culmile virtuţii, ale nevinovăţiei, ale credinţei, ale curăţiei, prin dragostea ei fierbinte faţă de Domnul şi faţă de învăţătura Lui, pe care a trăit=o deplin, Cuvioasa Parascheva rămîne pentru noi credincioşii simbolul şi modelul vieţii trăite în Hristos.

In lumina acestei vieţi şi a faptelor ei mari, Prea Cuvioasa Parascheva «lauda Mitropoliei Moldovei», adresîndu=se fraţilor ei, le pune la inimă spre împlinire cuvintele Sfîntului Apostol Ioan: «Copiii mei să nu iubim cu cuvîntul, nici cu limba, ci cu fapta şi cu adevărul» (I Ioan, 3, 18). «Cel ce nu iubeşte n=a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubire» (I Ioan, 4, 8).

Pr. GH. COTOŞMAN

Doamne, învață-ne să ne rugăm

(Luca 11, 1)

Iisus Hristos a fost Dumnezeu adevărat. Dar a fost și om adevărat. Afară de păcat, nimic din ceea ce caracterizează viața credinciosului nu i-a fost străin. E greu să ne imaginăm un credincios adevărat care să nu practice rugăciunea. Dar nimeni nu s-a rugat mai adînc, mai cu căldură, mai stăruitor, mai cu convingere ca Iisus Hristos Domnul. De la El vom avea de învățat totdeauna, și în această privință. Pentru noi credincioșii, El este și cea mai înaltă școală a rugăciunii.

E deosebit de important ce-a spus Iisus despre rugăciune. Nu mai puțin important e și felul cum a ascultat rugăciunile ce i-au fost adresate cît timp a fost pe pămînt. Dar, pentru noi, e de și mai mare interes modul cum a practicat rugăciunea.

Sfintele Evanghelii vorbesc în cincisprezece locuri despre felul cum se ruga Iisus.

Să le luăm pe rînd.

1. Sinopticii relatează toți despre Botezul Domnului. Dar numai Luca adaugă :«Și El *se ruga*». Și pe cînd se ruga a primit darul Duhului Sfînt. Domnul n-a *cutezat* să-și înceapă activitatea publică fără asemenea ungere făgăduită de mult prin graiul profeților. Iată, Domnul e în apa Iordanului. Așteaptă concentrat și se roagă. Cerul se deschide deasupra Lui ; lumina de sus îl învăluie și Duhul în chip de porumb se pogoară și rămîne asupra Lui. *Rugăciunea ne dă putere.* Ea întărește legătura cu dinamica divină în așa fel că puterea de sus se revarsă nemicșorată și necontenit în sufletele noastre.

2. În al patrulea capitol al Evangheliei sale, Sf. Luca istorisește așa : «Făcîndu-se ziuă, Iisus a ieșit și s-a dus într-un loc pustiu» (v. 42). Sf. Marcu adaugă : «Iar a doua zi, foarte de noapte, sculîndu-se, a ieșit și s-a dus într-un loc pustiu și *se ruga* acolo» (1, 35). Ziua anterioară, o zi de Sabat, fusese foarte obositoare pentru Domnul. A participat la adunarea sinagogală, unde a rostit cuvînt de învățătură și a vindecat pe un posedat care-l întrerupsese în timpul predicii. După aceea a mers la Petru unde a tămăduit pe soacra acestuia, iar cînd s-a făcut seară, au fost duși la el mulți bolnavi și posedați, pentru tămăduirea cărora a lucrat pînă noaptea tîrziu.

A lucrat pînă noaptea tîrziu, iar a doua zi «foarte de cu noapte» s-a dus într-un loc singuratic *să se roage*. Pe lîngă somn, Iisus mai cunoaștea și un alt mijloc pentru reconfortare pentru împrospătarea puterilor : rugăciunea.

Dimineața, Simon Petru și cei ce-l însoțeau s-au dus să-l caute. Și aflîndu-l, i-au grăit : «Învățătorule, iar s-au adunat oamenii. Toți te caută». Domnul răspunde : «Să mergem prin tîrgurile învecinate, ca să propovăduiesc și acolo, căci pentru aceasta am venit» (Mc. 1, 38).

Ar fi fost mult mai comod să se-ntoarcă acasă și să reia de la capăt activitatea desfășurată cu o zi mai înainte, decît să pornească la drum unde avea să-ntîlnească alți oameni, necunoscuți, cu alte necazuri și alte suferințe. Dar Iisus nu ezită. El știe ce are de făcut. Rugăciunea ascute ochiul sufletului într-un chip neașteptat. Întărește nervii. Ne arată clar ce avem de făcut. Întărește voința. Liniștește frămîntarea inimii. Cu cît munca zilei e mai încordată, cu atît mai punctual și mai de dimineață trebuie începută. Cu cît mai multă putere utiliza Iisus în activitatea Lui, cu atît mai mult simțea nevoia să fie împreună cu Acela care e izvorul oricărei puteri.

3. Nu mult după răspunsul dat lui Petru, îl vedem pe Iisus într-unul din satele Galileei. Îndemnat de dragostea care ardea puternic în inima Sa, Domnul tămădui un om chinuit de lepră. Vestea minunatei vindecări se răspîndi repede. Și mulți din cei ce-o auziseră se grăbeau să-i ațină calea și să-l întîlnească. Dar — ne spune Evanghelistul — Domnul se retrase în loc pustiu și acolo își făcu rugăciunea (Lc. 5, 16).

Obligații și nevoi și griji multe ne-mpresoară, adesea, și pe noi. Și uneori ne lăsăm atît de copleșiți de ele, încît nu știm cum să scurtăm mai mult timpul rugăciunii. Prin pilda Sa însă Mîntuitorul ne poruncește, nouă credincioșilor, altceva. «Întîi vă rugați, ne spune El, și apoi treceți la treburile voastre. Și veți vedea atunci ce putere mare răzbate în activitatea voastră». Noi credincioșii, cu cît sîntem mai solicitați de treburi, cu atît trebuie să ne găsim timp și pentru rugăciunea cu răgaz.

4. Același Evangelist, Sf. Luca, istorisește în altă parte : «În zilele acelea, Iisus a ieșit la munte ca să se roage și a petrecut noaptea în rugăciune către Dumnezeu» (Cap. 6, 12). Aceasta s-a întîmplat probabil pe la jumătatea celui de al doilea an al activității Sale publice. Și anume, *înainte* de alegerea celor doisprezece Apostoli, precum și de rostirea Predicii de pe Munte. Luca nu ne spune că Domnul și-ar fi propus mai dinainte să petreacă toată noaptea în rugăciune. Dar obosit de neîncetatele uneltiri ale cărturarilor și fariseilor pe de o parte, pe de alta conștient de munca grea a zilei care urma, Iisus nu putea face decît un singur lucru. El știa unde trebuie să caute liniște, caldă comuniune, sfat înțelept, pace. Și privind spre nord, merse în singurătatea măreață a muntelui pentru a se ruga în liniștită concentrare. Și-n timp ce se ruga și asculta și-și desfășura, tăcut, convorbirea cu Tatăl, lumina zilei se converti în amurg și aceasta lăsă, pe nesimțite, locul incomparabilei splendori înstelate a nopții orientale. Învăluit de prezența Tatălui, Domnul nu observă

curgerea timpului. El continuă să se roage pînă ce se arătară zorile și pînă ce soarele unei noi zile sărută cu razele lui fața înrourată a Palestinei. «Iar dacă s-a făcut ziuă — istorisește Sf. Luca mai departe — a chemat la sine pe ucenicii Săi și a ales din ei doisprezece». Iar după ce a coborît cu ei la șes, unde îl aștepta mulțime multă, a săvîrșit vindecări și a rostit cuvînt de învățătură, «Căci din El ieșea putere».

După noaptea de reculegere și rugăciune, ne mai pot uimi oare asemenea fapte ale Domnului? Dacă toate manifestările noastre le-am aduce în legătură cu rugăciunea, ce forță mare n-ar iradia atunci și din ființa noastră, a următorilor lui Hristos!

5. Era în vremea Paștilor din ultimul an al activității Domnului pe pămînt. Atît Domnul cît și Ucenicii erau cercetați de mulți credincioși care veneau și plecau fără întrerupere. Iisus tocmai primise vestea despre tragicul sfîrșit al Înaintemergătorului și avea nevoie de odihnă și liniște pentru a putea medita asupra acțiunilor neprietenești îndreptate contra Sa. De aceea se urcă împreună cu Ucenicii într-o barcă și trecu în partea de răsărit a Ghenizaretului. Dar mulțimea de credincioși prinse repede de veste și porni în grabă într-acolo. Deci cînd Iisus coborî din barcă văzu șiruri întregi de credincioși așteptîndu-l îmbulziți pe țărm. Nu-i exclus ca vreunul din Ucenici să fi avut vreo ieșire mai aspră că nu li se îngăduie nici măcar o clipă de destindere. Domnului însă «i se făcu milă de ei» și trecînd peste oboseală «începu să-i învețe temeinic». Iar spre seară, cînd Ucenicii propuseră ca ascultătorii să fie sloboziți pentru a-și procura hrană, Domnul potoli El foamea mulțimilor cu cîteva pîini și cîțiva pești (Mc. 6, 32, ș. u.). Apostolii se întoarseră pe țărmul de unde plecaseră, iar Iisus, «după ce s-a desfăcut de mulțime s-a dus în munte ca să se roage» (Ibid. 46). O a doua noapte de rugăciune. Obosit trupește și adînc mișcat de moartea Înaintemergătorului, moarte care prevestea tulburător pe a sa proprie, Domnul recurse din nou la rugăciune. Rugăciunea a fost pentru El *una* din armele cu care a biruit toate ispitele și nevoile.

6. Mica ceată a Ucenicilor împreună cu Iisus e acum în partea dinspre miazănoapte a Palestinei și anume în apropierea orașului Cezareea lui Filip. Și s-a-ntîmplat că «o dată, cînd Iisus era singur și se ruga, ucenicii erau cu El» (Lc. 9, 18). Iisus era singur în ce privește mulțimea credincioșilor. Pe cei doisprezece însă îi avea lîngă El fiindcă voia ca aceștia să participe mai de aproape la viața Lui interioară. Din anumite indicii rezultă că Domnul voia să cultive într-înșii atracția spre rugăciune. Voia să formeze la ucenici deprinderea de a se ruga, deprindere care, după înălțarea Sa la cer, avea să le fie de atîta folos.

Faptul că-i ținea pe ucenici în apropierea Sa nu-i exclus să fi izvorît și din adînca trebuință de comuniune. Domnul prețuia prietenia și o cultiva cu gingășie, sinceritate și duioșie. Dar nici o comuniune a credincioșilor nu poate fi comparată cu aceea întemeiată pe rugăciune.

7. Despre schimbarea la față vorbesc și Matei și Marcu dar numai Luca adaugă că Iisus «a luat cu sine pe Petru, pe Ioan și pe

Iacov și s-a suit în munte ca *să se roage*. Și pe cînd se ruga El, vederea feței Sale s-a făcut alta» (Lc. 9, 28-29). Nu vom insista asupra sensului schimbării la față. Ceea ce vrem să relevăm e că această transfigurare a avut loc *tocmai în timpul rugăciunii*.

O față transfigurată prin întîlnirea cu Dumnezeu. Să nu năzuim oare noi credincioșii, de a ne-ntîlni cu El prin rugăciune? Să nu năzuim oare a-l privi cu fața descoperită, adică cu priviri lipsite de prejudecăți și egoism —, pînă ce strălucirea feței Lui se va răsfrînge în noi și pînă ce ne vom forma după chipul Lui? (2 Cor. 3, 18).

8. Cîndva, Domnul a trimis dintre cei din jurul Său, doi cîte doi, în localități pe care El însuși avea de gînd să le cerceteze. La înapoiere, cei trimiși și-au arătat bucuria pentru succesul obținut. Vibrînd intens Domnul sta în mijlocul lor și ridicîndu-și privirile, se uita de parcă ar fi văzut însăși fața Tatălui. Graiuri de bucuroasă mulțumire izvorîră din inima Lui și se-ndreptară către inima ucenicilor misionari.

Iisus era totdeauna conștient de prezența Tatălui, și convorbirea cu El îi părea lucrul cel mai firesc. Se auzeau mereu unul pe altul și legătura strînsă dintre ei nu era tulburată și împiedicată de nimic.

9. E vorba acum de o situație asemănătoare celei indicate la punctul șase. «O dată, fiind Iisus într-un loc și rugîndu-se, cînd a încetat, unul dintre ucenicii lui i-a spus: Doamne, învață-ne să ne rugăm...» (Lc. 11, 1).

Fără îndoială, ucenicii erau și ei oameni ai rugăciunii. Iisus le spusese, doar, multe despre aceasta. Dar cînd băgară de seamă cît de stăruitor se ruga și ce rezultate obținea El pe asemenea cale, Apostolii ajunseseră la ideea că în rugăciunile Domnului trebuie să fie ceva, o forță, o taină necunoscută lor. Fiul Omului era un desăvîrșit practicant al rugăciunii. Ucenicii își închipuiau că, la dreptul vorbind, ei nici nu știu cum să se roage. Drept aceea, apropiindu-se de El îi ziseră: «Doamne, învață-ne să ne rugăm». Cît de mult trebuie să-l fi bucurat cererea lor! În cele din urmă ucenicii s-au dumirit și și-au dat seama în ce constă puterea rugăciunii. Fie ca această simplă schițare a obișnuinții de a se ruga a lui Iisus să ne determine pe fiecare din noi a ne apropia de El în liniște cu cererea de a ne învăța să ne rugăm. Căci primul pas al credinciosului spre rugăciune e cererea: «Doamne, învață-mă să mă rog»! Și cine ar putea să ne învețe mai bine ca El?

10. Capitolul al unsprezecelea din Evanghelia lui Ioan ne istorisește despre un mormînt în care zăcea de patru zile trupul neînsuflețit al unui om tînăr. Lîngă mormînt se aflau: Maria împreună cu Marta, surorile mortului; rude apropiate; locuitori din Betania; un mare număr de prieteni și cunoscuți din Ierusalim. La porunca lui Iisus, piatra de la intrarea mormîntului e dată la o parte. Atunci Iisus ridicîndu-și ochii, a zis: «Părinte, mulțumescu-ți ție că m-ai ascultat. Ci eu știam că pururea mă asculți, dar grăit-am pentru mulțimea care stă împrejur, ca să creadă că tu m-ai trimis pe mine» (In. 11, 41-42). Fără îndoială, încă înainte de a veni la mormînt, Domnul s-a rugat pentru învierea lui Lazăr și ceea ce s-a întîmplat după aceea n-a fost decît efectul rugăciunii ascultate. Cît de clar se vede

de aici că neobișnuita putere a lui Iisus, pe care a vădit-o în scurta lui viață pămîntească a fost un rezultat neaparat și al rugăciunii Sale. Ce legătură indisolubilă între viața lui bogată în fapte, și viața Lui de rugăciune... Cît de des ignorăm noi această uriașă forță pe care Dumnezeu ne-a pus-o la-ndemînă și care este rugăciunea...

Cîtă siguranță în cuvintele Domnului: «Părinte, mulțumescu-ți ție că m-ai ascultat». Nu era nici un semn văzut care să justifice asemenea cuvinte. Trupul lui Lazăr era încă în mormînt. Dar Iisus se întemeia pe realitatea nevăzută ca și cum ar fi văzut-o. Adevărata credință e străină de orice îndoială și e convinsă nu că Dumnezeu *poate*, ci că *voiește* să facă ceea ce e rugat să facă. O asemenea credință însă izvorăște numai din cel mai strîns contact cu Dumnezeu. Locul ei de naștere e locul unde te rogi.

11. Cu două trei zile înainte de vinerea Patimilor, cîțiva elini veniți la Ierusalim «să se închine la praznic», au căutat să-l vadă pe Iisus (In. 12, 20 ș. u.). Domnul îi vede venind, însetați de numai ceea ce El singur le putea da. Pentru o clipă însă Domnul simți proiectîndu-se peste gîndurile Sale umbra neliniștitoare a Crucii. Impresionat de asemenea imagine, zise ca pentru Sine: «Acum sufletul meu e tulburat dar ce voi zice»? Să spun: «Părinte, mîntuiește-mă pe mine de ceasul acesta»? Cum să spun așa cînd eu am venit anume ca să ajung la un asemenea ceas? Și atunci aceasta voi zice: «Părinte, preamărește numele Tău». Cuvintele exprimă sfîrșitul victorios al luptei din sufletul lui Iisus, în sensul că între voința lui și voința Tatălui s-a stabilit cel mai deplin acord. Abia a terminat Iisus cu rostirea cuvintelor amintite, că din cer a și venit răspunsul: «L-am preamărit și iarăși îl voi preamări» (In. 20, 27-28). Cît de aproape este cerul! Cît de repede a auzit Iisus glasul Părintelui Său! Domnul avea o ureche neobișnuit de receptivă pentru graiurile lui Dumnezeu. O asemenea ureche ne e necesară și nouă.

Ne-o putem dobîndi prin întîlnirea zilnică cu Dumnezeu în ceasurile de rugăciune.

12. Joi seara din Săptămîna Patimilor. Într-un foișor spațios Domnul prăznuiește cu ai Săi Cina pascală și instituie Sf. Euharistie. Cu cîtă răbdare și dragoste a dat Domnul atunci, măreața pildă de smerenie despre care ne istorisește Sf. Evanghelist Ioan în cap. 13 al Evangheliei sale. Apoi Iisus se întoarse către Petru și îi zise: «Simone, Simone, iată Satana v-a cerut pe voi ca să vă cearnă ca pe grîu. Iară eu m-am rugat pentru tine să nu scadă credința ta» (Lc. 22, 31-32). Iată, Iisus s-a rugat și pentru unul singur, pomenindu-i numele în rugăciunele Sale. Acesta era obiceiul Domnului: să se roage pentru alții. Și acest lucru îl practică și acum. Stînd de-a dreapta Tatălui, El își împlinește oficiul Său de rugător pentru noi. Pentru fiecare din noi care credem în El. Pe fiecare din noi ne pomenește cu numele în rugăciunile aduse de El înaintea Tatălui.

13. Al doisprezecelea capitol din Evanghelia Sf. Ioan cuprinde ultimile cuvinte ale lui Iisus îndreptate către lume. Cap. 13-17 ni-l înfățișează pe El, numai pe El, împreună cu ucenicii. Din cap. 17 se vede că Iisus vorbește ca și cum și-ar fi încheiat misiunea în această lume, deși evenimentul cel mai important din viața Lui încă nu avu-

sese loc. Lumea parcă rămîne înapoia Lui, iar El e pe punctul de a se întoarce la Tatăl, ca să fie așezat din nou în slava Sa. Rugăciunea cuprinsă în acest capitol e o probă de felul cum Domnul se roagă acum pentru noi.

Timp de treizeci de ani Iisus a trăit o viață omenească desăvîrșită pe pămînt. Trei ani și jumătate s-a manifestat ca profet vorbind oamenilor în numele lui Dumnezeu.

De aproape douăzeci de veacuri Domnul sălășluiește ca arhiereu înaintea lui Dumnezeu și-i reprezintă acolo pe oameni. Cînd va veni pentru a doua oară, El va fi totul în toți.

14. Acum, cu inima strînsă ne deschidem drum spre grădina Ghetsimani unde Domnul obișnuia adesea să se roage și unde mergea nu arareori cînd făcea popas la Ierusalim. Evenimentul petrecut în această grădină ne e înfățișat la Matei 26 ; Marcu 14 și Luca 22. Pătrundem înăuntru cu inima întristată, cu capul plecat și descoperit, căci într-adevăr pămînt sfînt este acesta.

E joi seara. E seara în ale cărei ceasuri se întîmplaseră atîtea, și cînd mai aveau să se întîmple încă multe. După cuvîntarea de la Cina cea de Taină și după incomparabila rugăciune, Iisus își duse ucenicii prin poarta de răsărit a orașului, dincolo de valea Kidronului, în dumbrava de măslini, învăluită într-o liniște adîncă. Dar pentru El în noaptea aceea nu mai putea fi nici un fel de liniște. După o oră sau două, soldați romani însoțiți de gloată multă și conduși de trădătorul aveau să intre în grădină ca să-l prindă. Pînă la venirea ceasului aceluia Iisus hotărî să rămînă *în rugăciune*. Luînd cu sine pe Petru, Iacob și Ioan, pătrunse mai adînc printre măslini. Și desprinzîndu-se și de cei trei, merse și mai adînc într-un colț învăluit în lumina tainică a lunii. Aici începu o grea, o inimaginabilă luptă în sufletul Său. Părea că e o repetare a luptei purtate cînd elinii întrebară de El. Dar de data aceasta lupta se dovedi incomparabil mai tulburătoare. El, cel lipsit cu totul de păcat, trăia înăuntru ceea ce, cîteva ceasuri mai tîrziu avea să trăiască în realitate. Conștiința unui asemenea fapt apăsa cu atîta greutate asupra Lui încît puterea fizică era pe punctul de a ceda sub presiunea încordării sufletești. În ziua următoare, trupul nu a mai putut suporta apăsarea suferinții sufletești, și se frînse. Cu respirația aproape întreruptă, cu o teamă plină de respect îl urmărim pe Iisus printre pomii grădinii. Îngenunche, se pleacă cu fața la pămînt și se roagă fierbinte. Se roagă ca «de este cu putință să treacă de la el ceasul (acela)» (Mc. 14, 35). Unele cuvinte ale rugăciunii Lui ating deosebit auzul nostru : «Abba (părinte) toate sînt ție cu putință ; depărtează paharul acesta de la mine. Însă nu ce voiesc eu, dar ceea ce voiești tu» (Mc. 14, 36).

Cît de mult se va fi rugat Iisus nu știm. Dar atît de mare a fost încordarea spiritului Său c-a fost nevoie să vină un sol din cer spre a-l întări. Și după primirea întăririi, «fiind în zbucimul durerii cu mai mare stăruință se ruga. Iar sudoarea lui ca picături mari de sînge picura pe pămînt» (Lc. 22, 43-44).

Treptat, în sufletul Său se făcu liniște. Se ridică și mergînd la ucenicii care dormeau îi îndeamnă să se roage ca să fie întăriți pentru încercarea ce avea să urmeze. Se retrage din nou continuînd să se

roage. Dar forma schimbată a rugăciunii exprima biruința deplină a sufletului Său. «Părintele meu, dacă nu este cu putință să treacă acest pahar, ca să nu-l beau, facă-se voia ta» (Mt. 26, 42). Biruința lui Iisus e deplină. Criza a fost depășită. El a acceptat patimile și moartea conștient că numai prin acestea poate fi împlinit planul iubirii lui Dumnezeu cu privire la ridicarea lumii. Revine la ucenici, își mai adună încă o dată puteri din comuniunea prin rugăciune cu Tatăl și deodată lumina tremurătoare a unor facle iscată dinspre oraș îi vesti că «a sosit ceasul».

Cu pas hotărît, ieși întru întîmpinarea celor ce veneau să-l prindă. Fața Sa radia o dumnezeiască liniște. În cele mai grele cesuri ale vieții Sale Iisus a biruit prin rugăciune.

15. Dintre cuvintele rostite pe Cruce, trei sînt cuvinte de rugăciune. Sf. Luca istorisește că chiar și după ce a fost pironit pe lemn, Domnul nu s-a gîndit la Sine, ci la alții precum se vede din rugăciunea aceasta : «Părinte, iartă-le lor că nu știu ce fac» (Lc. 23, 34).

Cînd se apropie ceasul jertfei de seară și cînd acel ciudat întunerec ce se așternuse asupra întregii țări, lua sfîrșit, Iisus, după trei ceasuri de tăcere, strigă cu glas mare : «Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit» ?

Cîteva minute mai tirziu, Domnul spune cu glas triumfător că misiunea Sa e împlinită. Și-n timp ce înainta încet în moarte, rosti ultimul Său cuvînt : «Părinte, în mîinile tale îmi dau Duhul» !

Ultima suflare a Domnului se stinse dînd viață unei rugăciuni în care se simte vibrînd puternic coarda unei suverane încrederi în Acela care este stăpînul vieții și al morții.

D. BELU
după S. D. GORDON

PENTRU PACE ÎN VIETNAM

Extinderea agresiunii trupelor intervenționiste ale S. U. A. în Vietnam, escaladarea războiului, intensificarea bombardamentelor asupra R. D. Vietnam, au stîrnit indignare pe toate meridianele lumii și au ridicat un val de proteste împotriva agresorilor.

Diferite personalități marcante ale vieții politice, diplomatice, culturale, științifice, artistice și religioase, ale organizațiilor muncitorești și de tineret din toate țările, inclusiv din S. U. A., fac apeluri stăruitoare pentru încetarea bombardamentelor în Vietnam, pentru pace.

O demonstrație puțin obișnuită a avut loc la începutul lunii februarie a.c. în Anglia. La această manifestație au luat parte peste 150 de slujitori bisericești aparținînd diferitelor confesiuni și culte din marea metropolă londoneză.

Demonstranții, purtînd un panou cu inscripția „*Pentru Pace în Vietnam*", au parcurs într-un marș sobru distanța dintre Fleet Street și catedrala Sf. Paul. In fruntea coloanei de manifestanți se aflau: preotul catolic Simon Blake din ordinul Dominicanilor, preotul anglican Kenneth Sansbury, secretar al Consiliului britanic al bisericilor, rabinul Saul Amias și alții.

Această demonstrație — ca și acelea ale preoților budiști — se alătură protestului pe care omenirea întreagă îl face împotriva războiului inuman din Vietnam.

Oameni iubitori de pace din Franța, Anglia, Norvegia, Elveția, Japonia, R. F. Germană și din S.U.A., în diferite ocazii: mitinguri, marșuri ale păcii, simpozioane, discuții, adoptă moțiuni și rezoluții sau adresează scrisori deschise unor șefi de state, prin care înfierează războiul nedrept purtat de trupele intervenționiste în Vietnam, cerînd cu energie încetarea bombardamentelor, încetarea agresiunii împotriva poporului vietnamez care luptă pentru libertate.

Intr-o scrisoare adresată Președintelui Johnson, două sute de profesori ai Universității din Columbia au protestat împotriva războiului prelungit din Vietnam și au cerut guvernului american să declare că va accepta negocieri directe cu F. N. E. din Vietnam. De asemenea, la un miting de pe străzile New-Iorkului, la care au luat parte peste zece mii de oameni, manifestanții purtau pancarte pe care era scris: «Nu se învață democrația cu pușca».

In numeroase orașe ale lumii, mii și mii de oameni de diferite vîrste și profesiuni, au participat la mitinguri de protest împotriva bombardamentelor sîngeroase săvîrșite de invadatorii americani asupra pașnicului popor vietnamez.

Sub lozinca „*Și voi sînteți răspunzătoare pentru pacea lumii*", orașul Strassbourg a găzduit la finele anului trecut o întîlnire internațională, organizată de mișcarea „*Femeile și pacea de pe continentul nostru*". In rezoluțiile adoptate cu acest prilej se cerea încetarea războiului în Vietnam, respectarea acordurilor de la Geneva, crearea unor zone denuclearizate, evacuarea bazelor militare străine, securitate colectivă în Europa.

In R. F. Germană, trei sute de pastori protestanți au organizat, în centrul Bonn-ului un «marș al tăcerii», pentru a protesta, în felul acesta, împotriva oricărui sprijin acordat de guvernul federal german agresorilor americani, care au invadat în Vietnam și continuă așa-zisul război de escaladare.

In timpul acestui «marș al tăcerii», manifestanții purtau banderole cu inscripția: „*Acei ce susțin mo-*

ralmente războiul din Vietnam, trădează religia".

Cei trei sute de pastori protestanţi au cerut să se pună capăt războiului din Vietnam lăsînd poporului Vietnamez libertatea de a dispune singur de soarta sa, fără vreun amestec din afara ei.

Intr-o conferinţă de presă, preşedintele L. Johnson a declarat că războiul în Vietnam va fi lung şi sîngeros. In legătură cu această declaraţie, pastorul M. Niemőller, unul din cei şase copreşedinţi ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut o întrevedere, la Hanoi, cu preşedintele Ho Şi Min asupra posibilităţilor de a se pune capăt războiului vietnamez, a spus între altele: «Cheia păcii în Vietnam este în mîinile americanilor. Vietnamezii vor continua lupta pentru libertate.. Afirmaţiile lui Ho Şi Min au fost clare : americanii trebuie să părăsească Vietnamul». In încheiere, pastorul M. Niemőller a arătat că deşi dorinţa tuturor vietnamezilor pentru pace este deosebit de vădită, totuşi «ei vor continua lupta atît timp cît se vor continua bombardamentele».

Trei oameni ai Bisericii, rabinul Fainberg, pastorul metodist Muste şi episcopul anglican Reeves, care l-au vizitat, o dată cu pastorul Niemőller, pe preşedintele Ho Şi Min în Vietnam au declarat : «Noi sîntem convinşi că este de datoria noastră de a spune în mod public că Statelor Unite le revine responsabilitatea luării unei iniţiative care să ducă la pace». Referindu-se la bombardamentele americane, cei trei clerici au declarat: «Ne-a fost imposibil să găsim o justificare din punct de vedere militar».

Ţările socialiste, printre care şi ţara noastră, au condamnat cu hotărîre războiul de escaladare din Vietnam, inuman şi nedrept, şi şi-au manifestat ataşamentul şi întreaga lor solidaritate cu poporul vietnamez care luptă cu eroism pentru libertatea sa.

In diferite oraşe din ţara noastră au avut loc numeroase mitinguri de protest împotriva agresiunii trupelor intervenţioniste în Vietnam. Indemnaţi de glasul raţiunii sănătoase şi de simţămintele lor umane, oamenii iubitori de pace din ţara noastră, exprimîndu-şi solidaritatea cu lupta dreaptă a poporului vietnamez, cer cu fermitate încetarea războiului nejustificat în Vietnam, retragera trupelor intervenţioniste de pe pămîntul vietnamez, pace şi libertate pentru poporul vietnamez.

Clerul şi credincioşii creştini din ţara noastră, alături de toate popoarele iubitoare de pace, condamnă cu indignare războiul de escaladare prelungit în R. D. Vietnam, bombardamentele sîngeroase asupra poporului vietnamez. Totodată, ei îşi manifestă întreaga adeziune pentru lupta de eliberare a poporului vietnamez şi arată compasiune pentru acest paşnic popor care luptă pentru libertatea, pacea şi independenţa ţării sale.

T. M.

GHEORGHE ŞINCAI

(28 februarie 1754 — 2 noiembrie 1816)

Gheorghe Şincai s-a născut la 28 februarie 1754, în satul Rîciul din Cîmpie, lîngă Samşud – azi Şincai – în Comitatul Mureş. Părinţii săi erau originari din satul Şinca – ţinutul Făgăraşului – de unde familia lui îşi trage numele. Totuşi, scrie Gheorghe Şincai, «familia mea este moldovenească şi numele cel adevărat îmi este Perş de Şinca.

Gheorghe Şincai a învăţat mai întîi la şcoala din satul în care se născuse, continuînd apoi învăţătura la şcoala reformată din Tg. Mureş, la Seminarul iezuiţilor din Cluj şi la Gimnaziul piariştilor din Bistriţa. In anul 1773 a fost numit profesor de retorică şi poetică la Blaj. De aici, Episcopul Gh. Maior l-a trimis (1774) la Roma, la Colegiul De Propaganda Fide, unde s-a remarcat ca un element extrem de studios, cu un larg orizont intelectual şi pasionat pentru cercetările istorice şi filologice.

După cinci ani de studii serioase, G. Şincai şi-a luat doctoratul în filozofie şi teologie (28 ianuarie 1779). De la Roma a fost chemat la Viena şi obligat să urmeze timp de un an cursuri de metodică, drept natural şi drept internaţional public, la Colegiul S-ta Barbara. Tot la Viena el a legat o strînsă prietenie cu Samuel Micu, care i-a cedat materialul cu ajutorul căruia a redactat cunoscuta lucrare *Elementa linguae daco-romanae sive Valachicae* – apărută la Viena în

1779 – în care susţineau, exagerînd, originea curat latină a limbii româneşti.

Datorită studiilor sale strălucite, la 15 octombrie 1782, Gheorghe Şincai a fost numit directorul Şcolii normale din Blaj şi al tuturor şcolilor româneşti rurale din Transilvania, precum şi al celor pe care le-ar fi înfiinţat el. Timp de 12 ani cît a ocupat această funcţie, Gheorghe Şincai a înfiinţat trei sute de şcoli în mediul sătesc. Arhivele păstrează informaţii ample despre zelul şi dragostea cu care a muncit pentru înfiinţarea de noi şcoli.

Pentru a pune la îndemîna elevilor cărţile pe care să poată învăţa, el a publicat în 1783, în două ediţii, o gramatică latino-română, un catehism, două abecedare, unul în limbile: română, latină, germană şi maghiară (pentru şcoala primară din Blaj) şi al doilea, cu caractere latine, pentru şcolile săteşti. Pe lîngă o aritmetică (1785) G. Şincai a publicat şi lucrarea intitulată „*Învăţătură firească spre surparea superstiţiei norodului*“ în care a combătut superstiţiile.

Marea revoluţie franceză din 1789 şi principiile ei au găsit un mare ecou în rîndurile intelectualităţii româneşti din Transilvania. O delegaţie de intelectuali români a prezentat în 1791 împăratului Leopold al II-lea şi Dietei din Cluj, cunoscutul memoriu intitulat „*Supplex libellus Valachorum*“, redactat de Iosif Meheşi, Samuil Micu, Ioan Piuariu Molnar şi Gheorghe Şincai. Autorii memoriului au cerut ca «naţiunea română din Transilvania să fie repusă în drepturile de care fusese despuiată. Să fie scoase din uz denumirile jignitoare de «toleraţi», «admişi», iar românii să aibă aceleaşi drepturi politice ca şi celelalte naţionalităţi conlocuitoare, să li se acorde locuri în dietă şi funcţii publice proporţional cu numărul lor, să aibă dreptul de a-şi alege deputaţi care să-i reprezinte, fiindcă «naţiunea română» era cea mai veche şi mai numeroasă din Transilvania, ca număr întrecîndu-le pe toate celelalte la un loc. Acuma românii din Transilvania au invocat, pentru prima oară în centrul şi răsăritul Europei, drepturile omului şi ale cetăţeanului.

Fiindcă episcopul unit Ioan Bob nu voise să se încadreze în mişcarea intelectualilor români din Transilvania, aceştia, în frunte cu G. Şincai l-au dezavuat în mod public. In august 1794 G. Şincai aflîndu-se chiar în catedrala din Blaj, şi referindu-se în mod special la acţiunea întreprinsă împotriva lui Ioan Bob a spus: «Ego sum dux conjuratorum et auctor futurae rebellionis».

G. Şincai fiind acuzat, după această intervenţie, că propovăduia «principii răsturnătoare» şi că era un tulburător al ordinii publice, a fost înlocuit, la intervenţia lui Ioan Bob, din postul de director al şcolilor româneşti, maltratat şi arestat. După eliberarea din închisoare s-a angajat ca meditator al copiilor contelui Daniel Vaş. Pînă în anul 1803 Şincai a meditat pe copiii acestui conte maghiar, cînd a plecat la Oradea unde a scris Elegia, care cuprinde în prima parte autobiografia sa, iar a doua un elogiu unui prieten.

De-abia la 15 mai 1804, G. Şincai a reuşit să ocupe postul de revizor şi corector al cărţilor româneşti care urmau să se imprime la tipografia Universităţii din Buda. După moartea lui Samuil Micu, G. Şincai a ocupat, provizoriu la aceeaşi tipografie, postul acestuia de cenzor şi revizor pe care l-a deţinut pînă în anul 1808, cînd a fost înlocuit cu Petru Maior, pe considerentul, că era mai tînăr. Fiind la Buda, G. Şincai a voit să publice lucrarea „*Dialog despre originea românilor*“, care i-a fost însă respinsă de cenzură.

Pînă în 1804, G. Şincai a cercetat cu multă rîvnă şi pasiune numeroase manuscrise, documente şi lucrări tipărite referitoare la istoria românilor. La 25 februarie 1804 el scria următoarele lui Engel: «Mi-am propus să scriu analele naţiunii române din toate ţările... ceea ce am şi făcut începînd de la Traian, sau mai bine zicînd de la cel dintîi război al lui Decebal în contra romanilor pînă la anul 1660. Continui această lucrare din zi în zi, o înavuţesc şi o netezesc, nici cuget a o tipări mai înainte de ce voi aduna şi strînge tot ce voi putea spre completarea şi continuarea anilor».

După anul 1818 fiind înlocuit din funcţia de cenzor şi revizor de la tipografia din Buda, G. Şincai a fost nevoit să se retragă din nou la curtea conţilor Vaş, unde a

continuat să lucreze la Cronică, ajungînd, în 1811, pînă la anul 1739. Cu toiagul în mînă şi cu cronica în desagi a mers la Oradea şi de aici la Alba Iulia unde a predat cenzurii lucrarea. Cenzorul a apreciat însă că lucrarea lui G. Şincai este «o operă cu opinii false şi... primejdioase siguranţei statului» conchizînd că «opus igne, auctor patibulo dignus» (opera e bună de foc, iar autorul de furci).

După acest eşec G. Şincai s-a retras din nou la conţii Vaş, foştii săi elevi, unde a şi murit în ziua de 2 noiembrie 1816.

Titlul integral al cronicii sale este următorul: „*Cronica românilor şi a mai multor neamuri încît au fost eale aşa de amestecate cu românii, cît lucrările, întîmplările şi faptele unora fără ale altora* nu se *pot scrie pe înţeles.* Din mai multe mii de autori, in cursul de 34 de ani, culease şi după unii de la naşterea *Domnului Iisus Hristos alcătuită de Gheorghe Şincai din Şinca, doctorul filosofiei şi al theologhiei; fostul director al şcolilor naţionalnice în toată ţara Ardealului şi directorul cărţilor în crăiasca tipografie a Universităţii ungureşti*".

In această lucrare G. Şincai expune an cu an istoria românilor pînă în anul 1739. El a căutat să dovedească originea romană a poporului nostru, formarea sa atît la nordul Dunării, în întreaga Dacie, cît şi la sudul fluviului, continuitatea elementului daco-roman în Dacia, precum şi unitatea etnică a tuturor românilor. Lucrarea lui Iohan Cristian von Engel *Geschichte der Moldau und Walachei* a fost calificată, pe bună dreptate de G. Şincai ca neonestă şi scrisă cu un scop premeditat.

G. Şincai a combătut afirmaţiile lui Engel, ale lui Sulzer (din lucrarea *Geschichte des Transalpinischen Daciens, Viena, 1781-1782)* şi ale lui Eder (din lucrarea *Supplex libellus Valachorum Transilvaniae... cum notis historico-criticis — Cluj, 1791),* care susţineau greşit că poporul român s-a format la sudul Dunării, de unde a emigrat în sec. al IX-lea la nord. Din această teză ei au încercat să scoată un argument împotriva poporului nostru şi a luptei sale juste de emancipare naţională şi socială. Folosind puternice argumente istorice şi filozofice, G. Şincai a apărat strălucit drepturile naţiunii sale, care în Transilvania era cea mai veche şi mai numeroasă decît toate celelalte naţionalităţi luate la un loc.

G. Şincai a scris că Dacia închidea Ardealul, Ţara Românească, Moldova, Bucovina şi că Roma «stăpîna oarecînd a toată lumea este maica românilor».

G. Şincai a recunoscut însă că după retragerea armatei şi administraţiei romane din Dacia au venit «multe necazuri şi răutăţi» asupra românilor «din Dachia». Dar «din partea coloniei care au rămas în Dachia veche s-au prăsit toţi românii cîţi sînt de-a stînga Dunării», care sînt «români de sînge, precum firea şi virtutea îi mărturiseşte».

In cursul expunerii sale G. Şincai se înviorează cînd prezintă anii glorioasei domnii a lui Ştefan cel Mare, judecă aspru pe duşmanii marelui nostru voievod, care au încercat să-i distrugă opera şi cotropească ţara. A reprodus pasajele din cronicile lui Dlugosz şi Cromer în care sînt glorificate faptele şi victoriile lui Ştefan cel Mare, îl laudă pe Nicolae Olahul, care deşi ajunsese mitropolit primat al Ungariei (1533) şi chiar rege (1562), nu-şi uitase originea românească.

G. Şincai n-a făcut numai apologia romanităţii poporului nostru, n-a subliniat numai momentele de strălucire pe care acesta le-a cunoscut în trecutul său în lupta împotriva cotropitorilor străini, ci şi o critică necruţătoare a instituţiilor feudale, a zugrăvit realist situaţia grea a maselor de iobagi, a demascat mereu nobilimea hrăpăreaţă, a propagat împreună cu ceilalţi corifei ai şcolii ardelene concepţiile filozofiei naţionaliste a secolului al XVIII-lea cu privire la progresul social.

Prin conţinutul şi forma lucrării, el a căutat şi a reuşit să depăşească tot ce se scrisese pînă atunci, adică pe cronicari, pentru a răspunde momentului istoric, şi astfel să sprijine lupta pentru emanciparea poporului nostru de sub îndoita oprimare: naţională şi socială.

Care a fost soarta operei istorice a lui G. Şincai? In timpul cît a lucrat la tipografia din Buda, G. Şincai a reuşit să tipărească o parte din cronică în Calendarele pe anii 1808 şi 1809. La Iaşi, în tipografia Mitropoliei, în anul 1843, cu «cheltuiala şi osteneala» arhimandritului

Gherman Vida, s-a tipărit partea care cuprinde evenimentele dintre anii 86-999. Tot această parte, dar numai pînă la 832, s-a tipărit la Buda, în 1844, de către profesorul Alexandru Gavra.

Cronica, în întregime, s-a publicat pentru prima oară, la Iași, în anul 1853 vol. I și II și în 1854 al III-lea. Această ediție s-a tipărit după manuscrisul cumpărat de domnitorul Gr. Al. Ghica de la arhimandritul Gherman Vida, care-l achiziționase, la rîndul său, la o licitație ținută la Viena. Acest manuscris se află astăzi în Biblioteca Universității din Iași.

Domnitorul Gr. Al. Ghica a hotărît ca această cronică să fie tipărită într-un tiraj «mai înmulțit», ca să poată ajunge în mîna tuturor și mai ales a tineretului. Pentru supravegherea tipăririi, care trebuia să se facă «egsactă după textu», a numit o comisie compusă din Nicolae Suțu, Alecu Donici, Anastasie Panu, Mihail Kogălniceanu și Aug. Treboniu Laurian. Comisia a apreciat că lucrarea fusese scrisă după mii de documente necunoscute pînă atunci.

Aug. Treboniu Laurian a «preveghiat corectura ediției și au îndreptat greșelile». Comisia a «pus lege de a nu se atinge cît de puțin textul original modificîndu-l sau adăugîndu-l cu ceva», fiind «insuflată... de un săntu respect pentru ostenala intelectuală a strălucitului autor».

Ediția de la Iași a cronicii lui G. Șincai a fost retipărită în anul 1886, sub îngrijirea lui Papiu Ilarianu, de către Ministerul Instrucțiunii Publice.

* * *

G. Șincai a fost un iubitor de cărți, un mare învățat, care a crezut nezdruncinat în dreptatea poporului nostru. După o muncă susținută de 34 de ani el a reușit să scrie cea mai erudită operă de istorie românească din cîte se scriseseră pînă atunci, un monument al istoriografiei noastre, care va influența lucrările și cercetările lui N. Bălcescu și M. Kogălniceanu. El și-a scris cronica urmărit de ideea de a-și înălța neamul în ochii străinilor și ai dușmanilor. Evident că ar fi putut produce mai mult și mai bine dacă nu ar fi fost atît de prigonit și chinuit. Din activitatea sa de dascăl, director de școli și scriitor, se poate constata că G. Șincai a urmărit ca poporul nostru să-și cunoască trecutul, să-l prețuiască. Idealul lui G. Șincai, care neputîndu-și stăpîni o dată pana a scris: «deșteaptă-te drept aceia, o iubit neamul meu și ia aminte», a fost să dovedească originea română, unitatea și continuitatea poporului nostru pe pămîntul Daciei. Nepre-cupețind nici un efort, deși a dus o viață de martir, el a învins, și de aceea merită din plin recunoștința și dragostea noastră.

N. GRIGORAȘ

O ÎNCERCARE DE A SE PUBLICA O ISTORIE A RELIGIILOR ÎN 1854

Deși, ca disciplină, istoria religiilor este relativ nouă pentru că datează abia din secolul al XIX-lea, lucrări care să trateze despre sistemul anumitor religii avem încă din antichitatea greco-romană și apoi din evul mediu și mai tîrziu, cînd apar chiar istorii ale religiilor, cum a fost lucrarea lui Bernard Picart, intitulată *Cérémonies et coutumes religieuses de tous les peuples du monde*, apărute în 7 volume la Amsterdam, între anii 1713-1728. O mai bună cunoaștere a limbilor chineză, sanscrită, precum și a hieroglifelor sau a unor dialecte persane și indiene, cît și unele rezultate ale săpăturilor arheologice, a dus în secolul al XIX-lea, în special în țările colonialiste, cum era și firesc, la o dezvoltare a istoriei religiilor.

La noi, deși se înscriu ca precursori în acest domeniu încă din secolul al XVII-lea *Nicolae Milescu* cu *Jurnalul de Călătorie în China*, unde dă informații despre religia Chinei și descrie obiceiuri ale unor popoare din Siberia și apoi cu *Chresmologionul*, unde vorbește despre «falsul profet Mahomet», iar în secolul al XVIII-lea, *Dimitrie Cantemir* prin lucrarea de vastă erudiție intitulată *Sistemul religiei mahomedane*, cucerește loc de frunte în bibliografia universală a problemei, pînă în secolul al XIX-lea, cînd Stanciu Căpățîneanu tipărește o mitologie la Craiova, în 1838, iar P. M. Georgescu publică o traducere din Aniot de Maizières, apărută în 1870 sub titlul *Tablou sinoptic sau expunere comparată de toate religi-*

unile pămîntului, bibliografia respectivă nu mai înregistrează nimic.

O încercare, necunoscută pînă acum, de a tipări o istorie a religiilor a făcut-o însă arhimandritul *Dionisie Romano*, care în 1854 avea gata de tipar, tradusă din limba franceză, *Istoria diferitelor aşezăminte religioase a tuturor popoarelor de la originea lor pînă în zilele noastre*, lucrarea urmînd să se tipărească în două volume, fiecare de 20-25 coale. Şi cum pe atunci majoritatea cărţilor, mai ales cele voluminoase, vedeau lumina tiparului prin sistemul prenumeraţiei; arhimandritul Dionisie Romano, care se afla la Iaşi, lansa la 28 octombrie 1854 următoarea înştiinţare (*Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Foi volante, 455*), tipărită pe o foaie volantă în tipografia ieşană Franceso-Română:

„*Subscriere la istoria diferitelor aşezeminte religioase de la origina lor pînă în zilele noastre.*

Această istorie interesantă, cuprinzînd religiunile Indienilor, Chinezilor, Persilor, Egiptenilor, mitologia Grecilor şi a Romanilor, religiunea veche a popoarelor nordului şi a locuitorilor Americei; cum şi schismele urmate în biserica hristiană tradusă din franţuzeşte de subscrisul, este gata a pune sub tipar.

Cartea va fi împărţită în două tomuri, cuprinzînd fie carele de la 20 pînă la 25 de coli şi avînd cîte trei gravur[i].

Tomul I-iu va cuprinde religiunile antice (vechi): precum ale Indienilor, Chinesilor, Persilor, Egiptenilor şcl.

Tomul al II-lea va cuprinde religiunea Evreilor, a Creştinilor şi a Mahomedanilor cu toate eresurile şi schismele urmate într-însele, cum şi mai multe note atingătoare de acestea.

Tiparul va fi curat şi nou, şi hîrtia bună. Preţul prenumerării, pentru amîndouă tomurile, este de 16 (sfanţihi), care se vor plăti la primirea tomului I-iu; după aceea fără întîrziere va urma şi al II-lea, la sfîrşitul căruia se vor tipări numele onorabililor D-ni Prenumeranţi, carii vor binevoi a contribui la tipărirea acestei cărţi.

Dionisie Arhimandrit

Iaşi 28 octombrie 1854»

In urma lecturii textului înştiinţării, spre a înţelege mai bine importanţa acestei iniţiative, se impun cîteva lămuriri. Se naşte întrebarea, în primul rînd, prin ce împrejurări ajunsese acum la Iaşi arhimandritul Dionisie Romano, pe care îl ştim că funcţionase ca învăţător la Buzău, între 1832-1846, ca director al Seminarului Central din 1846 pînă în 1848, cînd participînd la Revoluţie a fost expulzat în Transilvania, de unde era originar, ca apoi să-l întîlnim, între 1851-1854, egumen la mănăstirea olteană, Sadova.

Intr-adevăr, arhimandritul Dionisie Romano a funcţionat ca egumen la Sadova dar numai pînă la 16 februarie 1854 cînd, acuzat de puterea protectoare că e în serviciul armatei turce, mănăstirea Sadova fiind aşezată în apropierea Dunărei, a fost arestat şi predat mitropolitului Nifon spre judecare. Mitropolitul, ca să nu supere atît puterea suzerană, cît şi pe cea protectoare, care avea armatele în ţară, se degajă de această judecată, întrucît canonic arhimandritul Dionisie aparţinea de Mănăstirea Neamţ şi venise în Ţara Românească fără carte canonică, şi-l expediază, sub escortă, în Moldova, la Mănăstirea Neamţ, de unde apoi vine şi se stabileşte în Iaşi, fără să fi suferit vreo pedeapsă.

Textul înştiinţării relevă că proiectata tipăritură era tradusă din limba franceză. Amănuntul acesta nu constituie o noutate, deoarece pînă la acea dată, arhimandritul Dionisie Romano era traducător consacrat din limba franceză, publicînd tălmăciri încă din 1841 din Bourdalou, apoi din Lamennais, în 1848, din Chateaubriand în 1850, cît şi manuale, atît pentru şcoala primară cît şi pentru seminarii. Invăţînd bine limba franceză cu episcopul Ilarion al Argeşului, al cărui ucenic a fost, şi avînd o deosebită pasiune a lecturii, arhim. Dionisie a fost un autodidact entuziast în cîmpul literaturii teologice din secolul al XIX-lea, cunoştinţele luîndu-le direct din limba franceză, pe care, potrivit afirmaţiei unui călător francez, o vorbea foarte agreabil.

Din cine a tradus sau a prelucrat arhimandritul Dionisie Romano această istorie a religiilor ar fi fost interesant de ştiut, dar necunoscînd textul manuscrisului, e greu de precizat, iar ipotezele sînt inutile.

E cert însă că proiectata istorie a religiilor n-a apărut. Şi e firesc să

nu fi văzut lumina tiparului în vremea aceea, cînd majoritatea preoţilor, cărora în special se adresa înştiinţarea, erau grămătici, iar cei cu seminarul nu aveau nici ei o suficientă înţelegere a acestei probleme.

Temerara iniţiativă care, datorită slabului nivel cultural al epocii, n-a depăşit stadiul încercării, aruncă o nouă lumină asupra largilor preocupări şi orientări culturale ale acestui vajnic animator cultural din secolul al XIX-lea, care prin încercarea amintită a anticipat cu aproape o sută de ani o tipăritură de acest gen, apărută abia în 1946, datorită mitropolitului Irineu Mihălcescu, sub titlul *Istoria religiunilor lumii.*

Pr. GABRIEL COCORA

Recenzii şi note bibliografice

Reinhard Slenczka: **OSTKIRCHE UND ŐKUMENE.** Die Einheit der Kirche als dogmatisches Problem in der neueren ostkirchlichen Theologie (Biserica Răsăriteană şi ecumenismul. Unitatea Bisericii ca problemă dogmatică în teologia mai nouă a Bisericii Răsăritene). În colecţia „Forschungen zur systematischen und ökumenischen Theologie". Herausgegeben von Edmund Schlink. Band 9. Göttingen, Vandenhoeck u. Ruprecht, 1962. 316 S.

Pornind de la principiul că se impune urmărirea eforturilor teologice pentru determinarea unităţii bisericeşti „nu numai în Biserica proprie sau în nemijlocita convorbire ecumenică, ci şi în teologia celorlalte Biserici" (p. 5), autorul se opreşte în mod deosebit asupra Bisericii Ortodoxe, întrucît „contribuţia Bisericii Răsăritene merită o considerare deosebită tocmai în caracterul propriu al premiselor sale teologice şi bisericeşti" (p. 6). Cartea vrea să aducă „un mic serviciu în tot mai strînsa întîlnire" dintre Biserici (p. 6). Scopul ei se mai desprinde şi din această mărturisire a autorului. „O esenţială dorinţă a cercetării noastre constă tocmai în a arăta intensitatea lucrului teologic ecumenic în Biserica Răsăriteană" (p. 277).

Cuprinsul cărţii se structurează pe următoarele trei părţi: I. Unitatea Bisericii în teologia Bisericii Răsăritene (p. 35-170). II. Problema ecumenică în teologia Bisericii Răsăritene (p. 171-276); III. Partea de încheiere (p. 277-304).

În cadrul primei părţi, cap. II-IV, se tratează determinarea unităţii bisericeşti în teologia ortodoxă. Expunerea este axată în mod precumpănitor pe istoria teologiei respective, cuprinzînd nu numai dogmatica de şcoală ci şi filozofia religioasă rusă (Homiakov, Soloviev), precum şi noile tendinţe ale eclesiologiei ortodoxe (în special Bulgakov).

În partea a doua, cap. V-VII, este vorba despre ecumenism ca problemă a eclesiologiei ortodoxe şi se expune punctul de vedere al Bisericii Ortodoxe cu privire la problemele întîlnirii ecumenice. În locul unei istorii a teologiei sînt expuse diferite probleme, aşa cum rezultă ele din întîlnirea Bisericii Ortodoxe cu Mişcarea ecumenică. Se arată cum se confruntă teologii ortodocşi cu problemele ecumenice pe baza premiselor lor dogmatice în general şi eclesiologice în special.

Însuşi autorul mărturiseşte intenţiile sale în legătură cu primele două părţi ale cărţii sale: „Dorinţa noastră constă numai în a arăta cum se conturează problemele în cadrul convorbirilor, pentru a cerceta şi înţelege apoi — din perspectiva confruntării privind noţiunea despre Biserică în sînul Bisericii Răsăritene — tratarea problemei ecumenice. De aceea, partea a doua a cercetării noastre va avea să arate cum sînt tratate şi rezolvate în mod diferit — din perspectiva premiselor dogmatice ale teologiei mai noi a Bisericii Răsăritene — problemele eclesiologice legate de întîlnirea ecumenică a Bisericilor" (p. 172).

Partea a treia a lucrării, cea de încheiere, cap. VIII-IX, priveşte lucrul teologic interortodox, referitor la noţiunea de Biserică, în cadrul dialogului ecumenic. Aici autorul sintetizează rezultatul cercetărilor sale şi formulează problemele deschise sub raportul importanţei lor principale pentru lucrul ecumenic.

Încă de la început, autorul face următoarea apreciere: „Este surprinzător cît de intensiv şi în ce măsură se dezbate problema unităţii bisericeşti în teologia Bisericii Răsăritene nu abia în veacul Miş-

cării ecumenice, ci deja în veacul trecut. Cu toată critica, pe care unele luări de poziţie o vor provoca şi au provocat-o deja în Mişcarea ecumenică, această contribuţie a Bisericii Răsăritene merită o consideraţie deosebită tocmai în caracterul specific al premiselor sale teologice şi bisericeşti" (p. 5 sq).

La p. 21-28 reţin atenţia şi solicită interesul în mod deosebit relaţările autorului în legătură cu modul şi stadiul actual al cercetării şi înţelegerii Bisericii Ortodoxe din partea protestantismului.

Protestantismul zilelor noastre apreciază Biserica Ortodoxă într-un chip nou: „Stăm, mai ales în teologia evanghelică germană, în faţa unei schimbări adînci în înţelegerea Bisericii Răsăritene. Schimbările care s-au făcut pînă acum şi care se mai fac şi azi în legătură cu Biserica Răsăriteană, sînt condiţionate de doi factori: Contactele mai strînse care s-au născut prin emigrarea unor creştini ai Răsăritului în Apus şi prin întîlnirile în Mişcarea ecumenică, ca şi prin dezvoltarea mai nouă din sînul teologiei protestante. Prin aceasta au fost create atît posibilităţile cît şi premisele pentru o adîncire esenţială a înţelegerii protestante a Bisericii Răsăritene. Însă cu tot progresul, în întîlniri şi în considerări stăm încă cu totul la început" (p. 22).

Revenind asupra acestor chestiuni, autorul vorbeşte despre „progresul faptic în schimbarea înţelegerii protestante a Bisericii Răsăritene" şi apoi subliniază: „Imaginea despre Biserica răsăriteană, deşi pînă acum sînt numai începuturi, s-a schimbat în mod decisiv" (p. 27).

După ce prezintă poziţiile eclesiologice ale teologiei ortodoxe mai noi, autorul face următoarea apreciere de sinteză:

„Rezultatul din prima parte a cercetării noastre... poate fi sintetizat în felul următor:

O noţiune unitară despre Biserică... nu există în teologia Bisericii Răsăritene. Învăţătura despre Biserică se găseşte — tot aşa ca şi în teologia altor biserici — încă în stadiu de dezvoltare.

Noua teologie a Bisericii Răsăritene stă sub semnul unei cuprinzătoare reflecţiuni noi. De aici rezultă diferite premise metodice şi tendinţe teologice, şi aceasta duce la o tratare a problematicii eclesiologice din puncte de vedere adesea divergente. În confruntarea teologică privind învăţătura despre Biserică se ajunge, de aceea, ocazional la tensiuni şi contradicţii, caracteristice pentru o convorbire dogmatică vie.

În această confruntare privind învăţătura despre Biserică se remarcă — pe baza premiselor teologice şi intenţiilor deosebitoare — două posibilităţi de înţelegere teologică a Bisericii: Pe de o parte, stă pozitivismul şi pragmatismul bisericesc determinat de o covîrşitoare intenţie practică şi catehetică, care îl putem desemna ca instituţionalism. Pe acesta îl găsim înainte de toate în compendiile de şcoală. Pe de altă parte, stă străduania — în legătură cu anumite premise filozofice şi istorico-critice şi în amplă contradicţie directă cu noţiunea instituţionalistă despre Biserică a dogmaticii de şcoală — de a dezvolta o învăţătură despre Biserică, care se fixează pe fiinţa Bisericii şi înţelegerea ei ca „Trup al lui Hristos" ş. a. m. d.

Din punct de vedere dogmatic, aceste două posibilităţi nu pot fi nicidecum concepute ca o contradicţie principală, ci este vorba mai degrabă despre o întregire a unor aspecte diferite. Tocmai confruntarea critică, privind învăţătura despre Biserică, din sînul teologiei Bisericii Răsăritene determină probleme deschise, în faţa cărora stă Biserica Răsăriteană cu eclesiologia ei" (p. 171 sq.).

În partea a treia, de încheiere, autorul prezintă sinteza rezultatului cercetărilor sale — inclusiv ale celor făcute în partea a doua a cărţii.

Subliniind diversitatea poziţiei ortodoxe în problema abordată, autorul apreciază: „Diferitele înclinaţii teologice nu se lasă aduse la un numitor comun, fără ca diversitatea lucrului teologic să fie presată într-o schemă confesională" (p. 277). Această diversitate este apreciată pozitiv de către autor: „Abundenţa cercetărilor, care apare în confruntarea teologică, este un semn pentru vioiciunea bisericească şi teologică, cu care problema ecumenică este acceptată de către Biserica Răsăriteană" (p. 277).

„Cu toată colaborarea intensivă a ierarhilor şi teologilor Bisericii

Răsăritene în Mişcarea ecumenică, va trebui să fim în clar că ideea ecumenică se izbeşte în Biserica Răsăriteană de opoziţii, rezerve şi greutăţi de multe feluri" (p. 278).

Dezvoltarea Bisericii Ortodoxe în faţa Mişcării ecumenice „este... expresia unei lupte serioase şi pline de răspundere pentru unitatea Bisericii şi unirea Bisericilor" (p. 279). „În lucrările de atitudine oficiale şi semioficiale ale Bisericii Răsăritene pot fi puse în evidenţă trei puncte de vedere diferite faţă de Mişcarea ecumenică, a căror fundamentare teologică trebuie cercetată: 1. în forma unei afirmări principiale a lucrului ecumenic; 2. în forma unei confruntări critice cu problemele care sînt puse de lucrul ecumenic; 3. în urma unei refuzări principiale a oricărei colaborări cu Mişcarea ecumenică" (p. 279).

„Punctul de vedere al Bisericii Răsăritene faţă de Mişcarea ecumenică, expus în proclamaţiile mai noi, stă în fond sub semnul problematicii dogmatice. Alături de dispoziţia principială spre colaborare practică şi întîlnire ecumenică a Bisericilor, stau problemele deschise dogmatice şi în special eclesiologice; ca şi în restul teologiei generale a Bisericii Răsăritene, tot aşa şi în declaraţiile Bisericii Răsăritene verdictul asupra modului şi extensiunii întîlnirii ecumenice cade pe fundalul premiselor eclesiologice" (p. 290).

În epilog autorul exprimă nădejdea că, comunitatea în care stau — deşi în chip diferit — toate Bisericile în faţa sarcinei ecumenice, poate arunca o lumină asupra căutatei unităţi a Bisericii. Dînsul vede contradicţia (separaţia) în care stau Bisericile nu ca motiv de resemnare, ci ca o „chemare la realizarea unităţii". Apoi continuă imediat: „În confruntarea cu problematica ecumenică, eclesiologia devine problemă decisivă, în care nu este vorba despre o clarificare logică a contradictoriului, ci despre realizarea unităţii date şi făgăduite în Hristos. În mai toată noua teologie a Bisericii Răsăritene această problemă decisivă a fost pusă cu mare stăruinţă. Nu în reprezentările lor despre unitate, ci în lupta lor pentru unitate se întîlnesc Bisericile" (p. 304).

Mai notăm că autorul examinează teza Bisericii Ortodoxe de a se identifica cu Biserica cea Una (vezi p. 202).

La sfîrşitul cărţii se dă bibliografia (p. 305-314).

Privită în ansamblu, cartea lui Slenczka trebuie considerată ca o contribuţie de seamă şi meritorie în materia respectivă. Ea se impune prin amploarea cercetărilor făcute şi prin strădania de a prezenta problemele în contextul lor cît mai larg pentru a putea fi cît mai bine înţelese. Lucrarea pare că vine întru întîmpinarea Bisericii Ortodoxe prin năzuinţa de a sesiza şi prezenta adecvat poziţia eclesiologică actuală a acesteia.

Contribuţia lui Slenczka constituie — în parte — şi o bună iniţiere în anumite probleme ecumenice. Dar mai presus de toate, ea constituie un aport esenţial la apropierea dintre Biserici, în special dintre Biserica Ortodoxă şi cea protestantă. Ca atare ea poate fi citită cu mult folos nu numai de credinciosul ortodox, ci şi de orice credincios creştin preocupat de problemele ecumenismului.

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU

Alexandru Elian (redactor responsabil), Constantin Balan, Haralambie Chirică şi Olimpia Diaconescu. **INSCRIPŢIILE MEDIEVALE ALE ROMÂNIEI. ORAŞUL BUCUREŞTI, VOLUMUL I (1395-1800).** Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1965, 936 p.

Cu acest volum, Institutul de Istorie al Academiei Republicii Socialiste România începe publicarea unui *Corpus* al inscripţiilor medievale de pe întreg cuprinsul ţării. Cercetătorii care şi-au luat sarcina acestei lucrări au făcut, mai întîi, o anchetă pe scară naţională, adunînd inscripţiile publicate, copiile sau transcrierile mai vechi, inscripţiile needitate nesemnalate pînă acuma; ei au adunat totodată pe acelea scoase la iveală de săpăturile arheologice, de restaurările monumentelor etc.

In prefaţa volumului, prof. Al. Elian se referă la valoarea şi importanţa inscripţiilor epocii feudale ca izvor de informaţii, „prin datele pe care ni le furnizează asupra constructorilor, meşterilor, decoratorilor şi a celor mai felurite spete de lucrători în domeniile atît de

variate ale artelor minore" (p. 15). Se mai atrage atenţia şi asupra faptului că pentru „o epocă mai veche, cînd izvoarele istorice de altă natură sînt mai rare sau uneori inexistente, informaţiile culese din inscripţii, cu tot caracterul lor limitat, sînt de o importanţă covîrşitoare. Grafitul de la Biserica Domnească din Curtea de Argeş, care ne dă data morţii lui Basarab I, (1352), piatra de mormînt a lui Nicolae Alexandru voievod, care poartă anul morţii sale (1364) sînt astfel, socotite ca izvoare de seamă pentru istoria patriei în epoca feudală" (Ibidem).

Autorul prefeţelor se ocupă, în mod special, de „momentele mai de seamă pe care le-au cunoscut preocupările de epigrafie medievală în România pînă la începutul secolului al XX-lea" (p. 16), începînd cu Miron şi Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir, stolnicul Costantin Cantacuzino, Mitropolitul Dosoftei, ca şi ale unor călători străini, ca: Bartholomeo Rosetti, Mario Bandini, Paul de Alep, Anton — Maria del Chiaro ş. a. In expunerea sa, prof. Al. Elian se referă apoi la anchetele epigrafice pe scară naţională şi mai apoi la editarea inscripţiilor medievale din ţara noastră sub forma unui corpus, făcute în secolul al XIX-lea cu scopul de a se strînge inscripţiile, de a se întocmi monografii ale unor monumente de artă feudală folosindu-se inscripţiile etc. Astfel, s-a scos în evidenţă, în această direcţie, activitatea lui N. Bălcescu, A. Tr. Laurian, G. Asachi, M. Kogălniceanu, D. A. Papazoglu, Cezar Bolliac, Al. Odobescu şi Gr. Musceleanu.

Editarea inscripţiilor noastre-după cum subliniază prof. Al. Elian a făcut progrese remarcabile cu episcopul Melchisedec, Gr. Tocilescu, I. Bogdan şi N. Iorga. Opera lui N. Iorga, în această direcţie, intitulată „*Inscripţii din bisericile României*", în două volume, deşi fusese proiectată în trei volume, a rămas pînă astăzi „cea mai valoroasă culegere de inscripţii din epoca feudală, de pe cuprinsul Ţării Româneşti şi al Moldovei" (p. 36). Cu toate eforturile depuse de istoricii noştri, corpusul de inscripţii de pe teritoriul României nu s-a putut realiza de către Academia Română.

Corpusul inscripţiilor medievale româneşti, care începe cu acest volum, cuprinde toate inscripţiile monumentelor din Bucureşti, inclusiv cele din muzee şi colecţii, care şi-au strîns piesele din toată ţara. Volumul cuprinde 1250 inscripţii în limbile română, slavă, latină, greacă, armeană, ebraică, germană, rusă, arabă şi turcă. Informaţiile pe care ni le dau inscripţiile publicate în acest volum, care va fi urmat de altele, sînt din domenii variate, referindu-se la viaţa economică, socială, politică, culturală şi artistică din întreaga ţară.

Totuşi, autorii volumului au crezut de cuviinţă să nu includă în acest volum toate inscripţiile de pînă la 1800. Criteriile de eliminare nu ni se par însă prea întemeiate. Cine ştie dacă unele din personajele indicate în inscripţie, ca de ex. cele din 1784 sau 1793, nu sînt menţionate în documente interne şi ca atare nu vor fi avut un oarecare rol în viaţa economică, socială şi politică a ţării, sau dacă nu cumva asemenea indicaţii nu vor apărea mai tîrziu? Prin urmare nu ar fi exclus ca mai curînd sau mai tîrziu să se simtă nevoia unui supliment chiar la acest volum. Nu putem şti cît de numeroase pot fi inscripţiile necuprinse în primul volum al Corpusului, dar noi am fi înclinat pentru publicarea tuturor, evident, cu rezervele expuse în prefaţă.

Subliniem în mod special că în acest volum sînt incluse numeroase inscripţii de pe obiectele de cult, pomelnice, pietre funerare etc. aflate la Bucureşti, din multe biserici şi mănăstiri moldoveneşti, ca: Barnovschi, Galata, Golia, Trei Ierarhi, Sf. Spiridon, Sf. Nicolae Domnesc, Mitropolia Moldovei, Agapia, Bogdana, Dragomirna Moldoviţa, Neamţ, Precista-Bacău, Probota, Putna, Rădăuţi, Solca, Slatina ş. a. Unele din aceste inscripţii sînt inedite şi ca atare aduc date noi asupra istoriei monumentelor în care au fost la început.

Autorii primului volum ai Corpusului de inscripţii medievale ale României au depus un efort susţinut făcînd o nouă lectură a tuturor inscripţiilor existente şi accesibile, precum şi a reproducerilor. „Inscripţiile dispărute, pentru care asemenea reproduceri lipsesc, s-au publicat după ce s-au reconstituit prin mijloacele criticii textuale

aplicate ediţiilor existente“ (p. 41).

Prof. Al. Elian ne mai dă o serie de indicaţii în legătură cu gruparea inscripţiilor pe fonduri, ca biserici, monumente laice etc., cu transcrierea inscripţiilor chirilice în limba română, ca şi a acelor în limbi străine, cu lămurirea termenilor ce au circulaţie mai restrînsă cu justificarea noilor datări etc. Indicaţii interesante se dau asupra tehnicii de editare, întregirii desinenţelor vocalice omise de lapicid asupra felului de transcriere şi traducere a textelor slave, greceşti, etc., asupra bibliografiei metodei folosite pentru datarea unor inscripţii, materialelor folosite etc. Sînt amintiţi, apoi, cercetătorii care au contribuit la culegerea inscripţiilor din publicaţii şi manuscrise, la adunarea şi verificarea inscripţiilor pe teren, la alcătuirea repertoriului cronologic şi indicilor, la întocmirea listei bibliografice, la traducerile inscripţiilor din limbi străine şi la revizuirea acestora.

Repertoriul cronologic, publicat în limbile română, rusă, franceză, este urmat de textul inscripţiilor, editat după criteriile enunţate, şi de anexe, adică: glosarul de cuvinte slave, abreviaţiile, bibliografia, indicii, tabla ilustraţiilor şi cuprinsul.

In concluzie, apreciem că volumul întîi al colecţiei *Inscripţiile medievale ale României*, cu un conţinut foarte bogat şi variat, editat cu toată rigoarea şi grija, după cerinţele actuale ale ştiinţei istorice, de către cei mai buni specialişti ai noştri, este net superior publicaţiilor anterioare. Cercetătorii, în frunte cu Prof. Al. Elian (redactorul responsabil), care au contribuit la realizarea acestui volum, ne oferă un exemplu lăudabil de muncă susţinută şi temeinică pregătire ştiinţifică.

N. GRIGORAŞ

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ,
10, 1965, 414 p.

Şi al 10-lea volum al publicaţiei „Limbă şi literatură“ cuprinde material bogat şi variat. Comemorarea a 75 de ani de la moartea lui Vasile Alecsandri a prilejuit publicarea unor articole de importanţă cu totul deosebită, datorate acad. P. Panaitescu-Perpessicius (*Alecsandri inedit*), lui G. F. Tepelea şi Ion Climer (*Alecsandri şi felibrii*), Ion Apostol Popescu (*Influenţa lui Vasile Alecsandri asupra mişcării din Ardeal şi Banat*), D. Duzinchievici (*Din corespondenţa inedită a lui Vasile Alecsandri*) şi Mircea Anghelescu „*V. Alecsandri către Iacob Negruzzi. Corespondenţă inedită*“. Toate aceste materiale vor fi de un real folos viitorilor cercetători ai vieţii şi operei marelui poet. La *Teorie, critică şi istorie literară* acad. Al. Philippide publică studiul *Trăsăturile distinctive ale poeziei moderne dintre 1920 şi 1940 în raport cu poezia europeană*. Menţionăm ca deosebit de importante studiile semnate de Mihai Gafiţa (*Evoluţia tipologiei în proza română*), Edith Ilovici (*Legăturile lui B. P. Haşdeu cu limba şi literatura engleză*), Pompiliu Marcea (*Iacob Negruzzi-Munca la „Convorbiri literare“. Opera literară a lui Iacob Negruzzi*, Lidia Bote (*Originile sociale ale simbolismului românesc*). În secţiunea rezervată problemelor de limbă şi stil, Florica Dimitrescu publică articolul „Tendinţe ale formării cuvintelor în limba română actuală“. Autoarea, după ce constată că formarea cuvintelor este „un aspect luat mai puţin în consideraţie“ de către cercetători prezintă o listă de 136 cuvinte adunate din presă timp de şase luni (septembrie 1961-martie 1962) şi, avînd în vedere altă lucrare a sa, „Cuvinte şi sensuri noi în presa actuală“, publicată în „Limba română“, IX, 1962, nr. 2 şi 4, ajunge la concluzia că „În limba presei actuale cel mai ridicat procent de formaţii noi de cuvinte îl oferă *compunerea*, procedeu mai puţin utilizat în trecut“ (p. 231). Formularea aceasta nu pare prea categorică, deşi avem motive să credem că, într-adevăr, compunerea cîştigă tot mai mult teren. Amintim autoarei că şi în trecut, şi mai ales în presă, se foloseau mult compuse. Cu toate că nu este locul cel mai potrivit, amintim cîteva: *natură-muncă* (*Liga literară*, I, 1893-5 p. 139), *valul-nor* (id. II, 1895,8, p. 227); *cîntecele romanţe* (*Semănătorul*, I, 1902, 12. p. 189); *cantor învăţător* Luceafărul, IX, 1910, 8, p. 201) *romanul delict* (Rev. critică, II 1919, 15, p. 215); *autor-om* (Junimea lit., 1825, p. 235); *sat-model* R. Fund, III, 1937, 7, p. 196; *om-zeu* (id. V. 1938, 2 p. 257).

Credem că toate concluziile la

care ajungem cercetînd doar presa actuală, au, pînă la cercetarea presei de la sfîrşitul veacului trecut şi din primele decenii ale veacului nostru, un caracter provizoriu.

In articolul de faţă, ca şi în articolul amintit, din „Limba română", autoarea nu are în vedere un element fundamental în cercetarea lexicului: frecvenţa acestor creaţii noi. În ce ne priveşte, credem că, din acest punct de vedere, locul întîi îl deţine tot derivarea cu sufixe.

În acelaşi compartiment al revistei, Ştefania Popescu publică o amplă cercetare asupra poziţiilor subordonate consecutive cu modul conjuctiv. Ana Canarache publică articolul „Expresia *a trage pe roată*". O contribuţie ce prezintă interes este şi lucrarea „Despre stilul scrierilor lui D. Bolintineanu" de C. Cruceru.

Activitatea de folclorist a lui Artur Gorovei este pe larg şi competent prezentată de către I. D. Lăudat. În aceiaşi secţiune Ion Nijloveanu publică studiul său „O baladă populară necunoscută: *Cîntecu lui Angealîu*", V. Adăscăliţei publică *„Teatrul folcloric cu subiecte de război în Moldova"* iar Aurel Vasiliu *„Gheorghe Bariţiu şi Folclorul"*.

În secţiunea rezervată predării limbii şi literaturii române, Emilia St. Milicescu este prezentă cu articolul „Exprimarea orală şi scrisă a elevilor în orele de limba şi literatura română: îmbogăţirea şi nuanţarea lexicului".

Drăghici Mărgineanu, Dan Smîntînescu şi George Sorescu publică, la *„Texte şi documente"*, materiale valoroase referitoare la apariţia revistei *„Familia"*, la un volum proiectat de I. L. Caragiale şi la Al. Macedonski.

Volumul se încheie cu o substanţială contribuţie la o bibliografie Mihai Sadoveanu (23 August 1944-31 decembrie 1962), datorată lui Victor Crăciun.

Subliniind importanţa unor astfel de bibliografii, am sugera colectivului de redacţie publicarea în continuare de bibliografii pentru scriitorii şi lingviştii noştri. Considerăm că tot aici se pot publica bibliografiile unei publicaţii ca „Grai şi suflet", „Dacoromania" etc.

I. POP

D. *Protase* **«PROBLEMA CONTINUITĂŢII ÎN DACIA ÎN LUMINA ARHEOLOGIEI ŞI NUMISMATICII».** Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1966, p. 349.

Problema continuităţii elementului daco-roman pe teritoriul fostei Dacii, a ridicat diverse ipoteze bazate pe mărturii ale unor scriitori antici, cît şi pe existenţa unor dovezi materiale arheologice. Însă, nu toate cercetările care s-au întreprins au adus cele mai fericite soluţii, unele din ele fiind tocmai extremiste, cauzate de lipsa unor dovezi sigure în această direcţie. De aceea nu surprinde lipsa de unitate care s-a manifestat în trecut, în aprecierea unor vestigii legate de trecutul istoric al Patriei. Astăzi cercetările arheologice se disting printr-o frumoasă unitate în ceea ce priveşte clasificarea şi aprecierea importanţei acestor vestigii. Acest fapt este vizibil şi în lucrarea lui D. Protase. Lucrarea este însoţită de un sugestiv „Cuvînt înainte" al Acad. C. Daicoviciu, în care-şi exprimă bucuria ce a simţit-o la publicarea lucrării.

Lucrare eminamente ştiinţifică, ceea ce se vede şi din publicarea ei în colecţia „Bibiloteca de arheologie", vol. IX, după cum mărturiseşte şi acad. C. Daicoviciu, „nu putea apare decît *acum*, după strălucite rezultate obţinute de cercetările arheologice întreprinse cu sprijinul moral şi material al regimului nostru". La sfîrşit, lucrarea are un rezumat în limba franceză. La întocmirea studiului, D. Protase a utilizat cele mai recente descoperiri arheologice. În „Nota adiţională" se cuprind materiale care au fost descoperite ulterior timpului în care lucrarea a fost dată la publicare.

Sub raport geografic cercetările se mărginesc doar la teritoriul care odinioară a alcătuit Dacia (adică Transilvania, Banatul, Oltenia şi Muntenia de vest); cronologic, lucrarea cuprinde perioadele dintre anii 106 şi 271 şi dintre 271 şi 450.

Una din teoriile care ataca cel mai vehement problema continuităţii elementului romanic în Dacia, era aceea care pe baza mărturiilor unor scriitori antici tîrzii, din sec. IV şi sec. VI, afirma ipoteza dis-

continuităţii elementului autohton pe teritoriul Daciei post-aureliene. Împotriva acestei teorii s-au ridicat istorici cu competenţă asemenea lui A. D. Xenopol, N. Iorga, C. Daicoviciu ş. a. Cercetările istorice mai noi au infirmat această ipoteză, dovedindu-i fictivitatea şi lipsa de obiectivitate. Istoricii amintiţi, pe bază de vestigii materiale sigure precum şi cu ajutorul de argumente logice au demonstrat contrariul. Astfel, după cum a afirmat C. Daicoviciu în lucrările „Problema continuităţii în Dacia", în Anuarul Institutului de studii clasice, III, Cluj, Sibiu, 1941, pp. 200-271 şi „La Transilvanie dans l'antiquité", Bucarest, 1945, pp. 191-264, „poporul român a putut lua naştere numai din supravieţuirea masivă şi dezvoltarea romanităţii nord-dunărene, în neîntrerupt contact şi alimentată mereu cu elemente romane din sudul Dunării" (pp. 103-104). Acest fapt îl atestă o sumedenie de complexe funerare (p. 135). Putinţa existenţei unor masive dovezi este determinată de relaţiile economice, şi e ştiut că „în Dacia nu existau mari latifundii, ca în alte părţi ale lumii romane" (p. 84), şi că „zestrea funerară a geto-dacilor era sărăcăcioasă" (p. 72). Această stare a făcut ca dovezile să nu fie prea abundente şi cu toate acestea teoria discontinuităţii rămîne imaginară. În timpul nostru „se cunosc aproximativ o sută de tezaure monetare, îngropate în pămîntul Daciei ocupate de romani" (p. 84). Descoperirile imense în zilele noastre îndeosebi în Transilvania şi mai puţin în Banat şi Oltenia, a unor obiecte care să ateste continuitatea elementului autohton pe teritoriul fostei Dacii „reflectă de fapt nu o situaţie istorică, ci numai inegalitatea de intensitate a investigaţiilor arheologice în cele trei provincii ale ţării" (p. 140).

În cadrul lucrării există un capitol intitulat „Monumente şi obiecte paleocreştine", în care sînt tratate cele mai vechi obiecte cu caracter creştin. Existenţa lor pe teritoriul Daciei atestă nu numai vechimea creştinismului la noi în ţară, ci ele constituie şi o „mărturie în sprijinul tezei dăinuirii în masă a populaţiei romanice în Dacia după Aurelian". În direcţia interpretării felului în care s-a răspîndit creştinismul la populaţia daco-romană, au rămas neîntrecute remarcabilele cercetări ale lui Vasile Pîrvan, consemnate în lucrarea „Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman", Bucureşti, 1911.

D. Protase merge pe linia cercetărilor mai noi, admiţînd că cele mai vechi vestigii cu caracter sigur creştin datează, doar din sec. IV, însă, aceasta „nu înlătură, firește posibilitatea existenţei unor creştini izolaţi în Dacia (sec. II-III), cum admitea, ca o „necesitate logică şi Vasile Pîrvan cu un sfert de veac înainte" (p. 141). Autorul afirmă că „nu se poate vorbi de o generalizare a creştinismului în lumea daco-romană din nordul Dunării înainte de Constantin cel Mare" (p. 142). Cauzele care au împiedicat răspîndirea rapidă a creştinismului în Dacia a constituit-o „un eventual control mai sever al autorităţilor într-o provincie mai mărginaşă a Imperiului, cum era Dacia, necontenit expusă atacurilor „barbare", şi firește, întreruperea legăturilor — active cîtva timp la începutul sec. II. cu Asia Mică, focarul noii credinţe" (pp. 142-143). Materialele cu caracter creştin sigur care datează din această perioadă sînt în număr de 10, printre care amintim Donariumul de la Biertan, care se păstrează la Muzeul Brukenthal din Sibiu, Gama „Bunului Păstor" de la Potaisa, care poartă inscripţia ιχθυς, cîteva opaiţe cu cruce, ş. a. D. Protase înşiră cinci materiale socotite nesigur creştine, printre care se află şi inelul oval cu gamă, înfăţişînd un păun pe un delfin, descoperit la Băile Herculane şi care e păstrat la Muzeul din Viena.

Faptul că unele materiale creştine s-au descoperit pe locul vechilor oraşe romane, dovedeşte că, creştinismul „a cucerit mai întîi şi mai profund lumea vechilor oraşe", iar aceasta s-a realizat „prin contactul direct cu populaţia creştină din sudul romano-bizantin" (p. 158).

Prezentînd în ordinea alfabetică a localităţilor importante descoperiri numismatice, după care urmează un valoros „Comentariu numismatic", D. Protase aduce argumente deosebit de preţioase în dovedirea dăinuirii elementului autohton pe teritoriul fostei Dacii, lucru atestat tocmai de existenţa acestor tezaure, întrucît populaţia

daco-romană, „a ţinut mereu cu lumea romano-bizantină legături comerciale bazate pe sistemul monetar“ (p. 198).

Este de semnalat importanţa lucrării, întrucît se înscrie în şirul acestor strădanii ce aruncă lumină asupra problemelor care privesc trecutul nostru istoric.

Lucrarea este deosebit de folositoare nu numai pentru un specialist în materie, ci şi pentru toţi cei ce vor să se edifice asupra formării poporului nostru.

Pr. VASILE PETRICA

C. Daicoviciu — H. Daicoviciu : **COLUMNA LUI TRAIAN** Ed. Meridiane, Buc. 1966, pag. 36+74 planşe

Răspunzînd cerinţelor, autorii, cum mărturisesc în „Prefaţă“, au pus „la îndemîna mulţimii cititorilor mărturia artistică şi istorică a monumentului închinat victoriilor împăratului Traian asupra dacilor“. Aceasta, datorită faptului că „pentru poporul român ele reprezintă turnarea în tipare artistice a unui eveniment care a schimbat radical destinele Daciei şi care a stat la temelia fiinţei noastre de azi“. Căci „Columna Traiană e un monument al trecutului nostru şi imaginile ei nu pot lipsi dintr-o adevărată şi deplină viziune a acestui trecut“.

În continuare, autorii descriu „Forul lui Traian“, apoi pe larg „Columna lui Traian“, inaugurată la 12 mai, anul 113.

Importanţa acestei „Columne“ constă în faptul că pe „fusul ei“, urcă în spirală imagini din cele două războaie dacice purtate de Traian.

Columna Traiană, subliniază autorii, reprezintă „un original, dar adevărat act de naştere al poporului român“. Soclul e cu latura de 5,48 m. Peste soclu se înalţă „fusul“ compus din 19 tamburi uriaşi din marmură de Carrara, din care 17 împobobiţi cu reliefuri. Acestora se adaogă alţi doi tamburi pe care era aşezată statuia lui Traian, înlocuită în 1589-1590 de Sixtus V, cu statuia apostolului Petru. Înălţimea Columnei Traiane fără statuie e de 39,83 m. — adică 100 de picioare romane, ceea ce justifică denumirea de „Columna centenaria“ — purtată în antichitate.

Banda sculptată are o lungime de 200 m. şi pe ea sînt reprezentate 124 episoade din războaiele dacice cu peste 2.500 de figuri. Columna a fost locul de înmormîntare al împăratului Traian. Constructorul ei este celebrul Apollodor din Damasc. Reliefurile sînt o ilustrare a acelor „Comentarii“ pe care Traian le scrisese, dar al căror text s-a pierdut. Ele vorbesc „despre eforturile întregei armate romane într-una din cele mai grele campanii pe care aceasta le cunoscuse“. Valoarea acestor reliefuri „ca izvor istoric“ este uriaşă. Despre războaiele dacice ni s-a păstrat doar relatarea lui Dio Cassius. Dar nici acesta n-a fost un izvor fidel pentru sculptori, ci au trebuit să ţină seamă şi de o serie de alte considerente. În orice caz sculptorii n-au cunoscut cursul evenimentelor la faţa locului, în Dacia.

Întîia fază a războaielor dacice începe în 101 culminînd cu lupta de la Tapae. In 102 se continuă ofensiva asupra Daciei spre Sarmizegetusa. Acum Decebal cere pace pe care o obţine în condiţiunile cunoscute. În urma acestui fapt, Traian îşi ia numele de „Dacicus“. Dar în 105, Traian conduce iarăşi armatele în Dacia. De această dată romanii asediază Sarmizegetusa, o cuceresc şi îl urmăresc pe Decebal.

În fosta capitală a Daciei libere este instalată o parte din Legiunea a IV-a romană, „Flavia felix“ şi o parte din Legiunea I-a „Adiutrix“, cea mai mare parte a pămîntului dacic transformîndu-se în provincie romană, cu urmarea istorică, romanizarea ţării dacilor care este „temelia poporului român şi a limbii româneşti“.

În paginile următoare, autorii prezintă planşele scenelor sculptate, cu explicaţii adecvate, dintre care cele mai importante ni se par acelea care privesc scena otrăvirii în masă a dacilor, cum se considera, dar care nu este altceva decît împărţirea celei din urmă provizii de apă în cetăţile dacice asediate, după cum scena emigrării dacilor nu poate fi interpretată ca emigrarea dacilor în alte localităţi, ci părăsirea locurilor muntoase şi aşezarea lor în şes, spre a fi mai uşor observaţi de romani.

Studiul cuprinde o „Bibliografie selectivă“ şi constituie o lectură extrem de utilă pentru toate cercurile de cititori.

Preot IUSTIN GAŞPAR

Prof. Dr. Ştefan Bîrsănescu, **ŞCOALA GRECO-SLAVO-ROMÂNEASCĂ DE LA MĂNĂSTIREA PUTNA** (Extras din revista de Pedagogie An. XV Nr. 6, iunie 1966).

Autorul precizează de la început că nu este vorba de şcoala din secolul al XVIII-lea de la această mănăstire, condusă de renumitul arhimandrit Vartolomei Mazăreanul, ci de o şcoală care a funcţionat în secolele al XV-XVI-lea.

Sprijinindu-se pe documente, autorul atestă existenţa şi activitatea unei şcoli elementare şi medii la Mănăstirea Putna în a doua jumătate a secolului al XV-lea şi tot timpul secolului al XVI-lea.

La această şcoală se pregăteau cronicarii epocii şi clerul Moldovei. Între materiile de învăţămînt erau: gramatica drept bază a lecturii şi scrierii, apoi retorica şi logica în vederea studiului compoziţiei. Potrivit documentelor, în şcoală se predau limbile greacă, slavă şi română.

Între profesorii cunoscuţi ai şcolii sînt: Eustaţie, Antonie şi Lucaci.

Privită din unghiul de vedere al materiilor de studiu, şcoala de la Putna era o *schola latina* iar sub raport lingvistic o şcoală greco-slavo-română.

În sistemul de învăţămînt din secolele al XV-XVI-lea, şcoala de la Putna „se situa pe un plan mai înalt decît şcoala grămăticului, procelnicului sau nastavnicului din Ţara Românească şi din Moldova şi decît şcolile din Ardeal ca „schola coronensis" ş.a.; ea se plasa sub raportul gradului alături de şcolile latine din Transilvania şi din alte părţi ale Europei.

Cercetările temeinice şi concluziile profesorului Şt. Bîrsănescu sînt contribuţii importante în legătură cu începuturile şi dezvoltarea învăţămîntului în ţara noastră.

S. P.

Pr. Prof. dr. Gh. Moisescu, **MĂNĂSTIREA PUTNA LA 500 DE ANI DE LA ÎNTEMEIERE 1466-1966**, Viena, 1966, 95 p.

Parohia ortodoxă română din Viena a editat, în iulie 1966, monografia-album «Mănăstirea Putna la 500 de ani de la întemeiere», cu prilejul împlinirii a cinci veacuri de la întemeierea acestei mănăstiri.

Cuprinsul şi stilul ei ales, bogata informare documentară şi nivelul tehnografic deosebit, cinstesc pe autorul ei, profesorul de istorie bisericească Pr. Dr. Gh. Moisescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena.

Pentru o cît mai largă răspîndire a ei, în ţară şi în străinătate mai ales, cartea este tipărită în limbile română şi germană şi este bogat împodobită cu ilustraţii alb-negru şi color.

Rostul cărţii de faţă, cum arată autorul chiar la început, în Cuvînt înainte, este «să readucă în lumina zilelor noastre, trecutul plin de strălucire al vestitei Mănăstiri Putna, înfăţişînd cu nimb de nemurire chipul neîntrecutului ctitor de cultură şi artă, Ştefan cel Mare, despre care tradiţia spune că după fiecare din cele 44 de bătălii, a înălţat, ca mulţumire adusă lui Dumnezeu şi spre pomenirea biruinţelor sale, cîte un sfînt locaş de închinare, fapt adeverit aproape întocmai de mărturiile istorice».

Apariţia acestei monografii-album la Viena nu poate fi socotită întîmplătoare.

Temeiurile care au îndreptăţit comunitatea română din Viena să aducă acest prinos de pomenire, purced, cum arată cu bucurie autorul, din năzuinţa de a urma pilda unor vrednici înaintaşi, căci, după cum se ştie, în inimile membrilor societăţii academice «România Jună» a încolţit, acum un veac, gîndul pentru cinstirea pururea pomenitului ctitor al Mănăstirii Putna, Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei, şi tot la Viena s-a hotărît, din îndemnul lui M. Eminescu şi I. Slavici, ţinerea Congresului de la Putna – 15 august 1871 – la împlinirea a patru veacuri de la tîrnosirea acestei ctitorii domneşti.

In capitolul: Mănăstirea Putna, scurtă privire istorică, autorul arată că după cucerirea Chiliei, Ştefan cel Mare, a pus temelia primei sale ctitorii, la 10 iulie 1466, pe care a sfinţit-o cu mare alai de slujitori – Mitropolitul Teoctist al Sucevei şi Episcopul Tarasie de la Roman – preoţi şi diaconi, abia în anul 1470, după biruinţa de la Lipnic asupra tătarilor.

Dar, deşi ctitorul ei o întărise cu ziduri puternice şi turnuri de apărare – în anul 1481 – totuşi vitregia vremurilor s-a abătut adesea asupra Mănăstirii Putna.

La numai trei ani de la termina=rea împrejmuirii cu ziduri şi mete=reze, în anul 1484, cum citim în Letopiseţul de la Putna «miercuri în săptămîna patimilor au ars mă=năstirea cu desăvîrşire».

De asemenea, la un veac de la moartea lui Ştefan cel Mare, (1611), mănăstirea a fost prădată de o ceată de tîlhari din Bîrgăul Transilvaniei, iar după alţi 40 de ani, cazacii lui Timuş Hmelniţki au prădat tot ce au putut găsi în mănăstire, luînd şi plumbul cu care era acoperită bise=rica.

Refacerea mănăstirii Putna de către Gheorghe Ştefan, Domnul Moldovei, n=a durat căci în anul 1739 mănăstirea a fost ruinată de un cutremur.

In anul 1757, Mitropolitul Iacob Putneanul, al treilea ctitor al Mă=năstirii Putna, restaurează acest sfînt locaş, ajutat de ucenicul său Vartolomei Măzăreanul, înzestrîn=d=o şi refăcîndu=i zidurile din jur.

Infăţişarea pe care o are astăzi, Mănăstirea Putna, se datoreşte lu=crărilor de restaurare din anul 1902 de sub conducerea lui Karl Romstor=fer — inginer vienez.

Fiind cea mai însemnată ctitorie domnească şi necropola ctitorului ei, în Mănăstirea Putna odihnesc de patru veacuri şi jumătate, sub can=dela pururea nestinsă, rămăşiţele pămînteşti ale slăvitului Domn al Moldovei, Ştefan cel Mare şi Sfînt (1504), cum şi osemintele altor dom=nitori, doamne şi ierarhi moldoveni.

Trebuie să subliniem aici că, refe=rindu=se la biserica Mănăstirii Put=na, autorul arată cu bună dreptate că nu se poate susţine că «într=adevăr biserica ar fi fost dărîmată în în=tregime, clădindu=se alta nouă, şi că pridvorul ar fi din secolul al XVIII=lea». In sprijinul acestei afir=maţii, autorul arată că cercetările mai noi au dovedit că temelia prid=vorului se leagă deplin cu aceea a pronaosului. Ceea ce s=a schim=bat într=adevăr a fost decoraţia ei, atît pe dinafară cît şi pe dinăuntru.

Amintind de biserica din lemn pe care tradiţia o atribuie lui Dra=goş=Vodă, autorul arată că această biserică a fost strămutată de la Volovăţ la Putna, după cum aflăm din hrisovul lui Mihail Racoviţă (1723) «ca într=acest chip mănăstirea să dobîndească întîietatea la care o îndreptăţea vechimea bisericii din Volovăţ».

In continuare, autorul aminteşte de biserica sapată în stîncă, pe care tradiţia o atribuie lui Daniil Sihas=trul şi de ruinele schitului Sihăstria Putnei care «a fost făcut din lemn de Ilie Cantacuzino şi s=au înnoit făcîndu=se de piatră de Constantin Racoviţă, cu mila a multor creştini, prin silinţa stareţului Sila. Şi s=au sfinţit de Kir Dosoftei episcop Ră=dăuţi 1758».

La capitolul Mănăstirea Putna, vechi focar de cultură şi artă mol=dovenească, asupra căruia stăruie cu deosebire, autorul arată că ma=rele număr de manuscrise, bogăţia broderiilor artistice, mulţimea obiec=telor şi vaselor de cult şi a odoare=lor scumpe, vădesc prestigiul de înaltă şcoală a măiestriei artistice şi de vechi centru de cultură româ=nească a acestui aşezămînt călugă=resc.

«Astăzi, afirmă autorul, tezaurul aflat în muzeul de la Mănăstirea Putna, după părerea multor cunos=cători, este socotit unul din cele mai valoroase nu numai din Europa ci din întreaga lume».

Mănăstirea Putna, vestita ctitorie şi necropolă domnească, cu bogata şi nepreţuita sa comoară artistică şi culturală, izvodiri ale vremurilor de odinioară dăinuieşte de cinci veacuri încheiate, ca o mărturie scumpă a trecutului poporului nostru iubitor de patrie şi păstrător neclintit al tradiţiilor sale sfinte şi al datinelor străbune.

«Astăzi, spune autorul, în crugul vieţii noi, călăuzite de popor, pre=ţuirea comorilor de cultură şi artă, moştenită din străbuni, a fost ridi=cată la loc de mare cinste, cu tot ce au ele mai bun şi mai pilduitor pentru vrednicia românească. Drept aceea, nenumăratele mărturii şi oglindiri ale trecutului sînt date pretutindeni la iveală şi ocrotite cu multă grijă, pentru că ele alcă=tuiesc chezăşia dragostei şi a înţe=legerii din care purcede recunoştinţa firească şi înfloreşte lamura virtu=ţilor alese».

Lucrarea se încheie cu bibliografia, tabela ilustraţiilor şi cuprinsul.

Lectura cărţii este plăcută şi ins=tructivă. O recomandăm cu toată căldura deoarece pune înaintea celui ce o citeşte comori ale culturii şi artei noastre româneşti, făurite prin priceperea, talentul şi hărnicia poporului nostru bun şi iubitor de pace.

Diac T. M.

Cronica bisericească

A. ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

ANUL NOU LA CENTRUL ARHIEPISCOPAL IAŞI. PREOŢII DIN ORAŞUL IAŞI LA ÎNALT PREA SFINŢITUL MITROPOLIT IUSTIN

În ziua de 1 ianuarie 1967, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a săvîrşit, în catedrala mitropolitană, sfînta şi dumnezeiasca liturghie. Cu acest prilej, Inalt Prea Sfinţia Sa a hirotonit în treapta de preot, pe seama parohiei Nicşeni din raionul Botoşani, pe tînărul Aristotel Vieru, licenţiat în teologie.

După tradiţionalul Te-Deum de Anul Nou, Inalt Prea Sfinţitul a rostit cuvîntul de învăţătură în care a arătat întreita însemnătate pe care o are ziua de 1 ianuarie pentru noi credincioşii. In această zi prăznuim: Tăierea împrejur a Domnului nostru Iisus Hristos, pe Sf. ierarh Vasile cel Mare şi începutul anului calendaristic.

După ce a arătat pe larg semnificaţia fiecărei din cele trei sărbători, Înalt Prea Sfinţia Sa a subliniat că noi credincioşii, păşind în noul an, după cuvîntul slăvitului Pavel – apostolul Domnului –, am mai adaos la statul nostru o «măsură» adică a mai dobîndit un an de experienţă, un an de înţelepciune, un an de viaţă duhovnicească; ne-am îmbogăţit zestrea spirituală cu încă un an.

Continuînd, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a arătat că în toate timpurile femeia mamă a fost proslăvită. Prin Sfînta Fecioară Maria – Maica Domnului nostru Iisus Hristos – noi credincioşii cinstim pe femeia mamă care este izvorul vieţii noastre. Măsurile înţelepte luate de curînd de conducătorii statului nostru pentru întărirea familiei, pentru educarea copiilor, pentru ridicarea morală a tineretului au drept scop întărirea capacităţii de muncă a poporului nostru.

Noi, a spus Inalt Prea Sfinţitul, vrem să trăim în pace. Războiul care mai dăinuie – în Asia – este o piedică în calea vieţii, este un pericol pentru bunurile materiale şi spirituale pe care omenirea le-a creat secole de-a rîndul. De aceea ţara noastră – prin reprezentanţii ei – stăruie necontenit pentru apărarea păcii în lume.

In încheiere, Inalt Prea Sfinţitul a făcut tuturor credincioşilor calde şi părinteşti urări de sănătate, spor în casele lor, fericire în familiile lor.

A doua zi, 2 ianuarie, la orele 11 a. m., potrivit unui obicei care s-a păstrat fără contenire în Biserica Moldovei, preoţii din oraşul Iaşi, salariaţii administraţiei arhiepiscopale şi clerul catedralei s-au adunat în sala festivă a centrului arhiepiscopal, pentru a aduce arhipăstorului lor omagiul dragostei şi devotamentului lor de fii duhovniceşti şi pentru a-i face cuvenitele urări de bine la începutul Anului Nou, 1967.

Sosind în sala de festivităţi, Inalt Prea Sfinţitul a fost întîmpinat cu imnul arhieresc: «Pre stăpînul şi mitropolitul nostru, Doamne îl păzeşte intru mulţi ani», intonat de întreaga asistenţă, după care P. C. Vicar, Arhim. Irineu Crăciunaş, s-a adresat Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit spunînd între altele: «Urmînd o veche şi frumoasă tradiţie, preoţii din oraşul Iaşi, salariaţii cancelariei arhiepiscopale şi clerul catedralei, vin în faţa Inalt Prea Sfinţiei Voastre, în prag de an nou, pentru a-şi manifesta simţămintele lor fieşti de dragoste şi devotament».

In continuare, vorbitorul s-a referit la însemnatele realizări din cuprinsul Arhiepiscopiei, care alcătuiesc bogata cunună a anului care a trecut. La această cunună, activitatea bogată a Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin constituie cea mai însemnată parte a ei. Este cununa unui deceniu de binecuvîntată arhipăstorie (13 ianuarie 1957-13 ianuarie 1967), cu roade bogate care fac ca ea să se înscrie ca o pagină de mare cinste în istoria Mitropoliei Moldovei şi Sucevei.

Incheind, P. C. Sa a spus: «In numele Permanenţei Consiliului eparhial, al preoţilor din oraşul Iaşi, al salariaţilor cancelariei arhiepiscopale şi al cinului monahal, vă mulţumim respectuos pentru dragostea cu care ne-aţi înconjurat, pentru înţelepciunea şi spiritul de înţelegere cu care ne-aţi îndrumat.

Bunul Dumnezeu să binecuvinteze cununa anului care a început şi să vă dăruiască sănătate deplină, putere multă şi spor în propovăduirea adevărului şi păcii, în slujirea sfintei Biserici şi a Patriei noastre scumpe, înscriind noi şi glorioase pagini în cronica vieţii noastre bisericeşti».

Răspunzînd, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin s-a referit, mai întîi la bucuria deosebită cu care a fost sărbătorit începutul Anului Nou: Ogoarele au dat roade bogate, în industrie, în cultură, în artă, şi în întreaga viaţă a societăţii româneşti s-au făcut progrese însemnate; în relaţiile internaţionale, prestigiul ţării noastre creşte mereu. Poporul nostru şi-a găsit calea spre belşug şi fericire.

Pe de altă parte, a arătat Inalt Prea Sfinţia Sa în continuare, se constată că, aşa zisa «lume liberă» este în căutare de noi forme de viaţă, dar popoarele care privesc înapoi nu se pot hotărî uşor să apuce pe o cale nouă. Colonialismul, discriminările rasiale, exploatarea omului de către om, preocupări ale unor cercuri occidentale, constituie sămînţa războiului. De la o simplă intervenţie pentru menţinerea ordinei, războiul din Vietnam s-a transformat în război special, apoi în război local, iar acum în război de escaladare. Astăzi privirile lumii întregi sînt îndreptate cu sentimente frăţeşti spre poporul vietnamez. Poporul nostru şi-a spus în repetate rînduri cuvîntul său răspicat în legătură cu pacea lumii şi cu tragedia de care este încercat poporul vietnamez.

In continuare, amintind unele păreri potrivit cărora Biserica Ortodoxă este dominată de spiritul Evangheliei a IV-a, a Sfîntului Ioan, că este, adică, împietrită în contemplare, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a arătat că Biserica Ortodoxă a avut o viaţă legată de popor. Slujitorii altarelor ei s-au simţit totdeauna semeni şi fraţi cu păstoriţii lor. Indeosebi, astăzi, se vede că Biserica participă activ la viaţa poporului. Cîrmuirea statului veghează la însănătoşirea vieţii morale de familie. Biserica este chemată să sprijine această însănătoşire. Este o acţiune patriotică şi, în acelaşi timp, profund creştină.

Referindu-se la activitatea principalelor organizaţii creştine: Consiliul Mondial al Bisericilor, Conferinţa Bisericilor Europene, Conferinţa Creştină pentru Pace etc., Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a arătat că şi aceste organizaţii creştine caută căile prin care omenirea ar putea fi slujită cu mai mult folos.

In legătură cu unele păreri care susţin că participarea Bisericii Ortodoxe la dialog cu alte Biserici ar duce la pierderea purităţii ortodoxe, Inalt Prea Sfinţitul a arătat că aceste păreri sînt greşite. Noi dorim să purtăm dialog cu toate bisericile şi organizaţiile creştine şi necreştine. In dialog, noi ne unim forţele pentru a putea da un răspuns nevoilor omului de azi; ne dăm mîna ca să sprijinim pacea lumii, libertatea, dreptatea; ca să alungăm sărăcia, foametea şi discriminările. Noi mergem pe calea apărării păcii şi sprijinim împlinirea năzuinţelor poporului nostru către progres şi ridicare morală. Societatea nu preţuieşte decît în măsura în care oamenii îşi împlinesc această slujire. Sprijinind idealurile omenirii, noi împlinim porunca Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

La această slujire am fost chemaţi toţi.

In încheiere, aducînd un cald omagiu Conducătorilor Statului nostru, care călăuzesc viaţa poporului nostru pe făgaşul cel bun, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit roagă pe reprezentantul Departamentului Cultelor să transmită Domnului Prof. D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, simţămintele noastre de preţuire şi devotament pentru înţelepţii conducători ai statului.

Amintind că anul acesta a fost declarat an turistic internaţional, Inalt Prea Sfinţitul a arătat că unele biserici din nordul Moldovei, cu bogatul lor tezaur artistic, vor fi vizitate mai mult ca de obicei. Ca urmare, Inalt Prea Sfinţia Sa a făcut părintescul îndemn slujitorilor de altare ca să păstreze şi să îngrijească bisericile şi casele parohiale cu toată atenţia. Aceasta vădeşte un aspect al vieţii noastre bisericeşti.

La sfîrşit, I. P. S. Mitropolit a făcut tuturor călduroase urări de sănătate, viaţă îndelungată, pace şi spor în toate.

Cu aceasta solemnitatea a luat sfîrşit.

Preoţii din oraşul Iaşi, salariaţii cancelariei şi clerul catedralei au ascultat cu mare luare aminte cuvîntul arhipăstorului lor care le-a adus bucurie în inimi.

Diac. T. M.

CONFERINŢA ADMINISTRATIVĂ-PROTOPOPEASCĂ DE LA CENTRUL EPARHIAL IAŞI

In zilele de 24 şi 25 ianuarie a. c., a avut loc la Centrul eparhial Iaşi o conferinţă administrativă cu protopopii din Arhiepiscopia Iaşilor.

In cuvîntul de deschidere, P. C. Vicar Irineu Crăciunaş a salutat pe protopopii din eparhie, arătînd că pînă la sosirea Inalt Prea Prea Sfinţitului Mitropolit, plecat în vizite canonice, Consilierii administrativi vor da unele îndrumări generale.

1) P. C. Consilier administrativ Th. Irimia s-a referit la aplicarea întocmai a instrucţiunilor privind schema de funcţiuni şi salarii pe anul 1967, la întocmirea statelor de salar din fondurile proprii, ţinerea evidenţei personalului cu mişcările survenite în cursul anului, întocmirea dosarelor de salarizare pentru fiecare salariat, întocmirea proceselor verbale de inspecţii, efectuarea cercetărilor şi anchetelor etc. A accentuat apoi că preoţii trebuie să lucreze mai strîns cu consiliile parohiale prezentîndu-le dări de seamă trimestriale pentru a se evita reclamaţii inutile. Concediile şi suplinirile trebuie să fie comunicate la timp Centrului eparhial. P. C. Sa s-a referit la circulara Nr. 7290/1966, cu privire la reparaţiile de biserici şi la întocmirea din timp a devizelor şi formalităţilor legale cu respectarea Decretului nr. 144/545/1958.

2) P. C. Consilier cultural Scarlat Porcescu a făcut comunicări în legătură cu adresa Sfîntului Sinod nr. 20372/1966, privind conferinţele preoţeşti de orientare şi administrative ce se vor desfăşura în cursul anului 1967 şi cu adresa Sf. Sinod nr. 20373/1966 privind cursurile de îndrumare misionară din anul 1967. P. C. Sa a insistat apoi asupra necesităţii de a se încheia lucrările de inventariere a obiectelor bisericeşti cu valoare istorică şi artistică, asupra îndatoririi de a se completa şi afişa monografiile bisericilor şi de a se păstra obiectele liturgice de valoare şi inscripţiile de pe morminte cu tot mai multă atenţie.

In mod deosebit, P. C. Sa a insistat asupra obligaţiei pe care slujitorii altarelor o au de a păstra în bună stare bisericile, casele parohiale, cimitirele, bibliotecile, arhivele etc., ţinîndu-se seama că anul turistic 1967 va aduce tot mai mulţi vizitatori din ţară şi de peste hotare.

Incheind, P. C. Consilier s-a referit la îndatorirea preoţilor de a fi prezenţi în acţiunile de înfrumuseţare şi sistematizare a oraşelor şi satelor, de a participa la activitatea căminelor culturale şi de a lupta stăruitor pentru apărarea păcii.

3) P. C. Consilier economic Dumitru Hadîrcă a făcut mai multe comunicări privind: disciplina financiară şi mînuirea fondurilor şi a materialelor, obligaţia protopopilor de a verifica cît mai des parohiile şi gestiunea, planificarea la timp a materialelor necesare pentru lucrări la biserici şi case parohiale, plata la timp a impozitelor, ţinerea la zi a situaţiei depozitelor de materiale, situaţia debitelor de la parohii şi protopopiate. A insistat, în continuare, ca preoţii să întocmească lunar statele de salarii din fondurile proprii şi să achite la timp cota de 10% şi 2%. A vorbit apoi despre circulara nr. 517/1967 referitoare la bisericile de lemn din eparhie pentru care

Protopopiatele vor raporta starea lor după ce vor verifica situaţia la faţa locului.

P. C. Sa a făcut apoi o expunere în legătură cu situaţia de la Casa de Pensii şi Ajutoare a Clerului, la care Arhiepiscopia Iaşilor are o poziţie bună şi în legătură cu trimiterile la odihnă şi tratament, insistînd ca propunerile să se facă în conformitate cu instrucţiunile C. P. A. C.

In încheiere, P. C. Sa a adus la cunoştinţa protopopilor dorinţa Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit şi hotărîrea Consiliului eparhial de a se înzestra cu localuri proprii protopopiatele: Fălticeni, Tg. Neamţ, Paşcani şi Săveni, spre a se desfăşura activitatea acestor protopopiate în mod corespunzător.

Joi 25 ianuarie a. c., lucrările conferinţei protopopeşti de analiza muncii la parohii şi protopopiate au fost conduse de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin.

Invitat de I. P. S. Mitropolit, P. C. Inspector Th. Bodnar a făcut o expunere de ansamblu asupra activităţii protopopiatelor exprimîndu-şi convingerea că analiza ce urmează a se face va aduce multe îmbunătăţiri atît pastorale cît şi gospodăreşti.

P. C. Sa a cerut îngăduinţa de a ura, în numele protopopilor şi preoţilor din eparhie, sănătate şi ani mulţi de păstorie bogată în fapte Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, cu prilejul împlinirii a zece ani de la înscăunarea sa ca Mitropolit al Moldovei şi Sucevei.

Trecîndu-se la analiza situaţiei de la fiecare parohie, biserică, cimitir, gestiune, bibliotecă şi arhivă parohială, comportarea preotului şi cîntăreţului, situaţia inventarului, obiectele de cult, casele parohiale etc., au prezentat dări de seamă: P. C. Protopop C. Andoni - Iaşi, P. C. Protopop Toma Rîpă - Hîrlău, P. C. Protopop Grigorie Cojocaru - Paşcani, P. C. Protopop I. Moraru - Tg. Neamţ, P. C. Protopop I. Pricop - Piatra Neamţ, P. C. Protopop D. Hriţcu - Suceava, P. C. Protopop M. Gheorghiu - Botoşani, P. C. Protopop Val. Ghenghea - Cîmpulung, P. C. Protopop Anania Roşca - Dorohoi, P. C Protopop Th. Bodnar - Gura Humorului, P. C. Protopop Miltiade Iftodie - Rădăuţi, P. C. Protopop Animpodist Mihuţă - Vatra Dornei, P. C. Protopop Gheorghe Luţuc - Săveni şi P. C. Protopop Gheorghe Baltag - Fălticeni.

Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit, la încheierea analizei, a arătat că din dările de seamă a reieşit activitatea cu rezultate satisfăcătoare şi stăruinţa preoţilor în desfăşurarea treburilor bisericeşti. A cerut apoi protopopilor să ţină seama de îndrumările ce s-au dat de către consilierii administrativi de la Centrul eparhial, să fie tot mai aproape de preoţii care au nevoie de ajutor, să facă inspecţii la parohii, să respecte cu stricteţe disciplina financiară, să îndeplinească totdeauna formele legale pentru lucrările de reparaţii şi restaurări la biserici.

Inalt Prea Sfinţia Sa, în contiuuare, s-a referit la necesitatea localurilor noi de protopopiate a căror construcţie va începe chiar în cursul acestui an.

In încheiere, I. P. S. Mitropolit a arătat că Biserica sprijină toate acţiunile Conducerii de Stat închinate binelui şi păcii, de aceea preoţii trebuie să fie activi, să lucreze sincer şi corect şi cu dragoste faţă de scumpa noastră Patrie. A mulţumit apoi Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat în rezolvarea problemelor de ordin bisericesc. In mod deosebit a adus mulţumiri Domnului Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, pentru înţelegerea pe care o are faţă de Biserica Ortodoxă Română.

I. Z.

CONFERINŢA ADMINISTRATIVĂ A STAREŢILOR

Potrivit unei tradiţii îndătinată la Centrul Eparhial Iaşi, la fiecare început de an stareţii mănăstirilor sînt convocaţi în conferinţă administrativă. Anul acesta, în ziua de 26 ianuarie, sub preşedinţia Inalt Prea Sfinţitului Iustin Moisescu, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a avut loc o astfel de conferinţă administrativă la care au luat parte stareţii şi starețele mănăstirilor din Arhiepiscopia Iaşilor.

In cadrul conferinţei s-a făcut o analiză amănunţită a activităţii duhovniceşti şi gospodăreşti din mănăstiri desfăşurată în cursul anului 1966.

In continuare, P. C. Vicar, Arhim. Irineu Crăciunaş, a făcut recomandări practice şi a dat îndrumări în legătură cu viaţa monahală, primirea oaspeţilor, buna întreţinere a bisericilor precum şi a întregului complex mănăstiresc.

In cuvîntul său, I. P. S. Mitropolit Iustin s-a referit la îndatoririle pe care le au monahii de a vieţui potrivit rînduielilor stabilite de Sf. Părinţi ai Bisericii. Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit, a insistat, apoi, asupra păstrării şi îngrijirii tezaurului artistic bisericesc din mănăstiri, spre a fi prezentat în condiţii optime acelora care vin să-l vadă.

In continuare, Inalt Prea Sfinţia Sa a dat soluţii şi a făcut sugestii în legătură cu rezolvarea tuturor problemelor ridicate de fiecare stareţ şi stareţă, şi îndeosebi în legătură cu colecţiile de obiecte bisericeşti.

Luînd cuvîntul, în numele tuturor stareţilor, P. C. Arhim. Dionisie Velea a mulţumit Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru părinteasca purtare de grijă arătată mănăstirilor precum şi conducerii de stat pentru sprijinul acordat şi a făgăduit că stareţii îşi vor îndeplini toate îndatoririle potrivt îndrumărilor primite.

Arhim. ADRIAN HRIŢCU

CURSURI DE ÎNDRUMARE PENTRU GHIZII DE LA BISERICILE ŞI MĂNĂSTIRILE — MONUMENTE ISTORICE — DIN ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

Pe meleagurile Moldovei şi mai cu seamă în regiunile Iaşi, Suceava şi Bacău, călătorul întîlneşte mănăstiri şi biserici - monumente de ahrhitectură - înălţate cu veacuri în urmă de voievozi şi credincioşi cucernici. Aceste comori de artă ale poporului nostru sînt adevărate pagini de istorie naţională şi bisericească.

Mai mult ca oricînd, spre aceste vestigii ale trecutului se îndreaptă, acum, cercetători şi vizitatori din ţară şi de peste hotare pentru a le vedea şi cunoaşte cît mai temeinic.

La cele mai însemnate biserici şi mănăstiri din Arhiepiscopia Iaşilor, s-au înfiinţat posturi de ghizi. Aceştia au îndatorirea de a străjui cu atenţia cuvenită la buna păstrare a monumentelor şi de a întîmpina vizitatorii cu explicaţiile şi îndrumările necesare.

Pentru ca această activitate să se desfăşoare în condiţii cît mai corespunzătoare, Arhiepiscopia Iaşilor a organizat mai multe serii de cursuri de îndrumare la care au fost chemaţi ghizii din această eparhie.

Prima serie de cursuri a avut loc la Centrul Eparhial Iaşi, în zilele de 13-19 februarie 1963.

Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în cuvîntul de deschidere, s-a referit la înfăptuirile multilaterale, deosebit de însemnate, ale poporului nostru şi la lucrările de restaurare ce se săvîrşesc la monumentele istorice bisericeşti.

In climatul acesta de muncă şi de înfăptuiri, a continuat Inalt Prea Sfinţia Sa, organizarea acestor cursuri, apărea ca o necesitate.

Toţi cei care veghează şi străjuiesc în jurul monumentelor îşi vor completa, cu prilejul cursurilor, cunoştinţele privind importanţa istorică şi valoarea artistică a acestor monumente şi, în acelaşi timp, ei vor primi îndrumări în legătură cu întîmpinarea şi explicaţiile pe care le vor da vizitatorilor.

Incheind, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a mulţumit Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat în organizarea cursurilor cum şi specialiştilor sosiţi de la Bucureşti pentru a face expuneri în legătură cu monumentele istorice bisericeşti.

In cadrul cursurilor ce au avut loc la Centrul Eparhial în zilele de 13-19 februarie 1963 s-au făcut următoarele expuneri: Importanţa monumentelor istorice; Teminologia tehnică în legătură cu monumentele istorice; Inceputurile şi evoluţia arhitecturii bisericeşti în Moldova şi Principii după care se efectuează lucrările de restaurare a monumentelor istorice bisericeşti

(Arhitect Gh. Curinschi). Pictura interioară şi exterioară a bisericilor moldoveneşti; Sculptura în piatră şi lemn, broderii, ţesături, prelucrarea metalelor preţioase (Maria A. Musicescu). Monumentele istorice din Moldova de nord, Maramureş şi Transilvania (P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş). Restaurarea monumentelor istorice cu sprijinul conducerii de stat (P. C. Pr. D. Hadîrcă). Monumentele istorice din Moldova şi Ţara Românească, Activităţi culturale în mănăstirile moldovene. Buna păstrare a monumentelor istorice bisericeşti şi a tuturor lucrărilor cu valoare istorică şi artistică (P. C. Pr. Sc. Porcescu).

A doua serie de cursuri de îndrumare pentru ghizi a avut loc la Mănăstirea Agapia în zilele de 23 noiembrie – 5 decembrie 1964. In cadrul acestei serii de cursuri s-au dezvoltat următoarele teme: Arheologia şi istoria Bizanţului (Răzvan Teodorescu); Despre dezvoltarea arhitecturii pe teritoriul Moldovei pînă la finele secolului al XIX-lea (D. Năstase); Noţiuni de pictură moldovenească medievală şi Arte aplicate în Moldova (M. A. Musicescu); Călugări cronicari: Macarie, Eftimie, Azarie (P. C. Pr. Sc. Porcescu); Tipografii bisericeşti: Iaşi, Trei Ierarhi, Sf. Sava, Cetăţuia, Mitropolie, Rădăuţi, Mănăstirea Neamţ (P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş); Spitale mănăstireşti (Arhim. N. Vornicescu); Primirea şi îndrumarea vizitatorilor (P. C. Arhim. A. Hriţcu). S-au mai făcut, sub directa îndrumare a profesorilor, prezentarea model a unora dintre cele mai reprezentative monumente.

Activitatea aceasta de îndrumare a ghizilor a continuat şi în anul 1965. Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, a hotărît organizarea în zilele de 3-10 noiembrie 1965 a unor cursuri practice în cadrul unei excursii de studii la monumentele cele mai de seamă din regiunile Bacău, Suceava şi Iaşi.

Cu acest prilej, la fiecare monument bisericesc vizitat, un ghid a prezentat complexul monumental respectiv, după care au urmat discuţii interesante cu preţioase completări şi observaţii făcute de către profesorii: I. Radu Mircea, D. Năstase şi M. A. Musicescu. Această instructivă călătorie de studii s-a încheiat la Iaşi, unde, după vizitarea monumentelor istorice din oraş, cursanţii au fost primiţi de Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, care într-un părintesc cuvînt de îndrumare a arătat că, azi, cînd ţara noastră îmbracă haină nouă iar numărul turiştilor creşte mereu, se simte mai mult ca oricînd nevoia unor ghizi cu aleasă pregătire. Un ghid bun, a accentuat, în continuare, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit, are îndatorirea de a se pregăti multilateral şi temeinic, de a-şi împrospăta continuu cunoştinţele, de a îngriji cu toată atenţia monumentul la care este rînduit.

In anul 1967, în zilele de 10-21 ianuarie, a continuat la Centrul Eparhial Iaşi pregătirea ghizilor prin cea de apatra serie de cursuri de îndrumare.

In cadrul acestei serii, profesori şi specialişti din Iaşi şi Bucureşti au ţinut interesante lecţii cu teme din domeniul Istoriei României, Arheologiei şi Istoriei Artelor. Temele dezvoltate au fost următoarele: Epoca pietrei, epoca metalului; Originea poporului român şi a limbii române, formarea poporului român (Prof. Mircea Petrescu-Dîmboviţa); Cultura dacică şi originalitatea ei, provincia Dacia (Prof. N. Gostar); Aspecte economice, politice, sociale şi culturale din istoria poporului român în sec. XIV-XVI (Prof. C. Cihodaru); Aspecte economice, politice, sociale şi culturale din istoria poporului român în sec. XVII-XX (Prof. V. Ciobanu); Aspecte bizantino-slave în cultura poporului român (Prof. I. Grămadă); Diferite stiluri în Istoria Artei, principalele etape ale dezvoltării arhitecturii şi artei (Prof. Gh. Curinschi); Vechile manuscrise, limba slavă şi românii (Prof. I. Radu Mircea); Arhitectura religioasă de lemn din Moldova, Muntenia şi Ţara Românească (Prof. Radu Creţeanu); Evoluţia arhitecturii moldovene în sec. XV-XIX (D. Năstase); Ornamentica în arta românească, aportul artistului moldovean în ornamentica moldovenească (F. Dumitrescu); Pictura paleo-creştină, protobizantină, medio-bizantină şi pictura din Ţara Românească şi Moldova în secolele XV-XVI (M. A. Musicescu).

Prelegerile au fost însoţite de proecţii de diapozitive şi diafilme, fapt care a contribuit la fixarea cunoştinţelor predate.

Pe lîngă aceste lecţii, cursanţii au ascultat şi cuvîntul de părintească povăţuire şi îndemn la muncă al Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

Lecţiile predate, a arătat Inalt Prea Sfinţia Sa, au menirea de a ajuta ghizii la o cît mai bună prezentare şi îngrijire a acestor comori de artă ale poporului român.

In încheiere, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit a mulţumit conducerii de stat pentru sprijinul acordat monumentelor noastre bisericeşti precum şi domnilor profesori care au răspuns cu bună voinţă venind să împărtăşească ghizilor din cunoştinţele lor.

Negreşit, aceste cursuri înseamnă o contribuţie efectivă în activitatea de pregătire a acelora care au misiunea frumoasă de a prezenta vizitatorilor valorile artistice şi istorice ale Patriei noastre.

Arhim. ADRIAN HRIŢCU

CURSURI DE LIMBĂ FRANCEZĂ PENTRU GHIZII DE LA BISERICI ŞI MĂNĂSTIRI, MONUMENTE ISTORICE, DIN ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

Pe fiecare zi ce trece, numărul turiştilor din ţară şi de peste hotare, care cercetează bisericile şi mănăstirile monumente istorice din Arhiepiscopia Iaşilor, creşte tot mai mult. In vederea prezentării acestor comori de artă turiştilor de peste hotare într-o limbă cunoscută în toată lumea, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a hotărît organizarea unor cursuri de limbă franceză la Centrul Eparhial Iaşi, la care să participe ghizii de la monumentele istorice bisericeşti mai de seamă din cuprinsul Arhiepiscopiei Iaşilor.

Prima serie a acestor cursuri a avut loc între 15 februarie şi 31 martie 1966, iar a doua între 1 februarie – 3 martie 1967.

Cursurile s-au desfăşurat sub îndrumarea D-lui Prof. N. Popa, titularul catedrei de Limbă şi literatură franceză de la Universitatea «Alexandru Ioan Cuza» din Iaşi, membru al Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor.

Au predat lecţii în cadrul acestor cursuri următorii profesori din Iaşi: Lidia Baldovin, Mioara Vartic, Elena Ştichi, I. Botezatu, D. Miron şi M. Ciubara.

La prima serie a cursurilor s-a insistat asupra chestiunilor de fonetică, gramatică şi conversaţie, făcîndu-se exerciţii de dictare, traducere şi retroversiune.

In cadrul seriei a doua s-a trecut la adîncirea şi îmbogăţirea cunoştinţelor căpătate anterior urmărindu-se însuşirea vocabularului cu termeni tehnici din domeniul artelor.

Pentru ca rezultatele să fie cît mai bune s-au folosit discuri, benzi de magnetofon şi alte mijloace de învăţare a unei limbi străine.

In timpul orelor de studii, cursanţii au primit cu aleasă bucurie vizita Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin care, cu părintească purtare de grijă, s-a interesat de felul cum se desfăşoară lecţiile dînd în acelaşi timp preţioase îndrumări în vederea unor rezultate cît mai frumoase.

Cu îndrumările Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin la care s-a adăugat rîvna profesorilor, fiecare ghid poate prezenta acum monumentul respectiv în limba franceză.

Arhim. ADRIAN HRIŢCU

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI ŞI SALARIAŢILOR BISERICEŞTI DIN ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

In ziua de 24 ianuarie a. c., a avut loc la Centrul eparhial Iaşi Adunarea Generală a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului şi salariaţilor Bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor.

La şedinţa de deschidere au luat parte P. C. Vicar Irineu Crăciunaş, Consilierii administrativi de la Centrul eparhial, Inspectorul bisericesc, Secretarul eparhial, membrii adunării Generale.

In cuvîntul său, P. C. Vicar Irineu Crăciunaș a salutat pe membrii Adunării Generale în numele Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit, arătînd că I. P. S. Sa, fiind reţinut de alte probleme superioare bisericeşti, nu a putut fi de faţă la această şedinţă, apoi a urat spor în buna desfăşurare a lucrărilor. P. C. Sa a adăugat că orînduirea socială de astăzi din ţara noastră conduce poporul spre culmi tot mai înalte, pe calea progresului, a păcii şi a binelui.

In continuare, P. C. Sa aminteşte de noua lege a pensiilor care va îmbunătăţi simţitor situaţia pensionarilor, de legile privind grija Conducerii de Stat pentru întărirea familiei şi creşterea natalităţii, probleme în care preoţii au de spus cuvîntul lor în activitatea ce o desfăşoară.

In încheiere, P. C. Sa s-a referit la scopul deosebit al Casei de Ajutor Reciproc şi la sprijinul de care se bucură această Casă din partea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit şi a Centrului Eparhial.

P. C. Pr. Dumitru Hadîrcă, preşedinte al C. A. R., după ce a mulţumit pentru sprijinul acordat de I. P. S. Mitropolit, a prezentat o dare de seamă asupra operaţiunilor C. A. R., apoi a propus un moment de reculegere pentru membrii decedaţi ai Casei în cursul anului 1966.

La propunerea preşedintelui s-a format biroul Adunării după care s-a dat citire dării de seamă pe anul 1966, cum şi bilanţului şi contului de execuţie bugetară încheiat la 31 decembrie 1966.

P. C. Protopop M. Gheorghiu a dat citire raportului Comisiei de verificare a C. A. R. făcînd propuneri pentru aprobarea dării de seamă.

In legătură cu darea de seamă a luat cuvîntul: P. C. Pr. D. Matei, P. C. Pr. Const. Căliman, P. C. Pr. Inspector bisericesc Th. Bodnar, P. C. Protopop Anania Roşca, P. C. Pr. Bordeianu, P. C. Prot. Miltiade Iftode, P. C. Protopop I. Pricop; vorbitorii s-au referit la activitatea şi rezultatele C. A. R.-ului apreciind felul în care s-a lucrat şi făcînd propuneri pentru viitor.

După discuţiile care au avut loc, Adunarea Generală a aprobat darea de seamă şi bilanţul pe anul 1966.

Vechiul Comitet al C. A. R-ului şi-a depus apoi mandatul după care o Comisiune din Adunare a procedat la lucrările pentru alegerea noului comitet pe o nouă perioadă de 2 ani.

Au fost aleşi prin vot secret membri în comitetul de conducere al C. A. R.: P. C. Consilier Dumitru Hadîrcă, P. C. Pr. Alex. Tudose şi cîntăreţul Nic. Dascălu, iar supleanţi: P. P. C. C. Protopopi I. Moraru şi M. Mihuţă. In comisia de verificare au fost aleşi: P. C. Protopop M. Gheorghiu, P. C. Protopop C. Andoni şi DI.Ion Zamfirescu.

La invitaţia P. C. Preşedinte, secretarul C. A. R., Pr. Al. Tudose, a prezentat proiectul de plan financiar pe anul 1967 care a fost supus discuţiilor şi aprobat de Adunare. Adunarea a aprobat apoi quantumul ajutoarelor de înmormîntare şi de spitalizare şi schema de funcţiuni a Casei pe anul 1967.

După epuizarea ordinei de zi, P. C. preşedinte D. Hadîrcă a exprimat profunda şi fiiască recunoştinţă Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin care dă tot sprijinul său.

I. Z.

B. EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CONFERINŢA ADMINISTRATIVĂ CU PROTOPOPII

Conferinţa administrativă de început de an cu toţi protopopii din Eparhie a avut loc în zilele de 16-17 februarie a. c.

Deschiderea acestei conferinţe a făcut-o Prea Sfinţitul Episcop Partenie în ziua de 16 februarie, orele 10.

In continuare, Prea Sfinţitul Episcop s-a adresat protopopilor arătînd

că i-a convocat spre a prezenta rapoarte cu privire la activitatea preoţilor din protopopiatele ce conduc, activitate pe care, în parte, o cunoaşte.

Rînd pe rînd, P. P. C. C. Protopopi: Roman Drug - Adjud, N. Barcaru - Huşi, V. Mocanu - Moineşti, N. Rugină - Vaslui, Gr. Balaban - Bacău, Gh. Popa - Bîrlad, I. Negrea - Tg. Ocna, A. Gheorghiu - Negreşti, şi D. Aanei - Roman au prezentat dări de seamă cu privire la: mişcările de personal, activitatea pastorală a preoţilor, disciplina lor, raporturile cu enoriaşii, colaborarea cu organele locale ale Statului, relaţiile cu celelalte culte, disciplina financiară, planificarea anumitor materiale de construcţie, consumul de lumînări etc.

Din dările de seamă prezentate, s-a putut vedea că preoţimea din Eparhia Romanului şi Huşilor în cursul anului 1966, ascultînd îndrumările şi dispoziţiile primite de la Centrul eparhial şi-a îndeplinit conştiincios toate obligaţiile referitoare la activitatea administrativ-bisericească, cultural-socială şi economic-gopodărească.

După expunerile protopopilor, s-au discutat şi anumite situaţii speciale, pentru rezolvarea cărora s-au găsit soluţii potrivite.

A doua zi, 17 februarie a. c., reprezentanţii Centrului eparhial au făcut expuneri cu caracter de îndrumare şi coordonare, pe secţiuni, în vederea bunului mers al întregii activităţi pe care preoţii din parohii trebuie s-o desfăşoare, sub directa supraveghere a protopopilor.

P. C. Preot C. Platon, consilier administrativ al Secţiei Economice, a vorbit despre disciplina operaţiilor de casă şi gestionarea materialelor şi a bunurilor de inventar.

Dl. jurisconsult D. Handoca a făcut o prezentare în legătură cu protecţia muncii, prevăzută de legea nr. 5/1965.

P. C. Preot Nicolae Toderici, consilier administrativ al Secţiei bisericeşti, referindu-se la prevederile Statutului de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, a vorbit despre păstrarea în bună ordine a lucrărilor de cancelarie, desfăşurarea cu toată regularitatea şi evlavia cuvenită a slujbelor bisericeşti, buna întreţinere a bisericilor şi cimitirelor precum şi despre bunele raporturi ce trebuie să existe între toţi slujitorii bisericeşti de la parohii.

P. C. Preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial şi responsabil al Secţiei culturale, în expunerea făcută s-a referit la conferinţele de orientare, păstrarea în bună stare a monumentelor de artă religioasă, bibliotecile parohiale, aportul preoţilor în acţiunile cu caracter obştesc, raporturile cu celelalte culte şi la modul cum trebuie efectuate cercetările ce au ca obiect raporturile dintre slujitori.

Dl. N. Pamfil, secretar eparhial, a făcut unele recomandări în legătură cu bunul mers al cancelariilor parohiale, cărţile de muncă şi aranjarea arhivelor potrivit dispoziţiunilor în vigoare.

La închiderea conferinţei, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a mulţumit Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat Bisericii Ortodoxe.

Referindu-se la rapoartele de activitate prezentate de către fiecare protopop, P. S. Episcop s-a declarat mulţumit de activitatea preoţilor din Eparhie. In continuare, Prea Sfinţia Sa, adresîndu-se tuturor protopopilor din Eparhie, le-a cerut să fie mereu la datorie, pentru ca toţi preoţii să rămînă şi pe viitor slujitori devotaţi ai sfintelor altare, dînd dovadă de tact pastoral în conducerea duhovnicească a credincioşilor şi, în acelaşi timp, să fie cetăţeni loiali ai Patriei noastre remarcîndu-se printr-o contribuţie cît mai evidentă în toate acţiunile ce privesc binele obştesc din ţara noastră.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

C. A. STOIDE : **Doi ani de activitate medicală la Mitropolia Moldovei sub cîrmuirea lui Veniamin 158**
Pr. SC. PORCESCU : **Limba română literară în opera Mitropolitului Veniamin Costachi 165**

PREDICI ŞI MATERIAL OMILETIC

Pr. Dr. ŞTEFAN SLEVOACĂ : **Pregătirea pentru căsătorie . . 175**
Pr. GH. COTOŞMAN : **La Prea Cuvioasa Parascheva . . . 179**
Pr. D. BELU (după S. D. Gordon) : **Doamne, învaţă-ne să ne rugăm . 184**

ÎNSEMNĂRI 191

Pentru pace în Vietnam *(T. M.)*; **Gh. Şincai (28 februarie — 2 noiembrie 1816)** *(N. Grigoraş)*; **O încercare de a se publica o istorie a religiilor în 1854** *(Pr. Gabriel Cocora)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . . 198

Reinhard Slenczka, **Ostkirche und ökumene** *(Pr. Prof. Corneliu Sîrbu)*; *Alexandru Elian* (redactor responsabil), Constantin Balan, Haralambie Chirică şi Olimpia Diaconescu, **Inscripţiile medievale ale României. Oraşul Bucureşti,** vol. I (1395-1800) *(N. Grigoraş)*; **Limbă şi literatură,** 10, 1965, 414 p. *(I. Pop)*; *D. Protase*, **Problema continuităţii în Dacia în lumina arheologiei şi numismaticii** *(Pr. Vasile Petrica)*; *C. Daicoviciu-H. Daicoviciu*, **Columna lui Traian** *(Preot Iustin Gaşpar)*; *Prof. dr. Ştefan Bîrsănescu*, **Şcoala greco-slavo-românească de la Mănăstirea Putna** *(S. P.)*; *Pr. Prof. Dr. Gh. Moisescu*, **Mănăstirea Putna la 500 de ani de la întemeiere 1466-1966** *(Diac. T. M.)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* 208

Anul Nou la Centrul arhiepiscopal Iaşi. Preoţii din oraşul Iaşi la I. P. S. Mitropolit Iustin *(Diac. T. M.)*; **Conferinţa administrativă protopopească de la Centrul eparhial Iaşi** *(I. Z.)*; **Conferinţa administrativă a stareţilor** *(Arhim. A. Hriţcu)*; **Cursuri de îndrumare pentru ghizii de la bisericile şi mănăstirile — monumente istorice — din Arhiepiscopia Iaşilor** *(Arhim. A. Hriţcu)*; **Cursuri de Limba franceză pentru ghizii de la biserici şi mănăstiri, monumente istorice, din Arhiepiscopia Iaşilor** *(Arhim. A. Hriţcu)*; **Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a Clerului şi salariaţilor bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor** *(I. Z.)*.

B. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . . 216

Conferinţa administrativă cu protopopii *(Pr. E. Bărbieru)*.

42.420

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei:* **Pastorală la Învierea Domnului** 219

† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor:* **Pastorală la Învierea Domnului** 224

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Sesiunea Prezidiului şi Comitetului Consultativ ale Conferinţei Bisericilor Europene (5—10 martie 1967) *(Asistent Ştefan Alexe)* . 229

STUDII

Pr. Prof. AL. CIUREA: **Relaţiile ortodoxiei cu Bisericile vechi orientale** 235

A. V. BOLDUR: **Biserica Ortodoxă din Moldova în timpul domniilor lui Bogdan al III-lea şi Ştefăniţă** 245

Arhim. Prof. N. MLADIN: **Ceea ce aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai mei... mie mi-aţi făcut** (Matei 25, 40) 259

SLUJIREA CREŞTINĂ

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU: **Valoarea slujirii semenilor.** . . 271

FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Pr. ANTON I. POPESCU: **Inochentie, episcopul Huşilor** . . . 275

Pr. Prof. SP. CÎNDEA: **Preotul Gheorghe Bădescu (Bodescu) luptător pentru dreptate socială şi libertate naţională** . . . 288

PREDICI

Pr. Prof. C. TODICESCU: **La Duminica Ortodoxiei** . . . 292

Pr. Dr. N. CIUDIN: **La Buna Vestire.** 296

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 3—4 MARTIE—APRILIE 1967

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal și binecredincioșilor creștini din de Dumnezeu păzita noastră Arhiepiscopie har, milă și pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

HRISTOS A ÎNVIAT!

IUBIȚI CREDINCIOȘI,

Cunună a lucrării Sale de mîntuire a lumii, învierea Domnului nostru Iisus Hristos din morți stă în centrul viețuirii noastre creștinești. Ea a pecetluit, pentru totdeauna, izbînda binelui asupra răului; în ea aflăm noi temeiul unirii noastre cu Dumnezeu și al păcii între oameni și popoare; pe ea se clădește viețuirea noastră cea nouă de acum, ca fii ai lui Dumnezeu și din ea izvorăște învierea noastră cea de obște, la sfîrșitul veacurilor. De aceea, propovăduind fără încetare aceste adevăruri, Sfînta noastră Biserică Ortodoxă este deseori numită «Biserica învierii».

În slujbele tuturor sărbătorilor noastre bisericești au fost rînduite cîntări pentru proslăvirea învierii din morți a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Dar, potrivit cu o datină neîntreruptă, care își are obîrșia în vremea Sfinților Apostoli, noi prăznuim, o dată pe săptămînă, învierea Domnului, în fiecare duminică, fiindcă în această zi a înviat El din morți, făcînd în duhul nostru și în trupul Său început al învierii noastre.

După cum, între zilele săptămînii, duminica este cea dintîi, tot astfel, între sărbătorile de peste an, Sfintele Paști — praznicul învierii Domnului — este sărbătoarea noastră cea mai mare. De aceea, noi o numim praznic al praznicelor, ziuă a luminii și a vieții, sărbătoare a păcii și a bucuriei.

«Umplutu-s-a de bucurie toată făptura pentru scularea Mîntuitorului din morți», — se spune în vechile noastre cărți bisericești. De aceea, astăzi, cerul «după cuviință să se veselească și pămîntul să se bucure; să prăznuiască toată lumea cea văzută și cea nevăzută că s-a sculat Hristos, veselia cea veșnică».

Sărbătoare a bucuriei, ziua Învierii Domnului varsă în inimile noastre balsamul ceresc de tămăduire a rănilor păcatului, gătindu-ne

pe noi *«spre moștenire nestricăcioasă și neîntinată și nevestejită»* (I Petru I, 4); sărbătoare a luminii, ziua Învierii ne ridică pe noi la Dumnezeu, care strălucește în inimile noastră *«spre luminarea cunoștinței slavei Sale, în înfățișarea lui Hristos»*, — cum zice Sfîntul Apostol Pavel; sărbătoare a păcii, ziua Învierii ne întărește pe noi toți ca să trăim în legături frățești unii cu alții, ca mădulare ale unui singur trup al cărui cap este Hristos, Domnul păcii.

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

Zidită a fost lumea nevăzută și cea văzută, adică îngerii și oamenii, pentru a se împărtăși, în pace desăvîrșită, de fericirea lui Dumnezeu, în veșnicie. Dar, răzvrătirea lui Lucifer, din mîndrie, și călcarea poruncii lui Dumnezeu de către Adam și Eva, din îndemnul celui viclean, au zdruncinat pacea întregii zidiri. Pe scaunul dragostei, în care a zidit Dumnezeu lumea, încetul cu încetul se străduia să se așeze vrăjmășia; în sufletele multora, întunericul cuprinsese lumina cerească a cunoașterii lui Dumnezeu; însăși viața duhului nostru ajunsese în primejdie să fie înghițită de moarte.

Este adevărat că îngerii cei răi, fiindcă nu și-au păzit vrednicia lor de slujitori ai lui Dumnezeu și și-au părăsit ei singuri locașul lor, au fost alungați *«întru întuneric, în legăturile cele veșnice, spre judecata zilei celei mari»*, — cum zice Sfîntul Apostol Petru, în a doua sa epistolă (II, 4). Din pricina întăririi lor în răutate, ei nu se mai pot întoarce la Dumnezeu.

Noi însă cu toate că viețuim în afara raiului, în care au fost așezați la început Adam și Eva, totuși n-am fost niciodată lipsiți de bunătatea lui Dumnezeu; iar din mijlocul nostru neîncetat s-au ridicat inimi credincioase către sînul Părintelui nostru ceresc. Puterea de a cunoaște pe Dumnezeu n-am pierdut-o în întregime, fiindcă *«însușirile nevăzute, puterea lui cea veșnică și a lui Dumnezeire se arată vădit făpturilor, prin cugetare, de la zidirea lumii»* (Rom. I, 20); iar descoperirea vrerilor lui Dumnezeu de către vechii prooroci n-a rămas cu totul stearpă în sufletele celor credincioși. Boldul morții sălășluiește într-adevăr în noi, fiindcă viețuim în starea de păcat, iar moartea este plata păcatului. Dar, cu toate că ne aplecăm ușor spre păcat, totuși noi slujim legii lui Dumnezeu, cu mintea, în omul nostru cel lăuntric (Rom. VII, 22-25). De aceea, sămînța nemuririi n-a fost alungată din ființa noastră; ea nu putea însă rodi singură. De asemenea, noi am ajuns în stare de stricăciune din pricina supunerii trupului nostru stihiilor acestei lumi; dar, Dumnezeu nu ne-a luat stăpînia noastră asupra zidirii Sale. Astfel, cu toată greutatea stării noastre de păcat, nu s-a stins în noi dorul statornic de Dumnezeu. *«În ce chip dorește cerbul spre izvoarele apelor așa sufletu-mi dorește spre Cel bun, spre Dumnezeu»*, zice psalmistul (Ps. XLII, 2).

Este adevărat că îndată după păcat, cînd *«au auzit glasul Domnului Dumnezeu, Care umbla prin rai, în răcoarea serii, Adam și femeia lui s-au ascuns de la fața Domnului Dumnezeu»*; dar, la chiemarea lui Dumnezeu a răspuns îndată Adam, mărturisindu-și

greșeala, iar, multă vreme mai tîrziu, Sfînta Fecioară Maria, la vestirea îngerului că Fiul lui Dumnezeu va lua trup în ea, a răspuns cu smerenie : *«Iată, roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul tău»* (Luca I, 38).

Prin glasul Sfintei Fecioare Maria, întreaga fire omenească a răspuns chemării cerești, mărturisind că este gata să primească în sînul ei umbra Sfîntului Duh spre a se naște din nou, întru dreptate, pentru a dobîndi sfințenia, viața veșnică și mărirea lui Dumnezeu.

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Din dragostea Sa adîncă față de făpturile Sale, hotărîse Dumnezeu din veșnicie ca *«la întocmirea plinirii vremilor, să le adune iarăși în Hristos pe toate cele din ceruri și pe cele de pe pămînt»*, fiindcă în El, prin El și spre a vieții cu El, în sfințenie, în veșnicie și în mărire, au fost făcute toate în ceruri și pe pămînt, cele văzute și cele nevăzute» (Efes. I, 10 ; Colos. I, 16). A fost deci bunăvoirea lui Dumnezeu ca *«în Fiul Său să sălășluiască toată plinătatea»* (Colos. I, 19), iar Fiul să le împlinească pe toate cu darul sfințeniei, al vieții veșnice și al măririi, prin jertfa, învierea și mărirea Sa ca Domn al tuturor. Pentru «ora aceasta», adică pentru moartea, învierea și preamărirea Sa, a venit în lume Domnul nostru Iisus Hristos, după cum însuși El a dat mărturie, scurtă vreme înainte de înfricoșătoarele Sale patimi.

Prin moartea Sa pe cruce, întru nevinovăție, El, cel drept, s-a făcut nedreptate pentru noi spre a ne face noi drepți. În împlinirea bunăvoirii lui Dumnezeu, Domnul nostru Iisus Hristos s-a dăruit pe Sine Părintelui Său, în întregime, aducindu-se *«prinos și jertfă lui Dumnezeu, întru miros de bună mireasmă»* (Efes. V, 2). Făcîndu-ne părtași dreptății Sale, din dragoste față de noi, cu puterea Sfîntului Duh, El ne-a împărtășit sfințenia, curăția și nevinovăția Sa, înfățișîndu-ne cu Sine, în fața lui Dumnezeu, *«sfinți, neprihăniți și nevinovați»* (Col. I, 22).

Rodul crucii este învierea. După cum *«Cel drept nu putea fi lăsat în iad și trupul Lui nu putea să vadă stricăciune»* (Fapte II, 27, 31), tot astfel și noi, făcîndu-ne drepți în fața lui Dumnezeu, dobîndim și noi învierea și viața veșnică, prin unirea lui Hristos cu noi. Dacă, la botez — zice Sfîntul Apostol Pavel — , ne-am făcut *«cu Hristos o singură tulpină, întru asemănarea morții Lui, atunci vom fi la fel și în învierea Lui»* (Rom. VI, 5) ; căci, dacă, prin credința noastră, Duhul cel Sfînt al lui Dumnezeu își face sălaș în noi, atunci Dumnezeu *«Cel ce a înviat pe Hristos Iisus din morți va face vii și trupurile noastre muritoare, prin Duhul Său, Care sălășluiește întru noi»* (Rom. VIII, 11). Prin puterea Sfîntului Duh, trupul nostru stricăcios se va îmbrăca în veșmîntul nestricăciunii ; pe locul slăbiciunii, în trupul nostru se va așeza puterea ; trupul nostru firesc se va schimba în trup duhovnicesc ; cum am purtat trup pămîntesc vom purta și trup ceresc. Astfel, la învierea cea de obște, Domnul nostru Iisus Hristos *«va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre întru asemănarea trupului măririi Sale»* (Filip. III, 21).

Din moartea Sa pe cruce, în ocară, Domnul nostru Iisus Hristos s-a sculat cu trupul, întru mărire. *«El a murit și a înviat ca să aibă stăpînire și peste morți și peste vii»* (Rom. XIV, 9), fiindcă nu numai pe cei vii i-a făcut drepți în fața lui Dumnezeu, dar și pe cei morți. În timp ce se găsea în mormînt cu trupul, El *«a purces cu duhul și a propovăduit și duhurilor ținute»* sub paza celui rău (I Petru III, 19). Înfrîngînd pe stăpînul morții, Domnul nostru Iisus Hristos a strămutat în împărăția Sa nu numai pe cei vii dar și pe cei care adormiseră întru nădejdea mîntuirii. În acest fel El s-a arătat ca Domn al întregii zidiri. De aceea, Dumnezeu *«L-a preaînălțat și I-a dăruit Lui numele care este mai presus de orice nume, ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să se plece, al celor cerești și al celor pămîntești și al celor de dedesubt. Și toată limba să mărturisească că Domn este Iisus Hristos, întru mărirea lui Dumnezeu Tatăl»* (Filip. II, 9-11).

Domnul nostru Iisus Hristos n-a păstrat însă numai pentru Sine mărirea Sa. În felul în care ne-a făcut pe noi părtași sfințeniei, curăției și nevinovăției Sale, El ne-a făcut părtași și măririi Sale, ridicîndu-ne cu Sine de-a dreapta lui Dumnezeu. Noi sîntem *«părtași firii dumnezeiești»*, cum zice Sfîntul Apostol Petru, în a doua sa epistolă (I, 4); sîntem fii ai lui Dumnezeu și împreună-moștenitori cu Domnul nostru Iisus Hristos ai împărăției cerurilor. De aceea, la a doua Sa venire *«cînd Hristos, Care este viața noastră, se va arăta, atunci și noi, împreună cu El, ne vom arăta întru mărire»* (Col. III, 4).

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Bucuria praznicului de astăzi al Învierii Domnului să stăpînească în inimile voastre; cu smerenie ridicați-vă cugetele voastre către Părintele nostru cel ceresc, aducîndu-I închinare ca jertfă de mulțumire pentru pacea pe care ne-a dăruit-o El nouă, păstrîndu-ne în dragostea Sa dumnezeiască; cîntare de laudă cîntați Domnului nostru Iisus Hristos, Care ne-a făcut și pe noi părtași durerilor morții Sale, prin credință, și măririi învierii Sale întru nădejde; păziți neclintită unirea duhului vostru cu Duhul cel Sfînt al lui Dumnezeu, Care ne-a dăruit nouă puterea învierii și ne întărește în viețuirea noastră creștinească.

Înveșmîntîndu-vă cu lumina învierii Domnului, alungați orice umbră de întuneric din cugetele voastre. Dreapta credință, pe care o propovăduiește Sfînta noastră Biserică să o păziți fără schimbare; din învățăturile dumnezeiești să faceți temelii neclintite ale vieții voastre.

Ca fii ai învierii, săvîrșiți faptele luminii, adică: bunătatea, dreptatea și adevărul (Efes. V, 8); iar deasupra tuturor puneți dragostea frățească. *«Noi știm,* — zice Sfîntul Evanghelist Ioan —, *că ne-am strămutat de la moarte la viață, pentru că iubim pe frați; cine nu iubește pe fratele său rămîne întru moarte»* (I Ioan III, 14).

Ca fii ai lui Dumnezeu, unul față de altul purtați-vă ca adevărați frați. *«Slujiți unul altuia prin iubire, căci toată legea se cuprinde*

într-un singur cuvînt, în acesta: «Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți» (Gal. V, 14). «Dacă Hristos a primit să ia chipul fiecărui sărac și să se facă asemenea cu fiecare sărac, — zice un mare cuvîntător de Dumnezeu —, pentru aceea a făcut-o, ca nici unul din cei care cred în El să nu se ridice deasupra fratelui său; ci fiecare, socotind pe fratele și pe aproapele său ca pe Dumnezeul său, iar pe sine socotindu-se cel mai mic, nu față de fratele său, ci față de Cel ce l-a făcut pe el, și ca pe Acela să-l primească și să-l cinstească și toate ale sale să i le pună spre slujirea lui, așa cum Hristos Dumnezeu a vărsat sîngele Său pentru mîntuirea noastră».

Feriți-vă de iubirea de arginți, căci ea *«este rădăcina tuturor răutăților. Cei ce au poftit-o cu înfocare au rătăcit de la credință și s-au străpuns cu mulțime de dureri»* — ne învață Sfîntul Apostol Pavel (I Tim. VI, 10).

Păziți cu toată grija avutul obștesc; el este rodul muncii voastre. Fiecare să se îndestuleze cu rodul cinstit al trudei sale; iar *«cei ce se hrănesc din pîine agonisită prin fărădelege»* (Pilde IV, 17) nu vor scăpa de osîndă.

Nu uitați că *«cea mai scumpă comoară pentru om este munca»* (Pilde XII, 27). Gîndind deci la dobîndirea roadelor de care vă împărtășiți cu toții, munca voastră să fie vrednică de toată cinstirea. Îndeosebi, acum, în mijlocul acestei primăveri frumoase siliți-vă să lucrați bine ogoarele voastre obștești pentru a dobîndi la timpul potrivit răsplata cuvenită.

Străduințele fiecăruia pentru îmbunătățirea traiului său să se împerecheze cu rîvna tuturor pentru înflorirea scumpei noastre patrii.

Avînd pecetea darului dumnezeiesc al păcii, în inimile voastre, străduiți-vă, iubiții mei, să vă arătați ca «făcători de pace». În cugetele voastre să fie unire deplină; lucrul păcii săvîrșiți-l împreună; nu încetați să vestiți voința întregului nostru popor de a trăi în pace și prietenie cu toate popoarele lumii.

Îndeosebi astăzi cînd toți oamenii de bine din întreaga lume își unesc străduințele lor pentru înscăunarea păcii desăvîrșite pe pămînt, este o datorie sfîntă pentru noi să sprijinim cauza dreaptă a poporului vietnamez, pentru a-și dobîndi pacea, libertatea și fericirea sa. Prin înviere noi toți ne-am împăcat cu Dumnezeu și între noi oamenii. Pacea este izvorul mîntuirii noastre în Dumnezeu.

O dată cu acest cuvînt de învățătură creștinească, de dreaptă povățuire și de îndemn părintesc în ziua luminatului praznic de astăzi îmbrățișîndu-vă în Domnul, îmi îndrept cugetul către Dumnezeul păcii și al dragostei, rugîndu-L «să vă dăruiască vouă, unul față de altul, același cuget în Hristos Iisus, pentru ca toți laolaltă și cu o singură gură să preamăriți pe Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos». Amin.

Al vostru de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător,

† *IUSTIN*
ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

Dată în reședința noastră mitropolitană din Iași, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului, anul mîntuirii 1967.

† PARTENIE

DIN ÎNDURAREA LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Cucernicilor preoți și dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul acestei Eparhii — cu prilejul luminatului praznic duhovnicesc al Învierii Mîntuitorului — har, milă și pace de la Dumnezeu, Părintele ceresc, iar de la noi urări de sănătate, putere de muncă, dragoste duhovnicească și binecuvîntări arhierești.

«Ziua învierii, să ne luminăm cu prăznuirea și unul pe altul să ne îmbrățișăm. Să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi; să iertăm toate pentru înviere».

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Cu ajutorul Celui Atotputernic, ne-a sosit și în acest an strălucita și mult așteptata sărbătoare a Sfintelor Paști. Și totodată a sosit și primăvara cea mult dorită de toate ființele. Astfel că bucuria Învierii se împreunează cu bucuria trezirii la viață a întregii naturi.

Dreptcredincioșii creștini de toate vîrstele și de toate stările simt în aceste zile o bună dispoziție sufletească deosebită, iar cugetele lor se înalță spre marea taină a credinței. În sufletele noastre, în casele noastre, pe mesele noastre, ceva deosebit se așterne. În biserici, prezența și evlavia credincioșilor este mai solemnă; cîntările sfintelor slujbe răsună cu mai multă măreție; iar salutarea între credincioși «Hristos a înviat» este o solie obștească a credinței și o mărturisire publică a adevărului sfînt al Învierii.

Ca și soarele de pe cer, Învierea Mîntuitorului trezește la viață în sufletele noastre amintirile duioase și nevinovate ale copilăriei noastre și din adîncurile uitate slujbele denniilor din săptămîna Patimilor, clopotele din noaptea Învierii, mulțimea luminilor aprinse și mireazma rugăciunilor ne deschid din nou flacăra credinței celei adevărate.

Toate popoarele creștine de pretutindeni, în toate vremurile și în toate limbile au păzit cu mare bucurie ziua aceasta prealuminată.

Mare și sfîntă este ziua, pentru că mare și minunat este și actul Învierii. «Cît de sfințită cu adevărat strălucită și mult prăznuită această noapte de mîntuire a zilei celei purtătoare de lumină

și prevestitoare a Învierii, întru care lumina cea fără de ani, Hristos, din mormînt trupește tuturor, a strălucit» *(Canonul Sfintelor Paști)*.

Toate cîntările din această sfîntă zi sînt ca o trîmbițare de biruință, glasuri de bucurie obștească, chemare spre lumină și slavă nemuritoare. Iar frumusețea și farmecul naturii ce ne înconjoară, în acest anotimp al primăverii ne arată ca într-o carte deschisă atotputernicia Creatorului, căci Dumnezeu și-a arătat puterea, înțelepciunea și voința Sa prin lucruri și fapte care se văd și despre cele pe care nu le putem vedea. Psalmistul David, privind toate cele zidite, înalță slavă Ziditorului zicînd: *«Cerurile spun mărirea lui Dumnezeu și facerea mîinilor Lui îi vestește tăria»* (Ps. XVIII, 1). Tot astfel Sfîntul Apostol Pavel își arată admirația spunînd că *«însușirile nevăzute ale lui Dumnezeu, puterea Lui cea veșnică și Dumnezeirea Lui se văd lămurit de la facerea lumii, cînd privești cu luare aminte toate lucrurile făcute de El»* (Rom. I, 20).

Însă cunoașterea lui Dumnezeu numai pe calea mijlocită a tot ce vedem în jurul nostru nu este deplină și de aceea El a trimis în lume pe Mîntuitorul Hristos, Care să viețuiască pe pămînt, între oameni. Prin întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu a devenit și Fiu al omului, iar prin Înviere El s-a arătat în chip nemijlocit oamenilor ca Stăpîn peste viață și peste moarte; așadar, numai prin Iisus Hristos, noi am cunoscut în chip desăvîrșit pe Dumnezeu.

Încă de la început, creștinătatea a prăznuit Sfintele Paști ca pe o sărbătoare a sărbătorilor, cu totul deosebită în strălucire și însemnătate. Prin propovăduirea și activitatea Sa în timpul cît a trăit pe pămînt, Mîntuitorul a adus, în numele Părintelui ceresc, porunca iubirii, a iertării și a frăției universale și a făgăduit oamenilor învierea și viața veșnică, pentru ca apoi să primească de bunăvoie răstignirea, moartea și îngroparea. Însă fără minunea Învierii jertfa Sa n-ar fi fost desăvîrșită. *«Dacă Hristos n-a înviat* — zice Sfîntul Apostol Pavel — *atunci zadarnică este propovăduirea noastră, zadarnică este și credința voastră»* (I Cor. XV, 14). Dar tot el adaugă: *«Hristos însă a înviat din morți și început al învierii morților s-a făcut»* (I Cor. XV, 20).

Învierea din morți a dovedit-o El însuși, *«înfățișîndu-se viu după patima Sa înaintea ucenicilor cu multe semne doveditoare, arătîndu-se lor timp de patruzeci de zile și vorbind cu ei cele despre împărăția lui Dumnezeu»* (Fapte I, 3-4). Deci, prin Înviere a pus pecete dumnezeiască pe tot ce a învățat, pe tot ce a făcut și a făgăduit. Cu drept cuvînt, Învierea este temelia și cheia de boltă a creștinismului, biruința vieții asupra morții, soarele credinței spre care își îndreaptă nădejdile toți cei ce ascultă și urmează învățăturile lui Hristos.

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

Cel ce a spus mai înainte despre sine: *«Eu sînt calea, adevărul și viața»* (Ioan XIV, 6) a deschis credincioșilor porțile vieții veșnice, ale învierii și ale nemuririi, prin scularea Sa din morți. «Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din morminte

viață dăruindu-le». Acest imn de biruință proslăvește biruința Mîntuitorului asupra morții, cum glăsuiește o altă cîntare de Sfintele Paști: «Prăznuim omorîrea morții, sfărîmarea iadului și începătura altei vieți veșnice» *(Peasna VII)*. În adîncul nepătruns al sufletului omenesc stăpînit de umbra morții, a fost întotdeauna dorința arzătoare după nemurire, pentru care omul a fost creat, dar pe care a pierdut-o prin păcatul neascultării. Într-adevăr, omul n-a fost creat de Dumnezeu pentru moarte, ci pentru viața veșnică, deoarece era făcut după chipul și asemănarea Creatorului său. Stătea în voința omului de a-și păstra nemurirea prin exercitarea virtuții și ascultarea poruncilor Tatălui ceresc, adică prin rămînerea sub umbrirea harului dumnezeiesc.

Însă prin păcat și-a pierdut harul, s-a rupt izvorul nemuririi sale și a căzut în lanțurile morții. Sufletul a rămas nemuritor și după căderea în păcat, însă slăbit și supus ispitelor, pîndit în tot momentul de moartea morală, și de osînda cea veșnică. Această stare de rătăcire și suferință era potrivnică planului stabilit dintru început de Dumnezeu, Care n-a creat pe om pentru suferință și nefericire, ci pentru ca să se bucure de toate bunătățile pămîntului și să aibă fericire veșnică.

Pentru reașezarea omului în starea cea dintîi Dumnezeu *«așa de mult a iubit lumea, încît și pe Fiul Său, cel Unul-Născut L-a dat, pentru ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viața veșnică»* (Ioan III, 16). Prin jertfa de pe cruce și prin scularea din mormînt, Fiul lui Dumnezeu a răscumpărat păcatul care era rădăcina morții. Patimile, moartea și Învierea Domnului au fost cu mult înainte prezise de profeții Vechiului Testament, iar Sfîntul Ioan Botezătorul îl arată mulțimilor zicînd: *«Iată mielul lui Dumnezeu, Care ridică păcatul lumii»* (Ioan I, 29). Însuși Mîntuitorul, în repetate rînduri a vestit pe ucenicii Săi despre ceea ce avea să i se întîmple, spre a le păstra în minte pentru mai tîrziu. *«Iată ne suim în Ierusalim și se vor împlini toate cele scrise prin prooroci pentru Fiul omului, Care va fi dat celor fără de lege, și-L vor batjocori, îl vor bate și-L vor omorî, însă a treia zi va învia»* (Luca XVIII, 31-33).

Toate cele prezise s-au împlinit întocmai, iar evangheliile Sfintelor Patimi ne istorisesc în chip cutremurător toate suferințele Domnului pentru salvarea noastră din păcat și din moarte și în felul acesta, actul răscumpărării a fost îndeplinit. Prin Înviere, Mîntuitorul a făcut dovadă că este într-adevăr Fiul lui Dumnezeu și Stăpîn al vieții și al morții.

IUBIȚII MEI FII DUHOVNICEȘTI,

Praznicul minunat al Învierii Domnului aduce cu sine bucurie, pace, lumină, nestricăciune și viață veșnică. Din strălucirea praznicului duhovnicesc de astăzi, să adunăm puteri și nădejdi noi, să ne îmbunătățim viața morală și să sporim în faptele cele bune. Pentru că tot ce a învățat, a lucrat și a suferit Mîntuitorul în viața pămîntească, mergînd pînă la jertfă prin răstignire pe cruce, toate acestea s-au făcut pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire,

așa cum mărturisim prin simbolul de credință. Să ne dăm osteneala pentru ca lumina Învierii să ne călăuzească în așa fel cugetele și pașii noștri încît să nu ne împiedicăm de stîncile păcatelor, nici să ne afundăm în prăpastia adîncă a morții.

Prăznuirea noastră de Sfintele Paști să nu rămînă numai o prăznuire a alimentării deosebite, a băuturii, a împodobirii trupului și a petrecerilor, cu toate că și acestea sînt îngăduite și lăsate de Dumnezeu pentru satisfacția și buna dispoziție a omului, în măsura trebuitoare. Dar mai cu seamă trebuie să fie și o prăznuire a rugăciunii, a faptelor bune, a meditației la cele sufletești, a cugetului curat, cum învață Sfîntul Ioan Gură de Aur: «Cea mai frumoasă sărbătoare este conștiința curată; căci nu mulțimea celor ce se adună în biserici să ia în seamă, ci virtuțile pe care ei le practică; nu hainele cele prețioase, ci evlavia lor; nu masa cea îmbelșugată, ci grija pentru suflet, toate acestea la un loc fac adevărata sărbătoare creștină» *(Omilia V-a)*. Sufletul nu se vede cu ochii, dar se văd faptele pe care el le lucrează; iar sufletul omului se cunoaște după fapte, nu după vorbe. *«Pomul cel bun face roade bune, iar cel rău face roadă rea..., din roadele lor îi veți cunoște pe ei»* (Matei XII, 33).

Ca niște fii iubiți ai lui Hristos, purtători în ființa noastră ai Sfîntului Duh, împărtășit nouă prin Botez și prin celelalte Taine ale Bisericii, să fim în lume purtători de lumină, de bine și de adevăr. Fiecare creștin are ca dorință supremă fericirea în viața cea veșnică. Nu trebuie să uităm că pregătirea pentru această viață atît de mult dorită se face aici, pe pămînt, între semenii noștri. De aceea, cît trăim în viața pămîntească să săvîrșim numai fapte care sînt plăcute lui Dumnezeu și de folos pentru binele obștesc. Faptă bună este și milostenia față de cei lipsiți sau în suferință. Faptă bună este și cuvîntul de mîngîiere sau de îmbărbătare a celor întristați, precum și sfatul înțelept și îndrumarea celor nehotărîți la o acțiune. Tot faptă bună este orice înfăptuire, care aduce un spor de lumină sufletească, de sănătate, de belșug și de bucurie între noi și cei din jurul nostru. De asemenea faptă bună este munca de orice fel și în orice sector, făcut cu cinste și tragere de inimă pentu bunăstarea și propășirea noastră și a scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, unde ne-am născut și unde trăim, precum și tot ce lucrăm spre mai bine în lume, cu gînd curat și cu dragoste de oameni. În sfîrșit, fapta bună este și lupta pentru biruința binelui, pentru stîrpirea suferinței și pentru pacea și buna-înțelegere între toate popoarele din lume. Pentru că războiul nu este numai o faptă ucigătoare de oameni, ci este și o înfiorătoare insultă adusă lui Dumnezeu, Creatorul vieții, precum și Învierii din morți a Fiului Său.

IUBIȚI FII DUHOVNICEȘTI,

Prăznuim astăzi, după străvechile noastre datini, Învierea Domnului, în cel mai frumos anotimp al primăverii, cînd peste toate frumoasele întinderi ale țării noastre se desfășoară cu însuflețire munca tuturor pentru pîinea cea de toate zilele și pentru belșugul

și fericirea noastră obștească. Faceți din credința și bucuria Învierii izvor de putere și încredere în viitor, pentru ca mintea și brațele voastre să aducă tot mai multă roadă în casele voastre și în patria noastră iubită.

În casa părintească, în familie ne-am născut și acolo am văzut cu toții pentru prima dată lumina zilei și am primit cele dintîi lecții de educație și de pregătire pentru viața de mai tîrziu. Voința lui Dumnezeu a fost dintru început ca oamenii să se înmulțească și să stăpînească pămîntul ce le-a fost orînduit. Mîntuitorul Hristos a cinstit cu prezența Sa nunta din Cana Galileii — adică atunci cînd se punea temelia unei noi familii — veselindu-se împreună cu nuntașii, care erau de față și săvîrșind cu acest prilej cea dintîi minune.

În vremurile de astăzi, înmulțirea populației a devenit o problemă foarte importantă, căreia toate popoarele din lume îi dau atenția cuvenită. Conducerea țării noastre a luat de asemenea o serie de măsuri pentru ajutorarea, sprijinirea, evidențierea și răsplătirea mamelor cu mulți copii. Să ascultăm și să prețuim aceste măsuri, deoarece copiii sînt bucuria părinților și nădejdea de viitor a neamului românesc. Copiii și nepoții sînt de drept urmașii noștri, care, la timpul cuvenit, vor lua locurile noastre în toate sectoarele de muncă, pentru a duce mai departe prestigiul tot mai sporit de care se bucură țara și neamul nostru în fața celorlalte popoare din lume.

«Cinstiți pe cei ce se ostenesc între voi, iar pe mai-marii voștri în Domnul și pe cei ce vă învață cele bune, să-i aveți mai cu seamă în dragoste pentru munca lor, iar voi toți să trăiți în pace și înțelegere» (I Tes. V, 12, 13).

Datoriile și obligațiile cetățenești să nu le uitați, ci să le îndepliniți din toată inima căci ele sînt spre folosul obștesc.

«Și Dumnezeul păcii să vă sfințească în toată deplinătatea și duhul și sufletul vostru să se păzească în toată întregimea fără prihană pînă la venirea Domnului nostru Iisus Hristos» (I Tes. V, 23).

De încheiere, vă trimit la toți cele mai calde urări de sănătate, bucurie, spor la tot lucrul cel bun, pace și binecuvîntare cerească să fie în sufletele și casele voastre.

HRISTOS A ÎNVIAT!

Al vostru părinte sufletesc, doritor de tot binele și pururea rugător către Dumnezeu.

† *PARTENIE*
Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor

Dată în reședința noastră episcopală din Roman, de Sfintele Paști, anul 1967.

Sesiunea Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene

București, 5–10 martie, 1967

La invitația Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, Prezidiul și Comitetul Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene (C. E. B.) au ținut o sesiune la București, între 5 și 10 martie 1967.

Biserica Ortodoxă Română este reprezentată în organele de conducere și în Grupele de lucru ale acestei organizații de Înal Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, în Prezidiu, de P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, în comitetul Consultativ, de P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic din București, P. C. Pr. Prof. Liviu Stan, P. C. Diac. Ion Bria, în grupele de lucru.

La lucrările sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene, care au avut loc la București, au luat parte un număr de 35 delegați din 15 țări: Anglia, Austria, Belgia, Cehoslovacia, Franța, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germană, Grecia Italia, Olanda, Republica Socialistă România, Spania, Suedia, Ungaria și Uniunea Sovietică. Dintre aceștia amintim: I. P. S. Arhiepiscop Alexei de Talin și Estonia din Biserica Ortodoxă Rusă, Dr. Egbert Emmen, Secretar General al Bisericilor Reformate din Olanda, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Emilian Timiadis, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice și al Bisericii Ortodoxe Grecești, Dr. E. Wilm din Westfalia, Dr. Glen G. Williams, Secretarul General al Conferinței Bisericilor Europene, Pr. Prof. Ioan G. Coman de la Institutul Teologic din București, Episcop Dr. David Lindquist din Suedia, Episcop E. Varga din Cehoslovacia, Episcop Dr. G. Heintze din Germania, Dr. A. Wischmann din Germania, pastori și profesori, consilieri ai Conferinței etc.

Toți oaspeții au fost cazați și au luat masa, cît timp au rămas în București, în moderna clădire Nord Hotel.

De la 5 la 7 martie, participanții la sesiune au lucrat în Comisii pentru a pregăti materialul necesar în vederea discuțiilor comune ale Prezidiului și Comitetului Consultativ, din zilele următoare.

Deschiderea festivă a sesiunii plenare a avut loc în ziua de 7 martie 1967, în Catedrala Sfintei Patriarhii. După săvîrșirea înda-

tinatului Te-Deum ortodox, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a rostit un cuvînt de salutare a oaspeților, scoțînd în evidență bucuria Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și a credincioșilor și slujitorilor tuturor cultelor din România, pentru întrunirea de la București a Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene, subliniind că Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian cu dragoste frățească pune totul la dispoziția acestora, pentru bunul mers al lucrărilor. «Noi sîntem fericiți, a spus în încheiere Înalt Prea Sfinția Sa, să constatăm că, din diferite țări ale Europei, diferitele confesiuni sînt prezente aici, la această Conferință, care lucrează cu alte organizații bisericești europene, pentru instaurarea ideei ecumenice și pentru pace în lume. Lucrările acestea vor contribui la progresul tot mai mare al ideei păcii între oameni și popoare, spre binele omenirii întregi.

În numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian vă urez o rodnică colaborare în urmărirea nobilului scop al păcii pe pămînt».

Cuvîntul de salut din partea oaspeților a fost rostit de Președintele Dr. Wilm din Biserica Evanghelică a Westfaliei, care a mulțumit pentru ospitalitatea și dragostea creștinească cu care au fost întîmpinați membrii celor două foruri conducătoare ale Conferinței, de către P. F. Părinte Patriarh, I. P. S. Mitropolit Iustin și toți ceilalți. Rostul venirii în România a membrilor Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene, a spus Domnia sa, este de a pregăti Adunarea Generală a Conferinței, Nyborg V, care se va ține la sfîrșitul lunii septembrie și începutul lunii octombrie, anul acesta, la Pörtschach (Austria), avînd ca temă : *«A sluji și a împăca, datoriile de azi ale Bisericilor Europene»*. Conferința noastră este tînără și are nevoie de dragostea și căldura cuibului matern, pe care le găsim cu prisosință în Biserica Ortodoxă Română. Deși venim din multe țări și Biserici, sîntem uniți într-o singură comunitate de Mîntuitorul Iisus Hristos căruia ne rugăm cu toții la fel «Doamne miluiește», dar în graiuri diferite. Despre Mîntuitorul scrie Apostolul Pavel în Epistola către Efeseni că : «El este pacea noastră, care a făcut din amîndouă una și a surpat peretele din mijloc al vrajbei» (cap. II, 14). Acolo unde Dumnezeu face pace prin Iisus Hristos, acolo reface tot ce a fost distrus, însănătoșează ce este bolnav, unește ce este despărțit, șterge vina care ne desparte de El și întreolaltă. Ne rugăm, a încheiat Dr. Ernst Wilm, pentru această pace pe care a făcut-o Dumnezeu ca să ne fie nouă dăruită. Ne rugăm în această biserică ortodoxă din România, ca această pace să vă fie vouă dăruită.

După săvîrșirea Te-Deum-ului, oaspeții au luat parte la un cockteil oferit de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian. Cu acest prilej, Dl. Dr. Emmen a prezentat Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române un album cu semnăturile tuturor participanților la această sesiune din București, ca un modest omagiu și ca un simbol al sentimentelor de gratitudine, recunoștință și dragoste față de Biserica Ortodoxă Română și față de Prea Fericirea Sa. După cockteil, oaspeții au vizionat două filme : unul, cu aspecte din viața Bisericii Ortodoxe Române, iar celălalt, cu vizita Primatului Angliei în România.

În ziua de 8 martie, după un scurt cuvînt al Președintelui Conferinței Dr. Egbert Emmen, Secretarul General Dr. Glen Garfield Wiiliams a prezentat un raport oral, analizînd unele aspecte din activitatea de pînă acum a Conferinței. Aceasta trebuie să se ocupe cu problema relațiilor intereuropene, activînd pentru lărgirea sferei prin cooptarea altor Biserici, ca membre. Pentru atingerea acestui scop, Secretarul General socotește că este util ca Adunarea Generală să analizeze unele probleme ca : 1) Deșteptarea interesului Bisericilor membre ale Conferinței Bisericilor Europene, pentru un dialog efectiv în Europa ; 2) Problema informațiilor în sînul Conferinței ; 3) Coordonarea lucrărilor efectuate de Bisericile Europene în cadrul Consiliului Ecumenic.

În discuțiile ce au urmat, s-a subliniat actualitatea și rațiunea de a exista a Conferinței ca un mijloc de a ne adînci problemele teologice și ecumenice, facilitînd astfel o cooperare pozitivă pentru realizarea păcii.

Raportul Comisiei pentru *Statut și Regulament,* prezentat de Heyde, a mijlocit unele observații și discuții ca și o serie de amendamente pentru îmbunătățirea activității Conferinței.

Munca de fond, în cadrul Conferinței, se desfășoară în cadrul celor 5 *Grupe de lucru.* Paralel cu Nyborg V, Grupa I va organiza o întrunire de aproximativ 60 de persoane spre a discuta tema : «Raportul Bisericilor Europene cu Bisericile celorlalte continente». Această întrunire are drept țel inițierea și facilitarea dialogului Bisericilor europene din Est și Vest.

Grupa a II-a de lucru a colaborat în ultima vreme cu Grupa nr. 3, elaborînd laolaltă Documentul de bază pentru discuțiile Adunării Generale Nyborg V, cu titlul : *«Slujire și împăcare — Sarcina Bisericilor europene de azi».* La acest document au colaborat, din partea Bisericii Ortodoxe Române : P. C. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, Rectorul Institutului Teologic din București, la sesiunea din Cehoslovacia și Asist. Ștefan Alexe, de la același Institut, la sesiunea din Geneva, anul 1966. Documentul are următorul cuprins : *Partea A :* «Viața nouă într-un vechi continent» ; *Partea B* împărțită în 6 capitole : 1) Specialitate și izolare ; 2) Timpul liber ; 3) Îndatorire și angajare creștină ; 4) Slujire și imitație ; 5) Creștin, cetățean ; 6) Stat și State ; *Partea C :* Probleme și concluzii. Între problemele mai de seamă care stau în fața Conferinței Bisericilor Europene sînt enumerate următoarele : Cum poate să înmulțească întîlnirile și schimburile ? Cum poate să înfrunte adevăratul sens al experienței post-constantiniene și consecințele ei ? În ce fel Conferința prevede chestiunea nevoilor urgente ale țărilor pe calea dezvoltării ? Care este responsabilitatea particulară pe care trebuie să și-o asume Conferința ca organizație ecumenică regională, la care participă toate țările din Est și Vest ? Care trebuie să fie relațiile Conferinței cu celelalte organizații ecumenice regionale și ce are să spună sau să ofere Consiliului Ecumenic al Bisericilor și cum trebuie să procedeze ? Ce contribuție poate să aducă Conferința pentru rezolvarea problemelor păcii în Europa ?

Documentul este însoțit de un apendice cu privire la secțiile

care vor funcționa la Nyborg V. Temele secțiilor vor fi : Secția I-a : Slujirea împăcării în lumea modernă. Cum poate fi împlinită slujirea Bisericii de către pastori și laici, în lumea modernă (II Cor., Cap. V, 19-21) ; Secția II-a Structura și forma Bisericii în următorii 10 ani. Ce consecințe trage Biserica din schimbarea de structură a societății moderne (Romani XII, 1-2) ; Secția III-a : Creștinul și tehnica modernă. Unde e locul creștinului în societatea tehnicizată ? ; Secția IV-a : Creștin, cetățean, Stat. Cum poate și cum trebuie să se realizeze slujirea creștinului în statul său ? ; Secția V-a : Biserică, Stat, societate. In ce fel trebuie să vadă Bisericile răspunderea lor comună pentru pacea mondială, pentru lume, pentru securitate și pentru o mai bună cooperare a statelor din Europa și din întreaga lume ?

Grupa IV-a se ocupă cu eclesiologia, studiindu-se atît aspectui practic-pastoral, cît și aspectul teoretic. I. P. S. Mitropolit Iustin face propunerea ca, documentul prezentat de această Grupă să fie elaborat de un grup de teologi ortodocși și protestanți. Propunerea a fost admisă și va fi prezentată Adunării Generale de la Pörtschach.

Grupa de lucru Nr. 5 studiază subiectul «Diaconia și Bisericile Europei». S-au purtat discuții interesante cu privire la sensul cuvîntului *diaconia* și semnificația lui pentru europeni.

Organizarea unei Adunări Generale este o lucrare destul de dificilă, de aceea s-a discutat cu seriozitatea cuvenită, pregătirea Adunării Nyborg V. S-a hotărît ca la viitoarea Adunare Generală să se comenteze Nyborg III și IV ; Secretarul General și Biroul de Presă vor organiza o conferință de presă ; Participarea delegațiilor de tineret ; Tipărirea sau multiplicarea documentelor de bază ; Organizarea discuțiilor pe secții și grupe ; Funcționarea comisiilor «de numiri» (9 membri), «De finanțe» (15 membri), «De redactare» (7 membri), «De raport» (17 membri).

La serviciul divin de la sfîrșitul lucrărilor Adunării Nyborg V va predica un reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române.

S-a mai discutat la acest capitol, lista invitaților, printre care vor fi și reprezentanți a 50 de organizații internaționale cu caracter religios, problema înființării unui Secretariat General Permanent al Conferinței «independent de Consiliul Ecumenic al Bisericilor», cu atribuții proprii, ca și alte amănunte, ca organizarea de excursii, întîlniri și diferite convorbiri.

Un loc aparte în cadrul discuțiilor l-a avut situația financiară a Conferinței. Întrucît Conferința Bisericilor Europene tinde să iasă de sub tutela Consiliului Ecumenic al Bisericilor și nu o poate face deplin decît dacă merge pe picioarele sale din punct de vedere financiar, s-a propus ca să fie mărită contribuția Bisericilor membre.

S-a mai hotărît : să fie organizat un colocviu în Iugoslavia între 4-8 decembrie 1967, o dată cu Divizia Misiunilor din Consiliul Ecumenic al Bisericilor ; o întîlnire cu reprezentanții Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga, pentru o colaborare pe viitor a celor două organizații ; sesiunea următoare a Prezidiului și Comitetului Consultativ va avea loc între 4-8 martie 1968 — locul și data se vor fixa la Nyborg V ; Adunarea Generală Nyborg V se va ține între 29

septembrie — 5 octombrie 1967, la Pörtschach am Wörthersee în Austria.

Joi, 9 martie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian a oferit o recepție în cinstea participanților la sesiune, cu care prilej Prea Fericirea Sa a rostit o interesantă cuvîntare în care a subliniat importanța întîlnirilor conducătorilor și reprezentanților diferitelor Biserici pentru că aceste întîlniri crează atmosfera de apropiere și încredere necesară și dau posibilitatea unei cunoașteri reciproce mai depline și a unei intensificări a eforturilor pentru realizarea Ecumenismului creștin. Bisericile creștine din Europa trebuie încurajate în acțiunile desfășurate în cadrul organizațiilor creștine mondiale sau în discuțiile bilaterale. Ele trebuie să sprijine cu hotărîre apelul Secretarului General al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Eugen Karson Blake, pentru încetarea războiului îndelungat din Vietnam.

În continuare, Prea Fericirea Sa a informat pe cei de față că «Biserica Ortodoxă Română și toate Bisericile și Cultele religioase creștine din țara noastră sînt însuflețite de dorința vie de a depune toate eforturile pentru realizarea cooperării frățești între popoarele lumii și pentru încetarea oricăror conflicte și neînțelegeri între ele». Pe plan intern, «Bisericile de toate confesiunile din România au înțeles să realizeze colaborarea frățească, în primul rînd între ele însile, renunțînd la orice discriminări și la orice acțiuni menite să umbrească bunele raporturi de dragoste și respect reciproc».

În seara aceleași zile, oaspeții au asistat la un concert de muzică religioasă și populară, dat în cinstea lor de corul studenților Institutului Teologic, sub conducerea profesorului Nicolae Lungu. Farmecul muzicii ortodoxe psaltice, îmbracată în haina armoniei, ca și melodioasele noastre cîntece populare au dezvăluit celor ce le ascultau pentru prima oară, bogăția spirituală și sensibilitatea poporului român, ascunse în taina sunetului.

Lucrările sesiunii Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene au luat sfîrșit vineri seara, 10 martie 1967. A doua zi, unii dintre oaspeți au făcut o excursie la Curtea de Argeș, unde au vizitat Biserica Domnească, Mănăstirea Argeș și Hidrocentrala de pe Argeș — minunată realizare din ultima vreme a poporului nostru.

După cum s-a mai arătat, Conferința Bisericilor Europene își propune să inițieze și să ușureze colaborarea între diferitele Biserici și culte din Europa. La sesiunea de la București s-a accentuat că frățietatea dintre creștinii din Europa nu trebuie să fie numai teologică ci și socială (Diac. Prof. N. Nicolaescu), adîncindu-se înțelesul noțiunii de Koinonia — comuniune, în sensul de dragoste pentru alții, de muncă altruistă, de smerenie și de uitare de sine în acțiunea de ajutorare a semenilor (Pr. Prof. I. Coman). N-au fost trecute cu vederea nici problemele internaționale, ca războiul din Vietnam, a căror rezolvare contribuie la stabilirea și menținerea păcii în lume.

Conferința Bisericilor Europene este o organizație destul de tînără. Actul său de naștere n-a împlinit nici un deceniu, de aceea se pare că toate eforturile organelor de conducere converg asupra

problemei organizării Conferinței, pentru ca aceasta să-și găsească respirația sa proprie în contextul celorlalte organizații religioase creștine, regionale și mondiale. În acest sens, Nyborg V, din Austria, va însemna mult pentru viitorul Conferinței, pentru structurarea ei, pentru ca aceasta să devină, în adevăr, utilă și indispensabilă, independentă și eficientă.

În interviul acordat posturilor noastre de radio, Dl. Glen Williams a caracterizat astfel lucrările de la București ale Prezidiului și Comitetului Consultativ ale Conferințelor Bisericilor Europene: «A fost o sesiune de cea mai mare importanță pentru diferite motive; în primul rînd, datorită faptului că am consacrat mult timp pregătirii următoarei Conferințe Generale și fiindcă am reexaminat problema «raison d'être» a Conferinței. De asemenea, am discutat probleme referitoare la dezvoltarea și întărirea Conferinței, a structurii sale etc. Astfel, sesiunea din București a fost o reuniune foarte importantă în cadrul căreia am luat unele hotărîri pe care le considerăm ca extrem de semnificative. Tema următoarei Conferințe Generale este de mare actualitate în contextul relațiilor europene; sesiunea va avea datoria să facă pași de reconciliere, care, de fapt, pentru toate Bisericile europene trebuie să fie datoria principală, în zilele noastre. Avem motive să credem că prin realizarea acestui țel în Europa, ne aducem contribuția la salvgardarea păcii în lume, la o mai bună înțelegere între popoarele continentelor».

Următori credincioși ai învățăturii Sfintei noastre Biserici dreptmăritoare, se cuvine să sprijinim prin rugăciunile și faptele noastre activitatea reconciliatoare și pașnică a Conferinței Bisericilor Europene, ca și a altor organizații creștine, care contribuie la pacea și fericirea lumii.

Asistent ȘTEFAN ALEXE

Relațiile Ortodoxiei cu Bisericile vechi orientale

Sub denumirea de Biserici Vechi Orientale înțelegem, în genere, o serie de organizații bisericești mai mult sau mai puțin naționale, autonome și autocefale, ce-și duc existența pînă în vremea noastră, în diferite state din Orientul apropiat sau depărtat, care au făcut parte din trupul Bisericii Creștine de Răsărit pînă la Sinodul al IV-lea de la Calcedon(451), cînd, din diferite pricini, s-au rupt de aceasta și au continuat să trăiască în izolare față de Constantinopole, ca cel dintîi scaun al Ortodoxiei Ecumenice, păstrînd însă cu fidelitate vrednică de admirație, toate învățăturile de credință ale primelor trei soboare ale întregii creștinătăți, cultul, rînduielile canonice și structura vieții religioase, specifice primelor patru secole și jumătate ale Bisericii primare, precum și conștiința nealterată pînă astăzi, că au fost și sînt Biserici Ortodoxe.

Aceste Biserici au fost adesea numite în trecut *«monofizite», «pre calcedoniene»,* sau *«necalcedoniene»* din cauza atitudinii lor negative față de hotărîrile Sinodului Ecumenic de la Calcedon, deși monofizitismul lor este foarte discutabil din foarte multe puncte de vedere, fiind mai mult o chestiune de vechi rivalități locale, de apartenență și orientare religioasă sau politică, de nuanțe și subtilități de termeni teologici, monofizitism, pe care ele însile, de altfel, de cele mai multe ori, îl resping cu vigoare și chiar cu indignare. De altfel, lucru foarte semnificativ, pentru conștiința acestor Biserici, este că la Conferința de la Addis-Abeba din ianuarie 1965, despre care vom mai spune un cuvînt în cele ce urmează, ele s-au autodesignat cu denumirea de *«Bisericile Ortodoxe Orientale»,* în timp ce Bisericilor Ortodoxe propriu zise (calcedoniene) le-au zis: *«Bisericile Ortodoxe Răsăritene».*

După această prezentare generală și înainte de a trece în revistă propriu zis relațiile Ortodoxiei cu Bisericile menționate, socotim potrivit și util din punct de vedere metodologic și pentru o mai bună înțelegere a problemei să le facem o succintă înfățișare din punct de vedere al situației actuale, pentru a ne da seama ce reprezintă fiecare.

Sînt socotite îndeobște astăzi Biserici Vechi Orientale următoarele: I. Biserica Armeană; II. Biserica Coptă din Egipt; III. Biserica Etiopiană; IV. Biserica Siriană-Iacobită; V. Biserica Iacobită din Malabar; și VI. Biserica Nestoriană-Caldeeană.

I. *Biserica Armeană* este condusă astăzi de patru căpetenii

religioase principale dintre care doi catolicoși și doi patriarhi, cei din urmă fiind considerați mai mici decît cei dintîi. Aceștia sînt: 1. *Catolicosul din Ecimiadzin* (U. R. S. S.), care are o întîietate de onoare între toate căpeteniile respective. Acesta are jurisdicție directă și imediată asupra credincioșilor armeni din U. R. S. S., din Transcaucazia, Persia, India și Europa. Înainte de cel dintîi război mondial avea circa 2.250.000 de credincioși.

2. *Catolicosul din Sis al Ciliciei*, mutat din 1921 în Siria, avea tot înainte de primul război mondial 120.000 de credincioși.

3. *Patriarhul Ierusalimului* are în jurisdicția sa Palestina și Libanul cu 10 eparhii și vreo 5000 de credincioși și 8 mănăstiri de călugări și călugărițe.

4. *Patriarhul de Constantinopole* datează din vremea lui Mohamed al II-lea cuceritorul Constantinopolei care a ridicat pe episcopul armean la rangul de patriarh, dîndu-i jurisdicție civilă și bisericească asupra tuturor armenilor din imperiul otoman. În urma sîngeroaselor masacre din 1914, din cei 1.500.000 de armeni din Turcia, mai erau prin 1925 vreo 300.000. Jurisdicția patriarhului armean din Constantinopole se întinde asupra credincioșilor gregorieni din Turcia, Grecia, Egipt și Cipru. După cum se știe, armenii au avut o episcopie încă din 1401 la Suceava. Astăzi episcopul lor din țara noastră (Dyrair Mardikian) își are reședința la București și depinde de Catolicosul de Ecimiadzin. Ne este tuturor cunoscut faptul că actualul Catolicos Vasken I (Balgian) s-a născut în țara noastră, și-a făcut studiile la noi, a fost conducătorul Eparhiei armene de la noi, este prieten al poporului nostru și vorbește foarte bine românește, cum s-a putut constata și cu ocazia vizitei la noi în vara anului 1965.

Dintre toate Bisericile Vechi Orientale cea mai cunoscută de români este cea Armeană. O importantă controversă despre situația dogmatică a armenilor se ivește la noi la sfîrșitul secolului trecut, dar care pînă la sfîrșit este stinsă prin concursul unor persoane calificate (Episcopul Melchisedek Ștefănescu, Prof. Dragomir Demetrescu, D. Dan ș. a.), arătîndu-se că ei au aceeași credință ca și noi.

Chiar Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa din 15 mai 1891, taxează ascuzațiile ce au circulat atunci drept *«născociri izvorîte din ură»* (Monitorul Oficial Nr. 111/1891, p. 2940, seq.).

Separarea Bisericii Armene de cea bizantină și nerecunoașterea sinodului din Calcedon se datorește în primul rînd faptului politic, că împărații bizantini nu numai că nu i-au ajutat împotriva perșilor și a altor popoare, dar au anexat ei înșiși la imperiu, anumite teritorii din țara lor sfîrtecată. Cu toate că s-au făcut unele încercări de a-i readuce la Ortodoxie, situația lor a rămas definitivă mai ales după căderea Constantinopolei sub turci. Catolicosul armean de la Ecimiadzin întreține cele mai bune raporturi cu Bisericile rusă, română și bulgară pe teren practic și mai ales al luptei pentru Pace.

II. *Biserica Coptă din Egipt* s-a despărțit de Biserica Ecumenică la 451, cînd patriarhul Dioscor al Alexandriei a fost depus din treaptă, deoarece a refuzat să primească învățătura Sinodului

din Calcedon. În 1927 număra un milion de credincioși. Încercări de unire cu Biserica Ortodoxă s-au făcut sub Meletie Pigas Patriarhul Alexandriei în 1594 și la mijlocul secolului trecut de către cunoscutul arhimandrit rus Porfirie Uspenski, dar fără a se face pași mai serioși în această direcție.

Și aici se poate spune același lucru, ca și despre Biserica Armeană, anume că motivele despărțirii n-au fost de ordin religios, ci politic. Deosebirile nu sînt de natură dogmatică, ci mai mult de ordin administrativ și cultic. Biserica aceasta a avut mult de suferit în trecutul său istoric din partea imperiului bizantin, a arabilor și apoi a catolicilor și protestanților, cei din urmă reușind într-o măsură să-i împuțineze credincioșii.

III. *Biserica Etiopiană* își obține în 1929 autocefalia față de Biserica Coptă din Egipt, de care depindea pînă atunci, dar consacrarea ei oficială are loc în 1959 cînd Abuna Vasile este recunoscut drept patriarh-catolicos, de către patriarhul copt din Egipt Chiril al VI-lea. Ea are 14 milioane de credincioși, două seminarii și o Facultate de Teologie la Addis-Abeba. Împăratul Haille Selassie I este președintele Sf. Sinod și se ocupă în deaproape de conducerea Bisericii. Etiopienii n-au pierdut niciodată conștiința ecumenicității lor, ea manifestîndu-se foarte puternic pînă în zilele noastre. Numeroase încercări de unire cu Biserica Ortodoxă au avut loc în secolele XVIII și XIX, ei ținînd legături foarte constante cu Bisericile Greacă și Rusă. Împăratul Haille Selassie I a vizitat după cel de al doilea război mondial, aproape toate Bisericile Ortodoxe, cum știm, stabilind raporturi de apropiere, colaborare, schimb de studenți etc. (La Institutul Teologic din București sînt în momentul de față 5 studenți și 2 seminariști ca bursieri ai Patriarhiei noastre). Putem spune că Biserica Abisiniei, prin șeful statului respectiv, poartă cu cel mai înalt interes, dintre toate Bisericile Vechi Orientale, stindardul refacerii unității Bisericii de Răsărit, lucru ce se va justifica perfect în cele ce urmează.

IV. *Biserica Siriană-Iacobită.* Ca și copții și armenii, sirienii au căutat mai mult un pretext pentru a scăpa de heghemonia religioasă a Bizanțului, opunînd întîietatea scaunului apostolic al Antiohiei, aceleia a orașului lui Constantin cel Mare. Se numește Iacobită în amintirea lui Iacob Baradai, adevăratul mentor al acestei Biserici. Biserica Siriană are astăzi 11 mitropoliți și 3 episcopi cu toții mai mult onorifici, sub conducerea unui patriarh cu titlul de al Antiohiei și cu sediul la Homs. Numărul credincioșilor este de circa 90.000. Problema revenirii acestei Biserici la Ortodoxia Ecumenică a fost tratată la conferința teologică de la Atena (1936) și la cea de la Moscova (1948), dar fără urmări concrete.

V. *Biserica Iacobită din Malabar.* În regiunea din sud-vestul Peninsulei India, pe teritoriul ce se numește al Malabarului există din vechime puternice comunități creștine, sub denumirea actuală de «sirieni ortodocși». Ei au conștiința, potrivit vechilor tradiții, de a fi fost aduși la creștinism de Sf. Apostol Toma. În secolele ce au urmat, acești creștini au ținut legătura canonică cu Biserica din Siria și Mesopotamia, de aici și denumirea de «Iacobită». Ritul lor este

însă cel sirian și numai preoții îl mai înțeleg. Biserica aceasta cu toate că a avut foarte mult de suferit mai ales din cauza prozelitismului catolic, apoi a celui protestant și anglican și-a păstrat ființa și invidualitatea cu dîrzenie, iar din 1924 a devenit autocefală față de patriarhatul de Antiohia, fiind condusă acum de un catolicos băștinaș. Ea are astăzi 1.500.000 de credincioși, 15 episcopi, 1.000 de biserici și 800 de preoți. Depărtarea ei geografică de Ortodoxie a ținut-o în totală izolare.

În 1953-1954 au avut loc unele discuții între teologul ortodox N. M. Zernov, alți teologi și unii episcopi ai acestei Biserici ajungîndu-se la concluzia că sintem foarte aproape unii de alții.

VI. *Biserica Nestoriană-Caldeeană.* Biserica din Mesopotamia și Persia a fost una din cele mai înfloritoare în primele veacuri, avînd puternice centre ca: Edesa, Nisibi, Seleucia-Ctesifon etc. Sf. Efrem Sirul († 373) este unul din marii ei dascăli. Nestorie a fost exilat, după condamnarea sa la Sinodul al III-lea ecumenic (431), în Persia și astfel ideile sale au fost profesate aici și ca un fel de opoziție față de imperiul bizantin. Dintr-o Biserică foarte numeroasă, datorită persecuțiilor și masacrelor organizate de tătari, arabi, curzi, turci etc. ea nu mai numără astăzi decît vreo 50.000 de credincioși, avînd un catolicos cu reședința la Mosul, un mitropolit și 4 episcopi și nici o școală teologică. Ei nu recunosc decît primele două sinoade ecumenice și simbolul de credință redactat la acestea. Dogmatica lor este simplă și nu prea precisă din cauza seperației lor timpurii de Biserica Ortodoxă. În schimb, sint împotriva azimei, a purgatoriului și a lui Filioque, ceea ce indispune pe romano-catolici, dată fiind valoarea de netăgăduit a mărturiei lor anterioare sec. V. Micile deosebiri rituale și de organizare, ca și cele mai mari de ordin dogmatic s-ar putea rezolva cu bunăvoință. Nestorianismul lor actual este foarte evoluat și apropiat de noi; se vede o foarte puternică conștiință a Ortodoxiei. De altfel, mulți dintre ei s-au unit cu Biserica Rusă, din Transcaucazia în 1898.

Aceasta este pe scurt situația actuală a Bisericilor Vechi Orientale. Pentru cei ce ar dori să cunoască mai amănunțit istoricul, dogmatica, cultul și organizarea acestei Biserici, îi trimitem la documentatul studiu al D-lui prof. N. Chițescu intitulat: *«Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici»,* publicat în Ortodoxia Nr. 4/1961, p. 483-554, unde vor găsi ample precizări.

Căutînd a mai întregi într-o măsură tabloul acestor Biserici, socotim indicat a adăuga și următoarele elemente de natură a mări și mai mult atenția noastră deosebită față de Bisericile în cauză, care au făcut parte din marea și activa Biserică de Răsărit, în secolele primare.

Toate aceste Biserici se numesc pînă azi ortodoxe, au nostalgia ecumenicității și a refacerii unității primare. Heghemonia prea accentuată a imperiului bizantin a generat, cum era firesc, lupta lor pentru libertate și neatîrnare politică, lucru ce a dus și la separarea lor din punct de vedere religios. Deosebirile dogmatice sînt minime, căci așa zisul lor «monofizitism» sau «nestorianism» este astăzi mult atenuat, este mai mult «verbal» cum s-a zis și are la

bază, de cele mai multe ori, o terminologie tehnică teologică imprecisă și chiar confuză, în unele cazuri. De altfel, aceste Biserici s-au lepădat formal de Eutihie, ca și de Nestorie, anatematizîndu-i. Toate aceste considerente ne îndreptățesc să nădăjduim cu fermitate că va veni ziua cînd Bisericile de care ne ocupăm, vor forma din nou una cu Biserica Ortodoxă propriu zisă.

Trecînd acum, după această sumară prezentare, la însăși subiectul expunerii noastre este momentul să precizăm că Bisericile Vechi Orientale, datorită vitregilor împrejurări istorice, unor imperative locale determinante ca și condițiilor geografice în care și-au desfășurat existența, au trăit aproape într-o perfectă izolare față de Biserica Ortodoxă oficială, timp de 1500 de ani, cu mici excepții pe care le-am semnalat într-o măsură, în cele ce preced. Pe de altă parte, din aceleași motive, nici Ortodoxia în totalitatea ei, n-a putut face altceva, afară doar de Biserica Ortodoxă Rusă, care în secolul trecut, datorită poziției ei proeminente în Ortodoxie și unui spirit misionar ce o animă, s-a mai ocupat de situația acestora și a avut unele relații prin ierarhii și teologii ei mai de seamă.

Secolul nostru însă, care s-ar putea numi, pe bună dreptate, din punct de vedere bisericesc, secolul ecumenismului, întrucît străduaniile pentru găsirea căilor ce ar putea duce la unitatea Bisericii lui Hristos sînt mai accentuate ca oricînd și pornite de pe diferite planuri, cum vom vedea, marchează o nouă etapă și chiar o nouă epocă, în relațiile Ortodoxiei cu Bisericile Vechi Orientale.

Dacă ar fi să periodizăm istoria relațiilor dintre Ortodoxie și aceste Biserici, atunci am putea să o împărțim în două perioade și anume: 1. *Epoca veche* de la separarea acestor Biserici și pînă în zilele noastre, ilustrată printr-o adîncă izolare, dar și prin unele sporadice contacte, limitate la o biserică sau alta, dar fără nici un fel de urmări practice și 2. *Epoca nouă,* în care contactele sînt mai frecvente, mai generale și mai adîncite, toate Bisericile Vechi Orientale, avînd posibilitatea să-și spună cuvîntul lor în mod nemijlocit în reuniuni speciale, fie numai între ele, fie și cu participarea unor delegați autorizați ai Bisericii Ortodoxe, dar și cu unele rezultate practice vrednice de atenție.

Este de semnalat și de subliniat totodată, faptul îmbucurător că în timpul din urmă, raporturile, relațiile și contactele directe ale Ortodoxiei cu Bisericile Vechi Orientale au fost solicitate, indicate și dorite concomitent, de pe trei planuri diferite, și anume: I. De pe planul Mișcării Ecumenice a Bisericilor; II. De pe planul Bisericilor Ortodoxe propriu zise; și III. De pe planul Bisericilor Vechi Orientale. Niciodată, în tot cursul istoriei Bisericii creștine, problema acestor contacte directe nu s-a pus într-un mod mai pregnant, ca un fel de imperativ al vremurilor noastre și niciodată nu s-a cerut acest lucru dintr-atîtea părți, adică din toate părțile posibile și autorizate a cere aceasta, în speță, atît de forul mondial al Bisericilor, cît și de cele două Biserici cointeresate în soluționarea chestiunii. Este aceasta un semn bun, care denotă seriozitate, maturitate și putere duhovnicească care îndreptățesc a ne încolți în suflete unele nădejdi justificate.

Să le luăm pe fiecare la rînd și să vedem rezultatele la care s-a ajuns.

I. *De pe plan ecumenic*. După cum se știe, în cadrul Sesiunii Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc la Paris, în august 1962, s-a elaborat un proiect de contribuție la remedierea divergențelor hristologice dintre Ortodoxie și Vechile Biserici Orientale. Un an mai tîrziu, în august 1963, cu prilejul lucrărilor Comisiei «Credință și Constituție», din același cadru al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care au avut loc la Montréal (Canada), reprezentanții celor două Biserici au fost de acord a se convoca o cnsfătuire bilaterală sub bunele auspicii ale aceleiași Mișcări, în vederea stabilirii unor raporturi mai strînse, pentru viitor. Drept urmare, a avut loc o *«consultație neoficială»*, între 11 și 15 august 1964, la Universitatea din Aarhus (se pronunță Orhus) din Danemarca. Această întîlnire a fost pregătită de N. Nisiotis, P. Verghese și L. Vischer, personalități cunoscute din Mișcarea Ecumenică, fiind programată a se ține la început în Cipru. Au participat la această reuniune opt teologi ortodocși, dintre care cinci greci și trei ruși și zece membri ai Bisericilor necalcedoniene, citindu-se și discutîndu-se numeroase referate dogmatice, alcătuite în prealabil de reprezentanții celor două Biserici, care i-au pus pe aceștia în miezul problemei. La sfîrșitul discuțiilor, episcopul armean Karekin Sarkissian, unul din participanți, a făcut următoarele declarații : *«Concluziile au fost pozitive. În urma unei serii de conferințe urmate de discuții între teologi ortodocși și reprezentanți ai Bisericilor «monofizite», s-a recunoscut că nu există diferență în substanța credinței. Există o diferență de expresie, însă ea este legitimă căci viața și gîndirea Bisericilor au arătat că temerile care au fost exprimate în trecut în chestiunea anumitor expresii, s-au vădit zadarnice. N-a existat nici divizare în persoana lui Hristos, la bizantini, nici uitare sau ignorare a omenității Sale la aceia care au fost acuzați de monofizitism»*.

O importantă *«declarație comună»* a fost dată publicității la 15 august 1964, adică la sfîrșitul Consfătuirii, de altfel în concordanță perfectă cu cea de mai sus, din care spicuim următoarele :

«În mai multe rînduri, începînd cu deceniul al doilea al veacului nostru, reprezentanți ai Bisericilor noastre Ortodoxe, unii acceptînd șapte sinoade ecumenice, alții trei, s-au întîlnit în reuniuni ecumenice. Dorința de a ne cunoaște mai bine unii pe alții și de a restaura unitatea noastră în unica Biserică a lui Hristos a mers crescînd în cursul acestor ani. Întîlnirea noastră la Rodos, la Conferința Panortodoxă din 1961, confirmă această dorință. De acolo reuniunea noastră neoficială de 18 teologi ai celor două părți, în timpul celor trei zile de convorbiri spontane, în relație cu Conferința de «Credință și Constituție», la Aarhus, Danemarca. Noi ne-am vorbit unii altora în *sinceritatea iubirii și în convingerea adevărului*, și toți am învățat unii de la alții. *Neînțelegerile noastre ereditare au început să se clarifice*. Noi recunoaștem în fiecare dintre noi unica credință ortodoxă a Bisericii. Cincisprezece veacuri de înstrăinare nu ne-au făcut să deviem de la credința Părinților noștri. În studiul nostru comun al

Sinodului de la Calcedon, expresiile celebre întrebuințate de Părintele nostru comun, Sf. Chiril al Alexandriei: «mia phisis (sau mia hypostasis) ton Theon Logon sesarkomene» (unica phisis sau ipostas a lui Dumnezeu Cuvîntul Întrupat) și implicațiile sale au fost în centrul conversațiilor noastre. *Asupra esenței dogmei hristologice, ne-am găsit în acord deplin.* Noi vedem același adevăr exprimat în terminologii diferite. Fiind dat că noi sîntem de acord pentru a respinge fără rezervă învățătura lui Eutihie, precum și aceea a lui Nestorie, acceptarea sau nu a Calcedonului nu are ca urmare acceptarea uneia sau alteia erezii. Cele două părți s-au găsit în mod fundamental urmînd doctrina hristologică a Bisericii unice nedespărțite, așa cum a exprimat-o Sf. Chiril. Sinodul de la Calcedon (451), noi ne dăm seama de acest lucru, poate fi înțeles numai ca reafirmînd deciziile de la Efes (341) și mai bine înțeles la lumina Sinodului ulterior de la Constantinopole (553). Toate sinoadele trebuie să fie înfățișate ca etape ale unei dezvoltări integrale și nici un sinod sau document nu poate fi studiat în mod izolat. Rolul important al factorilor politici, sociologici și culturali, care au creat tensiuni între partide răzvrătitoare în trecut, ar trebui să fie recunoscut și studiat între noi. Aceștia n-ar trebui să mai continue atît în a ne diviza. Noi vedem nevoia de a înainta împreună. Sf. Duh care locuiește în Biserica lui Iisus Hristos ne va conduce împreună la plenitudinea adevărului și a iubirii. În acest scop noi supunem respectuos Bisericilor noastre rodul muncii noastre comune din aceste trei zile. Multe probleme practice rămîn. Însă același spirit care ne călăuzește aici împreună, va continua să călăuzească Biserica noastră la o soluționare comună a acestor probleme ultime».

Cu toate că, așa cum am spus mai sus, această reuniune n-a fost decît o consultație neoficială între teologii celor două Biserici separate de un mileniu și jumătate, ea este de o importanță deosebită, pentru că s-a reînnodat firul unor legături bazate pe *«dragoste și adevăr»,* care nu vor putea — dacă vor fi continuate — să nu ducă la rezultate mai concrete și mai pozitive.

II. *De pe plan ortodox.* Cea dintîi conferință panortodoxă de la Rodos din 1961, care a avut menirea de a alcătui catalogul temelor ce vor fi discutate la viitorul Prosinod ecumenic, și care a reușit să adune pentru prima dată pe reprezentanții întregii Ortodoxii (Conferințele de la Constantinopole din 1925, de la Vatoped din 1930 și Atena din 1936 n-au reușit să facă acest lucru) a înscris, cu adeziunea tuturor, ca primă problemă refacerea unității cu Bisericile Vechi Orientale. În vederea atingerii acestui scop s-au stabilit următoarele mijloace: «A. Întreținerea de relații prietenești pentru a stabili unirea cu ele prin: 1. Schimb de vizite; 2. Schimb de profesori și studenți; 3. Contacte cu caracter teologic; B. Studiul istoriei, credinței, cultului și administrației în aceste Biserici; C. Coalborarea cu ele: 1. În congresele ecumenice; și 2. în chestiuni de natură practică». Cum s-au aplicat aceste lucruri de către Biserica noastră este în deobște cunoscut: o sumedenie întreagă de studii au apărut în revistele noastre bisericești, mergînd pînă la închinarea de numere întregi (Ortodoxia nr. 2-3/1951; Ortodoxia nr. 1/1965 etc.);

vizite: vizita Împăratului Haille Selassie I la Patriarhia Română în octombrie 1964; a Catolicosului armenilor Vasken I în iulie 1965; a I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei în Biserica Malabarului în 1961; vizita Prea Fericitului Patriarh Iustinian la Ecimiadzin, în septembrie 1966 și alte vizite de clerici mai mici; cinci studenți și elevi din Biserica Etiopiei își fac studiile la Institutul și Seminarul teologic din București, ca bursieri ai Patriarhiei Române ș. a.

Conferințele Panortodoxe de la Rodos, a doua și a treia din 1963 și 1964, au acordat și ele toată atenția bunelor relații cu aceste Biserici, care trebuie să constituie o problemă de căpetenie pentru întreaga Ortodoxie, cu toate că ordinea lor de zi avea un alt conținut.

III. *De pe planul Bisericilor Vechi Orientale*. Cel mai important eveniment din acest punct de vedere, este *Conferința de la Addis-Abeba,* care s-a ținut între 15 și 21 ianuarie 1965, fiind convocată de Împăratul Haille Selassie I al Etiopiei, în calitatea sa de Președinte al Sfîntului Sinod al acestei Biserici. După cum se știe, conferința trebuia să reunească pe reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe Răsăritene și a celor Orientale, la cel mai înalt nivel. Datorită însă faptului că Bisericile Ortodoxe de limbă greacă și-au anunțat rînd pe rînd, abținerea de a participa la această conferință prin căpeteniile lor și dorința de a trimite numai observatori, în timp ce ele s-au arătat din ce în ce mai favorabile începerii dialogului cu Roma, Secretariatul General al Conferinței a anunțat că se amînă pentru o altă dată admisă de toate Bisericile Ortodoxe, participarea acestora. În consecință, Conferința s-a ținut numai cu delegațiile Bisericilor Vechi Orientale, care în felul acesta s-au întîlnit la o consfătuire comună pentru prima dată, ceea ce constituie totuși un cîștig îmbucurător, în cei 1.500 de ani de la separarea lor de trunchiul Bisericii primare. Au participat: Patriarhul Ignatie-Iacovos al Bisericii Siriene a Antiohiei, Catolicosul Vasken I al Bisericii Armene din Ecimiadzin, Catolicosul Koren al Bisericii Armene din Cilicia, Catolicosul Basilios-Evghenios al Bisericii Siriene a Indiilor, Patriarhul Chiril al Bisericii Copte din Egipt și natural gazdele, cu toții fiind însoțiți de teologi și oameni de specialitate. S-au primit telegrame de felicitare din partea Patriarhului Ecumenic Athenagora și a Prea Fericitului Patriarh Iustinian. Pentru a ne da seama de atmosfera Conferinței redăm următoarele din cuvîntul de deschidere al Împăratului: *«Timp de veacuri, Bisericile noastre Ortodoxe au trăit fără contacte și fără comuniune între ele. Este probabil ca despărțirea lor în două lagăre să fi avut un motiv serios, dar este probabil ca și să nu fi avut. În orice caz noi trăim într-o epocă, în care diferendele politice sînt discutate în conferințe și toți caută pacea și rezolvările prietenești. Biserica este chemată astăzi să săvîrșească ceva asemănător».*

Dar, ceea ce este mai important, în legătură cu subiectul acestei expuneri succinte, este că la Addis-Abeba s-au fixat raporturile cu toate Bisericile creștine și în primul rînd, cum era și normal, cu Biserica Ortodoxă. Iată ce zice hotărîrea oficială: *«Deși, ca unii ce ne interesăm de creștinătate, avem în minte unirea cu toate Bisericile,*

totuși, din punct de vedere al celei mai strînse asemănări și înrudiri spirituale cu noi, avem nevoie să cultivăm diferite feluri de apropiere cu ele. Gîndul acesta ne determină să ne ocupăm, în ce privește primii pași ai noștri de chestiunea raportului nostru cu Biserica Ortodoxă a Răsăritului. Noi avem aceeași credință și am avut aceeași comuniune cu ea, pînă la Sinodul din Calcedon, 451, cînd a survenit despărțirea... Cît privește certurile hristologice, care au provocat despărțirea, nădăjduim că studierea în comun, în spirit de reciprocă înțelegere, poate să reverse lumină asupra pozițiilor pe care le avem și unii și alții. Astfel, hotărîm să dobîndim un nou studiu despre învățătura hristologică, începind cu tot istoricul ei. Studiul acesta poate fi făcut de teologii noștri, ținînd seama de studiile anterioare asupra tezei acesteia, ca și de întîlnirile de consfătuire neoficiale, din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Intre timp, noi aprobăm ca Bisericile noastre să caute raporturi mai strînse și să conlucreze cu Bisericile Ortodoxe Răsăritene, pe tărîmul problemelor practice».

Din această rezoluție este cazul să reținem, ca foarte valoroase, următoarele elemente: 1. Întîietatea ce se dă Bisericii Ortodoxe în strădaniile lor de apropiere; 2. Unitatea de credință cu Ortodoxia, în pofida lipsei de comuniune; 3. Studiile hristologice ce urmează a se alcătui pe baza «consfătuirii neoficiale», desigur de la Aarhus; și 4. Conlucrarea cu Bisericile Ortodoxe, pe tărîm practic, adică al Păcii, înfrățirii popoarelor ș. a., deci în problemele majore ale contemporaneității.

Rămîne de văzut acum care va fi ecoul practic atît în viața Bisericilor Vechi Orientale cît și a celor Ortodoxe. În ce privește Biserica Ortodoxă Română, ea a fost hotărîtă de la început să participe la Conferința de la Addis-Abeba, printr-o delegație reprezentativă la cel mai înalt nivel, pentru că Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Iustinian, cu o clară vizune, consideră că problema refacerii unității Ortodoxiei cu Bisericile Vechi Orientale, constituie o problemă primordială, care trebuie să precedeze orice alte încercări de unire cu alte Biserici.

Se cuvine să menționăm de asemenea, că I. P. S. Mitropolit Nikolaos al Axumului (Etiopia), ca o atenție deosebită pentru Biserica Ortodoxă Română, a trimis Prea Fericitului Patriarh Iustinian o amplă dare de seamă asupra Conferinței Bisericilor necalcedoniene, de la Addis-Abeba, care a fost examinată în ședința Sfîntului Sinod din 21 aprilie 1965 (B. O. R. nr. 3-4/1965, p. 370 seq.) și pentru care i s-au adus mulțumiri în scris. Amintim tot aici vizita făcută Bisericii noastre de către I. P. S. Teofilos-Philipos (Koray) în zilele de 23-26 octombrie 1966, care a ținut o conferință la Institutul Teologic din București, despre Biserica din Malabar.

Nu putem trece cu vederea nici cîteva cuvinte pline de miez și făgăduințe, din discursul împăratului Haille Selassie I, de încheiere a conferinței: *«Distanțele naturale n-au putut împiedica dragostea. Adunîndu-ne aici, de la marginile pămîntului, Căpeteniile Bisericilor s-au învrednicit să slăvească pe Dumnezeu cu o singură inimă și cu o singură gură, pentru realizarea acestei conferințe istorice...*

Încurajați de rezultatele obținute, vă vom chema din nou, împreună și cu alte Biserici Răsăritene, într-un viitor nu prea îndepărtat».

Acestea sînt cele mai de seamă relații ale Ortodoxiei cu Bisericile Vechi Orientale. După cum am putut vedea, spre deosebire de izolarea condamnabilă din trecut, în deceniul nostru s-au pus baze temeinice ale unui dialog, s-au elaborat programe de lucru pentru teologii de specialitate, s-a formulat de o parte și de alta dorința conlucrării pe teren practic pentru binele omenirii și s-a înfățișat proiectul unei reuniuni a tuturor căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe și a celor Vechi Orientale, pentru a fi și mai aproape de comuniunea de acum un mileniu și jumătate, cînd cu toatele alcătuiau Marea Biserică a Răsăritului, cu un trecut istoric atît de bogat și de glorios, căci Orientului Creștin îi revine, în cel mai înalt grad, precizarea dogmei, a cultului, a orînduielilor canonice, precum și a tuturor elementelor fundamentale vieții în Hristos, rămase neschimbate pînă astăzi.

Este de nădăjduit, că în viitor, Biserica Ortodoxă în totalitatea ei și fiecare Biserică Ortodoxă în parte, vor susține, vor cultiva și vor intensifica și mai mult legăturile frățești, cu aceste venerabile Biserici Vechi Orientale, care au suferit atîta, care cu toatele au conștiința Ortodoxiei și poartă amprenta creștinismului răsăritean cu o spiritualitate atît de bogată și adîncă, și că întărind relațiile prietenești, se va ajunge «prin dragoste și adevăr», cel puțin la o unitate de acțiune mai eficientă, în favoarea umanității și a sălășluirii definitive a păcii, dreptății și libertății pe pămînt.

Pr. Prof. AL. I. CIUREA

BIBLIOGRAFIE

1. Pr. Prof. Petru Rezuș, *Poziția actuală a celor nemulțumiți de hotărîrile Sinodului IV ecumenic*, în «Ortodoxia» nr. 2-3/1951, p. 480-491;

2. Prof. N. Chițescu, *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici*, în «Ortodoxia» nr. 4/1961, p. 483-554.

3. Pr. Olimp N. Căciulă, *Conferința de la Addis-Abeba a Bisericilor Ortodoxe Orientale*, în «Biserica Ortodoxă Română» nr. 3-4/1965, p. 237-246;

4. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Posibilitatea reconcilierii dogmatice între Biserica Ortodoxă și Vechile Biserici Orientale*, în «Ortodoxia» nr. 1/1965, p. 5-27.

5. Pr. Prof. Corneliu Sîrbu, *O consultație neoficială între ortodocși și necalcedonieni*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 7-8/1965, p. 629-631;

6. Pr. Conf. Al. I. Ciurea, *Contacte și perspective de apropiere între Biserica Ortodoxă Română și Bisericile Vechi Orientale*, în «Mitropolia Banatului», nr. 1-3/1966, p. 41-57.

Biserica Ortodoxă din Moldova în timpul domniilor lui Bogdan al III-lea și Ștefăniță

Studiul de față abordează o problemă istorică, aproape neexplorată. N. Iorga în *Istoria Bisericii Românești* are cu privire la Bogdan Vodă și Ștefăniță cel Tînăr două rînduri și acelea consacrate numai chestiunii în legătură cu mitropolitul Sucevei de pe vremea lor [1]). In privința situației bisericii în aceste domnii, nu găsim acolo nimic.

In monografia lui Iulian Marinescu despre Bogdan Voievod se află abia o notă la sfîrșitul lucrării, cu privire la «încercări catolice», dar despre situația bisericii ortodoxe de asemenea nu se vorbește de loc [2]).

Aproape același lucru îl putem afirma și cu privire la situația bisericii pe timpul lui Ștefăniță [3]).

Dar Ștefan cel Mare a lăsat urmașilor săi o mare moștenire ecleziastică și este necesar să știm ce au făcut cu ea fiul și nepotul lui; au mărit-o ori s-au mulțumit numai cu ceea ce au primit. Deci se impune o tratare a chestiunii în toată ambianța politică și socială a acestor domnii, deoarece numai în felul acesta se conturează just situația bisericii.

Studiul nostru va cuprinde situația bisericii din punct de vedere general-politic, moral-creștinesc și cultural, însă nu se va ocupa de organizarea ei social-economică, care prezintă o chestiune aparte.

Vom prezenta o caracteristică sumară a celor trei perioade: 1) domnia lui Bogdan Voievod, 2) prima jumătate a domniei lui Ștefăniță, cînd conducerea statului se afla în mîinile Sfatului domnesc, sau, mai precis, în mîinile portarului de Suceava Luca Arbore și 3) a doua jumătate a domniei lui Ștefăniță, timpul majoratului său, cînd domnul a condus statul cu sfetnicii săi noi.

La moartea, lui Bogdan în aprilie 1517 fiul său Ștefăniță, desemnat pentru ocuparea tronului, avea abia 9 ani, după cum ne mărturisesc izvoarele noastre interne: cronicarul Macarie și după el Azarie și Axinte Uricariul [4]). Aproximativ la 1 ianuarie 1523 el a devenit major, adică a împlinit 15 ani.

---

1) N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. 2, 1929, p. 110.
2) Iulian Marinescu, *Bogdan cel Orb, 1504-1517*, Buc., 1910, p. 97-98.
3) Horia Ursu, *Domnia lui Ștefăniță Voievod*, Cluj, 1940, p. 130.
4) I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești pînă la Urechea*, Buc., 1891, p. 200 și nota 7. I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, Buc., 1909, p. 133. Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, p. 143.

După practica polonă, împrumutată din apusul Europei, domnul devenea major la vîrsta de 15 ani şi ea a fost introdusă şi în Moldova (Alexandru Vodă în 1453 a împlinit această vîrstă şi a trebuit să depună regelui polon jurămîntul de credinţă)[5]. Mai trebuie să adăugăm că şi în Ungaria Matei Corvin s=a urcat în tron la vîrsta de 15 ani.

Dar trecerea de la minorat la majorat a lui Ştefăniţă s=a produs în mod zgomotos, în urma demiterii din funcţia de portar de Suceava a lui Luca Arbore şi a evenimentelor ce au urmat. Intrucit neînţelegerile între Ştefăniţă şi Luca Arbore au început, probabil, cu vreo jumătate de an înainte de demiterea acestuia din urmă, am stabilit ca linie de demarcaţie între două perioade ale domniei lui Ştefăniţă o dată convenţională: 1 iulie 1522.

Astfel avem trei perioade de timp: 1) 2 iulie 1504=aprilie 1517=12 ani şi 9 luni, 2) aprilie 1517=1 iulie 1522= aproximativ 5 ani şi 3) 1 iulie 1522=ianuarie 1527= patru ani şi jumătate.

Sub Ştefan cel Mare conducerea bisericii era în mîna unui singur mitropolit (întîi Teoctist şi apoi Gheorghe cel Bătrîn). In domnia lui Bogdan apar deodată trei mitropolii (mitropoliile din Suceava, Rădăuţi şi Roman). Unii explică acest număr prin instabilitatea nomenclaturii[6]. Credem că se impune o altă explicaţie: episcopiile din Rădăuţi şi Roman au început să concureze cu mitropolia Sucevei, în fruntea căreia stătea Teoctist II, ceea ce era, probabil, un rezultat firesc al unui oarecare dezinteres domnesc faţă de biserică.

Avem şi alte semne ale interesului redus al domnitorului faţă de biserică. *In primii zece ani din cei 12 ani de domnie,* cîţi a avut, Bogdan nu a făcut pentru biserică aproape nimic. La 2 februarie 1508 el *întăreşte* mănăstirii Neamţului satele dăruite încă de Alexandru cel Bun (Telebecinţii şi Tristeaneţul)[7]. Aceasta e tot.

Abia după pustiirea ţării provocată de tătari în 1513, domnul se gîndeşte în 1514 să facă ceva pentru biserică. La 8 decembrie 1514 el dă cîte 800 zloţi tătăreşti mănăstirilor Moldoviţa, Putna, Dobrovăţ, mitropoliilor de la Roman şi de la Suceava şi mănăstirii de la Voroneţ[8]. Motivul acestor donaţii: sănătatea şi mîntuirea sufletului domnului. Cei ce primeau aceste donaţii trebuiau «să facă pomenire pe fiaşte care an, în sîmbăta Mironosiţelor, sara parastas şi demeniaţa leturghie, în veci»[9]. O donaţie asemănătoare a fost făcută şi în 1515, tot la 8 decembrie, mitropoliei din Rădăuţi[10].

In afară de donaţii în bani, Bogdan a mai făcut următoarele danii, toate în 1514=1515:

In 1514 dăruieşte mănăstirii Pobrata satul Heciul, la 8 decem=

---

5) Fl. Stănculescu, recenzia asupra lucrării lui Horia Ursu, în «Revista Istorică Română», vol. X, 1940, 401-402.

6) Vezi discuţii în această privinţă la Sc. Porcescu. *Episcopia Romanului în sec. al XV-lea*,Buc., 1941, p. 40 şi urm.

7) M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 192-197.

8) M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti de la Bogdan Voievod*, Buc., 1940, p. 328-340.

9) *Op. cit.*, p. 328.

10) *Op. cit.*, p. 378-380. După cum cu dreptate remarcă M. Costăchescu, ziua de 8 decembrie a fost probabil o zi însemnată pentru Bogdan Voievod, *op. cit.*, p. 331.

brie 1514 mănăstirii Voroneţ ezerul Leonti, la 21 decembrie 1515 aceleiaşi mănăstiri satul Bucureşti pe Moldova, o braniştе şi Muntele Lung cu toate ţărcurile lui [11]).

Dincolo de hotarele ţării în 1516-1517 a reînnoit la Zograf turnul, făcut în 1474-1475 de Ştefan cel Mare, a mai fost ctitor la Protaton, începuse biserica de la Dochiaru, pe care a terminat-o numai Alexandru Lăpuşneanu în 1567 [12]).

E interesant că tot în această perioadă avem cîteva întăriri de posesiuni, cu o singură excepţie din februarie 1508, despre care am pomenit mai sus [13]). Astfel întăreşte mănăstirii Neamţ jumătate din satul Piscul şi o parte din ezer (la 17 decembrie 1514), mănăstirii Moldoviţa un loc de casă în satul Berchişeşti cu loc de arătură şi fîneţ, danie a episcopului de Rădăuţi Pahomie (februarie 1515), mănăstirii Dobrovăţ Vadul Cîrstei, iezerul Bogatul şi satul Rădeni, precum şi două sălaşe de ţigani [14]), mănăstirii Moldoviţa jumătate din satul Băciuleni, pe care domnul îl dă în schimbul jumătăţii de sat Băiciani (la 8 decembrie 1514) [15]). Mai există un document fără dată precisă din 10 iunie, probabil din anul 1515, cu privire la mănăstirea Probota, căreia i se face întărirea daniilor, făcute de Ştefan cel Mare [16]).

Avînd în vedere că domnul a murit la 18 aprilie 1517, adică după un timp scurt, de vreun an şi ceva, de la ultima dată a donaţiei (8 decembrie 1515) e de presupus că s-a îmbolnăvit şi era îngrijorat de sfîrşitul vieţii sale. De aici vine dărnicia domnului şi dorinţa de a-şi asigura viitorul veşnic. In anul 1516 biserica nu mai este în cîmpul lui de atenţie.

Mitropolitul de Suceava pe vremea lui Bogdan a fost Teoctist al II-lea (în schimnicie Teodor), după ce mitropolitul Gheorghe cel Bătrîn s-a retras din scaun în iunie 1508 [17]). Teoctist a fost ales mitropolit în 1509. Despre el cronica vorbeşte ca de un «bărbat ca nimeni altul, învăţase pînă la capăt cele vechi şi cele noi şi mult bine a făcut în tinereţea sa» [18]). Deşi mai erau două mitropolii una la Roman şi alta la Rădăuţi, conducătorii acestor «mitropolii» erau episcopi: la Roman episcopul Macarie şi la Rădăuţi episcopul Pahomie. Mitropolitul Teoctist a murit în anul 1528 [19]).

Egumenii la mănăstirile din ţară au fost: la mănăstirea Neamţ Macarie şi apoi Dorotei, Moldoviţa-Ştefan, Putna-Siloan şi Acachie, Dobrovăţ-Gherasim şi Voroneţ-Paisie [20]).

---

11) *Documente privind istoria României.* ed. Academiei Republicii Socialiste România, Moldova, sec. XVI, nr. 84, 90 şi 100.

12) N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti*, ed. II, vol. I, 1929, p. 122.

13) *Documente privind istoria României*, *op. cit.*, nr. 64.

14) *Op. cit.*, nr. 92, 93 şi 95.

15) *Op. cit.*, nr. 88.

16) *Op. cit.*, nr. 39.

17) M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti sub Ştefăniţă Voievod, 151 7-1527)*, Iaşi, 1943, nota la p. 321.

18) I. Bogdan, *Cronicile inedite*, p. 154, 203.

19) *Datele cu privire la viaţa şi activitatea mitropolitului Teoctist II*, vezi la Scarlat Porcescu, *op. cit.*, p. 39.

20) N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti*, ed. II, 1929, vol. I, p. 110 (în ed. I, p. 105),

In aceste vremuri de feudalism tîrziu, se mai aflau multe mănăstiri în proprietatea particulară a boierilor.

Una din ele a fost mănăstirea Adam, care aparţinea împreună cu moşia Dămăceni lui Maxim Harabor (sau Hrabor), postelnic, fiul lui Giurgiu comis. Aflăm despre aceasta dintr-un document de mai tîrziu din aprilie 1548, cu ocazia certei dintre răzeşii satelor Bucești şi Lieşti de o parte şi mănăstirea Adam de altă parte [21]).

Un alt exemplu de mănăstire particulară – este mănăstirea Sălăgeni. Infiinţarea ei este legată de numele unui boier mare de pe vremea lui Bogdan al III-lea – Ieremia visternic. Pe vremea lui Ştefan cel Mare el a fost, probabil, visternic al doilea sau al treilea. Pe vremea lui Bogdan el face parte din Sfatul domnesc încă de la 1 martie 1507 şi devine visternic mare după Totruşan la 10 decembrie 1516, adică cu vreo 4 luni înainte de moartea lui Bogdan. Era un boier foarte influent şi se înrudea cu Bogdan prin soţia sa Anuşca, strănepoată a lui Vlaicu, unchiul lui Ştefan cel Mare. Situaţia politică pe care a avut-o i-a permis să agonisească o mare avere, peste 12 sate, printre care Sălăgenii, Chişinăul pe Bîc, Visternicenii de lîngă acest sat ş. a. In satul Sălăgeni, azi în trupul Dumbrăvenilor din raionul Botoşani, el şi-a întemeiat o mănăstire şi spre sfîrşitul vieţii sale s-a călugărit sub numele de Evloghie. In documente se spune că biserica acestei mănăstiri a fost zidită cu mîinile lui proprii [22]). Mănăstirea Sălăgeni el a închinat-o în sfîrşit mănăstirii Moldoviţa. Probabil, a fost înmormîntat în mănăstirea sa proprie.

Luca Arbore avea în satele sale două biserici şi ştia secretul unor construcţii rapide: biserica din satul Arbore a fost ridicată în cinci luni de zile [23]).

Ea merită o deosebită atenţie [24]). Biserica e simplă ca înfăţişare, fără turlă, fără cupolă şi fără contraforturi. Este o biserică de plan bazilical. In altar sînt două nişe, care servesc de prosco-midiar şi diaconic. Intre naos şi pronaos există un zid despărţitor. Pronaosul este boltit printr-o calotă mică, sferică. Toate ferestrele sînt mici, cu chenarul dreptunghiular. La peretele de vest este un fel de nişă-pridvor, care a servit de clopotniţă.

Biserica are zugrăveli atît în interior, cît şi în exterior, ceea ce îi dă o înfăţişare, după expresia lui G. Balş, «pitorească».

Portretele familiei ctitorului se repetă de două ori. O dată în naos pe peretele votiv, unde Luca Arbore este prezentat împreună cu soţia sa Iuliana şi cinci copii, o fată şi patru băieţi. Arbore e puţin corpolent cu o barbă scurtă şi cu mustăţi.

In fund e pictat un al doilea tablou votiv, în care Arbore prezintă lui Hristos biserica; este precedat de Sf. Ioan. Il urmează soţia şi doi copii. Arbore e îmbrăcat într-o mantie de brocard verde cu flori de aur. Arbore şi soţia lui poartă pălării occidentale

---

21) M. Costăchescu, *Documentele de la Bogdan Voievod*, p. 263.

22) M. Costăchescu, *Documentele de la Bogdan*, p. 116-117 şi Fr. A, Wickenhauser, *Die Urkunden des Klosters Moldovitza*, Wien, 1862, p. 74-75.

23) M. Costăchescu, *op. cit.*, p. 56 şi 424. Vezi Horia Ursu, *op. cit.*, p. 129 şi I. Nistor, *op. cit.*, p. 6.

24) Gh. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Buc., 1926, p. 111-116.

cu margini. Intre aceste două tablouri votive s=au scurs mai mulţi ani şi o parte din copii au reuşit să atingă vîrsta de 30=40 ani [25]).

G. Balş atrage atenţia asupra unei compoziţii interesante din exteriorul bisericii, anume a aceleia în care o seamă de sfinţi se îndreaptă spre altar. Ei au mişcări atît de libere şi armonioase încît fac din această frescă «una din cele mai de seamă» din ţara noastră [26]).

Vom adăuga că în general zugrăveala bisericii lui Arbore din satul lui, cu acelaşi nume, (din vremea zidirii acestei biserici) este frumoasă şi impresionantă. Ea conţine diferite scene atît cu caracter bisericesc, cît şi istoric în general [27]). De exemplu, printre frescele din exterior se află tabloul asediului Constantinopolului de către perşi şi arabi în sec. al VII=lea. In interiorul bisericii la intrîndul de pe latura de apus se văd diferite scene, frumos pictate.

In pronaos se află mormîntul lui Luca Arbore, cu diferite ele= mente decorative de factură gotică.

După cum arată inscripţia, biserica a început să fie zidită la 2 aprilie 1502 (7010) şi s=a terminat la 29 august acelaşi an, adică a fost construită în cinci luni de zile.

A doua biserică de la Şipotele, cu hramul Sf. Ioan cel Nou, a fost zidită de Arbore în 1507 ca o capelă a curţii sale [28]). Biserica e simplă fără turlă, fără contraforturi, e construită din piatră brută şi acoperită cu tencuială. Peretele dintre naos şi pronaos a fost scos şi s=a făcut un arc mare pentru intrare.

Planul într=o măsură oarecare seamănă cu cel de la Arbore. Logofătul Tăutu şi=a făcut mănăstirea Trestiana încă în 1496 [29]).

In ce priveşte construcţiile de biserici, Ştefan cel Mare, fidel con= cepţiei sale religioase, după biruinţe zidea biserici, ca semn al mul= ţumirii sale. In cei 47 ani de domnie el a zidit 44 de biserici, ceea ce înseamnă că aproape în fiecare an ridica cîte o biserică. După cum a arătat C. Turcu [30]), deseori o biserică se ridica într=un an şi jumătate, iar unele dintre ele într=un timp şi mai scurt, de exem= plu cea a Voroneţului în 3 luni şi jumătate. Toate construcţiile lui Ste= fan cel Mare, atît cetăţile, cît şi bisericile, se executau foarte solid şi rapid, ceea ce înseamnă că existau meşteri foarte buni în acel timp.

Firește, Bogdan a moştenit de la tatăl său anumite însuşiri şi putea să continue opera sa în acelaşi ritm. Dar ce vedem de fapt? In cei aproape 13 ani de domnie, Bogdan a putut să isprăvească biserica de la Reuseni [31]), începută de Ştefan cel Mare, iar în ceea

---

25) G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din secolul al XVI-lea*, Buc., 1928, p. 275.

26) *Idem*, *op. cit.*, p. 303-304.

27) D. Dan, *Ctitoria hatmanului Luca Arbore*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor Istorice», 1926, anul XIX, fasc. 47, p. 38-44 (multe clişee).

28) G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, 1926, p. 182.

29) Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 141.

30) C. Turcu, *Aspecte din istoria culturii româneşti în timpul lui Ştefan cel Mare*, în revista «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», 1964, nr. 9-10, p. 492.

31) Construirea bisericii din Reuseni a început la 8 septembrie 1503 şi s-a terminat la 18 septembrie 1504, deci la două luni după moartea lui Ştefan cel Mare fiind sfinţită de Bogdan Voievod. G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Buc., 1926, p. 117.

ce priveşte ctitoriile lui proprii a început în 1514 să construiască biserica mitropoliei din Suceava pe care a ridicat=o abia pînă la ferestre. Deci n=a reuşit să construiască nici măcar o singură biserică întreagă.

* * *

Scaunul lui Bogdan a fost moştenit de fiul său Ştefăniţă, un copil de 9 ani. In acest timp, firește, conducerea statului se afla în mîinile boierilor mari şi mai ales în cele ale portarului de Suceava Luca Arbore, sfetnic intim al lui Ştefan cel Mare. Acesta pentru a înfrunta primejdia turcească socotea necesară prietenia şi protecţia atît din partea Ungariei, cît şi din partea Poloniei.

Pentru a repara ceea ce a stricat Bogdan, Luca Arbore la 4 mai 1518, după urcarea în tron a lui Ştefăniţă, a reuşit să încheie un tratat de alianţă cu Polonia pe picior de egalitate [32]). Iar peste doi ani s=a încheiat şi o convenţie de graniţă polono=moldove=nească [33]).

Totodată se întreţineau legături de cea mai bună prietenie cu Ungaria [34]).

In afară de aceasta, pentru a păstra şi mai departe prietenia cu Moldova, regele Ungariei a hotărît să=i plătească 1.000 de florini. Desigur acest semn al bunăvoinţei regale a fost rezultatul diplomaţiei lui Luca Arbore.

Ajungînd la vîrsta de 15 ani, Ştefăniţă s=a socotit vrednic de a conduce statul singur tocmai atunci, cînd primejdia turcească s=a arătat în toată amploarea ei. Prima lui măsură a fost răfuiala cu sfetnicii săi: în aprilie 1523 a tăiat în Hîrlău capul lui Luca Arbore, şi la Roman capul boierilor mari Costea pîrcălabul de Neamţ, Maxim visternic şi Ivaşcu logofăt. Au fost exterminaţi şi feciorii lui Arbore, Toader şi Nichita. Cu alte cuvinte cei mai de frunte sfetnici ai săi. Cozma Şarpe la 20 martie 1523 s=a refugiat în Polonia. S=a produs o adevărată catastrofă în conducerea trebu=rilor statului.

Postul de portar de Suceava a avut o mare însemnătate în viaţa statului moldovenesc. El a apărut de două ori în mod pro=vizoriu (1479=1481 şi 1486=1487), dar s=a statornicit de la 1498, după războiul polono=moldovenesc din 1497. Acest post a fost ocupat atunci de Luca Arbore (Copaciu).

De data aceasta funcţia portarului devine permanentă, menţi=nîndu=se pînă la moartea domnului (1504) şi trecînd în domniile lui Bogdan şi Ştefăniţă, ca un post de mare răspundere, asemănîndu=se cu postul de marszalok din Polonia şi Lituania, pentru suprave=gherea nobilimii.

Prin urmare, Luca Arbore a ocupat această funcţie neîntre=

---

32) M. Costăchescu, *Documentele moldoveneşti de la Ştefăniţă Voievod (1517-1527)*, Iaşi, 1943, p. 491 ş. u. În tratatul de pace se spune: «Vom pleca împreună contra împăratului turcesc, Dumnezeule să ne păzeşti de aceasta» (p. 499).

33) N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. IV, p. 299-300.

34) A. Veress, *op. cit.*, vol. IV, p. 113 ş. u. şi Victor Motogna, *Cetatea Ciceiului sub stăpînirea Moldovei*, Dej, 1927, p. 24.

rupt de la 1498 şi pînă la tragicul său sfîrşit în 1523, *timp de 25 ani.* Acest boier din trecutul Moldovei a fost *o mare personalitate istorică,* care nu şi-a găsit încă o apreciere justă în istoriografia română. Cronicarul polonez Wapowschi îl denumeşte «Copacius, vir fortis et magni apud suos homines». Toate bănuielile la adresa sa că ar fi dorit să se facă domn al Moldovei sau să pună pe altcineva în locul lui Ştefăniţă n-au la baza lor nici un temei serios[35]). Ar fi putut realiza uşor o asemenea dorinţă, dacă ea ar fi existat, în timpul minoratului lui Ştefăniţă, dar, pesemne, riscurile domniei nu-l ispiteau.

Din nefericire, pînă în prezent nu avem încă un punct de vedere comun în lumea istoricilor cu privire la conflictul grav şi sîngeros între Ştefăniţă şi boierimea sa. Se dau diferite interpretări cu privire la acest conflict.

Prima jumătate a domniei lui Ştefăniţă, condusă de Luca Arbore, *se caracterizează printr-o atenţie, mult mai activă faţă de biserică, decît pe oremea lui Bogdan.*

Semnalăm următoarele danii: la 26 decembrie 1517 mănăstirii Neamţ un sat de pe Cracău, dăruit de Rateş, la moarte; în iulie 1520, mănăstirii Humor iezerul Orehovul şi două şomoldoace, Besilele şi Ciulineţul, precum şi alte gîrle şi iezercane, la 8 octombrie (1520), episcopiei din Rădăuţi un sat şi o prisacă. La 17 ianuarie 1522, mănăstirea Putna este scutită de plata vamei pentru trei mreji de peşte primăvara şi trei mreji toamna care ar fi adus de la Dumăre sau de la Nistru, şi la 30 iunie 1522 se dăruieşte episcopiei de Rădăuţi un loc de prisacă (de data acesta se vorbeşte de episcopie şi nu de mitropolie)[36]).

După cum vedem, nu este vorba de danii de moşii şi sate multe, ci de unele donaţii modeste pentru redresarea gospodăriilor mănăstireşti şi episcopale.

In ce priveşte întăriri de danii anterioare, ele sînt destul de numeroase, anume 12 la număr. Le trecem în scurt în revistă.

1. 7 octombrie 1517, mitropoliei de jos din tîrgul Romanului şi episcopului Macarie un sat şi părţi din alt sat, dăruite de Giurgiu Strahoie.

2. 20 decembrie 1518, mitropolitului Teoctist o prisacă, unde a fost mănăstire şi o poeniţă.

3. 31 decembrie 1518, mănăstirii Tazlău, un sat, dăruit de Cozma Şarpe postelnic.

4. 4 iunie 1510, aceleiaşi mănăstiri 3 sate şi 2 mănăstiri. Întărirea se motivează prin faptul că «Săcuii din Ţara ungurească au prădat mănăstirea şi au tăiat şi rupt privilegiile».

5. Iulie 1520, mănăstirii Homor mai multe sate şi prisăci.

6. 21 august 1520, mănăstirii Putna vechile danii şi privilegii.

7. 6 octombrie 1520, episcopiei de Rădăuţi sate, cătune şi prisăci.

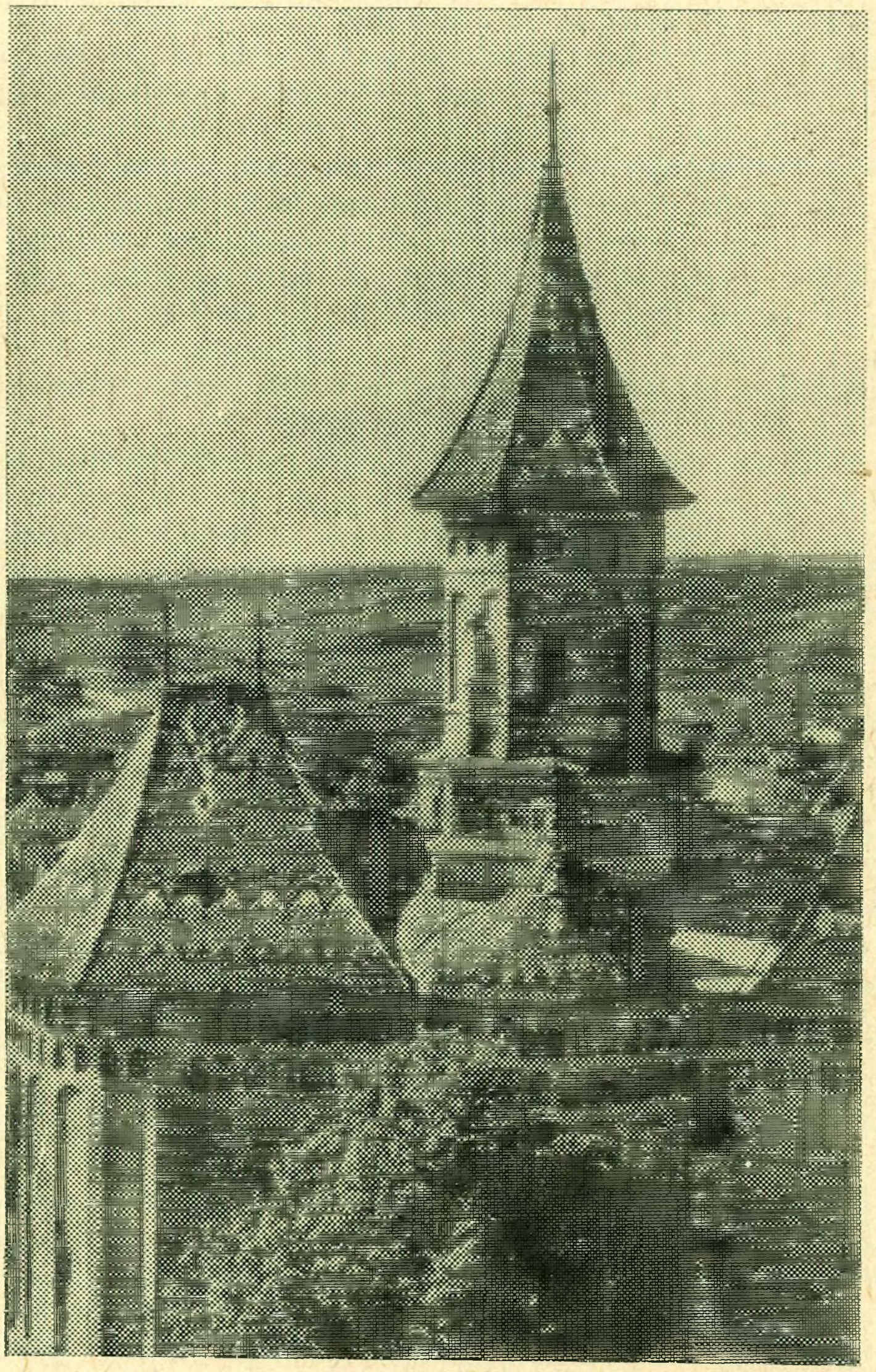
---

35) I. Nistor într-o scurtă evocare a personalităţii lui Luca Arbore, afirmă cu dreptate că «învinovăţirea de trădare n-a putut fi dovedită niciodată», I. Nistor, *Luca Arbore hatmanul*, 1524, p. 10.

36) *Documentele, privind istoria României, Moldova sec. XVI*, nr. 124, 129, 155, 168, 181.

8. 8 octombrie (1520), episcopiei de Rădăuţi o prisacă şi o grădină.

9. 4 iunie 1521, mănăstirii Bistriţa un sat pe Cobîle cu o mănăstire şi cu vie (dania panului Cozma).

Turla bisericii Sf. Gheorghe din Suceava, cu o parte din acoperiş.

10. 17 ianuarie 1522, mănăstirii Putna se întăresc gloabele din toate satele mănăstireşti.

11. 29 ianuarie 1522, mitropolitului Teoctist de Suceava o prisacă, unde a fost mănăstire, o poeniţă şi o parte din satul Orteşti.

12. 4 februarie 1522, mănăstirii Moldoviţa un sat pe care îl

are de la Ieremia visternic şi Iurie vornic în schimbul unor jumătăţi de sat, precum şi ţigani, dăruiţi de Neagoe Basarab [37]).

Abia în anul 1522 se termină construcţia bisericii Sf. Gheorghe din Suceava.

Prima biserică mitropolitană a Sucevei a fost cea a Mirăuţilor însă în 1615 ea a fost, după cît se pare, devastată din cauze necunoscute şi mitropolia a trecut la mănăstirea Sf. Gheorghe [38]). Să ne oprim puţin asupra principalelor caracteristici ale acestei biserici.

G. Balş afirmă că pentru această biserică a servit ca model biserica mănăstirii Neamţ [39]). Numai că e mai mare. Bolta estică şi vestică a naosului a fost prelungită. Prin aceasta s-a cîştigat un spaţiu mai mare în naos spre a asigura un loc suficient pentru curtea domnească. In naos se află cîte două nişe oarbe pe pereţii de miazăzi şi miazănoapte. Pronaosul este împărţit în două, ca la Neamţ, printr-un arc cu trei nervuri, rezemat pe un stîlp de trei colonete. In pronaos se află spre nord şi spre sud cîte două ferestre mari.

La uşa de intrare cu o înfăţişare gotică sînt două rame drept-unghiulare.

Turla octogonală originală are 4 ferestre mici cu chenarul drept-unghiular. Pe faţada turlei se află discuri smălţuite, însă fără figuri.

Pe corpul bisericii împrejur şi la turlă sînt înşirate mici ocniţe care dau bisericii o înfăţişare frumoasă şi plăcută.

Exonartexul (pridvorul) este asemănător cu cel de la Neamţ. Aici ferestrele sînt mai mici decît în pronaos [40]). Voievozii Bogdan al III-lea şi fiul său Ştefăniţă au depus stăruinţe ca să aducă plumb din Polonia pentru acoperiş.

Biserica a fost pictată atît în interior, cît şi în exterior, unde, însă, din cauza vremii, este ştearsă.

In luneta portalului de intrare atrage atenţia vizitatorului icoana Maicii Domnului.

Tabloul votiv s-a păstrat numai în parte, fiind deteriorat în timpul scoaterii peretelui despărţitor între naos şi pronaos. In acest tablou vedem trei persoane: pe Bogdan cu doi fii ai săi Ştefăniţă şi Petru.

Biserica adăposteşte moaştele Sf. Ion cel Nou de la însăşi zidirea ei cu excepţia timpului (1686-1783), cînd ele se aflau în Polonia.

Referindu-se la lucrarea despre inscripţiile lui Kozak, G. Balş ne dă textul inscripţiei, care se găseşte deasupra intrării în pronaos. In traducere din limba slavă, el sună astfel:

«Cu vrerea Tatălui şi cu ajutorul Fiului şi cu săvîrşirea Sfîntului Duh, a vrut blagocestivul şi de Hristos iubitorul Io Bogdan Voievod prin mila lui Dumnezeu, gospodar al ţării moldoveneşti, să zidească biserica Mitropoliei din Suceava, unde este hramul marelui mucenic şi biruitorul Gheorghe. Şi a început a o zidi în anul 7022

---

37) *Op. cit.*, nr. 105, 122, 129, 130, 153, 154, 155, 163, 168, 169, 170.

38) D. Dan, *Episcopia Rădăuţilor, Mitropolia şi mănăstirile Bucovinei*, 1926, p. 39.

39) Gh. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, Buc., 1926, p. 170-178.

40) G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare din veacul al XVI-lea*, Buc., 1928, p. 245.

(=1514) şi n=au putut să o săvîrşească ; şi fiul lui Ştefan Voievod, prin mila lui Dumnezeu, gospodar al ţării moldoveneşti, cu ajutorul lui Dumnezeu a zidit=o de la ferestre în sus şi a săvîrşit=o în anul 7030 (=1522) luna noiembrie 6 şi a domniei lui al şaselea an curgă=tor ; şi a fost sfinţită de mîna prea sfinţitului mitropolit kir Teoctist».

Clopotniţa a fost zidită de Petru Schiopul, iar paraclisul din curte a fost construit de mitropolitul Anastasie Crimca pe vremea lui Barnovschi Vodă (1626=1629). Acoperişurile bisericii, după expre=sia lui Petre Luţia, au forma *intercalată* [41]).

G. Balş socoteşte că bisericile construite pe vremea lui Bogdan cel Orb şi a fiului său Ştefăniţă continuă tradiţia arhitecturală a lui Ştefan cel Mare. La tradiţia aceasta moldoveneasca, bazată pe elementele bizantine şi gotice, se adaugă cea a Renaşterii. Elemen=tele orientale abia încep să se arate.

Cu secolul al XVI=lea se termină «epoca de aur» a arhitec=turii moldoveneşti. «După aceasta nu mai avem unitatea de plan din vremea lui Ştefan cel Mare» [42]).

In 1520 s=a zidit biserica de la mănăstirea Bisericani, a cărei temelie a fost pusă încă în 1498 de stareţul Iosif [43]).

Ca şi pe vremea lui Bogdan, în prima perioadă a domniei lui Ştefăniţă boierii îşi construiau biserici. Postelnicul Cozma Şarpe ridică o biserică la Vlădeni lîngă Roman.

Această biserică în numele Sfinţilor 40 mucenici din Sevastia «s=a început a se zidi la 30 mart 1519 (7027) şi s=a săvîrşit în acelaşi an, la 22 iunie» [44]), adică a fost construită în trei luni de zile.

Biserica e simplă, cu naos boltit şi pronaos de asemenea, însă în semicilindru ca la Şipote. Peretele despărţitor a fost scos. Uşa de intrare e ogivală. In exterior biserica e tencuită şi se aseamănă cu biserica de la Şipote.

Ceva mai tîrziu, la 13 iunie 1522 logofătul Gavril Totru=şan a ridicat o biserică la Părhăuţi [45]). Planul se aseamănă cu bise=rica de la Reuseni şi are aceleaşi dimensiuni (25,60 m. X 9 m.).

N. Iorga găseşte asemănare şi cu biserica din Borzeşti, dar spre deosebire de aceasta are în pridvor două rînduri de ferestre [46]).

Biserica a rămas netencuită, ceea ce nu e de mirare: se apropia fuga lui Totruşan în Polonia şi furtuna din 1523.

Ferestrele sînt mici, cu elemente gotice.

După cum ne arată G. Balş, pictura e frumoasă şi bogată în poleitură. In altar într=o firidă se află «pieta», ceea ce denotă un caz rar de influenţă a picturii italiene.

Pe tabloul votiv, Totruşan este arătat fără biserică în mîini.

In pronaos se află multe pietre de înmormîntare ; printre ele

---

41) Petre Luţia, *Raportul Secţiunii regionale pe anul 1921-1925*, în «Buletinul Comisiei Monumentelor istorice», fasc. 49, 1926, anul XIX, p. 183.

42) G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din veacul al XVI-lea*, Buc., 1928, p. 222 şi 325.

43) *Istorie pe scurt a mănăstirii Bisericani*, în rev. «Mitropolia Mol-dovei şi Sucevei», 1964, nr. 9-10, p. 518.

44) G. Balş, *Bisericile lui Ştefan cel Mare*, p. 182-184.

45) *Op. cit.*, p. 179-180.

46) N. Iorga, *Istoria bisericii române*, ed. I, p. 104.

aceea a soţiei lui Totruşan (fata lui Luca Arbore), a mamei lui şi a altor rude. Insă piatra lui Totruşan lipseşte.

In documentele din această epocă printre danii şi întăriri de posesiuni se pomenesc uneori mănăstiri şi biserici în proprietatea boierilor şi mănăstirilor. Astfel la 20 decembrie 1518 se întăreşte lui Cozma Şarpe postelnic mănăstirea Turbatului, care se numea la această dată Brusturi, iar Cozma o dăruieşte mănăstirii Neamţului; la 4 iunie 1519 mănăstirii Tazlău se întăresc două mănăstiri; la 27 iunie 1519 se întăreşte lui Giurgea şi surorii sale Ana, satul Baziani cu mănăstirea; la 4 iunie 1521 mănăstirii Bistriţa se întăreşte satul Calieneşti cu o mănăstire şi cu vie, danie a pîrcălabului Cozma [47]).

In a doua jumătate a domniei lui Ştefăniţă actele domneşti pentru biserică sînt abia două la număr.

Primul din 2 iulie 1522, prin care se dăruieşte mănăstirii Tazlău două sălaşe de ţigani, ceea ce putem considera ca o continuare a donaţiilor anterioare, dat fiind că această mănăstire a sărăcit în urma incursiunii săcuilor.

Prin al doilea act din 12 februarie 1525 se întăreşte mănăstirii Moldoviţa o jumătate de sat pe Bîc în dreptul băii lui Albaş la Fîntîna Mare, cu baltă şi moară. Această jumătate de sat a fost dăruită mănăstirii Moldoviţa de Ieremia visternic.

Deci în aproximativ 4 ani şi jumătate la aceasta s=a redus tot ce a făcut pentru biserică Ştefăniţă major.

Această lipsă de atenţie pentru biserică îşi are o explicaţie perfect plauzibilă. Deşi în documentele istorice nu găsim nici o urmă a reacţiei bisericii la atrocităţile lui Ştefăniţă, totuşi nu ne putem îndoi că dezaprobarea bisericii a fost generală.

Grigore Ureche mărturiseşte că nu numai boierii au ştiut ce bine a avut Ştefăniţă de la Luca Arbore şi ce plată a primit, ci şi «lăcuitorii ţării Moldovei», şi cu toţii s=au întristat de vrăjmăşia lui Ştefan Vodă. Desigur, primul loc printre aceşti *locuitori* ce au dezaprobat acţiunea nesăbuită a lui Ştefăniţă, trebuia să fi fost ocupat de mitropolitul Teoctist. E posibil ca el, reprezentant al bisericii, să=şi fi manifestat atitudinea şi în mod deschis, avînd în vedere că în crezul creştinesc există porunca de a respecta viaţa omului.

In rîndurile de mai sus am expus atitudinea domnitorilor Bogdan al III=lea şi Ştefăniţă faţă de biserică.

Aceasta nu înseamnă că biserica în acest timp, independent de atitudinea domnilor, n=a dezvoltat o frumoasă activitate de cultură bisericească.

Ca şi sub Ştefan cel Mare, Mănăstirea Neamţului a continuat să fie un mare focar de cultură moldovenească. Aici se făcea ucenicie pentru viitorii ierarhi ai Moldovei. Aici se copiau cărţi bisericeşti de cel mai variat conţinut.

In Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România s=au păstrat manuscrisele slave (într=un număr de 300) cu caracter bise=

---

47) *Documente, privind istoria României, Moldova, sec. al XVI-lea,* nr. 123, 130, 134 şi 163.

ricesc. De exemplu, printre ele se află Tetraevanghelul scris în 1515 de Macarie de la Roman [48]).

Avem şi alte cîteva manuscrise cu date fixe, pe care le găsim la sfîrşitul lor. Deci, ştim precis că este vorba de domniile lui Bogdan al III-lea şi de fiul său Ştefăniţă. De exemplu, în 1519 s-a scris Apostolul [49]), în 1521 mineiul pe ianuarie [50]), în 1523 – Tipicul (la mănăstirea Neamţ) [51]), în 1528 – Trebnicul [52]).

In secolul al XVI-lea s-au scris foarte multe cărţi bisericeşti: tetraevanghele, tipice, liturghiere, molitvenice, mineie, cărţile proorocilor, Vechiul Testament (Neamţ), octoihuri, trioade, penticostare, antologhioane, viaţa lui Vasile cel Nou (Neamţ), cuvîntările lui Iosif Viemos (Neamţ), predici, în special împotriva ereziei lui Nestorie (mănăstirea Neamţ), psaltirea, ceaslove, trebnice, vieţile sfinţilor, Sf. Ioan Gură de aur Mărgăritarul, Dionisie Areopagitul, Sf. Ioan Scărariul, diferite alte predici, în special predica despre molitvă a lui Sf. Ioan Gură de Aur, cărţi cu caracter juridic – pravilele şi sintagma lui Matei Vlastaris etc. [53]).

Chiar dacă numai o treime din cele 80 de cărţi bisericeşti care s-au observat şi sînt atribuite secolului al XVI-lea, au fost scrise în primul sfert al acestui secol, încă e foarte mult pentru a caracteriza activitatea bisericii în domeniul scrisului ca vie şi fructuoasă.

Cele mai multe cărţi religioase şi bisericeşti au fost scrise la Mănăstirea Neamţ. Alte centre de cultură bisericească au fost mănăstirile Voroneţ şi Putna (a cărei zidire a început în iulie 1466 şi s-a terminat în 1470).

In acest sfert al secolului XVI, de care ne ocupăm, s-a distins Macarie, egumen al mănăstirii Neamţ. Ulterior el a fost ales episcop de Roman (1531-1558). A murit în 1558 şi a fost îngropat la ctitoria sa, biserica de la Rîşca [54]). El a scris o cronică, care după formă ne aminteşte scrierea bizantinului Manase [55]).

Macarie a lăsat o seamă de ucenici, care au continuat opera sa, fiecare în felul său. Printre ucenicii săi se numără Isaia de la Slatina, Eftimie şi Azarie de la Neamţ.

Isaia la Mănăstirea Slatina s-a distins ca un copist de mare măiestrie [56]). Îi aparţine o cronică putneană prescurtată, un cronograf, o cronică bulgărească şi una sîrbească. Mai tîrziu a devenit episcop de Rădăuţi.

Eftimie a fost pe la 1533 egumen al mănăstirii Neamţului, a scris o cronică, proslăvind pe Alexandru Lăpuşneanu [57]). Din anumite cauze cu caracter politic a fost nevoit să fugă în Ardeal.

---

48) P. P. Panaitescu, *Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România*, Bucureşti, 1959, vol. I, p. 9-12, nr. 8.

49) *Op. cit.*, p. 295, nr. 202.

50) *Op. cit.*, p. 357, nr. 262.

51) *Op. cit.*, p. 128, nr. 101.

52) *Op. cit.*, p. 337, nr. 287.

53) *Op. cit.*, p. 379 ş. u., p. 383 ş. u., nr. 285 şi 286.

54) N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti*, vol, I, ed. I, Buc., 1908, p. 105.

55) I. Bogdan, *Vechile cronici moldoveneşti pînă la Urechia*. Buc. 1891, p. 198-212.

56) I. Lupaş, *Istoria bisericii române*, ed. V, 1935, p. 48.

57) I. Bogdan, *op. cit.*, p. 212-222.

Azarie a lucrat la Mănăstirea Neamţ [58]).

Pot fi consideraţi ca ucenici ai lui Macarie de asemenea: urmaşul său la episcopia Romanului, Anastasie (pînă la 1572), mitropolitul Teofan şi Teodosie episcop de Rădăuţi.

Ca o mare personalitate bisericească s=a distins în acest timp şi mai tîrziu Grigorie Roşca, văr cu Petru Rareş. A fost întîi călugăr la Mănăstirea Voroneţ şi apoi egumen la Mănăstirea Pobrata. Grigorie a început şi şi=a dezvoltat activitatea încă sub Bogdan al III=lea şi Ştefăniţă. In 1541 a devenit mitropolit. N. Iorga afirmă că acest ierarh a avut «trăinicie, strălucire şi influenţă asupra afacerilor ţării» [59]).

Grigorie Roşca a adăugat bisericii Voroneţului «un pridvor rezemat pe două contraforturi cu frumoase ferestre gotice» şi cu zugrăveli [60]). A murit în 1570 la o vîrstă de cel puţin 92 ani [61]).

In legătură cu personalitatea lui Grigorie Roşca trebuie să fie amintită şi figura sihastrului Daniil, care pînă la «postrig» purta numele de David. Mănăstirea Voroneţ a fost zidită de Ştefan cel Mare (în 1488) pe locul unde se afla chilia de lemn a sihastrului Daniil. La această biserică într=un tablou sînt zugrăviţi împreună: la stînga mitropolitul Grigorie Roşca şi la dreapta Daniil Sihastrul cu un nimb în jurul capului, ca la sfinţi.

Şi unul şi altul au depus multe stăruinţe pentru ca Voroneţul să strălucească. Erau înrudiţi, fiindcă mamele lor erau surori. Dar n=ar fi exclus, după ipoteza lui C. Turcu, ca Grigorie să fi fost scoborîtor şi după tată şi după mamă din neamul lui Daniil [62]).

Nu se ştie cînd a murit Daniil Sihastrul, dar e posibil ca aceasta să se fi întîmplat pe vremea lui Bogdan al III=lea.

In timpul de care ne ocupăm pilda lui de abnegaţie de tot ce este material şi vremelnic era foarte vie. Se poate spune că ea a strălucit apoi secole întregi. Chilia sihastrului de lîngă satul Putna la marginea pădurii, dăltuită în stîncă, cu un pat improvizat în nişa stîncii şi cu un loc de închinare şi rugăciune, produce şi acum, după scurgerea atîtor secole, o impresie puternică. Cît de impresionantă a trebuit să fi fost fapta vieţii lui atît cînd trăia, cît şi mai tîrziu după trecerea lui în veşnicie!

La mănăstirile moldoveneşti se lucrau ţesături scumpe, brodate cu fire de aur şi argint şi împodobite cu pietre scumpe. Se ţeseau patrafire, aere cu înmormîntarea lui Hristos, dvere, perdele pentru uşile altarului şi procoveţe.

La muzeul mănăstirii de la Putna se află dvera decorativă, lucrată în 1510, reprezentînd Adormirea Maicii Domnului. Ea este brodată cu fire de aur şi are o mare lungime ($2^1/_2 \times 2$ m.). In jurul Maicii Domnului sînt brodate diferite scene, reprezentînd pe Apos=

---

58) I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, Buc., 1909.

59) N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti*, ed. I, p. 106.

60) *Op. cit.*, p. 107.

61) Simeon Reli, *Istoria vieţii bisericeşti a românilor*, 1942, vol. I, p. 414-415.

62) C. Turcu, *Daniil Sihastru, figura istorică, legendară şi bisericească*, în «Studii şi Cercetări Istorice», vol. XX, (III din seria nouă), Iaşi, 1947, p. 253.

Vezi de asemenea P. Rezuş, *Viaţa şi faptele Sf. Daniil Sihastru*, în

toli care vestesc în diferite oraşe trista veste a adormirii. La capătul dverei, la dreapta, este brodat chipul lui Bogdan Vodă într-o poziţie smerită cu mîinile întinse spre Maica Domnului.

E o continuare a tradiţiei de măiestrie fină, care se cultivă la mănăstiri, mai ales pe vremea lui Ştefan cel Mare, de la care în acelaşi muzeu se află mai multe broderii în fire de aur şi argint. Aceste ţesături fine duc faima artei mănăstirilor româneşti în întreaga lume.

Mai trebuie să relevăm şi faptul că mănăstirile moldoveneşti îndeplineau, ca şi înainte, misiunea lor umanitară de alinare a suferinţelor poporului. Firește, în timpul invaziilor tătăreşti din 1510 şi 1513 porţile lor au fost deschise pentru a adăposti populaţia, fugită de teama inamicului[63]).

A. V. BOLDUR

«Studii teologice», seria II, VIII (1956), nr. 3-4, p. 227-240, şi I. D. Ştefănescu, *Cuviosul Daniil Sihastrul*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV, 1956, nr. 6-7, p. 537-542.

63) Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 141-142.

Ceea ce aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai mei..., mie mi=aţi făcut

Mt. 25, 40

1. *Trecutul* — Cu aceste cuvinte exprimă Mîntuitorul identificarea Sa cu toţi cei flămînzi, goi, fără adăpost, bolnavi şi asupriţi, cu toţi cei apăsaţi de suferinţe. Aşa de adîncă este această identificare, încît putem spune că în cel flămînd este Iisus Hristos cel ce flămînzeşte — în cel însetat este Iisus Hristos cel ce însetează — în cel gol şi fără adăpost este Iisus Hristos cel ce umblă gol şi fără adăpost, în cel bolnav este Iisus Hristos cel ce sufere, în cel asuprit este Iisus Hristos cel ce e înlănţuit. Deci tot ceea ce se face pentru înlăturarea foamei, a mizeriei, a nedreptăţii — se face lui Iisus Hristos însuşi. Aşa şi grăeşte Mîntuitorul către cei ce au săvîrşit cele bune: «Am flămînzit şi mi-aţi dat să mînînc, am însetat şi mi-aţi dat de am băut, străin am fost şi m-aţi primit, gol şi m-aţi îmbrăcat, bolnav am fost şi m-aţi cercetat, în temniţă am fost şi aţi venit la mine» (Mt. 25, 35-36).

Aceste cuvinte răsunau în urechile mulţimilor din Palestina, asuprite şi ţinute în întunerec şi mizerie, ca un glas de eliberare, iar în urechile cărturarilor şi fariseilor, a păturei superpuse, care trăia din sudoarea poporului, ca o chemare la revoltă, temîndu-se ca poporul «acesta blestemat» (cum se exprimau ei), care alerga după Iisus, să nu le răstoarne scaunele, pe care se înălţaseră, împlinind astfel cuvîntul Scripturii: «Coborît-a pe cei puternici de pe scaune şi a înălţat pe cei smeriţi, pe cei flămînzi i-a umplut de bunătăţi şi pe cei bogaţi i-a scos afară deşerţi» (Lc. 1, 52-53). De altfel trimişilor prooroculuí Ioan, Iisus le prezintă misiunea Sa aşa: «Mergînd, spuneţi lui Ioan cele ce auziţi şi vedeţi: Orbii văd şi şchiopii umblă, leproşii se curăţesc şi surzii aud, morţii înviază şi săracilor li se binevesteşte». Iar celor ce-l ascultau le zicea: «Veniţi la mine toţi cei osteniţi şi împovăraţi şi eu vă voi da odihnă» (Mt. 11, 4-5, 28). Şi ucenicilor, care îi cereau să sloboadă mulţimea ce se adunase în jurul Lui şi ascultînd înfiorată cuvîntul lui Iisus, nu mîncase o zi întreagă nimic, Iisus le răspunde: «Daţi-le voi să mînînce şi — făcînd minunea înmulţirii celor cinci pîini şi doi peşti — a săturat «ca la cinci mii de bărbaţi, afară de femei şi de copii» (Mt. 14, 15-21),

Iisus, deci, s-a apropiat de cei mulţi, săraci şi obidiţi, vin-

decînd pe cei bolnavi, săturînd pe cei flămînzi, propovăduind Evanghelia iubirii frăţeşti, a unei împărăţii în care nu va mai fi rob şi stăpîn, ci toţi vor fi fraţi egali întreolaltă şi condamnînd pe cei ce «mîncă casele văduvelor» şi jefuesc pe cei săraci. (Mt. 23, 13; Lc. 20, 46-47; 12, 40; 10, 24-25). De aceea şi-a atras asupra Sa ura asupritorilor, care îl acuzau că stă la masă cu «vameşii şi păcătoşii» şi face tulburare în popor, revoltă poporul. Marea îngrijorare a acestora era că mulţimea se ducea după Iisus. Din pricina aceasta «căutau să-l piardă» pe Iisus şi s-au grăbit să-l dea morţii pe sub ascuns, «cu vicleşug» ca să nu afle poporul (In. 12, 19; Lc. 19, 47-48; 22, 2-6; Mc. 11, 18; Mt. 26, 4).

Iisus a venit în lume cu o misiune religios-morală. El nu vrea să fie rege, nici reformator social. El a venit ca să ne descopere pe Dumnezeu-Tatăl, şi ca Fiu al Tatălui — să-şi dea viaţa Lui pentru mîntuirea noastră, restabilind astfel — în Duhul Sfînt — legătura dintre noi şi Dumnezeu. El statorniceşte o nouă relaţie între credincios şi Dumnezeu: relaţia de iubire fiască, relaţia de la fiu la Tată. Acesteia îi corespunde şi o nouă relaţie morală faţă de semeni. După învăţătura lui Iisus Hristos, de vreme ce toţi sîntem fii ai lui Dumnezeu după har, sîntem egali şi fraţi întreolaltă. Deci între oameni, între ucenicii lui Hristos, trebuie să existe legături de iubire frăţească. Iubirea aceasta realizează o unitate spirituală de aşa natură încît cele ale fratelui meu devin şi ale mele şi cele ale mele devin şi ale fratelui meu. În consecinţă bucuria altuia e şi a mea, suferinţa sau lipsa fratelui este şi a mea şi această identificare cu celălalt mă face nu numai să mă bucur împreună cu el, sau să-l compătimesc, să sufăr împreună cu el, ci şi să mă străduesc să înlătur suferinţa sau lipsurile lui. Iubirea e dăruire de sine pentru binele altuia, care merge pînă la sacrificiul vieţii, incluzînd desigur ca o primă treaptă sacrificiul bunurilor materiale proprii.

Dacă însă Iisus n-a venit ca un conducător politic şi reformator social, ci ca întemeietor al religiei şi moralei creştine, însăşi principiile religios-morale propovăduite de El cuprindeau în sine consecinţe sociale. E suficient să amintim s. ex. principiul că toţi oamenii sînt egali, ca să ne dăm seama că egalitatea morală poate să aibă drept urmare postularea şi a egalităţii sociale şi deci a desfiinţării inegalităţi sociale, adică postularea zidirii unei societăţi în care toţi sînt egali. Principiul că în faţa lui Dumnezeu toţi sînt egali, toţi au o demnitate a lor şi sînt chemaţi la desăvîrşire, atrage după sine concluzia că fiecare are dreptul la o viaţă demnă de om şi nu trebuieşte înjosit la treapta de sclav, de unealtă fără nici un drept. Egalitatea şi demnitatea pe plan moral pretindea şi egalitate şi demnitate pe plan social. Natural, trecerea de la planul moral la cel social în mod practic nu s-a realizat decît după lupte îndelungate ale maselor populare, după secole de frămîntări.

La început însă, primii creştini, însufleţiţi de noua credinţă, au încercat să realizeze o comunitate, în care cei ce «aveau ţarini sau case» le vindeau şi, aducînd banii la Sf. Apostoli, se împărţea tuturor după nevoia fiecăruia» (F. Ap. 2, 44-45; 4,

34-35). În felul acesta unitatea spirituală a comunităţii din Ierusalim era concretizată şi în faptul că bunurile materiale erau date spre folosinţă tuturor. Starea aceasta nu putea dura, pentrucă vinderea averilor era benevolă şi pentru că ele nu erau inepuizabile : comunitatea consuma din ceia ce primea. În fond, era o manifestare a iubirii frăţeşti, prin care cei ce aveau dăruiau totul, sau o parte, pentru cei ce nu aveau. În cele din urmă, s-a ajuns la simpla practicare a milosteniei, adică a ajutorării celor bolnavi, neputincioşi, lipsiţi. Această milostenie o făcea fiecare creştin în particular după cum îi lăsa inima şi după posibilităţi, dar şi comunitatea bisericească, de vreme ce în fiecare duminică credincioşii, veniţi la Sf. Liturghie, vărsau o contribuţie benevolă pentru fondul Bisericii. Grija comunităţii era ca toţi membrii ei să muncească şi să fie ajutaţi numai cei neputincioşi şi cu adevărat lipsiţi (văduve, orfani, bătrîni, bolnavi etc.). Astfel, cu vremea cînd Biserica a fost înzestrată material, s-a ajuns la organizarea unei «asistenţe sociale», la instituţii specializate, cum au fost Vasiliada Sf. Vasile cel Mare şi alte instituţii pentru orfani, bătrîni etc.

Ajutorarea aceasta — prin milostenie particulară şi publică nu rezolva însă problema gravă a mizeriei maselor populare şi a nedreptăţii sociale, datorită căreia o pătură de privilegiaţi se bucura de toate bunurile şi mulţimea celor truditori trăia în condiţii inumane. De aceea, problema conflictului dintre bogaţi şi săraci e o preocupare permanentă a sfinţilor Părinţi. Ei condamnă aspru pe bogaţii îmbuibaţi, asupritori şi fără milă. Ei iau apărarea celor săraci şi apăsaţi. Sf. Ioan Gură de Aur, biciuind pe bogaţi, formulează chiar idealul unei comunităţi în care toţi să muncească şi toate să fie de obşte, ideal irealizabil în vremea aceea.

În schimb Sfinţii Părinţi în învăţătura despre proprietate, arată că Dumnezeu a dat pămîntul în stăpînirea tuturor oamenilor. Deci pămîntul, cu toate bogăţiile lui, aparţine, nu unora sau altora, ci tuturor. El este un bun comun. Fiecare are dreptul numai la ceea ce cîştigă prin muncă. Dar şi aceste bunuri, cîştigate prin muncă, nu le poate folosi după bunul lui plac, sau numai pentru sine, ci în duhul iubirii, mulţumindu-se cu strictul necesar şi dînd prisosul celor ce n-au nici strictul necesar. Creştinul de fapt nu e proprietar absolut asupra bunurilor sale, ci un administrator care a primit vremelnic aceste bunuri de la Dumnezeu şi va da seamă de felul cum le-a chivernisit în faţa lui Dumnezeu şi voia lui Dumnezeu e ca el să le chivernisească spre folosul fraţilor săi, spre folosul tuturor.

Sfinţii Părinţi limitează proprietatea personală la «strictul necesar». Ceea ce depăşeşte strictul necesar, prisosul, nu mai e proprietatea ta, ci a celui ce n-are nici strictul necesar. În consecinţă, cel ce păstrează prisosul pentru sine şi nu îl dă celor lipsiţi, este un hoţ, pentru că deţine un bun străin.

Am putea spune deci, că Sfinţii Părinţi, socotind pămîntul cu toate bogăţiile lui un bun obştesc, bun al întregii omeniri, admiteau proprietatea personală ca proprietate de consum, care consta din a avea hrană, îmbrăcăminte, eventual locuinţă, în

măsura trebuinţei firești, toate acestea dobîndite prin muncă. În felul acesta aplicau ei cuvintele sfîntului Apostol Pavel: «Cine nu vrea să muncească, nici să nu mănînce», fiecare «lucrînd în liniște să-şi mănînce pîinea» sa şi să facă binele, «căci noi n-am adus nimic în lume şi... nici nu vom putea să scoatem ceva», dar «dacă avem hrană şi îmbrăcăminte destul ne este nouă», iar «ceice vor să se îmbogăţească cad în... multe pofte nesocotite şi vătămătoare, care cufundă pe oameni în ruină şi pierzare — pentru că iubirea de argint este rădăcina tuturor relelor» (II. Tes. 3, 10-13; I. Tim. 6, 7-10). Sfinţii Părinţi au şi trăit această învăţătură, împărţindu-şi averile, moştenite de la părinţii lor, şi limitîndu-se la o existenţă modestă.

Ei au condamnat exploatarea celor săraci de către cei bogaţi şi mamonismul, robia faţă de averi. Ei au luat atitudine împotriva sclaviei. Cu toate acestea prăpastia dintre bogaţi şi săraci s-a menţinut. Orînduirea sclavagistă a continuat cu racilele ei sociale, iar orînduirea feudală ce i-a urmat a perpetuat mizeria iobăgimii, din a cărei muncă trăiau în belşug boierii. Aceasta dovedeşte că înlăturarea nedreptăţii sociale — nu era posibilă numai prin predicarea unor principii morale, sau prin exemplul unora, sau prin practicarea milosteniei. Tabloul atît de realist înfăţişat de Mîntuitorul al bogatului nemilostiv, care «se îmbracă în porfiră şi vison, veselindu-se în toate zilele strălucit» şi al săracului Lazăr, «care zăcea înaintea porţii lui plin de bube, poftind să se sature din fărămiturile ce cădeau de la masa bogatului» — a fost o realitate permanentă. Milostenia arunca doar fărămituri celor flămînzi şi goi dela masa îmbelşugată a bogatului «creştin». De altfel s-au găsit şi nişte moralişti care să susţină că «strictul necesar» despre care vorbesc Sfinţii Părinţi, trebuie calculat după poziţia socială a fiecăruia. Pentru nobili, în consecinţă, «strictul necesar» ar fi să aibă palate, haine strălucitoare şi să poată da mese mari. Aceştia — avînd în vedere «obligaţiile» situaţiei lor sociale — puteau chiar spune că nu au «strictul necesar» şi deci să se dispenzeze şi de obligaţia morală de a da fărămituri celor flămînzi. După o astfel de «morală creştină», era prezentată ca o mare cucerire îngăduinţa acordată celui ce se afla în «extremă necesitate», adică în primejdia imediată de a muri de foame să se salveze de la moarte luînd pe sub ascuns, adică «să furi» ceva de mîncare din cele ce aparţin altuia, dacă acesta nu voia să-i dea de bunăvoie, cele necesare. Cît de departe era această cazuistică morală de învăţătura sfinţilor Părinţi, care înţelegeau «strictul necesar» în sensul unui trai simplu, modest, cum se cuvine unui ucenic al lui Hristos — şi declarau «hoţ» pe acela care reţinea şi folosea pentru sine cele prisositoare!

Concluzia era că bogatul — cu rare excepţii — nu renunţă de bunăvoie la bogăţiile lui ca să le dea celor ce munceau şi trăiau în sărăcie. Îngăduinţa, dată de cazuişti de «a fura» în caz de extremă necesitate — nu era o soluţie. Întîi, pentru că aceasta rezolva momentan o situaţie insuportabilă, dar nu schimba soarta permanentă de asuprire şi lipsă a celor mulţi. În al doilea rînd, pentru că îl expunea pe făptaş — dacă era

prins — la pedepse şi îl punea în categoria hoţilor. Rezolvarea nu putea veni decît prin răsturnarea orînduirii sociale nedrepte şi instaurarea unei noi orînduiri, bazată pe dreptate socială.

Ne întrebăm : porunca Mîntuitorului de a iubi pe aproapele nostru şi din iubire a hrăni pe cel flămînd, a îmbrăca pe cel gol, a cerceta pe cel bolnav etc., adică a înlătura nevoile celor în lipsă şi suferinţă, obliga pe creştini numai la fapta de milostenie personală şi bisericească (făcută de fiecare şi de Biserică), sau ea îl obliga şi să participe activ la marile mişcări sociale prin care e înlăturată nedreptatea şi e instaurată dreptatea ? Istoria ne-a arătat că milostenia n-a putut rezolva problema sărăciei. Ea a adus alinare într-un caz sau altul, a şters lacrima de pe un obraz sau altul, a oferit o bucată de pîine unuia sau altuia, a îmbrăcat într-o haină pe unul sau altul, dar n-a înlăturat mizeria din lume şi nici nu putea s-o înlăture. Fără dărîmarea «Babilonului» şi zidirea unei «cetăţi noi» nu a fost posibilă vindecarea racilelor sociale şi ieşirea din impas, deschiderea zărilor unei vieţi noi, în care să nu mai fie bogat şi sărac, ci toţi prin muncă să-şi cîştige o existenţă omenească.

De fapt, condiţiile istorice i-au făcut pe creştini — mai ales pe cei ce aparţineau maselor populare — să tragă concluziile necesare : ei au considerat că Evanghelia Mîntuitorului îi obligă nu numai la milostenie, ci şi să participe activ la marile răscoale şi la revoluţii (cf. s. ex. : Proclamaţia de la Izlaz — din 1848). Ei au luat parte la lupta împotriva orînduirilor nedrepte şi pentru o viaţă nouă cu convingerea că făcînd aşa împlinesc voia lui Dumnezeu. Ei au găsit temeiuri ale acţiunii lor în învăţătura şi acţiunea Mîntuitorului, care a luat biciul şi a alungat pe negustători din Templu. A da hrană celui flămînd, ş. c. l. nu e un îndemn limitat la gestul momentan şi trecător a unei porţii de mîncare, ci e un îndemn de a lucra în aşa fel încît acesta să nu mai flămînzească niciodată, adică de a crea o situaţie economic-socială de aşa natură încît nimeni să nu mai flămînzească, toţi ceice muncesc să aibă o viaţă îndestulată. Acest lucru însă nu se poate realiza decît prin făurirea unei orînduiri sociale drepte. In consecinţă cuvintele Mîntuitorului referitoare la cei ce trăiesc în mizerie şi la iubirea care înlătură mizeria, obligă pe creştin să sprijinească lupta pentru dreptate socială şi construirea vieţii celei noi, bazată pe muncă, iubire şi dreptate.

2. «*Geografia foamei*». — În prezent marile progrese ale ştiinţei şi tehnicii făcînd posibilă folosirea mai deplină a bogăţiilor pămîntului şi o producţie a bunurilor în proporţii foarte mari s-ar părea că problema mizeriei este rezolvată. Cu toate acestea, cercetările făcute pe plan mondial au arătat «că aproape două treimi din omenire trăiesc într-o stare de foame permanentă». (Josué de Castro : Geografia foamei. Bucureşti 1965, p. 17). E vorba de «foametea totală, adevărata inaniţie», dar mai ales de «foamea parţială, foamea zisă ocultă, în care din cauza carenţei (lipsei) anumitor elemente nutritive în regimurile lor obişnuite, grupuri întregi de populaţii mor încetul cu încetul de foame, deşi mănîncă în fiecare zi». (p. 22) «Foamea ocultă» este rezultatul subnutriţiei (p. 28).

Care este cauza acestei situaţii ? — Răspunsul ni-l dă «geografia foamei», care arată că regiunile — bîntuite de foame, sînt cele din Asia, Africa şi America Latină, care se găsesc într-o stare de subdezvoltare economică. «Foamea şi subdezvoltarea sînt unul şi acelaşi lucru» (p. 31) ; «foamea nu este decît o expresie — cea mai neagră şi cea mai tragică — a subdezvoltării economice, expresie care nu va dispărea decît odată cu această slabă dezvoltare şi cu pauperismul generalizat pe care-l determină» (p. 284).

Iar ţările «subdezvoltate» sînt ţările, care sînt sau au fost sub stăpînire colonială : Subdezvoltarea, foamea e o «moştenire a colonialismului» (p. 259). În consecinţă, lichidarea foamei cere dezvoltarea acestor ţări, care şi-au cucerit independenţa, şi eliberarea celor ce mai sînt colonii, spre a le da posibilitate să-şi dezvolte viaţa economică culturală (cf. R. P. Noël Drogat, Les pays de la faim — Paris, 1965 ; Reviste şi ziare din 1965).

Lichidarea subdezvoltării nu e o problemă, ce interesează numai ţările în curs de dezvoltare, ci e o problemă de interes internaţional, căci ea are urmări şi asupra economiei mondiale. Din această pricină problema dezvoltării acestor ţări a fost pusă, nu numai de ţările respective, ci şi în cadrele Organizaţiei Naţiunilor Unite, care a declarat deceniul 1960-1970 drept «deceniu al dezvoltării». O cotitură în această direcţie a realizat Conferinţă O. N. U. pentru comerţ şi dezvoltare de la Geneva (martie-iunie 1964), la care au participat 119 state. Această conferinţă a arătat căile de dezvoltare economică a ţărilor în curs de dezvoltare, delegaţia ţării noastre făcînd mai multe propuneri, care au fost adoptate.

În general se recunoaşte că singura cale de progres este calea industrializării rapide şi a reformelor agrare, care să promoveze folosirea mijloacelor agrotehnice avansate. Pe calea aceasta este elocvent exemplul ţărilor socialiste, care s-au transformat într-un răstimp scurt din ţări agrare înapoiate în ţări industrial-agrare înaintate, în care de progresele economice beneficiază toţi oamenii muncii.

Dar, pe lîngă eforturile fiecărei ţări de dezvoltare a industriei şi agriculturii, e nevoie şi de relaţii economice cu celelalte ţări, de relaţii comerciale bazate pe principiile suveranităţii, independenţei, egalităţii, avantajului reciproc. Pe linia aceasta Conferinţa O. N. U. pentru comerţ şi dezvoltare a făcut recomandări pentru cooperare financiară şi tehnică, livrarea de echipament industrial pe credit, transmiterea de cunoştinţe şi procedee tehnice, formarea de cadre, îmbunătăţirea comerţului invizibil (= turismul) etc. De asemenea fondurile, ce ar fi eliberate prin dezarmare generală, ar putea servi la accelerarea dezvoltării ţărilor în curs de dezvoltare.

Se condamnă totodată, decalajul ce se menţine şi creşte între preţul produselor agricole, exportate de ţările în curs de dezvoltare, şi preţul produselor industriale, importate de aceste ţări. Acest decalaj adînceşte prăpastia între ţările dezvoltate şi cele pe cale de dezvoltare. Comerţul trebuie să fie în avantajul acestor ţări «subdezvoltate» nu în dezavantajul lor.

Nu intrăm în amănunte. Ne limităm să prezentăm concluzia

oamenilor de știință și a forurilor internaționale, că lichidarea subdezvoltării și a foamei este posibilă într-un timp scurt, că țările în curs de dezvoltare pot ajunge din urmă în circa 20 de ani țările dezvoltate.

Cu toate aceste concluzii, aderenții neomaltusianismului susțin că lumea este amenințată de foame din pricina «exploziei demografice», adică a înmulțirii populației globului într-un ritm care depășește ritmul de dezvoltare al economiei, respectiv al agriculturii, și înmulțirea populației e mai mare tocmai în țările subdezvoltate. Soluția o văd neomaltusianiștii în «planificarea nașterilor», în sterilizarea popoarelor subdezvoltate, ca să se împuțineze sau să dispară, în nimicirea a sute de milioane de oameni prin război atomic. Ei exprimă, astfel, dorința cercurilor imperialiste de a domina lumea întreagă, fie prin nimicirea de popoare întregi, fie prin menținerea lor într-o stare înapoiată.

E adevărat că în deceniul 1950-1960 populația pământului a crescut într-un ritm rapid. Dacă se menține acest ritm se prevede că de la 3 miliarde, cît era populația în 1960, se va ajunge la 6-7 miliarde în anul 2000 (la fiecare 24 ore apar pe lume cel puțin 70.000 de guri). Sporul cel mai mare de populație va fi în regiunile puțin dezvoltate (America Latină, Africa, Asia), astfel că în anul 2000 aceste regiuni (care în 1960 reprezentau 71 la sută din omenire) ar cuprinde peste 81 la sută din populația lumii. Spre a furniza tuturor oamenilor o alimentație satisfăcătoare e nevoie ca pînă la anul 2000 să se tripleze producția mondială de alimente. Problema e: poate omenirea să realizeze acest progres al producției sau nu? Răspunsul, care ține seama de realități și de posibilitățile existente, este pozitiv, adică infirmă afirmațiile neomaltusianiste (cf. Dr. Otto Rühle: Brot für sechs Milliarden. Die Menschheit an der Schwele des dritten Jahrtausends: Probleme, Prognosen, Perspektiven. Berlin R. D. G. 1965; Reviste și ziare 1965).

Adevărul e că producția alimentară crește mai repede decît populația și că există pe pământ posibilități de hrănire a unei populații mult superioare celei prevăzute pentru anul 2000. Astfel, după statistica O. N. U. față de anii de dinainte de războiul al doilea mondial populația a sporit pînă în 1960 cu 37 la sută, pe cînd producția alimentară cu 49 la sută. Dacă totuși există regiuni subalimentate, aceasta se datorește repartizării inegale și nedrepte a bogățiilor pământului, produsă de starea înapoiată în care au fost ținute fostele colonii și de neocolonialism, care continuă exploatarea economică a popoarelor în curs de dezvoltare. Astfel, în timp ce 29 la sută din populația globului (S. U. A., Europa și Australia) dispunea în 1964 de 57 la sută din produsele agricole, 50 la sută din populație (Asia, Africa, America de Sud) poseda numai 25 la sută din aceste produse.

După calculele specialiștilor dacă s-ar folosi în toate țările numai mijloacele actuale ale tehnicii, pământul ar putea hrăni nu 7 miliarde de oameni, ci cca 30 miliarde. Dar progresele rapide ale tehnicii duc la realizări mult mai mari. Ne limităm să enumerăm cîteva posibilități existente:

1) *Extinderea terenurilor cultivate.* În prezent sînt cultivate numai 10-15 la sută din terenurile disponibile. Rămîn neatinse mari suprafeţe, mai ales în zonele tropicale, ecuatoriale şi subpolare. Pot fi cultivate — prin mijloace avansate şi terenuri considerate sterile, terenurile înţelenite, unele păşuni. Prin îndiguiri şi desecări şi prin defrişarea pădurilor se dobîndesc de asemenea noi terenuri. În felul acesta suprafaţa cultivabilă poate fi dublată, chiar triplată.

2. A doua posibilitate este *mărirea producţiei solului* prin mecanizarea agriculturii, combaterea dăunătorilor, irigaţii şi folosirea îngrăşămintelor. În cea mai mare parte a lumii astăzi pămîntul e cultivat cu mijloace înapoiate, care dau rezultate slabe. Statistica (în 1965) arată că : 70 la sută din familiile, ocupate în agricultură, posedă numai o sapă sau un plug de lemn ; alte 27 la sută ară cu plugul de fier tras de animale ; numai 3 la sută lucrează cu tractorul. Generalizarea mecanizării agriculturii oferă posibilităţi uriaşe de creştere a producţiei. La fel folosirea îngrăşămintelor chimice ar trebui să crească. Extinderea irigaţiilor de asemenea va da producţii agricole mărite. În caz că apa dulce e insuficientă pentru a satisface nevoile industriei şi agriculturii se prevede desalinizarea apei de mare, ceea ce se şi realizează în instalaţii cu energie atomică. Energia atomică însă poate aduce şi alte servicii agriculturii, prin folosirea izotopilor radioactivi şi la executarea irigaţiilor de mari proporţii, terasamentelor etc. Combaterea dăunătorilor apără culturile pe cîmp şi produsele depozitate, salvînd cantităţi uriaşe de produse agricole.

3. A treia posibilitate este *valorificarea bogăţiilor mărilor şi oceanelor*, care încă sînt slab exploatate. Mările şi oceanele ascund în ele nu numai peşte, ci şi plante bogate în proteine, cum sînt algele (chlorella dă 6 tone substanţe grase pe hectar) — care pot fi cultivate şi folosite în alimentaţie. Mările conţin şi enorme cantităţi de metale).

4. A patra posibilitate, ca un mijloc de ultimă necesitate. este producerea de *alimente sintetice.* După părerea unor savanţi chimiştii şi biologii ar fi în stare să asigure hrana populaţiei globului terestru numai cu alimente sintetice.

Concluzia este că pămîntul oferă suficiente posibilităţi a căror folosire poate oferi un trai bun nu unei populaţii de 4-7 miliarde de oameni, ci unei populaţii de 30 miliarde şi poate chiar mai mult. Suprapopulaţia e o noţiune relativă. «Trei indivizi constituie o suprapopulaţie în mijlocul unui pustiu dar dacă reuşim să-l irigăm, 3000 de oameni sînt prea puţin spre a-l putea cultiva», scrie Josué de Castro. Totul depinde de mijloacele folosite pentru fertilitatea pămîntului. «Folosind resursele potenţiale ale tehnicii şi tehnologiei moderne, sărăcia fizică poate fi depăşită şi înlocuită cu abundenţă» (Scoot Nearing).

Pentru a realiza bunăstarea întregii omeniri, prin exploatarea raţională a bogăţiilor pămîntului e nevoie :...

a) de pace şi colaborare între popoare, ca prin eforturi unite să se realizeze această operă uriaşă, ce interesează întreaga omenire : b) de o nouă structură socială, care să înlăture nedrep-

tatea, şi să zidească dreptatea, care dă fiecăruia cele de trebuinţă după munca sa şi realizează o repartiţie justă a venitului naţional ; c) de dezarmare generală şi totală, ca toate fondurile şi forţele umane să fie folosite în scopuri paşnice, în scopuri productive ; d) de desfiinţarea colonialismului prin eliberarea popoarelor înrobite şi de înlăturarea decalajului dintre ţările dezvoltate şi cele în curs de dezvoltare, ajutîndu-se industrializarea lor rapidă şi multilaterală ca astfel ele să ajungă la nivelul ţărilor dezvoltate şi să se lichideze foametea şi subnutriţia, să se realizeze o comunitate mondială de popoare egale, libere, care cooperează pentru progresul multilateral al omenirii întregi.

3. *Atitudini creştine.* — Întrebarea este : pot sta creştinii pasivi în faţa sutelor de milioane de înfometaţi din ţările în curs de dezvoltare ? Pot accepta ei teoriile neomaltusianiste sau teoria istoricului englez A. J. Tonybee că «oameni săraci şi oameni bogaţi, ţări sărace şi ţări bogate, au existat de cînd lumea şi aşa trebuie să fie şi de acum înainte» ? Sau ei îşi dau seama de datoria creştină de a înlătura foamea şi acţionează în acest sens ?

Sub chipul acestor sute de milioane, bîntuite de foame, trăind în mizerie, este însuşi Iisus Hristos celce flămînzeşte, celce trăieşte în mizerie, care ne spune : «ceea ce faceţi acestor fraţi ai mei... mie îmi faceţi». Lui Iisus Hristos îi e foame de dragostea noastră, prin care acţionăm ca să potolim foamea celui flămînd. Dacă luptăm împotriva foamei, El ne va spune : «flămînd am fost şi mi-aţi dat să mănînc». Dacă lăsăm, pe «săracul Lazăr» în mizerie, nu vom scăpa de condamnarea aspră : «Flămînd am fost şi nu mi-aţi dat să mănînc». Care inimă cu adevărat creştină poate sta nesimţitoare la această chemare a lui Iisus de a-L elibera pe El de foame prin eliberarea atîtor fraţi ai noştri de acest flagel ? — Chemarea ce ne-o adresează Hristos este prea puternică spre a nu angaja orice conştiinţă creştină. Cuvintele profesorului american Scott Nearing (1965) trebuie să includă şi pe creştini : «Nici un om de bună credinţă nu poate avea conştiinţa împăcată pînă cînd acest stigmat (foamea) nu va fi înlăturat din istoria contemporană».

E adevărat : există creştini, care sînt rasişti, colonialişti, neomaltusianişti şi care pentru interese materiale nu urmează chemarea lui Iisus. Ei s-au pus astfel sub osînda Domnului şi sub osînda popoarelor. Noi, aici, vom prezenta însă cîteva din atitudinile creştine pozitive în problema foamei şi subdezvoltării. Desigur, s-ar putea arăta activitatea Bisericilor locale din regiunile respective, ca şi activitatea fiecărei Biserici din ţările dezvoltate, deci şi a Bisericii noastre. Ne oprim însă numai la cîteva manifestări creştine internaţionale, car exprimă voinţa şi lucrarea Bisericilor creştine (ortodoxe şi protestante), înfrăţite în Consiliul Ecumenic al Bisericilor şi în Conferinţa Creştină pentru pace.

A treia adunare generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, ţinută la New-Delhi (India, 19. XI-5. XII 1961) tocmai ca să se arate solidaritatea cu popoarele în curs de dezvoltare,

s-a ocupat de «probleme ale ţărilor noi şi pe cale de dezvoltare» şi în «Mesajul adresat tuturor Bisericilor membre ale Consiliului şi parohiilor lor» cheamă pe creştini «să se străduiască împreună pentru o comunitate între naţiuni şi pentru pace în dreptate şi libertate între ele pentru ca pricinile atîtor mizerii contemporane să poată fi înlăturate. «Biserica nu trebuie să se izoleze de acţiunile sociale, ea trebuie să intre în relaţii cu mişcările de înnoire a lumii» (Pr. Al. Ionescu: Lucrările celei de a III-a Adunări Generale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor rev. B. O. R. nr. 3-4 1962). În acest sens, la sesiunea Comitetului Central al C. E. B. (Enugu-Nigeria, ianuarie 1965) s-a afirmat că o Biserică creştină care sprijineşte menţinerea unei orînduiri nedrepte, împotrivindu-se «la împlinirea aspiraţiilor oamenilor ce caută să ajungă la o justiţie socială şi economică şi la o mai bună distribuţie a resurselor pămîntului, reneagă pe Domnul şi e în opoziţie cu Evanghelia». De aici necesitatea de a sprijini eforturile popoarelor în curs de dezvoltare pentru progres social şi economic. Pentru ajutorarea refugiaţilor din Africa şi alte ajutoare, Comitetul face apel către toate Bisericile membre ca să contribuie la adunarea unui fond de 10 milioane dolari. Comitetul de lucru al Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaţionale (Geneva, iulie 1965) a chemat pe creştini să sprijinească dezvoltarea popoarelor noi prin comerţ internaţional avantajos pentru ele, prin reducerea barierelor vamale, finanţare etc.

Conferinţa Creştină pentru Pace — la prima Adunare mondială creştină (Praga, iunie 1961) — în «Mesajul către toţi creştinii», pledează pentru «o nouă ordine (a lumii), în care să poată prospera şi popoarele, din Asia, Africa şi America Latină». Popoarele dezvoltate trebuie să ajute «la ridicarea standardului de viaţă a popoarelor lipsite de» cele trebuitoare. Rezolvarea grelelor probleme în aşa numitele ţări slab dezvoltate o vedem numai pe calea unei cooperări prieteneşti între toate statele». Deasemenea reducerea cheltuielilor pentru înarmări ar elibera «mijloace economice prin care foamea şi marea mizerie umană... vor putea fi înlăturate şi va putea fi dat popoarelor dreptul la toate bunurile pămîntului». Mesajul accentuiază că trebuie evitată orice tărăgănare, că «e necesară acţiunea rapidă» (A. C. Rădulescu: Adunarea Mondială creştină pentru pace de la Praga, rev. B. O. R. nr. 7-8/961).

La a 2-a Conferinţă pancreştină pentru pace (Praga, iunie-iulie 1964), problema aceasta e prezentă în referatul general, în mai multe coreferate, în discuţiile unei comisii speciale şi în hotărîrile finale (cf. Mein Bund ist Leben und Frieden — Mal. 2, 5 — Praga 1965). De remarcat este coreferatul lui Emilio Castro: «Foamea şi independenţa economică», prin care se face o analiză a situaţiei din America Latină, cu concluzii de valoare generală. El arată temeiurile creştine pentru o acţiune împotriva foamei şi subdezvoltării; 1) În faţa lui Dumnezeu «există o singură omenire», cu care s-a identificat Iisus Hristos; Dumnezeu vrea binele tuturor oamenilor;

2. Dumnezeu a dat pămîntul în folosinţa tuturor oamenilor care să se bucure de roadele muncii lor întru dreptate şi dra-

goste frăţească. Aceasta atrage după sine nu numai obligaţia de a iubi pe aproapele ca individ ci şi de a contribui la făurirea unui sistem social, la o «restructurare economică a lumii», care să asigure bunăstarea omenirii întregi. El arată cauzele subdezvoltării : dependenţa de monopolurile străine, monocultura, decalajul dintre preţul produselor agricole (exportate de ţările în curs de dezvoltare) şi preţul produselor industriale (importate de aceste ţări).

Daniile nu rezolvă problema, afirmă pe bună dreptate Emilio Castro. Rezolvarea e posibilă numai prin stabilirea de relaţii economice internaţionale pe bază de independenţă şi egalitate, un comerţ internaţional echitabil — şi prin o ordine socială dreaptă, care să asigure o repartiţie echitabilă a bunurilor. «Independenţa economică (a poporului) înseamnă recunoaşterea demnităţii fiecărui popor, căci dă posibilitate tuturor ţărilor să-şi poarte răspunderile, să-şi făurească planurile (de dezvoltare) şi să conviețuiască cu alte popoare ca egale între egali». Pe plan intern, «lupta împotriva foamei este o luptă pentru dreptate socială». Sînt amintite şi : ajutorul tehnic internaţional, fără condiţii economice şi politice, de preferinţă sub egida O. N. U., dezarmarea generală şi totală, care ar elibera fonduri necesare dezvoltării economice.

Aceleaşi soluţii generale le preconizează şi prof. Yosio Inoue în coreferatul : «Lupta pentru pace şi independenţă în Asia». El spune : «Sarcina de a birui foamea şi rapida creştere a populaţiei poate fi împlinită numai prin democratizarea dinlăuntru şi prin independenţă economică» şi relaţii de libertate şi egalitate între popoare.

Referatul Comisiei : «Pacea şi statele noi» recunoaşte vina creştinilor pentru starea de subdezvoltare a popoarelor noi (pentru că ele au fost ţinute în înapoiere economică şi culturală de către colonialiştii «creştini») şi cheamă la sprijinirea acţiunilor prevăzute de Conferinţa O. N. U. pentru comerţ şi dezvoltare (industrializarea ţărilor noi, comerţ echitabil, pregătire de cadre, ajutor financiar fără condiţii politice sau militare, dezarmarea generală şi totală etc.). Chemarea aceasta, a doua Conferinţă pancreştină pentru pace o adresează tuturor prin Mesajul către Biserici şi creştini şi prin Chemarea către guverne, parlamente şi personalităţi marcante.

Problema a fost discutată şi în sesiunile diferitelor Comisii, ce au avut loc în 1965, în deosebi în sesiunea Comisiei pentru probleme economice şi ale ţărilor noi (Cf. I. T. : Răspunderea creştină pentru pace, «Telegraful Român» 15. V. 965 ; R : Pentru dezarmare şi pace — «T. R.» 15. VII. 965).

Din datele prezentate, rezultă următoarele : creştinii consideră că foamea şi subdezvoltarea nu pot fi înlăturate numai prin danii, prin ajutoare (deşi sînt folosite şi acestea) ; ei îşi dau seama că ridicarea popoarelor noi la o viaţă mai bună e posibilă numai prin relaţii economice, comerciale etc. între popoare, temeinicite pe principiile suveranităţii şi independenţii, egalităţii, avantajului reciproc şi colaborării şi prin restructurarea societăţii în sensul desfiinţării inegalităţii sociale, care

împarte pe oameni în bogaţi şi săraci, şi stabilirii dreptăţii sociale, prin care toţi ceice muncesc se pot bucura de bunurile materiale şi spirituale produse de popor. De aici chemarea şi obligaţia ca creştinii să sprijinească transpunerea în practică a hotărîrilor Conferinţei O. N. U. pentru comerţ şi dezvoltare şi lupta popoarelor pentru un sistem social, pentru o «lume nouă» care să înlăture exploatarea şi să promoveze dreptatea, munca, progresul multilateral şi pacea.

Ţara noastră — care în două decenii s-a ridicat la nivelul ţărilor dezvoltate — a sprijinit şi sprijineşte dezvoltarea ţărilor în curs de dezvoltare.

Biserica noastră, sprijinind munca poporului pentru viaţa cea nouă şi iniţiativele pentru dezvoltarea ţărilor noi, participînd la acţiunile Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi ale Conferinţei Creştine pentru pace, şi prin alte manifestări îşi dă contribuţia sa la rezolvarea acestei probleme. Ea lucrează în acest sens din convingerea că împlineşte porunca Mîntuitorului: «Să iubeşti pe aproapele tău ca pe tine însuţi», că tot ceea ce face în această privinţă face lui Iisus Hristos însuşi, care s-a identificat cu cei flămînzi şi suferinzi, că ea lucrează în duhul Evangheliei dragostei, vieţii, dreptăţii şi păcii. Să ne străduim dar, ca la judecata din urmă Mîntuitorul să ne spună şi nouă: «Veniţi binecuvîntaţii Părintelui meu, moşteniţi împărăţia cea pregătită vouă de la întemeierea lumii, căci am flămînzit şi mi-aţi dat de am mîncat, am însetat şi mi-aţi dat de am băut... Că întrucît aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai mei... mie mi-aţi făcut» (Mt. 25, 35. 40).

Arhim. Prof. NICOLAE MLADIN

Valoarea slujirii semenilor

Unul din semnele veacului nostru este slujirea jertfelnică a semenilor. Pe aceasta o cere situaţia actuală a lumii, nevoile şi aspiraţiile acesteea, care atrag după sine necesitatea slujirii semenilor în vederea aşezării generale în lume a vieţii celei noi de dreptate socială şi de pace adînc stătătoare.

De aceea, Dumnezeu aşteaptă de la noi să ne dovedim vrednici săvîrşitori ai slujirii semenilor. Ca îndemn pentru credincioşii creştini în această direcţie, vom arăta valoarea faptelor de slujire a semenilor în faţa lui Dumnezeu.

Iubirea şi solidaritatea faţă de semen — prin săvîrşirea faptelor de slujire a lui — sînt semne vii ale credinţei în Dumnezeu şi totodată dovezi ale umanismului trăit. Ele dovedesc că noi iubim pe semeni ca pe noi înşine, pentru că Dumnezeu-Tatăl i-a iubit pe ei şi pe noi în Iisus Hristos, prin care ne-a dăruit toată iubirea Sa.

Valoare propriu-zisă obţine fapta de slujire a semenilor prin faptul că ea se face ca pentru Dumnezeu, dar cu totul în folosul şi spre binele şi fericirea aproapelui. Valoarea ei în faţa lui Dumnezeu este în funcţie de *valoarea ei socială*. Cu alte cuvinte, la Dumnezeu fapta bună preţuieşte numai în măsura în care slujeşte binelui obştesc.

Fără aceste fapte bune săvîrşite spre folosul obştei, credinţa celui ce mărturiseşte pe Iisus Hristos nu are nici o valoare. Refuzul de a săvîrşi o astfel de faptă îl expune pe credinciosul creştin următoarei judecăţi a Sf. Scripturi: «Ce folos, fraţilor, dacă zice cineva că are credinţă, iar fapte nu are? Oare credinţa poate să-l mîntuiască? Dacă o soră sau un frate sînt goi şi lipsiţi de hrana cea de toate zilele, şi cineva dintre voi le-ar zice: Mergeţi cu pace! Incălziţi-vă şi vă săturaţi — dar fără să le daţi cele trebuincioase trupului, care ar fi folosul? Aşa şi cu credinţa: dacă nu are fapte, e moartă în ea însăşi» (Iacob II. 14-16).

Prin faptele de dăruire pentru binele şi fericirea semenilor, credinciosul creştin continuă în lume forma slujitoare în chip de rob pilduită de Mîntuitorul. De aceea, învăţătura creştină investeşte faptele de slujire generoasă a semenilor cu strălucirea valorii celei mai mari, făcîndu-le pricină de mîntuire, desăvîrşire, preamărire a lui Dumnezeu şi dobîndire a fericirii celei veşnice, deci mijloace de atingere a ţintei finale a omului.

Despre justeţea şi temeinicia acestei aprecieri pe seama faptelor de slujire a semenilor, ne încredinţăm mai bine, dacă

privim fapta bună de slujire a semenilor din perspectiva întrupării Domnului nostru Iisus Hristos, fapta minunată a iubirii divine în lume, care stă la temelia Creştinismului şi îi dă sens şi direcţie.

Cuvintele din Sf. Evanghelie după Ioan : «Şi Cuvîntul s-a făcut trup şi s-a sălăşluit între noi» (I, 14) arată ceva ce s-a întîmplat de fapt. Ca să izbăvească omenirea căzută în prăpastia păcatului, Dumnezeu — Tatăl — din iubire nemărginită faţă de om — a trimis pe Fiul Său Unul Născut între noi oamenii. Prin luare de trup (întrupare). Acesta a înfăptuit cea mai mare cu putinţă apropiere a lui Dumnezeu faţă de om. De unde rezultă că întruparea Fiului lui Dumnezeu este *faptă* în cel mai curat şi mai concentrat înţeles al cuvîntului : o faptă bună izvorîtă din iubire pentru alţii şi de dăruire pentru binele şi fericirea altora.

Dar nu numai atît : toată viaţa şi activitatea pămîntească a Domnului nostru Iisus Hristos a fost o lucrare intensă. Propovăduirea prin cuvînt şi faptă a învăţăturii celei noi, patimile, moartea şi, apoi, învierea — care le încununează pe toate — ca şi urmarea ei firească : înălţarea la cer de-a dreapta Tatălui, toate acestea sînt *fapte* prin care ne-a deschis calea către desăvîrşire şi poarta de aur a fericirii veşnice.

De aici desprindem adevărul că mîntuirea subiectivă, adică însuşirea de către fiecare credincios creştin a roadelor mîntuirii săvîrşite de către Domnul nostru Iisus Hristos în chipul arătat mai sus, se dobîndeşte *lucrare stăruitoare* şi care pătrunde în adîncurile cele mai tainice ale fiinţei noastre.

Dar fapta credinciosului creştin are preţ de mîntuire şi de chezăşie tare pentru dobîndirea fericirii veşnice nu în cazul cînd acesta o săvîrşeşte aşa cum îl taie capul, ci atunci cînd este săvîrşită după îndreptarul învăţăturii creştine şi dacă izvorăşte din duhul Domnului nostru Iisus Hristos, adică dintr-o gîndire, simţire şi voire care se aseamănă cu cele ale Mîntuitorului.

Astfel, întruparea Domnului nostru Iisus Hristos — ca una ce este o acţiune (lucrare, faptă) prin excelenţă — ca şi viaţa Lui însăşi ne învaţă că *rostul vieţii creştine este acţiunea, este fapta bună pusă în slujba binelui şi fericirii semenilor.* De unde desprindem concluzia că *adevăratul credincios creştin trebuie să fie mai ales un om al faptei bune puse în serviciul binelui şi fericirii oamenilor, semenilor săi.* Căci adevărata şi deplina rodire a învăţăturii creştine stă în fapte bune. De aceea, adevăratul credincios creştin trebuie să-şi cheltuiască puterile sufleteşti şi trupeşti pentru împodobirea fiinţei sale cu buchetul cel ales al faptelor celor bune.

Rod al străduinţei sufletului şi trupului deopotrivă, fapta săvîrşită în duhul Domnului nostru Iisus Hristos este cheltuire de putere — spirituală şi materială — întru cinstirea lui Dumnezeu, este dăruire din al nostru, din ceea ce ne-a dat Dumnezeu şi din ceea ce am agonisit noi — în colaborare cu Dumnezeu — prin osteneala noastră, ca răspuns smerit la dărnicia Lui faţă de noi.

Ca atare, fapta bună este ofranda inimii noastre de adevărat credincios creştin pe seama lui Dumnezeu. Prin ea se sfinţeşte numele lui Dumnezeu, pentru că prin ea Îl preamărim.

Ceea ce se desprinde și din rugăciunea «Tatăl nostru»: «sfinţească-se numele Tău». Prin fapta bună se aduce mulţumire Tatălui ceresc, fiindcă este un răspuns smerit al credinciosului creștin la ceea ce i-a dăruit din plin Dumnezeu. Totodată, pe temeiul faptei bune Dumnezeu ne ascultă rugăciunea: ne dă din plin atît har (dar) cît și răsplată.

Fapta bună de slujire a semenului are valoarea unui rod, unei mărturii și unei adeveriri a iubirii faţă de Dumnezeu și faţă de oameni ca purtători ai «chipului lui Dumnezeu». Cînd îl iubești cu adevărat pe Domnul Iisus Hristos, vorbești puţin și săvîrșești mult. De aceea, credinciosul creștin adevărat nu pierde vremea de prisos, pentru că știe că cuvintele mari trebuie să atragă după sine și fapte mari. Devotamentul curat și desăvîrșit faţă de Mîntuitorul îl umple de abnegaţie și de dăruire pentru semenii săi, purtători ai «chipului lui Dumnezeu». Ca atare, el întrupează idealul omului în acţiune, ideal care guvernează toată viaţa lui. Este «omul, izvor al adevărului, îmbinare de gînd și faptă», cum îl numește Shakespeare, gînd creștin și faptă creștină.

Simţămîntul răspunderii faţă de semeni nu-i lasă inima să dorească răul altuia; din contră, se are cu semenii ca fraţii, jertfindu-și dorinţele deșarte pentru binele acestora. Mișcat pînă în adîncul inimii de nenorocirea semenilor, își pune inima pentru ei, dovedind simpatie și înţelegere pînă la jertfă pentru năzuinţele altor inimi. El dă urmare chemării ce se desprinde din cuvintele Mîntuitorului: «Mai mare dragoste ca aceasta, ca cineva să-și pună sufletul pentru prietenii săi, nimeni nu are» (În XV, 13), precum și din cele ale Sf. Apostol Ioan: «datori sîntem să ne punem sufletele pentru fraţi» (În. III, 16).

Cît privește valoarea faptelor bune puse în slujba semenilor, iată ce zice Isaia LVIII, 9: «Atunci tu vei chema și Domnul va răspunde; vei striga și El va zice: Iată-mă». Și mai convingător se exprimă Sf. Vasile cel Mare: «Faptele celor drepţi atunci cînd sînt de faţă, sînt un strigăt mare înaintea lui Dumnezeu. Deoarece orice faptă a celui drept este vrednică a fi primită de Dumnezeu..., pentru aceea se zice că cel drept este totdeauna privit și ascultat (de Dumnezeu)».

Fapta bună săvîrșită spre binele și fericirea semenilor are valoarea deosebită a unui mijloc care ne dă posibilitatea să ne rugăm neîncetat chiar și fără a rosti măcar o singură vorbă.

Fapta bună de slujire a semenului nu este numai o dovadă vie a credinţei celui ce o săvîrșește, nici numai un semn văzut al convingerii ce stă la baza ei. Ea este și un mijloc educativ pentru credinciosul creștin: ea stimulează la rugăciune și ca atare este un element de îmbunătăţire a vieţii lui întru Hristos.

Despre toate cele spuse pînă acum în legătură cu valoarea faptelor de slujire a semenilor, ne încredinţează deosebit de convingător judecata din urmă. Atît de mare este valoarea acestor fapte, încît Mîntuitorul face din săvîrșirea sau omiterea lor *singura condiţie* a fericirii sau osîndei de veci la judecata de apoi sau obștească: «Veniţi binecuvîntaţii Părintelui Meu — va zice El ca judecător suprem către cei drepţi — de moșteniţi împărăţia care este gătită vouă de la întemeierea lumii, pentru

că : flămînd am fost şi Mi-aţi dat să mănînc ; însetat am fost şi Mi-aţi dat să beau ; străin am fost şi M-aţi adăpostit ; gol am fost şi M-aţi îmbrăcat ; bolnav am fost şi M-aţi cercetat ; în temniţă am fost şi aţi venit la Mine» (Mt. XXV, 34-36). «Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic — va zice după aceea Judecătorul celor răi — pentru că flămînd am fost şi nu Mi-aţi dat să mănînc ; însetat am fost şi nu Mi-aţi dat să beau ; străin am fost...» (Mt. XXV, 41-42).

Dar şi mai grăitor este faptul că Mîntuitorul spune, cu acelaşi prilej, celor drepţi : «întrucît aţi făcut unuia dintre aceşti fraţi ai Mei, prea mici, *Mie Mi-aţi făcut*» (Mt. XXV, 40), iar celor răi : «întrucît nu aţi făcut unuia dintre aceşti prea mici, *nici Mie nu Mi-aţi făcut*» (Mt. XXV, 45). De unde rezultă fără umbră de îndoială că *fapta bună*, săvîrşită de către credinciosul creştin în folosul semenilor, *este preţuită de Mîntuitorul ca ceva săvîrşit pentru Dumnezeu Însuşi*. Deci, îi dă maxim de valoare.

Credinciosul creştin, care nu săvîrşeşte cu zel fapta bună pusă în serviciul semenilor săi, nu are în sine adevăratul duh creştinesc şi nici o ţinută vrednică de numele pe care îl poartă. Căci duhul Domnului nostru Iisus Hristos nu este trîndăvie, nepăsare sau pasivitate, ci energie sfîntă şi faptă bună neîntreruptă. Duhul Domnului Iisus Hristos zice : «...şi cîtă nerăbdare am pînă ce se va împlini !» (Lc. XII, 50), precum şi : «Cuvine-se să fac, pînă este ziuă, lucrurile Celui ce M-a trimis pe Mine» (In. IX, 4).

Cu cît duhul credinciosului creştin este mai mult duh al Domnului nostru Iisus Hristos, cu atît este mai lucrător fără răgaz, mai zelos şi mai viguros în rodirea de fapte bune spre folosul şi fericirea semenilor săi.

De aceea, cine este credincios creştin adevărat şi are în sufletul său duhul Domnului Iisus Hristos, acela se străduieşte mereu să fie împlinitor cu prisosinţă al faptei bune de slujire a semenilor. Căci el este deplin convins de adevărul cuvintelor Sf. Scripturi : «Nu oricine care îmi zice : Doamne, Doamne, va intra întru împărăţia cerurilor, ci care *face* voia Tatălui Meu celui din ceruri» (Mt. VII, 21) ; «cine ştie să facă ce e bine şi nu face, *păcat* are» (Iacob IV, 17). El dă urmare îndemnului : «Fiţi împlinitori ai cuvîntului, iar nu numai ascultătorii lui...» (Iacob I, 21). Pentru că el nu uită că Mîntuitorul a zis : «Cel ce are poruncile Mele şi le păzeşte, acela este care mă iubeşte» (In. XIV, 21), precum şi că «ferice (este) de cei ce ascultă cuvîntul lui Dumnezeu şi-l păzesc» (Luca XI, 28).

Se cuvine cu atît mai vîrtos să dovedim rîvnă întru săvîrşirea de fapte de slujire a semenilor, cu cît putem face acest lucru şi fără să fim bogaţi sau în slujbe înalte. Căci sînt nenumărate chipurile de a face bine semenilor. De aceea, se cuvine să fim oameni ai faptei bune, să muncim pentru binele tuturor să fim făcători de pace, să răspîndim peste tot dragoste şi înfrăţire, ca astfel prin tot binele ce-l facem pentru semeni, pentru popor, pentru omenire, să împlinim porunca Mîntuitorului şi să contribuim la propăşirea patriei şi la biruinţa păcii în lume.

Pr. Prof. CORNELIU SÎRBU

Figuri din viaţa bisericească a Moldovei

Inochentie, Episcopul Huşilor

La 10 mai 1752, bătrînul Ierotei s=a retras din scaunul episco= pal al Huşilor, ca unul ce a socotit să se ducă la «pocăianie, fiind cuprins de slăbiciune si neputinţă». A depus «omoforul pe sfîntul prestol şi pateriţa în mîinile domnitorului» Constantin Cehan Raco= viţă şi a plecat la mănăstirea Putna, de unde şi venise, cu 9 ani înainte.

Scaunul episcopal n=a stat mult timp vacant. In aceeaşi lună s=a şi ales înlocuitorul bătrînului Ierotei, în persoana unui călugăr tot de la mănăstirea în care se retrăsese acesta, ca să se pregătească de moarte. Eparhia Huşilor a dat atunci Putnei pe un bătrîn, ca să=i înlesnească «pocăiania» şi a primit, tot de acolo, pe un tînăr plin de energie, ca să continue activitatea înaintaşilor săi.

Alesul, *Inochentie*, era originar din Bahna, ţinutul Neamţ şi se trăgea din Ignatie Ghelasie, unul din primii răzeşi ai satului [1]). Un frate al lui a fost preot de mir, apoi călugăr la Rîşca.

Tînărul, care avea să primească numele de *Inochentie*, a mers mai întîi la marea lavră din ţinutul său nemţean; dar după cîţiva ani de ucenicie acolo, a plecat, s=a aşezat şi s=a călugărit la Putna. Nu bănuia smeritul călugăr de atunci că va fi chemat să scoată din ruine biserica episcopală de la Huşi, ridicată de ace= laşi ctitor al Putnei, slăvitul Ştefan al Moldovei.

De acolo, ochiul ager al lui Iacov Putneanul a ales pe ieromo= nahul Inochentie şi l=a făcut dichiu al Episcopiei sale, a Rădăuţilor. O asemenea înaltă, dar şi grea misiune, care cerea isteţime şi neostenire, nu se încredinţa oricui. Părintele Iacov a cunoscut însă bine pe tînărul monah şi a văzut în el pe omul de nădejde, pe omul care=i trebuia. Şi nu s=a înşelat, cum nu se va înşela nici cînd, în calitate de mitropolit, îl va recomanda pentru văduvitul scaun al Huşilor.

---

1) Melchisedec, *Cronica Romanului*, II, 229-230. În *Cronica Huşilor*, Melchisedec dăduse ca loc de naştere a lui Inochentie, Comîrzenii, de lîngă Fălticeni. În urmă, ca episcop de Roman, a cercetat mai de aproape, şi a dat cele de mai sus, care, fără îndoială că exprimă adevărul.

In sprijinul acestei origini vine şi documentul din 12 iulie 1760 (Iorga *Documentele fam. Calimachi*, vol. I, p. 46-47). La data aceea, Inochentie a avut judecată cu Nichita Buta şi Ştefan Bahnă din Neamţ, cari voiau să stăpînească moşia rămasă de la Ignatie Ghelasie, tot din Bahna-Neamţ, care le rămăsese dator cu 24 lei. Inochentie declară actul fals, arată că el e rudă cu Ghelasie şi cîştigă procesul.

Atunci s=a adunat soborul de arhierei şi a ales trei călugări, din care vodă trebuia să hotărască pe viitorul vlădică. Şi la 27 mai 1752, a fost ales Inochentie şi întărit în scaunul huşan. Sigur, decisivă a fost recomandarea mitropolitului Iacov [2]).

A plătit, conform obiceiului, taxa de 12=20 pungi de galbeni, taxă destul de ridicată pentru acel timp, ce se percepea regulat de la asemenea noi aleşi [3]), a fost horotonit arhiereu şi a pornit spre Huşi. Aici cam ştia ce o să găsească; sărăcia şi datoriile însă erau mai mari decît îşi închipuise. Creditori îndreptăţiţi şi neîndreptăţiţi se îngrămădeau la primirea datoriilor. Părîndu=i=se prea mulţi, şi cam suspecte pretenţiile unora, tînărul vlădică s=a adresat domni= torului care=l confirmase şi acesta l=a autorizat să plătească numai datoriile trecute în izvodul lăsat de înaintaş.

Inochentie nu s=a dovedit numai un bun gospodar, ci şi un bun fiu al poporului. A luat parte la soborul de arhierei moldo= veni din 1 ianuarie 1753, cînd a semnat cu bucurie, împreună cu marele său dascăl, Iacov mitropolitul, cu episcopul de Roman, Ioa= nichie şi cu paretisitul Ierotei, hotărîrea de a se opri pentru totdea= una, alegerea şi înscăunarea de chiriarhi străini în eparhiile Mol= dovei. «Iară pe cei cari îi vor ajuta, pre toţi aceia, cu toţii împreună, ca dintr=o gură îi legăm şi=i blestemăm» [4]).

Se pare că vlădica Inochentie nu a ştiut multă carte; a fost însă, în schimb înzestrat cu un ascuţit simţ gospodăresc. «S=a distins – spune Melchisedec – prin multe calităţi; în deosebi însă printr=o mare activitate gospodărească. A înzestrat Episcopia... şi a împodo= bit=o cu o biserică nouă şi cu case» [5]).

A găsit, cum am amintit, o situaţie grea la Huşi. De toate trebuia să se îngrijească. Mai la inimă decît toate îi era însă *biserica.* Ea aştepta cu pereţii crăpaţi de la cutremurul din 1692.

Episcopul era chemat în toate părţile: la trebuinţele Episcopiei şi la nevoile altora. Lua parte la hotărnicirea moşiilor Episcopiei; era delegat de domnitor să cerceteze şi să aplaneze neînţelegeri între boieri pentru hotare de moşii. A cerut pentru ale Episcopiei hotărîri domneşti, a făcut pod umblător peste Prut, a dobîndit scutiri pentru poslușnici, pentru vite.

Se repezea la Iaşi, chemat la sfatul domnesc, ori împins de nevoia mijlocirii pentru interesele Episcopiei. La întoarcere, deşi era nerăbdător să ajungă mai repede acasă, îndată ce a scoborît în valea Crasnei, o ia la dreapta şi cercetează schitul Brădiceşti. Face ordine, pleacă mai departe şi intră în reşedinţă îndurerat că biserica stă tot cu pereţii crăpaţi şi cu turlele căzute. Prin reparaţii mai mici, dăinuise pînă atunci, dar nu mai putea rămîne aşa. Nu era doar o biserică oarecare.

Domnitorul Matei Ghica a făgăduit, la cererea lui Inochentie, «oarecare agitoruri» şi acesta s=a apucat de lucru. A risipit pînă=n temelie biserica zidită cu 262 de ani înainte şi a ridicat alta mai

---

2) Actul de alegere în *Cronica Huşilor*, p. 226.

3) Al. Ciurea, *Iacov Stamati*, Iaşi, 1946, p. 64.

4) Artur Gorovei, *Ierotei, episcopul Huşilor*, dă la pag. 26 anul 1752, ian. 1. Atunci însă Inochentie nu era episcop de Huşi, iar actul e semnat şi de el. E o eroare a lui Gorovei. Vezi şi *Cronica Huşilor*, p. 228.

5) *Cronica Huşilor*, pag. 128.

mare, care se păstrează pînă astăzi, ctitorită de un episcop. Deasupra ușii, a așezat tot vechea pisanie a lui Ștefan cel Mare, primul ei ctitor.

Cînd Inochentie, care zorise lucrul, a avut bucuria de a-l termina, a primit hrisovul din 9 ianuarie 1756, în care se arată că biserica a fost construită «de răposatul Ștefan Vodă cel Bun», că din cauza cutremurului din 1692 «i-au căzut turlele de tot și toată biserica fiind crăpată de prin prejur, era numai să cadă». Inochentie «a strîns o sumă de bani prin purtarea sa de grijă», iar domnitorul a dăruit locul pe care este așezată biserica și gospodăria cu reședința, un teren domnesc de 810 stînjăni «în dosul ogrăzii Episcopiei, în spre apus».

Tot în acest an, părintele Inochentie a avut mai multe bucurii. Episcopia este acum proprietara terenului din Huși, pe care își are construcțiile. A fost reparată și biserica schitului Brădicești. Dar cea mai intensă bucurie i-a umplut sufletul, într-o zi pe care n-o cunoaștem, cînd a tîrnosit biserica episcopală.

După ce a terminat și sfințit biserica, s-a îngrijit și de o casă pentru oaspeți. Planul Episcopiei și al Hușilor, întocmit în anul 1791, arată limpede că la data aceea era gata «casa de piatră, ce s-a făcut acum, pe beciuri». Asemenea «cuhne de piatră, tij acum făcută».

Inochentie a ajutat însă și alte ctitorii. Astfel, el *a sfătuit pe vodă să facă un spital în Iași: spitalul Sf. Spiridon.* Faptul acesta îl mărturisește însuși domnitorul Constantin Cehan Racoviță în hrisovul din 1756, hrisov socotit drept actul de naștere al acestui așezămînt de binefacere [6]). «...sfătuindu-ne în cîteva rînduri cu ai noștri duhovnicești părinți, sfinția sa kyr Inochentie, episcop Hușului», s-a făcut spitalul în mănăstirea ce din nou s-a zidit aici, în orașul Iași, a Sfîntului ierarh și de minuni făcător Spiridon» [7]).

Iată dar că cel dintîi spital al Moldovei s-a întocmit cu sfatul episcopului Inochentie al Hușilor. El era deci preocupat și de nevoile trupești, nu numai de cele sufletești ale credincioșilor. A vădit această preocupare si cu alt prilej. Căci tot cu sfatul său și a celorlalți ierarhi, de data aceasta, Ion Calimah Vodă «a hotărît cele de trebuință bolniței, ca să aibă cheltuială îndestul pentru hrana acelor ticăloși bolnavi, pentru așternutul și pentru îmbrăcămintea lor, cum și pentru a plăti doftorul, spițerul și gherahul [8]) și pentru alți oameni ce vor fi trebuincioși de grija și slujba bolniței [9]).

---

6) În același an, Inochentie a tipărit cu banii săi, «*Viața lui Petru cel Mare*» țarul Rusiei, alcătuită de un Gavril (G. Bezviconi, *Contribuție la Istoria Relațiilor Româno-Ruse*, 1962, p. 170).

7) Revista *Mitropolia Moldovei și Sucevei* nr. 8-9, 1957, p. 678. Amintim aici că ctitorul mănăstirii a fost tot un hușan: Dimitrie Bosie. Fiul său Ștefan († 1765) i-a dat o dezvoltare mai mare.

8) Adică chirurgul.

9) Dr. V. Rîșcanu ș. a., *Istoricul Spitalului orășenesc clinic de adulți din Iași*, vol. I, 1958, p. 38. Nu-i lipsit de interes să amintim că primul doctor al spitalului Sf. Spiridon a fost danezul Jahan Herlitz (unii îi zic Golderic), care a strîns în Iași, o frumoasă avere. Banii (vreo 1400 ducați) și alte efecte, au fost depuși după moartea lui și a soției, în mîinile episcopului din Iași. Averea rămasă a fost atît de frumoasă încît a dat naștere

In timpul acela, capitala ţinutului Fălciu era în tîrgul cu acelaşi nume, de care D. Cantemir scrisese cu patruzeci şi ceva de ani înainte, că era «un oraş frumuşel lîngă Prut» [10]). Cu toate că nici tîrgul Huşi nu era mult mai mare [11]), căpeteniile administrative ale ţinutului au încercat să se mute aici. Fiind chiar în drumul oştilor turceşti şi tătăreşti, Fălciul decăzuse. Poate că i=a dăunat mult războiul din 1711, cînd au dispărut multe sate [12]). Dregătorii s=ar fi simţit mai în larg la Huşi, mai aproape de capitala ţării. Lui Inochentie i s=a părut însă că mutarea reşedinţei ispravnicului de ţinut, la Huşi, aduce oarecare stingheriri şi îngreuiere nevoilor Episcopiei. Trebuiau executate corvezi, deci i s=ar fi luat vitele, căruţele şi oamenii ei. Trebuiau găzduiţi diferiţi slujbaşi domneşti, curieri, chiar şi turci, şi alţi străini în trecere şi făcute «felurite bei=licuri şi angării». De aceea el s=a plîns domnitorului, care a şi dat, la 20 noiembrie 1756, poruncă aspră dregătorilor ca «ori căpitanul de codru, ori ispravnicul ţinutului, în tîrgul Huşilor să nu şadă, cum n=au fost volnici să şadă nici înainte vreme... şi Sf. Episcopie să aibă, de astăzi înainte, bună pace, cum şi poslușnicii Episcopiei la nicio poruncă de a ispravnicului să nu asculte...» [13]).

Schimbîndu=se domnitorul, Inochentie a scos, ca să prevină o nouă mutare a capitalei ţinutale la Huşi, şi de la Scarlat Ghica, carte domnească în acelaşi sens.

Avînd acum biserică nouă şi gospodăria reşedinţei rînduită, el nu se odihneşte ci osteneşte mereu pentru înzestrarea lor. Statornicește iarăşi hotarele moşiilor, reînnoeşte cărţi domneşti cu scutiri, primeşte danii, le apără, le îngrijeşte, schimbă moşii îndepărtate cu altele mai apropiate; opreşte cu poruncă domnească, tăierea samavolnică a pădurii Brădiceşti, obţine loc pentru metoc în Iaşi, spre a avea unde găzdui cînd se va duce în capitală, cumpără sate şi pămînturi.

Constantin Cehan Racoviţă preţuia pe episcopul de Huşi şi l=a ajutat mult. Pe lîngă scutiri de biruri, i=a dat confirmare domnească pentru moşii şi (la 9 iulie 1756) «o parte de loc ce se numeşte Cornii» (în Huşi [14]), cum şi dreptul de a lua dijmă, în produse, de pe locul domnesc din Huşi. Mai mult, la 9 septembrie 1756, i=a dăruit «o bucată de loc gospod (domnesc) din hotarul tîrgului Huşilor, care taie în curmeziş, 56 stînjeni, mai gios de poarta Episcopiei» [15]).

---

la o întreagă corespondenţă diplomatică între Friedrih Wilhelm al II-lea şi consulul său din Moldova. Au venit nişte nepoţi ai lui tocmai din Danemarca de au luat moştenirea aceasta (*Hurmuzachi*, X, p. 39). În cazul de faţă ne interesează altceva. Doctorul Iohan a dat bani cu dobîndă lui Inochentie. Iată cu ce bani a acoperit acesta marile cheltuieli necesitate de restaurările de la reşedinţa sa.

10) Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Adamescu, «Cartea Românească».

11) După aprecierea lui Ghibănescu, avea pe la mijlocul secolului, vreo 1500 locuitori (*Origina Huşilor*, Bîrlad, 1887, p. 15, 59).

12) *Cronica Huşilor*, p. 254.

13) *Idem*, p. 255.

14) *Idem*, p. 244.

15) *Cronica Huşilor* p. 245

Pentru multele ei cheltuieli, Episcopia nu avea alte surse de venituri, decît pămîntul şi gospodăria sa. De aceea, Inochentie cumpără vii şi terenuri de cultură, primeşte altele de la tot felul de moldoveni: călugări şi călugăriţe, preoţi şi preotese, ţărani şi răzeşi [16]). A cumpărat vii în marginea tîrgului, la Ochi şi Drăslăvăţ. Era în continuă frămîntare. L=a stăpînit o permanentă grijă de a spori averea imobiliară a Episcopiei. Mai mult, Inochentie a luat moşii în arendă: Ghermăneştii, Podolenii şi Cozmeştii, situate nu departe, la nord de Huşi [17]).

Vlădica Inochentie a fost nevoit să apere bunurile Episcopiei sale chiar în contra unor clerici. Astfel, popa Gavriil Hîrţu a fost, ca şi chiriarhul său un aprig apărător al bunurilor ce poseda. S=a pus contra şi s=a judecat pentru ele chiar şi cu Episcopia. In 1750 se plînsese că oamenii acesteia i=au încălcat moşia întinzînd hotarul Plopenilor [18]) pînă în Leoştii lui [19]).

Neînţelegerea a durat mult. Om dîrz, popa Hîrţu nu s=a lăsat intimidat de autoritatea bisericească. A intrat şi el în moşia Episcopiei, lăsînd, de data aceasta să reclame ea. Şi Episcopia a reclamat. A avut loc o cercetare, în 1756, făcută de boieri rînduiţi de divan, care a statornicit hotarul dintre cele două moşii, dînd dreptate Episcopiei.

Mereu i se oferă daruri. Pagini întregi a umplut Melchisedec cu daniile, cumpărăturile şi hotărnicirile de moşii; dar nimeni nu poate întări că au fost numai atîtea, pentru că e sigur că învăţatul episcop şi istoric n=a putut avea la îndemînă toate actele.

A schimbat şi vii. Ştim că Episcopia avea vii la Ochi, în Huşi. A avut şi la Soroca, două pogoane, dar le=a dat, la 30 august 1762, marelui pitar Gheorghe, în schimbul a «cinci firte de vie, în podgoria Huşi, la Ochi, în hotar cu via Episcopiei» [20]).

Episcopul Inochentie a săvîrşit acte care arată că a fost un om bun şi drept. Iată unul din aceasta:

---

16) *Cronica Huşilor* de Melchisedec, *Cronica documentelor privitoare la Episcopia Huşilor* de la Arh. Statului, Bucureşti şi *Opisul documentelor Episcopiei* (tip. Corlăţeanu, Huşi) ne arată multe acte de acest fel.

17) Faptul acesta i-a adus o adîncă amărăciune. Locuitorii celor trei sate dăduseră dijma obişnuită, dar nu se supuneau şi la plata unei dări în bani, cîte 70 de parale de casă, contra valoarea clăcii. Oamenii «mînăstirii s-au dus să încaseze acest bir. Se vede însă c-au fost prea aspri şi de aceea ţăranii «i-au alungat cu furcile» (Al. Vianu, *Administraţia Rusă în Ţările Române* în *Studii şi materiale de Istorie Medie*, vol. 1956, p. 234).

Vianu spune că aceste trei moşii «aparţineau Episcopiei», ceea ce nu este exact. Moşiile erau ale mănăstirii Fîstîci, jud. Vaslui, cu care o înzestrase ctitorul în 1721 (Vezi *Anuarul Eparhiei Huşilor pe 1938*, la parohia Fîstîci), şi se administrează de egumenul mănăstirii Frumoasa din Iaşi şi una şi alta fiind închinate mănăstirii Sinai. Amintim că Vianu nu dă data faptelor petrecute, pe care le aşează între 1769-1774. Data o găsim însă în *Cronica Huşilor*, p. 318. Divanul a poruncit ispravnicilor, la 21 mai 1773 «să potolească pe răsvrătitori», şi cine nu va plăti să fie îndatorat de isprăvnicie să lucreze 11 zile din anul trecut».

18) Sat şi moşie a Episcopiei; astăzi cartier al oraşului.

19) *Opisul de documente al Episcopiei.*

20) *Cronica Huşilor*, p. 275.

In ziua de 27 martie 1775, au venit la dînsul doi oameni mai tineri, pe care i=a cunoscut după îmbrăcăminte că nu=s cu stare. Neculai şi Gheorghe erau fiii răposatului Simeon Turbatul şi locuiau în Vaslui. Infăţişîndu=se părintelui episcop, i=au comunicat că tatăl lor a lăsat cu limbă de moarte să se dea mănăstirii Brădiceşti, o parte din răzăşia sa din Buneşti. Şi ei au venit să împlinească dorinţa tatălui lor şi să întocmească actul cuvenit. Văzîndu=i săraci şi orfani, vlădica li=a spus că nu le poate primi dania, decît cu condiţia de a li=o plăti. Cei doi fraţi n=au voit; pînă la urmă însă au acceptat şi au vîndut Episcopiei acea moştenire a lor, pen= tru care li s=a plătit cît au cerut [21]).

Spiritul lui de dreptate şi corectitudine se poate vădi şi din altă împrejurare.

In 1761 a botezat pe un copil al lui Constantin Kogălniceanu, punîndu=i numele său, Ioan. Conformîndu=se obiceiului, a făcut finului un dar: «o parte de moşie din satul Dinţenii ţinutul Fălciu= lui». Aceasta însă aparţinea schitului Brădiceşti, care o cultiva greu, fiind departe. In schimb, a cumpărat pentru schit «cu drepţi banii» lui «alte părţi de moşie, pe Crasna, mai aproape de Brădi= ceşti şi mai cu venit: Idrineştii... şi a şasea parte din satul Echi= neşti, în care sat mai are Brădiceştii cinci părţi»... «Iată – scrie actul – «că nu cu pagubă mînăstirii am făcut noi această danie finului nostru, ci încă cu mai mult folos» [22]).

Zelosul Inochentie, care a dus un trai simplu, modest, se interesa necontenit de Eparhia sa. «Tradiţia bătrînilor» spune că el umbla călare, cu desagi la şea, prin sate. Intra în casele răzeşilor, vorbea cu ei despre treburile gospodăriei, încît toţi alergau la dîn= sul, în nevoile lor şi el pe toţi îi ajuta şi=i povăţuia [23]). In ziua de Buna=Vestire a anului 1764, se afla tocmai în marginea de jos a ţinutului Tutova, care nu făcea parte din eparhia sa, în satul Obîrşenii de Jos, sfinţind Biserica ridicată în curtea boierească de Lupu Costache [24]).

Păstoria lui Inochentie a fost bîntuită de nenorociri mari. Domnitorii se schimbau des şi cu fiecare pofta de îmbogăţire creş= tea. In 1758, a fost numit ca domn un moldovean de origină: Ion Teodor Calimah. Acesta a trimis înainte la Iaşi, doi caimacami, care au refuzat tătarilor o sumă de bani şi alte daruri. Infuriat, hanul şi=a zvîrlit cetele, toamna, asupra Moldovei, ca lupii asupra oilor, distrugînd groaznic. Cînd Calimah a pornit de la Galaţi spre cetatea de scaun, a străbătut «o ţară jefuită şi arsă».

După aceasta, omul de încredere al lui vodă, grecul Iordache Stăvărache, apăsa straşnic cu birurile. Oamenii n=au mai putut răbda şi s=au revoltat. Calimah a cerut mitropolitului să dezlege blestemul cu care fusese legat birul văcăritului, spre a=l impune din nou; dar marele Iacov Putneanu a preferat să plece din scaun decît să se facă părtaş la jupuirea ţării.

Văcăritul n=a fost impus atunci; în schimb a stors ţara alt

---

21) *Cronica Huşilor*, p. 318. Au primit 69 lei (*Arhiv. Stat. Buc.*, XV/26).
22) Gh. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, vol. XXV, p. 45.
23) *Cronica Huşilor*, p. 301.
24) *Anuarul Eparhiei Huşilor pe anul 1938*, la parohia Obîrşenii de Jos.

bir: *fumăritul.* Noroc că domnia lui Calimah n=a ţinut mult. S=a sfîrşit în 1761. Dar peste şase ani, năpastă nouă peste Moldova: *ciuma,* care a secerat mult norod. După doi ani (1761=1770) iarăşi ciumă. Atunci au perit toţi «doftorii, gerahii şi felcerii din Iaşi» [25]).

Inochentie s=a retras la Brădiceşti. Aceasta era pe atunci apă=rarea de această plagă: izolarea, fuga din calea ei. In lipsa lui de acasă – probabil că fugiseră în pădurile vecine şi paznicii ce=i lăsase – reşedinţa a fost jăfuită. Răufăcătorii n=au găsit mare lucru de vreme ce au luat toate actele de proprietate ale Episcopiei. După aceea alt zbucium. Drumuri la Iaşi cu martori, pentru a scoate – la 20 ianuarie 1768 – alte hrisoave de proprietate. Atunci a căpătat şi ceva mai mult: *„stăpînirea pe tot locul tîrgului Huşi...* luînd şi dijma pre obicei, cîtă se va face pe locul acesta» [26]).

Inochentie şi tîrgul Huşi au avut fericita ocazie de a primi cîţiva oaspeţi rari, soli poloni, care se duceau la Constantinopol. La ducere sau la întoarcere, unii din ei s=au oprit şi la Huşi.

Pe lîngă misionarii care cercetau parohia catolică din localitate, trei din soliile diplomatice care au trecut prin Huşi, în acel timp, sînt mai însemnate.

Pe cînd vlădica Inochentie se străduia cu toată laurea aminte pentru reconstruirea bisericii, strîngînd bani şi materiale, iată că un olăcar cu calul în spumă, îi aduce veste că vine de la Iaşi solul extraordinar al Poloniei, contele August Mniszech, mare şambelan de Lituania. Rămăsese să găzduiască peste noapte în Ghermăneşti, pe Prut şi trebuia să pornească în urma lui spre Huşi. Episcopul a făcut în grabă pregătirile necesare, pentru primirea unui asemenea neaşteptat oaspete. Au fost vestite îndată şi autorităţile adminis=trative, care i=au şi ieşit înainte cu 150 soldaţi călări şi cu popor huşan. In ziua de 13 februarie 1755, contele polon a intrat în Huşi însoţit de un strălucit alai de boieri şi ostaşi moldoveni. El a fost condus la reşedinţa episcopală, unde îl aştepta o bună primire. A stat aici însă numai pînă a doua zi, 14 februarie, cînd a plecat; dar nu pe drumul care venise – valea Prutului – ci prin Guşiţei şi Giurcani, pînă la Galaţi [27]).

Peste patru ani şi ceva a trecut pe valea Prutului solia con=dusă de contele Potocki (Podoski). A trecut pe lîngă Huşi, fără să se oprească. Era toamnă şi vreme rea. La 23 octombrie 1759, solia s=a oprit la Stănileşti unde au stat (au mas) aproape toţi oamenii şi caii afară. I=a pătruns ploaia rece şi au suferit straşnic de frig Secretarul ambasadei a scris chiar din Stănileşti că a găsit «o mare lipsă de locuinţe», pentru că «anul trecut – deci 1759 – năvăliseră nişte tătari fără căpătîi, luînd cu ei vitele şi arzînd casele, sau, mai bine zis, cobilele» [28]).

La întoarcere, solia lui Potocki, a făcut popas şi în tîrgul

---

25) *Istoria Medicinii* în *Studii şi Cercetări.* 1957, p. 246.
26) *Cronica Huşilor*, p. 303. Hrisov de la Grigore Calimah.
27) N. Iorga, *Călători, ambasadori...* p. 40; Iorga, *Istoria Rom. prin călători*, vol. II, ed. II, Bucureşti, 1928, p. 157.
28) P. P. Panaitescu, *Călători poloni în ţările Române*, Buc. 1930, ed. Cultura Naţională, p. 209.

Huşi. La 18 august, secretarul ambasadei scria chiar din reşedinţa lui Inochentie că Huşii sînt un «oraş destul de plăcut, unde a găsit un conducător [29]) din partea prinţului Moldovei». Se plîngeau însă că moldoveanul nu a făcut vizită «excelenţei sale, cum o cerea datoria sa» [30]).

De aici, polonii au luat=o în sus, pe Prut, spre Măcăreşti.

Au trecut 6 ani şi iată că alţi diplomaţi poloni se opresc la Huşi.

Toma Alexandrovicz, care conducea o misiune la Istambul, s=a îmbolnăvit pe drum şi a fost nevoit să se oprească la Tuţora, 7 zile. De acolo a părăsit drumul şi a luat=o pe Vasluieţ, prin Poiana Cîrnului. La Ciorteşti a tăiat dealul şi a coborît în valea Crasnei, a trecut=o şi pe a Lohanului ca să ajungă în Huşi.

Autorităţile de aici fuseseră vestite. La «o milă depărtare de oraş», deci pe dealul Lohanului, şoltuzul «cu pîrgarii săi, vornicul, de ţinut şi mulţi de huşeni i=au ieşit întru întîmpinare cu steaguri şi l=au condus cu strigăte bucurie «la reşedinţa episcopului grecesc» (ortodox). Intrarea în oraş a avut loc în seara de 15 aprilie 1766. Primirea ce i=a făcut părintele Inochentie a fost caldă şi oaspetele a rămas în Huşi două zile (16 şi 17 aprilie) «ca să=şi repare carele stricate».

La 18 aprilie s=a despărţit cu părere de rău de «episcopul grecesc» din Huşi, cel atît de ospitalier. Nici el n=a luat valea Prutului spre Fălciu. A ridicat dealul de dincolo de Plopeni, de pe culmea căruia a mai admirat o dată pitoreasca aşezare de pe Drăslăvăţ — şi, prin Tupilaţi, s=a îndreptat prin Bîrlad spre Galaţi.

In jurnalul său de călătorie, Toma Alexandrovicz spune despre Huşi că are o biserică romano=catolică [31]).

La întoarcere, misiunea a urcat pe Prut. A trecut prin Fălciu, Stănileşti, Scoposeni. Nu s=a mai oprit la Huşi. Toma şi oamenii lui se grăbeau. Era în noiembrie şi iarna le aţinea calea.

Inochentie a condus şi el o solie a Moldovei, la curtea împă=rătesei Rusiei.

In 1769, oşti străine se poartă pe pămîntul Moldovei. Mai întîi au prădat tătarii, prin părţile noastre [32]). Turcii urcă pe Prut pînă la Răbîia [33]), dar sînt bătuţi de ruşi, şi se retrag pe aceiaşi cale, urmăriţi pînă la Galaţi. In iarna aceea, 1769=1770, oştile biruitoare au stat în Moldova.

Generalul comandant Elem a cerut, prin artic. 14 al ordonan=ţei dată în septembrie 1779, ca guvernele Ţărilor Române să trimită la Sanpetersburg cîte o delegaţie de boieri «şi un obraz din clirosul Sfintei Biserici, care să meargă la luminatele picioare ale prea puter=nicei împărătese, să cadă şi să mulţumească pentru mila ce a arătat Măria Sa cu trimiterea oştilor cu care i=a scos din jugul robiei. Şi

---

29) E vorba de Mehmedar, dregător domnesc, ataşat pe lîngă un oaspete.

30) N. Iorga, *Călatori, ambasadori...*, p. 51.

31) P. P. Panaitescu. *op. cit.*, p. 220.

32) *Letopiseţe*, ed. Kogălniceanu, 1874, p. 264.

33) Pe Prut, în dreptul Huşilor ; pe şoseaua de astăzi, la 18 km. depărtare.

apoi să facă cerere, rugăminte, pentru toate cîte vor socoti că sînt de starea şi de odihna tuturor de obşte, mila prea puternicei împărătese, rugînd pe Sfîntul Dumnezeu ca să întărească de-a pururi puterea armiei împărăţiei sale asupra tuturor văzuţilor şi nevăzuţilor vrăjmaşi şi împotrivitori legii pravoslaviei» [34]).

Divanurile româneşti s-au conformat. Delegaţia munteană a avut în frunte pe Mitropolitul Grigorie. Conducător al celei moldovene a fost ales episcopul de Huşi, Inochentie, iar membri stareţii Vartolomei Măzăreanul de la Solca şi Benedict Teodorovici de la Moldoviţa, cum şi boierii Ioniţă Paladi fost mare logofăt şi Enache Milu, fost mare spătar. Al şaselea delegat, logofătul Lupu Balş, n-a mai putut pleca, fiind prea bătrîn [35]).

In noiembrie, vlădica s-a pregătit de drum. Avea să lipsească mult timp şi nu era obişnuit să stea departe de eparhia sa. Dă îndrumările necesare, mai ales dichiului Iorest şi încredinţează conducerea duhovnicească a chiriarhiei, episcopului de Roman, Leon, la a cărui hirotonie slujise şi el, la 2 februarie 1769 [36]). După cum scrie mitropolitul Gavriil, care, din pricini pe care nu le cunoaştem, rămînea acasă, în cartea pastorală din 20 noiembrie, către credincioşii Eparhiei huşene, lui Leon i s-a dat în seamă «atot purtarea de grijă a celor bisericeşti ale Episcopiei şi Eparhiei Huşilor, cît şi a economiei caselor, pînă cînd, cu ajutorul lui Dumnezeu, se va întoarce numitul episcop al Huşilor, de unde s-a silit a călători pentru folosul acestei ţări». Şi mitropolitul n-a uitat să ceară preoţilor să-şi dea «obişnuitul plocon şi banii şcolilor» [37]).

Conducătorul delegaţiei se sfătuieşte cu vodă şi cu mitropolitul, primeşte de la sfatul ţării, «suplicele şi scrisorile necesare», banii trebuitori călătoriei şi la 5 decembrie 1769, a plecat, cu însoţitorii săi, cu săniile către Sanpetersburg [38]).

Duceau trei scrisori către împărăteasă: într-una se vorbea de interesele Moldovei [39]); în a doua scrisoare, moldovenii cereau spri-

---

34) V. A. Ureche, *Vartolomei Măzăreanul*, Buc. 1889, p. 190.

35) Nu cunoaştem criteriile alegerii membrilor delegaţiei. Din Moldova nu a plecat mitropolitul Gavriil Calimah. Inochentie trebuie să fi fost ales pentru că ştia ruseşte sau slavoneşte. Măzăreanul a fost un om de carte, bun cunoscător de slavoneşte şi un bun vorbitor. Cu 13 ani înainte, el mai fusese în Rusia, trimis de mitropolitul Iacov (Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, vol. II, p. 164).

36) Melchisedec, *Cronica Romanului.*

37) Melchisedec, *Cronica Huşilor*, p. 307.

38) Data e însemnată de Măzăreanul, pe traducerea Liturghiei Arhiereşti, lucrată în Rusia. Autorii *Istoriei Bis. Române* (vol. II, p. 294) dau data «26 noiembrie» iar Melchisedec (*Cr. Huşilor*, p. 307) spune «în luna decembrie». După cum vom arăta mai departe, credem că plecarea din Iaşi, a fost spre sfîrşitul lunii decembrie. Împărăteasa Ecaterina a II-a scrisese, la 16 dec. mitropolitului şi episcopilor Moldovei, sfătuindu-i să nu expună ţara la trădări din partea turcilor, să nu uite că ea luptă împotriva agarenilor, vrăjmaşi ai creştinismului.

39) În această primă scrisoare, moldovenii cereau cu preciziune:

I. — Mitropolitul şi boierii aleşi de ţară, ce sînt în Iaşi, să aibă puterea judecătorească;

II. — Să se dea de către curtea imperială un ucaz, către comandanţii oştilor de ocupaţie, să supravegheze să nu se facă abuzuri cu rechiziţii pentru armată;

III. — Să înceteze jafurile corpurilor de voluntari (străini, cazaci,

jinul Rusiei, pentru a aduce, de la Zolkiev, la Suceava, moaştele Sfîntului Ioan cel Nou, luate de poloni, în 1686; iar în a treia scrisoare, cîteva văduve moldovence cereau unele scutiri. In legătură cu aducerea moaştelor Sfîntului Ioan, Inochentie mai ducea două scrisori către Sinod.

Altă scrisoare era adresată feldmareşalului Rumianţev, în care se vorbea de nevoile oştilor ortodoxe, iar ultima era către un ministru rus şi trata despre «noua organizare a Moldovei» [40]).

Din descrierea călătoriei, întocmită de Benedict stareţul Moldoviţei [41]) ştim că în ziua de 27 decembrie 1769, acesta a găsit pe Inochentie la Solca ceea ce duce la concluzia că vlădica a plecat singur din Iaşi.

De la Solca au pornit toţi trei delegaţii clerici, pe ruta Rădăuţi, Cernăuţi, Kiev, Moscova. A doua zi, 28 decembrie, au făcut popas în Rădăuţi, iar la 1 ianuarie 1770, în Cernăuţi. La 3 ianuarie au ajuns în tîrgul Zalesciki, unde îi aşteptau cei doi boeri delegaţi «de partea politicească». Aici au stat puţin. A doua zi, luni, 4 ianuarie, erau cu toţii pe drumul Kievului. De praznicul Bobotezei, s=au oprit în satul Loşale, la casa preotului, şi au slujit Iordanul la biserica din sat.

In tîrgul Liticev, au găsit pe mareşalul Rumianţev, care i=a primit cu «mare cinste« şi au stat cu ei 6 zile, discutînd problemele pentru care mergeau la Petersburg.

Pornirea mai departe le=a fost la 18 ianuarie, dar au mers foarte greu deoarece se stricase drumul de sanie şi locurile erau nisipoase. In sfîrşit au ajuns la oraşul dorit: Kievul. Acolo au găzduit, la mănăstirea Nicolaevschi, lîngă vestita Pecerska, pe al cărei stareţ l=au vizitat în ziua a treia de la sosire, pe cea de a doua rezervînd=o, cum se cuvinea, vizitei la arhiepiscopul Arsenie. S=au închinat la Sfintele moaşte din biserici şi peşteri, au luat parte la Sfînta Liturghie, în măreaţa catedrală Sf. Sofia – şi apoi... au pornit mai departe, călătorind zi şi noapte, cu poşta, spre «staliţa Moscului». In cale, s=au oprit şi la Dimitrovca, tîrgul şi domeniul dăruit de Petru cel Mare, lui Dimitrie Cantemir.

In sfîrşit, la 13 februarie au intrat în Moscova «pe o mare furtună, cu mare ger şi cu ninsoare» şi au fost găzduiţi la Mitropolie. Au ajuns însă numai clericii; boierii rămăseseră în urmă. Unul din ei, Ioniţă Paladi, s=a îmbolnăvit pe drum şi a murit. Prietenul său de călătorie a trebuit să stea cu el şi să=l îngroape în biserica grecească din Nijni. De aceea Inochentie a fost silit să aştepte, stînd în Moscova două săptămîni. Pe lîngă această pricină, vremea era tare

---

localnici), care să fie puşi sub comanda oştirii, la care să se adaoge doi boieri moldoveni, care să supravegheze, pe lîngă comandanţii ruşi, corpurile de voluntari. Se înfăţişa apoi starea Moldovei, arătîndu-se cît de secătuită este în urma jafurilor turceşti şi tătăreşti. În continuare se arăta ce ajutor oferă Moldova: să împlinească toate poruncile împărăteşti cu tot ce va avea; «cu proviant, cu care, cu oameni. Atîta sînt hotărîţi şi pînă la cea de pe urmă picătură de sînge să slujească împărăţia cu toată dreptatea şi credinţa» (*Arhiva Românească*, I, 1841, p. 276-281).

40) *Arhiva Românească*, I, p. 284 şi următoarele.

41) *Mergerea drumului nostru din Moldova la Petesburg*, precum se arată în gios, leat 1769.

împotrivă ; apoi începuse şi postul mare, cînd călugării au de îndeplinit grele îndatoriri religioase mai ales în săptămîna întîia şi cea din urmă.

Miercuri, în a doua săptămînă din post, au luat masa la beizadea Matei a lui vodă Dumitraşcu Cantemir, care i-a primit «cu mare dragoste». Apoi mai departe, tot mai spre nord, pînă ce, în sfîrşit, după aproape trei luni de călătorie, în plină asprime a iernii nordice, au ajuns, la 9 martie, în Petersburg, unde au fost găzduiţi, la curtea lui Ivan Epşov, sovietnic pe uliţa Admiralteisva[42]).

Impărăteasa i-a primit mai tîrziu. Pînă atunci, fără îndoială Inochentie a dat formă definitivă cuvîntării ce trebuia să o rostească.

In dimineaţa de 28 martie – era duminica Floriilor – s-au trimis carete împărăteşti, cu cîte 6 cai, care au adus pe delegaţi la biserica curţii, spre a asculta Sf. Liturghie, şi aşezaţi în faţă «ca să-i poată vedea împărăteasa». Apoi, împreună cu toată curtea, au trecut în sala tronului, unde «se primeau miniştrii împăraţilor şi ai crailor». Aici se găsiră înaintea strălucitoarei curţi, în care erau şi «damele cele mari şi freierile» (doamnele de onoare). După ce a venit împărăteasa, maestrul de ceremonii i-a prezentat amîndouă delegaţiile şi s-a dat cuvîntul întîi conducătorului soliei moldoveneşti, care a rostit o cuvîntare.

După terminarea cuvîntării, Inochentie a prezentat scrisorile din partea ţării şi toţi delegaţii au sărutat mîna împărătesei[43]).

După ce au vizitat pe miniştri, delegaţii au fost liberi să se ducă la biserică ; erau Floriile şi seara începeau deniile[44]).

Intre timp, Inochentie a îndemnat pe Măzăreanul să traducă în romîneşte unele cărţi religioase şi cărturarul arhimandrit a lucrat acolo *Liturghia Arhierească*, «tradusă din ruseşte, după arhiereasca osîrdie a preaosfinţiei sale kyr Inochentie, episcop Huşilor ; s-au tălmăcit după slovenie şi s-a scris pe moldovenie... în sfînta cetate a Sanpetersburgului, în anii 1770» – cum scrie traducătorul însuşi, care la 15 aprilie era la jumătatea lucrului[45]).

La 17 iulie, Inochentie a plecat spre ţară împreună cu logofătul Enachi după ce au făcut o vizită mareşalului Rumianţev. Cei doi arhimandriţi au mai rămas zece zile, ca să capete, de la împărăteasa, odoare, odăjdii şi cărţi, pe care le-au şi dobîndit. Episcopul de Huşi era însă grăbit, nerăbdător să ajungă acasă. A primit şi el daruri, dar nu le-a oprit pentru dînsul[46]).

In descrierea călătoriei, făcută de stareţul Moldoviţei, se spune, între altele, că s-au întors cu mare greutate «fiindcă preosfinţitul

---

42) *Arhiva Românească*, loc. cit., vezi şi protos. N. Vornicescu, *Arhim. Venedict Teodorovici, egumenul Moldoviţei* în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, nr. 7-8, 1963. — *Iorga*, ca şi *Istoria Literaturii Române* (vol. I, ed. Academiei, 1964, pag. 715), atribuie descrierea călătoriei lui Măzăreanul.

43) Despre jurămîntul moldovenilor, vezi şi *Hurmuzachi*, VII, p. 81.

44) Iorga, *Studii şi Documente*, vol. IV, p. 265-266 ; *Cronica Huşilor*, p. 308.

45) V. A. Ureche, *Arhim. Vartolomei Măzăreanul*, p. 219-220.

46) Se păstra la fosta Episcopie un «engolpion» de mare valoare artistică şi istorică, o «mitră de catifea vişinie şi un sacos de buhur roşu, cu fluturaşi de aur». Acestea mai rămăseseră din scumpul rînd de odăjdii arhiereşti primite atunci, de episcopul de Huşi, de la Ecaterina a II-a. (Vezi şi *Anuarul Eparhiei Huşilor pe anul 1938*, p. 243).

kyr Inochentie, Episcopul de Huşi, purcesese mai înainte şi puţină cheltuială le lăsase; cu mare cheltuială şi cu mare frică de oameni răi şi de ciumă au călătorit».

Vlădica s-a oprit la Iaşi şi a raportat domnitorului, mitropolitului şi divanului de felul în care-şi îndeplinise misiunea ce i se încredinţase. A predat scrisorile ce adusese, apoi... a plecat la Huşi.

După aproape un an de lipsă, a mulţumit lui Dumnezeu cu căldură, că s-a văzut întors la dorita lui reşedinţă. L-a întristat însă straşnic situaţia găsită. In iunie, cînd avusese loc lupta de la Răbîia, între ruşi şi tătari, aceştia din urmă au fost zdrobiţi. Din cauza luptelor, recoltele moşiilor Episcopiei, din partea locului au fost distruse, iar tîrgul şi satele dimprejur au avut de suferit. Huşii şi toată ţara a fost bîntuită de o ciumă nimicitoare[47]).

Inochentie s-a apucat iarăşi de lucru cu energia-i cunoscută. Se zbate mereu pentru a asigura Episcopiei o cît mai bună stare materială, spre a se putea întreţine prin propriile ei mijloace. Ii întregeşte moşiile, se judecă pentru hotarele lor, cumpără pămînturi, scoate confirmări domneşti pentru ele. Foarte interesant pentru acel timp: delegaţii domneşti aveau ordin precis să comaseze trupurile de pămînt chiar fără voia răzăşilor[48]).

Vrednicul şi osîrduitorul Inochentie a ştiut să-şi aleagă colaboratori în primul rînd pe *dichiu*, cel mai apropiat ajutător şi înalt slujitor, după episcop, administratorul general al tuturor bunurilor, reprezentantul şi apărătorul episcopiei la toate procesele. După Sava (1760), dichiul lui Inochentie a fost un fălcian: *Iorest Danu*, fost preot de mir, om sîrguitor isteţ şi drept, care «n-a pierdut nici un proces, dovadă că nu a recurs la judecăţi decît pentru cauze drepte». Buna administrare a bunurilor episcopale de către Inochentie, se datoreşte într-o mare măsură şi corectitudinii şi hărniciei călugărului Iorest, care a fost apreciat şi de cercuri mai înalte[49]).

Dintre multe fapte ale vrednicului Iorest, trebuie să remarcăm una de o deosebită importanţă istorică pentru episcopie şi oraşul Huşi. Este planul acestora întocmit de el şi dat în colţul din

---

47) *Istoria Medicinii; Studii şi Cercetări*, Buc. 1957, p. 246.

48) In legătură cu acest fapt, este interesant să se ştie cum se «comasau» sau se rotunjeau moşiile episcopiei — şi desigur că şi ale boierilor. Sistemul nu făcea cinste nici uneia, nici celorlalţi.

Episcopia, sau boierul, cumpăra ori primeau danii de la răzeşi, părţi mai mici. După ce se mai înmulţeau aceste trupuri, cerea de la domnie hotarnici, care grupau la un loc suprafaţa acelor bucăţi de pămînt ca să formeze un singur trup. Răzeşii primeau în schimb, alte locuri echivalente, dar, desigur nu atît de productive. Se scotea apoi hrisov de veşnică stăpînire în noile hotare. Şi încet, încet, prin cumpărături şi danii, ori cedări de voie sau de nevoie, la schimb, răzeşii rămîneau cu pămînturi mai izolate ori mai rele.

Iată un act al vremii: prin cartea domnească din 13 iunie 1780, Constantin Moruzi ordonă hotărît ispravnicilor de Fălciu: «să strîngeţi pe toţi răzeşii de la acele moşii şi să faceţi cercetare... să alegeţi părţile episcopiei, danie şi cumpărături, după scrisori, de o parte şi să le stîlpiţi cu pietre de hotare, despărţindu-le de părţile răzeşilor. Însă care din răzeşi nu va vrea să vină de voia lor, la măsuratul moşiilor, să-i aduceţi fără voia lor, ca să fie de faţă» (*Cronica Huşilor*, p. 325-326).

49) Astfel, la vacantarea scaunului episcopal de Huşi, apoi şi la a celui de Roman, a fost şi Danu propus între cei trei candidaţi; dar... «n-a avut om care să-l bage în scăldătoare».

dreapta, sus: 1771 [50]). Schița lui de plan nu este «științific întocmită» [51]). Ea are totuși o mare valoare. E cel dintîi plan al Hușilor și dintr-însul ne putem face o idee asupra înfățișării orașului în acel timp.

De bună seamă, la intervenția episcopului Inochentie – una din ultimile sale realizări, – prin hrisovul din 9 ianuarie 1782, Constantin Moruzi *a dat episcopiei, deplină proprietate* și *„toată vatra tîrgului Huși, cu locul ce are împrejur"* [52]).

La 1 octombrie 1782, Inochentie și-a dat însă obștescul sfîrșit. Săvîrșise lucruri mari, încît pe dreptate Melchisedec l-a numit «părintele episcopiei și restauratorul ei din ruini». Un singur defect se întrevede la dînsul printre multele-i calități: «o prea multă stăruință întru înzestrarea episcopiei cu cît mai mult pămînt, fapt care l-a dus la o mare economie. Deși lucrul acesta în sine este un merit, la un episcop poate fi imputabil, din punct de vedere – religios-moral» [53]).

Să nu uităm, însă, că întreținerea episcopiei necesita – cum s-a amintit cheltueli mari, pe care nu avea de unde să la acopere decît din singura sursă producătoare de venituri: pămîntul.

A fost înmormîntat – cum era firesc – în biserica pe care o ctitorise cu atîția ani înainte. Succesorul său, Iacov Stamate, i-a așezat pe mormînt o placă de marmură, cu următoarea inscripție săpată de jur împrejur: «Această piatră o a înfrumusețat kyr Iacov episcopul Hușilor, răposatului kyr Inochentie, episcopul Hușilor. 1782 octombrie 1». Peste 106 ani, cînd episcopul Silvestru Bălănescu a reparat radical biserica, a deshumat osemintele lui Inochentie și pe ale episcopului Meletie Istrati și le-a așezat în acest sfînt locaș, sub strana arhierească. O mică inscripție pe o placă de piatră fixată în spatele tronului episcopal, arată locul unde se odihnește pînă-n ceasul judecății, neobositul episcop și ctitor.

Placa de marmură de pe mormîntul său constituie una din cele șase fețe ale cenotafului de afară, de lîngă altar, în care s-au strîns alte oseminte din biserică și din jurul ei.

Melchisedec a dat în *Cronica Hușilor* și un portret al lui Inochentie, reprodus, sigur, după tabloul votiv al bisericii construită de el. A fost un bărbat înalt, oacheș, cu barba neagră, cum era cînd a ridicat sfîntul locaș cu mustăți lungi și ochi vii. Expresia feții ni-l arată mereu apăsat și frămîntat de griji. E înveșmîntat cu mantie de culoare închisă și se sprijină cu dreapta pe cîrja mai înaltă de cît el. Nu binecuvintează, cum vedem aproape pe toți ierarhii din vremile mai noi. Pe cap are cuculion, ca un simplu călugăr, nu mitră, ca un episcop. Camilafca îi cade pe spate, ca gluga ciobanului, continuată, parcă, de mantia arhierească.

In istoria bisericii ortodoxe din Moldova, episcopul Inochentie are locul său de cinste.

Pr. ANTON I. POPESCU

---

50) Nu înțelegem de ce Melchisedec, care reproduce acest plan, îl datează 1784 (*Cronica Hușilor*, p. 29, în notă).

51) Șandru și colaboratorii, *Contribuții geografice la studiul orașului Huși* în *Probleme de geografie*, 1957. După ei, planul lui Iorest suferă de lipsa unor elemente care să sprijine precizarea spațială a tîrgului».

52) *Cronica Hușilor*, p. 328.

53) *Idem*, p. 322.

Preotul Gheorghe Bădescu (Bodescu)

Luptător pentru dreptate socială și libertate națională

Vîntul unui dezgheț european, vîntul cald al primăverii revoluționare, care topește și face să piară toate vechile și nedreptele orînduri, statornicite cu silnicie în viața oamenilor, sufla cu putere și peste moșia de odinioară a lui Ștefan cel Mare, peste pămîntul sfînt al Moldovei. Cei mai buni fii ai poporului, cei mai luminați cărturari și cei mai entuziaști patrioți ai Moldovei, ca, bunăoară, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri, C. Negri, M. Kogălniceanu și alții se găseau în fruntea luptătorilor pentru dreptate socială și libertate națională. Acestora li s-a adăugat apoi cu mare însuflețire preoțimea tînără a Moldovei, întărind rîndurile luptătorilor pentru lumină, pentru progres și dreptate. Din condeiele scriitorilor și din inimile aprinse ale preoților au ieșit rînduri ca acestea :

«...Suflarea dumnezeirii umplu inimile — popoarelor Europei — cu un dor de libertate», care zdrobind obezile, «izgoniră demonii despotismului și ai întunerecului și își dobîndiră acele drituri nemuritoare fără care viața omului nu are nici un preț, fără care o nație nu este decît o turmă de robi ticăloși...» [1]).

În proclamația partidului național din Moldova se puteau citi rînduri ca acestea : «Fraților, Dumnezeu a auzit plîngerile Moldovei și a ridicat palma Sa răzbunătoare asupra dușmanului nenorocitei noastre patrii ! Acum tronul lui Mihai Sturdza se clatină, ca o frunză bătută de furtună și în curînd acest tron, cuibul nelegiuirilor, ce a năvălit pe biata țară în vreme de 14 ani, acest tron sprijinit cu arma corupției și cu topuzul tiraniei se va preface în pulbere» [2]) !

Anul 1848, anul celor mai sfinte nădejdi ale tuturor inimilor însetate de dreptate și libertate, trebuia neapărat să deschidă orizonturi noi și să dea naștere unei lumi, unei vieți cu mai multă omenie, cu mai multă prețuire a omului, cu mai multă dreptate și cu mai mult spor de bine pentru masele oropsite și flămînzite. Țăranii Moldovei gemeau sub povara dărilor și a tuturor nedreptăților. «Amarul acestui geamăt, purtător de ură seculară, zămislise, de la un capăt

---

1) *Anul 1848 în Principatele Române*. Acte și documente, vol. I. București, Carol Göbel, 1902. p. 407-408.

2 *Idem* p. 457

la celălalt al țării, o durere și un adînc oftat, purtat pe melodia tărăgănată a cîntecului :

«Din Cerneț la Dorohoi
Țara-i plină de ciocoi
. . . . . .
Bate, Doamne, pe ciocoi
Cum ne bat și ei pe noi» [3]).

«În toată atmosfera pămîntului locuit de români se simțea nevoia unor prefaceri. Greul zilei apăsa fără îndurare pe umerii țăranului. Și singurul tovarăș al nesfîrșitelor lui suferințe era preotul, care prin nimic nu se deosebea de viața poporului, decît că avea știința cărții și aceea a voinței Aceluia, în fața căruia toți trebuiam să fim deopotrivă» [4]), să fim egali.

Din numărul mare al preoților moldoveni care au aderat fără rezerve la revoluția din 1848, se înalță însă copleșitoare prin hotărîre, curaj și îndrăzneală figura strălucitoare a preotului *Gheorghe Bădescu* (Bodescu) din Bîrlad. Acest preot, deși știa foarte bine «că toți bărbații care au vrut să insufle popoarelor adevărul descoperit și lămurit, precum Apostolii și chiar însuși Iisus Hristos, au fost socotiți și tratați ca niște criminaliști» !..., totuși a avut curajul să înfrunte orice riscuri și să spună adevărul, întreg adevărul. În predica ținută în ziua Pogorîrii Duhului Sfînt, 30 mai 1848, în Biserica Domnească din Bîrlad, el a spus deschis în fața credincioșilior problema necesității revoluției, problema datoriei fiecăruia de a păși fără ezitare și de a lupta pînă la moarte pentru dreptate, pentru libertate și pentru o viață mai bună a tuturor fiilor patriei. El a arătat clar că viața lipsită de dreptate și libertate nu este viață, că omul ținut în lanțuri și robie este asemenea animalului, asemenea unei fiare sălbatice și de aceea trebuie să lupte toți din toate puterile împotriva tuturor tiranilor și împotriva fiecărei tiranii. Predica acestui preot, patriot luminat și creștin adevărat era presărată la tot pasul cu «cuvinte, care intrînd în inima muritorului sînt în stare a sfărma pe toți idolii veacului, lovindu-i de piatra cea din capul unghiului» [5]).

Tema principală a acestei predici a fost *porunca iubirii,* necesitatea iubirii ca temelie sigură a oricărei fericiri *«Porunca mea aceasta este, să vă iubiți unul pe altul, precum și eu v-am iubit pe voi»* (Ioan 15, 12).

În continuare, preotul Gheorghe Bădescu arată că iubirea și unirea între frați aduce putere, iar puterea naște biruința și în felul acesta se realizează dreptatea socială și libertatea națională, bunuri care duc la fericirea întregului popor. Necesitatea iubirii și a unirii este susținută puternic și argumentată stăruitor cu exemple din trecutul creștinismului, din istoria națională și universală și chiar cu dovezi aduse din lumea fizică, din natură.

---

3) *Idem* p. 52 Cf. C. Bobulescu, *Feţe bisericeşti în războaie, răzvrătiri şi revoluţii*, 1930, p. 78.
4) C. Bobulescu, *op. cit.*, p. 78.
5) *Anul 1848 în Principatele Române, op. cit.* p. 409.

Dată fiind frumusețea formei, valoarea nepieritoare a ideilor, actualitatea de atunci și de totdeauna a predicii, conținutul ei cu adevărat duh revoluționar și puterea de a aprinde sufletele și a le îndupleca să lupte pentru dreptate și libertate, pentru adevăr și unire, pentru fericire și mîntuire, lăsăm să urmeze crîmpeie din această predică.

«Priviți, frații mei, la Hristos ; El unul a fost care a lăsat numai 12 Apostoli și cărora insuflîndu-le dragostea unirii frățești, au fost în stare de a lăți în toată lumea credința creștină. Și, prin urmare, dacă tiranii ocîrmuitori, cu ale lor unelte schingiuitoare, nu au fost în stare atunci, în veacurile cele barbare, a înăduși adevărul, apoi cu atît mai vîrtos astăzi, în veacul de aur al libertății, frăției și al unirii să ne poată înăduși simțirile noastre și prin urmare dreptățile noastre ? Au doară nu locuim cu toții același pămînt ? Nu sîntem toți frați după trup și duh ? Sculați-vă dar zic, frații mei ! Uniți-vă, toți să ne facem un trup și un suflet și să strigăm împreună cu acei buni patrioți, care au venit la cunoștința adevărului de a nu mai ține pe popor în robie, ci de a se cunoaște cu toții ca frații, ca unii ce sîntem zidiți de unul și același Dumnezeu, tot un pămînt locuim și tot de un sînge sîntem.

Nu vă sfiiți de neghina semănată de unii, ca să vă înspăimînteze sub cuvînt că vor veni turcii, căci asemenea bîrfeli sînt prăsărate de dușmanul fericirii noastre, spre a sugruma în noi toată dragostea, unirea și curajul... și a rămînea în veci jertfele cruzimei și ale împilărilor. De aceea, fraților mei, păziți-vă de a nu pica din nou în mrejele diavolului. Ascultați învățătura lui Hristos, urmați pildei sfinților bărbați ai Bisericii, care cu unire și statornicie s-au luptat pentru sfîntul adevăr și pentru slobozenia popoarelor [6]).

Priviți în lumea civilizată, vedeți și vă încredințați, că acum nu mai sînt robi, ci slobozi, nu mai este tiranie, ci fericire ! Căci astăzi lumea a pus în lucrare cuvintele Domnului : «*Să vă iubiți* unul pe altul». Nu zic să ne unim într-un suflet la împilarea fraților noștri, ci la norocirea lor. Nu trebuie să ne fie unirea infernală și barbară, ci cerească și morală» [7]). Căci unirea spre rău este urîtă atît oamenilor cît și lui Dumnezeu.

Și oare ce vor folosi acei care se unesc spre a face rău fraților lor ? Vor cîștiga laudă ? Nu. Oare acei uniți rău, care doresc a-și întemeia norocirea lor pe nenorocirea fraților lor, nădăjduiesc că vor căpăta vre-un bine în viitor ? Nu, nu...

Ei vor fi urîți de oameni și chiar de frații lor, nu numai de acei ce le-au făcut rău, dar și de acei care cunosc adevărata iubire și unire. Vor fi defăimați de toată lumea, pentru mîrșavul caracter ce au dezvăluit, văzînd împilînd pe frații lor. Și nu numai ei, dar și fiii lor și, după zicerea Scripturii, va pieri cu sunet pomenirea lor. Iar în viața viitoare vor fi supuși muncii veșnice, vor fi dați veșnicului întuneric, ca unii ce au fost în lumină și n-au lucrat luminii, ci întunericului. Și cu un cuvînt, ei vor fi fiii iadului, iar nu fiii lui Dumnezeu. Aceasta va fi răsplata lor, adică ei vor fi urîți și urgisiți,

---

6) *Idem*, p. 411.
7) *Idem*, p. 412.

atît în viața aceasta cît și în cealaltă și numele lor vor rămîne în veci înfierate cu numele blestemului, al groazei și al păcatului !!!

Însă vai ! va veni o vreme cînd chiar singur adevărul celui ce strigă : *«Ce este mai bun și mai frumos decît a locui frații împreună»* se va lupta împotriva celor ce ascund dreptatea, înădușe adevărul și țin în lanțurile împilării pe frații lor ! O ! de n-ar fi orbia unor creștini mai mare decît a păgînilor ! O ! de n-ar fi rătăcirea cea de apoi mai rea decît cea dintîi ! Căci focul și munca veșnică așteaptă pe toți aceia care se unesc spre a-și întemeia norocirea lor pe nenorocirea fraților lor» [8]).

Această predică a preotului catehet Gheorghe Bădescu din Bîrlad vădește puritatea sufletului său, curățenia inimii sale, atașamentul cald și nemărginit față de popor, precum și concepțiile înaintate și progresiste ale acestui preot. În același timp, această predică arată limpede gîndurile pe care le nutreau și simțămintele de care erau animați în special preoții tineri din Moldova în anul marilor revoluții, anul 1848. Gîndurile, simțămintele și dorințele acestui cler erau aceleași cu ale întregului popor, erau împotriva tiraniei asupritorilor de atunci. Tocmai pentru aceste motive și pentru curajul neobișnuit al preotului Gh. Bădescu, predica sa a făcut vîlvă mare nu numai în Bîrlad, ci în toată Moldova. Ea a aprins sufletele și a trezit un mare entuziasm în rîndurile poporului, dar, în același timp, aceiași predică a trezit spaimă și îngrozire în sufletele tiranilor, în sufletele celor ce asupreau poporul. Ura lor împotriva acestui brav și neînfricat preot luptător s-a dezlănțuit cu patimă în aceiași zi, căci după cum glăsuiește nota de la sfîrșitul documentului, prin care ni s-a păstrat această predică în întregimea ei [9]), «s-a și arestuit preotul în aceeași zi de ispravnicul ținutului».

Preotul Gheorghe Bădescu a fost arestat și desigur chinuit pentru patriotismul său luminat și pentru îndrăzneala sa mare și neobișnuită. El a suferit însă pentru adevăr și dreptate, pentru o viață mai bună a celor mulți și asupriți, a celor ce pătimeau ferecați în lanțurile tiraniei. De aceea numele și pomenirea acestui preot luptător se face cu laudă din generație în generație și din veac în veac, căci el este și rămîne exemplul cel mai bun al preotului atașat cu trup și suflet de poporul său și al patriotului adevărat.

Pr. Prof. SP. CÎNDEA

---

8) *Idem*, p. 413.
9) *Idem*, *ibidem*.

La «Duminica Ortodoxiei»

«Doamne, iubit-am buna podoabă
a Casei Tale».

FRAŢI CREŞTINI,

Creştinismul vine cu o învăţătură nouă şi principii morale noi, opuse lumii vechi. Pentru introducerea în lume a acestei învăţături şi a acestor principii morale s=a dat o luptă grea.

Intre luptele grele pe care le=au înfruntat creştinii sînt şi acelea pentru apărarea icoanelor. Lupta este pornită de împăratul bizantin Leon Isaurul, pe la anul 726. Acest împărat, în urma unor obiecţiuni din partea evreilor şi mahomedanilor că, prin închinarea la icoane, creştinii sînt idololatri, dă ordin ca tot ce a realizat sufletul creştin în domeniul artei să fie distrus. Ornamente, sculpturi, mozaicuri şi picturi renumite sînt condamnate la distrugere.

Orice rezistenţă din partea creştinilor era lovită în chipul cel mai necruţător. Cinstirea icoanelor, însă, era prea înrădăcinată în viaţa Bisericii creştine, aşa că nu se putea dezrădăcina uşor şi repede.

Urmaşii acestui împărat merg, din acest punct de vedere, pe acelaşi drum, pînă ce scaunul imperial este ocupat de Impărăteasa Irina. Ea convoacă la anul 787 cel de al VII=lea Sinod ecumenic la care se hotărăşte dreptul şi datoria creştinilor de a cinsti sfintele icoane.

Dar, noi luptători s=au ridicat împotriva închinătorilor la icoane, pînă cînd o altă femeie, Impărăteasa Teodora, la un alt sinod, în anul 848, pune capăt acestor tulburări. Sinodul acesta întăreşte pe cel de la 787 şi hotărăşte ca acest eveniment din viaţa Bisericii Ortodoxe să fie sărbătorit în Duminica I=a a postului mare, numită de atunci «Duminica Ortodoxiei».

Alte sinoade din secolul al XVII=lea se ocupă de cinstirea icoanelor, arătîndu=se însemnătatea şi folosul lor în cultul creştin.

Pentru întărirea sufletească a credincioşilor noştri ortodocşi, în predica aceasta vă voi vorbi despre temeiurile pe care se sprijină cinstirea icoanelor şi despre înţelesul mai larg al Duminicii Orto=doxiei.

FRAŢI CREŞTINI,

Din primele timpuri, creştinii s=au folosit de mijlocul acesta al imaginilor zugrăvite, al icoanelor, pentru a păstra amintirea persoa=

nelor de care era legată fiinţa şi viaţa Bisericii creştine. Şi cu siguranţă că imaginea cea mai dorită şi mai scumpă nu putea fi alta pentru creştinătate, decît a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Pentru a feri însă chipul Mîntuitorului de profanări din partea păgînilor, creştinii îl reprezentau pe Mîntuitorul prin imagini simbolice: ancoră, strugure, miel, peşte etc. Cu asemenea imagini se împodobeau catacombele, locaşurile de închinare şi obiectele sfinte.

Cînd creştinismul devine religie tolerată, credincioşii Îl reprezintă pe Mîntuitorul Iisus Hristos sub înfăţişarea unui bărbat cu figura bună, blîndă, curată şi nevinovată. Atunci începe pictura istorică, reprezentîndu-se şi diferite scene din viaţa Mîntuitorului. Dar, precum pe lîngă zilele în care se făcea pomenirea Mîntuitorului, s-au adăugat şi zile de pomenire a Sfintei Fecioare Maria şi a celor ce şi-au pus în întregime viaţa în slujba creştinătăţii, adică a «sfinţilor», tot aşa, alături de icoanele Mîntuitorului, s-au zugrăvit şi icoane cu chipul Maicii Domnului şi a sfinţilor, precum şi chipuri şi scene din Vechiul Testament. Sfînta Treime era reprezentată prin figura Tatălui în chipul unui «vechi de zile», după viziunea Profetului Daniil şi a Evanghelistului Ioan în Apocalips, iar Sf. Duh în chip de porumbel cum s-a arătat la Botezul Domnului.

Talente nebănuite, ascunse în cele mai umile fiinţe omeneşti se trezesc şi cresc la căldura credinţei creştine, realizînd lucrări de artă care ne uimesc nu numai prin rezistenţa lor milenară, dar şi prin ingeniozitatea execuţiei exprimînd în forme plastice cele mai adînci trăsături ale sufletului creştin.

Se pune acum întrebarea: Care sînt temeiurile cinstirii icoanelor? Iată şi cîteva răspunsuri:

Templul din Ierusalim, în care Mîntuitorul a intrat de atîtea ori, avea interiorul împodobit cu figuri de heruvimi. In Sfînta Sfintelor, unde se afla «Sicriul Legii», tronul lui Dumnezeu, străjuiau doi heruvimi de aur, Mîntuitorul n-a ridicat niciodată glasul său împotriva acestei rînduieli. El spune despre templu – aşa cum se prezenta – că este casa Tatălui Său. Deci, admite ca în această casă, unde locuieşte Tatăl Ceresc, să se găsească şi cetele de heruvimi, spre a cînta: «Sfînt, Sfînt, Sfînt, Domnul Savaot».

Este adevărat că în porunca a II-a din Lege se spunea: «Să nu-ţi faci ţie chip cioplit...». Dar, trebuie făcută o deosebire. Porunca aceasta opreşte pe evrei de la idololatrie. Este ştiut că într-o anumită situaţie din istoria lor, ei au atribuit puteri dumnezeieşti unui «viţel de aur».

In creştinism însă se face deosebire între obiectul material şi între persoana ce este reprezentată. Idolii sînt plăsmuiri omeneşti cărora li se atribuie puteri supranaturale; icoanele sînt imagini care aduc în sufletul nostru fiinţe reale, adevărate.

Mîntuitorul nu s-a pronunţat prin cuvinte categorice pentru cinstirea icoanelor, dar a aprobat cinstirea lor prin atitudinile Sale.

Cinstirea icoanelor porneşte şi dintr-o nevoie sufletească a fiinţei omeneşti, aceea de a păstra amintirea celor ce ne sînt scumpi şi a celor cărora le datorăm un oarecare bine.

Cît de scump devine tocul sau caietul, masa de lucru, sau cartea care au rămas de la un copil, pe care l-ai pierdut, cînd îţi era mai drag! Parcă fac parte din fiinţa ta şi de aceea nu te poţi

lipsi de ele cu nici un preţ. La atingerea lor, o înfiorare duioasă îţi pătrunde inima şi-ţi porţi mîna pe ele ca pe copilul tău; cît de atent eşti cu tabloul binefăcătorului tău care ţi-a întins o mînă iubitoare în clipele de grea cumpănă a vieţii! Cu cîtă recunoştinţă, respect şi dragoste priveşti tabloul, statuia sau monumentul marilor oameni ai poporului tău şi ai omenirii, creatori de bunuri spirituale sau luptători «care au plătit cu preţul vieţii curajul de a fi servit cauza eliberării de sub jug şi exploatare»!

Dar cît de mult a iubit Mîntuitorul pe oameni? Şi atunci cum să nu-i păstrezi amintirea sub orice formă.

Alături de Mîntuitorul, noi credincioşii creştini datorăm nespus de mult şi celor care au continuat opera Sa mîntuitoare: Sfinţilor. Ei nu şi-au cruţat nici viaţa, cînd a fost vorba de apărarea credinţei creştine şi a Bisericii lui Hristos. Cum să nu ne fie şi ei scumpi şi cum să nu-i avem în faţa noastră sub forma icoanelor ca şi pe Mîntuitorul Iisus Hristos?

Cinstirea icoanelor se mai întemeiază şi pe alte considerente. Apropierea de un om înţelept te poate înălţa. Solomon spune: «Inalţă înţelepciunea şi te va înălţa». Sfinţii sînt vase alese de care dacă te apropii te vor conduce pe calea celor mai preţioase virtuţi.

Ei bine, chipul lor pe care-l vedem în casele noastre sau în locaşurile de închinare ne cheamă şi ne îmbie la săvîrşirea binelui. Icoanele lor chiar prin tăcerea lor, sînt atît de grăitoare încît chiar surzenia păcatului pierde din cerbicie. Ele grăiesc, nu cu uşurinţa vorbelor, ci cu greutatea faptelor: nu cu prefăcătoria buzelor, ci cu sinceritatea inimii. Ele grăiesc fără excepţie, cu acelaşi grai înţelegători şi săracilor şi învăţaţilor şi neînvăţaţilor. Ele ne vorbesc despre trecutul Bisericii creştine. Istoria creştinismului este istoria sfinţilor, iar istoria sfinţilor ne-o povestesc icoanele. Ei sînt pilde grăitoare pentru cei ce caută drumul mîntuiriii. Chipurile sfinţilor sînt o nepreţuită şcoală a virtuţii. Pe ele intuim înţelepciunea, bunătatea, mila, dreptatea, bărbăţia, sfinţenia, evlavia, care în viaţa celor zugrăviţi pe icoane au fost realităţi.

Iată temeiuri pe care se sprijină cinstirea icoanelor. Apărîndu-le, Biserica a adus un mare serviciu credincioşilor creştini.

In lucrarea de apărare a icoanelor, femeia, spre cinstea ei, a avut un rol important. Două femei – Irina şi Teodora – întăresc prin sinoade cinstirea icoanelor. Lor li se adaugă un mare număr de binecredincioşi care ţineau ascunse aceste obiecte scumpe de ochii profanatorilor.

Biserică Ortodoxă Română a păstrat cu sfinţenie orînduielile şi aşezămintele Sfintelor Sinoade. In locurile sfinte dreptcredincioşii privesc cu evlavie mulţimea icoanelor din care unele sînt de o frumuseţe şi expresivitate neegalată şi rezistă vremii cu toată vîrsta lor înaintată.

Zugravii noştri socoteau zugrăvirea icoanelor şi a locaşurilor de închinare ca pe o îndatorire sfîntă. Alături de atîţia zugravi, dintre care cei mai mulţi anonimi, mîinile delicate ale domniţelor noastre, înconjurate de tinere cu talent, în lungile nopţi de veghe, au purtat cu evlavie acul peste pînza fină, împodobind epitafe şi alte odoare sfinte, brodîndu-le cu fir de mătase de aur sau de argint. Ele au realizat unele din «cele mai frumoase broderii din lume,

din care unele sînt considerate şi de specialiştii străini drept o comoară a artei universale».

Cîte idei, cîte sentimente şi cîte amintiri trezeşte în sufletele noastre această zi de proslăvire a icoanelor!

FRAŢI CREŞTINI,

Această duminică în care Biserica Ortodoxă sărbătoreşte restabilirea cinstirii icoanelor are o importanţă mai deosebită pentru noi. Ea duce gîndurile dreptcredincioşilor la ortodoxia românească, la ortodoxia contemporaneităţii.

Ortodoxie nu înseamnă numai desfăşurarea unor rînduieli liturgice , ci credinţa în Mîntuitorul Iisus Hristos, care a venit în lume pentru mîntuirea noastră; credinţa în tot ce a învăţat şi a descoperit El pentru a ne împăca pe noi cu Dumnezeu; Ortodoxie înseamnă credinţa Bisericii străbune care păstrează creştinismul propovăduit de Sfinţii Apostoli şi de Sfinţii Părinţi; Ortodoxie înseamnă plinătatea harului prin care credinciosul cunoaşte adevărul veşnic.

In trecutul nostru istoric, ortodoxia a fost credinţa poporului nostru, credinţa care l-a sprijinit şi întrarmat în nevoi şi în strîmtorare. Astăzi, ortodoxia îl îndeamnă pe bunul credincios la muncă stăruitoare, la ascultare şi la sprijinirea tuturor eforturilor care se fac pentru propăşirea şi viaţa mai bună a poporului nostru.

Totodată, ortodoxia propovăduieşte astăzi şi stăruie necontenit pentru pace în lume, pentru înfrăţirea tuturor oamenilor de pe pămînt, pentru dreptate şi libertate, pentru progresul, binele şi fericirea tuturor.

Iată înţelesul bogat al acestei zile, numită *Duminica Ortodoxiei.*

Să ne silim toţi să păstrăm neştirbite adevărurile de credinţă ale ortodoxiei, orînduielile ei străvechi fiind de mare importanţă pentru viaţa şi mîntuirea noastră. Să ne silim să fim fii ascultători ai ei şi făcători ai păcii. Amin.

Pr. Prof. C. TODICESCU

La Buna Vestire

«Deschide-voi gura mea şi se va umplea de Duhul şi cuvînt voi răspunde Împărătesei Maicei şi mă voi arăta luminat, prăznuind şi voi cînta minunile ei bucurîndu-mă».

Aşa am auzit cîntîndu=se în cinstea Sfintei şi Prea Curatei Fecioare Maria la slujba Utreniei de azi, aşa s=a cîntat şi se va cînta de=a pururi pentru slăvita noastră Maică. O, cît de nevred=nice sînt graiurile omeneşti ca să cuprindă strălucirea ei şi cît de neputincioase ca să cînte darurile ei!

Buna Vestire pe care o prăznuim astăzi, este una dintre cele mai frumoase pagini ale Sfintelor Evanghelii. Cine a ascultat evan=ghelia de azi, cu suflet curat, nu se poate să nu simtă mireasma curăţiei, sfinţeniei şi smereniei care împodobeşte sufletul Sfintei Fecioare. Ea era atît de curată la suflet, atît de luminată în fapte bune, încît Dumnezeu a ales=o ca pe o mireasă neprihănită. Gîn=diţi=vă că, «dacă n=ar fi fost neprihănită Sfînta Fecioară, Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, nu s=ar fi întrupat, n=ar fi coborît în trup omenesc ca să ne mîntuiască».

Cugetaţi ce suflet curat, ce gînd luminat, ce inimă împodobită în rugăciuni, ce binecuvîntată trebuie să fi fost Fecioara din Nazaret ca Dumnezeu să se sălăşuiască întrînsa, să săvîrşească taina întru=pării şi să păşească în lumea plină de păcate ca să ne mîntuiască!. In Sfînta Fecioară Maria pămîntul a dăruit pe cea mai curată şi mai sfîntă făptură prin care Dumnezeu să poată coborî în chip de om în lume. Prin aceasta Sf. Fecioară devine împărăteasa cerului şi a pămîntului, lacrimă de milă a lui Dumnezeu faţă de omenire.

Omenirea din vremea aceea trăia robită de păcat. Şi în întu=nerecul de atunci, sufletul Sfintei Fecioare era ca o candelă de lumină, ca o grădină de pace şi binecuvîntare. Viaţa ei era o năstrapă de virtute, de bunătate. Ea trăia numai pentru Dumnezeu. Era singurul loc curat de pe pămînt care putea să slujească de iesle dumnezeescului Prunc. E Fecioara despre care grăise proorocul: «Iată, Fecioara va zămisli şi va naşte fiu şi=i va pune numele Emanoil, adică cu noi este Dumnezeu» (Is. 7, 14, Mt. 1, 23).

Doamne, mare este cinstea cu care îmbraci pe cei smeriţi! Mare este taina aceasta, negrăită şi necuprinsă de minte! Dacă este o cinste mare cînd eşti mama unui întîistătător pămîntesc, apoi

cu atît mai mare e ca să porţi în braţe pe împăratul cerului şi al pămîntului. Dacă e o cunună de laudă că eşti mama unui sfînt, apoi cu atît mai mult cînd cuprinzi la sîn pe Cel ce este însuşi Sfinţenia. Dacă este o bucurie pentru orice mamă care naşte fiu, apoi ce fel de bucurie trebuie să fie aceea de a avea fiu pe Fiul lui Dumnezeu?

Intr-adevăr, taina creştinăţăţii este mare, căci mare este şi mărirea Fecioarei şi negrăită este lauda maicei lui Dumnezeu.

Toate sfeşnicile luminate ale cerului, toate cîntecele raiului, toate florile cîmpului de le-am aduna şi le-am aşterne la picioarele Fecioarei Sfinte, ar fi covîrşite de slava cu care Dumnezeu a împodobit-o. In faţa acestei slăviri, sfeşnicele se întunecă, florile se pleacă, raiul îşi ascunde faţa; numai Duhul lui Dumnezeu Cel ce s-a pogorît din înălţimea cerului, a grăit prin glas de înger cuviincioasa laudă către Maica Prea Curată: «Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu Tine. Binecuvîntată eşti Tu între femei» (Lc. 1, 28).

Ce pot adăuga slabele noastre graiuri la lauda aceasta, pe care o aduce însuşi Dumnezeu Fecioarei neprihănite? Nimic decît să strigăm plini de nădejde: «Bucură-te mîngăierea şi ocrotirea noastră întru necazuri! Bucură-te bucurie a toată lumea!»

Graiul Domnului a răsunat cu glas de tunet, peste vrăjmaşul fericirii omului. «Vrăjmăşie voi pune între tine şi femeie, între seminţia ta şi seminţia ei; aceasta îţi va zdrobi capul...» (Gen. 8, 15).

Prin femeie a intrat păcatul în lume, ea a plecat urechea ispititorului. Dar tot prin femeie avea să vie şi mîntuirea în lume: sămînţa care va zdrobi capul şarpelui. Prin femeie va veni mîntuirea. Prin care femeie? Nu orice femeie putea fi născătoare a mîntuirii, sălăşuire a voiei lui Dumnezeu. «De atunci de cînd s-a grăit acest cuvînt, cîte femei, cu inima curată, cu gîndul îngenunchiat în rugăciune n-au nădăjduit că în sînul lor de mamă poartă rodul mîntuirii? Să nu amintim decît de Eva care a născut pe Cain, de mama lui Noe, de Ana cînd a născut pe Samuil. Insă Cel ce avea să aducă mîntuirea era mai înainte de Cain, mai presus decît Noe, mai sfînt decît Samuil, mai mare chiar decît Moise».

Deci şi femeia din care avea să se nască Mîntuitorul, trebuia să fie mai curată decît toate femeile şi mai sfîntă decît toată făptura. Şi cine ar fi putut avea această neprihănire decît numai fecioara dăruită întru totul Domnului?

Adîncă taină şi nepricepută! Minune slăvită şi negrăită bunătate! Nu orice femeie ci o fecioară sfîntă va fi mama Mîntuitorului aşteptat. Greu lucru de înţeles pentru mintea omenească, dar minunat şi plin de bucurie pentru cei ce cred în puterea lui Dumnezeu.

«Căci unde vrea Dumnezeu se biruieşte rînduiala firii», de vreme ce Lui toate îi sînt cu putinţă şi nimic cu neputinţă (Lc. 1, 37).

Totuşi taina aceasta a Fecioarei care va naşte fiu şi va rămîne fecioară, Dumnezeu a descoperit-o proorocilor, pentru ca cei ce cred s-o priceapă. Astfel, lui Moise i s-a arătat sub chipul rugului de foc; «şi iată că rugul era tot un foc şi rugul nu se mistuia

deloc» (Ex. 3, 2). Iar Dumnezeu a grăit : «Moise ! Moise !... nu te apropia de locul acesta: scoate-ţi încălţămintea din picioare căci locul pe care calci, este un pămînt sfinţit» (Ex. 3, 5). Aşa şi Sfînta Fecioară cuprinde în sînurile ei focul dumnezeirii şi nu se va mistui, va naşte fiu pe Hristos Dumnezeu şi maică fiind, va rămîne fecioară nestricată ; iar sălăşluirea lui Dumnezeu într-însa o va sfinţi, va face din ea «loc sfînt» de care nu se cuvine a ne apropia decît cu cutremur şi inimă îngenunchiată.

Profetul Ezechil vede această taină ca pe uşa cea dinspre răsărit a templului noului legămînt a Bisericii care va cuprinde toate popoarele: «Şi Domnul mi-a zis: Poarta aceasta va sta încuiată şi nu se va deschide şi nimeni nu va trece prin ea căci Domnul Dumnezeul lui Israil va trece printr-însa şi va rămîne închisă» (Ez. 44, 2). Numai Dumnezeu va trece printr-însa; numai Dumnezeu se va naşte din Fecioara sfîntă şi ea va rămîne fecioară.

Cu gîndul la taina aceasta dumnezeiască, proorocul Ieremia, închinîndu-se mai înainte sfintei Fecioare, o întîmpină cu lauda lui Dumnezeu! «Domnul să te binecuvinteze locaş al neprihănirii, munte sfînt»! (Ierem. 31, 23); iar David împăratul şi proorocul inspirat de sfîntul Duh, cîntă laudele negrăite ale miresei lui Dumnezeu; «Împărăteasa, mireasa ta, stă la dreapta ta, împodobită cu aur de Ofir» (45, 10).

Iată, aşa a grăit Dumnezeu prin proorocii săi, despre femeia din care avea să se nască mîntuirea: că va fi fecioară fără prihană; naşterea ei va fi nu din poftă trupească ci prin puterea lui Dumnezeu. De accea fiind fecioară înainte de naştere, fecioară va fi şi în naştere, fecioară va rămîne şi după naştere.

Mari şi minunate sînt rînduielile tale Doamne! Toţi dreptii, toţi proorocii, toţi credincioşii s-au rugat să-i învrednicească Dumnezeu a cunoaşte pe fecioara neprihănită, prin care avea să vină mîntuirea lumii.

Ceea ce ei au dorit să vadă s-a împlinit la vreme.

Taina aceasta este departe de a o pricepe cu mintea noastră. Dar nepricepînd-o după vrednicie, ne închinăm împreună cu îngerul: Bucură-te cea plină de dar, Domnul este cu Tine! Binecuvîntată eşti Tu între femei, «fiindcă ai aflat har înaintea lui Dumnezeu» şi nici una dintre femeile pămîntului nu se poate asemăna cu Tine. Care femeie a fost în acelaşi timp fecioară şi mamă? Cui dintre femei i s-a închinat îngerul cu o închinare ca aceasta? Peste care femeie s-a mai pogorît Duhul Sfînt şi a umbrit-o cu puterea celui Prea Inalt? Care femeie a mai avut fericirea de a naşte fiu pe Dumnezeu şi a cuprinde în braţele ei pe cel necuprins de toată făptura. Nimenea şi nici una nu poate fi asemenea ţie ceea ce eşti mai cinstită decît heruvimii şi mai mărită fără de asemănare decît serafimii.

De aceea fecioarele să împletească cununi de laudă neprihănitei fecioare. Mamele să proslăvească împreună cu Elisabeta, pe Mireasa lui Dumnezeu. Elisabeta plină de Duhul Sfînt a simţit o mare bucurie şi s-a socotit prea cinstită că Maica lui Dumnezeu a venit la dînsa: pruncul a săltat de bucurie în pîntecele ei.

Cum să nu simtă această bucurie mamele, femeile, fecioarele

care se roagă sfintei Fecioare Maice şi să nu simtă ocrotirea ei peste viaţa lor?

«Fericită este femeia pe care o cercetează maica lui Dumnezeu, binecuvîntată este mama care îşi creşte odraslele sub privegherea Mariei, sfinţită este fecioara care îşi înfloreşte curăţia inimii sub ocrotirea Miresei lui Dumnezeu».

Fecioara Maria, Maica lui Hristos Dumnezeu, a fost fecioară înainte de naştere, fecioară în naştere şi fecioară a rămas şi după naştere. Că a fost fecioară înainte de naştere o spun sfinţii evanghelişti: că a fost fecioară în naştere o mărturisim pentru că Dumnezeu este cel ce s=a născut dintr=însa. Aşa cum pătrunde lumina printr=o sticlă fără a o sparge, aşa cum Mîntuitorul a înviat din mormînt fără a strica peceţile mormîntului şi cum a intrat la sfinţii apostoli, uşile fiind încuiate, aşa s=a născut Domnul Hristos din Fecioara Maria fără a strica peceţile fecioarei. De aceea naşterea aceasta feciorelnică, nu din ispită bărbătească, ci de la Dumnezeui n=a fost asemenea celorlalte naşteri. Aceasta este taina minunii puterii lui Dumnezeu. Pentru aceea toţi cei ce stăm sub acoperămîntul Maicei lui Dumnezeu şi cinstim mărirea de Fecioară şi Maică Impărătească cu care a împodobit=o Dumnezeu, să cîntăm în biserica lui Dumnezeu cîntare de preamărire şi închinăciune. «Binevesteşte pămîntule bucurie mare, lăudaţi ceruri mărirea lui Dumnezeu. Buzele credincioşilor fără încetare glasul îngerului cîntînd cu bucurie se strige Născătoarei de Dumnezeu: Bucură=te ceea ce eşti binecuvîntată între femei. Bucură=te cămara fecioriei întru care s=a sălăşluit Hristos Dumnezeu! Bucură=te că singură dintre toate femeile ai născut pe Mîntuitorul, fecioară fiind înainte de naştere, în naştere şi după naştere!

Bucură=te fecioară, ceea ce eşti mai curată ca un crin, prin care a intrat mîntuirea în lume. Bucură=te Mireasă pururea Fecioară! Amin.

Pr. Dr. N. CIUDIN

MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL. OMUL ŞI OPERA

DOUĂ SUTE CINCIZECI DE ANI DE LA MOARTEA SA

In anul 1966, la începutul lunii septembrie, s-au împlinit două sute cincizeci de ani de la moartea mitropolitului Antim Ivireanul, unul din cei mai vrednici ierarhi ai Bisericii româneşti. El a lucrat cu osîrdie pilduitoare ca: tipograf şi caligraf, sculptor şi miniaturist, cărturar şi cuvîntător bisericesc, stareţ, episcop şi mitropolit.

I. OMUL (1650-1716)

Puţine date se cunosc cu privire la copilăria şi tinereţea marelui ierarh. Se ştie că părinţii săi se chemau Ioan şi Maria şi că numele său înainte de tundere în monahism era Andrei. In scrierile sale, menţionează că era «de la Iviria» sau mai scurt îşi spune «Ivireanul».

De mic, el a fost robit de turci şi dus la Constantinopol. Fiind răscumpărat de Patriarhia Ecumenică, a trăit în preajma acesteia, ocupîndu-se de sculptură în lemn, pictură şi broderie. Tot acolo s-a călugărit cu numele de Atim, a învăţat limba greacă şi meşteşugul tiparului.

Pentru promovarea şi realizarea planurilor sale culturale, Constantin Brîncoveanu a mijlocit la Patriarhia Ecumenică şi a adus în Ţara Românească pe Antim şi l-a pus ca meşter la tipografia domnească din Bucureşti, alături de Mitrofan, fostul episcop de Huşi, şi ieromonahul Anastasie Moldoveanul. Pentru prima dată îl găsim semnat în 1691, oct., cînd tipăreşte în greceşte Pareneticile sau Învăţăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon şi unde semnează «Antim ieromonah». S-a constatat că pînă la 1694 Antim a deprins şi arta tipografică românească şi mai bine limba română. La 10 iunie 1691, Mitrofan este ales episcop al Buzăului, iar Antim rămîne conducător al tipografiei. Reuşind să înfiinţeze în anul 1694 o tipografie proprie la Snagov, unde este şi egumen, Antim îi dă acesteia posibilităţi de imprimare în limbile: română, greacă, slavă şi arabă.

Pentru probleme de ordin tipografic şi ortodox, Antim revine la Bucureşti, mai aproape de domn şi de marii ierarhi orientali care se aflau atunci în Ţara Românească. In martie 1705, Antim este ales episcop al Rîmnicului, unde întemeiază o tipografie şi dă la lumină cărţi greceşti şi româneşti. La Rîmnic, episcopul Antim se ocupă, deopotrivă, de treburile gospodăreşti şi duhovniceşti ale eparhiei. După 3 ani Antim este chemat la conducerea Mitropoliei Ungro-Vlahiei – 1708 februarie 22. «Bărbat de cinste şi evlavios, împodobit cu virtuţile ce se potrivesc cu vrednicia arhierească», el încredinţează pe toţi că-şi va face datoria fără cruţare şi fără teamă. Discursul său nu l-a rostit în limba greacă, după obicei, – erau de faţă doi patriarhi greci – ci în limba rămânească. Politica voievodului Constantin Brîncoveanu îl aduce pe Antim la 1712 în situaţia de a-şi pierde, aproape, scaunul mitropolitan.

In cele două scrisori pe care i le trimite lui Brîncoveanu, Antim, prin demnitate şi sinceritete, a muiat şi a copleşit inima lui Constantin Brîncoveanu, care s-a convins că nu se poate lipsi de sfaturile înţelepte ale încercatului mitropolit.

Sub Ştefan Cantacuzino, mitropolitul Antim şi-a văzut liniştit de mitropolie, de tipografiile de la Bucureşti şi Tîrgovişte, ca şi de ridicarea mănăstirii închinată Tutu-

ror Sfinţilor pe care o termină în anul 1715.

Noul domn, Nicolae Mavrocordat – rînduit în anul 1716 – prin politica şi faptele sale se simte singur şi izolat de ţară. In urma veştilor privind înaintarea armatelor imperiale austriece spre Bucureşti, Nicolae Mavrocordat este obligat să fugă spre Dunăre în ziua de 18 august 1716. Pe cale întîlneşte pe mitropolitul Antim pe care-l ia cu dînsul. Poposesc la Călugăreni, unde Antim îl vesteşte că trebuie să se întoarcă la turma sa după datorie şi îi arată şi scrisoarea de la Ioan Abramios, predicatorul Curţii, în care, acesta, scria că trupele austriece au intrat în Bucureşti şi că au ales domn pe Gheorghe fiul lui Şerban Cantacuzino. Nicolae Mavrocordat îl ameninţă că îi va cere socoteală la întoarcerea sa în ţară. Intr-adevăr, domnul se întoarce de la Rusciuc cu trupe turceşti şi tătărăşti şi tot atunci judecă o serie de boieri, execută pe marele vornic Patraşcu Brezoianu, care fusese ales domn şi uns de Mitropolitul Antim, şi-l cheamă şi pe ierarh la Curte. Abia ajuns aici, a fost dat jos din rădvan de soldaţii turci, care l-au batjocorit, l-au bătut şi l-au închis într-o încăpere a Curţii domneşti, împreună cu Ioan Abramios. Prin constrîngere i se cere demisia dar el a refuzat. Atunci i s-a cerut caterisirea la patriarhul ecumenic Ieremia al III-lea pe care, acesta, a trimis-o imediat. Prin gramata patriarhală, Antim era declarat «criminal şi vrăjitor», acuzat de revoluţie şi răscoală «împotriva puternicii împărăţii». Este scos din rîndul arhiereilor «şi depărtat de Mitropolia Ungro-Vlahiei». In loc de Antim i s-a dat numele de Andrei şi a fost exilat, pe viaţă la Mănăstirea Sf. Ecaterina din muntele Sinai. La curtea lui Mavrocordat s-a executat caterisirea: i s-a ridicat potcapul de pe cap, i s-a pus o tichie roşie şi i s-a citit sentinţa de exilare.

In zorii zilei, Antim a fost urcat într-un car şi dus de turci, zile şi nopţi întregi, către locul de surghiun. Ajungînd la Galipoli, aproape de rîul Dulcia, care trece prin Adrianopol (Bulgaria), rîu identificat cu Tungria, un afluent al Mariţei ce se varsă în golful Enos din Tracia, Mitropolitul Antim a fost din nou maltratat, tăiat în bucăţi şi aruncat în rîu. Această fioroasă crimă s-a săvîrşit la începutul lunii septembrie 1716. Toată ţara a rămas adînc întristată de moartea mitropolitului martir. Călătorul francez Ulyase de Marsillac scrie – pe la mijlocul secolului trecut – că asupra casei lui Colfescu a căzut blestemul pentru că l-a omorît pe Antim.

De atunci şi pînă în zilele noastre, Biserica Ortodoxă Română şi poporul nostru păstrează vie amintirea mitropolitului Antim Ivireanul, pomenindu-l în toate împrejurările. La cererea Patriarhiei Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhia Ecumenică a ridicat caterisirea mitropolitului Antim Ivireanul, prin hotărîrea din 8 martie 1966.

II. OPERA

Mitropolitul Antim Ivireauul a desfăşurat o bogată şi variată activitate în slujba Bisericii noastre, a poporului român şi a întregii Ortodoxii.

O bună parte a activităţii sale este legată de aşezămintele tipografice. Şase centre ale tiparului – Bucureşti, Snagov, Rîmnic, Tîrgovişte, Tbilisi în Gruzia şi Alep în Siria – vor lucra, deşi nu consecutiv, un sfert de veac (1691-1716) sub îndrumarea lui Antim sau a ucenicilor săi. Cărţi în limbile română, greacă, slavă, arabă şi georgiană, vor ieşi de sub teascurile acestui neobosit meşter. Dacă ne gîndim la vremea lui Constantin Brîncoveanu şi a mitropolitului său Antim, cînd găsim «culmea cea mai înaltă» a culturii româneşti în Muntenia, putem afirma justificat că în această ţară s-a desfăşurat o bogată activitate tipografică. Numai aşa putem înţelege că Antim Ivireanul, în decomun acord cu Vodă Brîncoveanu a imprimat pentru şcoală: cărţi de filozofie, ştiinţă şi literatură; pentru feciorii voievodului şi pentru voievozi cărţi de povăţuire şi îndrumări creştine politice; pentru biserici: cărţi de slujbă; împotriva propagandei eterodoxe: cărţi de doctrină ortodoxă şi de combatere a celor rătăciţi; pentru cler şi credincioşi: cărţi de învăţătură şi de zidire sufletească; pentru cinstirea sfinţilor: panegirice şi acolutii şi în fine, pentru dezvoltarea gustului de citit în popor, romanul Alexandria şi altele.

Opera sa a fost continuată de ucenicii pe care i-a îndrumat cu răbdare şi neobosite eforturi. Alături de Mihai Ştefan, George Radovici şi Dionisie Floru, care duc la Alep o dată cu literele săpate la Snagov şi ceva din meşteşugul dascălului lor, Antim, adăugăm şi tipografii din Georgia formaţi de ucenicii mitropolitului Antim. Del Chiaro, secretarul lui Brîncoveanu, afirmă că, în vremea cînd Antim era mitropolit, tipografia de la Tîrgovişte avea meşteri români, pregătiţi de meşteri care «la rîndul lor au fost instruiţi de Antim». Prin ucenicii lui Antim, arta tipografică continuă tradiţiile alese ale înaintaşilor; trecerea lor în provinciile româneşti şi peste hotare este puntea de legătură caracteristică Ortodoxiei.

Făcîndu-se ecoul clerului român şi al păstoriţilor, care doreau săvîrşirea serviciilor religioase în limba română, Antim a pus stavilă presiunilor greceşti de la Curtea lui Constantin Brîncoveanu de a introduce limba greacă în biserici. Marele ierarh, ca şi înaintaşii săi, voia să arate prin tipăriturile româneşti că limba românească este capabilă să cuprindă în graiul său adevărurile evanghelice. De aceea, el tipăreşte în anul 1693, la Bucureşti, minunata Evanghelie greco-română, aşezînd pe două coloane textul sfînt. Din această carte «oricine se putea convinge că o coloană cuprinde exact acelaşi lucru ca şi cealaltă, dar în grai diferit». Aşa dar, Antim ridică limba românească alături de limba în care fusese scrisă Evanghelia în original. După aceasta Antim tipăreşte în grai românesc părţi din Sfînta Scriptură care se foloseau la sfintele slujbe: Psaltirea 1694; Evanghelia Snagov 1697, şi pentru strană, la 1703, un Ceaslov, slavo-român, în care mai bine de 200 de pagini sînt scrise în limba română. Tot în acest an tipăreşte şi Acatistul Maicii Domnului, continuînd cu tipăriturile româneşti pînă la 24 la număr. In hotărîrea sa de a folosi limba română în cultul divin, Antim se serveşte de două argumente: unul din Sfînta Scriptură: cuvintele Sf. Ap. Pavel (I Cor. XIV, 19): «In biserică voiesc cinci cuvinte a grăi cu înţeles ca şi pe alţii să-i învăţ, decît zece mii de cuvinte în limbă străină». Al doilea argument este răspunsul patriarhului Antiohiei Teodor Balsamon, la întrebarea patriarhului Marcu al Alexandriei, cu privire la limba în care poate fi slujită Sfînta Liturghie: «Deci care sînt pravoslavnici în toate, de nu vor şti limba elinească, să slujească în limba lor avînd tălmăcite sfintele rugăciuni asemenea celor elineşti»... Textul întreg al întrebării şi răspunsului a fost aşezat de Antim în primele două pagini la cele două Molitfelnice româneşti – Rîmnic 1706 şi Tîrgovişte 1713. Şi astfel Antim, ca şi înaintaşii săi, merge cu mai multă insistenţă pe drumul tipăririi cărţilor de slujbă în graiul naţional.

In scrisul lui Antim, limba românească are un curs natural. El o dezbracă de aşezarea străină a frazei. Limba frumoasă a traducerilor lui Antim a rămas în foarte multe cărţi de cult aceeaşi pînă astăzi. El a luat de la popor şi a dat poporului. «Şi secretul dăinuirii limbii lui (Antim) peste veacuri, acesta este: a trăit lîngă popor, a simţit cu poporul şi a scris în graiul poporului».

In ce priveşte cărţile tipărite în limbi străine, Antim a susţinut prin ele nevoile Ortodoxiei persecutate de otomani; fie că aceste tipărituri mergeau în orient, fie că mergeau la orientalii refugiaţi în Occident sau la cei veniţi în ţara noastră.

Prin tipărirea de cărţi în limbi străine: greacă, arabă, slavă, georgiană, Antim a ridicat prestigiul cultural şi social al ţărilor româneşti.

In legătură cu bogata activitate tipografică a lui Antim, trebuie amintite şi cele şase manuscrise rămase de la el. Dintre acestea cel mai important şi de folos imediat a fost Didahiile, adică predicile ţinute la Mitropolia din Bucureşti.

Este interesant de observat că Antim care avea la îndemînă posibilităţi tipografice atît de bogate nu şi-a publicat această lucrare, Didahiile, care sînt rodul minunat al meditaţiilor sale, ci ele au fost tipărite abia la 170 de ani de la moartea sa martirică. Biografii şi editorii săi sînt de părere că marele ierarh nu şi-a tipărit predicile din cauza morţii sale neprevăzute şi mai ales pentru că ele nu conveneau păturii conducătoare a vremurilor sale. Didahiile s-au tipărit începînd cu anul 1886, în opt ediţii: 1886

Ioan Bianu; 1888 Constantin Erbiceanu: 1889 Ep. Melchisedec: în 1895 Dr. I. Cornoiu două ediții; 1911 N. Iorga; 1915 P. Haneș; 1962 Gh. Strempel.

Antim Ivireanul este mare orator bisericesc în limba română, el înlocuiește cazania cu predica vie, legată de viața de toate zilele, ancorată în realități, menită să biciuiască și să îndrepte stările de lucruri care contraveneau moralei creștine și eticei sociale. Din punct de vedere literar și artistic, predicile acestea «depășesc tot ceea ce s-a scris și s-a tipărit în românește pînă la acea dată prin expresivitate, vigoare și lirism».

Stilul mitropolitului Antim este natural: cum a gîndit așa a și scris. El a știut să nuanțeze stilul cu imagini artistice în așa fel, încît să fie ascultat cu plăcere și cu interes. Unele dintre imagini sînt atît de frumoase încît par ieșite «de sub condeiul vreunui mare scriitor contemporan».

In Didahii, Antim se ridică cu vigoare împotriva păcatelor epocii sale: el cheamă pe toți la o viață curată, propovăduiește dreptatea socială, respectul omului de către om, se ridică împotriva asupririi și cere unirea tuturor. In cuvîntul adresat păstoriților, la instalarea sa ca mitropolit, Antim face aluzie la situația grea a turmii sale pe care o găsește «împresurată de atîtea nevoi și supărări, de necazuri care vin de la cei din afară: jafurile, robiile, dările grele și nesuferite». Antim care nădăjduia în izbăvirea din această nenorocită situație, caută prin predicile sale să întrețină nădejdea, să mîngîie și să îndemne pe toți la unitate: «Dumnezeu este Tatăl de obște, al tuturor, pe toți ne iubește ca pe niște fii adevărați ai Lui și nu poate răbda în milostivirea Lui cea iubitoare de oameni să ne aflăm pururea în ticăloșii și în nevoi». In predica de la Soborul Sf. Ingeri, printr-o frumoasă antiteză, Mitropolitul Antim Ivireanul se ridică împotriva inegalităților sociale și a nedreptății cu care este tratată masa de nevoiași și exploatați, și arată că «cei mici au îngeri sprijinitori în Ceriu de pedepsesc pe cei ce-i obidesc».

In viața duhovnicească a păstoriților săi, Antim găsește o serie de «fapte condamnabile, de atitudini necreștine și deprinderi fățarnice pe care nu vrea în nici un chip să le tolereze». Prin focul elocinței sale au trecut: clevetirile, pîrîtorii, fățărniciile, vînzările aproapelui, lăcomiile, zavistia, exploatarea omului de către om, înjurăturile, cei care au cîte doi duhovnici, desfrîul, aceia cărora nu le convine postul, lipsa de respect față de cei mari și mai în vîrstă, frecventarea cîrciumilor, ținuta rea în casa Domnului» etc. De aceea, predicile lui Antim au fost permanent actuale, fiind copiate de slujitorii bisericești și în mare măsură pot fi folosite ca material omiletic.

Ilustrarea cărților tipărite și a textelor copiate de însuși Antim este o adevărată capodoperă a geniului artistic. Antim a fost recunoscut unanim ca un mare artist.

Cele mai frumoase miniaturi și vignete le are manuscrisul din 1713 aprilie 24, care cuprinde «Invățături pentru Așezămîntul cinstite mănăstiri a Tuturor Sfinților». Manuscrisul este legat în piele și prima scoarță are podoabe georgiene lucrate în aur. Ele încadrează chipul profetului David. Deosebit de ingenios este lucrată stema mitropolitului Antim. Ea cuprinde mitra, sceptrul și cîrja. Lîngă stemă sînt încadrate simetric inițialele: A. I. M. U. Pe verso filei a șasea este desenată în peniță, încadrată în ramă pătrată, biserica mănăstirii Tuturor Sfinților, cu două turle.

Miniaturi deosebit de frumoase are manuscrisul Chipurile Vechiului și Noului Testament, care se păstrează la Academia Duhovnicească din Kiev. O fotocopie a acestui manuscris se păstrează și la Academia Republicii Socialiste România – București. Cele 21 de file cuprind figuri, chipuri desenate cu finețea celui mai iscusit meșter în condei și în culori vii și proaspete aplicate pe faldurile costumelor. Formele de medalioane ale chipurilor din genealogie sînt asemănătoare cu acelea de pe coloanele din naosul și pronaosul mănăstirii din Snagov.

Ca o mărturie a calităților de *sculptor* în lemn a lui Antim, au rămas porțile de la intrarea în biserica zidită de el. Aceste porți stîrnesc admirația noastră și a vizitatorilor străini. Ele au servit de model pentru atîtea generații în cei peste 250 de ani de la lucrarea lor.

In anul 1715, Mitropolitul Antim termină de zidit şi de împodobit cu picturi frumoase şi sculpturi bogate în piatră şi lemn *mănăstirea închinată Tuturor Sfinţilor* şi care avea să-i veşnicească amintirea şi să-i poarte numele. Mănăstirea a fost zidită şi împodobită aşa cum se vede ilustrată de mîna ctitorului în tabloul votiv din Aşezămîntul său. Biserica este de plan trilobat cu un pridvor marcat prin 12 coloane de piatră sculptată în stilul vremii (brîncovenesc).

Pictura bisericii a fost executată de Preda, acela care a pictat atîtea biserici brîncoveneşti. In anii 1860-1863 şi în 1950 ctitoria lui Antim a fost repictată. Pictura din anul 1950 executată de Costin Petrescu şi alţii a ţinut seama de vechea pictură şi de regulile Erminiei. Mitropolitul Antim a început şi un paraclis care din cauza sfîrşitului său, neaşteptat, a rămas neterminat. Matei Ruset, soţia sa Stanca şi fica Zoiţa l-au terminat. Pictura paraclisului este executată de Gh. Tattarescu în 1860. In anul 1951 paraclisul a făst «zugrăvit din nou pe zid verde».

Ctitoria lui Antim a fost şi un aşezămînt de cultură. Aici au funcţionat două tipografii în care s-au imprimat cărţi în limbile română şi greacă. Tot aici a funcţionat şi o bibliotecă. Această mănăstire a îndeplinit şi un important rol filantropic prin ajutorarea, mîngîierea suferinţei şi îngroparea celor săraci.

Menţionăm că în chiliile acestei mănăstiri a funcţionat un seminar, înfiinţat în 1836 iar, în cîteva încăperi – în 1840 – au fost adăpostite Arhivele Statului. Intre ctitori este trecut şi episcopul Iosif, înmormîntat la această mănăstire. Tot aici, lîngă biserică, este înmormîntat – în 1846 – episcopul de Argeş, Ilarion, sfătuitorul lui Tudor Vladimirescu.

In activitatea gospodărească a lui Antim, la Rîmnic, intră şi lucrările de restaurare de la Mănăstirea Cozia cum şi cele de la Mănăstirea Surpatele ş. a.

Ca semn vizibil al darurilor pe care le-a avut Antim Ivireanul, găsim sculptat deasupra uşii de intrare de la biserica zidită de el simbolul vieţii sale: melcul care-şi duce cu sine toată povara vieţii. Tot aşa a venit şi Antim la noi, cu toată podoaba darurilor sale, în suflet.

Ca un act intim, sufletesc, pot fi socotite şi cele două icoane în mozaic aşezate în pronaos: una a Sfintei Fecioare Maria şi cealaltă a Sfintei Agata. Prima este numele de botez al mamei sale: Maria; a doua redă visul pe care l-a avut înainte de a zidi mănăstirea.

Doi patriarhi de la Ierusalim – Dositei al II-lea şi nepotul său Hrisant, – urmăreau prin activitatea lor administrativă ridicarea Scaunului patriarhal de Ierusalim mai presus decît autoritatea Scaunului ecumenic din Constantinopol. Ei se sprijineau în aceste deziderate îndeosebi pe averile bisericilor închinate din Ţara Românească şi Moldova. Călugării mănăstirilor închinate primiseră ordinul ca să se considere şi să se manifeste legaţi direct de Sf. Mormînt, încălcînd drepturile Patriarhiei ecumenice; fără a pomeni la Sfintele Slujbe nici chiar pe arhiereul locului. Patriarhul Hrisant socotea mănăstirile închinate, ca pe nişte izvoare de venituri şi ca pe nişte «proprietăţi ale sale».

Antim s-a plîns patriarhului ecumenic Atanasie al V-lea despre amestecul abuziv al lui Hrisant Notaras în treburile Bisericii Ţării Româneşti cerîndu-i explicaţii. Acesta îi răspunde că-i dă voie să conducă turma încredinţată lui, ţinînd seama de «canoanele strămoşilor şi legile dumnezeieşti». Răspunsul l-a mulţumit pe Antim, dar el reia cu vehemenţă şi demnitate problema şi scrie că nu se poate spune că în Ungro-Vlahia se află «mănăstiri supuse patriarhului Ierusalimului sau altui patriarh căci n-au fost vreodată şi nici nu vor fi în Ungro-Vlahia mănăstiri supuse vreunuia dintre patriarhii eparhiilor străine, ci, toate acestea sînt sub a noastră cîrmuire, în care şi cînd săvîrşim jertfa cea fără de sînge stăm numai noi pe sfîntul scaun şi nu patriarhul Ierusalimului».

Referindu-se la dispoziţiile ctitoriceşti ale domnilor mai dinainte, prin care se miluiau unele patriarhii din veniturile mănăstirilor şi bisericilor clădite de domni, Antim arată că, aceste dispoziţii nu exclud datoria pe care o au preoţii slujitori «de a pomeni pe arhiereii ţării». Bisericile din Ţara Românească «sînt închinate o dată lui Dumnezeu, ele nu pot fi închinate bisericii Sf. Mormînt». Iar dacă patriarhul ecu-

menic este dispus să renunțe la dreptul canonic de a fi pomenit în biserici, exclusiv în întreaga lume ortodoxă, în favoarea patriarhului Hrisant, să-i comunice și lui «ca să avem un singur patriarh, pe el, iar nu doi», «nici noi nu putem să-i dăm drepturile noastre». Relațiile au fost întrerupte doi ani, pînă în 1712, cînd Antim îi scrie prin vistierul Grigoraşcu. Corespondența dintre ei pînă la 1714 arată că s-au mărginit la probleme tipografice. In 1715, Hrisant întărește printr-o gramată, ca și patriarhul ecumenic Cozma, Așezămîntul pentru ctitoria lui Antim. In 24 martie 1716, Antim Ivireanul scrie patriarhului Hrisant despre situația grea în care se găsește cauzată de «intrigile țesute în jurul său».

Incă în prima jumătate a secolului al XVII-lea s-au desfășurat acțiuni deosebite de apărare a Ortodoxiei și de tipărire a Doctrinei Ortodoxe împotriva propagandei protestante și catolice. Cea mai profundă impresie asupra ortodoxismului a făcut-o Mărturisirea de credință, tipărită în 1629 în limba latină la Geneva și în limba greacă în 1633 – în numele patriarhului Chiril Lucaris. Dar prin Mărturisirea Credinței Ortodoxe, alcătuită de Mitropolitul Petru Movilă al Kievului și aprobată de Sinodul de la Iași (15. IX-27. X. 1642), s-a dat răspunsul cuvenit propagandei calvine. Mai tîrziu, în 1690, s-a tipărit la București de către Episcopul Mitrofan al Hușilor, prin îngrijirea și lucrarea lui Meletie Sirigul: „*Întîmpinare la Principiile Catolice și la chestiunile lui Chiril Lukaris și Manualul lui Chir Dosithei Patriarhul Ierusalimului, împotriva rătăcirii calvine*". De asemenea, prin lămurirea și apărarea lui Carioflis, intitulată „*Manual despre cîteva nedumeriri și dezlegări sau despre cercetarea și confirmarea unor dogme necesare ale Bisericii*", în limba greacă – tipărită în 1697, la Snagov, de către Antim, se mai dă încă o ocazie de combatere a calvinismului.

Pentru apărarea Ortodoxiei și pentru combaterea rătăcirilor dogmatice apusene s-au remarcat, la finele secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, mai mulți cărturari din Țara Românească și Moldova printre care era și Antim. In anul 1690 s-a tipărit la București în tipografia domnească „*Manual contra schismei papistașe*". Radu Greceanu a tipărit în 1691 în limba română „*Pravoslavnica mărturisire*" a lui Petru Movilă, iar în 1699 Antim a tipărit aceeași lucrare în limba greacă. Și tot acum în limba română „*Carte sau lumină*", cu drepte dovediri din dogmele Bisericii Răsăritene asupra dejghinării papistașilor», și lucrarea „*Învățătura dogmatică a prea sfintei Biserici a Răsăritului*". Ca episcop de Rîmnic, Antim a tipărit una din cele mai frumoase și bine imprimate tipărituri: „*Tomul bucuriei*" și în 1710 Gheorghe Radovici, ucenicul său, a tipărit în Tîrgoviște „*Panoplia Dogmatică*".

Actul unirii unei părți a românilor din Transilvania cu Roma a făcut o impresie profundă mai ales asupra cercurilor bisericești și asupra poporului din Țara Românească. De aceea, au căutat cu toții prin toate mijloacele să limiteze efectele acestui act. In fruntea acestor acțiuni găsim pe Voievodul Constantin Brîncoveanu care în înțelegere cu Antim trimite pe Mihai Iștvanovici pentru a tipări în Bălgrad – Alba Iulia cărți de întărire duhovnicească. In iulie 1701, Brîncoveanu îi îndeamnă pe românii braşoveni să-și păstreze legea întru care s-au pomenit. Mai tîrziu Mitropolitul Antim le sfințește preoți și diaconi și le trimite Sfîntul Mir. Datorită acestor legături susținute de Antim Ivireanul, Brîncoveanu și alții, românii ortodocși din Braşov cer împăratului (1711-1713) «să-i lase să trăiască în pace, într-această lege veche grecească»; «mai bucuroși sîntem a muri – spuneau ei – decît cît de puțin să ne schimbăm din lege».

Zelul mitropolitului Antim pentru susținerea Ortodoxiei din orient continuă. El a trimis – în 1713 – cărți ca să se împartă în dar la bisericile Sfintei Cetăți a Ierusalimului, a ajutat la înființarea unei tipografii grecești în Constantinopol, pentru a se putea lupta «împotriva dușmăniei neîmpăcate a apusenilor». Intre 1712-1715 Antim a tipărit la București «Istoria Patriarhilor din Ierusalim», a Patriarhului Dositei al Ierusalimului, prin grija nepotului acestuia, Patriarhul Hrisant. Lucrarea în 12 volume apăra drepturile canonice ale Sfintei Cetăți.

Legăturile mitropolitului Antim

cu Orientul s-au extins și la credincioșii din Patriarhia Antiohiei: greci și arabi, asupra cărora «jugul otoman aducea mari nenorociri, cu multe dări, greutați și osteneli». La îndemnul Patriarhului Atanasie al III-lea Dabbas și al Domnului Constantin Brîncoveanu, Antim, «tipograful abil», tipărește în 1702 Liturghierul grecesc și arăbesc; în același an, Ceaslov grecesc și arăbesc pentru folosința preoților și credincioșilor din Patriarhia apostolică a Antiohiei. La plecarea spre patrie, Patriarhului Atanasie i se oferă și tipografia arabă de la Snagov. El a tipărit în patria sa, în anul 1706, Psaltirea arabă, cu stema domnească a Țării Românești. O parte din această tipografie, aceea de la Mănăstirea Sf. Ioan din Saeg din sudul Libanului, a fost reorganizată și publică pînă în zilele noastre cărți bisericești și școlare. In lucrarea «Sfătuiri creștine politice» – tipărită în anul 1715, în versuri grecești –, adresată lui Ioan Ștefan Cantacuzino, Antim îndeamnă pe voievod «să-i fie milă de ei, de creștinii ortodocși de limbă arabă, căzuți în robie», pentru că ei se găsesc «în locurile păgînești». Prin aceasta, Antim, Brîncoveanu și Ștefan Cantacuzino ocrotesc creștinii din Orient.

Deși identificat cu aspirațiile patriei sale adoptive, pentru care a lucrat și a pătimit, cu toate acestea Antim Ivireanul n-a uitat Iviria și nici poporul din rîndul căruia s-a ridicat. Pentru dezvoltarea culturală a Georgiei le-a trimis acolo pe cel mai bun tipograf al său, Mihai Ștefan sau Istvanovici, care a tipărit între 1709 și primăvara anului 1712 nu mai puțin de zece cărți. Tipografia a continuat să lucreze și după plecarea lui Mihai Ișvanovici în Olanda, fiind condusă de meșteri georgieni, ucenici ai acestuia.

In dedicația manuscrisă a Mitropolitului Antim către Constantin Brîncoveanu, de pe Liturghierul tipărit de Mihai Ștefan acesta compară fapta lui Brîncoveanu și tipăriturile făcute în cele patru limbi, cu un rîu din care au curs patru izvoare: «tiparnița românească, cea elină, arabă și cea iverica», rîu pe care îl aseamănă cu cel din Rai, din care au pornit cele patru rîuri biblice: Fison, Gheon, Tigru și Eufrat.

La împlinirea celor 250 de ani de la sfîrșitul mucenicesc al mitropolitului Antim Ivireanul, slujitorii și dreptcredincioșii din Mitropolia Moldovei și Sucevei pomenesc cu deosebită cinste numele ierarhului Antim și caută în viața și opera sa izvoare pentru lucrarea mîntuitoare pe care o îndeplinesc.

Pr. MIHAI MĂNUCĂ

BIBLIOGRAFIE

1) Arhiereu Ghenadie Enăceanu. *Mitropolitul martir Antim Ivireanul. Așezămîntul său.* Rev. Biserica Ortodoxă Română an. VIII, 1884.
2) Idem, *Conaica Sfîntă.* B. O. R. 1885.
3) P. Haneș, *Antim Ivireanul. Predici*, București 1915.
4) *Istoria Bisericii Române I-II.* Ediția Pr. prof. Gh. Moisescu, 1958.
5) N. Iorga, *Istoria literaturii române, secolul al XVIII-lea*, I. București 1936.
6) N. Iorga, *Istoria Bisericii românești* II, 1932, ed. II.
7) Gh. Strempel, *Antim Ivireanul, Predici*, București 1962.
8) Albala Radu, *Antim Ivireanul și vremea sa*, București 1962.
9) Mihnea Gheorghiu, *Mitropolitul Antim Ivireanul în Balade*, București 1956.
10) V. Vătășianu, *Istoria Artei feudale*, București 1964.
11) N. Șerbănescu, *Istoria Mănăstirii Snagov*, București 1954.
12) D. Teodor, *Despre Antim Ivireanul* — în Revista Studii Teologice an VII, 1955.
13) D. Russo, *Studii istorice greco-române*, vol. II, București 1939.
14) D. P. Bogdan, *Viața lui Antim Ivireanul*, în rev. B. O. R. 1956, p. 679.
15) Pr. N. Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf* — Ibidem.
16) Prof. V. Brătulescu, *Antim Ivireanul miniaturist și sculptor* — Ibidem.
17) Pr. Prof. A. Ciurea, *Antim Ivireanul predicator și orator.* Ibidem.
18) Prof. V. Brătulescu, *Ctitor de lăcașuri sfinte.* Ibidem.
19) Diac. I. Rămureanu, *Antim Ivireanul luptător pentru Ortodoxie.* Ibidem.
20) Prof. T. M. Popescu, *Antim Ivireanul apostol și mucenic al dreptei credințe.* Ibidem.
21) Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche.* Tom. I, București 1903.
22) V. Penescu, *Antim Ivireanul, Arta literară în Didahii*, în Cronica, 3 septembrie 1966.
23) Virgil Cîndea, *Antim Ivireanul — o figură luminoasă de cărturar*, în Scînteia 13 septembrie 1966.
24) Acad. Republicii Socialiste România, *Istoria literaturii române* vol. I, București 1964.

«CÎND AM FOST LA RĂDĂUȚI DE'NVĂȚAM CARTE...»

Insemnările din diferite cărți sînt, după cum se știe, revelatorii în legă-

tură cu unele evenimente importante istorice-sociale etc.

Pornind de la studiile recent apărute, – al Prof. Ştefan Bîrsănescu despre *Şcoala greco-slavo-română de la Mănăstirea Putna*, în *Revista de Pedagogie*, an XV Nr. 6 şi al prof. Petru Rezuş în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, 1966 Nr. 7-8, – putem adăuga unele însemnări interesante din două cărţi de la biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan din Suceava.

1) Este vorba de un exemplar – nr. inv. 415 – al *Divanului sau Gîlceava înţeleptului cu lumea* a lui Dimitrie Cantemir, tipăritură cu text paralel român şi grec, din anul 1698 la Iaşi. Cartea a fost a Mănăstirii sf. Ilie de lîngă Suceava, iar numeroasele însemnări de pe această preţioasă tipăritură au fost publicate la vreme în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1960 nr. 5-6, pag. 387-389. Dar, cu ocazia înnoirii legăturii, s-a mai găsit sub foaia de legătură de la urmă o importantă notiţă care ne dezvăluie că această carte a servit şi ca manual de învăţătură pentru ucenici mai avansaţi care, dat fiind textul paralel româno-grec, se străduiau la episcopia din Rădăuţi cu pătrunderea în tainele limbii greceşti.

Iată textul acestei însemnări scrisă în româneşte, cu cirilice cursive:

„*Această carte, adecă Divanul sau Gîlceava lumii cu înţeleptul sau a trupului cu sufletul este a mănăstirii a lui sfeti Ilia ot Suceavă : şi am luat-o eu Ion Cogâlniceanul fiul lui Costandin Cogăl[nicean] cînd am fost la Rădăuţi de'nvăţam carte şi atunce era egumăn Sava Scorţăscul; şi am ţinut-o eu şi păn amu tot la mine este*" *iscălit Ion Cogăl-[niceanu].*

Hîrtia care acoperea data însemnării nu s-a putut îndepărta complet, rămînînd liberă numai cifra 40, probabil partea ultimă a anului 1740. Un Sava este amintit ca egumen în documentul din 1761 ianuarie 9, care confirmă stăpînirea mănăstirii asupra jumătate din satul Milişăuţi. (E. Costea, *Mănăstirea Sînt Ilie*, C. 1940, Anexa XXXVI, pag. 145).

Dacă la episcopie funcţiona o şcoală de pregătire pentru preoţie cu obiectele de studii necesare, apoi pentru fii de boieri şi răzăşi, care aveau în vedere vre-o slujbă de diac de divan, logofăt de cancelarie, se vede că se preda, în funcţie de gătirea unui dascăl vrednic, pe lîngă slavonă, în epoca de influenţă grecească, în speţă în timpul domniilor fanariote, şi limba grecească. Şi la Episcopia Rădăuţului, deci a funcţionat, alăturea de puternicile focare de cultură de la Putna şi Moldoviţa, învăţămînt cu dascăli iscusiţi, ceruţi deja de trebuinţele cancelariei episcopale, călugări cărturari anonimi, capabili de a strînge ucenici în jurul lor. Unii vlădici, ei înşişi ridicaţi din tagma tahigrafilor, îşi aduceau copişti favoriţi, ca Episcopul Efrem de la Moldoviţa, şi ca Anastasie pentru care a lucrat «mult păcătosul» Ioan (Ivanco) la Episcopia Rădăuţului un Liturghier în 1641, astăzi în Dragomirna (I. Iufu. *Mănăstirea Moldoviţa centru cultural...* în *Mitrop. Mold. şi Sucevei*, 1963 nr. 7-8, pag. 442). Sub Episcopii Varlaam şi Iacob Putneanul, a funcţionat chiar o tipografie, mijloc de răspîndire a cărţii şi culturii.

Cît despre persoana acestui Ion Cogâlniceanul fiul lui Costandin, boiernaş răzăş, găsim că Grigore Ioan voievod «îi face ştire» unui Costandin Cogîlniceanu, biv vel stolnic i vel sărdariu, printr-un zapis din anul 7270 (1762) feb. 3, să cerceteze «jaloba boierului nostru Ştefăniţă Iamandi biv vel jic[niceriu]...» (N. Iorga, *Boieri şi răzăşi...* în *Analele Acad. Rom.* seria II T. XXXV Mem. secţ. ist. Buc. 1913 p. 45).

2) Nu mai puţin revelatorii despre mersul învăţămîntului în partea aceasta a Moldovei de sus sînt nişte notiţe şi iscălituri dintr-un manuscris cu *Istorii persăşti „scoasă de pre limba grecească"*. din anul 1779, din aceeaşi bibliotecă, (nr. inv. 1411 Ms. nr. 5).

Este notiţa din martie 1797 a unui oarecare *Misail Toacă*, după aparenţă un monah, căruia Episcopul Dositei Herăscu al Rădăuţului i-a încredinţat funcţia de supraveghetor, sau chiar învăţător de limba «moldovenească» la „*şcoala normalnică*" care funcţiona în localul clădit de episcop, mai mult pe cheltuiala sa personală, în curtea bisericii sf. Dimitrie din Suceava şi care se simte îndemnat să-şi adauge la iscălitura sa cu cerdac, în limba română, atributul de „*Lehrer von Sutzawa*" în limba germană. Tot pe această foaie găsim iscălitura unui *didascalos Miron* din ian. 1798.

Aceasta ne lămurește că școala aceasta »normalnică» nu era o simplă școală elementară, deși termenul «normal» este «fluctuant» (vezi Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania.* 1774-1805. București 1966, pag. 27 nota 2, de folos și pentru starea din Bucovina supusă aceluiași regim școlar austriac), ci o școală dintr-unul din centrele orășenești din provincie (Suceava, Rădăuți) cu un ultim an superior pregătitor pentru gimnaziu, școală în care la Suceava se planificase de episcop inițierea în limba greacă, printr-un învățător plătit din nou inființatul fond școlar.

Cunoașterea limbii grecești îl ajută și pe «tinerelul» ucenic al școlii de la Putna și viitorul episcop Isaia Baloșescul să învețe limba germană după un Διδάσκαλος τῆς γερμανικῆς γλώσσης al lui Mihail Papa Gheorghiu, scurt manual învățător de limba germană, tipărit la Viena în 1772, exemplar înzestrat cu iscălitura cu litere latine în limba germană a lui *Isaias Baloscheskul*. Cartea se află în biblioteca de la mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava, Fondul Mitropolitan.

Dar în cele din urmă, la ordinul stăpînirii habsburgice sînt aduși cunoscători de limba latină «Normalschullehrerii» ardelenii Anton de Marki «interimar director de dascăli», autor al unei gramatici de limba română (în germană), un Franz Thallinger.

Altă însemnare din același manuscris, care interesează de astădată învățămîntul mediu, este aceea a unui *Petrache Daşchevici*, care în anul 1846, după ce iscălește românește, adaugă în limba germană Peter Daskiewicz, dar cu arătarea în limba latină că este „*studiosus primae gramatical classis zu Czernowicz pro anno 1846*".

Invățămîntul mediu se împărțea pe atunci în trei cicluri și anume: primul ciclu consta din trei clase gramaticale (rudiment, gramatica, sintaxa), ciclul al doilea se compunea din două clase «umanität» (poetica și retorica), urmînd ultimul ciclu cu două clase filozofice, menite să facă trecerea spre învățămîntul superior, universitar, clase din care se acorda deja de către «Consistoriul episcopesc» burse celor ce dădeau declarații că vor să intre în cler, înscriindu-se la Institutul teologic. (*Festschrift zur hundertjährigen Gedenkfeier der Gründung des Gymnasiums. 1808-1908, cu istoricul* scris de Răwurzer, 1908 pag. 8).

Privitor la acest Petrache Daşchevici, vom menționa că aparținea unei familii răzășești de cărturari, dintre care un Nicolai Daşchevici, preot în Milișăuți cu Bădeuții lui Ștefan cel Mare, se încumetă a publica în anul 1877 un voluminos *Tratat de Agricultură practică*, cu numeroase figuri de mașini agricole în text (416 pagini), în editura H. Pardini, situîndu-se astfel între promotorii unei agriculturi raționale la noi.

I. ZUGRAV

ȘTIRI NOI DESPRE BISERICA SF. NICOLAE DOMNESC DIN IAȘI

Cercetînd felul cum a fost publicată pînă acuma pisania Bisericii Sf. Nicolae din Iași, am constatat, cu surprindere, că de fiecare dată a fost publicată cu oarecare lipsuri și greșeli de lectură[1]). Evident că din cauza aceasta s-au dat și traduceri greșite într-o serie de lucrări referitoare la această biserică.

Noua lectură, făcută împreună cu doi cercetători de la Institutul de istorie al Academiei Republicii Socialiste România, Filiala Iași, este următoarea:

„† Въ имѧ w҃ца и с҃на и с҃тго Дх҃а Їѡанъ Стефанъ Воєвода Бж҃їею Мл҃стю г҃пдрь земли Молдавскои снъ г҃спдна Богдана воєводы изволи и създа сѣи х҃рам[ъ] въ памет и въ молба с҃тго їерарха и чюдотворца Никол и въ задѹшїє ѕсошнхъ дѣд[2]) и родїтеле и Братїа[3]) наша и за здра-

---

1) *Melchisedec, Notițe istorice și arheologice*, București, 1885, p... : N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, vol. II, București, 1908, p. 135; *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1958, p. 104 și 108; C. Bobulescu, *Inscripții din bisericile Iașului*, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

2) În *Repertoriul etc.* s-a publicat Гдъ, ceea ce a schimbat sensul traducerii ultimei părți a pisaniei.

3) *Idem, ibidem.*

вїє на[ш]его гспдтва и чнд нашихъ иже и създати почина-
хомь въ лѣтw [S]ЦЧД иц҃а юнїа
а и съвръшисѧ въ д-шное лѣто
мц҃а авгст ї [4]).

Traducerea acestui text este următoarea : «In numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, Ioan Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu Domnul Ţării Moldovei, fiul Domnului [5]) Bogdan Voievod a voit şi a zidit acest hram [6]) pentru pomenirea [7]) şi pentru rugăciunea Sfîntului ierarh şi făcător de minuni Nicolae şi pentru sufletele [8]) adormiţilor bunicului şi părinţilor şi fraţilor noştri [9]) şi pentru sănătatea domniei noastre şi a copiilor noştri ; pe care am şi început a o zidi în anul 6999 luna iunie 1 şi s-a terminat în al 7000-lea an, luna august 10» (1491).

Intr-un studiu publicat în 1961 [10]) s-a arătat că Biserica Sf. Nicolae Domnesc a început a fi repictată de Antonie Ruset în 1677 şi că lucrarea s-a terminat în primăvara anului 1680 de către Gheorghe Duca. De asemenea, în aceeaşi lucrare, s-a menţionat că biserica a suferit alte transformări în secolul al XVIII-lea [11]). Dar, se pare că pictura făcută în timpul domniei lui Antonie Ruset şi Gheorghe Duca a fost distrusă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, deoarece cronicarul Enachi Kogălniceanu ne informează că biserica a fost repictată de Ioan Mavrocordat între anii 1743-1747. Acest domnitor, după cum scrie cronicarul amintit, a «adus meşteri străini zugravi de au pus de au zugrăvit biserica cea mare a curţii peste totu, pe dinlăuntru, cu multă cheltuială, zugrăvindu-se şi pe sine cu doamna şi cu toate beizadelele..., zugrăvindu-şi pe tot neamul lui şi pe alţi domni ce au fost ctitori la acea biserică de mainainte». In acelaşi timp, Ioan Mavrocordat a făcut pentru preoţii care deserveau biserica «zece perechi de veşmînturi nouă, cumaşuri frumoase cu firu, şi trei rînduri de poale la icoane, unele cu semnul ţării». El a luat, făcînd un gest de autoritate nepermis, două sfeşnice de argint de la Mănăstirea Secu pe care «le-a stricat şi au făcut şase mai mici» pentru Biserica Sf. Nicolae Domnesc. Tot Ioan Mavrocordat a dăruit acestei biserici şi opt candele mari de argint [12]). Dintre aceste odoare nu ni s-a păstrat însă nici unul.

Prin urmare, resturile de frescă păstrate astăzi din Biserica Sf. Nicolae Domnesc nu pot fi atribuite lui Antonie Ruset şi Gheorghe Duca, ci lui Ioan Mavrocordat, fiind executate între anii 1743-1747.

S-a mai scris că la intervenţiile sale Mitropolitul Dosoftei a obţinut în 1680 o tipografie de la Patriarhul Ioachim al Moscovei, pe care a instalat-o în chiliile de la Sf. Nicolae Domnesc, unde s-a tipărit, între anii 1681-1686, *Vieţile Sfinţilor* şi alte lucrări [13]). Nu s-a precizat însă că tipografia a fost cumpărată cu 241 ruble. Cînd s-a fixat preţul tipografiei s-a indicat cantitatea şi felul literelor precum şi toate părţile ei. Considerăm necesar să redăm cuprinsul acestei informaţii, pentru a ne da seama din ce consta o tipografie în acea vreme.

Astfel, în inventarul întocmit cu ocazia expedierii tipografiei la Iaşi se arată că s-au trimis «patru puduri litere de evanghelie, cuvinte şi *cvadrate* şi *spaţe*", «patru puduri litere nichitice, cuvinte şi *cvadrate* şi *spaţe*", «două puduri litere mărunte, cuvinte şi *cvadrate* şi *spaţe*" adică «peste tot litere de cositor, 10 puduri». După aceea s-a consemnat că s-a trimis o «maşină tipografică de lemn, pe alocuri ferecată cu feru», şi celelalte unelte, ca: «un teascu şi un *urehu* greutatea în ele patru puduri de aramă» ; un *torel* cumpănind două puduri» ; un *piamu* în cumpănă de un pud, fără un petrariu... Peste tot unelte de aramă în cumpănă de 7 puduri, 11

---

4) La Melchisedec, N. Iorga şi C. Bobulescu Иное, ceea ce l-a făcut pe primul şi ultimul să traducă «în şapte mii şi un an», deci 1493, în loc de în al 7000-lea an, adică 1492.

5) N. Iorga, tradus prin *Dumisale*.

6) În *Repertoriu* s-a tradus «această casă».

7) *Ibidem*, s-a tradus cuvintele Въ памет prin «întru amintirea, pomenirea».

8) *Ibidem*, Задушїе s-a tradus prin «pomenirea».

9) *Ibidem*, spre deosebire vezi p. 108.

10) N. Grigoraş, *Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi*, Mitropolia Moldovei şi Sucevei nr. 3-4/1961, p. 213-235.

11) *Ibidem*, p. 221.

12) Enachi Kogălniceanu, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la domnia întăia şi pînă la a patra domnie a lui Constantin Mavrocordat*, în Let. III, ed. II-a, p. 207.

13) N. Grigoraş, op. cit., p. 232-233.

griveni şi jumătate»; «o ladă de lemn cu şuruburi de feru, iar în ea nişte cadrurele de feru cu şuruburi şi două marzane de feru şi trei *marzane* de lemn, două fraşchete de feru şi un timpanu de lemn încleit cu piele de viţăl; în ea două *conţuri de hîrtie*, două postavuri porumbii». La acestea se adaugă «manivelă, *colovret* patrat ferecat cuferu, la manivelă încuietoare cu ştocaldă, 4 stele de feru şi în ele 4 cue întărite, 4 verigi de stele, 2 chiotori sub colovretu şi o cheie tot de feru»[14]).

Intrarea lui Alexandru Ipsilanti în Iaşi, în 22/23 februarie 1821, a fost astfel consemnată de un preot, pe foile unui prohod al Bisericii Sf. Nicolae Domnesc: «Aicea am însemnat, ca să se ştie, că în anul 1821, februarie 23, au venit feciorul lui Ipsilanti în Iaşi şi era miercuri şi iaru au tăiat pe toţi turcii, cîţi au avut beşleaga în Iaşi şi preste toată Moldova strîngînd oaste, ca să miargă la turci şi să facă bătălie ca să ia pe Ţarigrad şi n-au putut lua»[15]).

N. GRIGORAŞ

ZUGRAVII SUCEVENI: VASILE CHIŢĂSCUL ŞI VASILE SULIMAN

(Figuri de seamă în istoria artei româneşti de la începutul secolului al XIX-lea).

În biserica Sfîntul Dumitru din oraşul Suceava, ctitoria voievodului Petru Rareş, se păstrează cu multă grijă obiecte bisericeşti de valoare istorică şi artistică (manuscrise, cărţi rare, cruci, icoane, epitafe, antimise, analoghioane, tetrapoade etc.).

Între acestea se află o frumoasă icoană (1,10 m.×0,82 m.) care trezeşte un interes mai deosebit, întrucît este datată şi semnată de autor. În partea de jos, icoana are următoarea însemnare în limba română, cu litere cirilice, de o elegantă execuţie: „Această icoană iaste înnoită cu cheltuiala şi ajutoriul creş[tinilor] în Suceava, la 2 mai 1813, de Vasile Chiţăscul, zugravul".

Icoana înfăţişează, pe pînză ghipsată şi aplicată pe lemn, chipul Domnului nostru Iisus Hristos, în picioare, cu globul pămîntesc în mîna stîngă, iar pe toată lungimea celor două laturi, chipurile sfinţilor apostoli şi evanghelişti, bust. Texte româneşti scrise frumos în cirilică, indică numele apostolilor:

1. Sf. ap. Petru
2. Sf. ap. şi ev. Matei
3. Sf. ap. şi ev. Luca
4. Sf. ap. Andrei
5. Sf. ap. Vartolomei
6. Sf. ap. Filip
7. Textul stricat
8. Sf. ap. şi ev. Marcu
9. Sf. ap. şi ev. Ioan
10. Sf. ap. Simon
11. Sf. ap. Iacov
12. Sf. ap. Toma

Înnoită după o icoană mai veche, lucrarea încîntă ochii prin strălucirea culorilor. Zugravul dovedeşte o bună stăpînire a mijloacelor de exprimare artistică şi arată a fi un mare colorist.

Viaţa şi opera acestui talentat zugrav din Suceava secolului al XIX-lea este puţin cunoscută. Nu se ştie în ce atelier a petrecut anii de ucenicie şi care a fost cea mai bogată perioadă de creaţie a artistului. S-ar putea spune cu certitudine, că izvoarele de inspiraţie ale pictorului au fost frumoasele noastre fresce mănăstireşti. În Suceava existau bogate ansambluri de fresce la cele două importante monumente istorice: Biserica Sf. Gheorghe, zidită între 1514-1522, şi Biserica Sf. Dumitru, zidită între 1534-1535.

Ca orice zugrav din vremurile trecute, Vasile Chiţăscul a muncit mult, dovedind talent pus în slujba unei nobile pasiuni. Din lipsă de izvoare şi date precise presupunem că acest pictor a învăţat meşteşugul la şcoala vieţii. Ar fi interesant de ştiut dacă n-a existat o şcoală de pictori în familia Chiţăscul, care s-a dezvoltat timp de mai multe generaţii.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea, trăiau în Suceava mai multe familii cu oarecare vază, care purtau numele „Chiţăscul". O stradă din apropierea Bisericii Sf. Dumitru-Suceava purta numele de „Uliţa Chiţăştilor"[1]).

În inventarul Bisericii Sf. Dumi-

---

14). Th. Codrescu, *Uricarul*, partea a treia, Iaşi, 1853, p. 102-104.

15) Pr. C. Bobulescu, *Inscripţii din bisericile Iaşului*, Ms. Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România., A 1580.

1) Inventarul Bicericii Sfîntul Dumitru-Suceava, pe anul 1792.

tru-Suceava din anul 1820, la rubrica „Lucrurile anume", citim : „La icoana Sf. Mare Mucenic Gheorghe, o suliţă de argint de la dumnealui Gheorghe Chiţăscul, făcută şi dăruită". Un chivot al Bisericii Sf. Dumitru are următoarea inscripţie: „Acest chivot este cu[m]părat de Gheorghe Chiţăscul, palimarul Sfîntului Di[mi]trie, cu 20 : 1820, ghenar 15". Într-un pomelnic al Mănăstirii Moldoviţa, între alţi creDincioşi, binefăcători ai acestei mănăstiri, apare şi un Grigore Chiţăscul Ot Suceavă [2]).

Zăbovind pe filele conscripţiilor din anii 1814, 1815, 1822, 1836, 1840, 1849 ale parohiei Sf. Dumitru-Suceava, scrise în cirilică, am aflat următoarele familii, cu numele Chiţăscul : Gheorghe Ştefan Chiţăscul, născut în anul 1778 ; Lazăr Ştefan Chiţăscul, născut în anul 1800 ; Nicolai Chiţăscul, născut în anul 1793 ; Gheorghe Chiţăscul, născut în anul 1770 ; Dumitru Chiţăscul, născut în anul 1773. Conscripţia parohiei, din anul 1822, consemnează la nr. casei 244 pe Gheorghe Chiţăscul, văduv în vîrstă de 59 ani şi pe fiii săi : Vasile, în vîrstă de 30 ani ; Manolache în vîrstă de 20 ani, Ioniţă în vîrstă de 15 ani şi pe Zahara în vîrstă de 18 ani. Soţia lui Gheorghe Chiţăscul, fiind decedată la data întocmirii conscripţiei, nu apare alături de soţul ei.

Este foarte probabil ca Vasile, în vîrstă de 30 de ani, trecut în conscripţie, să fie zugravul de care ne ocupăm, iar Gheorghe Chiţăscul să fie tatăl său. Anul naşterii zugravului, potrivit conscripţiei parohiei ar fi 1792. Ne putem întreba dacă nu cumva Gheorghe Chiţăscul, donatorul suliţei de argint şi al altor obiecte bisericeşti, a fost tatăl zugravului. Sucevenii aveau obiceiul ca îndată ce venea asupra lor o greutate, să lase toate şi să băjenească în Moldova. Pe fiecare pagină a conscripţiilor, se poate citi menţiunea : „S-au dus la Moldova" [3]).

Unii se întorceau în locurile de unde au fost siliţi să plece, iar alţii se stabileau acolo definitiv.

O însemnare marginală a conscripţiei din 1822 arată că Lazăr Ştefan Chiţăscul „s-au dus la Moldova". O altă însemnare din aceeaşi conscripţie, arată că Toader Tupilat „au fugit peste cordun". Între cei care au plecat va fi fost de bună seamă şi Vasile Chiţăscul. În deceniul 1820-1830, Vasile Chiţăscul ajunge zugrav cu renume. În anul 1830, o dată cu unele transformări în interiorul Mănăstirii Neamţ, Vasile Chiţăscul, împreună cu un alt zugrav sucevean, Vasile Suliman, au executat o reparaţie a picturii, refăcînd unele scene mai stricate şi le-au întărit pe celelalte punînd culoare peste culoare. Tot ei au retuşat pronaosul şi pridvorul [4]).

Deasupra uşii de intrare în pronaosul bisericii lui Ştefan cel Mare, zugravii suceveni au lăsat o inscripţie menită să le eternizeze numele. O redăm mai jos, după cum a fost citită de Nicolae Iorga : „S-au zugrăvit această biserică dupre cum să vede, cu oltarulu şi cu amîndoauă pridvoarăle, în zilele Prea Înălţatului, Prea Blagocestivului singur stăpînitoriului Domn şi împărat a toată Rusia, Nicolai Pavlovici, ţiind înalt cîrma bisericii Moldaviei, chiriu chir Veniamin Costachi, prin oserdie pre-cuv. Arhimandrit şi stareţ a sf. mo. Neamţului şi Seculu, chir Domeţian şi cu ajutorul patrioţilor, prin mîna lui Vasilache Chiţăscul şi Basili Eliman 2 zugravi din Suceavă, la anul 1830, Iunie 18" [5]).

Tot atît de puţine date scrise avem şi despre viaţa şi opera celuilalt zugrav Vasile Suliman, contemporanul lui Vasile Chiţăscul, dar ceva mai tînăr decît acesta. Spre a putea afla o ştire cît de mică despre el, am cercetat arhiva parohiei din vremurile trecute, cu filele ei îngălbenite. Cercetînd condica cununaţilor, am aflat înregistrată cununia lui Vasile „Soliman" de religie grecească neunită, a răsăritului, de breaslă zugrav, cu Ana, fiica lui Moise Matasar. Cununia a fost oficiată la 4 noiembrie 1828, în biserica Sf. Dumitru din Suceava [6]).

Potrivit registrelor mitricale ale

---

2) Pr. Sc. Porcescu, «Pomelnicul triptic de la Mănăstirea Moldoviţa» în Mitropolia Moldovei şi Sucevei nr. 7-8/1963, pag. 542.

3) Conscripţiile parohiilor Sf. Dumitru-Suceava şi Sf. Ioan Botezătorul pe anii : 1811, 1814, 1815, 1822, 1836, 1840, 1846.

4) Ştefan Balş şi Corina Nicolescu, «Mănăstirea Neamţ» pag. 71.

5) Nicolae Iorga, Mănăstirea Neamţului. Viaţa călugărească şi munca pentru cultură, Ediţia II pag. 75.

6) Condica cununaţilor parohiei Sf. Dumitru-Suceava pe anii 1819-1868.

parohiei, numele zugravului este Vasile Soliman. El îşi spunea însă Vasile Suliman. De altfel, şi în inscripţia de la Mănăstirea Neamţ, zugravul este trecut cu numele Vasile Suliman şi nu Basili Eliman, aşa cum greşit a fost citită.

Socotind că suliman, sulimeneală, înseamnă fard, dres [7]), iar în graiul popular înseamnă vopsea, am putea presupune că Vasile Suliman se trage dintr-o familie de zugravi. Între alţi făcători de bine ai Bisericii Sf. Dumitru-Suceava, din timpurile străvechi, este şi o femeie credincioasă din familia Suliman, probabil mama zugravului. O însemnare marginală din inventarul bisericii, întocmit în anul 1820, menţionează: „Aceste s-au făcut prin cheltuiala dumisale giupîneasa Maria Suliman şi s-au dăruit sf. bisericii (1828)". Este vorba de două picioare de argint (15 dramuri) puse la icoana Sf. Mucenic Gheorghe. O altă însemnare din acelaşi inventar menţionează: „Aceste s-au dăruit de dumneaei giupîneasa Maria Suliman, împreunată cheltuială a surorii sale, Ioana Abageri". E vorba de o pereche de paftale de argint, donate bisericii de susnumitele femei (1833).

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, au trăit în Suceava şi alţi zugravi, despre care am aflat date scrise, în aceeaşi condică a cununaţilor şi care merită să fie amintiţi într-o revistă bisericească. Aceştia sînt: Ananie Zugrav, născut în anul 1744; el a zugrăvit iconostasul Bisericii Adormirea Maicii Domnului din Suceava (1792); Anastasie Zugrav din Focşani, născut în anul 1794 şi căsătorit în Suceava cu Ecaterina Ivaşcu; cununia religioasă s-a oficiat la 29. X. 1822; Mihalache Zugrav din Iaşi, căsătorit cu Raveca, fiica lui Ananie Zugrav din Suceava. Cununia s-a oficiat la 21. I. 1823; Ioan Ioanovici, născut în anul 1792 şi cununat la 21. IX. 1825; Nicolai Ioanovici, născut în 1822 şi cununat la 27. II. 1804, cu Zahara, văduvă după Ilie Bulcandră.

Vorbind despre pictura executată de Vasile Chiţăscul la Mănăstirea Neamţ, Nicolae Iorga spunea: „Frumoasa zugrăveală bogată e — cu toată înfăţişarea ei mult mai veche — abia din 1830, cînd tradiţia de pictură românească muria şi încă meşterul e un bucovinean, singurul pe care l-am întîlnit pînă acum, în aceia parte austriacă a Moldovei, desfacerea de trecut sfîrşindu-se mult mai repede" [8]).

Din cele mai îndepărtate timpuri, drumul de la Mănăstirea Neamţ la Suceava, a fost bătătorit de călugări nemţeni. Prezenţa la Mănăstirea Neamţ a unor zugravi din Suceava, aflată sub stăpînirea habsburgilor, este o dovadă că nemţenii aveau şi după 1775 strînse legături cu Suceava. Documentele vremii ne-au păstrat ştiri despre monahi de la Mănăstirea Neamţ, care veneau la Suceava, unde procurau pentru mănăstire diferite materiale, hîrtie, fier etc. Aşa, de pildă, ieromonahul Teofan cumpără din Suceava, o mare cantitate de hîrtie (1850).

Ieromonahul Nicandru Zugrav cere paşaport pentru a pleca la Cernăuţi (1853). Tot în acest timp, sînt aduşi din Austria (Bucovina) la Mănăstirea Neamţ, ţigani fierari care execută unele lucrări [9]).

În grafitele Bisericii Sf. Dumitru-Suceava întîlnim multe nume de călători români şi străini, între care nu lipsesc nici nume de călugări. În altar, trei călugări nemţeni, care au trecut pe aici, şi-au zgîriat numele lor pe peretele de sud: 1) Visarion ieromonah M. Neamţul, 2) Shimonahul Irinarh ot. M. Neamţului, 1822 şi 3) Ierodiacon (indescifrabil) Neamţ.

Pe de altă parte conscripţiile parohiei ne-au păstrat ştiri despre sucevenii plecaţi la călugărie, la mănăstirile din Moldova. Aşa de pildă, conscripţia parohiei din 1839/40, într-o însemnare marginală menţionează că Tudor Hriste, născut la 1750, „s-au dus la Mănăstirea Neamţul, la călugărie".

O altă inscripţie din 1846 consemnează că Ana Vasilovici, născută în 1802, Zoiţa Enachi. născută în 1784 şi Zoiţa Zîrghie născută în 1823 „s-au dus la Moldova la călugărie". Poate tot acum vor fi plecat la Mănăstirea Neamţ şi cei doi zugravi.

Sosirea la Mănăstirea Neamţ a zugravilor suceveni se pare însă că

---

7) Dicţionarul Limbii române moderne, ed. R. P. R. 1958, p. 820.

8) Nicolae Iorga, op. cit., pag. 74.

9) Ştirile acestea ne-au fost comunicate de către P. C. prof. diac. Ioan Ivan.

are o legătură cu marele mitropolit al Moldovei, Veniamin Costachi.

Cum se ştie bine, din cauza Eteriei din anul 1821, Mitropolitul Veniamin Costachi a luat drumul pribegiei, trecînd în Bucovina împreună cu vicarul său Arhimandritul Leon Asachi. La Mănăstirea Sf. Ioan cel Nou din Suceava, apoi la Bosanci, ierarhul moldovean a găsit cîteva clipe de mîngîiere. Cu acest prilej, afirmă Petru Comarnescu, Mitropolitul Veniamin îl va fi cunoscut personal pe zugravul Vasile Chiţăscul[10]) şi la vremea potrivită îl va fi chemat să picteze Biserica Înălţarea Domnului din Mănăstirea Neamţ.

10) Petru Comarnescu, Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei, pag. 229.

O notiţă dintr-un manuscris al stareţului Mănăstirii Neamţ, Narcis Creţulescu, referindu-se la Vasile Chiţăscul, menţionează: „Acesta este Vasile Grecu din Suceavă cu calfele sale, aşa-i ziceau părinţii acelui timp“[11]).

Deşi cunoaştem atît de puţin din viaţa pictorilor suceveni Vasile Chiţăscul şi Vasile Suliman, ei rămân, fără îndoială, figuri de seamă în istoria artei româneşti, din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Pr. NICOLAE PENTELESCU

11) Stareţul Narcis Creţulescu: «Inscripţiile Sfintelor mănăstiri Neamţu şi Secu, cu a schiturilor sale dimprejur» (Manuscris) Biblioteca Mănăstirii Neamţ cota cărţii nr. 171.

Recenzii și note bibliografice

† *IUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*, «**UNIȚI ÎN CUGET**», pilde și îndemnuri pentru cler, 1966, Editura Institutului biblic și de misiune, București, pag. XVI + 340. Al VIII-lea volum din ciclul *Apostolat social* «înmănunchiază, cum se citește în *Cuvînt înainte*, povățuirile duhovnicești și îndemnurile părintești prin care Prea Fericitul Patriarh Iustinian a călăuzit cu înțelepciune clerul Bisericii Ortodoxe Române spre împlinirea misiunii sale sfinte de slujire a lui Hristos, a Bisericii Sale dreptmăritoare, a poporului nostru și a umanității întregi».

«Povățuirile duhovnicești» și «Îndemnurile părintești» ale Prea Fericitului Părinte Iustinian, date clerului în răstimpul 1961-1966, Pastoralele, cuvîntările rostite în diferite ocazii ca și chemările sau mesajele Prea Fericirii Sale din acești ani sînt grupate în acest volum în capitole cu titluri adînc sugestive: 1961 *Punțile prieteniei*, 1962 *Legea dragostei, a frăției și a păcii*, 1963 *Taina Creștinătății*, 1964 *Temeiul legăturii dintre toți oamenii*, 1965 *Darurile Sfîntului Duh*, 1966 *Înfăptuiri care cinstesc și îndatorează*.

Este greu de înjghebat o recenzie care să surprindă într-o viziune de ansamblu tematica bogată și variată a volumului. Individualitatea specifică a pieselor ar solicita analiza fiecăreia spre a pune în lumină ideile și problemele de care este stăruitor preocupat Prea Fericitul Patriarh Iustinian.

Deși avem în fața noastră pastoralele alcătuite în forma epistolelor clasic creștine sau cuvîntări rostite în diferite împrejurări – la alegerea și înscăunarea unor vlădici, la primirea unor înalți oaspeți, la întîlnirile cu preoții capitalei, la deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală, la deschiderea lucrărilor Adunării Naționale Bisericești sau a Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor, la adunarea reprezentanților mișcării pentru apărarea păcii sau la cinstirea unor vrednici înaintași, – scrisori irenice, mesaje adresate unor publicații creștine ș. a., deosebite prin cuprinsul și forma lor, cu toate acestea în fiecare stăruie aceeași principialitate creștină, același duh ortodox, același atașament pentru cauza sfîntă a păcii, aceeași caldă prețuire a tradițiilor și așezămintelor române strămoșești.

Citind ultimul volum, rod al strădaniilor Prea Fericitului Patriarh Iustinian, preotul ortodox cunoaște și înțelege limpede problema esențială a creștinătății contemporane. «Cercetînd istoria Bisericii Creștine, trebuie să recunoaștem că de cele mai multe ori dezbinările și certurile dintre teologi au provocat spargerea unității Bisericii Mîntuitorului Hristos și dacă în trecut nu s-au putut uni să refacă ceea ce au distrus, noi credem că a sosit vremea ca teologii, împreună cu conducătorii de Biserici și cu credincioșii să se unească în duhul păcii și al dragostei și să împlinim cu toții cît mai curînd acea dorință a Marelui nostru Arhiereu, «ca toți să fim una». Aceste cuvinte ale Prea Fericitului Patriarh Iustinian, ca multe altele din cuprinsul volumului, arată că *slujirea* omului, binelui și păcii va fi mai efectivă și mai încununată de roade dacă Bisericile creștine se vor stima reciproc, dacă va fi înțelegere și pace.

Incheind această prezentare sumară, remarcăm stilul concis și sobru, fraza clară și curgătoare, cum și înfățișarea grafică a volumului.

Fără îndoială în activitatea pastorală a slujitorilor ortodocși de altare volumul *Uniți în cuget* este un bogat și consistent izvor de învățăminte.

Preot SCARLAT PORCESCU

H. Mihăescu, **INFLUENŢA GREACĂ ASUPRA LIMBII ROMÂNE**, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 225 p.

Cercetarea influenţelor care s-au exercitat asupra unei limbi, de-a lungul istoriei sale, este una dintre problemele de bază ale ligvisticii şi, dintr-un punct de vedere, face parte din istoria culturală a fiecărei ţări. Evoluţia oricărei limbi nu poate fi concepută în afara relaţiilor şi interpătrunderilor cu limbile vecine, cît şi cu limbile vehiculatoare ale civilizaţiei.

Istoria limbii române este bogată în elemente de împrumut, dar, pe cît e de adevărat că ea conţine forme care au aparţinut popoarelor cu care românii au venit în contact, tot atît de necesară este şi sublinierea faptului că, în egală măsură, limba română a furnizat material constitutiv pentru limbile vecine. Deci, dacă în ţara noastră se studiază mai ales ceea ce limba noastră a primit, în alte ţări ale peninsulei balcanice operaţia care se face este alta: acolo se studiază ce cuvinte sau forme româneşti au contribuit la dezvoltarea acelor limbi.

Se ştie că limba română este continuatoarea limbii latine vorbită în părţile dunărene ale Imperiului Roman, evoluată, cum este firesc, timp de aproape două milenii şi care a suferit influenţa slavă, maghiară, grecească, orientală etc. Contactul lingvistic româno-grec, care ne interesează în mod special în prezentarea de faţă, a fost aproape permanent în toată istoria romanităţii de la Dunărea de Jos, mai intens în anumite perioade, mai limitat în altele. In toată Europa de sud-est rolul jucat de poporul grec, purtătorul unei strălucite civilizaţii milenare, a fost de prim rang.

Cu toate că studiile asupra împrumuturilor de origine greacă ale limbii române datează de aproximativ un secol, problema e departe de a fi complet soluţionată. Ca şi în cazul altor influenţe străine, lipsea o lucrare de sinteză asupra acestei chestiuni.

Care este cadrul istoric în care au avut loc contactele româno-greceşti? O convieţuire a dacoromânilor cu o populaţie grecească compactă, ca în Tesalia, Epir şi în alte regiuni locuite de aromâni, nu a existat. Existenţa coloniilor greceşti de pe ţărmul Mării Negre, cît şi dominaţia bizantină la Dunărea de Jos între secolele X-XII nu sînt unicile fapte de natură să explice prezenţa elementelor lexicale greceşti în limba română. In epoca fanariotă a existat un bilingvism româno-grecesc în cadrul clasei dominante, căreia aparţineau şi cei mai mulţi dintre cărturarii vremii, ceea ce explică aspectul aparte al limbii române literare din acea perioadă. Inrîurirea adîncă s-a produs prin mijlocirea slavă, în sfera organizaţiei de stat şi eclesiastice, a activităţii comerciale şi arhitecturii. De aceea influenţa grecească nu rivalizează, ca importanţă, cu cea slavă; ea a lăsat urme numai în lexic şi nu a atins structura limbii române. Totuşi elenismele au lăsat note specifice limbii noastre şi studiul terminologiei ecleziastice, mai ales, este de neconceput fără înregistrarea termenilor de bază, care sînt de origine grecească.

Terminologia religiei creştine s-a format treptat şi în acest conglomerat au intrat elemente de origine diferită. In greceşte multe cuvinte au pătruns din ebraică. In limba de origine, majoritatea cuvintelor aveau un înţeles bine definit, ca de exemplu: *aleluia*, *aliluia* care însemna în ebraică «slăviţi pe Dumnezeu» sau *osana* care era o invocaţie repetată de sprijin cu înţelesul «ajută-ne». In limba greacă ele deja nu mai aveau un înţeles lămurit, ci se transformaseră în formule. Alte cuvinte, care la început, în greceşte, aparţineau lexicului comun, datorită desei folosiri în cultul creştin, au ajuns să fie specifice. Astfel sînt: verbul *katizo*, care însemna «mă aşez, stau pe scaun», iar *akatistos* avea sensul «neaşezat» sau «stînd în picioare». Imnul numit *acatist* a apărut abia în secolul al VII-lea, în anul 626, cînd, sub amenînţarea unui dezastru asupra capitalei împărăţiei bizantine preoţii şi poporul se sculară în picioare şi cîntară vreme îndelungată rugăciuni de slavă. Adjectivul *antifonos*, uzual înainte de creştinism, se întîlneşte în opera lui Platon ca termen muzical cu sensul «care sună în acord cu, care însoţeşte». In cultul creştin *antifon* ete un verset din psalmi repetat de două coruri sau două voci, ca şi cum şi-ar fi răspuns una alteia. (p. 91). Alte multe explicaţii se dau

în lucrare despre termeni ca *psalm*, care însemna iniţial «cîntec din liră», *catavasie* «coborîre», *condac* «mic, scurt», *psaltire*, de la *psaltirion* «instrument cu coarde, harpă», *apostolos* «sol trimis departe«, *evanghelizo* «aduc o veste bună».

Cunoaşterea etimologiei tuturor acestor termeni este de mare folos pentru preoţime. Prin explicarea lor credincioşilor se va face cunoscut un aspect foarte important al limbajului bisericesc şi se ştie că înţelegerea termenilor duce la însuşirea noţiunilor. Prea puţini închinători ar putea să explice, de exemplu, ce înseamnă cuvîntul *liturghie*. Ei vor răspunde că e numele slujbei. Dar în limba greacă λειτουργὸς însemna «care munceşte pentru popor», iar λειτουργέω «slujesc comunităţii sau îndeplinesc un serviciu obştesc gratuit». Mai tirziu, de pildă la Aristotel, *liturghia* era orice slujbă sau ceromonie publică. Cuvîntul avea o lungă tradiţie cînd a fost receptat de către creştini, care l-au preluat şi l-au răspîndit mai departe: prin paleoslavă cuvîntul a pătruns în română, unde întîlnim şi sinonimul de origine slavă – *slujbă*. *Parahidă* este un alt cuvînt cu o istorie interesantă. In greceşte cuvîntul era compus din πᾶν «întreg» şi νύξ «noapte», în paleoslavă *panihida*, *panahida* era un serviciu religios care ţinea toată noaptea, la Herodot acelaşi cuvînt însemna «sărbătoare nocturnă», iar la Aristotel avea înţelesul «veghez toată noaptea». In literatura greacă veche *kolivo* avea sensul de prăjitură sau o specie de plăcintă» iar *krijma* «crijmă» – «unsoare, parfum». Terminologia creştină a fost rezultatul unei elaborări mintale remarcabile, subliniază profesorul Haralambie Mihăescu în concluzii. Fără prestigiul şi universalitatea culturii greceşti şi fără prezenţa statului roman, izbînda creştinismului ar fi fost greu să se întîmple (p. 101). Cercetarea terminologiei eclezíastice proiectează mai multă lumină asupra trecutului nostru îndepărtat, în care izvoarele istorice sînt stinghere sau lipsesc cu desăvîrşire.

Autorul acestui important studiu asupra istoriei limbii române este un reputat savant. Un volum anterior despre «Limba latină din provinciile dunărene ale Imperiului Roman» aducea dovada, pe baza studierii a 32.000 de inscripţii, a unităţii limbii latine vorbite în diferitele colţuri ale lumii romane. Ea este, pe lîngă un izvor de primă mînă a dovedirii romanizării Daciei, şi un tezaur de erudiţie.

Analiza celor 142 de termeni ecleziastici de origine greacă, pătrunşi în limba noastră în secolele VII-XV, se realizează cu acelaşi spirit de acribie. Stilul atrăgător face prielnică apropierea de acest material lingvistic care poate părea arid la prima vedere, dar care constituie realitatea de care ne lovim zi de zi. Cunoaşterea istoriei cuvintelor limbii române pentru un intelectual nu este numai un imperativ al orizontului său personal ci o necesitate civică.

ZAM. PAUL

M. Guboglu-M. Mustafa, **CRONICI TURCEŞTI PRIVIND ŢĂRILE ROMÂNE** (Extrase, sec. XV – mijlocul sec. XVIII), vol. I, Ed. Acad. Republicii Socialiste România, Buc. 1966, 562 p.

Este bine cunoscută importanţa pe care o prezintă izvoarele turco-osmane, pentru istoria patriei noastre. Intr-adevăr, trecutul nostru nu se poate rupe de istoria popoarelor vecine, în special de cea a Imperiului otoman cu care am avut multiple şi îndelungate legături. Cu toate acestea, datorită unor greutăţi, impuse de grafia şi limba turco-osmană, cercetarea şi valorificarea izvoarelor turceşti în istoriografia noastră, nu a fost pe măsura însemnătăţii lor. In ultimii zece ani însă, din iniţiativa Academiei Republicii Socialiste România, s-au luat măsuri salutare în această direcţie, iar cunoscuţii turcologi M. Guboglu şi M. Mustafa, în urma unor intense cercetări, au elaborat numeroase lucrări care au avut darul de a elucida o serie de probleme sau de a pune la îndemîna istoricilor noştri instrumente de lucru de cea mai mare valoare. Pe această linie se încadrează şi recentul volum (mult aşteptat) cuprinzînd extrase traduse din cele mai vechi izvoare narative turco-osmane.

Aşa cum anunţă editorii, lucrarea este proiectată în trei volume şi cuprinde ştirile referitoare la istoria noastră din cronicile medievale turceşti (sec. XV-XVIII).

Avînd în vedere faptul că cititorul român vine pentru prima oară în contact cu izvoarele narative turco-osmane – prezentate într-o colecţie –, scurta şi cuprinzătoarea privire de ansamblu asupra caracteristicilor şi faptelor dezvoltării istoriei şi istoriografiei turco-osmane din introducerea lucrării are meritul de a facilita mult înţelegerea textelor (p. 7-21).

Astfel, autorii scot în evidenţă caracteristicile principale ale istoriei statului otoman, arătînd că el avea ca bază social-economică proprietatea feudală de stat asupra pămîntului şi sistemul timariot de acordare a feudelor convenţionale denumite *timar*, *zeamet*, *hass*. Intrarea acestui sistem în criză la sfîrşitul sec. al XVI-lea, prin întărirea proprietăţii feudale particulare, a marcat şi începutul descompunerii statului feudal otoman.

In acelaşi timp, în introducere se schiţează şi dezvoltarea istoriografiei medievale turceşti care îşi are geneza în tradiţia orală preosmanică. Istoriografia turco-osmană – arată autorii – în decursul unei jumătăţi de mileniu, începînd cu primul analist cunoscut Yahşi Fakih (m. cca. 1400), şi pînă la ultimul cronicar oficial otoman Abdurahman Seref (m. 1923) numără nu mai puţin de 500 reprezentanţi de valoare mai mare sau mai mică. Toţi aceşti cronicari au dat la iveală opere de o varietate multiplă în privinţa conţinutului, stilului, limbii etc., dar identice cu ceea ce priveşte dispreţul lor faţă de masele populare în general şi faţă de popoarele creştine în special. Cu toate acestea, izvoarele turco-osmane reflectă adeseori cu lux de amănunte şi cu multă exactitate rezistenţa dîrză pe care au avut-o de întîmpinat armatele otomane din partea micilor dar vitezelor popoare vecine. Tocmai faptul că istoria otomană este foarte strîns împletită de cea a popoarelor vecine determină ca valoarea informativă a izvoarelor turco-osmane să depăşească hotarele istoriei turcilor, fiind preţioase şi pentru istoria altor popoare.

Avînd în vedere acest fapt, în istoriografia mondială au apărut în ultima vreme nenumărate lucrări legate de istoria turco-osmană. In felul acesta, lucrarea pe care o prezentăm are meritul de a aduce o contribuţie substanţială nu numai la dezvoltarea istoriografiei româneşti, ci şi a celei mondiale de specialitate, cu atît mai mult cu cît unele traduceri s-au făcut după manuscrise originale şi adeseori autorii şi-au adus contribuţia la elucidarea unor probleme controversate ale istoriografiei turco-osmane.

Cronicile din care s-au extras traducerile prezente în acest volum au fost scrise între jumătatea sec. al XV-lea şi jumătatea sec. al XVII-lea, adică în perioada de cel mai mare avînt expansionist a imperiului otoman, cînd oştile sale s-au lovit de dîrza rezistenţă a poporului român şi adesea ori au fost nevoite să se retragă învinse. Deşi scrise de pe poziţii duşmănoase, din aceste cronici se degajă în toată măreţia lor luminoasele figuri ale conducătorilor poporului român ca Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul etc.

Astfel, istoriografi timpurii ca Enveri (p. 39), Orudj (p. 48-49) recunosc faptul că în lupta desfăşurată la Rovine (1394) între Mircea cel Bătrîn şi sultanul Baiazid Ildîrîm (Fulgerul), armata otomană a fost slăbită mult şi chiar nevoită să recurgă la o stratagemă. In acelaşi timp, menţiunea că această bătălie s-a desfăşurat pe rîul Argeş (Arkîş) contribuie şi la elucidarea disputatei probleme a localizării luptei de la Rovine.

Ca o directă reflectare a marii personalităţi a lui Iancu de Hunedoara şi a ecoului victoriilor sale obişnuite în această perioadă de plin avînt al turcilor în Europa, cronicile turco-osmane acordă un loc cu totul deosebit tratării evenimentelor legate de luptele lui Iancu cu Imperiul otoman. Astfel, cea mai mare parte a cronicarilor otomani care descriu aceste evenimente recunosc victoriile lui Iancu la Ialomiţa, Zlatiţa, Belgrad, evidenţiind, în acelaşi timp, prin o serie de expresii invective ca: „*afurisit*“ „*spurcat*“, „*blestemat*“ etc., rolul important pe care l-a jucat Iancu de Hunedoara în stăvilirea cotropirilor turceşti.

Ridicarea lui Vlad Ţepeş împotriva sultanului, nimicirea turcilor de la Dunăre, expediţia sultanului Mohamed II în Ţara Românească, atacurile de noapte ale domnului muntean, plecarea lui Vlad Ţepeş în Transilvania, întemniţarea lui de

către regele Ungariei Matei Corvin, precum şi luptele interne din Ţara Românească de la sfîrşitul sec. al XV-lea sînt pe larg descrise în majoritatea cronicarilor turco-osmani. Insă, în această privinţă, în mod deosebit se remarcă cronica lui Ibn Kemal (m. 1535) care pe lîngă faptul că aduce o serie de informaţii interesante, acordă şi mai multe pagini tratării acestor evenimente (p. 198-207).

De asemenea, luptele victorioase desfăşurate de către moldoveni sub conducerea lui Ştefan cel Mare, au avut un puternic răsunet şi în cadrul istoriografiei turco-osmane contemporane. Meritul deosebit al cronicarilor turci care relatează aceste evenimente constă în aceea că aproape toţi recunosc dezastrul suferit de armata lui Suleiman paşa în bătălia de lîngă Vaslui din iarna anului 1475. In ceea ce priveşte lupta de la Războieni din 1476, cronicile otomane, spre deosebire de multe izvoare europene, menţionează că ea s-a desfăşurat într-un loc întărit şi îngust (derbend).

In continuare, în aceste izvoare găsim interesante ştiri legate de multe alte expediţii desfăşurate la nord de Dunăre de către armatele otomane la sfîrşitul sec. al XV-lea şi începutul celui următor.

In timpul domniei lui Suleiman Legiuitorul (Magnificul) (1529-1566) istoriografia turcă a acordat o atenţie deosebită evenimentelor legate de numele acestui sultan. Printre ele se numără şi expediţia sultanului Suleiman din 1538 împotriva Domnitorului Moldovei Petru Rareş. Acestei expediţii cronicarul Nasuh Matrakei (m. cca. 1564) îi consacră lucrarea sa denumită „*Fetihname-i Kara Bogdan*" (cartea cuceririi Moldovei) (p. 219-233).

Mihai Viteazul este o altă figură măreaţă a istoriei patriei noastre care prin faptele sale a determinat pe cronicarii otomani să-i rezerve multe pagini în operele lor. Pe această linie, un loc aparte după Mustafa Selaniki (m. cca. 1600) care descrie pe larg cu multe elemente interesante şi cu destul simţ al realităţii, evenimentele legate de numele viteazului domnitor (p. 366-381).

Ultimul cronicar cuprins în cadrul primului volum al acestei colecţii este Kara-Celebi-Zade (m. 1658) şi ultimul eveniment relatat este pacea din 1645 dintre Gh. Rakóczy I şi turci.

In încheiere, este locul să evidenţiem faptul că alături de introducerea edificatoare, utilizarea ştiinţifică a textelor prezentate este facilitată şi de limbajul clar al traducerii extraselor, de notiţele biografice şi bibliografice aflate la începutul fiecărui capitol, precum şi de bogatul aparat critic al lucrării. In acelaşi scop, însă, trebuie să semnalăm şi lipsa unui indice care se resimte cu atît mai mult cu cît ştirile transmise sînt deosebit de abundente şi variate.

Se înţelege că în această foarte succintă prezentare nici pe departe nu am putut reliefa toate laturile importante şi interesante ale acestei lucrări; ea trebuie studiată cu cea mai mare atenţie, mai ales dacă avem în vedere faptul că aici este reprezentată poziţia adversă faţă de multe din evenimentele istoriei medievale a patriei noastre.

Calităţile incontestabile prin care se remarcă acest prim volum, ne îndreptăţesc să aşteptăm cu interes sporit şi apariţia celorlalte volume ale colecţiei care are meritul de a umple un gol resimţit de multă vreme în istoriografia noastră.

T. GEMIL

Amedeo Molnar, **HUSOVO MISTO, EVROPSKE REFORMACE**, (Locul lui Ian Hus în Reforma din Europa, în Ceskoslovensky Casopis Historicky, XIV. a. 1966, p. 1-14).

Considerată nedreaptă şi chiar pripită, condamnarea lui Ian Hus, (de la a cărui ardere pe rug ca eretic, la Constanţa (Elveţia) au trecut 550 de ani), a provocat în Boemia, şi apoi în Europa, o mare mişcare social-economică, cunoscută sub numele de mişcarea husită.

Husitismul s-a răspîndit şi la noi, unde a înrîurit, prin radicalismul revendicărilor social-politice, ideile răsculaţilor din Bobîlna (J. Macúrek, *Husitismusv rumunsvijch Zemich* (Husitismul în Ţările Române în «Casopis Matice moravské», Brno, 1927, p. 1-98).

Este apoi bine cunoscută teoria lui N. Iorga, privitoare la influenţa ideilor husite asupa traducerii primelor texte religioase în limba română, care a provocat multe şi

îndelungate discuţii printre specialişti. In ultima vreme în istoriografia noastră, husitica a progresat enorm (Tr. Ionescu Nişcov, *Husitica în istoriografia română*, în «Romanoslavica», X. Bucureşti, 1964, p. 385-403).

In Moldova, după cum se ştie husiţii s-au bucurat de sprijinul domnitorilor, dovedindu-se recent şi răspîndirea refugiaţilor husiţi în unele oraşe din Moldova, ca Bacău, Roman, Trotuş, Tg. Neamţ, Huşi şi Ciubărciu (C. C. Giurescu, *Uto ciste husitu a jejich* strediska Moldavsku, (Refugiul husiţilor şi centrele lor din Moldova), în «Sbornik praci Filosoficke university», X, 1961, p. 105-110).

De asemenea, există mărturii scrise despre colaborarea moldovenilor cu husiţii. Astfel, conducătorul husiţilor (acestor din urmă) din Moldova, cu numele Iacob, efectua exerciţii cu caracter militar, pentru a-i învăţa pe moldoveni sistemele de luptă folosite de răsculaţii din Boemia. S-a arătat, totodată, că însuşi cuvîntul *tabără* este de origină husită, trăgîndu-şi origina din denumirea întăriturii de pe muntele *Tabor* din Boemia. Este evident că Iacob, adept al taboriţilor lui Zizka şi a lui Procop cel Mare, a avut mai ales un rol militar, pregătind trupele moldoveneşti cu tactica ofensivă, dar mai ales defensivă, a cetăţilor de care, folosită cu mare succes de masele de ţărani cehi răsculaţi (P. P. Panaitescu *Husitismul şi cultura slavonă în Moldova*, în «Romanoslavica», X, Bucureşti 1964, p. 275-287).

Atitudinea oficială a cîrmuirii din Moldova, singura autoritate din Europa, care a recunoscut pe husiţi drept o comunitate legală, acordîndu-le chiar privilegii s-a bazat pe interese politice comune în lupta contra marilor feudali din Ungaria şi Polonia, în fruntea cărora se găsea împăratul Germaniei, Sigismund de Luxemburg.

Este meritul istoriografiei contemporane de a fi pus în adevărata lumină importanţa europeană a conţinutului revoluţionar al husitismului, influenţei acestuia asupra mişcărilor ţărăneşti din ţara noastră, dar mai ales a ecoului internaţional al husitismului şi a aportului lui Jan Hus în marea Reformă a Europei. Tocmai acestei probleme extrem de importante îi consacră un studiu amplu savantul Amedeo Molnar. Privind locul lui Jan Hus în Reforma din Europa, autorul scoate în relief poziţia acestui mare reformator în evoluţia gîndirii reformatoare. Este deosebit de important, dar în acelaşi timp şi dificil, de a stabili focarul istoric în controversele religioase, existente în evul mediu, acordînd totodată importanţa totală condiţiilor sociale şi mediului în care şi-a desfăşurat activitatea de propangator al noilor idei reformatoare, profesorul de la Universitatea din Praha, Ioan Hus.

Istoricii nu-l mai consideră pe Ian Hus un eretic şi Amedeo Molnar combate ideile lui Paul de Vooght (*L'Hérésie de Jean Hus*, Louvain, 1960) scoţînd în evidenţă rolul lui Ian Hus de reformator în adevăratul înţeles al cuvîntului şi nu de precursor sau prereformator, cum a fost considerat mai înainte de unii istorici. Să nu uităm ce declara Luther care se considera el însuşi un „*Hus saxon*".

Analizînd rădăcinile istorice ale Reformei clasice din Europa, din secolul al XVI-lea, A. Molnar ajunge, în studiul său, la concluzia că, din punct de vedere istoric, trebuie să se facă distincţie între *prima Reformă* din Europa şi a doua Reformă, aceasta din urmă fiind tocmai Reforma clasică din secolul al XVI-lea.

In cadrul primei Reforme, un loc central îi revine lui Ian Hus, atît prin opera sa, cît şi prin martiriul său. In decursul secolului al XV-lea, el a contribuit la răspîndirea în Europa, a acestei prime Reforme: husitismul. Este o idee nouă, argumentată suficient, care convinge pe cititor.

ALEXANDRU ANDRONIC

DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA

B. — Ţara Românească, volumul XXI. Volum întocmit de Damaschin Mioc. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1965, 594+XLII p.

Una din realizările de seamă ale noii istoriografii româneşti o constituie, fără îndoială, publicarea izvoarelor istoriei Patriei. Continuînd o acţiune începută viguros încă de la primii paşi ai istoriografiei moderne româneşti, noua noastră

istoriografie, conjugînd eforturile tuturor specialiştilor în materie, a reluat pe baze noi, sistematice publicarea izvoarelor istoriei naţionale, înscriind pînă în prezent şi succese remarcabile în editarea ştiinţifică a majorităţii cronicilor şi a unei mari părţi din documentele interne.

Cu toată perseverenţa, eforturile şi de multe ori, cu sacrificiile unor reputaţi sau modeşti, dar harnici editori de documente, realizarea unui corpus complet al actelor medievale româneşti a rămas în permanenţă un deziderat pentru medievistica românească pînă acum un deceniu şi jumătate, cînd Academia a hotărît publicarea într-un corpus sistematic, în trei serii, Moldova, Ţara Românească şi Transilvania, a documentelor medievale româneşti. Din materialul transcris şi colaţionat din toate fondurile publice şi particulare, accesibile la acea dată, de către colectivele de specialişti din Bucureşti, Iaşi şi Cluj s-au publcat într-un răstimp scurt (1951-1957), 30 de volume de documente privind istoria României" (pînă în anul 1625 pentru Moldova şi Ţara Românească şi 1350 pentru Transilvania). Pentru perioada pe care o îmbrăţişează, această colecţie de documente a făcut posibilă cunoaşterea şi studierea multora dintre problemele ce nu-şi găsiseră o rezolvare completă sau justă pînă atunci. In acelaşi timp materialul documentar fiind în cea mai mare parte inedit, colecţia a constituit un instrument de lucru indispensabil la elaborarea tratatului de istorie a României.

Recent, Secţia de ştiinţe istorice a Academiei a hotărît continuarea editurii acestui corpus, sub noul titlu de „Documenta Romaniae Historica" şi după principii noi, menite să înlăture lipsurile vechii colecţii. Ele constau în primul rînd în publicarea documentelor nu numai în traducere, ca în vechea colecţie, ci şi în limba originală (latină, slavonă, greacă şi germană), în îmbunătăţirea normelor de transcriere a documentelor scrise în limba română şi, în sfîrşit, în înglobarea în corpus a tuturor actelor din publicaţii, al căror original s-a pierdut. Aceste principii, completate de noi norme de editare, vor duce la realizarea unui corpus la nivelul ştiinţei istorice contemporane.

Noua colecţie, avînd un comitet de redacţie din acad. Andrei Oţetea, acad. David Prodan (redactori responsabili), Constantin Cihodaru, Damaschin Mioc, Francisc Pall şi Ştefan Ştefănescu, apare sub auspiciile Secţiei de ştiinţe istorice a Academiei. Ea va fi editată, ca şi cea veche, pe serii: una pentru Moldova, una pentru Ţara Românească şi alta pentru Transilvania, fiecare serie avînd o numerotare proprie. În plus, faţă de vechea colecţie, va apare şi a patra serie, cuprinzînd toate documentele privind relaţiile dintre cele trei ţări româneşti.

Paralel cu editarea în continuare a documentelor de la anii la care s-a oprit vechea colecţie se vor reedita, după noile principii, şi documentele cuprinse în aceasta. Primul volum al noului corpus şi al XXI-lea al seriei B, apărut în ultimele zile ale anului 1965, cuprinde documente interne ale Ţării Româneşti din anii 1626-1627. Volumul întîi din aceeaşi serie, după cum se arată în „Cuvîntul înainte" din volumul de mai sus, este în curs de apariţie la Editura Academiei, la care a fost tipărit şi cel de faţă.

Volumul al XXI-lea, întocmit de Damaschin Mioc, cuprinde 286 documente interne din vremea domniei muntene a lui Alexandru Coconul, fiul lui Radu Mihnea voievod, fost şi el domn în Ţara Românească, cît şi în Moldova. În afară de documentele slavone, care au fost transcrise din nou de editor, volumul se bazează pe transcrierile făcute de colectivul vechii colecţii, transcrieri revăzute însă de editor.

Majoritatea acestor documente (187) sînt scrise în limba română, 93 în limba slavonă şi 6 în greceşte; ele provin de la Arhivele Statului din Bucureşti (182 documente), Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România (76), Muzeul de istorie al oraşului Bucureşti (8), Muzeul regional al Olteniei (5), Muzeul din Tg. Jiu (3), Arhivele Statului din Budapesta (2), Arhivele Statului din Craiova (1), Biblioteca Institutului de istorie „N. Iorga" din Bucureşti (1), din fonduri particulare (2), iar 6 acte sînt din publicaţii.

Dintre aceste documente, 147 sînt emise de cancelaria domnească, 113 sînt zapise de vînzare-cumpă-

rare, 22 aparţin unor mari dregători şi slujbaşi domneşti, precum şi organelor municipale (judeţi şi pîrgari), iar 5 unor înalţi prelaţi (1 Mitropolitului Ţării Româneşti şi 4 Patriarhului Chiril al Constantinopolului). Cele 4 gramate patriarhiceşti privesc, toate, proprietăţi din Ţara Românească ; este de remarcat că la elaborarea lor Patriarhul Chiril e însoţit de un larg sobor, compus din particulari, mitropoliţi şi episcopi (uneori peste 20 de înalţi prelaţi) (v. nr. 11, 12, 13 şi 55).

Fiecare document pe lîngă numărul de ordine şi dată, este precedat de un scurt regest şi urmat de o descriere arheologică ; la documentele publicate, se indică şi ediţiile anterioare.

Volumul se deschide cu un scurt cuvînt înainte, în care comitetul de redacţie anunţă reluarea publicării documentelor interne. Urmează o introducere, lista abrevierilor publicaţiilor, în care au mai fost editate unele dintre actele cuprinse în volum şi lista regestelor în limbile română şi franceză.

Un indice onomastic şi de materii foarte analitic, întocmit de un colectiv compus din M. Balan, S. Caracaş, A. Diaconescu, şi D. Donat, înlesneşte considerabil utilizarea volumului. La anexele volumului se mai găsesc o listă a cuvintelor şi expresiilor slave din documentele de limbă română, o listă de documente greşit datate, 10 acte în transcriere chirilică şi 20 de fotocopii după documente.

Ţinta ştiinţifică a volumului (trecerea în lista de cuvinte slave a maghiarului „varoş“ e, desigur, o simplă scăpare a editorului) e dublată şi de una grafică ireproşabilă. O singură obiecţie se impune : un tiraj de 920 de exemplare, la o carte care nu poate lipsi din nici o bibliotecă publică şi din nici a unui intelectual care se interesează de istoria Patriei, ca să nu mai vorbim de cercetătorii din atîtea domenii ale ştiinţelor sociale care nu se pot lipsi de acest izvor, este mai mult decît insuficient. Dovadă : epuizarea cărţii chiar din ziua apariţiei.

Volumul constituie un excelent şi indispensabil instrument de lucru pentru istorici, filologi, lingvişti, sociologi, economişti şi alţi cercetători şi cărturari. Iată de ce un adaos de tiraj la acest volum şi mărirea celui de la volumele următoare se impun neapărat,

J. V. C.

Academia bulgară de ştiinţe. Institutul de literatură

Donca Petcanova-Toteva, **DAMASCHIN ÎN LITERATURA BULGARĂ**, Sofia, 1965, 260 pag.

Stăpînirea turcească asupra peninsulei balcanice a distrus înfloritoarea cultură a epocii bizantine. Începînd din secolul al XVI-lea, se ivesc scriitori care părăsesc limba greacă clasică străină poporului pentru a scrie în limba greacă vorbită. Unul dintre aceşti scriitori este Damaschin Studitul. Despre viaţa şi opera sa se cunosc puţine date. Damaschin s-a născut în Tesalonic şi a învăţat în renumita Mănăstire Studion de lîngă Constantinopol, de unde şi-a păstrat şi adaosul de Studitul. După terminarea învăţăturii sale la ritorul Teofan, Damaschin este o bucată de timp dascăl (ritor) în Tesalonic. Patriarhul Mitrofan (1525-1572) îl hirotoneşte episcop şi-l trimite ca exarh patriarhal în Ucraina. La 1575, Damaschin este numit mitropolit de Artis şi în această funcţiune moare la 1577.

Damaschin este cunoscut ca unul dintre cei mai învăţaţi bărbaţi ai Greciei. El scrie proză şi poezie, stăpîneşte limba greacă clasică şi scrie în cea populară. În afară de literatură retorică, el a lăsat şi alte importante scrieri. Astfel ca episcop, scrie, în 1576, opera „Fiziologul“, care peste un secol va fi tipărită la Veneţia. Altă operă a lui Damaschin poartă titlul „Cunoştinţe prognostice pentru ploaie, vînt, stele şi lună“, scrise în formă de poezie.

Opera cea mai populară este Sbornicul — „Tezaurul“ conţinînd 36 de cuvîntări religioase-morale, apărută întîia dată în Veneţia la 1558. De atunci, opera aceasta s-a editat de 50 de ori pînă la 1910 (pagina 12).

Traducerea în limba bulgaro-slavă a operei lui Damaschin, „Tezaurul“, s-a făcut îndată după prima ediţie în limba greacă. În răstimp de peste două secole, cuvîntările lui Damaschin au fost folosite de bulgari ca lectură. Cititorul operei lui Damaschin afla în el bo-

gate cunoştinţe cu caracter ştiinţific. Damaschin foloseşte în cuvîntările sale informaţii importante din domeniul psihologiei, filozofiei, astronomiei şi istoriei.

În limba bulgară, traducerea „Tezaurului“ lui Damaschin s-a făcut în secolul al XVI-lea într-o versiune macedoneană. Apoi a mai fost tradusă la Mănăstirea Rila. O traducere nouă este cea cunoscută în manuscrisul de la Mănăstirea Neamţ, păstrată acum la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România.

În secolul al XVII-lea, opera lui Damaschin se amestecă cu scrierile din alte izvoare. Ca rezultat al lucrului compilatorilor, „damaschinele“ au caracter mixt. Unele dintre adaosuri se referă la robie, problemă capitală pentru bulgari, altele privesc nedreptatea socială şi, în fine, unele sînt cronici.

În secolul al XVIII-lea, multe din „damaschine“ sînt compilate cu alte opere şi devin adevărate enciclopedii. Se continuă a se copia în aceste „damaschine“ vieţi de sfinţi şi opere apocrife. În unele dintre aceste apocrife se reflectă concepţia despre lume a poporului şi atitudinea critică faţă de neajunsurile personale şi sociale.

Limba în care au fost scrise „damaschinele“ este bulgara vorbită. Prin răspîndirea lor, ele au contribuit la dezvoltarea şi unificarea limbii bulgare.

Se cunosc 132 de manuscrise care conţin „damaschine“ şi 61 de manuscrise care au fost influenţate direct de creaţia lui Damaschin Studitul.

Volumul editat de Academia bulgară de ştiinţe este primul studiu care cercetează integral creaţia lui Damaschin Studitul şi importanţa ei ca monument al literaturii bulgare medievale.

Pr. PAUL MIHAIL

GÎNDIREA SOCIAL-POLITICĂ DESPRE UNIRE (1859)

Culegere sub îngrijirea Acad. Petre Conştantinescu-Iaşi şi Dan Berindei Bucureşti, Ed. Politică, 1966, 358 p.

Culegerea de faţă, consacrată gloriosului eveniment din istoria poporului român, vine să completeze şirul lucrărilor despre Unirea celor două principate — Moldova şi Ţara Românească — din cadrul istoriografiei noastre contemporane.

Volumul oferă atît specialiştilor cît şi cititorilor interesaţi, o oglindă reală a activităţii susţinute a unor figuri luminoase ca M. Kogălniceanu, C. Negri, Al. I. Cuza, V. Alecsandri şi alţii de la mijlocul secolului al XIX-lea, închinată cauzei făuririi unităţii naţionale şi României moderne.

Lucrarea, împărţită în trei părţi, cuprinde extrase din cronici, scrisori, articole, documente şi fragmente din cărţi ale fruntaşilor vieţii culturale, înfăţişînd evoluţia gîndirii social-politice despre unire.

În prima parte, intitulată *Premergătorii*, sînt prezentate texte menite să ilustreze ideea de unitate şi origine comună a românilor din cele trei provincii istorice (Moldova, Transivania şi Ţara Românească) din perioada feudalismului şi de descompunere a orînduirii feudale.

Începînd cu *Letopiseţul de la Bistriţa* (începutul secolului al XVI-lea), unde moldovenii şi muntenii sînt consideraţi „creştini de acelaşi neam“, sînt înserate apoi — cronologic — fragmente din operele cronicarilor moldoveni, munteni şi chiar străini (Nicolae Olahus, Laurenţiu Toppeltin, Lisznyai Covács Pál) care atestă comunitatea de limbă, de obiceiuri şi religie a românilor de pe cele două versante ale Carpaţilor.

Pătruns de un adînc sentiment patriotic, Miron Costin, prin scrierea sa *De neamul moldovenilor din ce ţară au ieşit strămoşii lor* (1686-1691), are meritul de a fi primul care a încercat să prezinte din punct de vedere istoric, pe baze ştiinţifice, originea comună şi de unitate etnică a poporului român, încheind: „Locul dară acesta unde este acum Moldova şi Ţara Românească este drept Dacia, cum şi tot Ardealul cu Maramoroşul şi Ţara Oltului“ (p. 16).

După Miron Costin şi Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir în *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor* (1717), cu vasta sa erudiţie, folosind noi argumente, reia problema originii şi a continuităţii în Dacia, afirmînd că romanii sînt „moşii, strămoşii noştri a moldovenilor, muntenilor, ardelenilor...“ (p. 19-30).

Aceleaşi idei le găsim şi în operele reprezentanţilor şcolii ardelene

ca Petru Maior şi Gh. Şincai, drept răspuns la teza emigrării românilor din sudul Dunării susţinută de unii istorici maghiari şi saşi.

A doua parte a antologiei, *Luptătorii şi înfăptuitorii*, cea mai bogat reprezentată, debutează cu *Prinţipiile noastre pentru reformarea patriei*, elaborate de către revoluţionarii moldoveni refugiaţi în Braşov după înăbuşirea mişcării din Moldova. În mod semnificativ, punctul şase al *Prinţipiilor* prevedea : „Unirea Moldovei şi a Valahiei într-un singur stat neatîrnat românesc“ (p. 39). Această idee a fost reluată apoi şi *în Dorinţele partidei naţionale din Moldova*, a căror redactare o datorăm lui Kogălniceanu, unde Unirea este considerată drept „cheia bolţei, fără de care s-ar prăbuşi tot edificiul naţional“ (p. 44).

Într-o scrisoare trimisă din Paris lui A. C. Golescu, din 4 martie 1850, Bălcescu, ocupîndu-se de scopul programului revoluţiei de la 1848, arăta că acesta reprezenta „dezvoltarea progresivă a revoluţiei din 1821. Organizarea şi eliberarea ţăranului, împroprietărindu-l. Într-un cuvînt, trebuia făcută o *revoluţie democratică şi socială*“. O dată încheiată această etapă, aprecia Bălcescu, „ne mai rămîneau alte două revoluţii“ : „o revoluţie *pentru unitatea naţională* şi mai tîrziu *pentru independenţa naţională*, ca în felul acesta naţiunea să reintre în posesia deplină a drepturilor sale naturale“ (subl. lui Bălcescu) (p. 49).

După înfrîngerea revoluţiei de la 1848 din Principatele Române, în pribegie, la Paris mai ales, conducătorii revoluţiei au continuat să militeze pentru făurirea statului unitar, lansînd, prin intermediul paginilor revistelor : *România viitoare*, *Junimea română* şi *Republica Rumână* (care apărea la Bruxelles), apeluri pentru unirea naţională a tuturor românilor.

Începînd din primăvara anului 1856, mişcarea unionistă din Moldova şi Ţara Românească capătă un deosebit avînt, stimulat şi de hotărîrile Congresului de pace de la Paris, potrivit cărora Ţările Române erau chemate să se pronunţe asupra viitoarei organizări a lor.

Un însemnat rol aveau să-l joace foştii revoluţionari de la 1848 rămaşi în străinătate, în exil, care strîngîndu-şi rîndurile au format o comisie ce coordona acţiunile lor, stabilind totodată şi strînse legături cu fruntaşii unionişti din ţară. Ei au întocmit un memoriu adresat reprezentanţilor Puterilor întruniţi la Paris, iscălit de 119 români, în care arătau că : „Identitatea de origine, de limbă, de religie, de nevoi, de obiceiuri, de instituţii ale locuitorilor, interesul Europei, chiar Regulamentul lor organic, totul cere unirea Moldo-Vlahiei, unirea căreia nu pot să i se împotrivească decît cei care vor să-i vadă împărţiţi şi slabi ca să-i poată cuceri şi cei cîţiva boieri care au trista ambiţie de a obţine ca răsplată a trădării lor dreptul de a domni asupra patriei lor muribunde“ (p. 72).

În acelaşi timp, în Principate şi mai ales în Moldova, activitatea unionistă creşte în intensitate, avînd sprijinul domnitorilor, a unui organ central de conducere (la Socola-Iaşi ia fiinţă în 25 mai/6 iunie 1856 Societatea Unirea, iar peste 5 zile „comitetul diriguitor“ al acesteia) şi un periodic mobilizator — Steaua Dunării, editată de Kogălniceanu, care avea o versiune franceză la Bruxelles *L'Etoille du Danube*, condusă de Nicolae Ionescu.

La Bacău, Tecuci şi în alte oraşe moldovene iau fiinţă comitete ale Unirii, care intră în legătură cu cel format la Iaşi.

Cu toate uneltirile reacţionare ale caimacamilor, care au căutat prin orice mijloace de a lichida mişcarea unionistă din Principate, firmanul Porţii pentru alegerile Divanurilor ad-hoc (ianuarie 1857) marchează o nouă fază a activităţii unioniste din cele două ţări române.

În vederea asigurării compoziţiei unioniste a Adunărilor ad-hoc, sînt antrenate din ce în ce mai mult masele populare. La Iaşi, în februarie 1857, se înfiinţează Comitetul electoral al Unirii cu scopul—după cum arăta programul—„ca în toată ţara Partida Unirii să se organizeze astfel ca viitoarele alegeri să trimită în sînul Divanurilor cît se poate mai mulţi reprezentanţi ai marelui principiu ce predomneşte în Principate“ (p. 103).

Între unioniştii din Moldova şi Ţara Românească se stabilesc strînse legături. La 11/23 martie 1857, Comitetul central al Unirii din Bucureşti saluta, printr-o adresă, programul politic al Comitetului din Iaşi, asigurîndu-l că „ideea care

predomină într-una şi care ne însufleţeşte pe toţi, este aceea a Unirii cu fraţii noştri de peste Milcov" (p. 106).

În acelaşi timp, unioniştii din Bucureşti arătau comisarilor europeni din Principate că cei patru milioane de români de pe malul stîng al Dunării sînt demni de o soartă mai bună şi că „Unirea a fost dintotdeauna tendinţa necesară vieţii acestor două Principate şi istoria noastră ne-o confirmă îndeajuns... Noi o considerăm, aşadar, ca răscumpărarea cea mai glorioasă şi mai legitimă a îndelungatelor suferinţe cu care aceste populaţii luptă din timpuri străvechi şi ca o soluţie politică şi socială impusă de epoca noastră" (p. 119).

În pofida persecuţiilor declanşate de caimacami, mişcarea unionistă mobilizează sub steagul ei întreg poporul român angajat în lupta pentru Unire. Astfel, falsificarea alegerilor pentru Divanul ad-hoc de către caimacamul Nicolae Conachi-Vogoride, un antiunionist înveterat, a stîrnit un val de proteste în întreaga Moldovă. Starea de tensiune generală a determinat, în cele din urmă, pe reprezentanţii puterilor favorabile Unirii să intervină pentru anularea alegerilor.

Deschiderea şedinţelor Adunărilor ad-hoc din Iaşi (22 septembrie/4 octombrie 1857) şi Bucureşti (30 septembrie/12 octombrie 1857) a fost salutată cu mare entuziasm de masele populare, hotărîte să acorde tot sprijinul deputaţilor unionişti. La fel, în 9/21 octombrie, la propunerea lui A. C. Creţulescu, procedează şi Divanul ad-hoc din Ţara Românească. Un nou pas pentru Unirea celor două ţări a fost făcut.

Dar problema fundamentală a Unirii trebuia să fie rezolvată de către Adunările elective ale celor două Principate, printr-o acţiune intensă susţinută de popor, în ciuda hotărîrilor Conferinţei de la Paris din august 1858, care, neţinînd cont de voinţa Adunărilor ad-hoc, a deliberat, printre altele, ca Principatele Unite ale Moldovei şi Ţării Româneşti (titlu acceptat de puterile protectoare şi de Poartă) să fie conduse de cîte un domnitor şi o Adunare, înfiinţîndu-se doar o Comisie centrală pentru legile de interes comun şi o Curte de casaţie la Focşani.

Alegerile pentru Adunările elective, ce urmau să desemneze pe viitorii domnitori, s-au desfăşurat într-o vie agitaţie din cauza corpului electoral restrîns, generat de un cens ridicat, care favoriza astfel pe marii proprietari.

Masele populare au constituit din nou principalul element de sprijin al Partidei naţionale, în lupta contra foştilor domnitori şi a altor ambiţioşi din sînul boierimii, care uneltau pentru ocuparea tronului Moldovei şi Ţării Româneşti. În apelul adresat de unionişti colegiului electoral din Iaşi se arăta importanţa rolului pe care urma să-l aibă deputaţii aleşi. „Deputaţii au a aşterne temelia edificiului naţional, temelia viitorului ţării, temelia pe care posteritatea să poată cu siguranţă, fără temere şi fără sfială înălţa măreţul edificiu patriotic" (p. 220).

Unirea înfăptuită prin îndoita alegere a lui Alexandru Ioan Cuza vine să consfinţească lupta plină de abnegaţie a poporului, care şi-a impus voinţa, aşa cum s-a întîmplat la Bucureşti în 12/24 ianuarie 1895, sprijinind Partida naţională din cele două principate împotriva separatiştilor.

Desăvîrşirea formării statului naţional şi dobîndirea independenţei au fost principalele obiective urmărite de Al. I. Cuza, avînd un real sprijin în C. Negri, V. Alecsandri, M. Kogălniceanu. Un prim pas în acest sens l-a constituit realizarea unificării pe plan intern, unirea administrativă şi recunoaşterea ei de către puterile semnatare ale tratatului de pace de la Paris. Astfel, la 24 ianuarie/5 februarie 1862, Al. I. Cuza deschidea prima Adunare a României cu următoarele cuvinte: „O viaţă nouă se începe astăzi pentru România. Ea intră în fine, pe calea care o va conduce către îndeplinirea destinelor sale... Atîrnă, dar, de înţelepciunea tuturor românilor ca această stare politică să ajungă a fi recunoscută şi în dreptul public european ca formă definitivă a constituirii naţionalităţii noastre" (p. 282-283).

A treia parte şi ultima, intitulată *După Unire*, înmănunchiază, alături de alte materiale, fragmente din memoriile contemporanilor ca Radu Rosetti, N. Gane, N. T. Orăşanu, precum şi din articole ocazionate de semicentenarul Unirii din presa

anului 1909, scrise de N. Iorga, A. D. Xenopol, E. Gîrleanu. I. L. Caragiale şi alţii.

Diversitatea materialului cuprins în prezenta culegere, prin cele 227 de texte redate integral sau fragmentat şi prin conţinutul interesant şi variat, reuşeşte să puncteze cele mai importante faze din lupta dusă de poporul român şi a revoluţionarilor paşoptişti pentru făurirea Unirii, o dată cu conturarea, dezvoltarea şi victoria ideologiei unioniste.

Lucrarea este însoţită de un indice de autori, un indice al periodicelor şi o listă de documente.

Unele scăpări semnalate cu alt prilej *), nu umbresc cu nimic valoarea incontestabilă a volumului prezentat.

M. ADRIAN

BIBLIOGRAFIA ANALITICĂ A PERIODICELOR ROMÂNEŞTI, *Volumul, 1790-1850, partea I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1966, 406 p.*

În Editura Academiei a apărut de curînd partea I-a din primul volum al Bibliografiei analitice a periodicelor româneşti — lucrare de o mare importanţă pentru cercetarea evoluţiei vieţii noastre politice, economice şi culturale. Autorii acestei preţioase lucrări, Ioan Lupu, Nestor Camariano şi Ovidiu Papadima, în Lămuririle pentru cititori *precizează că „bibliografia analitică a periodicelor româneşti este un repertoriu bibliografic care cuprinde, în ordinea sistematică a clasificării zecimale universale, descrierea bibliografică a tuturor articolelor, studiilor şi operelor literare, precum şi aproape a tuturor informaţiilor şi ştirilor cu caracter politic economic şi cultural, publicate la revistele şi ziarele româneşti vechi".*

Ideea întocmirii unei bibliografii a periodicelor româneşti nu este nouă. Aşa cum ne informează autorii acestei lucrări, ea „a preocupat pe oamenii noştri de ştiinţă încă de acum şapte decenii". In 1894, Academia Română a dat această însărcinare lui Ion Bianu, care peste un an a prezentat un plan larg ce ar fi trebuit realizat, urmărindu-se, pe de o parte, întocmirea unei bibliografii pentru tipărituri, iar pe de altă parte, a unei bibliografii pentru manuscrisele şi documentele existente la Biblioteca Academiei. În bibliografia pentru tipărituri se distingeau trei clase:

I. — Bibliografia cărţilor româneşti vechi, de la 1508 la 1830.

II. — Bibliografia românească modernă, de la 1830 pînă azi.

III. — Bibliografia cărţilor străine privitoare la străini.

Sub auspiciile Academiei Române s-au realizat Bibliografia românească *veche — 1508-1830 — , în patru volume, de Ion Bianu, Nerva Hodoş şi Dan Simonescu, şi* Publicaţiile periodice româneşti (ziare, gazete, reviste), *de Nerva Hodoş şi Al. Sadi Ionescu.*

După o întrerupere de peste trei decenii, discuţiile privind întocmirea unei bibliografii au fost reluate în 1945.

Dacă la începutul lucrărilor se acorda prioritate ştiinţelor umaniste, marea bogăţie de material a determinat o optică nouă, ceea ce a dus la realizarea lucrării aşa cum o vedem astăzi. „Se poate conchide — consideră autorii — că în înfăţişarea ei actuală Bibliografia analitică a periodicelor româneşti *este departe de planul întocmit în 1945, care urmărea îndeosebi oglindirea vieţii culturale a epocii. Ea redă totalitatea manifestărilor social-politice, economice şi culturale, aşa cum au fost ele oglindite în periodice, respectînd proporţiile exacte ale acestora şi punînd în lumină semnificaţia lor justă din punct de vedere ştiinţific".*

Urmînd să apară într-un număr mare de volume, Bibliografia analitică a periodicelor româneşti *va deveni un important instrument de lucru pentru toţi cei ce vor cerceta trecutul vieţii noastre politice, economice şi culturale şi va scuti colecţiile de reviste şi ziare de prea repetate răsfoiri, deci de o uzură cu consecinţe din cele mai grave.*

Serviciile de natură ştiinţific-documentară, dar şi practică, făcută de lucrarea aici prezentată pot fi apreciate cu atît mai mult cu cît ea cuprinde absolut toate domeniile vieţii noastre din prima jumătate a secolului trecut. Va putea fi folosită cu acelaşi interes de către lingvist, literat şi istoric, economist, medic,

*) Vezi I. Caproşu, *Pe marginea unei analogii*, în Cronica, an. I, nr. 14 din 14 mai 1960, p. 10.

agronom, muzicolog etc. Punînd dintr-odată la dispoziţia specialistului întreaga bibliografie a problemei urmărite, se face o mare economie a timpului afectat cercetării.

ION POPESCU

Dinu C. Giurescu, **ION VODĂ CEL VITEAZ**, ediţia II-a revăzută şi completată, Editura ştiinţifică, Bucureşti 1966, 229 p.

Prima ediţie a acestei monografii, apărută în 1963, s-a impus atenţiei cercetătorilor prin ingeniozitatea ştiinţifică cu care autorul a rezolvat principalele probleme ale zbuciumatei domnii a lui Ion Vodă. Actuala — prin îmbunătăţirile care i-au fost aduse — constituie o valoroasă contribuţie la cunoaşterea temeinică a acestei domnii.

La întocmirea primei ediţii, autorul a folosit un bogat şi variat material bibliografic; pentru redactarea ediţiei a doua, el a apelat la noi surse documentare. Acest fapt i-a permis să aducă şi alte informaţii în legătură cu diferite aspecte ale problemei, iar unele capitole să fie chiar simţitor îmbogăţite. Ne referim mai ales la capitolul V, intitulat *Politica externă a domniei lui Ion Vodă*, care, spre deosebire de ediţia din 1963, cuprinde o binevenită prezentare a situaţiei internaţionale cu sublinierea echilibrului de forţe existent în acea perioadă. Faptul prezintă importanţă, deoarece permite crearea unei imagini generale a contextului politicii internaţionale în care s-au desfăşurat evenimentele dintre anii 1572-1574.

Astfel, se constată că, în secolul al XVI-lea, Sultanul Soliman II Magnificul (1520-1566) adusese imperiul otoman la culmea puterii sale. Numeroasele războaie purtate atît în apus cît şi în răsărit — unele dintre ele fiind conduse chiar de sultan — s-au terminat prin supunerea a numeroase teritorii. În Europa, Ungaria Centrală a fost transformată în paşalîc cu capitala la Buda, iar Transilvania i-a devenit vasală. În Orientul apropiat şi Mijlociu, umbra Semilunei a cuprins Siria, Palestina, Iemenul, Egiptul, Tabrizul (n. v. Persiei), o parte din Georgia, unele porturi din sudul Mării Caspice. De asemenea, apele Mării Roşii erau brăzdate de corăbiile de război ale flotei otomane. În apus, armatele padişahului au supus o serie de state de pe coasta nordică a Africii ca: Tripolitan, Tunisul, şi Algeria. Aceeaşi soartă au avut-o şi insulele Rodos, Naxos şi Cipru din Mediterana răsăriteană, care constituiau „ultimele bastioane ale puterilor creştine“ (p. 110). Această înaintare nu a putut fi stăvilită nici măcar de răsunătoarea victorie de la Lepanto (octombrie 1571) a coaliţiei formată de Spania, Veneţia, unele ducate italiene, Malta şi Papalitatea. Flota acestei coaliţii comandată de Don Juan de Austria a distrus 117 corăbii şi 450 de tunuri otomane, dar, după un an, „250 de vase turceşti, nou construite, cu armament superior, ieşeau în întîmpinarea flotei coalizate, demonstrînd în felul acesta tăria unui organism militar şi politic pe care contradicţiile interne şi factorii externi nu-l puteau zdruncina încă“ (p. 111).

Expansiunea otomană a fost facilitată însă, aşa după cum foarte bine demonstrează autorul, şi de „conjunctura generală europeană“. Rusia era angajată în rezolvarea problemei graniţelor sale de vest şi sud-est, trebuind să ducă un lung război cu Lituania (1558-1582), la care au mai participat direct, sau indirect, Polonia, Suedia, Danemarca, ordinul livonic şi unele state ale Imperiului german. Deşi, în acest război s-au angajat uneori şi tătarii din Crimeea (1569 şi 1571), confruntarea deschisă între armatele ruseşti şi cele otomane „va începe abia în secolul al XVIII-lea, după ce Petru I va clarifica, prin victoriile asupra Suediei, situaţia frontierelor sale spre Marea Baltică“ (p. 111). Nici habsburgii nu constituiau o piedică în calea expansiunii turceşti. Cu toate că aceştia ataçau şi prădau teritoriile controlate de Imperiul german, datorită conflictului cu Franţa şi a instabilei situaţii interne, imperialii întreprindeau doar „contraacţiuni limitate faţă de otomani“ (p. 112). Un alt stat care s-ar fi putut opune expansiunii turceşti era Veneţia. Mînată însă de dorinţa de a-şi continua comerţul, „republica dogilor“ a încheiat, în dese rînduri, înţelegeri cu Poarta otomană. În sfîrşit, autorul arată că o mare

greutate în relaţiile diplomatice europene ale secolului al XVI-lea a avut-o alianţa franco-turcă (p. 112).

Informaţii noi s-au adus şi în legătură cu familia voievodului (p. 107-108), precum şi cu domnia lui Ioan Potcoavă şi executarea acestuia la Liov în 1578 (p. 189-195). În acest sens, sînt interesante datele în legătură cu încercările sale de a-şi consolida domnia rămasă fără rezultat şi în legătură cu lupta de la Docolina din 20 decembrie 1577, dintre armatele lui Ioan Potcoavă şi cele care îl readuceau la Iaşi pe Petru Şchiopul, terminată cu victoria celui dintîi. Înconjurat, ca şi fratele său, de duşmani puternici, Ioan Potcoavă fu silit să se retragă din domnie la 1 ianuarie 1578. Înşelat de Ianusius, duce de Zbaraz şi palatin al Braclavului, fostul domn acceptă „ospitalitatea" poloneză, concretizată în arestarea şi întemniţarea sa. La repetatele insistenţe ale lui Petru Şchiopul, dar mai ales ale Porţii, Potcoavă este executat la 16 iunie 1578 în piaţa Liovului, după ce, mai întîi, ţinu un emoţionant discurs în faţa mulţimii adunate. Pe linia îmbunătăţirilor se înscrie, fără îndoială, şi lista marilor dregători ai lui Ioan Vodă, care face posibilă urmărirea schimbărilor survenite în sfatul domnesc între 12 martie 1572 şi 10 mai 1574. În sfîrşit, avînd în vedere faptul că monografia sa nu se adresează în exclusivitate specialiştilor ci şi altor categorii de cititori, Dinu C. Giurescu a acordat de această dată o atenţie mai mare accesibilităţii lucrării. În acest sens stau mărturie numeroasele fraze a căror modificare sau chiar înlocuire uşurează sensul şi fac agreabilă lectura ei. La aspectul plăcut al cărţii contribuie şi fotografiile nou introduse a căror execuţie tehnică este de bună calitate.

VENIAMIN CIOBANU

ISTORIA LIMBII ROMÂNE
Vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti 1965, 437 p.

Rezultat al unor vaste cercetări întreprinse de către un colectiv de specialişti din cadrul Institutului de lingvistică al Academiei Republicii Socialiste România şi de cadre didactice din învăţămîntul superior, *Istoria limbii române* se înscrie pe linia unor remarcabile opere de interes naţional, alături de *Istoria României, Istoria literaturii române, Dicţionarul enciclopedic* şi *Monografia geografică a Republicii Socialiste România.*

Cercetarea aspectului istoric al limbii române a stat de multă vreme în centrul atenţiei specialiştilor. Ca rezultat, în afară de unele studii de detaliu, au fost elaborate şi lucrări de sinteză : *Histoire de la langue roumaine* de Ovid Densuşianu şi *Istoria limbii române,* de acad. Al. Rosetti. Însemnate contribuţii în acest sens şi-au adus şi A. Philipide şi S. Puşcariu.

În prezent se pune problema unei noi analize a evoluţiei limbii române, ţinînd cont de stadiul în care se află metodele lingvisticii, ştiinţa în genere.

Volumul I al tratatului de *Istoria limbii române* îşi propune, după cum reiese din *Cuvîntul înainte,* „să urmărească felul cum a evoluat structura limbii străine, din cele mai vechi timpuri pînă la sfîrşitul imperiului, formînd un punct de plecare pentru istoria limbii române" (p. 9).

Dacă nu uităm că limba română este continuatoarea latinei populare vorbite în Dacia şi în nordestul Peninsulei Balcanice în primele secole ale erei noastre, atunci ne dăm seama de ce istoria limbii române are ca punct de plecare limba latină.

Autorii *Istoriei limbii române,* în tratarea diacronică a faptelor, au ca metodă de bază compararea diverselor stări de limbă succesive. Aşadar, nu se compară — ca altă dată — un număr de fapte particulare, ci „diversele sisteme şi structuri succesive" (p. 6). Din aceste comparaţii rezultă apoi periodizarea evoluţiei limbii române.

Lucrarea dezvoltă următoarele capitole : *Sistemul fonologic, Vocabularul, Formarea cuvintelor, Morfologia, Sintaxa propoziţiei, Sintaxa frazei, Concluzii finale* şi se încheie cu *Indice de materii* şi altul de *cuvinte, afixe şi foneme.*

În cadrul *Sistemului fonetic* se reliefează, o dată cu descrierea vocalismului, scăderea treptată a numărului vocalelor, prin des-

fiinţarea diferitelor cantitative, reducerea diftongilor, dispariţia consoanelor aspirate, precum şi transformarea accentului muzical indoeuropean în accent intensiv (dinamic).

Prezentarea evolutivă a vocabularului limbii latine se face pornindu-se de la un nucleu indo-european, caracterizat, mai ales, prin existenţa numeroaselor nume radicale : *dos*, *dux*, *fas*, *ius*, *lux*, *mus*, *nix*, *nox*, etc., la care se adaugă apoi împrumuturi din limbile italice (rufus, robus „roşu", bradus „prost", brutus „stupid", catus „ascuţit", „şiret", „iubilo" a striga" etc.), din etruscă (urbus, populus, popa „slujitor al cultului", fauisae „şanţ de apă în jurul templului", trunda, puteal „împrejmuire"), împrumuturi mediteraneene—termeni proveniţi, probabil, dintr-o limbă vorbită în bazinul mediteranean înaintea aşezării populaţiilor indoeuropene din epoca istorică — (asinus, ficus „smochin", fungus „ciupercă", laurus „dafin", plumbum „plumb" etc.). De asemenea, împrumuturi greceşti — orale (populare) şi literare (ancora „ancoră", calare „a coborî pînzele", gubernare „a conduce corabia", prora „proră" etc.), creştine şi, în fine, alte împrumuturi.

Făcînd o privire sincronică asupra vocabularului latin, ca un tot rezultat din contopirea straturilor sus-amintite, autorii lucrării în discuţie operează o repartiţie stilistică a acestuia, desprinzînd : un vechi stil oficial juridico-religios, o limbă a comediei, un stil solemn al epopeii şi tragediei, un vocabular al poeziei clasice, unul al prozei şi unul al stilului familiar. Evident, cu tot acest sincronism, în sînul fiecărui asemenea compartiment analiza are în vedere şi latura istorică, tocmai datorită faptului că de la o epocă la alta au loc schimbări : apariţii şi dispariţii de cuvinte, schimbări de sensuri etc. Există însă — după concluzia la care se ajunge la sfîrşitul acestui capitol — două aspecte ale limbii latine între care diferenţierile sînt nete, accentuîndu-se în decursul timpului. Este vorba de latina literară şi latina populară. Existenţa acestor două aspecte ale limbii latine se explică prin slaba răspîndire a culturii în straturile largi ale populaţiei. Tocmai din această cauză „numeroşi termeni (arhaisme, derivate abstracte sau împrumuturi, în special din limba greacă) foarte frecvenţi în limba literară, sînt nefolosiţi în limba curentă a maselor şi dispar în momentul prăbuşirii statului roman" (p. 72).

După cum se ştie, vocabularul unei limbi cunoaşte şi alte surse de îmbogăţire, în afara împrumuturilor. Astfel, apar termeni dezvoltaţi pe teren propriu, procedeele cunoscute. Analizînd sub acest aspect vocabularul latin, autorul lucrării subliniază larga folosire a derivării cu sufixe şi prefixe şi folosirea pe scară redusă a procedeului compunerii.

Trecînd la problemele de gramatică propriu-zisă, constatăm aceeaşi minuţiozitate în prezentarea analitică a faptelor. Sînt descrise pe larg categoriile genului, numărului, cazului, părţilor în vorbire, părţile de propoziţii, diferite timpuri de propoziţii etc., insistîndu-se asupra unor tendinţe de simplificare a flexiunii, de reducere a numărului cazurilor ; asupra neomogenităţii categoriei pronumelui (flexiunea neunitară) precum şi asupra preponderenţei construcţiilor analitice în dauna celor sintetice, atît în morfologie cît şi în sintaxă.

Subliniem prezenţa şi utilitatea *indicilor*, instrumente importante în folosirea lucrării.

Bazat pe o minuţioasă analiză şi sistematizare a faptelor de limbă, înterpretate riguros ştiinţific, acest volum al *Istoriei limbii române*, primul din cele cinci cîte vor apărea, se adresează nu numai specialiştilor ci şi unor cercuri mai largi de cititori.

A. CONSTANTIN

LIMBĂ ŞI LITERATURĂ

9,1965, 430 p.

Consacrat în întregime lui Mihail Eminescu şi lui Ion Creangă, al 9-lea volum al culegerii anuale „Limbă şi literatură" întruneşte importante studii şi articole, conţinînd idei şi interpretări noi şi aducînd, prin aceasta, contribuţii interesante şi utile pentru o mai bună cunoaştere a celor doi mari clasici ai literaturii române. După cum este cunoscut, aceste materiale au fost scrise cu prilejul comemo-

rării a 75 de ani de la moartea scriitorilor sus-amintiţi. In afară de acestea, Editura pentru literatură a mai tipărit, anul trecut, o masivă culegere de „*Studii eminesciene*".

Volumul de faţă conţine un număr de 25 titluri, grupate în compartimente : *Limbă şi stil, Istorie literară, Folclor*. Dintre acestea amintim : „*Eminescu în critica şi istoria literară românească de pînă la 1944*", de G. C. Nicolescu, *Publicistica lui Eminescu*, de M. I. Dragomirescu, *Cadrul botoşenean în creaţia eminesciană*, de Vasile Brînzar, *Literatura clasică indiană în poezia lui Eminescu*, de S. E. Demitrian, *Eminescu şi folclorul*, de Mihai Pop, *Mentalitate arhaică şi umanism popular în poveştile lui Creangă*, de Vladimir Dogaru, *Elemente etnografice şi folclorice în Amintirile lui Ion Creangă*, de Traian Marcu, *Semnificaţia antroponimului „Harap-Alb"*, de Const. Boroianu, *Personalitatea şi opera lui Ion Creangă în publicaţiile timpului*, de Emil Leahu, *Ecourile operei lui M. Eminescu şi Ion Creangă în literatura universală*, de N. I. Popa etc.

Făcînd o apreciere a locului ce-l ocupă M. Eminescu în literatura română şi universală, G. C. Nicolescu, în studiul amintit, îl califică drept „fenomen de mari semnificaţii în literatura română, univers infinit, ale cărei dimensiuni în raport cu spiritul general al epocii, cu cultura şi literatura română din care se înalţă, chiar în raport cu marii creatori ai lumii, abia am început să le întrezărim" (p. 62). Autorul fixează apoi etapele principale în dezvoltarea cercetării eminesciene pînă în 1944. Prima etapă este cea a confruntării contemporanilor scriitorului şi a primelor încercări de studii mai largi, mai cuprinzătoare şi mai obiective, mai desprinse de spiritul de înfruntare partizană, de adversitate personală şi rivalitate literară. A doua etapă se caracterizează prin tendinţele lărgirii cunoaşterii operei eminesciene în realul ei întreg, etapă a descoperirii şi reprezentării acesteia. Cea de a treia, cea a anilor de la primul război mondial pînă în 1939, este predominată de tendinţa de lărgire a cîmpului de analiză a creaţiei eminesciene şi de adîncire a ei. Ultima etapă, a patra, după 1939, marchează punerea temeliilor unor mari sinteze eminesciene. Pentru fiecare din aceste etape, autorul citează nume de studii care au meritul de a fi cercetat sau prezentat, critic, creaţia poetului. Printre semnatarii acestor studii sînt amintiţi : Iosif Vulcan, Titu Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Raicu Ionescu-Rion, G. Ibrăileanu, C. Mille, Tudor Vianu, G. Călinescu, şi alţii. Astfel, G. C. Nicolescu reţine cîmpul larg al contribuţiilor aduse de criticii din trecut şi din prezent la cunoaşterea şi interpretarea operei „Luceafărului" poeziei româneşti.

Publicistica lui Eminescu, articol semnat de M. I. Dragomirescu, aduce în lumină activitatea scriitorului pe această linie. Această activitate este sistematizată pe epoci. Din epoca studenţiei la Viena datează, printre altele : *Notiţă asupra proiectatei întruniri la mormîntul lui Ştefan cel Mare*, din *Convorbiri literare*, 15 septembrie 1870. Publicistica de mai tîrziu reflectă ura poetului faţă de exploatatori, simpatia faţă de ţărănime şi muncitorime, patriotismul ardent, idei progresiste despre învăţămînt, limbă şi literatură etc. Uneori, dezgustat de reaua întocmire a societăţii din timpul său, de faptul că nu poate scrie despre realităţile triste ale vremii lui, fără oprelişte, adresîndu-se unui amic al său de la ziarul *Românul*, spunea : „Ştii ce, dragul meu, hai să demisionăm, tu de la „Românul", eu de la „Timpul" şi hai să ne călugărim, căci nu sîntem făcuţi să trăim între lupi. La mănăstire, în chiliile solitare, să scriem letopiseţi în care să înşirăm tot ce îndură nenorocitul neam românesc, pentru ca să se ştie cît de amar a suferit românul cît a trăit pe pămînt" (117). În alte articole, Eminescu îşi exprimă sentimentul mîndriei patriotice, sentiment trezit de originea latină a limbii şi a poporului român, precum şi iubirea pentru trecutul glorios al poporului român, glorificînd scrierile sale epocile strălucite ale lui Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Matei Basarab şi alţii.

Ocupîndu-se de înrîurirea pe care a exercitat-o literatura clasică indiană asupra poeziei lui Eminescu, S. E. Demetrian, după ce face o prezentare a *Vedelor* — cele patru colecţii de poezii în limba sanscrită —, se opreşte asupra uneia

din acestea, *Rg. Veda*, al cărei conţinut filozofic este mai bogat şi despre care Eminescu afirma: „Citim cu plăcere... imnele din *Rg. Veda*, pe care păstorii le îndreptau luminii şi puterilor naturii pentru a le lăuda şi a cere de la dînsele iarbă şi turme de vite“ (*Bătrîni şi tineri*, 1877). Numeroase sînt părţile care vădesc influenţa literaturii indiene în poezia lui Eminescu. Descrierea Indiei o găsim în poezia *„Dumnezeu şi om“*. Poezia *Kamadeva* poartă numele zeului Kama. După mai multe exemplificări, prin citate, din anumite poezii ale autorului Luceafărului, cu scopul de a pune în lumină influenţa orientală în poezia acestuia, autorul studiului în discuţie conchide că, asemenea spiritelor cu adevărat mari, Eminescu căuta să afle întotdeauna şi de orişiunde mai mult, tot ce este mai bun şi mai frumos.

Că folclorul a constituit, în cea mai mare parte, un mijloc de inspiraţie a lui Eminescu, este un lucru îndeobşte cunoscut. Este ceea ce Mihai Pop, în articolul *Eminescu şi folclorul*, cuprins în culegerea de care ne ocupăm, vrea să scoată încă o dată în evidenţă. Semnatarul aminteşte că poetul culegea material folcloric, nu pentru a-l publica în vreo culegere, aşa cum a făcut Alecsandri şi alţii, ci, după cum însuşi mărturiseşte, „pentru laboratorul său poetic“. Folclorul. la Eminescu a fost mai mult decît un mijloc de inspiraţie; a fost fundamental în formarea şi definirea personalităţii, legătura cu tradiţia cea mai puternică.

* * *

Despre mult gustatul şi veşnic proaspătul evocator al satului românesc, povestitorul neîntrecut—Ion Creangă — găsim în volumul al 9-lea: *Limbă şi literatură*, studii la fel de importante ca cele mai sus amintite. Astfel, Vladimir Dogaru, în *Mentalitate arhaică şi umanism popular în poveştile lui Creangă*, subliniază cu fermitate că „prezenţa urmelor mentalităţii satului arhaic românesc şi a elementelor umaniste populare în poveştile lui Creangă nu-l situează pe scriitor, după cum s-ar crede, pe poziţii retrograde, ci pe poziţii umaniste înaintate“ (p. 7). În acelaşi timp, spune autorul, este greşit să se creadă că I. Creangă s-ar fi identificat cu unele componenţe ale mentalităţii satului şi umanismului popular, culegînd folclor. De aici rezultă că el nu este un culegător de folclor, lucru, de fapt, subliniat de mulţi istorici literari români. Contactul cu folclorul l-a luat încă de la vîrsta de cinci ani, de cînd, seară de seară, asculta de sute de ori poveştile pe care, apoi, în chip artistic desăvîrşit avea să ni le redea. Citînd cercetători şi critici literari recunoscuţi, Vl. Dogaru se raliază cu aceştia accentuînd asupra pregătirii umaniste a lui Creangă, care, alături de A. Pann, este un erudit în materie de literatură orală. În continuare, autorul scoate în evidenţă aceste urme ale mentalităţii satului arhaic, oglindite în poveştile: *Soacra cu trei nurori*, *Povestea lui Stan-Păţitul*, *Povestea unui om leneş*, *Harap-Alb* etc. Iată doar cîteva exemple: Baba, din *Soacra cu trei nurori*, se conduce după mentalitatea că feciorii erau obligaţi să rămînă după căsătorie în cadrul gospodăriei părinteşti, muncind cu soţiile sub conducerea părinţilor; Stan-Păţitul este un „străin“ în satul în care se aşază şi, ca atare soarta lui este tragică; leneşul, din povestea unui om leneş, este osîndit la spînzurătoare pentru că „aşa era pe vremea aceea“ (Creangă). Autorul studiului de faţă citează multe exemple din care rezultă ca pregnanţă umanismul lui Creangă, ceea ce scoate încă o dată la lumină locul pe care-l ocupă autorul „Amintirilor“ din literatura română.

Interesant ni se pare şi studiul pomenit mai înainte, *Semnificaţia antroponimului Harap-Alb*, semnat de C. Boroianu. Faţă de numeroasele explicaţii anterioare date de unii cercetători şi istorici literari asupra sensului cuvîntului „harap“, C. Boroianu vine cu o explicaţie nouă, care ni se pare destul de plauzibilă: „Harap“ provine din „arab“, locuitor al Arabiei. Este un cuvînt introdus în limba română pe cale cărturărească, mai cu seamă prin intermediul scrierilor bisericeşti (al Bibliei în principal), cărora li s-au adăugat vechile cronografe bizantino-slave, precum şi literatura populară scrisă. Cu timpul, cuvîntul şi-a extins sensul, desemnînd şi pe cel care, asemenea arabilor, avea pielea neagră. Folo-

sind substantivul „harap“ cu sensul de om de culoare negricioasă, poporul a numit pe ţigani „harapi“. (De aici s-a format şi depreciativul „harapină“). În *Harap-Alb*, autorul are în vedere această accepţiune populară a cuvîntului: „harap“= „ţigan“. Şi, cum ţiganii erau, în trecut, robi, rezultă că atunci, cînd spînul îi dă numele de *Harap-Alb* feciorului de crai, acesta va să însemne „rob alb“.

Sensul cuvîntului rezultă, după cum arată C. Boroianu, şi din întreaga comportare a spînului, care este aceea a unui stăpîn faţă de sluga sa.

Alte studii despre Creangă prezente în *„Limbă şi Literatură“*, vol. al 9-lea, scot în evidenţă activitatea acestuia pe plan didactic (*Ion Creangă şi predarea gramaticii limbii române*), ecoul operei sale în literatura universală (*Ecourile operei lui Mihai Eminescu şi Ion Creangă în literatura universală*, de N. I. Popa).

În încheiere, relevăm deosebitul interes prezentat de publicaţia *Limbă şi Literatură* a Societăţii de studii istorice şi filologice din Republica Socialistă România, prin abordarea unor valoroase studii menite să aducă noi contribuţii la dezvoltarea limbii şi literaturii române.

A. CONSTANTIN

Pr. Paul Mihail, **ÎN PROBLEMA CORESPONDENŢEI LUI ŞTEFAN VOIEVOD AL MOLDOVEI ŞI DOROTEI ARHIEPISCOPUL IUSTINIANEI PRIMA**, *în Revue des Etudes Sud-est Europeenes tom. IV, 1-2/1966.*

La finele anului 1966, a avut loc la Sofia (Bulgaria) primul Congres al Asociaţiei de studii sud-est europene.

În cinstea acestui eveniment a fost închinat nr. 1-2/1966 al Revistei de studii sud-est europene. În paginile acestui număr omagial al revistei, Pr. Paul Mihail din Iaşi publică fotocopiile a două foi care reprezintă o copie a mult discutatei corespondenţe dintre Ştefan cel Mare şi Arhiepiscopul Dorotei al Iustinianei Prima, pe care le însoţeşte de un studiu introductiv.

Această corespondenţă, publicată pentru prima dată de Victor Grigorovici de pe foile pe care le-a primit din Bulgaria, a fost reprodusă apoi de învăţaţi din mai multe ţări: ruşi, sîrbi, germani, bulgari.

La noi s-a preocupat îndeaproape de această corespondenţă slavistul Ioan Bogdan.

Concluziile la care au ajuns învăţaţii nu consună: unii consideră această corespondenţă originală, păstrată în copie, alţii presupun un fals.

Publicarea foilor de faţă (inedite), găsite de Pr. Paul Mihail în Arhiva Sfîntului Mormînt de la Constantinopol, readuce în discuţie problema dependenţei Bisericii moldoveneşti de Arhiepiscopia Ohridei.

Ca elemente noi pe care le aduce copia foilor de faţă (în fotocopie) notăm:

Este prima copie transcrisă de profesorul rus Victor Grigorovici în 1845;

Cele două foi au fost primite de la Mănăstirea Sfîntul Ioan din Rila; ele au fost găsite pe ultimile două foi ale cărţii Sintagma lui Matei Vlastaris;

Copia era destinată călugărilor greci.

Faţă de foile copii de la Mănăstirea Rila, copia făcută de prof. Victor Grigorovici, la Bucureşti, prezintă 12 deosebiri de litere şi trei diferenţe esenţiale.

Redăm mai jos aceste diferenţe:

a) În copia de la Bucureşti apare cuvîntul bulgari în loc de boieri; b) lipseşte fraza: „împreună cu cîţiva boieri şi clerici ai Bisericii noastre“; c) la sfîrşitul textului este subscrisă, în paranteză, data 6966 care corespunde anului 1461.

Importanţa aflării acestor mărturii referitoare la Biserica Moldovei într-un depozit de peste hotare, care a fost supus capriciilor soartei, precum şi neconcordanţa dintre textul celor două foi păstrate de prof. V. Grigorovici şi copia autografă făcută la Bucureşti de acelaşi profesor, a determinat publicarea articolului Pr. Paul Mihail în revista de Studii Sud-Est Europene.

Diac. T. M.

Cronica bisericească

A. ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

†

ARHIEREUL EUGENIU LAIU
(6.VI.1894 — 1.IV.1967)

În dimineaţa zilei de 1 aprilie a. c., în liniştea Mănăstirii Horaiţa, a încetat din viaţă Arhiereul Eugeniu Laiu în vîrstă de 73 de ani.

Arhiereul Eugeniu, numit ca mirean Ioan Laiu, s-a născut la 6 iunie 1894, în satul Certieni, comuna Bîrgăuani, raionul Tg. Neamţ. A fost cel mai mare din cei 7 copii ai lui Nicolae şi Maria Laiu, ţărani răzeşi, cu dragoste de neam şi de Biserică. În satul natal a urmat şcoala primară. La cîţiva ani după aceasta, în toamna anului 1908, intră ca frate la Mănăstirea Neamţ, unde avea un unchi călugăr, ieromonahul Pimen Gheorghiu. În 1910 pleacă la Mănăstirea Horaiţa împreună cu unchiul său, numit casier la această mănăstire. La îndemnul şi cu sprijinul unchiului său şi al stareţului Mănăstirii Horaiţa, arhimandritul Calistrat Dima, tînărul frate, Ioan Laiu, urmează cursurile seminarului teologic Sf. Andrei din Galaţi între anii 1911-1920. La acest seminar veneau în fiecare an numeroşi monahi dornici de cultură teologică. În timpul primului război mondial, 1916-1918, a lucrat ca sanitar în spitalele militare din Botoşani, Galaţi şi Piatra Neamţ,

După terminarea seminarului teologic, în august 1920, el este primit în monahism la Mănăstirea Horaiţa, de unchiul său arhimandritul Pimen Gheorghiu, ajuns stareţ al mănăstirii. La 22 septembrie a fost hirotonit diacon de Mitropolitul Pimen al Moldovei la Mănăstirea Neamţ. Dorind să-şi continue studiile teologice, el se înscrie în toamna aceluiaşi an — octombrie 1920 — la Facultatea de Teologie pe care o termină în 1924, cînd îşi ia licenţa. În această perioadă, 1 octombrie 1920—1 iulie 1924, a funcţionat şi ca diacon la Mănăstirea Agafton-Botoşani.

În iunie 1925, el a fost hirotonit preot, iar în iulie a fost ridicat la rangul de protosincel. Cu aprobarea Sfîntului Sinod, la 6 decembrie acelaşi an, este ridicat la rangul de arhimandrit. În această perioadă, 1924-1932, el a îndeplinit mai multe funcţii ca: diacon şi preot la catedrală, şef de birou la cancelaria eparhială şi vicar eparhial (1925-1931), consilier referent cu atribuţii de vicar (1931-1932). Între 1925-1927 a deţinut şi funcţia de director al şcolii de cîntăreţi şi stareţ de mănăstire.

La 1 mai 1932 trece în eparhia Bucovinei, unde Mitropolitul Nectarie Cotlarciuc îl numeşte prefect de studii la Internatul Facultăţii de Teologie, iar la 15 august acelaşi an în postul de director al Internatului Teologic. În această calitate s-a îngrijit de educaţta morală şi religioasă a viitorilor preoţi, căutînd să-i familiarizeze cu tipicul şi muzica bisericească, cu slujbele bisericeşti, obiecte ce nu erau prevăzute în programa de cursuri a facultăţii. Concomitent cu direcţia Internatului teologic, el a funcţionat şi ca profesor şi director al şcolii de cîntăreţi bisericeşti eparhiale.

De la 1 aprilie 1935 el funcţionează ca preot la catedrala patriarhală

din Bucureşti pînă la 1 aprilie 1936, cînd pleacă la Paris, ca superior al bisericii române din capitala Franţei, unde stă pînă la 1 februarie 1939. În această perioadă desfăşoară o bogată activitate pe plan bisericesc şi naţional. A reparat biserica şi a îmbogăţit-o cu noi obiecte de cult, a reorganizat comunitatea ortodoxă română, îngrijindu-se totodată şi de studenţii români ce-şi făceau studiile la Paris. A reorganizat corul bisericesc care a dat multe concerte la Paris şi Strasbourg, cu care ocazie a conferenţiat D-ra Elena Văcărescu. Tot în această perioadă a reuşit să identifice mai multe cimitire în care erau îngropaţi eroi români căzuţi în Franţa în timpul primului război mondial, luînd şi măsuri pentru buna lor îngrijire, fapt pentru care a fost decorat de Asociaţia de utilitate publică din Franţa. Pentru cunoaşterea bisericii româneşti din Paris a publicat şi o broşură cu titlul: «L'Eglise orthodoxe roumaine de Paris». Cînd era la Paris, a primit şi vizita patriarhului Miron, în iunie 1936.

În şedinţa sa din 28 octombrie 1938, la propunerea chiriarhului locului, arhimandritul Eugeniu este ales arhiereu vicar pentru eparhia Bucovinei, cu titlul de Suceveanul. În acest scop, la 1 februarie 1939, el se întoarce în ţară, iar la 9 iulie 1939 este hirotonit arhiereu.

În timpul celui de al doilea război mondial (1940-1944), arhiereul Eugeniu a stat mai mult la Bucureşti, unde a îndeplinit diferite însărcinări din partea Sfîntului Sinod, ca locţiitor de stareţ la Mănăstirea Antim şi conducător al Tipografiei cărţilor bisericeşti din Bucureşti. Tot în acest timp, a fost pentru perioade scurte, locotenent de episcop la Constanţa, Buzău şi Craiova. Între 1945-1948, arhiereul Eugeniu, îndeplineşte diferite funcţii încredinţate de Sf. Sinod. Între 1 ianuarie 1949—1 iulie 1951, a funcţionat ca profesor de Studii biblice la Seminarul Teologic din Mănăstirea Neamţ. Apoi i se încredinţează conducerea Mănăstirii Cocoş din Dobrogea, unde stă pînă la 1 octombrie 1957, cînd se retrage la Horaiţa, mănăstirea de metanie, unde-şi petrece, în smerenie şi simplitate, ultimii ani ai vieţii pămînteşti, pînă în ziua de 1 aprilie 1967, cînd îşi dă obştescul sfîrşit.

În tot timpul vieţii sale, Arhiereul Eugeniu a muncit cu rîvnă pentru binele Bisericii şi al Patriei. Printre calităţile sale se remarcă mai ales aceea de bun gospodar şi iscusit organizator. În toate unităţile bisericeşti la care a lucrat, cu posibilităţi financiare destul de reduse, a făcut importante reparaţii la biserici şi diferite construcţii, a îmbogăţit inventarul cu numeroase bunuri îmbogăţind astfel starea economico-gospodărească, necesară pentru a-şi îndeplini în condiţii satisfăcătoare menirea lor în slujba Bisericii şi a Patriei. Caracterizînd activitatea sa, Patriarhul Miron spunea, printre altele, în cartea canonică dată în 1939: «În îndeplinirea însărcinărilor, de orice fel, ce i s-au încredinţat, a dat dovadă de însuşiri deosebite, de simţ superior de demnitate preoţească, de energie deosebită, de corectitudine desăvîrşită şi de neîntrecut spirit de organizator şi conducător».

*

Înmormîntarea Arhiereului Eugeniu s-a făcut în ziua de marţi 4 aprilie, după rînduiala şi cinstea cuvenită. Potrivit indicaţiilor date de I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, P. C. Protos. Teodorit Ieremia, stareţul mănăstirii, a luat din timp toate măsurile necesare în acest scop. Trupul neînsufleţi al Arhiereului Eugeniu a fost depus în biserica mănăstirii. Marţi la orele 10, un sobor de preoţi şi diaconi în frunte cu Arhim. Irineu Crăciunaş, Vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, a oficiat Sf. Liturghie a darurilor mai înainte sfinţite. În continuare, I. P. S. Mitropolit Iustin, înconjurat de un sobor de preoţi a oficiat slujba de înmormîntare a monahilor, prevăzută de rînduiala bisericească şi pentru înmormîntarea arierei-lor. Din soborul preoţilor slujitori au făcut parte, printre alţii, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, P. C. Arhim. Dionisie Velea, Pr. C. Pr. Ioan Moraru, protoiereul raionului Tg. Neamţ, P. C. Arhim. Eftimie Luca, P. C. Arhim. Gherasim Cucoşel, P. C. Arhim. T. Pandele. P. C. Protos. Caliopie Apetri, P. C. Protos. Gherontie Ştefan , P. C. Protos. Firmilian Olaru, P. C. Pr. Rinaldo Vasiliu, P. C. Pr. Savin Gh., P. C. Pr. Bariz C., P. Pr. Micu N., şi P. P. C. C. diaconi Tiberiu Meleşcanu şi Sofian Roşu. Din partea Departamentului Cultelor au participat D-nii I. Savin împuternicit regional-Bacău şi Dl. T. Scutaru, împuternicit raional.

În cuvîntarea rostită cu acest prilej, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a elogiat figura Arhiereului Eugeniu. «Ne-am adunat aici — a spus printre altele I. P. S. Mitropolit —, fii duhovniceşti şi fraţi după chipul vieţuirii noastre călugăreşti, pentru a conduce la locul de veşnică odihnă pe adormitul în Domnul, Arhiereul Eugeniu Laiu. Fiu de ţărani din ţinuturile Neamţului, — credincioşi cu dragoste de neam şi de credinţa strămoşească, — Arhiereul Eugeniu a pornit în viaţă cu o bogată experienţă pe care a adăugat-o la frumoasele daruri pe care le-a primt de la Dumnezeu.

Prin muncă stăruitoare a devenit chip de ales slujitor al Bisericii. La Seminarul teologic şi Facultatea de Teologie şi-a însuşit o frumoasă pregătire teologică pe care şi-a îmbogăţit-o apoi în cursul vieţii. S-a adăpat la izvorul dragostei de neam trăind pe frumoasele meleaguri ale Moldovei, şi-a încălzit sufletul la dogoarea vetrelor monahale şi cu deosebire la mănăstirile Neamţ şi Horaiţa.

Arhiereul Eugeniu a slujit lui Dumnezeu în biserici, catedrale şi la capela română din Paris, unde s-a străduit să ţină trează flacăra dreptei credinţe şi a simţămintelor româneşti de peste hotare ; ca profesor şi îndrumător bisericesc al studenţilor a căutat să pregătească slujitori care să fie cît mai devotaţi Bisericii şi cît mai apropiaţi de năzuinţele poporului nostru. A fost chemat în diferite posturi de răspundere ca stareţ, vicar sau conducător al Tipografiei Cărţilor Bisericeşti. Toate aceste laturi ale activităţii sale s-au îngemănat în slujirea de arhiereu, ca vicar la Mitropolia Bucovinei şi ca locotenent de episcop.

Peste tot şi-a făcut slujba deplin. Harnic, el a cerut tuturor colaboratorilor săi hărnicie; cinstit, el a cerut tuturor cinste; jertfelnic, el a cerut tuturor muncă jertfelnică; drept, el a cerut tuturor dreptate. Mai presus de toate, el a ţinut la viaţa sa duhovnicească. El a dorit să trăiască după poruncile Bisericii, după tradiţiile creştine, după chipul cel îngeresc. De acea a avut un spor propriu de activitate care-l face să rămînă proaspăt în amintirea celor ce l-au înconjurat.

Credinţa cea dreaptă a fost temelia vieţii sale, de aceea aştepta senin această clipă a despărţirii, mulţumit de lupta cea bună pe care a dus-o, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, aşteptînd să primească cununa cea nevestejită de la Dumnezeu, căruia şi-a încredinţat sufletul său. Să ne fie tuturor pildă grăitoare de credinţă, de muncă şi dragoste.

Exprimînd sincere condoleanţe familiei şi rudeniilor sale, rog pe milostivul Dumnezeu să dea adormitului robului Său, Arhiereul Eugeniu, odihnă împreună cu cei aleşi ai Săi şi înviere în ziua cea de apoi. Veşnică să-i fie pomenirea, din neam în neam».

Purtat pe umerii foştilor săi colegi, studenţi şi elevi, înconjurat de cei patru fraţi, o soră şi alte rudenii, precum şi de numeroşi credincioşi din satele vecine, în armonia duioasă a cîntărilor funebre, sicriul cu trupul neînsufleţit al arhiereului Eugeniu a fost dus şi aşezat în cimitirul mănăstirii.

La mormîntul său a fost aşezată crucea de piatră pe care el însuşi şi-a pregătit-o din timp, avînd şi slovele lămuritoare dăltuite în ea, pe care privitorul le citeşte acum cu gînd de rugă şi pioasă aducere aminte: «*Aici odihneşte robul lui Dumnezeu, Arhiereul Eugeniu Laiu Suceveanul. 6. VI. 1894 — 1. IV. 1967*».

Arhim. I. CRĂCIUNAŞ

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA MARTIE 1967

În zilele de 21, 22, 23 şi 24 martie au avut loc, în Arhiepiscopia Iaşilor, primele conferinţe preoţeşti orînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în acest an.

Tema conferinţelor a fost: «*Contribuţia Bisericii la întărirea familiei în lumina legiuirilor actuale*».

Potrivit dispoziţiunilor date de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, conferinţele au fost prezidate de următorii delegaţi: P. C. Arhim. I. Cră-

ciunaş, vicar, la protopopiatele: Fălticeni, Rădăuţi, Dorohoi şi Suceava; P. C. Pr. D. Hadîrcă, consilier administrativ, la protopopiatele: Tîrgu Neamţ şi Piatra Neamţ; P. C. Pr. Sc. Porcescu, consilier administrativ, la protopopiatele: Iaşi, Botoşani şi Hîrlău; P. C. Pr. Th. Irimia, consilier administrativ, la protopopiatele: Săveni şi Vatra Dornei; P. C. Pr. Th. Bodnar, inspector bisericesc, la protopopiatele: Paşcani, Cîmpulung şi Gura Humorului.

Deschizînd conferinţele, delegaţii chiriarhali au adus preoţilor, mai întîi, binecuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi urarea ca lucrările să fie încheiate cu bun spor duhovnicesc, apoi s-au referit la unele evenimente mai însemnate din ţara noastră şi de peste hotare: împlinirea a 60 ani de la răscoala ţărănească din anul 1907, pentru pîine, dreptate şi libertate, şi a 530 de ani de la marea răscoală a ţăraniior transilvăneni de la Bobîlna, din anul 1437.

De asemenea ei s-au referit la ecoul pe care l-a avut în lume sărbătorirea zilei — de 8 martie — Ziua internaţională a femeii prin care s-a adus elogiul cuvenit femeii mamă, soţie, soră, muncitoare. Amintind de activitatea însemnată pe care Biserica Ortodoxă Română o desfăşoară cu bune rezultate în sînul principalelor organizaţii creştine, ei au arătat că în zilele de 5-10 martie au avut loc la Bucureşti, lucrările Sesiunei Prezidiului şi Comitetului Consultativ al Conferinţei Bisericilor Europene, la care s-a discutat tematica viitoarei Adunări Generale a Conferinţei, care va avea loc la finele anului, în Austria, cînd se va discuta problema cooperării Bisericilor Europene în acţiunile de sprijinire a păcii şi colaborării între popoare. La lucrările sesiunii de la Bucureşti, din partea Bisericii Ortodoxe Române, a luat parte Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin.

Referindu-se la unele evenimente mai însemnate de peste hotare, delegaţii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit au amintit protestele neîncetate ale omenirii doritoare de pace împotriva războiului nedrept şi inuman din Vietnam.

Ei au arătat că întreaga omenire şi însuşi poporul american doreşte pace şi cere încetarea acestui război nedrept.

Printre cei care s-au alăturat cu hotărîre la protestul lumii întregi împotriva războiuiui din Vietnam se găsesc şi slujitori ai Bisericii. În Anglia 250 de clerici au manifestat printr-un «marş al tăcerii» împotriva războiului din Vietnam; în R. F. G., 300 de pastori au manifestat, de asemenea, cerînd încetarea agresiunii în Vietnam.

În ţara noastră, slujitorii altarelor strămoşeşti, avînd exemplul viu al întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe şi al Conducătorilor Statului nostru, se alătură cu cinste la lupta pe care o duce întreaga omenire pentru încetarea războiului din Vietnam.

După aceste consideraţiuni generale, a urmat expunerea lucrării cu tema: «Contribuţia Bisericii la întărirea familiei în lumina legiuirilor actuale» de: P. C. Pr. M. Şfichi-Iaşi; P. C. Pr. I. Apostu-Hîrlău; P. C. Pr. V. Tărăboanţă-Paşcani; P. C. Pr. V. Vedeanu-Suceava; P. C. Pr. Gh. Agafiţei-Botoşani; P. C. Pr. C. Ştefănescu-Dorohoi; P. C. Pr. A. Ciofu-Săveni; P. C. Pr. N. Iordăchescu-Fălticeni; P. C. Pr. Şt. Slevoacă-Cîmpulung; P. C. Pr. Gh. Solcan-Gura Humorului; P. C. Pr. V. Cristureanu-Rădăuţi; P. C. Pr. I. Belţa-Vatra Dornei; P. C. Pr. Ioan Boca-Tg. Neamţ; P. C. Pr. M. Gervescu-Piatra Neamţ.

S-au purtat, apoi, diferite discuţii în legătură cu tema conferinţei, la care au luat parte numeroşi vorbitori.

În linii generale, ei au arătat că, în concepţia Bisericii Ortodoxe, căsătoria este o instituţie naturală şi dumnezeiască al cărei scop, pe lîngă cel de într-ajutorare a celor doi soţi, este perpetuarea neamului omenesc.

Căsătoria şi familia stau la temelia întregii societăţi.

De aceea, Biserica are îndatorirea de a sprijini măsurile întreprinse de conducătorii statului nostru în vederea întăririi căsătoriei şi familiei, precum şi de a combate unele curente şi manifestări potrivnice căsătoriei, natalităţii şi trăiniciei familiei.

Rînd pe rînd, ei au dezbătut unele probleme ale căsătoriei şi familiei în lumina învăţăturii creştine şi a disciplinei bisericeşti: trăinicia căsătoriei, caracterul ei monogamic şi religios-moral de sfîntă Taină, locul familiei creştine în viaţa Bisericii şi rostul ei în societate.

Problema familiei a constituit o preocupare de seamă a Statului nos-

tru. Constituţiile din anii 1948, 1952 şi 1964, Codul Familiei, diferite decrete, legi şi instrucţiuni, care prevăd protecţia mamei şi a copilului prin : acordarea asistenţei medicale, ajutorarea mamelor cu mulţi copii, acordarea unor îndemnizaţii de naştere, concedii plătite şi muncă redusă pentru mamele cu copii sub şapte ani, acordarea unor titluri şi medalii pentru mamele eroine, vădesc cu prisosinţă grija deosebită pe care o are conducerea statului nostru pentru întărirea familiei şi însănătoşirea morală a societăţii în care trăim.

În încheiere, delegaţii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin au scos în evidenţă îndatorirea slujitorilor bisericeşti de a adînci învăţătura Bisericii privind căsătoria şi familia, de a cunoaşte legiuirile actuale şi de a populariza măsurile întreprinse de statul nostru privitoare la căsătorie şi familie, prin predici, convorbiri, sfaturi cu prilejul spovedaniei etc.

În partea a doua a conferinţelor preoţeşti, s-au citit de către preoţii desemnaţi rapoarte care oglindesc activitatea desfăşurată în parohiile lor. Din aceste rapoarte de activitate s-a putut desprinde grija pe care o au slujitorii sfintelor altare de a sprijini lucrările agricole de primăvară, acţiunea de sistematizare şi înfrumuseţare a satelor şi oraşelor, de a îngriji cum se cuvine bisericile, casele parohiale, cimitirele şi, în general, de a gospodări cu cinste bunurile parohiale.

Amintind că anul 1967 a fost declarat «an turistic internaţional», delegaţii Centrului mitropolitan au stăruit în îndemnul dat de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, la începutul anului, de a ţine în desăvîrşită rînduială bisericile şi obiectele de cult, stînd la dispoziţia vizitatorilor cu lămuririle şi explicaţiile necesare.

O îndatorire de permanentă însemnătate a preoţilor este sprijinirea eforturilor pentru apărarea păcii în lume. Ei nu trebuie să uite că Evanghelia propovăduită de Mîntuitorul nostru Iisus Hristos este o evanghelie a păcii.

Cu aceste îndemnuri, conferinţele preoţeşti au luat sfîrşit.

Diac. T. M.

†

PREOTUL CONSTANTIN PLĂCINTĂ

În ziua de 31 ianuarie 1967, s-a stins din viaţă, în oraşul Suceava, preotul Constantin Plăcintă. El s-a născut la 27 aprilie 1888 în com. Scheia-Suceava dintr-o familie de ţărani muncitori. Şcoala primară a urmat-o în satul natal, iar liceul la Suceava unde a dat şi examenul de bacalaureat în anul 1910. Simţind în sufletul său chemarea la preoţie, urmează Facultatea de Teologie pe care o şi termină în anul 1918.

În anul 1919 este hirotonit ca preot pe seama parohiei Botoşăuţi de unde a fost transferat la Pătrăuţi pe Siret, apoi la parohia Stroeşti unde a funcţionat pînă în anul 1957, cînd s-a retras la pensie.

Regretatul preot a fost preţuit de colegi şi de credincioşi. Pentru activitatea şi meritele sale deosebite, Mitropolia Moldovei şl Sucevei i-a acordat înalta distincţie de econom stavrofor.

Slujba înmormîntării s-a săvîrşit în ziua de 2 februarie 1967, în Biserica Sf. Dumitru din Suceava de un sobor de 12 preoţi în frunte cu P. C. Prof. Dr. Ioan Zugrav.

Despre activitatea şi însuşirile răposatului slujitor, au vorbit: P. C. Preot Saghin Traian de la Parohia Şcheia, P. C. Pr. Nicolae Pentelescu de la Parohia Sf. Dumitru, P. C. Pr. Sergiu Dimitriu de la Parohia Stroeşti şi P. C. Pr. C. Crainicu de la parohia Todireşti.

Dumnezeu să-l odihnească în pace.

Pr. SERGIU DIMITRIU

B. EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA MARTIE 1967

Primul ciclu de conferinţe preoţeşti din anul acesta a avut loc în toată Eparhia între 27-30 martie.

La protopopiatul Roman, conferinţa a fost prezidată de către Prea Sfinţitul Episcop Partenie. La celelalte protopopiate, lucrările conferinţelor au fost prezidate de către delegaţii Prea Sfinţiei Sale după cum urmează: P. C. Preot Nicolae Toderici, consilier administrativ, la protopopiatele: Bacău şi Adjud: P. C. Preot Constantin Platon, consilier administrativ, la protopopiatele: Vaslui, Huşi şi Bîrlad, şi P. C. Preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial, la protopopialele: Negreşti, Tg. Ocna şi Moineşti.

Interesul deosebit pe care preoţimea noastră l-a acordat acestor conferinţe se datoreşte subiectului important dat de către Sfîntul Sinod: «Contribuţia Bisericii la întărirea familiei, în lumina legiuirilor actuale».

El a fost tratat de următorii preoţi: Ştefan Grigoriu-Negreşti, Constantin Bratu-Roman, Vasile Serghie-Bîrlad, I. Andrioaiei-Huşi, Gheorghe Grigoraş-Adjud, Vasile Guzu-Vaslui, Alexandru Luncanu-Bacău, Constantin Crişan-Tg. Ocna şi Vasile Acostăchioaiei-Moineşti.

Din expunerile făcute de către conferenţiari şi din completările aduse pe marginea acestor expuneri, a fost scos în lumină adevărul că atît Biserica Ortodoxă Română, cît şi Statul nostru preţuiesc într-o măsură egală familia bazată pe căsătoria legitimă. Ea este socotită drept prima celulă socială, în a cărei ambianţă fiii Patriei noastre se nasc şi cresc ca elemente de nădejde ale neamului nostru, datorită deprinderilor morale formate în mediul familiar.

De aceea articolul 23 din Constituţia Republicii Socialiste România prevede că: «Statul ocroteşte căsătoria şi familia şi apără interesele mamei şi copilului. Femeia are drepturi egale cu bărbatul.

Proba evidentă că Statul nostru sprijină practic familia şi căsătoria, o constituie numărul mare de case de naşteri, dispensare, creşe, cămine pentru copii etc., datorită cărora decesele la naşteri şi mortalitatea infantilă au dispărut aproape complet. Mai mult, Statul a venit cu legi speciale pentru interzicerea întreruperii sarcinilor şi a reducerii la maximum a divorţurilor.

Datorită acestor acţiuni, conducătorii Patriei noastre dovedesc cu prisosinţă că alături de procesul măreţ al realizărilor din domeniul tehnic, ştiinţific şi economic, el păstrează o grijă permanentă însănătoşirii şi consolidării neamului nostru.

Biserica Ortodoxă Română care întotdeauna a preţuit familia şi a ridicat căsătoria la rangul de taină sprijină toate aceste acţiuni. De aceea toţi vorbitorii în frunte cu delegaţii Centrului Eparhial au făcut îndemnuri stăruitoare preoţimii din eparhie să sprijine cu tărie legiuirile Statului menite să cimenteze viaţa de familie avînd la bază căsătoria cu toate binefacerile ei indiscutabile.

În partea a doua a conferinţelor, s-au prezentat rapoarte de activitate, din lectura cărora s-a putut vedea că aportul preoţimii pe tărîm social patriotic în întreg cuprinsul Eparhiei se menţine la acelaşi nivel ca şi în trecut.

*

Cu acest prilej, s-a recomandat din nou preoţilor să poarte o deosebită grijă întreţinerii în bună stare a locaşurilor de închinăciune, a curţilor ce le împrejmuiesc şi a cimitirelor parohiale.

Conferinţele preoţeşti din luna martie a. c. s-au încheiat cu transmiterea unor ordine şi dispoziţii cu caracter bisericesc şi administrativ.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

ÎNSEMNĂRI 300

Mitropolitul Antim Ivireanul *(Pr. M. Mănucă)*; **Cînd am fost la Rădăuţi de 'nvăţam carte...** *(Pr. I. Zugrav)*; **Ştiri noi despre biserica Sfîntul Nicolae Domnesc din Iaşi** *(N. Grigoraş)*; **Zugravii suceveni: Vasile Chiţăscul şi Vasile Suliman** *(Pr. N. Pentelescu)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 314

† *Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,* **«Uniţi în cuget»**, pilde şi îndemnuri pentru cler, 1966 *(Preot Scarlat Porcescu)*; *H. Mihăescu,* **Influenţa grecească asupra limbii române.** Bucureşti 1966, p. 225 *(Zam. Paul)*; *M. Guboglu-M. Mustafa,* **Cronici turceşti privind ţările române,** Bucureşti 1966, 562 p. *(T. Gemil)*; *Amedeo Molnar,* **Husovo Misto, Evropske reformace,** 1966, 14 p. *(Al. Andronic)*; **Documenta Romaniae Historica,** B. **Ţara Românească XXI**; volum întocmit de Damaschin Mioc *(I. V. C.)*; *Donca Petcanova-Toteva,* **Damaschin în literatura bulgară,** Sofia 1965, 260 p. *(Pr. Paul Mihail)*; **Gîndirea social-politică despre unire (1859).** Culegere sub îngrijirea Acad. P. Constantinescu-Iaşi, şi Dan Berindei, 1966, 358 p. *(M. Adrian)*; **Bibliografia analitică a periodicelor româneşti (1790-1830),** 1966, 406 p. *(I. Popescu)*; *Dinu C. Giurescu,* **Ion Vodă cel Viteaz,** Bucureşti 1966, 229 p. *(V. Ciobanu)*; **Istoria limbii române,** Bucureşti 1965, 437 p. *(A. Constantin)*; **Limbă şi literatură** 9/1965, 430 p. *(A. Constantin)*; *Pr. Paul Mihail,* **În problema corespondenţei lui Ştefan cel Mare voievod al Moldovlahiei şi Dorothei, Arhiepiscopul Justinianei Prima** (Revue des Etudes sud-est Europeenes, IV, 1-2/1966 *(Diac. T. M.)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* . . . 332

† **Arhiereul Eugeniu Laiu** *(Arhim. I. Crăciunaş)*; **Conferinţele preoţeşti din luna martie 1967** *(Diac. T. M.)*; † **Pr. Const. Plăcintă** *(Pr. Sergiu Dimitriu)*.

B. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR* . . 337

Conferinţele preoţeşti din luna martie 1967 *(Pr. Ermil Bărbieru)*.

42.420

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL XLIII, Nr. 5 — 6 MAI — IUNIE 1967

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI

Dr. IUSTIN MOISESCU

ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

POPAS ANIVERSAR

90 de ani de la proclamarea Independenţei de Stat a României (1877—1967) **341**

PAGINI DIN CRONICA MITROPOLIEI ARDEALULUI

Moartea Mitropolitului Nicolae Colan al Ardealului (28.XI.1894—15.IV. 1967) **344**
I. P. S. Dr. Nicolae Mladin, noul Mitropolit al Ardealului *(Arhim. Irineu)* **346**

ÎN TOT PĂMÎNTUL A IEŞIT VESTIREA LOR

Cinstirea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel în Ortodoxie (Cu prilejul împlinirii a 1900 de ani de la moartea lor martirică) *(Pr. Val. Brînzei)* **349**

STUDII

Pr. Prof. M. ŞESAN : **Despre încheierea epocii patristice** . . **361**
Pr. Dr. ŞTEFAN SLEVOACĂ : **Biserica creştină şi întărirea vieţii de familie** **367**
VIRGIL MOLIN : **Observaţii şi opinii noi în legătură cu tipăriturile ieromonahului Macarie** (1508—1512) **382**

PREDICI

Pr. Dr. N. CIUDIN : **La Sf. Paşti (a treia zi)** **389**
Pr. S. RADU : **La Duminica Pogorîrii Sfîntului Duh** . . . **392**

LOCAŞURI VECHI BISERICEŞTI DIN MOLDOVA

Protopop D. HRIŢCU : **Schitul Sucmezeu şi hrisovul domnesc al lui Scarlat Gr. Ghica voievod — 1758** **396**

FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Pr. GABRIEL COCORA : **Din activitatea episcopului Melchisedec în Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române** **403**

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 5—6 MAI—IUNIE 1967

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

90 de ani de la proclamarea Independenței de Stat a României

(1877–1967)

Într-o atmosferă sărbătorească, poporul român a evocat la începutul lunii mai a acestui an unul din cele mai importante momente din istoria sa: Proclamarea independenței de Stat a României, *înfăptuită acum 90 de ani.*

«Cei care au realizat, prin eforturile lor, acest memorabil act, au trecut în eternitate; filele documentelor care l-au înscris poartă patina vremii dar opera lor trăiește și va trăi mereu în conștiința națiunii ca o măreață înfăptuire cu consecințe din cele mai profunde asupra destinelor patriei.

«Proclamarea neatîrnării la 9 mai 1877 a împlinit țelul scump al scuturării dominației otomane, pentru care s-au jertfit, de-a lungul secolelor, nenumărați fii ai poporului nostru. Ea a deschis noi căi dezvoltării României moderne, desăvîrșirii unității statale, a creat condiții prielnice pentru valorificarea potențialului său material și uman, pentru afirmarea ei în mod suveran în viața internațională» (Cuvîntarea D-lui Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, rostită în ziua de 9 mai a. c. în sala Palatului Republicii).

Actul de la 9 mai 1877 a fost pecetluit, în istoria poporului nostru, prin victorii purtate pe cîmpurile de luptă. Convingîndu-se că independența de stat putea fi dobîndită doar pe calea armelor, guvernul român a încheiat o alianță cu Rusia. «Guvernul rus a obținut dreptul de trecere a armatelor sale spre Balcani, obligîndu-se să mențină și să apere integritatea teritorială a României, să-i respecte drepturile politice».

Armata română mobilizată a întîmpinat «bombardamentele artileriei dușmane cu o nestăvilită hotărîre». «Trecînd Dunărea la apelul comandamentului rus, unitățile române s-au angajat în luptă alături de cele ruse».

In timpul războiului, cunoscut în istoria patriei noastre sub numele de Războiul pentru independență, *ostașii români și ruși au făurit frăția de arme româno-rusă și au întărit prietenia dintre cele două popoare.*

La Plevna, Grivița, Smîrdan și în alte regiuni ale Bulgariei,

ostaşii români au luptat însufleţiţi de o înaltă conştiinţă patriotică şi de un impresionant spirit de sacrificiu «cu nădejdea unor prefaceri de ordin economic şi social care să le îmbunătăţească traiul».

Alături de ei a fost în ceasurile de grele încercări întreaga populaţie civilă a ţării: muncitori din fabrici şi ateliere, ţărani, învăţători, profesori, medici. Clerul Bisericii Ortodoxe Române, ca totdeauna, în istoria patriei noastre, a fost alături de fiii poporului, alături de destoinica armată română sprijinind năzuinţele şi luptele sale pentru independenţa de Stat a României, pentru o viaţă îmbelşugată şi fericită.

În vîltoarea luptelor din vara anului 1877, fericitul întru pomenire, Mitropolitul Iosif Naniescu al Moldovei şi Sucevei, trimitea în ziua de 14 iulie 1877 protopopilor din Arhiepiscopia Iaşilor o scrisoare care constituie un document de mare importanţă. Întîistătătorul Bisericii moldovene arăta în această scrisoare că slujitorii Bisericii strămoşeşti au fost «totdeauna alături de şi împreună cu naţiunea». «Acum dar mai cu seamă, cînd fiii poporului român, copiii şi fraţii noştri sînt la hotarele ţării cu arma în mînă, vărsîndu-şi sîngele pentru a apăra drepturile, viaţa, averea, căminurile şi onoarea românilor, împreună cu templurile sfintei noastre religii, clerul nu poate să rămînă nepăsător şi fără a lua parte pe cît se poate la sacrificiile ce se cer în asemenea timp extraordinar».

La îndemnul arhipăstorului, slujitorii altarelor ortodoxe din Arhiepiscopia Iaşilor şi-au făcut pe deplin datoria pe de o parte prin contribuţii personale pentru tămăduirea suferinţelor sociale şi morale cauzate de război, iar pe de altă parte prin îndrumarea dată credincioşilor pentru a sprijini ca cetăţeni loiali acţiunile întreprinse pentru cucerirea independenţei de stat.

Iată textul integral al scrisorii Mitropolitului Iosif Naniescu (după Pagini din lupta poporului român pentru independenţă naţională 1877-1878, *Bucureşti 1967, pag. 172-173):*

IOSIF
Mitropolitul Moldovei

Către toţi protoiereii

Clerul bisericii noastre ortodoxe române, ales şi ieşit din naţiune, în toate împrejurările vieţii naţionale prin care a trecut România de secole a fost totdeauna alături de şi împreună cu naţiunea. Acum dar mai cu seamă, cînd fiii poporului român, copiii şi fraţii noştri sînt la hotarele ţării cu arma în mînă, vărsîndu-şi sîngele pentru a apăra drepturile, viaţa, averea, căminurile şi onoarea românilor, împreună cu templurile sfintei noastre religii, clerul nu poate să rămînă nepăsător şi fără a lua parte pe cît se poate la sacrificiile ce se cer în asemenea timp extraordinar. Pe lîngă rugăciunile ce biserica prin clerul său înalţă neîncetat ziua şi noaptea către Dumnezeu pentru aju-

torul armatelor creştine în contra inamicului secular al nostru în parte şi al creştinătăţii în genere, noi clerul, împreună cu rugăciunile şi binecuvîntările noastre, se cuvine şi sîntem datori să însoţim pe bravii fii ai României şi cu ajutorul material de care putem dispune. Exemple frumoase şi lăudabile în această privinţă ni s-au dat pînă acum îndestule de către toate clasele societăţii noastre române. De la cele mai venerabile şi avute matroane ale înaltei noastre societăţi pînă la cele mai de jos şi neavute familii de orice etate, vedem cu mare mulţumire sufletească adunîndu-se ofrande de tot felul prin comitetele ad-hoc. Rîndul nostru, prin urmare, este de a ne împlini şi noi o asemenea patriotică datorie.

Credem dar de cuviinţă că cucernicia ta să iei iniţiativă către tot clerul din judeţul a cărui administraţie duhovnicească vă este încredinţată, să îndemni pe preoţi a contribui fiecare cu ce se poate înlesni, ştiind că pe dătătorul de bunăvoie iubeşte Dumnezeu, care şi pe cei doi bani ai văduvei i-a primit ca şi darurile celor avuţi, adresîndu-te asemenea şi către superiorii şi superioarele monastirilor şi schiturilor din acel judeţ.

Pentru acest finit vi se trimit... liste cu sigiliul nostru şi sub numerile..., compuse fiecare listă din două coale cusute în care urmează a se înscrie fiecare contribuitor cu numele şi suma ce vor oferi, pentru a se putea în urmă publica spre cunoştinţa tuturor.

Aceste liste cucernicia-ta le vei încredinţa subprotoiereilor ce îi ai la dispoziţie şi altor preoţi onorabili în care ai deosebită încredere, care le vor purta printre preoţii din judeţul..., pentru sfîrşitul propus, silindu-se fiecare a-şi îndeplini această însărcinare şi datorie cît s-ar putea mai fără zăbavă, oprind însă şi cucernicia ta una din aceste liste pe seamă-ţi pentru această operaţie, cu care te vei adresa însuţi către preoţii din oraş, către superiorii monastirilor şi către alte persoane ce crezi de cuviinţă, şi pe care liste, acoperite cu iscăliturile şi sumele ce se vor aduna, cucernicia-ta ni le vei înainta îndată spre a se putea controla sumele înscrise pentru a se publica cum am zis şi a se trimite şi de către noi unde se cuvine.

IOSIF
Mitropolitul Moldovei

Moartea Mitropolitului Nicoalae Colan al Ardealului

(28. XI. 1894 — 15. IV. 1967)

Sîmbătă 15 aprilie crt., a încetat din viaţă, în urma unei îndelungate suferinţe, Mitropolitul Nicolae Colan al Ardealului, în vîrstă de 74 de ani. Slujba de înmormîntare s-a oficiat în ziua de 19 aprilie în catedrala mitropolitană din Sibiu de un sobor de ierarhi în frunte cu I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, împreună cu I. P. S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, P. S. Iosif, Episcopul Rîmnicului şi Argeşului, P. S. Teofil, Episcopul Clujului, P. S. Teoctist, Episcopul Aradului, P. S. Valerian, Episcopul Oradiei, P. S. Arhiereu Emilian Antal de la Mînăstirea Topliţa şi numeroşi preoţi (consilieri, profesori de teologie, protopopi) şi diaconi. Trupul neînsufleţit al Mitropolitului Nicolae Colan a fost depus în cimitirul parohial din comuna Răşinari, alături de Mitropolitul Andrei Şaguna şi Episcopul Vasile Stan. La doliul Mitropoliei ardelene au participat şi reprezentanţi ai celorlalte confesiuni : romano-catolici şi protestanţi.

În cuvîntările rostite cu acest prilej, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului, P. S. Teofil, Episcopul Clujului, Dl. Juliu Noghi, Episcop reformat — Cluj, P. C. Arhid. N. Nicolaescu, Rectorul Institutului Teologic din Bucureşti, P. C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin, P. C. Prot. Traian Belaşcu, vicarul Arhiepiscopiei de Alba Iulia şi Sibiu, şi P. C. Prot. Vasile Coman au evocat memoria Mitropolitului Nicolae Colan, «eminentă personalitate a ierarhiei ortodoxe din ţara noastră, care în îndelungata sa carieră bisericească s-a remarcat printr-o activitate înţeleaptă, dovedindu-şi devotamentul faţă de poporul român, pe care l-a slujit cu credinţă şi cald patriotism».

Născut la 28 noiembrie 1893, în Araci-Sf. Gheorghe, ca fiu de ţăran, Nicolae Colan şi-a însuşit o frumoasă cultură generală şi teologică la şcolile pe care le-a urmat : Liceul Andrei Şaguna din Braşov, Institutul Teologic Andreian din Sibiu, Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti şi Universitatea din Berlin, unde a făcut studii de specializare.

După terminarea studiilor teologice, Nicolae Colan înde-

plineşte pentru o scurtă perioadă funcţia de secretar eparhial (1921-1922) la Arhiepiscopia Sibiului. În continuare a desfăşurat o bogată activitate ca profesor de Studiul Noului Testament (între 1923-1936) şi ca rector (1929-1936) la Academia Teologică Andreiană din Sibiu. Ca profesor de teologie el s-a remarcat prin grija deosebită pe care a dat-o formării viitorilor preoţi şi prin studiile şi articolele publicate. Dintre studiile mai importante amintim: Sfîntul Pavel către Filimon — Sclavia şi creştinismul, Sfîntul Pavel către Efeseni, Biblia şi intelectualii, Fr. W. Förster, Hristos şi viaţa omenească, 2 vol. (traducere), Emil Fiedler, Omul cel Nou (traducere) etc. Numeroase articole a publicat şi în Telegraful Român, Revista Teologică al cărei redactor a fost (1923-1936), în revista de familie Viaţa ilustrată, pe care a înfiinţat-o în 1934 etc.

Nicolae Colan a sprijinit astfel în mod substanţial activitatea editorială iniţiată şi îndrumată de Mitropolitul Nicolae Bălan, al cărui ucenic apropiat a fost.

Noul Testament de la Cluj, apărut în 2 ediţii (1942, 1945), poate fi socotit ca o încununare a activităţii sale teologice cărturăreşti.

Studiile şi articolele sale se remarcă prin varietatea problemelor tratate, prin competenţa cu care sînt soluţionate şi prin măiestria limbii, care îngemînează armonios «graiul vechilor cazanii» cu limba de azi a poporului.

Ca episcop la Cluj (1936-1957) şi apoi ca Mitropolit al Ardealului la Sibiu (din 1957 pînă la sfîrşitul vieţii), Nicolae Colan a desfăşurat o bogată activitate «spre a fi cît mai de folos Bisericii şi Neamului». Pururea pomenitul Ierarh a dat o atenţie deosebită pregătirii clerului şi publicisticei bisericeşti.

Se remarcă în special activitatea pe care a desfăşurat-o la Cluj între 1940-1944. Dacă preotul reprezintă îngerul păzitor al satului, spunea mitropolitul Nicolae Colan, apoi episcopul este arhanghelul unui colţ de ţară.

Ca o recunoaştere a activităţii sale teologice-cărturăreşti şi a patriotismului său luminat, cu care şi-a slujit Patria şi Biserica, el a fost cinstit cu titlul de membru de onoare şi apoi titular al Academiei Române.

Mitropolitul Nicolae şi-a desfăşurat activitatea ca teolog, publicist, ierarh. Dar caracteristica principală a personalităţii sale — aşa cum a remarcat I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în cuvîntarea rostită la înmormîntare — a fost aceea de părinte. Nu întîmplător atenţia sa s-a îndreptat spre studiul epistolei către Filimon, una din cele mai frumoase pagini din Noul Testament, care oglindeşte relaţiile între un părinte duhovnicesc, Sf. Pavel, şi ucenicii săi, Filimon şi Onisim, unul stăpîn şi altul sclav, dar cu toţii fraţi în Iisus Hristos. Această sensibilitate sufletească caracteristică mitropolitului Nicolae l-a făcut să fie totdeauna apropiat faţă de semenii din jur: faţă de Uniunea meseriaşilor români din Sibiu, faţă de Asociaţia clerului ortodox român din Ardeal şi de Astra — care s-au bucurat statornic de îndrumarea şi de concursul său competent şi generos,

şi faţă de toţi fiii săi duhovniceşti — preoţi şi credincioşi — pe care i-a îndrumat, cu timp şi fără timp, ca un adevărat părinte, pe calea mîntuirii, a binelui, a slujirii Patriei şi Bisericii.

Prin activitatea sa ca profesor de teologie, om de cultură şi ierarh, ca şi prin alesele sale calităţi morale, Mitropolitul Nicolae Colan se înscrie ca un vrednic urmaş al mitropoliţilor Andrei Şaguna, Ioan Meţianu, Nicolae Bălan, o «eminentă personalitate a ierarhiei ortodoxe din ţara noastră, stimat şi iubit de credincioşii pe care i-a îndrumat».

I. P. S. Dr. Nicolae Mladin, noul Mitropolit al Ardealului

Duminică 4 iunie crt., Colegiul Electoral Bisericesc, întrunit la Palatul Patriarhiei din Bucureşti, a ales în scaunul de Arhiepiscop de Alba Iulia şi Sibiu şi Mitropolit al Ardealului, pe P. C. Arhim. Dr. Nicolae Mladin, profesor la Institutul Teologic din Sibiu. Sf. Sinod, în şedinţa din 6 iunie crt. a făcut legiuita cercetare canonică şi a hotărît ridicarea Prea Cuviosiei Sale la treapta de arhiereu. Miercuri 7 iunie, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniştri, într-un cadru solemn, a înmînat P. C. Arhim. Prof. Nicolae Mladin Decretul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România de recunoaştere pentru misiunea înaltă ce i s-a acordat. Joi 8 iunie, sărbătoarea Înălţării Domnului, în catedrala Sf. Patriarhii s-a săvîrşit hirotonia întru arhiereu a P. C. Arhim. Nicolae Mladin de către Prea Fericitul Patriarh Iustinian, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului şi P. S. Antim Tîrgovişteanul, vicar patriarhal, înconjuraţi de un sobor de preoţi şi diaconi. In aceeaşi zi, a avut loc învestitura sa ca arhiepiscop şi mitropolit de către P. F. Patriarh Iustinian. Duminică 11 iunie, într-o atmosferă de mare însufleţire, s-au desfăşurat la Sibiu festivităţile legate de instalarea I. P. S. Dr. Nicolae ca Arhiepiscop de Alba Iulia şi Sibiu şi Mitropolit al Ardealului, potrivit rînduielilor tradiţionale.

I. P. S. Dr. Nicolae Mladin, noul Mitropolit al Ardealului, este o figură binecunoscută în Biserica noastră. Născut la 6 decembrie 1914 în Abrud, raionul Cîmpeni, regiunea Cluj, dintr-o familie de muncitori minieri, el şi-a făcut studiile primare şi liceale la Petroşeni. După ce obţine diploma de bacalaureat în 1932 la Deva, urmează cursurile Facultăţii de Teologie din Bucureşti, al cărei licenţiat devine în 1938. Prin purtarea de grijă a Mitropolitului Nicolae Bălan, el a urmat cursuri de specializare la Facultăţile de Teologie Romano-catolică şi Protestantă precum şi la Facultatea de Filozofie din Viena. Intors de la studii, în toamna anului 1943 este numit provizor şi apoi definitiv profesor la catedra de morală la Academia Teologică

Andreiană din Sibiu, devenit Institut Teologic Universitar (1948), pe care a reprezentat-o cu rîvnă și prestigiu pînă la alegerea sa ca arhipăstor al mitropoliei Ardelene.

In 1939 a fost hirotonit diacon necăsătorit, iar în 1947 a intrat în monahism la Mînăstirea Brîncoveanu din Făgăraș, readusă la viață de Mitropolitul Nicolae Bălan, unde a primit și darul preoției, în august 1949. In ședința din 8 mai 1963, Sf. Sinod i-a acordat rangul de arhimandrit la propunerea Mitropolitului Nicolae Colan.

Timp de peste un sfert de veac, el a desfășurat o bogată activitate ca profesor de teologie și în general în viața bisericească. Din 1948 a redactat gazeta religioasă „Telegraful Român". A publicat numeroase studii, articole, predici, recenzii, reportaje etc. în revistele centrale ale Sf. Patriarhii ca și în cele mitropolitane. I. P. S. Sa a colaborat și la revista „Mitropolia Moldovei și Sucevei", în paginile căreia a publicat printre altele: Problema omului, Morala creștină și progresul social, Munca liberă creatoare, Atitudini teologice contradictorii în problema colonialismului, Valoarea morală a Sf. Taine, „Ceea ce ați făcut unuia dintre acești frați ai mei... mie mi-ați făcut" etc.

Cursurile de morală creștină pe care le-a predat ani de-a rîndul studenților teologi se disting printr-o notă de originalitate. Pe lîngă trăsăturile generale caracteristice tuturor tratatelor de morală creștină, în cursul său se accentuează caracterul hristocentric și sobornicesc al moralei ortodoxe, se stăruie asupra fundamentării biblice și patristice a problemelor. Privită astfel, viața morală a creștinului este o viață în Hristos și prin Hristos, o viață de slujire a binelui și a fericirii tuturor, în spiritul dragostei, principiul de bază al vieții creștine.

Problemele păcii, a dragostei, a dreptății, a progresului social ca și cele ecumenice ocupă un loc important în preocupările sale. A contribuit, de asemenea, la consolidarea unificării bisericești din Ardeal. Menționăm în această privință studiile: Samuil Micu Clain-Teologul, și Cînd frații sînt împreună (în colaborare), lucrare alcătuită pe bază de chestionare și discuții personale cu preoți și credincioși reveniți la sînul Bisericii mame, privind necesitatea și binefacerile unificării bisericești din Ardeal.

In ceea ce privește activitatea externă bisericească, amintim că în iunie 1963 a participat, ca membru al delegației B.O.R. condusă de P. F. Patriarh Iustinian, la festivitățile mileniului atonit ce au avut loc la Athos, iar în vara anului 1966 a vizitat mai multe parohii române din Canada și Statele Unite ale Americii, participînd și la hirotonia și instalarea P. S. Victorin Ursache, ca episcop al Episcopiei misionare ortodoxe române din America. In cadrul dialogului ecumenic a participat la numeroase consfătuiri interconfesionale ce au avut loc la Institutele Teologice din București, Sibiu și Cluj.

Cu prilejul celei de-a zecea aniversări a proclamării Republicii Populare Române, Conducerea de Stat i-a acordat ordinul „Steaua Republicii Populare Române" cl. III-a, pentru activi-

tatea desfăşurată pentru binele obştesc şi pentru înflorirea Patriei.

Bun teolog şi orator de frunte, talentat şi sîrguincios, modest, comunicativ şi apropiat de cei din jur, cunoscător al vieţii bisericeşti din Ardeal, slujitor al semenilor, I. P. S. Dr. Nicolae Mladin este arhipăstorul către care se îndreaptă acum, cu nădejde şi încredere, privirile tuturor fiilor săi duhovniceşti.

Exprimînd calde felicitări pentru misiunea înaltă ce i s-a încredinţat, rugăm pe bunul Dumnezeu să dea I. P. S. Dr. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, sănătate deplină, o arhipăstorie îndelungată şi rodnică, spre binele Bisericii şi al Patriei, pentru binele obştesc, al păcii, al mîntuirii şi fericirii tuturor, ca astfel să înscrie o pagină aleasă în cronica Mitropoliei Ardealului.

Arhim. IRINEU

Cinstirea Sf. Apostoli Petru şi Pavel în Ortodoxie

(cu prilejul comemorării a 1900 de ani de la moartea lor martirică)

La 29 iunie a acestui an, se împlinesc 1900 de ani de la moartea martirică a celor doi sfinţi apostoli ai lui Hristos: Petru şi Pavel.

Cînd Biserica a hotărît să aşeze în aceeaşi zi, în fiecare an, pomenirea lor, a fost călăuzită de o înaltă inspiraţie.

Îndemnul pentru aşezarea pomenirii amîndurora în ziua de 29 a lunii iunie, a venit pentru Biserică de la cursul istoric al evenimentelor.

Într-adevăr ambii apostoli ai Domnului sînt încununaţi în aceeaşi zi de 29 iunie, anul 67, şi în aceeaşi Romă a Cezarilor.

Pavel este decapitat la Tre-Fontane; Petru este răstignit cu capul în jos (pentru a nu fi la fel cu Domnul şi Învăţătorul său) chiar acolo unde se înalţă astăzi magnifica bazilică San-Pietro, adică în Circul lui Neron, la poalele colinei Vaticane.

Dar afară de coincidenţa zilei lor martirice, Biserica parcă a avut să dea un soţ de glorie şi de proeminenţă lui Petru. Ea vrea să confirme prin această aşezare a amîndurora laolaltă, că tot atît de mare şi cu nimic mai prejos, este şi Apostolul Neamurilor, — Pavel — cel ce vede pe Domnul în drumul Damascului.

Cît de important este în Biserica lui Hristos pescarul galilean, tot atît de important este şi fostul ucenic al lui Gamaliel — Saul din Tarsul Ciliciei.

Petru fusese chemat de la năvod şi de la luntrea de vînat peşte. Pavel fusese chemat din lumea teologiei şi a discuţiilor mesianice.

Petru văzuse pe Domnul atît în smerenia patimilor, cît şi în slava învierii de a treia zi, Pavel văzuse pe Domnul «în jilţ de fulgere în preajma Damascului».

Iată aşa dar, pe scurt, semnificaţia pomenirii lor laolaltă în acelaşi cadru al cinstirii şi al slavei creştine.

În condiţiile climatului ecumenic actual, comemorarea Sf. Apostoli Petru şi Pavel la 1900 de ani de la moartea lor martirică este un bun prilej de a medita asupra personalităţii lor, a activităţii lor pentru răspîndirea creştinismului şi organizarea Bisericii creştine şi de a sublinia locul ce-l ocupă fiecare în mijlocul celorlalţi Apostoli.

Atribuirea unui loc deosebit Sf. Apostol Petru în ierarhia

apostolică, de către Biserica Romano-Catolică, a dus la instituţionalizarea primatului papal şi de aici la marea schismă, care separă milioane de închinători ai Domnului Hristos, după sfîşierea «Cămaşei ţesute peste tot» a Aceluia, care pentru noi oamenii şi pentru a noastră mîntuire, s-a născut, a pătimit şi a înviat din morţi.

«Petru, Apostolul lui Iisus Hristos», aşa precum singur se numeşte în întîia sa epistolă sobornicească (1, 1), era originar din Bethsaida Galileii.

Era fiul lui Ionà, şi la botez primise numele de Simon. Ca şi fratele său, Andrei, era pescar.

După ce devine ucenicul Mîntuitorului, însoţeşte pe Învăţătorul său pe tot drumul predicei şi a faptelor sale dumnezeeşti... pînă la judecata şi moartea Domnului.

Devotamentul său adînc şi zelul său înfocat pentru Domnul, precum şi vîrsta sa mai înaintată îi asigură chiar de la început un loc de cinste.

În listele apostolilor (Mat. 10, 2, Marcu 3, 16, Luca 6, 14) el este menţionat «cel mai dintîi» = «πρῶτος» între ceilalţi apostoli.

Împreună cu Iacob şi Ioan a fost prezent la minunata înviere a fiicei lui Iair.

În apropiere de Cezareia lui Filip, mărturiseşte la întrebarea Domnului — în numele tuturor apostolilor, credinţa că «Domnul este Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Mat. 16, 16 ; Ioan 6, 68 sq.).

Împreună cu ceilalţi doi apostoli a fost prezent şi la schimbarea la faţă a Domnului, precum şi în grădina Ghetsimani înainte de patimile Sale.

Cînd Domnul şi Mîntuitorul său este prins, scoate sabia în apărarea Sa, dar cîteva ore mai tîrziu, în curtea arhiereului, se leapădă de trei ori de Mîntuitorul...

După înviere, în ziua cea mare, Domnul i se arată, ca şi altor Apostoli. La lacul Tiberiadei i se arată din nou şi-l reaşează în treapta apostoliei, după ce de trei ori a fost întrebat de iubeşte sau nu pe Mîntuitorul...

După înălţarea la cer a Mîntuitorului, Petru ia iniţiativa ca în locul lui Iuda să fie ales Matia, iar după Pogorîrea Duhului Sfînt, pleacă la predicarea Evangheliei, săvîrşind diferite minuni în numele lui Iisus.

Teologii romano-catolici susţin că, după aceasta, Petru ar fi plecat la Roma şi că ar fi pus bazele Bisericii de aici, pe care a condus-o ca episcop 25 de ani, pînă la moartea sa martirică. Ori, această interpretare este imposibilă, afirmă exegetul Prof. V. Gheorghiu. Petru, după ieşirea din închisoare, se va fi retras într-o localitate mai obscură a Palestinei, pe care Luca nu voieşte s-o comunice «din anumite motive», nici chiar în anul 63 cînd scrie Faptele Apostolilor.

În anul 51 Petru este iarăşi în Ierusalim şi ia parte activă la sinodul apostolic (Fapte 15, 7 ; Galat. 2, 1 sq.) supunîndu-se hotărîrilor acestuia.

În vara anului 54, cînd Pavel se întoarce dintr-a doua călătorie misionară și vine în Antiohia Siriei, Petru se afla aici. Abia pe la sfîrșitul anului 62, sau începutul anului 63, Petru a venit la Roma.

Aici și-a încheiat viața așa cum am amintit, în anul 67, în ziua de 29 iunie, în timpul persecuției lui Nero cînd venise să viziteze cetatea, după ce cercetase localitățile din Asia, Corint și din alte părți.

El a scris două epistole sobornicești. Prima, din Babilon, prin care trimite salutări Bisericilor din Pont, Galatia, Capadocia, Asia și Bitinia. Afirmația teologiei romano-catolice, că Babilonul de care amintește Petru în Epistola sa, ar fi *Roma — Cezarilor* — pentru a justifica primatul scaunului roman, este combătută cu argumente istorice de teologii ortodocși care afirmă că, nu este vorba de Roma ci chiar de Babilonul adevărat, unde fusese întemeiată o biserică de către credincioșii care se aflau în ziua Pogorîrii Duhului Sfînt în Ierusalim: «și Mezi și Elamiți și locuitori din Mesopotamia, din Iudeia, Capadocia, Pont și Asia» (Fapte 2, 9).

Personalitatea sf. Apostol Pavel este de-adreptul covîrșitoare.

Pavel a luat lauda credinței sale, după ce a predicat Evanghelia la răsărit și la apus, cum afirmă Clement Romanul.

Anul nașterii lui Saul — pe numele roman Paul — nu pare a fi fost departe de anul nașterii Mîntuitorului Iisus Hristos. Creșterea în casa părintească a fost strict fariseică. Cunoștea și citea limba aramaică și limba greacă. A studiat legea în Ierusalim la învățătorul de lege Gamaliil, avînd un zel deosebit pentru apărarea legii mozaice și a tradițiilor primite din bătrîni, așa că îndată ce a auzit că unii din conaționalii săi trec la noua religie creștină, nu a întîrziat să ia atitudine hotărît dușmănoasă, ba s-a și pus în slujba celor care urmăreau și persecutau pe creștini... Știm apoi, din Faptele Apostolilor, cum pe drumul Damascului, pe cînd mergea cu misiunea dată de arhiereu de a readuce la Ierusalim pe cei refugiați la Damasc de furia persecuției, este convertit la Evanghelie, în chip minunat, de însuși Hristos-Domnul.

El devine creștin și apostol zelos și înfocat. Cu străduințe deosebite pe care le arată în scrierile sale caută să compenseze răul mare pe care îl făcuse pînă atunci Bisericii lui Hristos. A desfășurat cea mai măreață și rodnică activitate în slujba Evangheliei — de la convertirea sa, de prin anul 34 și pînă la sfîrșitul vieții — 29 iunie, anul 67.

Dacă ar fi să privim într-un cuvînt personalitatea lui Pavel, ea s-ar cuprinde în cuvîntul: *genială.*

«La ceea ce el a primit de la alții — părinți, profesori, mediu, stat — se adaogă ca un mare privilegiu personal o capacitate naturală, rară și uimitoare, acel geniu misionar cu care s-a însoțit la Damasc pentru apostolat la neamuri.

Pavel a fost o comoară de mari însușiri sufletești, intelectuale, religioase, morale.

Inteligența lui sclipitoare și ingenioasă și un simț practic sigur, i-au ajutat să se edifice, să se orienteze și să decidă, în variatele, complicatele și neprevăzutele situații prin care a trecut. Puțini oameni au avut ca el intuiția situațiilor și simțul realităților. Puțini au avut privirea lui pătrunzătoare și mult cuprinzătoare, înțelegerea justă a oamenilor și a lucrurilor.

O mare minte și o mare inimă, în același om, gînditor și mistic totodată, elocvent și atrăgător, om de inițiativă, energic, hotărît, perseverent, în același timp chibzuit, sensibil, afectuos și delicat, sever și blînd, ironic și duios, voluntar și concesiv, impetuos și sfios, autoritar și smerit, spirit pozitiv și om înflăcărat, cînd glas de tunet, cînd melodie suavă, făcut, cum s-a zis, din contraste și totuși coordonat, armonios și consecvent în complexitatea, variația și bogăția sa sufletească» (cf. T. Popescu sf. Ap. Pavel Apostolul Neamurilor, în Studii Teologice nr. 7-8/951 pag. 379).

Într-adevăr Pavel a fost: «*personalitate uriașă și nesecat izvor de potențe și de virtuți*» (Id. pag. 380).

Meritele Sf. Apostol Pavel, ca apostol al Neamurilor, sînt excepționale ca și chemarea și personalitatea sa.

El a înțeles și a exprimat mai bine decît oricine caracterul de religie a mîntuirii prin jertfa lui Iisus Hristos și prin credința noastră în El.

El a scos cu hotărîre creștinismul din curentul care-l ținea legat de circumciziune.

Misiunea lui la Neamuri asigura creștinismului un spațiu larg și liber de religie universală.

El a fost și primul scriitor creștin, cel mai original și mai puternic între apostolii scriitori.

Cu calitățile și meritele personalității sale, cu strădaniile activității sale, Sf. Pavel a fost cel mai mare misionar creștin în aceste 19 secole. Nici un alt apostol și nici un ierarh n-a avut toate însușirile, simțul, tactul și succesul lui misionar. El a trăit apostolatul său cu o pasiune fără seamăn, ca pe un destin, ca pe o ispășire și ca pe o favoare dumnezeească totodată.

«Nu a șovăit nici o clipă la împlinirea marei sale misiuni». Pe uscat și pe mare, în Asia și în Europa, între iudei și păgîni, oameni culți și barbari, «regi și guvernatori», stăpîni și sclavi, bărbați și femei, tineri și bătrîni, toți deopotrivă au primit cuvîntul lui Dumnezeu din gura Sf. Apostol Pavel» (cf. Prof. univ. Iustin Moisescu, «Activitatea Sf. Apostol Pavel la Atena», Iași 1946).

Pavel «Apostolul Neamurilor», este rezistent ca o stîncă, din care criticii nu au reușit să muște nici o fărîmă.

În treizeci de ani de misiune creștină, pe marile drumuri ale lumii, trăind zilnic moartea și învierea lui Hristos și pe a sa însuși, semănînd cu spor cuvîntul Evangheliei, el rămîne cea mai prodigioasă personalitate în istoria creștinismului universal.

Care este locul acestor doi apostoli în Colegiul Apostolilor și care este poziția noastră față de instituția primatului papal

întemeiată de Biserica Romano-Catolică pe pretinsul primat al lui Petru ?

Nu numai Petru și Pavel, ci toți Apostolii Domnului sînt stîlpi ai Bisericii. Cu toții au primit de la Învățătorul lor, puterea harică, plenitudinea lucrării de a predica, a învăța și a boteza (Mat. 28, 18). Tuturor li s-a împărtășit după înviere harul Duhului sfînt și puterea de a lega și dezlega păcatele oamenilor.

Tuturor Domnul le-a dat prerogativele apostolești, iar lui Petru nu i-a încredințat vreo putere deosebită, așa cum învață Biserica Romano-Catolică, fundamentînd pe această învățătură, greșita instituție a primatului papal.

Nu numai Petru este «stîlpul» Bisericii, ci și ceilalți Ucenici ai Domnului, așa cum afirmă cuvîntul scris (Galat. 2, 9).

Însuși Petru, în a doua sa Epistolă sobornicească (3, 15) îl numește pe Pavel «frate»: «după cum și iubitul meu «frate» Pavel, după înțelepciunea ce i s-a dat, v-a scris... etc.».

Pavel și toți Evangheliștii n-au cunoscut așa dar, o putere covîrșitoare ce ar fi fost dată lui Petru ci, din contră, el citează pe Iacob fratele Domnului chiar înaintea lui Petru ca «stîlp» al Bisericii.

Apostolii Domnului au fost, cu toții, *egali*.

Sf. Apostol Petru, fără a avea vreo autoritate sau jurisdicțiune deosebită, i s-a acordat cel mult o cinste, ca celui mai în vîrstă dintre apostoli, ca unui «primus inter pares», *întîi între egali*.

Dar nici în Sf. Scriptură, nici în altă parte a scrierilor apostolice, Petru nu e numit totdeauna ca «cel dintîi». Așa, Sf. Ioan Evanghelistul citează pe Andrei înaintea lui Petru (1, 44), iar Pavel citează pe Iacob, sau pe verii Domnului, înaintea lui Petru (cf. I Cor. 9, 3).

«Petru a fost cel dintîi dintre Apostoli, precum a fost Ștefan între diaconi» — zice Fericitul Augustin.

Origen, Sf. Ciprian, sînt de aceeași părere. Nici un părinte bisericesc n-a văzut în întîietatea lui Petru un titlu de jurisdicțiune, de autoritate în conducerea Bisericii.

Mîntuitorul Hristos nici n-a îngăduit Apostolilor săi, ca să ia unii față de alții titlurile de învățător, de dascăl sau chiar de Părinte sau Papă (Mat. 23, 7 sq).

Cu toate aceste limpezi statorniciri ale istoriei, Biserica Romei — începînd cu apariția Epistolei lui Clement Romanul scrisă către Biserica din Corint (anul 69) și pînă la Decretalele Pseudo-Isidoriene, acea colecție de documente false ce acreditau pretențiile Episcopului Romei, continuînd cu introducerea dării «*dinarului sf. Petru*» (sec. VIII) și pînă la hotărîrile Sinodului I Vatican (1870), care a dogmatizat primatul și infailibilitatea, — Biserica Romano-Catolică s-a îndepărtat tot mai mult de sistemul just și întemeiat al colegialității și al sinodalității în conducerea Bisericii.

În zilele noastre s-au desfășurat dezbaterile Conciliului II Vatican.

Misiunea acestui Conciliu era — așa precum însuși Papa

Ioan al XXIII a subliniat în repetate rînduri — aceea de «a sparge închistarea anacronică şi primejdioasă a Bisericii Romano-Catolice şi de a o face mai receptivă, de pe poziţiile învăţăturii Evanghelice, la problemele vremii noastre».

Dar faptele au confirmat că reprezentanţii ei n-au şovăit să afirme adevărul trist că ea rămăsese una din instituţiile cele mai refractare faţă de evoluţia istorică a lumii contemporane.

Dogma infailibilităţii papale, definită în 1870 şi dezvoltarea pînă la extrem a conducerii centraliste, prin curia romană, cu nimic n-au fost schimbate prin concluziile Conciliului II Vatican.

Deşi Papa Paul al VI-lea a menţinut acelaşi limbaj ca şi predecesorul său Ioan al XXIII, în ceea ce priveşte raporturile Bisericii Romano-Catolice cu celelalte Biserici creştine şi a întreprins mereu acţiuni îndrăzneţe — cum a fost călătoria la Ierusalim şi întîlnirea cu Patriarhul Atenagora — totuşi nu s-a trecut la măsuri care să arate limpede că renunţă la pretenţiile sale de dominaţie universală.

Curia romană a dominat şi de această dată lucrările Conciliului privind desfăşurarea liberă a discuţiilor.

Dogma infailibilităţii, proclamată la Conciliul I Vatican (1870), *Primatul* cu toate consecinţele lui, rămân şi acum probleme nesoluţionate.

«Particularităţile teologiei conciliare catolice s-au manifestat într-un chip spectaculos chiar din clipa deschiderii Conciliului, cînd arhiepiscopii, episcopii, în frunte cu cardinalii şi cu patriarhii greco-catolici din orient, au trebuit să îngenunche în faţa Papei şi să-i sărute pantoful.

Ori — după teologia ortodoxă toţi episcopii, implicit episcopul Romei, sînt fraţi, în chip cu totul egali între ei, iar diferitele titluri pe care le poartă sînt numai funcţii administrative diferite, sau cu un caracter onorific, în timp ce sărutarea pantofului papal simbolizează clar o relaţie de la stăpîn la slugă.

De altfel, în cuvîntul de deschidere a celei de a doua sesiuni a Conciliului II Vatican, Papa Paul al VI-lea, referindu-se la schema despre Biserică, a spus textual:

«Printre numeroasele probleme pe care le ridică această temă, în gîndirea adunării Conciliului, va fi mai întîi aceea care vă priveşte pe voi toţi...

«Noi nu ezităm să vă spunem că acordăm destul de multă nădejde şi o mare încredere acestor dezbateri apropiate, *apărînd* declaraţiile dogmatice ale primului Conciliu de la Vatican, asupra Pontificatului roman... etc., ceea ce s-a şi făcut, în concluzie, Papa nerenunţînd şi de această dată, la nici una din prerogativele pontificatului. Mulţi vorbitori au căutat să arate că *Biserica în totalitatea ei este considerată infailibilă*, ca şi corpul episcopal — afirmînd mai departe caracterul sacramental al episcopatului, ca sursă a întregului sacerdoţiu.

Totuşi în şedinţa din 10 octombrie 1963, s-a văzut cum un vorbitor, *Benvenuto Mateucci*, afirma cu tărie: «Petru nu trebuie socotit un «*Primus inter pares*». Papa are o putere totală şi supremă care nu e dependentă, limitată, condiţionată de cole-

giul episcopal. El vorbește «Ex sesse», prin infailibilitatea sa ca voce a întregii Biserici.

Sesiunea a III a Conciliului și ultima, aceea care a adoptat hotărîrile asupra Schemelor din programul Conciliului, începînd cu însuși Papa Paul al VI, au reafirmat imutabilitatea hotărîrilor Sinod. I Vatican. Acesta — Conciliul — a spus papa — a definit doctrina despre capul Bisericii, pontificele roman, și despre supremele lui prerogative, în ce privește primatul de jurisdicție și infailibilitatea magisteriului.

Deci acest Conciliu n-a făcut altceva nimic decît să confirme doctrina celui precedent asupra prerogativelor pontifului roman... așezat deasupra acestui sacerdoțiu.

«Pontificele roman, succesorul lui Petru se spune în scrutinul 18 e *principele și fundamentul vizibil al unității.*

Papa ca păstor suprem poate acționa de cîte ori crede aceasta necesar, pentru binele Bisericii. Din contra, colegiul nu poate avea acțiune strict colegială decît cu consimțămîntul capului său.

Mai departe : «Acolo unde nu este comuniune cu Roma, funcția sacramentală *nu poate fi exercitată*»... Deci acolo unde nu se recunoaște în persoana papei capul suprem al Bisericii funcția sacramentală nu poate fi exercitată.

Adoptarea unor reforme — deci — menite să scoată Biserica Romano-Catolică din anacronismul ei secular nu s-a realizat.

Dar, ceea ce se constată mai grav din concluziile Conciliului, este faptul că o dată cu rămînerea pe vechile poziții centraliste, de jurisdicție universală a Bisericii Romano-Catolice, s-au reafirmat tradițiile prozelitiste și uniațiste ale Vaticanului, ceea ce reprezintă un mare obstacol pentru deschiderea unui dialog pe picior de egalitate cu Biserica Ortodoxă.

În fața acestor poziții ale Bisericii Romano-Catolice, Biserica Ortodoxă rămîne la concepția de apostolicitate și sobornicitate, stabilite în primele veacuri ale Bisericii.

În acord cu tradiția consacrată a Bisericii și cu principiul ierarhic, în Biserica Ortodoxă se observă și se respectă ierarhia onorifică, pe care o indică treptele ierarhice ale întîi Stătătorului Bisericilor «vechi» și a celor autocefale, în ordinea cronologică a dobîndirii lor, așa cum s-a procedat la consensul celor 4 patriarhi istorici, prin hotărîrea Sinodului de la Constantinopole (1589-1593), cînd primatul Moscovei a fost ridicat la rangul de Patriarh, dîndu-i-se locul 5, imediat după cel al Ierusalimului.

Acest principiu este întemeiat pe concepția cristologică de apostolicitate și sobornicitate, respectat încă din primele veacuri creștine.

Biserica este «Hristos total în capul și în corpul său» cum afirma Fericitul Augustin.

«Între corp și cap — insistă Sf. Ioan Gură de Aur — nu este nici un loc pentru vreun oarecare interval».

«Cel mai mic interval, ne-ar face să murim».

Nimănui dintre apostoli nu i s-a încredințat deci vreun loc aparte în ierarhia apostolică. În seara învierii, Mîntuitorul se

arată Ucenicilor şi le zice: «Luaţi Duh Sfînt... etc.». Astfel, El, Mîntuitorul — este pentru Biserica Ortodoxă izvorul succesiunii apostolice «puterea cheilor», puterea de a lega şi dezlega, pe care la rîndul lor, Apostolii au conferit-o acelora pe care Biserica îi va numi la sfîrşitul sec. I episcopi.

Această primă împărtăşire a Sf. Duh se distinge de cea de la Rusalii, unde puterea focului Sf. Duh, este dată tuturor.

După înviere, Hristos punînd deoparte un colegiu restrîns de apostoli, — cercul apostolic — îi conferă un harism funcţional acel al sacerdoţiului, de rînduială, deci consacrarea particulară a cîtorva pentru a integra poporul corpului euharistic şi aceasta o face în numele Domnului.

Teologia ortodoxă, în faţa pretenţiilor romano-catolice a distins clar apostolatul şi episcopatul.

«Apostolii n-au dat dispoziţii altor apostoli, — zice Nil Cabasilas — *ci preoţilor*».

Succesiunea apostolică este dată episcopilor care au primit misiuni inseparabile, de a conduce Biserica universală, fiecare o Biserică locală şi de a conduce colegial — după imaginea Cercului apostolic.

Ortodoxia nu cunoaşte vreo putere de graţie, decît aceea a episcopului şi a Episcopilor în comuniune, iar preoţii sînt delegaţii episcopului în parohii, strălucirea aceluiaşi colegiu al apostolicităţii sale.

Puterea episcopului se situează în Biserica Ortodoxă în unitatea organică a Bisericii. Funcţiunea sa sacramentală nu se poate săvîrşi bine în afara epiclezei.

În fine, funcţiunea pastorală a episcopului nu se poate exercita cum scrie sf. Ciprian — fără «sfatul» şi sufragiul clerului şi al poporului. Privind marea diversitate a Bisericilor Autocefale Ortodoxe, pretutindeni se găsesc laicii reprezentanţi în consiliile parohiale sau eparhiale.

Deci — după concepţia ortodoxă — Biserica este întemeiată: I, pe *Hristos ca adevăr*. Ea există în măsura în care oamenii recunosc acest adevăr. În acest sens, fiecare credincios sincer este succesorul lui Petru — şi aceasta este lumea creştină în întregime, în comuniunea sa, întărită de Petru şi de ceilalţi apostoli care mărturisesc credinţa lui Petru.

«Dacă noi zicem la fel — scrie Origen — «Tu eşti Hristos Fiul lui Dumnezeu, celui viu»..., atunci noi de asemenea devenim *Petru*, căci oricine se contopeşte cu Hristos, *devine piatră*.

Mai departe: II, Biserica nu se întemeiază numai pe Hristos ca adevăr, ci şi pe Hristos ca *Viaţă;* această viaţă se comunică credincioşilor prin sf. Taine, care postulează instituţia ierarhică.

Păstorii oilor lui Hristos, episcopii, constituie deci pentru ecleziologia ortodoxă succesorii lui Petru în sensul cel mai precis. În Biserica primară — cea din Ierusalim — între Rusalii şi împrăştierea Apostolilor, Petru a prezidat *ospăţul euharistic*, actualizînd primul harism episcopal pe care apostolatul îl transmite şi transcende.

Cînd Apostolii vor părăsi Ierusalimul pentru predica noii învăţături, Petru nu se va instala undeva ca pontif conducînd Biserica lui Hristos, el va deveni Apostolul celor tăiaţi împrejur, primul episcop al Ierusalimului fiind Iacob, *fratele Domnului.*

Pentru Ciprian, toţi episcopii — fiecare la Biserica lui şi toţi împreună — stau pe «Cathedra Petri».

«Orice provincie nu va fi privată de harul sf. Duh, *afirma în 419* Sinodul de la Cartagina. Şi Papa Leon sublinia că «forma Petri» este prezentă în fiecare Biserică locală.

«Cine zice deci că papa nu este succesorul lui Petru? întreba Nil Cabasilas. Este, însă atîta cît orice alt episcop. Căci Petru este un Apostol şi încă corifeul apostolilor, însă papa nu este nici apostol (căci apostolii n-au ordonat altor apostoli nici preoţilor) nici corifeul apostolilor. Petru este păstor universal, atît cît papa este episcop al Romei. Petru a putut rîndui un episcop în Antiohia, pe un altul în Alexandria, pe un altul aiurea, dar episcopul Romei nu poate face aceasta. Petru aşează episcop pe episcopul Romei, în timp ce papa nu numeşte pe papă, succesorul său» (N. Cabasilas).

Biserica Ortodoxă recunoaşte o altă succesiune a lui Petru şi anume aceea că Petru era primul episcop în colegiul episcopal. Toţi episcopii stau pe scaunul lui Petru şi bisericile întemeiate de apostoli fiind foarte numeroase în Orient — nici una, de undeva, nu este «a priori» de drept divin, destinat acestui primat.

Ierusalimul, mama Bisericilor, al cărei primat a fost moral, incontestabil, în primele veacuri ale creştinismului a fost distrus cu timpul şi episcopul său, astăzi, nu ocupă decît rangul al IV-lea în rîndul Patriarhilor.

Pentru Biserica Ortodoxă, eroarea eclesiologică a Romei a constat în transformarea autorităţii episcopului său, dintr-un drept moderat de arbitraj al unei Biserici mari şi puternice, într-o putere supremă care a dat papilor nu numai dreptul de a numi pe episcopi în toate bisericile, ci şi de a se socoti infailibili.

Ori chiar în 1848, patriarhii ortodocşi orientali s-au reunit în sinod cu episcopii lor pentru a răspunde unei Enciclici a Papei Pius al IX, unde era menţionată infailibilitatea pontificală.

Declaraţia lor constituie răspunsul anticipat al Bisericii ortodoxe, dogmei Vaticanului, care se va pune în 1870 prin care deciziile «ex cathedra» ale Suveranului pontif sînt infailibile «ex sesse — sine consensu eclessiae» — prin ele însele — *fără consensul Bisericii.*

Pentru ortodoxie, într-adevăr salvgardarea adevărului aparţine poporului lui Dumnezeu în întregime adică consensului întregei Biserici.

In concluzie, Biserica Ortodoxă consideră primatul papal împreună cu consecinţele sale — centralismul, exclusivismul confesional, spiritul de dominaţie universală — prozelitismul şi uniaţismul — ca obstacole principale în calea dialogului cu Biserica Romano-Catolică, în calea realizării unei atmosfere ecumenice de apropiere şi colaborare între Biserici.

De altfel Biserica Ortodoxă Română şi-a concretizat poziţia faţă de toate devierile Bisericii Romano-Catolice reafirmate la Conciliul II Vatican, prin hotărîrile Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, luate cu prilejul Conferinţei panortodoxe III de la Rodos (1964), al ridicării anatemei dintre Biserica Romei şi Patriarhia de Constantinopole (1965), prin declaraţiile oficiale ale P. F. Patriarh Iustinian cu prilejul vizitei în Anglia şi la Geneva (1966) şi cu alte ocazii.

În spiritul apostolicităţii şi sobornicităţii, s-a repetat mereu dorinţa cu privire la tema dialogului dîndu-se libertate ca fiecare Biserică Ortodoxă locală să continue şi să cultive raporturi frăţeşti cu Biserica Romano-Catolică.

Biserica Ortodoxă Română, la conferinţa de la Rodos prin cuvîntul I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei în numele Sf. Sinod şi a P. F. Patriarh, a cerut Bisericii Romano-Catolice să treacă de la atitudinea prozelitistă şi exclusivistă faţă de ceilalţi creştini, la o atitudine cu adevărat ecumenistă.

«Conducătorii Bisericii Romano-Catolice să adopte un vocabular ecumenist de fond, nu numai de formă, renunţînd la chemarea celorlalţi creştini la «unicul staul» şi la «plenitudinea adevărului». Prin această recunoaştere Biserica Romano-Catolică ar demonstra că nu se mai consideră centru al năzuinţelor ecumeniste contemporane şi că priveşte Biserica Ortodoxă ca soră egală în demnitate şi valoare ecleziologică.

«Dialogul între Biserica Romano-Catolică şi Biserica Ortodoxă nu trebuie să se limiteze la aceste două Biserici şi nici să stingherească dialogul ecumenist cu celelalte Biserici creştine, întrucît spiritul ecumenist a cuprins în vremea noastră întreaga creştinătate».

La a III Conferinţă panortodoxă de la Rodos, I. P. S. Mitropolit Iustin a declarat: «Astăzi noi avem în faţă atitudini şi fapte care ne obligă la cumpănire, prudenţă şi aşteptare. Dacă sîntem acum mai rezervaţi în problema dialogului cu Roma, este bine să se ştie că motive independente de voinţa noastră ne obligă la aceasta, că dacă nu putem face paşi mai departe în raport cu cele hotărîte principial şi condiţionat acum un an la Rodos, vina o poartă în întregime conducerea actuală a Bisericii Romano-Catolice. «Biserica Romano-Catolică nu este pregătită sub nici un raport teoretic şi psihologic nici din punct de vedere practic, pentru un dialog sincer şi pe picior de egalitate cu Biserica Ortodoxă».

Această poziţie a Bisericii Ortodoxe Române a fost reafirmată, de asemenea, aşa cum am menţionat mai înainte şi cu alte prilejuri, din care amintim vizita în România a Arhiepiscopului de Canterbury Dr. Arthur Michael Ramsey, Primat a toată Anglia şi mitropolit, cu ocazia vizitei P. F. Patriarh Iustinian făcute Primatului Angliei, precum şi vizita P. F. Patriarh Iustinian la Consiliul Ecumenic al Bisericilor de la Geneva (1966) cu care prilej a arătat poziţia Bisericii Ortodoxe Române faţă de problema dialogului cu Biserica Romano-Catolică.

La împlinirea celor 1900 de ani de la moartea martirică a

Sf. Apostoli Petru şi Pavel, Biserica universală îi laudă şi preaslăveşte cu aceeaşi simţire, cu aceeaşi evlavie, pe amîndoi ca «stîlpi» ai creştinătăţii.

Biserica Ortodoxă laudă pe Pavel, la fel ca şi pe Petru, pentru contribuţia lor măreaţă la temeluirea Bisericii creştine. «*În fondul doctrinei creştine — trebuie să subliniem* — totdeauna a existat deplină unitate şi *înţelegere între apostoli.* Deosebirea ce li se atribuie uneori, vine din deosebita noastră înţelegere şi interpretare.

S-a vorbit în teologie de o tendinţă creştină *petrină* şi de una *paulină*, şi despre două curente corespunzătoare în Biserica Veche. S-a căutat chiar să se fondeze unilateral şi separat anumite puncte de vedere, într-o problemă sau alta, pe un apostol sau pe altul. Aşa precum am arătat, cel mai important punct de vedere cu caracter separatist este «Primatul Sf. Ap. Petru», dar «Apostolii nu se deosebeau între ei atît cît îi deosebesc astăzi diferitele poziţii confesionale, cu deosebire — cum deosebeşte Biserica Romano-Catolică pe Sf. Ap. Petru de ceilalţi apostoli.

Important şi normativ este faptul că Apostolii au primit şi au transmis unul şi acelaşi dar, au primit şi transmis una şi aceeaşi doctrină creştină, au înfiinţat şi organizat una şi aceeaşi Biserică, au stabilit una şi aceeaşi tradiţie apostolică originară, care a rămas izvorul şi baza Tradiţiei bisericeşti ulterioare.

«Privind conceptul şi faptul unităţii creştine în cadrul şi pe fondul apostolic, şi raportîndu-le anume la Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel — în momentul creştin în care ne aflăm, trebuie să insistăm pe plan ecumenic că Biserica a fost pentru ei o comunitate creştină unică şi unitară.

«Unitatea credinţei şi a Bisericii» a fost aşa dar una din marile preocupări şi străduinţe a Apostolilor şi ale urmaşilor lor.

Sf. Ap. Pavel mărturiseşte peste veacuri că noi creştinii «deşi sîntem mulţi, alcătuim un singur trup în Hristos» (Rom. XII, 15), care este capul Bisericii...

Iată de ce, comemorarea sa şi a soţului său întru cinstire, Sf. Ap. Petru, la 1900 de ani de la moartea lor martirică, ne îndeamnă să plîngem dezbinarea creştină afirmînd totodată că Biserica Ortodoxă este cea mai puţin vinovată de ruperea unităţii bisericeşti a creştinismului, şi cea mai apropiată de noţiunea, de sensul şi de forma unităţii creştine de altădată.

Biserica Ortodoxă îi consideră pe amîndoi şi pe Petru şi pe Pavel ca modele adevărate de slujire a idealurilor Bisericii lui Hristos şi ca pilde ale ecumenismului creştin.

Pavel, ridicat din pulberea căii Damascului, a proclamat cu o putere şi mai mare decît Petru doctrina care a sfărîmat pentru totdeaună vechiul zid de centură a lui Israel... condamnînd exclusivismul şi sectarismul separatist.

«În Hristos, este creatură nouă, spune el.

«Nici tăierea împrejur, nici netăierea poate ceva, ci făptura cea nouă».

De aceea studiul aprofundat şi asimilarea ideilor şi a Teo-

logiei Sf. Ap. Pavel, sînt constrîngător de necesare pentru oricine s-a dedicat Bisericii şi idealului creştin. Nici o întrebare ce şi-ar pune-o omul contemporan — nu numai creştinul — nu rămîne fără de răspuns în teologia Sf. Pavel.

«Sufletul de văpaie al marelui Apostol, sistemul convingerilor lui, zguduitoarea lui experienţă personală şi suprafirească din drumul Damascului, nemuritorul relief al gîndurilor lui, lăsate în scris în cele 14 epistole, însemnează pentru noi creştinii pîinea cea de toate zilele.

Nimeni din toţi cei cîţi au învăţat carte şi care s-au închinat şi se închină lui Iisus Hristos-Mîntuitorul, nu poate să trăiască sufleteşte decît dacă trece prin sufletul său şi teologia lui Pavel.

«Nu sînt eu Apostol ?

«Nu sînt eu liber şi

«N-am văzut eu oare pe Hristos Domnul nostru ?»

Cine adînceşte aceste cuvinte îşi dă seama de încordarea sufletească... înţelege preţul infinit al acestei întrebări vibratoare..., îşi dă seama de extraordinara viaţă a Sf. Ap. Pavel.

Sărbătorind în acest an, la 29 iunie, 1900 de ani de la încununarea martirică a Sf. Apostoli Petru şi Pavel, Biserica lui Hristos, trebuie să descifreze aspectele dominante ale vieţii lor, să reînvie ecumenismul creştinismului propovăduit de ei, slujind cu toată fiinţa idealurilor sfinte ce i-au călăuzit pe ei, prin duhul dragostei şi al păcii, al colaborării frăţeşti, spre binele şi fericirea credincioşilor şi a întregii omeniri.

La fel ca ei, să trăim şi să murim cu credinţa în «una, sfîntă, sobornicească şi apostolească Biserică».

Pr. VALERIAN BRÎNZEI

BIBLIOGRAFIE SUMARĂ :

1. Dr. V. Gheorghiu, *Introducere în Sf. Cărţi ale Noului Testament*, 1929.
2. Prof. Tudor Popescu, *Pavel Apostolul Neamurilor*, în rev. «Studii Teologice», nr. 7-8/1951.
3. Prof. Iustin Moisescu, *Activitatea Sf. Apostol Pavel la Atena*, Iaşi, 1946.
4. Olivier Clement, *L'église orthodoxe :* Presses Universitaires, Paris, 1961.
5. *A treia Conferinţa pan-ortodoxă de la Rhodos*, în «Biserica Ortodoxă Română», nr. 11-12/1964.
6. Gala Galaction, *Ziua Domnului*, Bucureşti 1958.
7. *Conciliul II Vatican, dezbaterile primei şi a doua sesiuni*, în «Ortoxia», nr. 1 şi 2/1964.

Despre încheierea epocii patristice

In toate contactele şi discuţiile ecumenice intercreştine recente se aplică principiul că «fără Ortodoxie nu este ecumenism». Prin aceasta a sporit şi interesul general pentru teologia ortodoxă, care pe lîngă Sf. Scriptură, foloseşte şi Sf. Tradiţie în care se cuprind scrierile Părinţilor bisericeşti. In consecinţă este foarte important să se cunoască bine evoluţia scrisului patristic şi a epocilor lui, precum şi încheierea acestei epoci patristice, pentru a se şti de către ecumenştii neortodocşi din care răstimp datează argumentările teologice patristice, pe care se razimă teologia ortodoxă ulterioară. Acest fapt se impune cu atît mai mult, cu cît Părinţii bisericeşti nu mai sînt consideraţi ca «personalităţi autoritative», ci ca «martori ai credinţei din vremea lor» (Vezi Unnik C., Patristik, în Religion in Geschichte und Gegenwart, ed. III, Tübingen 1961 c. 156). Interesul a sporit prin faptul, că din anul 1951 s-au inaugurat Congrese internaţionale de studii patristice, la Oxford, cu sesiuni în 1951, 1955, 1959 şi 1963; problemele patristice sînt discutate în: Bibliografia patristică, precum şi în periodicul: Studia patristica, ce apar din 1959 (Vezi Coman I. G., Lucrările congresului de studii patristice, B.O.R. 11/12, 1963 p. 1106 s).

Epocile scrisului patristic. Numeroşi cercetători creştini s-au ocupat cu problema periodizării scrisului patristic şi al Patrologiei, dar împărţirile lor au fost variate, avînd la bază diferite justificări, precum şi poziţii confesionale.

Noţiunea de «Patrologie», care cuprinde viaţa, scrisul şi învăţătura Părinţilor bisericeşti, a fost folosită ca titlu, pentu prima dată, de teologul protestant Jon. Gerhard în 1653, pe cînd cea de «Patristică», a apărut mai tîrziu, cu precizarea că obiectul ei constă numai din învăţătura Părinţilor bisericeşti (Coman I. G., Patrologia, Buc. 1956 p. 9 s; Unnik C., op. cit. c. 155).

Cît priveşte răstimpul ei, ea cuprinde, după concepţiile cercetătorilor, nu numai primele opt veacuri, ci şi lărgirea pînă în Evul Mediu, sau chiar pînă la Reforma din secolul al XVI-lea (Iordăchescu C., Istoria vechii literaturi creştine, vol. I, Iaşi 1934 p. 1). Cu timpul noţiunea de «epocă patristică» a fost restrînsă numai la aceste prime opt secole, dar cu delimitări variate, încheindu-se fie cu sinodul VI ecumenic, anul 680, fie cu al VII-lea, anul 787, fie cu Sf. Ioan Damaschinul (– 749) sau cu Duminica Ortodoxiei, anul

843 ; pentru Apus, încheierea epocii patristice latine s=a limitat de curînd la Isidor din Sevilla (– 636).

Merită deci să cunoaştem principalele periodizări ale variaţilor cercetători apuseni şi răsăriteni pentru a ne putea da seama, de felul cum este privită şi în amănunt epoca patristică. In trăsături generale, epoca patristică clasică a fost împărţită în trei perioade şi anume: Epoca I=a de la anul 76 pînă la începutul secolului IV, cînd prin Edictul de la Milan din anul 313, al împăratului Constantin cel Mare, s=a acordat creştinismului calitatea de religie tolerată, alături de religiile antice, oficializate în imperiul roman. Epoca a II=a pornea de la această dată pînă la anul 461, cînd se încheia «epoca de aur» a scrisului patristic, şi în fine epoca a III=a, pînă la Isidor din Sevilla (– 636) în Apus şi Sf. Ioan Damaschinul (– 749) din Răsărit, ca epocă de decadenţă.

Cercetătorii romano=catolici privesc această periodizare prin prizma patristicii latine, fixînd ca limite de epoci: Edictul de la Milan din anul 313, sau primul sinod ecumenic de la Niceea, 325 ; apoi pe Fericitul Augustin, sau Sinodul al IV=lea ecumenic de la Chalcedon, anul 451, sau pînă la Leon I cel Mare al Romei (– 461), şi în fine încheie cu epoca sf. Grigore cel Mare Dialogul (– 604), sau cu Isidor din Sevilla (– 636), pe care îl consideră cu toţii, în mod obişnuit, «ultimul părinte bisericesc al Apusului şi mare învăţător al Evului Mediu». Totuşi, ei recunosc faptul că pentru Răsăritul grec ultimul Părinte bisericesc este Sf. Ioan Damaschinul, pentru că «a compus prima expunere sistematică asupra concepţiei dogmatice a Părinţilor bisericeşti greci, devenind prin aceasta ultimul mare şi universal orientat teolog al Bisericii greceşti vechi». O afirmă în genere: Ehrhard A., Die altchristliche Litteratur, Freiburg 1900 ; Bardenhewer O., Geschichte der altkirchl. Litteratur, 5 vol. Freiburg 1913/32 ; Mourret F., Les pères de l'Eglise, Paris 1925 ; Altaner B., Patrologie, Freiburg 1930, cu ediţia nouă în 1955 ; Rauschen G., Patrologie, ed. XI, Freiburg 1931 ; Tixeront J., Précis de Patrologie, ed. XI, Paris 1934 şi mai noi ; Manucci U., Instituzzioni di Patrologia, ed. III, 2 vol., Roma 1937 ; Cayré F., Précis de Patrologie, 2 vol., Paris 1938 ; Quasten J., Patrology, Londra, 1950 ss ; X. v. Campenhausen, Griechische Väter, 1955. Totuşi Altaner B., preciza, că noile cercetări dovedesc necesitatea revizuirii limitelor ultimei epoci patristice, în vederea unei prelungiri a ei evidente, atît pentru scrisul patristic latin, cît şi pentru cel grecesc (Vezi în: Der Stand der Patrologischen Wissenschaft, în Studi e Testi 121, Vatican 1946).

Pentru protestanţi, de variate concepţii, periodizarea epocii patristice este un fapt secundar în «istoria dogmelor» creştine, căci ignorează principial importanţa Sf. Tradiţii patristice. Astfel, ei acceptă în genere şi formal epocile precizate de scriitorii latini. Cît priveşte încheierea perioadei patristice, ei înclină să=l considere pe Ildefons de Toledo ca ultimul părinte bisericesc latin, cunoscut prin lucrarea despre: Oamenii iluştri, începută în anul 667 (Migne PL 96) ; iar pentru Răsărit îl consideră încheietor de epocă pe patriarhul Fotie (– 898), prin inegalabila sa lucrare, numită: Myriobiblion. Vezi în acest sens: Real=Encyklopädie für protestantische Theologie und Kirche, vol. 11, Gotha 1859, p. 210 ; Stearns W., Manual of

Patrology, N. York 1899 ; Harnack Ad., Lehrbuch der Dogmengeschichte, ed. IV, vol., Tübingen 1900/10 ; Idem, Dogmengeschichte, ed. VI, Tübingen 1922, după care se iau cei mai mulţi autori protestanţi. Totuşi prof. Heiler Fr., în Urkirche und Ostkirche, München 1937 p. 119 îl prefera pe Ioan Damaschinul, care «a sintetizat tradiţia dogmatică a Bisericii din Răsărit şi i-a dat la bază filozofia aristotelic-neoplatonică, stabilind astfel un sistem scolastic care a îndrumat apoi nu numai teologia răsăriteană, ci şi pe cea scolastică latină, fiind folosită chiar şi de Toma din Aquino». Iar Aland K., în Altchristliche Litteraturgeschichte, din Religion in Geschichte und Gegenwart, ed. III, Tübingen 1957 col. 280 s. precizează astfel epocile : Epoca I ca Apostolică şi postapostolică pînă în anul 313 ; Epoca a II-a pînă la fer. Augustin (– 430) şi Epoca a III-a pînă la Grigore cel Mare (– 604) şi Ioan Damaschinul (749).

Cercetătorii ortodocşi, folosind studiile mai vechi greceşti, ruse şi apusene, prezintă problema astfel : Arhim. Enăceanu Ghenadie, Patristica, Bucureşti 1878 p. 10 ss, 230 ss, întinde epoca a III-a între anii 620 şi 850, pînă la Patriarhul Fotie, adăugînd şi epoca a IV-a, de la 850 pînă la 1206, cînd Patriarhia ecumenică s-a mutat la Niceea, din cauza stăpînirii cruciaţilor latini la Constantinopol.

Istoricul grec Kyriakos D., în Enchiridion Patrologias, Atena, 1898, p. 7, 203, 219 ss, indică 4 epoci şi anume : Epoca I-a de la anul 75 pînă la 150, ca a Părinţilor Apostolici ; Epoca a II-a dintre 150 şi 325 ca a Apologeţilor ; Epoca a III-a dintre 325 şi 450 ca epoca strălucirii Părinţilor bisericeşti ca mari teologi, şi în fine epoca a IV-a, dintre 450 şi 860, ca una de «decadenţă», ca o patristică epigonică.

Teologul bulgar Zankov St., în Das Orthodoxe Christentum des Ostens, Lipsca 1928 p. 26, acceptă o perioadă dezvoltată între secolele V şi XI, ca epocă «de întărire a Ortodoxiei din punct de vedere intern».

Patrologul grec Balanos D., în Patrologia, Atena 1930, p. 506, acceptă numai 3 epoci şi anume : Epoca I-a din timpul Bărbaţilor Apostolici pînă spre anul 300, de pe vremea ereziilor iniţiale ; epoca a II-a pînă la 450 ca «epoca de aur» a scrisului creştin şi epoca a III-a, pînă la 800, ca epoca epigonică, pentru că ulterior nu ar mai fi apărut scriitori de opere originale, în afară de cele polemice (în Geschichte der griech. kirchl. Litteratur, în rev. Ekklesia X, Lipsca 1939 p. 38).

Istoricul bulgar Poshov M., în Istoria na chrinstianskatatrkva, Sofia 1932 p. 492 lărgeşte epoca imnografiei bisericeşti din secolul IV pînă în secolul XI, încheind-o cu G. Skylitzes.

In schimb istoricul rus Dobroklonsky M., în Opscia istoria christ. trkve, vol. 2, Belgrad 1937 duce epoca a II-a istorică, şi împreună cu ea şi epoca a III-a patristică, pînă la anul 920, cînd a fost aprobat sinodul pentru Biserică Nomocanonul în 14 titule al patriarhului Fotie.

Păr. prof. Iordăchescu C., în opera citată mai înainte, vol. 3, Iaşi 1940 p. 3-4 împarte Patrologia în 3 epoci, şi anume : epoca I-a pînă la anul 325 ; epoca a II-a «de aur» pînă la 461, şi epoca a

III=a pînă la Isidor de Sevilla şi Sf. Ioan Damaschinul, precizînd că denumirea acesteia ca «epocă de declin», sau de decadenţă, cum o numesc apusenii, nu este întru totul justificată, pentru că au fost în vremea aceea atîţia Părinţi bisericeşti, care au ţinut aprinsă flacăra credinţei şi au compus scrieri cu răsunet puternic pînă tîrziu de tot.

Păr. prof. Coman I. G., în Patrologia, Bucureşti 1956, p. 11 s. 274 s, distinge, la fel, 3 perioade şi anume: epoca I=a a începuturilor pînă la anul 313; epoca a II=a a înfloririi, ca «Epocă de aur» sau clasică, pînă la 451 sau 461, şi în fine epoca a III=a, pînă la Isidor din Sevilla şi Sf. Ioan Damaschinul, numită pe nedrept a decadenţei, fiind de fapt bogată în oameni şi opere mari, cu răsunet şi consecinţe decisive în literatura şi gîndirea creştină; ea este mai degrabă o epocă de «sistematizare» a problemelor şi ideilor literaturii perioadelor anterioare. Mai recomandă apoi şi o «epocă post patristică», al cărei termen final ar fi secolul XV.

Se constată deci, că periodizarea Patrologiei nu este definitivă nici în Apus şi nici în Răsărit, ci că mai are nevoie de corectări şi definiri precise.

Problema încheierii epocii patristice. Sf. Ioan Damaschinul este ultimul scriitor al epocii patristice; cu el se încheie perioada scrisului clasic creştin şi de la el începe epoca Evului Mediu (Iordăchescu, op. cit. vol. 3, p. 64 ss). Sf. Ioan Damaschinul nu a fost un compilator, cum s=a afirmat de unii cercetători apuseni, ci un sistematizator şi un sintetizator al teologiei creştine de pînă la el. El este un transmiţător de texte, idei şi tradiţii mai vechi ca el, încît încheie perioada a III=a patristică şi întreaga literatură patristică, printr=o viaţă personală de culmi duhovniceşti şi prin opera sa teologică din aproape toate domeniile, care ni=l înfăţişează ca pe un mare enciclopedist, şi ca pe un reprezentant al scolasticii în faza ei de început (Coman, op. cit., p. 295 a). Sf. Ioan Damaschinul este ultimul teolog orientat universal al vechii Biserici greceşti, care s=a preocupat nu numai cu probleme dogmatice, moral=teologice şi ascetice, ci şi cu cele exegetice şi istorice, şi nu mai puţin cu filozofia, lăsînd în urma sa o operă de valoare permanentă, cum este: Acrivia credinţei ortodoxe, numită şi Dogmatica, apoi Octoihul şi altele (Altaner, Patrologie p. 339).

Sf. Ioan Damaschinul a fost un bărbat de o erudiţie rar întîlnită, trecînd peste cadrul specialităţii: el găsea întotdeauna cele mai potrivite mijloace pentru rezolvarea celor mai dificile probleme teologice. Pentru el, «ştiinţa este lumina sufletului raţional, după cum neştiinţa este întunericul lui».

Cu toate acestea, a ne opri la Sf. Ioan Damaschinul în Răsărit, şi la Isidor din Sevilla în Apus, ca încheietori ai epocii patristice, înseamnă a neglija sau a trece cu indiferenţă peste urmaşii lor întru scrisul teologic, pentru că istoria nu stă pe loc ci se desfăşoară mai departe, purtînd pe valurile ei vestigiile epocii clasice patristice. Sf. Ioan Damaschinul a încheiat o perioadă îndelungată de străduinţe teologice, dar prin aceasta el s=a făcut totodată şi un inaugurator al unei perioade post=patristice, care prin urmaşi a continuat din plin însufleţirea patristică pentru cele ale teologiei, cum au fost de pildă Studiţii, de la mănăstirea Studion din Constantinopol. Adică

efectul unei epoci – Sf. Ioan Damaschinul, – devine prin cauzalitate istorică o nouă cauză pentru altă desfăşurare cu alt efect.

De fapt, întreaga străduinţă a Părinţilor bisericeşti a concurat spre apărarea şi definirea Ortodoxiei faţă de toate ereziile vremii, aşa că pe drept cuvînt se poate spune că epoca patristică se încheie tocmai prin «biruinţa Ortodoxiei» asupra tuturor ereziilor, exprimate prin «Duminica Ortodoxiei» (prima duminică a postului mare al sf. Paşti), care străjuieşte dreapta credinţă şi-i avertizează prin «sincdicul Ortodoxiei» pe toţi să nu mai cadă în vreo erezie stricătoare. Şi acest fapt, de cunoaştere limpede, l-a pregătit tocmai sf. Ioan Damaschinul prin Acrivia credinţei ortodoxe, lucrare cu valoare de peste veacuri. De fapt, cu Duminica Ortodoxiei se încheie logic şi istoric perioada istoriei bisericeşti universale a Sinoadelor ecumenice şi a Părinţilor bisericeşti (Vezi Lebedev p., Vselenskie soborî, ed. III Petrograd 1904 ; şi mai ales Şesan M., Periodizarea în istoria bisericească universală, 1939 p. 47-52 ; idem, Periodizarea istorică, Altarul Banatului 1/6 1946 şi idem, Duminica Ortodoxiei, din Omagiul prof. I. Lupaş, Bucureşti 1940, care argumentează această limită istorică din anul 843).

In consecinţă, acestei epoci, a III-a patristice, îi aparţine încă şi sf. Teodor Studitul, mare apărător al Ortodoxiei.

Pentru o epocă post-patristică. Prin condamnarea origenismului la sinodul V ecumenic anul 553, a fost discreditată învesmîntarea platonică a teologiei creştine, aşa că unii scriitori patristici au căutat refugiu în mistica areopagitică sau în neoplatonism. (Şesan M., Le V-e concile oecumenique, Byzantinoslavica XV-2, 1954 p. 235).

In aceste împrejurări a crescut în vază folosirea aristotelismului în problemele teologice. Intrebuinţare concretă i-a dat sf. Ioan Damaschinul, atît în Dialectica sa, cît mai ales, în expunerea problemelor teologice din : Acrivia credinţei ortodoxe. Prin aceste lucrări s-a inaugurat o epocă nouă de patristică, axată pe aristotelismul scolastic. Astfel prestanţa patristică a sf. Ioan Damaschinul a produs numeroşi urmaşi apropiaţi, precum şi îndepărtaţi, continuarea acestei poziţii a sf. Ioan se poate bine încadra într-o epocă proprie, pe care o numesc «a IV-epocă, post-patristică».

Este adevărat că după epoca Sf. Ioan Damaschinul a apărut în Biserică o teologie divizată, una de factură greacă şi cealaltă de factură latină papală romană şi în fine alta, de factură francă, tot în limba latină, dar fără tradiţii patristice, care începe cu Alcuin (– 804) (Vezi Kyriakos op. cit. p. 241) şi care, însă, este supusă ispitei de a nu urma nici pe scriitorii latini «grecizanţi», ca Ilariu din Pictaviu, sf. Ambrosiu şi fer. Ieronim, şi nici pe independentul Augustin, ci să aplice o exegeză proprie, care aprobă adaosul «filioque» la simbol, precum şi identificarea între Cina Domnului şi cina pascală iudaică, spre a fi justificată folosirea azimelor.

In sfera «ortodoxă» tradiţională din Răsărit, epoca de aur patristică, în expresia Acriviei Sf. Ioan Damaschinul, a continuat cu aceeaşi însufleţire, precum o constată Gh. Enăceanu, D. Kyriakos, St. Zankov şi I. G. Coman, prin Sf. Teodor Studitul, Sf. Nicefor Măr-

turisitorul, prin eruditul, strălucitul şi profundul gînditor patriarh Fotie (– 898), prin Nichita Paflagonul, exegeţii Areta din Cesareea şi Ecumeniu din Trica, care se bazează pe Sf. Ioan Gură de Aur şi Teodorit din Cir, prin Leon al VI-lea Filozoful şi Constantin al VII=lea Porfirogenetul, prin aghiograful Simeon Metafrastul, Leon Diaconul, enciclopedistul Suidas, teologul Nichita Pectoratul şi Simeon Noul Teolog.

Se pune întrebarea: cu cine să se încheie această epocă? Dacă despre patriarhul Fotie se spune că «privind din trecut, s=a străduit pentru prezent», apoi marele savant Mihail Psellos e consi= derat ca unul «care creiază pentru viitor». In acest caz el încheia şi o epocă antecedentă. In adevăr, M. Psellos s=a descătuşat din mantia scolasticii schematice şi a revenit la concepţia sistemului platonic, distingînd concret trei căi de cunoaştere ale realităţii, care au obiective proprii şi metode proprii, deşi urmăresc acelaşi scop: cunoaşterea cauzelor finale ale existenţei; astfel el atribuie rol pre= cis cunoaşterii empirice=ştiinţifice a realului pămîntesc; lămureşte rolul filozofiei în stabilirea concepţiilor despre lume, pe baza cunoaşterii realităţii şi în fine delimitează ţelurile teologiei. Prin aceasta el a iniţiat o perspectivă nouă, încheind pe cea veche patristică şi îndrumînd spre o teologie speculativă cu caracter nou şi pentru vremuri de altă factură, după schisma din 1054.

In adevăr, chiar patrologul latin F. Cayré (p. 347) a recu= noscut că «după sf. Ioan Damaschinul au urmat mari continuatori ai Părinţilor bisericeşti», aşa că nu putem accepta părerea fugară a unora, că «după Sf. Ioan ar fi urmat o epocă de epigoni decadenţi» pe care i=am amintit înainte şi a căror operă colecţia Migne o înre= gistrează.

Prin urmare, Mihail Psellos (– 1078), poate fi considerat cu adevărat drept încheietor al acestei epoci post=patristice pentru că a fost: adevărat consul al filozofilor, pasionat al antichităţii clasice, partizan al Ortodoxiei patristice, retor asemănător iluştrilor părinţi bisericeşti, canonist încercat, literat sensibil, exponent al unui real umanism creştin, un adevărat precursor al învăţaţilor Renaşterii (MPG 122; vezi Zervos Ch., M. Psellos 1920; Diehl Ch., Byzance grandeur et décadence, Paris 1928 p. 159 s; Idem, Prefaţa la: Psellos, Chronographie, vol. 1, Paris 1926; Iorga N., Histoire de la vie byzantine,vol. 2, Bucureşti 1934 p. 230 ss; Joannou P., Die Illumi= nationslehre des M. Psellos, Ettel 1956).

M. Psellos a încercat o sinteză între Platon şi Sf. Grigore din Nazians, aşa că întreaga sa operă este pătrunsă de terminologie bisericească şi patristică. El se documenta din substanţiala operă patristică şi o prezenta contemporanilor săi într=o interpretare nouă, în înveşmîntare platonică, deschizînd astfel drumuri noi pentru gîn= dire şi pentru teologie, care coboară din abstractul speculaţiei sche= matice spre concretul religios şi confesional al vremii.

In concluzie, credem că epoca a IV=a, post=patristică, include răstimpul încadrat de «doi martori fideli» ai vremii lor: patriarhul Fotie şi Mihail Psellos.

Pr. Prof. M. ŞESAN

Biserica creștină și întărirea vieții de familie

Familia este una dintre formele cele mai caracteristice de organizare a vieţii umane ; este instituţia cea mai veche din istorie şi de cea mai mare importanţă pentru destinul unei naţiuni.

Importanţa familiei rezultă mai întîi din faptul că ea este izvorul vieţii, celula primordială a societăţii. Marele rector al Romei antice, Cicero, vorbind despre familie, o numeşte «societatea cea dintîi, începutul şi, oarecum, pepiniera statului» (prima societas, principium et quasi seminarium reipublicae).

Într-adevăr, omul nu apare în istorie ca fiinţă biologică decît prin intermediul familiei. Aici îşi au originea generaţiile care se succed în timp, după cum din celula organică răsar energiile materiei brute şi ale ţesuturilor vii pe care le nutresc. Triburile, ginţile, naţiunile, umanitatea în întregime nu sînt decît forme derivate, posterioare acestei instituţii — mamă.

Dar omul nu-i numai o fiinţă biologică, ci, după cum îl definea Aristotel, el este şi o fiinţă «socială», destinată să vieţuiască în asociere cu semenii săi, în tovărăşia cărora trebuie să se desăvîrşească şi să-şi afle împlinirea măreţei sale chemări.

Familia este mediul prielnic în climatul căruia, material şi moral, persoana umană îşi poate rezolva facultăţile sale şi-şi poate afla fericirea.

Importanţa familiei rezultă şi din funcţiunea sa educativă. În căminul familial se formează şi se întăresc deprinderile bune, caracterele, moravurile şi tradiţiile naţiunilor. În societatea familială, ca într-o şcoală veritabilă, copiii vin la cunoştinţa binelui şi a răului, soţii învaţă devotamentul şi respectul reciproc, părinţii ajung la cunoştinţa răspunderii lor imense faţă de cei cărora le-au dat viaţă.

Chiar din punct de vedere economic familia îşi are rostul său, fiindcă prin spiritul de jertfă, care este esenţa vieţii domestice, omul învaţă a fi folositor celor din jurul său. Este ştiut că proprietatea unei societăţi omeneşti se sprijină pe muncă. Ori munca n-are imbold mai puternic şi mai încurajator decit dorinţa de a asigura fericirea acelor pe care îi iubim. Familia este aceea care ne întăreşte puterile de muncă şi pune în mişcare toate resorturile şi energiile noastre pentru folosul şi viitorul celor ce sînt legaţi de noi prin legile sîngelui.

În sfîrşit, familia este importantă fiindcă pe temeliile puse

de dînsa se înalţă edificiul naţiunii. Patria este «Vaterland-ul» nostru, adică pămîntul părintesc lărgit. Dragostea ce-o nutrim pentru patrie nu este nimic altceva decît dezvoltarea firească, la scară naţională, a afecţiunii care ne leagă de căminul strămoşesc, de tată, de mamă, de fraţi, de surori, de celelalte rudenii, cu alte cuvinte de toţi aceia care au acelaşi trecut cu noi, care vorbesc aceiaşi limbă, care locuiesc pe acelaşi teritoriu şi care nutresc aceleaşi aspiraţii de viitor.

Familia deci îl leagă pe individ de patrie. Fără dînsa cuvintele jertfă, neam, umanitate, rămîn simple abstracţiuni.

Avînd o însemnătate atît de esenţială, era firesc ca de familie să se preocupe toţi factorii de răspundere ai societăţii, în toate timpurile. Conducători de triburi şi popoare, legiuitori şi magistraţi, oameni de ştiinţă şi educatori, oameni ai religiei şi economişti, toţi au privit cu interes celula de bază a omenirii, au căutat să o întărească să-i asigure existenţa şi buna funcţionare.

Şi este un fapt istoric cunoscut că epocile de prosperitate şi de progres ale popoarelor coincid cu epocile lor de soliditate a vieţii familiale. Invers, tulburările din sînul naţiunilor sînt contemporane cu destrămarea şi decăderea vieţii de familie.

Religiei creştine nu i-au putut rămîne indiferent un sector atît de important ca cel al căminului familial.

Dacă Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat şi a venit pe pămînt «*ca să caute şi să mîntuiască ceea ce era pierdut*» (Luca 19, 10), dacă scopul venirii Sale era «mîntuirea omului», adică restaurarea şi aducerea sa la starea dreptăţii şi a nestricăciunii dintîi, Iisus Hristos a trebuit să-şi îndrepte privirile şi spre viaţa familială,unde sfinţenia primordială a căsătoriei se pierduse.

Prin învăţătura Sa Mîntuitorul a adus lumină şi în latura vieţii conjugale, iar prin harul divin El a înălţat şi a sfinţit ceea ce era decăzut şi prihănit în relaţiile dintre soţi. Biserica cea întemeiată de Dînsul, prin sfinţii apostoli, prin sfinţii părinţi şi prin toţi slujitorii săi, a continuat peste veacuri opera de restaurare a căsătoriei şi de întărire a familiei. Prin aceasta Biserica lui Hristos a adus societăţii şi civilizaţiei umane servicii de nepreţuit.

Aceasta este problema pe care vom încerca s-o schiţăm în paginile următoare :

1. Căsătoria în lumina revelaţiei biblice

Am spus că la originea vieţii se află familia. Dar la temelia familiei stă căsătoria. Ce este căsătoria ? Folosim o definiţie formulată într-un manual de teologie dogmatică a Bisericii ortodoxe : «Ca instituţie naturală, căsătoria este o legătură legală între un bărbat şi o femeie, pentru o convieţuire pînă la sfîrşitul vieţii, într-o comuniune intimă, pentru conservarea şi înmulţirea neamului omenesc şi spre ajutor reciproc» [1]).

---

1) Al. Comoroşan, *Dogmatica Ortodoxă*, partea specială, Cernăuţi 1889, pag. 665.

Instituirea căsătoriei datează de la începutul neamului omenesc. Privită strict raţional, putem spune că este o stare naturală. Firea umană însăşi ne arată necesitatea convieţuirii bărbatului cu femeia. Distincţia sexelor, însuşirile specifice ale fiecărui sex denotă că nici bărbatul singur, nici femeia considerată aparte nu constituie încă omul deplin. Ci acesta este format de perechea fecundă, alcătuind o unitate intimă, care se desăvîrşeşte într-o comunitate de viaţă şi asigură perpetuarea speciei.

Revelaţia Sf. Scripturi vine să confirme acest adevăr. Deschizînd cartea Facerii, vedem că Dumnezeu a zidit întîi pe Adam, adică bărbatul, fiinţă raţională, înzestrat cu suflet nemuritor şi voie liberă. L-a aşezat apoi în rai, pentru a fi fericit.

Dar îndată după aceasta, Creatorul a făcut sfat cu sine însuşi zicînd : «*Nu este bine ca omul să fie singur ; să-i facem lui ajutor potrivit pentru dînsul*» (Fac. 2, 18).

Aparent, parcă ne-am afla în faţa unei retuşări a actului creator. Dar, «la Dumnezeu nu este mutare sau umbră de schimbare». Ci cuvintele biblice, într-o formă simplă, antropomorfică, exprimă adevărul că omul singur, bărbatul nu-şi poate satisface toate trebuinţele, nu-şi poate găsi fericirea. Pentru aceasta Dumnezeu a creat femeia, tovarăşa de viaţă a bărbatului.

Zidirea femeii s-a săvîrşit «*din coasta lui Adam*» (Fac. 2, 22). Şi aici avem de descoperit un înţeles simbolic. Nu dintr-o materie eterogenă a făcut-o Creatorul pe prima soţie ci din trupul bărbatului, ca să se arate unitatea funciară a naturii umane. Femeia, soţia, este o fiinţă distinctă, cu însuşiri specifice, dar nu o sclavă a bărbatului, nu de o natură inferioară lui, ci după esenţă egală cu dînsul.

Adevărul acesta l-a înţeles bine primul om care, văzînd pe consoarta hărăzită lui a exclamat ca într-un extaz profetic ; «*Iată, acum aceea care este os din oasele mele şi carne din carnea mea. Ea se va numi femeie, deoarece a fost luată din bărbat. De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa, se va lipi de femeia sa şi vor fi amîndoi un trup*» (Fac. 2, 23).

Putem privi aceste cuvinte ca o odă închinată căsătoriei de totdeauna. Din ele se desprinde iubirea conjugală, intimitatea şi devotamentul dintre soţi, mai cu seamă trăinicia indisolubilă a legăturii căsătoriei. Precum membrele trupului fizic sînt unite într-un tot armonic, unic şi inseparabil, aşa şi legătura dintre bărbat şi femeie trebuie să fie una şi nedespărţită, pentru toată viaţa.

După creaţiunea omului ca parte bărbătească şi femeiască a avut loc sfinţirea căsătoriei celei dintîi. «*Dumnezeu i-a binecuvîntat*» (Fac. 1, 28). Este vorba aici de consacrarea legăturii celor doi, de instituirea convieţuirii legale dintre soţ şi soţie. Din acest punct de vedere, putem spune că starea căsătoriei este de origine divină.

Să vedem, în continuare, *scopurile* pentru care autorul vieţii a aşezat instituţia conjugală.

Primul şi cel mai important scop al căsătoriei este perpetuarea neamului omenesc.

Dintru început pămîntul se întindea ca o operă măreaţă a lui Dumnezeu, plină de frumuseţe şi de bogăţii. Însă nu era nici cine s-o admire, nici cine să se bucure de bunătăţile sale. Atunci a intervenit prima poruncă, dată primei perechi de oameni: «*Creşteţi şi vă înmulţiţi, umpleţi pămîntul şi-l stăpîniţi!*» (Fac. 1, 28).

Este menirea esenţială a convieţuirii soţilor: naşterea de prunci, înmulţirea speciei umane. Din acea pereche primordială aveau să iasă, ca dintr-o tulpină fecundă, toate mlădiţele ginţilor, ale popoarelor, cum s-au şi înmulţit de altfel şi au umplut pămîntul.

Porunca «*vă înmulţiţi*» are o valabilitate veşnică. Ea se adresează tuturor celor ce se angajează în viaţa conjugală. Mai ales după căderea în păcat şi după intervenţia morţii ca o plată a păcatului, împlinirea acestei porunci devine absolut imperioasă. Omenirea se consumă, îmbătrîneşte şi moare zilnic. Ea ar fi sortită dispariţiei totale dacă nu ar interveni un proces de regenerare — căsătoria, — această cale legală, această pepinieră a neamului omenesc care prezintă mijlocul permanent şi nesecat de reînnoire a rasei umane.

Dar căsătoria este necesară nu numai pentru înmulţirea oamenilor, ci şi pentru educarea lor.

Copilul se naşte: dar nici o creatură nu-i atît de slabă şi neputincioasă. El are nevoie de o asistenţă continuă şi îndelungată din partea părinţilor, care-l ajută la conservarea şi dezvoltarea lui fizică şi morală. In această calitate de părinţi şi educatori, soţii sînt ajutaţi de puternicile lor instincte paterne şi materne, de spiritul de jertfă care îi mînă să vegheze cu răbdare la dezvoltarea integrală a celor pe care i-au născut.

În afară de familie este aproape cu neputinţă a forma cu adevărat «oameni». De aceea familia este cea dintîi şi cea mai bună şcoală morală a omenirii.

«Cînd această şcoală lipseşte, nimic nu-i în stare s-o înlocuiască; nici instituţiile de învăţămînt, nici statul, nici viaţa socială nu vor reuşi să suplinească vreodată deficienţele unei educaţii familiale. Este mult adevăr în paradoxul lui Joseph de Maistre care a zis că «omul onest se formează la 4 ani» [2]).

Al doilea scop al căsătoriei este acela al *ajutorului reciproc al soţilor*. «Să-i facem un ajutor potrivit pentru dînsul». Sensul biblic nu este acela că numai femeia e făcută pentru a fi de ajutor bărbatului, ci şi acela că şi bărbatul este de ajutor soţiei sale.

Bărbatul reprezintă iniţiativa, forţa, curajul. Femeii îi sînt proprii virtuţile sensibilităţii, ale gingăşiei, ale răbdării în treburile mărunte ale căminului. Amîndoi se completează perfect de bine, ca două părţi ale unui întreg şi-şi împlinesc rosturile printr-o colaborare rodnică.

Dumnezeu n-a lăsat ca unul să fie stăpîn şi despot iar altul rob şi unealtă de aservire. Ci voia Lui a fost ca să se ajute ca

---

2) E. Baudin, *Cours de philosophie morale*, Paris 1936, p. 357.

doi parteneri egali moralmente, să se susţină în toate domeniile de activitate.

Acest ajutor reciproc şi-l dau soţii cu atît mai uşor cu cît «lipirea» fiinţelor lor este mai desăvîrşită, cu cît sentimentul care îi leagă, iubirea, este mai sinceră.

În sfîrşit, un scop secundar al căsătoriei este reglementarea instinctului sexual. După căderea în păcat fiinţa omului este stăpînită de poftele trupeşti, de patimile concupiscenţei, care, dacă li s-ar da frîu liber, ar duce la cele mai mari perturbări ale ordinei morale. Ele trebuie limitate şi dirijate în sens creator. Căsătoria are tocmai acest rost de a fi un remediu împotriva pasiunilor trupeşti [3]).

De aici şi preceptul paulin care se adresa Corintenilor : «*Ca pază împotriva desfrînării, fiecare bărbat să-şi aibă femeia lui şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul ei*» (I Cor. 7, 2).

Aşa a fost concepută familia şi căsătoria de către înţelepciunea divină, aşa au fost ele inaugurate în starea primordială a omenirii : o asociere între două fiinţe libere, egale din punct de vedere moral, o convieţuire întemeiată pe afecţiune mutuală, în scopul de a se înmulţi neamul omenesc şi ca soţii să se ajute şi să se desăvîrşească, întru împlinirea chemării pentru care au fost făcuţi.

2. Decăderea vieţii de familie în antichitate

Este un adevăr bine stabilit că starea familiei este în strînsă dependenţă de concepţia care şi-o formează o societate despre om, despre valoarea lui ca persoană. Cu cît această valoare va fi mai preţuită, cu atît căsătoria va fi mai consolidată şi invers.

Pentru cei vechi ideea despre om ca scop în sine, ca persoană suverană asupra destinului său personal, era ceva de neînchipuit. Pe de o parte, mentalitatea antică împărţea omenirea în două categorii sociale ireductibile : cetăţenii liberi şi sclavii. Pe de altă parte în păgînism, statul, cetatea, colectivitatea era totul, insul nu însemna nimic sau aproape nimic. Nu se putea concepe ca omul să existe autonom, ca o valoare în sine.

În acest climat era firesc ca familia să nu corespundă chemării sale iniţiale. Înjosirea persoanei umane şi independenţa totală a individului faţă de cetate a avut repercusiuni negative asupra întregii vieţi a lumii antice, inclusiv asupra căsătoriei [4]).

La *evrei*, dintru început familia a înflorit respectînd temeliile puse de Dumnezeu pentru protopărinţii neamului omenesc. Căsătoriile patriarhilor se desfăşoară în credincioşie, cu mici abateri de la principiul monogamic, inerente firii omului nedesăvîrşit.

---

3) *Teologia dogmatică şi simbolică*, vol. II, Buc., 1958, p. 916.

4) A. M. Weiss, *Apologie du christianisme au point de vue des moeurs*, vol. I, Paris, f. a.. p. 447.

Cărţile sfinte ale Vechiului Testament cîntă pacea şi bucuria căminului în care soţii se înţeleg bine unul cu altul. (Vezi Prov. 19, 14; Sirah, 26, 18; 25, 1). În ochii psalmistului o viaţă de familie întemeiată pe muncă cinstită şi binecuvîntată cu copii numeroşi este idealul supremei fericiri (Psalm 127, 2-4).

Proorocii, ca nişte străjeri ai poporului biblic, denunţă cu energie desfrîul, concubinajul, infidelitatea conjugală (Maleahi, 2, 14-16).

Dar treptat, corupţia pătrunde şi în moravurile evreilor. Poligamia se răspîndeşte vertiginos, mai ales după desbinarea regatului iudaic sub urmaşii lui Solomon, datorită influenţei nefaste din partea popoarelor canaaneice cu care Israilitenii au venit în contact.

Dacă un rege înţelept ca Solomon întreţinea la curtea lui concubine şi ţiitoare (I Regi, 11, 3), ne putem imagina gradul de decădere la regii idolatri care i-au urmat.

La greci starea familiei constituie una din laturile cele mai slabe ale civilizaţiei sale.

La început, căsătoria a avut o etapă de soliditate şi de puritate mai accentuată. Dar încet-încet, zidurile tari ale căminului elen s-au şubrezit şi s-au ruinat.

In Atena, cetatea care deţinea primatul politic şi cultural între celelalte cetăţi, decăderea era enormă chiar în perioada de strălucită afirmare.

De o viaţă familială, armonioasă, bazată pe sentimente de preţuire şi de afecţiune, între soţi, de o legătură sufletească aşa cum sîntem obişnuiţi să întîlnim astăzi, nu poate fi vorba. Bărbatul se afla aproape tot timpul în afara căminului conjugal, absorbit de afaceri, de politică, de distracţii. Grija casei era lăsată în seama administratorului, de regulă un sclav.

Soţia ducea o viaţă umilită, obscură, fiind socotită ca o categorie umană inferioară bărbatului, aproape ca un rău necesar. La vechii elini femeia era lipsită de drepturi, de bucurii, supusă unei tutele permanente. Adesea soţul i se impunea cu sila, pentru interese pecuniare. În gineceul în care stătea închisă ca o captivă, pe lîngă lipsa de libertate şi demnitate, soţia trebuia să mai îndure pe deasupra dispreţul şi obrăznicia concubinelor bărbatului.

Soarta copilului era uneori de-a dreptul tragică. La greci ca şi la alte popoare din antichitate, tatăl avea puteri discreţionare asupra vieţii copiilor săi. Cei născuţi cu defecte corporale sau copiii bolnavi erau sortiţi morţii, fără milă. Expunerea acestora sau aruncarea lor la rîpă era un lucru atît de obişnuit încît unii conducători nu ezitau să dea putere de lege practicii infanticide.

Limitarea naşterilor era un fapt comun la cei vechi. Statul atenian nu permitea decît un anumit număr de cetăţeni. Surplusul naşterilor nu era îngăduit (Aristotel, Politica, 7, 14).

Cînd bărbaţii din elita societăţii, socotiţi gînditori geniali ai antichităţii, s-au pronunţat în scrierile lor asupra căsătoriei şi moralei familiale, ei au emis idei atît de stranii şi monstruoase,

încît, pentru gloria lor, ar fi fost mai bine dacă ar fi tăcut. Ei nu s-au vădit nicăeri mai puţin mari ca în acest domeniu.

Ilustrul Plato, de pildă, preconiza uniunea liberă, comuniunea femeilor, incestul între fraţi şi surori. («Despre republică», cap. V, 8: cap. IX; Politica, I, 5).

La romani observăm aceeaşi decădere a moralităţii familiale. Ce e drept, în primele secole după întemeierea Romei, aflăm un mod de viaţă conjugală destul de mulţumitor. Familia romană se armoniza cu felul de viaţă laborioasă şi simplă a unui popor harnic, sobru, cu o societate rustică. Căsătoria se sprijinea pe principiul monogamic, se întărea religios prin cultul zeilor casnici. Fidelitatea conjugală era cinstită, matroana romană înconjurată de un adînc respect.

Începînd încă din sec. II înainte de era creştină, moravurile au început să decadă şi în peninsula italică, ajungînd lamentabile la sfîrşitul republicii şi în timpul imperiului. Decăderea familiei romane a fost, de altfel, cauza principală a prăbuşirii celui mai vast imperiu din istorie.

În locul căsătoriei monogamice se introduse uzul poligamiei. În locul matroanei venerabile se înmulţiră rîndurile femeilor uşuratice, dornice de aventuri şi avide de lux.

Dacă ne ţinem de textele legilor şi de operele unor scriitori, constatăm că soarta femeii romane era ceva mai suportabilă decît a femeii eline. Totuşi, şi la romani discriminarea sexuală era în uz. Şi la romani soţia era tratată ca o minoră, bărbatul avînd asupra ei drepturi absolute. El putea s-o repudieze, dispunea de bunurile sale după plac. Rege şi judecător în interiorul casei, bărbatul nu avea altă limită a despotismului său decît jena de opinia publică. Frecvenţa divorţurilor a devenit în ultimele decenii ale republicii o adevărată calamitate. Seneca scrie că femeile romane îşi numărau anii nu după consuli, ci după soţii de care s-au despărţit. (De beneficiis, III, 16). Juvenal se indignează împotriva unei soţii care în 5 ani a avut 8 bărbaţi. Iar o inscripţie descoperită în ruinele oraşului Pompei arată că o femeie a fost înmormîntată de al 11-lea soţ.

Este adevărat că alături de aceste cazuri de mare decădere în societatea romană trebuie să fi existat şi familii onorabile, căsătorii consolidate, mame care îşi creşteau bine copiii. Dar în general, desfrîul, prostituţia, poligamia, inegalitatea sexelor şi a drepturilor conjugale, expunerea la moarte a copiilor infirmi, puneau amprenta pe o lume ai cărei gropari erau la uşă.

Zădarnic încercară unii împăraţi ca August sau Marcu-Aureliu să stăvilească răul prin legi menite să osaneze familia. Moralitatea n-a putut fi salvată.

A fost necesar să vină o nouă ordine morală pentru ca omenirea să fie restaurată în celula ei primordială, familia. Iisus Hristos a fost acela care, restabilind chipul lui Dumnezeu în om şi răscumpărîndu-l prin jertfa Lui de pe cruce, făcut începutul unei vieţi noi, a unei sfinţenii care a regenerat şi familia.

3. Creştinismul şi restaurarea familiei

În capitolul 21 al Apocalipsei ni se înfăţişează într-un chip măreţ, înnoirea adusă lumii de către Fiul lui Dumnezeu. Un cer nou şi un pămînt nou se arată Evanghelistului Ioan. Se vorbeşte acolo de o cetate sfîntă, împodobită ca o mireasă, în care locuiesc oameni sfinţi, poporul lui Dumnezeu, care se bucură de domnia păcii şi a fericirii depline. Viziunea se sfîrşeşte printr-un strigăt de biruinţă: «*Lucrurile dintîi au trecut! Cel ce şade pe scauuul de domnie zice: «Iată, Eu fac toate lucrurile noi»* (Apoc. 21, 4-5).

Este un adevăr necontestat că prin Iisus Hristos toate s-au înnoit. Naşterea Sa este piatra de hotar între o lume secătuită de puteri, obosită, chinuită şi o umanitate nouă, viguroasă, transformată din temelii. Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, mai precis, prin jertfa Sa răscumpărătoare, s-a făcut legătura cu Creatorul. Sîngele Lui vărsat pe cruce, vărsat din supremă iubire faţă de oameni, a avut o imensă putere de refacere, de curăţie.

Fiul lui Dumnezeu a creat din nou lumea, mai bine zis a pus temeliile acestei recreeri, la a cărei împlinire sînt chemaţi să colaboreze toţi credincioşii, din toate timpurile[5]).

Familia, ca instituţie-celulă a genului uman, face parte din categoria «lucrurilor noi» restaurate de către Mîntuitorul lumii.

Este nevoie să se stabilească precis modul cum s-a produs această înnoire. Oricum, în general, putem spune că restaurarea familiei s-a făcut prin readucerea căsătoriei la starea de sfinţenie şi curăţie de la instituirea ei de către Dumnezeu dintru început.

Referitor la doctrina creştină despre căsătorie, evident că Noul Testament nu cuprinde un corp de doctrină închegat, alcătuit după o metodă didactică, cu un plan sistematic. Atît Iisus cît şi Apostolii Săi au fost puşi în situaţia să se pronunţe asupra unor probleme ocazionale, au trebuit să facă faţă unor nedumeriri ale contemporanilor lor. Dar răspunsurile care le-au dat au fost atît de pline de tăria adevărului încît au uimit lumea. În ele găsim mai mult decît un sistem: găsim principii universale şi veşnice, capabile să creeze o stare de spirit nouă, o orientare dreaptă, din care poate rezulta o societate dreaptă. Principiile creştine alcătuiesc acel «aluat» de care vorbeşte evanghelia, aluat care face să dospească toată frămîntătura (Luca, 13, 21).

O piatră fundamentală a familiei noi trebuie considerată în primul rînd, învăţătura creştină despre om.

Creat după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, înzestrat cu un suflet nemuritor, destinat pentru fericirea veşnică, omul este în creştinism o fiinţă sacră. Pentru el şi pentru răscumpărarea lui s-a întrupat şi s-a jerfit pe cruce Cuvîntul cel veşnic al Tatălui.

---

5) D. Stăniloaie, *Iisus Hristos sau restaurarea omului*, Sibiu 1943, p. 90.

Fiind obiectul unei iubiri atît de nemărginite, purtătorul unui destin atît de măreţ, omul botezat în Hristos este în sine o valoare incalculabilă, se bucură de o inviolabilitate absolută. Nimeni n-are dreptul să-l suprime, să-l ofenseze, să-l asuprească. Chiar infirmul, chiar bolnavul incurabil, copilul cel mai sărac este «un copil al lui Dumnezeu», un frate al lui Hristos, o «*biserică a Duhului sfînt*» (I Cor. 6, 19), care nu poate fi nimicită.

Dacă cei vechi se credeau în drept să ucidă pe copiii diformi, creştinismul a curmat definitiv acest abuz. Mai mult: religia creştină apără chiar viaţa pruncilor care încă nu s-au născut. Şi aceia sînt purtătorii unui suflet nemuritor şi ei au dreptul la cetăţenia împărăţiei cerurilor.

Pentru motivul acesta, avortul sau lepădarea pruncilor după etica creştină se socoteşte fărădelege tot aşa de mare ca şi omuciderea propriu-zisă.

Este semnificativă în privinţa aceasta porunca lui Iisus: «*Lăsaţi pruncii să vină la mine şi nu-i opriţi că a unora ca dînşii este împărăţia cerurilor*» (Luca, 18, 16). Credem că în clipa aceea Mîntuitorul lumii nu lua în braţele-i ocrotitoare numai pe copilaşii din preajma Ierusalimului, ci pe pruncii de pretutindeni, din toate timpurile născuţi sau pe cale de a se naşte.

În creştinism, stînca Taighetului sau rîpa Tarpeiană nu-şi au locul, fiindcă omul s-a preţuit la justa lui valoare şi nimeni n-are dreptul să-i ridice viaţa.

O altă idee salvatoare pentru familie este concepţia creştină despre relaţia dintre bărbat şi femeie. Creştinismul a adus o emancipare complectă a femeii, o integrare în drepturile ei, drepturi care, pînă la venirea lui Hristos au fost nesocotite, călcate în picioare.

Am arătat la începutul acestui articol că Dumnezeu, atunci cînd a creat-o pe Eva, a creat-o din coasta lui Adam. Comentînd acest pasaj biblic, Sf. Ioan Gură de Aur arată că el are un înţeles spiritual, vroind să arate în mod figurat unitatea naturii umane, identitatea de esenţă a celor două sexe [6]).

Aşa dar femeia după învăţătura creştină are aceeaşi origine cu bărbatul, o natură identică cu a lui. Fiind aşa, trup din trupul celui dintîi zidit, bărbatul n-are dreptul s-o dispreţuiască, fiindcă «*niciodată nimeni nu şi-a urît trupul său*» (Efes. 5, 29).

Tot din Geneză ştim că femeia a fost făcută cu scopul de a fi «ajutor potrivit bărbatului», ceea ce după tălmăcirea aceluiaşi Sf. Părinte Ioan Gură de aur, înseamnă «o fiinţă asemenea cu a soţului, vrednică de el, întru nimic inferioară lui [7]).

Este un contrast izbitor între concepţia aceasta înaltă şi ideea păgînă despre femeie, pe care o socoteau de o natură inferioară, sortită să ducă o existenţă obscură, umilitoare, ca de slugă.

---

6) Saint Jean Chrysostome, *Oeuvres complètes*, tom. 7, Paris 1867, p. 482, apud Pr. Const. Galeriu, *Taina nunţii*, art. în Studii Teologice, anul XII, nr. 7-8, p. 488.

7) Pr. C. Galeriu, *op. cit.*, p. 487.

La învăţătura aceasta despre originea şi rostul femeii de a fi o tovarăşă moral egală cu bărbatul, se adaugă nimbul de glorie pe care Iisus Hristos l-a aşezat pe fruntea femeii prin naşterea Sa. Mîntuitorul lumii, Fiul cel veşnic născut din Tatăl, a binevoit a se naşte ca om dintr-o femeie, din Preacurata Fecioară Maria. Prin acest act «El a şters pentru totdeauna stigmatul dispreţului şi al infamiei cu care lumea veche înfierase femeia, şi a ridicat-o la cea mai înaltă treaptă a demnităţii morale» [8]).

Din faptul că Fiul lui Dumnezeu s-a făcut fiul femeii şi din faptul că întruparea şi jertfa lui Iisus Hristos s-a făcut şi pentru fiicele Evei, din punct de vedere religios rezultă că bărbatul şi femeia sînt egali. Prin credinţă ei beneficiază de aceleaşi drepturi, sînt chemaţi la aceeaşi fericire veşnică. De aceea Sf. Apostol Pavel, într-o vreme cînd femeii, ca şi sclavului, abia i se concepea titlul de om, proclama principiul egalităţii depline în credinţă, zicînd : «*Nu mai este iudeu nici elin, nu mai este nici rob nici slobod, nu mai este parte bărbătească nici femeiască, deoarece voi toţi una sînteţi în Hristos*» (Gal. 3, 28).

Familia creştină s-a resimţit în profunzimile ei cele mai intime de duhul acesta înnoitor pe care l-a adus evanghelia.

De aici înainte căsătoria nu se mai fundamentează pe egoism, pe interes, sau poftă, ci pe iubirea care înalţă firea omenească, o purifică şi o sfinţeşte. «*Poruncă nouă vă dau : să vă iubiţi unii pe alţii, după cum şi Eu v-am iubit pe voi*» (Ioan, 13, 34).

Iată legea de aur a moralei creştine în general, a căsătoriei în special : iubirea care nu caută ale sale, care toate le rabdă, toate le nădăjduieşte.

Soţii creştini au datoria să se iubească, adică să se jertfească unul pentru fericirea şi mulţumirea celuilalt, amîndoi pentru fecicirea copiilor. Este o putere divină această iubire. Din ea reiese devotamentul celor două inimi, precum şi puterea de a împlini toate îndatoririle legate de starea conjugală.

De aceea şi apostolul neamurilor învaţă : «*Bărbaţilor, iubiţi-vă soţiile după cum şi Hristos şi-a iubit Biserica şi s-a dat pe sine pentru ea*». (Efes. 5, 25). Pînă cînd Sf. Apostol Pavel scria aceste rînduri credincioşilor din Efes, astfel de idei nu s-au auzit în lume.

Adevărat că ceva mai jos acelaşi apostol poruncea femeii : «*să se teamă de bărbat*» (Efes. 5, 33).

Dar această frică nu este aceea a unei slugi faţă de un stăpîn despotic, ci respectul faţă de cel ce reprezintă autoritatea conducătoare în familie. Este o supunere izvorîtă din dragoste.

În ce priveşte legătura propriu-zisă a căsătoriei, creştinismul şi-a adus contribuţia cea mai preţioasă : *indisolubilitatea.*

Dacă soţii care intră în viaţa conjugală sînt două fiinţe libere, egale în faţa legilor divine şi umane, unite într-o comuniune spirituală perfectă, este firesc ca legătura lor să fie unică şi pe toată viaţa. Căci altfel cum ai putea pretinde că iubeşti,

---

8) Pr. Dumitru Soare, *Situaţia femeii în islamism şi creştinism*, art. în Studii Teologice, an. IX, 1957, nr. 3-4, p. 254.

cînd păstrezi în gînd rezerva ca într-o zi să lepezi fiinţa iubită?

Iisus a introdus în căminul conjugal această piatră din capul unghiului domestic: trăinicia pînă la moarte a căsătoriei, ba, în cazurile unei iubiri desăvîrşite, fidelitatea şi dincolo de mormînt.

Într-o zi l-au ispitit fariseii şi l-au întrebat dacă este permis bărbatului să-şi lase nevasta pentru orice pricină. Răspunsul Mîntuitorului a fost categoric negativ: «*Oare n-aţi citit că Ziditorul de la început i-a făcut parte bărbătească şi femeiască? ...Nu mai sînt (soţii) doi, ci un singur trup. Aşadar, ceea ce a unit Dumnezeu, omul să nu despartă*» (Mat. 19, 3-6).

Mai multe idei se pot desprinde din acest loc. Mai întîi restabilirea monogamiei primordiale, adică reintegrarea căsătoriei în puritatea şi unitatea de la crearea omului, cînd Dumnezeu a vroit un singur bărbat pentru o singură femeie. Este apoi în cuvintele lui Iisus o afirmare puternică a indisolubilităţii căsătoriei prin asemănarea ei cu viaţa indestructibilă a organismului fizic. După cum un membru al trupului nu poate trăi decît în integritatea întregului organism, aşa fiinţele celor doi prin căsătorie se contopesc atît de intim, încît nu se pot despărţi decît printr-o mutilare. În sfîrşit, pentru credincioşi căsătoria nu este un act omenesc, caduc, supus revizuirii şi arbitrarului, ci face parte din categoria actelor veşnice, fiind făcut prin puterea şi voia lui Dumnezeu. «Ce a unit Dumnezeu, omul să nu despartă».

Sf. Apostol Pavel întăreşte şi el principiul monogamiei cînd scrie Romanilor celor atît de nestatornici în căsătorie: «*O femeie căsătorită este prin lege legată de bărbatul ei cîtă vreme trăieşte el. Dar dacă-i moare soţul, este dezlegată de legea bărbatului ei*» (Rom. 7, 3).

Dar dacă intervine infidelitatea, desfrîul unuia dintre soţi? Atît Mîntuitorul cît şi întreaga Biserică creştină admit în caz de adulter, desfacerea căsătoriei. «*Eu însă vă spun că oricine îşi lasă nevasta, afară de pricină de desfrînare, şi ia pe alta de nevastă, desfrînează*» (Mat. 19; vezi şi Mat. 5, 32; I Cor. 7, 10-11).

Aşa dar, «pricina de desfrînare», adică adulterul dă dreptul soţului nevinovat să se desfacă de legătura care, în mod spiritual, s-a rupt deja prin păcat, ca printr-o moarte înainte de moarte. Despărţirea aceasta este însă o concesie, nu e obligatorie. Trăinicia este caracterul esenţial al căsătoriei creştine, element de ordine, de stabilitate, de pace, datorită căruia se pot împlini toate rosturile mari ale vieţuirii în comun.

În fine, Biserica lui Hristos, pentru a întări în mod supranatural legătura conjugală, a ridicat căsătoria la demnitatea unei taine dumnezeeşti, taina nunţii sau cununia.

Mîntuitorul a lăsat Bisericii Sale această putere ca să înmulţească dragostea şi spiritul de jerfă a soţilor credincioşi. El a instituit sfînta taină a cununiei prin care se împart mirilor darurile Sf. Duh, în vederea împlinirii desăvîrşite, în perspectiva mîntuirii veşnice, a scopurilor căsătoriei.

Privită ca act civil, căsătoria are însemnătate socială cetăţenească. Considerată ca taină, nunta creştină are o funcţiune sfinţitoare.

Creştinismul sfinţeşte prin rugăciune şi consacrare patul conjugal şi deschide soţilor o comuniune spirituală cu cerul.

In această privinţă căsătoria creştină este o icoană şi un reflex al legăturii tainice dintre Hristos şi Biserica Sa. «*Taina aceasta este mare, iar eu zic de Hristos şi de Biserică*» (Efes, 5, 32).

Legătura dintre Hristos şi Biserică e însă sfîntă, veşnică, de natură spirituală, pătrunsă de iubire şi străbătută de har. Aşa trebuie să fie şi legătura soţilor creştini : neprihănită, nedespărţită, plină de harul lui Dumnezeu, în vederea nu numai a binelui vremelnic ci şi a cîştigării fericirii veşnice.

O învăţătură atît de sublimă despre căsătorie, întărită cu puterea harului sfinţitor pe care Biserica lui Hristos l-a revărsat în lume, n-a putut rămînea fără rezultate care au fost din cele mai fericite.

Sfinţii părinţi şi marii ierarhi ai Bisericii au vegheat asupra turmei şi au povăţuit prin grai viu şi prin scris în legătură cu familia. Mai cu seamă cînd această instituţie era atacată de anumite secte reacţionare ca gnosticii, maniheii, şi imitatorii lor din evul mediu, părinţii bisericeşti ca Tertulian, fericitul Augustin, Ambrozie de Mediolan sau Epifanie al Ciprului, au apărat căsătoria cu toată tăria.

Sinoadele ecumenice şi cele particulare au legiferat asupra vieţii conjugale, mai ales cu privire la disciplina fidelităţii soţilor. Împăraţii creştini au introdus normele canonice bisericeşti în prescripţiile dreptului civil, conferindu-le putere obligatorie.

Preoţii din toate timpurile au unit în numele lui Dumnezeu pe tinerii care se angajau în viaţa de căsătorie.

Şi astfel, treptat-treptat, familia, dintr-o celulă anemică, slăbită şi degenerată, o dată cu întruparea Celui născut din Sfînta şi Preacurata Fecioară, s-a dezvoltat cu timpul o instituţie puternică, sănătoasă, izvor de viaţă fericită, temelie a educaţiei şi pîrghie de pace şi progres.

Dar, ca şi asupra casei de care vorbeşte Iisus în evanghelie (Mat. 7, 24), şi asupra familiei creştine s-au abătut «ploile», au bătut «vînturi» potrivnice. Ea nu a căzut, fiind aşezată pe temelie de piatră. Dar zdruncinări şi fisuri s-au ivit, din nenorocire prea multe, din cauza slăbiciunii firii omeneşti, mai ales din cauza nevredniciei creştinilor.

4. Familia în actualitate

Nu spunem nici o noutate cînd afirmăm că lipsa de moralitate a săpat adînc la temelia familiei moderne. Afecţiunea sinceră, cinstea şi stima reciprocă au fost înlocuite cu principii false de viaţă care au dus la coruperea moravurilor.

Căsătoria a fost lovită şi rănită în două din fundamentele ei : fidelitatea soţilor şi procrearea copiilor.

Cu privire la credincioşia conjugală, observăm că mulţi soţi nu se mai simt obligaţi a trăi împreună pînă la moarte şi a se ajuta unul pe altul cu o dragoste jertfitoare. Ci, ei sfarmă cu mîini sacrilege «ceea ce a unit Dumnezeu».

Parte considerabilă de răspundere pentru destrămarea uniunii sacre a căsniciei revine filozofiei sec. XVIII și revoluției franceze care au preconizat o concepție individualistă și anarhică despre libertatea omului. S-a confirmat că omul este o ființă liberă în mod absolut și stăpîn pe propriul destin. În numele rațiunii și a «naturii» s-a spus că indisolubilitatea conjugală este o prejudecată, că orice dorință e legitimă. Individul, mai ales femeia, trebuie «descătușați» din lanțurile milenare în care i-au aruncat tradiția, brutalitatea, biserica.

Căsătoria s-a considerat o chestie pur particulară, un contract între doi indivizi, care nu are alt scop decît scoaterea maximului de plăcere sau de folos pentru dînșii.

E instaurarea egoismului feroce, după care fiecare se caută numai pe sine însuși, cu satisfacția plăcerilor și disprețuirea oricărui sentiment de devotament, jertfă și solidaritate familială sau socială.

Urmările acestei mentalități pentru căsătorie au fost dezastruoase, funeste.

Tineretul, în mare măsură, nu și-a mai păstrat frumusețea purității virginale pînă la altar.

Căminul familial a fost întinat de păcatele necurăției. O formă de disoluție conjugală este *adulterul*, formă de trădare și sperjur, cînd unii își caută potolirea poftelor în afara căsătoriei.

O altă formă de nestatornicie și distrugere a familiei este *divorțul*, triumful egoismului individualist, «cancerul căsătoriei moderne», cum îl numește un scriitor creștin din zilele noastre.

Soți creștini, căsătoriți civil sau chiar și religios, se despart pentru orice motive, și pretexte, pentru aversiune reciprocă, pentru nepotrivire de caracter, pentru nemulțumiri de ordin material sau afectiv. După despărțenie cei divorțați contractează alte legături matrimoniale care nu de puține ori duc la aceleași decepții și rupturi. Avem astăzi divorțuri provenite din voința unui singur soț sau chiar din voința părinților celor tineri.

Legătura conjugală care părea altădată un lanț de aur, a devenit ulterior atît de slabă, încît pare un fir de paianjen pe care ajunge să-l frîngă orice capriciu.

Nu putem să nu pomenim aici și de *concubinaj*, acel chip de întoarcere la animalitate cînd două persoane de sex opus trăiesc împreună fără a fi căsătoriți, călcînd în picioare toate legile credinței și ale societății.

Cu privire la scopul principal al căsătoriei, nașterea de prunci, în familia creștină din actualitate s-a infiltrat altă formă a egoismului brutal. Aceasta se manifestă prin *evitarea procreării* sau uciderea celor ce bat la poarta vieții.

Sînt nenumărați soți, care ascultînd de calcule meschine sau de temeri deșarte, își măsoară darul paternității. Dumnezeu i-a umplut de putere și în virtutea ei, ar putea să se înconjoare de copii numeroși. Dar ei se tem de ziua de mîine, n-au încredere în purtarea de grijă a lui Dumnezeu, doresc să guste nestingheriți plăcerile personale și de aceea sting luminile ce vor să se aprindă.

O falsă știință vine să sporească numărul căminelor fără

copii. Sînt teoriile neomalthusianiste, care pretind a dovedi că în vreme ce mijloacele de trai rămîn aceleaşi sau se înmulţesc prea lent, numărul noilor născuţi ar spori vertiginos, prin urmare, susţin aceşti «binefăcători» ai omenirii, populaţia globului trebuie împuţinată prin toate mijloacele posibile.

Ideile acestea funeste, asociate cu o concepţie hedonist-utilitaristă despre viaţă, au contribuit ca populaţia multor ţări să scadă, ca sînurile multor femei să devină morminte în loc de leagăne!

De la bun început, Statul nostru democrat-popular şi socialist s-a preocupat de bunul mers al instituţiei de temelie a poporului român. Faptul acesta se vădeşte într-o serie întreagă de legiuiri şi măsuri social-economice luate din anul 1944 încoace.

Familia şi căsătoria nu sînt privite ca «afaceri particulare», lăsate la voia arbitrară a indivizilor, ci sînt luate sub aripa ocrotitoare a puterii de stat, care le garantează fiinţa şi funcţiunea. Statul îşi ia o răspundere faţă de realitatea biologică a naţiunii, avînd trebuinţă de familii solide şi fecunde; de cămine stabile şi sănătoase, cu copii numeroşi şi bine educaţi.

Principiile înscrise în Constituţia Ţării şi în Codul Familiei sînt concludente. «În Republica Socialistă România statul ocroteşte căsătoria şi familia. El sprijină prin măsuri economice şi sociale dezvoltarea şi consolidarea ei. Statul apără interesele mamei şi ale copilului şi manifestă deosebită grijă pentru creşterea şi educarea tinerii generaţii». (C. F. art. 1).

Ideile de mai sus s-au pus în aplicare prin o mulţime de decrete-legi, emise în scopul de a întări viaţa de familie şi de a ajuta la împlinirea rosturilor căsătoriei.

Astfel, s-au asigurat şi continuă să se asigure condiţii bune de viaţă pentru cei ce muncesc, o stare materială înfloritoare la temelia vieţii de familie.

S-au construit maternităţi la sate şi oraşe, în care naşterile sînt supravegheate şi ocrotite de către un personal medical sanitar bine pregătit.

Părinţilor din cîmpul muncii li se pun la îndemînă creşe şi cămine de zi, unde copiii lor sînt îngrijiţi şi educaţi în condiţii optime. Mamelor salariate li se acordă concedii cu plată pentru perioada de dinainte şi de după naştere, zile de muncă cu orar redus, iar celor cu copii numeroşi, titluri de onoare, distincţii şi premii în numerar.

În anii din urmă multe căsătorii se desfăceau pentru cele mai neînsemnate pricini, în urma unor procese sumare şi superficiale.

Ultimul recesămînt al populaţiei din 1966, ne-a demonstrat că dintr-o naţiune cu unul din cele mai viguroase sporuri de creştere naturală a populaţiei, am ajuns în coada naţiunilor europene. Cauza? Împotrivirea vădită a soţilor de a naşte copii, avorturile care nimiceau floarea şi nădejdile de mîine ale poporului românesc.

Prin Decretul nr. 770 din 1 octombrie 1966, s-a luat în scut procesul de regenerare a populaţiei. S-a interzis în mod cate-

goric întreruperea sarcinilor femeilor gravide, cu mici excepţii bine întemeiate.

Tot aşa de salvator a fost şi decretul nr. 779 din 7 octombrie 1966, care reglementează desfacerea căsătoriilor prin divorţ. Numai în mod cu totul excepţional se acordă soţilor dreptul să-şi anuleze legătura matrimonială prin sentinţă judecătorească. Se cer motive temeinice, verificate prin cercetări îndelungate şi prin mărturii probante. Legea pretinde ca pentru obţinerea sentinţei de divorţ, raporturile dintre soţi să fie atît de lezate, încît o continuare a vieţii în comun să devină cu adevărat o imposibilitate.

Opinia publică a primit cu multă satisfacţie aceste legiuiri noi, de o mare semnificaţie socială, şi patriotică. Prin conţinutul şi finalitatea lor, ele oglindesc grija şi preocuparea permanentă a Partidului şi Guvernului Ţării pentru interesele vitale ale poporului român, pentru apărarea sănătăţii societăţii noastre, pentru viitorul României socialiste.

«Biserica ortodoxă nu poate fi indiferentă faţă de problemele vremii, nu poate sta cu mîinile încrucişate atunci cînd poporul se străduieşte să-şi construiască o viaţă mai bună». (P. F. Patriarh).

Preoţimea are datoria să-i îndemne pe credincioşi ca ei să facă binele şi să se ferească de rău «*din îndemnul conştinţei, nu numai de frica pedepsei*» (Rom. 13, 5),

Sîntem încredinţaţi că şi în problema atît de actuală a familiei, slujitorii Bisericii vor fi la înălţimea chemării lor şi vor aduce o contribuţie substanţială şi preţioasă.

Pr. Dr. ŞT. SLEVOACĂ

Observații și opinii noi

în legătură cu tipăriturile ieromonahului Macarie (1508—1512)

Cu prilejul împlinirii a 450 ani de cînd ieromonahul Macarie a început să tipărească la Veneţia cele trei cărţi bisericeşti pentru a fi răspîndite în Ţara Românească (1508), a apărut în revista «Biserica Ortodoxă Română» un amplu studiu, tratînd între altele și despre ornamentica de carte cu care au fost împodobite aceste incunabule româneşti [1]). S-a dezbătut însă mai amănunţit sorgintea temelor de ordin grafic, într-un studiu publicat în paginile «Mitropoliei Moldovei şi Sucevei» [2]), tratînd despre tradiţia artei religioase a Moldovei. În completare s-a scris despre unele considerente referitoare la un aspect aparte din complexul artei religioase româneşti, tot în legătură cu temele de grafică decorativă din cărţile macariene [3]). S-a ajuns, în toate aceste studii de specialitate grafică şi bibliografică, la concluzia sprijinită de documentare fotoreproductivă (atît cît tiparul monocrom a îngăduit), că în baza realizării poligrafice a primelor noastre cărţi stă ca model şi sursă de inspiraţie arta miniaturală, formată în mănăstirile din Moldova, identificîndu-se ca izvod direct Evangheliarul, atît de excepţional ca realizare, datorat monahului Gavriil Uric, întemeietorul şcoalei de miniatură şi caligrafie din Mănăstirea Neamţ (1429). S-a arătat că atît decoraţia de carte, cît şi caracterul de literă chirilică, ca tehnică şi stil, fac parte din ceea ce slaviştii şi bibliografii ruşi [4]) au definit ca fiind clasicul «izvod moldovenesc», cu răspîndire şi apreciere în multe ţinuturi ce aparţineau ariei de cult slavo-ortodox. S-a mai demonstrat că ceea ce s-a realizat graficeşte prin tipăriturile editate de Macarie, este prin excelenţă expresia culturii noastre vechi religioase. De aceea, am reţinut constatarea că aceste ale noastre tipărituri sînt precursoare în ce priveşte aplicaţia poligrafiată a dichisului de carte de esenţă

---

1) Virgil Molin şi Dan Simonescu, *Tipăriturile ieromonahului Macarie pentru Ţara Românească*, în «Biserica Ortodoxă Română» 1958, nr. 10-11, p. 1005-1034.

2) Virgil Molin, *Tradiţia artistică a Moldovei şi tipăriturile ieromonahului Macarie*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» 1959, nr. 5-6, p. 303-313.

3) Virgil Molin, *Un aspect din complexul artei religioase româneşti*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», 1961, nr. 5-6, p. 437-451.

4) În special I. Karataev, A. I. Sobolevski şi I. Iatzimirski.

bizantin-ortodoxă. Căci înainte de tipărirea cărţilor pe care Macarie le-a mijlocit pentru Ţara Românească în perioada 1508-1512, acelaşi Macarie a scos pentru Cetinie (1494-1496) o serie de cărţi tot slavo-bizantine, a căror înfrumuseţare xilografică nu reflectă însă, ceea ce miniatura tradiţional ortodoxă avea propriu. Grafica acestor cărţi, zise de la Cetinie, este eterogenă, reprezentînd o improvizaţie a tipografului veneţian, o ornamentică de carte străină de tipicul de artă ortodoxă specific Bisericii răsăritene. Ornamentica cărţilor pentru Cetinie, spre deosebire de cărţile lui Macarie furnizate pentru Ţara Românească, e o mixtură bastardă, strident supărătoare prin nota ei apuseană. «Inovaţia» aceasta care are nuanţă de blasfemie nu era admisibilă, chiar dacă pentru circumstanţe a fost botezată de unii istoriografi sud-slavi drept «stil sîrbo-veneţian» [5]).

Acestea au fost consideraţiile noastre şi punerile la punct în linii generale în privinţa modului de prezentare şi realizare grafică a primelor noastre cărţi. Bineînţeles, aceste aspecte legate de începuturile tiparului slavo bisericesc, adeseori controversate, nu sînt numai ale noastre, ci interesează cercurile de cercetători din toate ţările cu care am format cîndva comunitate de cult slavo-ortodox. Astfel, în ultimul timp a intervenit o cercetare critică datorită autorului bulgar P. Atanasov, publicată în periodicul «Istoriceski Pregled» ce apare în Editura Academiei din Sofia [6]). Cum prin articolul lui P. Atanasov se scot în evidenţă opinii cu aspecte noi, bazate pe interpretări discutabile, temeiurile material-istorice invocate urmînd să fie documentate, ne îngăduim a supune unor analize opiniile susţinute de acest autor.

În esenţă, P. Atanasov îşi propune a deduce temeiuri proprii datorită cărora s-ar adeveri că esenţialul din prezentarea tipografică (caracterul de literă chirilică) ca şi legătura de carte a Liturghierului macarian de la 1508, derivă prin caracteristicile lor, pe cale oricum nemijlocită, din vechea artă religioasă (miniatura) ce înflorea la Tîrnovo. Cu aceasta, chiar dacă nu se documentează şi nu se deduce explicit, o concluzie proprie autorului se impune implicit şi anume că aspectul de artă grafică a celor trei cărţi tipărite la Veneţia (1508-1512) pentru Ţara Românească nu ar purta pecetea izvoadelor moldoveneşti, ci ar reprezenta o «contribuţie» a artei bisericeşti bulgare încă din veacul al XV-lea.

Să vedem ce se susţine şi care este starea de fond.

În ce priveşte *legătura de carte* a Liturghierului, Atanasov susţine că elementele compoziţionale ale presajului în piele («la sec» sau cu «fier la cald», cum se mai numeşte) aplicate la înveliş (scoarţă) «sînt cu totul balcanice». El argumentează nu prea convingător arătînd că «chenarul ramei exterioare în colţuri drepte este un element şablon în legătură de carte din

---

5) Istoriograful jugoslav dr. Dejan Medakovici în lucrarea *Grafika srpskih...* Beograd 1958, în rezumatul în limba germană *Die Grafik der serbischen Drucke von XV bis zu XVI-XVIII*, Jahrhundert, p. 262, precum şi în Grafica sîrbă din sec. XVI-XVIII, introducere în catalogul expoziţiei cu acelaşi titlu, care a avut loc la Bucureşti în decembrie 1962.

6) P. Atanasov, *Contribuţii la relaţiile culturale româno-bulgare în secolele VI şi XVI*, «Istoriceski Pregled», 1963, nr. 5, p. 110-125.

Balcani «... iar modul în care este desenat interiorul (cadrului) pentru a se obţine romburi şi triunghiuri, precum şi floricelele în centru şi colţuri se întîlnesc în legăturile cărţilor bulgare din acea vreme».

Din această descriere mult prea sumară, nu se poate asemui şi nici identifica legătura de carte a Liturghierului nostru cu legătura a nu ştiu căror cărţi bulgare din acea vreme. Ar fi servit argumentării o reproducere foto-tipografică, cu o notă bibliografică ceea ce, regretăm, lipseşte. S-ar fi putut stabili prin comparaţie directă, pe baza elementelor decorative parţiale, precum şi în baza schemei de repartizare în spaţiul scoarţei a acestor elemente, în ce măsură avem de a face cu o identitate de concepţie, sau poate chiar cu o decalcare directă, după legături din Bulgaria. De asemenea ne-am fi documentat şi în ce priveşte acel «şablon din Balcani» ceea ce are o deosebită importanţă, căci pe această cale comparativă am fi avut prilejul de a stabili eventuala existenţă a unui fond de artă comună în materie de legătură de carte, specifică ţinuturilor din Balcani, desigur cu sorginte din arta bizantină, după cum există una similară în grafica de carte.

Legătura de carte (în piele) apare la începutul evului mediu prin transplantarea din arta persană în ţările europene. S-au preluat în parte majoritatea elementelor decorative, precum şi procedeele tehnologice, care au fost practicate apoi cu adevărată virtuozitate artizanală, întîi în oraşele Renaşterii din Italia (îndeosebi la Veneţia) apoi în Franţa şi mai tîrziu în Germania. La sfîrşitul veacului al XV-lea în Balcani şi deci şi în Bulgaria, legătura în piele era departe de a reprezenta o ramură a artizanatului. Pentru un specific şi încă un «şablon din Balcani» nu e suficientă dovadă dacă se arată că «chenarul ramei exterioare este în colţuri drepte». Închegarea unui cadru (chenar) în colţuri drepte este atît de firească şi profesional-axiomatică, încît nu reprezintă vreun specific teritorial oarecare. Acest fel de a lucra este într-adevăr un «şablon» dar nu un specific al Balcanilor, ci unul universal aplicat, fiind o metodă de tehnică profesională. Nu poate fi vorba deci de un specific decorativ.

Să vedem întrucît s-ar putea valorifica documentar argumentarea lui P. Atanasov că «floricelele din centru şi colţurile» scoarţei de la legătura Liturghierului sînt de asemenea unele care «se întîlnesc şi în legăturile cărţilor bulgare (bisericeşti, desigur, V. M.) din acea vreme». Această argumentaţie apare majoră şi merită a fi cercetată cu luare aminte fiindcă dovedindu-se, ar putea duce la concluzii de importanţă pentru istoricul pe plan general al legăturii de carte.

Liturghierul nostru, privit sub aspect monografic (limbă, literă, tipar, hîrtie şi legătură de carte etc.) a fost cercetat cu deosebită amploare, de către profesorul şi slavistul P. P. Panaitescu [7]). După ce examinează şi problema legăturii executată la

---

7) P. P. Panaitescu, *Liturghierul lui Macarie, 1508*, Bucureşti 1963. Volumul editat de Academia Republicii Socialiste România, cu reproducerea textului integral şi o amplă introducere.

Veneţia, sau la noi, nu ajunge la nici o concluzie care ar dovedi corelaţia invocată de P. Atanasov, ci susţine că legătura Liturghierului, este un produs al mănăstirilor noastre, după cum întreg Liturghierul ar fi un produs poligrafic autohton. În ce priveşte «floricelele» dintre romburi, P. P. Panaitescu le consideră sumar «frunze» stilizate după stilul epocii, fără vreo trimitere la arta legăturii din Balcani, sau din Bulgaria.

Totuşi, în ce priveşte «floricelele» sau «frunzele» ca elemente decorative, dacă s-ar putea cerceta acest material mai aprofundat pe bază de studii comparative, nu s-ar exclude posibilitatea de a fixa corelaţia, ba chiar sorgintea lor, dar pe o pistă nouă. Astfel am găsit că din ponsoanele (ştempelurile) folosite la presajul în piele la legăturile faimoaselor codexuri din biblioteca «Corvina» de la Buda, un număr de 9 (din 31) sînt dacă nu identice, în orice caz foarte asemănătoare cu floricelele aplicate ca leit-motiv decorativ la legătura Liturghierului macarian şi la Apostolul din 1547. Pentru noi acestea ne determină să mergem pe un fir nou al cercetărilor noastre, cu atît mai mult, cu cît se susţine de unii cercetători în materie de legătură de artă din Germania (Drezda) şi Austria (Viena) că legătorul de carţi însărcinat cu conducerea «compactoriei» corvine de la Buda ar fi originar, după unii din Transilvania, după alţii «din Valachia».

Cea de a doua parte a observaţiilor şi opiniilor susţinute de P. Atanasov se referă la *caracterul de literă* (chirilică) şi indirect la ornamentica de carte folosită la Liturghier. Noi am arătat în lucrarea publicată în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» (nr. 5-6, 1959) că această chirilică reflectă o particularitate cu totul specifică caligrafiei din manuscrisele moldoveneşti, identificînd ca prototip Tetraevanghelul lui Gavriil Uric. Am dat în această privinţă şi o documentare cu clişee în fotoreproduceri, încît nu mai revenim aici. Am mai arătat că originea acestei chirilice, tipică prin acel «M cu poale» şi prin alte trăsături specifice, se poate găsi mergînd cu secole în urmă, pînă la unciala unui evangheliar grec din anul 940. Această scriere, transmisă din mănăstire în mănăstire a determinat structura grafică de bază a chirilicei, accentuîndu-se cu timpul înclinarea spre decorativ, rezultînd în final o caligrafiere proprie tradiţiei interne. După această chirilică, ca produs caligrafic autohton, Veneţia a realizat în plumb materialul tipografic al lui Macarie, o chirilică care nu mai revine ca literă de text în niciuna din tipăriturile slavo-bisericeşti post-macariene.

Care sînt opiniile lui P. Atanasov în această privinţă?

El crede că nu trebuie să mergem atît «de departe în timp şi loc», deoarece aceleaşi forme se găsesc, şi în chirilica manuscriselor de la Tîrnovo (şi citează cîteva) după care «monahul Gavriil de la Neamţ, s-a condus datorită îndelungatei ucenicii la meşterii de la Tîrnovo» şi apoi că «regulile (meşterilor de la Tîrnovo V. M.) au influenţat şi pe meşterii primei tipografii

---

8) P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. XXVIII. (Introducere).

slave din România. Caracterul grafic al acestei chirilice din varianta moldovenească răspunde regulilor liturgice tîrnoviene». Şi în final, P. Atanasov pune următoarea concluzie: «Toate acestea ne obligă să ne eliberăm de convingerea că unele caractere au fost prelucrate la Veneţia, sau au fost lucrate de un meşter care a crescut sub influenţe veneţiene».

Din cele citate, credem că P. Atanasov trage concluzii interpretînd nejudicios cele scrise de noi.

Nicăieri nu s-a afirmat că chirilica folosită la tipăriturile macariene ar fi veneţiană sau de «tip veneţian». Deci concluzia sentenţioasă cu referire la Veneţia din finalul concluziilor citate mai sus, e lipsită de obiect. Dimpotrivă, noi am afirmat, susţinem şi repetăm: chirilica macariană este redarea întocmai a chirilicei din caligrafia miniaturiştilor moldoveni. În acest sens am tras concluzii în studiile noastre, îndeajuns de clare. «Totul e al nostru, (vorbind de trăsăturile grafice ale chirilicei) din inspiraţia noastră, din creaţiile noastre. La cărţile noastre şi cu deosebire la Liturghier, se resimte în ce măsură acul şi dăltiţa gravorului s-au lăsat conduse de frumuseţea trăsăturilor din originalul românesc [9]). Iar în altă parte am conchis că tipăriturile macariene «aparţin propriei noastre culturi, căci sînt multiplicarea (poligrafică) a vechilor noastre cărţi manuscrise moldoveneşti, folosind mijloacele mecanice ale tiparului abia inventat» [10]). Credem că aceste citate sînt precise şi de nerăstălmăcit. P. Atanasov precizînd că chirilica nu este veneţiană, a făcut o confuzie (datorită poate unei greşite traduceri în limba bulgară?) între expresia grafico-artistică a trăsăturilor unui caracter de literă, aşa cum apare tipărit, şi între litera ca produs materializat, adică realizată în plumb prin tehnica fonderiei de litere. Chirilica macariană ca astfel de produs a fost gravată în ponsoane de oţel, apoi bătute în matriţe de aramă şi turnată bucată cu bucată, în aliaj special, de către iscusiţii specialişti din marele centru tipografic ce era format la Veneţia din acei ani. Aceasta nu era cu putinţă cu patru secole şi jumătate în urmă, nici la Snagov, nici la Cetinie, nicăeri în Balcani. Tehnicienii veneţieni n-au făcut decît au decalcat un original, un desen de literă, după modelul ce li s-a dat, în speţă, după o carte caligrafiată şi miniaturată la noi, şi în nici un caz după o carte de tip tîrnovean. Una este deci desenul literii (pe care tipografii îl numesc «floarea literii») şi alta este litera ca beţişor de metal. Prima răspunde unei creaţii grafice autohtone şi nu-i de «tip veneţian», iar secunda este un rezultat metalurgic şi ca atare poate să fie doar un «*produs* veneţian».

După această elucidare a problemei referitoare la inexistenţa «chirilicei de tip veneţian», temă favorită şi altor istoriografi, rămîne de văzut, dacă chirilica caligrafilor moldoveni ca şi miniatura lor, ar fi o prelucrare din miniatura de Tîrnovo aşa cum lasă să se înţeleagă autorul articolului din «Istoriceski Pregled».

---

9) În B. O. R. *studiul V. M. şi D. S.* citat, p. 1020.
10) În «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» *art. cit.*, p. 315.

În această privinţă s-au făcut cercetări, am putea spune amplu dezvoltate şi îndeajuns de documentate, încît n-avem decît să invocăm materialul existent. Ne referim la lucrarea atît de temeinică a autorului Emil Turdeanu: «Miniatura bulgară şi începuturile miniaturii româneşti» [11]), un studiu ce îşi impune revizuirea istoricului acestor relaţii. Autorul lor conchide că nu se găseşte nimic pozitiv pentru a stabili o corelaţie «nici după căderea Tîrnovei, nici mai tîrziu în cursul sec. al XV-lea» şi că «nici un manuscris de redacţie şi provenienţă bulgară, studiat şi publicat pînă acum (1940) nu cuprinde temele ornamentale preferate în atelierele româneşti de caligrafie» (p. 427). În continuare E. T. spune că «superba tradiţie artistică a Moldovei (...) a crescut din modelele bizantine» şi că «nu vedem nici un moment intervenţia factorilor externi care ar fi dat miniaturii moldoveneşti altă direcţie decît aceea urmată firesc pe baza experienţelor artistice din ţară (...). Monumentele de miniatură bulgară din secolul XIII şi XIV am constatat că nu au ajuns în contact cu arta românească, decît întîmplător şi parţial pe la sfîrşitul sec. al XVI-lea» (p. 439).

Aceasta ar fi, sumar, opinia în legătură cu miniatura în general, urmează să vedem sub ce aspect ne apare corelaţia în ce priveşte chirilica ca expresie a caligrafiei artistice. P. Atanasov ne reproşează că nu trebuia să ne înapoiem la o documentare prea îndepărtată «ca timp şi loc» din moment ce sînt cunoscute o serie de cărţi caligrafiate la Tîrnovo, avînd trăsături caligrafice apropiate. Am făcut totuşi această incursiune îndepărtată pînă la Evangheliarul din 940 în căutarea sursei comune, care în nici un caz nu este Tîrnovo. Toate şcolile de caligrafi din larga arie de miniatură slavo-bisericească pot dovedi formarea concomitentă, totuşi independentă a unor expresii de artă inedite, sorgintea fiind aceeaşi: comună. Întrebarea este dacă aceste variante nu sînt cumva preluări directe. Şi în această privinţă cercetările lui Em. Turdeanu sînt concludente. El afirmă că miniatura noastră, cuprinzînd bineînţeles şi caligrafia, are *temei bizantin* şi este influenţată direct numai de sursa ei, de Constantinopol (p. 414), iar ca timp fixează perioada cînd în fruntea Bisericii noastre vine un mitropolit grec, Macarie, (nu e vorba de tipograful) şi cînd «prin el pătrund moda şi modelele bizantine» ale primelor noastre monumente de artă somptuară (p. 417). Iar în legătură cu disputa noastră propriu zisă, adică aceea a paternităţii originalului care a servit la transpunerea în forme poligrafice a caracterului de literă şi a ornamenticei de carte aplicată la primele noastre cărţi, se precizează: «Alături de ele (de aceste monumente de artă somptuară V. M.) se aşează prin data executării şi prin caracterele distinctive Tetraevanghelul monahului Gavriil» (p. 417). Prin însuşi faptul că Tetraevanghelul este slavo-grecesc, acest paralelism dovedeşte «o formă influenţată de Constantinopolul» grecesc (p. 417).

Deci minunata operă de la 1429, Tetraevanghelul artistului

---

11) Extras din «Buletinul Institutului român din Sofia», 1942, anul I, nr. 2.

Gavriil [12]), realizat «în perioada de înviorare a influenţei bizantine în Moldova» de la care porneşte «constituirea unei tradiţii interne neatinse de nici o influenţă» (p. 440), în tot cazul va fi fost departe de influenţa şcoalei de la Tîrnovo. Ajungînd la această judecată finală, vom fi nevoiţi a infirma şi o altă argumentaţie adusă probatoriu de P. Atanasov cu privire la formarea meşterului Gavriil ca artist în ale miniaturei la şcoala de la Tîrnovo, unde el şi-ar fi făcut «o îndelungată ucenicie». Cercetînd biografia monahului Gavriil, Em. Turdeanu scrie: «Gavriil era fiul lui Uric (...) al monahului Paisie Uric, ceea ce înseamnă că el nu era venit de aiurea, *ci-şi învăţase meseria de caligraf de la tatăl său*, un uricar, adică un scriitor de porunci domneşti, care s-a călugărit sub numele de Paisie, păstrîndu-şi şi porecla, acceptată ca un nume nou de «Uric» (p. 419).

Sorin Ulea, un alt cercetător al operei lui Gavriil, stabileşte aceleaşi date şi condiţii cu privire la viaţa şi formarea artistului: «Se va fi născut cu mult înainte de 1400 şi era fiul lui Uric, un caligraf al cancelariei domneşti (...). Pentru Gavriil, arta scrisului şi a împodobirii cărţilor era o *moştenire părintească*, pe care şi-o desăvîrşeşte în ambianţa prielnică a celui mai important focar de artă şi cultură a Moldovei din acel timp, care era Mănăstirea Neamţ» [13]).

Cei care au cercetat mai amănunţit Tetraevanghelul, excepţionala operă de miniaturist şi caligraf a lui Gavriil (între alţii şi Sorin Ulea, cu remarcabilul studiu citat mai sus) observa că artistul, însuşindu-şi formele de bază ale artei bizantine, n-a făcut o simplă lucrare de copist, servil luată, ci opera lui răspunde la sensibilitatea proprie de mare artist. În orice caz rădăcinile lui de artist nu au luat sevă din vreo sursă intermediară (nici de la Tîrnovo), ci din cultura artistică a Constantinopolului. Cu nimic nu se dovedeşte deci prezenţa şi durata «uceniciei» lui Gavriil la Tîrnovo şi ar fi interesant de aflat dacă P. Atanasov ar putea aduce în această privinţă unele documentări inedite.

Vedem că cele publicate în revistele «Biserica Ortodoxă Română» şi «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» cu prilejul aniversării din 1958, au provocat reflecţii variate şi dincolo de hotarele ţării, materialul fiind de interes comun în întreaga arie a culturii slavo-bisericeşti.

Observaţiile şi opiniile istoriografului P. Atanasov apărute în «Istoriceski Pregled» din Sofia sînt binevenite, fiindcă pe de o parte pot să devină punctul de pornire la adîncirea unor cercetări în colaborare, vizînd legătura de carte a incunabulelor noastre, pe de altă parte pot contribui la lămurirea unor aspecte ce par a nu fi fost îndeajuns de clare în privinţa realizării aspectului grafic al primelor noastre tipărituri slavo-bisericeşti.

VIRGIL MOLIN

---

12) Păstrată în tezaurul operelor de artă de la Biblioteca Bodleană din Oxford, reprodusă în lito-faximil în lucrarea *Documente de veche artă românească*, Bucureşti, 1922, de marele nostru bibliograf Ioan Bianu.

13) Vezi Sorin Ulea, *Gavriil Uric, primul artist român cunoscut* în «Studii şi Cercetări de istoria artei», seria «Artă plastică», nr. 2/1964, p. 235-263.

Predică la Sf. Paști (a treia zi)

> «*Dar şi nişte femei de ale noastre ne-au umplut de mirare: ele au fost dis-de-dimineaţă la mormînt şi n-au găsit trupul Lui, şi întorcîndu-se au spus că li s-ar fi arătat nişte îngeri, care spun că El este viu*» (Luca 24, 22-23).

Hristos a înviat!... Cu glasuri de bucurie, aţi răspuns: «Adevărat a înviat»! Cu adevărat, Domnul a înviat. Plini de bucurie pentru ziua învierii, să preaslăvim pe Cel ce a scăpat pe om şi omenirea de moartea sufletească. E Paştele! E viaţa! Hristos a înviat! E mărturia solilor cerului în faţa femeilor de la mormîntul Domnului. Puterile celui rău sînt zdrobite. E Paştele, de acum iubirea între oameni şi pacea de-a pururi să domnească! Domnul păcii printre noi e viu! Sîntem în a treia zi de cînd mărturisim sub strălucirea de lumină a învierii, şi cu noi istoria şi veacurile. Ziua scularii din morţi a Domnului îşi răsfrînge în veci lumina învierii într-o lume nouă. Ziua întîia a învierii lui Hristos e ziua unei noi creaţii a lumii. Dacă în ziua întîia a creaţiei Dumnezeu a zis: «Să fie lumină», şi din întunericul fără de formă a lumii s-a făcut lumină, apoi în ziua întîia a săptămînii dis-de-dimineaţă, din întunericul mormîntului şi-a arătat zorile, în lumea haotizată de păcat, lumina învierii; lumină din lumina cerescului cuprins în care lumea devine din nou întruchipare a frumuseţii dumnezeieşti. Ziua învierii Domnului este cea mai hotărîtoare zi în istoria omenirii creştine. Nici o altă zi nu este asemenea acesteia. Ea este lumina dumnezeiască vărsată cu prisosinţă în lume, pentru a crea din nou, pentru a o aduce la o nouă viaţă.

Dacă învierea Domnului este puterea de creaţie a unei noi lumi, a unei noi omeniri, ne punem întrebarea: oare ce sens are faptul că femeile au păşit cele dintîi în pacea dimineţii mute vorbind între ele de cele petrecute sub zorii de lumină ai învierii Domnului Hristos? Sau care este tîlcul acestei întîlniri dintre sufletul feminin şi cele dintîi raze ale Sfintei Invieri? Este oare o simplă întîmplare sau o rînduială cu înţeles mai înalt? Iată o problemă pe care ne-o pune în faţă Sfînta Evanghelie de azi, problemă care se răsfrînge pînă în zilele noastre.

Cînd gîndim la sfintele femei cu vasele umplute de mir, cu inima plină de lacrimi, alergînd grăbite pe întuneric, prin grădină,

spre mormîntul cel dătător de viaţă, ca un liman de mîngîiere în tălăzuirea patimilor omeneşti, o uimire ne copleşeşte şi ne întrebăm: Ce sentiment se conturează şi se concretizează în alergarea lor? In gestul lor, pe chipul lor se reflectă cu putere, ca o zare de lumină în cerul de volbură al vieţii: iubirea şi devotamentul. Ele au cunoscut în Domnul Hristos iubirea dumnezeiască care le-a curăţit viaţa, le-a înnoit sufletul, le-a transfigurat fiinţa. Ele au văzut o iubire care pătrunde pînă în adîncuri şi care răscoleşte întreaga fiinţă şi o crează din nou. De aceea, în fiinţa lor, au înflorit într-un chip minunat veşnicile calităţi ale sufletului feminin: iubirea şi devotamentul prin care au înfruntat pînă la sacrificiu toate primejdiile.

Minunat este sufletul femeii! A cunoscut că Iisus Hristos este iubire. Căci înviind din mormînt încununează cu laurii veşniciei iubirea, aprinzînd omenirea în flăcările iubiriii, care a biruit în furtunile vieţii pe calea mîntuirii. Aşa cum se oglindeşte în lumina învierii, sufletul femeii deşi mai delicat, însă prin iubire mai tare, mai puternic decît toate potrivniciile lumii şi chiar decît moartea, este minunat. Căci din iubirea ei nesecată s-au revărsat valuri, valuri: abnegaţia, devotamentul, dăruirea de sine totală, pînă dincolo de hotarele morţii. Acestea sînt calităţile sufletului feminin care au înflorit sub zorile de primăvară ale învierii: iubire şi jertfă, iubire şi devotament, iubire şi dăruire totală de sine. Femeia ajunge la plenitudine cu fiinţa străluminată şi transfigurată în lumina învierii, numai prin întîlnirea cu Iisus Hristos, care este iubire şi jertfă. Şi numai prin Hristos sufletul ei devine o răsfrîngere a iubirii divine pe pămînt. Dar care este tîlcul şi ce legătură are aceasta cu învierea?

Invierea care este creaţia din nou a omului se temeineşte pe iubire, iubirea care s-a împletit cu jertfa lui Hristos pînă la adîncul de beznă al mormîntului. Invierea este rodul iubirii şi al jertfei, rodul iubirii şi al dăruirii de sine. Dacă Dumnezeu n-ar fi iubit lumea, nu s-ar fi întrupat. Şi dacă n-ar fi iubit-o cu iubirea cea mai mare, n-ar fi primit să se răstignească şi să moară, aducîndu-se jertfă pe Golgota. Şi dacă n-ar fi primit să se jertfească, murind pe cruce, n-ar fi existat nici învierea.

Aşa cum verdeaţa primăverii renaşte la viaţă prin căldura razelor de soare şi prin ploile binefăcătoare ale cerului, tot aşa învierea devine realitate prin focul iubirii şi lacrima dăruirii totale. Insă nu numai atît; nu numai învierea lui Hristos, ci învierea oricărui creştin nu este posibilă şi nu devine realitate decît prin iubire şi jertfă. Şi întrucît sufletul femeii este mai simţitor în această privinţă şi străluceşte prin aceste calităţi, se înţelege îndeajuns, de ce bucuria învierii a inundat pentru prima oară inima ei. Şi de atunci, din zorii aceia de taină şi minune, din măreţia adîncurilor firii, Dumnezeu a voit ca puterile învierii de înnoire a lumii să se verse cu prisosinţă peste omenire din inima Lui, prin inima femeii. Femeia prin iubire şi jertfă trebuie să fie mijlocitoare a învierii. Aşa cum prin Sfînta Fecioară Maria Dumnezeu s-a sălăşluit în trup omenesc tot aşa prin orice femeie Hristos cel înviat din morţi trebuie să se întrupeze în alte şi în alte vieţi. In sufletul femeii trebuie să ardă în permanenţă candela credinţei curate; din inima ei trebuie să iradieze ca dintr-un focar lumina lui Hristos în lume.

Iată, acesta este tîlcul adînc al faptului, că zorile învierii au învăluit mai întîi făptura de iubire, de jertfă şi devotament a femeilor.

Oare această sublimă misiune de vestitoare a învierii a corespuns femeii? Oare a fost ea vrednică de a fi mijlocitoare a învierii, de a fi cu adevărat colaboratoare a creaţiei din nou a omenirii? Da! Ca răspuns la această întrebare ne stau mărturie milioanele de fecioare sfinte care şi-au închinat viaţa lui Hristos, toate mucenitele care au mărturisit neşovăielnic credinţa în Hristos, bucurîndu-se că pot suferi pentru El chinuri şi moarte; ne stau mărturie toate femeile care din iubire pentru Hristos au alinat suferinţe, au potolit dureri, au uşurat necazuri, au tămăduit răni au acoperit nevoi; dar mai ales stau ca mărturie peste veacuri toate mamele creştine care au dăruit omenirii din suferinţă şi lacrimă, din iubire şi jertfă, suflete de sfinţi, suflete de mucenici, suflete de eroi.

O, voi, fecioare neprihănite care v-aţi logodit cu Hristos; o, voi, mame preacinstite care v-aţi frînt trupul ca să zămisliţi şi inima ca să creşteţi cete nesfîrşite de sfinţi; o, voi, femei care, asemenea Mariei Magdalena şi altora asemenea acesteia, v-aţi întors din căile rătăcirii, ca să vă dăruiţi întru totul lui Hristos, bucuraţi-vă că prin iubirea şi jertfa voastră, lumina învierii s-a revărsat în lume şi a plăsmuit-o din nou. Voi nu v-aţi tulburat pentru starea smerită de soţie şi mamă ce v-a dăruit-o Dumnezeu, căci în smerenia aceasta se află întreaga măreţie a femeii creştine, aceea de a colabora la naşterea şi plăsmuirea unei omeniri noi prin puterea învierii lui Hristos. Bucuraţi-vă că prin iubirea şi jertfa voastră, prin lumina învierii lui Hristos, se luminează la orizont de veac nou zările unei alte orînduiri omeneşti mai frumoase, mai înalte, aducătoare de fericire paradisiacă întregii omeniri.

Unde este inima femeii, ca din iubirea, jertfa şi devotamentul ei să închege candela în care să ardă lumina lui Hristos? Căci soarta popoarelor şi a veacurilor atîrnă de sufletul femeii. Femeia uşoară, femeia neserioasă, femeia înclinată spre lux şi plăcere, femeia fără suflet şi fără inimă, femeia incapabilă de iubire şi jertfă este ruina popoarelor şi distrugerea civilizaţiilor. Femeia muncitoare, soţie şi mamă, femeia fecioară curată, femeia capabilă de iubire şi jertfă, femeia înrădăcinată în iubirea şi jertfa lui Hristos este slava familiei, slava popoarelor şi temelia marilor victorii.

Femeile evlavioase, care alergau cu grabă la mormîntul Domnului, cheamă şi femeia de azi de pe cărările păcatului pe căile luminate de zorile învierii. Oare va auzi ea chemarea aceasta? Oare o va urma? Dacă da, atunci puterile învierii se vor revărsa din plin în cupa inimii ei. Şi inima ei va fi copleşită de marea bucurie dumnezeiască a învierii, bucuria de a sluji lui Dumnezeu, la plăsmuirea unei lumi noi, a unei lumi de bunăvoire şi pace. Căci Hristos este pacea noastră, pacea a toată lumea, a celor de departe şi a celor de aproape, şi printr-Însul să avem apropiere de Tatăl într-unul şi acelaşi Duh. Amin.

Pr. Dr. N. CIUDIN

La Duminica pogorîrii Sf. Duh

Lucrarea Duhului Sfînt în biserică şi în lume

«Împărate ceresc Mîngîetorule,
vino şi te sălăşluieşte întru noi».

La zece zile după înălţarea la cer Domnul nostru Iisus Hristos a trimis peste Apostolii Săi Duhul Sfînt în chip de limbi de foc şi le-a împărţit nenumărate daruri. Minunea aceasta era răspunsul Părintelui ceresc la lucrarea de împăcare a omenirii prin Iisus Hristos, Fiul Său. Prin El am trimis Tatălui ceresc credinţa, nădejdea şi dragostea şi am primit în schimb dragostea harismelor duhovniceşti. Am trimis ascultare de voia Lui şi am primit bogăţie de har şi dar ca să ne apropiem de El.

Duhul Sfînt vine la noi cu belşug de daruri ca să ne încredinţeze de împăcarea noastră cu Dumnezeu şi de căldura dragostei Sale părinteşti care se jertfeşte pentru fericirea noastră.

Minunată este lucrarea Sfîntului Duh în Biserică şi în viaţa creştină! Sf. Duh este *sufletul Bisericii;* este lumina şi tăria ei veşnică; este *Sfinţitorul vieţii,* cauza binelui şi a fericirii tuturor. Sf. Duh a înnoit firea omenească, a *luminat* pe Apostoli să înţeleagă – prin credinţă – tainele Dumnezeirii descoperite de Hristos Mîntuitorul; le-a curăţit inima de păcate şi patimi; i-a îmbrăcat cu putere de sus şi le-a dat *curajul* necesar pentru propovăduirea Evangheliei împărăţiei lui Dumnezeu. Din pescari neştiutori şi vameşi păcătoşi, a făcut înţelepţi, din oameni simpli şi fricoşi a făcut martiri şi sfinţi (F. A. 2, 4-6). El le-a însufleţit încrederea în misiunea lor; le-a dat tăria, de-a vorbi mulţimilor peste ameninţările şi chinurile la care vor fi supuşi pentru a întemeia, răspîndi şi pecetlui cu sîngele lor Biserica Domnului (F. Ap. 2, 14-41; 4, 3-31; 5, 17-42). Fără Duhul Sfînt, coborît peste Apostoli – şi de atunci peste toată ierarhia – n-ar fi Biserica, trupul tainic a lui Hristos-Dumnezeu, din care, prin Botez, facem parte toţi creştinii. Fără El n-am avea cele şapte Taine care sînt şapte izvoare ale harului dumnezeiesc iar fără har n-ar fi curăţire de păcate, nici mîntuire şi nici fericire.

Fără Sf. Duh n-am avea păstori şi învăţători ai Bisericii, nici Sf. Liturghie şi nici Ierurgii şi toţi am fi rămas în păcatele noastre, în întuneric şi în moarte, pentru că am fi rămas fără darul înfierii şi afară de comunitatea de viaţă fericită cu Dumnezeu.

Viaţa creştină este *trăire* în Duhul Sfînt, prin *harul* Său, pentru preamărirea lui Dumnezeu, prin Fiul Său. *Harul Domnului este* viaţa Bisericii şi a credincioşilor ei. Prin El, la jertfa liturgică se preface pîinea şi vinul în Trupul şi Sîngele Domnului care se dă credincioşilor spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci (Mt. 26, 26). Sf. Duh ne naşte, creşte şi ne desăvîrşeşte viaţa în Hristos. Prin El umblăm întru înnoirea vieţii, după pilda bărbatului desăvîrşit care este Mîntuitorul nostru în veci (F. A. 4, 12 ; Ef. 4, 13). El ne mişcă mintea şi inima către Dumnezeu şi către toate lucrurile Lui, către preocupările şi realizările superioare, către valorile absolute: adevăr, bine, frumos, dreptate şi sfinţenie etc., către tot ceea ce este vrednic de admirat şi demn de iubit. Curăţiţi prin harul Său, Duhul ne dă putere să rostim rugăciunea izbăvitoare : «Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte=mă pe mine păcătosul» (I Cor. 12, 3=4) şi să chemăm pe Dumnezeu «Tatăl nostru» ! (Mt. 6, 9 ; Gal. 4, 6).

Duhul Sfînt revarsă în lume dragostea, pacea şi unirea, armonia şi buna înţelegere. El îndepărtează ura şi cearta, vrajba şi dezbinarea, vărsările de sînge şi războaiele care aduc suferinţe şi dureri, lacrimi şi moarte. Istoria sfîntă arată că odinioară, la turnul Babel, oamenii orbiţi de ură, voiau să scape de o posibilă pedepsă a lui Dumnezeu zidindu=şi un loc de scăpare. Dar Duhul lui Dumnezeu le=a împiedicat planul amestecîndu=le limbile ca să nu se mai poată înţelege şi i=a *împrăştiat* în tot pămîntul (Fc. 9, 1=9). Acum, la Rusalii, Duhul Sfînt, coborîndu=se în chip de limbi (F. Ap. 2, 3), *uneşte* prin legătura dragostei, pe cei dezbinaţi, împacă şi înfrăţeşte pe cei învrăjbiţi. El uneşte şi contopeşte gîndurile, sentimentele şi voinţele în marea comunitate dumnezeească, în familia creştină care este Biserica Domnului Hristos.

Măreaţă şi minunată este opera Sf. Duh! In vechime, încurcînd limbile, Sf. Duh *a distrus puterea celui rău, iar acum,* împărţind darul vorbirii în limbi (F. Ap. 2, 4), *a unit într=o inimă* şi un cuget pe cei mulţi şi risipiţi, credincioşi în Dumnezeu, care au început să facă semne şi minuni (F. Ap. 4,30=32). Atunci Duhul *a dezbinat pe cei răi, iar acum a împreunat pe cei buni pentru mîntuire.* Atunci a venit Duhul Domnului să ardă spinii urii şi ai mîndriei, iar acum se coboară să aprindă focul iubirii pe care se altoiesc toate virtuţile şi principiile de viaţă.

Dar nu este locul să vorbim despre puterea credinţei şi curajul apostolilor care, după prăznuirea Cincizecimii, săvîrşesc cea mai mare minune: răspîndirea Crucii. O mînă de doisprezece oameni simpli, săraci şi neînvăţaţi, întrarmaţi de puterea Duhului Sfînt pornesc la propovăduirea unui ideal de bunătate, blîndeţe, credinţă şi dragoste. In şcoala Duhului Sfînt să *trăiască cele ce vestesc şi să se jertfească pentru idealul Evangheliei.* Preamărind această lucrare, Biserica aduce Mîntuitorului Iisus Hristos cîntarea aceasta de slavă: «Bine eşti cuvîntat, Hristoase Dumnezeul nostru, cela ce prea înţelepţi, pe pescari ai arătat, trimiţîndu=le lor Duhul Sfînt, şi printr=înşii lumea ai vînat, iubitorule de oameni, slavă Ţie» (Troparul Praznicului).

Opera Apostolilor este lucrarea Sfîntului Duh în istoria Bisericii creştine, a Celui ce este adorat veşnic ca Dumnezeu Sfinţitorul şi împreună proslăvit cu Tatăl şi cu Fiul, într=o voinţă şi o acţiune.

Biserica ne învaţă că *Duhul Sfînt este izvorul tuturor darurilor creştine.* El este «viaţă şi de viaţă făcător, lumină şi de lumină dătător», însuşi bun şi izvor de bunătate. (El este) Duhul înţelepciunii, Duhul înţelegerii, bun, drept, înţelegător, stăpînitor, curăţitor de greşeli ; Dumnezeu şi îndumnezeitor, foc din foc purcezător, grăitor, lucrător, împărţitor de daruri, prin care toţi Proorocii şi dumnezeieştii Apostoli împreună cu Mucenicii s=au încununat... «(Stihiri la : «Doamne, strigat=am», Vecernia Rusaliilor).

Vorbind despre darurile Duhului Sfînt, care rodesc viaţa creştină, măritul Apostol Pavel zice: «Roada Duhului este dragoste, bucurie, pace, îndelungă răbdare, bunătate, facere de bine, credinţă, blîndeţe, cumpătare», răstignirea trupului cu patimile şi cu poftele, nepizmuirea, neîntărîtarea etc. (Gal. 5, 22=26). In fruntea acestor roade Sf. Pavel aşează dragostea pentru că ea este forţa generatoare şi axa vieţii creştine. Fără ea nimic nu se realizează mare şi frumos în cer şi pe pămînt. Iubirea solidarizează organic cele de sus cu cele de jos, pe om îl ridică la Dumnezeu, îl uneşte cu El şi=l îndumnezeieşte. Ea leagă oamenii între ei şi dă bucuria vieţii de a trăi. Lucrarea iubirii în viaţa umană este certitudinea prezenţei Sf. Duh în sufletul omenesc. Cu cît Duhul Sfînt suflă mai puternic peste inimile şi viaţa noastră, cu atît se topeşte mai deplin ghiaţa groasă a urii dintre oameni şi fiecare sîntem aplecaţi la adevărata frăţietate şi binefacere pentru fericirea aproapelui în care se află fericirea personală. Arătînd forţa spiritual=morală a dragostei creştine – care stă la temelia Bisericii, a mîntuirii şi îndumnezeirii tuturor – Sf. Ioan Hrisostom zice: «Nu putem să ne bucurăm dacă nu vom socoti mai întîi că fericirea altora este a noastră înşine şi dacă nu vom socoti ca ale noastre bunătăţile vecinului ; iar acestea n=ar putea să se arate decît prin *puterea dragostei.* Dragostea este rădăcina, izvorul şi mama tuturor bunătăţilor. Dragostea ca o rădăcină dă la iveală nenumărate ramuri ale virtuţii, şi ca o mamă adună în sînurile ei pe cei care se adăpostesc în ea» (Cuvîntări la praznice împărăteşti, trad. de D. Fecioru, Bucureşti 1938, p. 278). De aceea Sf. Pavel spune că «dragostea este plinirea legii» (Rom. 13, 10), dovada creştinătăţii noastre, a trăirii reale în Duhul lui Hristos Dumnezeu, care a zis: «Din aceasta vor cunoaşte toţi că sînteţi ucenicii mei, dacă veţi avea dragoste între voi» (In. 13, 35).

Aprins de un rug nemistuit pe Golgota de către Domnul, focul *dragostei a intrat în lume la Pogorîrea Sf. Duh,* ca să ardă tot păcatul din sufletul şi din inima oamenilor, să=i cureţe de toată întinăciunea şi să=i sfinţească. O mai mare binecuvîntare decît dragostea lui Dumnezeu, coborîtoare din cer, nu se putea da omenirii păcătoase. Căci, acolo *unde este toată dragostea este toată fericirea,* pentru că ea seacă izvorul egoismului şi arde rădăcina patimilor şi a păcatelor. Dragostea nu face rău nimănui, nu se poartă cu necuviinţă, ci în toate aduce pacea cu Dumnezeu şi cu aproapele (Cf. I. Cor, 13). Prin dragostea lui Dumnezeu care s=a revărsat peste omenire desăvîrşit la Rusalii, neamul omenesc s=a făcut părtaş de sfinţirea şi îndumnezeirea firii sale – cel mai de preţ dar ceresc pe care=l cunoaşte omenirea. Odinioară Dumnezeu a plouat mană în pustie, iar omul a mîncat pîine cerească (Ps. 77,

28); a pogorît foc din cer care a mistuit jertfa lui Ilie, apoi a venit ploaie care a făcut pămîntul să rodească (III Imp. 18, 38). Insă darurile de azi întrec orice închipuire, ele umplu inima de uimire, credinţă şi evlavie. Azi, Dumnezeu ne=a trimis nu mană trupească, foc şi ploaie materială, ci ploaie cerească, *harisme duhovniceşti care au împodobit ogorul sufletului omenesc cu virtuţile nemuririi.* Sf. Ioan Hrisostom zice că acum «Dumnezeu a pogorît de sus norii bogăţiei, nu ca să rodească pămîntul ci ca să convingă firea omenească să dea fructul virtuţii Celui care a sădit pe oameni. Cei care au primit (şi primesc) aceste daruri îndată şi=au uitat firea lor şi deodată întreg pămîntul s=a umplut de îngeri. Nu s=a umplut cu îngeri din cer, ci cu îngeri care au arătat în trup omenesc virtutea puterilor netrupeşti. Nu s=au pogorît pe pămînt îngerii, ci cei de pe pămînt s=au urcat la virtutea acelora. N=au aruncat trupurile, umblînd cu sufletele goale ci, rămînînd în firea lor proprie au ajuns îngeri prin voinţa liberă» (Ibid. p. 250).

Prin aceste daruri *s=a coborît în lume puterea lui Dumnezeu,* care lucrează prin har asupra Apostolilor şi a păstorilor Bisericii care mijlocesc cele necesare pentru izbăvirea, binele şi fericirea noastră, a tuturor oamenilor credincioşi.

Să credem puternic în Sf. Treime. Să credem în Tatăl care ne=a trimis pe Iisus Hristos, prin care am văzut lumina cea adevărată, am luat Duhul cel ceresc, am aflat credinţa cea adevărată, nedespărţitei Treimi închinîndu=ne, că ne=a mîntuit pe noi» (Stih. Vec. Rusaliilor).

Să credem, să nădăjduim şi să iubim pe Duhul Sfînt Dumnezeu prin care ne sfinţim şi ne îndumnezeim după chipul Domnului. De aceea Sf. Biserică ne cheamă să adorăm pe Sf. Duh şi neîncetat să ne rugăm Lui zicînd: «Impărate ceresc, Mîngîetorule, Duhul adevărului, carele pretutindenea eşti şi toate le împlineşti; Vistierul bunătăţilor şi dătătorule de viaţă, vino şi te sălăşluieşte întru noi şi ne curăţeşte pe noi de toată întinăciunea şi mîntuieşte, Bunele, sufletele noastre...» Amin.

Pr. SIMION RADU

Locaşuri vechi bisericeşti din Moldova

Schitul Sucmezeu şi hrisovul domnesc al lui Scarlat Grigore Ghica voievod – 1758

Necunoscut de localnici sub acest nume şi nici de cercetători [1]), schitul se mai poate vedea şi astăzi, dar într=o stare destul de precară.

La identificarea lui, neaşteptată şi surprinzătoare, ne=a con= dus hrisovul domnesc semnat de Scarlat Grigore Ghica voievod, în 1765, aflat la biserica Sf. Treime din Burdujeni, ctitoria arhiereilor Filaret şi Neofit Scriban. Hrisovul are următorul conţinut:

«Cu mila lui Dumnezău noi Scarlat Grigorie Ghica Voevod Domn Tării Moldaviei.

Facem ştire cu acest hrisov al domniei mele. Tuturor cui să cade a şti. Pentru Schitul Blagoveşteniile ce este pe hotarul Sucme= ziul de la ţinutul Putnii. Care iaste făcut din temelie de cinstit şi credincios boeriul domniei mele dumnealui Kostandin Balşe biv vel vornic şi iaste închinat metoh de singur numitul vornic la Schi= tul cel Mare din ţara leşească. La caria schitişor înştiinţîndu=mă domnie me precum că se află cîţiva cuvioşi călugări rugători către Dumnezeu şi binevoind domnie me a le face cevaşi chi= vernisală de starea lor. Pentru evlavia şi rîvna ce am avut=o şi către schitul acesta Blagoveşteniile şi către Schitul cel Mare din ţara leşască unde se prăznuieşte Inalţarea Cinstitei Cruci, unde locuiesc mulţime de – părinţi călugări pravoslavnici. Iată dar că le=am dat domnie me acest hrisov al domniei mele. Prin care poruncim şi hotărîm ca să aibă a scuti pururea în toată vreme domniei mele aceste bucate: o sută stupi de deseatină şi o sută oi de gostină şi «loc liber», vedre de vin de vădrărit din vinul ce ar ieşi din patru pogoane de vie ce are la Cruce şi la Orbeni la Ţinutul Putnii. Aşişderea şi 20 vite ce va ave schitul pentru hrana călugărilor să fie apărate de toată darea ce ar ieşi asupra vitelor, nici un ban să nu dea. Şi iarăşi pentru doi liude poslușnici ce s=ar găsi oameni streini fără de bir în visterie, din ţara românească ori ungurească şi fără nume la vreun sat. Hotărîm să fie apăraţi de tot birul visteriei nici un ban să nu dea şi nici sătenii să n=aibă ai trage la cislă satului. Aşişderea şi la vreme cînd iau alte

---

1) Schitul nu este amintit în monografiile istorice locale, nici în lucrările de istorie bisericească.

monastiri şi schituri obroc de sare de la ocnă. Acest numit schitu încă să ea pe an cîte o sută de cumpene de sare şi cumpăna cîte 20 ocă. Şi pentru toate aceste după cum poruncim aşa să se urmeze. Şi poruncim domnia mea şi dumilorvoastre boeri zlotaşi şi tuturor care veţi fi rînduiţi ori cu ce slujbe a visteriei văzînd hrisovul domniei mele să daţi bună pace, întru nimică să nu supăraţi. Şi poftim domnia mea şi pre alţi luminaţi domni ce vor fi după a noastră viiaţă şi domnie, ca să întărească miluirea aceasta numitu=lui Schitu. Şi încă cîte le va da mîna să şi mai adaogă pentru a lor veşnica pomenire.

Şi s=au scris hrisovul acesta în scaunul domniei mele în oraşul Iaşilor. De Vasilie Ganea diac de divan. La anii 7266 luna april 30.

Io Scarlat Ghika Voevoda"

Hîrtia pe care apare hotărîrea Domnitorului Scarlat Ghica este filigranată cu semilună; scrierea cu cerneală neagră şi peniţă în negru şi roşu; semnătura Domnitorului este jos, în stînga actului, cu cerneală neagră; pecetea domnească în tuş roşu [2]).

Pentru determinarea cadrului istoric al înfiinţării acestui schit, cît şi pentru însemnarea poziţiei geografice şi topografice, lăsăm să vorbească însuşi ctitorul prin diata sa:

Diata lui Constantin Balş biv vel Paharnic 7260, april 27 [3])

«Iată dar înştiinţăm cu aciasta încredinţată scrisoare şi ade=vărata diată a noastră tuturor cui vor ceti şi vor auzi întru ade=văr cele scrise mai gios. Că cu vrerea lui Dumnezeu trăind şi noi întraceastă lume cu viaţă, pînă la vîrsta bătrîneţelor multe valuri, şi aducînd asupra sufletului, mai multe rele decît bune după înşelă=ciunea lumii aceştia.

Ce doar cu vrerea lui Dumnezu aducîndu=mi aminte de toate că săntu trecatoare, silitu=m=am şi am făcut o sfîntă mănăstioară, ce să cheamă Sucmezău ce iaste pre părăul Pogleţului la ţinutul Putnii care îi este hramul a Bunei vestiri a Pre Sfintei Stăpînei noastre de Dumnezeu Născătoare, şi cu ce ni=am dat măna şi putinţa, am împodobit=o din nuntrul ei, cu cărţi, cu veşmînturi şi cu alte cu toate precum să vede, şi cu altile dăn afară împregiur ei, cu kelii, cu rămnic, cu morişcă, iarăş precum să vede. Şi mai dănafară mai după prelaturi, iarăşi am întărit=o cu moşii şi cu vii şi cu ţigani, care s=au scris anume. Datu=i=am o moşie un satu anume Sucmezău, carile iaste hotarul ei pre din gios de mănăs=tioara. Tot într=acel hotar ce s=au făcut mănăstioara, şi mai gios se hotărăşte cu partea nepoţilor lui Dodan, iar spre răsărit merge hotarul ei pînă în zarea dialului, ce se împreună cu hotarul Măş=canilor, iar spre apus merge hotarul ei pînă în apa Siretului, cu loc

---

2) Descrierea hrisovului a fost făcută de Doamna Teodora Voinescu, Suceava 1963.

3) Arhivele Statului Iaşi. *Documente* (Condica Mitropoliei), Pachet 339 act. nr. 14, p. 983).

de arat, cu loc de fînețe, şi cu heleşteu iezit cu peşte, şi moară gata cu tot venitul din tot locul, şi cu doao pogoane de vie în deal, care moşie îmi este mie dată zestre de la răposatul socrul mieu Ilie Katargiul vel logofăt.

Aşişdere am mai dat şi am întărit şi cu altă moşie anume un sat ce se chiamă Meculiţii la ţara de sus la ţinutul Dorohoiului pe apa Prutului, care moşie este a me de la părinţii miei cu tot venitul ei. Şi am mai dat patru pogoane de vie întregi la satu la Păuneşti pre dialul Fântănelilor, care vii le=am cumpărat eu; şi iarăşi a mai dat patru pogoane de vie la Cruce în dealul, care iarăşi li=am cumpărat eu şi am mai dat şi un sălaş de ţigani anume: ....., cu ţiganca lui anume ..... care ţigani iarăşi îmi săntu mie daţi de zestre de la răposatul socrul meu Ilie Catargiul vel logofăt. Şi mai întărind=o cu boi, cu vaci, cu stupi, cu oi, cu toate ce să vor nemeri şi vor sălăşlui la această sfîntă mănăstioară. Şi cu toate aceste scrise mai sus, socotit=am şi am închinat=o această sfîntă mănăstioară la Sfînta mănăstire Skitul ce iaste în ţara leşească, unde iaste închinată şi sfînta mănăstire Sucevița ca să se pomenească la sfintele jărtvenici sufletile morţilor şi a viilor în veci. Iar cine s=ar ispiti din neamul nostru sau alţii din streini pre urma noastră a să atinge căt de puţin, a trage, sau a strămuta din toate aceste ce=s scrise mai sus, date acestii sfinte Mănăstioa=rei, şi din nuntru şi din afară, acela să fie blestemat şi afurisit de Domnul Dumnezeu şi de Maica Precista, şi de toţi sfinţii şi de tot soborul preluminatei sfintei Biserici a răsăritului, şi de soborul acestor sfinte mănăstiri, şi de mine neirtat, şi să aibă giudecată cu sfintele hramuri acestor sfinte mănăstiri în veci; căci eu nu la moartea mea în bulguire am făcut şi am dat ce la viaţa mea în trezvie pentru sufletele morţilor să se pomenească. Aşa am socotit şi am făcut şi pentru mai mare credinţă am întărit şi am iscălit eu cu mîna me, să rămâie neclătit în veci.

Constantin Balş, biv vel paharnic. 7260 april 27»

La o distanţă de aproximativ 20 km. de Sascut, raionul Adjud, în direcţia nord=est, se află satul Corbasca. Mai spre vest, la vreo 4 km. într=o poiană încojurată de codri seculari, se află micul sat Pogleţu. Pe un deluşor ascuns între case, călătorul neavertizat nu observă o bisericuţă de lemn, prăvălită pe o coastă, cu pridvorul deschis, îmbătrînită şi deteriorată de vreme. Acesta este schitul. Nimeni nu cunoaşte cînd şi de cine este ridicat. In jurul lui se pot vedea urmele beciurilor şi chiliilor. Cimitirul nou din satul Pogleţu s=a suprapus celui vechi din jurul monumentului. Denumirea de Sucmezău înseamnă cîmpia castanului [4]).

Cu privire la satul Sucmezău, astăzi necunoscut sub acest nume, sînt mai multe ştiri în documente. El este pomenit în diferite acte de vindere sau de arendare a moşiei pe care se afla sau a moşiilor din vecinătate [5]).

---

4) Gh. Ghibănescu, *Surete şi Izvoade* (Documente slavo-române între 1412-1722), vol. XXII 136-138 şi 146.

5) Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 136-146, — 7125 iunie (1617) Iaşi — «Radu

In 1660 august 28, Gheorghe Ştefan Voievod rînduieşte pe Teodor Paladie biv jicnicer să meargă la Sucmezău pe Polocine [6]), să aleagă părţile de moşie cumpărate de Dabija, biv vel vornic, de la Irimia Năbădaico şi de la copiii lui [7]). Familia Năbădaico sau Nabădaico a dat mari dregători sub diverşi domnitori şi avea întinse şi numeroase moşii în ţinutul Putnei [8]). Această familie pare a fi avut legături de rudenie cu cea a Cantemireştilor şi cu cea a lui Dabija=Vodă, după cumpărăturile ce=şi fac în satele Sucmezău şi Rogoazele [9]).

Schitul Sucmezău apare ca biserică filială în satul Pogleţul, comuna Corbasca, raionul Adjud [10]). Este menţionat, fără a i se

---

Vodă Mihnea întăreşte lui Năbădaico biv vornic satul Sucmezău şi 599 de curături în pădure meree şi 3 oaşe curături de fîn».

Academia Română, doc. 67 CLXXVI:

— «Adică Io Ionaşco feciorul lui Gligore Barcan scriu şi mărturisesc cu acest zapis al meu cum eu de bună voia mea am vîndut partea mea de ocină din sat din Sucmezău giupînului Ivaşco şi giupînesei sale Nastasia... (în inventar datat 1616): *idem*, document 67 — CLXXXVI 1654 Martie I — «Gheorghe Ştefan Voevod întăreşte stăpînirea lui Lupaşcu Năbădaico peste moşia din Sucmezău; *idem*, document 73 — CLXXXVI 1657 — august 26.

— «Irimia Năbădaico cu copiii săi vinde părţile sale şi ale fratelui şi surorei sale Dumitraşcu şi Teodosia din sat din Sucmezău lui Dabija Marele vornic... Urmează textul actului.

6) *Idem*, document 68 — CLXXXVI — «Io Ştefan Voevod din mila lui Dumnezeu domn al ţării Moldovei, Scriem Domnia mea la boierinul nostru la Toader Paladi ce-au fost jignicer dămu-ţi ştire, deacă vei vedea cartea Domniei Meali, iar dumneata să strîngi oameni buni bătrîni megiiaşi dimprejiur şi să mergeţi la sat la Sucmezău ce-s pre Polocine şi să socotiţi să alegeţi părţile de ocină şi toate cumpărăturile şi cu vecini, pre izvod carile au cumpărat boiarinul nostru Dabija ce-au fost vornic mare, părţile şi vecinii carii i-au cumpărat dumnealui vornicul dela Irimiia Năbădaico şi de la feciorul lui de la Cozmiţa şi de la fata lui Nastasia şi tot spre izvodul lui de atunce şi dacă le veţi alege să le puneţi semne despre alţi răzeaşi, stîlpi de piatră şi foarte pre dreptate, nimănui să nu făţăriţi şi precum veţi afla mai cu dreptul cu acei oameni buni să le faceţi şi scrisoare, să le fie de mărturie aici la Domnia Me. Aceasta scriem şi într'alt chip să nu faceţi

U. Ias velet 7168 av. 28»

7) — «Polecinul, pîrîu, izvorăşte din dealul Mătcani, pădurea Condrăcheşti, jud. Tecuci; udă comunele Condrăcheşti şi Hurueşti jud. Tecuci, purtînd numele satelor pe unde trece» (Marele Dicţionar, vol. V, 1905, p. 43).

8) Sever Zota, «*Despre Neamul Cantemireştilor*» în Revista Arhivelor Bucureşti, 1924-1926, p. 207.

— «Drăghici Nădăbaico sau Năbădaico a fost un boier mult timp întrebuinţat în diferite funcţiuni de către Petre Şchiopul, Ştefan Răzvan, Ieremia Movilă, Constantin Movilă, Ştefan Tomşa şi Radu Mihnea... El a avut următoarele moşii: Vîlceşti, numiţi apoi Românești (Putna) Sucmezău, numit apoi Găureana (Tecuci), Marvila, Mărceşti şi Hriţeşti (?), Giugeşti şi Vitorogii, numiţi acum Condrăcheşti (Tecuci). Unele din aceste moşii făceau parte în anul 1642 din ţinutul Adjud».

9) Idem, *op. cit.*, p. 209.

— «Interesante sînt legăturile neamului Cantemir, prin Năbădaico, cu familia lui Dabija Vodă, a cărei origine este necunoscută. Nu pare să fie o întîmplare că Eustratie Dabija are drept nume patronic pe cel de botez al fiului lui Nădăbaico. De asemenea, adică o înrudire, şi cumpărăturile lui Dabija Vodă în satele *Sucmezăul* şi Rogoazele (Putna) ale feciorului lui Nădăbaico. Între moşiile lui Dabija Vodă se afla şi satul Marvila, în care recunoaştem Marvila lui Nădăbaico».

10) — «Parohia Corbasca, comuna Corbasca, cu satele Corbasca, Băcioiu, Pogheţu.

identifica vechimea şi ctitorul, în dicţionarele geografice [11]). In Marele Dicţionar vol. V, 1902, este mai bine şi mai complet descris, arătîndu=se şi presupusul ctitor [12]). Alcătuind monografia satului Crucea de Sus, din părţile Putnei; C. Bobulescu, bine informat, s=a ocupat de proprietăţile mănăstireşti din această regiune viticolă. Intrucît la Crucea de Sus se aflau şi 4 pogoane de vie donate Schitului Sucmezău, citează aproape în întregime diata vornicului Constantin Balş, fapt ce a înlesnit mult cercetările noastre [13]).

Schitul este construit din lemn de stejar, pe un plan trilobat, are un pridvor deschis sprijinit pe stîlpi, legaţi la partea superioară prin arcuri turtite – două în părţile laterale şi trei spre vest: intra=rea în biserică se face prin uşa aşezată la vest: biserica nu are turle; învelitoarea este din şiţă, biserica este luminată prin cinci ferestre – două situate în pereţii pronaosului şi cîte una în axurile absidelor.

Ancadramentele ferestrelor sînt din lemn de stejar cu unele motive sculptate.

Faţada bisericii este împărţită în două printr=un brîu în tor=sadă lucrat din lemn de stejar.

In afară de pridvorul deschis, în interior, sînt încăperile tra=diţionale: pronaos, naos şi altar: între pronaos şi naos sînt doi stîlpi de stejar.

Inscripţii vechi nu se găsesc. O singură însemnare, la intrarea în biserică, în partea dinspre nord, arată anul 1828, cînd a fost reparată.

Ce s=a întîmplat cu acest schit şi cu moşiile sale după anul 1785 cunoaştem din diata vornicului Constantin Balş, fiul, din 1 ianuarie 1808 [14]).

Biserica filială «Buna Vestire» din Pogleţu este construită din lemn de stejar, vechime şi ctitorie necunoscută». (Anuarul Eparhiei Romanului, 1936 — Bucureşti, p. 286).

11) — «Corbasca, comună rurală, pe Berheciu, jud. Tecuci, compusă din 8 cătune: Băcioiul, Corbasca, Fovaza, Marvila, Pogletul, Porcăreţul, Rogoaza şi Scărişoara.

În comună sînt patru biserici, în Corbasca, Marvila, Scărişoara şi schitul Pogletul, în satul Pogletul... pe părăul Pogleţul, care izorăşte din dealul Babei Ilenei şi se varsă în Siret, primind pe stînga Contromatul, care curge la sud de satul Pogletul» (Marele dicţionar geografic al Româ=niei vol. II, Bucureşti 1899, p. 634).

12) «Pogleţul fost schit de călugări, în satul cu acelaşi nume, jud. Tecuci, astăzi biserică de mir. Biserica, situată pe deal, este de lemn, fru=mos făcută şi bine conservată. După o inscripţie ce se află în altar, pe o icoană, se vede anul 1774. Se zice că e făcută de Constantin Balş, care a fost mult timp proprietarul moşiei. La 1880 s-a reparat puţin «cu spesele locuitorilor» (Marele dicţionar, vol. I, 1902, p. 24).

13) C. Bobulescu, Schiţă istorică asupra satelor Crucea de Sus, Cru=cea de Jos cu bisericile lor, cum şi asupra schiturilor Brazii şi Moşinoaiele din jud. Putna, Bucureşti 1926.

Această lucrare împreună cu alte izvoare le-am folosit prin bună=voinţa D-lui Ion Romanoaie din Focşani, pasionat cercetător şi cunoscător al ţinutului Vrancea.

14) Biblioteca «M. Eminescu» a Universităţii Alex. I. Cuza, din Iaşi, Ms. 378. Citat din «Melhisedec» Material pentru Cronica Mitropoliei Mol=dovei, 1872, f. 43-44.

De această dată am luat cunoştinţă din studiul: «Un proiect de în=

Diiata vornicului Constantin Balș, fiul, 1 ianuarie 1808

Schitul Sucmezăul după păreul Pogleţului, ţinut. Putnii, unde se cinsteşte şi se prăznuieşte hramul Bunelor Vestiri a Născătoarei de Dumnezeu, este ziditu din temelie de răposatul întru fericire părintele mieu Constantin Balşu Vornicu şi înzestrat cu două moşii, adică cu moşia Sucmezăul pe care şi schitul este zidit şi cu altă moşie anume Miculiţii din ţinutul Dorohoiului şi cu vii, cu vite, cu ţigani, şi cu alte acareturi precum şi cu dania reposatului părintelui mieu se cuprinde. Pe care după ce l=au săvîrşit întru toate şi l=au împodobit pe dinlăuntru cu toate veşmintele şi cărţile bisericeşti şi pe dinafară cu odăi şi cu pometuri, şi aseminea înzestrîndu=l cu ocinele de mai sus zise, l=au afierosit la un schit din ţara leşască ce se zice Schitul cel Mare. Şi cîtăva vreme părinţii de la numitul Skit, prin călugării ce se trimitea de acolo aduna veniturile. Iar după ce s=au împărţit ţara leşească, partea unde acest schit era, au căzut sub soarta austrieceştii împărăţii. După care răspîndindu=se părinţii de acolo, cei mai mulţi au venit aici în Moldova şi s=au aşezat la Mănăstirea Coşula.

Deci Skitul slobozindu=se de această afierosire au rămas subt ocrotirea şi sprijineala mea ca a unui drept cironom şi fiu al acelui pururea pomenit ctitor al numitului skit. Şi fiindcă răposatul părin=tele meu şi soţia mea sînt îngropaţi la biserica sfintei Mitropolii cum şi eu după mutarea din viaţa aceasta voiesc a mă îngropa tot la această sfîntă Mitropolie, pentru a noastră veşnică pomenire am socotit ca numitul skit, împreună cu toate afierosirile părinteşti să le dau şi să le afierosesc acestei sfinte Mitropolii. Pe lîngă care mai înmulţesc şi mai alăturez de la mine moşia Marvila împreună cu via mea ce este tot pe această moşie ce se megieşeşte cu moşia Skitului. Şi cincizeci matce stupi, opt boi şi patru vaci fătătoare şi trei sălaşe ţigani cu ţigăncile lor, precum anume sînt cuprinşi prin deosebit izvod ce am dat. Şi toate acestea de a mea bunăvoinţă le=am dat Sfintei Mitropolii spre pomenirea mea şi a reposaţilor întru fericire neamurilor mele.

Pe care să aibă a le stăpîni de astăzi înainte cu pace în veci. Şi îndatoresc în numele Domnului pe toţi părinţii Mitropoliţi, ce după vremi vor fi la această Mitropolie, că nici într=un chip să nu le înstreineze de la Sf. Mitropolie, ci să rămîie statornice pentru a noastră veşnică pomenire. Pentru care se îndatoreşte şi Mitropolia de=a pururea a ţinea la numitul skit doi şi trei părinţi slujitori la biserică, hrănindu=se din veniturile skitului, ca să se păzească buna rînduială bisericească şi pomenirea fericiţilor ctitori de la acel sfînt jertfelnic să nu lipsească. Şi asemenea să aibă a da din venitul acestor danii pe tot anul la şcoala Socolii ajutoriu cîte cinci sute lei în cîtă vreme va fi în stare această şcoală, unde neîncetat să pomenească la dumnezeiescul jertfelnic numele noastre. Către acestea se mai îndatoreşte ca în cîtă vreme se va păzi de către înalta pronie starea acestei sfinte Mitropolii, să se pomenească

---

fiinţare a unui seminar într-o diiată din Moldova pe la începutul secolului al XIX-lea», de N. C. Enescu, publicat în rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Iaşi nr. 7-8 (iulie-august 1962).

neîncetat numele noastre la Sfintele slujbe şi săvîrşiri bisericeşti. Iară la treisprezece zile ale lunii Iulie prea Sfinţiţii părinţi Mitropoliţi, ce după vremi îi va chema Dumnezeu la stăpînirea acestui scaun îndatoriţi să fie înşişi a sluji spre pomenirea noastră. Iar cînd pen=tru pricină binecuvîntată înşişi a sluji la numita zi, nu vor putea datori să fie a pune şi a rîndui pe alt arhiereu să slujească. Căci pentru aceste s=au dat acest ajutor şi danie Mitropoliei. Iar de se va întîmpla după vreme a lua de către vreo stăpînire moşiile şi afierosirile de pe la dumnezeieştile locaşuri, aceste mai sus pomenite afierosiri, să rămîie la unul din neamurile mele ce va fi mai cu apropiere, pe care îl îndatoresc să aibă a da pe tot anul la sf. Mitropolie cîte trei mii lei în bani din care 500 lei să dea la şcoala Socolii, precum mai sus s=au zis. Şi spre încredinţare am iscalit dania aceasta dînd şi toate scrisorile ce am avut atît pentru skitul Sucmeziul cum şi pentru moşiile ce, şi sus s=au pomenit, la sf. Mitropolie puîndu=mi şi a me pecete.

1808 gen. 1.

Subscrisu Costandin
Balşu vornicu

Concluzii:

1. Schitul slobozindu=se de afierosirea făcută cauzei ortodoxe din nordul Moldovei de către ctitorul ei, rămîne în seama vornicu=lui C. Balş, în calitate de drept cironom şi fiu. Iniţiativa acestuia de a transmite această moştenire în folosul Mitropoliei Iaşi şi a dispune ca din ea să se creeze un venit pentru Seminarul de la Socola, de curînd înfiinţat, îl aşează în rîndurile boierilor progresişti. De altfel, acţiunea culturală a Mitropolitului Veniamin Costache a fost sprijinită şi de alţi boieri [15]).

2. Schitul Sucmezeu se numără printre bisericile vechi de lemn ale Moldovei. El trebuie îngrijit şi păstrat cu toată atenţia consti=tuind o pagină interesantă din trecutul bisericesc al poporului nostru.

Protopop D. HRIŢCU

---

15) Vezi: N. C. Enescu: «Un proiect de înfiinţare a unui seminar într-o diiată din Moldova de la începutul secolului al XIX-lea» în rev. Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Iaşi, iulie-august 1962.

Din activitatea episcopului Melchisedec în Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

Fiul «unui biet preot» din Gîrcina Neamţului, Melchisedec Ştefănescu care, după absolvirea «Seminarului Veniamin» şi după ce a intrat în cinul monahal, desfăşurase o susţinută activitate didactică ca profesor şi director de seminarii, a fost promovat în treapta arhieriei la sfîrşitul anului 1862. Dar, pentru că dăduse dovadă şi de simţ organizatoric, Melchisedec, încă de pe cînd era arhimandrit, a condus Episcopia Huşilor ca locotenent de episcop (1861=1864), ca, după aceea, între anii 1864=1879, să=l întîlnim episcop titular şi mai ales organizatorul nou înfiinţatei Episcopii a Dunării de Jos, iar de la 22 februarie 1879 la 16 mai 1892, cînd îşi dă obştescul sfîrşit, să desfăşoare o multilaterală activitate în calitate de episcop al Romanului.

Pasionat cercetător al trecutului nostru istoric, descifrător al unor documente şi inscripţii de prin mănăstirile şi bisericile moldovene încă de pe cînd făcea studiile de teologie la Kiev, unde a învăţat în mod deosebit paleoslava, cu preocupări folclorice şi lingvistice, membru activ al Academiei Române încă din 1870, mare patriot şi animat de convingeri progresiste, încă pe cînd era deputat în Divanul Ad=hoc, sînt cele mai importante capitole din activitatea sa care reţin atenţia. Şi aceasta, pentru că Episcopul Melchisedec întotdeauna şi în toate s=a manifestat cu mult sîrg, ştiind să îmbine în chip fericit slujitorul bisericesc cu cetăţeanul, merit recunoscut în mod public în plenul Academiei, unde, amintindu=i=se activitatea desfăşurată în Divanul Ad=hoc, se sublinia că «în aceste momente mari ale naţiunei, Melchisedec a fost la înălţimea preotului şi a patriotului».

Afirmaţia că e «cel mai învăţat episcop al Românilor», făcută de Mitropolitul Moldovei la instalarea sa în Scaunul vlădicesc de la Roman, nu numai că n=a fost negată vreodată, ci, din contra, confirmată atît de ierarhii români cît şi de personalităţi laice, atît din ţară cît şi de peste hotare.

Cu renume de mare canonist al Bisericii române, confirmat şi de cunoscutul profesor de Istoria bisericii şi drept canonic de la Facultatea de teologie din Cernăuţi, Eusebiu Popovici, Episcopul Melchisedec a fost sufletul discuţiilor din Sf. Sinod şi autorul aproape al tuturor regulamentelor şi hotărîrilor ce s=au luat în acest suprem

for de conducere al Bisericii noastre, începînd cu anul 1872, dar şi mai înainte în aşa zisul Sinod necanonic unde a venit cu propuneri judicioase şi ponderate, pe care le va repeta şi susţine şi mai tîrziu, ca bunăoară problema costumului preoţesc şi reeditarea cărţilor bisericeşti.

Cu toate că era conştient că se călcase aşezămintele tradiţionale ale Bisericii prin numirea unor episcopi, Melchisedec a dat totuşi concursul Domnitorului Cuza şi prin participarea la acest Sinod numai cu ferma convingere că îşi serveşte Biserica şi Statul. Intr-o scrisoare, din 17 iunie 1865, el arăta unui prieten că şi-a înaintat demisia «motivată de pericolele ce se pregătesc bisericii noastre prin călcarea sfintelor ei aşezămînte». «Nimeni – mărturisea el deschis – n-a vorbit aşa tare în inima celor mai mari ai noştri în numele Bisericii precum am vorbit eu în acea dureroasă demisiune». A acceptat această situaţie însă, după ce Cuza Vodă i-a dat cuvîntul că v-a reveni asupra acestor măsuri dictate, doar, de împrejurări. Deci, nu calcule meschine sau ambiţii deşarte i-au călăuzit acea atitudine, ci numai dorinţa de a fi util ţării şi Bisericii : «Pe mine episcopia nu mă încîntă, – declara el în aceeaşi amintită scrisoare – eu o voi ţinea pînă ce nu voi pierde speranţa de a putea, ori pe ce cale, de a face bine Bisericii noastre». (Const. C. Diculescu, din corespondenţele episcopului Melchisedec, Bucureşti, 1909, p. 15-16).

Toate propunerile făcute în Sf. Sinod de Episcopul Melchisedec poartă pecetea unui spirit ponderat, calculat, de multe ori prea scrupulos şi erau dictate şi animate numai de marea dorinţă de a vedea Biserica noastră mai bine organizată. Consecvent acestor principii, el s-a ridicat de nenumărate ori împotriva uşurinţei şi pripelei în a se lua hotărîri sau a se discuta anumite probleme fără a gîndi «şi la rezultatul practic al hotărîrilor luate». Şi pentru că am amintit modul cum lucra Episcopul Melchisedec, subliniem că el, pornind de la principiul că fiecare Biserică îşi are problemele ei specifice, combătea pe cei ce în susţinerea unor opinii aduceau argumentul că în alte ţări s-a procedat în mod similar. «Noi – spunea el la 17 mai 1888, n-avem nevoie să ne conducem după ce se petrece în alte ţări, noi avem regulile noastre».

Conştient că orice început îşi are greutăţile sale, el recomanda tact şi prudenţă ca nu cumva să se săvîrşească vreo abatere de la tradiţia noastră bisericească. «Mi-a plăcut totdeauna în viaţa mea a mă gîndi cum am putea face să ridicăm Biserica acolo unde este menită să fie şi unde se cuvine a fi ; dar e vorba de greutăţile practice pe care le întîmpinăm şi din care căutăm a ne strecura dacă se poate fără a aduce vre-un prejudiciu tradiţiunilor bune a s-tei noastre biserici creştine şi ordinei bisericeşti», declara el în şedinţa din 17. XI. 1887.

Călăuzit de acest principiu, el ridica şi ataca problemele cu mult discernămînt şi curaj, chiar dacă intervenţiile sale jenau sau vizau uneori anumite persoane. Cînd, în şedinţa din 2 decembrie 1885, se discuta problema alegerii de noi arhierei, el cerea să se propună oameni capabili, «nu numai de formă», «să alegem pe cei mai buni din aceia pe care îi avem», pentru ca nu cumva să se

reproşeze «că Sinodul persecută pe oamenii învăţaţi şi pune mîna pe cei cu puţină ştiinţă».

Episcopul Melchisedec s=a arătat şi un dîrz apărător al prestigiului şi autorităţii Sf. Sinod.

Intr=o anumită împrejurare, el ţinea să sublinieze că Sf. Sinod este «estractul» ierarhiei bisericeşti şi în competenţa lui stă să se îngrijească de tipărirea sau aprobarea de cărţi de învăţătură bisericească. Astfel, în şedinţa din 9. XI. 1888, cu oarecare indignare şi mirare, spunea: «Pe mine m=a frapat că un arhiereu, un membru al S=tului Sinod să nu înţeleagă că este vorba de Biserică. Biserica este învăţătoarea noastră şi ea ş=a rezervat dreptul asupra învăţămîntului dogmelor. Societatea creştină este care ne dă preoţi, dar cînd este vorba de dogmele Bisericei, Sf. Sinod este organul Bisericei, este estractul întregei societăţi – ierarhia bisericească». Invăţămîntul bisericesc «este un drept al bisericii». Cînd se tipăresc cărţi unde în Simbolul credinţei se poate citi că Mîntuitorul «s=a născut din pîntecele Mariei», sau în rugăciunea Impărate ceresc se poate citi: «vin=o şi te stabileşte întru noi», Biserica prin organul ei suprem de conducere – Sinodul – nu poate sta indiferentă.

Consecvent în atitudinea de apărător al autorităţii Sf. Sinod şi sincer în opinii, Episcopul Melchisedec atrăgea atenţia sinodalilor că trebuie să fie «cu mare băgare de seamă asupra hotărîrilor luate» (şedinţa din 21. XI=1887), iar la 31 mai 1880 cerea «Să nu se treacă cu uşurinţă asupra unei chestiuni tratată şi decisă odată de Sf. Sinod».

Altă dată, el se simţea nevoit să intervină spre a tempera felul lipsit de experienţă al unor colegi mai tineri, amintind că «noi aceştia bătrîni, care ne=am isbit cu capul de multe, ne=am lovit cu capul de practică» (Şedinţa din 18. XI. 1887).

Ca o consecinţă logică a continuei sale informări asupra problemelor bisericeşti, atît din ţară cît şi de peste hotare, toate memoriile ce i se cereau de Sf. Sinod în anumite probleme erau bine studiate şi judicios întocmite. «Am observat toate chestiunile care m=au interesat pe mine în ţară, m=am ocupat cu ele foarte mult şi ştiu cum se face şi prin celelalte ţări», mărturisea el în şedinţa din 18. XI. 1887.

Relativ la Sf. Sinod ca instanţă supremă de judecată, Episcopul Melchisedec ţinea să amintească sinodalilor că problemele ce vin spre judecată «sînt chestiuni foarte grave şi au nevoie de un studiu adînc şi liniştit», cît şi de o perioadă de timp mai lungă scursă de la comiterea delictului, pentru că «sub impresiunea momentului este foarte grea poziţiunea judecătorului» (Şedinţa din 8 mai 1881). Iar ca unul care nu accepta intervenţiile şi presiunile din afară în aceeaşi şedinţă, spunea că «un judecător bisericesc nu trebuie să se supună la influenţe ori cît de mari ar fi, căci atunci mai este liber şi conştiincios»?

Episcopul Melchisedec n=a susţinut autoritatea Sf. Sinod numai teoretic, ci, atunci cînd s=a ivit ocazia de a se pune în practică această idee, el a sprijinit=o cu fermitate. Cînd s=a pus problema, pentru prima oară, a sfinţirii de către Sf. Sinod a Sfîntului şi Marelui Mir, Episcopul Melchisedec a avut un rol determinant. Intr=o scri=

soare din 9 ianuarie 1882, el îi scrie că «pentru Sfîntul Mir este timpul a se lua măsuri pentru prepararea lui», fără «a se divulga nimic prin presă». «Acest mister însemnat al Bisericii nu trebuie a deveni obiect de tratări pasionate jurnalistice». Pentru o reuşită sigură, el era de părere că «nu trebuie a se face nici un zvon public, nici chiar în Sinod a se trata, ci trebuie procedat imediat la faptă, ca la un drept incontestabil al Bisericii noastre» (Const. C. Diculescu, Din corespondenţele episcopului Melchisedec p. 29-30).

Rol deosebit a avut Melchisedec şi în redactarea, din însărcinarea Sf. Sinod, a răspunsului la scrisoarea Patriarhului de Constantinopol în această problemă. Şi acesta, ca toate de altfel, e bine documentat, din punct de vedere dogmatic, canonic şi istoric, concluzia fiind aceea că întrucît Sf. Mir este o taină, fiecare Biserică autocefală poate să-l împartă membrilor ei.

De modul cum vede el autoritatea sinodală ne convingem din următoarele rînduri ce le scria în 1873 Mitropolitului Calinic al Moldovei: «Lucrările autorităţii bisericeşti sînt valabile şi tari, numai cînd sînt mărginite la competinţa canonică şi sînt de acord cu legile ţerei. Mai este încă o consideraţie de mare importanţă. Dacă autoritatea spirituală nu va ţine strict de rolul său, va provoca legi restrictive, foarte dezavantajoase independenţei şi libertăţei Bisericii». (Pr. Paul Mihail, Din corespondenţa episcopului Melchisedec în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII. 1959 p. 571).

Pe linia apărării autorităţii sinodale se înscrie şi campania de lămurire pe care a dus-o după Unirea Principatelor în timpul căreia a arătat că Sinodul este, după canoane, forul suprem de conducere în Biserică: «Cei ce dau alarma de înjosirea Mitropoliei Moldovei pierd din vedere două lucruri: 1. că îndată ce s-a constituit Sinodul, mitropoliţii şi al Moldovei şi al Munteniei nu mai sînt monarhi absoluţi ai Bisericilor ca în trecut, ci sînt numai executori, ca şi episcopii, ai Deciziunilor Sinodului şi responsabili de greşale la Sinod, întocmai cum prescriu şi canoanele; 2. că făcîndu-se din două ţări române o Românie, Mitropolitul Moldovei, carele pînă acum era deprins a se privi Cap al clerului, se văzu deodată alăturea cu un alt cap al clerului, egal cu dînsul – Mitropolitul Munteniei... Legea şi apoi Sinodul a trebuit să pună între ei bariere ca să poată exista în ordinea canonică amîndouă mitropoliile». (Pr. Paul Mihail, Din corespondenţa episcopului Melchisedec în «Biserica Ortodoxă Română, anul LXXVII, 1959, nr. 5-6, p. 576).

Episcopul Melchisedec s-a dovedit un luminat susţinător al sobornicităţii Bisericii şi partizan al legăturilor interbisericeşti ortodoxe. «Ori care biserică ortodoxă naţională cu cît mai mult se va izola de celelalte părţi ale ortodoxiei, cu atît este mai expusă pericolului de a deveni pradă vînătorilor de suflete... (...) Precum în catolicismul papist forţa şi tăria stă în puterea absolută a papei, carele este privit de fidelii săi ca o divinitate aşa în catolicismul ortodox, puterea morală a bisericii stă în legăturile morale dintre bisericile naţionale ortodoxe adică în unitatea Bisericii sau în sobornicitate: aceeaşi biserică, aceleaşi dogme, aceeaşi disciplină, acelaşi cult, şi în primejdii ajutor mutual». (Constantin C. Diculescu, Episcopul Melchisedec, p. 171). In toate aceste relaţii însă, el

sublinia că nu trebuie să se piardă din vedere, simţul demnităţii naţionale (ibidem p. 177).

Dorind să vadă sporit prestigiul Bisericii noastre, în raportul redactat împreună cu Arhiereul Ghenadie proin Argeş, după ce participase ca observator din partea Sf. Sinod la Conferinţa Vechilor catolici de la Bonn din 12-16 august 1875, Episcopul Melchisedec se declara partizan şi al contactelor ecumenice. «Participarea Bisericii Române într-o lucrare de o aşa mare importanţă morală, ca unirea Bisericilor, dezbinate de secole, unire pentru care Biserica Ortodoxă nu încetează a aduce necontenit rugăciunile sale către Dumnezeu (...) este cea mai mare mîngîiere şi bucurie duhovnicească pentru fiecare adevărat creştin. Mai este încă în această afacere şi o chestiune de demnitatea noastră naţională – ţinea el să adauge – : Biserica Română, participînd alături cu toate celelalte Biserici autocefale ortodoxe într-o chestiune aşa de importantă pentru civilizaţia creştină, se ridică la rangul ce i se cuvine în lumea creştină şi în viaţa spirituală bisericească». («Biserica Ortodoxă Română» : anul II 1875-1876, p. 303). Considerînd vremea cînd se susţineau asemenea concepţii, importanţa lor apare şi mai pregnant.

Versat în studiul canoanelor şi al legiuirilor bisericeşti, Episcopul Melchisedec opina pentru hotărîri care unor membri mai puţin cunoscători ai problemelor discutate apăreau ca neconforme cu spiritul nostru tradiţional. Astfel, cînd în şedinţa din 12 mai 1887 se discuta, la intervenţia Consiliului Sanitar, aprobarea botezului copiilor şi în casă, el susţinea că trebuie dată această dezlegare. «Să nu ne speriem că se prăpădeşte dogma, taina bisericească prin aceasta. Noi care sîntem un corp luminat nu avem cuvîntul ca să dispreţuim o dispoziţiune luată de acest corp al salubrităţii generale...». Altă dată, cînd se discuta cu aprindere un caz de dispensă de cununie, în intervenţia din 13 mai 1885, el atrăgea atenţia că la interzicerea căsătoriei după gradul al patrulea trebuie să se ţină seama că ea nu este hotărîtă de vreun sinod, ci «de legile imperiale bizantine». De aici a fost adoptată de Biserică, dar în multe ţări «s-au schimbat ideile şi legislaţiile mărginind rudenia numai pînă la spiţa a patra». Chiar în ţara noastră, sublinia el – s-au creat precedente, de care trebuie să se ţină seama în anumite împrejurări. «Intreb, sub legislatura veche nu s-au întîmplat căsătorii în spiţele oprite? Şi chiar la noi, Mitropoliţii, Episcopii, uneori chiar Patriarhia de Constantinopole, aveau puterea şi dreptul de a da dispensă».

«Tot aşa de practic şi raţional s-a dovedit Episcopul Melchisedec şi în problema mult discutată a modificării costumului preoţesc. In şedinţa din 25 iunie 1879, declara că nu este adeptul unor modificări exagerate dar ţinea să adaoge că nu este nici din aceia care cred că «o modificare convenabilă a costumului preoţesc loveşte în religie şi Biserică». Pălăria este foarte folositoare în privinţa igienică. Preoţii aşteaptă cu nerăbdare voia de a purta pălăria şi dacă Sf. Sinod nu dă această învoire, preoţii o vor purta fără voia Episcopilor. Să se lase portul pălăriei facultativ şi cu siguranţă toţi preoţii tineri o vor purta. Nu era însă adep-

tul înlocuirii culionului cu pălărie la diferite servicii bisericeşti.

O altă împrejurare care dezvăluie justeţea opiniilor sale este aceea cînd expune, la cererea Sf. Sinod, «normele ce trebuiesc avute în vedere de Biserica noastră atunci cînd persoane eterodoxe recurg pentru necesităţi spirituale religioase la Biserica noastră». (Şedinţa din 12 iunie 1881).

Studiul acesta, alcătuit în spirit irenic, bazat pe temeinice argumente canonice şi străbătut în acelaşi timp şi de mărturisite sentimente patriotice, constituie un important document care relevă concepţiile Bisericii noastre în această problemă. Plecînd de la articolul al VIII=lea din Legea organică din 1872, în care se prevedea păstrarea unităţii administrative, disciplinare dar şi naţionale a Bisericii noastre, Episcopul Melchisedec arăta că «Sf. Sinod trebuie să tinză, pe căi morale şi legale, ca deosebitele elemente de naţionalităţi străine ce se aglomerează în ţara noastră să se contopească în naţionalitatea română, să devină adevăraţi şi desăvîrşiţi fii ai naţiunei Române. Aceasta însă se va ajunge numai întrucît ei, devenind politiceşte români, se vor face şi bisericeşte creştini români ortodocşi. De aceea, Biserica noastră este datoare a primi cu braţe deschise şi amicalmente pe toţi fiii patriei comune, care în trebuinţele vieţii năzuiesc la ajutorul ei spiritual, fiind sigură că prin aceasta nu are decît să cîştige în stima şi iubirea lor». Se simţea dator însă să atragă atenţia ca nu cumva să se piardă din vedere în această acţiune «libertatea conştiinţei».

Pregătirea clerului constituia în vremea aceea o problemă cheie pentru Biserica noastră şi pe episcopul Melchisedec l=a frămîntat mult pentru a=i da dezlegarea fericită. Ca unul care fusese director de seminarii şi deci cunoştea realitatea nemijlocită, el arăta că slaba pregătire intelectuală a seminariştilor se datoreşte atît lipsei unui corp profesoral, bine pregătit, cît şi faptului că seminariştii pot intra în orice seminar şi apoi pot peregrina din unul în altul, iar lipsa de internate influenţează în mod hotărîtor asupra educaţiei morale a lor. Pentru înlăturarea acestei situaţii, el cere, în şedinţa din 2 iunie 1880, ca să nu se mai primească în seminar decît elevi din eparhia respectivă, să se desfiinţeze situaţia anormală de seminarist extern iar profesorii să fie pregătiţi prin Facultatea de Teologie care urmează să ia fiinţă. Ca un cunoscător al acestei probleme, Episcopul Melchisedec redactează şi proiectul de adresă al Sf. Sinod către guvern prin care se cerea reglementarea multor situaţii, în scopul îmbunătăţirii stării intelectuale, morale şi disciplinare a clerului «pentru ca să poată ajunge a fi demn lucrător pe tărîmul religios, ca predicator al ordinei şi moralei sociale» (Şedinţa din 3. XI. 1883).

Pe lîngă măsurile practice ce le preconiza pentru soluţionarea acestei probleme, Episcopul Melchisedec sublinia cîteva principii etern valabile, care rezolvă problema. Preotul bun – susţinea el pe bună dreptate – «trebuie să aibă totdeauna în vedere cuvintele Mîntuitorului: «căutaţi mai întîi împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea lui şi toate celelalte se vor adăuga». «Apoi, Sf. Sinod nu trebuie să piarză din vedere că preoţii cei buni, cu toate greutăţile, ştiu a=şi creea o existenţă convenabilă şi numai cei cu vicii se plîng şi strigă că n=au cu ce trăi». (Şedinţa din 24. XI. 1881).

Pentru o mai bună pregătire a preoţimei, cît şi a profesorilor de seminarii, el propunea înfiinţarea unei Facultăţi de Teologie. In acest scop, el alcătuieşte mai tîrziu un memoriu în acest sens, care, potrivit aprecierii Mitropolitului Iosif Naniescu, era redactat «într-un mod aşa de savant şi fundamental» (Şedinţa din 9. XI. 1881).

Un auxiliar preţios în munca susţinută de continuă instruire şi educare a preoţimei, Episcopul Melchisedec îl vedea şi în presa bisericească, care la vremea sa se concretiza în «jurnalul» oficial «Biserica Ortodoxă Română». Jurnalul acesta însă nu era primit bine de preoţime, protopopiate întregi neavînd nici un abonat. Episcopul Melchisedec s-a ridicat de nenumărate ori arătînd cauzele care duceau la această tristă realitate. «Una din cele mai mari greşeli ce face acestui jurnal este că nu a ştiut să fie popular» (Şed. din 14. XI. 1880). La 15 mai 1887, el cerea să nu se umple jurnalul acesta cu lucrări teologice de şcoală înaltă. Să se dea lucruri potrivite nivelului cultural al preoţilor. Să se evite tratate ce nu sînt înţelese. Să se dea lucruri care să atragă cititorii». Şi cum abonamentele erau o problemă ce frămînta mult, el cerea să se găsească o soluţie ca jurnalul să fie distribuit gratuit, mulţumindu-se doar că poate fi citit. «Acest jurnal ne este de mare trebuinţă şi să facem tot ce vom putea ca să-l susţinem», cerea el care preţuia în mod deosebit rolul presei în Biserică. (Şed. din 15 mai 1885).

Pentru rezolvarea multor probleme de organizare bisericească, el a cerut în repetate rînduri, cu o intuiţie care s-a dovedit vizionară, organizarea unui «fond special al bisericii». «Trebuie – zicea el la 15. XI. 1883 – să ne gîndim că Biserica încetul cu încetul să-şi facă un fond, căci numai aşa vom putea îndestula multe necesităţi. Fără bani nu putem face nimic». Şi timpul i-a dat dreptate.

O problemă care în acea vreme era după convingerea sa, «o chestiune de viaţă pentru Biserică» (Şed. din 26. XI. 1883) a fost aceea a cîntărilor, şi cîntăreţilor bisericeşti, pe care Episcopul Melchisedec a înfăţişat-o în toamna anului 1881 în «Memoriul pentru cîntările bisericeşti din România («Biserica Ortodoxă Română», VI-1881, p. 11-44), calificat de ministrul cultelor drept «o lucrare foarte serioasă şi importantă». Şi cum ea constituia «o chestiune de mare însemnătate, atît pentru trebuinţele de toate zilele ale Bisericii noastre cît şi pentru simţul nostru naţional», el o vedea rezolvată cu propuneri îndrăzneţe pentru concepţiile vremii sale. In primul rînd, el cerea uniformizarea cîntărilor, pentru că «unitatea noastră cere unitate naţională şi pe tărîmul bisericesc în toate ramurile, în special în ramura cîntului bisericesc. (Ca) aceleaşi cîntări melodice şi armonice să se audă în toate bisericile României, Sfîntul Sinod este îndatorit prin legea sa fundamentală a păstra această unitate disciplinară şi naţională». Propunea apoi transcrierea notelor de psaltichie pe cele liniare contribuindu-se, prin aceasta, «la răspîndirea cîntului bisericesc din România şi în celelalte provincii române»; cerea înfiinţarea de şcoli pentru cîntăreţi, alcătuirea unei colecţii de cîntări de psaltichie şi una de coruri, un manual de muzică bisericească, prin concurs, şi armonizarea unor bucăţi psaltice.

Revizuirea textului cărţilor liturgice şi retipărirea lor cu literă latină a pricinuit ample dezbateri în Sf. Sinod, discuţiile purtîndu=se pe marginea unui «proect pentru revizuirea şi editarea cărţilor biseri=ceşti», prezentat tot de el, care potrivit aprecierilor Mitropolitului Iosif Naniescu conţinea consideraţii «judicioase, erudite, istorice şi literare», şi care au fost pe deplin confirmate de Istoria literaturii noastre vechi.

Rolul bisericii în păstrarea limbii, Episcopul Melchisedec îl sublinia prin aceea că «Biserica cu cărţile sale a fost o adevărată şcoală de cultură şi păstrarea limbii şi de iubire naţională între deosebitele ramuri ale neamului românesc împrăştiat prin o mulţime de ţări şi neamuri deosebite şi de multe ori foarte duşmane neamu=lui românesc». In acelaşi timp, literatura bisericească a fost şi este – afirmă el în acest studiu=referat – unul din cei mai mari factori care a contribuit la păstrarea acestei unităţi».

Partizan al evoluţiei limbii, el mărturisea: «nu înţeleg a face din limba cărţilor bisericeşti o limbă staţionară, nemişcată, o limbă neschimbată pentru veşnicie... Limba Bisericii noastre este o limbă vie ca şi poporul ce o vorbeşte; limba poporului cu timpul se pre=face, se îmbogăţeşte, se cultivă: Biserica ţinînd seamă de aceasta, totuşi nu trebuie a se grăbi cu inovările, dînd timp poporului a se obişnui cu formele cele noi, a le primi sau a le respinge şi le va primi şi ea cînd ele vor deveni proprietate a poporului». Deşi nu era un adept al purismului în lexic, Melchisedec susţinea că «Biserica are tradiţiunile ei după care purificarea deşi se face, însă fără grăbire şi treptat, iar nu pripit şi radical».

In privinţa schimbării literelor, cu toate că alfabetul chirilic fusese înlocuit oficial din timpul Domnitorului Cuza, Melchisedec susţinea «temporizarea», aşteptînd stabilirea unui sistem unitar de ortografie a limbii Române, chiar dacă aceasta ar fi rezervată generaţiilor viitoare.

Evident că această concepţie conservatoare a surprins şi a provocat îndreptăţite reacţii şi chiar intervenţii veninoase din partea unor sinodali (şedinţele din 22. XI. 1887; 11. XI. 1880; 14. XII. 1881).

Cînd, în anul 1882, propaganda catolică îşi organizează un arhiepiscopat în ţara noastră, Sf. Sinod însărcinează tot pe Episcopul Melchisedec să prezinte un istoric al acestei propagande în ţara noastră şi să propună mijloacele de apărare. Cu această ocazie el redactează un adevărat studiu intitulat «Papismul şi starea actuală a bisericii ortodoxe din regatul României» («Biserica Ortodoxă Română», VII, 1883, p. 260=430), care deşi după părerea sa era «o modestă lucrare», a întrunit unanime aprecieri.

Plecînd de la principii ecumeniste, de respect şi stimă faţă de adepţii altui cult, Melchisedec, sesizînd substratul politic al propa=gandei catolice, atrăgea luarea aminte că trebuie să fim foarte atenţi faţă de ea, pentru că, «aduce cu sine influenţa şi subjugarea streină» (p. 413). «Să ne păzim deci, nu pentru a fi intoleranţi (...), nu pentru a jigni conştiinţa locuitorilor catolici=romani ce trăiesc în România şi poartă sarcinile Statului, ci pentru a feri naţiunea de uneltirile şi amestecul streinilor în afacerile noastre naţionale» (ibid. p. 416).

Adept înfocat dar luminat al apărării Bisericii, el nu s=a mulțumit numai cu constatările înfățișate în Sf. Sinod, ci, cu curaj, a demascat această propagandă și în Senat, unde, în ședința din 13 decembrie 1884, a făcut și această impresionantă confesiune: «De cum am început a avea pricepere și am putut învîrti un condeiaș în mînă, eu am fost cel dintîi care am susținut sus și tare credința noastră, că Biserica noastră este independentă și această credință nu am inventat=o noi cei de astăzi, ea a fost clironomisită. Cei ce au cetit istoria știu că noi de veacuri am avut Biserică autocefală».

Iezuiții nu i=au iertat însă această opoziție. Indată ei dezlănțuie prin presă o susținută campanie de calomnii acuzîndu=l, între altele, de a fi insultat Sf. Sinod și atribuindu=i gratuitul epitet de «fanaticul de la Roman», campania culminînd cu atenția ce i=o acorda un ziar vienez care vorbea, printre altele, și de «fantasmagoriile rusofile ale episcopului de Roman, Melchisedec».

Dacă cineva se mai putea îndoi de cei ce regizau aceste calomnii, apoi articolul acesta, apărut într=o țară catolică, spunea totul. Cu toate acestea, el nu răspunde acestor atacuri, pentru a avea o concepție înaltă, evoluată despre libertatea presei: «Societatea nouă are alte baze: lasă cuvîntul liber, fie bun, fie rău. Cuvîntul cel bun rămîne, cel rău îl suflă vîntul», scria el unui amic în toiul acestei campanii. (Pr. Paul Mihail, Din corespondența episcopului Melchisedec, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959, p. 500).

Cunoscînd însă cine îi sînt dușmanii, el îi demasca numai Ministrului Cultelor, căruia îi scria la 16 iunie 1888: «Nu cred că D=voastră împărtășiți răutăcioasele calomnii și aserțiuni iezuite ale calomniatorilor mei, răspîndite prin jurnalele colectiviste. Ei sînt agenți ai propagandei iezuitice și găsind în mine un apărător neînduplecat al Bisericii noastre strămoșești, care aparține la ortodoxia Orientului, au unit toate forțele viclesugului iezuitic, spre a mă denegri înaintea țării și națiunei mele. (Constantin C. Diculescu, Episcopul Melchisedec, București, 1908, p. 25).

Din anii 1886 și 1888, cînd se discuta eventualitatea vacantării Scaunului mitropolitan, Episcopul Melchisedec are de înfruntat și atacurile veninoase ale unor sinodali, care vorbeau de falsa=i aureolă învinuindu=l că și=a făcut o predilecție a veni în fiecare sesiune cu cîte un memoriu culminînd prin a i se arunca în față totala neîncredere și sfîrșind prin a i se cere destituirea; amărît de această campanie dusă și în sînul Sf. Sinod, Melchisedec, în sesiunea din mai 1888, n=a mai participat. (Sumarele șed. Sf. Sinod pe anul 1888, p. 106, 107; anul 1889, p. 117=128).

Această campanie veninoasă adăugată la calomniile regizate din umbră de iezuiți, a cauzat mare amărăciune celui care își făcuse datoria numai «în interesul și pentru apărarea Bisericii noastre ortodoxe» (Șed. din 15 iunie 1883), grăbindu=i sfîrșitul, la 16 mai 1892.

Departe de frămîntările politice și lipsit de vanitate sau orgoliu, Episcopul Melchisedec și=a definit atitudinea într=o scrisoare adresată Ministrului Cultelor, în anul 1888: «Eu unul n=am de

sperat avantaje lumeşti ca să curtenesc şi să mă tem de cutare şi cutare persoană sau partid politic. Eu gîndesc numai la prosperitatea politică şi morală a ţării mele şi a Bisericii noastre naţionale» (C. Diculescu, op. cit. p. 25). Mărturisirea aceasta era o linie de conduită consecventă, pentru că el afirmase încă din 1865: «Eu ştiu una, că am lucrat şi voi lucra pe cît ca arhiereu ortodox, pe atîta ca Român» (Const. C. Diculescu, Din corespondenţele episcopului Melchisedec, Buc. 1909, p. 16). Şi dacă tot acum – în 1865 – el declara: «Pe cît mă îngrozesc de a lovi în Biserică, pe atîta mă feresc şi de a fi taxat că aş face cauză comună cu străinii în contra ţării mele» (ibidem), atitudinea şi acţiunile sale nu l-au dezminţit, încît în anul 1888 putea să declare: «Pe tărîmul politic eu n-am altă ţară mai iubită decît România, căreia servesc aproape de 50 de ani, şi tot ce am lucrat, am lucrat numai pentru ţara mea, şi viitorimea, cînd pasiunile prezentului vor trece în întunericul de unde au ieşit, va preţui ostenelele mele în dreapta lor valoare» (C. Diculescu, Episcopul Melchisedec, p. 141).

Şi într-adevăr, cuvintele acestea s-au dovedit vizionare, pentru că istoria i-a dat satisfacţia cuvenită. B. P. Haşdeu afirma că «Episcopul Melchisedec, fără îndoială a fost bărbatul cel mai cu ştiinţă dintre prelaţii noştri contemporani», iar N. Iorga, ca să citǎm doar două nume ilustre de istorici, îl caracteriza, printre altele, ca «om cinstit, modest şi binefăcător (...), o adevărată podoabă a Bisericii».

Pr. GABRIEL COCORA

Însemnări

OTILIA CAZIMIR

Ce nuanțe ar trebui să desfășoare cerneala și ce virtuți tocul care să se încumete a evoca pe Otilia Cazimir în aceste zile cînd zîmbetul ei a toate înțelegător mai dăinuie în cele ce au rămas? Condeiul ei gingaș asemeni metaforelor dragi poetei s-a poticnit la mijloc de stih ca un ostaș căzut de-a curmezișul redutei apărate; ceasul ei privește mirat că nu mai are pentru cine măsura orele de veghe nocturnă; volumul pe care-l cerceta îi așteaptă degetele la pagina 47, lîngă o frază subliniată. Nu-i plăcea cum sună, după 40 de ani, acea frază din «Grădina cu amintiri» și își propusese să-i dea alt strai în volumul de opere definitive pe care îl întocmea. Șlefuind-o, a alunecat în vis și a trecut ea însăși în grădina amintirilor, asemeni acelui pictor din baladă ce se pierde în propriu-i tablou.

A trecut dincolo ușor, ca o boare de vînt șăgalnic. I-au simțit zborul doar trandafirii de lîngă geamglîc, înfiorați de roua nopții. I-au luminat calea licuricii-prieteni și a pornit în alaiul gîzelor și al tuturor făpturilor mici pe care pana ei le-a cîntat.

La ora aceea, copiii dormeau; au suspinat doar prin somn, făcîndu-le pe mame să tresară.

Căsuța din Bucșinescu a îmbătrînit brusc, liliacul lui Topîrceanu cădelnițează a pustiu; duduia Otilia a stins lumina și s-a lăsat odihnei binemeritate. Era obosită.

Inima ei, buna ei inimă, suferea deopotrivă pentru toate cîte se întîmplau în cărți ca și pentru durerile din jur. Duduia Otilia era în primul rînd a cartierului Bucșinescu. Aici a copilărit Didi alături de frații Ionel și Al. O. Teodoreanu din Zlataust; din Bucșinescu a plecat spre lumina tiparniței primul vers al Otiliei – nume drag lui Ibrăileanu și Cazimir – dulce evocator pentru Sadoveanu; aici a întîrziat în nopți înmiresmate de vară în dispute literare cu cel pe care l-a prețuit mai presus decît ne închipuim: George Topîrceanu.

Cîte tentații n-au fost să părăsească lașul? I s-au oferit condiții deosebite în schimbul modestei căsuțe; ar fi putut locui oriunde în Iași. Dar ea a ținut să rămînă în Bucșinescu, între scoarțele aduse de la Cotul Vameșului-Roman, între dragile ei umbre: Topîrceanu, Sadoveanu, Ibrăileanu, Mihai Codreanu, Panait Istrati, și unde o puteau găsi sutele de prieteni din țară și din toate țările lumii. Iubea vechiul cartier al Beilicului ieșean, așa cum a fost veșnic îndrăgostită de valea și așezările Agapiei, mănăstire la care s-a odihnit și a scris veri de-a rîndul. Avea printre maicile de acolo bune prietene și admiratoare, de care se simțea legată. De aceea chipul ei figurează în muzeul mănăstirii, alături de al celorlalți scriitori ieșeni, oaspeți dragi ai Agapiei.

*

Otilia Cazimir lasă în urmă o bogată operă literară: versuri, proză, evocări, cărți pentru copii: Lumini și umbre, Fluturi de noapte, Grădina cu amintiri, Din întuneric, Licurici, Cîntec de comoară. Poezii, In tîrgușorul dintre vii, A murit Luchi, Baba iarna intră-n sat, Albumul cu poze, Poezii alese, Prietenii mei scriitorii, Partidului de ziua lui.

Activitatea i-a fost răsplătită cu Premiul național pentru literatură, Ordinul muncii clasa I-a și alte distincții.

Despre opera ei s-a scris și se va mai scrie. Cert este că Otilia Cazimir e un nume înscris pentru totdeauna în istoria literaturii noastre și că o dată cu ea dispare încă un

condei de seamă al «generaţiei de la Viaţa Românească».

Dar, paralel cu creaţia literară, asemeni majorităţii scriitorilor ieşeni, Otilia Cazimir a desfăşurat şi o intensă activitate ziaristică, punîndu-şi talentul în slujba omeniei, a promovării frumosului, a luptei pentru o orînduire mai dreaptă. Chiar şi din cea mai modestă slovă răzbat gingăşia şi imensa dragoste de oameni care au caracterizat-o toată viaţa pe scriitoare.

A scris despre suferinţele oamenilor, despre frumuseţile vieţii, dar mai ales despre durerile celor mici.

Viaţa i-a rezervat bucuria de a vedea schimbarea la faţă a ţării, a laşului ei drag. A ţinut să fie mereu prezentă între noi, cîntînd cu nescăzută vigoare înfăptuirile la care participa.

Şi va rămîne veşnic prezentă în amintirea cititorilor prin opera ce mereu va apare în ediţii noi, proaspete ca şi talentul acestei gingaşe şi suave prietene a oamenilor.

AUREL LEON

BISERICA DE LEMN DE LA VOLOVĂŢ ADUSĂ DE ŞTEFAN CEL MARE LA PUTNA

O problemă care se deschide cu privire la biserica de lemn din Volovăţ în legătură cu Mănăstirea Putna, ctitoria lui Ştefan cel Mare este aceea pusă de păr. prof. I. Zugrav [1]), într-un articol privind o pisanie dispărută de la fosta locuinţă domnească din Mănăstirea Putna, purtînd data de 1473.

Este vorba de o pisanie care a format obiect de discuţie în trecut şi care a fost reluată în timpul din urmă pe baza unor elemente noi. Ieromonahul Sevastian Gheorghiescul din Mănăstirea Putna a publicat în Arhiva Românească a lui Mihail Kogălniceanu o inscripţie slavonă aflată odinioară încastrată deasupra intrării în fosta bucătărie a Mănăstirii Putna.

Din lectura dată de Gheorghiescul ar reieşi descendenţa lui Ştefan cel Mare din Dragoş Vodă care în acest fel ar fi ascendentul de sînge al lui Bogdan Intemeietorul.

Eugen Kozak editorul inscripţiilor din Bucovina o menţionează cu îndoială în ce priveşte exactitatea lecturii lui Gheorghiescul. Episcopul Melchisedec, al doilea editor al acestor inscripţii, este de acord cu Kozak.

Discuţia a fost reluată în 1939 cînd polonezul O. Gorka a ţinut o comunicare (nepublicată) la Academia Română privind lectura dată de un polonez aceleiaşi inscripţii, în 1840, găsită în acelaşi loc, cu aceeaşi dată, 1473.

Din această pisanie O. Gorka arată că Bogdan I ar fi fost fiul lui Dragoş. Combătută de N. Iorga şi I. Nistor ipoteza lui Gorka a rămas pentru un timp de o parte.

In anii din urmă, într-o discuţie publică, problema a fost reluată de A. Balotă care a folosit şi un citat din cronicarul Nicolae Costin, privind înmormîntarea lui Dragoş în biserica de la Volovăţ, biserică adusă de Ştefan la Putna şi, după unele păreri, o dată cu aceasta au fost aduse şi osemintele cu piatra de deasupra lor.

Chestiunea aceasta readusă în discuţie de părintele I. Zugrav merită a fi adîncită şi pentru lămurirea ascendenţei lui Ştefan cel Mare şi pentru istoria monumentelor istorice locale, biserica de la Volovăţ şi complexul de la Mănăstirea Putna.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

1) I. Zugrav, *Pisania de la locuinţa domnească din Mănăstirea Putna sau piatră funerară a lui Dragoş Voievod, pusă de Ştefan cel Mare*, în «Mitropolia Moldovei», anul XLII nr. 7-8 (iulie-august 1966), p. 560-565.

DRUMUL MEU LA VARATEC
O insulă pentru Hristos în Carpaţi

Cînd vaporul se îndrepta spre Europa, am pornit din Babadag, pe lîngă colina care se ridică din Marea Neagră. Babadag, începutul continentului nostru, rămăşiţă uscată a Paleozoicului, unde stăpînesc încă nestingherite puterile Lunei. Ca un simbol din străvechi timpuri sclipeşte secera argintie de pe minaretul moscheei pe acoperişuri în jos.

De la Babadag pornesc toţi pelerinii, care îndărătul lunei caută soarele cu mulţimea razelor sale. Inainte de a pleca la drum, am citit în Apocalipsa lui Ioan şi acum nu mai pot uita acea propoziţie: «Şi s-a arătat pe cer un semn mare; o femeie înveşmîntată cu soarele; şi luna era sub picioarele ei şi pe cap

purta cunună din douăsprezece stele» (Ap. 12, 1); – și așa îmi iau rămas bun de la mare și călătoresc prin Dobrogea, din sat în sat. Și multă vreme nimeni nu-mi poate istorisi despre oamenii care locuiesc în cercul de jos al soarelui și ai căror ochi strălucesc de reflexul lui, schimbînd totul, unde cade privirea lor. Nehotărît stau pe înălțimea de la Bestepe, în mijlocul unor întinse ogoare de cereale. In vale sclipește Dunărea, înainte de a se împărți în cele trei brațe ale sale, și dincolo se întinde, fără sfîrșit, covorul verde al pădurii.

«Trebuie să trec dincolo, pe celălalt mal pentru a afla fețele cu luciul cerului pe frunte?» îl întreb pe bătrînul cioban care a venit încoace din Tulcea cu turma sa. Cu opincile lui cu gurgui se tîrăște mai aproape de mine, își dă căciula din piele de miel pe ceafă, încît mîneca largă a cămășii sale flutură în vînt, și-mi răspunde: «Dincolo, da, dar nu spre răsărit, ci spre apus. Apoi mergi pe vale în sus spre munți, unde se află mănăstirile, întreabă de cruce, și-ți vor da-o acolo și ea îți va fi un soare».

Ascult sfatul și la Galați chem barcagiul ca să mă treacă din Dobrogea peste apa lată în Moldova. Macaralele șantierului naval, noile cartiere muncitorești, coșurile fumegînde ale oțelăriilor și viața lor febrilă se aprind în zorii dimineții. Privirea mea admiră pulsul zgomotos al lumii, dar inima îmi este îndreptată, fără odihnă, spre munți. O zi întreagă spumegă valurile Siretului la picioarele mele. Pe la porțile de lemn încrestate ale gospodăriilor țărănești, pe la fîntînile cu cumpănă, pe piața din fața bisericii și pretutindeni unde obișnuiesc să se întîlnească oamenii de la țară, întreb de mănăstirea la care se dăruiește pelerinilor crucea, care în suflet se schimbă în soare. Sînt pe acolo multe mănăstiri: Neamț, Vatra, (Moldovița n. trad.), Sucevița, Sihăstria, Agapia, Secu, Varatic și cum se mai chiamă toate, de unde să știm, în care dintre ele se dăruiește crucea. Un lucru este însă sigur, – «tot pe vale în sus». Și așa îmi era capul plin de nume, cînd fac un popas la stejarul din Borzești, unde cu 500 de ani în urmă, Ștefan cel Mare, copil, și-a prefigurat în joc războaiele vieții sale. Podgoriile domoale au rămas de mult în urmă, împinse de colinele abrupte ale Carpaților. Peste ele, drumul meu duce mai departe și coboară în valea învecinată a Bistriței. Sub podul de la Buhuși, pe malul rîului stă un spălător de aur, care în liniște își îndeplinește lucrul său zilnic. Îi număr mănăstirile, pe care mi le-am însemnat, și întreb de aceea în care îndeosebi se cinstește Fecioara cu pruncul de aur și în care e îngăduit să se ceară crucea, socotită un sigil. Fără ezitare îmi răspunde: «Du-te la Varatec».

O îndoită uimire mă cuprinde. Intîi, fiindcă Varatec este o mănăstire de călugărițe. Cum să pot intra acolo? Apoi, stă ascunsă adînc în munți. Cum voi putea ajunge acolo? Dar țin direcția indicată de bărbatul acela. Pe piața din Piatra Neamț îmi mai cumpăr alimente pentru drum, pîine și fructe, și de acum călătoria mea mă duce prin țara care trăiește mai departe în «Amintirile din copilărie» ale lui Ion Creangă, spre vîrful cu multe legende al Ceahlăului. Dar răbdarea mai are de trecut o probă aspră. Drumul șerpuiește ca o nespus de lungă panglică în jurul «Dealului Cioarei» și apoi iarăși odihnitor pe sub cireșii din Dobreni. In amurgul serii se înalță, ca un rotund vîrf de colină, străvechiul «Mormînt al Dacilor» învăluit misterios în pîlcul luminos de stejari, pe cînd în jur, în lung și lat, sînt numai negre păduri de brazi.

Culoare violetă apare dindărătul vîrfurilor de munți și se îndreaptă spre norii albi. Cade noaptea și întîrziate căruțe țărănești hodorogesc spre Bălțătești. Acolo se aprind luminile una după alta, scînteiază întîi slab și apoi tot mai tare în întunericul ce crește. In ultima licărire a zilei ce dispare ajung în sfîrșit la intrarea în sfîntul locaș al Varaticului. In amurg lucesc tulpinele albe de mesteacăn: e pădurea de argint din poezia lui Eminescu, în care copilul Călin a găsit între flori albastre pe fiica regelui. Acum eu însumi, pe neașteptate, am devenit copilul din pădurea de argint, în valea unui teren inaccesibil.

Inalte nalbe și trandafiri sălbatici, joasa poartă a grădinii e numai rezemată, ca și cînd sora Raisia așteaptă încă o vizită în mica ei casă. Face deasupra mea semnul binecuvîntării, ca asupra unui vechi cunoscut care se întoarce acasă, și

încă înainte de-a o întreba de crucea mult dorită, sprintena bătrînă mă conduce într-un dormitor ospitalier. Cu mîna grijulie, fără să tremure, aprinde lampa cu gaz, în lumina căreia faţa ei cu riduri se transfigurează minunat, fiecare rid însemnînd o biruinţă asupra unei suferinţi pămînteşti. Lampa o încredinţează pazei mele şi îşi face de lucru în bucătărie. Ciudat, pretutindeni e mobilă nobilă din veac trecut, peste divanuri covoare ţesute cu mîna, în colţ o sobă de piatră, al cărei foc luceşte din trei coloane, mai este şi un sipet de lemn. Miros de mentă uscată se ridică de la duşumea şi pe perete atîrnă o icoană: Maica Domnului pe fond de aur – femeia înveşmîntată cu soarele, din care ne creşte nouă fiul – icoana din Apocalipsă, care m-a adus aici.

Am ajuns la ţintă?

«Mîine poţi să-ţi iei crucea», răsună vocea Raisiei din cadrul uşii, «acum vină şi mănîncă». A pus pe masă mămăliga fierbinte, mirositoare a pămînt aspru – aliment de porumb al României – jumări, brînză de oi cu plante aromate şi apă proaspătă de izvor. In timp ce-mi astîmpăram foamea, călugăriţa istorisea cum a fost adusă aici, copilă în vîrstă de 4 ani şi fiindcă a învăţat să pregătească mămăliga cea mai bună şi pîrjoalele cele mai aromate, a fost aleasă îngrijitoare a oaspeţilor mănăstirii. Cînd picta aici îmbătrînitul Grigorescu, avea 13 ani. A găzduit scriitori renumiţi ca George Topîrceanu, şi fiindcă a fost mereu în legătură cu artişti, cunoaşte şi romanul tristei iubiri a lui Mihail Eminescu pentru Veronica Micle, care şi-a găsit atît de tînără mormîntul dincolo lîngă Simandra, lîngă cărarea din cimitir. Vorbeşte apoi de Safta Brîncoveanu, de bogata şi totuşi atît de nenorocita prinţesă, care şi-a închinat cerului viaţa ei trudită. Aşa trece, pe nesimţite, vorbirea ei de la lucrurile profane la istoria mănăstirii zidită la începutul secolului al XIX-lea.

Devenită vorbăreaţă, Raisia deschide comoara inepuizabilă a istoriilor şi legendelor sfinţilor care trăiesc mai departe în memoria călugăriţelor. Lumina lămpii îi aureşte capul, pe cînd ea îl evocă din trecut pe fericitul Haralambie, căruia îngerul i-a redat mîinile arse. Şi iată, turlele bisericilor din apropiere, a Sf. Ioan şi a Schimbării la Faţă, anunţă cu lovitura metalică orele zece. Raisia trage fitilul jos de tot, lasă perdelele jos şi mă lasă în seama somnului din mănăstire, în noapte întunecată fără lună. Dimineaţa la orele patru – cînd ultimele stele pălesc pe cerul verde şi dindărătul pădurilor carpatine mijeşte cu sfială noua zi – sînt în faţa turlei rotunde de la intrarea spre Biserica Sfintei Fecioare. Din toate cele patru vînturi ale pieţei mănăstirii se apropie călugăriţe în haine negre. Serviciul divin trebuie săvîrşit înainte de răsăritul soarelui. Căci lumina soarelui e numai reflexul unei lumini spirituale, pe care o aprinde Hristos în suflete, prin mijlocirea liturghiei.

«Pe cine să rog să-mi dea crucea?» o întreb a doua oară pe Raisia, cînd trece pe lîngă mine înlăuntrul bisericii. Intre tindă şi pronaos unde preotul face primele pregătiri pentru spălările prescrise, ea se întoarce îndărăt: «O rogi pe aceea care va ieşi ultima». Adîncit în răspunsul enigmatic, privesc pe preotul care stă lîngă vasul cu apă, cum împărtăşeşte cu sfeştocul simbolul curăţiei cultice maicilor care mereu se aruncă la pămînt.

Nu ştiu de cît timp stau lîngă prag. Să fi trecut un ceas şi iată că păşeşte spre mine cea mai bătrînă dintre surori şi mă conduce, cu înfăţişare hieratică, în faţa preotului care mă stropeşte acum şi pe mine, cel mai mic dintre toţi, cu apa purificării şi îmi întinde spre sărutare icoana Mîntuitorului.

I-a spus Iisus, noaptea, lui Nicodim: «Cine nu se va naşte din apă şi din Duh, nu va intra în împărăţia lui Dumnezeu».

Bătrîna se mai ocupă o dată de mine, mă conduce în naos, corabia propriu-zisă a Bisericii, şi-mi arată o strană în faţă. Din rotonda cupolei, înnegrită de fumul lumînărilor, strălucesc în zorile dimineţii sfinţi de aur cu corurile îngerilor şi privesc cu sublimă linişte în jos, la oamenii care se roagă. Iconostasul este bogat împodobit cu argint şi în candelele scumpe străluceşte inima roşie a luminii. Dindărătul icoanelor răsună în surdină glasul preotului ce slujeşte, iar călugăriţele stau dincoace şi fără să-şi impună vreo silă, ci după cum o lasă inima pe fiecare, îşi fac rugăciunea lor. Unele dintre ele stau cu totul concentrate în interiorul lor, asemenea statuelor, şi numai faţa trădează sălăşlui-

rea harului în ele. Altele fac mereu cruci şi altele iarăşi, cu trăsături ale feţii doveditoare de multă po=căinţă, îşi pleacă fruntea pînă la pămînt, apoi se duc şi pun o lumî=nare aprinsă în policandru şi sărută cu căldură sfintele icoane. Tot mai multe călugăriţe apar din fundul bisericii în lumina candelelor.

Iată colo, cum stă la pămînt, adînc concentrată o foarte tînără călugăriţă. Ea este atît de sveltă încît la haina ei, cînd a îmbrăcat=o pentru prima dată, a trebuit să se facă o largă îndoitură. De departe îmi trece prin gînd un cuvînt din Apocalipsă: «Vino să=ţi arăt mi=reasa Mielului» (Ap. 21, 9).

Acum se înmulţesc răspunsurile şi unele surori citesc alternativ peri=cope din străvechi cărţi bisericeşti, scrise în limba română dar cu litere chirilice. In variaţiuni mereu noi răsună cîntarea tot mai dulce şi înflăcărată, se arată bucuria despre Intruparea Logosului, bucurie des=pre Intruparea Fiului lui Dumnezeu. Dar iată, policandrul se mişcă, se înalţă spre bolta cupolei, ca şi cînd ar fi tras în sus de mîna unui duh, şi face să strălucească faţa Mîntui=torului, pînă atunci invizibilă: icoana lui Dumnezeu, pe care Tatăl o descoperă lumii în Fiul Său. In acest moment, în care taina devine vizibilă, se deschid uşile împărăteşti şi preotul, în ornat de culoarea azurului cerului, iese din altar cu cădelniţa. O clipă se opreşte în faţa mea, mă priveşte cercetător şi pune apoi potirul pe capul meu. Bogăţie a liturghiei ortodoxe, pîinea cerească se pogoară pe pămînt şi devine trup în noi! Cît de puter=nică este viaţa care se ridică din=lăuntrul nostru şi pune stăpînire pe noi. Izvoarele altei împărăţii încep să curgă, şi cu o astfel de limpe=zime de cleştar, încît nici un ton, nici un cuvînt nu se transformă în sentimente nelămurite. Misterul unei siguranţe indestructibile în Dumne=zeu pătrunde orice gînd; încălzeşte ca focul, trezeşte ca apa limpede fiinţa noastră lipsită de strălucire. Imponderabil se simte omul şi îm=pins de aripile unei infinite puteri într=o schimbare, care cuprinde cu putere întreaga creaţiune: stea şi înger, frate, pasăre, arbust şi piatră. Durerea iniţială, de a trebui să recazi în conflictul cotidian, dis=pare şi face loc pe pămînt unei noi iubiri. Se umple de bucuria faptelor inima cînd aleargă după străzile de aur ale oraşului veşnic.

Ce linişte pretutindeni. Toţi erau plecaţi, cînd mi=am dat iarăşi seama de cele din jurul meu. In jurul obiectelor sfinte mai stăruie miro=sul de ceară topită, de tămîie şi de trandafir. Am rămas singur în bise=rică şi n=am observat?

Dar iată privirea mea cade asupra unei broboade de culoare maron, care se ridică de la pămînt. Călugă=riţa cea tînără, numai ea mai stăruie în rugăciune. Deci ea este «aceea» care rămîne la urmă? N=a spus aşa sora Raisia? Cînd îşi întoarce faţa spre mine observ întîi o buclă de păr, care se opune cu îndrăz=neală disciplinei scufiei negre — o tînără nevinovată cu părul blond, dar cu stele în ochii cufundaţi în=tr=o mare de lumină solară, care nu=i din lumea aceasta.

«Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului», (în text e româneşte). Vocea ei sună ar=monioasă urechii mele. Trebuie să fie salutul din Evanghelie. Fără glas urmez făpturii ce pluteşte uşor, atît de fragedă este ea! Prin curtea bisericii unde teii împrăştie mirosul lor, în clădirea mănăstirii, totul ca în zbor. Prin icoanele de pe pereţi privesc în timpuri de mult trecute. Şi aici, înainte de a dispare ea în chilia ei, o opresc şi o rog, în sfîr=şit, să=mi dea crucea. Nu ştiam cum se spune româneşte: «venerabilă», şi astfel îmi iau refugiul la «dragă». «Dragă soră (în text în limba ro=mână), dăruieşte=mi crucea pentru care am venit la Varatec. Crucea înţelegi»? Imi răspunde cu glas abia rostit şi totuşi cuvintele ei mă lo=vesc ca un trăsnet: «Nu mai dăruim cruci, Domnul meu, ci medalii de ale Sfintei Paraschiva».

«Nu se dau mai mult cruci şi să mă întorc acasă cu mîna goală»? Deznădăjduită învolburare şi para=lizatoare perplexitate pun stăpînire pe mine. Cînd sora îşi dă seama de starea mea, un val de bucurie trece peste faţa ei. «Fiindcă vă rugaţi atît de mult pentru aceasta, voiesc să v=o dăruiesc pe a mea. Aşteptaţi, eu v=o aduc». «Trebuie să mergi departe»? N=aşi dori să=i fac nici o trudă. «Nu, nu departe». Obrajii ei se roşesc deodată, fără ca eu să bănuiesc de ce. Cu mare grabă iese din cameră. Unde stătuse ea, atîrna acum, neacoperită, o icoană a Maicii Domnului cu cunună

de stele şi cu pruncul în braţe. Călugăriţa a dispărut îndărătul uşii şi deodată paşii ei şovăiesc şi amuţesc. In schimb se aude un foşnet de haină, urmează o scurtă iluzorică tăcere şi ea intră din nou în cameră. In mîna ei mică lucreşte auriu crucea. Imi pare că nişte solzi cad de pe ochii mei; acolo după perete, ea a luat-o de pe inima ei, pentru ca drumul unui străin să nu fie zădarnic.

Abia îndrăznesc, de recunoştinţă, să iau în mînă bijuteria. Scrisul grecesc de pe cele două braţe este aproape şters şi indescifrabil de atîta purtat, totuşi descifrez încă: Născut şi botezat în Iisus Hristos (în text româneşte). Pe partea din faţă, Mîntuitorul îşi întinde braţele Sale; la picioarele Lui se află craniul lui Adam; la cap pluteşte porumbelul Duhului. Işi întinde braţele pînă în nori, ca şi cînd ar voi să cuprindă întreg universul.

In scobitura întunecată a mîinii mele ascund lumina Lui, cînd cobor de la Varatec şi trec iarăşi prin sate, care acum îmi par enigmatic de schimbate. In Dobreni, toţi pomii au o lucire albă, dar n-a căzut nici o zăpadă.

Peste noapte s-a întîmplat minunea unei a doua înfloriri a cireşilor.

Nota trad.: În ziar se află şi o fotografie a bisericii din Mănăstirea Varatec.

PETER HEIMANN

Traducere din limba germană de Prof. O. Bucevschi după Die Sonntags-Illustrierte der Neuer Berner Zeitung nr. 291. 12|13 decembrie 1964.

ÎNSEMNĂRI PE CĂRŢI VECHI ŞI ICOANE DIN BISERICA VULPĂŞEŞTI, RAIONUL ROMAN, REGIUNEA BACĂU

Aşezată într-o încîntătoare poziţie, în marginea satului Vulpăşeşti şi ocrotită de o pădure către soare-răsare, biserica de pe culmea prelungă păstrează un număr de cărţi cu însemnări şi cîteva icoane cu inscripţii de interes local.

Din însemnarea aflată pe o *Evanghelie* tipărită la Iaşi în 1762, rezultă că Ioanichie, episcopul Romanului, ctitorul bisericii, a dăruit această Evanghelie ctitoriei sale, în anul apariţiei, în 1762.

Insemnare în josul paginilor: *Această sfântă şi dumnezeiască evanghelie s-au dat de noi la biserica noastră din Vulpăşeşti pentru a noastră pomenire leat 3c0ʌ (= 7271) Dec. 22" (= 1762). Ioanichie episcopul Romanului".*

Mineiul pe septembrie-decembrie, azi la Episcopia Romanului; însemnare: *„La anul 1845 avg. 30... aceste două Minei cuprinzător pe patru luni, de la 1 Sept. pînă la sfîrşit lunei lui Dechemvrie la biserica din satul Vulpăşeşti ţinutul Romanului... mănăstirii sfîntului Spiridon (Spiridon), Cornescu...".*

Mineiul lunilor ianuarie-august, azi la biblioteca Episcopiei Roman-Huşi: *„S-au dat tri... minei pe opt luni Ghenar, Fevruar, Mart. April, Mai, Iunie, Iulie şi August, la biserica din satul Vulpăşeşti — Precista a mănăstirii Sfîntului Spiridon Cornescul" (?).*

Triodul tipărit la Neamţ, în 1833, astăzi la Episcopia Roman-Huşi: *„Această sfîntă şi dumnezeiască carte, carele să numeşte triod, adică cuprindere a trei cîntări, slujba din sfîntul post cel mare, am cumpărat-o cu drepţi banii noştri şi am afierosit-o bisericii unde să cinsteşte şi să prăznueşte hramul sfîntului marelui ierarh Spiridon, din satul Hulpăşeşti, mitohul monastirii Sfintei Precista din tîrgul Romanului, pentru vecinică pomenire a părinte-lui, a fraţilor noştri, a noastră şi a fiilor noştri iar cine s-ar ispiti şi va îndrăsni de a o înstrăina dela acest sfînt lăcaş, altă nu-i zicem decît părăş să aibă pe Maica Domnului Celui Viu şi pe sfîntul făcătoriul de minuni ierarh Spiridon Înaintea Fiului lui Dumnezeu şi dreptul Judecător 835 Ghenar 30, Costan Manoliu, Marghioala Manoliu, în vremea hramului bisericii în toţi anii să va pomeni şi numele dăruitorilor (sic) aceştii cărţi Macarie igumen măn[ăstirii) dăn Roman".*

Triod tipărit la Neamţ, în 1833, astăzi la Episcopia Roman. Pe coperta din faţă: «Pomenic neamulu ctitorilor ca această carte.

Vii: Safta, Costandin, Efrosina, Ioan şi neamul lor.

Răposaţi: Manoil, Mihail, Smaranda, Ioan, Maria şi neamul lor, Grigore ermonah".

Octoich mare tipărit la Iaşi în 1792. Pe foaia ultimă: *„Acest octoich l-am dat la biserica din satul Vulpăşeşti ot schitul Precistii din Roman, an 1818, Mai 28"* (scris 20 8, adică 20 şi 8).

Pe primele pagini: *„Acest octoich s-au cumpărat şi s-au dat bisericii*

din satul Hulpăşeşti, unde se prăznueşte hramul sfîntului ierarh Spiridon 1798, Iun. 23. Vartolomei igumen Precistei".

Antologhion tipărit la Iaşi în anii ҂ѕ҂г 7263 (1754=1755). Nu are însemnări.

Icoane praznicare, cca. 0,22/0,18 m.:

1. Intrarea în Biserică; ulei pe lemn, factură românească din secolul al XIX=lea. Inscripţie scrisă cu cerneală pe dos, în partea de sub cătuşă: „*Această sfîntă icoană cu hramul a Intrării în biserică s-au cumperat di credinciosul robul lui Dumnezău şi slujitoriul sfintii biserici a sfăntului Spiridon din Vulpăşeşti, Ilie Dascălu şi s-au dăruit sfintei biserici spre pomenire lui. 1832, April. 18*".

2. Invierea Domnului; ulei pe lemn, factură populară, cu titlul: „*Sf. Înviere a Domnului Hs., 1833*".

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

Recenzii şi note bibliografice

«DIE ZEICHEN DER ZEIT» Evangelische Monatsschrift für Mitarbeiter der Kirche, 12/65. Evangelische Verlagsanstalt.

Cu această fasciculă revista îşi încheie al XIX-lea an de apariţie. Ca de obicei, contribuţiile acestei publicaţii privesc mai mult lumea protestantă.

În primele pagini ale fasciculei (433-436) este publicată o predică a cunoscutului profesor de teologie Helmut Gollwitzer, intitulată „Chemaţi la libertate". Pornind de la Gal. V, 13-14, autorul face consideraţii teologice asupra libertăţii creştinului cu remarcabile ancorări în actualitate.

Primul articol cu titlul: Creştin-social. Friedrich Naumann" (p. 436-443), semnat de Georg Simon, prezintă personalitatea acestui teolog. Dupa o scurtă caracterizare a lui Friedrich Naumann (1860-1919), autorul se ocupă de evoluţia personalităţii sale ca elev, student, purtător de condei şi politician.

În continuare, paginile revistei cuprind contribuţia lui Klaus-Alfred Vockenrot intitulată „Colaborare în comunitatea locală" (p. 443-448). După unele consideraţii în legătură cu diferite trăsături esenţiale ale Bisericii, autorul face cîteva propuneri practice privind colaborarea laicilor în cadrul comunităţii locale.

Deosebit de interesantă este prezentarea lui Christian Rietschel: „Construcţiile bisericeşti ale lui Le Corbusier", care redă viaţa, activitatea şi personalitatea arhitectului Le Corbusier (p. 1887-1965).

Rubrica „Convorbirea noastră" cuprinde o singură contribuţie: „Serviciul divin al comunităţii" (p. 453-458) prefaţată de Günter Iacob. Continuînd publicaţiile revistei în legătură cu problemele de cult ale comunităţii, ea constă dintr-un memorandum elaborat în cercurile Misiunii Gossner, ale cărui linii fundamentale sînt lămurite practic prin trei exemple.

Mai bogată şi mai variată este rubrica „Privire în jur" (p. 458-470), care se deschide cu un substanţial referat al lui Patrick C. Rodger: „Unitatea crescîndă a Bisericilor. Un referat asupra sarcinilor actuale ale oragnizaţiei „Credinţă şi Organizaţie bisericească" (p. 458-462). Referatul cuprinde o privire de ansamblu asupra problemelor de care se preocupă „Credinţă şi Organizaţie bisericească", făcută din perspectiva căutărilor unităţii bisericeşti. De notat că între aceste preocupări figurează şi probleme ca: „Esenţa unităţii bisericeşti" şi „Sf. Euharistie, Taina unităţii". Se vorbeşte şi despre participarea ortodoxă pe care se poate conta, precum şi despre consfătuirea de la Aarhus dintre reprezentanţii Bisericilor calcedoniene şi necalcedoniene (p. 459).

În continuare, Günter Krolzig face — sub titlul: „Cum trebuie să

meargă mai departe ?", p. 462-466 — o seamă de consideraţiuni în legătură cu serviciul muzicienilor bisericeşti, care sînt în fond o pledoarie în sensul de a pune în acţiune toate posibilităţile pentru ca funcţia muzicienilor bisericeşti să fie cît mai rodnică pentru viaţa bisericească.

Paginile 468-469 cuprind cîteva cronici scurte despre unele sesiuni şi conferinţe ce au avut loc — în majoritatea cazurilor — în cadrul creştinătăţii protestante.

O atenţie deosebită merită informaţia de la p. 469: În volumul II al unei „Istorii a omenirii" cu titlul „Lumea veche", apărut recent sub auspiciile UNESCO, se afirma opinia că *naşterea lui Iisus* trebuie datată la sfîrşitul anului roman 748 sau anul 6 înainte de noua numărătoare a anilor, deci anul 6 î. H. Diferenţa aceasta se reduce „la o binecunoscută greşeală aritmetică" a lui Dionisie, care a încercat să pună în acord cele două moduri de calculare a timpului.

Rubrica se încheie cu o cronică (p. 470) privind o seamă de persoane din cadrul Protestantismului.

În fine, rubrica „Referat despre cărţi" (p. 470-472) prezintă cîteva noutăţi teologice, dintre care se impune atenţiei în chip deosebit „Anuarul teologic" editat de Albert Dänhardt, apărut în 1965 la Leipzig (St. Benno-Verlag), prin faptul că tratează în mare parte probleme de ecclesiologie.

Fascicula reflectă îndeosebi stări de lucruri şi prepcupări din aria vieţii protestante.

C. SÎRBU

A. M. Dubarle, **LES SAGES D'ISRAEL** (Înţelepţii lui Israil) Paris, p. 261.

Cuvîntul înţelept îşi are istoria sa în Vechiul Testament. El indică o superioritate intelectuală, care poate avea, sau nu, o notă religioasă. Ea este dexteritatea manuală pe care a avut-o Beţaleel, care, umplut cu duh dumnezeiesc, iscusinţă şi ştiinţă avea tot felul de îndemînare (Ex. 31, 3); ea este măsura preventivă care a inspirat pe faraon să se poarte cu iscusinţă faţă de Israil (Ex. 1, 10); ea este darul divin graţie căruia Iosif a pătruns în tainele vieţii (Ex. 41, 39); ea este energia pe care o au cei care ştiu să conducă spre fericire barca vieţii lor şi învaţă şi pe alţii să se distingă prin felul de a-şi duce traiul.

De cîtva timp, cărţile Înţelepţilor, părţile didactice ale Sfintei Scripturi au reţinut mai mult ca altădată atenţia teologilor. E vorba despre Proverbe, Eclesiast, Iov, Isus fiul lui Sirah, Cartea înţelepciunii lui Solomon, Cîntarea lui Moise. Poemul înţelepciunii lui Baruh (3, 9-4, 4), referatul biblic despre creaţie, anumiţi psalmi şi, se-nţelege, mai ales, unele părţi din Sf. Evanghelii.

Astfel Dom Duesberg crează, în 1939, o plăcută atmosferă în jurul acestor scrieri prin cartea sa intitulată : Les scribes inspirés (scriitorii inspiraţi).Acelaşi lucru s-ar putea afirma despre W. Baumgartner, Die israilitische Weisheitslitteratur 1933; J. Fichtner, Die altorientalische Weisheit in ihrer israelitisch-Judischen Ausprügung (Literatura înţelepciunii orientului antic reflectată în cea israelito-iudaică) 1933; H. Renard, Introduction general aux livres sapientiaux 1943. La acestea se adaugă lucrările speciale cu bun nume, cum sînt P. Dhorme, Le livre de Iob, Paris 1926, care este, alături de E. König, Iob, poate cea mai bună monografie asupra cărţii Iob şi în legătură cu problemele puse acolo. Pe aceeaşi linie se axează E. Podechard, L'Ecclesiaste; R. Smend, Die Weisheit des Jesus Sirach; N. Peters, Das Buch Jesus Sirah, M. J. Lagrange, Le livre de la Sagesse.

Cărţile didactice ale Sf. Scripturi au fost şi în atenţia teologilor români. I. Popescu Mălăeşti ne-a dat monografii despre cartea Proverbelor, despre Ecclesiast şi despre Iov; regretatul orientalist O. Isopescu ne-a lăsat o judicioasă lucrare despre cartea Iob; E. Voiutschi despre Proverbe; I. Onciu şi I. Olariu despre Psalmi; în Sibiu a apărut Cîntarea Cîntărilor în 1931 şi Eclesiastul în 1941. Au mai apărut şi alte scrieri în legătură cu cărţile didactice.

Lucrarea lui Dubarle primită de curînd şi de care ne ocupăm în cele următoare, se împarte în 8 capitole. Întîiul este intitulat: Les recits de la creation (Referatele despre creare), II Les Proverbes ou

Solomon et la sagesse des fils de l'Orient (Proverbele sau Solomon şi înţelepciunea fiilor din Orient), III Iov ou les protestations de la conscience (Iov sau protestele conştiinţei), IV Koheleth ou les deceptions de l'Experience (Eclesiastul sau decepţiile experienţei), V. Grappillage, Variate, VI Ben Sirah ou l'inventaire d'un heritage (Iisus, fiul lui Sirah, sau inventarul unei moşteniri), VII Le livre de la Sagese ou un universalisme spirituel (Cartea înţelepciunii sau un universalism spiritual), VIII L'Evangile, ou „il y a ici plus que Solomon" Evanghelia, sau „e mai mult aici decît Solomon".

În cap. I, autorul Dubarle înfăţişează sensul cap. 1, 1-2, 4 din Geneză ; crearea omului, ştiinţa binelui şi răului, păcatul original şi unitatea speciei umane, rostul referatului biblic despre cădere ş. a.

Cap. II face analiza cărţii Eclesiastului subliniind problemele capitale: muncă şi temperanţă, dreptate şi îndurare şi stăruind asupra vieţii sociale, în care locul de frunte îl ocupă familia. Înfăţişează atitudinea credinciosului faţă de autoritatea statală, drumul de urmat în viaţă de către omul credincios, despre răsplătirea faptelor ş. a.

În cap. III tratează: Despre Iov, oprindu-se asupra problemelor din Prolog, din convorbirea lui Iov cu prietenii săi şi mai ales din imnul înţelepciunii cap. 28, 1-28. În legătură cu Eclesiastul analizează cartea, fixează tema, autorul, limitele cunoaşterii omeneşti, idealurile vieţii (binele). În cap. V (Variate) tratează cîntarea lui Moise (din Deuteronom), cîţiva psalmi (8, 16, 37, 39, 73), Baruh (3, 9-4, 4) şi concepţia biblică despre şeol. În cap. VI înfăţişează viaţa unui om pios, atitudinea acestuia faţă de înţelepciunea personificată, idealul de viaţă a lui Iisus fiul lui Sirah, răsplata individuală, originea păcatului şi a morţii. Temele speciale ale cap. VII sînt: autorul cărţii Înţelepciunii, mediul în care trăieşte şi scrie, doctrina despre nemurire, înţelepciunea enciclopedică, Dumnezeu şi creaţia, înţelepciunea personificată, urmele lui Dumnezeu în istorie, nebunia idololatriei, deşertăciunea unui cult al naturii, apunerea idololatriei, şi viitorul umanităţii. Din cap. VIII, Evanghelia, reţinem următoarele teme speciale: Hazard şi destin, învierea, adevărul.

Autorul îşi începe cap. VIII cu observarea că „Evanghelia este mai mult decît o carte a înţelepciunii". Desigur, el cugetă la cărţile didactice ale vechiului Testament. De fapt, neajunsul pe care-l vesteşte Evanghelia nu este rezervat unui public select, cum se pare că vizau „meşterii înţelepciunii". Ea se adresează mai mult celor umili şi simpli ; ea e promulgarea unei legi noi, un fel de predică ameninţătoare, după tipul profeţilor. Evanghelia apare ca o încoronare şi sinteză a Vechiului Testament.

Iisus zice că este mai mare decît Solomon, care era tipul înţelepciunii, mai mult decît Iona profetul, care a iniţiat predicarea către păgîni (Mt. 12, 41-42). El îşi zice „mai mare decît templul" (12, 6) şi lasă a se înţelege că Mesia depăşeşte pe David regele ideal (Mt. 22, 45) şi pe Moise, pentru că a promulgat legi care întrec pe ale marilor legiuitori (Mt. 5, 21).

Scopul cărţilor didactice este de a ne îngădui să sesizăm evoluţia doctrinală a unor idei care finalizează în învăţătura lui Iisus Hristos. Ele servesc pentru a scoate în evidenţă progresul umanităţii, extinderea orizontului intelectual, explicarea din ce în ce mai adevărată a originii răului, existenţa unei retribuţii providenţiale etc.

De la început, în cartea Proverbelor, e pus principiul dreptăţii divine, care lăsat în umbră sau scos în evidenţă, nu-i niciodată absent. Unele proverbe admit aplicarea acestui principiu încă în viaţa prezentă, prin o soartă deosebită rea sau bună, pe care o au drepţii şi păcătoşii.

Iov şi Eclesiastul atrage atenţia asupra celor care se opun legii cu atîta rezistenţă încît la ei neîncrederea în Providenţă apare cu totul paralizată. Iisus fiul lui Sirah îşi leagă credinţa de soarta istoriei lui Israil. Cartea înţelepciunii (lui Solomon) contrabalansează umbrele aduse justiţiei divine şi prin doctrina despre nemurirea fericită a drepţilor şi a judecării celor nepioşi, se ridică deasupra lor. În sfîrşit, Evanghelia se ocupă pe larg de înviere subliniind coherenţa acesteia, nu numai cu principiul justiţiei divine, ci şi cu vederile esenţiale ale Revelaţiei privitoare la natura omului.

Cărţile didactice se desăvîrşesc unele pe altele: învăţătura uneia

completează pe a celeilalte. Această moştenire a Vechiului Testament constituie din multe puncte de vedere o bogăţie de valori spirituale. Faptul că scrierile didactice constituie fazele succesive ale unei evoluţii, are şi o urmare practică pentru credincioşi. Ele nu sînt pentru ei, numai o doctrină care ar trebui asimilată. Ele oferă şi un exemplu de urmat în tendinţa de a se alcătui o unitate umanistă.

Locurile evanghelice care afirmă că nimic din Lege şi Profeţi nu trece, pînă la sfîrşitul lumii (Mat. 5, 17-18 ; Lc. 16, 17), n-au exclus din această categorie nici cărţile didactice. Prin diferite trăsături, Evanghelia vădeşte o înrudire cu gîndirea acelor cărţi vechi testamentare. Scrierile Apostolilor îşi leagă problemele într-un fel sau altul, de cele din prima parte a Scripturii. Ceea ce Vechiul a abordat, autorii inspiraţi ai Noului Legămînt au desăvîrşit. Apologeţii, Sfinţii Părinţi şi numeroşi teologi, au fost aceia care s-au străduit, în decursul veacurilor, să stabilească un acord între credinţă şi raţiune şi deci le face pe acestea să rodească. Conştienţi, sau nu, aceştia nu fac altceva decît să prelungească o acţiune care are tangenţe cu înţelepţii Vechiului Testament. Ce-i drept, legea creştină aduce elemente noi în cele mai dificile probleme. Unele dintre acestea sînt: pluralitatea în unitate a persoanelor divine propuse credinciosului spre venerare, întruparea Logosului, unitatea vieţii între Hristos şi aderenţii lui etc. În ochii creştinului revelaţia religioasă s-a împlinit, el n-are a mai aştepta alte adevăruri noi pentru mîntuirea sa. Însă gîndirea umană a progresat şi s-a înavuţit, din epoca cînd Solomon şi celelalte personalităţi religioase au alcătuit operele lor. Descoperirile experimentale s-au înmulţit, mai ales în ultimul secol, şi tot mai justificate sînt concepţiile vechilor înţelepţi că ne găsim într-o lume plină de mistere, în mijlocul căreia omul nu-i decît o infimă părticică. Creştinul nu contestă creaţiile unui înţelept profan. El ştie că ceea ce i s-a îngăduit omului în Revelaţia Pozitivă, în Sfintele Scrieri, prin vorbele „fiţi desăvîrşiţi!" se va îndeplini.

Cartea lui Dubarle, care face exegeza celor mai dificile probleme din cărţile didactice ale Vechiului Testament se citeşte uşor. Ea e lipsită de aparatul greoi al tratatelor de exegeză propriu zise. Expunerea e clară, fără referiri la nepotriviri confesionale ; materialul se împarte pe capitole scurte, cu concluziile lor firești. Citind cartea dobîndeşti gustul de a stărui mai răbdător şi cu mai multă atenţie asupra capitolelor biblice care fac obiectul cărţii de care ne ocupăm.

N. NEAGA

Maria-Ana Musicescu — **MĂNĂSTIREA SUCEVIŢA** ed. Meridiane, Buc. 1965

O prezentare documentată din punct de vedere al trecutului artistic şi istoric, o expunere literară şi atractivă, într-un vocabular ales, — aşa se prezintă cartea menită să îndrumeze pe cercetătorii şi vizitatorii mănăstirii Sucevița. Cîteva observaţii şi unele îndreptări le socotim absolut necesare la o viitoare ediţie.

Legăturile dintre Moldova şi Ţara Românească „întărite sub Mihai Viteazul" sînt vechi şi încep din epoca celor doi mari domni ai celor două ţări — Mircea cel Mare şi Alexandru cel Bun, mai ales pe tărîm cultural, iar sub unghiul politic, aceste legături sînt foarte strînse între cele două ţări, chiar înainte de Mihai Viteazul, în timpul domniei lui Alexandru Mircea în Ţara Românească, în anii 1568-1577, şi urmaşul său, Mihnea Turcitul (1577-1583, 1583-1591), şi fratele lui Alexandru, Petru Şchiopul în Moldova, cu mici întreruperi, între anii 1574-1591.

CTITORII

În ce priveşte pe ctitori, aceştia sînt arătaţi de documente în ordinea cuvenită rolului pe care l-au avut în înălţarea şi împodobirea acestei ctitorii.

În primul rînd, trebuie socotit mitropolitul Gheorghe Movilă, care înalţă mai întîi biserica cu hramul Botezul Domnului, identificată cu aceea din latura de apus, dincolo de zidurile de înconjur ale actualei mănăstiri, şi mai apoi înconjurată cu ziduri, cu hramul Învierii Domnului, actuala mănăstire Sucevița. Al doilea ctitor este Ieremia

Movilă, fratele său şi al lui Simeon, — acesta din urmă contribuind cu prea puţin pentru a fi socotit în rîndul celorlalţi doi fraţi ctitori. Înmormîntarea lui Simion la Sucevița nu este un argument în favoarea rolului de ctitor.

MONAHUL IOANICHIE MOVILĂ

Mitropolitul Theodosie Barbovschi nu este ctitor la Sucevița [1]), ci numai un donator ca mulţi alţii, căci monahul zugrăvit în tabloul votiv, în spatele mitropolitului Gheorghe Movilă, este Ioan logofătul, în călugărie Ioanichie, tatăl Movileştilor [2]). Momentul liturgic solemn, în care cei doi apar îngenunchiaţi, impunea aceeaşi ţinută în odăjdii şi celui de al doilea cleric, dacă ar fi fost Theodosie Barbovschi şi dacă biserica s-ar fi pictat în 1601.

În alt studiu apărut în aceeaşi revistă — „Mitropolia Moldovei şi Sucevei" — (nr. 1-2/966), arăt şi argumentele pentru care Theodosie Barbovschi nu poate fi socotit ctitor al Suceviței [3]).

ZUGRAVII SUCEVIŢEI AU FOST ROMÂNI

Zugravii români Ion şi fratele său Sofronie sînt autorii decorului pictural de la mănăstirea Sucevița. „Admirabil păstrată, tradiţională şi inovatoare totodată, atît din punct de vedere al tematicei iconografice, cît şi ca exprimare stilistică, pictura Suceviței, operă a doi români, zugravii Ion şi fratele său Sofronie, luată în ansamblu, pare o mare carte de poveste". Pasajul acesta,

---

1). Victor Brătulescu, *Portretul logofătului Ioan Movilă (monahul Ioanichie) de la Sucevița*, «Mitropolia Moldovei şi Sucevei» nr. 1-2|1966 p. 23-53.

2. Victor Brătulescu, *Pictura Suceviței şi datarea ei*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, an XL, nr. 5-6, mai-iunie 1964, p. 218.

3. Pentru cititorii care se interesează de această problemă, reproduc aceste argumente în cele ce urmează;

a. Însemnarea lui Dosoftei privind pe ctitorii Sucevițeì se referă la Gheorghe şi Ieremia Movilă nu şi la Theodosie Barbovschi la care se referă numai aserţiunea că mănăstirea Pobrata, pe lîngă episcopi, a dat şi doi mitropoliţi: pe Gheorghe Movilă şi pe Theodosie Barbovschi.

b. Nici în însemnarea autografă din 25 mai 1604, de pe un miscelaneu, nici în aceea din 5 iunie 1606, de pe un molitvenic, ambele manuscrise dăruite mănăstirii Sucevița de Theodosie Barbovschi, aceasta nu adaugă şi cuvintele «ctitoria noastră», aşa cum se obişnuieşte şi cum o fac Gheorghe şi Ieremia Movilă, cînd vorbesc de darurile şi actele ce privesc mănăstirea Sucevița.

c. Teodosie Barbovschi nu lasă Suceviței părţile sale de moşie părintească, aşa cum se cuvenea unui ctitor, ci le lasă unor nepoţi ai săi, fiii lui Drăgan Barbovschi.

d. Actul din 1 iunie 1605, dat de Ieremia Movilă pentru înzestrarea mănăstirii Sucevița cu moşia Gînceşti, pomeneşte de ctitor pe Gheorghe Movilă, deşi ca martor în act, alături de boierii divanului, apare şi Theodosie Barbovschi.

e. Pomelnicul însuşi al lui Teodosie Barbovschi la Sucevița nu-i arată calitatea de ctitor al acestei mănăstiri (fila 3 din pomelnicul citat).

f. Nici în alte pomelnice care îl amintesc pe Theodosie Barbovschi lîngă alte nume , nu este arătat drept ctitor (fila 9 din pomelnicul respectiv).

g. Dacă ar fi fost ctitor la Sucevița şi ar fi fost indicat să fie zugrăvit, ar fi apărut în odăjdii, ca şi Gheorghe Movilă, presupunînd că biserica s-ar fi pictat în 1601-1602, cum a crezut Ulea, iar nu în straie de monah simplu. Într-un singur caz Teodosie Barbovschi ar fi apărut în straie de monah simplu, dacă s-ar fi retras din fruntea eparhiei ce conducea, şi ar fi devenit schimonah, deci călugăr simplu, — ceea ce nu s-a întîmplat niciodată cu mitropolitul Teodosie Barbovschi, care a murit în scaun.

h. Ctitorii fondatori erau deosebiţi de binefăcători, care printr-o derogare tîrzie, prin marile averi ce lăsau unei mănăstiri, deveneau asimilaţi ctitorilor, avînd dreptul de a se intitula ca atare şi de a se îngropa în biserica fondatorilor. Aşa s-a întîmplat cu Grădiştenii, ale căror ctitorii fondate de ei, le aflăm la Grădiştea, în fostul judeţ Vlaşca, pe malul Argeşului, şi la schitul Bunea, în plaiul Vîlcanei din fostul judeţ Dîmboviţa.

Făcînd daruri mari mitropoliei din Bucureşti, Grădiştenii au devenit ctitori binefăcători şi s-au putut înmormînta în biserica mitropolitană, ca şi Iordache Creţulescu şi soţia sa Safta, fiica lui Constantin Brîncoveanu, deşi şi aceştia erau ctitorii bisericii Creţulescu din Bucureşti, unde se puteau îngropa.

i. S-a atribuit valoare documentară unor pomelnice tîrzii şi nu s-a observat că pomelnicul inventariat sub nr. 740|I, consemnat de Dimitrie Dan (o. c., p. 171-174), este organizat calendaristic, pe sărbători, începînd cu Naşterea Maicii Domnului, luna septembrie 8, şi terminînd cu 29 august, Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul. Nu s-a observat, de asemenea, că numele nu sînt înşirate totdeauna în ordinea cuvenită şi unele persoane nu au şi legături de rudenie între ele, deoarece întocmitorul acestui pomelnic a ţinut seama numai de repartizarea pe sărbători a celor ce trebuiau pomeniţi în ziua respectivă. Este cazul cu numele lui Ieremia Movilă, care apare singur în pomelnicul din ziua de 1 mai, cînd se sărbătoreşte proorocul Ieremia (Ieremia dni = ziua lui Ieremia), de unde Arminden.

revelator pentru cititorii şi vizitatorii admirabilei opere arhitecturale şi picturale de la Sucevița, în ce privește originea românească a zugravilor, avea nevoie de o explicație mai amplă, mai ales pentru acei care mai cred că operele de artă deosebită sînt datorate străinilor şi nu românilor.

Era cu atît mai necesară această explicație mai largă, cu cît într-o altă lucrare în care autoarea este colaboratoare, alături de prof. M. Berza, pe baza altor indicații mai vechi, s-a afirmat că zugravul a fost român, cei doi autori adăugînd, cu dreptate, că la Sucevița au fost doi meşteri zugravi [4]).

Documentul care dovedeşte originea românească a celor doi zugravi — de care, sub o formă sau alta, cred că a luat cunoştință şi autoarea pentru a face o atare afirmație — a fost publicat tot de mine, după 31 de ani de cînd am arătat că zugravul Suceviței trebuie să fi fost un român [5]).

Pictura Suceviței este „tradițională şi inovatoare" numai în ce privește interpretarea „exprimării stilistice", dar în nici un caz din punct de vedere al „tematicei", — această tematică fiind strîns legată de dispozițiile erminiei de la care zugravii nu îndrăzneau să se abată, cu atît mai vîrtos cu cît controlul Bisericii era permanent prezent, aici fiind asigurat acest control prin însuşi ctitorul principal, un distins ierarh, mitropolitul Gheorghe Movilă.

DATA ZUGRĂVIRII SUCEVIȚEI

Data terminării picturii Suceviței este 28 iulie 1596, arătată de însemnarea privind şi numele celor doi zugravi români Ion şi fratele său Sofronie, încît nu mai poate fi vorba de 1601, cum dă autoarea, după Sorin Ulea, renunțînd la datarea proprie cu anul 1606, apărută în lucrarea în colaborare, din 1958.

ALEXE NU ESTE ALEXANDRU

În ce privește pe Alexe, unul din fiii lui Ieremia Movilă, zugrăvit în tabloul votiv înaintea ultimelor două fete, am arătat că, după marele istoric N. Iorga, acest Alexe a murit de copil în Polonia, iar poziția lui în rîndul copiilor din tabloul votiv explică suficient că este altul decît Alexandru care s-a născut mult după 22 iulie 1596, data terminării zugrăvirii Suceviței [6]). În adevăr, Alexe fiind zugrăvit, în ordinea naşterii, înainte de Stana (Ana) şi de Samfira, aceasta din urmă moartă la 7 martie 1596, — înseamnă că, dată fiind vîrsta celorlalți copii, în raport cu Irina, fiica cea mai mare a lui Ieremia, el, Alexe, s-a născut prin 1591-1592 [7]). Deci, Alexandru, născut după 1600, înaintea lui Bogdan, — cel din urmă dintre copiii lui Ieremia Movilă — este altul decît Alexie mort în Polonia, la o vîrstă foarte fragedă.

Astfel apare greşită identificarea lui Alexe cu Alexandru, care în adevăr se naşte înainte de 5 iunie 1601.

Rugăciunea ctitorilor este o confuzie mai veche pe care o fac şi Sorin Ulea şi I. D. Ştefănescu asupra momentului liturgic pe care l-am identificat eu şi îl dovedesc şi cu inscripția cărții de pe preastolul în fața căruia stă îngenunchiat mitropolitul Gheorghe Movilă şi tatăl său, monahul Ioanichie Movilă. Deci, nu este *„ilustrarea punctului de vedere mistic al celor doi prelați ctitori ai Suceviței"*, ci un moment euharistic, identificat prin inscripția slavonă de pe cartea aşezată pe preastolul din față, din care se mai citesc cuvintele: ЖЕРТВЫ... ХВАЛЕНІЯ din textul întregit astfel МЛСТИ МИРА ЖЕРТВЫ ХВАЛЕНІЯ (mila păcii, jertfa laudei).

Este momentul cînd la Liturghie preotul rosteşte: „Să luăm aminte, sfînta jertfă în pace a o aduce", iar poporul răspunde: „Mila păcii jertfa laudei".

În concluzie, cartea este bine scrisă dar nu este în curent cu toată bibliografia, din care pricină are mari lipsuri, şi anume:

1. *Ctitorii:* Theodosie Barbovschi nu este ctitor fondator la Sucevița, ci un donator ca mulți alții.

2. *Zugravii:* Insemnarea care dă

---

4. M. A. Musicescu şi M. Berza, *Mănăstirea Sucevița*. Buc. 1958, p. 147. Cf. V. Brătulescu, *Elemente profane în pictura religioasă*, în Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, aprilie-iunie, 1934, p. 64; 168, nota 3; p. 185-186.

5. Victor Brătulescu, *Pictura Suceviței şi datarea ei* (vezi nota 2).

6. *Ibidem*, p. 218-226.

7. M. A. Musicescu, o. c., p. 23; Victor Brătulescu, o. c., p. 218, 226.

numele celor doi zugravi români, Ion şi fratele său Sofronie, indicaţi de autoare fără citarea izvorului, cuprinde şi data terminării zugrăvelilor de la Sucevița: 22 iulie 1596, nu 1601, cum admite acum autoarea, renunţînd la datarea propusă în 1958: 1606.

3. *Data zugrăvelilor Suceviței.* Autoarea renunţă la datarea propusă din 1958, arătată ca fiind anul 1606, în lucrarea scrisă în colaborare cu M. Berza: „Mînăstirea Sucevița", — şi acceptă datarea lui Sorin Ulea: 1601, infirmată de însemnarea de mai sus cu numele zugravilor şi data terminării zugrăvirii Suceviței.

4. *Alexe*, fiul lui Ieremia Movilă, zugrăvit în 1596, nu este aceeaşi persoană cu Alexandru — alt fiu al lui Ieremia — acesta din urmă fiind născut după zugrăvirea Suceviței, în anii 1600-1601.

*

Cu aceste îndreptări pe care le aşteptăm la o nouă ediţie, cartea închinată Suceviței va putea aduce un real serviciu vizitatorilor şi specialiştilor în istoria artei şi în istoria patriei şi, bine înţeles, chiar teologilor.

Prof. VICTOR BRĂTULESCU

S. Oertwig, **CĂLĂTORIE PRIN ORAŞE DISPĂRUTE. O INCURSIUNE ÎN DOMENIUL ARHEOLOGIEI.** In româneşte de Virgil Cîndea. Introducere de acad. Em. Condurachi. Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1966, 192 p.

Autorul ne conduce prin cetăţi, oraşe şi imperii dispărute de mult: strălucitele civilizaţii din Orientul apropiat, Extremul Orient, bazinul Mediteranei şi America precolumbiană.

Ca primă parte a lucrării sale — în cele trei capitole — autorul şi-a ales aşezările dintre Tigru şi Eufrat, care reprezintă cele mai vechi documente de viaţă omenească; unul dintre cele mai însemnate momente ale istoriei culturii universale înainte de mileniul al IV-lea î. e. n. Interesant de subliniat este că, pînă nu de mult, aşezările, istoria şi cultura mesopotamiană erau considerate ca «legende biblice». Prin descoperirea oraşului Ur, s-au găsit imprimate numele şi titlurile regelui Ur-Nammu, care a domnit în jurul anului 2050 î. e. n. Templul unde se celebra cultul zeului Nannar — sumerian — avea cîteva sute de trepte şi poziţii deosebite, fiind acoperit de o cupolă aurită. Autorul afirmă împreună cu arheologii cercetători, că despre treptele acestui templu — un adevărat «munte al zeilor» — aminteşte visul patriarhului Iacov: «Iată o scară era rezemată pe pămînt şi vîrful ei atingea cerul şi iată îngerii Domnului se suiau şi se pogorau pe dînsa». In listele de regi sumerieni «reapare veşnic ca un uriaş hotar potopul cel mare, cataclism căruia îi supravieţuia sumerianul Utnapistim-Noe, din istorisirea biblică» (p. 32). Sumerienii au creat cea mai veche arhitectură monumentală şi pictură, cunoscută pînă acum. Arheologul Charles Leonhard Walley afirmă că «civilizaţia noastră îşi trage rădăcinile de la acest popor sumerian», care a trăit acum 4500 de ani în sudul Mesopotamiei. Datele furnizate de arheologia biblică, cu privire la civilizaţia şi cultura popoarelor dintre Tigru şi Eufrat, se dovedesc prin zecile de mii de documente arheologice. Cel mai mare stat comercial şi juridic a fost sub Hammurabi, care a unit popoarele sumeriene, akkadiene şi babiloniene într-un mare imperiu, cu capitala în Babilon. Puterea conducătorilor Mesopotamiei s-a dovedit şi sub domnia regilor asirieni, Tiglat Pilesar I, Assurnassirpal al II-lea, Salmanassar al III-lea, Tiglath Pilesar al III-lea (745-727 î. e. n.). Acesta din urmă, scrie în cartea a doua a Regilor, a subjugat Babilonul şi i-a adus şi pe israeliţi în Asiria. Bibliotecile descoperite în regiunea Ninive au fost principalul izvor al scrierii cuneiforme. Din textele tăbliţelor se desprinde fondul cultural al vremii. Printre sutele de documente literare s-a descoperit şi epopeea lui Ghilgameş; ca şi textul asirian al legendei potopului. Nabucodonosor al II-lea (605-561 î. e. n.) a construit «cea mai mare strălucire, unul dintre cele mai mari oraşe» pe care le-a purtat vreodată pămîntul: *Babilonul.* Intre ruinele acestuia s-a descoperit şi *Turnul lui Babel* — amintit în Biblie —, „*al căruia înălţime avea să atingă cerul*". Nabucodonosor scrie că „*Etamenanki*" (aşa se chema turnul) avea cărămizi albastre, smălţuite.

Acest turn era colosul de lut, cu picioare, asemănător celui apărut în visul regelui Nabucodonosor, tălmăcit de Daniil. Babilonienii au adus o contribuţie considerabilă la istoria culturii. De la ei avem: calendarul lunar, cele 12 luni ale anului, sistemul unitar de măsură, calcularea timpului, dreptul public. Istoriografia babiloniană şi studiul sistematic al limbii au jucat un rol important pînă la noi.

Autorul se ocupă şi de civilizaţia din *India* prezentînd descoperirile făcute la marile oraşe — Harappa şi Mohenjo-Daro. Acesta s-a dovedit a fi «cel mai vechi oraş apărut înaintea ochilor noştri, pînă astăzi», vădind un «rafinament al unei arte foarte evoluate».

Sub titlul *Mumii sub măşti de aur*, Oertwig ne redă, în mic, descoperirile arheologice din Egipt, cu piramidele enorme, unde «şi-au găsit lăcaşul de veci peste treizeci de regi, iar în mormînt i-au întovărăşit comori de aur, argint, nestemate şi opere de artă». In cripta lui Tutank-Amon şi a soţiei sale, s-au găsit cele mai scumpe obiecte ale Egiptului antic, lucrări care ating perfecţiunea artistică. Obiectele acestea reprezentau pentru arheologie «monumente de o valoare nepreţuită pentru istoria artei egiptene din vremea noului regat (1555-1080 î. e. n.)». Piesele lucrate în aur ale sicriului şi tronului, podoabele şi obiectele uzuale demonstrează perfecţiunea artistică egipteană, nemaiîntîlnită pînă atunci.

In stîncile de la Iagilikaya şi în alte regiuni din Asia Mică s-au descoperit reliefuri enigmatice de proporţii uriaşe, care împreună cu tăbliţele de lut, scrise în caractere cuneiforme, fac dovada existenţei statului hittit, cu capitala în Hattusa, deseori citat în Vechiul Testament. Civilizaţia, arta războiului şi mai ales meşteşugul în fier, i-a făcut pe hittiţi să fie înaintea altor popoare în Orient. Insuşi Ramses al II-lea, care avea şi fier, în Egipt, dar mai puţin, cere regelui hittit fier pentru vistieria lui.

Cu aproape trei mii de ani î. e. n., triburile horezmiene — regiunea Amu-Daria din Asia Centrală — se îndeletniceau cu metalurgia bronzului, creşterea vitelor şi agricultura. In săpăturile făcute de academicianul Tolstor — 1937 — s-au găsit şi urme de frescă în sala tronului de la Toprak-Kalà. Horezmul este amintit în Cartea Regilor.

Săpăturilor şi descoperirilor arheologice din Grecia homerică — Troia, Micene şi Tirint, autorul le închină două capitole. In cultura şi arta miceniană s-au descoperit măşti de aur, plăci de aur bogat ornamentate, brăţări şi cercei de aur, un sceptru îmbrăcat în aur, vase de argilă, bronz şi argint care întrec cu mult cultura altora. Picturi colorate împodobeau pereţii caselor din Tirint. «Ceramica din Creta este aproape perfectă». «Pe fond negru sînt pictate fişii subţiri albe, galbene, portocalii sau roşii, mai întîi în linii drepte, apoi în spirale şi curbe, în modele impresionante, cu tendinţe de sobrietate».

Capitolul descoperirilor de pe coasta mediteraniană, este întregit cu acela al antichităţilor, conservate din Campania romană din golful Neapole: Pompei, Herculanum şi Stobiae. Peste tot se vorbeşte de frescele care împodobeau casele: picturi murale, diferite şi multe «care au deslănţuit un conflict înverşunat între savanţi». Pompeiul este un centru de studiu pentru cercetarea istoriei antice şi a istoriei artelor.

Ultimele trei capitole ale cărţii lui Oertwig ne călăuzesc în labirintul civilizaţiilor precolumbiene, din cele două Americi. Conchistadorii spanioli au descoperit aici cele mai vechi monumente ale aztecilor, mayaşilor şi incaşilor. Din descoperirile care s-au făcut s-a ajuns la constatarea că pe întregul continent a fost o cultură străveche, ca şi în aşezările dintre Tigru şi Eufrat şi în bazinul mediteranian şi în aşezările din Asia. Aztecii nu ştiau să obţină şi să prelucreze fierul; în schimb lucrau diferite obiecte «cu mare fineţe în aur şi argint», iar cuprul era întrebuinţat «în mică măsură la fabricarea metalelor». S-au descoperit temple — piramide de 65 m. înălţime. Aztecii au preluat o civilizaţie mai veche, cea a *olmecilor şi toltecilor*, dezvoltînd-o. In junglă s-au descoperit peste 400 oraşe ale mayaşilor, care au plecat din ele, din cauza foametei, spre regiuni cu ploi. Ei au ridicat o statuie zeului ploii Cuculcan. Pe coasta occidentală a Americii de Sud, din munţii Anzi şi pînă în Chili, portul Valparaiso, trăiau *incaşii* (indienii sudamericani), care în secolul al XVI-

lea aveau comori artistice de aur şi de argint «printre cele mai frumoase şi mai fine din lume». Sala mare din templul Zeului Soarelui era acoperită cu plăci de aur şi pietre preţioase ; pomii, boschetele şi plantele din grădina templului erau din aur curat. Aristocraţia «credea într-o fiinţă supremă invizibilă şi prezentă».

La sfîrşitul lucrării sale, Oertwig este entuziasmat de noile descoperiri şi-şi pune o deosebită încredere în viitor, cînd «porţi, temple şi palate noi vor fi descoperite în deşert şi în stepă», ca cele din Rhodesia, din sudul Africii, pe care unii le-au considerat drept ruinele cetăţii Ofirului din Biblie.

Cartea lui Oertwig are un stil curgător şi atrăgător. Este ilustrată cu hărţi, figuri, planuri, piese ceramice, imagini şi fresce care uşurează expunerea şi o documentează.

Pr. M. MĂNUCĂ

Victor Cheresteşiu ; **ADUNAREA NAŢIONALĂ DE LA BLAJ, 3-5 (15-17) MAI 1848. Începuturile şi alcătuirea programului revoluţiei din 1848 din Transilvania.** Bucureşti, Editura politică, 1966. 671 p.

Volumul de faţă reprezintă prima lucrare de sinteză din istoriografia noastră, consacrată exclusiv studierii unuia din cele mai importante evenimente din istoria românilor transilvăneni. Avînd la îndemînă un bogat material de arhivă, în bună parte inedit, cules atît din ţară cît şi din străinătate, presa vremii, ca şi o serie de lucrări memorialistice, V. Cheresteşiu prezintă – în cele cinci capitole ale lucrării – aspiraţiile naţionale ale românilor din Transilvania, împletite cu cele sociale – adunarea de pe Cîmpia Libertăţii fiind momentul istoric în care acestea au fost contopite într-un program de luptă şi, totodată, punctul de plecare pentru noi mişcări revoluţionare.

După o succintă analiză a cadrului european în care a izbucnit revoluţia din 1848, autorul se ocupă de analiza situaţiei sociale, economice şi politice a Transilvaniei în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Sînt relevate apariţia şi dezvoltarea unor elemente specifice orînduirii capitaliste, iar în strînsă legătură cu acestea ascensiunea burgheziei, care, în lupta ei pentru reforme sociale şi politice, manifestă o mare slăbiciune ce consta în diviziarea pe naţionalităţi şi, astfel, conflictele ivite pe teme naţionale au făcut să fie lipsită de omogenitate. Cea mai avansată pătură din sînul ei o constituiau intelectualii, care prin scrierile lor au supus la aspre critici edificiul absolutist-feudal.

In continuare, V. Cheresteşiu evidenţiază rolul intelectualilor români, care au continuat la un nivel mai înalt şi cu intensitate mai mare activitatea Şcolii ardelene în scopul afirmării naţionalităţii române. Pentru trezirea conştiinţei naţionale ei au folosit cel mai eficace mijloc: presa. In paginile *Gazetei Transilvaniei* şi a *Foaiei pentru minte, inimă şi literatură*, datorită spiritului luminat al lui G. Bariţ şi colaboratorilor lui, ideile despre importanţa culturii şi limbii naţionale, despre asuprirea iobagilor, despre dreptul fiecărui popor la o viaţă proprie, au ocupat un însemnat loc. Presa română din Braşov, la care se adaugă şi *Organul luminării* din Blaj al lui T. Cipariu, au stat – după cum relevă autorul – în fruntea luptei împotriva politicii de deznaţionalizare dusă de conducătorii mişcării liberale maghiare, care, fiind adepţii transformării burgheze a ţării pe calea reformelor, au făcut să primeze ideea că în Ungaria nu poate fi decît o singură naţiune, o singură limbă – cea maghiară – naţionalităţile urmînd să dispară treptat.

Reformiştii din Transilvania, în vederea întăririi dominaţiei asupra populaţiei în majoritate români (din 4.000.000 locuitori, 2.500.000 erau români) şi pentru «salvarea» elementului maghiar preconizau unirea cu Ungaria, lucru pe care l-au şi cerut la întrunirea de la Cluj din 23 martie printr-un manifest, după ce dieta de la Pojon votase, la 18 martie 1848, între alte legi, alipirea la Ungaria a ţinutului Partium şi a Transilvaniei.

Inceputurile revoluţiei în Transilvania sînt marcate printr-o serie de manifestaţii la Oradea, Arad, Timişoara, Cluj, Baia Mare, îndreptate împotriva absolutismului habsburgic.

Intelectualii români din Cluj, Blaj, Tg. Mureş, Braşov, Abrud,

ţin consfătuiri, consultîndu-se asupra evenimentelor şi a celor ce trebuiau de făcut pentru naţiunea română. Astfel, la întrunirea din 26 martie de la locuinţa din Tg. Mureş a lui Avram Iancu, se hotărăşte ca avocaţii, profesorii din Blaj, canceliştii şi reprezentanţi ai ţăranilor să se adune de Duminica Tomii la Blaj. Tot ei organizează adunări populare în Munţii Apuseni, Abrud, Bistra şi în alte localităţi, unde este prezentat proiectul unei petiţii, care urma să fie citit prin sate şi în care se cerea repunerea în drepturi a românilor.

Pentru înăbuşirea frămîntărilor ţăranilor, care au început să refuze prestarea robotelor, să ocupe şi să împartă pămînturile alodiale ale nemeşilor şi care au căpătat aspect naţional acolo unde satele erau româneşti iar proprietarii maghiari, au intervenit atît armata regulată, cît şi gărzile naţionale maghiare, create în urma unui decret al lui Kossuth, în care s-au înrolat nemeşii împreună cu slujitorii lor.

Execuţiile şi prigonirile din satele româneşti, publicarea statariului de către guvernatorul Transilvaniei, Teleki, neacordarea unui minim de înţelegere cererilor naţionale ale românilor, urmărirea şi arestarea unor intelectuali români, au făcut ca problema naţională să intre într-o fază şi mai acută.

Contradicţiile interne ale revoluţiei maghiare – subliniază pe bună dreptate autorul – au dus la imposibilitatea creării unui front revoluţionar unit, iar pentru a diviza şi mai mult forţele şi a cîştiga de partea ei pe români şi slavi, curtea vieneză a proclamat o constituţie la 25 aprilie, în care se vorbea de drepturi egale pentru naţiunile monarhiei, manevră care i-a reuşit.

In ciuda eforturilor autorităţilor de a-i împiedica, ţăranii au răspuns în număr destul de mare la chemarea lansată de intelectualii români la adunarea din Duminica Tomii de la Blaj (30 aprilie, 1848). Cu acest prilej au vorbit Al. Papiu Ilarian, Avram Iancu, I. Buteanu, S. Bărnuţ, despre scuturarea jugului social şi naţional al românilor. Pentru evenimentele ce au urmat, această adunare a avut o deosebită importanţă, demonstrînd ţărănimii că nu este singură în lupta pentru sfărîmarea jugului iobăgiei, că are de partea ei pe intelectualii români, din rîndul cărora şi-a ales conducătorii, iar aceştia şi-au dat seama de forţa nebănuită pe care o are poporul.

Desfăşurarea adunării naţionale de la Blaj din 3-5 mai 1848 şi însemnătatea ei sînt prezentate de V. Cheresteşiu în ultimele două capitole ale volumului.

Urmărind să împiedice ţinerea adunării din 30 aprilie, guberniul transilvănean a făcut promisiunea că va îngădui cîte un sobor pentru fiecare din confesiuni, la care să participe numai protopopii şi cei mai învăţaţi oameni din popor, cu scopul de a nu da posibilitate românilor să ia o poziţie comună în revendicările lor naţionale şi sociale.

Incă din preziua adunării, înfruntînd măsurile restrictive ale guberniului, delegaţii ţăranilor din toate colţurile Transilvaniei au umplut cîmpia Blajului. Pentru a participa la adunare, din Principatele române sosesc profesorii ardeleni A. T. Laurian, V. Maiorescu, Ion Axente, iar din Braşov, unde erau refugiaţi după evenimentele din martie, vin moldovenii C. Negri, Gh. Sion, P. Cazimir, N. Ionescu, Al. Russo, L. Roseti şi alţii.

Adunarea din 3/15 mai se deschide în faţa catedralei din Blaj. După ce s-a hotărît ca şedinţele ei să aibă loc în cîmp, în locul numit Rîtul grecilor, care de altfel a şi luat numele de Cîmpul Libertăţii, în faţa celor aproximativ 40.000 de participanţi, Bărnuţ anunţă programa adunării prin care, între altele, se declară naţiunea română de sine stătătoare. Apoi s-a trecut la depunerea jurămîntului faţă de împărat, a cărui formulă cuprindea: susţinerea şi apărarea cauzei naţionale române, apărarea legilor şi limbii române, conlucrarea la desfiinţarea iobăgiei şi altele. A doua zi, A. T. Laurian a prezentat şi explicat mulţimii petiţia naţională alcătuită din 16 puncte. In afară de proclamarea românilor ca naţiune independentă, ea, prin reprezentanţii ei fiind în măsură să se pronunţe în problema unirii Transilvaniei cu Ungaria şi o serie de cereri cu caracter general pe linia dezvoltării burgheze şi naţionale a ţării, în petiţie au fost trecute abolirea iobăgiei şi instituirea de comisii pentru cercetarea răpirilor de pămînt de la ţărani de către nemeşi. Cu toate că nici unul din punctele petiţiei nu a fost înfăptuit – con-

cluzionează autorul – adunarea neputînd schimba cu nimic situaţia politică şi socială a românilor, totuşi ea a făcut ca naţiunea română din Transilvania să se afirme, reclamîndu-şi dreptul de egalitate cu celelalte naţiuni. In atmosfera de entuziasm general, care a dominat adunarea, s-a cimentat legătura între intelectualii patrioţi şi masa largă a poporului, în sînul căruia au aprins flacăra naţională. Caracterul ei revoluţionar rezidă în faptul că mii de ţărani s-au adunat la Blaj ca să hotărască asupra soartei lor.

Planul lucrării bine alcătuit, a facilitat prezentarea cu minuţiozitate şi discernămînt critic a bogăţiei de material faptic într-un tot unitar, avînd drept rezultat o carte de înaltă ţinută ştiinţifică, în care V. Cheresteşiu pune într-o lumină reală unul din cele mai importante evenimente din istoria Transilvaniei, asupra căruia, în trecut, au existat atîtea controverse şi denaturări.

M. ADRIAN

E. D. Tappe, **DOCUMENTS CONCERNING RUMANIAN HISTORY (1427-1601)**, collected from the British Archives by ~ , **(Documente privitoare la istoria României (1427-1601)**, culese din arhivele engleze), London, The Hague, Paris, Mouton et Co., 1964, 162 p.

Prof. E. D. Tappe de la Institutul de studii slave şi est-europene de la Universitatea din Londra, cunoscut cercetător al trecutului ţării noastre, publică în cadrul volumului ce-l prezentăm un număr de 218 documente privitoare la istoria României, culese din arhivele britanice. Investigarea arhivelor engleze s-a făcut sporadic şi parţial de către istoricii noştri din trecut. N. Iorga, neobositul culegător de documente din arhivele străine, a semnalat marea însemnătate a cercetării arhivelor britanice, fiind convins că trebuie să conţină un preţios material documentar cu privire la Imperiul Otoman şi la celelalte ţări din sud-estul Europei.

Este meritul prof. E. D. Tappe de a fi întreprins munca anevoioasă de depistare şi publicare a celui mai vechi material documentar existent în arhivele engleze cu privire la Ţările Române.

Cercetătorul englez şi-a cules materialele din Arhivele de Stat britanice (The Public Record Office), British Museum, Bodleian Library şi din alte biblioteci publice şi arhive particulare.

Pentru depistarea documentelor din arhivele particulare E. D. Tappe s-a folosit de Indexurile Rapoartelor Comisiei manuscriselor istorice, iar pentru publicarea materialelor din «The Public Record Office», fondul Actelor de Stat ale Turciei, perioada 1589-1601, s-a ajutat de transcrierile făcute înaite de cel de al doilea război mondial de către D. N. Ciotori, ataşatul cultural al legaţiei române din Londra. Aceste transcrieri se află în prezent la Institutul Universitar Român din Paris.

Limitele cronologice ale culegerii de documente editate de E. D. Tappe sînt 1427 – data celui mai vechi document privitor la Ţările Române găsit la Londra – şi 1601, anul morţii lui Mihai Viteazul. Repartizarea materialului în cadrul acestei perioade este inegală. Din cele 218 documente ale colecţiei numai 2 se ocupă de secolul al XV-lea, 23 privesc prima jumătate a sec. al XVI-lea, 83 de documente se referă la cea de a doua jumătate a secolului al XVI-lea pînă la domnia lui Mihai Viteazul şi mai bine de jumătate acoperă domnia acestuia. Explicaţia acestui fapt se găseşte în interesul crescînd al Angliei începînd cu ultimele două decenii ale sec. al XVI-lea pentru Imperiul Otoman şi, în general, pentru ţările Europei de Sud-Est.

Majoritatea documentelor din volumul editat de E. D. Tappe sînt scrise în engleză, 18 în latină, 23 în italiană şi numai 2 în franceză.

Proveniența documentelor explică şi limba utilizată în scrierea lor. Cele care provin de la diferiţi demnitari laici sau înalţi clerici de la curţile din Răsăritul Europei sînt scrise în limba latină sau italiană. Incepînd din anul 1582 cînd regina Angliei acordă rangul de agent diplomatic englez la Poartă lui William Harborne, un membru al nou formatei Companii a Levantului, predomină în colecţie documentele scrise în engleză, care nu fac decît să reproducă extrase din rapoartele acestui ambasador şi a succesorilor săi la Constantinopol.

Primul document al volumului editat de E. D. Tappe poartă dată de 13 octombrie 1427 şi menţioneaza

pe un comite Paul «de Valache in partibus Grecie», care după ce a fost izgonit de turci din ţara sa află adăpost şi întreţinere la curtea Angliei. (p. 17, doc. 1.) N. Iorga cunoştea această informaţie, din alte surse, şi o aminteşte într-o lucrare a sa [1]).

Urmează apoi reproducerea relatărilor pelerinului William Wey privitoare la campania otomană din anul 1462 împotriva Ţării Româneşti şi la victoriile voievodului Vlad Ţepeş, cunoscute parţial de către istoricii noştri [2]).

Documentele care vin în continuare, pînă la data stabilirii unei reprezentanţe engleze la Constantinopol, furnizează informaţii complementare sau de confirmare referitoare la legăturile lui Radu de la Afumaţi şi Petru Rareş cu Ioan Zapolya, cu privire la campania sultanului Soliman Magnificul din anul 1538 împotriva lui Petru Rareş, la numirea lui Alexandru Lăpuşneanu în scaunul Moldovei, la luptele dintre Radu Ilie şi Mircea Ciobanul pentru tronul Munteniei (p. 24-32, doc. 10-29).

Prezintă interes ştirile cuprinse în două rapoarte din 22 şi 23 decembrie 1561, de la Viena, cu privire la izgonirea lui Al. Lăpuşneanu de către Despot (p. 33-35, doc. 33-34). In primul raport se menţionează că Alexandru Lăpuşneanu a pierdut pe cîmpul de luptă întreaga muniţie, piesele de artilerie şi 11 care cu bani, tezaurul domnitorului, care toate au căzut în mîinile lui Despot Vodă. Acesta a acordat după bătălie suma de 60.000 coroane cîtorva din prieteni şi ostaşi pentru merite în luptă. Un alt raport din 31 august-15 septembrie 1563 explică prăbuşirea lui Despot prin politica confesională dusă de el în Moldova (p. 36, doc. 40).

Nu lipsit de interes este memoriul adresat senatului veneţian de Girolamo Lippomano, în cursul anului 1574 (p. 39-41, doc. 49), care se arată a fi foarte bine informat asupra situaţiei din Moldova şi a circumstanţelor care au dus la căderea ţării sub jugul turcesc.

Documentul furnizează date preţioase cu privire la raporturile politice dintre Moldova şi Polonia în secolele XV-XVI.

Spre sfîrşitul secolului al XVI-lea, Anglia îşi face apariţia ca factor important în bazinul oriental al Mării Mediterane. Creşterea comerţului englez în Levant a determinat diplomaţia britanică să acorde un interes sporit evenimentelor din Europa Răsăriteană şi de Sud-Est. Fondarea unei agenţii britanice la Constantinopol este strîns legată de dezvoltarea Companiei Comerciale a Levantului, iar ambasadorii Angliei la Poartă erau consideraţi drept agenţii acesteia [3]).

Este semnificativ faptul că William Harborne, cel dintîi reprezentant diplomatic englez pe lîngă Poartă, era un membru al amintitei Companii. Rapoartele sale cu privire la Ţările Române sînt deosebit de interesante. Menţionăm în special pe cel din 15 şi 28 iulie 1583 către Sir Francis Walsingham, în care W. Harborne vorbind despre originea lui Petru Cercel, domnitorul Munteniei, spune că ar fi un grec sărac din Moreea, pe numele său adevărat Alexandru, care s-ar fi prezentat regelui Henric al III-lea al Franţei, atunci cînd acesta fugea din Polonia, dîndu-se drept fiul lui Pătraşcu cel Bun şi ar fi cîştigat apoi treptat protecţia şi sprijinul regelui Franţei pe lîngă Poartă pentru obţinerea scaunului domnesc al Ţării Româneşti (p. 44, doc. 56).

Această informaţie, cu toate că ambasadorul englez trecea drept o persoană bine informată, nu poate fi acceptată.

E demn de relevat faptul că pretendentul la scaunul Ţării Româneşti considera necesar să-şi asigure, pe lîngă concursul Franţei şi sprijinul Angliei, a cărei influenţă la Constantinopol era în continuă creştere. Culegerea de documente pe care o prezentăm conţine de asemenea unele informaţii inedite, care lămuresc originea tratatului comercial din 27 august 1588 dintre Moldova şi Anglia. Se ştie că în

---

1) N. Iorga, *Histoire des relations anglo-roumaines*, Iaşi, 1917, p. 6, vezi şi ediţia engleză *A. History of Anglo-Roumanian relations*, Bucureşti 1931, p. 6.

2) Francisc Pall, *Notes du pelerin William Wey à propos des opérations militaires des Turcs en 1462*, în Revue Historique du Sud-Est Européens, Bucureşti, XXII, (1945), p. 264-266.

3) I. I. Podea, *A. Contribution to The Study of Queen Elisabeth's Eastern Policy (1590-1593)* în Mélanges d'Histoire Génerale, vol. II, Cluj, 1938, p. 423.

negocierile purtate în acest scop de Petru Şchiopul cu regina Elisabeta un rol important a avut marele postelnic Bartolomeo Brutti. Un fapt necunoscut pînă în prezent şi relevat de colecţia editată de Tappe este scrisoarea în italiană adresată de Bartolomeo Brutti reginei Angliei, la 1 iunie 1587, în care acesta oferă reginei serviciile sale şi pe ale suveranului său, Petru Şchiopul (p. 50, doc. 54). In anul următor domnitorul moldovean acorda primul privilegiu comercial negustorilor englezi, interesaţi în folosirea drumurilor comerciale care treceau pe teritoriul Moldovei şi care legau M. Baltică de M. Neagră [4]).

La 29 august 1590 Brutti reînnoieşte fidelitatea sa faţă de Regina Elisabeta într-o altă scrisoare (p. 57, doc. 79).

Răspunsul Reginei Angliei din 2 octombrie 1590, scris în limba italiană, considerat intruvabil de istoricii noştri [5]), apare reprodus în întregime în volumul lui E. D. Tappe (p. 58-59, doc. 80).

Date interesante cuprind o serie de documente, datate între 8 februarie şi 2 octombrie 1592, care reproduc extrase din rapoartele succesorului lui William Harborne la Constantinopol, Sir Edward Barton (p. 60-62, doc. 85-87). Acest influent reprezentant al reginei Angliei pe lîngă Poartă a susţinut cu mult succes candidatura lui Aron Vodă la tronul Moldovei.

Prin sprijinul politic şi financiar al ambasadorului britanic, Aron Vodă reuşeşte să capete domnia Moldovei, obligîndu-se în schimb la restabilirea protestantismului în ţara sa, unde acesta fusese abolit în favoarea iezuiţilor, sprijiniţi de postelnicul Bartolomeo Brutti. Intr-adevăr, aşa după cum reiese din rapoartele lui Edward Barton din 26 august şi 9 septembrie 1592 (p. 61-62, doc. 86) şi din scrisoarea datînd din 21 aprilie 1594, de la Iaşi a unui emisar al ambasadorului britanic în Moldova, Thomas Wilcox (p. 68-69, doc. 102) Aron Vodă a anulat măsurile de intoleranţă confesională impuse de Petru Şchiopul şi a restabilit libertatea cultului protestant în Moldova, restituind reformaţilor bisericile ocupate în mod abuziv de iezuiţi.

Informaţiile furnizate în această privinţă de culegerea de documente pe care o prezentăm vin să confirme şi să completeze fapte cunoscute istoriografiei româneşti [6]).

Cea mai mare parte a documentelor cuprinse în volum se referă la perioada domniei lui Mihai Viteazul şi la lupta antiotomană a Ţărilor Române, din anii 1594-1601, aşa cum se reflectă în rapoartele ambasadorilor englezi la Constantinopol, E. Barton şi H. Lello.

La 30 noiembrie 1594 E. Barton înştiinţează prin raportul său pe secretarul de stat englez Burghley despre încheierea alianţei între Aron Vodă, Mihai Viteazul şi Sigismund Bathory, principele Transilvaniei şi despre revolta lor faţă de Poartă (p. 72-74, doc. 109). Rapoartele sale între 12 februarie şi 22 noiembrie 1595 (p. 76-100, doc. 114-145), relatează despre incursiunile lui Mihai la Sudul Dunării, despre înfrîngerea turcilor la Vidin de către domnitorul român şi despre marea campanie otomană din anul 1595 împotriva Ţării Româneşti. Descriind la 7 noiembrie 1595 secretarului de stat, Sir Thomas Heneage, dezastrul suferit de Sinan Paşa în Muntenia, Barton, care manifesta o simpatie deschisă faţă de turci, scrie: «...este un lucru demn de mare consideraţie şi de faimă veşnică, că ceea ce aşa de mulţi împăraţi, regi şi principi n-au putut aspira să împlinească a reuşit un Mihai, cel mai din urmă şi mai sărac dintre toţi ducii, anume să biruiască forţele sultanului...» (p. 98, doc. 133). Cîteva date noi referitoare la mediaţia patriarhului Alexandriei, Meletios Pigas, între turci şi Mihai sînt cuprinse în rapoartele ambasadorului Barton către secretarul de stat Sir Robert Cecil din 9 martie – 4 aprilie 1597 (p. 113, doc. 151-153). Menţionăm în această privinţă prezenţa în volum a unei copii, în italiană, după scrisoarea adresată de Mihai Viteazul patriarhului Alexandriei, la 11 februarie 1597, în care acesta solicita sprijinul patriarhului pentru negocierea păcii între dînsul şi turci (p. 110-112, doc. 149).

O serie de rapoarte ale urmaşului lui E. Barton la Poartă, Henry Lello, din intervalul 1 aprilie 1598-26 octombrie 1601, ne infor-

4) Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria românilor*, vol. III, 1.—, Bucureşti 1880, p. 108, nr. CXIV.

5) I. I. Podea, op. cit. p. 411.

6) N. Iorga, *op. cit.*, p. 17-18; I. I. Podea, *op. cit.*, p. 456-464.

meazã cît era haraciul Ţării Româneşti trimis de Mihai Porţii (10 poveri de cîte 10.000 de ducaţi – p. 111, doc. 165); ne relatează despre noi incursiuni şi atacuri ale domnitorului muntean împotriva turcilor la sud de Dunăre (p. 122–128, doc. 169–186), despre confirmarea sa de către Poartă ca principe al Transilvaniei şi a fiului său, Nicolae Pătraşcu, ca domn al Ţării Româneşti (p. 131, doc. 194, 195), despre tributul global trimis de Mihai Viteazul Porţii, pentru cele trei ţări româneşti (90.000 de ducaţi – p. 135, doc. 203) şi, în sfîrşit, despre înfrîngerea lui Mihai şi uciderea sa mişelească pe cîmpia Turzii (p. 137–144, doc. 207–217).

Gravitatea perspectivelor deschise de înfrîngerea lui Mihai Viteazul, a fost just sesizată de ambasadorul britanic la Constantinopol, H. Lello, care la 3 noiembrie 1600 scria secretarului de stat Cecil: «Această prăbuşire a lui Mihai este de mare importanţă. El era foarte temut de ei (de Turci) şi fusese cauza ultimelor mari succese ale Impăratului, care acum scad în fiecare zi, căci din rapoarte reiese că n-a rămas nici o fortăreaţă în faţa turcilor pentru a merge direct la Viena. Excelenţa Voastră, poate judeca în ce pericol au intrat acele părţi ale creştinătăţii» (p. 138, doc. 207).

Ultimul document al colecţiei cuprinde o relatare a ambasadorului englez din 24 octombrie 1601 cu privire la înlocuirea de către turci a lui Simion Movilă cu Radu Mihnea în scaunul de domnie al Ţării Româneşti (p. 144–145, doc. 218).

Documentele din arhivele engleze privitoare la domnia lui Mihai Viteazul, publicate de E. D Tappe, sînt deosebit de folositoare istoriografiei române. Ele înzestrează pe istorici cu destule date noi, care lărgesc baza informativă a cercetărilor privind această perioadă.

Competenţa prof. E. D. Tappe a asigurat volumului de documente o ţinută riguros ştiinţifică. El a evitat retipărirea documentelor din Arhivele de stat britanice publicate mai înainte. Pentru documentele cunoscute şi publicate anterior se dau în subsol referiri bibliografice. Face excepţie în această privinţă scrisoarea palatinului de Bar, Stanislaus Golski către Petru Şchiopul, din 12 mai 1591, privind pregătirile unui pretendent la tron Lazăr, de a năvăli în Moldova (p. 59–60, doc. 82), document publicat deja în colecţia Hurmuzaki [7]).

Volumul recenzat cuprinde un material documentar preţios, care aduce o contribuţie valoroasă medievisticei române. El se integrează în profilul colecţiei Hurmuzaki, ca un volum britanic în seria documentelor externe ale acestei culegeri. Documentele culese de cercetătorul englez nu sînt lipsite de interes nici pentru istoriografia ţărilor din Răsăritul şi Sud-Estul Europei. Volumul de documente editat de E. D. Tappe dovedeşte, o dată mai mult, necesitatea explorării arhivelor străine, care pot să mai conţină material documentar referitor la istoria României. In acest sens, menţiunea prof. E. D. Tappe din prefaţa volumului său – că ar fi necesar de explorat actele din fondurile «State Papers Office», seria Poloniei, pentru secolul al XVI-lea, care ar putea conţine ştiri cu privire la Ţările Române – este o invitaţie pentru istoricii noştri de a continua frumoasa sa iniţiativă.

St. MĂRIEŞ AGAPI

Un important capitol din isoria dreptului românesc

Valentin Al. Georgescu, **PREEMŢIUNEA SAU DREPTUL DE PROTIMISIS ÎN ŢARA ROMÂNEASCĂ ŞI MOLDOVA.** Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 420 p.

Într-un interesant articol publicat în ziarul „Curierul de Iaşi“ din 14 iunie 1877, M. Eminescu îndemna studenţimea vremii sale să-şi consacre timpul liber studierii problemelor fundamentale ale culturii româneşti, ce puteau oferi un vast şi pasionant cîmp de activitate ştiinţifică. El se adresa în primul rînd studenţilor de la filologie, celor de la ştiinţe şi juriştilor. Pe aceştia din urmă îi sfătuia să-şi îndrepte atenţia către Istoria dreptului românesc, indicîndu-le şi cîteva subiecte de studiu: „Ce este embaticul? Ce-i instituţia răzăşilor? Care sînt foloasele şi defectele

7) Hurmuzaki, *Documente...*, vol. III. 1., Buc., 1880, p. 149 nr. CXXXV.

instituţiei breslaşilor? Cum erau organizate breslele şi ce puteri judecătoreşti aveau? Care sînt principiile de drept ale Obiceiului pămîntului? În ce măsură îl întîlnim în cronici şi în documente?

De acest articol — de la apariţia căruia au trecut aproape 90 de ani — şi de aceste probleme ne-am amintit, citind valoroasa monografie a profesorului universitar Valentin Al. Georgescu, intitulată „Preemţiunea în Istoria dreptului românesc..." alcătuită, aşa cum înţelegea şi Eminescu, prin folosirea, într-o largă măsură, „a cronicilor şi documentelor", dar şi a unei vaste bibliografii selective.

Desigur, Eminescu ar fi întrebat şi în această problemă — ca mai sus: „Ce este instituţia protimisisului şi care este evoluţia ei? În ce măsură studierea ei poate duce la reconstituirea unui însemnat capitol din legiuirea fundamentală românească a *Obiceiului pămîntului*? Care sînt foloasele şi care defectele protimisisului? Întrucît se reflectă el în operele juridice ale timpului"?

Sînt, toate acestea, şi multe altele, o sumă de probleme care au fost fericit rezolvate de către autorul monografiei de care ne ocupăm aici.

Istoria protimisisului este, în esenţă, istoria transmisiunii proprietăţii de-a lungul secolelor, istoria luptei pentru apărare, pe de o parte, şi acaparare pe de alta, a pămîntului, dusă pe toată scara societăţii româneşti din trecut, de la domnitor şi pînă la ultimul mic proprietar funciar.

După o scurtă incursiune în perioada Obştei agrare, autorul studiului urmăreşte problema protimisisului pe baza izvoarelor scrise care, de fapt, consemnează „Obiceiul" păstrat multe secole prin tradiţie. Primele documente care ne sugerează protimisisul sînt din secolul al XV-lea. Însă cele din a doua jumătate a secolului următor sînt din ce în ce mai expresive. Se ştie că protimisis sau preemţiune, înseamnă întîietate, precădere, preferinţă. Deci dreptul de întîietate al cuiva, de a prelua un bun funciar — în speţă pămîntul — aflat, dintr-o cauză oarecare, în situaţia de a fi transmis într-o altă stăpînire decît în aceea în care fusese.

În vechiul drept românesc (Obiceiul pămîntului), condiţiile în care un bun putea circula erau bine precizate. Aveau drept de întîietate la moştenire, danie, cumpărare, mai întîi rudele de sînge ale proprietarului bunului, apoi „megieşii împrejuraşi" şi în general „răzăşii de moşie", Clauzele acestea veneau de-a dreptul din „Obştea agrară", care le formulase pentru apărarea integrităţii domeniului ei. Dacă, totuşi, cu timpul aceste condiţii erau călcate, exista dreptul de răscumpărare, fie prin judecată, fie la o nouă transmisiune a bunului.

Cu timpul, prin diferenţierea societăţii în clase şi categorii sociale, fiecare din acestea căutau posibilităţi de ocolire a principiilor protimisisului. Domnul, ca orice boier, exercita protimisisul pentru averea sa, dar, cînd era vorba de acaparare, îl ignora. Biserica îşi deschisese şi ea o portiţă: dania către ea, trecerea înaintea oricărei alte „protimisiri". În sfîrşit, boierimea îşi crease multiple căi de ocolire a protimisisulul, prin abuzuri de tot felul.

Procesele iscate în jurul acestor abuzuri au dat naştere la o serie întreagă de documente în care s-au consemnat dezbaterile, procedura şi temeiurile juridice nescrise, pe baza cărora s-au dat hotărîrile. În acest fel, actele create au devenit izvor de cercetare pentru reconstituirea monografică a structurii unei instituţii de drept cutumiar care a dominat secolele trecute.

Cît de înrădăcinat era „Obiceiul pămîntului" se poate constata chiar după introducerea unor pravile bizantine în practica judecătorească din ţările noastre. În 1763, judecîndu-se un caz de nerespectare a protimisisului, s-a încheiat o anafora (raport, constatare), în care se arată că nu se „loveşte obiceiul cu pravila". Judecata trebuie însă să ţină seama de Obicei, căci „Obiceiul este cap de pravilă".

Totuşi, avîndu-se în vedere schimbările ce aveau loc în dezvoltarea societăţii, s-au emis cîteva hrisoave şi anaforale normative, prin care se precizau condiţiile de aplicare a protimisisului, într-un sens mai larg, ca un preludiu al desfiinţării lui formale, care s-a

întîmplat la jumătatea secolului al XIX-lea.

Monografia alcătuită de către profesorul Valentin Georgescu are multiple calităţi. Ea se impune în cultura juridică printr-un plan bogat şi o tratare la înalt nivel ştiinţific. Folosind un imens material documentar inedit şi o amplă bibliografie, cu un spirit critic dominant în întreaga lucrare, monografia protimisisului românesc prezintă un interes deosebit şi pentru istoria social-economică a ţării noastre.

Editura Academiei Republicii Socialiste România a făcut o alegere — ca în atîtea alte cazuri — dintre cele mai bune prin publicarea acestui amplu studiu al profesorului Valentin Georgescu.

De altfel, la începutul acestui an, cartea a fost premiată.

CONSTANTIN TURCU

Mircea Seche, **SCHIŢĂ DE ISTORIE A LEXICOGRAFIEI ROMÂNE** I, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1966, 190 p.

Precum istoria unui popor sau a unei ţări poate fi urmărită în documente şi studii, evoluţia unei limbi poate fi urmărită în istoria cuvintelor sale, iar aceasta îşi găseşte în dicţionare forma sintetică de prezentare. Dicţionarele unilingve sînt cele care înregistrează şi explică în aceeaşi limbă cuvintele. Mai sînt apoi dicţionarele bilingve, pentru studiul limbilor străine, instrumente preţioase pentru răspîndirea cunoştinţelor lingvistice, de exemplu, dicţionare francez-român, italian-român, român-englez etc. În acelaşi dicţionar se pot da echivalente în mai multe limbi şi atunci este vorba despre aşa numitele dicţionare poliglote, formă întrebuinţată astăzi mai ales pentru termenii tehnici de circulaţie internaţională.

Dicţionarele unilingve sînt, la rîndul lor, de mai multe tipuri: dicţionare explicative, care dau definiţia cuvîntului, eventual citate din opere ca să se poată urmări contextul în care se foloseşte cuvîntul. Dicţionarele istorice urmăresc atestările cuvîntului din cele mai vechi timpuri în ordine cronologică, cele ale limbii contemporane înregistrează numai sensurile care sînt astăzi în uzul limbii. Dicţionarele de sinonime relevă bogăţia de termeni, regionali sau aparţinînd diferitelor stiluri, ce exprimă o noţiune. Mai există dicţionare analogice, urmărind mai ales să pună la îndemîna celor care le consultă posibilităţi variate de exprimare; dicţionare de regionalisme (înregistrează termenii cu circulaţie regională); dicţionare de argou etc.

În limba română preocuparea unor oameni de cultură de a pune la îndemîna vorbitorilor instrumente adecvate pentru o bună folosire a limbii a existat din cele mai vechi timpuri. Ele au fost mai puţin cunoscute pînă acum pentru că pînă la sfîrşitul sec. al XVIII-a au circulat în manuscris, iar cele tipărite, de pînă la jumătatea secolului trecut, nu se păstrează decît într-un număr mic de exemplare. Valorificarea datelor pe care le oferă consultarea acestor realizări din secolele trecute a determinat cercetarea lui Mircea Seche.

Tradiţia lexicografică din ţara noastră a dat naştere unui număr relativ bogat de opere în acest domeniu. Deoarece asupra lor s-au scris prea puţine studii, cercetătorii oprindu-se mai ales la cîteva realizări de amploare, concepţia asupra a ceea ce s-a făcut pînă acum a fost deseori deformată. O restabilire a coordonatelor era necesară, mai ales cînd opera capitală a academiei, *Dicţionarul general al limbii române* este în curs de realizare.

Primele scrieri lexicografice pe terenul limbii române sînt dicţionare bilingve, care au în vedere explicarea termenilor limbii vechi slave. Din secolul al XVI-lea se păstrează cîteva fragmente de manuscrise, ceea ce dovedeşte că traducătorii textelor slave în limba română îşi alcătuiau şi liste de cuvinte cu echivalentele necesare. Firesc că în acea perioadă (sec. XV-XVIII) nu poate fi vorba de dicţionare în accepţia modernă a cuvîntului, ci de simple vocabulare, care în majoritatea cazurilor nici nu erau aranjate în ordine alfabetică. De multe ori, dicţionarele se prezintă sub forma unor ghiduri de conversaţie, cu scurte propoziţii uzuale, care înglobau şi termeni geografici, nume proprii etc.

Prima realizare lexicografică completă păstrată pînă astăzi este manuscrisul din 1549 „Lexiconul slavo-român" a lui Mardarie Cozianul. Cîteva dicţionare italiano-române, un dicţionar latin-român-maghiar cunoscut sub numele de „Lexicon Marsilianum", vocabularul întocmit de stolnicul Constantin Cantacuzino sînt mărturiile înfăptuirilor de pînă la 1700.

Începînd de la sfîrşitul secolului al XVII-lea apar şi primele dicţionare tipărite. La 1789 protoiereul şi omul de cultură Mihail Strilbiţki înfiinţează, la Iaşi, o mică tipografie. Aici el tipăreşte un Mic dicţionar bilingv: *În scurtă adunare a numelor după capetele ce s-au aşezat în doao limbi, întru folosul celor ce vor vrea a învăţa limba rusească şi moldovenească.* De altfel, aportul clericilor din toate provinciile la alcătuirea de dicţionare este masiv. Manuscrisul din 1649, citat mai sus este opera unui ieromonah. La 1778 un călugăr, Macarie, termină un glosar slavo-român în care majoritatea cuvintelor — titlul din limba slavă veche bisericească sînt amestecate şi cu elemente ruseşti. Călugării iezuiţi din Transilvania alcătuiesc şi ei, la începutul secolului al XVIII-lea mai multe dicţionare bilingve, printre care „Lexicon compendiarium latino-valachicum" din 1762-1776, un mic vocabular italiano-român de prin 1777 etc.

În 1759 Episcopul Petru Pavel Aron din Transilvania propunea lui Gh. Maior proiectul unui dicţionar explicativ unilingv românesc şi însuşi Calinic al III-lea fost episcop al Proilavei şi patriarh al Constantinopolului a alcătuit, în aceeaşi perioadă un vocabular greco-român.

Cea mai importantă dintre operele datorite clericilor e fără îndoială, Lexiconul de la Buda tipărit în 1825. Început de Samuil Micu, care îl concepuse ca dicţionar bilingv şi perfectat neîntrerupt de o generaţie de alţi cărturari timp de 25 de ani, Lexiconul budan este primul mare dicţionar explicativ al limbii române, o operă monumentală care a avut un rol enorm în dezvoltarea lexicografiei româneşti.

Lista de cuvinte bogată, cu indicaţii gramaticale la cuvîntul-titlu, referiri asupra răspîndirii geografice a cuvîntului, indicaţii etimologice, fac din această realizare prima operă lexicografică cu adevărat ştiinţifică. Nu se poate diminua rolul lui Petru Maior, unul dintre promotorii Şcolii Ardelene, figură de seamă a intelectualităţii româneşti de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea.

În secolul al XIX-lea, un alt dicţionar datorat unui prelat român Iosafat Snagovanu „Vocabulaire de quelques mots latins expliqués en roumain et en français" (Paris, 1867) numără circa 12000 cuvinte. În sfîrşit, canonicul Timotei Cipariu a plănuit alcătuirea unui dicţionar al limbii române vechi.

După 1800 numărul dicţionarelor începe să fie din ce în ce mai mare. Deşi astăzi, în majoritatea cazurilor ele nu prezintă decît un interes istoric, experienţele lor a constituit punctul de plecare pentru autorii de mai tîrziu. Preocuparea pentru alcătuirea unor liste de cuvinte cît mai bogate, prelucrarea unor izvoare străine dar mai ales scoaterea de citate din texte pentru ilustrarea sensurilor, reprezintă cîştigurile lexicografiei române în această etapă.

Înfiinţarea Societăţii academice române, transformată apoi în Academia Română, al cărui principal scop a fost alcătuirea unui dicţionar general al limbii române, constituie unul din momentele cruciale din istoria lexicografiei la noi. De la înfiinţare, în august 1867, Societatea academică în şedinţele de lucru pune bazele teoretice şi se conturează profilul viitorului dicţionar, a cărui formă o dispută cele două curente: latiniştii şi o direcţie lingvistică nouă. Latiniştii respingeau dreptul termenilor de origine nelatină din limba română de a figura în dicţionar. Discuţiile au fost îndelungate şi „Dicţionarul limbii române" a lui A. T. Laurian şi Massim, care a fost expresia acestui curent, deşi reprezintă o muncă de peste 10 ani, nu a reuşit să se impună opiniei publice. Caracterul purist al lucrării, — cuvintele de origine latină sînt grupate separat iar cele de altă origine sînt tipărite într-un glosar, — grafia aberantă ca şi unele păreri despre utilitatea sa răspîndite de către lingvişti fără o prealabilă analiză riguroasă a dicţionarului, au deformat caracterul acestei contribuţii, valoroase totuşi, pentru cultura

românească. Dicţionarul n-a avut şanse de circulaţie în primul rînd din cauza formei în care erau scrise cuvintele. Faţă de tendinţa firească a limbii spre o scriere fonetică, aşa cum se practică astăzi şi cum s-a scris şi în alfabetul chirilic, dorinţa de a introduce o ortografie care să reflecte originea cuvîntului, deci o scriere etimologică, a fost contrabalansată de toţi intelectualii progresişti ai epocii.

Ortografia preconizată de latinişti ar fi îngreuiat procesul de învăţămînt şi ar fi fost un balast inutil pentru limbă. Reacţia împotriva exagerărilor puriste din limbă a determinat atitudinea faţă de dicţionarul lui Laurian şi Massim. La compromiterea curentului latinist contribuie în cea mai mare măsură şi „Dicţionarul etimologic dacoromân", Franfort, 1870-1879, a lui A. de Cihac. Este primul dicţionar românesc destinat exclusiv etimologiilor, adică indicării originii cuvintelor din limba noastră, care a circulat în străinătate şi constituie încă unul din izvoarele ştiinţifice de primă mînă în studiile lingvistice.

Volumul I al lucrării lui Mircea Seche se opreşte la anul 1880. Epoca „marilor dicţionare" abia începuse. Haşdeu, Puşcariu, Candrea, Şăineanu, Scriban vor realiza deziderate atîtor secole de încercări lexicografice. Astăzi, sub egida Academiei Republicii Socialiste România, Dicţionarul general al limbii române este în curs de tipărire şi primele fascicule sînt în librării. În casa fiecărui intelectual o asemenea lucrare este indispensabilă ; un dicţionar este măsura cunoaşterii limbii de către un vorbitor.

ZAM. PAUL

LIMBA ROMANĂ, Nr. 5/1966

Numărul 5/1966 al revistei „Limba română" este închinat sărbătoririi a 100 de ani de la întemeierea Academiei, eveniment de mare însemnătate în viaţa noastră culturală. În primul dintre articolele înserate aici, „Preocupări de limbă la Academia Română", academicianul Iorgu Iordan face o scurtă trecere în revistă a succeselor obţinute de această înaltă instituţie în cercetările privitoare la limbă. Domnia-sa propune reorganizarea Comisiei dicţionarului gramaticii, care să aibă în competenţa sa şi problemele cultivării limbii.

Acad. Al. Graur, care redactează de mai mulţi ani emisiunea „Limba noastră" la radio, în articolul „Problemele limbii în atenţia marelui public", prezintă, ca o continuare, dar pe alt plan, a preocupărilor de limbă din secolul trecut, „cîteva dintre principalele probleme pe care le ridică cel mai des în scrisori corespondenţii" domniei-sale. Autorul vorbeşte de *dialectul muntean* şi de *alte dialecte* (în cadrul idiomului românesc din nordul Dunării), dovedind prin aceasta că nu a renunţat la o părere mai veche, acceptată doar de I. Coteanu şi Gh. Poalelungi, potrivit căreia din limba română comună s-ar fi desprins mai multe limbi (dacoromâna, aromâna etc.).

Interesant şi convingător, în ce priveşte folosirea la redactarea DLR (Dicţionarul limbii române) a unei metode de lucru diferită de cea folosită la DA (Dicţionarul Academiei), ni se pare articolul Prof. I. Coteanu „Probleme şi soluţii lexicale în Dicţionarul limbii române".

Mioara Avram se opreşte asupra uneia dintre obligaţiile pe care şi le-a asumat Societatea Academică Română la înfiinţare şi anume: elaborarea unei gramatici, în studiul intitulat „Prima gramatică academică a limbii române". Autoarea aduce un punct de vedere propriu în aprecierea gramaticii lui Timotei Cipariu, considerînd mult mai valoros „aspectul descriptiv al lucrării". „In raport cu epoca publicării ei, gramatica lui Cipariu trebuie apreciată în orice caz ca cea mai cuprinzătoare gramatică a limbii române, cea mai bogată în fapte şi în interpretări, cea mai modernă în terminologie şi cea mai ştiinţifică în conţinut, exceptînd orientarea etimologică" (p. 496). Mioara Avram consideră — pe bună dreptate — drept o lipsă a cercetărilor actuale de lingvistică faptul că ele „se bazează prea puţin pe înaintaşi". Subliniem, alături de autoare, ideea că „ar fi momentul să se realizeze şi o gramatică istorică", după ce s-a realizat una descriptivă (în două ediţii).

De „Proiectele ortografice ale Societăţii Academice Române" se

ocupă Flora Suteu. Reţinem, în afara multor idei cu totul remarcabile, faptul că autoarea recunoaşte influenţa sistemului fonetic al lui Aron Pumnul asupra ortografiei ce va fi aprobată de Societatea Academică prin contribuţiile însemnate ale lui Titu Maiorescu.

Deşi reia — prin forţa lucrurilor — unele probleme discutate în studiile semnate de Mioara Avram şi Flora Suteu, Ion Gheţie (în „Societatea Academică Română şi unificarea limbii române literare") urmăreşte evoluţia discuţiilor privitoare la unificarea limbii literare şi rezolvarea (e drept, în parte doar) a acestei importante sarcini. Sîntem de acord cu autorul că „ar fi greşit să negăm orice merit lui Cipariu, Massim, Laurian şi celorlalţi membri ai Societăţii Academice Române. Ei au desfăşurat o intensă şi totdeauna bine intenţionată activitate pentru desăvîrşirea limbii literare şi protocoalele Societăţii Academice din acei ani sînt o mărturie a ardoarei şi dezinteresului cu care s-a lucrat" (p. 529).

N. A. Ursu îşi propune să scoată în evidenţă „Contribuţia Academiei Române în domeniul editării critice a textelor vechi româneşti". Trebuie menţionată, ca întemeiată întru totul, afirmaţia că „Timotei Cipariu este nu numai fondatorul studiului istoric al limbii române, cum l-a numit I. Bianu, în 1889 şi Lazăr Şăineanu, în 1892, ci — în acelaşi timp — şi întemeietorul filologiei române propriu-zise" (p. 532). Autorul se opreşte asupra textelor vechi publicate de B. P. Haşdeu (*Psaltirea lui Coresi*), Al. Odobescu (*Pravila de la Govora*, *Istoria ieroglifă a lui D. Cantemir*, apărute fără studii introductive, note, glosare, dar şi fără semnătura editorului), G. Bariţ (*Catehismul calvinesc de la 1656*), Gr. G. Tocilescu (*Hronicul...* lui D. Cantemir), Ion Bianu (*Psaltirea în versuri a lui Dosoftei*, *Psaltirea Scheiană*, *Apostolul lui Coresi*), I. G. Sbiera (*Codicele voroneţean*), Dr. Creţu (*Lexiconul lui Macarie Cozianul*), N. Druganu (*Codicele Todorescu* şi *Codicele Martian*), Carlo Tagliavini (*Lexicul Marsilian*), N. A. Ursu observă, în încheiere că în ultimii ani, deşi s-au editat de către Academia Republicii Socialiste România unele texte vechi, „interesul ştiinţific pentru lucrări de acest fel ar trebui cultivat cu deosebită grijă pentru că în filologia românească sînt încă foarte multe probleme de lămurit" (p. 547).

Acest număr, în multe privinţe festiv, al revistei „Limba română", se încheie cu articolul lui Florin Marcu „Înfiinţarea Societăţii Literare (Academice) Române", în care sînt urmărite, de la începutul secolului al XIX-lea, propunerile şi planurile privind întemeierea unei astfel de societăţi cît şi ecoul pe care l-a avut înfiinţarea ei în 1866.

ION POPESCU

Cronica bisericească

A. ARHIEPISCOPIA IAȘILOR

PREOȚII DIN ORAȘUL IAȘI LA I. P. S. MITROPOLIT IUSTIN, ÎN ZIUA ÎNTÎIA DE PAȘTI

Luminatul praznic al Învierii Domnului prilejuiește, în fiecare an, trăirea unei atmosfere de înălțare duhovnicească, într-un mod cu totul deosebit, în Biserica Ortodoxă.

De la atmosfera deniilor și a celorlalte sfinte slujbe din Săptămîna Patimilor, în noaptea învierii creștinul ortodox se ridică pe cele mai înalte culmi de trăire religioasă. Slujba Învierii, întreaga atmosferă de rugăciune din bisericile ortodoxe dezvoltă în inimile credincioșilor simțăminte de frățietate și pace creștină.

Urmînd unei datini vechi de la Centrul mitropolitan Iași, după Vecernia din prima zi de Paști, preoții din orașul Iași, împreună cu salariații Centrului arhiepiscopal și cu slujitorii de la Catedrala mitropolitană din Iași, s-au adunat pentru a prezenta Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, respectuoase urări de sănătate, viață îndelungată și bună sporire în propovăduirea cuvîntului dumnezeiesc, în sala de festivități a Centrului arhiepiscopal.

La intrarea în sală, I. P. S. Mitropolit Iustin a fost întîmpinat de cei prezenți cu cîntarea imnului arhieresc: «Pre stăpînul...». În numele clerului ieșan, a salariaților centrului arhiepiscopal, a clerului, credincioșilor și a întregului cin monahal din Arhiepiscopia Iașilor, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, a rostit un cuvînt de felicitare pascală, spunînd printre altele, următoarele:

«Ca și în alți ani, sărbătoarea Învierii Domnului este un prilej fericit pentru noi, fiii duhovnicești ai Înalt Prea Sfinției Voastre, de a ne aduna și a vă întîmpina cu negrăită bucurie, adresîndu-vă din inimă salutarea scumpă tuturor creștinilor: «Hristos a înviat!», mărturisindu-vă simțămintele noastre alese de fiască dragoste, ascultînd cuvîntul părintesc al Înalt Prea Sfinției Voastre și bucurîndu-ne cîteva clipe în jurul Înalt Prea Sfinției Voastre de Învierea Domnului».

După o succintă exprimare a credinței creștine referitoare la Învierea Domnului, P. C. Sa scoate în evidență situația paradoxală a lumii creștine de astăzi: «Noi ne bucurăm de slăvita Înviere din morți a Domnului nostru Iisus Hristos, spune P. C. Sa, dar, în același timp, participăm la durerea unor oameni, fie din lipsă de hrană, fie din cauza războaielor care seceră vieți nevinovate».

«Pentru noi creștinii, o singură cale ne scoate din acest paradox: «să mărturisim lumii că orice încercare de a pune în pericol viața omenească este o încălcare a imperativului moral al Învierii».

În continuare, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș a amintit că, la începutul anului 1967, s-au împlinit zece ani de cînd Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin diriguiește Arhiepiscopia Iașilor. «Roadele acestui deceniu de activitate se văd astăzi peste tot, cu prisosință. Dragostea arătată de Înalt Prea Sfinția Voastră clerului și credincioșilor din această Sf. Arhiepiscopie, exemplul personal de muncă și modul înțelept cu care ați rezolvat toate treburile bisericești din eparhie vă înscriu între marii întîistătători ai Mitropoliei Moldovei și Sucevei.

Încheind cuvîntul său, P. C. Vicar a urat Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin sănătate, putere de muncă și bun spor pentru toată acti-

vitatea neobosită ce o desfăşoară pentru binele patriei noastre, a sfintei noastre Biserici strămoşeşti şi a creştinătăţii de pretutindeni.

Răspunzînd cuvîntului de felicitare pascală şi urărilor de bine ce i-au fost adresate, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a rostit o cuvîntare de învăţătură creştină, spunînd, printre altele, că nu are intenţia de a adînci aici taina Învierii Domnului. De altfel, potrivit spiritului nostru ortodox, noi mai mult trăim adevărurile de credinţă.

Învierea Domnului este tocmai unul din acele adevăruri creştine, care se trăieşte, se simte mai mult cu inima. Slujitorii altarelor fac mereu această experienţă. Şi totuşi nu putem să nu amintim aici de sensul şi valoarea Învierii Domnului în iconomia planului mîntuirii.

Ştiut este că «pentru ceasul acesta»,, adică pentru a muri şi a învia, ceea ce este tot una cu «a se proslăvi», a venit Mîntuitorul în lume. Sfîntul Apostol Pavel, vorbind despre taina venirii Mîntuitorului în lume, spune că Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, a venit în lume pentru a împăca pe om cu Dumnezeu. Prin urmare, împăcarea lui Dumnezeu cu pămîntul, cu oamenii, este miezul tainei venirii Mîntuitorului în lume, miezul Învierii. Această împăcare cuprinde pe toţi oamenii, drepţi şi păcătoşi.

Înalt Prea Sfinţia Sa arată, în continuare, că mîntuirea se dobîndeşte individual prin îndreptare, ce trece de la chemarea tuturor oamenilor la preamărirea lui Dumnezeu de către fiecare şi la trăirea în Biserică ce corespunde cu o recapitulare în Iisus Hristos.

Astfel mîntuirea adusă de Iisus Hristos nu este o restaurare a omului în paradisul pierdut, ci o trăire în har cu Iisus Hristos, capul Bisericii, superioară paradisului pierdut, întrucît îl ridică pe om pînă la treapta de fiu al lui Dumnezeu. Prin urmare noi nu trăim cu nostalgia paradisului pierdut, avînd la un capăt al vieţii pe Adam şi la celălalt pe Hristos, ci cu însuşi Hristos care este viaţa şi învierea noastră.

Mîntuirea nu mai este în afara noastră, ci în noi, în îndreptarea noastră, în readucerea noastră în Hristos, în recapitulare sau retrăire în El.

Pe această cale atingem scopul creaţiei, adică ajungem fii ai lui Dumnezeu.

Făcînd această scurtă incursiune în istoria creştinismului şi oprindu-se la prezent, Înalt Prea Sfinţia Sa a spus că asistăm la o orientare nouă, la un nou fenomen în creştinism. Această nouă orientare nu este străină nici spiritului şi nici literii evanghelice, ci izvorăşte direct din învăţătura şi poruncile Sf. Scripturi şi din viaţa şi spiritul Bisericii noastre. Respectul vieţii, al libertăţii popoarelor, neamestecul în treburile interne ale altor state, apărarea dreptăţii sociale a oamenilor de oriunde, de orice neam şi stare, apărarea păcii, înlăturarea asupririi şi nedreptăţilor, combaterea şi înlăturarea mizeriei şi a suferinţelor din viaţa oamenilor, sînt probleme care reţin atenţia Bisericilor creştine de pretutindeni. În timp ce viaţa fiecărui credincios este legată de istoria poporului său, nici unul dintre ei nu rămîne astăzi indiferent la ceea ce se petrece dincolo de graniţele patriei sale.

Dacă astăzi mai există războaie, aceasta se datoreşte numai unor grupuri de oameni şi nu popoarelor întregi. Aceşti oameni sau grupuri de oameni, chiar dacă încearcă să se afirme ca nişte credincioşi, ei nu au nici un Dumnezeu.

În legătură cu problema mizeriei din lumea de astăzi, Înalt Prea Sfinţia Sa a spus că omenirea trăieşte astăzi, din punct de vedere tehnic, un stadiu foarte avansat; sînt însă popoare care trăiesc într-o mare mizerie şi popoare care au o stare materială foarte bună. Numai că, bunăstarea se întemeiază pe mizeria altora. La baza mizeriei acelor popoare stau cauze ca acestea: colonialismul, neocolonialismul, exploatarea şi nedreptatea socială. În unele părţi ale lumii se mai văd şi astăzi mijloace rudimentare de lucru, ca plugul de lemn; se întîlnesc analfabetismul de masă cu mizeria aproape generală; mulţi oameni de pe glob nu au hrana suficientă, în timp ce progresul tehnic este adoptat în ţările dezvoltate la fabricarea uneltelor de distrugere şi exploatarea altor popoare.

Toate eforturile oamenilor trebuie unite pentru a face ca progresul tehnic să fie pus în slujba iubirii oamenilor şi a înlăturării mizeriei.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin s-a oprit asupra activităţii Bisericii Ortodoxe Române, adăugînd că Biserica noastră, împreună cu celelalte culte din Patria noastră, merge pe o linie sănătoasă

sprijinind acţiunile gospodăreşti-constructive, iniţiate de conducerea statului nostru. Înalt Prea Sfinţia Sa s-a referit apoi la recenta consfătuire a reprezentanţilor cultelor din ţara noastră, care a avut loc la Bucureşti, sub preşedinţia Prea Fericitului Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu care prilej s-a semnat o declaraţie de protest împotriva războiului din Vietnam. Prin aceasta se arată că Biserica Ortodoxă Română nu conteneşte lupta pe care o duce stăruitor pentru apărarea păcii. Slujitorii şi credincioşii ei sînt alături de apărătorii păcii îndemnaţi de poruncile Mîntuitorului şi de conştiinţa lor umană.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi-a arătat mulţumirea că preoţimea este conştientă de rolul ei, în sprijinirea tuturor acţiunilor pentru o viaţă nouă. Rugînd pe Dl. D. Andronic, împuternicit al Departamentului Cultelor pentru regiunea Iaşi, să transmită D-lui Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. D. Dogaru, călduroase mulţumiri pentru înţelegerea arătată problemelor bisericeşti, Înalt Prea Sfinţitul face urări de sănătate şi fericire preoţilor şi credincioşilor pe care ei îi păstoresc şi tuturor celor ce activează în via Domnului.

Pr. IOAN LOGHIN-ŢURCANU

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA MAI 1967

În Arhiepiscopia Iaşilor, conferinţele preoţeşti orînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru luna mai a. c. au avut loc în zilele de 16, 17, 18 şi 19 ale acestei luni.

Subiectul aprobat de Sfîntul Sinod pentru aceste conferinţe a fost : «*Cinstirea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel în Ortodoxie, în lumina apostolicităţii şi sobornicităţii Bisericii*». (Cu prilejul comemorării a 1900 de ani de la moartea lor martirică).

Potrivit îndrumărilor date de Sfîntul Sinod, lucrările întocmite de preoţi au fost citite, mai întîi, în colectivele instituite în acest scop la protopopiate, care le-au completat şi le-au definitivat pentru a putea fi susţinute în faţa preoţilor, la data conferinţei.

Înainte de începerea conferinţelor, la fiecare protopopiat s-a săvîrşit cuvenitul Te-Deum în bisericile cele mai apropiate, apoi, preoţii au trecut în sălile de conferinţe unde s-au constituit birourile prezidiului şi s-a făcut apelul.

În cuvîntările de deschidere a conferinţelor preoţeşti, delegaţii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin s-au referit la unele fapte şi evenimente mai importante din ţara noastră şi de peste hotare: Sărbătorirea a 90 de ani de la cucerirea independenţei de stat a României (9 mai 1877—9 mai 1967); Ziua Victoriei — Capitularea Germaniei hitleriste (9 mai 1945).

Ei au salutat cu bucurie hotărîrea luată de conducerea Statului nostru pentru reglementarea programului de muncă şi disciplina cuvenită în ministere, instituţii centrale, sfaturi populare, întreprinderi şi organizaţii obşteşti.

Subliniind unele aspecte ale vieţii bisericeşti din ţara noastră ei s-au referit la protestul cultelor din ţara noastră faţă de agresiunea americană asupra bravului popor vietnamez, care a stîrnit indignarea întregii lumi.

Acest fapt arată lămurit că Biserica Ortodoxă Română, prin întîistătătorii şi ierarhii ei, se situiază cu cinste în rîndurile luptătorilor pentru apărarea păcii şi îşi spune cuvîntul său în marile probleme ale vremii, mergînd pe drumul înfrăţirii şi al păcii cu toată lumea.

Conferinţele preoţeşti au fost prezidate de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin la Protopopiatul Iaşi şi de delegaţii I. P. S. Sale: P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicar, la protopopiatele: Paşcani, Hîrlău; P. C. Pr. Dumitru Hadîrcă, consilier administrativ, la protopopiatele: Botoşani, Dorohoi; P. C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier administrativ, la protopopiatele: Fălticeni, Vatra Dornei, Cîmpulung, Gura Humorului; P. C. Pr. Teodor Irimia, consilier administrativ, la protopopiatele: Rădăuţi şi Suceava; P. C. Pr. Teodor Bodnar, inspector bisericesc, la protopiatele; Săveni, Tg. Neamţ şi Piatra Neamţ.

Lucrările conferinţei cu tema: «*Cinstirea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel în Ortodoxie, în lumina apostolicităţii şi sobornicităţii Bisericii*» *(cu prilejul comemorării a 1900 de ani de la moartea lor martirică)* au fost susţinute de următorii: P. C. Pr. Val. Brînzei-Iaşi, P. C. Pr. Iustin Gaşpar-Hîrlău, P. C. Pr. Gh. Astanei-Paşcani, P. C. Pr. D. Pînzaru-Suceava, P. C. Pr. Cosma Balan-Botoşani, P. C. Pr. P. Grigoriu-Dorohoi, P. C. Pr. D. Stropşa-Săveni, P. C. Pr. I. Ursescu-Cîmpulung, P. C. Pr. I. Lungu-Fălticeni, P. C. Pr. V. Timoceanu-Gura Humorului, P. C. Pr. Gh. Popescu-Rădăuţi, P. C. Pr. I. Mîrcă-Vatra Dornei, P. C. Pr. Dan Pintrijel-Tg. Neamţ, P. C. Pr. Şt. Veleşcu-Piatra Neamţ.

După citirea lucrărilor, în cadrul discuţiilor care s-au purtat, s-a arătat lămurit contribuţia celor doi sfinţi apostoli la întemeierea, organizarea şi răspîndirea Bisericii creştine.

Subliniind egalitatea apostolilor, confirmată de istorie, de învăţătura şi cultul Bisericii creştine primare, ei au arătat, totodată, şi unele devieri în interpretarea dată rolului şi poziţiei unora dintre apostoli, care a dus la dezvoltarea teoriei unui primat al lui Petru, la dogmatizarea primatului şi infailibilităţii papale cu toate consecinţele sale: centralismul, exclusivismul confesional, spiritul de dominaţie universală, prozelitismul şi uniaţismul care sînt obstacole însemnate în calea dialogului cu Biserica Romano-Catolică şi în realizarea unei atmosfere ecumenice de apropiere şi înţelegere între Bisericile şi Cultele creştine.

Pe de altă parte, s-a arătat şi poziţia Bisericii Ortodoxe Române faţă de aceste devieri vădită în hotărîrile Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi declaraţiile făcute de Prea Fericitul Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu prilejul vizitei în Anglia, la Geneva şi în alte ocazii.

În încheiere, s-a arătat că Biserica Ortodoxă preţuieşte cu deosebire contribuţia celor doi apostoli, Petru şi Pavel, la întemeierea Bisericii creştine şi respinge teoriile eronate care au devenit cauza principală a divizării creştinilor.

În partea a doua a conferinţelor preoţeşti s-au citit, de către preoţii rînduiţi, referate care oglindesc activitatea pastorală desfăşurată în parohiile lor. Din aceste referate s-a putut vedea contribuţia pe care slujitorii bisericeşti o aduc la lucrările agricole din această etapă, la acţiunile de sistematizare şi înfrumuseţare a satelor şi oraşelor, la îngrijirea deosebită a locaşurilor de cult, a caselor parohiale, a cimitirelor, şi, în general la gospodărirea bunurilor parohiale şi obşteşti.

Amintind că anul 1967 este an turistic internaţional, delegaţii I. P. S. Mitropolit Iustin au făcut stăruitoare îndemnuri ca preoţii să ţină în desăvîrşită rînduială şi curăţenie bisericile şi toate obiectele de cult, îngrijindu-le cum se cuvine şi stînd la dispoziţia vizitatorilor cu lămuririle şi explicaţiile necesare.

În continuare, s-au făcut diferite sugestii în legătură cu activitatea pe care preoţii trebuie să o desfăşoare în parohiile lor pentru a fi, după cuviinţă, slujitori ai binelui şi propovăduitori ai evangheliei păcii.

Avînd exemplul grăitor al Conducătorilor Statului nostru şi al întîistătătorilor Bisericii Ortodoxe, preoţimea trebuie să se străduiască să promoveze în sufletele credincioşilor lor spiritul de pace şi înfrăţire în muncă.

Ei trebuie să fie, de asemenea, stăruitori în îndemnul dat credincioşilor de a rămîne fii credincioşi ai Bisericii strămoşeşti păstrînd unitatea credinţei şi legătura păcii iar ca fii devotaţi ai scumpei noastre patrii ei trebuie să muncească cu dragoste şi hărnicie pentru înflorirea ei.

Cu aceste îndrumări, conferinţele preoţeşti au luat sfîrşit.

Diac. T. M.

BISERICA PAROHIALĂ DIN PAROHIA VEREŞTI, RAIONUL BOTOŞANI

Duminică 7 mai 1967, a avut loc slujba de redeschidere a bisericii parohiale din parohia Vereşti, raionul Botoşani.

La orele 9 dimineaţa, P. C. Vicar al Mitropoliei Moldovei şi Sucevei,

Arhim. Irineu Crăciunaş, înconjurat de un sobor de preoţi a început slujba de redeschidere a bisericii.

Sfînta Liturghie s-a săvîrşit în curtea bisericii.

În ambianţa florei de primăvară, la marginea unui întins lan de grîu, glasurile slujitorilor intonau în chip armonios cîntările Sfintei Liturghii.

După serviciul divin, P. C. Macarie Brabete, parohul parohiei Vereşti, luînd cuvîntul, a evocat diferite momente din timpul lucrărilor de renovare a bisericii.

Credincioşii din parohia Vereşti, au contribuit pentru ducerea la bun sfîrşit a acestor lucrări.

A amintit apoi că în acest an turistic internaţional, biserica din Vereşti va prezenta un aspect frumos trecătorilor fiind îngrijită şi bine întreţinută.

În încheiere, a adus mulţumiri Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

P. C. Vicar, Arhim. Irineu Crăciunaş, luînd cuvîntul, a spus că întrucît sîntem încă în timpul praznicului Învierii Domnului, credincioşii parohiei Vereşti, pe lîngă bucuria învierii, mai au şi bucuria restaurării bisericii lor parohiale, de aceea cîntarea bisericească : «Aceasta este ziua care a făcut-o Domnul să ne bucurăm şi să ne veselim într-însa», redă minunat starea lor sufletească de bucurie şi înălţare.

Învierea Domnului este cununa tuturor sărbătorilor creştine, este «praznicul praznicelor şi sărbătoarea sărbătorilor». Învierea este speranţa creştinilor în învierea tuturor.

Astăzi ţara noastră este un şantier. Bisericile, monumente istorice, sînt în atenţia conducerii noastre de stat, care cheltuieşte milioane de lei pentru restaurarea lor.

Fapta credincioşilor din parohia Vereşti este o dovadă a credinţei lor.

În numele Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, vorbitorul a adus mulţumiri şi binecuvîntare arhierească tuturor pentru lucrul bun, săvîrşit în ogorul Domnului, Departamentului Cultelor, Sfatului Popular al regiunii Suceava, Sfatului Popular local, preotului paroh şi tuturor credincioşilor care s-au străduit să-şi restaureze aşa de frumos locaşul lor de rugăciune.

După aceasta a urmat o agapă la care au luat parte toţi ostenitorii din parohie, împreună cu preoţii slujitori.

P. C. Vicar a rostit la această agapă un cuvînt de laudă pentru realizările înfăptuite în comuna Vereşti, asemănînd agapa de faţă cu cele din vremurile primare ale creştinismului, cînd credincioşii şi păstorii, după muncă şi rugăciune, luau masa în comun, mulţumind şi lăudînd pe Dumnezeu.

Într-o plăcută atmosferă de înălţare sufletească, credincioşii parohiei Vereşti şi-au petrecut oaspeţii, care le-au mărit cu prezenţa bucuria muncii lor.

Pr. D. RĂDĂUCEANU
Diac. GH. LUNGU

HRAMUL MĂNĂSTIRII NEAMŢ

De patrusute şaptezeci de ani, Mănăstirea Neamţ este cercetată de evlavioşii creştini de pe plaiurile moldovene, în ziua Înălţării Domnului la cer, hramul ei.

Simbol al credinţei creştine ortodoxe a veacurilor trecute, Mănăstirea Neamţ a rămas în conştiinţa generaţiilor vie ca şi în vremea slăvitului Domn Ştefan al Moldovei.

Cercetarea Mănăstirii Neamţ, la praznicul Înălţării, de către credincioşii moldoveni, dă un aspect de măreţie acestei prăznuiri. Străinii, care se întîmplă să fie de faţă, rămîn impresionaţi de cele cîteva mii de credincioşi adunaţi în incinta mănăstirii.

Ziua hramului Mănăstirii Neamţ este un tablou viu, împodobit cu culorile naturale ale costumelor naţionale — bondiţe, fote, ii — în care fluturii în arnici reflectă migala şi măiestria artei populare.

O zi frumoasă cu soare dă acestei sărbători o strălucire feerică, luminoasă. O astfel de zi s-a întîmplat să fie şi la 8 iunie anul acesta, cînd după o ploaie din belşug pentru îndestularea pămîntului, soarele a strălucit dînd măreţie serbării. Prăznuirea a sporit în frumuseţe şi cu bucuria ce s-a revărsat asupra credincioşilor, prin săvîrşirea serviciului dumnezeesc de către însuşi I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, însoţit de P. S. Partenie, Episcopul Romanului şi Huşilor şi un împunător sobor alcătuit din P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Sf. Mitropolii Iaşi, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Mănăstirii Neamţ, P. C. Ierom. Prof. Epifanie Norocel, directorul Seminarului teologic din Mănăstirea Neamţ, profesori ai Seminarului teologic şi stareţi de la mănăstirile nemţene învecinate. În cadrul Sfintei Liturghii a fost hirotonit în preot P. C. Diacon C. Sava şi în diacon candidatul M. Mocanu, ambii licenţiaţi în teologie, care vor fi conducători sufleteşti la două parohii din Arhiepiscopia Iaşilor. Răspunsurile au fost date de corul Seminarului teologic din Mănăstirea Neamţ, dirijat de P. C. Prof. C. Sîrbu.

Slujba cu mai mulţi arhierei, în rînduiala noastră bisericească, este o slujbă deosebită şi, prin raritatea ei, este dorită de rîvna credincioşilor Bisericii noastre ortodoxe. De aceea, în tăcere solemnă, la aghiazmatarul restaurat ca şi în faţa Bisericii Sfîntul Gheorghe din incinta mănăstirii, reconstruită prin grija Conducerii de Stat, dreptcredincioşii creştini au asistat la slujba sfinţirii apei şi la dumnezeiasca Liturghie.

Ca în toţi anii, după sfinţirea apei mici şi după citirea rugăciunii de dezlegare, I. P. S. Mitropolit Iustin a rostit un cuvînt de adîncă şi înţeleaptă învăţătură, care a fost ascultat cu toată luarea aminte. Axînd tematica cuvîntului său pe ideea dogmatică că, prin Înălţarea la cer, Domnul nostru Iisus Hristos ne-a ridicat pe toţi cu El la cer, la sînul Tatălui, Înalt Prea Sfinţitul Iustin a făcut o amplă tîlcuire a acestei profunde învăţături.

Prin Înălţarea Domnului la cer am fost şi noi ridicaţi cu El la cer. Cele mai caracteristice consecinţe şi cu efecte în actualitatea de pînă la sfîrşitul veacurilor sînt acestea: 1) prin înălţarea Domnului şi prin ridicarea noastră cu El ne-am învrednicit să avem un Părinte adevărat; 2) să fim fraţi între noi; 3) am primit vrednicia spirituală de a fi fiii lui Dumnezeu.

Cu măiestria adevăratului arhipăstor şi învăţător, I. P. S. Mitropolit Iustin a stăruit şi a lămurit pe credincioşi în legătură cu ceea ce înseamnă «a fi fiu al lui Dumnezeu». Adevărurile dogmatice au reflexe practice profunde. Din vrednicia de fii ai lui Dumnezeu a rezultat: 1) unitatea în Biserică — «Un Domn, o credinţă, un botez...» (Efes. IV, 5-6); 2) egalitatea religioasă «nu mai este iudeu sau elin...» (Gal. III, 28; Colos. III, 11); 3) lucrarea prin iubire a credinţei (Gal. V, 6); 4) împlinirea poruncii dragostei, dreptăţii şi păcii după îndemnurile date de Domnul (Mat. V, 3-12). Viaţa desfăşurată potrivit acestor înalte principii creştine înlătură din lume pizma, cearta, mînia, răzbunarea, războiul, şi adînceşte atmosfera frăţească care face viaţa plăcută prin muncă cinstită, în pace şi bucurii.

Păcatul, ca pricină a împerecherilor, duce la îndepărtarea de Dumnezeu şi la îndepărtarea şi despărţirea oamenilor.

Trupul tainic al lui Hristos — Biserica — se întăreşte prin îndepărtarea de la rău, de la păcat şi prin unirea *în* şi *cu* Ea... Este necesară curăţirea cugetelor de cele rele, oprirea gurii de la grăirea celor nefolositoare, îndepărtarea mîinilor de la rău etc. Se impune să alungăm ceea ce poate să ne despartă de ea.

În numele evlaviei creştine, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a făcut o chemare la unire a celor ce se rup de trupul tainic al lui Hristos, adică de Biserica Sa, şi a făcut un stăruitor îndemn la pace pentru cei ce urzesc planuri ascunse împotriva aproapelui.

Exemplu de unitate, de muncă, de sîrguinţă şi pace este poporul nostru. De aici să luăm exemplu şi în cele bisericeşti, ca să fim una cu poporul. Gîndirea şi simţirea românească, păstrarea cu tărie a unităţii poporului nostru, succesele din toate domeniile lucrării obşteşti, pe lîngă că ne umple sufletele de bucurie, trebuie să ne fie mereu pildă.

Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a făcut un călduros apel ca, uniţi în cugete, să ne rugăm şi să ne silim pentru apărarea păcii în ţara

noastră şi în lumea întreagă, deoarece fără ea tot ce se zideşte cu osteneală şi migală se iroseşte.

Făcînd urări ca pacea, belşugul, bunăstarea, înţelepciunea şi sănătatea să se reverse şi să-şi găsească sălaş în casele tuturor, în scumpa noastră ţară şi pe întreg pămîntul, cuvîntul Arhipăstorului iubit a fost ca o rouă binefăcătoare şi ca o ploaie aducătoare de bucurii. De aceea credincioşii de pe plaiurile Moldovei îl vor păstra în inimile lor.

La sfîrşitul cuvîntului, dorinţa ca an de an să avem «sus inimile» încălzite de dragostea de patrie şi popor, de Conducătorii Patriei noastre, de Conducătorii Sfintei noastre Biserici, a fost exprimată de slujitori şi credincioşi în «Polihroniul» după care a urmat tradiţionala agapă.

Slujba hramului de la Mănăstirea Neamţ a fost deosebit de impresionantă. Ea a înălţat inimile şi a sporit evlavia tuturor celor ce în această zi s-au îndreptat spre Mănăstirea Neamţ.

Diac. I. IVAN

ZIUA DE 29 IUNIE LA ŞCOALA DE CÎNTĂREŢI BISERICEŞTI ŞI SEMINARUL TEOLOGIC DIN MĂNĂSTIREA NEAMŢ

Şcolile teologice îşi închid cursurile în ziua slăviţilor Apostoli Petru şi Pavel. Anul acesta, cînd s-au împlinit 1900 de ani de la moartea martirică a celor doi mari propovăduitori ai învăţăturii creştine, ziua de 29 iunie a fost o zi mai bogată în desfăşurarea unor sentimente de aleasă bucurie.

Un an şcolar antrenează întregul complex al vieţii sufleteşti a celor doi factori : elevi şi profesori. Valorificarea muncii depuse se face în luna iunie, devenită luna tradiţională a examenelor şi a încheierii situaţiilor şcolare.

Anul şcolar 1966/1967 la cele două şcoli teologice ale Mitropoliei Moldovei şi Sucevei a coincis şi cu împlinirea a zece ani de la înscăunarea Înalt Prea Sfinţitului Iustin Moisescu ca Mitropolit al Moldovei şi Sucevei. Acest an şcolar a însemnat şi un moment deosebit, prin încheierea lucrărilor de modernizare a seminarului săvîrşite sub înţeleapta şi părintească purtare de grijă a I. P. S. Mitropolit Iustin. O şcoală modernă, cu instalaţii de încălzire centrală, lumină electrică, mobilier adecvat — cu linii şi culori elegante — parchet, inventar moale de cea mai bună calitate, aceasta este şcoala teologică de la Mănăstirea Neamţ.

Stăruinţa Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru a face la Mănăstirea Neamţ o şcoală care să fie dotată cu toate cele necesare şi în care totul să se desfăşoare în aşa fel încît să-ţi fie dragă munca, s-a încununat cu lucrările încheiate în toamna anului 1966.

Cele două centre eparhiale — Arhiepiscopia Iaşilor şi Episcopia Romanului şi Huşilor — au investit peste două milioane lei pentru modernizarea şcolii de la Neamţ.

De aceea, pe bună dreptate, se cuvenea să fie reliefată această lucrare săvîrşită prin stăruinţa Înalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi a Prea Sfinţitului Partenie, Episcopul Romanului şi Huşilor.

Slujba dumnezeiască a privegherii şi cea a Sfintei Liturghii cu Te-deum-ul de mulţumire pentru binefacerile primite în anul şcolar 1966/1967 s-au săvîrşit în catedrala marelui voievod Ştefan de la Mănăstirea Neamţ, de un sobor de slujitori în frunte cu P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, starețul Mănăstirii Neamţ, şi P. C. Epifanie Norocel, directorul Seminarului teologic.

Predica zilei a fost rostită de absolventul seminarului V. V. Dăscălescu, care a prezentat figurile marilor apostoli Petru şi Pavel, scoţînd îndemnuri de viaţă pentru credincioşi, clerici precum şi pentru tinerii care vor lucra în ogorul Bisericii.

În sala de festivităţi a şcolii s-a desfăşurat serbarea de sfîrşit de an cu un program de coruri, interpretate de elevi sub conducerea P. C. Prof. C. Sîrbu, poezii şi cuvîntări.

După imnul «Republică, măreaţă vatră...», P. C. Director Epifanie Norocel a făcut un expozeu în legătură cu munca şcolară din anul 1966/1967. Fixînd ca idei principale *prietenia* şi *iubirea de patrie*, P. C. Sa a folosit alese exemple şi citate din literatura universală, literatura patriei şi din Sf. Scriptură şi Sf. Părinţi pentru a ilustra valoarea celor două idei.

Prietenia şi iubirea de patrie au fost prezentate ca un memento permanent pentru tinerii seminarişti. Prietenia şi iubirea de patrie ca porunci divine şi umane trebuie să constituie pentru noi toţi un imbold de a lucra în forma cea mai desăvîrşită. P. C. Sa a făcut îndemnuri pentru participarea afectivă şi efectivă a elevilor la perfecţionarea lor spirituală, la continuarea unui efort acceptat cu plăcere, de a se orienta ei înşişi şi de a selecta şi a acţiona conştient în direcţia apropierii de valorile materiale şi spirituale ale patriei socialiste.

Recunoştinţa pe care o datorăm cu toţii, profesori, elevi şi ostenitori de la cele două şcoli ale Centrului mitropolitan Iaşi de la Mănăstirea Neamţ faţă de Conducerea Patriei noastre, faţă de I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şi faţă de P. S. Partenie, Episcopul Romanului şi Huşilor, a fost scoasă în evidenţă cu toată sinceritatea şi căldura.

În continuare, vorbitorul a rugat pe reprezentanţii celor două eparhii — P. C. Consilier Pr. Scarlat Porcescu şi P. C. Pr. Prof. Gheorghe Vlad — şi pe reprezentantul Departamentului Cultelor — să fie exponenţii devotamentului, recunoştinţei şi îndatoririi ce o păstrează mereu elevii şi profesorii de la şcolile teologice din Mănăstirea Neamţ forurilor tutelare şi Conducerii Patriei noastre.

P. C. Sa a mulţumit colaboratorilor, cadrelor didactice şi personalului administrativ, precum şi P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Mănăstirii Neamţ, pentru ajutorul şi larga înţelegere arătată faţă de şcoală.

Absolventul Sandu Vasile de la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi absolventul Profir Constantin de la Seminarul teologic au adus mărturia sentimentelor de dragoste, ataşament şi recunoştinţă faţă de profesori, de I. P. S. Iustin, de P. S. Partenie, de Conducerea de Stat a Patriei noastre. Au făcut calde îndemnuri colegilor lor care vor continua cursurile în anii următori de a fi stăruitori în muncă.

P. C. Pr. Prof. Gh. Vlad, delegat al P. S. Episcop Partenie al Romanului şi Huşilor,şi P. C. Consilier Pr. Scarlat Porcescu, delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin, au adus binecuvîntările şi felicitările celor doi ierarhi profesorilor şi elevilor pentru munca depusă în anul şcolar 1966/1967.

Reprezentanţii chiriarhali au scos în evidenţă condiţiile minunate de învăţătură de la şcolile din Mănăstirea Neamţ şi au îndemnat pe elevi la muncă stăruitoare în anii care urmează.

Referindu-se la Sf. Apostoli Petru şi Pavel, vorbitorii au amintit unele din învăţăturile lor. De pildă, Sf. Apostol Pavel adresîndu-se galatenilor le-a spus: «Rîvna pentru lucruri bune este bună totdeauna» (Gal. IV, 18), iar Sf. Apostol Petru scrie într-o epistolă a sa: «Nimeni nu vă poate face rău, dacă sînteţi plini de rîvnă pentru bine» (I Petru III, 13). Rîvna tuturor creştinilor şi a tuturor oamenilor pentru bine, dreptate, pace şi omenie este o îndatorire de mare cinste.

Viaţa fericită şi îmbelşugată a poporului nostru se făureşte prin hărnicie şi muncă necontenită. Un îndemn la tot ceea ce este bun, la muncă şi dragoste de patrie, găsim în istoria poporului nostru.

«Cadrul natural de la Neamţ şi clopotele de la această mănăstire — atît de mult cîntate de scriitorii noştri —, cu sunetul lor melodios parcă vin de la moşii şi strămoşii noştri; ele deşteaptă sentimentul de preţuire şi evlavie pentru tot ce s-a zidit aici şi pretutindeni pe pămîntul Patriei».

Împărţirea de cărţi, acordate de cele două centre eparhiale pentru elevii merituoşi la studii şi purtare, a fost o încununare a ostenelilor depuse de elevi în munca lor din acest an şcolar.

P. C. Director Ierom. Epifanie Norocel a mulţumit încă o dată Întîistătătorilor celor două eparhii care au binevoit a trimite delegaţi şi tuturor celor ce au participat la festivitatea încheierii cursurilor anului şcolar 1966/1967.

Diac. I. IVAN

†

PREOTUL CONSTANTIN COJOCARU

În ziua de 17 mai a. c., după o lungă şi grea suferinţă, a încetat din viaţă distinsul preot Constantin Cojocaru de la parohia Dobreni, raionul Piatra Neamţ.

Născut la 14 noiembrie 1904 în satul Dobreni într-o familie de învăţători, preotul Constantin Cojocaru îşi începe studiile la şcoala satului, după care, simţind vocaţia preoţească, urmează cursurile Seminarului teologic Veniamin Costachi din Iaşi, pe care îl absolveşte în anul 1924. La 1 decembrie 1925 este hirotonit preot pe seama parohiei Ţibucanii de Sus, continuîndu-şi în acelaşi timp studiile la Facultatea de Teologie care l-a declarat licenţiat în anul 1929.

El a iubit misiunea păstorind cu multă demnitate în parohiile Ţibucanii de Sus şi Popeşti din raionul Tg. Neamţ, cum şi în Dobreni.

În timpul activităţii sale pastorale a reparat şi înfrumuseţat biserici şi a îndrumat părinteşte pe credincioşi.

A iubit florile şi pomicultura, în care s-a şi specializat plantînd la biserică şi casa parohială pomi, arbuşti şi diferite specii de flori.

Şi-a iubit familia şi pe cei şase copii, toţi cu alese virtuţi şi frumoasă pregătire intelectuală.

Model de preot şi de părinte, el pleacă dintre cei vii lăsînd în urmă durere şi multă părere de rău.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 20 mai a. c. Au slujit: P.C. Protopop Ioan Pricop, P. C. Pr. Constantin Munteanu, P. C. Pr. Gheorghe Comăniţă, P. C. Pr. Dumitru Mihailescu, P. C. Pr. Constantin Lefter, P. C. Pr. pensionar Cezar Popescu şi P. C. Diac. Traian Lefter.

P. C. Protopop a rostit un necrolog scoţînd în relief calităţile defunctului şi aducînd condoleanţe familiei îndurerate şi credincioşilor prezenţi.

P. C. Pr. Constantin Munteanu a omagiat memoria celui dispărut, în numele fraţilor preoţi, iar P. C. Pr. Dumitru Mihailescu a rostit un cuvînt de adio din partea foştilor colegi de facultate.

Să-i fie ţărîna uşoară.

Pr. IOAN PRICOP

†

PREOTUL GHEORGHE MIRONESCU

În ziua de 9 martie 1967 a încetat din viaţă, după o scurtă şi grea suferinţă, preotul Gheorghe Mironescu, parohul parohiei Conceşti, raionul Dorohoi.

Preotul Gheorghe Mironescu s-a născut în luna februarie 1907 în comuna Văculeşti, raionul Dorohoi.

El a urmat cursurile seminarului şi facultăţii de teologie, apoi a fost hirotonit preot pe seama parohiei Conceşti, raionul Dorohoi, în anul 1929. De la hirotonia sa şi pînă la trecerea din viaţă, mai bine de 38 de ani, a păstorit în aceeaşi parohie.

Blînd şi delicat în toate împrejurările, preotul Gheorghe Mironescu a fost mult iubit de popor, de aceea enoriaşii parohiei Conceşti nu-i spuneau decît «părintele nostru».

Un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Anania Roşca a săvîrşit prohodul decedatului în ziua de 12 martie. Pe o ploaie care nu mai contenea, credincioşii parohiei Conceşti şi din parohiile vecine au condus la locul de veşnică odihnă pe cel ce a fost timp de 38 de ani părintele lor duhovnicesc.

Despre activitatea dispărutului au vorbit P. C. Protopop Anania Roşca, P. C. Pr. Nicolae Tartacan de la parohia Darabani şi P. C. Diac. Gheorghe Lungu de la Botoşani.

Veşnică să-i fie pomenirea.

Diac. GH. LUNGU

†

MAICA EPRAXIA DIACONESCU

La bolnița Mănăstirii Varatec, într-o cameră luminoasă, cu amîndouă ferestrele larg deschise, foarte curată și dichisită cu gust, în mijlocul patului mare, peste covertura bine orînduită - dreaptă ca o lumînare, cu ochelarii pe nas și cu un ceaslov în mîini - am cunoscut-o pe maica Epraxia Diaconescu.

Dar s-o lăsăm pe măicuța Epraxia să ne povestească cum a ajuns la mănăstire și cum și-a închinat viața celor 107 ani.

«M-am născut într-un sat cu cîteva căsuțe răvășite pe pîrîul Diaconului din comuna Hangu, raionul Piatra Neamț, care astăzi hodinește sub apele iezerului Bistrița unde s-a construit vestita hidrocentrală, cum îi zice maică, de la Bicaz - ce aud că împrăștie lumină pe toată Moldova noastră, la fel ca aceea a sfîntului soare pe întreg pămîntul.

Pe lume, am venit la 14 septembrie anul 1860 - ziua Sfintei Cruci. Rămasă orfană de mamă și tată, la vîrsta de șase ani, am fost adusă la mănăstire de către bunica mea. Aceasta s-a întîmplat în anul 1864 cînd Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a împărțit țăranilor pămînt luat din moșiile boierești - pricină de a-l săpa pe ascuns pînă l-au detronat, spre amarnica părere de rău a întregului norod obijduit.

Am slujit în Mănăstirea Varatec cu credință și cu pioșie sub conducerea a zece starețe și am trăit peste termen șapte ani, adică la un loc 107 ani.

La vremea aceea, stareță era maica Evghenia Negri, sora marelui Costache Negri, bărbat de seamă în dregătoria țării, om de mare omenie și iubit de norod în a cărui slujbă a trudit toată viața cu credință și cinste.

Domnișoara Negri, - maica stareță de mai tîrziu, era beteagă de un ochi, pricină pentru care familia ei a ținut s-o statornicească la mănăstire.

Ea a fost aceea care a deschis calea mănăstirei și pentru alte odrasle printre care și domnișoarele Ganea, - trei la număr: Olimpiada, Epraxia și Xenia - fete hăt bătrîioare și hîde foc, dar de omenie și bune la suflet.

Alte trei surori, au fost: Tatiana, Xenia și Olimpiada Rîșculescu.

Econoamă pe vremea aceea a fost Veneamina Pribeaga iar casieră, maica Agafia Străinescu la care mi-am făcut primii ani de ucenicie, și după o scurtă întrerupere fiind mutată în serviciul stăreției, cu toate că eram îndrăgită și prețuită de maica stareță pentru strădania, munca și ascultarea mea, mi s-a îngăduit să mă întorc la maica Străinescu de care nu m-am despărțit decît după 32 de ani cînd și-a dat obștescul sfîrșit.

Nu împlinisem 14 ani, după cît mi-aduc aminte, cînd l-am văzut și cunoscut întîiași dată pe poetul Mihail Eminescu căruia lumea îi spunea domnul student Mihai.

Venea adesea împreună cu alți studenți, dintre care unul era nepotul fostei starețe Evghenia Teodora.

El era de-o statură mijlocie, frumos, cu plete mari și răvășite așa cum îi era și sufletul lui tînăr și dornic de viață. Nu prea dichisit și pururea dus pe gînduri.

Cînd venea la mănăstire, trăgea la o maică, Asinefta Ermoghin, ce-și avea casa în susul colinei - după cimitirul bisericii Schimbarea la Față - al cărei frate, tot călugăr, a clădit Mănăstirea Horaița pe socoteala lui.

In casa mult retrasă de restul celorlalte, stătea cîte trei patru zile și apoi își lua valea în lumea lui de băjenie.

Tot în acea vreme am cunoscut-o și pe doamna Veronica Micle care venea cu cele două fetițe ale ei - după cîte se spune una din ele ar fi dat la tiparniță scrisorile purtate între mama ei și Eminescu.

Doamna Veronica, era foarte frumoasă, cu părul bălai și răvășit, ochii mari și albaștri ca cerul senin; cînta ca un înger de nu se auzea nici musca în toată mănăstirea și pînă hăt departe cînd da gura versului și melodiei de pe cerdacul casei unde locuia și, cîteodată, de pe la Poiana Țigăncei sau de pe la pădurea de argint, priveliște încîntătoare și fără de seamăn.

După ce am împlinit suta, am fost schivnicită de părintele arhimandrit

Ghenadie Caraza. La vîrsta de o sută şi doi ani am fost operată la amîndoi ochii la spitalul din Piatra Neamţ şi rău îmi pare că nu mai ţin minte numele doctorului pentru a-i mulţumi şi a mă ruga pentru sănătatea lui. După recăpătarea vederii, prin grija maicei stareţă Pelaghia Amilcar, am fost aşezată şi statornicită pentru restul zilelor cîte le mai am de trăit, aici în casa de hodină şi reculegere (bolniţă) unde-mi continui rugăciunile către Atotputernicul după puterile ce mi-au mai rămas, tot din mila Lui».

In ziua de 7 ianuarie 1967, Maica Epraxia Diaconescu a adormit întru Domnul în vîrstă de 107 ani.

Dumnezeu s-o odihnească în latura celor drepţi.

I. DIACONESCU

B. EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR

CONFERINŢA ADMINISTRATIVĂ PROTOPOPEASCĂ

În dorinţa de a cunoaşte cît mai bine activitatea preoţimii, P. S. Episcop Partenie a convocat pentru ziua de 18 iunie a. c. pe toţi protopopii din Eparhie, într-o conferinţă administrativă.

In cuvîntul de deschidere, Prea Sfinţia Sa a spus printre altele: «V-am convocat în şedinţa de astăzi pentru unele lămuriri şi unele dispoziţii în legătură cu munca Prea Cucerniciilor Voastre, întrucît în prezent viaţa bisericească a parohiilor este legată de anumite probleme importante între care ţin să amintesc: observarea strictă a disciplinei financiare cînd se efectuează operaţiuni cu caracter financiar, ţinerea la curent a lucrărilor de cancelarie, întocmirea în condiţii cît mai corespunzătoare a lucrărilor de inventar, prin care se urmăreşte punerea în valoare a tuturor obiectelor istorice şi artistice pe care le posedă fiecare parohie, cunoaşterea situaţiei de la mănăstirile din eparhie şi altele.

Dată fiind importanţa acestor probleme, este bine ca ele să fie discutate în comun în vederea unei orientări a preoţimei noastre spre o pastoraţie cît mai bună şi corespunzătoare timpurilor pe care le trăim».

Lucrările au început cu o şedinţă a permanenţei Consiliului eparhial în prezenţa tuturor protopopilor din Eparhie. Cu acest prilej s-au rezolvat probleme administrative şi economice gospodăreşti înscrise pe ordinea de zi ca: ocuparea unor parohii vacante, numiri şi transferări de cîntăreţi şi îngrijitori la parohii, acordarea unor dotaţii parohiilor care au lucrări de efectuat şi altele.

P. P. C. C. Părinţi protopopi au fost solicitaţi să-şi spună cuvîntul, ca unii care cunosc bine anumite situaţii din cuprinsul protopopiatelor ce le conduc.

In partea a doua a conferinţei, reprezentanţi ai Centrului eparhial au făcut în faţa protopopilor expuneri referitoare la disciplina financiară în cadrul controlului financiar intern, la întocmirea inventarelor, a cărţilor de muncă ş. a.

Expunerile au fost făcute, rînd pe rînd, de: P. C. Preot C. Platon, consilier administrativ, P. C. Preot E. Bărbieru – inspector eparhial, Dl. N. Pamfil, secretar eparhial, Dl. D. Handoca – jurisconsult şi I. Pop, şef contabil.

In genere, conferinţa s-a soldat cu rezultate satisfăcătoare.

In cuvîntul de încheiere, Prea Sfinţitul Episcop s-a declarat mulţumit de modul cum s-au desfăşurat lucrările acestei conferinţe şi a recomandat P. P. C. C. Părinţi protopopi să lucreze şi mai departe cu toată stăruinţa, pentru buna îndrumare a preoţilor de la parohii în toate sectoarele de activitate, ţinînd în acelaşi timp o permanentă legătură cu Centrul eparhial.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA MAI 1967

Ţinînd seamă de dispoziţiile Sfîntului Sinod, seria a doua a conferinţelor preoţeşti din anul acesta a avut loc în Eparhia Romanului între 22 şi 25 mai.

Conferinţa de la Centrul Protopopesc Roman a fost prezidată de către

Prea Sfinţitul Episcop Partenie, iar conferinţele de la celelalte protopopiate de către reprezentanţii Prea Sfinţiei Sale, după cum urmează: P. C. Preot Constantin Platon, consilier administrativ, la protopopiatele: Negreşti, Vaslui, Bîrlad şi Huşi; P. C. Pr. Ermil Bărbieru, inspector eparhial, la protopopiatul Bacău şi P. C. Pr. Const. Ionescu, preşedintele Consistoriului Eparhial, la protopopiatele: Adjud, Tg Ocna şi Moineşti.

Expunerea cu tema: «Cinstirea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel în Ortodoxie, în lumina apostolicităţii şi sobornicităţii Bisericii», a fost prezentată de următorii preoţi: P. C. Gheorghe Pruteanu de la parohia Buda-Corbiţa, la Adjud; P. C. Const. Sion de la parohia Blăgeşti, la Bacău; P. C. Iorgu Codreanu de la parohia Sf. Spiridon, la Bîrlad; P. C. Dumitru Găbureac de la parohia Chiţoc, la Vaslui; P. C. Gheorghe Albu de la parohia Asău, la Moineşti; P. C. Spiridon Leonte de la parohia Viişoara, la Tg. Ocna; P. C. Ioan Iurcu de la parohia Sălăgeni, la Huşi; P. C. N. Dumitriu de la parohia Tungujei, la Negreşti şi P. C. V. Brumăraşu de la parohia Doljeşti, la Roman.

In partea introductivă, conferenţiarii au arătat că lucrarea de răspîndire a creştinismului s-a îndeplinit în mare parte prin cei 12 Sf. Apostoli. De aceea, Biserica îi preţuieşte şi le cinsteşte numele, întrucît prin ei Evanghelia creştină s-a propovăduit pînă la marginile pămîntului.

Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel ocupă în istoria Bisericii creştine un loc de mare cinste. De la moartea lor martirică se împlinesc anul acesta 1900 de ani.

După aceea, vorbitorii au făcut o scurtă descriere a personalităţii celor doi apostoli sărbătoriţi de către Biserică.

In legătură cu aceasta nu s-a pierdut din vedere să se pună în lumină adevărul că, deşi deosebiţi ca vîrstă şi pregătire, totuşi toţi Sfinţii Apostoli s-au socotit întotdeauna egali între ei.

Aşa se explică de ce Biserica creştină s-a condus de la început de principiul sobornicităţii potrivit căruia au cuvîntul toţi exponenţii ei, ca unii ce sub înrîurirea Duhului Sfînt pot lua hotărîri comune ştiind că singurul cap văzut şi nevăzut al Bisericii este Iisus Hristos.

Aceste soboare au existat chiar de la început în Biserica creştină, primul dintre ele fiind socotit cel din Ierusalim, din anul 50 după Hristos, la care au luat parte şi Sfinţii Apostoli Petru şi Pavel, cu care ocazie opinia lor a avut multă greutate în hotărîrile ce s-au luat.

In partea a doua a conferinţelor s-au citit de către anumiţi preoţi rapoarte de activitate socială.

Din discuţiile purtate pe marginea expunerilor s-a constatat că preoţimea din Eparhie acordă tot sprijinul acţiunilor patriotice ale Conducerii de stat.

Reprezentanţii Centrului eparhial au făcut îndemnuri stăruitoare preoţilor de la toate protopopiatele ca să continue şi pe viitor această lăudabilă activitate socială stînd tot timpul alături de popor.

După transmiterea unor dispoziţii cu caracter administrativ, lucrările conferinţelor preoţeşti din luna mai au luat sfîrşit.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

ÎNSEMNĂRI 413

Otilia Cazimir *(Aurel Leon)*; **Biserica de lemn de la Volovăţ adusă de Ştefan cel Mare la Putna** *(Prof. V. Brătulescu)*; **Drumul meu la Varatec. O insulă pentru Hristos în Carpaţi** (*Peter Heimann*, trad. din limba germană de *Prof. O. Bucevschi)*; **Însemnări pe cărţi vechi şi icoane din Biserica Vulpăşeşti, raionul Roman, regiunea Bacău** *(Prof. V. Brătulescu)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 419

«Die Zeichen der Zeit». Evangelische Monatsschrift für Mitarbeiter der Kirche, 12/65 *(C. Sîrbu)*; *A. M. Dubarle*, **Les Sages d'Israel (Înţelepţii lui Israil)** Paris, 261 p. *(N. Neaga)*; *Maria-Ana Musicescu*, **Mănăstirea Sucevița**, Bucureşti 1965 *(Prof. V. Brătulescu)*; *S. Oertwig*, **Călătorie prin oraşe dispărute. O incursiune în domeniul arheologiei.** În româneşte de V. Cîndea, Bucureşti 1966, 192 p. *(Pr. M. Mănucă)*; *V. Cheresteşiu*, **Adunarea naţională de la Blaj 3—5 (15-17) mai 1848,** Bucureşti 1966 *(M. Adrian)*; *E. D. Tappe*, **Documents concerning Rumanian history (1427—1601)** collected from the British Archives by, London. 1964, s. 162 p. *(St. Măriеş Agapi)*; *Val. Al. Georgescu*, **Preemţiunea sau dreptul de protimisis în Ţara Românească şi Moldova,** Bucureşti 420 p. *(C. Turcu)*; *Mircea Seche*, **Schiţă de istorie a lexicografiei române** Bucureşti 190 p. *(Zam. Paul)*; **Limba română nr. 5/1966** *(I. Popescu)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* 438

Preoţii din oraşul Iaşi la I. P. S. Mitropolit Iustin, în ziua întîia de Paşti *(Pr. Ioan Loghin-Ţurcanu)*; **Conferinţele preoţeşti din luna mai 1967** *(Diac. T. M.)*; **Biserica parohială din parohia Vereşti, raionul Botoşani** *(Pr. D. Rădăuceanu şi Diac. Gh. Lungu)*; **Hramul Mănăstirii Neamţ** *(Diac. I. Ivan)*; **Ziua de 29 iunie la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ** *(Diac. I. Ivan)*; † **Preotul Constantin Cojocaru** *(Pr. I. Pricop)*; † **Preotul Gh. Mironescu** *(Diac. Gh. Lungu)*; † **Maica Epraxia Diaconescu** *(I. Diaconescu)*.

B. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR.* . . 449

Conferinţă administrativă protopopească. Conferinţele preoţeşti din luna mai 1967 *(Pr. Ermil Bărbieru)*.

42.420

T I P O G R A F I A
CENTRULUI MITROPOLITAN IAŞI
Mănăstirea Neamţ, Raion. Tg. Neamţ
Regiunea Bacău

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 9 — 10 SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE 1967

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr: IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Consultare pentru pregătirea celei de a treia Adunări Generale Creştine pentru Pace (Bucureşti, 18—23 septembrie 1967), *(Asistent Şt. Alexe)* 573

STUDII

Protos. EPIFANIE NOROCEL: **Istoricul Bisericii Georgiene şi relaţiile ei cu Biserica românească** 577

Pr. M. ŞFICHI: **Invidia, păcat capital** 593

M. BASARAB: **Conştiinţa originii române şi a unităţii naţionale în opera mitropoliţilor Varlaam şi Dosoftei** 605

PREDICI

Pr. ŞT. SLEVOACĂ: **Căsătoria creştină** 612

FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

EUGEN D. NECULAU: **Preotul cărturar Dumitru Furtună** . . 616

ÎNSEMNĂRI 626

Kogălniceanu şi Melchisedec. Note pe marginea unei opere de colaborare *(Al. Zub)*; **Contribuţii la cunoaşterea activităţii lui Mihail Kogălniceanu** *(Pr. Al. Bardieru)*; † **Pr. Dr. Ioan Puiu** *(Pr. O. Cherasim)*; **Un antimis sîrbesc sfinţit de episcopul de Rădăuţi, Dositei Herescul, în anul 1772** *(Pr. Nic. Pentelescu)*.

RECENZII ŞI NOTE BIBLIOGRAFICE . . 637

Prof. Dr. H. Alivisatos, **Die Kirchenordnung der autokephalen Kirche von Cypern.** Atena 1965 *(N. Neaga)*; **Almanahuri bisericeşti din străinătate** *(Al. A. Botez)*; *Dan Simonescu*, **Cronici şi povestiri**

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 9—10 SEPTEMBRIE—OCTOMBRIE 1967

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

Consultare pentru pregătirea celei de a treia Adunări Generale Creştine pentru Pace

(Bucureşti, 18=23 septembrie 1967)

În urma invitaţiei Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, Conferinţa Creştină pentru Pace (cu sediul la Praga) a organizat la Bucureşti o *Consultare pentru pregătirea celei de a treia Adunări Generale Creştine pentru Pace*, care va avea loc la Praga între 31 martie — 5 aprilie 1968. Şedinţele s-au ţinut la Institutul Teologic Universitar între 18 şi 23 septembrie 1967. La Consultare au luat parte membrii unor compartimente de lucru ale Conferinţei Creştine pentru Pace (Comitetul de lucru, Secretariatul Internaţional, Comisiile de lucru), ca şi mai mulţi delegaţi ai Comitetelor Regionale şi experţi, din Europa, Africa, Asia şi America. Dintre participanţi, în număr de 82 din 18 ţări, semnalăm prezenţa unor personalităţi cu o frumoasă activitate pentru realizarea şi păstrarea păcii în lume, ca: Înalt Prea Sfinţiţii Mitropoliţi: Nicodim al Leningradului (U. R. S. S.), Nicolae Corneanu al Banatului (Republica Socialistă România), I. Hazim (Liban), Dorotei (Cehoslovacia) şi Maxim (Bulgaria), Episcopul protestant Tibor Bartha (R. P. U.), preşedintele Consultării, Dr. J. L. Hromadka, preşedintele Conferinţei, Pr. Prof. Ioan Gh. Coman de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti, Prof. G. Casalis (Franţa), J. N. Ondra, secretar general al Conferinţei (R. S. C.), Pr. Ilie Georgescu, inspector patriarhal (Republica Socialistă România), Giorgio Girardet (Italia), Dr. H. Kloppenburg (R. F. G.), R. Andriamanjato, primarul oraşului Tananarive (Madagascar), H. Kohlbrugge (Olanda), Z. Pawlic (Polonia), M. Schwarz (Elveţia), I. Iacobi (Anglia), K. Ogawa (Japonia), A. K. Thampy (India), Dr. Sonle (S. U. A.), P. Cadier (Dahomei). De asemenea, la şedinţă au fost de faţă şi profesori de la Institutele Teologice din Bucureşti şi Sibiu.

Sesiunea s-a deschis în seara zilei de 18 septembrie cu tradiţionalul Te-Deum săvîrşit în biserica Sfînta Ecaterina, capela Institutului Teologic. La Te-Deum au luat parte, în afară de oaspeţi, Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, Prea Sfinţitul Visarion, vicar patriarhal, Profesorii Institutului Teologic în frunte cu P. C. Diac. Prof. Rector Nicolae Nicolaescu şi funcţionarii din cadrul Administraţiei Patriarhale.

La sfîrşitul slujbei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae Corneanu a rostit un cuvînt de salut în numele Prea Fericitului Părinte Iustinian. I. P. S. Sa a spus că toţi cei care merg pe calea «Domnului Păcii» şi-au făurit tradiţia de a se reuni periodic prin reprezentanţii lor, în diferite ţări, pentru a reflecta asupra a tot ceea ce au împlinit «făcătorii de pace» (Matei V, 9) şi, în acelaşi timp, pentru a se fixa asupra activităţii viitoare, ca la sfîrşit «Dumnezeu să fie totul în toate» (I Cor. XV, 25).

Salutînd pe aleşii oaspeţi în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian şi a Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, vorbitorul a arătat că toţi credincioşii şi clericii din România caută pacea şi o urmează. Ei şi-au dat mîna unii altora pentru a sluji idealul păcii.

În şedinţa de deschidere a sesiunii consultative din Bucureşti, Episcopul Tibor Bartha a făcut o recapitulare a rezultatelor obţinute de Conferinţa Creştină pentru Pace, a stăruit asupra problemelor care reţin atenţia acestui Forum şi a insistat asupra metodelor de lucru spre a se dobîndi rezultate pozitive în viitor. Vorbitorul a scos în relief că lucrările de pregătire a celei de a treia Adunări Generale Creştine pentru Pace se ţin în Bucureşti, la invitaţia Bisericii Ortodoxe Române a cărei ospitalitate frăţească este renumită. «Acest fapt este de o însemnătate deosebită şi subliniem că rolul Bisericilor Ortodoxe capătă o greutate din ce în ce mai mare în dialogul ecumenic din vremea noastră».

Lucrările s-au desfăşurat în şedinţe plenare şi în şedinţe ale grupelor de lucru: teologică, problemele internaţionale, problemele ecumenice, situaţia ţărilor în curs de dezvoltare, tineretul în slujba păcii şi probleme ecumenice. Problemele care vor sta în centrul discuţiilor la viitoarea Adunare Generală Creştină pentru Pace, au fost rezumate de fiecare grupă de lucru ţinîndu-se seama de tema: «Caută pacea şi urmează-o. Salvează omul — pacea este posibilă»!

În şedinţele plenare au fost prezentate următoarele referate: «*Mărturia creştină în faţa problemei războiului şi a păcii*», de Prof. H. Bandt din R. F. G., «*Asupra situaţiei politice*» de Dr. H. Mochalschi din R. F. G. şi «*Pacea este posibilă*» de P. C. Pr. Prof. Ioan Gh. Coman din Bucureşti.

Referatul P. C. Pr. Prof. Ioan Gh. Coman, secretarul Grupei teologice de lucru, se înscrie printre documentele menite să dea o fundamentare teologică slujirii creştine a păcii. Întruparea Logosului, a Fiului lui Dumnezeu, a însămînţat în chip ontologic pacea în fiinţa omului. Această pace nu este o stare statică ci o stare de evoluţie dinamică spre mai bine, spre desăvîrşire. Pe de altă parte, Logosul a plantat în om, graţie întrupării Sale, germenii tuturor posibilităţilor de evoluţie în direcţii pozitive. Printre forţele transmise omenirii de Logos trebuie subliniată, alături de liberul arbitru şi de iubire, raţiunea, unul dintre elementele chipului lui Dumnezeu în om. Această raţiune trebuie să fie o «raţiune dreaptă», un «logos orthos» care poate să lucreze util în lume.

În continuare, P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman a dezvoltat

tema: Consecinţele antropologice ale Hristologiei. 1) Mîntuitorul este *solidar* ontologic *cu omenirea întreagă* pe care a asimilat-o prin iubire. Logosul este veşnic în noi şi ne acordă şi nouă veşnicia la care ajungem prin el. 2) *Solidaritatea* prin natură se continuă în viaţa şi istoria omenirii prin opera şi predicarea lui Iisus Hristos. Această solidaritate este totală şi permanentă culminînd cu solidaritatea crucii, prin care Logosul a nimicit păcatul. 3) Prin solidaritatea crucii, Cuvîntul dumnezeiesc a restabilit *dreptatea*. Dacă Hristos a murit pentru a reda oamenilor dreptatea de altădată, noi sîntem datori să facem acelaşi lucru, cu puterea şi mijloacele noastre. Dacă Logosul întrupat a împăcat prin cruce pe oameni cu Tatăl, trebuie ca şi noi, printr-un summum de eforturi, să împăcăm pe oameni între ei. Dar împăcarea şi pacea nu sînt cu putinţă fără dreptate. 4) Dreptatea este *starea fericită* în care oamenii pot să petreacă o viaţă cinstită, dreaptă, activă, creatoare, bucurîndu-se de roadele muncii lor şi de toate posibilităţile dezvoltăriii spre desăvîrşire. 5) Transformările actuale sînt un punct al *evoluţiei naturale şi istorice a omenirii* dirijate de Logos, care continuă să fie pururea «calea, adevărul şi viaţa» (Ioan XIV, 6). Progresul nu cunoaşte oprire, nu îngăduie status-quo. Este însăşi legea vieţii care merge mereu înainte. 6) Sensul fundamental al *învierii* este continuarea vieţii, a unei vieţi «luminoase şi fericite», care implică schimbări şi transformări, necesare şi indispensabile. 7) Cînd toate mijloacele pentru restabilirea dreptăţii au eşuat, *revoluţia* devine necesară. Noul Testament şi Părinţii cunosc revoluţia morală şi spirituală, care a avut un mare ecou în lumea antică şi care a dat creştinismului trăsături fundamentale, ca dreptatea, demnitatea şi umanitatea. În epoca noastră însă revoluţiile morale devin sociale şi tind să rezolve probleme de viaţă şi de moarte pentru existenţa umană. În perspectiva creştină, revoluţia nu poate face uz de violenţă ca o «ultima ratio». 8) *Pacea*, organic legată de dreptate şi de criza transformărilor actuale, *este problema cardinală a omenirii întregi;* ea interesează deopotrivă pe toţi oamenii, nu numai în ţările în curs de dezvoltare sau în teritoriile unde în prezent se află stare de război. Pacea nu este o posesie definitivă ci o căutare, o temă şi o sarcină continuă. Pacea va continua să fie o problemă atîta timp cît «raţiunea dreaptă» nu va birui definitiv răul în om şi în societate. 9) *Pacea este posibilă* prin efortul echilibrului şi al acţiunii creatoare şi sfinţitoare pînă la jertfă. Omul este capabil să stabilească şi să păstreze pacea prin cultivarea adevărului, prin folosirea cuminte a raţiunii, prin iubire şi prin rugăciune. 10) În concluzie, trebuie făcută o *educaţie* a omenirii pentru înţelegerea unor probleme importante care frămîntă lumea contemporană, pentru pace.

Referatul prezentat de P. C. Prof. Ioan G. Coman a stîrnit un deosebit interes printre participanţi şi unele idei din el au fost incluse în «Proiectul de propuneri pentru discuţii» al Grupei teologice.

La sfîrşitul lucrărilor, Dr. J. Hromadka, preşedintele Conferinţei, a făcut un rezumat al rezultatelor discuţiilor accentuînd

necesitatea muncii pe care trebuie să o desfăşoare Conferinţa Creştină pentru Pace, mai ales în această epocă de încordare internaţională. De asemenea, D-sa a mulţumit, în numele participanţilor la Consultare, pentru ospitalitatea Bisericii Ortodoxe Române şi a subliniat contribuţia importantă a Bisericilor Ortodoxe în lucrarea Conferinţei Creştine pentru Pace.

Sîmbătă dimineaţa (22 septembrie), participanţii la Consultare au vizitat oraşul Bucureşti, iar la orele 12 a avut loc o conferinţă de presă în care au fost amintite ţelurile, metodele de lucru şi rezultatele obţinute, în scurta sa existenţă, ale Conferinţei Creştine pentru Pace.

În seara aceleiaşi zile, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian a oferit un coctail în cinstea oaspeţilor, care s-a desfăşurat într-o atmosferă de frăţească şi creştinească înţelegere. Duminică, oaspeţii au asistat, în Catedrala Patriarhală la Sfînta Liturghie care a fost săvîrşită de un sobor în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu, I. P. S. Mitropolit I. Hazim din Liban şi I. P. S. Mitropolit Dorotei din Cehoslovacia.

Consultarea din Bucureşti a fost o sesiune de muncă încordată. În afară de punctele menţionate au fost discutate şi unele probleme cu caracter practic. Participanţii, conştienţi de misiunea lor, s-au concentrat asupra materialului pregătitor pentru ca cea de a treia Adunare Generală Creştină pentru Pace să dea un rezultat pozitiv, adică să angajeze şi pe viitor, cu toată seriozitatea, lumea creştină, în acţiunea nobilă a păcii în lume.

Patronînd lucrările Consultării din Bucureşti, Biserica Ortodoxă Română şi-a afirmat din nou dorinţa sa vie de a merge alături de toţi iubitorii şi făuritorii păcii, dovedind astfel că trăieşte aievea învăţătura Logosului întrupat şi a Sfinţilor Părinţi. De altfel, prin această atitudine, ea continuă tradiţia de veacuri a neamului românesc de a trăi în bună pace cu toată lumea.

Se cuvine ca tema celei de a treia Adunări Generale Creştine pentru Pace, «caută pacea şi urmează-o; salvează omul, pacea este posibilă», să reţină atenţia oricărui creştin spre a-l însufleţi în acţiunea de slujire a păcii.

Asistent ŞTEFAN C. ALEXE

Istoricul Bisericii Georgiene și relațiile ei cu Biserica Românească *)

Printre Bisericile Ortodoxe se numără și Biserica Georgiei, care s-a întemeiat în primele veacuri creștine. De-a lungul veacurilor, această Biserică a avut o viață de zbucium. În cele ce urmează vom face o prezentare a istoricului ei de la început și pînă în prezent, precum și a legăturilor ei de prietenie și colabare cu Biserica Ortodoxă Română.

Georgia sau Gruzia, numită și Iviria, e situată în partea de nord-vest și centru a Transcaucaziei cu populație formată în special din gruzini, sau georgieni ; are capitala la Tbilisi (vechiul Tiflis). În Georgia se includ și Republica Sovietică Socialistă Autonomă Abhază. La Nord se înalță culmi muntoase din Caucazul Mare, la Sud din Caucazul Mic, iar între ele regiuni depresionare : cîmpia Calhidei pe litoralul Mării Negre și Cahetia în Est [1]).

I. – Creștinarea poporului și întemeierea Bisericii Georgiene

Poporul georgian a primit creștinismul în secolul al IV-lea, după creștinarea armenilor. Creștinarea a avut loc în timpul împăratului Constantin cel Mare (305-337) [2]). Pătrunderea creștinismului la acest popor se datorește Sfintei Nina (a Gruziei), care era o fecioară creștină din Armenia [3]). Regele Mirian

---

*) Lucrare de seminar întocmită în cadrul cursurilor de doctorat, sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Ioan I. Rămureanu, care a dat și avizul pentru publicare.

1) *Dicționar Enciclopedic Român*, vol. IV, Editura Politică, București, 1966, p. 109 ; Pierre Larousse, *Grand Dictionnaire Universel*, t. VIII-e, Paris, p. 1203.

2) Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală și statistică*, traducere de Atanasie Mironescu, ed. a II-a, vol. II, Mănăstirea Cernica, 1926, p. 21 ; Léonidas Perrin, *Les églises orientales*, Rome, 1929, p. 81.

3) Eusebiu Popovici, *op. cit.*, ed. a II-a, vol. IV, p. 321 ; R. Janin, *Géorgie*, în : *Dictionnaire de Théologie Catholique*, t. VI-e, 1, Paris, 1924, col. 1246 ; Peeters (P.), *Les débuts du christianisme en Géorgie d'après les sources hagiografiques*, în «Analecta Ballondiana», L (1932), p. 558 ; Tarchnisvili (M.), *Die legende der heiligen Nina und die Geschichte des georgischen Nationalbewusstseins*, în «Byzantinischen Zeitschrift» X (1940), p. 48-75 ; R. Janin, *Origines chrétiennes de Géorgie*, «Echos d'Orient», t. XV, 1912, p. 289-299 ; Olga Lebedev, *Histoire de la convesion des Georgiens au christianisme*, Rome, 1905, p. 43 ; C. Taumanoff, *Introduction to christian caucasion*

(Mireu), rătăcind la o vînătoare, a invocat numele lui Hristos pentru ajutor. Împlinindu-i-se rugăciunea, a crezut în Dumnezeu şi a primit botezul creştin. El s-a hotărît apoi să boteze întreg poporul georgian. După creştinarea poporului, împăratul Constantin cel Mare a trimis pe patriarhul Eustaţiu al Antiohiei (sec. IV, după anul 324) în Georgia, la rugămintea regelui Mirian, pentru a le hirotoni georgienilor pe primul lor episcop, Ioan. Datorită acestui fapt, Biserica Georgiei a fost supusă la început Patriarhiei de Antiohia [4]).

II. – Situaţia Bisericii Georgiei din secolul IV, pînă la schisma din 1054

Ştirile privitoare la dezvoltarea istorică a Bisericii Georgiei în această perioadă sînt puţine şi laconice. După episcopul Ioan, în fruntea Bisericii georgiene a urmat Iacob care a dus mai departe opera de creştinare a poporului georgian. Din nefericire, invazia perşilor, la începutul secolului al V-lea a provocat mari suferinţe poporului georgian, aceştia căutînd să introducă unele idei religioase păgîne, între altele impunînd cultul focului. Graţie intervenţiei regelui Arcil I (410-434), care biruie pe perşi, Biserica Georgiei se reorganizează sub noul său episcop Mobidan. Mai pe urmă s-a descoperit că acesta era un partizan secret al mazdeismului, fapt pentru care a fost excomunicat. După el a fost adus de la Constantinopol un alt episcop, Mihail, care a devenit şi educator religios al regelui Vahtang (446-499). Mihail a luptat mult împotriva mazdeismului persan. Dar intrînd în conflict cu regele, datorită faptului că el nu dorea amestecul puterii civile în treburile Bisericii, a fost înlocuit cu un alt episcop grec adus de la Constantinopol. Acest fapt se petrecea pe la anul 471, cînd unii afirmă că regele Mitzketa ar fi primit pe primul său patriarh-catolicos [5]). În acest timp se crează două mari dioceze, iar creştinismul a putut pătrunde mai uşor în viaţa poporului. La anul 498, o nouă invazie persană a provocat moartea martirică a numeroşi creştini georgieni. Pe la jumătatea secolului al VI-lea au venit din Siria treizeci de misionari creştini, în frunte cu Ioan Zedadzneli, care au contribuit la o rapidă evanghelizare a întregii ţări. În aceeaşi perioadă, adică de la sfîrşitul secolului IV şi pînă la jumătatea secolului al VI-lea, a avut loc traducerea Sfintei Scripturi în limba georgiană şi introducerea ei în cultul Bisericii [6]).

Tradiţiile georgiene, începînd cu cele mai vechi, pun ori-

History. The Formative Conturies (IV th.—VIII th.) în «Traditio» (1959), p. 1-106.

4) A. Şaguna, *Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene universale de la întemeierea ei pînă în zilele noastre*, t. I-II, Sibiu, 1940, p. 190; C. Taumanoff, *op. cit.*, p. 1-106.

5) Menţionăm aici că Întîistătătorul Bisericii Georgiene de-a lungul veacurilor şi pînă în prezent, atît timp cît ea a fost şi este autocefală, a purtat şi poartă titlul de «Patriarh-Catolicos».

6) R. Janin, *Géorgie*, în *Diction. cit.*, vol. VI, 1, col. 1251-1252.

ginea Bisericii Georgiei în dependenţă de Patriarhia Antiohiei. Dar dacă nu se admite că patriarhul Eustaţiu s-a ocupat de convertirea Georgiei, e greu de spus cînd anume va fi început această dependenţă. Puţinele documente ajunse pînă la noi nu ne atestă decît caracterele unei jurisdicţii efective şi nimic mai mult. De asemenea, este greu de precizat în ce epocă anume a încetat această jurisdicţie. Tradiţia georgiană, confirmată întrucîtva, pune încetarea acestei jurisdicţii la anul 471, sub regele Vahtang, cînd Georgia a primit pe primul său patriarh-catolicos[7]).

Balsamon spune că printr-o hoţărîre sinodală, aproximativ din anul 471, patriarhul Antiohiei (probabil Petru Gnafevs sau Fullo (464-467; 475-476; 483-490), recunoscu autocefalia Bisericii georgiene, păstrînd mai departe patronajul spiritual al Patriarhiei de Antiohia. După «Analele Georgiei», împăratul Leon I (457-474) al Bizanţului, acordă, la cererea regelui Vahtang, autocefalia Bisericii georgiene, iar patriarhul Antiohiei a ales în locul lui Mihail pe un anume Petru în funcţia de catolicos. După aceleaşi «Anale», autonomia completă a fost acordată la Sinodul al VI-lea ecumenic (680-681) din Constantinopol. Dar în actele Sinodului respectiv e clar că nicăieri nu e vorba de Biserica Georgiei, deci părerea se dovedeşte a fi falsă. Dimpotrivă, opinia mai verosimilă pare să fie aceea a călugărului Nicon şi a lui Efrem cel Tînăr, după care, în timpul împăratului Constantin Copronim (740-775) şi a patriarhului Teofilact al Antiohiei (744-768 ?) au venit la Antiohia doi călugări georgieni, pentru a arăta situaţia lamentabilă în care se găsea ţara şi biserica lor, după cucerirea arabă. În acest timp biserica Georgiei nu avea catolicos[8]).

Persecuţiile arabilor au împiedicat pe georgieni să ceară ajutorul Antiohiei. Patriarhul Antiohiei le-a îngăduit să-şi aleagă un catolicos, care n-avea altă obligaţie faţă de Patriarhia Antiohiei decît să pomenească pe patriarh la slujbă şi să plătească o contribuţie anuală[9]). Mai tîrziu, îndatoririle spirituale şi materiale au fost îndeplinite faţă de Patriarhia Ierusalimului. Patriarhul de Antiohia şi-a rezervat dreptul de a interveni în tulburările iscate de erezie şi de a trimite în acest scop un exarh în Georgia. Astfel un patriarh pe nume Teodor, probabil Teodor I (751-753), sau Teodor II (970-975), sau Teodor III (1034-1042)[10]) a trimis pe un oarecare Vasile pentru a combate ereziile care apăruseră în Biserica Georgiei.

Se poate deci admite că Biserica Georgiei, după ce a fost condusă de un catolicos, învestit cu autoritate de patriarhul Antiohiei, şi-a cîştigat autonomia sa de la jumătatea secolului al VIII-lea sau, poate, chiar mai înainte[11]).

Încercările istorice prin care a trecut Georgia după această perioadă s-au resimţit şi asupra Bisericii. A început să se răs-

---

7) *Ibidem*, col. 1252-1253.
8) *Ibidem*.
9) *Ibidem*.
10) *Ibidem*.
11) *Ibidem*.

pîndească islamismul în popor iar creştinii îşi vărsau sîngele pentru dreapta credinţă. Aşa apar martiri creştini ca: Abo de Tbilisi († 686), sfîntul Daniel şi sfîntul Constantin († 715), regele Arcil († 727), care a luptat pentru libertatea patriei sale, sfîntul Constantin († 853), sfîntul Neofit, episcop de Urbnissi (sec. IX), care fusese şef musulman şi apoi s-a convertit la creştinism. Mai amintim şi pe sfîntul Gobroni († 912) ş. a.

Pe la sfîrşitul secolului X, puterea musulmană în Georgia a început să scadă, însă fără să dispară în întregime. Sub dinastia Bagratizilor, care au venit la conducerea Georgiei, s-a impus reforma clerului. În această vreme bisericile erau în ruină. Venirea turcilor selciucizi, în a doua jumătate a secolului XI, aduce grele persecuţii asupra creştinilor georgieni [12]).

Trebuie să amintim aici că Biserica Georgiei a avut în secolul X o însemnată contribuţie şi la organizarea vieţii monahale. Aşa, de pildă, călugărul georgian Ioané, urmat şi de alţi doritori de viaţă monahală, printre care amintim pe vestitul general georgian, Ion Tornikios, sau Torning, vărul lui Ioané, au mers la Sfîntul Munte Athos, unde au întemeiat biserica Sfîntul Ioan Evanghelistul. Generalul Ion Tornikios, fiind chemat de regele Georgiei, David, vasalul împăratului bizantin Roman II (959-963) ca să-l ajute în războiul pentru apărarea imperiului bizantin, se întoarse biruitor şi cu bani mulţi, pe care i-a folosit pentru ridicarea unei biserici mai mari şi cu chilii la Muntele Athos. Aici s-a retras şi Eftimie, fiul lui Ioané [13]). Astfel a luat fiinţă la Athos mănăstirea Ivirilor, sau Georgienilor, care a fost terminată în anul 979 [14]). Georgianul Ioané a urmat după sfîntul Atanasie Atonitul la conducerea Sfîntului Munte, iar după el generalul Tornikios şi apoi Eftimie, care a fost una din cele mai remarcabile personalităţi ale culturii georgienilor din această perioadă. Eftimie a făcut o nouă traducere a Bibliei în limba georgiană şi a compus un comentar la Apocalipsă [15]). Însă vărul lui Eftimie, George Mthatsmidel, tot georgian, a refăcut chiliile mănăstirii Ivirilor, clădind chiar şi altele noi, existente şi azi [16]).

III. – Situaţia Bisericii Georgiene de la Schisma din 1054 pînă în secolul XVIII

Persecuţiile asupra credincioşilor georgieni din partea turcilor au continuat şi în a doua jumătate a secolului XI. Însă cel care a salvat oarecum situaţia a fost regele David II Restauratorul (1089-1125) care a reuşit să respingă pe invadatori.

---

12) *Ibidem*, col. 1254.

13) Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele româneşti la mănăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1941, p. 130-132.

14) *Ibidem*, P. Peeters, *Histoire monastique géorgienne*, în «Analecta Ballondiana», t. 33-36, p. 8 ş. u.; *Irénikon*, 6 (1929), p. 767-784, 7 (1930), p. 50-67; 181-196; 448-460.

15) *Ibidem*, p. 133.

16) *Ibidem*.

El s-a gîndit să restabilească ordinea în biserică şi stat. Sub el apar primele şcoli cu o bună organizaţie, în care se preda religia, gramatica, matematica şi muzica.

În secolul XII, în Georgia, literatura religioasă a ajuns la un stadiu de mare înflorire. Reprezentanţii principali ai acestei literaturi au fost: Arsenie din oraşul Icalt, teolog cu o cultură universală şi Teofil, compozitor de imnuri religioase. Şcoala lui Arsenie a format o generaţie de oameni vestiţi, între care se numără şi poetul Şota Rustaveli (sec. XII), autorul operei «Omul în piele de tigru». Tot regele David II Restauratorul trimite la Athos patruzeci de tineri pentru a-şi completa instruirea. Acolo ei devin remarcabili traducători ai cărţilor bisericeşti. Regele însuşi, era, de altfel, un bun creştin şi teolog, în multe părţi din ţara sa el a organizat spitale şi azile. El a ridicat şi celebra catedrală din Guelati, unul din cele mai frumoase monumente ale arhitecturii georgiene. În ceea ce priveşte stilul şi arhitectura bisericilor din Georgia, putem spune că acestea s-au format prin îmbinarea celor două influenţe bizantino-răsăriteană şi cea apuseană [17]).

Regina Tamara (1085-1112) s-a ocupat şi ea de reforma bisericească. Ea a luat atitudine împotriva unor abuzuri pe care le făcea catolicosul Mihail. A ridicat multe biserici. Din această epocă mai amintim pe doi conducători ai Bisericii care au devenit celebri prin operele lor. Este vorba de Arsenie II şi Nicolae, care a demisionat în anul 1170 [18]).

Perioada dintre secolul XIII şi secolul XVIII este plină în Georgia de tulburări interne, la care se adaugă invaziile din partea musulmanilor, care au tulburat Biserica Georgiei. Catolicoşii întreţin şi relaţii cu Roma. Însă, în clipa cînd şi-au recăpătat autonomia şi-au schimbat şi poziţia faţă de Roma. De altfel, georgienii pomeneau la slujbele religioase pe papă şi pe patriarhii greci, deopotrivă, pînă la începutul secolului XIII. Regina văduvă Russodana (1223-1247) simpatizează totuşi cu Roma. Pe timpul cruciadelor au fost trimişi în Georgia misionari latini, care, în 1224, au convins pe regina Russodana să se adreseze Bisericii Romane pentru ajutor împotriva mongolilor, care o nelinişteau. Ea promite papei că, dacă-i va da ajutor, se va uni cu Roma. Papa Grigorie al IX-lea (1227-1250) îi răspunde că georgienii trebuie să recunoască în papă pe urmaşul lui Petru. Totodată, i-a trimis şi şapte dominicani care aveau misiunea de a o sfătui în vederea unirii. Expediţia papei Grigorie al IX-lea n-a avut succes. De altfel şi succesorii lui au continuat corespondenţa cu regii posteriori ai Georgiei, dar fără nici un rezultat pozitiv [19]).

În 1245 catolicosul Nicolae II a cerut conducătorului mongol Hulagu (1245-1282) să împiedice jefuirea bisericilor şi mănăstirilor. În anul 1280 acelaşi catolicos a întrunit un sinod pentru condamnarea regelui Demetrius II (1273-1289), care risipea avuturile bisericeşti, însă fără succes. Dar, mai tîrziu, Deme-

---

17) Eusebiu Popovici, *op. cit.*, vol. III, ed. II, p. 191-209.
18) R. Janin, *Géorgie*, în *Diction. cit.*, vol. VI, 1, col, 1255.
19) Eusebiu Popovici, *op. cit.*, vol. III, p. 5.

trius II şi-a revenit şi a intenţionat chiar să elibereze ţara sa de sub jugul lui Hulagu, cînd a şi murit ca martir [20]).

Regele Gheorghe V cel Strălucit (1318-1346) s-a hotărît să facă o reformă în cler şi să reglementeze disciplina bisericească. La 1386 Biserica Georgiei cade sub Timur-Lenk, (Timurleng, Tamerlan) (1336-1405) a cărui cucerire a fost urmată şi de persecuţii în Biserică [21]).

Regele Alexandru I (1414-1442) a încercat şi el să ridice situaţia bisericii şi a statului georgian. De la jumătatea secolului al XV-lea şi pînă în secolul al XVI-lea nu mai ştim aproape nimic despre biserica georgiană.

Georgia a suferit mult şi din cauza luptelor dintre turci şi perşi. Datorită acestor lupte s-au înmulţit în Georgia ruinele şi apostaţii. Printre aceştia sînt în special regii şi nobilii, care voiau să-şi cruţe situaţia. Se vorbeşte acum despre existenţa a trei credinţe în Georgia: mahomedanii, creştinii şi rămăşiţele păgîne. Aceasta s-a întîmplat probabil şi pentru faptul că disensiunile interne au contribuit la slăbirea şi divizarea ţării. Aşa, de pildă, în secolul XVI Georgia era împărţită în patru provincii: 1) Kartalinia (Karthilia), cu capitala Tbilisi; 2) Kahetinia (Kakhetia) cu capitala la Zagheni; 3) Imureţia (Imereţia) ce cuprindea toată Georgia apuseană şi oraşul Katais; şi 4) Sante, cu oraşul de reşedinţă Santiabago [22]). În această vreme catolicoşii erau o jucărie în mîna regilor impuşi de turci, sau de perşi. În 1625, locuitorii din principatul Samtzke (Georgia occidentală) au trecut în masă la islamism. Mulţi catolici văzînd că turcii nu persecută pe armenii care serveau ca spioni, au trecut la credinţa armenească pentru a se pune la adăpost de chinuri [23]).

În Georgia Orientală perşii aveau aceleaşi comportări ostile faţă de creştini, ca şi turcii în Georgia Occidentală. Aşa, de pildă, Abbas cel Mare (1557-1628) se purta foarte rău cu creştinii. Într-o zi de Paşti el a masacrat sute de călugări în mănăstirea Sfîntul David din Garedja. El a strămutat circa un milion de creştini din Georgia în Persia (prin 1615). Aceştia au devenit mai tîrziu mahomedani. Printre martirii mai cunoscuţi care au căzut victimă persecuţiei lui Abbas se numără regele Luasab (1623), regina Ketevan de Kahetinia (1624) şi monahul Moise [24]).

În secolul al XVIII-lea, în Georgia a început să se îmbogăţească literatura religioasă, mai ales cea liturgică, prin tipărirea de cărţi de cult. Astfel în anul 1737, la intervenţiile făcute din partea conducătorului de stat al Georgiei, Sfîntul Sinod rus a aprobat să se tipărească la Moscova Biblia în limba georgiană, precum şi alte cărţi de ritual, după ce în prealabil au fost verificate de Sfîntul Sinod [25]). Cărţile care s-au tipărit în limba

---

20) R. Janin, *Géorgie...*, col. 1259.
21) *Ibidem; Dicţionar Enciclopedic Român*, vol. IV, p. 664-665.
22) Damian P. Bogdan, *Legăturile Ţărilor Române cu Georgia*, în «Studii», IV (1951), nr. 4, p. 159, nota 5.
23) R. Janin, *Géorgie...*, col. 1259.
24) *Ibidem.*
25) Filaret, Arhiepiscopul Cernigovului, *Istoria Ruskoi Ţerkvi*, perioada IV (1588-1720), ediţia a IV-a, Cernigov, 1862, p. 23.

georgiană sînt următoarele: *Evanghelia*, *Apostolul*, *Psaltirea*, *Ceaslovul*, *Liturghierul*, *Molitvelnicul*, *Tipicul*, *Prologul*, *Mineile*, *Octoihul* şi *Triodul*[26]). Tipografia unde s-au tipărit aceste cărţi se afla într-un sat din apropierea. Moscovei. Biblia care s-a tipărit în 1743 a fost îndreptată după textele ebraic, grecesc, sirian şi slavon, de către arhiepiscopul Iosif Samabeli, iar cărţile de ritual au fost îndreptate de .arhiepiscopul Atanasie[27]).

Catolicosul Antonie I (1744-1788) a căutat să facă o reformă în cler şi popor, pregătind astfel calea pentru unirea cu Roma. Într-un sinod care s-a ţinut în secolul XVIII a adunat pe toţi episcopii din Kartilia şi Kakhetia şi a dat decizii pentru ameliorarea moravurilor publice, în special cele referitoare la căsătorie. Simpatia sa pentru misionarii catolici l-a costat foarte mult. Astfel, la intervenţia patriarhului Chiril V din Constantinopol, care nu vedea cu ochi buni apropierea de Roma, regele Teimouraz, în anul 1755, l-a alungat din ţară. Sub catolicosul Iosef (1775-1763) regele Heraclie II a ţinut un sinod, tot în secolul XVIII, pentru restabilirea ordinei şi disciplinei în cler. Cu acest prilej s-au dat 11 articole de lege.

Catolicosul Antonie I a revenit în scaun din refugiul său în Rusia (1718), fiind primul prelat georgian care s-a apropiat de Biserica Rusă, introducînd obiceiurile ei în patria sa. Erudit de seamă, Antonie I a dat un mare impuls studiilor teologice, restabilind seminariile şi celelalte şcoli. Urmaşul său, Antonie II (1788-1811), a fost ultimul catolicos cunoscut în Georgia[28]).

IV. – Biserica georgiană din secolul XVIII pînă în prezent

Prin tratatul din 24 iulie 1783, încheiat între regele Heraclie al Georgiei (1744-1798) şi împărăteasa Ecaterina a II-a a Rusiei (1762-1796), guvernul rus a promis că va menţine pe tronul Georgiei dinastia domnitoare, garantînd în acelaşi timp independenţa Bisericii naţionale georgiene faţă de Sinodul din Petersburg. Într-un nou tratat, din 23 noiembrie 1799, încheiat între ţarul Pavel I şi regele George al XII-lea, fiul lui Heraclie, s-a revenit la aceleaşi hotărîri. Regele George al XII-lea trebuia să abdice şi să lase locul fiului său, David, care purta titlul de regent al Georgiei, demnitate pe care putea s-o transmită el descendenţilor săi, din generaţie în generaţie.

De la 18 ianuarie 1801, ţarul Alexandru I (1801-1825) a proclamat anexarea Georgiei la imperiul rus. Georgia occidentală îşi mai păstra încă timp de cîţiva ani o autonomie fictivă.

Anexarea la imperiul rus a atras după sine, evident, dispariţia demnităţii de catolicos, deoarece nu puteau să existe — spunea ţarul — două Biserici Ortodoxe .într-unul şi acelaşi imperiu[29]).

---

26) *Ibidem*, p. 23, nota 77.
27) *Ibidem*.
28) R. Janin, *Géorgie*..., col. 1260.
29) *Ibidem*, col. 1264.

La 10 iunie 1811, împăratul Alexandru I scria catolicosului Antonie II că Biserica georgiană nu mai putea rămîne autonomă. În consecinţă, el îl ruga să meargă în Rusia, luînd loc printre membrii Sinodului rus. Atunci Antonie a primit această propunere şi a plecat în Rusia unde a şi murit, în 1828. Pentru a nu irita susceptibilitatea georgienilor, guvernul rus a numit mai întîi un exarh de origine georgiană, pe nume Varlaam Eristavi, iar după şase ani acesta din urmă a fost înlocuit printr-un exarh rus, pe nume Teofilact Rusanov (1817-1821). Din acest timp, Biserica georgiană, încorporată în Biserica rusă, a fost condusă necontenit de exarhi ruşi. Deşi se bucura de organizare specifică, această Biserică nu mai era autonomă.

Exarhul Varlaam Eristavi şi generalul Tornosov, guvernatorul Caucazului, au elaborat un regulament în anul 1811, care nu s-a bucurat de succes şi de aceea a fost înlocuit prin altul, din 1814. Biserica georgiană cuprinzînd eparhiile Georgiei propriu zise, ca : Imereţia, Mingrelia şi Guria, era pusă sub autoritatea unui singur exarh, cu reşedinţa la Tbilisi şi asistat de un birou sinodal pentru Georgia propriu zisă, în timp ce la Kutais era creat un consistoriu pentru Imereţia, Mingrelia şi Guria[30]). Existau cinci eparhii şi un vicariat. Toate celelalte episcopii au fost suprimate. Biroul sinodal a intrat în funcţiune începînd cu 8 mai 1815. După trei ani de experienţă, văzîndu-se că noua organizare nu corespunde vederilor birocratice ale Sinodului, la anul 1815, Teofilact Rusanov, primul exarh rus, a fost însărcinat să întocmească un nou regulament, care prevedea în Georgia o singură eparhie, purtînd numele de Kartalinia şi Kahetinia şi avînd cîte un singur episcop pentru fiecare din celelalte provincii : Imereţia, Migrelia şi Guria, dependenţi de exarhul care îşi avea reşedinţa la Tbilisi şi conducea eparhia Kartaliniei şi Kahetiniei.

La începutul secolului XX, exarhatul georgian îşi întindea jurisdicţia peste şase provincii : Tbilisi, Baku, Erevan, Elisabetpol, Kutais şi la Marea Neagră. La Tbilisi şi Kutais funcţiona cîte un seminar pentru pregătirea clerului. Cel de la Tbilisi a fost fondat de exarhul Teofilact, în anul 1817. În 1902 în acest seminar învăţau 177 elevi. Seminarul din Kutais datează din 1894. În 1902 avea 206 elevi. În toată Georgia, în primii ani ai secolului XX, existau 34 de mănăstiri, din care 27 de călugări, cu 1098 monahi şi 7 de călugăriţe, cu 281 monahii. Cele mai importante mănăstiri erau : 1) Mănăstirea de călugăriţe Bodbissi, fondată în sec. XII, aproape de mormîntul Sfintei Nina ; 2) Mănăstirea de călugări Gaetat în Imereţia, fondată tot în sec. XII ; 3) Mănăstirea de călugări Sfîntul David din Garedja, fondată în sec. XI de un misionar venit din Siria. Această mănăstire a fost timp îndelungat un important centru monahal. Aici se păstrează mormîntul fondatorului ei, Sfîntul David şi a ucenicului său, Sfîntul Dido ; 4) Mănăstirea de călugări Kvarbtaket, fondată în sec. X sau XI ; 5) Mănăstirea de călugăriţe Mtzkhet-Samtavro, consacrată Sfintei Nina. Biserica acestei mănăstiri a servit de

30) *Ibidem*, col. 1265.

catedrală arhiepiscopilor de Samtavro pînă în 1811; 6) Mănăstirea Schimbării la Faţă, care se află în Tbilisi; 7) Mănăstirea Bidchvinto, numită şi Noul Athos [31]).

Clerul de mir, în 1900, era format din 62 protopopi, 1647 preoţi 231 diaconi şi 1805 clerici inferiori, toţi activi. În afară de aceştia, mai erau disponibili; 3 protopopi, 68 preoţi, 8 diaconi şi 17 clerici inferiori. Numărul parohiilor era de 1527, cu 2455 biserici şi 9 capele. Populaţia ortodoxă era în număr de 1.278.487, în majoritate georgieni [32]).

Ultimii exarhi ruşi ai Bisericii georgiene au fost: Nicolae (1905-1906), Nicon (1906-1908), Inocenţiu (1910-1913) şi Alexie (1913).

Începînd din anul 1905 în Biserica Georgiei se observă din nou tendinţa de a fi autocefală. În 1918 Georgia s-a despărţit de statul rus, iar ca urmare s-a desfiinţat şi exarhatul [33]). Prin anul 1936 această Biserică a fost condusă din nou de un arhiepiscop-exarh, care era membru al Sfîntului Sinod rus, avînd reşedinţa la Tbilisi. Acesta avea trei episcopi eparhioţi.

În timpul celui de al doilea război mondial (1939-1945) Biserica Georgiei a fost declarată autocefală, (în 1943), despărţindu-se de Patriarhia Moscovei. Din acest timp, în fruntea Bisericii Gruziei se află un patriarh-catolicos.

Actualmente, Biserica Ortodoxă Georgiană se împarte în 15 eparhii şi este condusă de un patriarh-catolicos, pe nume Efrem al II-lea, avînd ca vicar pe episcopul Ilias. Menţionăm că nu toate eparhiile acestei Biserici au în fruntea lor cîte un ierarh, ci unele din ele se conduc prin delegaţie de către ierarhii altor eparhii sau direct de patriarh.

Aceste eparhii sînt: 1) Eparhia Bohetis-Tbilisi; 2) Eparhia Tzileanu; 3) Eparhia Alaverdis (Alaverţk); 4) Eparhia Bondbe; 5) Eparhia Manglesis; 6) Eparhia Urbanisis; care este condusă de mitropolitul David; 7) Eparhia Atzcuris; 8) Eparhia Agarak-Tzalsku; 9) Eparhia Argsetis; 10) Eparhia Kutais condusă de episcopul Naum; 11) Eparhia Tzangkeris; 12) Eparhia Nekorismindis; 13) Eparhia Tzkondidis; 14) Eparhia Batumi; 15) Eparhia Suhumi condusă de episcopul Leonid. În afară de ierarhii amintiţi mai sus, Biserica Georgiei mai are un episcop titular pe nume Zinovie.

La Tbilisi funcţionează o şcoală de cîntăreţi bisericeşti cu durata de doi ani. Clerul care se recrutează pentru această biserică este pregătit teologic în seminariile şi academiile teologice ale Bisericii Ortodoxe Ruse. Credincioşii Bisericii Georgiene sînt în număr de aproximativ 2.500.000 [34]). Patriarhul-catolicos actual

---

31) *Ibidem*, col. 1267-1268; M. Tarchnişvili, *Il monachisimo georgiano nelle sne origini e nei suoi primi sviluppi*, în «Il monachizimo Orientale» (Orientalia christiana Analecta 153), Roma, 1959, p. 307-319.

32) R. Janin, *Géorgie...*, col. 1267-1268.

33) Johannes Harder, *Kleine Geschichte der Ortodoxen Kirche*, München 1961, p. 29; M. Tarchnişvili, *Die Entstehung und Entwicklung den Kirchlichen Autokephalie Georgiens*. Le Muzeum 73 (1960) p. 107-126.

34) *Ibidem;* Lector Diac. Ioan Pulpea (Rămureanu), *Bisericile Ortodoxe cu specială privire asupra Bisericii Ortodoxe Ruse*, în rev. «Studii

a fost ales la 20-21 februarie 1960, în locul Patriarhului Melchisedec al III-lea, decedat în același an, la 10 ianuarie, în vîrstă de 88 de ani [35]).

Patriarhul-catolicos Efrem II s-a născut la 19 octombrie în anul 1896, în satul Kartalini, primind la botez numele de Grigorie. După școala elementară a urmat Seminarul teologic din Tbilisi, fiind în același timp frate la mănăstirea Kvataheb, cu hramul «Adormirea Maicii Domnului». În anul 1918, după absolvirea Seminarului, a intrat la Universitate, unde a urmat Facultatea de Istorie și Filologie, pe care a terminat-o în anul 1923. Cînd era în anul IV la această facultate a intrat în monahism. În 1928 a fost hirotonit episcop, iar în 1945 a fost numit mitropolit de către Patriarhul-catolicos Calistrat [36]). Prea Fericitul Patriarh-catolicos Efrem al II-lea este autor al mai multor articole și studii teologice, în special din domeniul liturgicei [37]).

V. – Legăturile Bisericii georgiene cu Biserica românească

1) Antim Ivireanul.

Una dintre figurile proeminente ale Bisericii Ortodoxe Române, care a stabilit o punte de legătură între români și georgieni, la sfîrșitul secolului XVII și începutul secolului XVIII, a fost mitropolitul Antim Ivireanul, de origine georgian. «Cărturar ales, luptător neînfricat, om politic de seamă, temperament cu energie de fier și minte luminată, tipograf și ierarh în același timp, Antim Ivireanul constituie, pentru cultura românească, o adevărată figură de Renaștere» [38]). «Viața dramatică a acestui om, frămîntată ca și vremea în care a trăit, înmănunchează cu curaj și abnegație tot ceea ce a fost chemare la progres în epoca sa» [39]).

Copilăria și tinerețea lui Antim Ivireanul sînt puțin cunoscute. Unele amănunte prețioase despre el ni le dă florentinul Mario Antonio del Chiaro, secretarul voievodului Constantin Brîncoveanu. Potrivit relatărilor lui [40]), Antim era de loc din Georgia sau Iviria. A fost robit de turci și dus la Constantinopol, iar de acolo a fost adus în țară la noi de către Constan-

---

Teologice», 1949, nr. 1-2, p. 86; Ἐκκλεσία τῆς Γεωργίας în «Ημερολογιον τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλαδος 1967. Εκδόσις τῆς ἀποστόλικης διακονίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, p. 490.

35) Arhim. Nicodim (Rotov), *Praznik Gruzinskoi Ţerkvi*, în rev. «Jurnal Moscovskoi Patriarhii», nr. 4, aprilie, 1960, p. 61.

36 Prot. K. Emcinov, *Prea Fericitul Patriarh-Catolikos al întregii Gruzii, Efrem II (biografie)*, în «Jurnal Moscovskoi Patriarhii», p. 65-67; H. Kapanadze, *K 70-letiu sviateişego i blajeineiseigo Katolikosa-patriarha vseia Gruzii Efrema II*, în «Jurnał Moscovskoi Patriarhii», nr. 1, 1967, p. 53-54.

37) *Ibidem*; H. Kapanadze, *op. cit.*, p. 54.

38) Pr. Emanuel Copăceanu, *Profilul unui mare ierarh*, în rev. «Mitropolia Banatului», nr. 7-9, XVI (1966), p. 456.

39) Radu Albala, *Antim Ivireanul*, București, editura tineretului, 1962, prefață.

40) *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia*, tipărită în Veneția la 1718, ediția N. Iorga, București 1914, p. 51. 202.

tin Brîncoveanu (oct. 1688-martie 1714), pentru a-l ajuta în activitatea sa culturală, pe care voia să o desfășoare. Același autor, dei Chiaro, mărturisește că Antim era foarte talentat, mai ales la sculptura în lemn, pictură, gravură și broderie [41]). Un manuscris împodobit de Antim Ivireanul, la Tîrgoviște, în 1709, se păstra cîndva la Muzeul Academiei Duhovnicești din Kiev [42]). Că, într-adevăr, a fost foarte inteligent și priceput, o mărturisește și unul din ucenicii săi și anume Mihail Ștefan (Ištvanovici). În prefața Molitvelnicului de la Rîmnic, din 1706, el spune: «aici în țara noastră... văzîndu-te Constantin Voievodul și cercetîndu-ți ascuțita minte, te-au aflat vrednic și iscusit întru vederoasă și apucătoare de mînă lucruri, au zis și poate zice: au doară vom afla un om ca acesta?» [43]).

Probabil că la Constantinopol a învățat bine limbile greacă și arabă. Așa se explică faptul că mai tîrziu a publicat multe cărți în aceste limbi. În afară de aceasta trebuie subliniat că Antim dispune de o bunăstare materială. Aceasta se poate constata din «Apărarea» pe care și-a făcut-o în fața domnitorului [44]).

Activitatea lui Antim Ivireanul la noi s-a desfășurat în tipografiile din București, Snagov și Tîrgoviște, apoi ca episcop de Rîmnic (între 1705-1708) și în urmă ca mitropolit (între 1708-1716). Desigur, pasiunea lui va rămînea în tot timpul cartea și scrisul, chiar după urcarea în scaunele ierarhice, doar, că, acum, problemele pastorale, predicatoriale, administrativ-bisericești și politice îi vor lăsa timp mai puțin pentru scris și tipărit.

După unii cercetători, Antim Ivireanul ar fi învățat meșteșugul tiparului la noi în țară, știind că în afară de Veneția în tot sud-estul european nu exista nici o tipografie [45]) și că «nu vedem unde aiurea ar fi putut să-l deprindă» [46]). Alți cercetători afirmă contrariul și anume că Antim ar fi învățat meșteșugul tiparului în afară de hotarele țării noastre [47]). Unde a învățat nu se poate ști cu certitudine. Se crede, spun o parte din cercetători, că ar fi învățat acest meșteșug în tiparnița domnitorilor din Iviria, așezați în Tbilisi. Ei fac această afirmație, bazați pe noile cercetări ce dovedesc că în Georgia se practicase meșteșugul tiparului de carte (bisericească), cu mult înainte de anul 1709 [48]). Iată argumentele lor:

---

41) Prot. Dr. Teodor Bodogae, *Personalitatea Mitropolitului Antim Ivireanul*, în rev. «Mitropolia Banatului», nr. 7-9, XVI (1966), p. 468.

42) N. Iorga, *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1920, p. 465.

43) Bianu-Hodoș, *Bibliografia românească veche*, București 1903, p. 541, 543.

44) P. V. Haneș, *Antim Ivireanul, Predici*, București 1915, p. 237.

45) Prot. Dr. T. Bodogae, *Personalitatea Mitropolitului...*, p. 468.

46) N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 465; G. Strempel, *Predicile* (lui Antim Ivireanul), București 1962, Prefață, p. 9.

47) Pr. Nicolae Șerbănescu, *Antim Ivireanul tipograf*, o *bine documentată scriere monogratică cu privire la activitatea marelui arhiereu ca editor*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 8-9, p. 698.

48) V. Molin, *Contribuțiuni noi la istoricul relațiilor culturale cu Orientul ortodox (1709-1712). Un ipodiacon ungrovlah, Mihail fiul lui Ștefan, meșter de tipar în țări streine*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), nr. 3-4, p. 330-335.

Regele georgian Arcil (1684-1690)[49], numit «poetul» poporului său, dornic de a aduce lumina tiparului în Iviria şi poate pentru a-şi tipări operele, se adresează Amsterdamului[50], unde ştim că armenii vecini au reuşit să găsească slovele de tipar ale scrierii lor.

Neavînd vreo indicaţie precisă, îşi îndreaptă cererea către primarul oraşului, nobilul şi literatul Nicolae Witsen, întîiul cetăţean al marelui oraş şi port Amsterdam[51]. Witsen face legătura cu faimoasa casă Blaeu, care, la rîndul ei, avea raporturi de afaceri cu Totfalusi, fostul ucenic al acestei întreprinderi, singurul specializat în gravarea complicată a alfabetului georgian. Totfalusi a sistematizat scrierea şi a adaptat-o, cu modificările ei necesare. Pentru opera reuşită a lui Totfalusi, regele Arcil, trimite o scrisoare de mulţumire primarului-mijlocitor[52]. De aici se trage concluzia că după 1684 a existat la Tbilisi, sub regele Arcil, o tipografie, utilată anterior la Amsterdam. Aceasta a funcţionat în Georgia pînă în 1690, anul înlăturării lui de la conducerea statului[53]. Faptul este confirmat de Fr. Faullmann, care spune că literele georgiene au fost lucrate de Totfalusi în secolul al XVII-lea la Amsterdam[54]. Dar George Ionescu, meşter tipograf, afirmă că «o carte de Psalmi, tipărită în 1701, în limba georgiană la Tiflis» arată că arta tiparului exista în această ţară chiar din secolul al XVII-lea[55].

Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungrovlahiei, nu a uitat nici o clipă pămîntul natal al Georgiei, în amintirea căreea şi-a luat şi numele de «Ivireanul». El n-a uitat mai ales că în cetatea de scaun a Vahtangilor din inima Caucazilor, există o mănăstire pe malul rîului Kura, unde, cu mulţi ani în urmă, începuse să pătrundă în tainele «slăvitului meşteşug al tiparului», culegînd din slove noi, aduse de la Amsterdam, cartea cu Psalmii lui David. În această tiparniţă, litera a început să se oxideze, iar presa era desigur pe cale de a putrezi. Antim Ivireanul, care a ostenit în Ţara Românească la cele patru tiparniţe: la Bucureşti, Tîrgovişte, Snagov şi Rîmnicul Vîlcea, ar fi dorit din tot sufletul lui să poată contribui la reorganizarea teascurilor georgiene[56]. Pentru realizarea acestui gînd erau condiţii favorabile în Georgia. La Tbilisi domnea acum regele Vahtang al VI-lea numit «Legiuitorul», care avea şi însuşiri de literat[57]. În anul

---

49) Arcil, regele Georgiei, domneşte după Alexandru al IV-lea şi este urmat de George al IV-lea.

50) În vremea aceea oraşul Amsterdam, depăşea faima ce o avea Lipsca, ca vestit centru al poligrafiei.

51) Nicolas Carnalisz Witsen (n. 1641, m. 1717), mare cercetător, geograf, jurist, etnograf şi om politic, diplomat, avînd strînse legături cu Rusia.

52) Virgil Molin, *Unde a învăţat Antim Ivireanul meşteşugul de «Typarnic»*, în rev. «Glasul Bisericii», XXV (1966), nr. 9-10, p. 843.

53) *Ibidem.*

54) Fr. Faullmann, *Ilustrierte Geschichte d. Buchdruckerkunst*, Wien 1888, p. 293.

55) George Ionescu, *Călăuza tipografului*, Bucureşti 1906, p. 71.

56) Virgil Molin, *Unde a învăţat...*, p. 843-844.

57) *Ibidem.*

1703 cînd cîrmuitorul Georgiei Vahtang al VI-lea cere lui Constantin Brîncoveanu (1688-1714) ajutor pentru tipografie, Antim Ivireanul era cel mai indicat să răspundă la chemarea compatriotului său. Instruind pe unul din cei mai buni meşteri ai săi, pe Mihail Ştefan, zis Iştvanovici, îl trimite în Georgia spre a veni astfel în ajutorul compatrioţilor săi [58]).

Iată ce spune în legătură cu aceasta acad. P. Constantinescu-Iaşi, într-un articol publicat cu prilejul împlinirii a «250 de ani de la înfiinţarea primei tipografii în Gruzia»: «Cronicile ne poartă în urmă, în secolul al XVI-lea, în timpul lui Vahtang al VI-lea, luminat rege şi om de cultură al Gruziei. Vrînd să-şi întărească domnia şi prin reforme culturale, Vahtang s-a îndreptat cu gîndul către Constantin Brîncoveanu, domnul Ţării Româneşti, ţară renumită pe atunci în întreg Răsăritul pentru cultura ce prindea rădăcini tot mai adînci pe meleagurile ei, rugîndu-l să-i trimită meşteri care să-i înfiinţeze o tipografie. Se gîndise regele Vahtang şi la Antim Ivireanul, Mitropolitul ţării, gruzin prin origine, om de mare cultură şi în acelaşi timp om politic, vajnic patriot şi prieten de nădejde al Rusiei în lupta împotriva stăpînirii otomane. Aşa se face că în anul 1709 ajunge în Gruzia Mihail Ştefan (Iştvanovici), cel mai bun discipol al Ivireanului, care în acelaşi an tipăreşte şi primul tom în limba gruzină, un Liturghier (mai exact o Evanghelie), în a cărui prefaţă introduce şi cîteva frumoase versuri româneşti» [59]).

Cercetătorul Dan Dumitrescu, cu acelaşi prilej, publica un articol în care expunea împrejurările cînd a fost înfiinţată tipografia din Gruzia, precum şi activitatea tipografiei, desfăşurată în această ţară de românul Mihail Ştefan. El spune printre altele: «Domnitorul muntean Constantin Brîncoveanu a contribuit cu materiale tipografice şi cu meşteri la înfiinţarea primelor tipografii în Siria pentru arabi, în Tbilisi pentru gruzini» [60]). În afară de importanţa istorică incontestabilă, trimiterea meşterilor tipografi peste graniţă consemnează nivelul tehnic înalt al tiparului muntean, nivel realizat prin truda laborioasă a meşterilor modeşti şi harnici, printre care se evidenţiază figura lui Antim Ivireanul şi a lui Mihail Ştefan» [61]).

Întemeierea tipografiei în Tbilisi, cu ajutorul Ţării Româneşti este un fapt consemnat obiectiv în documentele vremii şi apare ca un rezultat al relaţiilor culturale şi de colaborare prietenească pe de o parte, iar pe de altă parte ca un rezultat al perioadei de dezvoltare culturală din timpul conducerii regelui Vahtang al VI-lea în Georgia şi de înflorire a tiparului în Muntenia.

---

58) Pr. Dr. T. Bodogae, *Mitropolitul Antim Ivireanul, Omul şi opera*, în rev. «Mitropolia Ardealului», XI (1960), nr. 9-10, p. 595.

59) *O săptămînă în Gruzia*, în rev. «Veac Nou», organ al Consiliului General A.R.L.U.S., nr. 42 din 23 octombrie 1959, p. 1.

60) *File de istorie — 250 de ani de la înemeierea de către Mihail Ştefan a primei tipografii din Gruzia*, în ziarul «România Liberă», nr. 4677 din 23 octombrie 1959.

61) Teodor N. Manolache, *Spicuiri din presă. 250 de ani de la înfiinţarea tipografiei în Gruzia*, în rev. «Mitropolia Olteniei», XII (1960), p. 109.

Mihail Ştefan a plecat în Gruzia în 1708, luînd cu sine — spun unii cercetători — şi «ornamentele tipografice cu desen diferit, precum şi xilografii, printre care şi unele executate de Ioanichie Ivan Bacov, gravor întîlnit frecvent în paginile lucrărilor imprimate în Muntenia în limbile română, greacă şi arabă» [62]). Avînd în vedere timpul extrem de scurt, cînd tipografia a fost pusă în stare de funcţionare, se crede că Mihail Ştefan a dus din Ţara Românească şi persoanele necesare, cu ajutorul cărora a turnat la Tbilisi caracterele alfabetului gruzin [63]).

Alţi cercetători, dimpotrivă, susţin că Antim Ivireanul şi Constantin Brîncoveanu au trimis în Georgia numai meşteri, nu şi materiale pentru tipografie [64]). Dar munca lui Mihail Ştefan în Gruzia nu s-a terminat o dată cu organizarea tehnică a tipografiei, ci a continuat în procesul complicat al instruirii ucenicilor recrutaţi dintre tinerii gruzini. În primul an de activitate tipografică, 1709, meşterul muntean scoate de sub tipar trei cărţi în condiţii grafice excelente. În următorii doi ani, Mihail Ştefan tipăreşte încă şapte cărţi. Apar şi texte în limba greacă, redactate cu caractere greceşti, ceea ce demonstrează înzestrarea tehnică a tipografiei. Mihail Ştefan a activat în Georgia ca tipograf pînă în anul 1711, cînd a fost trimis din partea regelui Vahtang cu o misiune la Moscova şi de acolo în Olanda [65]).

Cărţile care au fost tipărite de Mihail Ştefan şi ucenicii săi în Georgia sînt următoarele:

În 1709, trei cărţi bisericeşti: *Evanghelie*, *Psalmii lui David* şi un *Apostol*. În 1710, un număr de patru cărţi: un *Liturghier*, două *Ceasloave* cu variante de caractere şi un *Molitvelnic*. În 1711 numai două cărţi: *Psalmii lui David* şi *Învăţătura ieromonahului Gherman*. Se mai aminteşte de o *Biblie* începută încă din 1709, continuată pînă în 1711, rămasă însă neterminată [66]). Se crede că tot Mihail Ştefan ar fi tipărit în 1712 şi poemul «*Omul în piele de tigru*» opera poetului georgian Şota Rustaveli, precum şi traducerea «*Despre creaţii*», făcută din limba persană cu comentarii de regele Vahtang al VI-lea [67]).

Cărţile tipărite în Georgia de meşterul tipograf, modest şi neostenit, datorită perfecţiunii lor tehnice şi artistice, se situiază mai presus decît toate celelalte cărţi tipărite în Georgia de-a lungul secolului al XVIII-lea [68]). Ele au servit ca model pentru tipografii georgieni de mai tîrziu. Toate au pe foaia de titlu, sau la sfîrşit, următoarea menţiune: «(tipărit) de mîna lui Mihail, fiul lui Ştefan, din Ungrovlahia» (Muntenia) [69]).

---

62) *Ibidem*, p. 110.
63) *Ibidem*.
64) Virgil Molin, *Contribuţiuni noi...*, p. 322.
65) Teodor N. Manolache, *op. cit.*, p. 111.
66) Dan Dumitrescu, *Activitatea tipografică a lui Mihail Ştefan în Gruzia*, în rev. «Studii», XI (1959), nr. 4, p. 135-138; Virgil Molin, *Contribuţiuni noi...*, p. 324.
67) D. Bogan, *Despre Antim Ivireanul*, în rev. «Studii Telogice», VII, nr. 3-4, p. 244.
68) Teodor N. Manolache, *op. cit.*, p. 110.
69) *Ibidem*.

Legăturile dintre ucenicul său din Georgia şi Antim Ivireanul au continuat fără întrerupere. La 21 ianuarie 1713, într-o scrisoare adresată Patriarhului, Ierusalimului Hrisant Notara (1707-1731), mitropolitul Antim Ivireanul, între altele, aminteşte şi despre ucenicul său Mihail Ştefan care, părăsind Georgia, pornise în călătorie prin Rusia, către Olanda [70]). Într-o altă scrisoare adresată de mitropolitul Antim aceluiaşi patriarh, din 6 aprilie 1713, ni se dau informaţii mai precise despre călătoria lui Mihail Ştefan [71]).

Se pare că Mihail Ştefan n-a rămas mult timp în Olanda, căci în 1713 tipări în Georgia cu «tipar grecesc din Olanda» cartea ce cuprinde «*Laudele Fecioarei Maria*» [72]).

După plecarea lui Mihail Ştefan din Tbilisi, activitatea tipografiei a fost continuată de ucenicii săi, pînă în 1723, cînd oraşul a fost distrus de turci, fiind nevoiţi să emigreze în ţările vecine, introducînd astfel tiparul în Bagdad şi Teheran.

Mitropolitul Antim Ivireanul poate fi pe drept considerat ca un dar duhovnicesc preţios făcut poporului român. El s-a bucurat în tot timpul şi se bucură şi astăzi de cinstirea şi admiraţia întregului popor românesc [73])

* * *

Din cele expuse mai sus se poate vedea că, după cum mitropolitul Antim Ivireanul s-a identificat pe deplin cu aspiraţiile credincioşilor români, pe care i-a păstorit cu dragoste [74]), tot aşa s-a identificat şi ucenicul său, ungrovlahul Mihail Ştefan, cu aspiraţiile poporului georgian [75]). Mihail Ştefan, ca şi Antim Ivireanul, aparţin în mod egal culturii româneşti şi celei georgiene [76]). Amîndoi, cu întreaga lor activitate, sînt înaintaşii celor mai bune tradiţii de prietenie şi colaborare dintre ţara noastră şi Republica Socialistă Gruzină din marea familie a Uniunii Sovietice.

Relaţiile de prietenie şi colaborare dintre Biserica Ortodoxă a Georgiei şi Biserica Ortodoxă Română s-au întărit îndeosebi după cel de al doilea război mondial. Aşa, de pildă, la Conferinţa din 1948 întrunită la Moscova, reprezentanţii celor două Biserici s-au întîlnit frăţeşte, discutînd într-o caldă atmosferă de frăţietate şi colaborare, probleme pentru interesul lor comun şi pentru întrega Ortodoxie.

---

70) Hurmuzaki-Iorga, *Documente...*, t. XIV, 3, p. 107, doc. LXVI.

71) Diac. asist. I. Rămureanu, *Antim Ivireanul luptător pentru Ortodoxie*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 8-9, p. 845-846.

72) N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti*, vol. II, ed. a II-a, Bucureşti 1920, p. 383.

73) Asistent Mircea Păcurariu, *Importanţa Mitropolitului Antim Ivireanul pentru Biserica şi cultura românească*, în rev. «Mitropolia Banatului», XVI (1966), nr. 7-9, p. 514.

74) *Ibidem.*

75) Diac. asist. I. Rămureanu, *op. cit.*, p. 846.

76) Teodor N. Manolace, *op. cit.*, p. 110.

În 1963, cînd s-a serbat a optzeci şi cincea aniversare a Sanctităţii Sale Patriarhului Alexei, precum şi cincizeci de ani de slujire în treapta arhieriei, de asemenea, delegaţiile celor două Biserici s-au întîlnit cu multă bucurie, întreţinînd discuţii în cea mai caldă atmosferă creştină.

Cu multă satisfacţie sufletească putem spune că astăzi se cultivă cele mai sincere relaţii de prietenie între ierarhii şi Întîistătătorii acestor două Biserici Ortodoxe surori, propovăduind pacea şi înţelegerea care trebuie să domnească între oameni şi popoare.

Protos. EPIFANIE NOROCEL
doctorand anul III

Invidia – păcat capital

Potrivnicul mîntuirii lucrează asupra sufletului omenesc cu mare vicleşug şi din întuneric. Pentru a abate atenţia omului de la pericol şi a-l seduce, îi orbeşte raţiunea şi îi amorţeşte conştiinţa ca să nu-şi dea seama de gravitatea păcatelor şi a răspunderii ce o are după săvîrşirea lor. De aceea Sfînta Scriptură îl numeşte : «tatăl minciunii» (Ioan 8, 44).

Unul din păcatele care slăbesc raţiunea omenească în mod primejdios este şi păcatul invidiei. Născută o dată cu lumea, zice Sf. Ciprian, această patimă nenorocită a pierdut pe demon şi omul cu el [1]). Pornind de la lucrarea ei dăunătoare asupra sufletului omenesc, înţelegem că invidia este una din cursele cele mai subtile şi mai veninoase pe care duşmanul mîntuirii le aruncă în calea omului în urcuşul său spre cer. Fără să o cunoaştem, s-ar părea că este un păcat uşor. Din cauza aceasta omul nu se fereşte de ea.

În «Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă» invidia este definită ca o părere de rău pentru binele aproapelui şi ca o bucurie pentru nenorocirea lui» [2]). O scîrbă a sufletului din cauza binelui vecinului — zice I. Miniat [3]). Sf. Vasile cel Mare o defineşte astfel : «o durere pe care o simţim din cauza prosperităţii altuia» [4]). Sf. Ciprian spune despre invidie că este o mîhnire pe care o simţim din cauza fericirii, succesului şi foloaselor altuia» [5]). Fericitul Augustin o defineşte ca pe o durere simţită de om din cauza fericirii aproapelui, pentru că noi o privim ca pe o fericire care face umbră propriei noastre fericiri» [6]).

Orice definiţie, însă, nu poate exprima decît în măsură palidă gravitatea invidiei. De aceea vom încerca o analiză care să scoată în relief trăsăturile ei specifice precum şi urmările ei periculoase asupra sufletului omenesc.

În păcatul mîndriei, de care au fost cuprinşi îngerii neascul-

---

1) Saint Cyprien, *Bibliothèque choisie des Pères de l'Eglise*, T. 5-e, p. 92-93, Paris 1900.

2) *Învăţătura de credinţă creştină ortodoxă*, Bucureşti 1952, p. 384.

3) I. Miniat, «*Didahii*». Tipărită de Mitropolitul Veniamin după ed. Săulescu în 1837 şi retipărită la Bucureşti 1897.

4) S. Basile, *Bibliothèque choisie—Homèlie sur l'envie*, T. 9-e p. 336-341, Paris 1828.

5) S. Cyprian, *Bibliothèque choisie*, T. 5-e, p. 92-3.

6) Augustin, *Les orateurs chretiens*, I serie, T. 3-e, p. 205-207 (anul lipsă).

tători, s-a amestetat şi invidia, pizma, împotriva slavei şi puterii Ziditorului. «Să fim asemenea Celui Prea Înalt» (Isaia 14, a zis căpetenia acestor îngeri. «In ziua în care veţi mînca din pom, le-a zis ispititorul primilor oameni, vi se vor deschide ochii şi veţi fi ca Dumnezeu cunoscînd binele şi răul» (Facere 3, 5). La temelia neascultării primelor oameni şi a căderii lor, alături de mîndria care i-a cuprins, a stat şi primul ei născut — invidia —, care a aţîţat nemulţumirea în sufletele lor, făcîndu-i să pizmuiască puterea şi slava divină. Găsim, deci, acest păcat luînd parte în cer la căderea primilor îngeri şi în rai la căderea primilor oameni. Ca urmare a acestei neascultări izvorîte din mîndrie şi invidie, primii oameni au fost pedepsiţi cu izgonirea din rai şi cu moartea, «ca nu cumva să tindă mîna şi să ia roade din pomul vieţii, să mînînce şi să trăiască în veci» (Facere 3, 22). Mîndria şi invidia au adus deci asupra primilor oameni hotărîrea divină a izgonirii din rai şi a trimiterii lor pe pămînt, unde îşi vor cîştiga hrana întru sudoarea feţii, pînă se vor preface iarăşi în pămînt. Pizma prin care s-a născut duhul vrăjmaş, făcîndu-l să piardă cerul, a fost îndreptată de el şi împotriva omului, făcîndu-l să piardă raiul şi să agonisească osînda morţii. «Din zavistie, zice I. Miniat, s-a făcut răzvrătire şi război în cer de s-a tulburat pacea cea fericită pe care o aveau îngerii între ei : s-au făcut muritori cei ce au fost fără de moarte, fiind izgoniţi din raiul desfătării afară, la spini şi pălămidă» [7]).

Am spus că primul păcat pe pămînt s-a făcut din invidie — cum arată Sfînta Scriptură : «Şi s-a întristat Cain tare şi faţa lui era posomorîtă. Şi a zis Domnul către Cain : «Pentru ce te-ai întristat şi pentru ce s-a posomorît faţa ta ? Cînd faci bine au nu-ţi este faţa senină ? Păcatul bate la uşă şi caută să te tîrască, dar tu biruieşte-l !» După aceea a zis Cain către Abel, fratele său : «Să mergem la cîmp. Iar cînd erau în cîmpie, Cain s-a aruncat asupra lui Abel, fratele său, şi l-a omorît» (Facere 4, 5-8). Referindu-se la primul omor săvîrşit pe pămînt, şi acela de frate, Sfîntul Apostol Ioan se întreabă : «Pentru care pricină l-a ucis Cain pe fratele său ? Pentru că faptele sale erau rele, iar cele ale fratelui său erau cuvioase» (I Ioan 3, 12). Iată vedem acum invidia singură la lucru, pentru prima dată pe pămînt, amestecîndu-se între fraţi. Cain nu mai poate suferi faptele bune şi evlavia fratelui său, căci întristîndu-se şi posomorîndu-se la faţă, prin otrava pizmei, varsă astfel pe pămînt sînge nevinovat, săvîrşind primul omor, prima crimă. Invidia a lucrat apoi în inima fraţilor lui Iosif, care a fost aruncat într-o fîntînă şi vîndut. Sfînta Scriptură spune despre aceasta : «Haidem să-l omorîm, să-l aruncăm într-o fîntînă şi să zicem că l-a mîncat o fiară sălbatecă» (Facere 37, 27). David este persecutat pentru virtuţile şi înţelepciunea sa de către Saul care era stăpînit de invidie, ba chiar expus şi la moarte în tot momentul : «Şi-a aruncat Saul lancea cugetînd : «Voi pironi pe David de perete»

---

7) I. Miniat, *op. cit.*, «Cuvînt pentru zavistie», p. 17-18.

(I Regi 18, 11). Şi văzînd Saul că tot Israilul îl iubeşte pe David, s-a făcut vrăjmaşul lui pe viaţă şi pe moarte» (I Regi 18, 28, 29).

Invidia atacă prin veninul ei toate stările ,vîrstele şi condiţiile omeneşti; orice adevăr, orice virtute, orice prietenie şi orice sentiment de umanitate şi de evlavie creştină precum şi orice merit al omului. Zice înţeleptul: «Şi am văzut că toată izbînda omului din munca sa, căşunează pizmă din partea aproapelui său. Şi aceasta este deşărtăciune» (Eclesiast 4, 4). Chiar cea mai modestă stare omenească şi orice fericire, mare sau mică, este expusă invidiei. Sfînta Scriptură adevereşte faptul acesta. De aceea ura Isau pe Iacov, pentru binecuvîntarea cu care-l binecuvîntase tatăl său. Şi a zis Isav în sufletul său: «Am să ucid pe Iacov fratele meu» (Geneza 27, 41). Nu este alt păcat care să aprindă şi să întreţie răutatea în sufletul omului, ca invidia. «Întărîtarea este crudă, zice înţeleptul, şi mînia este aprigă, dar tăria pizmei cine o va putea îndura»? (Prov. 27, 4).

Ca şi toate patimile, invidia slăbeşte mai întîi raţiunea omului pentru a-i împiedica intuirea clară a celor ce-i sînt de folos şi a celor ce-i sînt dăunătoare, pentru a-l antrena astfel prin orbire, să lucreze împotriva lui însuşi. Această patimă izvorăşte nu numai din slăbiciunea minţii, ci şi din corupţia inimii, a simţămintelor omeneşti. Inima omului invidios este agitată în taină, ca şi de focul infernului, de cele mai grele patimi: orgoliul, ura, lăcomia, gelozia, egoismul şi clevetirea. Toate aceste patimi în frunte cu orgoliul şi ura, nu pot suferi binele, fericirea şi prosperitatea altuia. Pentru a-l distruge pe aproapele său, omul invidios foloseşte pretextele şi căile cele mai perfide: calomnia, minciuna, mînia, intriga, făţărnicia şi merge chiar şi pînă la crimă. Dar, în special, lucrarea invidiei este urzită din mîndrie şi ură, lucrare ce laudă cu făţărnicie pe faţă, iar pe ascuns unelteşte cu tărie împotriva aproapelui. Invidia este copilul mîndriei şi al urii ce se aţîţă şi se susţin reciproc în inima omului. Ea caută mereu motive de ponegrire, ca prin acestea să micşoreze, sau să distrugă meritele, virtuţile, talentele, fericirea sau binele ce-l poate face omul. Făţărnicia este masca de totdeauna a invidiei. De aceea, această patimă nu este aşa de îndemînatică şi distrugătoare atunci cînd vorbeşte şi strigă deschis, cît este de periculoasă atunci cînd tace, mocneşte şi arde pe ascuns. Invidia care mocneşte este înfricoşată. Trebuie ocolită de la distanţă. Ea este modul cel mai crud şi mai perfid al urii. Zice Înţeleptul: «Cel ce ascunde ura are buze mincinoase» (Prov. 10, 18). «Cu buzele sale se preface cel ce urăşte, iar înlăuntrul lui nutreşte înşelăciune. Cînd îşi schimbă glasul să nu-l crezi căci şapte urîciuni sînt în inima lui» (Prov. 26, 24-25). Nu cruţă nimic, nu iartă nimic, osîndeşte totul şi descopere cele mai mici abateri. In această acţiune se acopere cu pretextul sinceităţii, al dragostei şi al blîndeţii. Aceasta, însă, n-o face decît pentru a-şi strecura mai uşor otrava. Este foarte iscusită în a întoarce totul în batjocoră. Exagerează tot răul şi micşorează orice bine. De aceea, Fericitul Augustin spune că invidia este unul dintre păcatele cele mai grele şi mai con-

damnabile înaintea lui Dumnezeu: un viciu diabolic, ce nu se poate detesta îndeajuns»[8]). Ea lucrează asupra sufletului omenesc pînă la moarte. Avem în Sfînta Scriptură pilde de îndreptare a vameşilor, a desfrînatelor şi a altor răufăcători, dar nu întîlnim farisei care să se îndrepte, deoarece sînt stăpîniţi de invidie şi mîndrie. Sf. Ciprian spune că celelalte patimi au timpul şi limitele lor, invidia însă, singură, lucrează totdeauna şi cu aceeaşi putere şi răutate; ea este «un păcat fără de sfîrşit»[9]). «Viermele ei nu moare» (Marcu 9, 43). Invidia este patima tuturor vîrstelor şi a tuturor stărilor, zice Sfîntul Vasile cel Mare, de la copil şi pînă la bătrîn. Un om atins de oricare altă patimă are momente cînd îşi dă seama de slăbiciunea sa şi o mărturiseşte; invidiosul însă nu-şi va mărturisi niciodată viciul său pentru că acesta este cel mai umilitor»[10]).

Dintre toate păcatele, invidia singură tiranizează, nefericeşte şi chinuieşte pe cel ce o poartă, neasemănat mai mult, decît pe acela asupra căruia este îndreptată. Invidia nu caută deloc la folosul omului ce o poartă, ci numai la nenorocirea şi răul aroapelui. Aceasta este patima zavistnicului zice I. Miniat patimă care aduce numai întristare. Ea este în acelaşi timp păcat şi chin, greşeală şi pedeapsă — la cel ce o are»[11]). Sf. Vasile cel Mare, în omilia sa asupra invidiei, analizează acestă patimă din acest punct de vedere, zicînd: «Nici o otravă nu este mai periculoasă ca invidia. Ea dăunează mai puţin aceluia pe care-l atacă decît aceluia care este stăpînit de ea. Ea este ca şi rugina pentru fier; strică celui ce o poartă. Invidiosul este totdeauna abătut şi amărît. El merge gînditor, cu capul plecat, trist şi încurcat, devorat de păcatul care-l roade. Întrebaţi-l ce boală îl chinuieşte. Ruşinea îl face mut. El nu îndrăzneşte să spuie că fericirea şi bucuria fratelui său îl chinuieşte şi că prosperitatea lui îl face nenorocit. Patimă cu adevărat diabolică»[12]). Deci, prin păcatul invidiei, omul îşi făureşte propria lui nefericire din cauza fericirii, meritelor, virtuţilor şi binelui aproapelui său. Fără să fie jignit sau provocat, invidiosul devine duşmanul semenului său şi sufere el singur cea mai mare parte din răul pe care vrea să-l facă altuia. De aceea, Sfînta Scriptură spune că această pornire pătimaşă este «ca un cariu în oase» (Prov. 14, 30) ce roade permanent în inima omului şi pătrunde pînă în adîncurile fiinţei sale. «Nimic nu este mai rău decît invidia, zice sfîntul Ioan Gură de Aur; voind să piardă pe altul, invidiosul se pierde pe el însuşi. Ochiul lui se usucă de ciudă, viaţa sa nu este decît o moarte continuă; priveşte pe toţi oamenii ca pe duşmani ai săi şi chiar şi pe cei care nu i-au făcut nici un rău»[13]). De asemenea, Sf. Ciprian spune: «Voi cei ce sînteţi

---

8) Augustin, *op. cit.*, T. 3-e, p. 243-244 (anul lipsă).
9) Sf. Cyprien, *Les orateurs*, T. 3-e, p. 217-218.
10) Sf. Vasile cel Mare, *Les orateurs...*, T. 3-e, p. 217-218 (anul lipsă).
11) I. Miniat, *op. cit.*, p. 18-21.
12) S. Basile, «*Homelie sur l'énvie*, *Bibliothèque...*, T. 9-e, p. 336-341, Paris, 1828.
13) S. J. Chryssostome, *Oeuvres... Com. selon St. Matthieu*, T. 8-e, p. p. 369, an. 1865, Paris.

pradă acestui păcat, nu veţi fi niciodată atît de mult duşmanul cuiva, pe cît sînteţi duşmanul vostru propriu; acela poate să fugă de voi însă voi nu veţi putea fugi de voi înşivă; duşmanul vostru este cu voi, în inima voastră» [14]).

Luînd în consideraţie acest specific al invidiei, Sf. Grigore de Nazianz spune că nu există patimă care să fie mai dreaptă şi mai nedreaptă ca invidia. Nu este patimă mai dreaptă, din cauza chinului pe care-l provoacă celui ce o poartă, aceasta fiind o osîndă demnă de răutatea ei. Mai nedreaptă din cauza urii ce o provoacă pentru aproapele nostru» [15]). Nedreptatea ei se arată fiindcă atacă pe omul nevinovat şi dreptatea ei se afirmă pentru că pedepseşte cu o suferinţă şi ispăşire dreaptă pe cel vinovat, care o poartă în inima sa.

În felul acesta, invidia răpeşte omului mulţumirea şi bucuria vieţii, tulbură pacea sufletească cu sine însuşi şi cu aproapele, ba îi pune în pericol chiar şi sănătatea. Invidiosul nu este mulţumit de starea sa, de darurile sale naturale, de tot ceea ce realizează prin munca şi strădania sa, deoarece el face zilnic diferenţa între ceea ce are el şi între cei ce au mai mult ca el, rîvnind mereu soarta altora. Ajunge astfel vrăjmaşul tuturor oamenilor, ba chiar şi vrăjmaşul lui Dumnezeu, căruia îi cere mereu socoteală. El este stăpînit de durere şi chin sufletesc nu atît pentru faptul că i-ar lipsi lui personal binele, ci se amărăşte că acesta se mai găseşte şi la altul. De cei din urmă se teme să nu-l ajungă; de cei egali se amărăşte să nu-l întreacă; pe cel superior îl urăşte şi ponegreşte, îi contestă meritele şi tot binele ce-l face. Decît să vadă cum străluceşte soarele bucuriei, al fericirii şi al prosperităţii peste altul, mai bine ar fi să îndure el singur vreo nenorocire, căci nu s-ar amărî aşa de tare de aceasta, cît se amărăşte de norocul şi bucuria altuia. Fericitul Augustin descrie foarte intuitiv tabloul omului invidios: «Cel puţin dacă acest martiriu s-ar sfîrşi atunci cînd invidiosul a ajuns o treaptă ce-l face egal cu persoanele pe care le invidia. Însă priviţi ciudăţenia lui. Şi această egalitate îi devine nesuferită, căci nu mai poate suferi pe cei ce sînt alături de el. Ce cere el deci? El vrea ca toţi să-i cedeze şi toţi să se plece lui. De i-ar face şi gustul acesta tot nu va fi mulţumit. Invidia îl tulbură mereu şi-l ţine într-o bănuială permanentă» [16]). Frămîntarea şi războiul ce se duc în sufletul stăpînit de invidie, ne sînt redate în Sfînta Scriptură de pilda lucrătorilor viei (Matei 20). Din această pildă se desprinde invidia de care era stăpînit sufletul lucrătorilor din primele ceasuri ale zilei faţă de cei veniţi în ceasul din urmă şi care, totuşi, au primit aceeaşi răsplată ca şi ceilalţi. Deşi cei dintîi şi-au primit dreptul lor, după împăcăciune, totuşi au început a murmura împotriva stăpînului, din cauza invidiei, neputînd suferi bucuria şi răsplata celor din urmă. Aceeaşi frămîntare şi nemulţumire se

---

14) Tertullien et S. Cyprien, «*Textes et commentaires*», p. 95, Bayard, Paris 1900.

15) Sf. Grigore de Nazianz, *Les orateurs*, T. 3-e, p. 220-221.

16) Augustin, *Les orateurs*..., T. 3-e, p. 202-207.

citeşte şi în sufletul fratelui mai mare al fiului risipitor, cînd acesta s-a întors din pribegie. Invidia a pus stăpînire pe sufletul fratelui mai mare din cauza atitudinei pline de atenţie şi dragoste cu care a fost răsplătit fratele mai mic. Sufletul invidiosului nu cunoaşte echilibrul moral şi pacea sufletească. Fîntîna inimii sale este mereu tulbure. Or, din acest abis de nemulţumiri şi tulburări interne izvorăsc nenumărate nenorociri în viaţă. Această luptă internă ruinează cel mai înalt bun moral, care este pacea conştiinţei. Sfînta Scriptură afirmă limpede aceasta: «Poftiţi şi nu aveţi ce doriţi; ucideţi şi zavistuiţi, dar nu puteţi dobîndi ceea ce poftiţi; vă luptaţi şi vă sfădiţi, dar nu aveţi cele dorite» (Iacob 4, 2). «Unde este zavistie şi poftă de sfadă, acolo e neorînduială şi tot lucrul rău» (Iacob 3, 16). Omul ce clocoteşte mereu de răutate, mînie şi invidie este, după Sfînta Scriptură, un om fără de minte şi care se arată cu totul nedemn de numele de creştin. De aceea, Sfîntul Apostol Pavel spune către Tit: «Adă-le aminte să nu grăiască de rău pe nimeni, să nu fie sfadnici, ci liniştiţi, căci şi noi am fost cîndva fără de minte, trăind în răutate şi în pizmă, fiind urîcioşi şi urîndu-ne unii pe alţii. Dar cînd s-a arătat bunătatea şi iubirea de oameni a Mîntuitorului nostru, ne-a mîntuit pentru mila Sa» (Tit 3, 1-5).

Se cunoaşte foarte bine că o stare morală liniştită, senină şi mulţumită influenţează în mod favorabil şi sănătatea trupului, în timp ce invidia, răpind aceste stări sufleteşti şi semănînd în locul lor amărăciunea şi ura, îi imprimă omului o fizionomie morală specifică, nepotrivită, tulbure şi neliniştită. Este bine cunoscută vorba poporului despre asemenea oameni că «se usucă de ciudă», deoarece această patimă este ca un vierme ce roade mereu fiinţa omului.

Nimic nu sfîşie şi nu desparte mai mult pe oameni ca invidia, fiindcă ea este aţîţată permanent de ură şi mîndrie. Ea îl face pe om să rupă cu cele mai sfinte legături de prietenie şi frăţietate, izolîndu-l astfel de societate. Dar această patimă, nu numai că ucide din faşă prietenia şi dragostea faţă de aproapele, ci merge şi mai departe considerîndu-i ca duşmani chiar şi pe binefăcătorii omului. Binefacerea în loc să îmblînzească această pornire pătimaşă, o înverşunează mai mult asupra binefăcătorului. Sf. Vasile cel Mare descria această stare sufletească curioasă a invidiosului astfel: «Binefacerile acordate duşmanilor noştri îi face mai blînzi, însă un invidios cu care te porţi bine se iritä încă şi mai mult. Cu cît ei primesc mai mult, cu atîta devin mai aspri, răutăcioşi şi gîlcevitori. Au mai multă ură împotriva puterii binefăcătorului decît recunoştinţă pentru binefacerea primită. Cîinii se îmblînzesc atunci cînd li se dă de mîncare, leii îngrijiţi devin domestici, însă invidioşii devin cu atît mai neînduplecaţi, cu cît li se fac mai multe servicii. Invidia este boala prieteniei» [17]).

Vedem deci, cît de multe şi cît de rele sînt urmările invi-

---

17) S. Basile, «*Textes et commentaires*», J. Riviere, Paris 1925, p. 160-162,

diei pentru oameni. Mai întîi ea atacă dreptatea şi iubirea faţă de aproapele, care sînt poruncile de temelie ale învăţăturii creştine şi ale convieţuirii paşnice între omeni. În locul acestor virtuţi ea seamănă în sufletul omenesc nesfîrşite păcate: ura, mînia, gelozia, răutatea, ambiţia nemăsurată, făţărnicia, cleveti-rea, neînţelegerile, mîndria şi dispreţul faţă de oameni. Aprinde lăcomia, cruzimea şi conduce adeseori pînă la ucidere, din cauză că alimentează în inima omului jarul nemulţumirii şi al vrăj-măşiei faţă de cei ce au mai mult ca el. Distruge prietenia şi unitatea sufletească, sfărîmă pacea omului cu sine însuşi şi cu aproapele său, mulţumirea şi fericirea pe care trebuie să o simtă omul în urma ostenelilor vieţii sale. Sapă cu răutate la temelia oricărui merit, virtute, muncă şi progres realizat de alţii; dispreţuieşte binele şi laudă răul între oameni.

Între invidie şi emulaţie în muncă este o deosebire radi-cală. Invidia izvorăşte din ură, lăcomie, mîndrie şi dispreţ faţă de egali şi superiori, pe care-i socoteşte drept rivali şi duşmani. Omul stăpînit însă de o ambiţie sănătoasă şi măsurată, însufleţit de emulaţie în toate strădaniile vieţii sale, nu dispreţuieşte, nu ponegreşte, ci caută să înveţe de unde poate, să urmeze orice pildă bună şi să-şi însufleţească astfel elanul său personal de muncă, virtute şi progres. Respectă şi iubeşte pe cel ce se poate înălţa mai pre sus de el, fiind gata, chiar, de a-l sprijini în tot ce este bun, frumos şi prosper în viaţă.

Invidia este, doar, nemulţumirea şi amărăciunea ce cloco-teşte în sufletul omului care se recunoaşte nepunticios şi infe-rior faţă de alţii. Sfîntul Ioan Gură de Aur lămureşte această latură a invidiei astfel: «Invidiosul se consumă la vederea succesului altuia; el plînge cînd altul se înalţă şi face totul pentru a-l răsturna. El nu face nimic, nu încearcă nimic pentru a se descotorosi de această amorţire apăsătoare, însă face totul pentru a face să cadă şi să-l răstoarne la pămînt pe cel care s-ar înălţa» [18]).

Dar, nu numai atît. Invidia merge şi mai departe în lucra-rea ei. Ea strică şi perverţeşte şi raporturile omului cu Dumne-zeu. Ea se furişează şi în sanctuarul credinţei, al evlaviei şi al Bisericii. Caută să pătrundă în inima omului credincios pentru a-l abate de la dreapta credinţă şi pentru a pune credinţa în slujba răului, împotriva omului, împotriva binelui şi împotriva lui Dumnezeu. Sfînta Scriptură arată astfel de exemple. Era într-o zi de sîmbătă cînd Mîntuitorul a redat sănătatea unei femei gîrbove de 18 ani. În timp ce tot poporul se bucura, invi-dia îmbracă masca evlaviei, a ocrotirii credinţei în Dumnezeu şi strigă prin gura mai marelui sinagogii: «Şase zile sînt întru care se cade să se lucreze, într-acestea dar venind vindecaţi-vă, iar nu în ziua sîmbetei» (Luca 13, 14). Cel rău a legat pe mai marele soborului cu zavistia» [19]). De aici vedem cum invidia se foloseşte de masca evlaviei pentru a nega binele; se amărăşte

---

18) S. J. Chrysostome, «*Textes et commentaires*», Par P. E. Legrand, p. 126-127, Paris 1924.

19) I. Minat, *op. cit.*, p. 19.

din cauza bucuriei unanime şi ponegreşte pe Binefăcătorul în faţa mulţimii, învinuindu-L că strică religia nerespectînd o zi de sărbătoare. In felul acesta, invidia perverteşte credinţa folosindu-se de metodele sale cunoscute: calomnia, ura, dispreţul şi făţărnicia îmbrăcată în haina evlaviei. Ea va înainta pe aceste trepte pînă la uciderea Învăţătorului, care printre altele va fi învinuit că «acesta nu respectă Sîmbăta».

Era în preajma înfricoşatelor patimi cînd Mîntuitorul prevestea moartea Sa apropiată. Tocmai în aceste clipe măreţe şi unice, invidia se coboară ca o negură peste sufletele ucenicilor, care deşi erau acum sub umbra Crucii, s-au încins la ceartă pe tema aceasta: «care ar fi mai mare între ei?» Cel rău i-a prins tocmai în acest timp hotărîtor în laţul invidiei pentru a-i abate de la dreapta credinţă, a-i împrăştia de lîngă Domnul şi a-i pierde. Iacov şi Ioan au trimis pe mama lor la Mîntuitorul ca să mijlocească pentru ca ei să şadă cei dintîi: «unul de-a dreapta şi altul de-a stînga» (Matei 20, 21). Pizma a jucat un rol de frunte atunci cînd s-a dezlănţuit vrăjmăşia cărturarilor şi a fariseilor împotriva Mîntuitorului Hristos şi apoi împotriva Sfinţilor Apostoli, în toată activitatea lor. In faţa adevărului luminos şi biruitor, pizma se zvîrcolea în neputinţă şi descurajare; cei pizmaşi se sfătuiau între ei: «Ce să facem, căci omul acesta face minuni multe şi de-L vom lăsa aşa, toţi vor crede în El?» (Ioan 11, 14). «Vedeţi că nu folosiţi nimic. Iată toată lumea se duce după El» (Ioan 12, 19). Cu toată frumuseţea şi înălţimea învăţăturilor Sale, invidia scornea jignirile cele mai pline de ură şi de batjocoră: «Cu domnul demonilor scoate demoni» (Luca 11, 15), «Are demoni. La ce-L ascultaţi?» (Ioan 10, 20). Concluzia guvernatorului Pilat asupra cauzei adevărate a morţii lui Iisus a fost aceasta: «Căci ştia că din pizmă Il dăduseră căpeteniile preoţilor» (Marcu 15, 10). După ce prin invidia celui rău a intrat moartea în lume, prin invidia oamenilor s-a hotărît moartea Fiului lui Dumnezeu, Mîntuitorul lumii. Ea a lucrat acum prin calomnie şi ură, prin aţîţarea poporului neştiutor şi prin intimidarea lui Pilat; prin întunecarea adevărului şi triumful minciunii; prin făţărnicia supunerii şi ascultării faţă de Cezarul de la Roma. Dar, mai cu seamă, pizma a triumfat acum socotindu-se însufleţită de zel religios, de apărătoare a religiei şi a templului. Invidia, pentru realizarea scopurilor pe care le urmăreşte, mobilizează nesfîrşite prefăcătorii şi pretexte false pentru a-l amăgi pe om şi a se strecura în inima lui. Ea atinge cea mai iscusită şi mai vicleană strategie, atunci cînd îmbracă haina evlaviei false, masca pietăţii religioase. În felul acesta perfid a lucrat invidia pe toate căile pentru a smulge condamnarea la moarte a lui Iisus [20]).

De asemenea, în legătură cu viaţa şi suferinţele Sfinţilor Apostoli, invidia a jucat un rol hotărîtor: «Şi umplîndu-se de pizmă şi-au pus mîinile pe Apostoli şi i-au dat la închisoare», zice Sfînta Scriptură (Fapte 5, 17-18).

Sfîntul Ioan Gură de Aur se plînge că lucrarea pustiitoare

---

20) Bourdaloue, *Oeuvres complètes*, T. 10-e, p. 248-20, Paris 1830.

a invidiei a intrat şi în rîndurile tagmei bisericeşti făcînd să se înjosească demnităţile şi talentele între fraţi. «Eu ştiu că chiar în Biserică, zice el, sînt mulţi invidioşi şi încă mai mulţi între noi care sîntem preoţi decît între credincioşii care ne sînt supuşii noştri. Ea a răsturnat biserici şi a pustiit pămîntul întreg»[21]). Sf. Apostol Pavel mărturiseşte că invidia lucrează în sufletul slujitorilor lui Dumnezeu, nu numai în ceea ce priveşte raporturile lor unii faţă de alţii, ci şi atunci cînd împlinesc marea misiune de propovăduitori ai Evangheliei. Otrava invidiei îşi face loc şi aici pentru a zădărnici opera de mîntuire a poporului şi pentru a lipsi de merit în faţa lui Dumnezeu pe slujitorii ce seamănă cuvîntul divin nu cu dragoste şi smerenie, ci cu orgoliu, făţărnicie, pizmă, prefăcătorie, iubire de dispută şi slavă deşartă. De aceea spune Sfîntul Apostol Pavel în epistola către Filipeni : «Adevărat — unii propovăduiesc pe Hristos din pizmă şi din iubire de dispută... nu cu gînd curat... din prefăcătorie» (Filip. 1, 15-17).

După învăţătura Sfîntului Ioan Gură de Aur, invidia este singura patimă care-l urmăreşte pe om şi în viaţa viitoare, înfrăţindu-se cu infernul pentru a-l putea chinui sufleteşte. Acest Sfînt Părinte, comentînd chinul bogatului nemilostiv care invidia fericirea săracului Lazăr (Luca 16), afirmă că bogatul «se topea mai vîrtos de zavistie decît de gheena». Încercînd prin rugămintea sa către Avraam, ca Lazăr să fie trimis la el pentru a-l răcori, cel puţin, cu o pictură de apă, şi refuzîndu-i-se această cerere, încearcă să-l roage ca Lazăr să fie trimis pe pămînt la rudeniile sale. Făcînd aceste încercări, bogatul, ros de viermele invidiei, nu ştia ce să facă spre a-l lipsi şi pe Lazăr de fericirea raiului, părîndu-i rău, nu atît de suferinţa sa, cît de fericirea lui Lazăr, încît voia ca mai bine să vadă pe Lazăr în iad decît pe sine în rai»[22]). Sfinţii Părinţi afirmă că invidia va forma chinul cel mai mare al păcătoşilor în viaţa viitoare, cînd vor vedea fericirea şi bucuria drepţilor, de care ei nu se vor împărtăşi niciodată.

Sfînta Scriptură opreşte nu numai invidia faţă de binele şi fericirea altuia, ci, ne mai îndeamnă ca să ne bucurăm şi noi de bucuria altuia şi să plîngem cu cei ce plîng. «Bucuraţivă cu cei ce se bucură şi plîngeţi cu cei ce plîng», zice Sfîntul Apostol Pavel (Romani 12, 15). Invidiosul, însă, nu poate să se bucure de bucuria altuia, fiindcă aceasta formează necazul şi amărăciunea lui de toate zilele şi nici nu poate să ia parte sufleteşte la necazul altuia, fiindcă acesta este singurul său izvor de mulţumire şi fericire. Sfîntul Vasile cel Mare spune că invidiosul compătimeşte pe cineva numai pentru a-i face aceluia mai greu de suportat povara nefericirii sale... El admiră starea bună a cuiva atunci cînd este pierdută ; laudă frumuseţea, puterea şi sănătatea cuiva, atunci cînd boala este stăpînă. Într-un cuvînt el este dușmanul bunurilor actuale şi prietenul bunuri-

---

21) S. H. Chrysostome, *Oeuvres... Commentaires selon S. Matthieu* T. 7-e, p. 326 şi T. 8-e, p. 275-276, an. 1869.

22) Sf. Ioan Gură de Aur. Cit., după I. Miniat, *op. cit.*, p. 20-21.

lor dispărute»[23]). A compătimi pe cei ce sînt în nenorocire este lucru ușor pentru om, însă a se asocia la fericirea și bucuria altora este un lucru cu mult mai greu de împlinit, fiindcă invidia stă în cale cu toate puterile ei. Ea se bucură numai de căderea aproapelui și atunci caută să dovedească tuturor că «acesta este omul». Virtutea, meritul și binele ce-l face aproapele dispar cu totul și sînt înlocuite cu păcatele opuse. Pe creștin însă nu trebuie să-l bucure nici căderea vrăjmașului, cu atît mai mult a omului bun, a prietenului. Spune Sfînta Scriptură: «Nu te bucura cînd cade vrăjmașul tău și cînd se poticnește să nu se veselească inima ta, ca nu cumva să vadă Domnul și să fii neplăcut în ochii Lui și să se întoarcă mînia Sa de la el spre tine» (Prov. 24, 17-18). «Să nu alergăm după slava deșărtă, unii pe alții întărîtînd, unii pe alții pizmuind», îndeamnă Sf. Apostol Pavel (Galateni 5, 26). Iar Sfîntul Iacob zice: «Nu vă grăiți de rău unul pe altul, fraților» (Iacob 4, 11).

Pe lîngă faptul că omul invidios se pedepsește singur, «fiind prima victimă a propriei sale răutăți»[24]), dar și osînda lui Dumnezeu este necruțătoare asupra unor astfel de oameni. Sf. Ioan Gură de Aur arată gravitatea acestei osînde prin cuvintele: «Dacă acela care nu iubește decît pe acela ce-l iubește n-a făcut nimic mai mult decît un vameș, ce va fi cu acela care urăște un om care nu l-a jignit cu nimic?»[25]). Despre omul al cărui suflet clocotește mereu de răutate și invidie, Sfîntul Apostol Pavel spune: «Cei ce sînt plini de vicleșug, de lăcomie, de răutate, de pizmă, de sfezi, de înșelătorie, grăitori de rău, falși, batjocoritori, scornitori de rele — neîmpăcați... cei ce fac asemenea lucruri sînt vrednici de moarte» (Rom. 1, 29-32). «Așa vor fi cei de pe urmă întîi și cei dintîi pe urmă» (Matei 20, 16), avertizează Domnul Hristos pe acei lucrători ai viei care s-au aprins de pizmă împotriva celui din urmă, ce s-a învrednicit și el de îndurarea Stăpînului. În Sfînta Scriptură a Vechiului Testament este o pildă înfricoșată de pedepsire a invidiei, a zavistei dintre oameni. Ceata lui Core, Datan și Aviron, împreună cu două sute cincizeci de bărbați s-au ridicat, din zavistie, împotriva lui Moisi și Aaron. Psalmistul ne istorisește faptul acesta: «Zavistuit-au în tabără pe Moisi și pe Aaron. Atunci s-a deschis pămîntul și a înghițit pe Core, Datan și Aviron. Ceata lor a ars-o focul și a mîncat-o adîncul (Psalm 105, 16-18 și Numeri 16). Sf. Apostol Pavel adresîndu-se creștinilor din Corint le atrage în mod deosebit atenția asupra pericolului moral al invidiei cu toate urmările ei: «Căci mă tem ca nu cumva venind la noi să vă găsesc așa cum nu doresc, adică: dezbinări, zavistie, mînie, certuri, clevetiri, intrigi, trufie, neorînduială» (Cor. 12, 20).

Motivul pentru care Sfînta Scriptură osîndește așa de puternic pe omul invidios este, după cum spune Sfîntul Ioan

---

23) S. Basile, *Textes et commentaires «L'énvie»*, p. 156-159, Par. J. Riviere, Paris 1925.

24) *Dictionnaire de Theologie catholique*, T. 5-e, p. 131-133.

25) S. J. Chrysostome, *Oeuvres... Com. sur S. Matthieu*, T. 7-e, p. 324-326, an. 1865.

Hrisostom, că el poate face un rău mai mare decît demonii, căci de aceştia mai bine te poţi păzi, pe cînd invidiosul ia masca prieteniei şi caută să facă rău aproapelui ce nu i-a greşit cu nimic ; fără nici un motiv decît furia lui diabolică» [26]). O, zavistie ! zavistie !, strigă I. Miniat. De cîte rele te faci tu pricină la oameni ! Cît eşti de amară ! Şi cel ce are o patimă ca aceasta este vrednic să se numească om ? Să să cheme creştin» ? [27]).

Invidia reprezintă o încălcare gravă a celei mai mari porunci creştine, care este iubirea faţă de aproapele. Deci primul mijloc de prevenire a acestei patimi va fi sporirea dragostei faţă de oameni. Zice Sfînta Scriptură : «Cel ce nu iubeşte pe fratele său, acela petrece în moarte» (I Ioan 3, 14). «Cine nu iubeşte acela n-a cunoscut pe Dumnezeu pentrucă Dumnezeu este iubire» (I Ioan, 4, 8). «Tot cel ce urăşte pe fratele său este ucigaş» (I Ioan 3, 15). Or, invidia este împietrirea în ură pînă la moarte, făcîndu-l pe creştin să trăiască în întuneric şi coborîndu-l pe acelaşi nivel moral cu ucigaşii. Nici diavolul nu face ceea ce face invidiosul, zice Sfîntul Ioan Gură de Aur, căci el nu poartă invidia faţă de diavoli, în timp ce tu care eşti om, te ridici împotriva aceluia care este din aceeaşi familie şi din acelaşi sînge cu tine ca să-l distrugi» [28]). Sfîntul Aspstol Pavel ne dă leacul împotriva invidiei : «Dragostea nu pizmuieşte, nu se trufeşte, nu se poartă cu necuviinţă, nu se mînie, nu se gîndeşte la rău, nu se bucură de nedreptate ci se bucură de adevăr» (I Cor. 13, 4-7). «Dragostea este cingătoarea desăvîrşirii» (Colos. 3, 14).

În acelaşi timp, trebuie să reliefăm că un izvor principal al invidiei este şi mîndria, acest păcat ce aţîţă şi întreţine toată lucrarea cea rea în sufletul omenesc. Omul stăpînit de orgoliu este totdeauna înclinat spre invidie care se aprinde în sufletul său ca focul. Smerenia este deci alt leac foarte însemnat ce poate preveni aprinderea invidiei în inima omului. «Impodobiţi-vă cu smerenia», ne îndeamnă Sfîntul Apostol Petru (I Petru, 5, 5).

După cum s-a mai afirmat, invidia cîştigă teren în sufletul omenesc şi din cauza slăbiciunii şi orbirii minţii omeneşti. Invidiosul are totdeauna o judecată superficială ; el judecă oamenii mai mult după strălucirea lucrurilor exterioare, considerîndu-i fericiţi şi mulţumiţi în viaţă numai după cele ce se văd în aparenţă. El uită că nu atît aparenţa celor din afară hotărăsc fericirea omului cît ceea ce se petrece în taina inimii şi cugetului fiecăruia. Omul invidios nu este măsurat în judecata sa. De aceea îşi propune ţeluri prea înalte şi prea greu de ajuns, care depăşesc mult capacitatea sa personală. După ce vede disproporţia prea mare a pretenţiilor în raport cu puterile sale proprii, constantînd în acelaşi timp cum îl depăşesc şi alţii, i se ruinează, deodată bucuria vieţii şi pacea sufletească, cufundîndu-se,

---

26) S. J. Chrysostome, *Oeuvres... Com. sur l'épitre aux Romains*, T. 10-e, p. 234-535, an. 1866.

27) I. Miniat, *op. cit.*, p. 23.

28) S. J. Chrysostome, *Oeuvres... Com. sur le prèmier epitre aux Corinthiens*, T. 9-e, p. 506-507, an. 1866.

astfel, într-un adînc de mînie şi invidie pe toată lumea. Îndată ce se trezeşte din visurile orgoliului şi ale ambiţiei nemăsurate, se aprinde de focul necruţător al pizmei, se distruge pe sine însuşi şi ar distruge şi pe toţi cei din jurul său. Dacă omul stăpînit de această patimă s-ar împodobi cu darurile unei minţi creştine sănătoase şi cu podoaba modestiei şi înţelepciunii creştine, şi dacă ar face tot ce-i cu putinţă de făcut în starea pe care o ocupă în viaţă, n-ar umbla după lucruri ce depăşesc puterile sale; acel om s-ar bucura şi s-ar mulţumi cu tot ceea ce poate realiza personal şi nu s-ar amărî din cauza fericirii sau prosperităţii altuia. El ar judeca, la justa lor valoare, toate bunurile vieţii pămînteşti: avuţia, frumuseţea, slava, sănătatea şi puterea şi s-ar folosi de ele cu măsură creştină. În felul acesta ar scăpa de chinurile celei mai grele tiranii. Sfîntul Apostol Pavel atrage luarea aminte asupra acestor lucruri esenţiale, zicînd: «Iar aceasta o spun fraţilor... ca să fie cei ce plîng ca şi cum n-ar plînge; cei ce se bucură ca şi cum nu s-ar bucura; cei ce cumpără să fie ca şi cum n-ar cumpăra şi cei ce se folosesc de lumea aceasta, ca şi cum nu s-ar folosi căci chipul acestei lumi trece» (I Cor. 7, 30-31).

În timp ce Sfînta Scriptură ne povăţuieşte ca să ne bucurăm şi să ne folosim de toate bunurile pămînteşti, de toate plăcerile acestei vieţi, însă în mod echilibrat, măsurat, cuviincios, vine patima invidiei, întocmai ca o pasăre răpitoare şi fură de la om toată bucuria, pacea şi mulţumirea de a trăi. Hristos a venit pe pămînt «ca lumea viaţă să aibă şi încă din belşug» (Ioan 10, 10), iar invidia născîndu-se de la potrivnicul omului, vine şi ne lipseşte de toate; îl învrăjbeşte pe om cu sine însuşi, cu semenii şi cu Dumnezeu.

Creştinul trebuie să fie stăpînit de suprema consolare că între oameni există numai o deosebire privitoare la lucrurile vremelnice ale acestei vieţi, însă, cu privire la realităţile veşnice, la Dumnezeu nu este nici o deosebire. Moartea nivelează şi desfiinţează toate deosebirile dintre oameni, ridicîndu-i pe toţi la acelaşi destin comun şi implacabil. Cerul este deopotrivă pentru toţi; el are numai o singură alegere: fapta cea bună, izvorîtă din cuget curat şi smerit şi însufleţită de dragoste faţă de oameni. Dumnezeu nu caută la faţa şi la slava oamenilor. A pregătit un singur cîntar pentru toţi. Mormîntul şi cerul fac să piară tot ce este străin de bine şi adevăr şi strecoară toate tocmelile răutăţii, invidiei şi făţărniciei omeneşti. Sf. Apostol şi Evanghelist Ioan lămureşte sensul gîndirii şi vieţii creştineşti, astfel: «Ştim că noi sîntem de la Dumnezeu şi că toată lumea este sub puterea celui rău. Ştim, de asemenea, că Fiul lui Dumnezeu a venit şi ne-a dat lumină şi minte. Cel ce are pe Fiul lui Dumnezeu are viaţă; iar cel ce nu are pe Fiul lui Dumnezeu, nu are viaţă» (I Ioan 5, 19-20). «Deci lepădînd toată răutatea, tot vicleşugul şi făţărnicia, toată zavistia şi grăirea de rău», îndeamnă Sfîntul Apostol Petru, creştinul «să gîndească şi să trăiască după mintea lui Hristos», şi toată ispita şi puterea celui rău vor fugi de la el.

Pr. M. ŞFICHI

Conștiința originii române și a unității naționale în opera mitropoliților Varlaam și Dosoftei

Între personalitățile bisericești ale Moldovei sînt amintiți la loc de cinste mitropoliții Varlaam și Dosoftei. Viața și activitatea lor i-a așezat însă pentru posteritate și în rîndurile celor ce au ostenit pe tărîmul literaturii, avînd în Varlaam pe «primul povestitor moldovean» [1]), iar în Dosoftei pe «întîiul nostru poet» [2]). Cei doi ierarhi s-au distins la conducerea Bisericii moldovene prin rîvna ce au depus-o față de nevoile sufletești ale credincioșilor, prin activitatea politică, în calitate de soli sau sfătuitori ai domnului și prin strădania de a introduce în Biserica străbună limba înțeleasă de către marea masă a credincioșilor români de pretutindeni. În condiții vitrege ei au dat dovadă de mult curaj, luptînd pentru biruința limbii române în scris [3]) și prin aceasta pentru culturalizarea poporului. Condițiile economice și politice de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui de al XVII-lea, puterea pe care o cîștigă boierimea și începuturile firave ale literaturii în limba română, dau aripi activității lor temerare [4]).

Marile idei referitoare la originea latină a românilor și a limbii, unitatea neamului și continuitatea lui în Dacia sînt cunoscute cărturarilor acestui secol. Grigore Ureche și Miron Costin încearcă să popularizeze aceste idei pe calea cronicilor, venind în sprijinul lor cu argumentele vremii, adunate cu migală din școlile și bibliotecile polone, sau oferite contemporanilor sub forma unor vestigii grăitoare. Pe această linie de afirmare și administrație față de trecutul cu care ne mîndrim, se axează și activitatea celor doi ierarhi moldoveni. Ei nu se ocupă direct de aceste probleme, așa cum fac umaniștii timpului lor, dar din predosloviile ce însoțesc operele lor reiese, destul de limpede, că acestea le sînt cunoscute și le împărtășesc întru totul.

---

1) *Istoria literaturii române*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, vol. I, București 1964, p. 367.

2) *Idem*, p. 437.

3) Pentru o documentare precisă și detailată asupra condițiilor în care a apărut scrisul în limba română a se vedea P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965.

4) *Istoria literaturii române*, I, p. 359.

Faptul că aceşti mari oameni ai cărţii au tratat doar tangenţial aceste probleme este absolut explicabil dacă ţinem cont de conţinutul cărţilor şi de scopul sau extinderea unei predoslovii. În spaţiul restrîns al predosloviilor, ei au schiţat totuşi marile idei ce frămîntau epoca lor, manifestîndu-şi în această formă sumară adeziunea faţă de ele şi faţă de importanţa lor ce nu putea fi trecută cu vederea.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm în ce măsură aceste idei au găsit ecou în activitatea mitropoliţilor Varlaam şi Dosoftei.

Conştiinţa de neam apare în secolul al XVII-lea mai evidentă decît în secolul anterior, lucru ce se poate urmări în scrierile cu caracter istoric sau în prefeţele tipăriturilor româneşti. Varlaam, fiu de răzeşi din Baloteştii Putnei [5]), prin însăşi titlul pe care l-a dat tipăriturii din 1643: «Carte românească de învăţătură»..., vrea să pună accent pe caracterul românesc al cărţii sale [6]). Predoslovia «Cuvînt împreună către toată seminţia românească», redactată după toate probabilităţile de Varlaam, este un manifest adresat de Vasile Lupu întregului neam românesc de pretutindeni. În cuvintele: «Io Vasile Voievod cu darul lui Dumnezeu ţiitoriu şi biruitoriu Domn a toată ţara Moldovei, dar şi milă şi pace şi spăsenie *a toată semenţia românească pretutindene ce se află pravoslavnici într-această limbă*» [7]), recunoaştem pe omul ce se adresează nu numai moldovenilor, ci tuturor românilor, conştient că ardelenii şi muntenii sînt de un neam cu moldovenii. Prin «seminţia românească» autorul înţelege aici poporul român, pentru a-l deosebi de celelalte popoare [8]). «Semenţia românească» era răsfirată; nu alcătuia o unitate din punct de vedere politic-administrativ, dar era unită prin aceeaşi limbă. Cartea, care apare acum, este un «dar limbii româneşti» şi pentru acest motiv autorul ei va depune toate eforturile pentru a o prezenta într-o formă accesibilă tuturor românilor «pretutindene pravoslavnici într-această limbă». Într-adevăr, efortul a fost răsplătit, căci cazania lui Varlaam s-a bucurat de un mare succes, pătrunzînd cu o repeziciune uimitoare pentru acele timpuri, pînă în cele mai îndepărtate locuri populate de români [9]). Circulaţia Cazaniei lui Varlaam, precum şi numărul mare al reeditărilor ei (parţiale sau totale) [10]) vorbesc, de la

---

5) Pentru viaţa şi activitatea lui Varlaam a se vedea: *Istoria literaturii române*, I, p. 359-371; Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. II, Bucureşti, 1962, vol. I, p. 90-98; *Istoria Bisericii Române*, Manual pentru Institutele Teologice, Bucureşti 1958, vol. II, p. 18-23; 56-60; N. Iorga, *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Vălenii de Munte 1908, vol. I, p. 303-323; *300 de ani de la moartea mitropolitului Varlaam*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1957, nr. 10-12, p. 742-861.

6) N. Iorga, *op. cit.*, p. 320.

7) *Bibliografia românească veche*, (*B. R. V.*), vol. I, p. 139.

8) Eugen Stănescu, *Premisele medievale ale conştiinţei naţionale româneşti*, în Studii. Revistă de istorie, Bucureşti 1964, nr. 5, p. 974.

9) În ceea ce priveşte răspîndirea acestei cărţi vezi Preot Paul Mihail, *Circulaţia Cazaniei Mitropolitului Varlaam în Biserica Românească*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1957, nr. 10-12, p. 820-828.

10) Atanasie Popa, *Cazania lui Varlaam 1643*, Timişoara 1943, p. 111-117, în Tabloul comparativ al Cazaniilor schiţează foarte sugestiv prezenţa

sine, despre entuziasmul cu care a fost primită şi citită această «carte pre limba românească, întîiu de laudă lui Dumnezeu, după aceea de învăţătură şi de folos sufletelor pravoslavnici» [11]).

În predoslovia sa «către cetitoriu» Varlaam expune motivele ce l-au îndemnat să traducă şi să tipărească cartea. El a avut drept model exemplul altor popoare, care şi-au tradus cărţile în limba lor «pentru ca să înţeleagă hiecine». Dîndu-şi seama că «limba noastră românească... n-are carte pre limba sa» şi mai ales cunoscînd cît de «cu nevoie iaste a înţelege cartea altii limbi», Varlaam îşi ia osteneala de a tipări această carte în limba pe care o vorbeau părinţii lui şi pe care a auzit-o vorbită în chiliile mănăstirii Secu. «Cartea românească de învăţătură» a urmărit un scop didactic, prezentînd credincioşilor români un conţinut omiletic, liturgic şi hagiografic în forma cea mai accesibilă tuturor : limba română. Ea a confirmat încă o dată pentru românii de pretutindeni că vorbesc aceeaşi limbă, demonstrîndu-le că au o origine comună, contribuind prin marea ei circulaţie şi prin stăruinţa de cizelare a limbii la procesul de formare a limbii literare.

Evenimente deosebite poartă paşii marelui mitropolit pe plaiurile Ţării Româneşti, avînd de împlinit una din cele mai nobile misiuni din cîte i-au fost încredinţate : pacea între românii moldoveni şi munteni. Între alţii, solul lui Vasile Lupu, cunoaşte la curtea lui Matei Basarab pe mitropolitul Teofil al Ungrovlahiei şi pe Udrişte Năsturel, personalitate proeminentă a culturii muntene, «boiarin cinstit şi slovesnic şi a toată destoinicia şi înţelegerea, harnic şi drept pravoslavnic creştin» [12]). În biblioteca acestuia din urmă Varlaam găseşte o «cărţulie mică în limba noastră românească tipărită (Catehismul calvinesc)... pe care o am aflat plină de otravă plină de moarte sufletească». Prin acest Catehism [13]) se urmărea atragarea românilor ardeleni la calvinism. Or, prin îndepărtarea lor de ortodoxie, Varlaam vedea şi primejdia îndepărtării lor de neamul românesc. În faţa unei astfel de situaţii, fostul candidat la scaunul patriarhal de Constantinopol, convoacă un sobor al celor două Biserici din Principatele Române în care se combate cu competenţă Catehismul calvin. În 1645 va apare «Cartea care se chiamă răspunsul împotriva catihismusului calvinesc»... şi cu această ocazie Varlaam face dovada temeinicei sale pregătiri teologice, respingînd sistematic şi într-un ton polemic învăţătura calvină.

Prin urmare, la patru decenii după încercarea lui Mihai Vodă de a uni din punct de vedere politic pe toţi românii, are loc un sinod comun al celor două Biserici surori, care urmărea apărarea integrităţii şi unităţii dogmatice a ortodoxiei româneşti. Participanţii munteni şi moldoveni la acest sinod privesc cu

---

Cazaniei lui Varlaam în Cazaniile de la Dealu 1644, Popa Urs 1680, Bălgrad 1799, Rîmnic 1648, Bucureşti 1768 şi 1929.

11) *B. R. V.*, I, p. 139.

12) *Idem*, I, p. 151.

13) Este vorba de Catehismul calvinesc apărut la 1640.

îngrijorare frăţească la situaţia religioasă a românilor ardeleni. Acestora, Varlaam le întinde o mînă de ajutor prin lucrarea sa, înarmîndu-i prin cunoştinţe temeinice şi încurajîndu-i în lupta lor de rezistenţă faţă de atacul calvinilor susţinuţi de principele Gheorghe Rákoczi I. Prin predoslovia de la Răspunsul împotriva Catehismului calvinesc Varlaam se adresează «către creştinii de în Ardeal»... «cu noi de un neam români» şi «cu noi într-o credinţă», afirmînd deslușit unitatea etnică şi religioasă a românilor. Ideea pe care Grigore Ureche o tratează în capitolul «Pentru Ţara Ungurească de jos şi Ardealul de sus» şi prin care «rumânii, cîţi se află lăcuitori la Ţara Ungurească şi la Ardeal şi la Maramoroşu, la un loc sîntu cu moldovenii şi toţi de la Râm să trag» [14]), a avut un partizan şi un propovăduitor de nădejde în mitropolitul Varlaam.

Mitropolitul moldovean este un bun cunoscător al Bisericii ortodoxe ardelene, care trece acum printr-o epocă grea, asaltată din partea cultelor noi din Transilvania. Tratamentul neuman, la care sînt supuşi credincioşii români, îi este istorisit de vlădica Ilie Iorest ce se află în trecere prin Iaşi, în drum spre Moscova. Relatările mitropolitului ardelean îl întristează pe Varlaam ca român şi ortodox şi-l determină să-l recomande călduros ţarului Mihail Feodorovici, ca pe unul căruia i s-a «făcut mare nedreptate... şi l-au închis în temniţă, nouă luni a pătimit, fiind izgonit şi cu el o mulţime de preoţi creştini, nu pentru altă vină decît pentru credinţa creştină, voind să-i convertească la luteranism» [15]). Cu siguranţă, recomandarea către ţarul Rusiei izvorăşte dintr-un sentiment puternic de unitate etnică prin care se simţea legat de românii ardeleni.

Întrebuinţarea termenului de «român» (Cartea românească) nu este întîmplătoare ; el a fost preferat de Varlaam în schimbul celui de «rumân» tocmai pentru a sublinia originea romană a poporului nostru. În această epocă «înlocuirea lui rumân» cu «român» «se întregrează în problema contextului în care este folosit acest termen şi atestă... dezvoltarea conştiinţei de neam în însăşi atitudinea fundamentală a poporului faţă de semnificaţia numelui său propriu» [16]).

Aproape după două decenii de la retragerea lui Varlaam, scaunul mitropolitan al Moldovei este ocupat de marele cărturar Dosoftei. De faima de care se bucura Dosoftei vorbeşte Ion Neculce, care în cîteva cuvinte schiţează portretul mitropolitului în felul următor : «Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prostu

---

14) Gr. Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Bucureşti, Editura de stat pentru literatură şi artă, 1955, p. 124.

15) Din scrisoarea de recomandare a mitropolitului Varlaam către ţarul Mihail Feodorovici, vezi Pr. Scarlat Porcescu, *Locul mitropolitului Varlaam în Biserica Ortodoxă şi în viaţa culturală a poporului român*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 1957, nr. 10-12. p. 850.

16) Eugen Stănescu, *op. cit.*, p. 981, arată că termenul de «român» era întrebuinţat paralel cu cel de «rumân» mai ales în Ardeal şi Moldova. În «român» nu avem de-a face cu o formă savantă, ci una populară ca şi «rumân», dar ea a fost aleasă de cărturari şi pusă în circulaţie cu scopul sublinierii originii romane.

de felul lui. Şi era neam de mazil; pre învăţat, multe limbi ştia : elineşte, lătineşte, sloveneşte şi altă adîncă carte şi-nvăţătură, deplin călugăr şi cucernic şi blînd ca un miel. În ţara noastră pe această vreme nu este om ca acela». Activitatea lui Varlaam a găsit în Dosoftei [17]) un admirator şi un vrednic urmaş, ale cărui interese s-au identificat, la un moment dat, cu traducerea cărţilor de cult în limba română, ceea ce avea să ducă la introducerea acestei limbi în cultul divin [18]).

În lupta pentru biruinţa limbii române, Dosoftei se foloseşte de argumentele înaintaşilor săi, la care adaugă altele mai hotărîtoare. Urmînd lui Coresi şi Varlaam, Dosoftei traduce şi tipăreşte cărţi ca «să-nţăleagă toţi carii nu-înţălegu sărbiaşte sau eliniaşte» [19]), justificîndu-şi însă opera prin argumente de ordin scripuristic [20]) şi încercînd să-i pună la temelie şi practica bisericească, precum şi încuviinţarea unuia dintre patriarhii ecumenici [21]).

O deosebită grijă manifestă Dosoftei şi pentru prezentarea lucrărilor într-o limbă cît mai frumoasă; «pentru aciasta cu multă trudă şi vreme-ndelungată, precum am putut mai frumos am tălmăcitu» [22]). Prezentarea într-o limbă cît mai vie, limpede şi fermecătoare urmărea «să poată trage hiria omului către cetitul ei» [23]). Tălmăcitorul întîmpină dificultăţi din partea sărăciei vocabularului [24]) şi încearcă, în măsura în care-i stă în putere, o îmbogăţire a lui, atrăgînd în acelaşi timp atenţia cititorului că a depus toate eforturile pentru a reda textul cît mai plăcut, fără ca prin aceasta să se abată de la integritatea textului original.

În străduinţa lui de a auzi în biserică slujindu-se în limba română, Dosoftei urmărea două scopuri : 1) Grija pentru nevoile sufleteşti ale credincioşilor timpului său, care nu cunoşteau altă limbă în afară de cea românească. Aceasta l-a determinat să traducă textele serviciului divin pentru a fi înţelese. 2) Prin

---

17) În anul 1649 Dosoftei făcea parte dintre monahii de la mănăstirea Pobrota, în anul 1658, anul următor morţii lui Varlaam, îl găsim episcop de Huşi, iar în 1659 episcop de Roman de unde în 1671 ocupă scaunul mitropolitan. Amănunte în legătură cu Dosoftei vezi : *Istoria literaturii române*, I. p. p. 437-451 ; Al. Piru, *op. cit.*, p. 181-194 ; *Istoria Bisericii Române*, vol. II, p. 74-85.

18) N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, Bucureşti 1942, vol. II, p. 93.

19) *B. R. V.*, I, p. 224.

20) *Idem*, p. 226-228.

21) *B. R. V.*, p. 225-263. Dosoftei citează răspunsul lui Teodor Balsamon, patriarhul Antiohiei, către Marcu patriarhul Alexandriei, din care rezultă că preoţii ortodocşi din Siria, Armenia şi alte ţări ortodoxe pot ierurghisi în limbile lor naţionale. Bazîndu-se pe acest fapt, Dosoftei tipăreşte, fără nici o aprobare, Liturghia în limba română în 1679. În Molitfelnicul din 1683 la fila 25v. este menţionată aprobarea pentru tipărirea în limba română, dată de Partenie al Alexandriei, care se găsea în ţară pentru a strînge daruri şi milostenii. În concluzie, Dosoftei poseda acum (1683) un argument nou (aprobarea unui patriarh ecumenic) şi destul de hotărîtor în faţa celor ce frînau introducerea limbii române în Biserică.

22) *B. R. V.*, I, Precuvîntarea la Psaltirea în versuri, p. 212.

23) *Idem, ibidem*.

24) *Idem*, p. 230.

promovarea scrisului în limba română urmărea ridicarea conştiinţei naţionale şi pătrunderea culturii în limba vorbită de popor. Dorea ca românii să poată sta alături de celelalte popoare vecine care se puteau mîndri cu o cultură în limba proprie.

În predoslovia de la Dumnezeiasca Liturghie (1679), «Dosoftei Mitropolitul de Ţara Moldovei» exprimă aceeaşi părere despre unitatea neamului românesc ca şi Varlaam. Asemenea înaintaşului său, Dosoftei se adresează «către toată semenţia rumânească tutinderia ce să află pravoslavnici», oferind ca «daru limbii rumâneşti sfînta liturghie, scoasî pe limba rumâniască» [25]).

Prima sa lucrare, Psaltirea în versuri (1673), la pagina 265, menţionează versurile lui Miron Costin cu privire la originea romană a poporului român.

«Elu (Traian) cu viţa cestui neamu (din Italia) Ţara Rumânească.

Împlut-au, Ardealul totu şi Moldovenească» [26]).

Prezenţa acestor versuri ne îndreptăţesc să credem că Dosoftei era întru totul de acord cu contemporanul său asupra originii romane a poporului român, cît şi asupra unităţii şi continuităţii lui. De fapt, acest lucru îl găsim mărturisit în mod expres de Dosoftei în 1681 şi 1683 (Molitvelnic de-nţăles şi Parimiile preste an) prin poemul despre domnii Ţării Moldovei în 136 de versuri. Aceste versuri încep cu Dragoş Vodă, despre care spune că este «de pre sînge rudă împărătească» [27]), afirmînd în acelaşi timp originea latină a neamului şi a limbii româneşti [28]).

* * *

Strădaniile celor doi ierarhi fac parte din frămîntările poporului român manifestate în lupta pentru afirmarea originii romane. Varlaam şi Dosoftei s-au încadrat în această tradiţie, cu mult mai veche decît secolul lor, încercînd să o pună în circulaţie şi prin mijlocirea tiparului. În realitate, această conştiinţă, poporul român n-a pierdut-o niciodată, ci ea a fost afirmată mereu de-a lungul istoriei, ajungîndu-se ca în secolul XVIII, Şcoala ardeleană să facă din ea «o armă de luptă pentru emanciparea socială şi naţională a românilor» [29]).

Varlaam şi Dosoftei au dat dovadă de mult zel în introducerea limbii române în biserică, contribuţia lor în acest domeniu aducînd un aport substanţial la accesul unor pături cît mai largi la cultura scrisă. Larga răspîndire a tipăriturilor lor în ţările locuite de români a stimulat progresul limbii române ca limbă a culturii scrise, ridicînd prestigiul ei în faţa străinilor [30]).

---

25) *Idem*, p. 224.
26) *Idem*, p. 213-214.
27) *Idem*, p. 265.
28) Vezi şi *Istoria literaturii române*, I, p. 446.
29) Şerban Papacostea, *Les Roumains et la conscience de leur romanité au moyen âge*, în Revue Roumaine d'histoire, t. IV (1965), nr. I, p. 23-24.
30) Vezi capitolul despre literatura religioasă a secolului XVII, în *Istoria României*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, vol. III, Bucureşti 1964, p. 269u.

De fapt, cuvîntul «român-românesc» se găseşte, în lucrările celor doi ierarhi, într-un context ce circumscrie lupta pentru afirmarea limbii române în scris[31]) şi mai ales a afirmării poporului ca «neam românesc», toate acestea în formele şi conţinutul pe care secolul al XVII-lea le consacrase deja.

Pe lîngă conţinutul religios al cărţilor tipărite, Varlaam şi Dosoftei au expus în predosloviile cărţilor lor ideea de unitate etnică şi originea romană a poporului român. Circulaţia acestor cărţi la românii de pretutindeni va contribui în bună măsură la creşterea conştiinţei de unitate naţională, menţinîndu-se şi prin acestea, în vremurile de restrişte, contactele între românii vremelnic despărţiţi din punct de vedere politic-administrativ.

Cei doi ierarhi au îmbrăţişat aspiraţiile poporului român din secolul al XVII-lea, adîncindu-le şi propovăduindu-le cu o putere nouă, dăruind pentru cauza lor toată priceperea de care au făcut dovadă în tot timpul activităţii. S-au aplecat cu înţelegere spre aspiraţiile celor mulţi şi au sfătuit prin înţelepciunea cuvîntului şi a faptei pe conducătorii destinelor ţării. Au rămas, pentru istoria poporului român, modele de muncă şi luptă în afirmarea neamului, iar pentru literatura română în epoca ei de pionierat, Varlaam şi Dosoftei sînt deschizători de drumuri. Pentru Biserica Ortodoxă Română cei doi mitropoliţi sînt modele de ierarhi ce au luptat pentru introducerea limbii române în cultul religios.

MIRCEA BASARAB

---

31) Vezi de exemplu *B. R. V.*, I, p. 254; 230

Predici

Căsătoria creştină

Nici o instituţie nu are un rol atît de hotărîtor pentru om şi societate ca familia. Cu familia stă sau se pierde binele particular şi cel public; de familie atîrnă, în mare măsură, ruina sau prosperitatea naţiunilor. Am putea-o asemăna foarte bine cu o temelie. Este lucru cunoscut că, dacă la o casă temelia este puternică, clădirea stă neclintită, rezistînd furtunilor, cutremurelor şi dintelui nimicitor al vremii. Tot aşa, dacă într-o societate familia este aşezată pe idei sănătoase, întregul trup social progresează. In caz contrar, toate se prăbuşesc şi pier.

Din nefericire, astăzi viaţa familială este ameninţată din multe părţi. Primejdii numeroase o pîndesc de pretutindeni. Familiile din zilele noastre sufăr din cauza unor păcate mari ca: desfrîul, concubinajul, divorţul, împotrivirea de a naşte copii...

Aceste păcate trebuie combătute «cu timp şi fără timp». Autoritatea de stat ocroteşte familia cu mijloacele sale legale. Biserica lui Hristos, însă este obligată să intervină cu mijloacele sale spirituale ca să izbăvească familia creştină de primejdiile care o pîndesc, spre a rămîne izvor al vieţii omeneşti, cetate nebiruită, rai pămîntesc, care să adăpostească şi să fericească generaţiile viitoare.

Cel dintîi adevăr pe care trebuie să vi-l arăt este, că familia îşi are izvorul la Dumnezeu. Acel care a pus bazele celei dintîi căsătorii din lume a fost Creatorul cerului şi al pămîntului.

După ce a zidit universul cu toate frumuseţile şi bunătăţile lui, la urmă, Dumnezeu l-a creat pe om.

Dar văzînd că *„nu este bine ca omul să fie singur pe pămînt“*, «El a făcut lui Adam o fiinţă asemenea lui, din coasta bărbatului, şi i-a încredinţat-o să-i fie ajutor, să-i fie soţie» (Facere, 1, 26).

Văzîndu-şi tovarăşa de viaţă, şi fiind încîntat de frumuseţea şi gingăşia ei, Adam a înălţat atunci un imn de bucurie, pe care-l putem numi imnul de slavă al căsătoriei de totdeauna.

„Iată, în sfîrşit, aceea care este os din oasele mele şi carne din carnea mea“. „Ea se va numi femeie... De aceea, va lăsa omul pe tatăl şi pe maica sa, se va alipi de soţia sa şi vor fi amîndoi un trup“. (Fac. 2, 23-24).

Asupra acestei prime perechi de oameni Dumnezeu şi-a revărsat binecuvîntarea sa. *„Dumnezeu i-a binecuvîntat“* (Fac. 1, 28). Din aceste cuvinte trebuie să înţelegem sfinţirea legăturii dintre bărbat şi femeie, consacrarea căsătoriei din care trebuia să se nască

toate semințiile pământului. Deci Dumnezeu este întemeietorul și sfințitorul familiei.

După binecuvîntare, Dumnezeu le=a poruncit primilor oameni și le=a zis: *„Creșteți și vă înmulțiți și stăpîniți pământul!“* (Fac. 1, 28). Adică: «Lumea e întinsă, e frumoasă, e bogată, dar se cer oameni care s=o populeze, s=o admire și să se bucure de bunătățile ei». «Inmulțiți=vă! Dați rodire trupurilor voastre, zămisliți viața»!... Sînt porunci care s=au adresat nu numai primilor locuitori ai paradisului, ci tuturor generațiilor, care, ca niște rîuri roditoare, își trag obîrșia din cea dintîi pereche de oameni. Căsătoria a fost prețuită ca ceva sfînt, de origine dumnezeiască, iar nașterea de prunci dintr=însa ca cea dintîi lege a vieții.

Dumnezeu=Omul, Iisus Hristos, a ridicat la demnitatea de taină legătura dintre bărbat și femeie. Aceasta înseamnă că la puterile și sentimentele firești s=au adăugat și se adaugă pentru cei credincioși harurile Duhului Sfînt, care îl ajută pe om să=și împlinească în sînul căminului familial marile lui îndatoriri.

La nunta din Cana Galileii, Iisus a fost de față cu prea iubita Sa Maică și cu sfinții apostoli, voind să arate lumii că El luminează și sfințește acest fapt al căsătoriei. De atunci, harul sfințitor al Duhului dumnezeiesc este prezent și lucrător în toate căsătoriile creștine care se săvîrșesc în biserică de către slujitorii sfîntului altar.

Așadar, fraților, de la Dumnezeu este căsătoria. Ea nu=i numai lucru omenesc, ci floare din grădina raiului, crescută și întărită sub înrîurirea puterii divine. Căsătoria nu=i un simplu contract între două persoane, ci pentru fiii Bisericii ea este o taină sfîntă, așezată de Mîntuitorul.

Sfîntul Apostol Pavel, vorbind despre nunta creștină, zice că ea este «taină mare», este o legătură veșnică, la fel cu cea dintre Hristos și așezămîntul pe care El l=a sfințit cu prea scump sîngele Său. *„Taina aceasta este mare, iar eu vorbesc în Hristos și în Biserică“* (Efes. 5, 32).

Precum Mîntuitorul nostru, prin patima Sa și prin învierea Sa, a întemeiat Biserica, rămînînd pentru dînsa Mirele ei veșnic, așa tinerii creștini, care se împărtășesc de sfințenia cununiei religioase, încheie o legătură pe viață, pe care nici o putere, nici o încercare n=ar trebui s=o desfacă

După ce am vorbit despre originea familiei, ne vom referi, acum, la scopurile căsătoriei.

1. In primul rînd căsătoria a fost așezată pentru continuarea neamului omenesc. In locul celor ce se pogoară în morminte, trebuie să apară noi generații de oameni. Fără îndoială, Dumnezeu ar fi putut crea pe toți oamenii în felul în care l=a adus la viață pe Adam. Dar Atotputernicul a binevoit să acorde făpturii ceva din puterea Sa dătătoare de viață, a rînduit să=l asocieze pe om la actul Său creator. De aceea, El a poruncit ca oamenii să se înmulțească prin unirea trupească a soților, întemeiată pe atracția firească dintre bărbat și femeie, pe dragoste. Nașterea de copii este primul scop al căsătoriei. «Creșteți și vă înmulțiți și stăpîniți pământul».

2. Alt gînd al lui Dumnezeu în legătură cu familia este ajutorarea dintre soți. *Domnul Dumnezeu a zis: „Nu este bine ca*

să fie singur. Să-i facem un ajutor potrivit pentru el" (Fac. 2, 18).

Omul nu este deplin decît prin căsătorie. Bărbatul este puternic, curajos, întreprinzător, destoinic în lucrurile cele din afară ale căminului familial. Dar el este neîndemînatic în treburile mărunte ale casei. Femeia este mai răbdătoare, mai sensibilă, dar mai lipsită de putere fizică. Unul are trebuinţă de sprijinul celuilalt. Prin căsătorie, amîndoi alcătuiesc «un trup», adică se completează unul pe altul, se ajută, se desăvîrşesc.

Precum în trupul nostru membrele viază printr-o conlucrare armonioasă, împrumutîndu-şi unul altuia serviciile lor, aşa în căsnicie bărbatul cu femeia trebuie să colaboreze în vederea binelui comun. Ei trebuie să se ajute în muncă, în chivernisirea menajului, în lipsuri, mai ales la vreme de boală şi de bătrîneţe.

Bogăţia ca şi sărăcia, bucuria ca şi întristarea, sănătatea ca şi neputinţa, trebuie primite şi suportate cu puteri unite, într-un duh de devotament şi de jertfă, izvorîte din iubire.

Admirabile sînt în privinţa aceasta îndemnurile Sfîntului Apostol Pavel care zice: *„Bărbaţilor, iubiţi-vă femeile voastre cum şi Hristos şi-a iubit Biserica Sa şi S-a dat pe Sine pentru ea... Cine-şi iubeşte femeia, pe sine se iubeşte, căci niciodată nu şi-a urît cineva trupul său, ci îl îngrijeşte şi îl hrăneşte ca şi Hristos Biserica"* (Efes. 5, 25-29).

Iar despre soţii zice: *„Femeilor, fiţi supuse bărbaţilor voştri cum se cuvine în Domnul"* (Colos. 3, 18).

3. In sfîrşit, al treilea scop al căsătoriei este *educaţia copiilor.*

Copilul se naşte ca rod al iubirii dintre soţi. Dar nici o făptură vie nu-i atît de slabă şi neputincioasă în a se dezvolta. Ani mulţi copilul are nevoie de ajutorul cuiva pentru a creşte. El trebuie hrănit, ocrotit, ferit de apă, de foc...

Copilul creşte: dar cîte griji, cîte eforturi nu sînt trebuitoare pentru a forma dintr-însul un «om»...

Adevărul e că părinţii sînt chemaţi să fie hrănitorii, ocrotitorii şi educatorii tinerelor vlăstare.

Instinctul lor patern şi matern, dragostea lor comună pentru vlăstarul venit pe lume, îi arată apţi de a îndeplini opera atît de prelungită şi de importantă a dezvoltării fizice şi morale a copilului.

Familia este cel dintîi şi cel mai important aşezămînt de formare a personalităţii. Cînd lipseşte această şcoală sau este greşit organizată, urmările sînt dezastruoase pentru indivizi şi societate, adesea de nereparat. Este mult adevăr în cuvintele unui gînditor care a zis că «un om cinstit se formează la 4 ani»!

Mulţumim Tatălui ceresc că mai avem între noi pilde fericite din care desprindem că este preţuită căsătoria la valoarea ei adevărată, că soţii îşi îndeplinesc cu sfinţenie îndatoririle lor.

Astfel, cunoaştem tineri care după ce s-au cunoscut şi s-au iubit, se înfăţişează înaintea autorităţii de stat şi apoi înaintea sfîntului altar şi se unesc pentru toată viaţa, într-o legătură tare ca diamantul. Cunoaştem case în care soţii trăiesc în fericire, în armonie şi pace pînă la moarte. Sînt între noi familii în care naşterea de copii este socotită ca o binecuvîntare cerească.

Acestea sînt căsătoriile după inima lui Iisus Hristos!

Dar, din nefericire, sînt numeroase cazurile în care familia şi căsătoria au căzut de la demnitatea şi rosturile lor sfinte. Păcatele, viciile, egoismul au făcut din ele nişte cuiburi sfărîmate, nişte fîntîni fără de apă...

De cele mai multe ori, cauza care pricinuieşte dezagregarea căsătoriei este lipsa de seriozitate cu care tinerii păşesc astăzi pe drumul căsniciei. Pentru o unire paşnică şi durabilă se cere o credinţă tare, sentimente sincere şi curate, caractere potrivite.

Mulţi tineri se căsătoresc numai pentru că s=au plictisit de petreceri, se unesc mînaţi de ambiţii deşarte, de interese materiale sau pentru atracţii trupeşti, lesne schimbătoare.

De aceea măsurile înaltei conduceri de stat pentru întărirea şi sprijinirea familiei sînt foarte bine venite. Ca fii ai poporului nostru, trebuie să înţelegem şi să facem din aceste măsuri norme de viaţă.

Biserica lui Hristos chiamă astăzi pe fiii săi duhovniceşti să respecte poruncile morale privind familia cu înalta ei chemare în societatea omenească.

De aceea, încheind, vom zice:

Căsătoria este un aşezămînt dumnezeiesc, o legătură pe viaţă. Rămîneţi credincioşi cuvîntului dat în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor şi nu desfaceţi ceea ce Dumnezeu a unit!

Familia este chemată să fie izvor de viaţă, marea şcoală a formării omului desăvîrşit. Preţuiţi naşterea de copii ca o binecuvîntare cerească şi faceţi=vă din educarea micilor odrasle o preocupare sfîntă! Raza de soare nu=i aşa de dulce ca surîsul unui copil.

Amin.

Pr. ŞT. SLEVOACĂ

Figuri din viaţa bisericească a Moldovei

Preotul cărturar Dumitru Furtună

In satul Mănăstireni, la 10 km. de Botoşani spre Jijia, neamul Furtunenilor este vechi, şi – după tradiţia de familie – s=ar trage din Bucovina, unde a venit de peste munţi, cu oile. Catagrafiile arată pe rînd: Andrei Furtună în 1774, Ioniţă Furtună în 1820, Petrache Furtună în 1832, iar fiul acestuia din urmă, Toader Furtună (1836=1912), a rămas în amintirea locuitorilor ca un «înţelept al văilor». Preotul Grigore Furtună (1859=1898) – fiul lui Toader şi al Sultanei soţia sa (1860=1896) – din neamul Topălenilor de la Bozieni (lîngă Săveni), sînt părinţii cărturarului.

Dumitru Furtună s=a născut la 26 februarie 1890, în satul Tocileni, la cîţiva kilometri de Botoşani. După moartea tatălui, preot la Mihălăşeni, băiatul a fost luat la Mănăstireni şi crescut de bunicul său.

Intre 1898=1892 a urmat cursul primar la şcoala nr. 3 de băieţi din Botoşani, unde, în fiecare clasă, a promovat întîiul, la învăţătură şi purtare. Datorită institutorului său N. C. Ursoi, eminentul elev a făcut cunoştinţă cu întreaga operă a lui Creangă.

Intre 1902=1910, Dumitru Furtună a fost elev la Seminarul teologic «Veniamin Costachi» din Iaşi, terminînd cu media 9,70, clasificat întîiul între 30 de absolvenţi. In cursul anilor de seminar, s=a distins mai ales la studiul limbilor şi istoriei; era unanim apreciat de profesori şi de elevi, pentru îndeletnicirile sale literare şi cele folcloristice. A început să publice încă de pe cînd era elev de seminar.

Intre 1910=14, Dumitru Furtună a urmat cursurile Facultăţii de Teologie din Bucureşti, audiind şi alţi profesori cu faimă de la alte catedre, ca: N. Iorga, Simion Mehedinţi, Coco Dimitrescu, C. Rădulescu=Motru, Mihai Dragomirescu, Gh. Gh. Antonescu şi alţii. Era apreciat în deosebi de profesorul N. Dobrescu, care preda Istoria bisericii române, şi care îl pregătea ca asistent şi succesor la catedră. Dar în 1914, profesorul Dobrescu a decedat şi astfel s=au spulberat, pentru studentul său, perspectivele de specializare în Germania. In luna iunie 1914, a fost proclamat laureat al Facultăţii de Teologie (cu cinci bile albe), clasificat întîiul între 42 de licenţiaţi. In timpul studiilor universitare tipărise mai multe lucrări, din care două au fost editate de Academie. La 11 octombrie 1914, Dumitru Furtună s=a căsătorit cu Natalia Leontescu din Vlăşineşti (Dorohoi), care – după mamă – se trăgea din neamul Scribăneştilor.

In ziua de 23 august 1915, tînărul licențiat a primit darul preoției, de la episcopul Antim Petrescu.

După cîteva luni de suplinire, a fost numit, la 27 martie 1916,

PREOTUL DUMITRU FURTUNĂ

ca paroh la bisericuța Vîrgolici din Dorohoi, iar la 16 aprilie, același an – pe baza certificatului de practică de la Seminarul pedagogic din București – a primit numirea ca profesor suplinitor la

catedra de Religie, de la gimnaziu. In amîndouă posturile înlocuia pe preotul Const. Ciocoi, pensionat, o figură cu totul distinsă a cle=rului dorohoian.

Mai departe, preotul Furtună a desfăşurat activitate timp de 25 ani (1916=1940), la bisericuţa cu hramul «Uspenia», şi 35 de ani, ca profesor secundar (1916=1950).

Ca paroh s=a evidenţiat printr=o rodnică activitate pastorală şi socială.

In aprilie 1919, preotul Furtună a trecut examenul de capaci=tate pentru Religie, fiind clasificat întîiul, cu media 9,66. Deşi avea dreptul să ia o catedră în Bucureşti, a preferat Dorohoiul. «Cînd profesorul Const. Kiriţescu (care se găsia în fruntea comisiei de distribuire a catedrelor) a auzit cererea mea – scrie mai tîrziu căr=turarul – i s=au umezit ochii de o duioşie neînţeleasă». La termina=rea Facultăţii, luase hotărîrea de a=şi închina viaţa şi activitatea, pentru ridicarea Moldovei de nord.

Profesorul Furtună, alături de alţi intelectuali din Dorohoi, a stăruit în folosul unor instituţii de cultură din acel oraş: amenajarea unui local pentru teatru, înfiinţarea unui internat pentru elevii de la ţară, etatizarea şcolii secundare de fete (viitorul liceu) şi trans=formarea gimnaziului de băieţi de liceu.

Intre 1923=1933, a funcţionat la Dorohoi un seminar teologic, înfiinţat din iniţiativa şi prin stăruinţa preotului Furtună, şi pe care l=a condus ca director, pînă la 20 iunie 1932. A fost cel mai important capitol din cariera sa didactică. In acest seminar a urmărit să pregătească elemente în vederea unei îndoite misiuni la sate: ca slujitori ai altarului şi ca lucrători pe tărîmul culturii popu=lare. In 10 ani de funcţionare, Seminarul din Dorohoi a dat şapte serii (1927=33) cu 337 absolvenţi, din care cea mai mare parte au intrat în cler. In primăvara anului 1928, preotul Furtună a trecut la Facultatea din Bucureşti examenul de doctorat, cu subiectul *„Ucenicii stareţului Paisie la mănăstirile Cernica şi Căldăruşani“*, obţinînd titlul de doctor în Teologie, cu menţiunea «magna cum laude».

După desfiinţarea Seminarului, în anul 1933, a funcţionat ca profesor. Ministerul, apreciind valoarea sa ca teolog şi cărturar, l=a numit inspector general al învăţămîntului seminarial, demnitate pe care a deţinut=o de la 15 ianuarie 1940.

La 1 septembrie 1950, profesorul Furtună şi=a încheiat cariera didactică şi a devenit pensionar.

Ultimii 15 ani din viaţă au fost ani de grele suferinţi fizice. S=a îmbolnăvit de inimă, de piept şi de ochi. Copleşit de boală după o agonie penibilă, în noaptea de 14 spre 15 ianuarie 1965, ochii – care nu mai vedeau de mult – s=au închis pentru totdeauna.

* * *

Cărturarul Furtună a fost preot şi profesor, iar ambii termeni, în cazul său, trebuie luaţi în toată plinătatea lor. Preotul era cre=dincios, fără ezitări, ca un ţăran înţelept. Ţinuta îi era simplă, naturală, lipsită de poză, de făţărnicie sau fariseism. Slujea în faţa altarului modest şi simplu, ca un preot de ţară.

Ca profesor avea purtare părintească cu elevii; pe cei lipsiți de mijloace și care erau silitori și cuminți îi lua sub protecția sa. Cîțiva din aceștia au crescut chiar în casa parohială, la umbra bisericuței. Incuraja pe elevi în activitatea lor creatoare și era entuziasmat cînd descoperea talente literare sau artistice la unii din ei. Lecțiile sale erau interesante și aveau totdeauna aplicațiuni educative: iubirea locului natal, culegerea de folclor și de documente, dragostea de natură, prețuirea tradițiilor din bătrîni, respectarea bisericii și a credinței strămoșești. La 1 mai 1943, un inspector școlar a scris despre el: «Infățișez figura acestui dascăl, căruia nu-i găsesc asemănare. De o rară originalitate, cu vastă cultură teologică și literară, amintind în ținuta lui, în verva lui și în umorul sănătos chipul unui adevărat Ion Creangă».

D. Furtună a fost un om original: un veritabil țăran, dar școlit și îmbrăcat în sutană – de multe ori de șiac – ceea ce îi dădea un aspect călugăresc. Vorbea ca un român neaoș din neam în neam. Era modest, chiar prea modest; trăgea spre viața de om simplu. Structural, avea mare omenie; orice persoană, de orice vîrstă, de orice nație, de orice profesie, găsia la el un sfat cuminte, un îndemn bun, un sprijin moral și chiar un ajutor bănesc. Acorda oricui încredere și uita răul ca un copil; bunătatea i-a adus multe neplăceri. Mulți l-au considerat un mare naiv, dar pînă la sfîrșitul vieții, el nu și-a pierdut încrederea în bunătatea originală a omului. Ca veritabil om de sat și folclorist, era sfătos și bun povestitor; vorba lui presărată cu pilde, zicători, proverbe și expresii ghidușe, avea un pitoresc deosebit.

Dacă n-a avut aplicație spre îndeletniciri practice de gospodar, în schimb, cărturarul s-a arătat în toată vrednicia lui pe teren cultural. A fost: *cercetător neobosit, colecționar pasionat, animator entuziast* și *publicist harnic.*

Imbrățișa problemele cu pasiune și spirit critic.

A strîns cu hărnicie de albină și cu perseverență de furnică o imensitate de material documentar cultural: fișe, notițe, însemnări, fotografii, scrisori, clișee, genealogii, documente, manuscrise, tăieturi de presă, cărți rare etc. A cutreierat localități cu traista în spate, pentru a culege documente și folclor. Cunoscuții, prietenii, admiratorii și mai ales elevii i-au procurat, cu bunăvoință, astfel de material. Mare parte a fost cumpărat cu bani proprii. Inainte de 1944, cărturarul Furtună avea o *arhivă proprie așa de bogată, încît i-ar fi trebuit patru vieți ca să o valorifice în întregime. Trei pătrimi s-au pierdut cu ocazia războiului. Totuși, cu pătrimea rămasă, ar mai fi avut de lucru o viață de om.*

Cărturarul a fost un animator și un îndrumător; a stimulat energii, a evidențiat talente (printre care și cîțiva țărani scriitori și poeți), a susținut inițiative individuale și colective, la oraș și la sate.

O latură originală a personalității sale a fost atașamentul romantic pentru un orășel de provincie ca Dorohoiul. Nu l-a urnit de aici nici perspectiva unei cariere universitare, pentru care avea titlurile, lucrările și aptitudinile necesare. A rămas pînă la sfîrșitul vieții în acest Dorohoi, pe care l-a ales din iubire și l-a păstrat cu multe sacrificii.

* * *

Preotul profesor Dumitru Furtună a fost un publicist harnic. Opera sa este alcătuită din 453 titluri, din care: 25 cărţi şi broşuri, iar restul articole, în 58 ziare, gazete şi reviste, la care a colaborat. Această operă cuprinde: *teologie 164 titluri, folclor 78, istorie 90, literatură 79,* iar *diverse* (şcolare şi cultură populară) *42 titluri.* E posibil să se mai descopere unele articole, dar tot ce este important în această operă, nu a scăpat cercetării noastre.

Scrisul său e totdeuna abundent în material documentar; uneori sînt digresiuni multe şi mari, care dau impresia de nesistematic. Unele articole au conţinut polemic, în care autorul devine ironic şi chiar sarcastic, dar nu foloseşte insulta şi injuria, cum se obişnuia pe atunci, în presa de provincie.

* * *

In studiile seminariale şi universitare, precum şi în cariera clericală, ca pasionat cercetător, preotul Dumitru Furtună şi-a însuşit o înaltă cultură teologică. In discuţii, în lecţii, în conferinţe şi în scrieri, a abordat toate ramurile teologice, de la cea sistematică şi exegetică, la cea morală, pînă la cea istorică şi practică. Preocupările sale de specialitate au fost însă orientate spre latura istorică a teologiei şi spre problemele de pastorală.

Ca teolog cu preocupări istorice, Dumitru Furtună a fost adept credincios al concepţiei şi metodei lui Nicolae Iorga. O influenţă puternică asupra sa a fost cea exercitată de Nicolae Dobrescu, el însuşi elev şi admirator al marelui istoric.

Preotul Furtună – ca teolog şi istoric – a fost preocupat atît de problemele majore ale Istoriei bisericeşti, privind întreg neamul şi toate timpurile, cît şi de chestiuni speciale, care se refereau la nordul Moldovei (ţinuturile Dorohoiului şi Botoşanilor).

Problema principală care l-a interesat a fost cea a preoţimii noastre de mir. A şi scris în 1915: Preoţimea românească în sec. XVIII (258 pag.), lucrare premiată de Universitatea din Bucureşti şi primită cu interes de către specialişti.

In plină epocă fanariotă, cultura slavonă abia mai pîlpîia; vlădicii, cărturari luminaţi, erau români de neam, iar clerul de jos în întregime naţional. In vechile bisericuţe de prin sate, ţăranii ascultau cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor. La fiecare biserică se găseau cîte 3-4 preoţi şi diaconi.

In toate provinciile româneşti starea materială a preoţimii era destul de grea. Cei mai mulţi preoţi erau *popi ţărani,* săraci, cu mintean şi opinci; munceau la cîmp şi creşteau vite, ca şi ţăranii. Preoţimea plătea dări şi dădea contribuţii, fiind scutită doar de clăci la boier; în plus, era împovărată cu fel de fel de plocoane. Veniturile fiind mici, iar lipsurile mari, unii clerici se dedau la fapte nepotrivite cu chemarea lor, ceea ce le atrăgea pedepse civile şi bisericeşti.

Pe plan cultural, preotul era simplu şi cu învăţătură sumară; unii au iscălituri necăjite, abia descifrabile. Candidaţii la preoţie nu aveau pregătire sistematică; învăţau la mănăstire sau făceau

practică la un alt preot. In general, preoţimea se găsea cu puţină cultură şi cu stare materială modestă ; abia către sfîrşitul secolului, situaţia s=a mai îmbunătăţit. «Preoţimea avea calităţi şi lipsuri – scrie Furtună – din care pe unele le=am părăsit, iar pe altele încă le mai păstrăm».

Preoţimea din secolul al XVIII=lea are marele merit că a stat alături de popor în toate suferinţele şi bucuriile vieţii. Biserica sfin=ţea, conducea şi îndrepta sufletele credincioşilor pe căile vieţii. «Cre=dinţa în Dumnezeu – scrie Furtună – propovăduită de umilul preot român, a fost stînca de piatră de care s=au lovit vrăjmaşii neamu=lui nostru».

Cărturarul de la Dorohoi a adunat imens material pentru un studiu privitor la preoţimea din secolul al XIX=lea, pe care însă nu l=a realizat. Totuşi printre lucrările sale teologice se găseşte un manuscris (124 pag.) cu titlul : Starea preoţimii din punct de vedere cultural şi material în sec. XIX. In schimb, – ca anticipare, – a tipă=rit mai multe articole privitoare la acest subiect.

Despre rolul pe care clerul de mir l=a jucat în viaţa poporului nostru, teologul Furtună a vorbit totdeauna elogios. «Aceşti preoţi ai satelor, neştiuţi, nevăzuţi, modeşti în ştiinţă şi în port, au făcut cu multe veacuri în urmă, un lucru scump de tot, ce se recunaoşte abia acum : au făurit şi au salvat făptura noastră etnică. Se cade să fie lăudaţi, căci au lucrat pentru partea cea fără de moarte a fiinţei noastre» (1938).

A doua preocupare de teologie istorică pentru cărturarul Fur=tună au alcătuit=o mănăstirile şi clerul monahal. El a arătat mare interes mai ales pentru Paisie Velicicovschi, stareţul de la Neamţ, pe care l=a considerat deschizător al unui drum fericit spre carte, disciplină şi înaltă viaţa monahală, printre călugării din a doua jumătate a secolului al XVIII=lea.

Teza de doctorat: *Ucenicii stareţului Paisie la mănăstirile Cernica şi Căldăruşani,* este una din lucrările fundamentale ale lui Furtună, în care a folosit material bogat şi în parte inedit, pre=zentat ştiinţific şi cu spirit critic. A întocmit cîteva note sub titlul: Amintiri paisiene (Căldăruşani, 21 iulie 1922). In aceste mănăstiri s=a introdus viaţa de obşte după rînduiala paisiană. După exemplul de la Neamţ, călugării de aici puneau bază pe îndeletniciri inte=lectuale: unii copiau manuscrise şi au lăsat fel de fel de însemnări. Tot ce se tipărea la Neamţ, se copia şi aici ; schimbul de cărţi şi manuscrise se făcea prin călugării ce treceau spre muntele Athos. Ieromonahul Protasie de la Cernica a terminat în 1785 *„Sfat cu totul nemomelnic“*, adică o carte de povăţuire, în versuri, pentru monahi. Stareţul Calinic, ajuns episcop de Rîmnic, a scris în 1822 *plîngere în versuri* şi note de Cronică. Vestitul ieromonah Maca=rie, care a compus şi scris multe cîntări bisericeşti în limba română, a trăit la Căldăruşani între 1780=1790.

Preotul Furtună e convins că paisianismul este cel mai important curent de reorganizare a mănăstirilor din Moldova, Muntenia şi Oltenia. La Cernica şi Căldăruşani s=a resimţit puternic înrîurirea ucenicilor lui Paisie : hărnicia, spiritul de gospodărie şi dragostea de carte bisericească.

In mai multe articole, Furtună a arătat şi alte aspecte ale vieţii monahiceşti din trecut, cu obiectivitatea omului de ştiinţă, care nu ocoleşte adevărul, chiar cînd este dureros. El era convins că mănăstirile din ţara noastră au fost centre de înaltă viaţă creştină. Intre zidurile lor s-a păstrat neştirbită ortodoxia, s-a dezvoltat religiozitatea, s-au adăpostit bolnavii, mai ales cei de ordin sufletesc. Pentru rolul lor duhovnicesc şi social, mănăstirile şi schiturile au primit, în toate timpurile, danii şi ofrande de la credincioşi. Numai că, unii egumeni şi călugări, mai ales cei greci, s-au dedat la o gospodărie abuzivă, uitînd cu totul opera spirituală şi de binefacere culturală a acestor aşezăminte, atît de folositoare pentru credinţă şi pentru neam.

In al treilea rînd, preotul profesor Furtună a fost preocupat de literatura religioasă veche; el a acordat atenţie deosebită scrierilor originale şi traducerilor cu conţinut religios (tipărite sau manuscrise), ca unele ce au împrăştiat în toate provinciile româneşti învăţătura creştină şi rînduielele bisericii străbune. Asupra unora din ele a făcut interesante dări de seamă. Citămʼ cîteva din acele scrieri: *Patericul* tipărit de Mitropolitul Petru Movilă la Kiev, în 1635; *Molitfelnicul* slavon de la Tîrgovişte din 1542 şi copiile lui; *Catehismul* din sec. XVI; *Invăţătura creştinească* a dascălului Zaharia Gherganul din oraşul Arta (Epir) şi traducerea din sec. XVIII; *Evanghelia românească*, scrisă de mînă, de către preotul cărturar Gheorghe din Băiceni (Iaşi), de la 9 februarie 1732 pînă la 4 iulie 1733; *Mîntuirea păcătoşilor* tradusă în 1682 de călugărul Cozma şi copiată după 100 de ani de Serafim de la Cozla (Neamţ); Romanul religios *Crucea Domnului*, tipărit în rusește în 1632 (prelucrare a lui Petru Movilă), tradus în 1791 de Dionisie eclesiarhul de la Episcopia Rîmnicului; *Psaltirea* de la Iaşi din 1802, tipărită de Macarie, duhovnicul Mitropoliei, în graiul adevărat al poporului; Tipăriturile lui Dionisie Romano, vicar şi episcop la Buzău (1861-1875); cărţi religioase şi morale, Abeţedare, Isopii şi cărţi de Psaltichie.

Preotul Furtună a publicat un documentat studiu asupra lucrării: *De imitatione Christi* a lui Toma de Kempis (sec. al XV-lea). E o scriere de pietate, în stil moderat, în spirit monahal de smerenie şi renunţare, potrivită tuturor timpurilor şi locurilor. Nu conţine nimic confesional şi polemic; de aceea s-a răspîndit în toată Europa. In literatura noastră a intrat abia în secolul al XVIII-lea. Dovedind mare erudiţie în materie, preotul Furtună a prezentat, în lucrarea sa, toate ediţiile în româneşte, ale acestei valoroase lucrări.

Cărturarul a scris rînduri frumoase în legătură cu o interesantă datină de odinioară, cînd se dăruiau cărţi de pomană, pentru suflet. Fapta dăruitorilor de cărţi se aseamănă cu darul făcliilor de luminat bisericile, în zile de sărbătoare, care se cerea să fie de ceară curată. Astfel şi cărţile trebuiau să fie folositoare de suflet, drepte şi cinstite. In noaptea vieţii şi neştiinţei, ele veniau cu raza lor dulce şi luminau ca şi steaua de deasupra Betleemului.

Altă preocupare istorică importantă a teologului Furtună a constituit-o prezentarea personalităţilor proeminente din clerul nostru

(arhierei şi preoţi). El a scris despre: Mitropolitul Veniamin Costa=chi, Chezarie Episcopul Buzăului, fraţii Scribăneşti (Filaret şi Neofit), Mitropolitul Iosif Naniescu, Arhimandritul Isaia Teodorescu (Popa Duhu), Episcopul Iacob Antonovici, Popa Şapcă, Vasile Lucaciu etc. A zugrăvit figuri locale de preoţi fruntaşi: Const. Ciocoi din Dorohoi, Antonie Dubău de la Molniţa, Neculai Sandovici de la Proboteşti, Ioan Ionescu de la Vorniceni, Gh. Cărăuşu de la Zvorişte, Gh. Măzăreanu de la Hănţeşti, I. Gheorghiu din Dumeni şi alţii.

Preotul Furtună s=a ocupat de învăţământul religios şi a scris despre începuturile seminariilor din ţară: Socola (1803), Central, Buzău, Arges (toate în 1836), Rîmnic (1837) etc.

In afară de problemele majore ale istoriei bisericii noastre, cărturarul Furtună a fost preocupat de o sumedenie de chestiuni speciale, toate cu importanţa lor: introducerea limbii naţionale în cultul divin, arondarea teritorială şi întinderea jurisdicţiei anumitor eparhii, diferite monumente bisericeşti (Sfîntul Nicolae din Dorohoi, Biserica de la Bălineşti, Biserica Sfîntul Gheorghe nou din Bucu=reşti etc.); apoi: cărţile de blestem, foile de jurămînt, peciurile de cununie, plocoanele pe care le dădeau preoţii către superiorii lor (răşină, lostriţe, culbeci), sărbători nerecunoscute de biserică (ziua popilor la 1 august) etc.

*

In activitatea didactică şi publicistică, preotul Furtună a abor=dat multiple chestiuni de teologie practică din diverse domenii: Omiletică, Liturgică, Drept canonic şi Catihetică. Dar, cea de a doua specialitate a sa, ca teolog, a fost Pastorala propriu=zisă (disciplina pe care teologii din străinătate o numesc Pimenică sau Cibernetică), cu toate problemele ce interesau pe preoţii vremii sale, ca păstori şi îndrumători de suflete.

A dezbătut, cu competenţă, problema capitală a pregătirii candidaţilor pentru preoţie şi alte chestiuni importante în legătură cu învăţământul seminarial şi din Facultăţile de Teologie. A scris multe articole în legătură cu probleme de pastorală: datoria preo=ţilor de a fi pildă în vorbe şi în fapte, activitatea lor bisericească şi culturală, raportul cu şcoala şi cu corpul didactic, participarea la mişcarea cooperatistă. Furtună doria ca preotul să se distingă prin activitate pastorală, iar politica de partid s=o lase pe seama altora. «N=aş vrea să văd pe preot punîndu=şi poalele în brîu – scria el – şi ca agent electoral să pornească la înşelat, la corupt, la furat conştiinţele».

Dacă preotul are multe şi grele îndatoriri, trebuie să aibă şi drepturi; el voia un cler cult, asigurat economiceşte într=un mod demn. E deci necesar să se ridice nivelul cultural şi să se îmbună=tăţească starea materială a preoţimii.

Preotul Furtună a mai scris despre asociaţiile preoţilor şi cîntă=reţilor, despre adunările eparhiale, despre congresele bisericeşti, des=pre consistoriul eparhial, despre raporturile dintre clerul de mir şi cel monahal, despre activitatea pastorală de la bisericuţa din Dorohoi, şi cea cultural=educativă din parohia sa.

In cadrul preocupărilor sale pastorale, el a adunat mult şi important material, pentru o serie de cărţi poporane, pe care inten=

ţiona să le tipărească sub titlul: *Cartea pentru popor.* Primul volum trebuia să aibă titlul: *Adunare de învăţături;* al doilea: *Primăvara sufletească,* cu povestiri moral=religioase; al treilea: *Sfaturi pentru gospodari* (economia, buna rînduială în gospodărie etc.). Materialul s=a pierdut aproape în întregime.

Pe lîngă preocupările de bază (Istoria bisericească şi Pastorala), Dumitru Furtună a fost – de la absolvirea seminarului pînă la bătrîneţe, cînd l=a copleşit boala – un cronicar harnic al vremii sale. A scris despre oameni, fapte şi instituţii, îmbrăţişînd cu cel mai viu interes tot ce era în legătură cu biserica, şcoala şi cu cultura populară.

* * *

Cărturarul Furtună a fost unul din principalii folclorişti ai ţării, atît prin bogăţia cît şi prin calitatea materialului publicat. A trăit ca un ţăran şcolit şi a înţeles şi a preţuit producţiile culturale ale poporului, ca un veritabil intelectual. Furtună a cules folclor din Moldova de nord şi mai ales din părţile Başăului, unde a întîlnit ţărani care ştiau sute de poveşti şi le spuneau cu farmec. Astfel se spulberă afirmaţia acelora care susţin că darul povestirii l=ar avea mai mult oamenii de la munte. Dar şi cei de la şes, fie ca păstori sau cărăuşi la popasuri, fie ca agricultori în serile lungi de iarnă, se îndeletnicesc cu povestirile; atmosfera de sfătoşenie şi inimă bună se întîlneşte în multe case de ţară.

Principalele lucrări de folclor ale cărturarului Furtună sînt: *Izvodiri din bătrîni* (200 pag., ed. I în 1912, a II=a în 1937), *premiată de Academie* în 1939; cuprinde 15 poveşti. *Vremuri înţelepte* (93 pag., 1913), cu 37 povestiri, snoave şi legende. *Cuvinte scumpe* (144 pag., 1914) cu 126 taclale, povestiri şi legende. *Firicele de iarbă* (115 pag., 1915) cu 32 povestiri şi legende. *Cîntece bătrîneşti din părţile Prutului* (129 pag., 1927) cu 67 balade.

In diverse reviste, Dumitru Furtună a publicat folclor de tot felul. A compus în 1915 piesa de teatru popular şi şcolar «Vacanţa Crăciunului», cu toate obiceiurile de iarnă, din satele dintre Jijia şi Prut. Piesa a fost reprezentată de către elevii gimnaziului din Dorohoi la 20 decembrie 1915 şi în anii următori de către elevii altor şcoli secundare. A scris despre folclorişti, despre scriitorii populari şi despre revistele de folclor. Pe Arthur Gorovei îl numeşte dascal minunat şi decanul folcloriştilor. A publicat articole teoretice despre folclor. A scris un studiu: «Pluguşorul la Români» (228 pagini şi o introducere de 33 pagini) cu 39 plugu şoare. Manuscrisul este depus la Academie.

In iunie 1921, revista «Ion Creangă», după 14 ani de viaţă, şi=a încetat apariţia; Dumitru Furtună a dus mai departe făclia, publicînd la Dorohoi revista de folclor «Tudor Pamfile». Primul număr a apărut la 1 februarie 1923 şi publicaţia a existat pînă în 1928. La revistă au colaborat peste o sută de persoane: preoţi, învăţători, săteni şi elevi (seminarişti, normalişti, liceeni); s=au grupat aici aproape toţi colaboratorii revistei «Ion Creangă». Cheltuielile au fost suportate mai mult de preotul Furtună; într=un timp, din 1500 abonaţi, achitau abonamentul doar vreo 300 de persoane.

Revista «Tudor Pamfile» a publicat toate speciile de folclor: poveşti, povestiri, legende, cîntece bătrîneşti, doine, proverbe, zicători, vorbe adînci, poveţe, sfaturi şi învăţături, glume, jitii, bineţe, taclale, chiuituri, ghicitori, frămîntări de limbă, mustrări, bocete, boli şi leacuri, vrăji, farmece, descîntece, ghicitori, credinţe, obiceiuri, datine, colinde, plugușoare, oraţii de nuntă, tradiţii locale, opinii din popor, cuvinte dialectale, piese arheologice, obiecte etnografice, însemnări cu slove vechi, arii populare, jocuri populare, jocuri de copii şi articole folclorice.

* * *

Preotul profesor Furtună a fost un istoric binecunoscut. Entuziast şi credincios elev al lui Nicolae Iorga, el a utilizat o metodă pozitivă de cercetare a faptelor, punînd accentul pe amănunt în vederea marilor probleme ale istoriei locale sau celei naţionale. Faptele brute şi detaliile inutile, care nu prezintă interes şi semnificaţie, sînt lipsite de valoare ştiinţifică. Cunoscător al limbii slavone şi a scrierii cirilice, el a descifrat sute şi sute de acte vechi, publicînd documente, hrisoave, inscripţii, însemnări de pe cărţi, hotarnice, diate, foi de zestre, mitrici etc. Furtună a fost numit, cu drept cuvînt, *istoriograful Moldovei de nord*; a făcut cercetări şi a scris despre *oameni*, despre *evenimente* şi despre *localităţi*, îmbrăţişînd în preocupările sale întreg cuprinsul actualelor raioane Dorohoi, Botoşani şi Săveni. Tot ce a publicat este o importantă contribuţie la istoria socială a acestui colţ de ţară.

* * *

Pe tărîmul literar, Furtună este un istoriograf tot atît de binecunoscut. A scris despre unii din scriitorii noştri: Anton Pann, Petre Ispirescu, Alecu Beldiman, Alecu Russo, Gh. Asachi, Gr. Alexandrescu, Alecu Donici, Titu Maiorescu, C. Negri, B. P. Haşdeu, V. Alecsandri, M. Eminescu, Gh. Coşbuc, Panait Cerna, Octavian Goga şi alţii. Apoi despre cîteva figuri din Moldova de nord: I. V. Adrianu, jurnalistul Ştefan Vîrgolici, povestitorul M. Graur, portretistul Şardin etc.

Dar preocuparea literară de căpetenie a sa a fost studiul vieţii şi operei lui Ion Creangă, despre care a publicat 30 de articole. A dat concurs lui N. A. Bogdan ca să alcătuiască tabloul cu colaboratorii, colegii, intimii şi comentatorii lui Ion Creangă. A purtat o interesantă corespondenţă cu învăţatul francez Jean Boutière (titularul catedrei de Limba română de la Sorbona), care, în 1930, a publicat teza sa de doctorat: «La vie et l'oeuvre de Ion Creangă».

Furtună a strîns toată viaţa material, cu intenţia de a publica un studiu asupra humuleşteanului, pentru care avea mare admiraţie. Dar cea mai mare parte din acest material s=a pierdut.

EUGEN D. NECULAU

KOGĂLNICEANU ŞI MELCHISEDEC. NOTE PE MARGINEA UNEI OPERE DE COLABORARE

In istoria politică şi culturală a veacului trecut, Kogălniceanu şi Melchisedec sînt personalităţi proeminente pe care istoriograful le asociază cu veneraţia cuvenită marilor ctitori, consemnînd numeroasele şi fecundele lor contacte. Indelunga şi prestigioasa lor carieră a ocazionat o colaborare care a lăsat urme adînci, definitive, în domenii esenţiale pentru existenţa şi cultura poporului român.

Legăturile dintre Kogălniceanu şi Melchisedec sînt în bună parte cunoscute. In epoca luptei pentru Unire, mai ales, cei doi bărbaţi şi-au asociat armele cu sunet diferit, dar ostenind la înălţarea aceluiaşi edificiu. Alături de Neofit Scriban şi de V. Mălinescu, Melchisedec subscria, de pildă, celebrul amendament al deputaţilor clăcaşi de la 18 decembrie 1857, care rămîne o pagină de istorie, una dintre cele mai impresionante. In stilul sentenţios, care poate fi al lui Kogălniceanu însuşi, se cerea «înlăturarea bătăii, a tuturor beilicurilor şi havalelelor, căderea boierescului», proclamîndu-se hotărît crezul celor care reprezentau «talpa ţării»: «Voim să scăpăm, să ne răscumpărăm de robie, să nu mai fim ai nimănui, să fim numai ai ţării şi să avem şi noi o singură ţară» [1]).

Un alt episod, atestînd colaborarea lor mai veche în această direcţie, se cuvine de asemeni relevat. Este vorba de broşura de larg răsunet «Jertfa pentru unirea principatelor», apărută în iunie 1856, care — vom încerca să dovedim — este fructul acestei colaborări.

*

Dintre clericii cărturari, Neofit Scriban şi Melchisedec au avut o influenţă considerabilă în epoca unirii. După congresul de la Paris care statuase consultarea voinţei naţionale pe calea divanurilor ad-hoc, cei doi arhimandriţi au desfăşurat o activitate neobosită în direcţia pregătirii opiniei publice. Lui Neofit Scriban i se datorează, de exemplu, broşura «Unirea şi neunirea principatelor române» (Iaşi, 1856) [2]), care a avut un amplu ecou în conştiinţa contemporanilor. Cu argumente logice, apelînd deopotrivă la texte biblice şi la autorităţi din cîmpul filozofiei, erau respinse argumentele separatiste. Intre «lumină şi moarte», între «unire şi neunire», aceasta era opţiunea la care invita învăţatul arhimandrit. Atent la orice manifestare privind viaţa social-politică şi culturală a ţării, Kogălniceanu o semnala prompt, apreciind-o ca o lucrare izvorîtă «din cea mai curată inimă de patriot» [3]). El făcea însă justificate rezerve faţă de *prefaţa* scrisă de T. Codrescu, pe care o socotea neconcordantă cu textul [4]). In acelaşi timp, broşura fostului rector al Seminarului de la Socola făcea obiectul unui raport special al consulului austriac la Iaşi, Gödel Lannoy, care-i semnala popularitatea şi larga difuziune [5]).

Curînd, la 1 iulie 1856, acelaşi personaj, redutabil adversar al unirii, avea să raporteze ministrului de externe, contele Buol, despre o nouă broşură unionistă de mare ecou, semnată de arhimandritul

---

1) *Acte şi documente* vol. VI, Pt. I. Buc. 1896, p. 365; A. D. Xenopol, *Istoria românilor*... ed. 3, vol. XII, p. 274.

2) Reprodusă, împreună cu traducerea franceză, în *Acte şi documente*... III, Buc. 1899, p. 1-13.

3) «Stéoa Dunării», II (1856) nr. 28 (2 iunie) p. 112: Buletinul zilei.

4) «Stéoa Dunării», II (1856), Adausu straordinaru, 14 iunie 1856, p. 2, col. 2-3. Reprodusă ulterior în *Acte şi documente*... III, p. 620-627.

5) Cf. *Documente privind Unirea Principatelor*, II, Rapoartele consulatului Austriei din Iaşi, Buc. 1959 p. 18.

Melchisedec Ştefănescu, rector al Seminarului de la Huşi. Diplomatul aprecia noua scriere, «Jertfă pentru unirea principatelor» ca «o pîrghie totodată religioasă şi demagogică, menită să spargă indiferenţa maselor şi să răscolească pasiunile populare», dar socotea că adevăratul autor era «avocatul radical Kogălniceanu» care se folosea de numele arhimandritului pentru a înrîuri astfel mai eficace asupra populaţiei rurale[6]). «Stéoa Dunării» o reproducea imediat, la 14 iunie[7]), recomandînd-o ca un model şi pentru ceilalţi clerici. Aceştia, aprecia Kogălniceanu reluînd deviza care fulminase Europa trei sferturi de veac mai înainte, ar trebui «să practice acele mari principii de frăţie, de libertate şi dreptate» conforme cu «Cartea dumnezeească»[8]).

Lucrarea, după aprecierea aceluiaşi Gődel Lannoy, constituia miezul («das Substrat») unei predici pe care arhimandritul («der so genannte Archimandrit») urma să o rostească cu ocazia hramului Episcopiei Huşilor, la 29 iunie. In numeroase exemplare, sau prin intermediul foii unioniste de la Iaşi, ea a fost răspîndită în toată ţara. Vasile Alecsandri («der aus den Vorgängen des Jahres 1848 bekannte Demagog») era însărcinat să plece la Bucureşti pentru a asigura răspîndirea mai departe a broşurii. Asupra acestui fapt, Gödel Lannoy ţinuse să-l prevină pe contele Coronini, luînd în acelaşi timp măsuri pentru a împiedica răspîndirea celor două scrieri unioniste (Scriban-Melchisedec) peste Carpaţi, în Transilvania şi Bucovina[9]).

Traducerea în limba franceză[10]) şi răspîndirea broşurii în felul amintit, cu trimiterea unui emisar special la Bucureşti, face parte dintr-un program care-l depăşea pe semnatar. Pare să fie vorba mai curînd de o iniţiativă a lui Kogălniceanu, căpetenia de inepuizabilă energie a partidei unioniste. El va fi schiţat planul răsunătoarei predici, căreia arhimandritul i-a dat dezvoltarea şi forma ultimă. Recursul frecvent, cu fine disociaţii, la textul Scripturii pe de o parte şi valorile stilistice pe de alta, ar indica o colaborare a celor doi cărturari. Biografii o atribuie fără distincţie, dar şi ignorînd raportul invocat al consulului austriac, lui Melchisedec[11]). O singură menţiune prezumă, fără argumente, paternitatea lui Kogălniceanu[12]). Analiza ideologică şi stilistică a textului indică mai degrabă o colaborare*). Pare plauzibilă afirmaţia lui Gődel Lannoy că, iniţiind această scriere, Kogălniceanu a recurs la un «nume de împrumut» ales anume pentru a face impresie între ţărani, sceptici – cum se ştie – cînd era vorba de propagandă politică şi dispuşi să acorde mai mare credit unei feţe bisericeşti. In structura lucrării, în ordonarea argumentelor, se simte mîna de maestru a vechiului publicist. Construită după canoanele celei mai bune oratorii, într-un stil direct şi pregnant, predica e presărată cu o mulţime de citate biblice, cu trimiteri exacte (capitol, verset) datorate desigur învăţatului arhimandrit care dobîndise cinci ani mai înainte, la Kiev, titlul de *magister în teologie şi litere*. Este adevărat că şi M. Kogălniceanu, crescut în spiritul religios al epocii apelează frecvent la texte şi expresii luate din Scriptură. «Noul acatist a[l] marelui domn Mihail Grigoriu» din

---

6) *Ibidem*, p. 18-19: «Der eigentliche Verfasser des fraglichen Aufsatzes ist der radikale Advokat Kogălnitschan, während man sich des Archimandriten Melchisedech nur als Namensleiher bediente um desto sicherer auf die Landbevölkerung einzuwirken».

7) «Stéoa Dunării», II (1856), nr. 33, p. 129-131.

8) *Ibidem*, p. 129.

9) *Documente privind Unirea Principatelor*, II, p. 18-19.

10) Cf. *Acte şi documente...* III, p. 627-634.

11) I. Kalinderu, *Episcopul Melchisedec, Discurs de recepţiune*, Buc. 1894, p, 55-56; Constantin C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec. Studiu asupra vieţei şi activităţei lui...* Buc. 1908, p. 30-32, 157; Veniamin Pocitan-Ploeşteanu, *Momente din viaţa şi activitatea lui Melchisedec între anii 1856-1861*, Buc. 1936, p. 34; Gherontie Nicolau ş. a. *Melchisedec zugrăvit de cîţiva dintre ucenicii săi*, Buc. 1939, p. 26-27.

12) Dan Berindei, în «*Istoria Romîniei*», vol. IV, Bucureşti, 1964, p. 262.

*) Manuscrisul predicii lui Melchisedec se păstrează de altfel, în grafia atît de caracteristică a viitorului episcop la Biblioteca Academiei Arhiva Kogălniceanu, XI, ms. 11 f. 233-241. Arhimandritul îi dăduse titlul: *Jertfă pentru unirea moldo-românilor*, pe care Kogălniceanu l-a modificat în felul în care se cunoaşte, făcînd totodată adausuri şi corecturi ce prezumă o participare activă, dincolo de rosturile sale de redactor. Pasajul final, invocînd testamentul lui Ştefan cel Mare, dat de Melchisedec într-o formă aproximativă, e continuat pur şi simplu de Kogălniceanu.

1848 pastişa excelent *icosurile* şi *condacele* acatistului. Broşura în discuţie poartă însă urma sigură a intervenţiei unui cleric cu solidă cultură teologică, apelînd cu uşurinţă la naraţiuni biblice şi făcînd analogii cu fapte puţin cunoscute din Vechiul Testament. Un profan n-ar fi putut excerpta textele invocate decît cu foarte multă osteneală. Ori, la acea dată, Kogălniceanu era copleşit de obligaţii[13]) care nu i-ar fi îngăduit savantul popas între «cărţile» sacre. Sînt însă indicaţii cu substrat autobiografic invocabile în sprijinul *colaborării* lui Kogălniceanu la întocmirea broşurii: «Cine nu ştie cu ce dispreţ se exprimă prin prejurul nostru numirea de Moldovan, ein Moldauer, Walach, Bogdanos, Vlahos»! Nu i se spunea oare lui însuşi la Berlin, chiar dacă cu simpatie, «der schwarze Grieche»? Şi nu şi-a însuşit el, conferindu-i noblеţe, pseudonimul «Ein Moldauer»[14]) ? Confesiunea aminteşte motivul care-l îndemnase în tinereţe să scrie istoria ţării sale, tocmai pentru a face ca numele ei să fie respectat de neamuri.

Să notăm apoi, în acelaşi sens, unele concordanţe ideologice ca, de pildă, condamnarea «feudalismului veacurilor de mijloc, cel sfîşiitor de popoare», afirmarea rezolută a caracterului progresist al unirii: «Aici este principiul progresului, către care ţinteşte omenirea, cu ştiinţele, artele, civilisaţia, ba chiar şi cu comerciul. Cel ce fuge de unire îndeosebi merge în contra ideii generale a omenirei, în contra progresului»[15])... Sau invocarea, ca şi în alte împrejurări, a cuvintelor testamentare ale domnitorului Ştefan, pentru a vesti, mesianic, «sfîrşitul nenorocirilor noastre»[16]). Unirea capătă valoare de dogmă, proclamată în chip firesc: «Prin urmare, privind la soarta noastră cu ochi biblici, eu dogmatisesc că mila lui Dumnezeu s-a decretat asupra noastră, din momentul cînd în baza organizării principatelor (Regulamentul organic) s-a dat în scris ideea de uniunea ambelor ţări între sine». Prilej să citeze din nou, cu exactitate, paragraful regulamentar care afirma necesitatea intimă a unirii, întîrziată doar de «împrejurări întîmplătoare şi secundare»[17]). Dezvoltarea organică a ideii de unire, urmărită din negura timpului, este iarăşi o idee scumpă lui Kogălniceanu, prezentă aici sub veşmînt de împrumut. După cum «glasul celui ce strigă în pustie» vestise noua religie, «aşa şi unirea principatelor a fost îndelung numai o idee abia zărită»[18]). In acelaşi sens, comentînd în paginile foii unioniste un discurs rostit de «un Moldovan» în vremea exilului postpaşoptist, la Paris, Kogălniceanu observa dialectic: «Ideile cresc şi se coc ca şi fructele. Ceea ce eri încă era crud, un vis, o absurditate, mîine va fi copt, va fi o realitate». Ideea unirii, străveche «au trebuit să treacă şi ea mai întîi prin ciurul timpurilor»[19]).

Broşura a cărei dublă paternitate o propunem aici, este – cum s-a văzut – o caldă şi persuasivă pledoarie pentru unire, înfăţişată, în limbajul obişnuit al lui Kogălniceanu, ca singurul mijloc de salvare naţională. Sînt invocate pe rînd toate clasele societăţii. Asigură pe săteni că unirea îi va face să guste «rodurile dreptăţii şi a libertăţii»[20]). Unirea cere «jertfire de abusuri, de obiceiurile rele ce ne-au rămas din sclavie». Explicitînd astfel titlul, se recomanda sacrificiului «egoismul, particularitatea, materialitatea»[21]). Invocarea «Dumnezeului părinţilor noştri» şi profetizarea renaşterii naţionale pe baza testamentului lui Ştefan, «marele erou al patriei», ţine de asemeni de armătura ideologică a lui Kogălniceanu, apt la nevoie să facă incursiuni în istoria biblică pentru a dovedi că unirea stă sub binecuvîntarea divină. Unirea este singura cale de a ne scutura de «sclavia noastră morală şi materială». Intre unire şi vechea stare de lucruri, între «apă şi foc», între «negru şi alb», aceasta era dilema pe care

---

13) Cf. Corespondnnţa sa cu soţia, în N. Iorga, *M. Kogălniceanu scriitorul, omul politic şi românul*, Buc. ş. a. p. 170. Vezi îndeosebi scrisoarea adresată lui C. A. Rosetti, la 1 oct. 1856, în care mărturiseşte că era nevoit să lucreze, în fervoarea unionistă binecunoscută, 18 ore pe zi. (Vintilă C. A. Rosetti. *Pagini din trecut, Corespondenţă*, Buc. 1902. p. 48-62.

14) Acte şi documente..., III, p. 621, nota.

15) *Ibidem*, p. 620.

16) *Ibidem*, p. 622.

17) *Ibidem*, p. 623.

18) *Ibidem*.

19) «Stéoa Dunării», II (1856) nr. 31. (9 iunie) p. 121.

20) *Acte şi documente*... III, p. 625

21) *Ibidem*, p. 626.

lectorul sau ascultătorul era chemat să o rezolve.

S-ar părea deci, recapitulînd, că tribunul unirii a alcătuit scheletul predicii, pe care teologul l-a îmbrăcat cu texte sacre, dînd lucrării forma care s-a păstrat, catalogată sub numele său. Contribuţia exactă a fiecăruia este greu de stabilit. Sigur însă că arhimandritului Melchisedec îi revine partea cea mai considerabilă. Colaborarea nu diminuează meritele nici unuia, mărturisind, dimpotrivă, pentru înalta ţinută etică a cărturarilor militanţi, emancipaţi de orgoliul paternităţii scriitoriceşti.

Raporturile dintre Kogălniceanu şi Melchisedec în perioada care a urmat, se cunosc. Să amintim numai că în cadrul Adunării ad-hoc – reprezentînd, primul pe marii proprietari din Dorohoi, al doilea clerul din eparhia Huşilor – au desfăşurat o activitate febrilă în întocmirea programului de reorganizare a ţării.

Această activitate animată de principii democratice şi umanitare, trebuia să-i apropie mai mult. «De la 1857 – îşi va aminti Kogălniceau – am fost în toate una» *). In 1860, chemat să constituie un nou cabinet, după o perioadă de mare instabilitate politică, Kogălniceanu încredinţa arhimandritului Melchisedec Ştefănescu Departamentul Cultelor. Deşi agreat şi de domnitor, el n-a putut rămîne totuşi în această funcţie. Forţele ostile spiritului nou de reorganizare a ţării nu puteau tolera pe «călugărul liberal» în fruntea departamentului. Imprejurările demisiei se cunosc [22]), ca şi contribuţia sa la secularizarea averilor mănăstireşti şi la împroprietărirea ţăranilor.

După răsturnarea lui Cuza, soarta episcopului de la Dunărea de Jos rămînea legată în chip firesc de aceea a regimului de care se ataşase. Reluîndu-şi activitatea politică, Kogălniceanu va încerca să-l antreneze şi pe Melchisedec, pentru a înfrunta adversitatea neînduplecată a «februariştilor» **). La 27 martie 1866 se adresa unui prieten cerîndu-i sprijin în campania electorală [23]). La 1 noiembrie îl înştiinţa pe Melchisedec că a fost ales la Cahul, Huşi şi Galaţi şi-i cerea concursul pentru alegerea la Ismail a colonelului Solomon care se dovedise, în împrejurările de la 11 februarie, «un adevărat militar... bărbat de inimă, de caracter eroic» [24]). La 19 decembrie i se adresa din nou, lămurindu-i intenţia de a anihila tendinţele extremiste, prin fortificarea *centrului* «care singur poate aşterne în ţară o politică moderată şi liberală, şi aptă a ne da singurul guvern mîntuitor pentru români, adică un guvern tare bazat pe principii democratice» [25]). Lucra la întemeierea unui nou partid. In această direcţie i se adresa din nou la 22 noiembrie 1867, solicitîndu-l insistent: «Nu este timpul, nu se cuvine... să vă ţineţi de o parte. Fiţi bine încredinţat că chiar ţinîndu-vă de o parte, nu veţi fi lăsat în pace, căci acum lupta este pe moarte» [26]). Ii cerea în consecinţă, a doua zi chiar, să combată candidatura unor «Candiano, Geanoglu şi alţii», prevenindu-l că «asemenea oameni nu vor îndrăgi în cameră decît spiritul de crîşmă care străbate în mintea lor» [27]). Era nevoie de reprezentanţi oneşti şi combativi în Adunarea naţională, pentru dotarea ţării cu instituţii moderne. Activînd într-un domeniu mai puţin supus fluctuaţiilor, episcopul îşi continua activitatea la episcopia Dunărei de Jos, oarecum izolat de foştii comilitoni, în timp ce Kogălniceanu, trecea în 1869 pe la Ministerul de interne, încercînd să insufle cu uimitoarea lui energie, un spirit democratic vieţii politice şi sociale. Legăturile dintre cei doi bărbaţi au continuat, amicale. La 10 noiembrie 1876, după o scurtă şedere la Ministerul de externe, Kogălniceanu îl ruga să acorde protecţia sa unui George

---

22) *Melchisedec zugrăvit de cîţiva din ucenicii săi.* Articole adunate şi tipărite de Gherontie Nicolau, Episcopul Constanţei... Tip. M-rii Cernica-Ilfov, 1939, p. 35-40.

*) Al. Arbore, O scrisoare necunoscută a lui Mihail Kogălniceanu «Cronica» 9 sept. 1967.

**) Vezi scrisoarea din 3 apr. 1866 adresată episcopului Dunării de jos, mărturisind consecvenţa sa în lupta cu «boierismul»; cf. Sc. Porcescu O scrisoare necunoscută a lui Mihail Kogălniceanu, în Revista Arhivelor IV (1961) nr. 1, p. 179-182.

23) Cf. Andrei Rădulescu, *Din viaţa şi activitatea lui Mihail Kogălniceanu în anii 1865-1867*, în Arhiva românească», VIII, (1942), p. 78-79.

24) Pr. Scarlat Porcescu. *Cinci scrisori trimise de Mihail Kogălniceanu episcopului Melchisedec*, în «Studii şi cercetări istorice», XIX (1946), p. 33-34.

25) *Ibidem*, p. 35.

26) *Ibidem*, p. 36-37.

27) *Ibidem*, p. 38.

Ariton[23]). Revenind la acelaşi portofoliu în împrejurările cunoscute ale crizei orientale, Kogălniceanu avea adeziunea vechiului colaborator care, asociindu-se eforturilor spre independenţă ale întregii ţării, hărăzea din veniturile sale 1.000 franci pentru cumpărarea de arme. Adresîndu-se în acest sens ministrului[29]) primea răspuns la 26 septembrie 1877[30]). La 13 ianuarie 1878, felicitîndu-l cu ocazia anului nou, Kogălniceanu îi telegrafia anunţîndu-l că a fost decorat cu «crucea de mare oficeriu al ordinului Steaua României», iar episcopul Dunării de Jos îi adresa mulţumirile de rigoare[31]).

Oameni ai cărţii prin excelenţă, Kogălniceanu şi Melchisedec s-au întîlnit apoi în pasiunea comună pentru cercetarea şi difuziunea istoriei naţionale. Activitatea lor în această direcţie este bine cunoscută şi ea avea să le aducă consacrarea la Academia Română în 1868 şi respectiv în 1871. Aici, în cadrul înaltei instituţii pe care Kogălniceanu o voia «oază de pace şi linişte», sustrasă contingenţelor politice, cei doi cărturari s-au întîlnit frecvent în dezbaterea aceloraşi probleme sau conlucrînd în comisiile ştiinţifice patronate de Academie. Cu ocazia prezentării de către Melchisedec a lucrării sale asupra «Vieţii şi minunilor cuvioasei maicei noastre Paraschiva» (9 martie 1889), s-au ridicat obiecţii pe care Kogălniceanu le prevenea în chip insistent, definitoriu pentru spiritul larg pe care îl voia prezidînd viaţa noastră culturală. El revendica absoluta libertate de gîndire pentru corpul academic, ca o condiţie a progresului ştiinţei şi culturii naţionale. A nu impieta cu nimic asupra sistemului de gîndire şi de credinţă profesat de oricine, i se părea o normă obligatorie în activitatea academică[32]).

In perspectiva morţii apropiate care n-a zăbovit decît pînă la 20 iunie 1891, pledoaria lui Kogălniceanu pentru libertatea gîndirii şi a scrisului, în deplin acord cu sensul întregii sale vieţi, căpăta valoare testamentară.

Mai tînăr cu aproape 6 ani, Melchisedec nu i-a supravieţuit decît 11 luni, urmîndu-l îndeaproape şi dincolo de pragul acestei existenţe. Figura cea mai impunătoare din epoca regenerării României şi cel mai mare ierarh al Bisericii ortodoxe naţionale din epoca următoare unirii, încheiau astfel o colaborare îndelungată şi rodnică ce se cuvenea amintită la împlinirea unui veac şi jumătate de la naşterea celui dintîi şi a trei sferturi de veac de la moartea celui din urmă.

AL. ZUB

CONTRIBUŢII LA CUNOAŞTEREA ACTIVITĂŢII LUI MIHAIL KOGALNICEANU

Printre marile personalităţi ale lumii, recomandate de *UNESCO* şi *Consiliul Mondial al Păcii* pentru a fi sărbătorite anul acesta pe plan internaţional, figurează cu cinste şi compatriotul nostru *Mihail Kogălniceanu*, unul din reprezentanţii cei mai de seamă ai poporului nostru în veacul al XIX-lea.

Prin atitudinea sa democratică, prin activitatea sa intensă pe tărîm cultural, politic, social şi literar, Kogălniceanu contribuie la înfăptuirea unor deziderate de mare importanţă pentru viitorul fericit al României.

Dacă am aminti doar cîteva din actele istorice unde rolul şi contribuţia sa au fost covîrşitoare, ca de pildă: Unirea principatelor, reforma agrară, emanciparea politică a ţăranilor şi împroprietărirea lor, dezrobirea ţiganilor, secularizarea averilor mănăstireşti, legea electorală, exproprierea boierilor, încurajarea culturii, îndrumarea literaturii pe un făgaş nou, sănătos etc., sărbătorirea sa ar fi pe deplin justificată şi întru totul meritată.

Dar cînd ne gîndim că influenţa lui a fost mult mai profundă iar spiritul său creator s-a resimţit pe mult mai variate tărîmuri, atunci, readucerea lui Kogălniceanu în actualitate şi în memoria lumii contemporane prinde

---

28) Biblioteca Centrală Universitară Iaşi, Arhiva Melchisedec. Scrisoare autografă, neinventariată.

29) *Documente privind istoria României*, Războiul Independenţei. vol. VI, doc. nr. 262.

30) Paul Mihail, *Din corespondenţa episcopului Melchisedec* în «Biserica ortodoxă Română», LXXVII (1959) nr. 5-6, p. 586-587.

31) Biblioteca Centrală Universitară Iaşi, Arhiva Melchisedec, Scrisori neinventariate, Vezi şi «Monitorul oficial», nr. 1 1878, p. 1-2.

32) Analele Academiei. Desbateri, S. II, t. XI (1888-9), p. 57.

un contur mult mai luminos şi mai impresionant.

In acele frămîntate vremuri de zbucium şi furtună, cînd Moldova îşi dibuia prin negură drumul firesc, cînd la mijirea zorilor poporul îşi zornăia cătuşele încercîndu-le şubrezenia, apariţia unui bărbat de talia lui Kogălniceanu a fost pentru noi o adevărată revelaţie.

Concepţia sa politică sănătoasă, vederile sale sociale cristaline ca lacrima, simţul său de orientare totdeauna îndreptat fără greş la obiectiv, toate aceste calităţi alese cu care sărbătoritul a fost din plin miruit, făceau din Kogălniceanu un luceafăr luminos, un tribun iubit de popor, un coleg apreciat de prieteni, o personalitate temută de adversari.

El şi-a înţeles ca nimeni altul menirea; a sesizat nativ durerile neamului în frămîntarea epocii, iar cînd împrejurări prielnice aduceau la suprafaţă problema emancipării ţăranului român, dăruirea lui Kogălniceanu în rezolvarea ei era totală, dezinteresată şi dusă pînă la sacrificiu. Oriunde şi oricînd s-a resimţit nevoia unei judecăţi echilibrate, suportul unei voinţe hotărîte, şuvoiul unei energii inepuizabile, priceperea lui Kogălniceanu era reclamată cu stăruinţă şi asta pentru faptul că el ştia să rezolve în mod practic problemele politice.

Acum, cînd de la naşterea sa se împlinesc 150 de ani, venim şi noi cu această modestă contribuţie dezgropată din colbul uitării. Sînt cîteva slove aşternute pe vremuri de pana sărbătoritului de azi. Din lectura lor, cititorul va putea desprinde obiectiv o serie de fapte, date, preocupări, care, de altfel, au fost caracteristicile dominante ale acestei inimoase figuri, providenţială pentru ţara noastră.

Şi acum iată conţinutul scrisorii pe care o însoţim de cîteva note lămuritoare necesare la înţelegerea complexului de date, fapte şi persoane pomenite în amintita scrisoare.

«Iaşii 21 mart 1840

Milostivul meu Domn [1])

Această scrisoare v-o scriu în tipografia mea în mijlocul teascurilor şi a zeţarilor.

In minutul acesta am primit scumpul dumilorvoastre răvaş, şi îndată mă grăbesc de a vă răspunde. Pricina cea mai mare a lungei mele tăceri au fost că îndată după primirea manuscriptului [2]) dumilorvoastre, am fost trimis de către Înălţimea Sa la Bucureşti, împreună cu Beizade Iorgu Şuţu, spre a lucra la unirea ocnelor Moldaviei şi a Valahiei – lucru ce din pricina Muntenilor nu s-au putut aduce în împlinire. Eu m-am întors sînt vr-o trii zeci de zile de la Bucureşti; şi deşi eram foarte îndeletnicit [3]) cu aşezarea tipografiei, totuşi n-am lipsit de a întreba pe D. Erhard de sosirea dumilorvoastre. Ştiţi ce răspuns mi-au făcut! Acum mă bucur că v-aţi întors înnapoi, pentru că aşa pot să vă scriu o carte lungă, şi să pot convorbi cu dumniavoastră măcar prin scris. Novitatea [4]) cea mai de căpetenie ce pot să vă dau este că Tipografia Mea s-au întimiat; şi că *Dacia litterară* s-au ivit în public, alaltăieri [5]) pentru întăiaşi dată. Umedă încă de supt teasc, ţi o trimit, ca la un bărbat ce n-au uitat, încă, că-i român. In introducerea [6]) mea cînd vorbesc de Bucovineni amu socotit [7]) la dumniavoastră, şi nădăjduiesc că acturile [8]) care vroiai să le daţi în tipar la Braşov, le veţi trimite Daciei.

Manuscriptul l-am primit; este

---

1) Scrisoarea este adresată lui C. Hurmuzachi din Bucovina.

2) C. Hurmuzachi era mijlocitorul cavalerului C. Stamati din Basarabia care trimitea prin acesta poeziile sale. Chiar în primul număr al *Daciei Literare* apar publicate la pp. 140-148 poeziile: *Gafiţa blăstămată de părinţi* şi *Floarea către flutur*.

C. Hurmuzachi le însoţeşte de o notă elogioasă asupra autorului, remarcîndu-i talentul poetic care excelează — după părerea sa — mai ales în poeziile patriotice. «Cea mai de căpetenie însuşire a poeziilor D-sale — zice Hurmuzachi — este naţionalitatea lor.

Muza D-lui Stamati fiind patriotică, iubeşte a culege sujeturile sale din istoria patriei şi a căuta obiceiuri şi întîmplări naţionale. Una din cele mai noue şi mai frumoase poezii este acea prin care patriotismul D-sale au urat mântuitoarele prefaceri politice, care fac epohă în istoria Moldaviei.

Şi stilul D. Stamati este naţional, căci ne arată ca într-o oglindă geniul şi idiotismurile limbei noastre». Dacia literară din 1840, p. 141.

3) Indeletnicit = în sens de ocupat, aglomerat.

4) Novitatea şi novitale = noutăţi.

5) Aşa, dar, din aceste rînduri, se poate da data precisă a apariţiei Daciei Literare; *19 mart 1840*.

6) Primul număr al Daciei Literare se deschide cu o Introducţie semnată de Kogălniceanu.

7) Am socotit = m-am gîndit, m-am referit la...

8) Acturile = documentele.

un lucru rar; l-am dat cu voia dumilorvoastre să-l prescrie, pentru că mă gătesc a publica pre scriitorii întâmplărilor româneşti, *Scriptores rerum rumanicarum sive valachicarum*.

In altă colecţie, vor intra pentru Moldavia, Vornicul Ureche, Miron Costin, Neculai Costin, Cantemir, Hatmanul Ioan Neculce, Gheorghi Carp, Beldiman, pentru Valahia, Radu Greceanu, Radu Popescu şi o călugăriţă anonimă, pentru Ardeal, pre Şincai *).

Un scriitor lucrează zi şi noapte la coupierea manuscrisului; aşa dar nădăjduiesc să vi-l trimit prin D. Cobelca; dacă însă până atunce nu să va pute sfîrşi, aştept hotărîrea dumilorvoastre.

Asemine pregătesc istoria literaturei româneşti, cu o antologie din prozaiştii şi poeţii vechi şi noi. Dumniavoastră sigur veţi appreţia această întreprindere şi aştept cooperaria patriotică a dumitale, trimeţîndu-mi ori ce documenturi puteţi ave, şi eu cu mulţămire vi le voi întoarce înnapoi.

Cât pentru littere, nu pot destul a vă mulţămi pentru bunătatea ce aţi avut de a stărui ca să se sfărşească mai degrabă, fiindu-mi foarte trebuitoare.

Novitale am foarte puţine să vă dau; mai toate le veţi găsi în *Telegraful Daciei* [9]).

Negruzzi şi eu am luat asuprane [10]) direcţia teatrurilor franţez şi românesc din Iaşi, pentru earna viitoare. Pregătirile s-au şi început, şi nădăjduiesc că la anul viitor vom ave actori româneşti destul de buni.

Cât pentru cea ce atinge de ştiri politice aveam destule. Poşlina sau dritul exportărei grăului şi popuşoiului s-au vândut *iconomicos* sau mai moldoveneşte, tălhăreşte; consulul au protestat; o a doua vânzare s-au făcut, şi această vânzare adoa visteria au cîştigat trei millioane de lei. Asemene se zice că şi ocnele se vor vinde adoa oară. Lupuşorul Balş [11]) se vorbeşte că se va numi logofăt din lăuntru, ear nu a dreptăţei. Insă nici aceasta nu o cred, pentru că el au fost cel mai mare stăruitor ca să se vânză poşlina tălhăreşte.

Cea mai mare a me rugăminte este ca să bine voieşti a ne cinsti cu collaborarea dumitale, după principiile arătate în Introducerea Daciei Litterare [12]).

Alte novitale nu ştiu nici de cum. Toate sînt liniştite, dar pentru aceasta toate nu sunt bune.

In nord domneşte o mare ură asupra deputaţilor carii nu s-au arătat nici într-un chip vrednici de chemarea lor. Şi ce este de mirat, tocma acei tineri, tocma barbaţii veacului

---

*) În Telegraful Daciei din 1840 se şi anunţă traducerea în faptă a acestui deziderat consemnîndu-se ştirea că: «La Cantora Daciei au eşit partea I a fabulelor D[lui] A. Donici», «Asemenea se pregăteşte şi tipărirea Litopisiţilor Valahiei şi Moldaviei, scrise de Radu Greceanu, Radu Popescu, Gr. Ureche, Miron Costin, Neculai Costin, Domnul Cantemir, Ioan Neculuce, Ilie Carp şi Alexandru Beldiman, 6 tomuri în 4» — p. 217.

9) In Dacia Literară au fost inaugurate cîteva rubrice printre care şi *Telegraful Daciei*.

10) Chiar în primul număr al Daciei Literare, la rubrica Telegraful Daciei, Kogălniceanu a şi strecurat o notiţă prin care anunţă că Guvernul Moldaviei a hotărît ca de la 15 Maiu viitor să încredinţeze ambele scene, adică teatrul francez şi românesc «unei singure direcţii naţionale», în persoana Spătarului C. Negruzzi, comisului V. Alecsandri şi căpitanului M. Kogălniceanu, cu îndatorirea ca în iarna viitoare să se dee pe săptămînă de trii ori reprezentaţii franţeze şi odată româneşti» — p. 221.

Propriu zis, cei trei directori au preluat direcţia teatrului la 18 martie acelaşi an. Cei trei corifei ai literaturii noastre nu şi-au dezminţit însărcinarea ce li s-a încredinţat. De aceea, încrezători în puterile lor, convinşi de rolul social al teatrului, ei au căutat să inspire o notă de seriozitate, s-au străduit să-l îndrumeze pe un făgaş al dezvoltării sentimentului naţional, al combaterii mediocrităţii, frivolităţii, combaterii anumitor moravuri fie de la curţile domneşti, fie din viaţa boierilor sau biciuirea numeroaselor abuzuri ale guvernanţilor regimului feudal.

Noua conducere a teatrului ieşean îşi inaugurează stagiunea la 17 noiembrie 1840 cu comedia *Farmazonul din Hîrlău* de V. Alecsandri, care, prin această piesă, o dată cu inaugurarea stagiunii, îşi inaugurează şi debutul în dramaturgie.

11) În momentul cînd scrie Kogălniceanu scrisoarea, Lupu Balş era mare logofăt al Moldovei — după cum se poate vedea dintr-o notă din *Dacia Literară* p. 82 (Citat după ed. II).

12) În Introducerea la primul număr al Daciei Literare, Kogălniceanu — redactor responsabil — trasează în linii generale principiile după care se va conduce această revistă. Se pune preţ, în primul rînd pe creaţia originală a scriitorilor din vechea Dacie, adică Moldova, Muntenia, Ardealul, Banatul şi Bucovina «fieşte carele cu ideile sale, cu limba sa, cu chipul său», însă ţelul final fiind contopirea dialectelor într-o singură limbă comună pentru toţi românii: «ţălul nostru — zice Kogălniceanu — realisaţia dorinţii, ca Românii să aibă o limbă şi o litteratură commună pentru toţi».

al noausprezecelea sunt acei carii au mai puțin ambiție, și carii pentru o sută de galbeni sunt gata a-și vinde țara. Publicul îi numește *căţăluși*, pentru că tocma ca niște căței umblă prin pregiurul Visternicului.

O mare ură este și asupra călugărilor greci carii au jumătate din moșiile Moldaviei [13]).

Toți doresc, și așteaptă că stăpânirea să le eie aceste averi, și să le unească cu veniturile statului.

Insă pentru aceasta va mai trece încă multă apă pe supt podu roșu de pe Bahlui [14]). Căci stăpânirea, din nenorocire, este oprită de a face un asemenea pas [15]).

Aștept, domnul meu, cu cea mai mare nerăbdare răspunsul dumitale, mai ales în ceea ce se atinge de manuscript și de colaborare și sânt a Dumitale prea plecată slugă și prieten adevărat.

KogălniceanU

P. S. Pentru bunele ..... a deputaților vreu să-ți dau o pildă. Stăpânirea au înfățoșat un proiect liberal, ca nici un ispravnic să nu poată fi ales deputat în ținutul său, fiindcă ar pute înrîura asupra alegerii. Proiectul s-au aruncat. De ce? pentru că fiești care deputat trage nădejde că va fi și ispravnic. Guvernul este liberal – și adunarea despotică».

AL. BARDIERU

13) După aproape un sfert de veac, tocmai semnatarul acestor rînduri din scrisoarea prezentă va fi autorul proiectului de secularizare a moșiilor mănăstirești închinate și neînchinate care reprezentau a patra parte din teritoriul României.

14) De fapt, n-a trecut chiar atît de multă apă pe sub Podul Roșu, cum socotea Kogălniceanu, și pronosticurile sale s-au adeverit. La 13 decembrie 1863 se votează legea cu privire la secularizarea averilor mănăstirești închinate,

15) Secularizarea a fost un act revoluționar ca și exproprierea boierilor, împroprietărirea țăranilor, dezrobirea țiganilor și alte acte măreţe înfăptuite la sugestia acestui mare bărbat de Stat care a fost M. Kogălniceanu.

† PREOT Dr. IOAN PUIU

In zorii zilei de 14 septembrie, a încetat din viață la Rădăuți, în vîrstă de 85 de ani, preotul pensionar Dr. Ioan Puiu. Prin moartea sa, preoțimea de pe meleagurile Moldovei de nord, pierde o aleasă figură de slujitor al altarului, remarcabilă prin cultura sa temeinică, prin devotament în misiunea pastoral-misionară, didactică și administrativă, ce i-a fost încredințată în decursul anilor, prin demnitatea și prestigiul cu care a reprezentat biserica și clerul.

Născut la 24 noiembrie 1882, în comuna Pătrăuți pe Suceava, din modești și harnici țărani români, el și-a petrecut copilăria în preajma ctitoriei lui Ștefan cel Mare din satul natal, sorbind în acest sfînt locaș «apa vie» a misiunii sacerdotale ce avea s-o îmbrățișeze.

Liceul l-a urmat la Suceava, luîndu-și bacalaureatul în anul 1904, după care s-a dedicat studiilor teologice, pe care le-a terminat cu succes deosebit în anul 1908. După doi ani a fost proclamat «doctor în Teologie» arătînd o rîvnă nestăvilită de cunoaștere.

După ce a ocupat, temporar, catedra de religie la Liceul din Cîmpulung, a fost hirotonit preot în anul 1911, pe seama parohiei Prisăcăreni. De acolo a fost transferat la parohia Ostra. Misiunea preoțească și-a îndeplinit-o cu deosebit entuziasm.

In anul 1914, el a fost transferat ca preot la biserica Bogdan Vodă din Rădăuți, unde a păstorit vreme de aproape 10 ani cu bogate roade duhovnicești. Impreună cu ceilalți preoți slujitori la această biserică, a inițiat lucrările catedralei care domină astăzi orașul. El a avut fericirea de a vedea terminată această biserică monumentală prin grija și sub înalta arhipăstorire a Inalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin Moisescu.

Intre anii 1925-1936 a îndeplinit cu deosebită hărnicie îndatoririle ce decurgeau din demnitatea de inspector bisericesc și protopop de Rădăuți, luînd parte la toate conferințele pastorale. In această calitate, a organizat în anul 1930, de Sf. Paști, un pelerinaj la locurile sfinte, cu arhiereasca binecuvîntare și participare a fericitului întru pomenire Mitropolit Nectarie, prilejuind astfel multor clerici și mireni bucuria duhovnicească de a călca pe urmele Mîntuitorului.

In anul 1936 i s-a încredințat răspunderea de consilier referent la secția bisericească a Mitropoliei, în care calitate a avut meritul deose-

bit de a încuraja şi promova elemente distinse în biserică. In această calitate, a lucrat pînă în 1946 cînd, a trecut la pensie.

In anul 1929 a făcut studii de perfecţionare la Facultatea teologică romano-catolică din Viena şi la cea evanghelică din Bonn; în timpul studiilor a vizitat cele mai reprezentative oraşe din Germania, a poposit la Paris şi în alte centre mari de cultură. In anul 1938 a vizitat Kracovia şi Varşovia.

Regretatul preot Ioan Puiu a desfăşurat şi o intensă activitate publicistică. Revistele: Candela, Misionarul, Mitropolia Moldovei şi Sucevei, Cuvîntul preoţesc, Credinţa şi altele i-au publicat diferitele studii şi predici, recenzii, note şi traduceri. Intre lucrările cele mai importante ale sale sînt următoarele: 1) Doctrina dogmatică din Apologia Sf. Atanasie cel Mare; 2) Ctitoria lui Bogdan cel Bătrîn; 3) Un pelerinaj român la Ierusalim; 4) Caritatea creştină; 5) Concordanţa biblică (un manuscris de aproape 600 pagini, păstrat în biblioteca Mitropoliei Moldovei şi Sucevei din Iaşi).

Preotul Ioan Puiu a activat în diferite societăţi culturale şi de binefacere. Pentru străduniile sale pe tărîm bisericesc-cultural, i s-au acordat diferite decoraţii, recunoscîndu-i-se prin aceasta munca şi capacitatea intelectuală. Ceea ce l-a caracterizat îndeosebi a fost demnitatea şi ţinuta sa corectă preoţească, fiind pildă grăitoare pentru mulţi confraţi.

Deşi multă vreme a ocupat funcţii administrative ~ de protopop, inspector bisericesc şi consilier referent ~, totuşi, altarul şi amvonul au rămas pe primul plan al preocupărilor sale, fiind un pasionat liturghisitor şi un însufleţit predicator.

Inmormîntarea regretatului preot a avut loc sîmbătă 16 septembrie a. c. Slujba pogribaniei a fost săvîrşită în catedrala din Rădăuţi, unde era depus corpul său neînsufleţit, de către P. Cuv. Sa Păr. Vicar, arhimandritul Irineu Crăciunaş, ca reprezentant al Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin Moisescu, înconjurat de un sobor de preoţi.

In cuvinte emoţionante P. C. Sa Părintele Vicar a scos în relief personalitatea preotului Dr. Ioan Puiu, ca om, ca slujitor, ca teolog şi ca îndrumător misionar, evidenţiind înţeleapta păstorire, cultura aleasă şi întreaga sa activitatea pe tărîm cultural-social.

Părintele Prof. Dr. I. Zugrav, ca vechi prieten şi colaborator, a arătat că preotul Ioan Puiu a avut calitatea aleasă de a fi sever cu sine şi îngăduitor cu alţii, evidenţiindu-se în chip deosebit în toate împrejurările şi răspunderile ce i s-au încredinţat.

In faţa criptei familiare din cimitirul oraşului, a vorbit P. C. Preot O. Gherasim, fost elev al decedatului care, a adus un omagiu postum părintelui sufletesc şi pedagogului Ioan Puiu, îndrumătorul spre preoţie a multor ucenici ai săi.

P. C. Protopop Miltiade Iftode a încheiat seria cuvîntărilor aducînd preotului Ioan Puiu un ultim omagiu din partea preoţilor care slujesc în protopopiatul Rădăuţi.

Dumnezeu să-i facă parte de odihnă veşnică!

Pr. ORESTE GHERASIM

UN ANTIMIS SÎRBESC, SFINŢIT DE EPISCOPUL DE RĂDĂUŢI, DOSITEI HERESCUL, ÎN ANUL 1772

Între obiectele de cult cu valoare istorică şi artistică, aparţinînd bisericii Sfîntul Dumitru — Suceava, ctitoria lui Petru Rareş, un loc important îl ocupă un antimis de proveniență sîrbească, datînd din primul deceniu al secolului al XVIII-lea (1708).

Este un exemplar rar şi ca atare necunoscut sau insuficient cunoscut în părţile acestea.

Confecţionat din pînză de in şi căptuşit cu pînză simplă de casă, de culoare albastră, antimisul măsoară 0,77 m. lungime şi 0,63 m. lăţime.

Dispoziţia iconografică. In primul plan este reprezentat Iisus, întins pe cîmpul vălului, ocupînd centrul compoziţiei. Părul lung îi cade pe umeri. Barba, de aceeaşi culoare cu părul capului, este de o lungime potrivită. Mîinile şi picioarele, bine proporţionate, sînt străpunse de piroane. Ochii sînt închişi.

Dintre persoanele care au luat parte la punerea în mormînt a Mîntuitorului, stă la cap, de o parte, Maica Domnului cu mîinile întinse, copleşită de durere, iar de altă

parte, Sf. Ioan, tînăr, în genunchi. Tot la cap, un înger ţine cu ambele mîini vălul, iar la picioare un alt înger îşi şterge ochii cu o năframă. Bătrînul Iosif din Arimateia cuprinde picioarele Mîntuitorului, iar ceva mai departe, Nicodim, cu mîinile împreunate şi cu ochii în lacrimi, stă uimit în faţa marei jertfe. Jos, alţi doi îngeri ţin cu mîinile vălul.

Pe planul al doilea, se vede crucea de care este rezemată trestia cu buretele şi suliţa ; de braţul crucii sînt agăţate cnutul şi un mănunchi de nuiele. Atîrnată de cruce se vedea şi cununa de spini. De o parte şi de alta a crucii, se găseşte obişnuita inscripţie. IΣ. XΣ. NI. KA. iar pe placa de deasupra crucii, inscripţia I. N. Ц. I.

Sus în dreapta, luna, iar în stînga soarele. Doi serafimi încadrează crucea. Chipurile sînt frumoase, avînd fiecare atitudinea sa personală.

Îngerii au expresii blînde şi mişcări variate.

Portretele sînt uşor întoarse în profil.

Întreaga compoziţie este mărginită de o inscripţie slavonă, scrisă cu caractere mari, formînd un chenar. *„† Acest sfînt şi dumnezeesc jertfelnic a Prea Sfinţitei Mitropolii a Cruşedolului şi a altor biserici, care se găsesc sub stăpînirea cezaro-crăieştii Împărăţii, locţiitoarea soborniceştei Patriarhii a Peciului, din nou înfiinţată şi care va fiinţa cît va da Dumnezeu, s-a făcut în anul 7216“* (1708).

Antimisul poartă jos, în partea stîngă, o inscripţie de danie, în limba slavonă. *„Acestuia îi este ctitor, prin munca şi dania Prea Sfinţitului Mitropolit al Cruşedolului şi a celorlalte, Kir Isaia Diacovici (indescifrabil). De asemenea şi Noi, smeritul Moise Petrovici, primul prin mila lui Dumnezeu arhiepiscop şi mitropolit al Belgradului, Serbiei, Ungariei, Slavoniei, Croaţiei. Sremului, Banatului, Timişoarei şi Valahiei cezaro-crăieşti, şi consilier de Stat al Măriei Sale. Dat în Viena în 1728, mai 12“.*

Jos, în partea dreaptă a antimisului, citim în limba slavă bisericească această inscripţie : *„S-au sfinţit acest sfînt şi dumnezeesc jertfelnic, prin punerea mîinilor, de blagocestivul episcop al Rădăuţului, Dositei, în anul 1772“.*

Mai jos, citim în aceeaşi limbă, următoarea inscripţie: *„Şi acum s-au dat din partea smeritului Consistoriu al Bucovinei, ca să se pună la Sfînta Masă a altarului blagoslovitei şi sfinţitei biserici cu hramul sfintei mari muceniţe Varvara, ce s-a clădit cu ajutorul lui Dumnezeu în satul Ruşii Boului. Şi s-a dat de Arhimandritul Isaia Baloşescul la 30 ianuarie 1823“.*

Antimisul prezintă interes deosebit, datorită faptului că inscripţiile de pe el datează din epoci diferite. Prima inscripţie de pe antimis datează din anul 1708. În acest an, un sinod, care a avut loc la Cruşedol, a ales, cu titlul de arhiepiscop, pe Isaia Diacovici, (amintit în inscripţia de danie), care depindea canoniceşte de Patriarhia de Ipec[1]).

În anul 1713, reşedinţa arhiepiscopului a fost mutată de la Cruşedol la Carloviţ, lîngă Dunărea.

Între anii 1718-1739, cînd Austria a ocupat partea de nord a Serbiei şi Oltenia, reşedinţa Arhiepiscopului Carloviţului a fost mutată la Belgrad. Primul arhiepiscop al Belgradului a fost Moise Petrovici, amintit în aceeaşi inscripţie de danie. În această inscripţie, cum s-a văzut mai sus, sînt enumerate toate ţinuturile peste care se întindea jurisdicţiunea acestui ierarh.

Acesta poartă bogatul titlu de arhiepiscop şi mitropolit al Belgradului, Serbiei, Ungariei, Slavoniei, Croaţiei, Sremului, Banatului Timişoarei şi Valahiei cezaro-crăieşti.

În acest timp, episcopul de Rîmnic nu mai era legat de Mitropolitul din Bucureşti, ci de mitropolitul sîrb din Belgrad[2]).

Antimisul a fost sfinţit de episcopul Rădăuţului, Dositei, în anul 1772. Merită a fi subliniat aici faptul că episcopul Dositei, care a sprijinit arta şi cultura în vremea arhipăstoriei sale, a sfinţit un însemnat număr de antimise. Astfel, din cîte se cunoaşte pînă acum, numai în anul 1772, Dositei a sfinţit antimise pentru bisericile din Sucevita, Todireşti şi Părhăuţi[3]). In acelaşi an, a sfinţit un antimis pentru Mănăstirea Dragomirna[4]). Tot în acest an (1772), episcopul Dositei a sfinţit şi antimisul de care ne

---

1) *Biserica Ortodoxă Română* nr. 8-9|1957, pag. 782.
2) N. Iorga, *Istoria Românilor*, pag. 322.
3) D. Dan, *Cronica Episcopiei de Rădăuţi*, pag. 115.
4) D. Dan, *op. cit.* pag. 123.

ocupăm, fără a indica însă biserica pentru care s-a sfinţit.

Cincizeci de ani mai tîrziu (1823), arhimandritul-vicar, Isaia Baloşescul, l-a dat bisericii cu hramul Sf. Varvara, din satul Ruşii-Boului, azi Valea Boului din raionul Cîmpulung-moldovenesc. Biserica se construise în anul 1811, de către parohieni [5]).

Monument de artă religioasă, antimisul prezintă o dovadă materială a dezvoltării culturii poporului sîrb, dintr-o anumită epocă. El prezintă, în acelaşi timp, un interes istoric putînd face obiectul unor cercetări şi studii privind legăturile tradiţionale şi schimburile culturale dintre Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Sîrbă.

Popoarele român şi sîrb au în multe privinţe un trecut comun. Firul tradiţional al legăturilor dintre cele două Biserici se poate urmări pînă în trecutul îndepărtat.

Această apropiere s-a resimţit, îndeosebi, in urma trecerii la uniaţie a episcopului Atanasie, în anul 1700, cînd românii ortodocşi din Transilvania s-au alăturat episcopilor sîrbi şi au intrat în unitatea duhovnicească de la Carloviţ. Eparhia din Srem, cu reşedinţa la Sremski-Carloviţ, a fost odinioară un centru, nu numai al sîrbilor ortodocşi ci şi al românilor ortodocşi din fosta Austro-Ungarie [6]). Acest fapt a durat pînă în anul 1864, cînd românii ortodocşi din imperiul austro-ungar, s-au organizat într-o mitropolie de sine stătătoare.

Prezenţa unui antimis sîrbesc în biserica din nordul Moldovei, înainte de 1774, constituie dovada colaborării frăţeşti, a ajutorării şi a unor rodnice legături între Biserica din Moldova şi Biserica sîrbă.

Cu prilejul vizitei făcute de către o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, Bisericii Ortodoxe din Iugoslavia, în anul 1957, s-a discutat posibilitatea de a scrie istoria relaţiilor româno-sîrbe. Prea Fericitul Patriarh Iustinian propunea, atunci, să se constituie o comisie mixtă de profesori români şi sîrbi care să adune materialul şi să scrie istoria acestor relaţii [7]).

Fără îndoială, antimisul sîrbesc de la biserica Sfîntul Dumitru din Suceava este o piesă care vădeşte relaţiile româno-sîrbe din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Preot NICOLAE PENTELESCU

---

5) *Schematismus der Bukowinaer gr. or. Arhiepiscopal Diözese, für das Jahr 1913*, pag. 77.

6) *Biserica Ortodoxă Română* nr. 8-9|1957, pag. 686.

7) *Idem.*

Recenzii şi note bibliografice

Prof. Dr. Hamilcar S. Alivisatos, **DIE KIRCHENORDNUNG DER AUTOKEPHALEN KIRCHE VON CYPERN**, Atena 1965, 16 p.

Broşura cuprinde conferinţa pe care fostul profesor de teologie din Atena, academicianul Alivisatos, a ţinut-o în cadrul Facultăţii de Teologie a Universităţii din Upsala la 28 mai 1964.

Înainte de a trece la tema conferinţei, autorul face o privire generală asupra modului de organizare a Bisericii Ortodoxe, afirmînd că Biserica Ortodoxă este, în linii mari, o federaţie de Biserici autocefale — independente. Aceste Biserici autocefale sînt amintite în ordinea originii lor; rangul întîi între ele îl deţine Constantinopolul. În ordinea vechimii lor cele cinci Biserici: Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim şi Cipru, sînt cele mai vechi părţi constitutive ale Bisericii Ortodoxe. După schisma cea mare, Roma nu mai face parte din numărul acestora.

Aceste Biserici, mici sau mari, sînt egale între ele; Constantinopolul, ca întîia în rang, se învredniceşte de onoarea primatului, fiind numită patriarhat ecumenic, dar prin aceasta patriarhul nu are dreptul de a se amesteca în administrarea celorlalte Biserici autocefale.

Fiecare Biserică are mai multe episcopate. Toţi episcopii în funcţie, într-o Biserică autocefală, constituiesc Sinodul Bisericii, cea mai înaltă autoritate în Biserica respectivă. Toţi membrii Sinodului au aceleaşi drepturi. Primul dintre ei, episcopul capitalei, de obicei arhiepiscop ori patriarh, are dreptul prezidiului, nu însă şi alte drepturi speciale, căci votul lui are aceeaşi valoare ca a celorlalţi episcopi membri ai sinodului.

În principiu, episcopii sînt aleşi de sinodul episcopilor şi de laicii diecezelor şi confirmaţi de sinod. Autoritatea supremă o deţine, în Biserica Ortodoxă, Sinodul ecumenic, alcătuit din episcopii întregei Biserici sub prezidiul celui dintîi în rang, patriarhul ecumenic din Constantinopol.

Cît priveşte Biserica din Cipru ea a fost, după cum se ştie din Faptele Apostolilor, întemeiată de Sfîntul Apostol Pavel şi de Sf. Barnaba. Încă la primul Sinod ecumenic de la Niceea au participat episcopi din Cipru, care au apărat credinţa ortodoxă împotriva lui Arie.

În decursul timpului, Biserica din Cipru şi-a pierdut independenţa, dar şi-a dobîndit-o pe temeiul originei sale apostolice. Împăratul Zenon (474-491), avînd în vedere descoperirea trupului lui Barnaba cu o copie a Evangheliei Sf. Matei pe piept, a acordat onoruri speciale arhiepiscopului din Cipru. Întîistătătorul acestei Biserici a primit încuviinţarea de a iscăli cu cerneală roşie, ca şi împăratul, şi de a purta un sceptru în loc de o simplă cîrjă arhierească.

Începînd din secolul al VII-lea, insula Cipru a fost ocupată, rînd pe rînd, de diferite popoare străine. Episcopii ortodocşi au fost, uneori, îndepărtaţi din insulă, iar o parte din cler şi credincioşi au fost siliţi să accepte o unire artificială cu Biserica romano-catolică.

În privinţa organizării, Biserica are la temelie Statutul din 1914 revizuit în 1960. Statutul se împarte în 7 capitole: 1) Despre Sf. Sinod, 2) Despre episcopat şi alegerea episcopilor, 3) Despre îndatoririle şi drepturile episcopilor, 4) Despre comune bisericeşti şi preoţi, 5) Despre încheierea căsătoriei şi divorţ, 6) Despre mănăstiri, şi 7) Despre administrarea averii bisericeşti.

Cea mai înaltă autoritate bisericească este Sfîntul Sinod care sub preşedinţia arhiepiscopului din Nea Justinianae şi Cipru cuprinde pe toţi episcopii din insulă (anume din Pafos, Kition, Kerinia) şi eventual pe vicarii episcopeşti şi stareţi.

Sinodul se întruneşte (afară de cazuri excepţionale) o dată pe an, de sărbătoarea Paştelui.

Alegerea arhiepiscopului şi a episcopilor se face de Sfîntul Sinod lărgit, căci la astfel de ocazii participă şi cei trei stareţi de la cele mai mari, mănăstiri, doi clerici din arhidieceză şi 66 delegaţi aleşi de credincioşi, din care 22 preoţi şi 44 laici.

O parohie trebuie să numere cel puţin 300 de familii; pot fi şi mai puţine, dacă comuna bisericească e izolată. Comitetul parohial face episcopiei propuneri în legătură cu preotul dorit. Candidaţii la preoţie se pregătesc în seminarul teologic. Cei care doresc să adîncească studiile teologice merg la Facultatea de Teologie din Atena sau la o altă facultate teologică ortodoxă.

Căsătoria, care, potrivit dreptului roman, constă în consimţămîntul celor doi tineri de sexe opuse de a înjgheba o familie, se perfectează prin taina cununiei şi se confirmă de episcop. Căsătorii mixte se îngăduie numai între creştinii de diferite confesiuni, cu condiţia ca urmaşii să fie botezaţi şi crescuţi în credinţa ortodoxă.

În insulă sînt trei mănăstiri mari care în baza dreptului de stavropighie depind direct de patriarhul Constantinopolului. Mănăstirile sînt conduse de un sfat de 3-4 călugări în frunte cu stareţul. Ele stau sub controlul episcopului local. Sfatul e ales pe trei ani, iar stareţul pe viaţă de către călugării mănăstirii respective.

Averea fiecărei eparhii este administrată de consiliul episcopesc, prezidat de episcop. Pentru scopuri filantropice se folosesc 40% din veniturile mănăstireşti şi 20% din cele parohiale.

După cum se vede, Biserica Ortodoxă din insula Cipru este bine organizată. Se speră că această Biserică va aduce contribuţii preţioase la statornicirea unui climat de pace şi înţelegere între locuitorii de pe această insulă.

N. NEAGA

ALMANAHURI BISERICEŞTI DIN STRĂINĂTATE

Editarea în limbile română şi germană a lucrării *Mănăstirea Putna la 500 de ani de la întemeiere 1476-1966*, Editura parohiei ortodoxe române din Viena, 1966 (Das Kloster Putna 500 Jahre seit der Gründung) al cărei autor este preotul profesor Dr. Gh. Moisescu, a marcat una din cele mai reuşite desfătări intelectuale de anul trecut, pentru oamenii de cultură. Atît textul lucrării, cît şi ilustraţiile în culori constituie un document preţios pentru istoria Putnei şi se înscrie în bibliografia acestui locaş ca una din cele mai valoroase contribuţii.

Cel de al şaselea *Almanah* al parohiei ortodoxe române din Viena, ca şi cele precedente, are un sumar variat. De la prefaţa Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, care a vizitat capitala austriacă cu prilejul călătoriei Sale în Anglia şi la Geneva, din vara anului 1966, la predoslavia părintelui Moisescu intitulată „Statornici în duh şi adevăr", se vede grija Bisericii noastre de a pune la îndemîna fraţilor noştri, care trăiesc departe de ţară, un mănunchi de alese flori duhovniceşti, care să le amintească căldura creştinească şi românească a celor de acasă. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, arată, în cuvîntarea ţinută la Bielefeld, în cadrul sesiunii Conferinţei Bisericilor Europene, publicată în rubrica „Făclii pentru suflet" ţelurile supreme ale creştinătăţii de astăzi, pe linia marilor idealuri umaniste. „Ca lumină a lumii şi sare a pămîntului, noi vestim tuturor adevărul şi aducem în comun contribuţia noastră la împlinirea marilor idealuri pe care omenirea le urmăreşte în epoca noastră: pace între popoare, dreptate în ordinea socială şi bunăstare pentru toţi oamenii". Înaltul ierarh sintetizează sensul şi importanţa contribuţiei creştine la rezolvarea problemelor care frămîntă lumea contemporană. I. P. S. Firmilian, Mitropolitul Olteniei, publică un studiu asupra tipăriturilor slăvitului mitropolit al Ţării Româneşti, Antim Ivireanu, de la a cărui moarte mucenicească au trecut 250 de ani.

Emoţionantă este lectura paginei scrisă pentru Almanah de Tudor Arghezi, colaboratorul şi la numerele precedente. „Să întoarcem, cu bătrînii noştri, emoţionaţi, ultima foaie şi a calendarului care încetează o dată cu anul trăit şi să deschidem noul calendar cu foaia

lui nouă de început, în speranţă şi voinţă, ca toţi anii trecuţi, prin gîndurile şi dreptăţile noastre". Cu aceste cuvinte de cugetare pătrunzătoare şi sensibilitate aleasă, marele scriitor îşi încheia, fără să ştie, dar pregătit sufleteşte, colaborarea sa la almanahurile vieneze, la care a colaborat acum aproape un secol şi înaintaşul său Eminescu.

Cele 250 de pagini dense ale textului se citesc cu deosebit interes, majoritatea lor constituind studii inedite, ca cele ale Prof. Constantin C. Giurescu, Prof. Aurelian Sacerdoţeanu, Prof. Eugen Angelescu, Prof. D. Macrea, Petre Ştefănescu Goangă, Flaviu Baldovin, Prof. Dan Simonescu, Prof. George Potra, Dr. Aurel Millea, Mircea Păcurariu, Corneliu Dima-Dragan, Victor Iliescu, Pr. Gabriel Cocora. Cronicile semnate de Teodor Manolache şi pr. Prof. Gh. Moisescu, completează arhiva istorică a evenimentelor din viaţa Bisericii din ţară şi a coloniei şi parohiei române de la Viena.

Astfel, cititorul subscrie cu bucurie constatările şi năzuinţele alcătuitorului almanahului, care conchide: „Rod al sprijinului celor ce ne-au înţeles şi prinos al muncii celor ce ne-au ajutat, fără precupeţire, prin scrisul lor destoinic, Almanahul urcă pe scara anilor înveşmîntat cu flori de nevestejită înţelepciune şi cu cununi de alese învăţături. În acest chip am reuşit să făurim din ele o vatră de cultură românească şi un crainic purtător de preţioase mărturii despre strînsele legături, de odinioară şi de acum, între poporul român şi poporul austriac".

Almanahul pe anul 1967 al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române din America, care îşi are reşedinţa în oraşul industrial Detroit, din statul Michigan, Statele Unite ale Americii, un important centru al coloniei române, prezintă un sumar interesant care reflectă viaţa spirituală şi patriotică a fraţilor noştri de peste ocean. Almanahul este interesant întîi din punct de vedere grafic, — tiparul, clişeele, coperta în culori reproducînd o icoană veche pe sticlă şi fotografiile alb-negru ale P. F. Patriarh Iustinian, P. S. Victorin Ursache, ale preşedintelui S. U. A. Lyndon B. Johnson şi a Reginei Elisabeta a II-a a Marei Britanii şi Canadei, sînt deosebit de izbutite. În al doilea rînd prin conţinutul său bogat şi variat.

După precuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Iustinian şi prefaţa pastorală a Prea Sfinţitului Episcop Victorin, care cuprind calde îndemnuri duhovniceşti şi urările de binecuvîntare patriarhiceşti şi arhiereşti, sumarul, bine orînduit de P. C. Arhidiacon Vartolomeu Anania, pune la îndemîna cititorilor calendarul pe luni ale anului 1967, cu însemnări asupra datelor memorabile din istoria şi viaţa culturală a românilor din ţară şi din America şi citate din Filocalie, pline de mireazmă şi duioşie creştină. După înşiruirea pe scurt a rînduielilor credinţei noastre ortodoxe, urmează lista îndrumătorilor Bisericii Ortodoxe, patriarhii, primaţii, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române şi ierarhii ortodocşi americani îndrumători ai credincioşilor ortodocşi de diverse origini etnice, greci, români, ruşi sîrbi, bulgari, ucrainieni, grupaţi în *The standing Conference of the canonical orthodox bishops in the Americas* (Conferinţa permanentă a episcopilor ortodocşi canonici din cele două Americi), în frunte cu I. P. S. Arhiepiscop Iakovos, Primatul Arhiepiscopiei Ortodoxe Greceşti din America de Nord şi Sud, ca preşedinte. Articolele vicarului Episcopiei, P. C. Protopop Ioan Bugariu, ale II. PP. SS. Mitropoliţi ai Ardealului şi Banatului, doi ierarhi binecunoscuţi românilor americani, ca şi a I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, în urma mai multor vizite canonice şi frăţeşti făcute în ultimii ani, ca delegaţi ai Sfîntului Sinod, arată bucuria resimţită de aceşti înalţi slujitori în mijlocul coloniilor româneşti americane. „Realitatea este grăitoare prin ea însăşi, — scrie I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului. Personal am experimentat-o pe viu, cînd în vara ce a trecut, pe temeiul încredinţării primite, am avut satisfacţia de a vizita comunităţile ortodoxe române din Statele Unite ale Americii cu prilejul instalării noului episcop. M-am putut atunci convinge cît de vie este în sufletul lor conştiinţa apartenenţei la trupul Bisericii şi cît de lucrător este duhul cel viu al Ortodoxiei strămoşeşti. Sincer ataşaţi societăţii şi Statului în care vieţuiesc, ei sînt

în acelaşi timp un element constructiv, pe linia tradiţiei milenare, în creştinătatea ortodoxă de acolo. Peste mări şi ţări, dar una cu fraţii de acasă, ei sînt şi vor rămîne expresia vie a prezenţei Ortodoxiei româneşti în lume. Dea Domnul ca rolul acesta nobil să-l poată împlini pururea cu prisosinţă".

Înşiruirea articolelor ce urmează dă o imagine asupra conţinutului interesant al almanahului:

P. C. Pr. Prof. D. Stăniloae scrie despre Permanenţa Evangheliei lui Hristos; Gabriel Popescu, despre Pomenirile pentru strămoşi în cursul anului bisericesc; P. C. Pr. D. Diaconescu, despre Cîntarea bisericească; P. C. Pr. Prof. O. Bucevschi, despre Educaţia morală în cadrul Bisericii străbune; P. C. Pr. Nestorian Cicală, despre însemnătatea hirotoniei în Ortodoxie; Prof. Al. Elian, despre Iconografia bizantină şi cea românească; P. C. Pr. Traian Radu, despre Iubirea creştină, temei al înfrăţirii oamenilor; P. C. Pr. Dr. Vasile Coman, despre graiul simbolic al unora dintre actele liturgice; Prof. Teodor M. Popescu, despre Ortodoxia în mişcarea ecumenică; Gh. Alexe, despre perspectivele ecumeniste ale Ortodoxiei româneşti după Nicolae Iorga; P. C. Pr. Ilie Georgescu, despre Vizitele Prea Fericitului Patriarh Iustinian la Londra şi Geneva şi vizitele unor reprezentanţi ai Bisericilor din străinătate în România. Un inedit material informativ corespunde studiului Prof. George R. Ursul, de la Emerson College, din oraşul Boston, S. U. A., intitulat *The old Church in the New World: A study of Orthodoxy and Canada*, puplicat în limba engleză şi care tratează subiectul *Biserica veche în lumea Nouă: un studiu despre Ortodoxie şi Canada*, în care arată, între altele, că în această ţară, ortodocşii la recensămîntul din 1931 erau în număr de 102.389 în 1951 ajunseseră 172.271 de suflete, iar în 1961 s-au ridicat la 239.766, fiind al şaptelea grup confesional al ţării.

Articole ale unor scriitori ca Romeo Drăghici, Valeriu Anania, Valeriu Streinu, Elisabeta Moldoveanu — Nistor, Ioana Botez, Victor Brătulescu, Nina Stănculescu, tratează subiecte de interes cultural şi de actualitate din domeniul literar, muzical, folcloric, plastic. Rubrica „La curţile dorului" reproduce bucăţi alese din operele scriitorilor clasici şi români. Evenimentul capital petrecut în cursul anului 1966 în sînul coloniei române din S. U. A. şi Canada, alegerea şi învestirea noului arhipăstor, P. S. Episcop Victorin Ursache, cu ceremoniile impresionante care au avut loc cu acest prilej la Windsor şi Detroit, sînt pe larg descrise de Prof. L. J. Newville.

AL. A. BOTEZ

Dan Simonescu, **CRONICI ŞI POVESTIRI ROMÂNEŞTI VERSIFICATE (Sec. XVII-XVIII)**, studiu şi ediţie critică, Editura Academiei Republicii Socialiste România, pag. 352, Bucureşti 1967. Profesorul Dan Simonescu, cercetător harnic şi competent al trecutului nostru cultural, la noul său studiu, semnează o *Introducere* în care afirmă că, pentru prima dată, la noi, apare un „*corpus*" al cronicilor scrise, în stihuri, de autori „în majoritatea cazurilor anonimi ieşiţi din rîndurile cărturarilor din tîrguri şi oraşe".

Cele 22 texte de cronici rimate, studiate temeinic pe baza unor manuscrise păstrate în diferite biblioteci, sînt „Stihuri politiceşti" sau creaţii care oglindesc ideile şi sentimentele autorilor, cum şi ale claselor sociale din care fac ei parte, în legătură cu diferite momente din istoria poporului nostru.

Din lipsa unor date precise privind timpul şi autenticitatea acestor cronici şi povestiri versificate, autorul studiului le-a orînduit în volum în ordinea cronologică a evenimentelor la care se referă şi nu în ordinea alcătuirii acestora.

Menţionînd că aceste cronici, în cele mai multe cazuri, au fost alcătuite sub impresia evenimentelor, că au o oarecare importanţă pentru istoria poporului nostru, în sfîrşit, că sînt sugestive, profesorul D. Simonescu le difineşte ca „prezentări analistice, în versuri, a evenimentelor, fără preocuparea, din partea autorilor, de a le explica adînc şi complet".

Cronica în versuri este cunoscută aproape în toate ţările europene; s-ar putea admite că autorii români ai cronicilor şi povestirilor versificate cunoşteau astfel de producţiuni literare. Cele mai multe din ele, fiind importante pentru literatura şi istoria poporului nostru, au

fost studiate şi editate dar, de cele mai multe ori, nesistematic.

Cu preocuparea de a stabili condiţiile vieţii materiaie, sociale şi politice care explică apariţia acestor cronici, într-un cuvînt, de a desluşi conţinutul lor tematic, autorul studiului le împarte în 6 grupe: a) *Cronici care povestesc despre uciderea unor mari feudali,* din care se desprinde „forma de protest" şi tradiţia de „satiră antifeudală a autorilor": b) *Cronici şi povestiri care prezintă episoade din războiul ruso-austro-turcesc din secolul al XVIII-lea purtat în Moldova şi Ţara Românească;* aceste cronici reflectă, într-o oarecare măsură, năzuinţa ţărilor române spre independenţă naţională, spre libertate şi democraţie; c) *Povestiri satirice* îndreptate împotriva unor aspecte nefireşti ale orînduirii feudale; d) *Povestiri ce tratează despre mazilirea domnului Moruzi,* alcătuite cu tendinţă panegirică „de pe poziţia clasei dominante, de vreun admirator şi devotat al domnitorului"; e) *Versuri istorice şi ocazionale* a căror teme sînt fie „figuri de domni din trecutul Moldovei" (Dosoftei — cronologia), fie „întîmplări din viaţa familiei domnitorului", fie referiri „la latinitatea limbii şi poporului român"; f) *Cronica polemică* în care sînt oglindite aspecte ale vieţii bisericeşti din Transilvania secolului al XVIII-lea, îndeosebi, ale „luptei confesionale a „neuniţilor" cu fruntaşii „uniţi" de la Blaj, acuzaţi că au persecutat pe ortodocşi".

Privite în ansamblu, cronicile şi povestirile versificate din secolul al XVII-lea dezvăluie, îndeosebi, patriotismul autorilor iar cele din secolul al XVIII-lea, concepţia autorilor despre stat, atitudinea lor critică faţă de stările economico-sociale, lupta de clasă, protestul împotriva stăpînirii otomane, dorinţa de eliberare etc.

În legătură cu paternitatea povestirilor istorice rimate şi cu timpul cînd au fost ele scrise, spre deosebire de alţi cercetători, mai cu seamă de N. A. Ursu care crede că toate cronicile din secolul al XVIII-lea provin de la doi autori, D. Simonescu susţine că au existat mai mulţi autori dar povestirile „au circulat şi s-au influenţat reciproc, ceea ce explică şi asemănările dintre ele".

Deşi în colecţia, *Cronicile medievale ale României,* în care a apărut studiul prof. D. Simonescu nu intră studierea operelor editate şi sub aspectul formei literare în care ele sînt redactate, totuşi autorul adaugă „cîteva consideraţii asupra valorii literare a cronicilor româneşti". D-sa menţionează că „măsura şi ritmul versurilor, în general", sînt „împrumutate din poezia populară". In multe din aceste cronici aflăm „imagini artistice", naraţiuni fermecătoare, tablouri care au culoare, caractere ale personajelor înfăţişate cu profunzime etc. Autorii cronicilor nu folosesc *strofa* ci redau versurile în şir: în privinţa *măsurii* unele versuri sînt lungi iar altele scurte: din punct de vedere *prozodic* şi al *ritmului,* cronicile sînt poliforme; sub aspectul *rimei* se constată versuri succesive fără rimă şi monorime.

Interesanta *introducere* semnată de D. Simonescu se încheie cu unele consideraţii referitoare la tehnica întocmirii acestor compoziţii şi la limba folosită de autori.

Textul fiecărei cronici rimate este precedat de un studiu introductiv referitor la cuprins, la manuscrisele cunoscute, la intervenţiile copiştilor, la valoarea sa documentară etc. Iată cele 22 de cronici rimate studiate şi editate în volum de prof. D. Simonescu: *Versurile lui Miron Costin despre originea romană a românilor, Poveste de jale asupa uciderii postelnicului Constantin Cantacuzino* (20 decembrie 1663), *Dosoftei, mitropolitul Moldovei, Cronologia domnilor Moldovei, Uciderea lui Constantin Brîncoveanu* (15 august 1714). *Cronica mănăstirii Silvaşului* (Haţeg 1762), *Cronica uciderii spătarului Iordache Stavarache* (1765), *Cronica Hotinului* (1769), *Pătimirea Galaţilor* (1769), *Răzmeriţa la intrarea ruşilor în Bucureşti* (1769), *Rumeanţev în luptele dintre ruşi şi turci* (1769-1772), *Istoria ce au scos slugile domnilor şi boierilor* (1773-1774), *Uciderea lui Grigore Ghica* (1 octombrie 1777), *Stihuri asupra pieirii Vornicului Manolachi Bogdan şi a spătarului Ioan Cuza* (18 august 1778), *Fuga lui Constantin şi Dimitrie, fiii lui Alexandru Ipsilanti* (16 decembrie 1781), *Cronicile despre domnia lui Nicolae Mavrogheni* (1786-1789), A. *„Cronica anonimă" despre domnia lui Mavrogheni;* B. *Pitarul Hristache, Istoria faptelor lui Mavrogheni Vodă şi a răzmeriţei din timpul lui, pe la*

1790, Infrîngerea generalului Horváth (1788), *Moartea cneazului Potemkin* (5 octombrie 1791), *Mazilirea lui Alexandru Moruzi din domnia Ţării Româneşti* (20 august 1796), *Uciderea lui Constantin Hangerli Vodă* (18 februarie 1799), *Ceartă între negustorii din Botoşani şi cei din Iaşi* (1802), *Mazilirea lui Alexandru Moruzi din domnia Moldovei*" (august 1806).

Studiul şi ediţia critică a cronicilor şi povestirilor rimate pun, şi cu acest prilej, în lumină, meticulozitatea şi competenţa ştiinţifică a autorului.

Lucrarea interesează mai mult pe specialişti şi pe cercetătorii trecutului naţional, dar poate fi utilă şi cititorului obişnuit. Preotul care va zăbovi în faţa paginilor ei va readuce în cunoştiinţa sa fapte din trecutul zbuciumat al poporului nostru cum şi unele aspecte din viaţa bisericească a românilor.

Pr. SCARLAT PORCESCU

Gheorghe Curinschi, **MONUMENTELE DE ARHITECTURĂ DIN IAŞI.** Editura Meridiane, Bucureşti, 1967, pag. 127 cu 63 ilustraţii + 21 planuri.

Studiul se împarte în patru părţi. În prima parte intitulată *Schiţa istorică a oraşului Iaşi* (pag. 5-17), se arată că această aşezare, la origine, s-a dezvoltat pe terasa inferioară a dealului Copou; populaţia băştinaşă avea preocupări agrare. Invazia tătarilor din 1241 a distrus aşezarea de la Iaşi. Prima menţiune documentară în legătură cu Iaşul este din timpul voievodului Alexandru cel Bun — 6 octombrie 1408; oraşul este menţionat ca punct de vamă. În secolul al XV-lea Iaşul cunoaşte o mare înflorire comercială, fiind nod de întîlnire a drumurilor comerciale. În secolele al XVI-lea şi al XVII-lea, Iaşul îşi va mări tezaurul său de artă şi arhitectură, iar în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea oraşul îşi va spori rolul său cultural şi ştiinţific.

În anii puterii populare, în Iaşi a fost creată o vastă zona industrială; tot acum s-au construit zeci de clădiri pentru institute de învăţămînt superior; Iaşul a devenit astfel oraş industrial şi centru universitar.

Autorul încheie această parte afirmînd că „monumentele oraşului Iaşi, de mare valoare, ca unicate, prin numărul lor şi modul lor de grupare, fac din el nu numai un oraş înzestrat cu multe monumente, ci îi conferă o calitate nouă, aceea de *oraş monument*.

Arhitectul Dr. G. Curinschi clasifică toate monumentele bisericeşti din Moldova, de la sfîrşitul secolului al XVI-lea pînă la începutul secolului al XIX-lea, în şase grupuri tipologice: 1. grupul bisericii Galata; 2. grupul bisericii Aroneanu; 3. grupul bisericii Dragomirna: 4. grupul bisericii Golia; 5. grupul bisericilor cu clopotniţe ridicate deasupra pridvorului, şi 6. grupul bisericilor aparţinînd clasicismului.

În cadrul acestei clasificări, autorul descrie sumar şi valorifică monumentele de arhitectură ale Iaşului.

Partea a doua, *Monumentele epocii medievale* (p. 18-44) este subdivizată în 3 capitole: I. *Arhitectura vremii lui Ştefan cel Mare* (p. 18-22). În acest capitol se afirmă că a doua jumătate a secolului al XV-lea a constituit în Moldova o perioadă de înflorire a arhitecturii feudale monumentale şi, în genere, a artei şi culturii medievale. Două tipuri arhitecturale au înrîurit dezvoltarea artei moldoveneşti: cel bazilical, reprezentat prin biserica Sf. Nicolae din Rădăuţi, şi cel de plan trilobat, cu turlă deasupra naosului, reprezentat prin bisericile lui Ştefan cel Mare.

Biserica Sf. Nicolae Domnesc din Iaşi face parte din categoria bisericilor de plan trilobat.

II. *Arhitectura dezvoltată de la stîrşitul secolului al XVI-lea pînă la sfîrşitul secolului al XVII-lea* (p. 22-44). În acest capitol autorul arată că o nouă etapă în procesul de dezvoltare a arhitecturii feudale în Moldova este inaugurată de biserica Galata. Această biserică, zidită către sfîrşitul secolului al XVI-lea, reprezintă o cotitură în arhitectura moldovenească. La acest edificiu bisericesc sînt vădite: plastica decorativă moldovenească dezvoltată pînă la ea, cele două turle preluate din arhitectura munteneasca şi unele elemente gotice preluate din Transilvania. Arhitectul Curinschi afirmă că biserica Galata apare ca un monument de sinteză a arhitecturii premergătoare

din cele trei ţări române (p. 23).

În continuare, studiul se ocupă de arhitectura bisericii Aroneanu, înălţată din anul 1594. Biserica este o clădire de plan trilobat moldovenesc, dar aduce elemente muntenești: brîul şi pridvorul deschis, mult deosebit de pridvorul deschis apărut înainte la Humor şi Moldoviţa.

Biserica Trei Ierarhi, care din punct de vedere tipologic derivă din Galata, desăvîrşeşte sinteza între arhitectura moldovenească şi cea muntenească. Paramentul acestei biserici este în întregime decorat cu sculpturi în piatră; el reprezintă o culme în arhitectura moldovenească. Deşi în decoraţia de la Trei Ierarhi apar unele motive orientale, totuşi, întregul monument are un pronunţat caracter autohton.

Arhitectura Goliei se înscrie în fondul tradiţional şi în tendinţa de a atinge dezvoltarea stilistică a arhitecturii europene. Tipul de boltire al Goliei va fi elementul esenţial nou pe care se vor ridica arcele în acoladă etajate. Asimilarea elementelor decorative de la această biserică în fondul tradiţiilor autohtone fac din Golia unul dintre monumentele cele mai valoroase ale arhitecturii românești, conchide autorul.

Capitolul se încheie cu descrierea bisericii mănăstirii Cetăţuia, bisericii Curelari şi bisericii Sf. Ioan Zlataust.

III. *Arhitectura dezvoltată în secolul al XVIII-lea* (p. 41-44). Autorul studiului arată în cel de al treilea capitol că biserica Sf. Teodori din Iaşi aparţine tipului bisericilor cu clopotniţe ridicate deasupra pridvorului. Interesant la acest monument este tratarea decorativă a exteriorului. Un alt monument reprezentativ în tratarea decorativă a exteriorului este şi biserica Sf. Gheorghe, cunoscută în Iaşi sub numele de vechea Mitropolie.

În partea a treia a studiului: *Monumentele epocii* moderne (p. 45-54), la capitolul Arhitectura clasicismului din prima jumătate a secolului al XIX-lea, sînt descrise biserica rotundă din Leţcani, biserica Sf. Haralambie, biserica Sfîntul Spiridon şi biserica Frumoasa.

Principiile clasicismului din prima jumătate a secolului al XIX-lea influenţează pe lîngă arhitectura bisericească şi arhitectura civilă. Autorul distinge în arhitectura civilă trei tipuri: Primul tip păstrează reminiscenţe ale compoziţiei locuinţei tradiţionale românești, cristalizată în arhitectura populară. Planul are la mijloc tinda şi cîte două încăperi situate de o parte şi de alta. Tipul acesta este ilustrat de casa lui Ion Cantacuzino, din anul 1860 sediul vechii universităţi. Al doilea tip este vădit de acea casă a cărei încăpere principală îşi schimbă poziţia, ieşind cu dimensiunea ei cea mai mare în faţada clădirii. Fosta casă a lui Alecu Balş clădită prin anul 1815, azi sediul Conservatorului, ilustrează al doilea tip de locuinţă. Al treilea tip de casă se caracterizează printr-un plan compus din trei corpuri aşezate în formă de U. Palatul lui Mihail Sturza, care mai tîrziu a fost sediul Seminarului Veniamin, pune în lumină acest tip.

În capitolul: *Arhitectura curentului romanic*, de la mijlocul secolului al XIX-lea, se arată că şi în ţara noastră, ca şi în alte ţări, s-au preluat necritic elemente din arhitectura stilului gotic. Acest stil este reprezentat prin cazarma de la Copou.

Ultimul capitol în legătură cu monumentele epocii moderne îl reprezintă *Arhitectura eclectică de la sfîrşitul secolului al XIX-lea*. Principalele monumente ieşene ale curentului eclectic sînt Catedrala Mitropolitană, Teatrul Naţional, Universitatea şi Palatul Culturii.

Studiul se încheie cu un scurt itinerar al monumentelor ieşene (p. 55-58) şi cu un glosar util (p. 59-61). În glosar se întîlnesc neologisme preţioase, ca *elansat* (p. 21), *tramă majoră* (p. 36), *adosat* (p. 44) etc., care n-au fost explicate.

Scris pentru marele public, studiul umple un gol de mult simţit în literatura de specialitate şi de istorie bisericească.

Preot PAUL MIHAIL

Radu Popa, **CÎTEVA OBSERVAŢII ASUPRA MĂNĂSTIRII GOLIA DIN IAŞI**, în Studii şi cercetări de Istoria artei, seria artă plastică. Editura Academiei Republicii Socialiste România, tomul 13,2, pag. 253-257-1966.

La sfîrşitul primului pătrar al anului 1966 a apărut în librării,

monografia „Mănăstirea Golia", scrisă de Radu Popa.

Nu după mult timp, a apărut acest articol semnat de același autor pentru ca să pună în lumină cîteva probleme neelucidate în monografia monumentului Golia.

La început, autorul se ocupă succint de importanța arhitecturală a monumentului Golia între monumentele moldovenești. El subliniază faptul că fațadele bisericii sînt decorate cu motive ale Renașterii tîrzii.

Prin aceasta, Mănăstirea Golia a servit ulterior ca model de inspirație pentru multe ctitorii din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Biserica Logofătului Golia a fost zidită în timpul lui Alexandru Lăpușneanu (1563-1568), mai sigur în 1564.

In legătură cu turnul-clopotniță și zidul de incintă, autorul infirmă părerea unor cercetători care îl atribuiau logofătului Golia, alăturîndu-se altor istorici care cred că turnul este ctitoria Domnitorului Ieremia Movilă.

A doua problemă pusă de autor este aceasta: Vasile Lupu cînd a reconstruit biserica în 1650 (respectiv Ștefăniță Lupu 1760) a mai folosit din zidurile ctitoriei lui Ioan Golia? Autorul crede că Domnitorul Vasile Lupu nu a folosit aproape nimic din biserica sec. al. XVI-lea, pentru că era mai mică atît ca lungime cît și ca lățime.

Rînd pe rînd, autorul analizează argumentele celor ce susțin părerea că avem și azi detalii din secolul al XVI-lea. Ușoara curbură a pereților dintre pronaos și naos nu reprezintă vechiul altar, cum se crede. Faptul că această curbură a pereților este spre exterior și nu spre interior, ca la altar, denotă o modificare a planurilor adoptate inițial.

Prezența unor frize de pictură veche în pronaos, reprezentînd apostoli și profeți, nu dovedește — spune Radu Popa — urmele bisericuței vechi. El crede că picturile datează de la Vasile Lupu, deoarece sînt prea mari pentru bisericuța logofătului Golia. Fragmentul de pictură, însă, din pridvor — stînga — reprezentînd pe Sf. Dimitrie călare, ieșit la iveală prin îndepărtarea picturii suprapuse în secolul al XIX-lea, a scos la iveală mai multe grafite, fapt ce a întărit ideea că, totuși, Vasile Lupu a folosit parte din zidurile sec. XVI.

Interesantă este observația în legătură cu împărțirea spațiului interior al monumentului; ar rezulta că în plan apare și o încăpere a mormintelor, marcată de arcade, stîlpi și două calote sferice.

Ultima problemă asupra căreia se mai fac observații este originalitatea cafasului. Paul de Alep îl atestă ca „parte rezervată femeilor". Pe baza unor observații de ordin tehnic, autorul crede că a fost construit în secolele XVIII-XIX și nu în secolul XVII — cum cred unii istorici.

În încheiere, punem o întrebare: De ce Ieremia Movilă este pictat în tabloul votiv ținînd o casă pe mîini, și nu este pictat turnul al cărui ctitor a fost, după cum reiese din lucrarea de față?

În legătură cu ceea ce a rămas în actuala biserică din cea veche, mulți cercetători, în urma vizitării monumentului Golia, afirmă, fără rezerve, că frizele de pictură din pronaos cu Sf. Părinți (și nu cu apostoli și prooroci) datează de la sfîrșitul secolului al XVI-lea.

Fragmentul de pictură cu grafitul din 1594 și 1614 prezintă aceeași compoziție de culori ca cea din pronaos; aceste picturi sînt apropiate mult de compozițiile de la bisericile din Nordul Moldovei ce aparțin sec. XVI.

În orice caz, lucrarea publicată de Radu Popa contribuie la o mai bună cunoaștere a monumentului ieșean.

Pr. N. STOIAN

Cronica bisericească

A. ARHIEPISCOPIA IAȘILOR

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA SEPTEMBRIE 1967

În Arhiepiscopia Iașilor, conferințele preoțești, rînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru luna septembrie a. c., au avut loc în zilele de 19, 20, 21 și 22 ale acestei luni, după cum urmează:

19 septembrie 1967: Iași, Săveni, Fălticeni; 20 septembrie: Pașcani, Botoșani, Vatra Dornei, Rădăuți; 21 septembrie: Dorohoi, Cîmpulung, Tg. Neamț; 22 septembrie: Hîrlău, Suceava, Gura Humorului, Piatra Neamț.

Tema aprobată de Sfîntul Sinod pentru aceste conferințe a fost: «*450 de ani de la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș*».

Înainte de începerea conferințelor, la fiecare protopopiat s-a săvîrșit, după rînduiala bisericească, obișnuitul Te-Deum, după care preoții au trecut în sălile de conferințe unde s-au constituit birourile.

În cuvîntările pe care le-au rostit la deschiderea conferințelor, delegații Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin s-au referit la unele fapte și evenimente bisericești mai însemnate din țara noastră și de peste hotare: Sesiunea Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, care a avut loc la București (5-10 martie 1967) la care Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și P. C. Pr. Prof. Ioan Coman; lucrările Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace de la Varșovia (9-11 mai 1967) și Zagorsk (29 iunie—1 iulie 1967); Sesiunea de lucru a Comisiei ecumenice a Conferinței Creștine pentru Pace care a avut loc la Taisé (Franța) (16-19 mai 1967): Conferința «*Dreptatea internațională și reconcilierea*», care a avut loc la Bossey (30 iulie 1967); Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, de la Heracleon, în insula Creta (15-25 august 1967), la care a luat parte și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, membru în Comitetul Central.

Ei au amintit, în cuvîntările lor, și de alte manifestări intercreștine: A XIII-a Adunare Generală a Bisericii Evanghelice din Germania care a avut loc la Hanovra (21-25 iunie 1967), la care a luat parte și Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin; Comemorarea a 450 de ani de la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș (15 august 1967); Vizitele unor reprezentanți ai Bisericii episcopaliene din America și ai unor Biserici Ortodoxe surori; Comemorarea a 50 de ani de la luptele de la Mărăști, Oituz și Mărășești (1917-1967) — cu care prilej au avut loc mari serbări la monumentul eroilor neamului de la Mărășești.

Conferințele preoțești din luna septembrie au fost prezidate de următorii delegați ai Înalt Prea Sfințitului Mitropolit: P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș — vicar — la protopopiatele: Vatra Dornei, Cîmpulung și Gura Humorului; P. C. Pr. D. Hadîrcă — consilier administrativ — la protopopiatul Hîrlău; P. C. Pr. Scarlat Porcescu — consilier administrativ — la protopopiatele: Iași, Rădăuți, Tîrgu Neamț și Piatra Neamț; P. C. Pr. T. Irimia — consilier administrativ — la protopopiatele: Săveni, Pașcani și Suceava; P. C. Pr. Th. Bodnar — inspector bisericesc — la protopopiatele: Fălticeni, Botoșani, Dorohoi.

Lucrările cu tema: «*450 de ani de la sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș*» au fost susținute de următorii preoți: P. C. Pr. Gh. Ciucă-Iași; P. C. Pr. M. Panaitescu-Hîrlău; P. C. Pr. C. Enache-Pașcani; P. C. Pr. Al. Puiu-Botoșani; P. C. Pr. V. Suciu-Suceava; P. C. Pr. V. Anghelea-Dorohoi; P. C. Pr. L. Dănilă-Săveni; P. C. Pr. Th. Moroșanu-Fălticeni; P. C. Pr. I. Breabăn-Cîmpulung; P. C. Pr. St. Corlățan-Gura Humorului;

P. C. Pr. D. Isopescu-Rădăuţi; P. C. Pr. A. Mrejeru-Vatra Dornei; P. C. Pr. Gh. Gavrilescu-Tg. Neamţ; P. C. Pr. Gh. Teofănescu-Piatra Neamţ.

După expunerea lucrărilor, în cadrul discuţiilor care au urmat, s-au scos în evidenţă unele date şi momente în legătură cu înfiinţarea Mănăstirii Curtea de Argeş şi cu tîrnosirea bisericii Curtea de Argeş, care a constituit un prilej fericit de afirmare a unităţii Ortodoxiei. S-au subliniat apoi unele aspecte privind arhitectura acestei biserici şi unele momente mai însemnate din evoluţia ei istorică. S-a arătat, în sfîrşit, că Mănăstirea Curtea de Argeş a fost un aşezămînt de activitate culturală şi de pregătire a clerului ortodox român.

S-a arătat, de asemenea, că în vremea noastră Mănăstirea Curtea de Argeş a devenit stavropighie patriarhală (1951), sediu al unei şcoli de cîntăreţi bisericeşti (1951-1957), sediu al cursurilor de îndrumare misionară începînd din anul 1957, Casă de odihnă sub îngrijirea Casei de Pensii a Salariaţilor B. O. R. şi, fără îndoială, unul din cele mai căutate obiective turistice din ţara noastră.

În concluzie, participanţii la discuţii s-au referit la îndatorirea tuturor slujitorilor de altare de a păstra monumentele istorice bisericeşti în cît mai bune condiţiuni.

În partea a doua a conferinţelor, preoţii rînduiţi au citit rapoarte care oglindesc activitatea pastorală desfăşurată în mijlocul credincioşilor lor. Din aceste rapoarte s-a putut desprinde stăruinţa pe care o depun slujitorii sfintelor altare pentru sprijinirea tuturor planurilor şi acţiunilor gospodăreşti locale şi de stat.

Delegaţii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin au făcut, în continuare, sugestii şi au dat îndrumări preoţilor în legătură cu îndatoririle lor patriotice şi cu îndatoririle privind înfrăţirea în muncă.

Ei au amintit slujitorilor de altare că au îndatorirea de a fi pilde grăitoare pentru credincioşii lor prin evlavie, dragoste de patrie şi hărnicie neîmputinată.

Diac. T. M.

DESCHIDEREA ANULUI ŞCOLAR 1967-1968 LA ŞCOALA DE CÎNTĂREŢI BISERICEŞTI ŞI SEMINARUL TEOLOGIC DIN MĂNĂSTIREA NEAMŢ

Pentru Şcoala de Cîntăreţi şi Seminarul Teologic de la Mănăstirea Neamţ ziua de 15 septembrie a fost o zi sărbătorească deoarece atunci a avut loc solemnitatea deschiderii cursurilor noului an şcolar 1967-1968.

La orele 10, în prezenţa corpului didactic şi al elevilor s-a săvîrşit, în paraclisul seminarului, de către P. C. Pr. spiritual C. Bobric şi P. C. diacon profesor Ioan Ivan slujba sfinţirii apei şi Te-Deumul, după care s-a cîntat obişnuitul polihroniu pentru întîistătătorii Bisericii Moldovene, pentru conducătorii Patriei noastre şi pentru profesorii, elevii şi ostenitorii de la Seminarul teologic şi Şcoala de cîntăreţi bisericeşti.

În continuare, în sala de festivităţi a şcolii s-au rostit cuvîntări şi s-au interpretat bucăţi muzicale.

La festivitate au participat P. C. Consilier Scarlat Porcescu delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, Domnul Inspector general Sorin Iuliu din Departamentul Cultelor, Domnul Împuternicit pentru regiunea Bacău, I. Savin, Domnul Împuternicit T. Scutaru, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu stareţul Mănăstirii Neamţ, corpul profesoral, elevi şi părinţi ai acestora.

Corul condus de P. C. Prof. C. Sîrbu a intonat imnul *Republică măreaţă vatră*, după care a luat cuvîntul P. C. director al Seminarului, Epifanie Norocel. Prea Cuvioşia Sa referindu-se la marele cărturar şi bărbat de stat M. Kogălniceanu, de la naşterea căruia s-au împlinit 150 de ani, a dat sfaturi şi îndrumări tineretului şcolar de a cinsti şi iubi cu neţărmurită dragoste patria.

A amintit apoi că alesul Mitropolit Veniamin Costachi, de la a cărui moarte s-au împlinit anul trecut 120 de ani, este un adevărat model pentru clericii şi viitorii clerici ortodocşi români.

Festivităţile ce au avut loc anul acesta cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la proclamarea independenţei de stat a României şi a 50 de ani de

la eroicele lupte de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz, cinstite cu prezenţa conducătorilor patriei noastre, au contribuit în mare măsură la întărirea sentimentelor patriotice.

Reproducînd mai multe texte biblice şi patristice în legătură cu patria, vorbitorul a cerut tuturor elevilor şi profesorilor să lucreze cu toată sîrguinţa pentru înflorirea ei.

Referindu-se la dotarea şi modernizarea localului Seminarului, P. C. director a arătat că elevii au ocazia de a învăţa în această şcoală modernă, renovată prin strădaniile şi directa purtare de grijă a I. P. S. Mitropolit Iustin şi a P. S. Episcop Partenie. Toţi elevii îşi vor arăta recunoştinţa lor prin hotărîrea de a munci cu hărnicie prin dezvoltarea înaltelor sentimente umane-creştine.

«Noul an de muncă — a spus P. C. Sa — îl începeţi alături de dascălii voştri; stimaţi-i aşa cum stimaţi pe părinţii voştri. Iubiţi poporul în mijlocul căruia trăiţi. Iubiţi patria noastră scumpă. Iubiţi Biserica noastră dreptmăritoare, arătaţi-vă urmaşi vrednici ai vrednicilor voştri înaintaşi».

În încheiere, vorbitorul a rugat, în numele corpului didactic şi a elevilor, pe P. C. Consilier să asigure pe I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi pe P. S. Partenie Episcopul Romanului şi Huşilor, de munca lor sîrguincioasă şi conştiincioasă, de îndeplinirea tuturor obligaţiilor şcolare.

De asemeni, P. C. Sa a rugat pe reprezentanţii Departamentului Cultelor să fie exponenţii profesorilor şi ai elevilor şcolii teologice de la Mănăstirea Neamţ, pe lîngă Domnul profesor Dumitru Dogaru, secretar general al Departamentului Cultelor, asigurîndu-l de devotamentul şi recunoştinţa lor faţă de conducerea Patriei noastre.

Luînd cuvîntul, P. C. Consilier Scarlat Porcescu, delegat al I. P. S. Mitropolit Iustin şi al P. S. Episcop Partenie, a spus printre altele: Sărbătoriţi astăzi alături de toţi elevii din ţară bucuria deschiderii cursurilor anului şcolar 1967-1968. Conducerea patriei noastre asigură condiţii din ce în ce mai bune pentru pregătirea cadrelor de mîine. Şcoli noi apar peste tot; elevii primesc în mod gratuit manuale şcolare: măsuri tot mai importante pentru o cît mai bună desfăşurare a procesului de învăţămînt cu toate formele sale de manifestare.

Biserica strămoşească acordă şi ea toată atenţia şcolilor teologice în care se pregătesc slujitorii de mîine. De la profesori şi de la elevi se aşteaptă o muncă susţinută în vederea rezultatelor bune. Vorbitorul aduce apoi întregului corp didactic, personalului administrativ şi elevilor binecuvîntările I. P. S. Mitropolit Iustin şi ale P. S. Episcop Partenie, care veghează cu grijă la buna gospodărire a acestei şcoli şi la buna desfăşurare a învăţămîntului.

Adresîndu-se elevilor le spune: «aveţi în faţă un nou an de muncă: siliţi-vă să înţelegeţi timpurile epocale pe care le trăim, strădaniile pentru pace în lume, pentru întărirea legăturilor frăţeşti, pentru omenie peste tot. Aceste preocupări ale lumii contemporane trebuie să fie o bogată sursă de îndrumare în eforturile făcute de elevi pentru pregătirea lor temeinică».

P. C. Consilier Scarlat Porcescu a mulţumit D-lor reprezentanţi ai Departamentului Cultelor pentru că au luat parte la această festivitate, cum şi P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Mănăstirii Neamţ, pentru sprijinul acordat seminarului din partea acestei vetre a ortodoxiei române.

Încheind, P. C. Sa a urat profesorilor şi elevilor putere de muncă şi roade îmbelşugate în cursul noului an şcolar. Festivitatea a luat stîrşit prin intonarea imnurilor: *Slavă întru cei de sus* şi *Trei culori*.

Pr. C. BOBRIC

REDESCHIDEREA BISERICII DIN PAROHIA CRISTEŞTI RAIONUL PAŞCANI

Satul Cristeşti din raionul Paşcani este o aşezare foarte veche. El este amintit prima dată într-un document de danie al voievodului Petru Muşat; la anul 1427, septembrie 14, Alexandru cel Bun întăreşte Mănăstirii Neamţ dania satelor «Cristianeşti şi Temeşeşti», de pe apa Moldovei.

Se poate afirma că şi biserica datează din acele vremuri.

Cert este însă faptul că la anul 1657, luna aprilie 16, Simion, fiul preotului Ion Tîrziul, face reparaţii radicale bisericii şi devine astfel ctitor al ei.

Datorită vechimii ei, şi mai cu seamă urgiei celui de al doilea război mondial (1944), biserica s-a şubrezit de tot.

În atmosfera de pace şi avînt constructiv instaurată în ţara noastră după cel de al doilea război mondial, cu sprijinul autorităţilor de stat, cu ajutorul acordat de Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, prin munca stăruitoare a credincioşilor din această parohie păstoriţi de P. C. Preot Ion Podaru, biserica a fost readusă în starea de odinioară, frumoasă, plină de strălucire, impunătoare.

În ziua de 3 septembrie 1967, răspunzînd dorinţei credincioşilor din parohia Cristeşti, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, însoţit de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei, şi de un sobor de preoţi şi diaconi a săvîrşit, mai întîi, slujba de sfinţire a bisericii, potrivit rînduielilor bisericeşti, apoi, pe un podium împodobit sărbătoreşte, în curtea împrejmuită cu zid de piatră, Înalt Prea Sfinţia Sa a săvîrşit, în continuare, dumnezeiasca liturghie. Răspunsurile la sfînta liturghie au fost date, rînd pe rînd, de cîntăreţii bisericeşti şi de o formaţie corală locală.

În cadrul sfintei slujbe, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a hirotonit în diacon pe licenţiatul în teologie Ion Sandu, numit preot la parohia Crăcăoani-Tg. Neamţ.

La sfîrşitul sfintei liturghii, P. C. Paroh Ion Podaru a rostit o scurtă cuvîntare în care a arătat unele date mai însemnate din istoria bisericii, insistînd asupra modului în care au decurs lucrările de reparaţii, în răstimpul celor trei ani de muncă stăruitoare.

În încheiere, el a mulţumit respectuos Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru însemnatele dotaţii acordate bisericii din Cristeşti şi pentru osteneala ce şi-a luat de a veni şi a sfinţi biserica pe care a vizitat-o de cîteva ori în timpul lucrărilor de reparaţii.

Vorbitorul a mulţumit apoi Sfintei Patriarhii şi Departamentului Cultelor pentru dotaţiile şi sprijinul acordat la restaurarea acestei vechi biserici, monument istoric, precum şi tuturor credincioşilor din parohia Cristeşti şi din alte sate care au contribuit cu dragoste la lucrările de refacere.

După aceasta, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, luînd cuvîntul, a rostit un părintesc şi cald cuvînt de învăţătură.

Ne găsim astăzi, a spus, între altele, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit, în jurul unei vechi biserici şi noi totodată. Prin ctitorii ei, biserica din parohia Cristeşti este veche; ea este legată de voievozi şi ierarhi, de călugări şi credincioşi. Ca şi alte biserici ea a fost, fără îndoială, izvor de mîngîiere şi binecuvîntare pentru credincioşii din această parohie.

Ea este însă şi o biserică nouă după lucrările mari de reparaţii ce s-au săvîrşit. Prin slujba la care aţi luat parte, ea a trecut din nou în rîndul locaşurilor sfinte de cult. Deşi este construită din materiale de construcţie obişnuite, ea se deosebeşte de oricare altă clădire prin harul sfinţitor care se revarsă prin ea, aşa cum se deosebeşte un om viu de unul lipsit de viaţă.

Amintindu-ne, astăzi, cu prilejul sfinţirii bisericii din parohia Cristeşti, de faptele măreţe ale moşilor şi strămoşilor noştri, să ne facem vrednici urmaşi ai lor în credinţă neştirbită, în înţelepciune şi hărnicie, rugîndu-ne împreună în această sfîntă şi dumnezeească biserică şi mulţumind lui Dumnezeu pentru viaţa îmbelşugată şi fericită pe care o trăim şi pentru tot ajutorul Său.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a arătat că în cadrul sfintei liturghii a hirotonit întru diacon un tînăr teolog; peste acest tînăr s-a pogorît Duhul Sfînt ca şi peste biserica ce s-a sfinţit astăzi. Duhul lui Dumnezeu a suflat numai asupra sfinţilor apostoli şi ei numai asupra unor oameni chemaţi să slujească în Biserică. Ca urmare a acestei rînduieli dumnezeieşti, Înalt Prea Sfinţitul a făcut un călduros îndemn tuturor credincioşilor şi cu deosebire celor ce s-au desprins de Biserică şi de aşezămintele ei tradiţionale ca să primească binecuvîntarea lui Dumnezeu numai de la cei ce au acest har prin succesiunea apostolică.

În încheiere, Înalt Prea Sfinţia Sa, arătînd că îi sînt cunoscute credinţa, evlavia şi sentimentele patriotice ale credincioşilor din parohia

Cristeşti, a amintit că aceste virtuţi sînt laturile luminoase ale sufletului românesc, care fac ca poporul nostru să fie cunoscut şi preţuit pretutindeni.

Împărtăşind credincioşilor arhiereşti binecuvîntări, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit a rugat pe milostivul Dumnezeu să reverse asupra tuturor darurile Sale cele bogate: pace, sănătate şi belşug, putere de muncă şi sentimente tot mai puternice de iubire a plaiurilor noastre atît de frumoase.

Darul lui Dumnezeu să fie cu voi cu toţi, Amin.

Cu aceasta, solemnitatea sfinţirii bisericii din parohia Cristeşti raionul Paşcani a luat sfîrşit. Credincioşii din această parohie nu vor uita niciodată această zi de toamnă frumoasă şi bogată — 3 septembrie 1967 — cînd s-a sfinţit biserica din satul lor.

Diac. T. M.

SĂRBĂTOAREA PREA CUVIOASEI PARASCHEVA LA IAŞI

14 octombrie 1967

În ziua de 14 octombrie a fiecărui an, dreptslăvitorii creştini prăznuiesc cu aleasă cinstire pe Prea Cuvioasa Parascheva, vlăstar vrednic al Ortodoxiei.

Darurile duhovniceşti ale Prea Cuvioasei, faptele ei minunate, viaţa ei fără prihană, sînt pentru toţi mărturisitorii credinţei ortodoxe o comoară preţioasă.

Vrednicia şi sîrguinţa ei pentru lucrarea cea izbăvitoare sînt cunoscute, îndeosebi, de dreptslăvitorii creştini din Bisericile Bulgară, Sîrbă şi Română. În chip cu totul deosebit, Prea Cuvioasa Parascheva este prăznuită de credincioşii ortodocşi din Moldova, colţ de ţară în care prea cinstitele ei moaşte sălăşluiesc de mai bine de trei veacuri.

Vasul cel de lut în care a vegheat duhul Prea Cuvioasei, a stat, rînd pe rînd, în Tracia, în Bulgaria, în Ţara Românească, în Serbia, în Constantinopol şi, în cele din urmă, în Iaşi, cetatea de scaun a Moldovei.

Însuşirile cele adînc grăitoare ale acestei fecioare înţelepte a Bisericii Mîntuitorului Hristos sînt oglindite în cuvinte ca acestea: «mărgăritar nepreţuit al vistieriei noastre», «temelia neclintită a creştinătăţii», «hrană duhovnicească», «alinarea relelor cugetări», «risipitoare de multe furtuni», «uşa mîntuirii», «locaşul statorniciei», «stea luminătoare», «leacul durerii», «smerenie înaltă», «făclie bisericească». Pentru toţi credincioşii care şi-au plecat genunchii cu evlavie şi cucernicie în faţa moaştelor ei, viaţa şi faptele Prea Cuvioasei au fost o carte pururea deschisă de îndrumare şi de zidire creştinească. Pentru cuvioşii monahi ea este chip al blîndeţii şi smereniei, pentru cucernicii credincioşi este îndemn la fapta cea bună, la lepădarea de tot răul, la viaţă curată. Podoabele sufletului ei şi vredniciile care i-au încununat viaţa au înălţat şi întărit duhovniceşte pe toţi cei care sînt învăluiţi de ispite şi de primejdii. În faţa prea cinstitelor ei moaşte, dreptslăvitorii creştini au aflat izvor neîmpuţinat de credinţă, de nădejde şi de dragoste.

Ca de obicei, şi anul acesta, dumnezeieştile slujbe din ziua praznicului Prea Cuvioasei Parascheva au fost săvîrşite de întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Moldova, de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, înconjurat de următorii preoţi şi diaconi: P. C. Al. Ionescu vicarul Arhiepiscopiei Bucureştilor, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, P. C. Arhim. Dionisie Velea şi P. C. Arhim. Adrian Hriţcu exarhii mănăstirilor din Arhiepiscopia Iaşilor, P. C. Arhim. Nestor Vornicescu stareţul mănăstirii Neamţ, P. C. Arhim. Iftimie Luca stareţul mănăstirii Sf. Ioan-Suceava, P. C. Arhim. Gherasim Cucoşel stareţul mănăstirii Putna, P. C. Protosinghel Epifanie Norocel directorul Seminarului teologic din mănăstirea Neamţ, P. C. diacon Evghenie Dascălu şi P. C. diacon Tiberiu Meleşcanu.

Vineri, 13 octombrie, seara, înainte de a intra în Catedrala mitropolitană pentru slujba vecerniei şi sfinţirea litiilor, Înalt Prea Sfinţitul Mi-

tropoliţ Iustin s-a închinat lîngă racla cu moaştele Prea Cuvioasei Parascheva, aşezată sub un baldachin în faţa sfîntului şi impunătorului locaş ieşan.

Sîmbătă, 14 octombrie, zi binecuvîntată de Dumnezeu cu soare şi căldură de toamnă, la orele 9,30, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a săvîrşit, înconjurat de acelaşi sobor de preoţi şi diaconi, sfînta şi dumnezeeasca Liturghie. Măreţia praznicului a fost sporită şi de hirotonia P. C. diacon Ioan Sava întru preot şi a tînărului Mihai Codău întru diacon.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a rostit în faţa credincioşilor un cuvînt de adîncă învăţătură duhovnicească.

Referindu-se la unele fapte pilduitoare pentru toţi creştinii săvîrşite de Prea Cuvioasa Parascheva şi la unele aspecte ale vieţii pămînteşti, arhipăstorul Moldovei ortodoxe a amintit că, de aproape opt veacuri, mărturisitorii credinţei ortodoxe, întocmai ca fiii unei familii, au înconjurat cu dragoste fierbinte şi cu simţăminte de evlavie moaştele Prea Cuvioasei învăţînd de la acest scump odor al Bisericii dreptmăritoare ce este smerenia, blîndeţea, bunătatea şi omenia.

Viaţa Prea Cuvioasei Parascheva, a continuat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, este pentru fiecare fiu al Bisericii creştine un izvor nesecat de învăţături mult folositoare, un îndemn la evlavie, la dragoste faţă de semeni şi la fapte bineplăcute lui Dumnezeu. Prin rîvnă pentru tot ce este bun şi folositor sufletului, prin rugăciunea ei stăruitoare, prin legătura tainică cu Dumnezeu, părintele luminilor, ea a dobîndit viaţa cea fără de moarte.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a amintit că prin osîrdia voievodului Vasile Lupu, moaştele Prea Cuvioasei Parascheva sălăşluiesc în Iaşi, străvechiul oraş al Moldovei. Aducerea moaştelor şi aşezarea lor în minunata biserică Trei Ierarhi din Iaşi, ctitorită de acest slăvit domnitor, alături de alte înfăptuiri importante din acea vreme, — întemeierea unei tipografii în care s-au tipărit cele dintîi cărţi în Moldova, înfiinţarea unui colegiu pentru tineretul studios, aprobarea Mărturisirii Ortodoxe, alcătuită de Mitropolitul Kievului, Petru Movilă, la Sinodul din anul 1642 de la Iaşi, sprijinirea centrelor ortodoxe din răsărit ş. a. — se înscrie ca o realizare care pune în lumină ideile şi sentimentele religioase ale acestui voievod.

Slujitorii şi dreptcredincioşii moldoveni înalţă, necontenit, de atunci, rugăciuni lîngă racla cu moaştele Prea Cuvioasei pentru înmulţirea dragostei în lume, pentru statornicirea dreptăţii, pentru pace şi bunăînţelegere între oameni şi popoare, pentru belşug şi bunăstare, pentru sănătate netulburată, pentru revărsarea harului dumnezeiesc asupra tuturor, pentru păstrarea neştirbită a credinţei şi predaniilor strămoşeşti, pentru mîntuire veşnică.

Încheind cuvîntarea sa, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a îndemnat părinteşte pe toţi cei care au luat parte la Sfînta Liturghie, săvîrşită cu prilejul praznicului Prea Cuvioasei Parascheva, să fie înflăcăraţi de înalta idee a binelui în toată lumea. «Un adevărat credincios, a adăugat Înalt Prea Sfinţitul, are îndatorirea de a stărui în rugăciune, de a păzi aşezămintele şi rînduielile statornicite de Biserică, de a asculta şi împlini sfaturile şi poruncile mai marilor săi, de a înfăptui ceea ce este bun pentru el însuşi şi pentru semenii săi, de a lucra cu toată hotărîrea pentru împăcarea sa cu Dumnezeu. Credinciosul care înfăptuieşte tot ceea ce propovăduieşte Biserica este un fiu al ascultării, un slujitor al binelui, un lucrător care nu-şi îngroapă talanţii, un vlăstar vrednic al poporului din care face parte şi, în acelaşi timp, un vas ales al Bisericii dreptmăritoare.

«Plecîndu-ne cu smerenie în faţa moaştelor Prea Cuvioasei, a încheiat Înalt Prea Sfinţitul, să ne amintim de evlavia ei adîncă, de faptele ei minunate, să privim la viaţa ei sfîntă şi s-o cinstim urmîndu-i credinţa».

Praznicul Prea Cuvioasei Parascheva s-a încheiat, la Catedrala mitropolitană din Iaşi, prin slujba Paraclisului ei.

Toţi cei care au luat parte la slujbele săvîrşite cu prilejul acestui popas şi au ascultat cuvîntul de îndrumare şi de zidire rostit de Arhipăstorul lor, au plecat întrarmaţi duhovniceşte cu hotărîrea de a săvîrşi numai ceea ce este bun, drept şi frumos pentru ei şi pentru semenii lor.

Pr. SC. P.

STUDENȚI TEOLOGI DIN SIBIU ÎN EXCURSIE DE STUDII ÎN MOLDOVA

În dorința de a adînci cunoștințele dobîndite la cursurile de Istoria Bisericii Române și de Istoria Artei Creștine, studenții Institutului Teologic Universitar din Sibiu au organizat aproape an de an, excursii de studii în diferite regiuni ale țării. Cu prilejul acestor excursii, ei au cunoscut nu numai diferite monumente de artă bisericească, ci și frumusețile naturale ale scumpei noastre Patrii, precum și mărețele realizări ale României Socialiste.

La sfîrșitul acestui an școlar, un număr de 40 de studenți, conduși de asistentul Mircea Păcurariu, au făcut o astfel de excursie la mănăstirile din nordul Moldovei. Excursia s-a desfășurat în zilele de 30 iunie — 7 iulie a. c., după următorul itinerar: Sibiu-Sighișoara-Tg. Mureș-Sovata-Gheorghieni-Lacul Roșu-Bicaz-Piatra Neamț-Tîrgu Neamț-Roman-Iași-Suceava-Rădăuți-Cîmpulung-Vatra Dornei-Bistrița-Dej-Cluj-Alba Iulia-Sibiu. Pe lîngă localitățile amintite aici, studenții sibieni au mai avut prilejul de a vedea locuri pitorești din țară (Cheile Bicazului, Cheile Turzii etc.), diferite realizări ale regimului nostru socialist (Hidrocentrala și lacul de acumulare de la Bicaz, noile construcții de locuințe din Iași și Suceava etc.), instituții de cultură (Palatul culturii și biblioteca Teleki din Tg. Mureș, Muzeul arheologic din Piatra Neamț, Palatul culturii din Iași), case memoriale (Mihail Sadoveanu de la Mănăstirea Neamț, Ion Creangă de la Humulești și Iași, Vasile Alecsandri de la Mircești), cetăți medievale (Sighișoara, Neamț și Suceava). În calitatea lor de studenți teologi, ei au cercetat și cîteva biserici de mir (Sighișoara, Tg. Mureș, Sovata, Piatra Neamț, Vînători-Tg. Neamț, Rădăuți, Catedrala episcopală din Cluj, Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia), seminariile teologice de la Mănăstirea Neamț și Cluj, precum și unele locașuri de închinare ale altor confesiuni (mănăstirea armenească Zamca din Suceava, catedralele romano-catolice din Cluj și Alba Iulia).

Mai presus de toate, și de un interes deosebit pentru ei, au fost bisericile din Moldova, precum și colecțiile de artă bisericească organizate în incinta lor. Astfel, au fost vizitate: biserica Sf. Ioan din Piatra Neamț, Catedrala episcopală din Roman, Catedrala mitropolitană din Iași, bisericile Sf. Gheorghe, Trei Ierarhi, Sf. Nicolae Domnesc, Golia, Sf. Sava, mănăstirile Cetățuia și Galata, toate din Iași, biserica din Lețcani-Iași, biserica Mirăuți din Suceava, mănăstirile Sf. Ioan din Suceava, Dragomirna, Sucevița, Putna, Bogdana din Rădăuți și biserica Voroneț. S-au vizitat, de asemenea, și colecțiile de obiecte bisericești de la mănăstirile: Bistrița, Varatec, Agapia, Secu, Neamț, Trei Ierarhi, Cetățuia, Dragomirna, Putna și Sucevița.

Peste tot, ghizii au dat studenților informații bogate asupra monumentelor vizitate și asupra exponatelor din colecțiile de artă bisericească. Studenții s-au bucurat de o caldă primire pretutindeni.

Cuvîntul de aleasă și caldă recunoștință al studenților de la Sibiu se îndreaptă către Întîistătătorul Bisericii moldovene, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, care le-a acordat binecuvîntarea arhierească pentru vizitarea monumentelor de artă bisericească amintite mai sus, dînd și dispoziții de a fi găzduiți acolo unde au solicitat.

Excursia de studii a studenților teologi de la Sibiu a fost și un fericit prilej de a vedea ei înșiși grija permanentă a Statului nostru socialist față de aceste comori de artă și cultură a trecutului nostru pentru restaurarea cărora s-au cheltuit sute de milioane de lei.

În haina nouă pe care au îmbrăcat-o în ultimii ani, monumentele de artă ale Moldovei atrag, zi de zi, mii de vizitatori, veniți nu numai din toate colțurile patriei noastre, ci și din cele mai îndepărtate țări ale lumii; vizitatorii au fericitul prilej de a admira geniul artistic al marilor noștri înaintași.

MIRCEA PĂCURARIU

†

PREOTUL VASILE COSMA

In ziua de 14 august a. c., orele 10 a. m., a încetat din viaţă, în urma unei congestii cerebrale, preotul Vasile Cosma de la parohia Slobozia II, raionul Piatra Neamţ.

Născut la 15 august 1915 în comuna Filipeni, raionul Bacău, el rămîne la 2 ani orfan de tată, şi la 4 ani orfan de mamă; de aceea copilăria sa a fost lipsită de mîngîierea caldă a părinţilor.

După ce urmează şcoala primară în satul său natal, se înscrie la seminar, iar apoi la Facultatea de Teologie care l-a declarat licenţiat în anul 1942. La 30 august acelaşi an este hirotonit preot pe seama parohiei Slobozia II, unde a şi slujit pînă la moarte, timp de 25 ani.

Activitatea sa pastorală poartă amprenta conştiinţei sacerdotale, a demnităţii şi devotamentului cu care s-a dăruit Bisericii. Avînd o frumoasă pregătire teologică şi o inimă caldă, preotul Vasile Cosma s-a ostenit în cuvînt de învăţătură, în lucrarea pastorală şi gospodărească.

Prin moartea sa, credincioşii pierd un păstor blînd şi apropiat, sfătuitor cald şi devotat.

Slujba înmormîntării a avut loc joi 17 august a. c. orele 11,30 a. m., fiind oficiată de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Ioan Pricop.

In numele preoţilor din protopopiat, P. C. Protopop Ioan Pricop a rostit un necrolog, scoţînd în relief calităţile cu care a fost înzestrat defunctul preot şi ideile ce l-au însufleţit. Credincioşilor îndureraţi şi familiei îndoliate le transmite, în semn de pios omagiu, condoleanţe şi păreri de rău.

P. C. Pr. Gheorghe Vartolaş, în numele foştilor colegi de şcoală, a evocat cîteva momente din care s-a putut vedea dinstincţia sufletească a preotului Vasile Cosma.

A mai vorbit şi P. C. Pr. Vasile Doloiu, ostenitor la acelaşi altar cu decedatul.

Spre mormînt, în dangăte de clopote şi cînt de veşnică pomenire, sicriul cu rămăşiţele pămînteşti ale preotului Vasile Cosma a fost purtat pe braţe de epitropii şi consilierii parohiali.

In veci să-i fie pomenirea lui!

Protopop I. PRICOP

româneşti versificate (sec. XVII-XVIII), Edit. Acad. Republicii Socialiste România, Bucureşti 1967 *Pr. Scarlat Porcescu; Gh. Curinschi*, **Monumentele de arhitectură din Iaşi**, Bucureşti 1967 *(Pr. Paul Mihail)*; *Radu Popa*, **Cîteva observaţii asupra mănăstirii Golia din Iaşi**, Bucureşti 1966 *(Pr. N. Stoian)*.

ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1967 *(Diac. T. M.)*; **Deschiderea anului şcolar 1967—1968 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ** *(Pr. C. Bobric)*; **Redeschiderea bisericii din parohia Cristeşti, raionul Paşcani** *(Diac. T. M.)*; **Sărbătoarea Prea Cuvioasei Parascheva la Iaşi** (14 octombrie 1967) *(Pr. Sc. P.)*; **Studenţi teologi din Sibiu în excursie de studii în Moldova** *(M. Păcurariu)*; † **Preotul Vasile Cosma** *(Prot. I. Pricop)*.

42.420

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAȘILOR
ȘI A EPISCOPIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

ANUL XLIII, Nr. 7 — 8 IULIE — AUGUST 1967

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

ZIUA ELIBERĂRII ROMÂNIEI

23 August 1944 — 23 August 1967 . . . 453

NU ZĂDARNIC STRĂBUNII EROI AU LUPTAT

Cinste şi recunoştinţă eroilor de la Mărăşti, Oituz şi Mărăşeşti (1917 — 1967) 456
Sesiunea Marii Adunări Naţionale, (iulie 1967) — Libertate, dreptate, pace 459

ACTIVITĂŢI ECUMENICE

A XIII-a Conferinţă a Bisericii Evanghelice Germane (Hanovra, 21—25 iulie 1967) *I. C.* 463

STUDII

Pr. Prof. M. ŞESAN: **Teologia Ortodoxă în secolele XI—XIII** . . 467
Doctorand N. MAXIM: **Caracterul uranian al religiei geto-dacice** . 482
ECAT. NEGRUŢ-MUNTEANU: **Moşiile mănăstirilor din Moldova închinate locurilor sfinte, după o statistică alcătuită la 1848** . 497

450 DE ANI DE LA SFINŢIREA MĂNĂSTIRII CURTEA DE ARGEŞ

Arhitect ŞT. BALŞ: **Biserica Mănăstirii Argeş** . . . 505
Pr. Prof. I. ZUGRAV: **Un Evangheliar de la Neagoe Basarab la Mănăstirea Suceviţa** 510

CEEA CE EŞTI MAI CINSTITĂ DECÎT HERUVIMII...

Pr. Dr. SIMION RADU: **Maica Domnului — Maica durerii — Maica nădejdilor noastre** 518

MONUMENTE ISTORICE BISERICEŞTI DE ARTĂ DIN MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

N. GRIGORAŞ: **Biserica Aroneanu** 521

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 7—8 IULIE—AUGUST 1967

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

Ziua eliberării României

23 August 1944 – 23 August 1967

Ziua de 23 August a fost înscrisă cu slove de aur în istoria milenară a patriei noastre; ea este o piatră epocală de hotar la răscrucea drumului pe care poporul român a păşit, acum 23 de ani, acela al democraţiei adevărate şi al demnităţii omeneşti.

Ziua de 23 August este cheia de boltă a istoriei noastre naţionale şi sociale; ea întregeşte şi încununează momentele cruciale din istoria patriei noastre: Unirea Ţărilor Române – 1859 –; dobîndirea independenţei de stat a României – 1877 –; desăvîrşirea unităţii naţionale şi de stat a României – 1918.

Ziua de 23 August a deschis poporului român perspectiva luminoasă a unei orînduiri noi: orînduirea socialistă. Această zi va aminti mereu de umilinţele pe care le-a îndurat în trecut poporul român şi, în acelaşi timp, va fi un puternic îndemn la muncă pentru libertate.

Ziua de 23 August va însemna de-a pururi o nouă treaptă, urcată cu avînt, pe scara istoriei, de biruinţe şi împliniri a poporului român sub înţeleapta conducere a statului nostru.

Anul acesta, ziua de 23 August a fost aureolată de un măreţ bilanţ de realizări.

În climatul social-politic instaurat în ţara noastră după 23 August 1944, toţi fiii poporului nostru sînt oameni liberi, stăpîni pe soarta lor, conştienţi de îndatoririle lor cetăţeneşti, însufleţiţi de dorinţa fierbinte de a munci cu hotărîre pentru orînduirea cea nouă, pentru dreptate, pace, bunăstare, fericire. Prin munca fără preget a întregului nostru popor, în patria noastră s-au petrecut transformări uimitoare, prefaceri adînci, structurale, pentru consolidarea orînduirii noi, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă, pentru ridicarea conştiinţei umane şi sociale a omului nou.

Infăţişarea nouă a României, chipul ei luminos şi preţuit stă cu cinste alături de toate ţările iubitoare de pace şi progres.

Pe toate pieţele lumii circulă, astăzi, produsele industriei româneşti; acestea pun în lumină iscusinţa şi hărnicia poporului nostru.

Prefacerile uimitoare din viaţa poporului nostru se văd limpede în toate ramurile de producţie. Pe cîmpiile întinse ale patriei noastre muncesc, astăzi, ţărani înfrăţiţi în Cooperativele Agricole de Producţie. Folosind metode şi procedee tehnice înaintate ei smulg pămîntului roade tot mai bogate.

O dată cu efortul de transformare a agriculturii, conducerea statului nostru și-a îndreptat privirea și la lucrarea de sistematizare și înfrumusețare a satelor și orașelor, la construirea unor centre industriale moderne și a unor orașe noi. In locul mahalalelor și cartierelor mărginașe de altă dată, se înalță, astăzi, cartiere noi în care frumosul și utilul se întregesc în chip desăvîrșit și armonios.

Grija pentru sănătatea și viața fericită a tuturor fiilor patriei noastre - grija pentru om - este vădită în acțiunea de construire a numeroase spitale, policlinici, sanatorii, case de naștere, case de odihnă etc. O dată cu dezvoltarea economică și industrială a țării noastre a luat un avînt nemaiîntîlnit pînă acum și viața culturală. Astăzi nu mai sînt neștiutori de carte; învățămîntul general este gratuit și obligator; în multe sate s-au construit noi școli generale, medii, tehnice, profesionale; în mai toate orașele mari ale patriei noastre funcționează universități și institute de învățămînt superior.

Pe tărîm artistic, creațiile românești fac cunoscut lumii întregi geniul și măiestria artistică a poporului român. Țara noastră întreține, astăzi, relații cultural-științifice cu peste 100 de țări; ea se găsește într-un dialog științific cu lumea de peste hotare dorind să comunice tuturor rezultatele muncii sale de cercetare în toate domeniile și să cunoască, la rîndul ei, pe ale altora. Majoritatea țărilor lumii arată - astăzi - un interes deosebit pentru cultura românească, pentru creațiile oamenilor de cultură, a savanților, a artiștilor români și pentru neprețuitele comori ale creației noastre populare.

O grijă deosebită arată statul nostru socialist față de bisericile și mănăstirile voievodale din patria noastră și față de colecțiile de artă bisericească organizate în jurul monumentelor istorice. Pentru lucrările de restaurare s-au cheltuit sute de milioane de lei.

Imbrăcate în haină nouă, monumentele istorice bisericești de artă atrag zi de zi nenumărați vizitatori din țară și de peste hotare; ele vorbesc lumii întregi despre geniul artistic al marilor noștri înaintași.

Conștienți de urmările dezastruoase ale unui război termonuclear, solii poporului român, la Consiliul Mondial al Păcii și în toate forurile internaționale unde s-a discutat problema păcii, au arătat că nesăbuita cursă a înarmărilor întreține starea de încordare și neliniște în lume. Ei au stăruit în convingerea că dezarmarea, încetarea totală a experiențelor nucleare, independența tuturor țărilor, întrajutorarea țărilor în curs de dezvoltare, vor contribui la statornicirea unui climat de încredere, care constituie temelia păcii.

In atmosfera și condițiile statornicite după 23 August 1944, poporul român își consacră întreaga sa energie și capacitatea sa creatoare pentru înflorirea patriei noastre scumpe, pentru ridicarea ei pe culmi de glorie, pentru instaurarea păcii și prieteniei între popoare.

* * *

Biserica Ortodoxă Română şi celelalte culte care îşi desfăşoară activitatea în patria noastră au păşit cu însufleţire, alături de întregul nostru popor, pe drumul luminos deschis acum 23 de ani, al roadelor bogate, al bucuriei şi al împlinirilor.

In atmosfera de pace şi libertate din ţara noastră, Biserica Ortodoxă Română, îndrumată de Sfîntul Sinod şi călăuzită de spiritul irenic al învăţăturii Mîntuitorului Iisus Hristos, a adîncit legăturile sale cu Bisericile ortodoxe surori; ea a intrat în Consiliul Ecumenic al Bisericilor în cadrul căruia desfăşoară o bogată activitate pentru legături frăţeşti între biserici şi pentru pacea lumii. Incălzită de flacăra iubirii de aproapele, Biserica Ortodoxă Română şi toate celelalte culte din ţara noastră s-au alăturat cu bucurie mişcării mondiale pentru apărarea păcii. In cele mai înalte foruri internaţionale unde se discută problema păcii, reprezentanţii Bisericii Ortodoxe Române au vestit neîncetat că slujitorii ei şi binecredincioşii fii ai poporului român doresc în chip sincer pacea şi muncesc pentru apărarea ei. Ea activează cu stăruinţă în principalele organizaţii bisericeşti internaţionale: Conferinţa Creştină pentru Pace (de la Praga), Consiliul Mondial al Bisericilor, Conferinţa Bisericilor Europene etc.

La aceste mari organizaţii creştine internaţionale, Inalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a fost întotdeauna crainicul neobosit al Bisericii Ortodoxe Române şi purtătorul de cuvînt al ideilor şi simţămintelor de care sînt însufleţiţi clericii şi credincioşii ortodocşi din ţara noastră.

Dînd ascultare conştiinţei lor umane şi creştine, clericii şi credincioşii ortodocşi români se roagă neîncetat pentru „pacea a toată lumea". Implinind porunca evanghelică de slujire a binelui şi păcii pe pămînt, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat cu hotărîre la lupta poporului român şi a tuturor popoarelor iubitoare de pace pentru făurirea unei lumi fără arme.

La a douăzeci şi treia aniversare a eliberării noastre naţionale, dreptmăritorii creştini ai Bisericii străbune aduc un prinos de recunoştinţă înţelepţilor conducători ai scumpei noastre patrii şi întregului popor român, care se străduiesc cu osîrdie şi hotărîre neclintită pentru o ţară nouă, pentru o viaţă nouă.

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

Nu zădarnic străbunii eroi
au luptat

Cinste și recunoștință eroilor de la Mărăști, Oituz și Mărășești

1917 — 1967

S-a împlinit o jumătate de veac de la marile bătălii ce s-au desfășurat în vara anului 1917, la Mărăști, Mărășești și Oituz, pagini glorioase în istoria poporului român.

Primul război mondial (1914-1918) - generat de interese imperialiste - a pus față în față două coaliții beligerante: Antanta și puterile centrale. In acest uriaș conflict, poporul român nu a participat călăuzit de intenții de cotropire și anexiune teritorială. România a intrat în război, în august 1916, având de realizat deziderațul legitim al unității naționale, întrucît cîteva milioane de români se găseau în afara granițelor.

Dar armata noastră n-a fost pregătită pentru o astfel de acțiune, nici ca instrucție militară, nici ca dotare cu armament. Din această cauză, prima fază a războiului a însemnat pentru noi o dureroasă înfrîngere. Armatele puterilor centrale au cucerit capitala și aproape două treimi din teritoriul țării noastre. Frontul s-a fixat pe Siret, la poarta Moldovei. A urmat groaznica iarnă 1916-1917, cînd lipsa de alimente, frigul cumplit și mai ales epidemiile au secerat armata și populația civilă, făcînd numeroase victime.

Totuși, cu toată vitregia vremurilor, s-a petrecut, în acest petec de țară, un mare miracol. Armata română s-a refăcut ca și pasărea Phoenix din propria-i cenușă: 400.000 de ostași au fost bine pregătiți și bine înarmați. In vara anului 1917, această armată renăscută a pornit să înfrunte dușmanul cu hotărîrea fermă de a-l învinge.

Inițiativa a fost luată de comandamentul român, iar lupta de la Mărăști, din iulie 1917, a însemnat preludiul unor mari evenimente pe frontul Moldovei. După 4 zile și 4 nopți de lupte înverșunate, linia frontului, pe o întindere de 30 km. a fost dată înapoi 20 km., iar puternicile poziții fortificate ale inamicului au fost cucerite. Soldatul german, considerat atunci drept cel mai bun luptător din lume, a fugit îngrozit în fața vitejilor noștri ostași. Din motive tactice, comandamentul român a oprit ofensiva. Dar cîștigul cel mare al acestor lupte a fost încrederea pe care a căpătat-o ostașul român în victorie.

In acest timp, puterile centrale făureau un plan minuțios de cucerire a Moldovei și de desființare a Statului român suveran. Prin această victorie s-ar fi deschis calea spre grînarul Ucraina. O armată trebuia să străpungă frontul Siretului de la sud spre nord, iar alta avea să coboare pe Oituz și Trotuș; prins în acest clește uriaș, frontul românesc ar fi fost zdrobit în întregime.

Ofensiva inamicului a început la 6 august, în sectorul Mărășești cu 12 divizii bine instruite și dotate cu formidabil material de război, care, timp de două săptămîni au făcut încercări stăruitoare pentru a străpunge frontul. Dar luptătorii români, în jumătate ca număr, ascultînd de îndemnul comandantului lor, generalul Ieremia Grigorescu, au opus o rezistență îndîrjită. Luptele corp la corp au fost adevărate încleștări apocaliptice între cele două forțe rivale. La Mărășești, inamicul a întîlnit sufletul hotărît al unei națiuni, care își apăra dreptatea și care voia, cu orice chip, să învingă. Invadatorul, după ce a suferit grele pierderi, a fost oprit.

Aceeași soartă a avut-o și cealaltă ofensivă germană, începută la 8 august. După atacuri puternice pe văile Slănicului, Ocuzului și Cașinului, care au durat 16 zile, inamicul s-a oprit neputincios. Doar se găsea la Oituz, acolo unde vitejii români erau însuflețiți de lozinca: „Pe aici nu se trece". Actele de eroism pe care luptătorii români le-au săvîrșit în bătăliile din vara anului 1917 au dovedit aceleași virtuți pe care strămoșii le-au arătat la Posada, Rovine, Războieni, Călugăreni, și Grivița, cînd au apărat ființa lor națională și drepturile lor sfinte pe acest pămînt.

Obolul de sînge al armatei române n-a fost zadarnic: planurile ofensive ale inamicului s-au prăbușit, iar Makensen, faimosul spărgător de fronturi, a fost înfrînt. Moldova a fost salvată iar armata biruitoare și-a recăpătat prestigiul. Victoriile de pe frontul românesc au avut un puternic ecou în străinătate; în rîndurile aliaților, ele au stîrnit entuziasm și admirație. Lupta de la Mărășești a fost comparată cu cea de la Verdun. S-a recunoscut că, după cele trei bătălii din Moldova, mașina de război germană s-a resimțit, fronturile aliaților au cunoscut o ușurare a presiunii inamicului. Dar chiar comentatorii militari germani au avut cuvinte de stimă și prețuire, pentru felul cum s-a comportat ostașul român în aceste bătălii.

Victoria din vara anului 1917 a constituit un adevărat miracol; ea se explică prin efortul întregului popor într-un moment crucial al istoriei sale. Ostașul și-a făcut datoria pe front, de la soldat pînă la general. Populația civilă a muncit pe ogoare și în fabrici. Chiar în teritoriul ocupat, muncitorimea și țărănimea au organizat mișcări de rezistență. Ne-au ajutat aliații prin misiunile lor militare, iar din Ardeal au venit cîteva mii de voluntari. Au luat arma în mînă pînă și bătrînii veterani din războiul pentru neatîrnare. Personalitățile culturale ale neamului au întreținut atmosfera de entuziasm și avînt. N. Iorga a scris despre nobilii noștri martiri, V. Pârvan despre scumpii noștri morți, M. Sadoveanu despre admirabilul nostru soldat.

In cele din urmă, în 1918, militarismul german a fost înfrînt, iar imperiul habsburgic s-a dezmembrat. Ca o urmare firească, s-a înfăptuit unirea românilor într-un singur stat. Adunarea naţională de la Alba Iulia a proclamat, la 1 decembrie 1918, unirea Transilvaniei cu Patria mamă.

Războiul din 1916-1918 – ani de uriaşă suferinţă – a cerut jertfa a 800.000 de vieţi omeneşti. Aceştia sînt eroii şi martirii neamului care au dreptul la recunoştinţa şi admiraţia urmaşilor.

Mausoleul ridicat pe cîmpia de sînge a Mărăşeştilor va fi totdeauna loc de pelerinaj şi reculegere, pentru toţi fiii Patriei noastre.

Implinindu-se jumătate de veac de la marile bătălii din vara anului 1917, înalta conducere de partid şi de stat a dat cel mai frumos exemplu de preţuire a jertfelor făcute atunci. Domnul Nicolae Ceauşescu, secretar general al C. C. al Partidului Comunist Român, a exprimat, în numele ţării şi a întregului popor român, calde sentimente de recunoştinţă faţă de cei care şi-au jertfit viaţa pentru libertatea şi unitatea poporului românesc.

Sesiunea Marii Adunări Naționale

(iulie 1967)

Libertate, dreptate, pace

Sesiunea Marii Adunări Naţionale din luna iulie a. c. se înscrie în viaţa politică a poporului român şi în analele parlamentare ale statului nostru ca un eveniment de cea mai mare importanţă.

Expunerea adînc cuprinzătoare în legătură cu politica externă a guvernului nostru, prezentată de Domnul Nicolae Ceauşescu, secretar general al C. C. al Partidului Comunist Român, şi discuţiile ample la care au participat numeroşi deputaţi au scos în lumină temeiurile sănătoase şi puternice ale politicii noastre naţionale şi externe.

Dezvoltarea prieteniei şi colaborării multilaterale cu ţările socialiste ; întărirea unităţii şi coeziunii sistemului social mondial ; îmbunătăţirea şi dezvoltarea relaţiilor în cele mai diverse domenii, cu toate ţările lumii, fără deosebire de orînduire socială ; promovarea şi sprijinirea măsurilor concrete în domeniul dezarmării, inclusiv în domeniul dezarmării nucleare ; continuarea eforturilor pentru a contribui la transformarea Balcanilor într-o zonă a păcii şi înţelegerii, pentru înfăptuirea aspiraţiilor spre securitate ale tuturor popoarelor europene ; colaborarea cu ţările care au scuturat opresiunea colonială şi luptă pentru progres economic şi social ; sprijinirea luptei pentru autodeterminare şi a luptei împotriva imperialismului şi neocolonialismului ; condamnarea agresiunii împotriva poporului vietnamez ; străduania pentru statornicirea păcii în Orientul mijlociu ; toate aceste activităţi sînt expresii ale unei înalte concepţii umane despre lume şi viaţă, toate sînt întemeiate pe principiile democratice cele mai înaintate : libertate şi suveranitate, dreptate şi omenie, înţelegere şi pace.

Politica externă desfăşurată de ţara noastră este aprobată cu însufleţire de poporul român. Uniţi printr-un sentiment de adeziune unanimă, toţi fiii poporului nostru, după expunerea şi discuţiile de la Marea Adunare Naţională, au convingerea nestrămutată că destinele ţării sînt conduse cu înţelepciune şi chibzuinţă. De aceea, cu puteri sporite, cu hărnicie şi entuziasm, ei muncesc pentru ca viaţa lor să fie mai fericită, ca toate popoarele lumii să trăiască în bună pace şi înţelegere, ca omenirea să nu mai fie ameninţată de arme nimicitoare, «ca acest

pămînt să nu se prefacă într-o planetă pustie mistuită de propria-i distrugătoare nebunie».

La lucrările sesiunii, ca deputat în marele for legislativ al ţării, Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, luînd cuvîntul a spus, printre altele :

«În tot cursul istoriei sale, ca oricare alt stat, ţara noastră a desfăşurat o activitate politică externă pe diferite tărîmuri. Dar abia în vremea de faţă, o dată cu înscăunarea definitivă a orînduirii socialiste, politica externă a ţării a dobîndit o aşezare care corespunde în întregime intereselor şi năzuinţelor fundamentale ale poporului nostru. Apărarea statornică a păcii în lume este una din caracteristicile ei dominante.

«Desigur omenirea a avut neîncetat nevoie de pace: totdeauna a dorit-o şi s-a străduit să o obţină şi să o păstreze. Astăzi însă, mai mult decît în oricare altă vreme, pacea a devenit un imperativ mondial. Oamenii îşi dau seama acum că pacea este indivizibilă şi absolut necesară. În zilele nostre, pacea nu mai este o problemă a cîtorva state; pacea este problema tuturor popoarelor, a oamenilor de pretutindeni».

Referindu-se la expunerea cuprinzătoare, în legătură «cu ţelurile nobile şi dimensiunile largi ale politicii noastre externe», prezentată de Domnul Nicolae Ceauşescu, secretar general al C. C. al Partidului Comunist Român, la tribuna Marii Adunări Naţionale şi la expresia Domnului Ion Gheorghe Maurer, preşedintele Consiliului de Miniştri : «războiul nuclear se înscrie în ecuaţia război-cataclism», Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a afirmat că «însăşi viaţa omenirii poate fi primejduită în eventualitatea declanşării unui nou război».

«Să nu ne lăsăm amăgiţi, a spus, în continuare, Înalt Prea Sfinţitul, de iluzia că armele nucleare sînt fabricate în alt scop decît pentru a fi folosite. Dacă nu vor fi distruse la timp, este foarte redusă probabilitatea ca ele să nu nimicească omenirea. Din nefericire, într-un eventual război mondial, armele nucleare ar putea fi folosite chiar înaintea oricăror arme. Cele dintîi bombe atomice au fost lansate asupra populaţiei din Hiroşima şi Nagasaki, după înfrîngerea de fapt a Japoniei. Războiul îşi are legile sau mai corect spus fărădelegile lui.

«Cu toate acestea, noi nutrim ferma convingere, că omenirea se va opri, mai înainte de a ajunge în prăpastie. Cursul istoriei nu va putea fi ţinut blocat multă vreme de cei care privesc mai mult spre trecut decît spre viitor. Metoda soluţionării neînţelegerilor dintre popoare prin război este o metodă greşită, care aparţine de acum trecutului.

«Perspectiva întunecată a distrugerii vieţii omenirii în urma unui război nuclear, pe de o parte, iar, pe de altă parte, perspectiva plină de lumină a vieţii fericite într-o lume întemeiată pe înalte principii umanitare, trezesc treptat, în toţi oamenii, conştiinţa demnităţii lor umane şi a unităţii lor frăţeşti. Trecerea oamenilor, în partea noastră din lume, de la un individualism îngust la un mod de trăire a năzuinţelor obşteşti,

și a popoarelor de la izolare și vrăjmășie la colaborare și prietenie, constituie unul din cele mai remarcabile progrese ale epocii noastre. Pentru întîia oară, omenirea începe să se simtă acum angajată într-o singură istorie.

«Însufleţită de idealul înfăptuirii lumii celei noi și conștientă, în același timp, de primejdia pustiirii pămîntului în eventualitatea unui nou război, înalta ocîrmuire a patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, sprijinită de întregul nostru popor, nu precupeţește nici un efort pentru a-și aduce contribuţia ei activă la apărarea păcii».

Continuînd, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a arătat că guvernul ţării noastre urmărind pacea în lume, dezvoltă necontenit legături de prietenie și colaborare cu toate ţările socialiste și, în același timp, cu toate ţările din lume, fără deosebire de orînduire social politică.

«Colaborarea multilaterală, a accentuat Înalt Prea Sfinţia Sa, contactele și schimburile de bunuri materiale și valori spirituale contribuie, într-o largă măsură, nu numai la dobîndirea de avantaje reciproce dar și la îmbunătăţirea climatului mondial de pace. La slăbirea tensiunii internaţionale contribuie desigur nu numai eliminarea discriminărilor dintre oameni ci și a discriminărilor dintre state, pe temeiul stării lor economice sau orientării lor, politice. Respectarea practică a drepturilor omului și a principiilor de libertate a popoarelor și de egalitate a statelor sînt acte nu numai de recunoaștere a demnităţii umane și a suveranităţii naţionale, atît de scumpe nouă, dar și un mijloc de apropiere și înfrăţire a oamenilor și popoarelor. Soluţionarea litigiilor internaţionale pe cale pașnică, fără acte războinice și amestec din afară, constituie acţiuni nu numai de restabilire a păcii pe plan local, dar și de consolidare a păcii pe plan mondial.

«Îndrumată spre acest ţel, dezvoltarea relaţiilor dintre state cu orînduiri diverse apare în ochii noștri ca singura cale potrivită pentru apărarea și consolidarea păcii în condiţiile internaţionale actuale. În cadrele ei, de altfel, se pot dezvolta marile virtuţi de omenie care caracterizează, din străbuni, sufletul românesc. Totodată, ea corespunde în întregime intereselor fundamentale ale poporului nostru pașnic, care s-a angajat să zidească viaţa sa cea nouă sub raport material și spiritual, viaţa socialistă, o viaţă fericită pentru toţi ; iar, pe plan mondial, coexistenţa pașnică este chemată să asigure fiecărui popor dreptul său sacru la existenţă și viaţă proprie, la independenţă și suveranitate naţională».

Încheind cuvîntarea, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a scos în evidenţă faptul că problema apărării și consolidării păcii angajează «toate categoriile sociale, toate organizaţiile obștești, întreaga lume». Bisericile Creștine se află, a spus vorbitorul, alături de apărătorii păcii.

«După veacuri de învrăjbire și lupte confesionale, plecîndu-și urechile la aspiraţiile actuale ale lumii, bisericile se încadrează acum în spiritul cel nou al vremii. Ca și popoarele care s-au angajat în acţiunea lor comună de propășire socială și

coexistenţă paşnică, fără să renunţe la specificul lor naţional, Bisericile, propovăduind, în continuare, învăţăturile lor religioase proprii, îşi dau mîna şi colaborează în mod frăţesc atît pentru apropierea între ele, cît şi pentru sprijinirea înfăptuirii marilor idealuri de bine ale omenirii ; libertatea, egalitatea, dreptatea socială, pacea şi înfrăţirea tuturor oamenilor.

«Călăuzite de aceste principii, în cadrul diferitelor organizaţii bisericeşti internaţionale (Conferinţa Creştină pentru Pace, Consiliul Mondial al Bisericilor, Conferinţa Bisericilor Europene ş. a.), din care facem parte şi noi, Bisericile creştine desfăşoară acum o importantă activitate pentru realizarea unui climat de pace în lume. În ţara noastră, credincioşii şi slujitorii cultelor dau viaţă, în deplină libertate, convingerilor şi simţămintelor lor religioase. În acelaşi timp, însufleţiţi de un cald patriotism, ei sprijină toate străduniile pe care înalta ocîrmuire de stat le depune pentru înflorirea patriei şi apărarea păcii.

«Încadraţi cu toată fiinţa noastră în istoria nouă ce se făureşte astăzi în ţară, noi sprijinim cu puteri mereu sporite idealurile de propăşire şi pace pe care guvernul le promovează cu hotărîre şi optimism robust din încrederea şi cu devotamentul întregului nostru popor. Politica de pace a guvernului nostru este politica de pace a ţării».

Clericii şi credincioşii Bisericii Ortodoxe Române şi toţi ceilalţi slujitori şi credincioşi ai cultelor din ţara noastră, luînd cunoştinţă de liniile politicii noastre naţionale şi externe, sînt însufleţiţi în lucrarea lor de hotărîrea neclintită de a activa pentru apărarea păcii, pentru statornicirea dreptăţii şi legăturilor frăţeşti între oameni şi popoare.

Cu hărnicie şi cu avînt ei sprijină toate iniţiativele şi toate acţiunile patriotice deplin convinşi că slujesc binele şi pacea.

Cuvîntarea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin în Marele Sfat al ţării noastre constituie pentru orice credincios şi pentru orice slujitor un izvor bogat de învăţăminte, un îndemn stăruitor la muncă pentru înflorirea patriei noastre scumpe, Republica Socialistă România, pentru dreptate în lume, pentru triumful definitiv al păcii pe pămînt.

A XIII-a Conferinţă a Bisericii Evanghelice Germane

(Hanovra, 21—25 iunie, 1967)

Biserica Evanghelică Germană (E. K. D.) sau «Uniunea Bisericilor luterane, reformate şi unitariene» a luat naştere în 1948 prin unirea celor 28 de Biserici naţionale protestante, care îşi au originea chiar în timpul Reformei, organizate ulterior în diferitele land-uri germane. Potrivit dezvoltării lor istorice, 2 din aceste Biserici sînt reformate, 13 luterane şi 13 unitariene. Din cele 28 de Biserici, 22 sînt pe teritoriul R. F. G. iar 8 pe teritoriul R. D. G.. Preşedinte al E. K. D. este în prezent episcopul naţional bavarez Dr. Hermann Dietzfelbinger, care a urmat Dr. Scharf, preşedinte între anii 1961-1967.

Unirea înfăptuită de Biserica Evanghelică germană are la bază unitatea existentă a creştinismului evanghelic. În pofida unor tensiuni interne, Biserica Evanghelică a jucat un rol destul de însemnat în apropierea creştinilor protestanţi germani, care alcătuiesc 60% din populaţia R. F. G., 35% fiind romano-catolici.

Biserica evanghelică germană (E. K. D.) este membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în Conferinţa Bisericilor Europene şi în Alianţa mondială luterană. Unele din cele 28 de Biserici asociate aparţin totodată şi unor uniuni speciale, cum sînt Biserica Evanghelică luterană unită şi Biserica evanghelică a uniunii (fostă Uniunea veche prusacă, întemeiată în 1817).

E. K. D. este, de asemenea, membră în Uniunea colectivă a Bisericilor creştine din R. F. G., din care mai fac parte: Uniunea comunităţilor evanghelice libere, Comunitatea Evanghelică, Biserica metodistă, Biserica vechilor catolici, Comunităţile menoniste, Unitatea frăţească evanghelică, precum şi Bisericile libere (Biserica reformată veche, Uniunea comunităţilor evanghelice libere, şi Armata mîntuirii) cu un total de cca 450.000 membri.

Din doi în doi ani, Biserica Evanghelică Germană organizează un sinod sau o conferinţă, care însă nu este un congres al conducerii bisericeşti ci mai mult o adunare creştină organizată de această Biserică, căreia i se dă şi un caracter ecumenist. De fiecare dată aceste adunări constituie evenimente de mare importanţă : de aceea la lucrările lor participă ca invitaţi numeroase personalităţi din conducerea de stat şi viaţa culturală a R. F. G., precum şi reprezentanţi ai Bisericilor din alte ţări.

În zilele de 21-25 iunie s-a ţinut cea de a 13-a Conferinţă

a Bisericii evanghelice, la Hanovra, unul din cele mai vechi oraşe germane. Sesiunea din anul acesta a fost deosebit de importantă prin faptul că la lucrări au participat personalităţi de seamă ale vieţii de stat, savanţi renumiţi şi teologi de seamă.

Din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor au participat Dr. Eugène C. Blake, secretar general, Dr. W. A. Visser't Hooft, fost secretar general, Dr. Martin Niemöller, unul din cei 6 preşedinţi ai C. E. B. Dintre reprezentanţii Bisericii Catolice menţionăm pe Mons. Charles Möller din Roma şi Mons. Dr. Georg Hüssler din Freibourg.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat ca invitaţi I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şi P. C. Pr. Vasile Ştefan, consilier patriarhal.

Lucrările Conferinţei s-au desfăşurat în 4 grupe: 1) grupa pentru politică; 2) grupa iudei şi creştini; 3) grupa Biblie şi comunitate; 4) grupa pentru reforma Bisericii. Delegaţii Bisericii Ortodoxe Române au lucrat în grupa I-a de politică, care a fost de fapt cea mai populată; la ea au participat conferenţiari de seamă care au expus teme ce prezentau un interes general, cu caracter de sinteză şi cu soluţii de aplicare practică. În celelalte grupe lucrările au avut un caracter pronunţat confesional, cu probleme ce interesau în special Biserica Protestantă. La lucrările grupelor au participat zilnic cîteva mii de ascultători, mai ales tineri, care au intervenit adeseori în discuţii.

Tema generală care s-a dezbătut în cadrul Conferinţei a fost problema păcii. Amintim cîteva din referatele prezentate la Conferinţă: *Cum răspunde Biserica la întrebările din afară ale lumii înconjurătoare, Pacea lui Dumnezeu şi pacea lumii, Iudei şi creştini — mandatul lor biblic de pace, Slujirea păcii cu şi fără arme, Pacea lumii socialiste, Problemele politice ale păcii, Pacea şi adevărul, Pacea socială a lumii* (W. A. Visser't Hooft), *Pocăinţa — întoarcerea spre pace, Evrei şi germani — drumul lor spre pace, Ce face astăzi ca Biserica să fie necesară, Prezenţa lui Hristos: Biserica, Lepădarea prejudecăţilor — slujirea păcii, Investiţii pentru pace* etc.

Cuvîntarea ţinută de filozoful şi fizicianul Karl Friedrich von Weizsächer, despre «pacea mondială şi adevărul» a fost socotită ca principală în lucrările Conferinţei. Pacea mondială vine, dar trebuie făcute toate eforturile ca aceasta să nu vină printr-un nou război, ci «să vină într-o formă demnă de om». Totul trebuie gîndit în perspectiva păcii. În încheiere el a proclamat necesitatea iubirii, aşa cum e înfăţişată de Sfîntul Evanghelist Ioan.

Astăzi, în epoca ştiinţei şi a tehnicii, pacea a devenit o condiţie esenţială a supravieţuirii omenirii. Problemele păcii, care sînt destul de complicate, a spus Richard von Weizsächer, trebuie analizate şi discutate cu sinceritate, în perspectiva de a se ajunge nu la resemnare şi tăcere, ci la o soluţie care să elibereze omenirea de teama unui nou război. De aceea este necesară conlucrarea tuturor pentru a se ajunge la o împăcare. Episcopul de Hanovra, Hanns Lilje, a accentuat că pacea reprezintă un summum al mesajului creştin. De aici rezultă datoria

pentru creştinătate de a se strădui pentru realizarea păcii. Trebuie smulsă ura dintre oameni; ea este un factor ascuns care primejduieşte pacea.

Unii oratori au arătat că pentru a asigura domnia păcii în lume, trebuie rezolvate problemele de existenţă cele mai urgente: înlăturarea foamei, analfabetismul, discriminarea rasială şi socială etc. Este necesar să se micşoreze cheltuielile pentru înarmare, pentru a se putea da în schimb ajutoare masive pentru dezvoltarea altor ţări.

La adunarea festivă de închidere a lucrărilor Conferinţei, s-a încercat să se răspundă la întrebarea: ce pot face creştinii pentru pace. Deşi conducerea popoarelor este în mîna unui număr redus de persoane, rolul maselor creşte mereu în lume. De aceea ele trebuie să se angajeze pentru pace.

Luînd cuvîntul Dl. E. C. Blake, secretar general al C. E. B., a spus printre altele: «Biserica se compune din oameni care au ajuns să-şi dea seama că sînt necesari unul altuia, spre a se cunoaşte, a iubi şi sluji pe Dumnezeu. Eu vorbesc despre ceea ce se întîmplă astăzi şi nu ieri. Vă grăiesc în numele Mişcării Ecumenice. Această jumătate de secol, în care am ajuns să ne cunoaştem unul pe altul în Hristos, trecînd peste barierele ridicate în trecut, încurajează pe ecumenişti să spună deschis: «Nu puteţi asculta cu adevărat cuvîntul lui Dumnezeu fără fraţii voştri»... Aceasta o spun protestanţilor, catolicilor cît şi ortodocşilor. Pe deasupra deosebirilor de rasă şi cultură, pe deasupra barierelor de limbă şi bogăţie, pe deasupra gradelor de îndemînare tehnică, noi avem nevoie unul de altul. Peste toate barierele care despart omenirea, mişcarea ecumenică cheamă pe toţi creştinii la unitatea în Iisus Hristos».

Fratele tău, despre care a vorbit E. Blake, este orice om, dar mai ales cel ce suferă în Vietnam, în Orientul mijlociu, cel în suferinţă din ţările în curs de dezvoltare, cel bătrîn şi bolnav, cel fără adăpost, în primejdie şi oprimat, a precizat Mons. Dr. Georg Hüssler. În acelaşi sens a stăruit şi Ralph J. Bunche, adjunctul secretarului general al O. N. U., care a spus printre altele: «În lumea de azi, religia trebuie îndeplinită cu toată tăria. Dacă nu este posibil aceasta, atunci soarta religiei, ca şi soarta lumii, este pecetluită».

În încheierea şedinţei festive, episcopul Hanovrei, Hanns Lilje a făcut un apel la cei prezenţi, ca să se simtă fiecare individual răspunzător de tot ce se întîmplă în lume. «Abia cînd vom înţelege, a spus el, că indianul ce moare de foame în Calcutta, este un om în faţa uşii noastre, vom înţelege cum trebuie să fie răspunderea noastră. Soarta întregului glob ne priveşte pe toţi. Pacea în lume nu poate exista fără oameni ai păcii, iar pentru a-i avea pe aceştia, e necesar să fie promovat spiritul păcii în fiecare om».

Lucrările Conferinţei s-au terminat cu o colectă pentru Vietnam.

Cu ocazia conferinţei au avut loc, ca de obicei, programe liturgice, seminarii biblice, vizitarea unor biserici din oraş, şedinţe

culturale (teatru, operă, concerte), expoziţii, o seară ecumenică, recepţii etc., care au dat posibilitate participanţilor să se cunoască mai bine.

Cea de a 13-a sesiune a Bisericii Evanghelice din R. F. G. a fost astfel o înălţătoare manifestare creştină pentru pace. Prin organizarea ei, prin bogatul program de prelegeri şi referate ţinute de personalităţi cu reputaţie de mari teologi, oameni politici şi mari savanţi, ca şi discuţiile ce s-au purtat în legătură cu tema centrală — pacea —, lucrările Conferinţei au avut o importanţă deosebită. Intrucît la ea au participat nu numai protestanţi, dar şi ortodocşi şi catolici, Conferinţa a fost şi un prilej de manifestare ecumenică.

Delegaţia Bisericii noastre, pe tot timpul şederii ei la Hanovra, s-a bucurat de o aleasă atenţie şi cinstire. În cuvîntările ţinute la şedinţele solemne ca şi la recepţii şi în presa locală, prezenţa delegaţiei române a fost salutată la loc de cinste printre oaspeţii de onoare.

Cu prilejul recepţiei oferită oaspeţilor de onoare de către organizatorii Conferinţei, I. P. S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şeful delegaţiei române, a rostit o scurtă cuvîntare, care a fost ascultată cu viu interes şi apreciată pentru conţinutul ei bogat. In timpul şederii la Hanovra, delegaţia Bisericii noastre a avut de asemenea întîlniri şi discuţii utile cu reprezentanţi de seamă ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor şi cu alţi participanţi la Conferinţă.

I. C.

Teologia ortodoxă în secolele XI-XIII

Epoca postpatristică, al cărei răstimp cuprinde scriitorii încadraţi de patriarhul Fotie şi filozoful Mihail Psellos (Vezi Şesan M., Despre încheierea epocii postpatristice, în Mitropolia Moldovei, 5/6 1966), corespunde epocii de stăruinţă pentru menţinerea Ortodoxiei, proclamată biruitoare faţă de toate ereziile epocilor premergătoare, în Duminica Ortodoxiei, pe atunci la 11 martie 843 şi durează pînă la 24 iulie 1054, cînd a fost proclamată contra-anatema faţă de cea aruncată de cardinalul Humbert, la 16 iulie, împotriva Patriarhului Mihail Cerulariu. In acest răstimp s-a întîmplat şi un eveniment pozitiv, deosebit de important şi anume naşterea literaturii slavone bisericeşti, prin activitatea Fraţilor Constantin-Ciril şi Metodie, al căror alfabet majuscul-cirilic a fost aprobat şi binecuvîntat de Patriarhia ecumenică în 855, 862 şi 882, şi care astfel a cuprins apoi întregul spaţiu încreştinat al slavilor suddunăreni şi kieveni (Vezi Şesan M., Slavii, creştinismul şi Roma, în Mitropolia Moldovei 9/12 1961 şi problema Cirilometodismului, în Mitropolia Banatului 1/2 1963). In cele ce urmează vor fi prezentate epocile: Iniţieri umaniste şi Rezistenţa ortodoxă.

Iniţieri umaniste

Cu Mihail Psellos (-1079) a început o epocă teologică de iniţieri umaniste, de aplicare a teologiei creştine la concretul uman, privitor la mîntuirea personală, ca binele firesc, care se realizează pe pămînt, în vederea binelui viitor din veşnicie. Ca metodă era luată în vedere o îmbinare între platonismul autentic şi aristotelismul dialectic.

Iniţierile au fost puse încă de sf. Simeon Noul Teolog (-1022) şi au fost continuate de patriarhul Mihail Cerulariu (-1058), de arhiepiscopul Leon al Ohridei, de juristul Constantin Lichudis (-1068) şi de istoricii George Kedrenos şi Mihail Ataliotul. După epoca lui M. Psellos, iniţierile au fost accentuate în urma restructurării Academiei patriarhale, în 1084, după înlăturarea raţionalistului Ioan Italos (-1108), care accentua teza scolastică despre: cred ca să înţeleg (credo ut intelligam), cu răspunsul unui: înţeleg ca să cred (intelligo ut credam). Pe linia primei teze au mers apoi Teofilact arhiepiscopul Ohridei, Eutimie Zigabenul cu «Panoplia credinţei ortodoxe» şi mitropolitul Ioan Mavropul, iar pe cealaltă s-au

străduit dascălii de la Universitatea bizantină (Vezi Şesan M., Despre teologia postpatristică, Mitropolia Ardealului, pe 1966; pentru date istorice vezi Şesan M., Biserica ortodoxă în sec. XI=XV, Mitropolia Ardealului 4/6 1963, şi Sinodalitatea ortodoxă în sec. IX=XIII şi sec. XIII=XV, în Mitropolia Ardealului 3/5 1964 şi 1/3 1965).

Studiile acestei Universităţi au înflorit pe vremea rectorului Mihail Italicul (1115=1142), care s=a aprofundat în cunoaşterea sistemelor lui Pitagora, Platon şi Aristotel. Era susţinut de dascălii Mihail Efesinul, Eustratie din Niceea, Teodor din Smyrna şi de clasicul Ioan Tsetses, cunoscător al Metafizicii lui Aristotel şi al Odiseei lui Homer; în fine s=a ataşat şi naturalistul Teofilact Simocatul.

In acest cadru s=au impus între istoricii bizantini, teişti, aplicînd teza că Dumnezeu intervine prin pronia sa în istorie, Anna Comnena (=1148), fiica împăratului Alexie I, bună cunoscătoare a clasicismului (Migne PG 131; ediţii de Dawies E., Londra 1928; Leib C., Paris 1937), soţul ei Nicefor Bryenios, care a utilizat cronografiile lui Psellos şi Ataliotul (PG 127), apoi canonistul renumit Ioan Zonaras (=cca 1140), clasicist, teolog, cronicar şi comentator al Nomocanonului în XIV titule al Patriarhului Fotie (PG 134=135) şi canonistul Alexiu Aristen (PG 133), care au activat şi la Facultatea juridică. Alături de ei stătea teologul mitropolit Ioan Chilos din Efes, care a combătut principiul latin al lui filioque (PG 135). Dar discuţia în jurul monofizitismului, susţinută de catolicosul armean Isaac (PG 132, 1155 ss) i=a adus mitropolitului Eustratie al Niceei, teolog şi filozof, condamnarea din 1117, pentru că ar fi înclinat spre teze nestoriene.

S=au mai alăturat apoi teologul Ioan din Antiohia cu înnoirea legislaţiei canonice pentru monahi (PG 132), şi teologul Nil, cu istoria patriarhilor şi combaterea primatului papal (PG 132, 1083 ss). Din Italia de Sud, unde exista încă o puternică colonie grecească ortodoxă, s=au impus Teofan Kerameus din Taormina în Sicilia (1140), cu omilii biblice la Evangheliile duminicale, folosind comentariile marilor Capadocieni, ale sf. Maxim Mărturisitorul şi ale lui Simeon Metafrastul, fiind ajutat de Ioan Filagatos. Apoi a fost Nil Doxapatriul din Calabria care a mijlocit traducerea latină a Acriviei Sf. Ioan Damaschinul prin Burgundiu din Pisa, sub numele de «De fide orthodoxa», pe care a folosit=o apoi şi Petru Lombardul, Gandulphus şi Ioan Cornibiensis, aplicînd şi ei principiul lui Psellos de a uni sentinţele dogmatice prin copule dialectice şi cu eliminarea contradicţiilor (PG 135). (Vezi Devreesse R., Les manuscrits grecs de l'Italie meridionale, Vatican 1955; Setton K., Byzantine background to Italian Renaissance, N. York 1956).

In această vreme ar fi activat şi ilustrul psalt bizantin Ioan Kukuzel, autorul lucrării: Arta psaltică, îmbunătăţind sistemul semiografelor Sf. Ioan Damaschin (Devai G., Musical study of Kukuzel, Acta antiqua 3 şi 6, Budapesta 1955 şi 1958; Kriaras M., Les Romans epiques, Atena 1955; Zoras, La poesie byzantine, Atena 1956; Zakynthios D.. Byzant. keimena, Atena 1957; Kominis A., Greg. Pardos mitrop. de Korint, Atena 1960; Tomadakis N., Syllabos Atena 1961).

Disputele de principiu cu latinii, agravate în legătură cu stă=

pînirea latină la Antiohia şi Ierusalim, ca şi trecerile pelerinilor şi cruciaţilor apuseni spre Locurile Sfinte, au avut şi ecouri în privinţa altor dispute teologice. Astfel Sotiriu Pantevghenos, apoi patriarh în Antiohia, a afirmat că jertfa de pe Golgota ar fi fost adusă numai Tatălui şi Sf. Duh, dar Fiului, adică sieşi, nu, iar jertfa euharistică ar reînnoi în chip simbolic jertfa crucii; totodată s=a discutat şi teza lui Mihail Glykas despre coruptibilitatea trupului Mîntuitorului Hristos şi sf. Euharistie, potrivit afirmaţiei că trupul din sf. Euharistie ar fi cel natural (coruptibil), dinainte de Inviere, şi că abia după Impărtăşire (care ar fi îngropare) s=ar preface în incoruptibil (nestricăcios), cel de după Inviere, pentru că sf. Impărtăşire ar simboliza Invierea Mîntuitorului. Cazul a fost discutat la sinodul endemic de la Constantinopol din 1156/7, care a emis un Sinodic despre: Cela ce aduce şi este adus, cu lămurirea că: Jertfa de pe cruce a fost adusă întregii sf. Treimi şi Euharistia liturgică constituie o jertfă în adevăratul sens al cuvîntului, fiind în esenţă una şi aceeaşi cu cea de pe cruce şi la prefacere elementele euharistice se transformă în adevăratul trup şi sînge al Mîntuitorului celui Inviat. Răspunsul teologic la sinod a fost formulat de Nicolae al Methonei din Pelopones (=1165), cel mai iscusit teolog al vremii, care în: Două discursuri asupra jertfei liturgice, a prezentat lămuririle depline, care au trecut apoi în Sinodic. El a mai scris şi lucrările: Anaptisis, în care a combătut neoplatonismul lui Proclu; Erotisis, în care discută despre atributele lui Dumnezeu, luînd unele teze de la Procopiu din Gaza; a scris despre Providenţă şi Despre sf. Euharistie, susţinînd principiul prefacerii (metabole); a combătut azimile latine, a lămurit problema sf. Duh, împotriva adaosului filioque şi a respins teza apokatastasei (restabilirea tuturor după ce au trecut prin foc curăţitor), ridicată de Eustratie al Niceei (Migne, PG 135, şi 140, 132=201; Arsenie, Nik. Methonski, Novgorod 1897; Ceremuchin P., Konstantinopolski săbor g. 1157, Bogloslovskie trudă 1, Moscova 1959 p. 85=100).

Contemporani cu el au fost monahul Teodor Prodromul (PG 133; Papadumitriu P., Prodromos, Odesa 1905), apoi istoricul Ioan Kinnamos (PG 133, c. 309 ss), Antonie Melissa, cu o culegere de sentinţe din autori sacri şi profani (numite: loci communes) (PG 136); Constantin Manasses cu o cronică mondială (PG 127), Mihail Glykas cu lucrări de teologie populară şi combătînd lucrarea împăratului Manuil I Comnenul despre «Ocultismul astrologic» (PG 158; Eustratiadis S., Glykas, Atena 1906); apoi Ioan Skylitzes, cronograf şi autorul Vieţii sf. Ioan Rilski din Bulgaria, unde a ajuns guvernator (PG 122), Nichita din Maronea în Tracia, care accepta tezele despre filioque (PG 139, 11 ss) şi Andronic Kamateros, care îl combătea în «Arsenal sfînt», o continuare a Panopliei lui Zigabenul, cu citări din patriarhul Fotie, din Eutimie şi din Nicolae al Methonei (PG 141, 396 ss).

O altă dispută a provocat=o Ioan Irenikos la tema referitoare la cuvîntul Mîntuitorului: «Tatăl este mai mare ca mine», şi Demetriu din Lampen la textul: «Mă duc şi mă voi întoarce» (ambele la Ioan 14,28). Problema a fost discutată la sinodul de la Constantinopol din 1166 şi ea a făcut vîlvă chiar şi în Apus, fiind discutată de Hugo Eterianus, Petru Scholasticul de la Viena, Gilbert de la

Porrée şi de Gerhard de Reichesperg de la Salzburg, provocînd o divergenţă între greci şi latini (Calssen D., Das Konzil von Konstantinopel 1166, în Byzant. Zeitschrift 48, 1955 p. 239 ss).

Pentru aceste motive, cursurile Universităţii au fost mutate la biserica sf. Apostoli, separat de Academia patriarhală, şi Universitatea a fost pusă sub patronajul viitorului patriarh Ioan X Kamateros (=1206).

Spre sfîrşitul sec. al XII=lea s=a impus Mitropolitul Eustatie din Tesalonic (1194), clasicist, cunoscător al operelor lui Homer şi Pindar, istoric şi teolog profund, filolog şi aghiograf; el cerea dezrobirea sclavilor (PG 136, 128 s) şi preciza că termenul de «popă» pentru preot trebuie folosit cu respect pentru slujitorul altarului Mîntuitorului Hristos (c. 1260). A mai comentat şi imnul de Rusalii al Sf. Ioan Damaschin (ed. Roma 1961; Kukules Ph., Mitropolitul Eustathios, 3 vol. Atena 1950/3; Mponis G., Eusthatios tes Thessalonikes, Atena 1952; Kyriakidis St., Eusth. di Tessalonica, Palermo 1961).

Ucenicul său cel mai important a fost Mihail Choniatul (greşit Akominatul, =1222), teolog şi clasicist, cunoscător al lucrărilor lui Homer, Pindar, Demostene şi Tucidide, moralist (a combătut avorturile, PG 150, 383, ss), din 1175 a ajuns mitropolit al Atenei (Lambros Ap., Opera, 2 vol. Atena 1880; Stadtmüllej G., Mich. Choniates Orientalia Christ. 33, Roma 1934). Fratele său Nichita Choniatul (=1206), era istoric şi teolog de frunte, cu lucrarea: Thesauros Orthodoxias», scrisă după 1204 la Niceea, lucrare mai importantă decît Panoplia lui Euthimie Zigabenul şi Arsenalul lui Kamateros, fiind îndreptată contra latinilor (PG 139, c. 309 ss şi 140, 9 ss; Uspenski P.. Nikita Akominat, Petrograd 1874; Tomadakis N., Choniatos, Atena 1957). El se înspira din autorii clasici şi din părinţii bisericeşti pînă la sf. Ioan Damaschinul, apoi din patriarhul Fotie, Teofilact al Ohridei, şi Nicolae al Methonei; apără teologia sf. Treimi, dogmele: hristologică şi antropologică, despre îngeri cere să se uite faptele săvîrşite de barbari, precum merită să fie uitat Herostrate.

Contemporan era mistagogul Teodor din Audita, care arată cum intervine Harul divin asupra credincioşilor prin lucrările Sf. Taine, înspirîndu=se din Pseudoareopagit şi sf. Teodor Studitul (PG 140); apoi Mitropolitul Niceta din Maronea al Tesalonicului, scriind despre purcederea sf. Duh; urmează Mitropolitul Isidor din Tesalonic, scriind despre Sf. Fecioară Maria şi monahul Ioil din Constantinopol cu cronică rimată (PG 139).

In latura juridică a excelat renumitul canonist Teodor Balsamon (=1204), ajuns patriarh al Antiohiei în 1185, dar din cauza prezenţei acolo a cruciaţilor, a trebuit să stea la Constantinopol; a comentat Nomocanonul în XIV titule al patr. Fotie, după redacţia lui Ioan Zonaras, cu explicări şi mai profunde şi logice, care i=au făcut opera utilizabilă pînă în prezent; el informează despre încetarea uzului săvîrşirii sf. liturghii a lui Iacob la Ierusalim şi a lui Marcu în Alexandria. (PG 137=138). Ucenici ai lui au fost canonistul Ioan din Chitru, polemist antilatin, patriarhul Ioan X Kamateros şi apoi Mitropolitul Dimitrie Chomatenul al Ohridei (PG 139).

Incepînd din timpul Comnenilor, şi pictura bisericească, drept

o expresie dogmatică, a luat forme elegante, accesibile sugestiilor realiste; pe această linie s=a compus Erminia de pictură, a lui Teofil Presbiterul, dar de trecere s=a bucurat totuşi stilul mai sobru al Şcolii Atonite, care a influenţat şi colecţia «Leimcnarion», cu des= crierea Sfinţilor, care a fost folosită pe scară largă (Millet G., L'art chretien d'Orient, Paris 1908; altă bibliografie la Şesan M., Cinsti= rea sf. icoane, Candela LIV, 1943; şi Din istoricul iconografiei ortodoxe, Mitropolia Moldovei 3/4 şi 5/6 1965).

In cadru popular, a apărut piesa «Hristos pătimitorul», dar nu a găsit ecou, fiind mai apreciate Descrierile călătoriei la Locurile Sfinte, în legătură cu Viaţa Mîntuitorului, scrise de pelerinii Ioan Foca, monahul Epifaniu din Siria, Perdica din Efes şi Eugesip (PG 133, 927 ss).

S=a încercat şi o înţelegere cu armenii monofiziţi, participînd la discuţii Isaac, catolicosul Armeniei, ortodoxul bizantin Theodo= rian, catolicosul Nerses din Romclah, iacobitul Dionisie Bar=Salibi de la Amida şi patriarhul iacobit Mihail I al Antiohiei, după 1170, dar cu puţin succes, deşi toţi erau de acord asupra teismului istoric (Ter=Minassiantz E., Die armenische Kirche in Beziehungen zu den Griechen, Lipsca 1904).

Influenţa ortodoxă bizantină, şi mai ales cea de la Athos s=a resimţit puternic în scrisul georgian (gruzin, iberic). Pe această linie s=au remarcat: Eutimie Atonitul (=1028), cu traduceri din sf. Vasile cel Mare, sf. Grigore din Nazianz, sf. Ioan Gură de Aur, sf. Maxim Mărturisitorul, sf. Ioan Damaschinul, sf. Grigore Dialogul, şi cu o compilaţie după Nomocanonul lui Ioan Postnicul=Scolasticul şi canoanele sinodului cvinisext din 692 (i se atribue scrierea roma= nului Varlaam şi Iosaf); apoi sf. Gheorghe Matsmindeli (=1066), care împreună cu Eutimiu a înfiinţat şcoala de traducători în mănăstirea proprie numită «Iberikon» din Athos, în care se efectu= iază pînă la 190 traduceri patristice din opera sf. Vasile (Hexae= meron), sf. Grigore din Nissa şi alţii, apoi cărţile de ritual Octoihul, Mineele, Triodul şi Penticostarul, care au avut circulaţie pînă spre Ierusalim şi chiar la mănăstirea sf. Ecaterina din Sinai. A urmat apoi Efrem cel Mic (1100) cu comentare la Biblie după sf. Atanasie cel Mare şi sf. Ciril cel Mare; el traduce Dialectica şi Acrivia sf. Ioan Damaschinul, operele Pseudoareopagitice, din Efrem Sirul, Lavsaiconul lui Paladiu, scrie 12 Vieţi de Sfinţi şi descrie Motivele creştinării. Apoi a fost Arseniu din Icalt, care ajunge catolicos, după Nicolae din Tiflis, în 1170; era orientat după M. Psellos, traducînd încă din sf. Ioan Damaschinul, apoi 31 scrieri polemice şi 16 tratate teologic=filozofice, 5 morale după sf. Ciril cel Mare, Atanasie Sinaitul, Teodor Abukara şi alţii; a tradus Nomocanonul, patriarhului Fotie. I=a urmat Ioan Petritz, numit «adevăratul filozof orientat», după filozofia lui Aristotel şi concepţia despre om după Nemesius.

Astfel a început «epoca de aur bizantină la georgieni», de pe vremea reginei Thamara (=1212). Atunci a apărut şi primul raţiona= list în persoana lui Sota Rustaveli (=1220); cunoscînd filozofia lui Platon, poemele lui Homer, filozofia lui Nizami din Azerbeidjan şi a iranianului Firdusi. Rustaveli a realizat o sinteză între cultura elină clasică, ortodoxie şi orientalismul islamic, în sens epicureic; el

s=a arătat optimist, dar era pătruns de pesimism religios şi de empi=rism, considerînd lumea şi pe om drept unica valoare şi deci aplica principiul lui: intelligo ut credam (Kart J., Litterature georgienne chrétienne, Paris 1934; Kekelidse K., Geschichte der Georgischen Literatur, 1950; Tarchnişvili P., Gesch. der kirchlichen georgischen Literatur, Vatican 1955).

Literatura creştină slavo=rusă, dezvoltată la început în legă=tură cu literatura paleoslavonă=cirilică bulgară de pe vremea sf. Climent al Ohridei şi a ţarului Simeon, produce acum creaţii pro=prii, cum au fost cele ale mitropolitului Ilarion de Kiev (=1067) şi ale cuviosului stareţ de la Mănăstirea Peşterilor din Kiev, Teodosie (=1074). Intre creaţii s=a impus apoi «Cronica lui Nestor», scrisă de arhim. Silvestru de la Sf. Mihail din Kiev, cunoscut şi sub numele de «Povestea vremurilor de mult», cu caracter teist şi axată pe izvoare bizantine şi pe cunoaşterea realităţilor istorice europene. Alături a apărut şi Viaţa sf. Boris şi Gleb, primii sfinţi ruşi, şi Cuvîntarea pentru copii, cu îndrumări moralizatoare.

Pe vremea mitropolitului Mihail II (=1145) legăturile cu Bizan=ţul s=au strîns şi mai mult, cînd numeroşi monahi ruşi au înfiinţat în Sf. Munte Athos o aşezare proprie, sub numele de «Starii russik» Russikon, cu hramul sf. Pantelimon. Astfel s=a stabilit un contact mai strîns între Athos şi Kiev şi pe această cale au ajuns în Rusia Kieveană numeroase cărţi teologice bizantine, ca şi erminiile de pic=tură, care se vor chema la ruşi în slavoneşte «podlinnik»; apoi au fost traduse Prologul grecesc şi lucrări din Sf. Simeon Noul Teolog.

S=a ivit şi o dispută teologică, discutată la sinodul din 1157 de la Kiev, legată de întrebarea pusă de Martin din Armenia, dacă postul de miercuri şi vineri este a fi ţinut şi în zilele de mari sărbători, cum o cerea tipicul sf. Teodor Studitul; Martin mai cerea încă şi altele şi anume ca: crucea să se facă cu 2 degete, proce=siunea în jurul bisericii să fie făcută după soare, aleluia să se cînte numai de 2 ori, să fie 7 prescuri pentru proscomidie, că Hristos s=a născut din Tatăl şi nu din Fecioara Maria şi altele. Sinodul, prezidat de Mitropolitul Constantin a pronunţat condamnarea, cele propuse fiind evident contradictorii învăţăturii probate ortodoxe.

Pe vremea Episcopului Chiril din Turov (=1185), teolog şi mare orator ortodox rus, numit «Hrisostomul ruşilor», şi care s=a orientat teist după sf. Grigorie de Nissa, sf. Ioan Gură de Aur, Epifaniu din Cipru şi Simion Logotetul, a fost tradus Canonul cel mare de pocăinţă, apoi Nomocanonul Patr. Fotie, fiind înglobat în Cartea Cîrmuirii a lui Efrem – Efremova Kormciaia Kniga –, s=a com=pletat Octoihul slavon al sf. Ioan Damaschinul şi s=a aplicat cîn=tarea psaltică bizantină, alături de «cîntarea kieveană» locală. Pe linie umanistă s=a impus mitrop. Climent Smoliatici de Kiev, care a iniţiat primele traduceri din Homer, Aristotel şi Platon; apoi a fost alcătuită Viaţa sf. Leontie din Rostov, într=o redacţie largă, filo=bizantină, şi una scurtă, antibizantină (Vezi Lichacev D., Povesti vremennych let, Moscova 1950; Voronin N., Karger M., Istoria kultură drevnei Rusi, 2 vol. Moscova 1951; Scepkina M., Sokrovița drevnei pismenosti, Moscova 1958; Nikolski N., O literarnych tru=[illegible]ch Klim. Smoliaticia, Petrograd 1892; X, Mitrop. Kliment, Revista [illegible]arhiei din Moscova 6, 1959; Zamfirescu D., Manuscrise slave cu

traduceri din sf. Simion Noul Teolog, Ortodoxia 3, 1959; Voronin N., Zitie Leontia, Vizant. Vremennich 23, 1963 p. 23 ss; Trubetzkoi N., Russk pravosl. țerkovonoe pienie, Revista Patr. din Moscova, 10-12 pe 1959).

In anul 1185 a apărut primul mare epos popular numit «Cîntecul despre oastea lui Igor», în care se cuprinde concepția teistă că, «cneazul răzbună ocara vremii și-i apără pe creștini de hoardele păgîne, și la urmă cel drept ca și cel viclean va ajunge în judecata lui Dumnezeu». Acest cîntec dovedește că literatura rusă populară s-a dezvoltat independent de slavona bisericească, prezentînd și conținuturi originale, față de literatura bizantină (Gudzii D., Istoria drevne russk. literatură, ed. IV, Moscova 1950; Orlov A., Slovo o polku Igoreve, Moscova 1945; la fel și Adrianova-Peretz V., Moscova 1950; Medlin K., Moscow and east Rome, Geneva 1952; Wollman Sl., Slovo o polku Igoreve, Praga 1958).

Apoi s-a tradus lucrarea «Leimonarion» pentru viața monahală, primind numele de Patericul de la Pecerska, din 1226, și s-a impus episcopul Simon de la Vladimir (=1225), numit și «povățuitorul».

Dar în 1230 au năvălit tătarii și stabilirea Hoardei de Aur în regiunea Rusiei de sud a pus capăt dezvoltării culturale din această regiune, însuși mitropolitul de Kiev trebuind să pribegească. Numai în circulația populară s-au păstrat scrierile apocrife și Apocalipsul Maicii Domnului, ca traducere nouă.

Inflorirea teologiei ruse în sec. XII a fost binefăcătoare și pentru slavii ortodocși sud-dunăreni, care între 1018 și 1200 stăteau sub stăpînirea bizantină, neîncrezătoare pe atunci față de literatura creștină slavo-bulgară și slavo-sîrbă. Totuși au apărut și texte locale, precum a fost: Kormciaia Jefremova, adusă de la Kiev, cu Nomocanonul patr. Fotie; Evangheliarul prezviterului Ioan, după tipul celei a lui Ostromir de la Kiev, aflată în Macedonia, cu ortografie probabil glagolitică și transcrisă în cirilică, în legătură cu «Foile glagolitice»; apoi Sinodiconul sîrb pentru Duminica Ortodoxiei, după text grecesc și rus. Renașterea acestei literaturi creștine se leagă apoi de lupta pentru independență, în cadrul căreia cneazul sîrb Ștefan Nemania a ctitorit în 1191 Mănăstirea Hilandar în Athos, ca centru cultural, și țarul vlaho-bulgar Asan I a rezidit Mănăstirea sf. Ioan Rilski de lîngă Sofia, în 1195 (Penev B., Istoria na bălg. literatura, Sofia 1929) 33; Konstantinov G., Stara bălg. literatura, Sofia 1942; Georgiev E., cu colab., Istoria na bălg. literatura, Sofia 1962; Stanoievici St., Early jugoslav literature (1000-1800), New York 1922; Sobolev S., Iskajenie pravosl. istină v russk, bogosl. măsli, Sofia 1942: Angelov B., Iz starata bălgarska, ruska i sărbska literatura, Sofia 1958, Beneșevici N., Kormciaia Jefremova, Petrograd 1906; Radoicici D., Antologia stare srpske knijevnosti, Belgrad 1960; Moșin Vl., Slavenska redakția Prologa, Zbornik 2, Zagreb 1959 p. 177; Idem, Makedonsko evangelie, Skopia 1954; Idem, Sinodikon, Vizant. Vremennich 17, 1960 p. 278 ss; Aitzenmüller R., Glagolitische Blätter, Graz 1954 ss).

Populația română din nordul Dunării și din regiunea carpatică stătea mai departe în legătură cu centrele bisericești slavone de la Dunăre, centre bulgare, precum și cu cele bizantine din Dobrogea, mai ales după înființarea unei mitropolii la Dunăre, probabil a celei

de la Keltzie=Galaţi, în sec. XI; în partea apuseană şi=au des=făşurat activitatea culturală mănăstirile slavo=greceşti, cu românii, de la Cenad şi Murăşana din Banat. Deoarece încă mitropolitul Teofilact al Ohridei preconiza să se introducă limba slavonă biseri=cească la valahi, aceasta s=a acceptat oficial, şi limba veche biseri=cească populară locală, română, s=a păstrat în circulaţie populară bisericească şi apoi şi laică, în povestiri şi folclor (Şesan M., Mănăs=tirea Murăşanei, Mitropolia Banatului 7/9, 1959; Idem, Organizaţia veche bis. carpatică, Mitropolia Ardealului 5/6, 1959 şi Idem, Din relaţiile bis. româno=bizantine, Mitropolia Banatului 7/12, 1960).

Expansiunea literaturii slave nu s=a mărginit numai la regiu=nile locuite de slavi, ci s=a întins şi mai departe, şi chiar pînă la Mănăstirea sf. Ecaterina din Sinai, (Horalek K., Manuscrits slaves au monastère du mont Sinai, Byzantinoslavica XXVI=1, Praga 1965 p. 169 ss).

Rezistenţa ortodoxă

Cucerirea Constantinopolului de către cruciaţii latini, în 1204, şi presiunea latinilor ca să se facă «unirea bisericii constantinopoli=tane cu cea romană prin supunere», cum s=a cerut aceasta şi în Patriarhiile din Antiohia şi Ierusalim şi s=a încercat în Arhiepisco=pia Ciprului, pe cînd Bulgaria şi Serbia întraseră în tratative cu Roma papală, a necesitat o rezistenţă organizată ortodoxă. Necesi=tatea ei o sublinia astfel istoricul Niceta Choniatul, că prin venirea latinilor la Constantinopol s=a popularizat schisma din 1054, pentru că «între noi şi latini există acum o prăpastie de ură; noi nu ne mai putem împăca cu ei sufleteşte, ci ne tot distanţăm mai mult unii de alţii... căci chiar saracenii s=au purtat mai cu milă, decît latinii cu ortodocşii» (Cronica, ed. Corpus scriptorum historiae byzantinae, p. 761 s).

In adevăr, Răsăritul bizantino=slavo=ortodox era ameninţat, căci latinii stăpîneau la Bizanţ, în Elada şi în Haliciu; Selgiucii dominau în Asia Mică şi în Orientul creştin; tătarii se apropiau de Rusia kieveană. Nu mai era deci timp pentru filozofare teolo=gică, ci pentru întărirea conştiinţei naţionale şi confesional=ortodoxe. In acest cadru, Sf. Munte Athos îndeplinea rolul de mijlocitor între ortodocşi (Ivanov A., Insemnătatea Athosului în viaţa lumii orto=doxe, în Revista Patriarhiei din Moscova, 10, 1953). Era vremea în care în Apusul latin se impunea aristotelismul scolastic, prin mijlo=cirea arabilor Avicenna, Avicebron şi Averrhoes (=1198) şi a iude=ului Maimonides (=1204), paralel cu influenţa aristotelismului bizan=tin, mijlocit de traducerea Metafizicii lui Aristotel după un text bizantin în 1210 şi cu traducerea «Fizicii» lui Teofilact Simocatul, naturalist bizantin. Astfel se vor produce şi în Apus, în cadrul nominalismului, realismului şi naturalismului, contradicţia între: «credo ut intelligam» şi «intelligo ut credam». La aceasta a mai contribuit şi organizarea la Paris a Colegiului constantinopolitan, cu 20 de dascăli răsăriteni, care a influenţat pînă şi Sorbona Pari=siană, după 1215. (Lindsay J., Byzantium into Europe, Londra 1952).

Universitatea bizantina, Academia patriarhală, patriarhul şi

împăratul au pribegit şi apoi s=au stabilit la Niceea. Apoi patriar=hul Teodor Eirenicul fost «hypatul filozofilor» şi împăratul Teodor I Lascaris au organizat acolo, pe la 1213, universitatea bizantină, cu caracter clasicist, încît nu mult după aceea, pe vremea urmaşului la tron, Ioan III Vatatze (=1254), Niceea era asemănată cu vechea Athenă.

In partea europeană îşi mai desfăşurau activitatea Arhiepis=copul Dimitrie Chometenul la Ohrida (1222), cu scrieri canonice, dogmatice, liturgice, disciplinare, polemice şi aghiografice ; apoi mitro=politul Ioan Apokaukos (=1233) la Naupakt, umanist scriind numeroase opere teologice şi George Bardanes în Korcyra; la Niceea s=au impus ca teologi: patriarhul Ghermanos II (=1240), cu lucrări despre sf. Fecioară Maria, şi despre sf. icoane, şi cu polemici contra bogomi=lilor şi latinilor (Migne PG 140); apoi mitropolitul Mihail Chummos (=1258) cu lucrări canonice (PG 140), ca şi Arsenie Monahul de la Athos, care a ajuns apoi patriarh, autorul «Synopsei canoanelor», în formă de Nomocanon cu 141 capitole, după legislaţia lui Justi=nian şi a urmaşilor săi (PG 133); şi în fine Nicefor Blemide (=1272), strălucit savant, dascăl iscusit, om de stat, teolog, polemist antilatin, filozof şi ascet; de la el s=au păstrat lucrările: Epitome logice, şi Alegere de stihuri din cartea Psalmilor, (Eklоge), cu comentarii scurte la Psalmii aleşi; în concepţia filozofică, urma logicii aristote=lice. După 1250 s=a retras în mănăstirea sa din Efes, cu hramul «Dumnezeului celui viu».

Ucenicul său, împăratul Teodor II Lascaris (=1258), versat în filozofie, ştiinţe şi meditaţie teologică, a scris despre Sf. Fecioară Maria, Despre numirile divine şi despre matematică; contemporanul său Metodie Monahul a scris Despre schisma din 1054, arătînd că greşala era a latinilor; apoi logotetul Constantin Akropolitul şi=a dobîndit renumele de «Noul Metafrast», cu Vieţi de Sfinţi, între care Viaţa Sf. Ioan Damaschin, a cărui Acrivie stătea mereu în atenţia generală (PG 140). Ucenici ai lui Blemide au mai fost şi George Akropolitul, specializat în istorie, juristul Grigorie din Cipru şi teologul Nicefor Chumnos, care se vor impune însă mai tîrziu. Pe atunci s=au făcut numeroase copii la Synagoga=Patericul lui Pavel Everghetinul, care ce va răspîndi în curînd peste tot. (Vezi pe lîngă monografiile de Logopater N., 1914; Heisenberg A., 1903; Papadopulos I., 1908; Eustratiadis S., 1910; Barvinok V., 1911; Bre=hier L., 1935, mai ales Tuilier A., Recherches sur les origines de la Renaissance byzantine au XIII=e s., Bulletin Bude IV=3, 1955, şi Tomadakis N., Byzantine grammatologia (1204=1453), Atena 1957).

Această înflorire bizantină la Niceea a influenţat şi pe italo=grecii din Calabria şi Sicilia, între care au excelat literaţii italo=bizantini Ioan Grasor, Ioan şi Nicolae din Otranto, George Char=tofilax şi Grigore Kalipolitul (Gigante M., Poeti italo=bizantini del sec. XIII, Neapole 1951; Parlangeli A., La Scuola greco=salentina del sec. XIII, Studi bizantini e neoellenici 7, 1953 p. 160 s).

Intre timp, Serbia a fost eliberată prin Ştefan Nemania=tatăl (călugărit apoi ca Symeon la Hilandar în Athos) şi s=a format şi limba slavo=sîrbească, pentru care stă mărturie Evanghelia lui Miroslav, fiul lui Ştefan, de pe la 1197. Apoi Monahul Sava Nemania, alt fiu, a reuşit să=l convingă pe fratele său Ştefan cel

Tînăr să intre în relaţii cu Bizanţul de la Niceea şi astfel în 1219 Patriarhul Manuil I de la Niceea a încuviinţat înfiinţarea Mitropoliei autocefale sîrbe, sfinţindu-l pe Sava în mitropolit (=1236). Şcolit la Athos în cercul monahilor ruşi de la Sf. Pantelimon, mitropolitul Sava I a ctitorit apoi literatura slavo-sîrbă, prin cartea numită «Cartea cîrmuirii» – Kormciaia kniga –, alcătuită după legislaţia canonică din Nomocanonut patriarhului Fotie şi Synopsa lui Aristen, ca şi după Basilicalele împăratului Vasile I Macedoneanul, adăugînd şi comentarii personale. Apoi a mai scris Viaţa sf. Simeon, tatăl său, apoi Turnătorul de mir şi Tipicul cu pravila vieţii monahale.

Dintre ucenicii săi, din şcolile organizate, s-au impus: mitropolitul Arsenie I (=1263) şi monahul-teolog Dometian de la Hilandar, care a scris Viaţa sf. Simeon, şi Viaţa sf. Sava primul mitropolit sîrb; apoi monahul Teodosie de la Hilandar a fost cel mai iscusit povestitor al veacului şi a compus o Viaţă a sf. Sava şi mai bună, înrîurind asupra altor scriitori de acest gen, de la care s-a păstrat Viaţa sf. Ioan Vladimir de la Zeta, cel mai vechi cneaz sîrb. Cu aceasta s-a inaugurat «Cartea sfinţilor naţionali sîrbi», numit: Srbliak, care se va tot completa cu timpul cu noi Sfinţi sîrbi. Caracterul naţional sîrbesc a pătruns apoi şi în muzica bisericească, înlăturînd cu încetul psaltichia bizantină, şi s-a impus în pictura şi arhitectura locală. Pentru apărarea credinţei, s-a tradus şi Sinodicul Ortodoxiei, din 843, după texte bizantine (Trogranicici Fr., Letteratura medioevale degli slavi meridionali, Roma 1950; Petkovici V., Pregled crkvenich spomenika, Belgrad 1950; Moşin Vl., Cirilski rukopisi, 2 vol. Zagreb 1952/5; Radoicici D., Antologia stare srpske knijevnosti, Belgrad 1960; Ciorovici V., Spisi Sv. Save, Belgrad 1928; Troicki S., Sava i Kormciaia, Glasnik 1, Belgrad 1958; Ilicici J., Srpske şkole u dobe Nemanicia, Glasnik 9, 1946; Janici – Hankey, Liver of the serbian Saints, Londra 1921; Milin L., Pravoslavie v srpskich piesnach, Glasnik 1956 p. 37 s; Moşin Vl., Sinodik Pravoslavia, în Slovo 6/8, Zagreb 1957, şi în Vizant. Vremennich 16, 1959 p. 317 ss).

In Bulgaria vecină, cu dinastia Asăneştilor vlaho-bulgari, eliberarea de după 1189 a oferit ţarului Boril prilejul, ca în 1211 să prezinte un Sinodic special şi să restabilească relaţiile cu Bizanţul de la Niceea. Acestea s-au întărit pe vremea ţarului Ioan Asan II (=1241) şi astfel în 1234 s-a îngăduit reorganizarea Bisericii autocefale bulgare ca Patriarhie onorifică şi asupra Ortodoxiei să vegheze patriarhul Teodosie de la Tîrnova, ucenic atonit. Spre a paraliza influenţa latină de la Constantinopol cruciaţilor, ţarul a deschis porţile pentru cultura bizantină; în stil bizantin a fost zidită marea biserică a Sfinţilor 40 de mucenici de la Tîrnova, pe la 1230, şi s-a început traducerea în limba slavo-bulgară a Cronicii lui Manasse, pe cînd patriarhul bulgar Iacob întreţinea la Athos legături cu teologul bizantin Ioan Vec, pe la 1250. In aceste împrejurări cîntarea bisericească bulgară a fost influenţată de cea bizantină, în special de cîntarea lui Ioan Kukuzel.

Urmînd însă frămîntări politice şi invazia tatară, situaţia s-a înrăutăţit. Dar tot atunci despotul Iacob Sviatoslav trimitea un exemplar din Kormciaia Kniga a sf. Sava, care era folosită în Bul-

garia, şi în Rusia, ca pavăză împotriva bogomilismului activ, care dăduse apocrifelor, mai ales unora, caracter eretic. Unitatea ortodoxă mai era susţinută şi prin mijlocirea măn. Zografos din Athos, locuită de bulgari. De atunci datează şi Tetraevangheliarul glagolitic şi alte texte. La Ohrida, în arhiepiscopie, însă s=au stabilit ierarhi greci şi aceştia veneau cu teologia în limba greacă. In urma legăturilor vechi dintre regiunea Balcanilor şi a Carpaţilor, numeroase texte sud=dunărene au trecut şi spre românii carpatici (Georgiev E., cu colab. Istoria na bălg. literatura, Sofia 1962; Dinev P., Crkovne pienie v Bălgaria, Vestnik bălg. Patriarchii 24, 1960; Poprujenko M., Sinodic tzara Borila, Sofia 1928; Kodov Chr., L'original du Code du patriarcat d'Ochride, Byzantinoslavica XXV=2, 1964; Turdeanu E., La litterature slave en Bulgarie, Paris 1946).

La românii carpatici au propovăduit episcopii greci, pomeniţi în 1234. Apoi pe vremea voievozilor Litovoi şi Seneslau, pe la 1247, s=a accentuat şi culturalitatea românească. Astfel istoricul ceh Hanka V., în Sazavo=emauskoe blagovestovanie, Praga 1846 p. XVII nota 12, citată de Andrei Şaguna în Istoria bisericii ortodoxe răsăritene, vol. 2 Sibiu 1860 p. 69, se precizează că: papa Inocenţiu IV (=1254) îşi justifica suprimarea limbii slavone liturgice la cehi cu afirmaţia, că pînă şi «la românii Daciei, liturghia întrebuinţată în limba sloveană, a fost tradusă în limba lor originală (populară), fapt la care maica biserică constantinopolitană sau a tăcut, sau s=a înţeles, precum se vede». Afirmaţia se leagă de realitatea că românii, au folosit de mult la liturghie, alături de limba slavonă, limba lor mai veche, – limba română, păstrată prin viu grai romanic; îndemn la accentuarea liturghiei româneşti se află şi în dispoziţia sinodului episcopilor latini de la Buda, din 1290, de a fi interzisă valorilor folosirea liturghiei slavone. E şi datorită faptului că se accentua folclorul popular, exprimat prin colinde şi apoi prin balada Mioriţa, şi unitatea de conştiinţă era păstrată prin «nedei», constatate în 1234 în ţara Almaşului şi Făgăraşului, şi confirmate documentar în 1337 pentru Maramureş. (Şesan M., Introducerea limbii române în biserică, Mitropolia Ardealului, 11/12, 1957).

In acea vreme, cotropirea Rusiei de Sud de către tatari era explicată ca o pedeapsă divină pentru păcatele omeneşti şi de aceea s=a dat atenţie «Interpretării Apocalipsei», după Andrei din Cesareea, care a fost atunci tradusă anume din greceşte în slavonă. Apoi, în legătură cu aceasta, s=au născut şi creaţii proprii precum: «Povestea năvălirii lui Bataichan», cu explicare apocaliptică şi «Cuvîntul despre ruina ţării ruse», scrisă pe la 1240 de către episcopul Serapion din Vladimir. Acesta apoi, împreună cu monahul Policarp din Kiev şi alţii, au vestit mai departe principiile Acriviei sf. Ioan Damaschinul cunoscută prin copii noi după traduceri bulgare; apoi pentru îndrumarea vieţii mănăstireşti s=a folosit Tipicul sf. Teodor Studitul şi s=au făcut copii noi după Synagoga=Patericul lui Pavel Evergheţinul, cum a fost cea de la Moscova, din 1297, care va avea circulaţie largă. S=a mai tradus şi o parte din Vechiul Testament, adică primele cărţi ale lui Moise, sub numirea de «Palaia» adică «cea veche». Episcopul Teognost din Sarai a compus «Intrebări», în 1276.

Apoi mitropolitul Chiril II (1243=1280), trebuind să pribegească

din cauza tatarilor Hoardei de Aur, a căutat să menţină vechile legături cu Bizanţul şi cu ortodocşii sud-dunăreni; în acest cadru a primit de la despotul bulgar Iacob Sviatoslav: Cartea cîrmuirii, compusă de Sf. Sava al sîrbilor şi el a trecut-o la sinodul de la Vladimir pe Kliasma, din 1274, drept Pravilă de cîrmuire şi pentru biserica rusă. Cu această ocazie, sinodul a mai luat şi o serie de măsuri canonice, apoi a dispus săvîrşirea cu grije a Sf. Taine şi a Sf. Liturghii, combaterea obiceiurilor populare păgîneşti vechi şi refuzul botezului latin prin stropire. Şi ca să fie întărită rezistenţa populară atît faţă de mongoli, precum şi faţă de latini, a fost proclamat ca Sfînt cneazul Alexandru Nevschi (=1263), ca erou şi patron al ruşilor, care le întăreşte curajul răbdării şi rezistenţei pînă la izbînda finală a poporului. In acest sens s-a dat publicitate, prin numeroase copii, romanului epopeic al lui Alexandru Makedon, sub numele de «Alexandria», ca şi romanul bizantin: Digenis Akritas, antimahomedan. Numeroase texte au venit şi din sudul Dunării, prin mijlocirea mănăstirilor Hilandar şi Zografos (Moşin Vl., O paridizaţii russko-iujnoslav. literarnăch sviazei, Trudă otdela drevnerussk. literatura 19, Moscova 1963 p. 28-108; Iufu I., în Mitropolia Banatului 5/8 1963 p. 245; Nekrasov S., Sv. Alexander Nevski, Revista Patriarhiei din Moscova 8, 1963 p. 56 s).

Intre timp, împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul a reuşit să restabilească, în 1261, stăpînirea bizantină la Constantinopol. Recunoscător «Înţelepciunii divine» – Sf. Sophia – care l-a readus în cetatea de pe Bosfor, el, susţinut de Patriarhul Arsenie (=1267), a restaurat Universitatea bizantină, punîndu-i în frunte ca rector pe istoricul George Akropolitul (=1286). Acesta, exprimînd concepţia teistă în istorie a lansat principiul că «istoria trebuie să fie scrisă de dragul istoriei», adică obiectiv, pentru ca să nu se creeze păcate prin expuneri neadevărate. Alături de el stătea şi dascălul său Nicefor Blemide, care a scris despre «Inviere», simbolizînd prin aceasta învierea Bizanţului pe Bosfor (Migne PG 140).

Apoi patriarhul Ghermanos III a reorganizat în 1267 şi Academia patriarhală, punîndu-i în frunte pe Maxim Holobul, retor al Bisericii mari şi autor de opere literare. Astfel s-au reînceput studiile clasice, şi o adevărată reînviere a civilizaţiei şi culturii bizantine în condiţiile întoarcerei din exil la Bizanţ.

Astfel şcolile bizantine de la Constantinopol şi Niceea, ca şi cele de la Mistra şi Trapezunt, vor deveni centre cercetate chiar de ucenici din Apus şi din lumea arabă, care doreau să-şi dobîndească titlul mare de «magistru în diverse arte» (Kotsakis D., Epistemonikai morfai tes epoches ton Palaiologon, Atena 1956; Bîrsănescu Ş., Despre Magistru, In Iaşul literar IX-4, 1958 p. 100 s). In fine a mai fost reorganizată şi Şcoala de la Athos, primind în frunte pe Maxim Planudes (=1310), care căuta apropiere între Plutarh, Augustin, Boeţiu şi Ortodoxie (PG 147; Wendel C., Maximos, în Byzant. Zeitschrift, 1940 p. 40 s; Treu M., Planudes, Amsterdam 1960; Livadaras N., Istoria tes paradoseos tu Hesiodos, Atena 1963).

In teologie s-au impus: Grigore de Cipru (=1289), apoi patriarh, teolog şi canonist (PG 142); patriarhul Atanasie I (=1293), teologul antilatin Ioan Vec (=1298) (PG 141); Mitropolitul Teoctist din

Adrianopol, care, orientat după Maxim Planudes a compus «Apologia Sf. Ioan Damaschinul»; apoi Constantin Melitenul şi George Metohitul (PG 141) şi îndeosebi Georghe Pachimer (=1310), care s=a făcut renumit mai ales prin «Parafrază detailată la scrierile areopagitice», lucrare care va dobîndi o largă circulaţie, paralel cu «Introducerea în filozofia lui Aristotel» (PG 143=144). In acest cadru s=au făcut copii noi după lexiconul patriarhului Fotie. In fine psaltul Hrysantos a venit cu o reformă a muzicii bizantine, spre a=i da mai multă vigoare şi amploare; cîntarea psaltică s=a augmentat prin protopsalţii de la sf. Sofia Xeniu Koroneas, Ioan Klados, şi Manuil Vrieniu, compozitori. (Hausherr J., Origines de la mystique syrienne, Gregoire de Chypre, Orientalia Christ. periodica 4, 1938; Lameer W., Correspondence de Gregoire le Chypre, Bruxella 1937; Laurent V., Un theologien unioniste, mitr. Theoctiste, în Etudes byzant. 11, 1953; Di Salvo, Modi della muzica bizantina, Studi bizantini e neoellenici 8, 405 s).

Imprejurările politice l=au forţat pe împăratul Mihail al VIII=lea să încerce o înţelegere cu papalitatea, spre a contrabalansa Alianţa de la Viterbo care dorea să recucerească Bizanţul pentru latini. Dar papa Grigore X cerea unirea pe care bizantinii o refuzau. Pînă la urmă Mihail VIII l=a convins pe teologul Ioan Vec să realizeze un compromis, că nu ar fi deosebire între formula latină că: «Sf. Duh purcede din Tatăl *şi* Fiul» (Filioque), faţă de formula ortodoxă că «Sf. Duh purcede din Tatăl *prin* Fiul». Cu această concluzie Vec a fost trimis, împreună cu George Akropolitul, la conciliul de la Lyon, din 1274, ca să semneze unirea. Dar întors înapoi, Vec a fost combătut de Grigore din Cipru, care a scris contra lui lucrarea: «Stîlpul Ortodoxiei», combătînd teza unionistă. La discuţiile sinodale din 1282=1285, de pe vremea împăratului Andronic II Paleologul, au mai participat Constantin Melitenul şi George Metohitul, care se contraziceau cu Maxim Planudes şi cu Nicefor Chumnos, categoric împotriva formulei şi a unirii fiind George Pachimer, care l=a combătut pe Vec prin scrieri de profundă Ortodoxie, precizînd din nou, că Filioque strică ierarhia persoanelor divine din Sf. Treime (Evert=Kapessowa, în Byzantinoslavica XVII=I, 1956; Sevcenko I., La polémique entre Métochite et Choumnos, Bruxella 1962; Stăniloae D., Relaţiile Treimice, Ortodoxia 4, 1964 p. 503 ss).

In cadrul acestor frămîntări s=a ciocnit metoda aristotelică scolastică, promovată şi în Apusul latin, de platonism şi s=a născut legenda bizantină, axată pe principiul simfoniei al lui Psellos, numit «Platon cel creştin», prin care se sublinia superioritatea filozofiei lui Platon faţă de cea a lui Aristotel, precum şi relaţia mai strînsă dintre platonism şi Creştnism; astfel era criticată şi scolastica latină (Cataudella R., Sul platonismo dell'eta byzantina, Studi bizant. e neoelle. nici 7, 1953, p. 6 ss).

Apoi s=au impus Cronograful Efremiu (=1312) cu Catalogul patriarhilor şi al împăraţilor (PG 143), Teodul Monahul, numit şi Toma Magistrul (=1332) cu omilii şi laude la adresa Sfinţilor, el fiind profesor de retorică creştină (PG 145) şi canonistul Matei Vlastare de la Tesalonic (=1340), care a compus Syntagma alfabetica a canoanelor, un nomocanon foarte practic pentru uzul bisericesc şi de

aceea va fi larg răspîndit, şi tradus în slavonă în 1342, cuprinzînd şi un indice de cărţi interzise (PG 144; Ilinski N., Sintagma Mat. Vlastaria, Moscova 1893; Novacovici St., Matia Vlastara Sintagmat, Belgrad 1907). Apoi a fost Nicefor Kalist (=1345), numit şi Xanthopoulos, care a scris o Istorie bisericească, cu caracter teist, cuvîntări, Vieţi de Sfinţi, Despre «Sf. Maria izvor de viaţă» şi altele (PG 145=147; Moravesik G., Fragment d'histoire de Nic. Xanthopoulos, Melanges H. Gregoire, Paris 1949). In fine a fost Nicefor Chumnos (=1327), ucenicul lui Grigore din Cipru şi socrul împăratului Ioan V Paleologul; a scris despre Sf. Fecioară Maria spre precizarea rolului ei de «Theotokos», despre Minuni şi a combătut neoplatonismul lui Plotin; a căutat să realizeze o sinteză între Platon, Aristotel şi Biblie (Verpeaux J., N. Choumnos, Paris 1959). Informaţii în Manualul de Istorie bisericească universală, publicat de Patriarhia Română, vol. 2, 1956, p. 132 s).

Pe lîngă această teologie înaltă, s=au oferit probleme teologice şi cunoştinţe generale de cultură pentru credincioşi în colecţiile numite «Kanoniaria», care cuprindeau chestiuni de drept, teologie şi biserică, împreună cu noţiuni şi informaţiuni din domeniul ştiinţelor şi al literaturii; astfel au fost numite şi «Almanahuri». In această activitate a excelat Teodor Metohitul (=1332), care, urmînd linia lui M. Psellos, s=a ocupat şi cu filozofia şi astronomia; l=a criticat pe Aristotel, s=a inspirat din Sinesiu din Cirene şi a scris Elogiu Sf. Dimitrie din Salonic. Studiile sale despre astronomie, combinate cu teologia, au dus la concepţia populară că: voia divină este exprimată prin constelaţia stelelor, ceea ce a dus la alcătuirea «zodiacului creştin», care s=a bucurat de mare trecere; la baza lui stătea principiul neoplatonic despre: identitatea dintre original (cerul) şi copie (pămîntul) (Beck H., Th. Metochites, München 1952; Loenertz J., Th. Metochites et son père, Paris 1953; Tatakis B., Aristote critiqué par Metochite, Atena 1953; Laurdas B., Eloges à s. Demetrius, Makedonika 4, 1956 p. 56 ss).

In circulaţie populară se mai aflau cîteva romane, cu substrat şi creştin, ca Baltandos şi Chrisanta, Florias şi Platia, Imberios şi Margarona, la care împăratul Andronic II a adăugat romanul: Calimah şi Chrysoroe, în 1280, au mai apărut alte versiuni după romanul: Varlaam şi Ioasaf, în 1262 la Athos, în 1280 chiar la Geneva şi în 1332 la Roma. (Kriaras E., Romanul bizantin, Atena 1955; Pichard M., Le roman byzantin, Paris 1956).

Culturalitatea bizantină ortodoxă s=a revărsat iar înspre ortodocşii bulgari, sîrbi, români, galiţieni, ruşi şi georgieni, la care monahii vor fi dascăli de cultură, nu numai din mănăstiri, ci şi în şcolile domneşti. Dar atenţia generală a credincioşilor se îndrepta mai mult spre cărţile de cult, de teologie popularizată, spre cele apocrife şi almanahuri, care erau prin stil mai pe înţelesul lor.

La bulgari s=au resimţit mult influenţele bizantine şi cele slavo=sîrbe, prin mijlocirea mănăstirilor Zografos şi Sf. Ril=Rila, în care cadru a apărut între altele şi cunoscutul Tetraevangheliar din 1322.

Mai importantă era pe atunci Serbia cu tradiţiile puternice legate de Sf. Sava I, aşa că însăşi biserica sîrbă se numea «svetosavică». Pe baza influenţelor bizantine, se întăreşte cultura sîrbo=slavă, pe vremea mitropolitului Eustatie (=1286) şi a regelui=ctitor

Uroş II Milutin (=1321), care va fi proclamat sfînt. Apoi pe vremea ţarului Ştefan Uroş III (1331) ctitorul mănăstirii Deciani, mitropolitul de Zicea, Nicodim (=1324) a tradus marele Tipic al sf. Sava de la Ierusalim, şi mitropolitul Danilo II (1338) a început scrierea marei Cronici «Rodoslov» cu viaţa regilor şi a mitropoliţilor sîrbi. Pe lîngă copierea altor cărţi de cult, s=au tradus şi copiat lucrări apocrife, ca Evanghelia lui Iacob, Evanghelia lui Nicodim, Apocalipsul Maicii Domnului şi altele. Totul l=a influenţat pe pictorul Liubomir, şi pe ucenicii şcolii de pictură de la Morava. (Mircovici L., Rodoslov, Belgrad 1935).

Deoarece Crimeea, care timp de veacuri mijlocise legătura dintre Bizanţ şi Kiev, se afla acum sub stăpînire tătară, s=a căutat înnodarea relaţiilor prin mijlocirea principatului de Haliciu, condus de Vladimir (=1284). S=au realizat acolo numeroase copii după Minei, Triod şi alte cărţi de ritual; apoi s=a compus Nomocanonul lui Vladimir, fiul lui Vasilko, completat cu Nomocanonul patriarhului Fotie şi colecţia patriarhului Sisiniu (Iufu I., în Mitropolia Banatului, 5/8, 1963, p. 239 s), fiind altfel aranjat decît Kormciaia sf. Sava. Dar Mitropolia de la Haliciu, din 1299, nu a avut o viaţă liniştită, ajungînd regiunea în stăpînirea Lituaniei, în 1320 şi apoi a Poloniei, în 1349, care mai cucerise Volinia şi chiar Kievul. Din cauza aceasta sediul vechiului «mitropolit al Kievului», care a trebuit să pribegească din cauza tătarilor, s=a mutat mai spre nord, pînă s=a stabilit în cele din urmă, în 1328, la Moscova, pe lîngă marele cneaz rus. In această vreme înflorea centrul ortodox de la Novgorod, din Nord, de unde a provenit cunoscuta Evanghelie a lui Aprakos, şi apoi traducerea cronicii lui George Akropolitul în slavo=rusă şi traducerea slavonă a Syntagmei lui Matei Vlastare. (Koreţki V., Chestomatia pamiatnikov feodalnago gosudarstva, Moscova 1961).

In răsăritul caucazian, în Georgia=Gruzia (Iberia) se continuau tradiţiile ortodoxe. Totuşi memoria lui Sota Rustaveli era aşa de puternică, încît deşi a fost persecutat acasă, de a murit ca monah la Ierusalim, în Mănăstirea Crucii, s=a constituit tradiţia că fiecărei fete să i se dea în zestre o carte de Sota. Pe vremea regelui George V Luminătorul (=1346) a început o eră nouă de înflorire literară, cu accentul pe istoria naţională, în formă de cronici.

Influenţele bizantine au răzbit iar spre eterodocşi, aşa că ele sînt observate în scrisul lui Iacob bar Sakku din Mossul (1241), la mafrianul iacobit Grigore Abulfaragiu, zis şi Bar Hebraeul din Mossul (1286), precum şi în scrisul mitropolitului nestorian Ebes Isus (1318) din Nissibi (Kawerau P., Die iakobitische Kirche, Berlin 1955).

Din cele expuse aici se poate desprinde lămurit, că în sec. XI=XIII inclusiv, teologia ortodoxă trăia mai departe din tradiţia patristică şi postpatristică, indiferent de regiunile geografice şi de existenţa Bisericii ortodoxe locale; de la Bizanţ venea tradiţia ortodoxă, în forma veche şi nouă, şi era împărtăşită în slavoneşte către ortodocşii balcanici, carpatici şi slavo=ruşi, care contribuiau cu creaţiile lor proprii la îmbogăţirea culturalităţii din Europa Răsăriteană.

Pr. Prof. M. ŞESAN

Caracterul uranian al religiei geto-dacice *)

Descoperirile arheologice mai noi din ţara noastră şi cu deosebire cele din sudul Transilvaniei au readus pe primul plan problema mult controversată a caracterelor fundamentale ale religiei geto-dacice.

Se ştie că, datorită unui pasaj echivoc din Herodot (*Istorii*, IV, 94-96) şi sărăciei izvoarelor arheologice din trecut, unii cercetători au putut ajunge la ipoteze cu totul lipsite de temeiuri istorice, ca de exemplu teoria dualismului religios geto-dacic, susţinută de A. D. Xenopol [1]) şi, într-o formă diferită, de G. Bessel [2]).

Datorită aceleiaşi sărăcii a izvoarelor, s-a putut susţine şi ipoteza «monoteismului» geto-dacic, atribuită marelui om de ştiinţă Vasile Pârvan, deşi un studiu mai atent al Geticii acestuia ne duce la concluzii «henoteiste» [3]); ceea ce corespunde mai degrabă «politeismului» geto-dacic.

O discuţie deosebit de interesantă în legătură cu caracterele fundamentale ale religiei geto-dacice este desigur şi aceea asupra specificului uranian sau chtonian al acestei religii. Căci, pe de o parte, unele cercetări etimologice recente asupra numelui zeului principal al geto-dacilor, Zamolxe, ar face din acesta un zeu al pămîntului, al vegetaţiei şi al împărăţiei morţilor, pe de altă parte, sînt numeroase mărturii arheologice despre existenţa unui străvechi cult urano-solar în Dacia. O oarecare simplificare a problemei s-a realizat admiţîndu-se că Gebeleizis, despre care vorbea Herodot în pasajul amintit spunînd că-i un alt nume dat de geţi lui Zamolxe, ar fi fost un alt zeu al acelora, de caracter uranian, aşa cum ar reieşi din însăşi etimologia numelui său (ghebel, ghibel – fulger, lumină) [4]). Dar atunci cum se face că, totuşi, izvoarele antice indică în chip stăruitor pe Zamolxe ca zeu principal şi, în aparenţă, unic al geto-dacilor? Cum s-ar putea explica, apoi, lipsa oricăror mărturii arheologice referitoare la un cult chtonian al lui Zamolxe? Va

---

*) Lucrare de seminar, în cadrul cursurilor de doctorat în Teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, care a dat şi avizul să fie publicată.

1) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. I, ed. a III-a, îngrijită de I. Vlădescu, Bucureşti, 1925, p. 65 ş. u.

2) G. Bessel, *De rebus Geticis*, Göttingen, 1854, p. 42-51.

3) Henoteismul presupune adorarea unui zeu suprem *ca şi cum* ar fi singurul, dar fără ca să fie exclusă, în realitate, existenţa altor divinităţi.

4) Ion I. Rusu, *Religia geto-dacilor. Zei, credinţe, practici religioase.* Cluj, 1947, p. 84-94 ş. u., 109-111 ş. u.

fi suferit oare acest zeu o evoluţie spre uranism? Iată întrebări la care vom încerca să răspundem în cele ce urmează, ştiut fiind din capul locului că în acest domeniu sîntem încă în stadiul con=jecturilor.

I. Păreri mai vechi cu privire la un cult urano=solar în Dacia

Istoricii români mai vechi care s=au ocupat cu problema reli=giei geto=dacice au susţinut în marea lor majoritate, existenţa unui cult al cerului în Dacia, indiferent dacă înţelegeau prin aceasta o adorare a elementelor naturii, a aştrilor cereşti sau a cerului însuşi considerat în ansamblul său.

Astfel, Gr. Tocilescu, pornind de la considerentul că geto=dacii erau naturalişti în credinţele lor religioase, a formulat ipoteza că religia lui Zamolxe nu ar fi fost, în ultimă instanţă, altceva decît o transpunere în practica nord=tracică a cultului lui Bacchus=Saba=zius, anticul zeu traco=frigian al soarelui, adorat în Dacia sub două forme onomastice: una mistică, Gebeleizis, şi una obişnuită, Zamolxe. In strînsă legătură cu adorarea acestui zeu solar ar fi stat, după Tocilescu, actul cvasi=cultic al săgetării cerului la dezlănţuirea ele=mentelor naturii şi altarele rotunde de pe înălţimile munţilor [5]).

La rîndul său, A. D. Xenopol, pornind de la ideea că religia getică nu e decît «o reproducere, în o formă nouă, a cultului lui Zaratustra» şi poartă în sine «caracterul dualistic al învăţăturii lui Ormuzd şi Ahriman» [6]), găsea că atît Zamolxe – mai întîi refor=mator religios şi apoi zeu, reprezentînd principiul binelui – cît şi divi=nitatea antinomică lui – acel presupus principiu al răului, al distru=gerii şi al războiului, similar lui Ares sau lui Marte – erau divini=tăţi cereşti. Invăţatul român dădea chiar o definiţie a lui Zamolxe, socotindu=l «o formă antropomorfică a soarelui, izvorul vieţii în univers», după modelul grecescului Zeus, al romanicului Jupiter, al lui Phoebus Apollo. Zamolxe era, astfel, zeul favorit al dacilor, opus geniului distrugerii şi morţii, aceluia împotriva căruia localnicii trăgeau cu săgeţile la ivirea furtunii, cum spunea Herodot. Că dacii cunoşteau şi un asemenea zeu al distrugerii, ar fi dovedit=o, după Xenopol, faptul că, în lupta de la Tapae contra lui Traian, izbuc=nirea unei ploi vijelioase i=a făcut pe aceştia să=şi piardă cumpătul în faţa romanilor [7]). Cît despre sanctuarele rotunde şi cu o singură deschizătură în vîrf, situate pe înălţimi, istoricul român considera că ele ar reprezenta o reminiscenţă iraniană în Dacia [8]).

Cel care a îmbrăţişat însă cu o deosebită căldură ideea unui cult al cerului în Dacia a fost marele istoric şi arheolog român Vasile Pârvan. Pentru Pârvan, «zeul suprem dacic e zeu al cerului, fie senin, fie întunecat, adorat în peşteri, pe înălţimile sălbatice ale

---

5) Gr. G. Tocilescu, *Dacia înainte de Romani*, Bucureşti, 1880, p. 681-690.
6) A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 65-66.
7) *Ibidem.*
8) *Ibidem*, p. 69.

munţilor» [9]), aidoma lui Zeus de pe Ida şi întrunind, ca şi acela, atributul de zeu al trăsnetului şi al securii duble. Acest mare zeu dacic era, după părerea lui Pârvan, Zamolxe – personajul legendar şi enigmatic, în jurul căruia s=au purtat în trecut atîtea controverse. Ca zeu al cerului în general, Zamolxe va fi fost adorat şi în ipos=taza solară, avînd unele roluri apotropaice, după modelul lui Apollo celticul, şi fiind cunoscut în popor sub numele de «Vindecătorul» («ἰατρός») [10]), aşa cum par să o indice numeroasele simboluri solare cu roluri filacterice sau de ocrotire împotriva relelor, care au circulat în regiunile carpato=dunărene încă din epoca bronzului.

In subordinea acestui zeu suprem al cerului dacic, Pârvan punea o serie de zeităţi solare sau uraniene, între care mai ales pe aşa=zişii «cavaleri solitari», acoliţii zeului, care poartă biruitori în suli=ţele lor nevăzute chipul draconului de pe stindardul dacic, acea «imagine uraniană a furtunii», ca semn al triumfului zeităţii supreme contra demonilor şi pentru înspăimîntarea vrăjmaşilor. O relativă îmbogăţire a cultului acestor cavaleri se pare că trebuie atribuită, după Pârvan, elementului de cultură scitic pătruns în Carpaţi în vîrsta fierului [11]).

Desigur, parte din aceste afirmaţii ale marelui istoric român pot fi considerate astăzi ca depăşite, îndeosebi identificarea pe care el o făcea între zeul suprem uranian şi Zamolxe, ca şi autohtonia nord=tracică a cultului cavalerilor solari [12]), despre care Pârvan nu avea o idee destul de clară. Ceea ce trebuie reţinut însă din con=sideraţiile sale este ideea centrală a caracterului predominant ura=nian al religiei geto=dacice şi ideea vechimii cultelor uraniene în Dacia.

Cu problema religiei geto=dacice şi a aspectelor sale esenţiale s=au ocupat şi istoricii români N. Iorga, P. P. Panaitescu şi C. C. Giurescu.

N. Iorga, vorbind despre cultul general tracic, găsea în el o oarecare uniformitate şi similitudine, afirmînd că credinţele tuturor tracilor de la nordul şi sudul Dunării aveau un vădit caracter ura=nian. In fruntea panteonului ceresc al geto=dacilor, Iorga punea pe zeul=profet dacic «al vieţii infinite», pe Zamolxe, personaj istoric divinizat, pe eroul călăreţ trac, în care marele istoric vedea o ima=gine precreştină a Sfîntului Gheorghe, şi pe Cabiri, din al căror cult Iorga presupunea că derivă bizarele superstiţii despre vîrcolaci, acele credinţe populare în existenţa unor demoni mîncători ai lunii de pe cer [13]).

P. P. Panaitescu, situîndu=se pe o linie de vederi similară celei adoptate de Vasile Pârvan, vede în persoana mitică a eroului călă=reţ tracic «o figuraţie umană a soarelui». El consideră că simbolul solar al roţii votive ar fi avut menirea de a sugera ideea de miş=

---

9) Vasile Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Bucureşti, 1926, p. 659-660.

10) Idem, *ibidem*, p. 153, 638; Idem, *Dacia. Civilizaţiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, ed. a III-a, revăzută şi adnotată de Radu Vulpe, Bucureşti, 1958, p. 76 şi passim.

11) Idem, *Getica...*, p. 459, 641, 723.

12) *Ibidem.*

13) N. Iorga, *Histoire des Roumains*, I, 1, Bucarest, 1937, p. 94-97.

care rotativă a soarelui, conform credinţei celor vechi că marele astru ceresc se învîrteşte în jurul pămîntului. Acelaşi istoric mai spune că în onoarea majestuosului zeu solar, triburile tracilor de la nord şi sud de Haemus cîntau imne de preamărire, aşa numitele „*Sitalcos*“ [14]).

In fine, C. C. Giurescu, interpretînd pasajul din Herodot privitor la cele două nume divine, afirmă că, de fapt, este vorba de unul şi acelaşi zeu al cerului senin şi luminos, cunoscut la unele triburi geto-dacice sub numele de Zamolxe, iar la altele sub acela de Gebeleizis şi adorat «pe înălţimi, cît mai aproape de cer», îndeosebi pe Kogaionon, unde îşi are locuinţa, într-o peşteră, marele preot. Tot ceea ce tulbura liniştea sferelor şi armonia cerului trebuia combătut ca potrivnic zeului suprem, pentru care motiv localnicii trăgeau cu săgeţile spre nori pe vreme de furtună [15]).

Apreciind opiniile acestor istorici români asupra elementelor fundamentale ale religiei geto-dacice, se poate spune că, în general, aceste opinii se menţin pe limita verosimilului, cel puţin în ceea ce priveşte nota pregnant uranistă a vechilor credinţe de pe teritoriul ţării noastre. Ar fi greu de acceptat, desigur, toate ipotezele acestor cercetători, făcute în primele decenii ale secolului nostru, cînd cercetările arheologice româneşti se găseau încă în stadiul lor incipient. De altfel, cum am spus şi la început, în domeniul istoriei religioase a poporului geto-dacic, plutim încă în nesiguranţă în multe privinţe.

II. Problema uranismului religios geto-dacic în actualitate

Cercetările arheologice întreprinse îndeosebi în sudul Transilvaniei în ultimii cincisprezece ani au dus la aceleaşi concluzii uraniste la care ajunseseră pionerii arheologiei româneşti, deşi, de data aceasta, nu se mai vorbeşte de caracterul exclusiv uranian al religiei geto-dacice, ci se afirmă că acesta era în parte uranian şi în parte chtonian. Prin săpături sistematice, cum sînt mai cu seamă cele din munţii Orăştiei, au fost scoase la lumina zilei cele mai vechi sanctuare cunoscute în istoria Daciei preromane. Reprezentative sînt în acest sens, sanctuarele de la Grădiştea Muncelului, Costeşti, Blidaru şi Piatra Roşie. Totul, în construcţia acestor sanctuare, lasă impresia unui cult destinat cerului, începînd de la enigmaticele grupări ale stîlpilor împrejmuitori şi pînă la lipsa totală a vreunei urme de acoperiş; indiciu sigur că aceste sanctuare erau deschise către cer.

Problemele legate de aceste sanctuare au constituit, desigur, una dintre preocupările majore ale arheologilor noştri. S-au făcut noi deducţii, s-au emis noi ipoteze, pe baza analogiei şi pe temeiul mărturiilor documentare antice. Şi astfel s-a ajuns la stabilirea unui fapt istoric sigur, şi anume: «existenţa unui cult al soarelui şi a unei divinităţi solare» [16]). Se poate spune, aşadar, că mărturiile mai vechi

---

14) P. P. Panaitescu, *Curs de istoria Românilor*, (litografiat, editat de seminarul de Istoria Românilor), Bucureşti, 1929-1930, p. 41-42.

15) C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, I, Bucureşti, 1935, p. 91-92.

16) C. Daicoviciu, în *Istoria României*, vol. 1, Ed. Academiei, Bucureşti, 1960, p. 336.

şi mărturiile mai noi ale istoricilor români şi, în bună parte, şi ale celor străini [17]), în această privinţă, par să fie într=o oarecare con=cordanţă.

O dată stabilit caracterul predominant uranian al religiei geto=dacice, mai rămîne de văzut care au fost originile şi evoluţia cre=dinţelor uraniene în regiunile carpato=dunărene şi care va fi fost divinitatea de al cărei nume era legată istoria cultului ceresc în vremurile antice, pe teritoriul ţării noastre.

1. *Indicii asupra cultelor uraniene în Dacia pentru epoca bronzului.* Credinţa într=o zeitate solară şi, dependentă de aceasta, credinţa într=un zeu al trăznetului şi al securii duble erau cunoscute în regiunile şi la popoarele carpatice, din timpurile cele mai îndepăr=tate. Astfel, aşa cum aprecia la vremea sa Vasile Pârvan, iar, după el, I. Nestor şi C. Daicoviciu [18]), cultul uranian va fi fost cunoscut şi cultivat în Dacia cel puţin cu începere din epoca bron=zului nord=tracic, epocă pentru care dispunem chiar de unele indicii în acest sens [19]).

Este de remarcat faptul că atît Vasile Pârvan, cît şi I. Nestor şi C. Daicoviciu, vorbesc despre acest cult nu ca despre unul exclu=siv, ci doar ca despre un cult predominant în religiile popoarelor băştinaşe. Aşa, de pildă, Vasile Pârvan făcea deosebire între zeii cereşti ai claselor stăpînitoare carpato=dunărene din epoca bronzului, care erau reprezentaţi simbolic pe diferite amulete şi în fruntea cărora stătea zeul solar, şi zeităţile chtoniene mai vechi, redate plastic şi antropomorfic pe diferite statuete feminine de lut ars şi simpatizate cu predilecţie de poporul de jos [20]).

O idee deosebit de preţioasă, asupra căreia insista cu căldură Vasile Pârvan, este şi aceea a caracterului autohton al cultului uranian, idee pe care el o exprima limpede atunci cînd, vorbind despre numărul mare al simbolurilor solare aflate pe teritoriul ţării noastre, afirma că aceste simboluri «nu sînt deloc o simplă influenţă veneto=iliră, ci o realitate artistică proprie regiunilor noastre»... [21]).

Aşadar, indiferent care vor fi fost originile şi stadiul primar al acestui cult uranian, este de presupus o relativă frecvenţă a lui în sînul vechilor populaţii de la nordul Dunării şi din Carpaţi în epoca bronzului, aşa cum par să o indice mulţimea şi varietatea simbolu=rilor divine. Intre acestea, cele mai cunoscute sînt: discul, roata, spirala, barca, lebăda, securea dublă, carul şi crucea cu vîrfuri frînte în unghi drept, impropriu denumită «svastică». Ele puteau fi întîlnite, fie sub formă de amulete sau de pandantive filacterice [22]),

---

17) De exemplu, G. Charrière, *Le comput et le monument calendrier des Daces à Sarmisegetusa*, în «Bulletin de la Société Préhistorique Fran=çaise», t. LX, fasc. 7-8, Paris, 1963, p. 408-410. Pentru bibliografia străină mai veche, vezi mai ales I. I. Russu, *op. cit.*, p. 67 ş. u.

18) Vasile Pârvan, *Dacia...*, p. 14, 59; Idem, *Getica...*, p. 633, 641; I. Nestor, în *Ist. Rom.*, I, p. 125; C. Daicoviciu, *ibidem*, p. 332.

19) În termeni mai generali, eruditul specialist în istoria religiilor Carl Clemen, vorbind despre originile cultului uranian la diferitele popoare antice, spunea că «cel puţin cu începere din epoca bronzului, soarele a fost în chip veritabil adorat» (*Les religions du monde*, trad. Jaques Marty, Payot, 1930, p. 19).

20) Vasile Pârvan, *Dacia...*, p. 26-27.

21) *Ibidem*, p. 14.

22) *Filacteric* — protector.

fie ca simple motive ornamentale, dar cu acelaşi rol simbolic, pe diferitele obiecte de ceramică sau de podoabă, de factură locală. Cu excepţia securii duble, aceste simboluri erau de un vădit caracter solar şi aveau misiunea de «a aminti prin «ex=voto=uri» sau prin «amulete» calităţile apotropaice sau medicale ale zeului solar» [23]). Se ştie că divinităţile solare ale vechilor popoare ariene aveau şi atributele de zei ai medicinei. De altfel, simbolurile solare au şi o putere cvasimagică în sens negativ. Dacă practicile vrăjitoreşti reclamau umbră şi noapte, soarele divinizat, suveran asupra întunericului şi luminii, putea fi astfel invocat, prin intermediul lor, ca protector împotriva puterilor oculte ale magiei şi ale demonilor [24]). Pentru acest motiv, simbolurile zeului redate în miniatură pe talismane erau atîrnate la gît sau pe piept, pe mîini şi la picioare şi purtate cu multă pietate de către cei vechi, ca unele despre care se credea că sînt înzestrate cu energiile supranaturale ale fiinţei supreme [25]). Aceleiaşi credinţe ancestrale se datoreşte, de asemenea, frecventa prezenţă a acestor simboluri în morminte, pe fruntea celor morţi. Nu este apoi exclus ca amulete asemănătoare să fi fost larg utilizate în ritualul zilnic şi îndeosebi la ceremoniile funebre, cînd se aduceau ca sacrificii de bună mireasmă zeului solar plăcinte de răşină consumîndu=se în focul sacru [26]).

Printre motivele ornamentale cu o mai largă răspîndire, vor fi fost îndeosebi roata solară şi lebăda. Motivul roţii solare cu patru sau cu şase spiţe îl întîlnim, de pildă, pe o cingătoare de la Guşteriţa, lîngă Sibiu. La rîndul lor, frumoasele protome [27]) de lebădă împodobeau, de pildă, cutare barcă votivă de la Satu Mare sau cutare căldare emisferică de bronz de la Orăştie [28]). La fel de bine cunoscute în arta religioasă din vîrsta bronzului nord=tracic erau şi vîrtejele de spirale sau motivele în stea, sugerînd ideea de mişcare a soarelui, aşa cum sînt cele descoperite pe o placă de lut în aşezarea de la Wietenberg sau cele care ornează discurile topoarelor de luptă din grupa Apa [29]).

Nevoile religioase ale epocii vor fi cerut, apoi, zidirea de locaşuri de cult speciale închinate soarelui. Un indiciu în acest sens pare să=l reprezinte construcţia de caracter religios de la Sărata=Monteoru, orientată spre apus şi cuprinzînd o serie de mici altare de lut, care vor fi servit la depunerea ofrandelor de cereale şi de carne, oferite desigur zeului suprem [30]).

Este foarte posibil, de asemenea, ca însăşi orientarea cadavrelor în morminte să fi respectat aceeaşi idee religioasă care stătea şi la baza construirii sanctuarelor, în semn de omagiu şi devotament etern faţă de zeul ceresc. Se ştie că, în general, în ritul înhumării,

---

23) Vasile Pârvan, *Dacia...*, p. 60.

24) A. Nour, *Credinţe, rituri şi superstiţii geto-dace*, Bucureşti, 1941, p. 58, 84.

25) C. Clemen, *op. cit.*, p. 19.

26) *Ibidem*, p. 24.

27) *Protomă* — motiv ornamental în forma unui cap de animal sau de om, aplicabil pe obiectele metalice sau ceramice.

28) Vasile Pârvan, *Dacia...*, p. 13-14.

29) I. Nestor, în *Ist. Rom.*, I, p. 125.

30) *Ibidem.*

cadavrele defuncţilor erau orientate est=nord=est şi vest=sud=vest. In practica ulterioară, aceea a incinerării, care în vîrsta bronzului tracic era concomitentă cu înhumarea la vechile popoare carpatice, această orientare este suplinită prin dispoziţia vaselor de ofrandă dimprejurul urnei funerare în segmente de cerc cuprinse între nord=est şi sud=est şi urmărind deci mişcarea veritabilă a soarelui în funcţie de anotimpuri[31]).

Dar cultul cerului nu va fi redus, în această epocă, numai la adorarea soarelui. Alături de acesta şi dependent de el vor fi avut un oarecare rol religios luna şi stelele, vîntul şi norii şi mai ales fulgerul şi trăznetul. Cultul trăznetului era cunoscut încă din tim=puri îndepărtate la popoarele europene, ca şi pretutindeni pe glob, îndeosebi în regiunile bîntuite de furtuni. Ca personificare, trăznetul era cunoscut la vechii indieni sub numele divin Parjanya, la popoa=rele baltice sub acela de Perkunas, la slavi ca Perun, la ceilalţi ca Taranus. Scandinavii îl denumeau Thor, iar germanii şi anglo=saxo=nii Donar[32]). Simbolul principal şi, pe cît se pare, unic al trăznetului era securea dublă, aşa cum o aflăm deopotrivă la etrusci şi la romani, la vechii greci şi celţi, precum şi la popoarele tracice. In credinţele locale, respectiv nord=tracice, securea dublă avea acelaşi rol filacteric ca şi simbolurile solare, fie că era redată în miniatură pe talismane, pe aşa numitele «tintinabula», pentru a apăra de trăznet, fie că era frîntă ritual şi depusă în morminte.

In orice caz, mulţimea acestor simboluri solare din epoca bron=zului carpato=dunărean constituie premiza necesară în dovedirea caracterului autohton al vechilor credinţe nord=tracice în zeităţi cereşti; credinţe al căror conţinut ideologic îl vor fi îmbogăţit mai tîrziu elenii şi, într=o măsură destul de redusă, elementele de cul=tură scitice şi celtice, în trecere prin ţara noastră, în cele două perioade ale fierului geto=dacic[33]).

2. *Mărturii mai noi pentru cultele uraniene în Dacia în epoca fierului: sanctuarele dacice din Munţii Orăştiei.* Dacă, sub raport religios, epoca bronzului carpato=dunărean este mai puţin cunoscută, posedăm în schimb unele mărturii documentare de mare însemnătate pentru cunoaşterea unora dintre principalele credinţe locale din epoca fierului. De data aceasta, la numărul tot mai mare al simbolurilor solare se adaugă izvoarele literare ale vechilor isto=rici greci, îndeosebi cele ale lui Herodot[34]) şi Strabo[35]), şi bine cunos=cutele sanctuare dacice din sudul Transilvaniei, cu deosebire cele din Munţii Orăştiei[36]).

---

31) *Ibidem.*

32) Referitor la cultul divinităţilor cereşti la diferite popoare antice, vezi R. Pettazoni, *Le ciel dans l'histoire et dans la science*, Paris, 1951; J. G. Frazer, *Les Dieux du ciel*, traduit par Pierre Sayn, Paris, 1927.

33) Urme ale unor credinţe uraniene scitice şi eline s-au păstrat cu prisosinţă pe teritoriul ţării noastre. (A se vedea, de pildă, Vasile Pârvan, *Dacia...*, p. 59-60; Idem, *Getica.,..*, p. 458, etc.).

34) Herodot, *Istorii*, IV, 94-96. Folosim ediţia mai nouă, tradusă şi adnotată de Adelina Piatkowski şi Felicia Vanţ-Ştef, vol. I, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1961.

35) Strabo, *Géographie*, VII, 3, 5; trad. par Amédée Tardieu, III-ème éd., tome II, Paris, 1909.

36) Ca datare, sanctuarele din Munţii Orăştiei trebuie puse în pe-

Descoperirea deosebit de preţioasă a acestor sanctuare aruncă oarecare lumină în punctele cele mai obscure ale problemei, acolo unde izvoarele istorice vechi prezintă echivocuri sau lacune, dînd totodată posibilitatea unei reciproce confruntări şi a unei complimentări, pe baza unei judicioase exegeze.

De fapt, aceste sanctuare nu fac decît să ducă mai departe, pînă în plină epocă geto-dacică şi preromană, milenara credinţă în zeităţi cereşti, credinţă care străbate ca un fir roşu gîndirea religioasă de la nordul Dunării, începînd cu îndepărtata cultură a bronzului şi persistînd încă în plină epocă romană, pînă către zorile creştinismului daco-roman.

In acest sens, cele mai multe sanctuare cercetate pînă acum de către arheologi, dacă nu chiar toate, oglindesc o evidentă destinaţie uraniană. Ne vom opri, pentru importanţa covîrşitoare ce o prezintă, asupra a trei monumente reprezentative din incinta sacră de la Grădiştea Muncelului, veneratul loc de închinare al comunităţii dacice din perioada Burebista-Decebal.

a. *Monumente reprezentative la Grădiştea Muncelului.* Intre monumentele cu caracter religios de pe dealul Grădiştei o importanţă capitală pentru problema ce ne preocupă o prezintă cele două sanctuare circulare, numite şi rotonde – marea şi mica rotondă – şi discul de andezit, numit de arheologi «soarele de piatră».

1. *Marea rotondă.* Cel dintîi dintre aceste monumente, rotonda cea mare, ocupă locul predominant între cele şapte sanctuare dacice cîte au fost date la iveală de sub ruinele faimoasei Sarmizegetuza. Stabilit pe o terasă frumos amenajată în vechime de către mîna harnică a băştinaşilor (pe terasa destinată exclusiv locaşurilor de închinare şi notată de arheologi cu numărul XI), marele sanctuar de la Grădiştea prezintă, în alcătuirea sa arhitectonică, aşa cum ne-au păstrat-o vremurile şi cum ne-a dat-o la lumină tîrnăcopul arheologilor, următoarele elemente principale: un diametru general de 29,40 m.; un prim rînd circular de blocuri de andezit în număr de 104; un al doilea cerc închis, format din 210 stîlpi tot de andezit, aşezaţi în 30 de grupuri constante de cîte şase stîlpi mai înalţi şi mai înguşti şi cîte unul mai lat şi mai scund – grupuri în al căror rost simbolic se pare că trebuie căutată şi destinaţia edificiului. Apoi, în continuare, sanctuarul este prevăzut cu un al treilea şir de 68 de stîlpi, de data aceasta din lemn şi cu îngrăditură centrală, de forma unei «potcoave» numărînd un total de 34 de stîlpi, tot din lemn, şi, în sfîrşit, cu o incintă centrală, în care s-au găsit urmele unei vetre de foc, utilizată probabil în scopuri cultice [37]).

Ca observaţie generală, sanctuarele dacice erau construite sub

---

rioada Burebista—Decebal, respectiv secolele I î. H.—I d. H., cînd înfloreşte şi se consolidează statul geto-dacic (Cf. C. Daicoviciu, în *Ist. Rom.*, I, p. 279).

37) C. Daicoviciu şi colectivul, *Studiul traiului dacilor în Munţii Orăştiei*, în «Studii şi Cercetări de Istorie Veche», II, 1, 1951, p. 113-115; H. Daicoviciu, *Dacii*, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1965, p. 187-188; Colectivul de cercetări arheologice, *Şantierul Grădiştea Muncelului*, în «Studii şi Cercetări de Istorie Veche», III, 1952, p. 283-286. E de la sine înţeles că astăzi nu mai există toţi stîlpii constitutivi ai sanctuarului. Dar numărul lor poate fi uşor dedus din planul general şi spaţiile precise ale construcţiei.

cerul liber, fără nici un fel de acoperiş, iar stîlpii lor au fost decapitaţi în timpul devastărilor romane.

2. *Mica rotondă.* Celălalt monument de formă circulară de la Grădişte, numit şi rotonda cea mică, măsoară în diametru 12,50 m. şi numără în total 114 stîlpi de andezit, distribuiţi pe 13 grupe, în care sînt intercalaţi, la numere şi distanţe precise, stîlpi mai înalţi şi mai subţiri cu stîlpi mai scunzi şi mai laţi [38])

Ca şi marea rotondă, sanctuarul mic de formă circulară de la Grădişte este dispus sub cerul liber, iar stîlpii săi au fost, de asemenea, decapitaţi de către cuceritorii romani.

3. *„Soarele de piatră"*. Pavajul mare de andezit, numit şi «soarele de piatră», are aceeaşi formă rotundă ca şi sanctuarele. Cu un diametru general de 6,98 m. acest curios monument se compune dintr-un disc central, de la care pleacă spre exterior zece raze, obţinute prin juxtapunerea a zece lespezi mari de andezit şi dînd astfel impresia unui adevărat «soare». Pe suprafaţa lustruită a pavajului, mergînd paralel cu lungimea sa exterioară şi menţinîndu-se la intervale constante în raport cu centrul discului, sînt practicate o serie de scobituri dreptunghiulare, în interiorul cărora au fost descoperite numeroase resturi de pietricele albe de marmură, dolomitice, cioplite în forma de *„T"*. Amănuntul acesta este deosebit de preţios, întrucît semnul imprimat pe pietricele era cunoscut în antichitate ca simbol al securii duble [39]) şi stătea, prin urmare, în directă legătură cu cultul trăznetului [40]).

Monumentul a supravieţuit pînă la noi numai în stare fragmentară, cinci dintre razele lui fiind distruse în parte, din cauza intemperiilor şi a căutătorilor de comori [41]).

b. *Interpretarea monumentelor de la Grădişte.* Două probleme capitale se cer a fi rezolvate în legătură cu aceste monumente şi anume: care a fost destinaţia lor şi căror divinităţi le erau consacrate? Acestor două întrebări vom căuta să dăm răspuns în cele ce urmează.

---

38) C. Daicoviciu, *Studiul traiului dacilor...*, p. 117; C. Daicoviciu şi colectivul, *Şantierul Grădiştea Muncelului*, în «Studii şi Cercetări de Istorie Veche», IV, 1-2, 1953, p. 153-156; Idem, *Şantierul arheologic Grădiştea Muncelului*, în «Materiale şi Cercetări Arheologice», VII, 1961, p. 303.

39) H. Daicoviciu, *Il tempio-calendario di Sarmizegetusa*, în «Dacia», Revue d'archéologie et d'histoire ancienne», Nouvelle série, IV, Ed. Academiei, Bucureşti, 1960, 232-234; C. Daicoviciu şi colectivul *Şantierul arheologic Grădiştea...*, în «Materiale...», VII, 1961, p. 303-304 şi VIII, 192, p. 466-467. Cele mai vechi cercetări la Grădişte se datoresc arheologilor maghiari (Pentru istoricul problemei, vezi C. Daicoviciu şi Al. Ferenczi, *Aşezările dacice din Munţii Orăştiei*, Edit. Academiei. Bucureşti, 1951, p. 82 ş. u.). În anii regimului de democraţie populară, cercetările au fost continuate cu succes, după Gr. Tocilescu, Vasile Pârvan, D. M. Teodorescu etc., de către un colectiv condus de acad. C. Daicoviciu, cu începere din 1951.

40) În aceeaşi ordine de idei, C. Clemen presupune că nu mai puţin tatuajul femeilor, prin imprimarea pe frunte a semnului «T», ar fi o expresie a cultului trăznetului şi poate şi al soarelui, efigia respectivă simbolizînd imaginea securii duble (*op. cit.*, p. 19-20).

41) Pe lîngă monumentele religioase de la Grădiştea Muncelului, sanctuare dacice au mai fost descoperite, de pildă, la Costeşti (D. M. Teodorescu, *Cetatea dacă de la Costeşti*, în «Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice», Secţia pentru Transilvania, pe anul 1929, Cluj, 1930. p. 269 ş. u), Piatra Roşie (C. Daicoviciu, *Cetatea dacică de la Piatra Roşie*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1954, p. 55 etc.) şi în alte părţi.

1. *Destinația monumentelor de la Grădiște.* O oarecare analogie cu sanctuarele dacice întîlnim, printre altele, în sanctuarul antic de la Salisbury. Incinta acestui sanctuar este de forma unei potcoave, întocmai ca și aceea a marii rotonde de la Grădiște, iar, ca orientare, sanctuarul de la Salisbury se deschide exact în direcția răsăritului de soare în momentul solstițiului de vară. Destinația cultică a edificiului era, de bună seamă, aceea de sanctuar solar [42]).

Se știe, de asemenea, că la fel cu alte popoare din antichitate, egiptenii adorau un zeu al soarelui, animator al universului și conservator al celor trei regnuri ale vieții terestre, pe care ei îl numeau Achnaton, consacrîndu-i ca simbol discul solar și adorîndu-l în sanctuare dispuse sub cerul liber [43]). Babilonienii foloseau chiar în divinație unele numere sacre cu valori matematice, care reprezentau divinitățile cerești. Astfel, numărul 20 reprezenta zeul solar, respectiv Șamaș, iar numărul 30 pe cel lunar, respectiv Sûr [44]). Semnificații asemănătoare se pare că trebuie căutate și în grupările de stîlpi din cele două rotonde de la Grădiște.

Pe de altă parte, însăși ocupațiile preoților daci, după mărturia celor vechi, erau de natură să satisfacă unele cerințe ale cultului uranian. Astfel, după o tradiție consemnată de Iordanes în *Getica* sa, preoții geto-dacilor se îndeletniceau cu «teoria celor 12 semne ale zodiacului», cu «mersul planetelor», cu felul «cum crește și descrește orbita lunii» și «cum globul de foc al soarelui depășește mărimea globului terestru» [45]).

Preocupări similare aveau, în vechime, mai ales astrologii caldeeni, care prescriau diferitele modalități de tratare a bolilor în funcție de pozițiile aștrilor în clipa nașterii; de unde și denumirea lor de «medici astrologi», iar vechile calendare lunare și solare ale chinezilor, egiptenilor și grecilor erau necontenit corectate de către preoții astrologi [46]).

Dintre cercetătorii noștri, D. M. Teodorescu înclina să vadă în sanctuarele de la Costești și Grădiștea Muncelului simple hambare de cereale, pentru ca mai tîrziu să-și retracteze afirmația [47]), iar Vasile Pârvan era de părere că pluralitatea acestor enigmatice construcții ar indica o întrebuințare funerară și compara blocurile de andezit ale marii rotonde de la Grădiște cu tumulii etrusci, socotind că și aici ar putea fi vorba de așa-numitele «incinte peritumulare», larg răspîndite în epoca fierului pe o arie vastă, din Bavaria și pînă în Grecia, inclusiv Tracia [48]).

In lumina cercetărilor mai noi, s-a stabilit că această pluralitate a sanctuarelor dacice ar fi mai curînd un indiciu al caracterului politeist al religiei geto-dacice, neavînd nimic comun cu monumentele funerare [49]). Iar în ce privește destinația lor și cu deosebire

---

42) C. Clemen, *op. cit.*, p. 21.
43) *Ibidem*, p. 63.
44) *Ibidem*, p. 58.
45) G. Charrière, *op. cit.*, p. 408.
46) R. Pettazoni, *op. cit.*, p. 50 ș. u.
47) D. M. Teodorescu, *op. cit.* p. 281 ș. u.
48) Vasile Pârvan, *Getica...*, p. 634-637; Idem, *Dacia...*, p. 117.
49) C. Daicoviciu, *Șant. ar. Grădiștea...*, în «Studii și Cercetări...», III, 1952, p. 306-307.

a rotondelor şi a pavajului de piatră de la Grădişte, s=a spus cu drept cuvînt că ele sînt dovada sigură a existenţei unui cult uranian în Dacia [50]). Astfel, marele sanctuar rotund, prin dispoziţia geometrică a stîlpilor şi prin deschiderea sa către cer, «presupune unele observaţii cereşti, mai naturale în cadrul cultelor solare decît în cel al adorării de divinităţi subpămîntene» [51]).

La Grădişte, ca şi în alte părţi, preoţii daci vor fi oficiat deci cultul soarelui, făcînd în acelaşi timp observaţii astronomice. Aceste ocupaţii astrologice şi astronomice ale preoţimii geto=dacice se pot deduce şi din însuşi caracterul de oracole al locaşurilor de cult, caracter pe care ni=l evidenţiază la fiece pas combinarea armonioasă a grupelor de stîlpi, pe baza unor calcule precise, matematice. Observarea riguroasă a spaţiilor şi a numerelor în configuraţia marii rotonde din incinta sacră a Sarmizegetuzei dacice e un indiciu cvasi=cert asupra rostului său de *„sanctuar=calendar"*, simbolizînd sau poate chiar măsurînd diferitele mişcări ale soarelui pe cer şi diferitele unităţi de măsurare a timpului [52]).

Către această concluzie par să ducă, deopotrivă, forma rotundă a sanctuarului, accesul dificil în incinta sa, fapt care duce la ideea unui rol special de locaş rezervat exclusiv preoţimii, şi mai ales repetiţia regulată, de 30 de ori, a grupului de 6+1 stîlpi; repetiţie care, evident, nu putea fi întîmplătoare, o simplă simetrie arhitectonică, lipsită de vreo semnificaţie religioasă [53]).

In fapt, monumentul respectiv de la Grădişte, unic în felul său, constituie simbolul autentic al unui calendar original, creat de geniul dacic pentru diferitele nevoi practice, cu deosebire pentru uzul agricultorilor şi poate pentru calculul anumitor sărbători religioase şi naţionale. Acest calendar, care mai tîrziu avea să fie rectificat prin intermediul astronomilor eleni, se călăuzea de un ciclu tot pe atît de original, numărînd 34 de ani [54]), şi cuprindea un an de 360 de zile, împărţit în 12 luni egale, de cîte 30 de zile fiecare. In distribuţia stîlpilor marii rotonde, acest calendar autohton este reprezentat numai pe jumătate, conţinînd adică 180 de stîlpi. Aceasta nu atît pe baza unor considerente arhitectonice şi de spaţiu, cît mai ales pentru aceea că marele sanctuar rotund are de fapt un rol simbolic şi cultic, iar nu vreo funcţiune practică de observator astronomic sau de calendar propriu=zis, stînd la îndemîna tuturor [55]).

Alături de acest calendar solar, consacrat cultului unei zeităţi solare, funcţiona, sub îngrijirea aceloraşi preoţi daci, un *calendar lunar*, simbolizat la Grădişte prin sanctuarul mic rotund [56]). Şi dacă

---

50) Idem, în *Ist. Rom.*, I, p. 335-336; H. Daicoviciu, *Dacii...*, p. 174.

51) Idem, *ibidem*.

52) Idem, *ibidem*, p. 186; Idem, *Il tempio-calendario...*, p. 240 ş. u.; C. Daicoviciu, în *Ist. Rom.*, I, p. 333.

53) H. Daicoviciu, *Il tempio-calendario...*, p. 240-241. Aceeaşi grupare armonioasă se observă şi la celelalte sanctuare din Munţii Orăştiei.

54) Un ciclu similar, dar numai de un an, aveau şi caldeenii, în scopuri agricole, pentru care motiv era şi denumit «*ciclu astrobotanic*» (R. Pettazoni, *op. cit.*, p. 47).

55) H Daicoviciu, *Le monument calendrier des daces de Sarmisegetusa*, în «Nouvelles études d'histoire», II, Ed. de l'Académie, Bucarest, 1960, p. 64-65.

56) Idem, *Il tempio calendario...*, p. 253.

ar mai exista vreo îndoială asupra destinaţiei acestor locaşuri de cult, în schimb, pavajul de andezit din aceeaşi incintă sacră de la Grădişte confirmă cu prisosinţă ipoteza asupra naturii urano=solare a religiei geto=dacilor şi asupra legăturii strînse dintre cele două sanctuare circulare şi fenomenele cereşti [57]).

2. *Divinităţi cereşti cultivate în sanctuarele dacice.* Problema cea mai dificilă, în legătură cu aceste sanctuare, este cea referitoare la identificarea zeului sau zeităţilor uraniene cărora le vor fi fost ele consacrate. Pasajele clasice din Herodot şi istoricii de după el ne dau indicii sigure în această privinţă, iar interpretarea celor două principale nume divine, Zamolxe şi Gebeleizis, oricît ar fi de prudentă, este expusă erorii şi confuziilor.

Ideea centrală de la care va trebui să se purceadă în soluţionarea unei asemenea chestiuni este recunoaşterea în principiu, a prioritătii credinţelor uraniene în religia geto=dacică şi a supremaţiei zeului sau zeilor cereşti în panteonul acestei religii.

Este ştiut că, în antichitate, zeii supremi ai diferitelor religii naturaliste erau zei cereşti, cum sînt, de pildă, Zeus la greci, Jupiter la romani, Varuna la hinduşi, Anu la babiloneni, Tien la chinezi, Tengri la mongoli etc. [58]). Elenii ridicau în onoarea lui Zeus locaşuri de cult pe înălţimile Olimpului. Ca şi Jupiter al romanilor, despre care se credea că îşi manifestă puterea divină în momentul dezlănţuirii elementelor naturii, de unde şi denumirile de Jupiter Tonans, Fulgurator etc., Zeus era în acelaşi timp stăpînul cerului şi mijlocitorul fertilităţii pămîntului [59]).

Ori, dat fiind faptul că la Grădişte, precum s=a spus, marea rotondă servea şi de călăuză în calcularea diferitelor sezoane favorabile agriculturii, este de presupus că şi zeul uranian al dacilor se va fi bucurat de prerogative asemănătoare.

Rămîne însă de stabilit care dintre cele două principale zeităţi geto=dacice va fi posedat toate aceste atribute în epoca ridicării sanctuarelor, respectiv în perioada Burebista=Decebal (secolele I î.H.–I d. H.), perioadă de supremă înflorire culturală a statului geto=dacic înainte de cucerirea sa de către romani.

In această privinţă, opinia mai nouă a cercetătorilor români se întemeiază pe etimologia celor două nume, apreciind în *Zamolxe* (= zemel, zamol=pămînt) un zeu cu atribute chtonic=agrare, o zeitate a fertilităţii solului şi a infernului subpămîntean, iar în *Gebeleizis* (= ghebel, ghibel sau zebel, zibel=fulger, lumină) un zeu cu atribute urano=solare, o divinitate a fulgerului, a trăznetului şi a cerului în general [60]).

Ar rezulta deci din aceasta că sanctuarul mare rotund de la Grădiştea Muncelului ar fi fost destinat adorării lui Gebeleizis. Etimologic, problema ar părea să fie, astfel, rezolvată. Din păcate

---

57) *Ibidem*, p. 232-234; C. Daicoviciu şi colectivul, *Şant. arh. Grădiştea...*, în «Materiale...», VIII, 1962, p. 467.

58) R. Pettazoni, *op. cit.*, p. 26.

59) H. Ringgen, A. V. Ström, *Les religions du monde*, trad. par René Jousu, Paris, Payot, 1960, p. 287, ş. u.

60) Ion I. Russu, *Religia geto-dacilor...*, p. 84-98 ş. u., 109-111 ş. u.; C. Daicoviciu, *Herodot şi pretinsul monoteism al geţilor*, în «Apulum» (Bulet. Muz. reg. Alba-Iulia), II, Cluj, 1943-1945 (apărut, 1946), p. 90-93.

însă lipsesc cu desăvîrşire unele mărturii arheologice în sprijinul chtonismului lui Zamolxe. Un singur fapt ce ar putea fi invocat în acest sens, dar şi acela destul de dubios, e subterana de pe Kogaionon, în jurul căreia istoricii eleni au brodat cu multă fantezie cunoscuta legendă. Iar în izvoarele literare vechi, numele lui Gebeleizis nu este menţionat decît o singură dată, la Herodot (IV, 94), în vreme ce Zamolxe ne apare pretutindeni ca supremul zeu al geto-dacilor, cunoscut şi consemnat de către istoricii următori lui Herodot.

De altfel, înseşi tezele mai noi accentuează pe de-o parte nota predominant uranistă a religiei geto-dacice, iar pe de altă parte supremaţia lui Zamolxe în panteonul geto-dacic. Astfel, H. Daicoviciu, vorbind despre descoperirea «soarelui de piatră» de la Grădiştea Muncelului, apreciază că aceasta «a risipit orice îndoială asupra caracterului predominant urano-solar al religiei geto-dacice» [61]), iar despre descoperirile arheologice din munţii Orăştiei, spune că acestea indică în mod lămurit «predominarea unui cult solar sau urano-solar în secolele I î. e. n.–I e. n.» [62]). La fel de importantă e şi afirmaţia lui C. Daicoviciu, după care «zeul suprem, dar nu unic (al dacilor), pare să fi fost Zamolxe» [63]).

O ipoteză care ni se pare deosebit de valoroasă şi verosimilă este aceea a unei evoluţii divine a lui Zamolxe, de la chtonism la uranism. Ipoteza propusă, de către P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, este formulată în următorii termeni: «Zamolxis a fost un zeu chtonian la început. El a încetat însă de a mai fi, cu mult timp înaintea perioadei clasicismului grec... Grota de pe muntele Kogaionon aparţinea mai ales zeului primitiv Zamolxis şi servea de cadru divinizării preoţilor zamolxeeni... In orice caz, caracterul chtonian al lui Zamolxis nu este o realitate sigură decît în stadiul cel mai vechi al istoriei sale... ...Inaltul spiritualism al religiei lui Zamolxis era deja, în vremea lui Herodot, de o vechime respectabilă, care abia lăsa să se întrevadă elementele chtoniene primitive. Istoria nemuritorului Zamolxis trebuia să fie extrem de veche pentru ca ea să poată dobîndi o popularitate atît de mare încît înşişi grecii să poată afla de ea...» [64]).

In aceeaşi ordine de idei, I. I. Rusu afirmă, deşi cu oarecare îndoială, că «s-ar putea presupune... că a scăzut (la un moment dat) importanţa cultului avut de zeul fulgerelor şi al luminii, prin înlăturarea lui de către divinitatea chtonică Zamolxe... care se va fi ridicat de timpuriu la rangul de supremă putere divină, asimilînd poate şi atribuţiile şi caracterele lui Gebeleizis» [65]). Iar C. Daicoviciu admite că «influenţei scitice sau cimeriene îi datorează divinitatea chtoniană a geto-dacilor, Zamolxe, caracterul său ceresc, care

---

61) H. Daicoviciu, *Dacii*, p. 174.

62) *Ibidem*, p. 173.

63) C. Daicoviciu şi colaboratori, *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ed. II, Ed. Academiei, Bucureşti, 1961, p. 42; C. Daicoviciu şi Miron Constantinescu, *Brève histoire de la Transylvanie*, Ed. de l'Academie, Bucarest, 1965, p. 32.

64) Jean Coman, *Zamolxis, Un grand problème géte*, în «Zamolxis — Revue des études religieuses», II, 1, Paris, 1939, p. 92, 98; Idem, *Zamolxis et Orphée*, extras din «Ephemeridis Instituti Arheologici Bulgarici» vol. XVI, Serdicae, 1950, p. 183.

65) I. I. Russu, *op. cit.*, p. 112.

o distingea în ultima vreme» şi că «aceleaşi influenţe au contribuit la geto=daci să aprofundeze credinţa într=o viaţă viitoare» [66]).

Insemnează deci că, o dată cu evoluţia spre uranism a zeului subpămîntean, se va fi transferat în ceruri şi paradisul geto=dacic. Către această concluzie ne îndreaptă însăşi schimbarea care pare să se fi petrecut între cele două rituri de înmormîntare din epoca bronzului, cînd, o dată cu apariţia simbolurilor solare, începe a fi adoptată cu tot mai mare predilecţie practica nouă a incinerării, care practică începe a se generaliza în decursul celei dintîi perioade a fierului getic.

Pe această linie de vederi se situează între alţii, H. Daicoviciu. După părerea sa, «schimbarea ritului corespunde unei transformări în credinţele religioase ale daco=geţilor». Şi anume, spre deosebire de vechea împărăţie a zeului subpămîntean la care mergeau pînă odinioară trupurile înhumate, credinţa nouă socotea că singur sufletul merge la zeul suprem, pentru că numai eliberat astfel de povara învelişului material se poate ridica la înălţimi, spre aştri, în noul paradis ceresc [67]).

In lumina acestor consideraţii, este de presupus că zeul uranian primordial la vîrsta bronzului, va fi fost Gebeleizis, iar, paralel cu acest zeu, mai era adorat în Carpaţi şi un zeu subpămîntean, Zamolxe. Ulterior, pe măsura intensificării şi a generalizării ritului de incinerare, vechile credinţe chtoniene îşi vor fi pierdut treptat prioritatea, pe care o vor fi preluat apoi credinţele uraniene. Şi tot astfel, printr=o evoluţie îndelungată, Zamolxe va fi preluat prerogativele divine ale vechiului zeu al fulgerului şi al securii duble, Gebeleizis, tronînd de astă dată ca divinitate urano=solară şi confundîndu=se cu aştrii şi cu bolta cerească. In această nouă aureolă divină va fi fost poate cunoscut şi adorat de către dacii din munţi, care i=au dedicat sanctuare şi discuri solare, aşa cum sînt cele de la Grădiştea Muncelului şi din alte părţi.

* * *

Din mulţimea mărturiilor şi a ipotezelor enunţate, reţinem ca idee fundamentală că religia strămoşilor noştri geto=daci a avut din timpuri imemoriale un pronunţat şi prevalent caracter uranian, care s=a altoit de timpuriu pe vechile credinţe chtoniene ale carpato=dunărenilor.

Despre existenţa şi funcţiunea unui cult al cerului în Dacia ne oferă preţioase mărturii istoricii antici eleni şi vechile simboluri solare, dar mai cu seamă interesantele descoperiri arheologice din Munţii Orăştiei, între care reprezentative sînt cele două sanctuare circulare şi discul solar de la Grădiştea Muncelului. Configuraţia acestor monumente, distribuţia matematică a stîlpilor de la sanctuare şi a razelor de pe pavajul solar, ca şi dispoziţia lor sub cerul liber, mărturisesc de la sine un rost cultic de nuanţă uraniană.

O problemă încă nedezlegată, în ce priveşte aceste sanctuare, este cea referitoare la identificarea divinităţii cereşti căreia îi vor

---

66) C. Daicoviciu, *La Transylvanie dans l'antiquité*, Bucarest, 1945, p. 40, 72.

67) H. Daicoviciu, *Dacii*, p. 48-49.

fi fost ele dedicate. Nu s-a putut stabili în chip sigur o limită precisă între atributele şi funcţiunile celor două principale zeităţi, de ale căror nume se leagă cele mai multe dispute între istorici. Se pare însă că, în lipsa unor mărturii documentare concludente, rolul de suveran ceresc al lui Gebeleizis în panteonul geto-dacic se va fi restrîns treptat, pe măsura evoluţiei istorice a populaţiilor carpato-dunărene şi pe măsura dispariţiei numelui acestui zeu din izvoarele scrise. Un rol ceresc va fi avut, în schimb, în credinţele religioase din faza preromană a Daciei, misteriosul Zamolxe, stăpînul paradisului şi dătătorul nemuririi.

Cît despre monumentele religioase de la Grădişte, acestea constituie, în ansamblu, o mărturie preţioasă, păstrată peste veacuri pînă la noi, asupra uranismului predominant al religiei geto-dacice, Ele sînt expresia fidelă a unei credinţe milenare, susţinută de un optimism viguros, de acel optimism caracteristic tuturor credinţelor uraniene, care localizează paradisul nu în întunericul înfricoşător şi trist al subteranelor, ci în spaţiile astrale, străbătute de eterica lumină a divinităţilor uraniene.

Eroismul şi spiritul de sacrificiu al dacilor în lupte vor fi izvorît tocmai din această viguroasă credinţă, care era înrădăcinată în popor atît de adînc, încît ideile creştine despre înviere şi viaţa veşnică, pătrunzînd la nordul Dunării, nu vor fi întîmpinat nici o rezistenţă în sufletul strămoşilor noştri geto-daci şi daco-romani.

Considerăm deci că, în Dacia, creştinismul s-a altoit în chip armonios pe tulpina vechilor credinţe religioase, transfigurîndu-le şi îmbogăţindu-le conţinutul cu sensuri şi cu elemente noi, creştine.

Doctorand MAXIM N. NICOLAE

Moşiile mănăstirilor din Moldova închinate locurilor sfinte, după o statistică alcătuită la 1848

La mijlocul veacului al XIX-lea moşiile mănăstirilor închinate din Moldova ocupau mai mult de jumătate din suprafaţa totală a proprietăţior mănăstireşti [1]).

Avînd o pondere atît de mare în economia ţării este natural ca veniturile produse de aceste moşii, raporturile agrare stabilite în procesul lor de exploatare, ca şi modul de organizare a gospodăriei acestor mănăstiri să prezinte o importanţă deosebită pentru istoria economică şi socială a ţării. Interesul pentru aceste moşii este cu atît mai mare, cu cît veniturile lor uriaşe se scurgeau în afara hotarelor ţării.

Ca urmare, informaţiile oferite de prima statistică completă a veniturilor acestor moşii, alcătuită la 1848 şi aflată la Arhivele Statului Iaşi, le considerăm deosebit de utile [2]). Imprejurările în care a fost alcătuită această statistică constituie un moment important în lupta dusă de români pentru asigurarea autonomiei ţării împotriva amestecului arbitrar al Rusiei ţariste şi a patriarhilor şi călugărilor greci în problema averilor mănăstirilor româneşti închinate locurilor sfinte.

In urma înfrîngerii mişcării eteriste şi a instaurării domniilor pămîntene, domnitorii sprijiniţi de mitropoliţii şi episcopii români au reluat, după mai bine de un secol, tentativele de îngrădire a abuzurilor egumenilor şi administratorilor greci, de înlocuire a lor cu pămînteni şi de limitare a obligaţiilor băneşti ale acestor mănăstiri faţă de locurile la care erau închinate.

Această acţiune patriotică a întîmpinat însă rezistenţa înverşunată a călugărilor greci sprijiniţi de Rusia ţaristă, care, în politica sa de expansiune în Balcani, avea nevoie de simpatia şi sprijinul lor. Datorită intervenţiei Rusiei, măsurile luate în această direcţie de Ioniţă Sandu Sturza în Moldova, ca şi de Gr. D. Ghica în Ţara Românească, au trebuit să fie anulate în 1827.

Sub presiunea cercurilor conducătoare româneşti şi pentru a nu înstrăina cu totul simpatiile românilor, prin Regulamentul Organic

---

1) La 1859 întinderea moşiilor mănăstireşti din Moldova era apreciată la cca 653.260 fălci (2/9 din suprafaţa ţării); din acest teritoriu cca 355.680,1/2 fălci aparţineau mănăstirilor închinate (*Lucrările statistice ale Moldovei*, Iaşi 1861, cap. I, p. 11 şi 24-25).

2) Statistica n-a fost pînă în prezent publicată, ea se găseşte în Arhivele Statului Iaşi tr. 1772, op. 2020, dos. 13642.

ni s=au acordat oarecare avantaje, specificîndu=se că mănăstirile au fost dăruite locurilor sfinte şi scutite de dări cu condiţia de a îndeplini scopuri de binefacere. Ca urmare, ele aveau datoria de a da o parte din veniturile lor Casei Centrale, suma urmînd să se fixeze ulterior [3]). Cu toate prevederile Regulamentului Organic, sub pretextul refacerii mănăstirilor, s=a prevăzut scutirea lor pe timp de 10 ani de obligaţia de a întreţine aşezămintele de binefacere din ţară (deci pînă la 1843).

In Moldova, Mihail Sturza s=a străduit, în această direcţie, să aplice dispoziţiile Regulamentului Organic, în timp ce călugării greci, sprijiniţi de Rusia, se sileau să prelungească termenul de scu=tire al mănăstirilor pe încă 10 ani, deci pînă la 1853.

La 1843, ambasada rusă de la Constantinopol a comunicat domnitorului declaraţia cunoscută sub numele de «Memorandumul de Buyukderé», pe baza căruia moşiile mănăstirilor închinate trebuiau să se dea în arendă prin licitaţie publică, începînd de la 1852 şi se prelungea termenul de scutire pentru repararea bisericilor pe încă 9 ani. In favoarea Principatelor, memorandumul prevedea ca pînă la 1852 să li se dea o subvenţie de 2.000.000 lei româneşti, din care 250.000 lei urmau să fie rezervaţi şcolilor, ospiciilor şi altor aşezăminte gre=ceşti din Constantinopol [4]). Rusia nu a insistat însă în aplicarea dispoziţiilor acestui memorandum, astfel că domnul de atunci al Moldovei, Mihail Sturza, a continuat eforturile de a îngrădi abu=zurile călugărilor greci şi de a determina Curtea rusă să accepte ca mănăstirile închinate să dea pentru aşezămintele de binefacere din ţară o subvenţie proporţională cu veniturile lor. La 1844, el a dezrobit pe toţi ţiganii mănăstireşti şi a interzis tăierea abuzivă a pădurilor de către egumenii acestor mănăstiri [5]), iar, la 1846 a adresat un memoriu Curţii imperiale ruseşti, arătînd caracterul dona=ţiunilor făcute Locurilor Sfinte, drepturile românilor asupra averilor mănăstirilor închinate şi abuzurile practicate de egumenii greci.

La 1847, M. Sturza, prevăzînd epidemia de holeră, a impus mănăstirile închinate să dea suma de 10.000 galbeni.

In faţa insistenţelor domnilor români, la 1848 s=a dispus la Constantinopol o măsură provizorie, făcută cunoscut Principatelor printr=o scrisoare a vizirului, prin care subvenţia se stabilea pentru anii 1847 şi 1848 la 30.000 galbeni, din care se scădeau 5000 gal=beni în profitul diferitelor aşezăminte greceşti [6]).

Domnitorii din ambele Principate au protestat împotriva acestei măsuri. M. Sturza a demonstrat consulului rus că arendarea prin licitaţie publică a moşiilor va duce la creşterea progresivă a aren=zilor şi că este normal ca subvenţia să fie fixată proporţional cu creşterea veniturilor mănăstirilor.

M. Sturza a socotit totuşi, că este oportun (momentan) să profite de înţelegerea stabilită la Constantinopol, fără să aştepte o

---

3) Vezi *Reglement Organicesc a Moldovei*, 1831, cap. IX, secţ. III, art. 416 şi 418 (Arh. St. Iaşi, Mss. 1665 (original).

4) Cezar Bolliac, *Mînăstirile din România. Mînăstirile închinate*, Buc., 1862, p. 228. Vezi şi I. Brezoianu, *Mînăstirile zise închinate şi călugării străini*. Buc., 1861, p. 150-151.

5) A. X. Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă*, vol. I, Iaşi, 1903, p. 309-310.

6) Cezar Bolliac, *op. cit.*, p. 233-234.

nouă confirmare sau alcătuirea unui regulament în această chestiune. El a dispus încasarea subvenţiei pe ultimii doi ani: 1847 şi 1848 [7]). Incasarea subvenţiei trebuia să se facă proporţional cu veniturile fiecărei mănăstiri. In acest scop, la 21 martie 1848, ministerul de interne a ordonat isprăvniciilor să alcătuiască liste, pe ţinuturi, cu veniturile fiecărei moşii a mănăstirilor închinate. Pentru alcătuirea acestor liste s=a cerut sprijinul departamentului averilor bisericeşti şi a organelor administrative şi poliţieneşti din fiecare ţinut.

In acele timpuri, o asemenea măsură era un act de curaj din partea conducerii, mai cu seamă că ea avea la bază doar o înţelegere provizorie între ambasada rusă şi patriarhi [8]). Măsura guvernului moldovenesc era în acelaşi timp deosebit de jignitoare pentru egumenii greci, care înţelegeau să gospodărească moşiile şi averile mănăstirilor după bunul lor plac, fără să dea vreo socoteală administraţiei locale.

In asemenea împrejurări, la alcătuirea statisticii au fost mănăstiri de la care nu s=au putut culege informaţiile necesare, ca, de pildă, la Golia, Berzunţ, Răchitoasa, Tazlău şi altele. Egumenii greci ai acestor mănăstiri nu au prezentat contractele de arendare şi au interzis vechililor lor să dea vreo referinţă organelor administrative. Intervenţia Departamentului averilor bisericeşti pe lîngă epitropia mănăstirilor respective nu a avut întotdeauna efect. Pentru unele moşii au trebuit să se alcătuiască comisii compuse din privighetorii ocoalelor respective şi din cîte un delegat al isprăvniciei, ca pe baza referinţelor particulare, a contractelor mai vechi de arendă şi a constatărilor făcute la faţa locului să se facă evaluarea lor [9]). In aceste condiţii statistica cu veniturile moşiilor mănăstireşti pe ţinuturi s=a încheiat abia la 29 decembrie 1848.

Cu toate lipsurile pe care le prezenta această statistică, ea nefiind alcătuită de fiecare isprăvnicie după acelaşi formular, la unele ţinuturi dîndu=se mai multe amănunte în ceea ce priveşte natura veniturilor şi persoana arendaşilor, altele fiind mai sărace în informaţii, ea oferă date deosebit de interesante pentru cunoaşterea gospodăriei moşiilor mănăstireşti la mijlocul secolului trecut.

Din această statistică se constată că, la 1848, mănăstirile închinate posedau 197 moşii sau părţi de moşie, a căror venit global se ridica la cifra de 106.450 galbeni anual (vezi anexa). Aceste moşii în marea lor majoritate erau arendate. De pildă din 197 moşii, 192 erau arendate, două erau administrate direct de mănăstiri, iar la trei moşii nu se specifică, în statistică, dacă erau sau nu arendate.

Arendarea masivă a moşiilor mănăstireşti, mai ales a celor închinate, arată cît se poate de evident caracterul parazitar al acestei proprietăţi. Arendaşii moşiilor, mai ales cei străini, care veneau pentru o perioadă scurtă în ţară, se dedau la cele mai

---

7) C. Negri, *Mémoires avec piéces justificatives preséntés à la commission internationale pour les couvents dediés*, Constantinopol, 1865, p. V-VI.

8) C. Bolliac, *op. cit.*, p. 185.

9) De pildă, moşiile mănăstirii Răchitoasa din ţinutul Tecuci: Răchitoasa, Plăcinţeni, Berheci, Băicani şi Cîrna (Arh. St. Iaşi, tr. 1772, op. 2020, nr. 13642, f. 243).

cumplite acţiuni de jefuire a resurselor naturale ale pămîntului şi de epuizare a muncii ţăranilor clăcaşi, a uneltelor şi acareturilor moşiilor.

Arendaşii făceau parte, în majoritatea lor, din pătura mijlocie, elemente negustoreşti, unii cu mici ranguri de boierie (căminari, şetrari, sulgeri, cluceri, serdari etc.). De exemplu, la ţinuturile la care se indică numele arendaşilor şi anume: Iaşi, Botoşani, Dorohoi, Neamţ, Tutova, Roman, Fălciu, Tecuci şi Covurlui [10]), cca. 48,30% erau de origine greacă, deci aproape jumătate din numărul arendaşilor, exceptînd numele grecilor împămînteniţi mai de mult (Şuţu, Mavrocordat etc.) şi a egumenilor greci arendaşi.

Iată de pildă situaţia la ţinuturile indicate mai sus:

Nr. total de moşii la cele 9 ţinuturi	Nr. moşiilor arendate	Nr. arendaşilor	Arendaşii laici			Arendaşi feţe bisericeşti
			greci	evrei	români	
129	125	115	42	2	63	8

Majoritatea arendaşilor deţineau în arendă mai multe moşii, de exemplu, hatmanul Alecu Roset Roznovanu avea în arendă cinci moşii ale mănăstirii Bistriţa (Neamţ), iar Vasile şi Manole Gheorghiade, 8 moşii în ţinutul Covurlui. Existau, de asemenea, şi moşii care erau ţinute în tovărăşie de două sau de mai multe persoane.

Printre arendaşii molodveni se numărau şi cca. 10 mari boieri ca: hatmanul Alecu Roset Roznovanu, logofătul Petrache Sturza, logofătul Şt. Catargi, hatmanul N. Mavrocordat, prinţul N. Şuţu etc. care administrau moşiile prin interpuşi (vechili, vătavi). Cele 8 feţe bisericeşti arendaşe erau: doi arhimandriţi, 3 egumeni, 2 ieromonahi=psalţi şi un preot.

Termenii de arendare erau în general scurţi între 3 şi 6 ani. De exemplu, în ţinutul Tecuci se arendau pe 3 şi 6 ani 15 moşii mănăstireşti; între 7 şi 12 ani două moşii. Dealtfel durata arenzii era aceeaşi la majoritatea moşiilor din Moldova [11]). Cauza care a determinat arendarea pe termene scurte a fost creşterea continuă a preţurilor produselor agricole şi a valorii pămîntului. Proprietarii preferau, în acea vreme, să reînnoiască periodic contractele, paralel cu creşterea preţului arenzii.

Această durată de arendare a avut rezultate deosebit de proaste pentru dezvoltarea economică a moşiilor. Arendaşii în termenele scurte de arendă se mulţumeau să epuizeze resursele moşiei în inventar şi mînă de lucru şi să secătuiască pămîntul, fără să se hazardeze să facă investiţii şi ameliorări, de al căror rezultat nu puteau să profite într=o perioadă de numai 3 sau 5 ani.

---

10) La ţinuturile Putna, Bacău, Vaslui şi Suceava statistica nu dă numele arendaşilor.

11) E. Negruţi-Munteanu, *Dezvoltarea agriculturii în Moldova între anii 1848 şi 1864*, în *Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848 şi 1864*, Buc., 1963, p. 48-49.

Suma arenzii varia în raport cu întinderea moşiei şi valoarea ei economică. Această valoare era în funcţie de numărul locuitorilor de pe moşie, de calitatea pămîntului (loc de arătură, imaş, fînaţ, pădure, vie, livadă), de aşezarea geografică şi de instalaţiile de pe moşie: cîrciume, mori, iazuri şi diferite acareturi. De exemplu, moşia Belceşti se arenda anual cu 5000 lei. Ea avea 20 gospodari, două mori cu cîte două pietre şi 5 cîrciume, în timp ce moşia Şorogarii Goliei, fără locuitori, avînd două cîrciume şi o vie cu embatic se arenda numai cu 30 lei.

Se observă, însă, că variaţia preţului de arendă era deosebit de mare şi ea nu depindea numai de întinderea şi calitatea pămîntului sau de numărul locuitorilor şi a anexelor. De exemplu, în ţinutul Tecuci, moşia Cioreşti, de numai 354 fălci, loc de păşune şi fînaţ, fără locuitori, a fost arendată cu 130 galbeni, în timp ce moşia Valea Lupului cu o suprafaţă de 437 fălci, loc de arat şi fînaţ, cu 50 locuitori, a fost arendată cu numai 150 galbeni [12]).

Este cert, mai ales în cazul moşiilor mănăstireşti, că preţul arenzii nu reprezenta întotdeauna şi exclusiv toate obligaţiile pe care le luau arendaşii prin contracte. Astfel, arendaşii pe lîngă bani se obligau să aprovizioneze mănăstirile şi cu anumite produse necesare traiului călugărilor. De pildă, logofătul Todiraş Sturza, pentru moşia Rediu era dator anual, pe lîngă 900 galbeni, să dea şi cîte 30 chile produse, iar serdarul Iordache Stamate, pentru moşia Fărcăşeni a mănăstirii *Treisfetitele,* pe lîngă 275 galbeni anual, aducea la mănăstire şi 10 merţe făină de grîu, 10 merţe făină de porumb, 10 merţe orz, un porc şi 50 găini.

Obligaţii care să aibă în vedere sporirea productivităţii moşiilor şi ridicarea lor economică şi culturală nu se impuneau arendaşilor. Numai în cazul logofătului Todiraş Sturza era prevăzută şi îndatorirea de a construi pe moşia Rediu o biserică şi o casă [13]).

Raporturile stabilite între arendaşi, mănăstiri şi clăcaşi se pot observa la unele ţinuturi din cele cîteva informaţii strecurate în liste. Pe lîngă obligaţiile curente de boieresc, impuse clăcaşilor, existau învoieli speciale cu ţăranii de pe unele moşii. Aceste învoieli nu erau însă întotdeauna în avantajul ţăranilor. In multe cazuri mănăstirile preferau, mai cu seamă pe moşiile ce le administrau direct, să convertească obligaţiile ţăranilor în bani. De exemplu, clăcaşii de pe moşia Miera plăteau cîte 2 lei ziua de boieresc, iar cei de pe moşia Soveja dădeau cîte 40 lei pe an pentru dijmă. Ţăranii meşteşugari plăteau boierescul şi dijma. De pildă, dogarii de pe moşia Miera plăteau cîte 600 lei anual pentru «lucrul cofelor» [14]). Acest sistem de învoieli contribuia la dezvoltarea relaţiilor băneşti pe moşii şi la accentuarea procesului de diferenţiere a ţărănimii clăcaşe la sate.

Mănăstirile obişnuiau să dea viile şi livezile cu bezmen sau embatic pe care, de cele mai multe ori îl treceau asupra arendaşului.

Arendarea şi subarendarea de loturi mici ţăranilor, mai ales de fînaţ era frecvent uzitată de mănăstirile închinate. De exemplu,

---

12) Arh. St. Iaşi, tr. 1772, op. 2020, nr. 13642, f. 155-162.
13) *Ibidem*, f. 23-34.
14) *Ibidem*, f. 77.

din moşia Vizantia se subarendau 320 fălci fînaţ, cu cîte 25=30 lei falcea pe an şi 140 fălci arătură, împărţit în 320 pogoane, cu cîte 16 lei pogonul [15]), iar la moşia Şapte Oameni (Iaşi) se vindeau 500 fălci de suhat cu 32 lei falcea.

La Soveja se arendau în timpul verii, pentru păşunatul oilor, doi munţi cu 1500 lei, iar din moşia Mîndreşti şi Cişmeaua se dădeau cu dijmă «pe la străini» cca 100 de pogoane [16]). Această formă de arendare, în acele timpuri, avea un caracter progresist, contribuind la dezvoltarea relaţiilor capitaliste în agricultură. Raporturile băneşti stabilite între ţărani şi proprietar sau arendaş înlocuiau în această formă, treptat, relaţiile vechi feudale dintre clăcaşi şi moşieri.

In statistică se indică şi un caz de arendare a unei moşii locuitorilor ei, şi anume: «hliza» din moşia Tămăşani (Fălciu) a mănăstirii Floreşti, cu 3 pogoane vie roditoare, o livadă, 60 fălci loc de hrană şi 4 locuitori se arenda cu 70 galbeni pe an «dascălului Neculai şi Ioniţă Codreanu cu ai lor locuitori din satul Tămăşeni» [17]). Cazuri de arendare unei obştii de locuitori erau foarte rare în acea perioadă; ele au însă o importanţă deosebită pentru dezvoltarea social-economică a satelor respective şi pentru adîncirea procesului de stratificare a ţărănimii.

Statistica oferă deasemenea date interesante pentru cunoaşterea modului cum erau înzestrate moşiile mănăstirilor închinate. Din nefericire ele nu sînt complete pentru toate ţinuturile. După informaţiile ce le găsim în listele isprăvniciilor, moşiile sînt slab şi prost înzestrate. Cele 8 moşii ale mănăstirilor închinate, existente în ţinutul Suceava, nu aveau nici un fel de instalaţii, doar una singură poseda un hambar şi cîteva acareturi vechi. La multe din moşii se indică acareturi stricate, sau complet ruinate. Dacă casele, acaretu=rile, bisericile erau de obicei puţine, şi în proastă stare, în schimb numărul cîrciumelor, hanurilor sau rateşelor era considerabil, ele aducînd un important venit egumenilor greci sau arendaşilor lor. Iată, de exemplu, situaţia la 4 ţinuturi, unde se dau date complete în această privinţă:

Ţinuturile	Nr. moşiilor	Nr. cîrciumelor	Nr. bisericilor	Nr. caselor
Covurlui	13	19	5	7
Tecuci	24	18	9	7
Tutova	14	11	4	7
Botoşani	8	6	6	6

In ţinutul Iaşi, cuprinzînd şi oraşul Iaşi, erau cele mai numeroase cîrciume: 77, plus 166 dugheni, care aduceau venituri consi=

15) *Ibidem*, f. 55.
16) *Ibidem*, f. 17.
17) *Ibidem*, f. 13.

derabile mănăstirilor. Dealtfel, moşiile din ţinutul Iaşi erau cele mai bine înzestrate, ele aveau: 23 mori cu 2, 3 şi 4 pietre, 77 cîrciume, 166 dugheni şi case (majoritatea în oraşul Iaşi), 9 iazuri şi bălţi cu peşte; 4 cariere de piatră şi o salhana în tîrgul Nicolina.

Iată numărul acestor anexe şi instalaţii la ţinuturile unde datele sînt complete:

Ţinuturi	Mori	Pive	Iazuri şi bălţi de peşte	Velniţe	Cîrciume şi hanuri	Nr. moşiilor
Iaşi	23	—	9	—	77	31
Vaslui	12	—	3	1	17	21
Putna	12	1	—	1	4	17
Tecuci	5	—	—	—	18	24
Botoşani	5	—	5	—	6	8
Tutova	3	—	1	—	11	14
Fălciu	2	—	2	—	14	10
Covurlui	—	—	2	—	19	13
Suceava	—	—	—	—	—	8

Statistica indică la unele ţinuturi acareturile moşiilor şi starea lor. Ele constau din case, bucătării, pivniţi, bordeie, hambare, coşere, şuri pentru trăsuri şi căruţe, grajduri pentru vite etc. Bine înzestrate din acest punct de vedere, după datele parţiale ce le avem, par să fie cele 8 moşii din ţinutul Botoşani, unde nu numai numărul lor este mai ridicat, proporţional cu numărul moşiilor, dar şi modul cum sînt construite dovedesc o mai bună îngrijire. Majoritatea bise=ricilor, caselor, cîrciumelor, grajdurilor, magaziilor etc., erau aici zidite din piatră şi cărămidă şi în stare bună. In ţinuturile mai sudice: Covurlui, Tecuci, Putna, cele mai multe acareturi se aflau în stare proastă, lucrate din pămînt şi nuiele, bîrne sau scînduri, acoperite cu stuf, unele din acestea fiind simple bordeie în pămînt. Aceasta se datora, în mare parte, şi materialului de construcţie aflat la îndemînă. Dar, comparîndu=se şi cu starea în general a instalaţiilor şi acareturilor de pe toate moşiile din Moldova, se observă că în partea de nord a ţării acestea erau mai bune şi mai trainic construite, deoarece, de cele mai multe ori, produsele agri=cole se păstrau aici o perioadă de timp mai îndelungată ca în sud, din cauza condiţiilor mai puţin prielnice de transport şi vînzare [18]).

Din cele prezentate se poate constata importanţa informaţiilor cuprinse în această primă statistică completă a veniturilor moşiilor mănăstirilor închinate din Moldova.

Materialul oferit de statistică face posibilă cunoaşterea mai deplină a situaţiei moşiilor închinate din punct de vedere al veni=turilor ce le produceau, a modului cum erau înzestrate şi a siste=

18) E. Negruţi-Munteanu, *op. cit.*, p. 36.

mului lor de exploatare, într-o perioadă cînd ascensiunea elementelor capitaliste în economie impunea transformări profunde în viaţa social-politică a ţării.

Veniturile moşiilor mănăstirilor închinate Locurilor Sfinte după o listă a Departamentului averilor bisericeşti din septembrie 1848 [19]).

Venitul moşiilor	Numirea mănăstirilor	Ceea ce are să plătească la analoghia de 25.000 galbeni pe doi ani
Galbeni		Galbeni
10.000	Mănăstirea Răchitoasa	2.350
6.000	,, Ocna	1.410
5.000	,, Mera	1.175
4.500	,, Floreşti	1.067
5.000	,, Dobrovăţul	1.175
5.000	,, Golia	1.175
3.750	,, Burdujăni	881
4.500	,, Trei Erarhi	1.067
2.500	,, Bărboiul	587
2.500	,, Dancul	587
2.000	,, Berzunţul	470
1.000	,, Precista din Galaţi	235
600	,, Vizantia	141
600	,, Grăjdenii	141
35.000	,, Sfîntul Mormînt	8.192
8.000	,, Sfîntul Munte Sinai	1.880
5.500	,, Alexandria	1.292
2.000	,, Antiohia	470
3.000	,, Sfîntului Ioan Zlataust	705
106.450		25.000

ECATERINA NEGRUŢI-MUNTEANU

19) Arh. St. Iaşi, tr. 1772, op. 2020, nr. 13365, f. 87.

450 de ani de la sfinţirea Mănăstirii Curtea de Argeş

Biserica Mănăstirii Argeş

Aniversarea de la biserica Mănăstirii Argeş ne reaminteşte două date importante din istoria monumentului. Prima, în 1517, cînd, la terminarea lucrărilor de construcţie, a avut loc sfinţirea în prezenţa ctitorului Neagoe Basarab şi a Patriarhului Teolipt al Constantinopolului. Cea de a doua, în 1886, cînd biserica a fost din nou şi cu tot atîta alai sfinţită în prezenţa domnitorului ţării şi a înalţilor prelaţi, după o radicală lucrare de restaurare.

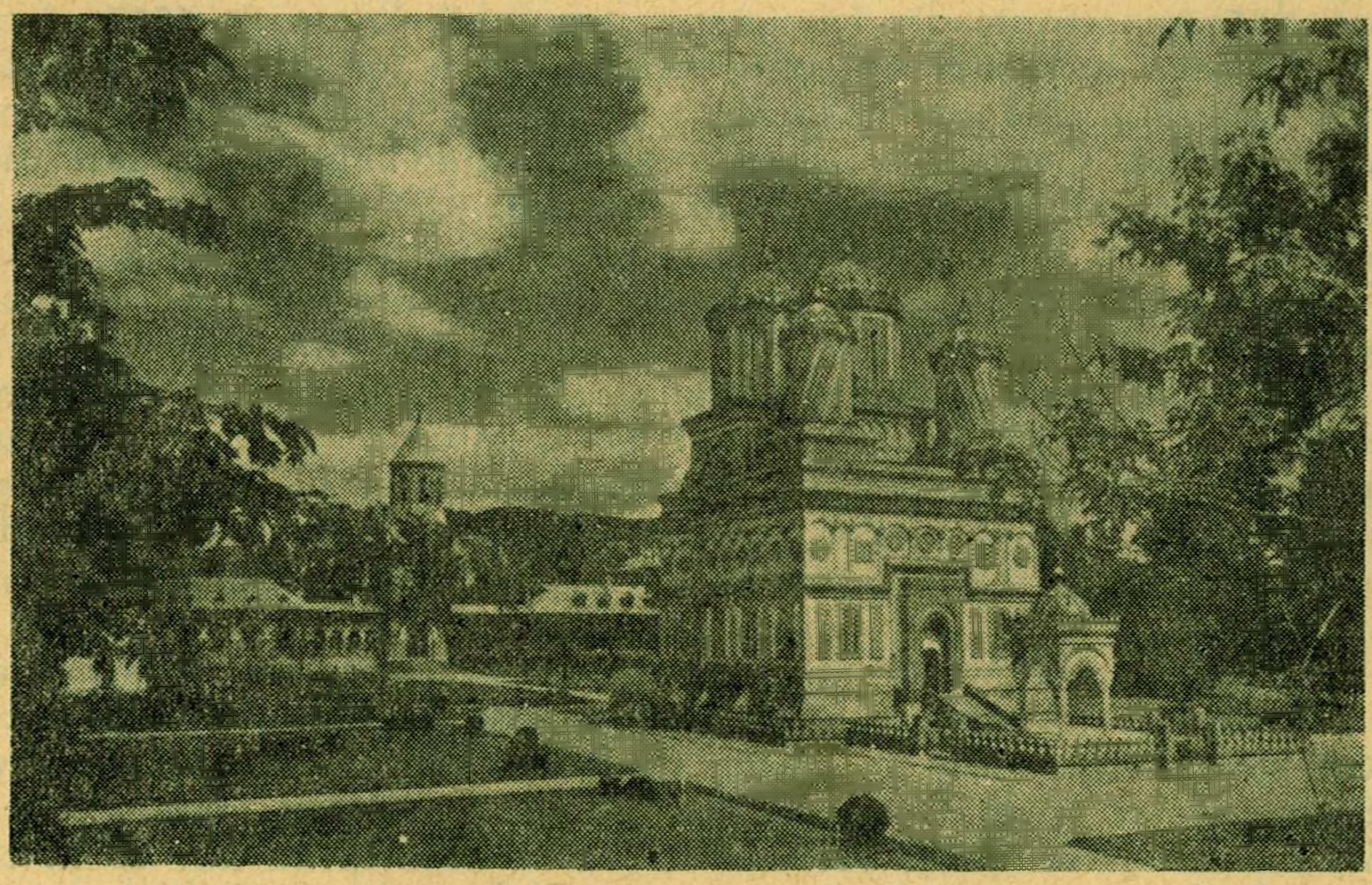
In toată această lungă perioadă de ani care cuprinde începerea şi încheierea primei părţi din existenţa sa, valoroasa operă a lui Neagoe a cărei frumuseţe comparată cu alte clădiri mult mai vestite, era socotită ca fiind «mai pre deasupra acelora» a trecut prin multe clipe grele. Jefuită de mîna oamenilor şi lăsată în mai multe rînduri expusă ploilor, zguduită de cutremure şi atacată de incendii repetate, ea ajunsese la data începerii restaurării într=o stare jalnică.

Despre felul cum s=a făcut această restaurare s=au scris multe, iar criticile au fost încă de atunci violente şi numeroase. Tot ce putem spune astăzi este un cuvînt de laudă pentru buna calitate a execuţiei şi un oftat de uşurare la gîndul că a fost, doar, prima dintr=o serie întreagă de restaurări ce s=au îndreptat din ce în ce mai mult pe căi greşite şi nu a căzut astfel pradă unei dărîmări şi refaceri totale după cum s=a întîmplat cu alte valoroase monumente. Putem, totodată, regreta că nu a avut parte să încapă din timp pe mîinile unui om cu idei mai sănătoase, mai apropiate de adevăratul rost al restaurării şi mai ales, ca român, mai apt a înţelege şi a respecta opera strămoşească, aşa cum s=a întîmplat cu Biserica Domnească tot din Curtea de Argeş, restaurată două decenii mai tîrziu de inginerul Grigore Cerchez. Nimic din ce a făcut atunci acolo, acest adevărat precursor al activităţii de restaurare din ţara noastră nu poate fi criticat de restauratorul de astăzi, deoarece Biserica (Domnească) restaurată şi consolidată în ciuda celor ce o condamnaseră la dărîmare, continuă să se menţină în perfectă stare de conservare.

Biserica lui Neagoe, deşi supusă unor prefaceri regretabile, deşi lăsată stingheră, lipsită de clădirile din jurul incintei unde strălucea ca un juvaer închis în caseta sa, totuşi, orice s=a întîmplat cu ea, s=a păstrat şi există şi va putea fi admirată mai departe de generaţiile viitoare.

Ambele biserici vechi mai importante, din Argeş sînt monumente care constituie, de fapt, excepţii în arhitectura Ţării Româneşti, cea din veacul al XIV-lea prin amploarea proporţiilor şi conformaţia sa tipic bizantină, iar cealaltă din veacul al XVI-lea prin luxul folosit în materialele din faţade, care nu va mai fi repetat. Dar pe cînd prima va rămîne un exemplar înstrăinat al unei civilizaţii imperiale cu o viziune croită la alte dimensiuni decît acelea familiare poporului nostru, opera meşterului lui Neagoe s-a bucurat de la început de o mare faimă iar influenţa sa asupra plasticii decorative a faţadelor va deveni covîrşitoare.

Din ceea ce se poate cunoaşte astăzi, în lipsa construcţiilor veacului al XV-lea care au dispărut cu totul, la biserica lui Radu cel Mare de la Dealu din 1500 apare pentru prima oară tratarea faţadelor între soclu şi cornişă cu un brîu median şi cu două registre

Biserica Mănăstirii Argeş.

împărţite în panouri. La Argeş însă se definitivează acest sistem decorativ, iar brîul rotund reliefat puternic şi panourile încadrate cu ciubuce aplicate aflate aici, au fost adoptate şi vor caracteriza toată arhitectura munteneasca de mai tîrziu.

In veacul următor şi mai ales în epoca Brîncovenească aproape că nu mai întîlnim biserică în Tara Românească fără brîul median, adeseori ridicat deasupra uşii sau pridvorului intrării, sau fără reţeaua de ciubuce reliefate conturînd panourile dreptunghiulare sau semicirculare deasupra şi dedesubtul brîului.

Atracţia faţă de noua înfăţişare a faţadelor şi dorinţa de a imita noua lor monedantură a ridicat încă şi problema transpunerii modelelor de piatră de la Argeş într-un material mai puţin scump şi mai uşor de procurat, fapt pe care meşterii constructori ai timpului l-au şi realizat folosind cărămidă modelată în forme speciale similare. Executate în materiale tradiţionale şi acoperite cu tencuială,

elementele noi apărute au putut fi astfel repetate cu mijloace mai apropiate de posibilitățile țării.

Tot atît de însemnată în stabilirea formelor viitoare ale tipului de biserică muntenească a fost influența pe care a avut-o acest monument asupra volumului și siluetei exterioare a corpului clădirii. Se cunoaște felul în care a fost rezolvată aici problema amplasării mormintelor, atît de importantă la ctitoriile domnești, prin amenajarea în cuprinsul pronaosului, supralărgit față de naos, a unui spațiu central de circulație delimitat printr-un șir de arcade pe coloane și încadrat de spațiile laterale rezervate mormintelor. A fost descris, de asemeni, într-o publicație recentă, felul ingenios prin care aceste părți laterale erau izolate de spațiul central prin icoane de dimensiuni mari ce închideau arcadele, separînd încă mai mult necropola de spațiul folosit în timpul slujbei. O astfel de alcătuire a planului a atras însă o considerabilă lărgire a fațadei intrării ceea ce a dat, în consecință, pronaosului o proporție mai lătăreață și mai joasă. Aceasta va rămîne caracteristica principalelor monumente ulterioare din Muntenia clădite după același tipic precum sînt: Mitropolia, Cotrocenii, Radu Vodă sau Văcărești și va fi cauza deosebirii între înfățișarea acestor biserici muntenești și aceea a bisericilor din Moldova, mult mai zvelte și mai trase în lungime.

La fel, ca și elementele de parament sau volumul corpului între soclu și cornișă, turlele bisericii au avut și ele rolul lor în ce privește influența asupra clădirilor de mai tîrziu.

Cronologic, exceptînd partea mai veche a Mitropoliei Tîrgoviștei, azi dărîmată, care avea cinci turle însă o structură de tip bizantin cu totul diferită, biserica Mănăstirii Dealu, cu cele trei turle ale sale este cea dintîi din părțile muntene care să depășească obișnuitul număr de una sau două folosite pînă atunci. La biserica Mănăstirii Argeș însă, construită puțin timp mai tîrziu, apare pentru prima dată această grupare de patru turle, dintre care două mai mari înșirate pe naos și pronaos și două mai mici aliniate în față, ce va fi repetată apoi la cele mai importante biserici din Muntenia. S-ar fi putut crede că o asemenea îngrămădire de volume așezate deasupra acoperișului nu putea decît să accentueze aspectul relativ greoi rezultat din supralărgirea pronaosului menționată mai sus. In realitate însă, toate aceste turle care împreună cu bazele lor se ridică cu încă o dată înălțimea corpului de la soclu la cornișă, contribuie în a restitui monumentului acea tendință spre înălțime atît de caracteristică vechilor biserici din țara noastră.

Originala alcătuire a planului în cuprinsul pronaosului, compoziția diferită în decorația fațadelor și apariția celor patru turle pe acoperiș sînt prin urmare principalele contribuții ale bisericii Curtea de Argeș, care a îndrumat pe o cale nouă arhitectura timpului său.

Dar rolul acesta de model și izvor de inspirație nu s-a oprit la granițele Munteniei ci s-a extins și în Moldova. Atîta timp cît mai era în plină activitate școala moldovenească, în vremea marilor ctitorii ale lui Petru Rareș și Alexandru Lăpușneanu, influența artei muntene nu s-a făcut simțită, deși era și acolo cunoscută și prețuită. Dar o dată cu desele numiri și schimbări a voievozilor munteni pe scaunul Moldovei, începînd cu Petru Șchiopul (1574), ea

se constată la diferite biserici unde încep să apară o seamă de elemente munteneşti derivate de la Argeş, fie indirect prin monumente munteneşti intermediare, fie chiar importate direct înaintea folosirii lor în Muntenia.

Se ştie că prima biserică de acest fel, cu elemente străine introduse din ţara vecină şi aplicate arhitecturii moldoveneşti, este Galata de lîngă Iaşi, înălţată de Petru Şchiopul în 1584.

Toate particularităţile de origină munteană cuprinse aici pot fi găsite la biserica din Argeş. In interior, transformarea peretelui plin străpuns de o singură uşă, despărţind naosul de restul bisericii, cu trei arcade mari sprijinite pe coloane, nu este decît o adaptare a formulei inovatoare imaginată de meşterul de la Argeş. Această adaptare, revoluţionară la epoca ei, ce dădea posibilitatea femeilor, pînă atunci închise în pronaos, să participe cu vederea la tainele oficierii slujbei, a fost deîndată adoptată şi repetată la numeroase biserici moldovene de mai tîrziu. Nu este exclus chiar, judecînd după ce se cunoaşte astăzi, ca folosirea ei în Muntenia să fie datorată de-a dreptul Moldovei prin biserica Stelei din Tîrgovişte dăruită de Vasile Lupu lui Matei Basarab.

La fel se poate spune şi despre cele trei ferestre prevăzute la altar şi absidele laterale pentru mai multă lumină, în locul singurei ferestre în ax de pînă atunci. Incepînd cu Galata, ele sînt reluate la Trei Ierarhi, la Putna, la Cetăţuia, la fel ca şi la Curtea de Argeş, pe cînd în Muntenia nu apar decît ulterior şi numai sub altă variantă, cu două ferestre.

Brîul median, împărţind faţada în două, este şi el un aport muntean introdus în Moldova, de astă dată însă probabil nu direct de la Argeş ci prin intermediul altor monumente din Muntenia unde devenise deja elementul nelipsit şi caracteristic al stilului acelei ţări.

Este iarăşi posibil ca prezenţa multiplelor turle ale bisericii lui Neagoe să aibă şi ea o legătură cu hotărîrea meşterilor moldoveni de a înălţa şi ei două turle în loc de una, pe bisericile lor, aşa cum au făcut la Galata şi la altele de mai tîrziu.

In sfîrşit, se mai poate presupune că renumele de care se bucura biserica Mănăstirii Argeş, cu strălucitoarele sale faţade de piatră bogat împodobite cu sculpturi poleite cu aur şi pe fonduri colorate, a fost motivul care l-a îndemnat pe ambiţiosul voievod al Moldovei, Vasile Lupu, să întreacă faima monumentului din ţara vecină şi să realizeze cea de a doua operă excepţională din vechea noastră arhitectură, biserica Trei Ierarhi din Iaşi, clădită la fel, în întregime, cu blocuri de piatră acoperite cu sculpturi.

Cît de mult a fost preţuită în trecut opera lui Neagoe Basarab şi a meşterului său o putem şti din diferitele descrieri şi aprecieri ale celor ce au vizitat-o în decursul veacurilor. De la cele scrise în cronica anonimă despre «cei doisprezece stîlpi înalţi de piatră cioplită şi învîrtiţi foarte frumos şi minunaţi», trecînd la comparaţia lui Gavriil Protul, însoţitorul Patriarhului Nifon, faţă de alte monumente renumite ale timpului, socotind-o mai valoroasă pe aceasta şi pînă la descrierea plină de laude a lui Paul de Alep, care a vizitat-o împreună cu Patriarhul Antiohiei, Macarie, în vremea lui

Matei Basarab, totul arată numai admirație pentru opera lui Neagoe.

Dacă, acum, în epoca noastră, au fost și cuvinte de critică sau chiar dispreț, aceasta se datorește fie faptului că nu a fost înțeleasă, cît mai ales schimbării înfățișării ei originare. Desigur că în urma reînnoirii fațadelor prin restaurare, a înlocuirii picturii interioare cu o pictură modernă nepotrivită arhitecturii, și mai ales în urma dărîmării clădirilor dimprejur ce o închideau într=un spațiu restrîns, formînd un cadru mai potrivit proporțiilor sale, monumentul de astăzi nu mai poate fi judecat în aceleași condiții favorabile ca cele din trecut.

Este adevărat că valoarea sa ca monument de artă a fost uneori pusă în discuție, iar supraîncărcarea fațadelor cu o decorație prea bogată socotită ca ostentație și lipsă de gust. Dar chiar dacă într=o anumită măsură aceste critici pot fi susținute, faptul că formulele sale constructive și decorative au fost adoptate, asimilate și introduse în arhitectura țării, dovedește cît de apropiată s=a arătat a fi această biserică de gustul și de felul de a vedea și simți frumosul al oamenilor de atunci și îi subliniază cu atît mai mult valoarea sa istorică în ochii noștri.

Prin luxul și bogăția construcției, prin locul cîștigat în inima poporului exprimat în versuri și legende, prin rolul determinant pe care l=a avut în cadrul evoluției arhitecturii în fixarea stilului specific țării, se poate afirma că biserica Mănăstirii Argeș este, fără îndoială, cel mai interesant monument al trecutului nostru de pe tot teritoriul Munteniei.

Astăzi, cînd culorile din fațade repictate prea violent și pietrele prea albe ale paramentului refăcuit în timpul restaurării au început să se șteargă și să prindă iarăși patina vremii, înfățișarea adevărată a clădirii, deși încă deformată de supărătoarele adaosuri de peste cornișă, poate fi din nou mai îmbietoare.

Cît despre interior, el rămîne, istoric și artistic, refăcut.

Arhitect ȘTEFAN BALȘ

Un Evangheliar de la Neagoe Basarab la Mănăstirea Sucevița

Habent sua fata libelli. Intr=adevăr şi cărţile au soarta lor. Multe şi cele mai frumoase manuscrise moldoveneşti, ca Evanghelia=rul din 1429, care se află la Oxford, un Evangheliar din 1493 care a ajuns la München, altele la Viena sau la Moscova, ne arată peregrinaţia acestor opere artistice ale noastre. Mai rar, unele manuscrise din ţările vecine au ajuns la noi [1]).

Dintre operele artistice de acest gen care au circulat între Moldova şi Muntenia sînt şi două evangheliare care, acum se păstrează la Mănăstirea Sucevița. Este vorba de un Evangheliar de la Neagoe Basarab (1512=1521) şi de un al doilea de la Alexan=dru voievod (1568=1577) şi fiul său Mihnea (1577=1583). Acest din urmă tetraevanghel, înnoit şi ferecat de Ieremie Movilă în anul 1605, cuprinde pe lîngă 4 frontispicii mari, numeroase (351) ilustraţii şi chipurile acestor doi voievozi munteni [2]). Evident, ambele evan=gheliare au fost aduse din Muntenia de Movileşti, Simion Movilă fiind doar între 1600 şi 1602 domnitor în Ţara Românească.

Dacă Evangheliarul de la Alexandru voievod se distinge prin reprezentarea caracteristică epocii sale, (la noi) a atîtor scene evanghelice rivalizînd cu cele din operele lui Anastasie Crimca şi cu un Evangheliar tot aşa de bogat ilustrat (12 frontispicii şi 355 de miniaturi) din anul 1606, al lui Ieremie Movilă de la Mănăsti=rea Sucevița, apoi evangheliarul de la Neagoe Basarab este mai sărac. Prezentîndu=se numai prin inscripţia de pe ferecătură ca provenind de la acest voievod, cît şi prin alte elemente, a provocat unele nedumeriri, Victor Brătulescu exprimîndu=şi părerea că «s=au păstrat numai coperţile, care acopăr scoarţele unei Evanghelii legată în piele, pe care o cred mai nouă» [3]), iar V. Vătăşianu completînd «că manuscrisul însuşi a fost înlocuit de Ieremie Movilă» [4]).

Descrierea manuscrisului A. *Ferecătura,* de argint aurit prezintă în faţă, după obicei, Invierea lui Hristos sub chipul scenei

---

1) Unele din ele se pot urmări la P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R. P. R.*, Bucureşti 1959.

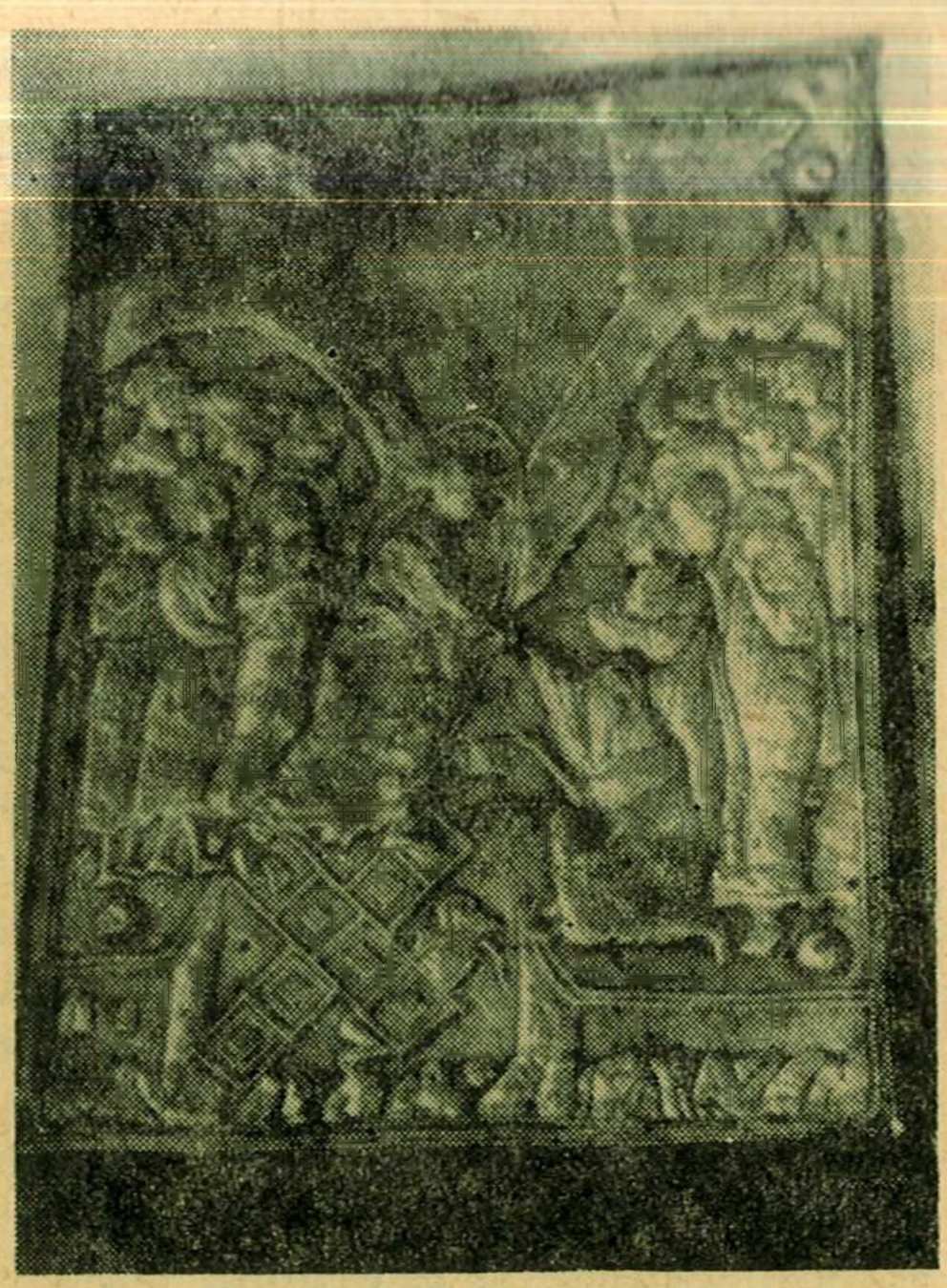
2) D. Dan, *Mănăstirea Sucevița*, Bucureşti 1923, p. 60.

3) *Miniaturi şi manuscrise din Muzeul de artă religioasă*, Bucureşti 1939, nr. 18, p. 15.

4) *Istoria artei feudale din Ţările Române*, vol. I, Bucureşti 1959, p. 914.

cu Pogorîrea la iad a Mîntuitorului, cînd sfărîmînd porțile iadului, îl scoate pe Adam din iad. Deasupra, începînd cu o cruce se află inscripția în limba slavă bisericească: **Възкръсение Христово** *(Invierea lui Hristos)*, iar mai sus inscripția revelatoare despre persoana donatorului. Introdusă, de asemenea, cu o cruce ea ne destăinuiește: **Сію Тетроєѵаггеліе сътвори Іѡ Нѣгое Воєвода и Господинъ**, adică, *„Acest Tetraevanghel l-a făcut Io Neagoe Voievod și Domn"*.

Remarcăm forma **Сію Тетроєѵаггеліе** față de **Сѣи Тетроєѵаггель**, precum și faptul că se întrebuințează termenul general *„sătvori"*, a făcut, și nu *„okoва"* adică a ferecat; deci s-ar putea interpreta ca un indiciu că se referă la întreaga evanghelie.

Ferecătura Evangheliarului de la Neagoe Basarab, scoarța din față.

Pe verso ferecăturii aflăm *scena Adormirii Maicii Domnului*, hramul mănăstirii Curtea de Argeș, ctitoria lui Neagoe Basarab, dar aici cu inscripția în limba greacă: **Η κοιμησις της Θεοτοκου** *(Adormirea Născătoarei de Dumnezeu)*[5].

Ferecătura Evangheliarului de la Neagoe Basarab, scoarța din spate.

V. Vătășianu, făcînd comparația ferecăturii evangheliarului nostru cu cea din Evangheliarul postelnicului Marcea, din 1519, singurele exemplare rămase din timpul lui Neagoe, află că scenele ambelor ferecături aparțin iconografiei bizantine, la fel și stilul figurilor și draperiilor, destul de abil desenate. Dacă meșterul ferecăturii pentru evangheliarul lui Marcea nu e prea iscusit în modelarea figurilor, ferecătura Evangheliarului nostru, executată de alt meșter este superioară celei de la Evanghelia

5) O. Tafrali, *Le monastère de Sucevița*, Iași 1929, p. 42, fotocopii la

lui Marcea şi tradează gustul rafinat al voievodului ctitor al celei mai frumoase biserici din Ţările Române, care ştia să respingă lucrări inferioare, cum denotă scrisoarea sa către Braşoveni în chestia argintarului Celestin [6]).

Caracteristice ar fi clădirile care încadrează scena Adormirii, reproducînd decoruri din picturile murale ale bisericii domneşti din Curtea de Argeş [7]).

Ferecătura aceasta este importantă prin faptul că reprezintă, alături de cea a Evangheliarului lui Marcea «singurele exemplare în ceea ce priveşte epoca bogată în manifestaţii artistice de toate genurile din vremea lui Neagoe Basarab [8]), căci, din nefericire, cele mai frumoase manuscrise muntene din această perioadă destinate ctitoriei lui Neagoe Basarab, au dispărut cu toatele» [9]).

B. *Evangheliarul propriu zis.* Tetraevanghelul acesta masiv, inventariat mai înainte sub Nr. 25 ex. 1863, în prezent sub nr. 30, are dimensiunile: 38 1/4 cm. înălţime, 27, 1/2 cm. lăţime, la o grosime de 12 cm. *Hîrtia* groasă, fără filigrane. *Scrisoarea* îngrijită, fără corecturi, în limba slavă medio-bulgară, cirilice semiunciale pline de 3/4 cm. înălţime, în cîte 20 de şire pe pagină. Lungimea şirului 15 cm. rămînînd liber marginal pe latura internă 4 cm., iar pe cea externă 8 cm. Cartea se compune din 379 foi, respectiv dacă se mai socotesc şi cele două foi albe de la început, 381 foi [10]), paginaţia originală fiind cea în tetrade, semnul primei tetrade se află la foaia a 4-a resp. a 6-a, dacă socotim cele două foi albe din faţă. Din ultima tetradă (a 48-a) sînt numai şase foi scrise complect, din a şaptea foaie este scrisă numai faţa, verso-ul şi foaia opta rămînînd goală.

Evangheliarul în stare închisă are imprimat pe marginea foilor cîte un sigil oval, 9X7 cm.; cu monogramele celor patru evanghelişti: sus *Mt* (Matei), lateral *Mc* (Marcu) şi *Lc* (Luca), iar jos *In* (Ioan).

Legătura în piele. Independent de ferecătura în argint despre care s-a amintit, evangheliarul este legat în piele maro peste scoarţe de lemn, cu ştanţe bine păstrate reprezentînd în liniile de încadrare ornate cu – s – încrucişate în forma de cifra opt, figuri mici de paseri exotice cuprinse în cerculeţe [11]).

La mijloc o *cruce* mare cu trei braţe transversale, aşezată pe un piedestal, acoperind aproape întreaga suprafaţă din centru, are ornamente asemănătoare cu cele de pe lespedea de la mormîntul lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeş, element transpus în

---

A. M. Musicescu şi M. Berza, *Mănăstirea Sucevita*, Bucureşti 1958, fig. 144 şi 145 la p. 178 şi 179; şi V. Vătăşianu, *op. cit.*, fig. 857. p. 895.

6) V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 895 şi 898.

7) V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 895.

8) Teodora Voinescu, *Argintăria în colecţia de artă medievală din Tezaur*, în *Studii asupra Tezaurului restituit de U.R.S.S.*, Buc. 1958, p. 74.

9) V. Vătăşianu, *op. cit.*, p. 914.

10) Pe ultima foaie iscălitura lui A. Petruşevici, canonic din Liov, fost membru corespondent al Academiei Române.

11) Despre motivele ornamentale de pe învelişul de piele a celor două scoarţe de lemn, vezi Victor Brătulescu, *Ornamentica manuscriselor slavone...*, în *Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, 1963, Nr. 7-8, p. 493.

piatră după motive decorative din crestăturile în lemn [12]). In colțurile crucii sînt mici zgripți cuprinși în cerculeţe.

Cuprinsul. Tetraevanghelul cuprinde fără vre=o introducere cu Predoslovia lui Teofilact, textul evangheliilor pentru duminicile, sărbătorile și zilele săptămînale de peste an [13]).

Dar evangheliarul acesta nu începe, spre deosebire de majoritatea covîrșitoare a Tetraevangheliarilor slave – din cele 38 de tetraevanghelii slave din Biblioteca Republicii Socialiste România, descrise de P. P. Panaitescu, numai 4 exemplare sînt cu textul aranjat în ordinea citirii la liturghie, adică încep cu Evanghelia de la Ioan pentru Duminica Invierii – cu Evanghelia de la Matei, în ordinea biblică, ci textul gata orînduit după citirea la cult, are în frunte Evanghelia de la Ioan pentru «sfînta și marea duminica Paștelui».

Deși am fi ispitiți să credem că aceasta este un semn de proveniență relativ mai nouă, trebuie să ținem seama că primul din aceste patru evangheliare cu ordinea liturgică, amintite mai sus, este scris în secolul al XIII=lea, altul din secolul al XV=lea, al treilea din anul 1503 (scris la Mănăstirea Rîlo), iar al patrulea apreciat ca provenind din secolul al XVI=lea [14]).

«Pentru pericopele destinate serviciului liturgic, servea la început Biblia însăși, adică exemplare cu text continuu, pe marginea cărora se făceau însemnări, prin care se indica începutul și sfîrșitul pericopelor. La începutul acestor codici se punea un tablou, sinaxar numit evangheliar. S=a găsit însă de timpuriu că este mai practic să se extragă în volume aparte bucățile biblice destinate serviciului divin. Așa au rezultat cărțile denumite în general, în limbajul științific de azi, cu titlu convențional, de *„lecționare“*, în termeni bisericești și evangheliar sau evanghelistar. Dintre exemplarele de evangheliare ajunse pînă la noi, unul (nr. 1043) își ridică vechimea la veacul IV=V=lea, iar alte două (nr. 343=344) la veacul al VI=lea» [15]).

Cel mai mare număr provin însă din epoca de la veacul al VII=lea încoace. Dintre ele unele nu cuprind decît citirile pentru sărbătorile mai însemnate, de exemplu lecționarul grec, manuscris Nr. 194 aflat la biblioteca universității din Iași și publicat de prof. Dr. Vasile Gheorghiu, București 1940. Această aranjare mai practică

---

12) *Scurtă istorie a Artelor Plastice în R. P. R.*, București 1957, fig. 71, p. 95.

13) Contrar afirmației lui Dan, *op. cit.*, p. 61 că manuscrisul ar fi un «*Apracosevangheliu*», adică numai pentru zile nelucrătoare.

14) P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 6, 8, 264 și 7. Relevăm că toate Tetraevanghelele de la Mănăstirea Moldovița, descrise de I. Iufu, în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1963. nr. 7-8, precum și cele din bibliotecîle din Transilvania și Banat, în *Romano-slavica*, VIII, Buc. 1963, p. 451-468, deasemenea cele din *Repertoriu* și *Cele trei manuscrise moldovenești de la Muzeul de Artă*, descrise de E. Lăzărescu și *Cele Trei Tetraevanghele ale lui Teodor Mărișescul din Muzeul istoric din Moscova*, descrise de M. Berza, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, Buc. 1964, p. 541-567 și 589-613, au orînduirea biblică a textului, începînd cu evanghelia lui Matei.

15) Preot Petre Vintilescu. *Liturghiile Bizantine privite istoric*, Buc. 943, Cap. *Lecturile Biblice*, p. 62-63.

pentru cult este în uz la greci şi subdunăreni – Doamna «Despina» Miliţa fiind doar de neam sîrb – după cum ne face să credem, între altele şi unul din aceste patru evangheliare amintite mai sus şi anume: Evangheliarul din 1503, scris în Mănăstirea Rîlo din Bulgaria.

Frontispicii. Odată ce textele evanghelice nu sînt orînduite în ordinea din Biblie, nici obişnuitele patru frontispicii, eventual cu chipul celor patru evanghelişti, n=au fost considerate obligatorii şi nici nu se află în manuscrisul nostru. Afară de un frontispiciu mai mic de la f. 329, un singur frontispiciu mare, de 14,5 cm. pe 14,5 cm. deci pătrat şi fără vre=o adîncitură formînd o arcadă jos, ca la majoritatea manuscrise=lor noastre moldoveneşti, îm=podobeşte pagina întîia a Evan=gheliarului.

Evangheliarul lui Neagoe Basarab de la Mănăstirea Sucevița. Fron-tispiciu pătrat 14,5 mc. X 14,5 cm.

Şi motivul ornamental în=trebuinţat la acest frontispiciu se deosebeşte de motivele în cercuri înlănţuite, în uz din Moldova. In culori pline, bine păstrate – şi prin scutul oferit de o făşie de mătase introdusă între foi –, el se prezintă ca o înlănţuire de linii şerpuite, albastre, verzi şi roşii, pe un fond auriu, totul încadrat într=o bordură albastră tivită cu aur. Intre liniile ace=stea şerpuite sînt agăţate pa=seri exotice cu urechi ascuţite, şi anume: cîte doi din aceşti zgripţi în cele patru laturi ale frontispiciului. Acestea, în total opt figuri zoomorfe, perechea de sus cu capul în jos, în cu=loare auriu închis=maro, cea de jos în culoare stacojo=violetă, cele de la mijloc mai discrete, se pierd între linii.

Deasupra frontispiciului *o cruce* simplă cu bare aproape egale, fără obişnuitul monogram Is. Hs. Ni. Ka. dintre braţe. Pe laturile frontispiciului la cele patru colţuri glafe răsucite spre interior, dintre care cea din marginea exterioară mai mare, ca o floare cu tij.

Dacă la cel mai vechi manuscris al nostru, Evangheliarul lui Nicodim, din 1405 găsim două paseri, dar numai ca ornament lateral la frontispiciul destul de îngust ca o bandă, apoi frontispi=ciul nostru are o mai mare asemănare cît priveşte forma pătrată şi linia şerpuitoare interioară cu frontispiciul din evanghelia Sfîntului Ioan de la Evangheliarul din 1521, aflat la Mănăstirea Bistriţa (Vîlcea), numai că paserile din manuscrisul nostru sînt agăţate în interior spre deosebire de motivul avicol central al frontispiciului din

Evangheliarul de la Bistrița, care, de fapt, reprezintă stema țării [16]).

Motivul principal «linia șerpuită» care face trecerea în domeniul zoomorfic cu linia ce se pierde în spinarea unui corp de pasăre, cu cap de dragon, cu gîtul întors în jos, motiv care provine din Fiziolog, se găsește și la evangheliarul grec cu faptele apostolilor, din sec. al XVI-lea (Ms. 6a/69) din Muzeul de artă religioasă din București [17]).

In încheierea privitoare la ornamentația diferitelor manuscrise liturgice, Victor Brătulescu ajunge la constatarea că «ornamentația era în legătură cu linia literelor și anume: pentru *slavă* cu semiunciale, ornamentația era totdeauna liniară, în vreme ce pentru cel *grec*, scris cu cursivă, ornamentația e vegetală, îmbinată cu elementul zoomorfic. Mai departe, manuscrisele slave pot fi grupate în două: liniar de *tip moldovenesc*, și unul împodobit din lujere împletite într-un cadru pe fond de aur sau colorat. Acesta s-ar putea numi de *tip muntean*. Ele fac legătura dintre manuscrisele grecești și cele slavone, mai ales în ce privește motivul vegetal, cum este un manuscris al protopopului Ioan Sîrbu lucrat la Craiova, împreună cu altele ce se află în Serbia. Intre acestea Evangheliarul (amintit mai sus) de la Bistrița și Evangheliarul din 1583 de la Craiova» [18]).

Titlul manuscrisului. Sub frontispiciu, în majuscule mai înalte decît cele din text, găsim titlul, scris într-un singur șir în trei culori alternînd și anume:

Eje (cu aur) *ot Ioanna* (cu albastru) *sviatoe* (cu roș) *Evanghelie* (cu aur), adică cea de la Ioan Sfînta Evanghelie, titlu asemănător cu variația în culori din titlul evangheliei de la Ioan din Evangheliarul de la Bistrița [19]).

Dedesubt scris cu roș rubrica: *V sviataia i velicoe nedeli paschî* (In sfînta și marea duminica Paștelui).

In textul propriu zis, prima literă, un *B*, din v nacialo (la început) de la evanghelia sfîntului Ioan este executată mărită și cu o bogată ornamentație de linii în aur și albastru, asemănător cu *B* din Evangheliarul amintit de la Bistrița [20]).

De altfel, aceasta este singura inițială mai bogat dezvoltată, celelalte începuturi din evangheliar sînt mai simple și unicolore, în roș sau albastru. Inlăuntrul manuscrisului nu găsim pe pagină sus sau în josul textului vre-o indicație a evanghelistului ca în alte manuscrise, lucru de care nici n-ar fi nevoie, acesta fiind arătat în text, numai zacialele sînt lateral indicate. Excepție, la f. 4 v. 10. v., 13. v., 21, 24, 26, 48 și 335, unde se indică sus cu roș – Evanghelistul de ex. *Evanghelia ot Mat.*

Un al doilea frontispiciu, compus din vrejuri cu flori, dispus

---

16) La V. Brătulescu, *op. cit.*, planșa XXXIV și V. Vătășianu, *op. cit.*, fig. 871, după copia lui Trenk. După alții data exactă ar fi 1512.

17) V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 36. Păreri reafirmate și în *Ornamentica manuscriselor slavone...*, din *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, 1963, nr. 7-8, p. 479. Frontispicii cu paseri cuprind și Evangheliarele grecești de la Patriarhia din Ierusalim și Mănăstirea Sft. Sava (Palestina), vezi N. Iorga, *Les arts mineurs en Roumanie*, Buc. 1934, fig. 12 și 20.

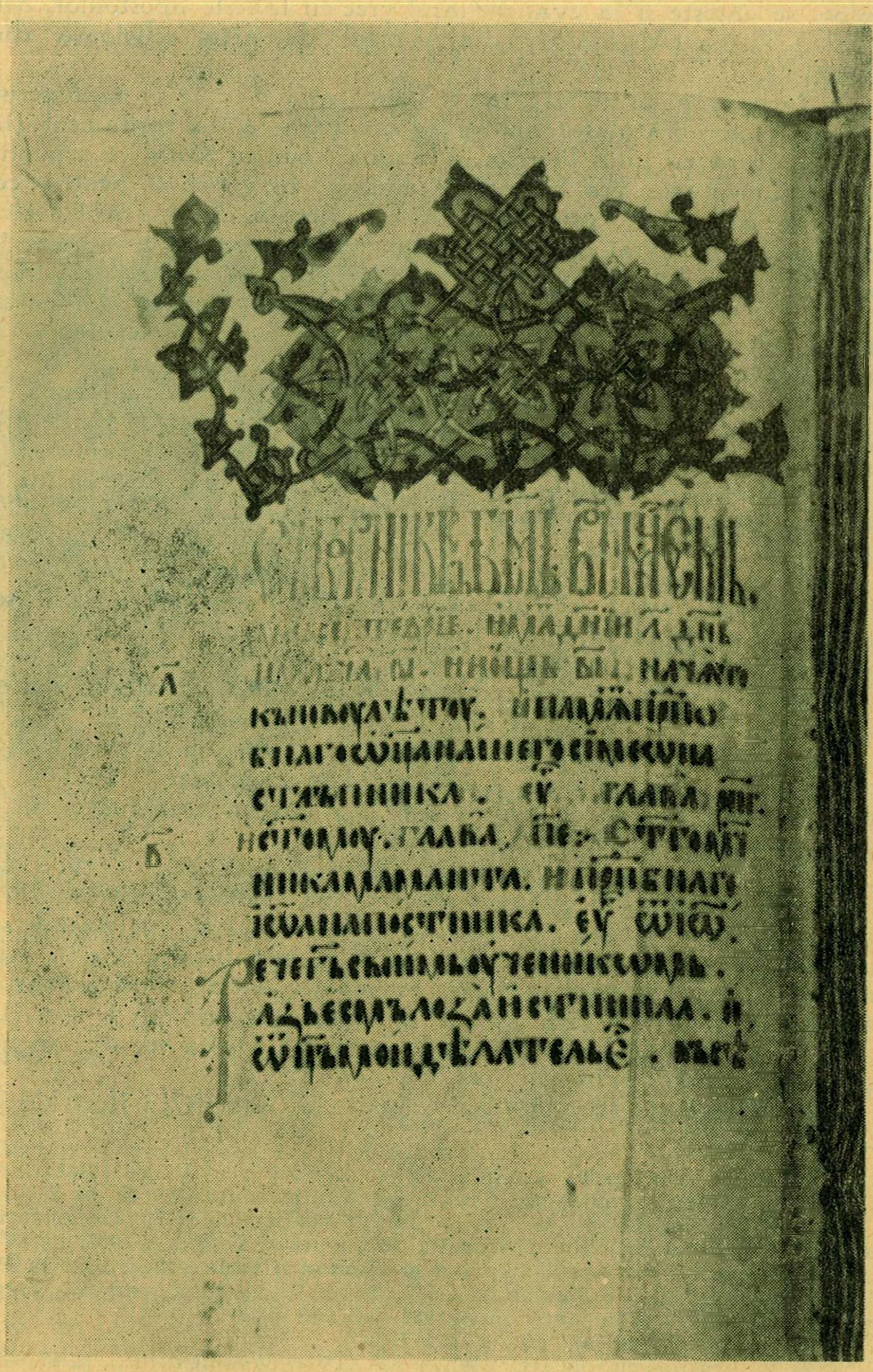
18) V. Brătulescu, *op. cit.*, p. 128-129.

19) V. Brătulescu, *op. cit.*, planșa XXXIV și *Ornamentica...*, p. 474-476.

20) V. Brătulescu, *op. cit.*, planșa XXXIV.

de-alatul, în dimensiunile de 10,5 cm. pe 18,5 cm. executat în culorile aur, albastru, roş-roziu şi verde, se află la f. 329 verso.

Dedesubt se află titlul: *Săbornic să bogom 12 misiţem*

Evangheliarul lui Neagoe Basarab, frontispiciu de la f. 329 verso.

(Sinaxar cu Dumnezeu a celor 12 luni). După acest titlu scris cu aur cu majuscule mai mari ca textul, se înșiră lunile anului, începînd cu septembrie *(naciato K novou letu)*, arătîndu-se numărul zilelor lunii și ceasurile zilei și ale nopții *(imat 30 dni, imat cias 12 i noșci 12)*, tot cu litere aurii, dar mai mici. Textul e continuu, scrierea cu roș alternînd cu albastru. Lunii octomvrie i se atribuie în mod greșit numai 30 de zile (f. 341) cu observarea că ziua are 11 ore, iar noaptea 13. Urmează celelalte luni, sfîrșind cu August.

La f. 378 găsim: *Ucaz evangheliam văscrăseniem* (arătarea evangheliilor învierii), scris numai cu roș, precum și *Evanghelia razlicinaia oseco potrebia osfeșceniem maslu* (evangheliile diferite de trebuință la sfințirea maslului) împreună cu apostolul respectiv.

De la f. 379 verso se continuă cu arătarea evangheliilor pentru: cele fără de trupuri puteri, pentru apostoli, proroci, mucenici, mucenițe, ierarhi, prea cuvioși, sfințiți mucenici, prea cuvioși mucenici, toți călugării, prea cuvioasele femei, pentru cei cuprinși de duhuri, pentru bolnavi, pentru răposați, pentru cei fără de nădejde, la năvălirea limbilor (neamurilor), pentru biruința împăratului, la toată cererea, ispovidirea omului și a femeii, a celor cuprinși de spaimă etc.

Manuscrisul termină la f. 380, cu – *tabla* – pe șapte coloane.

* * *

In încheiere, la îndoielile exprimate privitor la proveniența evangheliarului propriu zis de la Neagoe Basarab, trebuie să recunoaștem ca surprinzător faptul că înlăuntrul evangheliarului nu se află vre-o mențiune, vre-un epilog referitor la persoana donatorului, destinația, data, eventual numele copistului. Totuși, după cele expuse mai sus privitor la aranjarea textului, la stilul frontispiciului, la asemănarea cu alte manuscrise din Oltenia, rezultă că ne aflăm în fața unui manuscris muntean contemporan cu voievodul donator, care a putut să achiziționeze evangheliarul gata scris, mulțumindu-se, fără a mai însera înlăuntru numele său, cu inscripția de pe ferecătură.

Tetraevanghelul, mai cunoscut și apreciat pentru ferecătura sa, este alăturea de celelalte manuscrise și obiecte de artă de la Mănăstirea Sucevița un exemplar de elită și faimă a artei noastre românești, exemplar care a figurat între obiectele expuse la diferite expoziții, ca cea de la Paris, din anul 1925 și altele, amintind totodată de numele, personalitatea și opera unui mare iubitor și realizator de frumos, Neagoe Basarab, ctitorul măreței biserici de la Curtea de Argeș.

Pr. Prof. I. ZUGRAV

„Ceea ce eşti mai cinstită decît Heruvimii...“

Maica Domnului – Maica durerii – Maica nădejdilor noastre

Maica Domnului, Maica durerii şi Maica noastră. Mîntuitorul Hristos, iubirea nemărginită a lui Dumnezeu, este spînzurat pe cruce, şi chinuit, (Lc. 23, 24). La picioarele Crucii, alături de cîteva femei evlavioase şi cu inima bună,stă Sfînta Sa Maică. La naşterea Fiului Său, dreptul Simeon îi proorocise că prin inima sa va trece sabie (Lc. 2, 34). Şi acum proorocia s=a împlinit! Groaznică privelişte. In inima Sa mare şi curată, Sfînta Fecioară adună toată jalea şi suferinţa lumii, toată întristarea, amarul şi durerea care pot încăpea în inima plăpîndă a unei fiinţe umane.

De=a pururi, Ea rămîne *Maica Durerii.*

Prin această atitudine curajoasă, Sfînta Maică este pildă de mamă, de femeie ideală pentru toate femeile care sînt gata de jertfă pentru cei dragi ai lor.

Cît devotament, cîtă măreţie, gingăşie si noblete se descopere în sufletul Ei, în clipa supremei dureri!

Femeile n=au făcut Mîntuitorului Hristos nici un rău. Dimpotrivă, ele L=au mîngîiat şi L=au ajutat în lucrarea sa izbăvitoare. Prin ele, Domnul Hristos primeşte un mare ajutor şi uşurare de la noi, oamenii, pe drumul greu al Crucii.

Prin sufletul femeiesc se descopere întreaga capacitate morală a sufletului omenesc în faţa durerii. In grele încercări, femeile se întrec pe ele însele, forţa lor spirituală este fără margini. Ele se roagă şi nădăjduiesc, luptă şi se dăruiesc cu un spirit de sacrificiu uimitor. De aceea şi bucuria izbînzii o simt mai puternic şi o trăiesc mai intens.

Odinioară, prin Eva, mama noastră după trup, a intrat păcatul în lume. La sfintele patimi ale Mîntuitorului, prin Sfînta Fecioară Maria, femeia este martora izbăvirii neamului omenesc de păcatul strămoşesc. In contrast cu Eva, Sfînta Fecioară are încredere în Fiul Său că va zdrobi capul şarpelui (Fac. 3, 15). De aceea se supune, ascultă şi împlineşte voia lui Dumnezeu zicînd: «Iată roaba Domnului. Fie mie după cuvîntul Tău» (Lc. 1, 38).

Stînd lîngă cruce cu Sf. Ioan, Domnul îi zice: «Femeie, iată fiul tău» (In. 19, 26).

Rostind aceste cuvinte, Mîntuitorul Hristos nu se leapădă de Mama Sa. Ar fi o greşală să credem aşa ceva. Prin Sfîntul Ioan,

care reprezintă toată omenirea pînă la sfîrşitul veacurilor, Domnul Iisus ne spune tuturor că în persoana Sfintei Sale Mame noi trebuie să vedem pe *Mama noastră bună* de la care cu încredere să cerem ajutorul Său în toate împrejurările căci este gata să ni=l dea.

Apoi, întorcîndu=se Domnul către Sfîntul Ioan, ucenicul Său iubit, îi spune: «Iată mama ta!» (In. 19, 17). Lui îi încredinţează pe scumpa şi mult îndurerata Sa Maică, pentru a=l purta de grijă în restul zilelor sale. Cîtă iubire jertfelnică are Domnul faţă de noi toţi! In momentul durerii, cînd sîngele Său scump se varsă pe pămînt şi=l curăţă de fărădelege, Domnul se uită pe Sine pentru noi, ca să ne descopere taina şi drumul fericirii veşnice. El ne arată acum că noi oamenii sîntem fiii duhovniceşti ai Sfintei Fecioare, iar prin har sîntem fraţi cu Fiul ei, la fel cu El, afară de păcat. De la o mar=gine la alta a lumii, omenirea formează o mare familie, o Biserică a cărei cap şi părinte este Dumnezeu, iar noi sîntem fiii Săi şi fraţi întreolaltă. Sfînta Maria este mama noastră a tuturor, pentru că ne ocroteşte şi ne ajută cu rugăciunile Sale mijlocind har izbăvitor în toate împrejurările.

Cuvintele Domnului: «Femeie, iată fiul tău!» şi «Iată mama Ta!» ne descoperă puterea tainică a iubirii în viaţa creştinătăţii. Prin Sfînta Fecioară Maria noi sîntem ridicaţi la cer prin puterea îndumnezeitoare a harului Sfintei Treimi, care se revarsă peste noi îmbelşugat prin mijlocirile ei. Prin ea cîştigăm încredere şi îndrăzneală către Fiul ei, Hristos – Dumnezeul nostru, căci de acum ea este nu numai Mama apostolului Ioan, ci şi Mama fiecăruia dintre noi.

Pentru veşnicie, Sfînta Fecioară rămîne idealul şi modelul de viaţă desăvîrşită spre care trebuie să se ridice, cu osîrdie statornică, femeia creştină – soţie şi mamă.

Dacă prin Eva cea dintîi a venit păcatul şi s=a închis raiul, prin Maica Domnului s=a şters păcatul şi cerul s=a deschis.

Femeia creştină trebuie să se modeleze după virtuţile reli=gios=morale ale Sfintei Fecioare, fiind datoare să le iubească şi să le caute în tot locul (Tobie c. 4). Ca atare, se cade să fie sinceră, fără viclenie şi linguşire, pentru că altfel aduce cădere şi moarte. Cu atenţie trebuie să promoveze viaţa şi nu să o distrugă (Pilde 5, 3=6; 6,24), să nu fie limbută, mincinoasă şi certăreaţă (Pilde 6. 24; 9, 13; Ecl. 25, 22; Is. Sir. 19, 20), nici desfrînată sau răutăcioasă (Pilde 23, 27; Ecl. 25, 15; Is. Sirah 23).

Podoaba ei trebuie să fie bunătatea sufletului (Pilde 18, 29), curăţenia inimii şi a vieţii (Pilde 31, 10), credincioşia faţă de soţul său (Pilde 31, 11) şi hărnicia (Pilde 31, 13; 31, 14; Is. Sir. c. 36), dragostea şi grija faţă de familie. Să nască prunci şi să=i crească în frică de Dumnezeu, să fie cu rîvnă faţă de tot lucrul bun. Modestia şi cuviinţa trebuie să o încoroneze în tot locul, în tot ceea ce gîndeşte, vorbeşte şi face ca toate să se săvîrşească spre slava şi preamărirea Lui (Pilde 27, 30; 31, 26; I Tim. 2, 9=11; I Petr. 3, 1). Necontenit să fie smerită şi neprihănită (Ecl. 25, 25; 26, 1: 15, 17). Lauda ei să rămînă viaţa lăuntrică, ascultarea de Dumnezeu şi de bărbatul ei, pacea, blîndeţea şi bunăînţelegerea cu toţi oamenii (I, Petr. 3, 4).

Femeia rea, cum arată istoria, este o pacoste pentru soţul său, pentru copiii ei şi este o nenorocire pentru epoca sa. Prin femeie se

ridică oamenii şi popoarele către lumină şi cultură şi tot prin ea se prăbuşesc în abisul imoralităţii şi al fărădelegii, în lacrimi şi moarte. Prin viaţa model a Sfintei Fecioare Maria, Domnul a binecuvîntat rostul femeii creştine în lume şi i=a dat cea mai înaltă misiune în societate care nu se poate înlocui de nimeni prin nimic. Femeia este pîrghia ridicării vieţii umane la fericire. Femeile credincioase, con=ştiente de chemarea lor, trebuie să lupte eroic, cu spirit de jertfă, răbdare şi stăruinţă ca să fericească viaţa tuturor oamenilor. In Maica Domnului ele află ideal şi model de ascultare, de dăruire şi slujire lui Dumnezeu şi aproapelui.

Lucrarea mijlocitoare a Sfintei Fecioare este asemenea cu scara lui Iacob pe care s=a coborît Hristos Dumnezeu şi harul s=a revărsat peste lume bogat, izbăvitor de rătăcire şi păcat, iar sufletul omenesc urcă la cer, curat, înnoit, sfinţit şi îndumnezeit.

Sfînta Maică este vasul ales prin care se revarsă harul ce spală conştiinţa oamenilor de întinăciunea păcatelor şi îi uneşte cu Dumnezeu.

Biserica este «Trupul» tainic al Domnului Hristos, iar Domnul este capul ei. Ceea ce este inima în trup, Maica Domnului este în Biserică. Ea este inima Bisericii. Intre cap şi inimă este legătură vitală. Aşa este între Hristos=Dumnezeu şi Sfînta Fecioară de o parte şi între Sfînta Fecioară şi Biserică de altă parte. Ea este «sîngele» care dă viaţă şi căldură Bisericii. Adevărul care se des=prinde de aici este limpede şi clar. Unde este preamărită Sf. Fecioară acolo este Biserica Domnului şi unde este Biserica Lui acolo sînt şi tainele care împărtăşesc harul Său sfinţitor.

Cînd păcatul ameninţă să ne piarză sufletul, să nu disperăm, ci să ne ridicăm ochiul inimii cu toată încrederea către Maica Domnului care stă în cer lîngă tronul Fiului său. Ei să=i spunem toate nevoile şi necazurile noastre, căci ne aude şi ne ascultă, iar ca o Mamă bună ne împlineşte toate dorinţele bune şi curate pentru că se roagă lui Dumnezeu pentru noi şi ne scapă de primejdii. Să o cinstim şi să îngenunchem înaintea Sfintei sale icoane. Să aşezăm icoana ei alături de cea a Fiului său. Maica Domnului este şi Maica noastră, pentru că inima ei bate pentru noi toţi. Rugîndu=ne ei, vom simţi că braţele sale sînt pururea deschise celor ce aleargă sub sfîntul său Acoperămînt.

In cuvîntul Domnului către Sf. Apostol Ioan: «Iată mama ta!», să vedem porunca pe care ne=o dă nouă ca să cinstim şi pe scumpa Sa Maică în chipul cel mai ales.

La sfînta Sa Adormire, Biserica o prăznuieşte cîntîndu=i: «Intru naştere fecioria ai păzit, întru adormire lumea nu o ai părăsit, de Dumnezeu Născătoare. Mutatu=te=ai la viaţă fiind Maica vieţii şi cu rugăciunile Tale, mîntuieşti din moarte sufletele noastre» (Tropar).

Pr. Dr. SIMION RADU

Biserica Aroneanu

1. Introducere

In partea de răsărit, pe dealul opus Galatei, care face parte din a doua centură de fortificaţii naturale a laşului, în fosta «ţarină» a vechiului oraş, s=a înălţat, către sfîrşitul secolului al XVI=lea, unul din cele mai interesante şi remarcabile monumente de arhitectură bisericească din Moldova, cunoscut astăzi sub denumirea «Biserica Aroneanu», singura construcţie care a rămas din complexul mănăstiresc zidit aici. Zidurile de piatră, cu turnuri de colţ, ca şi cel de la intrare, care înconjurau odinioară incinta mănăstirii lui Aron Vodă, s=au dărîmat cu încetul, o dată cu chiliile şi celelalte clădiri anexe.

Inainte de primul război mondial se mai putea observa doar locul unde fusese turnul de intrare în incinta mănăstirii, care servea bineînţeles şi de clopotniţă, ca şi la Mănăstirea Galata. Zidurile care înconjurau mănăstirea dispăruseră, fiind distruse de vreme şi oameni încă înainte de 1885, cînd o vizitase şi cercetase distinsul episcop cărturar Melchisedec. Intre altele el a scris că Mănăstirea Aroneanu a «avut nenorocirea de a fi închinată la cea mai miseră chiriarhie din Orient, la Patriarhia din Antichia. Inainte de secularizare Patriarhia aceasta dăduse mănăstirea cu egumenia şi proprietăţile ei unei femei din Constantinopol, care ştiuse dobîndi această favoare de la diplomaţia constantinopolitană».

Episcopul Melchisedec ne mai informează că Mănăstirea Aroneanu, atunci cînd o văzuse şi cercetase el, era «cu totul disgrădită şi lăsată în islazu» şi că vitele locuitorilor din satul cu acelaşi nume se adăpăsteau sub pereţii coşcoviţi ai bisericii, care avea acoperişul spart. «Călugărul îngrijitor neavînd unde locui trăia într=un sat din vecinătate... fără a gîndi cît de puţin la soarta mănăstirii încredinţată curatoriei lui»[1].

Nu s=a păstrat nici pisania pusă de ctitorul mănăstirii deşi deasupra uşii prin care se intră în pronaosul bisericii se mai observa locul unde era încastrată. Episcopul Melchisedec fusese informat de către un preot din Iaşi că «în copilăria sa era deasupra uşii o iscripţie aurită»[2].

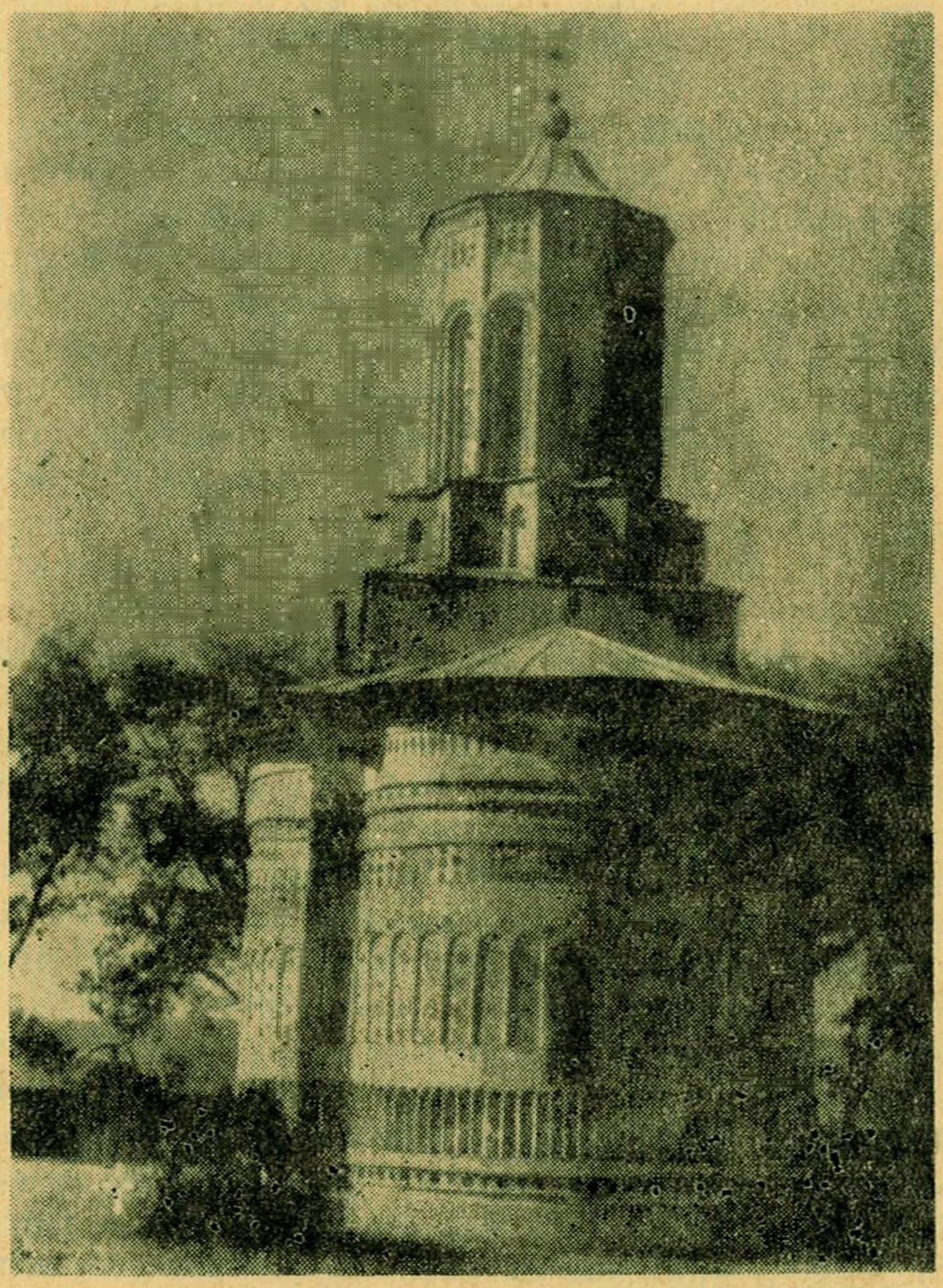
---

1) Episcopul Melchisedec, *Notiţe istorice şi arheologice adunate de pe la 48 monastiri şi biserici antice din Moldova*, Bucureşti, 1885, p. 286-287.
2) *Ibidem*, p. 287.

Inainte de 1907, pridvorul deschis al bisericii a fost transformat, în sensul că golurile dintre stîlpi s=au zidit cu material luat din vechile chilii [3]).

2. A fost o construcţie bisericească anterioară bisericii lui Aron Vodă?

Majoritatea cercetătorilor care s=au ocupat cu trecutul Mănăs=tirii Aroneanu au susţiuut că actuala biserică ar fi fost construită pe locul sau în apropierea alteia mai vechi [4]). De curînd s=a publicat

Biserica Aron Vodă (Aroneanu).

o lucrare asupra vechii biserici din «ţarina Iaşului», în care se sus=ţine că negustorii greci din Iaşi «îl vor fi făcut pe asprul voievod

---

3) N. Iorga, *Descrieri de călătorie. Mănăstirea Aron-Vodă (lîngă Iaşi)*, în «Floarea Darurilor», II (1907), p. 217.

4) Episcopul Melchisedec, *op. cit.*, p. 286 ; Al. Lapedatu, *Mănăstirea Aron-Vodă din ţarina Iaşilor*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Isto-rice», a. II (1909), p. 5 ; N. Şendrea, *Evenimente interne din domnia lui Aron-Vodă (1591-1595)*, în «Cercetări istorice», vol. IV_2 (1928), p. 48.

(autorul se referă la Alexandru Lăpuşneanu) să le zidească o mănăstire în oraşul unde=şi mutase capitala în cea de a doua domnie». Deci, datorită acestui fapt mănăstirea s=ar fi numit *„de la Greci“* [5]). Fiindcă nu putem fi de acord cu această ipoteză, considerăm necesar reluarea în discuţie a existenţei şi a ctitorului vechii biserici din apropierea Mănăstirii Aroneanu.

O mănăstire cu hramul Sf. Nicolae, lîngă Iaşi, în apropierea actualei biserici Aroneanu, este menţionată pentru prima oară la 20 februarie 1581. La această dată Domnitorul Iancu Sasul (1579=1582) a «miluit» mănăstirea «de la Greci», cu hramul Sf. Nicolae, cu satul Selicicani şi cu un loc de moară pe Başeu. Satul fusese «drept dom=nesc, ascultător de ocolul Ştefăneştilor». Tot acuma Iancu Sasul a mai confirmat în stăpînirea aceleiaşi mănăstiri satul Nicoreşti şi cu morile de pe Cracău, ţinutul Neamţ, dăruit de Petru Şchiopul, precum şi a treia parte din satul Onchiteşti, ce=i fusese dăruită între anii 1574=1579 de către Nastasia Oproaia [6]). La 5 aprilie 1584, Domnitorul Petru Şchiopul a întărit mănăstirii «de la Greci, unde este hramul arhie=reului şi făcătorului de minuni Nicolae», proprietăţile menţionate în documentul din 20 februarie 1581 [7]).

După indicaţiile din aceste două documente s=ar părea că denumirea «de la Greci», ar fi un loc, o aşezare, unde s=a construit mănăstirea. A existat o aşezare sau loc cu asemenea denumire în apropierea Iaşului? Ne îndoim, fiindcă o asemenea indicaţie topo=nimică nu ni s=a păstrat sub nici o formă. Mai sigur este că vechea mănăstire cu hramul Sf. Nicolae de lîngă Iaşi fiind închi=nată de Petru Şchiopul unei mănăstiri greceşti, care şi=a trimis aici reprezentanţii, s=a numit «de la Greci». La o asemenea concluzie ne duce şi precizarea din regestul unui document din 26 ianuarie 1588, care se referă la «mănăstirea grecească din ţarina tîrgului Eşilor» [8]).

Intr=un document din 25 mai 1606 se arată că înainte de Aron Vodă, care a domnit între anii 1591 şi 1595, fiindcă ctito=ria lui Alexandru Lăpuşneanu se afla în ruină, Petru Şchiopul s=a gîndit s=o refacă. Pentru aceasta a adunat piatră şi material lemnos. Acelaşi document ne mai informează că Petru Şchiopul, deşi nu refăcuse mănăstirea, totuşi a închinat=o mănăstirii Zograf, ca să aibă grijă de ea. Călugării de aici nu s=au îngrijit de mănăstirea ce le fusese donată «şi din nebăgarea de seamă a unora, cu nepă=sare faţă de acele straşnice blesteme, acestă sfîntă mănăstire şi acum, ca şi în vremea lui Petru Voievod au ajuns la pustiire». Tot acest document ne mai informează că Aron Vodă a construit mănăstirea şi biserica actuală cu materialul adunat de Petru Şchiopul [9]).

---

5) Alexandru I. Gonţa, *Mănăstirea de la Greci din ţarina Iaşilor. O ctitorie dispărută a lui Alexandru Lăpuşneanu*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», a. XXXV (1959), nr. 1-2, p. 50 şi urm. Vezi în special p. 58.

6) *Documente privind istoria României, A. Moldova* (în continuare se va cita *D.I.R.A)*, sec. XVI, t. III, nr. 199, p. 151-152.

7) *Ibidem*, nr. 297, p, 243-244.

8) *Ibidem*, nr. 460, p. 371-372.

9) *Ibidem*, sec. XVII, t. II, nr. 48, p. 44-46.

Dar, după cum vom vedea, el a anulat actul de închinare făcut de către înaintaşul său.

Constantin Movilă a dispus, la 28 ianuarie 1608, ca «oamenii sfintei mănăstiri greceşti din ţarină, unde este hramul sfîntului arhie=rarh şi făcător de minuni al lui Hristos Nicolae să fie scutiţi de anumite munci şi impozite» [10]).

Prin urmare, informaţia documentară arată destul de clar că «în ţarina Laşilor» a fost o mănăstire mai veche decît ctitoria lui Aron=vodă, care a fost închinată de către Petru Şchiopul unei mănăstiri de la Muntele Atos, şi din cauza aceasta i s=a spus «de la Greci». Mai avem şi alte informaţii documentare referitoare la vechea ctitorie cu hramul Sf. Nicolae, la ctitor, la locul unde a fost construită, precum şi la închinarea ei.

La 7 aprilie (1618), cînd Radul Mihnea, împreună cu Mitro=politul Teofan, cu episcopii de Roman şi Rădăuţi şi cu întregul sfat, a judecat procesul dintre aşa zişii călugări sîrbi şi călugării români, care=şi disputau Mănăstirea Aroneanu, s=a menţionat că «biserica cea veche a fost zidită de Alexandru voievod (Lăpuşneanu) pe alt loc sub dealuri şi s=a risipit şi a căzut cu totul» [11]).

In pomelnicul din anul 1829 al bisericii Aroneanu, evident copiat după altul mai vechi, dar în care copiştii au schimbat locul vechilor ctitori, sînt menţionaţi: Aron voievod, Stanca doamna, Petru voievod, Radu voievod, Iancul voievod...» şi de=abia după alte trei nume, Alexandru voievod, adică Lăpuşneanu [12]).

In concluzie, Alexandru Lăpuşneanu, probabil în a doua domnie (1563=1568), cînd a mutat capitala ţării la Iaşi, a construit în apropierea actualului sat Aroneanu, «sub dealuri», o mănăstire cu hramul Sf. Nicolae. Fiind părăsită şi ruinîndu=se, Petru Şchiopul s=a gîndit s=o refacă, închinînd=o în aceleaşi timp, unei mănăstiri greceşti de la Muntele Atos, din care cauză i s=a spus şi *„Mănăs=tirea de la Greci“* sau *„Mănăstirea grecească din ţarina Iaşilor“*.

3. Mănăstirea lui Aron=vodă (Aroneanu sau Sfîntul Nicolae din ţarina Iaşilor)

Despre Aron=vodă, ctitorul actualei biserici cu hramul Sf. Nicolae din Aroneanu, o legendă arată că ar fi fost nepotul Mitropolitului Nicanor (1592=1594), «ctitor la Mănăstirea Agapia cea veche din deal». Mitropolitul se ducea de multe ori la ctitoria sa şi cu el mergea şi «nepotul său Aron». Unchiul avea obiceiul să aplice din cînd în cînd nepotului cîte o corecţie meritată. Din cauza aceasta, după legendă, Aron a fugit la Constantinopol, de unde mai tîrziu s=a întors ca domn al Moldovei [13]).

Aron=vodă a fost un fiu natural al lui Alexandru Lăpuş=neanu, iar Nicanor, la care se referă legenda amintită, îi era unchi după mamă. S=ar părea că Nicanor şi=a început cariera arhierească

---

10) *Ibidem*, nr. 183, p. 144-145.
11) *Ibidem*, t. IV, nr. 318, p. 261-263.
12) N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, t. II, p. 179.
13) N. Iorga, *Locuri puţin cunoscute din Cronica lui Neculce*, în Studii şi documente, vol. III, p. 38-39.

chiar în timpul celei de a doua domnii a lui Alexandru Lăpuşneanu. In anul 1582 el era episcop de Roman, şi după moartea lui Mitrofan a ajuns, pentru scurtă vreme, mitropolit al Moldovei [14]).

Inainte de a se instala în Constantinopol, Aron=vodă a trăit un timp în Transilvania, mai ales la Braşov. Ca domn, sfătuit de Mitropotitul Mitrofan şi de episcopii Nicanor de Roman şi Mardarie de Rădăuţi, Aron vodă a luat măsuri pentru terminarea lucrărilor de restaurare şi zugrăvire de la biserica Sf. Nicolae din Şcheii Braşovului, care fusese construită de Vlad călugărul şi restaurată de Petru=Cercel [15]). Totodată, Aron=vodă a fixat acestei biserici un venit anual de 12.000 aspri şi 300 aspri pentru cei care ar fi venit în Moldova se încaseze suma, iar doi preoţi, doi diaconi şi patru oameni, care deserveau biserica tot anual, trebuiau să primească bani pentru cîte un rînd de haine [16]).

Domnii care au urmat la tron lui Aron Vodă i=au confirmat acestei biserici venitul amintit [17])

Ca să obţină domnia Moldovei Aron vodă a promis sultanului 400.000 de galbeni, 50.000 vizirului, 150.000 unor persoane influente de la Poartă, precum şi agentului diplomatic englez la Constantinopol, care=l garantase la mai mulţi giuvaergii. De la unul din aceştia Aron=Vodă a luat un inel cu briliant în valoare de 11.000 galbeni şi un colier de smaragde care valora 25.000 galbeni [18]).

Astfel, pe bună dreptate, lumea se întreba cum va putea plăti el asemenea datorii împreună cu dobînzile lor. După cum se exprima A. D. Xenopol, Aron=Vodd «se repezi ca un lup flămînd asupra ţării ce îl aştepta cu mare îngrozire. Şi într=adevăr că avea de ce: împreună cu el şi cu ceaşul ce=l întovărăşea, năvăliră în Moldova o droaie nesfîrşită de turci, creditori de ai lui, care veneau spre a=şi lua din spinarea ticălosului norod banii împrumutaţi domnului. Creditorii temîndu=se de neplată, însoţeau pe dăbilari prin ţinuturi storcînd prin cazne banii de la locuitori» [19]). Văzînd că din impozitele obişnuite nu=şi poate acoperi datoriile, Aron=Vodă a hotărît ca să se ia cîte un bou de la fiecare locuitor. «Şi aşa trimisă în toata ţara cu turci de strîngea şi la carile nu se afla bou, lua a cui se afla în sat, de la alţii îi lua toţi, cîţi avea, pentru cei ce nu avea boi, că mulţi de răutăţi şi de dabile multe, boi nici de hrană n=avea». Din cauza fiscalităţii excesive practicată de domn, în mai 1592 s=a răsculat o parte din populaţia ţării. Răsculaţii au fost înfrînţi, iar Aron=Vodă, ca răzbunare, «nu pierdea numai pre carii au fost întru războiul acela ce şi seminţiile lor, şi vinovaţi şi nevinovaţi» [20]).

---

14) I. Minea, *Aron Vodă şi vremea sa*, în «Cercetări istorice», a. VIII-IX (1932-1933), nr. 1, p. 149.

15) Sterie Stinghe, *Istoria bisericii Şcheilor Braşovului*, Braşov, 1899, p. 4.

16) *Ibidem*, p. 173-174. Documentul are data de 28 noiembrie 1592. Vezi şi p. 215.

17) *Ibidem*, p. 176 şi urm.

18) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, vol. V, Bucureşti, 1927, p. 123; I. Minea, op. cit., p. 147.

19) A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 124.

20) Gr. Ureche, *Letopiseţul ţării Moldovei*, ed. a II-a, publ. de P. P. Panaitescu, ESPLA, Bucureşti, 1958, p. 220-221.

Sultanul, îngrijorat de abuzurile lui, l=a mazilit în aprilie, dar a fost obligat de numeroşii datornici ai lui Aron=Vodă să revină asupra acestei măsuri [21]). Şi Miron Costin referindu=se la domnia lui Aron=Vodă a apreciat că a fost «cumplită... desfrînată... şi nedreaptă foarte» [22]).

Fiindcă Aron=Vodă nu avea nici o autoritate asupra turcilcr cu care venise în ţară, aceştia, după cum ne informează Grigore Ureche, «silă mare pretutindeni făcea: lua slujitorii de ţară cu sila de le rîniia la cai, bucatele fără preţ şi făr=de bani le lua». Acelaşi cronicar mai adaogă însă următoarele: «Insă întăi socoti; după atîtea răutăţi ce fusese, să se apuce să facă şi vreun lucru bun, ca să nu=i vie cu osîndă. Şi s=au apucat în anii 7102 (1593=1594) de au făcut mănăstire în ţarina laşilor, carea se cheamă Aron=Vodă, pre numele domnului, unde iaste hramul svetii Neculai» [23]).

Majoritatea cercetătorilor noştri au afirmat, plecînd de la acest pasaj al cronicii lui Grigore Ureche, că Mănăstirea Aroneanu a fost construită în anul 1594 [24]). Totuşi, mănăstirea pare a fi fost construită cu un an mai înainte, adică în 1593. In aceeaşi cronică, după pasajul citat, urmează titlul unui nou capitol – care n=a fost redactat – intitulat: «Cînd au venit Lobodă cu o oaste căzăcească şi au gonit pe Aron=Vodă din scaun şi au ars tîrgul laşilor, leato 7103» [25]). După cronicar, invazia ar fi avut loc în cursul anului 1594, în realitate ea s=a produs în 1593, deoarece la 1 ianuarie 1594 Aron=Vodă protesta pe lîngă poloni împotriva atacului căzăcesc [26]). Prin urmare avem un argument scris pentru a susţine că Mănăstirea Aroneanu a fost construită în anul 1593 şi nu în 1594.

In documentul din 12 decembrie 1594, prin care Aron=Vodă întărea noii sale mănăstiri vechile proprietăţi şi făcea cunoscut daniile sale, se precizează că a fost din «nou zidită» [27]). Primul docu= ment acordat mănăstirii «nou zidită» de către Aron-Vodă, păstrat într=o copie în limba greacă, are data de an 7101, deci 1593. După numele boierilor care alcătuiau sfatul domnesc se poate aprecia că documentul a fost emis în prima jumătate a anului 1593. Cuvîntul οὐτζαρίν din acest document a fost tradus de N. Iorga prin Ugi= reni [28]), ceea ce a făcut pe cîţiva cercetători să scrie că Mănăsti= rea Aroneanu s=a numit Ugireni [29]). Toponimicul Ugireni nu există şi nici nu a existat vreo dată lîngă Iaşi. Deci οὐτζαρίν nu poate însemna decît «în ţarină» şi nicidecum Ugireni.

---

21) *Ibidem*, p. 221.

22) Miron Costin, *Letopiseţul ţării Moldovei*, în *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, ESPLA, Bucureşti, 1958, p. 159.

23) Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 225.

24) Al. Lapedatu, *op. cit.*, p. 61; P. Constantinescu-Iaşi, *Evoluţia stilului moldovenesc*, Iaşi, 1927; Idem, *Originalitatea pridvorului deschis în arhitectura românească*, Iaşi, 1927, p. 16; N. Şendrea, *loc. cit.*; *Scurtă istorie a artelor plastice în R. P. R.*, Bucureşti, 1957, p. 261.

25) Gr. Ureche, *loc. cit.*

26) N. Iorga, *Acte şi fragmente*, t. I, p. 135.

27) *D. I. R. A.*, sec. XVI, t. IV, nr. 144, p. 117-118.

28) Hurmuzaki-Iorga, t. XIV$_1$, p. 98.

29) N. Şendrea, *op. cit*,. p. 48. Acesta susţine că documentul ar fi din anul 1594 sau de la începutul anului 1595; I. Minea, *op. cit.*, p. 147.

Noua mănăstire a lui Aron=Vodă s=a numit din «ţarină»[30]), mănăstirea grecească «din ţarină» cu hramul Sf. Nicolae[31]), «mănăstirea Sfîntului Nicolae din ţarina Laşilor«[32]), sfînta «mănăstire a sfîntului Nicolae din ţarină»[33]), «sfînta mănăstire din deal, unde este hramul sfîntului Neculai în Laşi»[34]), «sfînta mănăstire numită Aron voievod»[35]), «sfînta mănăstire Aron=voievod din ţarina tîrgului Laşi»[36]) etc.

4. Soarta ctitorului

Grigore Ureche afirmă că Aron Vodă voind «să să curăţască» şi să dovedească lumii că cele săvîrşite de el în ţară i=au fost impuse de turci, s=a aliat împotriva acestora cu Mihai Viteazul şi cu Sigismund Batori[37]). După cum se ştie Aron=Vodă a avut oare=care succese în lupta împotriva turcilor. Izbucnind însă neînţelegeri între el şi Sigismund Batori a fost detronat de hatmanul Ştefan Răzvan (23 aprilie 1595), care comanda garda recrutată dintre mercenari unguri şi predat lui Gaspar Korniş şi Francisc Daczo, care l=au dus în Transilvania. Intr=o scrisoare din 2 mai 1595 regele Poloniei fusese informat că Ştefan Răzvan, care umbla după domnie, a prins şi pus în lanţuri pe Aron=Vodă, pe care apoi l=a trimis în Transilvania[38]) sub o escortă compusă din cîteva sute de călă=reţi[39]). Impreună cu întreaga familie şi cu averile sale Aron=Vodă a fost închis în castelul de la Vinţul de Jos[40]). După doi ani de închisoare, Sigismund Batori a dat ordin să fie otrăvit.

Aron=Vodă a fost înmormîntat la Alba=Iulia, în biserica zidită de Mihai Viteazul[41]). In memoriul viteazului domn român, adresat marelui duce Cosimo, s=a menţionat că oamenii lui Basta au intrat în Alba=Iulia «şi în biserica mea, pe care o clădisem mai înainte şi au dezgropat oasele lui Aron=Vodă, care de atîta timp era înmormîntat şi ale altor boieri ai mei şi le=au asvîrlit afară ; aşa neomenie n=au făcut nici păgînii»[42]).

Nu sînt informaţii că s=ar fi adus rămăşiţele pămînteşti ale lui Aron=Vodă de la Alba Iulia şi înhumate în biserica mănăstirii sale, cum se obişnuia. Soţia sa, doamna Stanca, deşi a fost prin

---

30) *D. I. R. A.*, sec. XVI, t. IV, nr. 144, p. 117-118.
31) *Ibidem*, sec. XVII, t. II, nr. 83, p. 144.
32) *Ibidem*, nr. 198, p. 154-155.
33) *Ibidem*, nr. 234, p. 179.
34) *Ibidem*, nr. 248, p. 187.
35) *Ibidem*, t. V, nr. 97, p. 74.
36) *Ibidem*, nr. 236, p. 172.
37) Gr. Ureche, *op. cit.*, p. 224.
38) *Diplomatarium italicum*, I, p. 386.
39) N. Şendrea, *op. cit.*, p. 50.
40) *Istoria Ţării Româneşti 1290-1690. Letopiseţul cantacuzinesc*. Ediţie critică de C. Grecescu şi Dan Simonescu. Editura Acad. R. S. R., 1960, p. 59-60.
41) N. Şendrea, *op. cit.*, p. 51.
42) N. Iorga, *O istorie a lui Mihai Viteazul de el însuşi*, extr. din «Analele Academiei Române», Mem. secţ. ist., seria a III-a, t. V (1925), p. 347.

Moldova în timpul primei domnii a lui Radul Mihnea (1616=1619), şi=a petrecut în Transilvania ultimii ani ai vieţii sale. Nici des= pre ea nu sînt informaţii că ar fi fost înmormîntată în biserica Aroneanu.

5. Locul bisericii mănăstirii Aroneanu în evoluţia arhitecturii moldoveneşti

Pe actuala vatră a satului Aroneanu şi în jurul mănăstirii, la sfîrşitul secolului al XVI=lea, şi în secolul al XVII=lea, erau păduri. Pădurea a fost defrişată iar satul risipit de mai multe ori din cauza incursiunilor tătăreşti. Mai ales în secolul al XVII=lea, tăta= rii, chemaţi de domni în ajutor, sau chiar nechemaţi, înainte de a pătrunde în Iaşi sau de a li se fixa direcţia de deplasare şi atac, cantonau obişnuit în jurul şi apropierea mănăstirii Aroneanu. Evident că din cauza lor mănăstirea a avut mult de suferit, fiind deseori părăsită de cei care erau puşi s=o deservească.

Biserica mănăstirii Aroneanu este o construcţie de plan trilobat cu o singură turlă. Are o siluetă elegantă şi proporţii juste – s=ar părea căutate cu grijă deosebită. Lungimea bisericii este de 23 m., lăţimea în exterior de 7,70 m., iar în interior de 5,50 m. Biserica are o singură turlă, imitînd Hlincea, însă fără contraforturi, caz aproape unic în Moldova, dacă ne referim la bisericile cu turle.

Pridvorul bisericii, mic, elegant, de o factură frumoasă, boltit cu două calote semisferice, are arcadele sprijinite pe patru coloane şi doi stîlpi patraţi, similare cu cele de la bisericile fostelor mănăs= tiri Hlincea şi Iţcani [43]).

Pridvoarele deschise din secolul al XVI=lea de la bisericile mănăstirilor Părhăuţi, Moldoviţa şi Humor au deschizăturile tăiate în ziduri pline, şi nu arcade sprijinite pe stîlpi sau coloane cu capitele [43 bis]). Pridvorul de la Hlincea, ca şi cel de la Aroneanu este o creaţie moldovenească şi nu poate fi de influenţă munteană, deoarece pridvoare similare nu se constată în Ţara Românească înainte de a fi construite aceste două mănăstiri ieşene [44]).

Călugării greci, nedîndu=şi seama că deformează biserica au umplut cu zidărie spaţiul liber dintre coloane şi pilaştri. Totuşi, dacă se compară biserica mănăstirii Sf. Nicolae din ţarina Iaşului cu celelalte biserici contemporane sau anterioare din Iaşi şi împrereju= rimi, se observă că Aron=Vodă a construit o biserică ce nu sea= mănă cu celelalte, şi nici chiar cu Galata.

Uşa prin care se intră în pronaosul bisericii Aroneanu a fost lărgită ulterior, totuşi se mai observă arcul frînt al chenarului. Pro= naosul, de formă pătrată, cu o boltă semi=sferică, luminat de patru ferestre înguste de formă ogivală, este despărţit de naos prin trei

---

43) Arh. N. Ghica-Budeşti, *Mănăstirea lui Aron-Vodă*. II. *Descrierea arhitectonică*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», a. II (1902), p. 19.

43 bis) G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea*, Bucureşti, 1933, p. 17.

44) P. Constantinescu-Iaşi, *Originalitatea pridvorului deschis în arhi- tectura românească*, Iaşi, 1927, p. 16.

arcade sprijinite pe coloane cu capitele trunchiate la colțuri. Asemenea arcade și coloane, care despart pronaosul de naos au fost folosite mai întîi la Hlincea, înlocuind peretele despărțitor dintre pronaos și naos, care era străpuns doar de o singură ușă.

Naosul bisericii Aroneanu, în forma obișnuită la bisericile din Moldova, are două abside semicirculare în interior și turlă rezemată pe sistemul cunoscut de două rînduri de arcuri suprapuse, rîndul de sus fiind așezat pe cheile celui de al doilea [45]). In interiorul turlei se observă două rînduri de arcade formate din 12 arcuri, similare și corespunzînd celor de pe laturile exterioare [46]).

Altarul, semicircular în interioar, este luminat de o singură fereastră, asemănătoare cu celelalte.

Din vechea pictură a bisericii nu s=a păstrat nimic.

Biserica este construită din rînduri de piatră cioplită, de aceeași înălțime, și cărămidă.

Deasupra soclului pereții bisericii sînt decorați cu un rînd de caneluri înalte de aproape un metru, motiv decorativ care se întîlnește pentru prima oară la biserica Aroneanu [47]). Ca și la biserica mănăstirii Hlincea, pereții bisericii Aroneanu sînt înconjurați de un brîu=mulură format din două rînduri de cărămizi rotunjite, așezate pe muche, ca niște dinți de fierăstrău.

Ferestrele, înalte și înguste, se termină sus într=o acoladă ușor schițată. La înălțimea lor pereții bisericii sînt decorați cu un rînd de arcaturi formate dintr=o mulură al cărei profil este în semicerc. Cornișa, de un profil modern are trei muluri ușor profilate.

Turla bisericii se înalță pe două socluri, primul pătrat și al doilea stelat, cu 12 vîrfuri. Patru din cele 12 fețe ale turlei sînt străpunse de ferestre înguste. In exterior turla nu are contraforturi, fiind decorată cu arcaturi «formate din cîte două arcuri de zidărie de cărămidă, unul în retragere față de celălalt și totul încadrat cu un ciubuc rotund, care urmează forma arcaturilor» [48]).

Atît pereții cît și turla bisericii, în exterior, sînt împodobiți, într=un mod original, dacă nu chiar neobișnuit, cu teracote smălțuite de culoare verde cu reflexe albăstrui. Teracotele au forma unor stele cu șase colțuri, frunze de stejar, vîrfuri de lance sau discuri circulare, cu marginea puțin ridicată și cu bumbi la mijloc.

Sub cornișă sînt fixate, în rînd, teracotele care au forma frunzelor de stejar, deasupra brîului în rînd, alternativ, sînt fixate teracotele în formă de discuri și stele, iar sub brîu, în trei rînduri succesive, un rînd cele în formă de stele, urmat de un rînd de discuri și apoi de un alt rînd de stele.

Intre arcaturile firidelor, la locul în care se întîlnesc, sînt fixate succesiv, cîte o teracotă în formă de disc, urmată de o teracotă stelară. De asemenea, în interiorul fiecărei firide au fost plasate cîte patru asemenea teracote, adică două stele și două discuri, alternativ, o stea, un disc.

Teracote în formă de frunze de stejar sînt fixate deasupra și dedesubtul soclului. Și turla este decorată cu asemenea teracote.

45) Arh. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 22.
46) G. Balș, *op. cit.*, p. 19.
47) *Ibidem*, p. 17,
48) Arh. N. Ghica-Budești, *op. cit.*, p. 22.

6. Informaţii despre starea mănăstirii şi bisericii Aroneanu.

Fiind administrată de la întemeiere şi pînă la secularizare aproape numai de călugării străini, atît biserica, dar mai ales mănăstirea, au avut de suferit mult. Intr=un document din 20 ianuarie 1734 se consemna că Mănăstirea Aroneanu era «căzută» şi la «mare lipsă şi slăbiciune, din tîmplarea vremilor ce au venit asupra acestui pămînt». Zidurile înconjurătoare fiindu=i distruse s=a hotărît să fie împrejmuită cu gard, iar «toate cele stricate şi pustiite» să fie drese [49]). Totuşi, ceva mai tîrziu, se arată că mănăstirea era «neîngrijită şi pe multe locuri oborîtă, cu turnul descoperit, fără ogradă, casele vechi şi mai de tot descoperite» [50]).

La 16 august 1784 Alexandru Constantin Mavrocordat făcea cunoscut că Mănăstirea Sf. Nicolae din ţarina Iaşului «era stricată şi aproape de cea de istov cădere» şi dacă «nu se va tocmi în curînd este a se surpa». Pentru a o salva de la ruină, domnitorul a dat dispoziţii egumenilor de la Mănăstirile Trei Ierarhi şi Barnovschi, ca împreună cu biv vel vornicul Ioniţă Cantacuzino şi biv vel aga Constantin Paladi să se deplaseze «la faţa locului; să cerceteze stricăciunile ce sînt atît la biserică cît şi la mănăstire», şi să evalueze la ce sumă de bani s=ar ridica lucrările de reparaţie [51]).

La rîndul ei, această comisie a însărcinat doi meşteri – un zidar şi un lemnar – ca să întocmească un deviz pentru lucrările ce trebuiau făcute. Meşterii au opinat că trebuiesc făcute reparaţii radicale întregii mănăstiri, care însă nu au început decît în anul 1787, cînd ajunsese egumen arhimandritul Dometian de la Halki [52]), un foarte bun gospodar, faţă de majoritatea înaintaşilor săi. Unul dintre aceştia, Teofil (1776=1781) a plecat, nu se ştie încotro, fără a se mai întoarce vreodată, «cu butca şi telegarii» mănăstirii [53]).

Intr=o însemnare în limba greacă, din 20 aprilie 1787, făcută pe un minei fost al mănăstiri Aroneanu, arhimandritul Dometian înşiră obiectele de cult din biserică făcute cu cheltuiala sa, deoarece, după cum se exprimă el, aflase biserica «pustie şi cu totul goală», negăsind în ea «nici rogojină să aşternă, nici uşă să închidă, nici moară, nici heleşteu», în schimb cu o datorie de 1317 lei şi patru moşii vîndute. Acelaşi egumen îşi continuă astfel însemnanea: «Afară de aceasta, care egumen va fi orînduit după mine la această mănăstire să judece cheltuielile şi ostenelile mele şi să=şi aducă aminte şi de mine, păcătosul Domitian, însă şi de cîte nume sînt scrise în pomelnicul ctitorilor şi de cei care au miluit mănăstirea, care nume le=am însemnat după scrisori şi acte: şi actele erau împrăştiate pe la unul şi altul» [54]).

După Dometian, Mănăstirea Aroneanu a avut administratori necorespunzători. De aceea, în 1907, înainte de a fi început lucră=

---

49) Arhivele Statului Bucureşti, *Mănăstirea Aroneanu*, I/12.
50) *Ibidem*, V/35.
51) Acad. R. S. R., LXXIX/20.
52) Al. Lapedatu, *op. cit.*, p. 14.
53) *Ibidem*, p. 15.
54) N. Iorga, *Inscripţii din bisericile României*, t. II, p. 182.

rile de restaurare ale Comisiunii Monumentelor Istorice, după cum a remarcat şi Episcopul Melchisedec, era părăsită şi neîngrijită. Comisiunea i-a refăcut acoperişul, i-a tencuit şi reparat pereţii, completat teracotele smălţuite, care fuseseră distruse, şi dărîmat zidăria dintre arcadele şi coloanele pridvorului. Dar, la insistenţele locuitorilor s-au umplut din nou golurile dintre acestea cu un perete mai subţire, care să scoată totuşi în evidenţă forma veche a pridvorului [55]).

Din nenorocire, în august 1944, din cauza războiului, biserica a fost incendiată, arzînd toate obiectele de cult care se aflau în ea, inclusiv mobilierul. Restaurată din nou după război, astăzi se află într-o stare acceptabilă.

7. Alte ştiri despre trecutul mănăstirii Aroneanu

Sigur că Alexandru Lăpuşneanu, ctitorul primei mănăstiri cu hramul Sf. Nicolae din ţarina Iaşului, nu a închinat-o nicăieri. S-a văzut, însă, că Petru Şchiopul a închinat-o unei mănăstiri de la Muntele Atos. Nici Aron-Vodă nu şi-a închinat ctitoria «din nou zidită» vreunei mănăstiri străine.

Primele informaţii sigure despre închinarea mănăstirii lui Alexandru Lăpuşneanu le avem din 7 aprilie (1618). La această dată au venit înaintea lui Radul Mihnea şi a boierilor săi «călugării străini care au fost înainte» în mănăstirea «din ţarina tîrgului Iaşi şi au pîrît de faţă» pe călugării sîrbi «ce au făcut această sfîntă mănăstire... metoh al mănăstirii Zograf, care este la muntele Atos». Acelaşi domn, judecînd pricina dintre călugării români şi cei «sîrbi», a fost informat că cei din urmă «au avut uric de danie de la Petru Voievod şi alt uric de întărire de la Eremia Voievod».

Aron-Vodă, în schimb, rezidind biserica şi mănăstirea, n-a ţinut seama de actul lui Petru Şchiopul, mai ales că acei călugări de la Zografu nu s-au îngrijit de metoh, care s-a ruinat. Noul ctitor a instalat în mănăstire călugări români, cărora le-a «făcut încă şi uric de la sine», după cum a depus mărturie înaintea lui Radul Mihnea şi a sfatului său chiar doamna Stanca, soţia lui Aron-Vodă.

Radul Mihnea şi cu sfatul său, ţinînd seama şi de mărturia soţiei ctitorului, a apreciat că Mănăstirea Sf. Nicolae din ţarina Iaşului se cuvine călugărilor români. Deci călugării de la Zografu au fost scoşi din mănăstire, iar documentele pe care le-au avut de la Petru Şchiopul şi Ieremia Movilă au fost anulate, înaintea sfatului domnesc. Astfel, călugării români au luat în primire mănăstirea pe care trebuiau s-o îngrijească «pînă cînd va sta sfînta mănăstire şi niciodată să nu aibă a se pîrî şi nici a dobîndi călugării sîrbi pe călugării români, în vecii vecilor» [56]).

Totuşi, în a doua domnie, Radul Mihnea a revenit asupra acestei hotărîri. La 24 octombrie 1624 arată că avînd «binecuvîntarea celor patru arhierei ai Moldovei», şi anume a Mitropolitului

---

55) «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», a. I (1908), p. 37.
56) *D. I. R. A.*, sec. XVII, t. IV, nr. 318, p. 261-263.

Anastasie Crimca, a Episcopului de Roman, Atanasie, a Episcopilor Evloghie de Rădăuţi şi Pavel de Huşi, sfătuindu=se şi cu boierii în privinţa situaţiei mănăstirii Sf. Nicolae din ţarina Iaşului, «ridicată şi înfrumuseţată de Aron Vodă», a trimis un delegat la călugării din mănăstirea care se afla «la Marea Neagră, zisă de la Sozopole, cu hramul Naşterea Sf. Ioan Botezătorul, şi i=a întrebat dacă ar accepta să le fie închinată Mănăstirea Aroneanu. Acceptînd oferta, Radul Mihnea le=a dat Mănăstirea Aroneanu «ca metoh, cu toate veniturile sale: vii, ogoare, dobitoace» şi cu tot ce avea, «întru pomenirea domnilor şi a părinţilor lor şi pentru pomenirea în fiecare an a lui Aron=Vodă, care a înălţat=o». Acelaşi domn, sfătuindu=se cu boierii, a «orînduit» ca egumen pe preotul Gavril, ca să îngrijească mănăstirea şi să slujească «pe obiceiu» [57]).

Ulterior mănăstirea din Sozopole fiind distrusă de turci şi călugării împrăştiaţi, Alexandru Coconul a închinat, la 20 martie 1630, Mănăstirea Aroneanu, Mănăstirii Sf. Ioan din Halki [58]), din insula cu acelaşi nume, din Marea Marmara, aflată la o distanţă de circa 12 mile sud de Constantinopol [59]).

Totuşi, la 20 octombrie 1810, Mănăstirea Aroneanu era supusă Mănăstirii «Preasfintei Născătoare numită Katahalmin» [60]). Nu ştim însă de cînd Mănăstirea Aroneanu a trecut cub conducerea Patriarhiei din Constantinopol, iar veniturile ei destinate şcolii patriarhale [61]).

In august 1787 Alexandru Ipsilanti referindu=se la Mănăstirea Aroneanu, care era «metoh al Halkii», afirmă că se afla «la cea de istov pustiire» şi că mănăstirea din Halki era grevată de mari datorii. De aceea el a aprobat ca Mănăstirea Aroneanu să încaseze cîte «o para de tot carul ce se va încărca cu sare, atît din măgla din chelării de la ocna gospod şi din Tîrgul Ocnii, cît şi de la Viişoara, de lîngă Ocnă». Această taxă urma să fie plătită numai de către «cărăuşii de ţară sau streinii care=şi vor încărca carele cu sare, ori domnească sau mănăstirească, boierească sau negustorească, sau ori a cui ar fi» [62]).

8. Date despre fostele proprietăţi funciare ale mănăstirii Aroneanu

Primele informaţii despre daniile de proprietăţi funciare făcute Mănăstirii Aroneanu le avem din documentul cu data de 12 decembrie 1594. Documentul se referă la proprietăţile ctitoriei lui Alexandru Lăpuşneanu, şi care au fost confirmate noii mănăstiri de fiul său Aron=Vodă.

La 12 decembrie 1594, Aron=Vodă a donat mănăstirii sale

---

57) *Ibidem*, t. V, nr. 400. p. 303-304.

58) Acad. Republicii Socialiste România, DXCV/86.

59) Virgil Drăghiceanu, *Notă despre mănăstirea Sf. Ioan din Halki*, în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», a. VII (1914), p. 116.

60) C. N. Tomescu, *Diferite ştiri din arhiva Consiliului eparhial*, 1933, p. 57.

61) Marin Popescu-Spineni, *Procesul mănăstirilor închinate*, Bucureşti, 1936, p. 135.

62) «Revista istorică», a. VII (1921), p. 147.

satul Rînzeşti cu toate «bălţile şi cotețele» ce fuseseră sub administrația curții domneşti din Bîrlad, satul Avereşti, pe Cracău, cu loc de moară în Cracău, care ascultase de curtea domnească din orașul Piatra. Mănăstirea avea în proprietate şi satul Lăslăoani, la Tutova. Aceste danii Domnul le-a făcut cu «binecuvîntarea» mitropolitului, episcopilor şi aprobarea sfatului domnesc [63]).

Pentru satul Rînzeşti mănăstirea a trebuit să se judece, la 14 februarie 1623, cu soția lui Mihalache Meleştean şi copiii ei. Aceştia din urmă au pretins că satul este al lor, prezentînd în fața domnului şi a sfatului domnesc uricul de danie avut de unchiul lor de la Petru Şchiopul. Călugării de la Aroneanu au arătat uricul de miluire ce aveau de la Aron-Vodă, care le dăruise satul după ce-l confiscase de la Meleştean, «pentru viclenie, cînd s-a ridicat cu Lobodă hatmanul, cu multe oşti de cazaci» împotriva sa «şi mult rău au făcut şi au călcat cu războiu... Moldova». Actul de confiscare se baza şi pe faptul că pînă la Petru Şchiopul satul fusese domnesc, ca atare beneficiarul nefiind credincios domnului trebuia să piardă proprietatea ce-i fusese donată. Astfel că Mănăstirea Aroneanu a cîştigat procesul, iar uricul avut de Meleştean de la Petru Şchiopul a fost tăiat «înaintea domniei» [64]).

Care din aceste proprietăți i-au fost donate mănăstirii Aroneanu de către Aron-Vodă şi care au făcut parte din patrimoniul ctitoriei tatălui său? Documentul din 7 aprilie (1618) ne informează că mănăstirea avea privilegii de la Alexandru Lăpuşneanu, Petru Şchiopul şi Aron-Vodă. Astfel, satul Nicoreşti din ținutul Neamț făcuse parte din proprietățile mănăstirii donate de Alexandru Lăpuşneanul, ca şi satul Silicicani, cu mori, care făcuse parte, înainte de a fi fost donat, din ocolul tîrgului Dorohoi. Petru Şchiopul a donat ctitoriei lui Alexandru Lăpuşneanu satul Girov din ținutul Neamțului. Aron-Vodă a trecut aceste proprietăți în patrimoniul ctitoriei sale, căreia i-a donat şi satul Avereşti, cu loc de mori în Cracău [65]).

Radul Mihnea nu numai că a întărit Mănăstirii Aroneanu vechile danii, dar i-a donat şi el, la 16 noiembrie 1618, patru fălci de vie la Cotnari, pe care le cumpărase de la Constantin Celebi, nepot de soră al lui Chiriță postelnicul [66]). O altă falce de vie, tot la Cotnari, i-a fost dăruită mănăstirii, înainte de 23 martie 1626, de către Gheorghe Jora şi soția lui [67]). De asemenea, Ionaşcu Cujbă i-a donat o falce de vie la Şorogari, în «dealul cel bătrîn» [68]). Tot aici, Mănăstirea Aroneanu a mai avut două fălci de vie, dăruite de legatarul averii rămasă după Nastasia, fiica lui Camino Arnăutul [69]).

63) *D. I. R. A.*, sec. XVI, t. IV, nr. 144, p. 117-118; Hurmuzaki-Iorga, t. XIV, 1, p. 98-99.

64) *D. I. R. A.*, sec. XVII, t. V, nr. 255, p. 185-187. Pentru dreptul domnului de a confisca proprietatea fostă domnească donată unui viclean, Vezi I. C. Filitti, *Proprietatea solului în Principatele Române*, București, 1935, p. 87.

65) *D. I. R. A.*, t. IV, nr. 144, p. 117-118.

66) *Ibidem*, nr. 364, p. 297-298.

67) Acad. Republicii Socialiste România, LXXVII/129.

68) *Ibidem*, LXXVII/116.

69) *Ibidem*, LXXVII/117.

După un document din 6 noiembrie 1633, Mănăstirea Aroneanu stăpînea satul Mirăeşti din ţinutul Tecuci[70]), satul Pîrliţi din ţinutul Soroca, donat cu «limbă de moarte» de vameşul Leondari. Acesta cumpărase satul de la Eustratie logofătul, care-l avusese danie de la Moise Movilă. Acceptînd dania, călugării de la Aroneanu s-au obligat să-l înscrie pe Leondari în marele pomelnic şi să-l pomenească «la toate sfintele leturghii, cît va fi sfînta mănăstire»[71]).

La 14 august 1648, fraţii Grigore şi Todiraşcu, fiii lui Gheorghe Jora şi cumnatul lor Pătraşcu Ciogolea, fost logofăt, au donat Mănăstirii Aroneanu părţile lor din satul Coţmăneşti, ţinutul Iaşi, «supt Stîncă». Ei au făcut dania «pentru sufletul» părintelui lor, care era înscris în pomelnicul cel mare al mănăstirii «şi pentru sufletul maicelor» lor, care erau înmormîntate «acolo la sfînta Mănăstire», şi care, de asemenea erau «scrise la sfîntul pomelnic cel mare»[72]).

La 21 august 1851, Mănăstirea Aroneanu avea următoarele moşii care-i aduceau fiecare un venit anual. Astfel, moşia Aroneanu-Iaşi îi aducea un venit anual de 1081 galbeni; Zamca-Iaşi, 130 galbeni; Armăşenii-Vaslui, 412 galbeni; Rînzeşti-Tutova, 792 de galbeni; Girovul şi Avereştii-Neamţ, 1205 galbeni; deci în total 3620 galbeni[73]).

Pe lîngă moşiile şi viile amintite, Mănăstirea Aroneanu a avut şi mai multe prisăci. Una i-a fost donată de Ana Musteţoaia din Iaşi. La 20 iulie 1619 egumenul Isaia şi cu soborul mănăstirii a acceptat dania[74]), iar la 21 septembrie acelaşi an i-a fost întărită de Gaşpar Graţiani[75]). Pristavul din Moreni a donat şi el mănăstirii «răposatului Aron-Vodă din ţarină» o prisacă de stupi şi o livadă de fîn[76]). Şi dania aceasta i-a fost confirmată de domnitorul Moise Movilă, la 10 ianuarie 1631[77]).

Totuşi, Domnitorul Moise Movilă, constatînd că Mănăstirea Aroneanu «era săracă şi neajutată», i-a donat «un loc de iaz pe pîrăul Ciric», ca să-şi facă iaz. In aprilie 1631 preotul Grigore de la biserica sfîntul «Peter de în tîrg din Iaşi», împreună cu poporănii, arăta că biserica sa avusese un «iaz bătrîn, părăsit», făcut de «Huzuca şi Sava care au făcut biserica cea de lemn»[78]). Neavînd cu ce-l reface şi întreţine, preotul şi enoriaşii l-au vîndut «călugărilor de la mănăstirea de la Sf. Niculaiu de în ţarină, unde se zice mănăstirea lui Aron-Vodă, drept trei giumătăţi de vin». Călugării de la Aroneanu s-au mai obligat să dea anual, la hramul bisericii Sf. Petru, cîte două ciubere de peşte, «să fie de praznic, pînă în veci de veci»[79]).

De la Constantin Movilă, Mănăstirea Aroneanu a primit o jumătate de «majă» de peşte din pescăriile domneşti de la Galaţi[80]).

---

70) *Ibidem*, XCIX/55.
71) *Ibidem*, CLXXXI/22.
72) Arhivele Statului Bucureşti, Achiziţii noi, CXXIV/1.
73) *Uricarul*, t. VI, p. 106.
74) *D. I. R. A.*, sec. XVII, t. IV, nr. 487, p. 383.
75) *Ibidem*, nr. 515, p. 401-402.
76) Arhivele Statului Bucureşti, *Mănăstirea Aron-Vodă*, V/3.
77) *Ibidem*, V/2.
78) Acad. Republicii Socialiste România, LXXVII/75.
79) *Ibidem*, LXXVII/76.
80) *D.I.R.A.*, sec. XVII, t. II, nr. 248, p. 187.

Tăranii din satele mănăstirii au fost scutiţi, încă de la 25 noiembrie 1606, de podvoade şi de dijmele din varză, sămînţă de cînepă, şi mazăre, de transporturile de şindrilă, fîn, precum şi de celelalte «angherii» [81]). Pentru locuitorii din satele Girov şi Nicoreşti, Domnitorul Constantin Movilă a hotărît ca dregătorii fiscali să nu le ia vitele pentru alte sate, cum se obişnuia, şi nici caii în olac sau la podvoade, rabotnicii să nu-i scoată la facerea fînului domnesc, să nu fie tulburaţi pentru nici o angărie, fiind obligaţi doar să-şi plătească «dabila» cum erau «înscrişi în vistierie» [82]).

La 1 noiembrie 1618, Domnitorul Radul Mihnea aflîndu-se în Mănăstirea Aroneanu, călugării de aici i-au arătat că satele Avereşti, Girov şi Nicoreşti, care le fuseseră donate de Alexandru Lăpuşneanu şi Petru Şchiopul, de atunci «tot umblă cu ţinutul Neamţ» şi deci ureadnicii de Piatra nu aveau dreptul să le judece, amendeze sau oblige la prestarea de munci cu caracter public. Considerînd justă întîmpinarea soborului mănăstirii, Radul Mihnea a dispus ca dregătorii amintiţi să nu mai facă «multă asuprire vecinilor din aceste sate, ei fiind sub jurisdicţia mănăstirii [83]).

La 12 octombrie 1662, mitropolitul şi marii boieri făceau cunoscut că Domnitorul Eustratie Dabija donase Mănăstirii Aroneanu un teren «din hotarul domnesc al tîrgului Iaşi». Locul a fost hotărnicit «în semne cu ştirea şi cu voia a toţi tîrgoveţii». La însemnarea hotarului acelei bucăţi de pămînt au fost «şoltuzul tîrgului Iaşilor şi 12 pîrgari şi preoţi din tîrg şi negustorii staroşti» [84]).

La 17 iunie 1777 intervenise o scrisoare de schimb între Mănăstirea Aroneanu şi logofătul Vasile Razul. Mănăstirea a dat părţi din moşia Rădiul Aldii şi a primit în schimb «o bucată de loc piste apa Ciricului din cea parte de iazurile mănăstirii, pe dealul Călcainii, care loc se numeşte Viile Doamnei». Egumenul Mănăstirii Aroneanu, Arhim. Filaret Beldiman, nu ştia, la această dată, unde se afla actul de schimb, ca de altfel nici celelalte documente. El ruga «exarhiceasca dicasterie» ca să le caute în «lăzile şi lucrurile preosf. părinte Efhaiton» [85]).

Conducerea de mai tîrziu a mănăstirii n-a fost de acord cu acest schimb şi, la 28 august 1800, a cerut domnitorului ca să i se restituie moşia Rediul Aldei deoarece schimbul se făcuse fără ştirea călugărilor de la Halki [86]). Divanul compus din mitropolit şi marii boieri au dat o hotărîre în acest sens (februarie 1802) [87]).

9. Danii şi scutiri de taxe şi impozite acordate Mănăstirii Aroneanu

Majoritatea domnilor moldoveni au încercat să ajute Mănăstirea Aroneanu pentru a ieşi din greutăţile în care se zbătea,

---

81) *Ibidem*, nr. 83, p. 74.
82) *Ibidem*, nr. 183, p. 144-145.
83) *Ibidem*, t. IV, nr. 362, p. 295-296.
84) G. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, t. IV, p. 317-318.
85) Arhivele Basarabiei, t. IV (1932), p. 291.
86) Arhivele Statului Iaşi, 875/35
87) *Ibidem*, 875/37.

datorită proastei administraţii. In afară de domnii amintiţi, la 18 decembrie 1661, Eustratie Dabija i=a dat 16 poslușnici ca să=i «fie de treabă», scutiţi de dajde, zloţi, galbeni, taleri, orţi, dijmă, dajdea grădinilor, iliș, gorștina oilor şi mascurilor, desetina stupi=lor, cai de olac, camăna mare şi mică, bezmăn, în concluzie de «toate dările şi angheriile» pe care le suportau ceilalţi locuitori ai Moldovei. I=a scutit poslușnicii chiar şi de *dajdea împărătească*, adică de impozitul din care se plătea tributul turcilor, ceea ce nu se prea obișnuia. Aceşti 16 poslușnici erau obligaţi să asculte de egumen şi să lucreze mănăstirii. Desetina de stupi şi gorștina de oi şi mascuri trebuiau însă s=o dea egumenului [88]).

Şi mănăstirea s=a bucurat, pentru bunurile ei, de numeroase scutiri şi reduceri de impozite. Nicolae Mavrocordat (10 noiembrie 1713) a scutit=o de «toate dările, angheriile şi de ruptă şi de sfer=turi şi de toate nevoile cîte or ieşi pe alte mănăstiri». Dintre acestea menţiona : desetina stupilor, gorștina oilor şi mascurilor, pogonăritul, vădrăritul, chilele împărăteşti, caii împărăteşti, carele de oaste, carele de branişte, salahorii, caii de menzil, sulgiul, untul şi mierea.

Totuşi, într=un document din 24 august 1727 se menţiona că Mănăstirea Aroneanu era «scăpătată» [89]). De asemenea, se ştia, peste zece ani, că era «căzută la multă lipsă şi stricăciune». Pentru a o ajuta, Grigore Ghica a hotărît ca să nu plătească dajde, bani de împrumut, destină pentru 400 de stupi, gorștină pentru 200 de oi şi 50 mascuri, pogonărit pentru 18 pogoane de vie, vădrărit pentru tot vinul propriu, văcărit pentru 50 vite mari şi 20 cai, pivniţa din Iaşi să=i fie scutită de camănă, bezmăn, cepărit, loc agesc, branişte, bour, iar 10 oameni, doi vieri, un văcar şi doi argaţi, neînscrişi în registrele vistieriei, de sferturi, hîrtii şi de toate «dările şi angheriile». Totodată, i=a dat şi cîte 50 lei, anual, din vama cea mare [90]). Situaţia materială a mănăstirii nu s=a îmbună=tăţit nici acuma, după cum ne relatează un document din 24 ianuarie 1744 [91]).

Alte scutiri şi venituri i s=au acordat la 13 aprilie 1755 [92]), 30 sept. 1756 [93]), 10 februarie 1764 [94]), 2 iulie 1764 [95]) şi 4 mai 1777 [96]). Deşi a fost din nou miluită de Constantin Moruzi cu alte venituri (20 martie 1782) [97]), totuşi Alexandru Ipsilanti o găsise, la 20 octom=brie 1787, «la cea de istov pustiire şi cu totul lipsită de cele tre=buincioase», fără nici un om de «slujbă», fiindcă nu avusese «cău=tare sau purtare de grijă de către nimeni». Nevoind s=o lase să se pustiiască, ci s=o aducă «la întemeiere şi bună stare», i=a făcut alte danii [98]) pe care urmaşii săi le=au întărit şi adăugat [99]).

---

88) Arhivele Statului Bucureşti, *Mănăstirea Aron-Vodă*, I/5.
89) *Ibidem*, I/11.
90) *Ibidem*, I/13.
91) *Ibidem*, I/15.
92) *Ibidem*, I bis/1.
93) *Ibidem*, I bis/2.
94) *Ibidem*, I bis/3.
95) *Ibidem*, I bis/4.
96) *Ibidem*, I bis/6.
97) *Ibidem*, I bis/8, 9 şi 10.
98) *Ibidem*, I bis/12.
99) *Ibidem*, I bis/13 şi 14.

Toate aceste iniţiative au fost însă zădarnice din cauza administraţiei. De aceea, în 1811, mănăstirea era în ruină, «toate ale bisericii fiind stricate şi rupte», iar în casele egumeneşti era cu neputinţă să se ierneze [100]). Ca atare, s=a hotărît schimbarea egumenului, o măsură care s=a aplicat şi mănăstirilor Galata, Golia, Trei Ierarhi, Sf. Sava, Pobrata şi Căpriana [101]). Nici această măsură nu a fost salutară şi de aceea aceste mănăstiri nu au putut fi salvate de la o ruină totală decît după actul secularizării.

10. Odiseia călugărilor români din Mănăstirea Aroneanu

Datorită faptului că Petru Şchiopul a închinat ctitoria lui Alexandru Lăpuşneanu Mănăstirii Zograf, cu hramul Sf. Gheorghe, şi că Aron=Vodă n=a voit să=i menţină închinarea, precum şi din cauza intervenţiilor lui Ieremia Movilă şi Radul Mihnea, comunităţile monahale din Mănăstirea Hlincea şi Aroneanu au ajuns curînd în conflict. La 26 mai 1606, Ieremia Movilă, solicitat de călugării de la Zograf şi pe baza actului de închinare al lui Petru Şchiopul, le=a restituit Mănăstirea Aroneanu ca metoh, deşi se făcuseră vinovaţi de risipirea şi pustiirea ei, pînă acolo încît vitele ajunseseră să calce mormintele dimprejur.

Ieremia Movilă şi=a justificat măsura pretextînd că Aron=Vodă a construit mănăstirea cu materialele adunate de Petru Şchiopul şi ca atare el n=a avut dreptul să=i anuleze actul de închinare [102]). Călugării români evacuaţi din mănăstirea lui Aron=Vodă n=au găsit ascultare la nici unul din urmaşii lui Ieremia Movilă, pînă la Radul Mihnea. In faţa acestuia, la 7 aprilie (1618), ei şi=au arătat documentele şi au obţinut cîştig de cauză, iar călugării de la Zograf au fost siliţi din nou să părăsească ctitoria lui Aron=Vodă [103]). Totuşi, la 24 octombrie 1624, în urma altei hotărîri a lui Radul Mihnea, călugării români au fost din nou nevoiţi să părăsească Mănăstirea Aroneanu [104]). Ei s=au plîns lui Miron Barnovschi de nedreptatea ce li se făcuse. La 27 ianuarie 1626, deşi ştia că aceşti călugări nu aveau un adăpost propriu şi umblau din mănăstire în mănăstire, Miron Barnovschi nu le=a restituit mănăstirea, ci i=a stabilit în mănăstirea Hlincea [105]). Ei nu au acceptat hotărîrea lui şi au cerut din nou să li se facă dreptate, dar, la 25 aprilie 1626, Miron Barnovschi le=a respins cererea, motivînd că nu poate anula hotărîrea înaintaşului său, adică închinarea Mănăstirii Aroneanu la Mănăstirea Sf. Ioan din Sozopole [106]).

Negăsind nici un sprijin în ţară, nu se ştie prin cine, călugării români au rugat pe voievodul Transilvaniei ca să intervină pe lîngă Domnitorul Miron Barnovschi, ca să li se restituie mănăstirea

---

100) Arhivele Basarabiei, a. IV (1932), nr. 2, p. 97-98.
101) *Ibidem*, p. 87.
102) *D. I. R. A.*, sec. XVII, t. II, nr. 68, p. 45-46.
103) *Ibidem*, t. IV, nr. 318, p. 261-263.
104) *Ibidem*, t. V, nr. 400, p. 303-304.
105) N. Grigoraş şi Pr. D. Miron, *Biserica Mănăstirii Hlincea*, în «Mitropolia Moldovei şi Sucevei», nr. 1-2/1965, p. 84.
106) Academia Republicii Socialiste România, DXCV/81.

din care fuseseră evacuaţi. In favoarea lor intervine din nou Doamna Stanca, soţia lui Aron=Vodă [107]), care s=ar părea că se reîntorsese în Transilvania. Călugării românii au reclamat că mănăstirea lor nu este bine administrată de călugării greci. Comisia de anchetă rînduită de domn a constatat reclamaţia ca neîntemeiată, deci plîngerea călugărilor români a fost respinsă din nou [108]).

Miron Barnovschi luînd iarăşi în discuţie, la 30 iunie 1626, situaţia călugărilor români care vieţuiseră la Aroneanu, reamin= teşte că înaintaşul său Radul Mihnea, după ce le=a închinat mănăstirea la Sf. Ioan din Sozopole, a adus călugări greci în ea. Fiindcă monahii români umblau din loc în loc le=a dat «mănăstirea Zotii de la Hlincea să se odihnească acolo». Totodată, au primit de la noua administraţie a Mănăstirii Aroneanu o parte din «bucate» precum şi două fălci de vie la Şorogari [109]). De data aceasta şi Miron Barnovschi a dat călugărilor români în folosinţă 6 fălci de vie [110]).

Discuţiile dintre călugării români foşti la Aroneanu, instalaţi acum la Hlincea, şi cei greci de la ctitoria lui Aron=Vodă, s=au lichidat de=abia la 18 mai 1627. Ieromonahul, Teodosie Egumen la Mănăstirea Hlincea şi cu tot soborul au fost din nou în faţa sfa= tului domnesc şi s=au «tocmit de bună voie cu egumenul Gavril de la sfîntul Nicolae din ţarina laşilor» ca să fie «în pace deacum pînă în viaci, nice să mai pîrîm noi pre dînşii, nice ei pre noi, ce ne=au dat nouă parte din bucatele sfintei mănăstiri să hie dat în viaci, iară ce e pre mîna lor să le hie în viaci».

Actul se încheie cu un blestem sub care avea să cadă partea care n=ar fi respectat învoiala încheiată dinaintea sfatului dom= nesc [111]). Astfel s=a terminat îndelungata dispută dintre călugării români foşti în Mănăstirea Aroneanu şi noii veniţi de la mănăs= tirile greceşti amintite.

11. Însemnări de pe fostele cărţi de cult ale bisericii Aroneanu

Trebuie menţionat că din vechile obiecte de cult şi cărţi cu care a fost dotată biserica Sf. Nicolae, construită de Alexandru Lăpuşneanu, şi reconstruită de Aron=Vodă, nu s=a păstrat nimic. Ba mai mult încă, au dispărut chiar şi cele cu care a fost înzestrată în a doua jumătate a sec. al XVIII=lea. Din fericire, însemnările făcute pe unele din ele ni s=au păstrat, fiind transcrise şi publi= cate la începutul secolului nostru. Vom reda unele, care conţin date privitoare la istoria mănăstirii şi a ţării noastre.

Pe o Evanghelie din anul 1742, ajunsă în biserica Aroneanu, se făcuse următoarea însemnare: «Io Matei Ghica voievod, din mila lui Dumnezeu, Domnul Ţării Moldovei. Această sfîntă evan= ghelie s=au afierosit de domnia mea la Schitul ot Stînca, ot Jijie,

107) *Ibidem*, DXCV/82.
108) *Ibidem*.
109) Academia Republicii Socialiste România, XXXII/47.
110) *Ibidem*, DXCV/82.
111) *Ibidem*, LXXVII/146.

unde se cinsteşte hramul Adormirii preacuratei născătoare de Dumnezeu, pentru a noastră şi a părinţilor domniei mele vecinică (pomenire), 1755 fev[ruarie]». Pe altă pagină a aceleiaşi evanghelii s=a făcut următoarea însemnare: «Această sfîntă evanghelie am cumpărat=o eu, Ion Dediulescu ispravnicul, drept 12 lei, în domnia mării sale Constantin Mavrocordat, în domnia al doilea în Moldova, văleatu 7251 (1742=1743) şi am dat=o sfintei biserici unde să prăznuieşte hramul preacuratei născătoare de Dumnezeu, la schitul nostru de la... (indescifrabil), pentru a noastră şi a părinţilor noştri veşnică pomenire... Mai pe urmă fiind preot la sfînta biserică un călugăr anume popa Enache, fratele preotului Pintileiu din Iaşi, au dat răvaş la măria sa Matei Ghica=Vodă, jăluindu=să că nu are evanghelie la biserică şi ar fi găsit această evanghelie de vîndut. Măria sa Matei Vodă au poruncit şi ne=au dat banii şi au pus şi pecetea mării sale, după cum se vede» [112]).

Pe o altă evanghelie, tot din anul 1742, fostă de asemenea în biserica Aroneanu, s=a făcut următoarea însemnare: «Această sfîntă evanghelie am închinat=o noi sfîntului Dumnezeu şi sfîntului ierarh Nicolae, pentru pomenirea noastră, ca să fim şi noi număraţi şi pomeniţi... între cei mai mici ctitori. Iar cine o va fura sau o va muta de la sfînta mănăstire (a lui) Aron=Vodă, pîrîş să=i fie la straşnicul giudeţu al lui Hristos sfîntul Nicolai, hramul sfintii mănăstiri» [113]).

O însemnare din 20 august 1784, cu următorul cuprins, se afla pe filele cărţii intitulată Faptele Apostolilor: «Am venit la această mănăstire. Domitian arhimandritul» [114]). Pe două mineie s=a menţionat, la 6 noiembrie 1787 şi 12 august 1809, că au fost cumpărate de acelaşi arhimandrit Domitian [115]).

Pe un Triod tipărit la Veneţia se află următoarea însemnare: «Şi acest triod e al sfintei şi venerabilei mănăstiri a Sfîntului Nicolae, zise Aron=Vodă şi cel ce a scris e Chiril ieromonahul, al acestei mănăstiri» [116]). O însemnare în limba greacă, fără dată, de pe un minei pe luna ianuarie, precizează că toate mineiele bisericii Aroneanu fuseseră cumpărate de către «smeritul arhiereu Teoclit al Euchaitelor, proestos al acestei mănăstiri» [117]).

Mitropolitul Veniamin Costachi a făcut următoarea însemnare pe un ceaslov fost al Mănăstirii Aroneanu: «Să se ştie cînd s=au cutremurat pămîntul în ziua de Vinerea Mare, foarte tare, la anul 1802, octombrie 14 zile, marţi» [118]).

12. Cîteva evenimente istorice în legătură cu Mănăstirea Aroneanu

In aprilie 1653, Patriarhul Macarie al Antiohiei însoţit de diaconul Paul din Alep a sosit în Iaşi. «In a cincea duminecă din

112) N. Iorga, *op. cit.*, vol. II, p. 180.
113) *Ibidem*, p. 179-180.
114) *Ibidem*, p. 181.
115) *Ibidem*, p. 180 şi 182.
116) *Ibidem*, p. 183.
117) *Ibidem*.
118) *Ibidem*.

post – scrie Paul de Alep – înălţimea sa domnul (Vasile Lupu) a înştiinţat pe patriarh că va asculta liturghia la Mănăstirea Aron=Vodă «afară din oraş»[119]). Dar, chiar în dimineaţa aceleeaşi zile, Vasile Lupu a fost înştiinţat, prin intermediul egumenului Ioasaf de la Mănăstirea Aroneanu, «care era pe acele vremi pe la toţi boierii duhovnic», despre trădarea logofătului Gheorghe Ştefan care fugise din Iaşi spre Oituz=Trotuş[120]), pe unde intrau în ţară oştile lui Ioan Kemeny, în timp ce ale lui Matei Basarab trecuseră Milcovul.

Informat de toate aceste evenimente grave Vasile Lupu n=a mai asistat la liturghia care urma să se oficieze în biserica Aroneanu. Patriarhul Macarie ne mai vizitînd această mănăstire, nu avem o descriere a ei, deoarece Paul de Alep ne=a descris toate bisericile şi mănăstirile din ţară şi Iaşi în care l=a însoţit pe ierarhul său.

Tătarii veniţi în ajutorul lui Gh. Ghica, pentru a=l sprijini împotriva trupelor lui Constantin Basarab Cîrnul (21 noiembrie 1659) au fost cantonaţi lîngă mănăstirea Aroneanu. Lupta s=a dat la «Capul Stîncii», deci lîngă Aroneanu[121]).

Constantin Basarab a atacat din nou Iaşul în ianuarie 1661, cînd domn era Ştefăniţă Lupu. Acesta s=a retras din Iaşi la Aroneanu, unde a aşteptat pe tătari. Cu ajutorul acestora a respins trupele lui Constantin Basarab[122]). Se înţelege deci cît a avut de suferit mănăstirea din cauza tătarilor şi a luptelor care s=au dat în jurul ei.

Mănăstirea Aroneanu avînd o poziţie deosebită faţă de Iaşi, în timpul campaniilor lui Ioan Sobieschi în Moldova, din august 1686, a fost în centrul atenţiei invadatorilor şi a celor care au luptat împotriva lor. «Atunci – scrie Ion Neculce – cînd au mărsu Suliman=paşe cu Cantemir=vodă înaintea leşilor la Boian, vinit=au şi Şerban=vodă cu oaste din Ţara Muntenească păn=în Iaşi, de=u descălecat cu oastea la mănăstirea lui Aron=vodă, de=u şădzut vro 4, 5 dzile...»[123]).

Mai amintim că la 10 ianuarie 1717, cînd Mihail Racoviţă era atacat în Mănăstirea Cetăţuia de către un detaşament habsburgic a fost salvat de o trupă de tătari cantonată la sau lîngă Mănăstirea Aroneanu[124]).

Pe o psaltire din 1743 se află următoarea însemnare în legătură cu războiul ruso=turc dintre anii 1787=1792 (la februarie 1788 ruşilor li s=au aliat şi austriecii): «Să se ştie de cînd au venit nemţii în Moldova[125]) şi au luat pe Alexandru Vodă Ipsilant la veleat 1788 apri[ie] 8, iar la iunie 20 au fugit nemţii din Iaşi şi în 22

---

119) *Călătoria arhidiaconului Paul de Alep prin Moldova şi Ţara Românească*, în «Arhiva istorică a României», t. I_2, p. 73.

120) Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, p. 137.

121) *Ibidem*, p. 187.

122) *Ibidem*, p. 192, 196.

123) Ion Neculce, *Letopiseţul ţării Moldovei*, ed. a II-a, publ. de Iorgu Iordan, ESPLA, Bucureşti, 1959, p. 96.

124) *Ibidem*, p. 286.

125) La 19 aprilie st. n. 1788, austriecii au intrat în Iaşi şi l-au prins pe Alexandru Ipsilanti cu întreaga sa curte.

tot a lui iunie au intrat turcii şi tătarii în Iaşi şi hanul împreună cu paşii au tăbărît cu oştile împrejurul Iaşilor»[126]). Cu siguranţă că, după obicei, tătarii au cantonat iarăşi în apropierea Mănăstirii Aroneanu. Acest eveniment s=a întîmplat în timp ce egumenul Domiţian depunea sforţări lăudabile pentru reorganizarea administraţiei şi a vieţii călugăreşti din Mănăstirea Sf. Nicolae din ţarina Iaşilor.

Viaţa monahală de aici a avut de suferit mult, fiind ca şi desfiinţată începînd cu luna iunie 1821, de cînd oraşul Iaşi a fost ocupat de turci. Se ştie că în timpul ocupaţiei, grecii, ca suţinători ai Eteriei, au fost declaraţi în afara legii şi averile lor confiscate. Evident că acuma Mănăstirea Aroneanu a fost părăsită, prădată de tot ce a avut de preţ. Pînă la 29 august 1827, cînd s=a hotărît de către turci, la intervenţia susţinută a ruşilor, ca mănăstirile închinate să fie din nou conduse de egumeni trimişi de la locurile unde fuseseră închinate, nu se ştie ce soartă a avut, cine a condus Mănăstirea Aroneanu. In anul 1830 restituirea tuturor mănăstirilor închinate egumenilor greci era un fapt împlinit. Totuşi, măsurile luate ulterior de autorităţile româneşti nu au avut nici un efect. Mănăstirile se ruinau zi de zi, deşi aveau cu ce să fie întreţinute. In general, bisericile erau închise, astfel că nimeni nu se mai ruga pentru ctitori şi donatori. Vechile pomelnice şi pietrele de mormînt ale acestora dispăruseră, fiind distruse sau dîndu=li=se alte întrebuinţări. Prin urmare, aceşti administratori nu mai aveau nici o justificare să deţină mănăstirile închinate şi bunurile lor. Ca atare legea secularizării din 26 decembrie 1863 a fost primită cu adîncă satisfacţie şi manifestaţii de bucurie de către poporul român.

Cu încetul, mănăstirile părăsite şi bisericile lor au început să fie restaurate. Printre acestea a fost, de abia în 1907, şi biserica Aroneanu, celelalte clădiri fiind ruinate cu totul.

In concluzie, Mănăstirea Aroneanu a avut una din cele mai zbuciumate istorii din cîte cunoaştem. Biserica ei, care domină în partea de răsărit oraşul nostru, este unul din cele mai de seamă monumente de artă de la sfîrşitul secolului al XVI=lea. Realizarea ei arată încă o dată că meşterii noştri nu numai imitau sau copiau ce se clădise mai înainte, ci căutau şi reuşeau să aducă elemente şi inovaţii, care au fost adoptate influenţînd categoric arhitectura construcţiilor bisericeşti ulterioare.

N. GRIGORAŞ

126) «Teodor Codrescu», Revistă istorică, a. I (1916), nr. 7 p. 109.

Însemnări

DOUĂ POMELNICE TRIPTICE CTITORICEŞTI
din secolul al XVIII-lea

De Mănăstirea Neamț depind două schituri, ambele ctitorite de episcopi de Roman, foști vieţuitori ai Neamţului: Schitul Vovidenia şi Schitul Pocrov. Schitul Vovidenia, la circa 1 km. de mănăstire, a fost întemeiat de Episcopul Ioanichie, iar Schitul Pocrov, la circa 4-5 km., într-un loc frumos, cu poiană scăldată de soare, înconjurat din toate părţile de păduri, cu acces numai pe cărări, este ctitoria Episcopului Pahomie.

La aceste două schituri se află cîte un pomelnic triptic, fiecare datînd din secolul al XVIII-lea.

Pomelnicele, în general, şi cele ctitoriceşti în special, constituie pentru aşezămintele bisericeşti «un fel de cronică» [1]) şi ele au o «importanţă deosebită pentru istoria naţională» [2]). De aceea considerăm că şi aceste două pomelnice triptice ctitoriceşti, cu vechimea de peste două sute de ani, au o importanţă deosebită în istoria vieţii călugăreşti nemţene.

In privinţa aspectului exterior, aceste pomelnice se prezintă cu trăsături comune. Confecţionate din lemn - poate tei - în care se cunoaşte urma lamei de rindea, pomelnicele sînt alcătuite din trei părţi: 1) un panou central cu un frontispiciu, 2) o uşiţă care se deschide spre stînga şi 3) o uşiţă care se deschide spre dreapta. Uşiţele (portiţele, părţile sau capacele) sînt prinse de panoul central cu verige de metal la cel de la Vovidenia şi cu şuviţe de piele, pe toată lungimea, la cel de la Pocrov.

Dimensiunile sînt asemănătoare-înălţimea circa 0,50 m. cu tot cu frontispiciu, înălţimea uşiţelor circa 0,30 m., lăţimea deschisă circa 0,60 m.

La ambele pomelnice frontispiciul este ornamentat cu sculpturi în motive florale aurit-bronzate, avînd în centru pictat pe Domnul Iisus cu globul în mîna stîngă, la pomelnicul Vovidenia, şi pe Dumnezeu Tatăl la cel de la Pocrov. Pe feţele exterioare ale capacelor apare scena Bunei Vestiri, în stînga Arhanghelul Gavriil iar în dreapta Sfînta Fecioară Maria. Pictura de pe pomelnicul Vovidenia este mai cizelată, personajele expresive, cadrul Nazaretului bine reliefat, în timp ce pictura de pe pomelnicul Pocrov este realizată mai stîngaci.

Privite în poziţia deschisă, cele două pomelnice se prezintă deosebit, mai ales în ceea ce priveşte compartimentarea spaţiului alb pentru înscrierea datelor şi a numelor.

Cuprinsul pomelnicelor:

A. *Pomelnicul Vovidenia*

I. Panoul central

a) Stînga sus ѯс ѯѳ (= 7262 = 1754) Septembrie в (= 2)

s-au făcut schitul cel vechiu, de Măria Sa Constandin Racoviţî Voevod, şi de Preosfinţiia sa Chirio Chir Ioanichie, Episcopul Romanului.

- Episcop Ioanichie, Ierei Ursu, Linţa, ieromonah Nicolae Tarasie, ieromonah Ioan, Vartolomei şi tot neamul lor...

- Ioan Costandin Racoviţî Voevod, Sultana Doamna.

- Starițul Paisie, ierei Ioan, Iuliana monahia şi tot neamul lor.

- Starițul Sofronie...

2) Dreapta sus ѧѱѵ (= 1790) s-au înoit al doilea din temelie Beserica în zilele sfinţiei sale starițul Sofronie de sfinţia sa chir Isaia ieromonahul şi de Dum: Arhon Stolnic

---

1) Pr. Prof. I. Zugrav, *Un pomelnic manuscris*, în revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei an XXXVII nr. 9-129 1961, p. 675.

2) Porcescu, Pr. Sc., *Pomelnicul triptic de la mănăstirea Moldoviţa*, în revista Mitropolia Moldovei şi Sucevei an XXXIX nr. 7-8 iulie-august 1963 p. 530.

Atanasie Gosan şi de Sfinţia sa Chir Ioanichie egumen de Bogdana.

– Isaia ieromonah, Vasile, monahia Elisaveta, monah Dositei, Iutinca şi tot neamul lor.

– Atanasie, Ana, Atanasie, Zmaranda, Ilie, Ştefan, Ecaterina, Costantin, Ioan, Erei Atanasie, Maria şi tot neamul lor.

– Ieromonah Ioanichie, ieromonah Dositei, monahia Sofia, monah Daniil, Ioana, Safta şi tot neamul lor.

– Venedict ieroschimonah.

II. Uşiţa din stînga:

– Neamul paharnicului Tomei Cozmii: Toma, Ecaterina, Vasile, Desna, Niculai, Catrina, Enăcache, Ileana, Nastasia şi tot neamul lor.

– Monah Conon, ierei Ioan, Stana, Stoica, Voica şi tot neamul lor.

III. Uşiţa din dreapta. A rămas fără nici o însemnare.

B. *Pomelnicul Pocrov*

I. Panoul central

1) Spaţiul prim (stînga): Pomeannică bl=jenihă gospodarei Mihaila Voevodî, Annî Domni iceadiiha.

Dimitriia Roxandi.

2) Spaţiul al doilea (mijloc): Pomeannică arhiereevî episcopa Pahomiia, episcopa Ioanichiia, arhiepiscop Iacovî – carele au dat la prefacerea besericii 1200 lei.

– Arhiepiscop Gavriil şi cu tot neamul lui.

– Ieromonah Lazăr, Toader, Ioana, Simeon, Vasilie, Grigorie, monah Dosoftei şi cu tot neamul lor.

3) Spaţiul al treilea (dreapta) – Oţa naşego:

– ierea Paisie, ierea Ioana, Iulianin monahini ivsehi erodnicaî ihî.

– Teodosie monah, Gherasim, monah, Porfira, Ioana, Ecaterina, Parascheva cu tot neamu.

Acest Teodosie monah au dat mineele cele 12 întru pomenire veşnică.

II. Uşiţa din stînga

1) Vii

– Catrina, Gheorghe, Maria, Constandin cu tot neamul lor. 1818.

Un felon au dat şi 200 lei Hărmezău 1817=maiu 26.

– ieromonahul Vasian, monahul Ghermano, Smaranda, Ioan, Gheorghe, Grigorie, Ruxanda, Maria şi tot neamul lor.

– ieroschimonah Isidor, ieromonah Petru, schimonah Gherasim, shimonahia Sarafima, Vasili, Alexandru, Bucur, Maria.

2) Morţi

– Ilie, Sofia, Iordache, Ana şi tot neamul lor.

– Arhimandrit Chiriac (Nicolau).

– Ieromonahul Vasian au dat 750 de lei la fîntîna de la poartă şi singur s=au ostenit la facerea fîntînii. Au mai dat la facerea fîntînii 555 lei, au mai dat 200 lei la sfeşnici anu 1858.

III. Uşiţa din dreapta

1) Vii

– Neculai, Maria, Alexandru, Ana, Smaranda.

Aceştia au dat şase sute treiezeci de lei.

– Ştefan, Ruxanda. Aceştia au dat douzeci de stupi la schitul Pocrov.

– Catrina, Ioan, Constantin, Nastasia.

Din pomelnicul Pocrov reţinem numele ctitorului şi al înnoitorilor. Pahomie primul ctitor a avut continuator pe Ioanichie şi pe Mitropolitul Iacov Stamate Nemţanul, care restaurînd bisericuţa lui Pahomie apare ca înnoitorul ei: «au dat la prefacerea besericii 1200 lei». Opera de binefacere faţă de sihăstria lui Pahomie a continuat şi în secolul al XIX=lea prin Arhiepiscopul Gavriil şi prin alţii care au contribuit cu sume modeste pentru lucruri de trebuinţă ca: minee, feloane, potir, sfeşnice, stupi sau fîntîna pentru care cel mai mult s=a ostenit ieromonahul Vasian cu 1305 lei.

De la pomelnicul Vovidenia reţinem două date – 1754 şi 1790 – fiecare din ele indicînd o etapă diferită în viaţa schitului: 1754 aminteşte de schitul vechi, ctitoria Episcopului Ioanichie al Romanului, iar 1790 aminteşte de restaurarea din temelie a acestui schit de către cei trei ctitori înnoitori: ieromonahul Isaia, Stolnicul Atanasie Gosan şi egumenul de la Bogdana, Ioanichie. Pomelnicul se opreşte aici. Actuala biserică, fiind construită în a doua jumătate a secolului al XIX=lea, nu este menţionată în acest pomelnic ctitoricesc.

Pomelnicul Vovidenia ne atrage luarea aminte prin neamul paharnicului Toma Cozma, iar la numele ctitorului Ioanichie al Romanului prin cuvintele «ierei Ursu».

«Ierei Ursu» înscris după Ioanichie al Romanului îl întîlnim şi într=un pomelnic sinodic din 1763 al bisericii (mănăstioarei) Sf. Onufrie de lîngă Siret, unde Episcopul Ioanichie a devenit ctitor... «au făcut

multă milă cu această sfîntă mă=năstire şi au înoit fîntîna lui Petri=ceico Vodă»[3]).

Ceea ce ne=a atras atenţia nu=mele de «ierei Ursu» este şi faptul că=l găsim însemnat pe două icoane împărăteşti la schitul Pocrov – pe icoana Domnului Hristos, cu tovară=şul său David: «ierei Ursu zu=g[rav] – D[a]vid zug[rav]», şi pe icoana hramului din partea dreaptă a acoperămîntului Maicii Domnu=lui – acum singur «iereu Ursu zu=g[rav]».

Plecînd de la faptul că Episcopul Ioanichie apare la rubrica ctitorilor după Pahomie, în al doilea rînd la Procov, este foarte probabil ca Ioa=nichie să fi făcut completări la acest schit în icoane sau la în=treaga catapeteasmă. Ioanichie a acordat sumele trebuitoare, iar ruda sa, ierei Ursu zugrav, a pus munca şi iscusinţa, icoanele lui avînd, cu toată patina vremii, o înfăţişare bizantină=atonită reuşită.

Chestiunea identităţii «ierei Ursul rudă» al Episcopului Ioanichie cu «ierei Ursu zugrav» rămîne des=chisă. Tot problemă deschisă rămîne stabilirea persoanei care a confecţio=nat cele două pomelnice, le=a or=namentat şi completat cu numele ctitoriceşti la vii şi morţi. Pentru pomelnicul Vovidenia, plecînd de la unele asemănări cu icoanele împărăteşti de la Pocrov, înclinăm să credem că «ierei Ursu» ruda Epis=copului Ioanichie şi zugravul de la Pocrov este cel ce a executat pic=turile.

Intre numele înscrise în cele două pomelnice se întîlnesc şi unele foarte puţin sau chiar deloc folosite în onomastica veche română. La Vovidenia se întîlneşte: Iutinca şi Desna. La Pocrov se întîlneşte: Sismato şi Tevaharena.

CONCLUZIE

Pomelnicele triptice ctitoriceşti Vovidenia şi Pocrov sînt destul de interesante. Oricine va încerca a face o schiţare mai completă a is=toriei acestor două schituri de pe vatra nemţeană, ctitorite de doi merituoşi nemţeni, care au păstorit în scaunul episcopal al Romanului, în aceste două pomelnice va găsi unele ştiri preţioase.

Diacon Prof. IOAN IVAN

3) Pr. Prof. I. Zugrav, *op. cit.* p. 678

NOTĂ CU PRIVIRE LA DATA ZIDIRII BISERICII SF. IOAN BOTEZĂTORUL DIN SUCEAVA

O biserică cu hramul Sfîntul Ioan Botezătorul în Suceava exista, după cum rezultă dintr=o însemnare de pe un Minei pe luna iunie de la mănăstirea Probota, deja în anul 1569, an în care un Gligorcea a răscumpărat cartea aceasta şi a dat=o la «biserica proorocul Sfîntul Ioan Inaintemergătorul din tărgul Sucevii». (P. P. Panaitescu, *Manu=scrisele slave din Biblioteca Acade=miei Republicii Socialiste România* vol. I. Bucureşti 1959, piesa nr. 60 pag. 76=77 şi I. Zugrav, *Vechi bi=serici din Suceava, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei* 1964 nr. 3=4 pag. 150).

W. Schmidt, în *Suczawäs Denk=wurdgkeiten* 1876, referindu=se la o însemnare din arhiva Decanatului catolic din Suceava, o atribuie chiar lui Bogdan Orbul, din anul 1515. (op. cit. pag. 94 vezi şi Eugen Kozak, *Die Inschriften aus der Bu=covina*, Viena 1903, pag. 144 nota 1).

De fapt, nu ne putem imagina ca o curte domnească ca cea de la Suceava, în incinta căreia se află bisericuţa, să nu fi fost înzestrată de cu bună vreme cu o capelă pen=tru familia domnească.

Voievodul Vasile Lupu recons=truieşte curtea domnească în pără=ginire, începînd de prin anul 1638, cînd dă de ştire Bistriţenilor prin Hanş vornicul de Tîrg din Suceava, scriind «pace şi sănătate dumisale giupănului Andrieş, domnului de Bistriţa pentru rîndu acestor meşteri pietrari şi doi olari ce aţi trimis dumneavoastră aice la Suceavă să lucreze la curtea Măriei Sale lui Vodă» (N. Iorga, *Documente ro=mâneşti din Arhivele Bistritei*, par=tea I, Bucureşti 1899, doc. LXXXIX, pag. 67 şi scrisoarea personală a lui Vasile Vodă, din anul 1643, op. cit. doc. C. pag. 74=75).

Voievodul restaurator a ţinut, firește, de datoria sa să reclădească şi bisericuţa – care va fi fost în stare de totală degradare după atî=tea asedieri şi arderi ale tîrgului Sucevei, la urmă şi cea din anul 1538, fiind lăsată în părăginire o dată cu mutarea capitalei la Iaşi din a doua domnie a lui Alexandru Lăpuşneanu.

Bisericuţa actuală a Sfîntului Ioan Botezătorul (Naşterea lui din 24 iunie), potrivit inscripţiei votive

(pisania) este zidită de Vasile Lupu în anul 7151 (de la facerea lumii). Dar aici intervine o importantă lipsă: inscripţia nu cuprinde şi luna anului. Pierzindu-se din vedere că de obicei finisarea clădirilor se prelungeşte pînă tîrziu toamna, data de 7151 a fost prefăcută în anul 1643 al erei noastre deşi pentru lunile septembrie – decembrie trebuie scăzut 5509. Chiar E. Kozak, în opul cunoscut *Inschriften aus der Bukovina*, conchide, cu oarecare grabă – de care, de altfel, se plîng în special pentru partea din urmă a operei sale, de oarecare delăsare recenzenţi ca Iaţmirschi şi Damian P. Bogdan, – scriind «demnach gilt Vasile Lupul als Ktitor dieses 1643 erbauten Kirchleins» (pag. 144), adică Vasile Lupu trece de ctitorul acestei bisericuţe clădită în 1643. (D. P. Bogdan, Textele slavo-române în lumina cercetărilor ruseşti II apărut «Analele româno-sovietice, seria istorie 2 (18) aprilie – iunie 1957 pag. 117-143).

Această reducţie a datei a trecut apoi în diferite alte scrieri care se ocupă de bisericuţa noastră, (G. Balş, *Bisericile moldoveneşti din veacurile al XVII-lea şi al XVIII-lea*, Bucureşti 1933, pag. 149-151; Grigore Ionescu, *Istoria Arhitecturii în România* v. II. Bucureşti 1965 pag. 29, S. Reli „*Călăuza Monumentelor* şi alţii).

Luna însă nefiind indicată, data trebuia pusă cu mai multă precauţie între 1642-1643. O dezvelire a tencuelii de pe clopotniţa acolată la biserică, sus pe partea nordică a turnului – clopotniţă, ne dă posibilitatea să ne fixăm la data de 1642. Aflăm aici o inscripţie pictată cu culoare cărămizie – de la imitaţia de cărămizi întrebuinţată ca ornament de tencuială – în care, pe lîngă un ornament constînd din un ghiveci cu flori şi pe lîngă data de 7151 în litere, urmată de un m, de la misiţa (luna-i acoperită cu tencuială ulterioară, neîndepărtată), urmează anul 1642 în cifre arabe, cifră care trebuie reţinută ca adevărata dată a terminării bisericuţei.

I. ZUGRAV

PISANIA DE LA BISERICA SF. NICOLAE DOMNESC — IAŞI

In articolul «Ştiri noi despre bisesica Sf. Nicolae-Domnesc din Iaşi, al D-lui N. Grigoraş, publicat în revista noastră nr. 3-4/1967, pag. 303-309, strecurîndu-se o greşeală, publicăm din nou textul pisaniei cu traducerea respectivă.

† Въ имѧ w҃ца и сна и с҃тго
Дха Їwань Стефань Воєвода Бжїею
мастю гдрь земли Молдавскои
снь Гспдна Богдана Воєводы
изволи и създа съи хр҃ам[ъ] въ
памет и въ молба с҃тго Їерарха
и чюдотворца Никол и въ задѹ-
шїе всошихъ дѣд и родїтеле и
братїа наша и за здравїе на-
[ш]его гспдтва и чѧд нашихъ
иже и създати починахомь въ
лѣтw [ѕ]цчѳ мца юнїа а и съврши
сѧ въ ѯ-шное лѣтw мсца аг҃ѕст ї.

Traducere:

In numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh, Ioan Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu Domnul Ţării Moldovei, fiul Domnului Bogdan Voievod, a voit şi a zidit acest hram pentru pomenirea şi pentru rugăciunea Sfîntului ierarh şi făcător de minuni Nicolae şi pentru sufletele adormiţilor bunicului şi părinţilor şi fraţilor noştri şi pentru sănătatea domniei noastre şi a copiilor noştri; pe care l-am şi început a zidi în anul 6999 (= 1491), luna iunie 1 şi s-a terminat în al 7000-lea (= 1492) an, luna august 10.

TURIŞTI DESPRE MONUMENTELE ISTORICE BISERICEŞTI DIN NORDUL MOLDOVEI

. . . . . .

«M-au impresionat mănăstirile din Nordul Moldovei. Dacă din trei imagini ar trebui să aleg una, n-aş putea selecţiona decît două. Ele mi-au rămas adînc întipărite, pentru totdeauna, în toată fiinţa mea: Scara vieţii de la Sucevita şi Judecata de apoi de la Voroneţ. Pentru un european, cunoaşterea acestor fresce are, după părerea mea, o importanţă cel puţin egală cu vizitarea Catedralei de la Chartres.

Ceea ce vezi la mănăstirile moldovene este inegalabil. Aşa ceva nu poţi vedea nicăieri în lume. Fresce murale există şi în Italia, în Anglia, Turcia şi în alte ţări. Dar e cu totul altceva. Aici totul trăieşte. Fiecare personaj e istorie, e psihologie şi artă la cea mai înaltă tensiune».

GUY ACKERMAN

radioteleviziunea elveţiană — Geneva în «Contemporanul» din 30 iunie 1967

Recenzii

Jean Meyendorff, **ORTHODOXIE ET CATHOLOCITÊ**, Paris 1965 pg. 165.

Autorul cărţii, pe care o prezentăm, este profesor la seminarul ortodox din New-York. El a trăit mulţi ani în Europa. Şi-a luat doctoratul în litere la Sorbona. Istoric şi teolog ortodox, autor al unor lucrări remarcabile despre Sf. Grigorie Palama, el ia parte activă la Mişcarea Ecumenică şi aduce prin lucrările sale o contribuţie însemnată la cunoaşterea Ortodoxiei în apus. În anul 1956 a fost ales preşedintele „Federaţiei Mondiale a Mişcării ortodoxe a tineretului" (Syndesmon).

* * *

Cartea cuprinde un număr de opt studii, publicate în diferite reviste, în ultimii zece ani. În ea aflăm o „gîndire critică asupra rolului şi responsabilităţii ortodoxiei istorice în dialogul ecumenic, centrată pe ideea de unitate a Bisericii, unitate care constă, înainte de toate, într-o legătură vie cu Iisus Hristos".

Primul studiu este întitulat: *Tainele şi ierarhia în Biserică* (pag. 1-20) Este un studiu dens de eclesiologie, pe marginea studiilor recente ale lui O. Culmann. Spre deosebire de protestantism în care Biserica este invizibilă, în ortodoxie Biserica „este un organism sacramental, prin care se actualizează, în cursul istoriei, actul unic şi împlinit desăvîrşit de către Iisus Hristos într-un anumit timp. Hristos este prezent real în comunitatea creştină, întreg în fiecare comunitate locală şi această prezenţă constituie misterul lui Hristos şi al Bisericii." pg. 9.

De aceea „numai o eclesiologie întemeiată pe plenitudinea prezenţei lui Hristos în fiecare Biserică locală nu duce la atomizarea organismului bisericesc." Unitatea creştinilor în lume, dacă nu se întemeiază pe o complimentaritate mutuală a Bisericilor, se realizează prin identitatea credinţei, manifestată la rîndul ei, prin comuniunea sacramentală în toate Bisericile. În realitate, o Biserică sacramentală presupune succesiunea faptului identităţii de credinţă, existent între creştinii din vremea apostolilor şi pînă în zilele noastre.

Autorul arată apoi că, în comunitatea creştină primară erau două feluri de autorităţi: autoritatea apostolilor, ca martori şi mărturisitori universali ai lui Hristos, cel înviat, şi autoriatea episcopilor care „ţineau locul lui Dumnezeu în prezidarea comunităţii" precum spune Sf. Ignatie Teoforul „Amîndouă autorităţile erau supuse adevărului." pg. 15. Nici un apostol nu a avut rol de episcop. Episcopatul lui Petru din Ierusalim a fost de scurtă durată, locul lui fiind luat de Iacob fratele Domnului.

Din această constatare neotestamentară şi apostolică reiese adevărul că, apostolul Petru nu a avut şi nu a transmis episcopului o putere deosebită, decît aceea pe care au transmis-o ceilalţi apostoli.

În lumina Părinţilor, unitatea Bisericii se întemeiază pe acordul doctrinal al tuturor comunităţilor locale asupra adevărului revelat. Această conştiinţă a unităţii s-a manifestat de la început, nu prin adeziune la unul sau altul dintre apostoli, ci prin sinodul episcopilor şi prin adeziunea întregii Biserici la adevărul mărturisit de Petru pe drumul Cezareii: „Tu eşti Hristos, Fiul lui Dumnezeu, celui viu" (Mt. XVI, 16).

Al doilea studiu: *Organizarea bisericească în istoria ortodoxiei*" (pg. 21-49) este o privire istorică, informativă, pentru creştinii din apus, asupra organizării Bisericii ortodoxe în decursul timpului. Studiul

are un caracter expozitiv şi este împărţit în mai multe subcapitole.

O expunere istorică a organizării bisericeşti reflectă într-un fel ecclesiologia Bisericii respective, chiar dacă nu pătrunde în realitatea spirituală a Bisericii. Un fapt este sigur: Comunitatea creştină primară nu a apărut cu o organizaţie juridică dată. Sf. Ap. Pavel scrie că „tot ceea ce se făcea, se facea cu bunăînţelegere şi cu ordine" (I. Cor. XIV, 40). Ordinea era menţinută, mai ales, prin împlinirea voii lui Dumnezeu în fiecare Biserică. Apostolii hirotoneau presbiteri, care formau un element esenţial al rînduielii bisericeşti. Centrul vieţii religioase îl reprezenta întrunirea sacramentală în care preşedintele era chipul Mîntuitorului.

Fiecare adunare euharistică avea un singur preşedinte, înconjurat de senatul presbiterilor. Cei dintîi episcopi, rîduiţi de apostoli, au avut această funcţie sacramentală. „Vă conjur, scrie Sf. Ignatie Teoforul către anul o sută, aveţi inima de a face toate în înţelegere dumnezeiască, sub preşedinţia episcopului, care ţine locul lui Dumnezeu" (Magn. VI.)

Episcopul exercita o putere nu de deasupra, nici de dedesubtul Bisericii, ci în Biserică. Succesiunea apostolică îi aparţinea nu atît individual, ci îi era transmisă de Biserica apostolică pentru a propovădui şi păstra adevărul şi credinţa apostolilor în comunitatea sa bisericească. El era omul Bisericii, pe care o reprezenta în sinod şi care ţinea legătură cu toate Bisericile. Păstrarea şi mărturisirea adevăratei credinţe era suprema îndatorire a fiecărei comunităţi şi acordul mutual al tuturor Bisericilor era semnul integrităţii harismei adevărului.

Înmulţindu-se numărul creştinilor, în cele trei veacuri, s-a înmulţit şi numărul centrelor episcopale. Episcopii oraşelor mari au trimis presbiteri pentru deservirea noilor comunităţi, încît episcopul se afla în fruntea mai multor comunităţi. De altă parte, a început a se naşte o oarecare ierarhie între comunităţile episcopale însăşi. Însă funcţiunile sacramentale şi pastorale ale episcopilor erau şi au rămas aceleaşi şi egale, cu toată diferenţa de valoare dintre centrele în care se aflau ei.

In răsărit, au apărut mai multe astfel de centre, în apus numai Biserica din Roma se putea mîndri cu origine veche apostolică. Importanţa centrelor episcopale era în funcţie de numărul creştinilor, de vechimea lor şi mai apoi de locul pe care îl ocupa în împeriu oraşul respectiv. Autoritatea de care se bucurau aceşti episcopi nu era o putere juridică, de care trebuia să asculte celelalte Biserici. O asemenea putere nu se putea împăca cu egalitatea ontologică a tuturor comunităţilor, a episcopilor lor.

Creştinarea imperiului şi apariţia arianismului a determinat convocarea primului sinod ecumenic de la Niceea. El a fost convocat de împărat care voia să aibă pentru unitatatea imperiului un temei al unităţii religioase. Pentru contemporani, sinodul de la Niceea, ca şi celelalte sinoade, a avut o valoare religioasă şi politică.

Din punct de vedere al organizaţiei şi conducerii bisericeşti, sinodul de la Niceea a continuat principiul sinodului apostolic şi a proclamat principiul general care va determina structura Bisericii ortodoxe adică administraţia bisericească se va organiza pe plan teritorial după circumscripţiile civile ale statului.

Paralelismul între administraţia civilă şi cea bisericească a dus la numirea episcopului din oraşul de metropolă: mitropolit. Începînd din sec. V. episcopul din fruntea mai multor dioceze a fost numit patriarh.

Înainte de Niceea, Biserica Romei se bucura de un prestigiu deosebit, fiind capitala imperiului. Nu era însă vorba despre o putere a unei biserici asupra alteia, ci numai de o autoritate morală, recunoscută de celelalte Biserici. Cînd Constantinopolul a ajuns capitala imperiului, episcopul cetăţii imperiale a primit recunoşterea unei autorităţi deosebite, recunoscut oficial prin sinodul al doilea ecumenic. În secolul al V-lea s-a stabilit în lumea creştină sistemul celor cinci patriarhate. Deşi unele dintre ele se bucurau de o întîietate de onoare, totuşi erau egale între ele şi nici unuia dintre ele nu i s-a acordat vreo putere juridică asupra celorlalte. La apariţia schismei s-a constatat că cele două părţi ale creştinismului — cel de apus şi cel de răsărit — aveau două concepţii şi metode diferite de a rezolva problemele bisericeşti. În apus, pute-

rea s-a concentrat în mîinile episcopului de Roma, ca judecător suprem, în timp ce Biserica din răsărit a rămas credincioasă conducerii sinodale.

Schisma a făcut să dispară ecumenismul creştin. Acum creştinătatea era împărţită în două şi din punct de vedere eclesiologic. Biserica Romei a adoptat principiul centralismului papal, pînă la decretarea infailibilităţii papale. În răsărit s-a menţinut conducerea sinodală, cu recunoaşterea întîietăţii onorifice a patriarhului ecumenic.

Datorită unor împrejurări istorice deosebite, creştinătatea din răsărit a avut rolul de misionară pentru noile popoare care s-au aşezat în cuprinsul imperiului. Ea a recunoscut popoarelor nou încreştinate dreptul de-a avea episcopi proprii şi de-a se conduce după norme proprii.

Bulgarii, sîrbii, cei din Georgia şi Cipru, Biserica rusă şi celelalte biserici naţionale au împrumutat de la Biserica bizantină normele organizării bisericeşti, paralelismul cu administraţia civilă şi conducerea sinodală a fiecărei Biserici naţionale.

În cuprinsul acestor Biserici s-au dezvoltat mitropolii autocefale sau patriarhii.

Arucînd o scurtă privire asupra monahismului ortodox, în care nu au apărut ordine monahale, ca în catolicism, autorul ajunge la concluzia că: Biserica ortodoxă a rămas credinciosă principiilor de bază ale organizaţiei din primele veacuri creştine, pe care le-a adaptat noilor împrejurări în care au trăit popoarele respective. Ea nu a întocmit o legislaţie canonică absolută, cum e cea din „Corpus Juris Canonici", dar a rămas credincioasă şi prin organizarea ei naturii Bisericii. În anumite cazuri ortodoxia a admis principiul „iconomiei", avînd în vedere binele comun şi posibilitatea de acţiune a Bisericii în lume.

„Primatul-roman în tradiţia canonică pînă la sinodul din Calcedon" (pg. 50-76). În studiul prezent autorul îşi propune să arate în ce sens un ortodox poate concepe primatul episcopului de Roma în lumina canoanelor primelor sinoade ecumenice.

De la început face constatarea că nici un sinod ecumenic nu a instituit primatul roman aşa cum îl pretinde Biserica romano-catolică Expresia canonului 28 al sinodului de la Calcedon, care afirmă „că Părinţii au recunoscut privilegii Romei Vechi" nu se poate raporta la nici un sinod precis, deşi tradiţia creştină dinainte de sinodul de la Nicea a admis o poziţie specială a episcopului de Roma.

Canonul 6 al sinodului de la Niceea admite, în baza unei uzanţe mai vechi, episcopilor de Alexandria, Roma şi Antiohia dreptul de a confirma alegerea episcopilor din aceste centre numai pe motivul mărimii şi importanţei civile a oraşelor respective din acel timp. Această întîietate acordată celor trei episcopate nu le dă dreptul la nici o putere juridică asupra celorlalte biserici.

Sinodul de la Sardica s-a ocupat cu aplanarea conflictului dintre Biserica africană şi episcopatul din Roma. Papa Iulius a pretins pentru episcopatul Romei dreptul de a judeca neînţelegerile ivite în Bisericile locale. Dar, episcopii africani au trimis papei o scrisoare sinodală în care au tăgăduit explicit acest drept de apel al Romei.

Al doilea sinod ecumenic, prin canonul 3, vine să confirme faptul că întîietatea scaunului episcopal şi autoritatea de onoare se întemeiază pe singurul fapt al importanţei oraşului de reşedinţă a episcopului respectiv. Devenind Constantinopolul capitala imperiului, canonul 3 hotărăşte: „Episcopul de Constantinopol va avea privilegiul de onoare îndată după episcopul Romei, pentru că acest oraş este Roma nouă". La acest canon sînt de făcut următoarele observaţii: El nu acordă nici o putere juridică episcopului de Constatinopol şi nu prejudiciază autoritatea onorifică a episcopului de Roma. Acelaşi principiu este întărit prin canonul 28 al sinodului de la Calcedon.

Făcînd o analiză critică a canoanelor care vorbesc despre organizarea bisericească din primele patru secole şi despre întîetatea scaunelor episcopale, Meyendorff ajunge la următoarele concluzii:

Anumite Biserici au avut o autoritate deosebită şi o întindere mai mare, în virtutea numărului mai mare de credincioşi, sau din pricina meritelor lor în apărarea credinţei sau în baza întemeierii lor de către Apostoli. Autoritatea acestor Biserici nu a însemnat pentru ele o putere juridică asupra

altor Biserici. Deosebirea dintre autoritatea morală şi puterea juridică este esenţială în înţelegerea organizării şi evoluţiei Bisericii din primele veacuri. Ori de cîte ori o Biserică a încercat să-şi aroge drepturi juridice asupra alteia, a fost respinsă. Concepţia ortodoxă despre organizarea bisericească nu poate fi înţeleasă decît ca emanînd din doctrina despre episcopatul universal, exprimat prin sinoade şi din doctrina despre plenitudinea darurilor, pe care le are fiecare Biserică locală, în frunte cu episcopul ei.

În studiul : „*Bizanţul şi Roma. Încercări de unire*“ (pg. 77-86) autorul analizează atitudinea celor trei factori care au promovat sau au împiedecat unirea celor două Biserici. Aceşti factori au fost : Papii, împăraţii bizantini şi Biserica răsăriteană, reprezentată prin episcopi, preoţi şi credincioşi.

După schismă, papii au dezvoltat o eclesiologie proprie şi au concentrat în persoana lor puterea bisericească şi puterea lumească. De pe acest principiu au pornit lupta împotriva împăraţilor din apus şi au încercat prin toate mijloacele să aducă sub ascultarea lor creştinătatea răsăriteană.

În primele şase secole după schismă, împăraţii bizantini, strîmtoraţi tot mai mult de pericolul otoman, au fost iniţiatorii încercărilor de unire. Ei voiau să aibă de partea lor pe împăraţii din apus şi pe papi împotriva invaziei turceşti. Dar, s-au văzut înşelaţi în aceste speranţe, deoarece apusenii doreau supunerea răsăritului. Numai unii dintre împăraţii bizantini, cum a fost Ioan Cantacuzen şi Andronic al III-lea şi-au dat seama că o adevărată unire a Bisericilor se poate face numai printr-un sinod ecumenic.

Acordul care a intervenit între papi şi împăraţi la Lyon şi Florenţa nu a fost primit de marea majoritate a clerului şi credincioşilor ortodocşi, de aceea unirea de acolo a rămas fără efect. Insuccesul sinodului de la Florenţa se datoreşte în primul rînd lipsei unui criteriu comun eclesiologic între cele două Biserici. Atunci, ca şi acum, conchide autorul.

În dialogul ecumenic contemporan, problema Tradiţiei ocupă un loc central. Acesteia îi dedică autorul studiul cu titlul : „*Tradiţia Bisericii şi tradiţiile omeneşti*“ pg. 87-98.

Biserica lui Hristos are o istorie de aproape două mii de ani. În tot acest timp, ea a păstrat mesajul apostolic, a condamnat pe cei ce l-au alterat şi a exprimat credinţa ortodoxă cu fidelitate, făcîndu-o necesară şi folositoare diferitelor epoci istorice. A făcut-o acesta, fiind Trupul lui Hristos şi fiind că în ea se afla Duhul Adevărului. De aceea a păstrat nealterată Sfînta Tradiţie.

În istoria Bisericii creştine este esenţial să se deosebească adevărul absolut de cel relativ, revelaţia lui Dumnezeu de faptele omeneşti.

Făcînd cunoscute opiniile favorabile despre Ortodoxie ale lui Olivier Rousseau şi Dr. Michael Ramsay, autorul arată că Biserica Ortodoxă este Biserica neîmpărţită şi universală a lui Hristos şi porţile ei au fost deschise oamenilor din toate timpurile, din toate ţările, de toate rasele şi de toate culturile.

Înainte de schismă, creştinii au păstrat unitatea credinţei cu toate că fiecare Biserică locală îşi putea exprima credinţa în limba ei, avea ritul ei propriu şi chiar simbol propriu baptismal. Această varietate de limbi şi de culturi n-a împiedecat manifestarea unităţii bisericeşti.

Deosebit de Tradiţia apostolică, au apărut tradiţiile bisericeşti ale diferitelor centre. Biserica ortodoxă a făcut totdeauna distincţie între Tradiţie şi tradiţiile locale.

Atitudinea Bisericii ortodoxe în această problemă este : Credinţa e una, dar ea poate fi exprimată diferit, păstrîndu-se identitatea esenţială a Bisericii universale, nedespărţite. Diferenţierea adevăratei Tradiţii de tradiţiile omeneşti monopolizante, este o condiţie necesară a creştinilor dacă doresc să ajungă la unitate.

Studiul al şaptelea are titlul interogativ : „*Sîntem noi cu adevărat o singură Biserică?*“ (pg. 99-108). În el se dezbate teza canonului 8 de la primul sinod ecumenic : Un singur Episcop în acelaşi oraş, cu referire specială la Biserica Ortodoxă, din America, unde sînt în aceeaşi oraş ortodocşi de diferite naţionalităţi, greci, ruşi, sîrbi, români etc. ; avînd fiecare episcopul lor. Întemeiat pe canoanele sinoadelor ecumenice şi pe natura însăşi a Bisericii, autorul socoteşte că toţi aceşti ortodocşi trebuie să fie sub ascul-

tarea canonică a episcopului din oraşul respectiv.

Dar, însuşi constată că, acest lucru este deosebit de greu în situaţia actuală, deoarece comunităţile bisericeşti naţionale din „diaspora" atîrnă canonic de Biserica mamă naţională, din sînul căreia s-au desprins.

Sub titlul: „*Semnificaţia reformei în istoria creştinismului*" pg. 109-129, autorul ne prezintă o foarte interesantă comunicare făcută la Montreal în 1963, în cadrul unei consultări între teologii ortodocşi şi protestanţi, din adunarea: „Credinţă şi Constituţie". Ca să cunoşti şi să înţelegi protestantismul trebuie să cunoşti în întregime Biserica din Apus în secolul al XVI-lea.

Pornind de la concepţia lui Augustin despre Dumnezeu ca Binele suprem şi despre păcatul originar, scolastica a interpretat într-o formă juridică mîntuirea. Cu toate că Toma d'Aquino a părăsit teoria cunoaşterii augustiniene, el a rămas la o interpretare şi mai juridică a mîntuirii. Teoria lui Anselm a satisfacţiei a dat o interpretare unilaterală a jertfei de pe cruce a Mîntuitorului. Roadele acestei jertfe sînt acordate Bisericii, care le împarte celor ce au lipsă, din meritele sau suprameritele celor ce au prisosit prin faptele lor faţă de dreptatea lui Dumnezeu, rănită prin păcat. Această interpretare şi mod de relaţie între Dumnezeu şi om a nemulţumit profund pe cei dintîi reformatori.

Luther şi Calvin au socotit că harul creat, pus la dispoziţia papii este o corupţie idololatrică a creştinismului. Ei au mers mai departe şi au creat o prăpastie între om şi Dumnezeu pe care omul este incapabil să o mai treacă. Dumnezeu vorbeşte, omul ascultă. Dumnezeu iartă, omul primeşte prin credinţă iertarea. Dumnezeu mîntuieşte pe cine vrea şi condamnă pe cei ce sînt predestinaţi spre aceasta. De aici decurg cele două principii ale protestantismului: mîntuirea numai prin credinţă şi autoritatea unică a Scripturii, drept cuvînt a lui Dumnezeu.

În ortodoxie, relaţia dintre Dumnezeu şi om e concepută altfel. *Sf.* Atanasie, spune: Esenţa divină şi natura omenească nu se pot amesteca, nici confunda. Dumnezeu este absolut transcendent în esenţa Sa. El nu poate fi văzut nici cuprins de om. Acest caracter al divinătăţii a fost afirmat de teologia apofatică a Părinţilor Bisericii.

La rîndul său, omul n-a fost creat ca o fiinţă închisă, care nu poate participa la comuniune cu Dumnezeu. Omul este o fiinţă superioară, dinamică, capabilă să intre în comuniune cu Dumnezeu. Scopul său suprem este asemănarea cu Dumnezeu. Harul pe care îl dă Dumnezeu omului, nu este ceva creat deosebit de *Dumnezeu*. El este o energie necreată a divinităţii, care-l ajută pe om să-şi realizeze propriul destin: îndumnezeirea.

Protestantismul a încercat să se apropie de ortodoxie în diferite rînduri, admiţînd că harul este ceva necreat. Dar, între ele sînt multe puncte deosebite.

În concluzie, autorul arată că viziunea ortodoxă despre Dumnezeu şi om este aceea a Noului Testament, a Părinţilor Bisericii şi a Tradiţiei. Rădăcina multor neînţelegeri dintre creştini se află în scolastica Evului Mediu. Toţi creştinii sînt datori să caute căile cele mai potrivite spre a ajunge la unitatea credinţei, la unitatea viziunii despre Dumnezeu şi om şi la comuniunea sacramentală.

Ultimul studiu al cărţii lui Jean Meyendorff prezintă dezbaterile eclesiologice ale conciliului II Vatican, avînd ca subtitlu: „*Biserica romană se întreabă?*" pg. 130-155.

Convocarea Conciliului II Vatican a părut multor creştini ca un eveniment revoluţionar. De vreme ce la 1870 s-a decretat dogma infailibilităţii papale, mulţi se întrebau: Ce rost mai poate avea ţinerea unui nou conciliu? Modul cum a fost el convocat de Ioan al XXIII-lea a fost o surpriză. Dorinţa lui de a se socoti ca un „episcop al Romei", „frate" cu ceilalţi episcopi ai lumii şi modul de a pune într-un fel nou problema unirii creştinilor a stîrnit un deosebit interes.

Biserica Ortodoxă aştepta ca apusul să-şi revizuiască dezvoltarea teologică medievală şi eclesiologia, pe baza izvoarelor vechi creştine.

Între Ortodoxie şi Catolicism sînt multe puncte doctrinale comune. Ceea ce le separă este dezvoltarea eclesiologiei diferită în apus de cea din răsărit. Pretenţia papilor de-a fi socotiţi „episcopi universali" a tulburat mult conştiinţa creştină,

iar dreptul de „jurisdicţie imediată“ asupra tuturor creştinilor a fost socotit în răsărit ca o „blasfemie“. La Conciliul II Vatican dorinţa de unire cu Biserica Ortodoxă s-a înfăţişat sub trei atitudini. Un mic grup de teologi au rămas la vechea metodă polemică şi de desconsiderare a ortodoxiei. Un alt grup e de părerea că între ortodocşi şi catolici nu este nici un diferend doctrinar serios. Pentru a se realiza unirea Bisericilor este suficient ca cele două părţi să-şi schimbe atitudinea psihologică şi să părăsească prejudecăţile. Ei chiamă la unire în sînul Bisericii catolice şi făgăduiesc să respecte tradiţiile diferitelor Biserici ortodoxe. Abia al treilea grup este pătruns de o sinceră dorinţă de unitate. Ei cer Bisericii catolice să-şi revizuiască doctrina şi practicile şi să devină aşa cum a dorit-o Hristos. Din neferire glasul acestui grup s-a auzit mai puţin la Vatican II.

Oficialitatea catolică a îmbrăţişat una sau alta din primele atitudini, după care unirea cu Biserica apuseană se poate realiza numai prin încorporarea tuturor în ea.

Problema jurisdicţiei „imediate“ a papii, după care el exercită funcţia de păstor universal asupra tuturor creştinilor, aduce cu sine limitarea şi mai mult a colegiului episcopilor, instituţie care depinde esclusiv de papa.

Biserica Ortodoxă a mărturisit totdeauna imposibilitatea ca un episcop să aibă drepturi jurisdicţionale asupra altui episcop. Eclesiologia ortodoxă este întemeiată pe identitatea esenţială a Episcopatului într-o unică realitate sacramentală şi pe succesiunea apostolică a tuturor episcopilor.

Trecînd peste dezbaterile eclesiologice de la Conciliul II Vatican, deoarece ele sînt depăşite şi sînt cunoscute de cetitorii revistelor noastre bisericeşti, se cuvine să remarcăm contribuţia preţioasă pe care o aduce lucrarea prezentă, atît în cunoaşterea Ortodoxiei în Apus cît şi pentru precizarea doctrinei eclesiologice ortodoxe în dialogul ecumenic contemporan.

Cartea e srisă într-un stil limpede şi curgător, studiile sînt de o remarcabilă densitate teologică şi cu o clară înfăţişare a învăţăturii ortodoxe despre Biserică. Pentru aceea se citeşte cu uşurinţă şi este foarte edificatoare.

Prot. Dr. VASILE COMAN

Raymond Bloch, **ETRUSCII**, Prezentare, traducere şi note de Prof. univ. Nicolae Lascu. În colecţia „Popoare, culturi, civilizaţii“. Bucureşti, Editura ştiinţifică“, 1966, 200 p.

Poporul etrusc constituie una din cele mai pasionante probleme de istorie. De aceea, se aştepta şi la noi apariţia unei cărţi care să ne pună la curent cu stadiul ultim al cercetărilor în această problemă atît de mult discutată.

Acestei aşteptări răspunde Editura ştiinţifică prin publicarea cărţii profesorului *Raymond Bloch*, director de studii la École Pratique des Hautes Études din Paris, întitulată *„Etruscii“*, prezentată, tradusă şi prevăzută cu note de dl. prof. Nicolae Lascu.

După cum remarcă traducătorul, cartea d-lui Bloch este una din cele mai bune introduceri în etruscologie. Lucrată de un etruscolog de reputaţie mondială şi competent în materie, cartea reprezintă cea mai corespunzătoare sinteză într-o problemă în care s-a scris atît de mult. Exhaustivă din punct de vedere ştiinţific, cartea abordează toate aspectele principale ale complexei probleme etrusce şi cuprinde ultimele rezultate ale cercetărilor făcute în acest domeniu. Astfel, ea este cartea cea mai completă şi la zi cu privire la „misteriosul“ popor etrusc.

Iată cum mărturiseşte însuşi autorul ceea ce urmăreşte cu această lucrare a sa: „Scopul acestei cărţi este, înainte de toate, să facă o analiză deschisă a naturii problemelor nerezolvate pînă acum şi apoi să descrie istoria fermecătoare a vechii Etrurii şi să studieze succesiv diferite aspecte ale civilizaţiei poporului etrusc, viaţa lui publică şi privată, religia şi arta lui“ (p. 17).

Pe lîngă ceea ce se desprinde din cele de mai sus în această privinţă, autorul ne mai dă următoarele indicaţii cu referire la cuprinsul cărţii sale: „Cartea aceasta... începe cu o privire istorică generală asupra etruscologiei. Ne vom ocupa apoi cu problemele-cheie,

cărora cercetările moderne nu le-au dat încă un răspuns definitiv — îndeosebi problema originilor poporului etrusc şi a limbii lui. Partea centrală a cărţii va fi consacrată diferitelor aspecte ale civilizaţiei etrusce şi va încerca să reconstituie, pe cît va fi cu putinţă, istoria unui popor subtil, iubitor de viaţă..." (p. 18). Vezi şi p. 46, 62).

Semnalînd lipsurile şi succesele etruscologiei, autorul — cu toate că rezultatele de pînă acum sînt disproporţionate faţă de marile eforturi depuse — este totuşi optimist: „nu este neîntemeiată speranţa într-o schimbare a situaţiei în urma descoperirii, fie în Est, fie în Etruria, a unor documente neaşteptate, care vor putea arunca lumină asupra întregului sau numai asupra unei părţi din acest domeniu încă misterios" (p. 73).

Totodată, autorul nu scapă să sublinieze „importanţa şi urgenţa pe care o prezintă continuarea şi dezvoltarea săpăturilor pe pămîntul etrusc" (p. 175). Tot aici este locul să reţinem următoarea sugestie a autorului: „Descoperirile de la Pyrgi ilustrează necesitatea ce există de a nu lăsa să se piardă comorile de informaţii pe care le mai ascunde pămîntul Toscanei" (p. 176).

Cît priveşte originile poporului etrusc, autorul atribuie multe şanse tezei despre originea orientală a etruscilor: „...tradiţia unei migraţiuni din Orient mi se pare că-şi păstrează întreaga ei validitate. Numai ea permite explicarea apariţiei, într-un moment precis, a unei civilizaţii care a fost în largă măsură nouă şi care a avut numeroase trăsături ce o legau de lumea creto-micenian ă şi aceea a Orientului Apropiat. Dacă teoria autohtoniei ar fi dusă pînă la concluziile ei logice, ar fi greu de înţeles apariţia subită a activităţii meşteşugăreşti şi artistice, precum şi a credinţelor religioase şi a riturilor, despre care nu exista nici un fel de indicii prealabile pe pămîntul Etruriei" (p. 60).

În încheiere, autorul ne dă o sinteză a ceea ce a dezvoltat în paginile cărţii sale: „În ciuda misterului care îi învăluie originile şi limba, istoria etruscilor iese azi la lumină mai limpede, ca o istorie bogată în evenimente schimbătoare şi în influenţe atît pasive, cît şi active.

Acest popor a fost un factor activ de civilizaţie în inima Italiei şi vitalitatea lui, împreună cu aceea a coloniştilor greci, a ridicat Peninsula din întuneric şi din barbaria primitivă. Civilizaţia sa a fost extrem de complexă, orientală în îndepărtatele ei origini şi puternic elenizată, începînd cu perioada arhaică. Etruscii au adus pe solul Italiei felul oriental de gîndire şi de expresie, dar au transmis şi arta şi religia Eladei.

Prinzînd rădăcini în solul Italiei, ertuscii nu au avut o istorie autonomă sau izolată, ci au participat la dezvoltarea popoarelor care trăiau în jurul lor. Adevăratele începuturi ale Romei trebuie să fie găsite în prezenţa lor pe cele şapte coline. Roma s-a eliberat la o dată timpurie de tiranii etrusci, dar a păstrat mare parte din moştenirea lor. Ura pe care Roma a purtat-o Etruriei timp de secole nu trebuie să ne ducă la subestimarea importanţei a tot ceea ce Roma datorează etruscilor. Influenţa etruscă a continuat să vieze la Roma în constituţia ei şi în moravurile ei, în concepţia ei religioasă şi în artă; ea avea să formeze o parte din moştenirea culturală pe care Roma, la rîndul ei, urma s-o lase Occidentului" (p. 171 sq.).

Cît priveşte arta etruscă, autorul sintetizează: „Arta etruscă, nici cu totul autonomă, dar nici servil dependentă de Grecia, a trecut prin multe perioade, care se deosebesc prin calitate şi inspiraţie creatoare. O robustă viziune personală a lumii şi a lucrurilor, o tendinţă constantă spre stilizarea liniei şi a formei, un gust pronunţat pentru culoare, mişcare şi viaţă împărtăşesc creaţiei sale o fizionomie originală şi uneori apropiată de cea modernă" (p. 171).

În afară de numeroase date presărate sporadic în întreaga carte, autorul prezintă religia etruscilor în două capitole, şi anume: Religia etruscă (p. 131-140) şi Zeii şi lumea de dincolo de mormînt (p. 140-146).

Ciudata şi deosebit de fermecătoarea cultură a poporului etrusc (p. 42) l-a cucerit pe autor. De aici remarcabil de buna orientare a sa în acest domeniu.

Valoarea cărţii creşte prin unele sublinieri de vie actualitate ca, de exemplu, cea de la p. 44: „nimic nu poate servi mai bine relaţiile dintre popoare decît colaborarea în

domeniul culturii". De asemenea, prin unele afirmaţii cu rezonanţe în actualitate: „Dar astfel de opere de artă (frescele de la Tarquinia) nu ne închid ochii de la realităţi mai sumbre — mizeria şi exploatarea celor mulţi, care nu făceau parte din clasa privilegiată sau nu erau ocrotiţi de ea" (p. 110).

Cartea constituie nu numai o contribuţie de seamă în domeniul special al etruscologiei, ci şi în acela general al istoriei culturii şi civilizaţiei umane, inclusiv al istoriei religiilor. Ca atare, citirea ei se recomandă oricărui doritor de a-şi îmbogăţi cultura generală.

C. SÎRBU

EPOPEEA LUI GHILGAMEŞ, În româneşte de Virginia Şerbănescu şi Al. Dima. Coperta şi ilustraţiile de Mircea Dumitrescu. Bucureşti, Editura pentru Literatura Universală, 1966. Pag. 168.

Avem, în sfîrşit, pentru prima dată în traducere românească întreaga celebră „*Epopee a lui Ghilgameş*". Cele dintîi unsprezece tablete ale epopeii sînt traduse în româneşte după versiunea în limba franceză din 1961 a prof. Réné Labat de la „Collége de France", iar cea de a douăsprezecea tabletă după versiunea franceză din 1939 a d-lui G. Contenau, de la Muzeul Luvru din Paris. Traducătorii sînt Virginia Şerbănescu şi Al. Dima.

Intitulată modest „Cuvînt înainte" (p. 7-28), prezentarea pe care o face dl. prof. univ. Al. Dima este propriuzis o introducere. Preocuparea principală a acesteia este să explice „taina neasemuitei vrăji" a acestei epopei (p. 8). Pe aceasta o vede în profunda ei umanitate (p. 28). Epopeea este prezentată nu numai ca expresie a unei profunde umanităţi, ci şi ca „una dintre primele capodopere ale literaturii universale" (p. 9), „una din capodoperele cele mai caracteristice ale antichităţii orientale şi ale culturii universale în genere" (p. 28).

Operă anonimă şi colectivă a mai multor veacuri (p. 20), unitatea epopeii este închegată — din poemele şi baladele păstrate şi trecute din veac în veac de către scribii Sumeriei şi ai Babilonului — de un cîntăreţ necunoscut, ce pare să fi trăit în veacul XII Î. H.

Tema epopeii o constituie drama neputinţei de a învinge moartea (p. 24). Nucleul ei central: eterna tragedie umană provocată de groaza morţii şi apriga năzuinţă de a o biruri (p. 23). Ca atare, acţiunea epopeii se naşte din „eterna frămîntare a omului, stăpînit de teama morţii, dornic de a-i desluşi înspăimîntătoarea taină şi de a găsi un mijloc de a o birui" (p. 17 sq.). Ea dezvăluie cumplita frămîntare a căutării nemuririi (p. 14).

Prezentatorul face şi unele paralelisme cu alte opere ale literaturii universale. Dintre acestea, paralelismul cu Biblia (p. 24-27) este cel mai dezvoltat.

Din prezentare desprindem şi două sublinieri de profundă rezonanţă în actualitate: „...prietenia, ...numai ea poate îndulci relaţiile dintre oameni" (p. 18); „adaptabilitatea la civilizaţie este un fenomen normal şi rapid" (p. 15).

La p. 28, în notă subliniară, este menţionată traducerea lui Ioan Mihălcescu, fost profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti: „Epopeea lui Ghilgameş" — Casa Şcoalelor", 1920, 123 pag.

Traducerea fiecăreia dintre cele 12 tablete este precedată de cîte un scurt rezumat al cuprinsului ei. În fruntea fiecăreia dintre tablete, cititorul găseşte informaţii privind stadiul actual al textului cunoscut pînă acum al epopeii. De asemenea, textul tradus este prevăzut cu notele subliniare necesare.

Firește, epopeea reflectă şi unele aspecte ale religiei sumerienilor şi babilonenilor.

Cei care apar mai des în cursul expunerii sînt zeii. Astfel, încă în prima tabletă, apar o serie dintre zeii cei mari:

„Cînd a fost creat Ghilgameş,
Enlil (zeul pămîntului şi al văzduhului) cel Viteaz l-a înzestrat cu o înfăţişare desăvîrşită;
cerescul Şamaş (zeul soarelui şi al dreptăţii) i-a dăruit frumuseţea;
Adad (zeul furtunilor) i-a hărăzit să fie fără seamăn de viteaz;
toţi zeii cei mari l-au desăvîrşit pe Ghilgameş" (p. 32 sq.).

În legătură cu sfatul zeilor de a dezlănţui potopul, se spune: „Dintr-o dată, zeii cei mari se hotărîră să dezlănţuie Potopul.
Se hotărîră astfel tatăl lor, Anu,
Enlil, cel viteaz, care e sfetnicul lor,
crainicul lor, Ninurta,
străjerul apelor, Enugi.

Dar, laolaltă cu ei, era de faţă şi Ea, Stăpîn al Înţelepciunii" (p. 146).

Iată, cum este înfăţişat infernul:

„...casa întunericului, locaş al lui Irkalla,

...casa de unde nu mai iese nimeni,

...calea fără întoarcere,

...casa ai cărei locuitori sînt lipsiţi de lumină,

unde colbul le este hrană, unde tina le este mîncare.

Sînt îmbrăcaţi ca păsările, au veşmînt de pene,

şi niciodată nu văd lumina, stau pe veci în beznă" (p. 108).

Potopul e descris la p. 146-152, iar buruiana nemuririi la p. 157.

După cum subliniază cu drept cuvînt, dl. prof. univ. Al. Dima, transpunerea Epopeii lui Ghilgameş în limba noastră „umple o veche lacună a culturii naţionale şi îmbogăţeşte moştenirea ei universală" (p. 28). Ea este un cîştig şi pentru istoria religiilor.

C. SÎRBU

Sorin Ulea, **DATAREA FRESCELOR BISERICII MITROPOLITANE SF. GHEORGHE DIN SUCEAVA,** în Studii şi cercetări de istoria artei, seria artă plastică, Editura Academiei Republicii Socialiste România, tomul 13-2, pag. 207 — 1966.

Biserica Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava, cu hramul Sfîntul Gheorghe, a fost pictată în frescă în interior şi exterior. Din picturile exterioare se mai păstrează cele de pe faţada de sud. Faptul că nu avem indicaţii asupra datei reale a executării frescelor de la biserica Sfîntul Gheorghe din Suceava a îndemnat pe Sorin Ulea să lămurească problema aceasta în studiul de mai sus.

Autorul citează întîi părerile altor cercetători ca: Episcopul Melhisedec care afirmă pe baza unei inscripţii referitoare la domnia lui Petru Şchiopu, că tablourile votive reprezintă pe Petru Şchiopu şi familia sa şi deci că pictura ar fi din timpul lui. Mai tîrziu, cărturarul şi folcloristul Simion Florea Marian demonstrează că tablourile votive reprezintă cu totul alte persoane decît cele cunoscute de Episcopul Melchisedec, descifrînd în cele cinci portrete numele lui Ştefăniţă Vodă, al doilea, poate, al fratelui său, Petru Vodă... al cincilea al tatălui său, Bogdan; celelalte două chipuri de sub fereastră au dispărut prin lărgirea ferestrei; acestea ar fi al lui Iliaş Vodă şi al Doamnei Ruxanda. Concluzia sa este că pictura a fost executată în timpul lui Ştefăniţă. Un alt cercetător, E. Kozak, adoptă şi repetă întocmai teza lui S. Fl. Marian. In 1903, N. Iorga acceptă, ca şi Melchisedec, că pictura bisericii este din timpul lui Petru Şchiopul. In 1910, cu prilejul încheierii lucrărilor de restaurare a bisericii, preotul D. Dan publică un articol în care susţine afirmaţia lui S. Fl. Marian că biserica a fost pictată de ctitorul ei, Ştefăniţă, iar pictura pridvorului e ulterioară anului 1579 exact cum susţinea Melchisedec. In 1912, W. Podlacha afirma că pictura interioară este din timpul lui Ştefăniţă, iar cea exterioară din anul 1579. În 1924, V. Grecu, pe baza unor analogii iconografice cu Moldoviţa, Humor, Voroneţ, susţine că întreaga pictură — interioară şi exterioară — este de la Petru Rareş. In 1926, Gh. Balş datează pictura din vremea lui Ştefăniţă. El revine în 1930 şi datează toată pictura în „al doilea sfert al veacului al XVI-lea" în timpul lui Petru Rareş. I Zugrav, în 1957, identifică pe peretele naosului, în dreapta, spre altar, chipul lui Ştefăniţă, de unde şi concluzia că frescele sînt din vremea lui. Tot el mai descopere şi portretul Mitropolitului Teoctist al II-lea care sfinţeşte biserica în 1522 şi conchide că pictura s-a făcut o dată cu terminarea clădirii în 1522. Aceeaşi părere este susţinută şi de V. Vătăşanu. Sorin Ulea susţine că chipul descoperit nu este al lui Ştefăniţă ci al lui Ştefan cel Mare.

După cercetări minuţioase, în toamna anului 1956, a descoperit deasupra tabloului votiv un fragment dintr-o inscripţie votivă din care se mai poate citi anul 7042 (1534) din timpul lui Petru Rareş. Inscripţia votivă este o invenţie a lui Petru Rareş începînd cu Dobrovăţul în 1529 şi de aici conchide autorul că inscripţia cu pictura de la biserica Sfîntul Gheorghe este a lui Petru Rareş.

Dintre izvoarele scrise, autorul menţionează un paragraf din cronica lui Ureche, în care enumeră realizările majore ale lui Rareş „adică construirea şi zugrăvirea de biserici" menţionată fiind şi bise-

rica mitropolitană a Sucevei. Dacă biserica a fost construită de Bogdan cel orb şi Ştefăniţă, înseamnă că Petru Rareş a zugrăvit-o.

Pomelnicul bisericii din 1805 întocmit după cel vechi este al doilea izvor scris, în care găsim trecut pe „Petru Voievod şi Ileana Doamna“ pentru faptă ctitoricească, — adică zugrăvirea monumentului.

Apoi, Sorin Ulea face o minuţioasă analiză asupra tabloului votiv şi trage concluzii valoroase.

Pe Bogdan cel Orb îl identifică datorită faptului că braţul său cel drept este îndoit din cot şi ridicat înainte — aceasta înseamnă că avea chivotul bisericii în mînă.

Ultimul personaj, cu barbă, este Petru Şchiopu, înnoitorul bisericii.

Autorul infirmă părerea anterioară după care cele două tablouri reprezentînd pe Iliaş şi Doamna Ruxanda, ar fi rămas fără capete, prin mărirea ferestrei ; el dovedeşte că sub fereastră au fost pictaţi doi copii cărora li s-a şters capul (aşa afirmă şi N. Iorga) şi că aceştia ar fi copiii lui Petru Rareş, Iliaş şi Ştefan, sau copiii lui Petru Şchiopul, Ştefan şi Vlad.

După cercetarea completă a personajelor tabloului votiv, autorul datează pictura în prima domnie a lui Petru Rareş, adică 1534, dată ce se găseste indicată şi în textul votiv.

Făcînd abstracţie de dovezile de mai sus, autorul fixează data picturii pe judecăţi de stil şi iconografie, comparativ cu Dobrovăţ, Probota, Sf. Dumitru-Suceava, Sucevita etc.

Credem că prin studiul cercetătorului Sorin Ulea s-a făcut încă un pas în legătură cu datarea picturii de la biserica Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou din Suceava.

Pr. N. STOIAN

Cronica bisericească

A. ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

VIZITA ÎN MOLDOVA A UNOR DELEGAŢII ALE PATRIARHIILOR ORTODOXE DE CONSTANTINOPOL, ANTIOHIA, MOSCOVA ŞI A TOATĂ RUSIA ŞI A BISERICII ORTODOXE DIN GRECIA

La 15 august crt. s-au împlinit 450 de ani de la sfinţirea mănăstirii Curtea de Argeş, ctitoria voievodului Neagoe Basarab.

La festivităţile care au avut loc cu acest prilej, la Mănăstirea Curtea de Argeş, au participat membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, şi numeroşi preoţi şi credincioşi.

Dînd curs invitaţiilor făcute, la festivităţi au participat delegaţii ale Patriarhiilor Ortodoxe de Constantinopol, Antiohia, Moscova şi a toată Rusia, Serbia, Bulgaria, precum şi ai Arhiepiscopiei din Atena, ca şi ai Conferinţei Bisericilor Europene, Conferinţei Creştine pentru Pace şi ai unor comunităţi ortodoxe române de peste hotare. De asemenea au luat parte şi reprezentanţii cultelor religioase din ţară.

Din partea organelor de Stat au participat: Dl. Grigore Geamănu, Secretarul Consiliului de Stat, Dl. Alexandru Balaci, vicepreşedinte al Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, Dl. Prof. Dumitru Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor, Dl. C. Sandu, preşedintele Sfatului Popular Regional Argeş, şi reprezentanţi ai organelor locale.

În biserica mănăstirii Curtea de Argeş s-a săvîrşit, cu acest prilej, Sfînta Liturghie şi un Te-Deum. În cuvîntarea rostită, Prea Fericitul Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a vorbit despre trecutul acestei biserici, despre valoarea ei artistică şi despre semnificaţia acestor festivităţi în viaţa Bisericii şi a poporului român. «Recunoscători ctitorilor acestei mănăstiri — a spus în încheiere Prea Fericitul — sîntem recunoscători astăzi Conducerii statului nostru care cu multă înţelegere şi preţuire pentru monumentele istorice ale ţării a acordat sprijin şi ajutor pentru buna lor stare».

După terminarea serviciului religios, în sala «Meşterul Manole» din incinta mănăstirii a avut loc şedinţa solemnă a Sf. Sinod, la care au participat invitaţi din ţară şi din străinătate. Înalt Prea Sfinţitul Firmilian, Mitropolitul Olteniei, a rostit un cuvînt sărbătoresc despre biserica Curtea de Argeş şi ctitorul ei, voievodul Neagoe Basarab. In cuvintele omagiale, pe care le-au rostit, în continuare, conducătorii delegaţiilor ortodoxe au mulţumit pentru prilejul ce li s-a oferit de a participa la aceste festivităţi şi au urat poporului român, Bisericii Ortodoxe Române, slujitorilor şi credincioşilor ei sănătate şi prosperitate.

La masa oficială oferită de Sfîntul Sinod în cinstea oaspeţilor din ţară şi de peste hotare, au rostit toasturi delegaţi ai unor organizaţii internaţionale bisericeşti, reprezentanţi ai cultelor din ţară şi ai Episcopiei ortodoxe române misionare din America. Din partea Departamentului Cultelor a luat cuvîntul Dl. Prof. Dumitru Dogaru.

Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, în numele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a mulţumit tuturor pentru urările şi salutările adresate.

Festivităţile consacrate sărbătoririi a 450 de ani de la sfinţirea bisericii mănăstirii Curtea de Argeş au continuat în cursul dupăamiezii cu

diferite programe culturale. Seara, pe ruinele Curţii Domneşti, transformată într-o scenă naturală, s-a desfăşurat un grandios spectacol cu piesa «Io... Mircea Voievod». Aceste manifestări au imprimat întregului oraş şi aşezărilor vecine un aspect solemn, sărbătoresc.

După terminarea festivităţilor de la Curtea de Argeş, delegaţiile de peste hotare au vizitat unele centre eparhiale, mănăstiri şi biserici din diferite regiuni ale ţării. Delegaţiile Bisericilor Ortodoxe de Constantinopol, Antiohia, Moscova şi toată Rusia şi Bisericii Ortodoxe Greceşti au vizitat Mitropolia Moldovei şi Sucevei. Delegaţiile au fost alcătuite din: I. P. S. Hrisostom, Mitropolitul Austriei, reprezentantul Patriarhiei Ecumenice de Constantinopol; P. C. Arhim. Alexei Abdel Karim, reprezentantul Patriarhiei de Antiohia; I. P. S. Alexei, Arhiepiscop de Talin, reprezentantul Patriarhiei Moscovei şi a toată Rusia, conducătorul delegaţiei ruse; P. C. Arhim. Platon, locţiitor de stareţ al Mănăstirii Sf. Serghie-Zagorsk, şi P. C. Prot. Vladimir Rojkov, profesor la Academia Teologică din Moscova, membri ai delegaţiei; şi I. P. S. Varnavas, Mitropolitul Kitrosului, reprezentantul Bisericii Ortodoxe din Grecia. Delegaţiile au fost însoţite din partea Patriarhiei Române de P. S. Antim Tîrgovişteanu, vicar patriarhal, şi P. C. Pr. Olimp Căciulă, inspector general patriarhal.

Venind cu trenul de la Bucureşti, oaspeţii au sosit la Iaşi, vineri 18 august, dimineaţa. La gară au fost întîmpinaţi de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor.

În cursul zilei de vineri, oaspeţii au vizitat cîteva biserici şi alte obiective culturale din oraşul Iaşi. La catedrala mitropolitană oaspeţii au fost întîmpinaţi în numele I. P. S. Mitropolit Iustin — plecat în Creta-Grecia pentru a lua parte la sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor — de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicar eparhial, care a rostit un scurt cuvînt de salut, recomandînd pe oaspeţi preoţilor şi credincioşilor care se aflau în Catedrală. Răspunzînd, I. P. S. Mitropolit Hrisostom şi I. P. S. Arhiepiscop Alexei şi-au arătat bucuria pentru prilejul ce li s-a dat de a se întîlni cu credincioşi din Moldova şi au transmis binecuvîntările Bisericilor pe care le reprezintă. În continuare, oaspeţii au vizitat Palatul mitropolitan, Sala de festivităţi a Mitropoliei, împodobită cu tablouri ale ierarhilor moldoveni, biserica Trei Ierarhi, biserica Golia, mănăstirea Cetăţuia, Palatul Culturii, cartierul universitar Copou şi cartierul industrial al oraşului.

La prînz, Centrul Eparhial a oferit o masă în cinstea oaspeţilor la schitul Bucium de lîngă Iaşi. În cuvîntul rostit cu acest prilej, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicar eparhial, a arătat că Centrul Eparhial Iaşi a primit în ultimii ani numeroşi oaspeţi. Aceasta se datoreşte activităţii bogate pe care o desfăşoară Biserica noastră pe planul relaţiilor externe bisericeşti. Festivităţile de la Curtea de Argeş se înscriu pe această linie de activitate. Ele au constituit o nouă dovadă de unitate a ortodoxiei, un prilej de afirmare a spiritului ecumenic ce caracterizează relaţiile dintre cultele din ţara noastră precum şi un omagiu adus înaintaşilor noştri. În numele Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, el a oferit oaspeţilor cadouri şi, mulţumindu-le pentru vizita la Iaşi, le-a urat sănătate şi spor în activitatea lor. Au răspuns oaspeţii. I. P. S. Mitropolit Hrisostom şi-a manifestat bucuria că după festivităţile de la Curtea de Argeş are posibilitatea de a vizita Mitropolia Moldovei, cu numeroase biserici şi mănăstiri, importante monumente de artă, şi de a cunoaşte evlavia şi ospitalitatea credincioşilor de pe aceste meleaguri. I. P. S. Arhiepiscop Alexei a arătat că el cunoaşte de mai mulţi ani pe I. P. S. Mitropolit Iustin şi lucrează împreună în diferite organisme internaţionale bisericeşti. «Trăim într-o epocă de colaborare, ecumenism şi pace, a spus I. P. S. Sa. Întîlnirea noastă cu prilejul jubileului Mănăstirii Curtea de Argeş ne va ajuta pentru înţelegerea şi colaborarea noastră în viitor. Ne bucurăm că putem vizita biserici şi monumente istorice şi ne putem închina în locaşuri sfinte păstorite de I. P. S. Mitropolit Iustin pe care-l iubim şi-l cinstim». În cuvîntul său, I. P. S. Mitropolit Varnavas a arătat că de-a lungul timpurilor Bisericile au ţinut legătura între ele prin sinoade, epistole, vizite oficiale şi neoficiale. Cele mai bune mijloace pentru dezvoltarea relaţiilor între Biserici sînt însă vizitele reciproce. De aceea, el a vizitat Bisericile din Balcani şi Rusia, iar vizita din România pe care o face acum este o încununare a acestora; aceasta i-a dat posibilitatea să vadă cum îşi desfăşoară activi-

tatea Biserica Ortodoxă Română. «Pentru mine personal această vizită a prilejuit o emoţie în plus, pentru că eu cunosc pe I. P. S. Mitropolit încă de cînd făcea studii la Atena, de cînd avem legături trainice», a spus în încheiere I. P. S. Varnavas. P. C. Arhim. Alexis Abdel Karim a arătat că numeroşi reprezentanţi ai Bisericii Antiohiei au vizitat în decursul vremii Biserica şi poporul român. El este unul dintre aceştia, după care vor urma desigur şi alţii, care vor contribui la colaborarea dintre cele două Biserici.

Mulţumind pentru primirea şi cadourile oferite, cu toţii au transmis binecuvîntările Bisericilor pe care le reprezintă, arătîndu-şi totodată recunoştinţa faţă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian şi de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin pentru posibilitatea de a face această vizită în Moldova.

Vineri după amiază, însoţiţi de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicar eparhial, oaspeţii au plecat în eparhie pentru vizitarea unor biserici şi mănăstiri mai de seamă. Primul popas l-au făcut la Mănăstirea Sf. Ioan din Suceava, zidită între 1514-1522, ctitoria voievozilor Bogdan cel Orb şi Ştefăniţă Vodă. Înalţii ierarhi cu însoţitorii lor au fost primiţi în biserică de P. C. Arhim. Eftimie Luca, starețul mănăstirii, de faţă fiind şi P. C. Pr. Prof. Ioan Zugrav şi un grup de credincioşi. P. C. Vicar Irineu a recomandat pe oaspeţi în faţa vieţuitorilor mănăstirii şi a credincioşilor de faţă din străvechea cetate a Sucevei, cu îndemnul de a păşi pe calea mîntuirii, a binelui obştesc şi a fericirii tuturor.

În numele delegaţiilor, a răspuns I. P. S. Mitropolit Varnavas de Kitros. «Delegaţii Bisericilor Ortodoxe, a spus I. P. S. Sa, sînt fericiţi că după festivităţile de la Curtea de Argeş au posibilitatea de a cunoaşte sufletul ales al moldovenilor, cu evlavia lor sinceră. Întîlnirea cu acest popor ne provoacă o emoţie puternică».

După popasul făcut la Suceava, oaspeţii au plecat spre Mănăstirea Putna, unde au ajuns către seară. În biserică ei au fost primiţi de soborul călugărilor în frunte cu P. C. Arhim. Gherasim Cucoşel, starețul mănăstirii. După prezentările de rigoare, P. C. Arhim. Irineu a evocat în cîteva cuvinte figura lui Ştefan cel Mare, ctitorul acestei mănăstiri, iar P. C. Stareţ a amintit momentele mai însemnate din trecutul mănăstirii, arătînd în încheiere că vieţuitorii ei se străduiesc să împlinească testamentul lăsat de ctitorul mănăstirii, Ştefan cel Mare, la al cărui mormînt arde permanent candela recunoştinţei şi a rugăciunii. În numele delegaţilor a răspuns P. C. Arhim. Alexei Abdel Karim. El a spus că după bucuria trăită la Curtea de Argeş vizita la mănăstirile din Moldova le aduce o nouă bucurie, care este în continuă creştere, cu fiecare loc nou pe care-l vizitează. După ce a mulţumit pentru toate ajutoarele pe care poporul român le-a acordat în trecut Bisericii Antiohiei, în numele tuturor a mulţumit pentru primirea făcută, rugînd pe Dumnezeu să ajute pe toţi la realizarea binelui şi fericirii. P. C. Protos. Pimen Zainea a făcut, în continuare, o scurtă prezentare asupra bisericii mănăstirii.

Sîmbătă dimineaţa, după ce au vizitat colecţia de obiecte bisericeşti, una din cele mai bogate din ţară, şi camera Eminescu, înalţii oaspeţi s-au îndreptat spre Rădăuţi, unde au vizitat biserica Bogdana, cea mai veche biserică de zid păstrată în Moldova, şi Catedrala nouă a oraşului, unde erau de faţă P. C. Pr. Iftode Miltiade, protoiereul raionului şi preoţi din localitate. Popasul următor s-a făcut la Mănăstirea Sucevița, ctitoria Movileştilor. Primirea s-a făcut în biserică unde erau de faţă P. C. Xantipia Aniţei, stareţa mănăstirii, cu un grup de maici. Prezentînd pe oaspeţi, P. C. Vicar Irineu a arătat că vieţuitorii mănăstirilor au datoria de a păstra şi îngriji cu sfinţenie aceste locaşuri sfinte cu toate obiectele ce le posedă, roade ale evlaviei şi ale hărniciei poporului român. I. P. S. Arhiepiscop Alexei al Talinului, vorbind despre necesitatea apropierii dintre Biserici în slujba binelui, a înfrăţirii şi a păcii, a transmis salutul monahilor din ţările reprezentate prin oaspeţi şi binecuvîntările Bisericilor lor. P. C. Monahie Olimpiada Isailă a dat explicaţii la biserică, colecţia de obiecte şi în legătură cu lucrările de restaurare care se apropie de sfîrşit.

Călătoria spre Mănăstirea Moldoviţa pe şoseaua nouă prin Ciumîrna a oferit peisaje şi impresii încîntătoare, un adevărat prilej de desfătare în mijlocul naturii. La această mănăstire, ctitoria lui Petru Rareş, au fost primiţi în biserică de soborul mănăstirii în frunte cu stareţa P. C. Monahie Magdalena Andronic. În cuvîntul său, P. C. Vicar, prezentînd pe oas-

peţi, a arătat semnificaţia adîncă a legendei bisericii Curtea de Argeş, în zidurile căreia Meşterul Manole ar fi zidit pe soţia sa. Orice faptă trainică şi rodnică cere să o săvîrşim cu toată fiinţa, cu dăruire, cere să rupem o parte din fiinţa noastră şi s-o întrupăm în fapta respectivă. Răspunzînd I. P. S. Hrisostom al Austriei a vorbit despre valoarea rugăciunii ce se face în mănăstiri pentru viaţa creştină. Vieţuitorii mănăstirii s-au desprins de lume, nu pentru a fugi de lume, ci pentru a sluji lumea prin viaţa lor de rugăciune şi muncă pilduitoare. Ca şi la Sucevita, la Moldovita oaspeţii au admirat frumuseţea picturii exterioare şi colecţia de obiecte din Clisiarniţa restaurată nu de mult.

În cursul după amiezii au fost vizitate alte două valoroase monumente: Voroneţ, ctitoria lui Ştefan cel Mare, şi Mănăstirea Dragomirna, ctitoria Mitropolitului Anastasie Crimca, în curs de restaurare, avînd şi o bogată colecţie de manuscrise şi obiecte de artă.

Către seară, oaspeţii au ajuns la Mănăstirea Neamţ, ctitorie a voievozilor Muşatini. În cuvîntul de recomandare, P. C. Vicar Irineu a arătat că vizitele reciproce bisericeşti întăresc colaborarea între Biserici şi între popoarele respective. P. C. Arhim. Nestor Vornicescu, stareţul mănăstirii a făcut o scurtă prezentare asupra mănăstirii Neamţ, însemnat locaş de cultură şi evlavie străbună. În numele delegaţiior a răspuns I. P. S. Alexei al Talinului evocînd figura stareţului Paisie, care poate fi socotit ca un precursor al ecumenismului ortodox de astăzi.

Duminică, dimineaţa, după ce au vizitat biserica Sf. Gheorghe, proaspăt pictată şi sfinţită, colecţia de obiecte, biblioteca mănăstirii şi Seminarul teologic, complet renovat în ultimii doi ani, oaspeţii au plecat la Mănăstirea Agapia unde au asistat la Sf. Liturghie, în biserica Sf. Mihail şi Gavriil. În cuvîntul de prezentare a oaspeţilor, P. C. Arhim. Irineu, vicar eparhial, a vorbit despre activitatea pe care o desfăşoară Biserica Ortodoxă Română pe plan ortodox, ecumenic şi pentru pace în lume, care sînt incluse în mesajul evanghelic. P. C. Monahie Eustochia Ciucanu a făcut o scurtă prezentare a mănăstirii, relevînd valoarea picturii executată de N. Grigorescu. În numele oaspeţilor a vorbit I. P. S. Mitropolit Varnavas al Kitrosului. Vizita noastră în România ne produce sentimente mai presus de cuvînt. Vizitele pe care le-am făcut ne-au adus aminte de cuvintele Psalmistului: «Cît de frumoase sînt lucrurile Tale, Doamne, doreşte şi se sfîrşeşte sufletul meu după ele». Vieţuitorii care trăiesc în mănăstiri au datoria de a păstra dreapta credinţă şi patrimoniul tezaurului artistic cultural, specific fiecărei ţări. Vizita la Agapia ne aduce aminte de virtutea dragostei atît de necesară lumii de astăzi, care cunoaşte un mare progres tehnic. În continuare, oaspeţii au admirat scene din pictura lui N. Grigorescu şi colecţia de obiecte bisericeşti, recent îmbogăţită.

Trecînd pe la Mănăstirea Varatec, unde au vizitat biserica şi colecţia de obiecte bisericeşti, oaspeţii s-au îndreptat spre Roman unde Centrul Eparhial a oferit o masă în cinstea lor. În cuvîntul rostit cu acest prilej, P. S. Episcop Partenie al Romanului şi-a arătat bucuria de a avea oaspeţi de seamă la sediul Episcopiei. În încheiere, P. S. Sa a toastat în sănătatea lor. I. P. S. Mitropolit Hrisostom şi-a arătat admiraţia faţă de tot ce a văzut în România: viaţa bisericească, biserici, mănăstiri, înfăptuirile poporului român. Despre toate acestea va vorbi credincioşilor săi la întoarcerea în eparhie. Amintind de un proverb rusesc: «sfîrşitul înseamnă cunună», I. P. S. Alexei de Talin a arătat că la încheierea acestei vizite impresiile plăcute prilejuite de tot ce a văzut în Moldova alcătuiesc o cunună a călătoriei pe care o vor avea mereu în amintire. Alăturîndu-se celor exprimate de antevorbitori, I. P. S. Mitropolit Varnavas de Kitros a stăruit asupra necesităţii de a se dezvolta legăturile între Bisericile Ortodoxe, prin schimb de vizite, pentru o mai bună cunoaştere reciprocă şi pentru o colaborare mai strînsă pe plan ortodox, ecumenic şi al păcii mondiale. P. C. Arhim. Alexei Abdel Karim, declarîndu-se de acord cu toate cele spuse de antevorbitori, a făcut urări de bine gazdelor. Ca şi la celelalte mănăstiri vizitate, oaspeţii au exprimat calde mulţumiri Prea Fericitului Patriarh Iustinian şi Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru înlesnirea făcută de a vizita o parte din frumoasele locuri şi monumente ale Moldovei. Tuturor le-a mulţumit Prea Sfinţitul Antim, vicar patriarhal, pentru frumoasele aprecieri pe care înalţii oaspeţi le-au făcut la adresa

poporului român, a Bisericii Ortodoxe Române, a conducătorilor, clerului şi credincioşilor ei.

În continuare s-a vizitat biserica episcopală unde a dat explicaţii P. C. Pr. E. Bărbieru, inspector eparhial. În încheiere, I. P. S. Mitropolit Hrisostom a spus că în faţa Sf. Altar s-a rugat pentru Biserica Română, conducătorii şi evlaviosul ei popor, evocînd figura lui Ştefan cel Mare ca apărător al credinţei ortodoxe şi mare voievod al Moldovei.

Către seară oaspeţii au fost conduşi cu maşinile la Bacău, de unde au plecat cu trenul spre Bucureşti.

Festivităţile ce au avut loc la Curtea de Argeş şi vizitele delegaţilor străini în Moldova şi alte regiuni ale ţării au constituit un moment important în viaţa poporului român şi a Bisericii noastre. Ele au prilejuit momente de rugăciune intensă, discuţii frăţeşti, o cunoaştere mai aprofundată a vieţii noastre bisericeşti, a înfăptuirilor de azi ale poporului român. A fost un nou prilej de manifestare a unităţii ortodoxiei, a spiritului ecumenic de dragoste şi frăţietate, un impresionant omagiu adus înaintaşilor noştri şi geniului creator al poporului român.

I. C.

REPREZENTANŢI AI BISERICII EPISCOPALIENE DIN AMERICA OASPEŢI AI ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR

În zilele de 4—8 august, Biserica Ortodoxă Română a avut ca oaspeţi pe Dl. Paul Anderson şi Dl. Dr. Peter Day, ambii membri ai Bisericii Episcopaliene din America, recomandaţi de episcopul John E. Heines, preşedintele acestei Biserici.

Paul Anderson şi Peter Day desfăşoară o însemnată activitate ecumenică mai ales în privinţa apropierii dintre ortodocşi şi anglicani. Ca şi în alţi ani, ei au fost invitaţi, ca oaspeţi, să participe la sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic, în insula Creta, pentru 15—25 august. În drum spre insula Creta, ei au vizitat Praga, Belgrad, Bucureşti, Sofia şi Atena.

Oaspeţii au sosit la Bucureşti, venind de la Belgrad, vineri 4 august. La aeroport ei au fost întîmpinaţi, în numele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, de P. C. Pr. D. Fecioru, consilier patriarhal, şi în numele Înalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor.

Vineri după amiază, oaspeţii, însoţiţi de P. C. Pr. D. Fecioru, consilier patriarhal, au vizitat cîteva biserici din Bucureşti precum şi unele obiective importante ale capitalei. Sîmbătă 5 august, după ce au vizitat instituţiile centrale ale Patriarhiei Române, ei au fost primiţi în audienţă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian. În continuare au avut o convorbire cu profesorii Institutului Teologic Universitar din Bucureşti asupra relaţiilor dintre Biserica Ortodoxă şi cea Anglicană.

Sîmbătă seara D-nii Paul Anderson şi Peter Day, însoţiţi de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, au plecat cu trenul la Suceava. După ce au vizitat monumentele mai de seamă ale Sucevei şi cele din oraşul Rădăuţi, duminică 6 august, oaspeţii au ajuns la Mănăstirea Sucevita, care-şi sărbătorea hramul — Schimbarea la Faţă a Domnului Hristos.

Ca şi în alţi ani, numeroşi credincioşi din satele vecine, îmbrăcaţi în frumoase porturi naţionale, au venit să participe la hramul mănăstirii. Sf. Liturghie a fost săvîrşită de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, pe un podium, amenajat în partea de sud a bisericii. Monumentala biserică, ctitoria Movileştilor, împodobită cu frumoasa pictură interioară şi exterioară, mulţimea credincioşilor şi peisajul natural din împrejurimi, toate acestea alcătuiau un tablou minunat.

În cuvinte calde şi pline de înţelepciune, I. P. S. Mitropolit Iustin a tîlcuit înţelesul sărbătorii Schimbarea la Faţă a Domnului Hristos, arătînd importanţa ei pentru învăţătura creştină şi pentru viaţa de fiecare zi a credincioşilor.

În încheiere, I. P. S. Mitropolit Iustin a recomandat credincioşilor

pe cei doi oaspeţi, — care au asistat tot timpul la Sf. Liturghie —, şi s-a îmbrăţişat cu ei frăţeşte.

În continuare, Paul Andersen şi P. Day au vizitat Mănăstirea Moldoviţa, ctitoria lui Petru Rareş, care se impune în special prin pictura ei exterioară şi lucrările de restaurare efectuate în ultimii ani. În aceeaşi zi, ei au vizitat Mănăstirea Agapia, împodobită cu pictură de marele N. Grigorescu, şi avînd o bogată colecţie de obiecte bisericeşti cu importanţă istorică şi artistică. Seara, P. Anderson şi P. Day au ajuns la Iaşi unde au fost oaspeţii I. P. S. Mitropolit Iustin.

Luni 7 august, P. Anderson şi P. Day, însoţiţi de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, au vizitat mai multe biserici şi obiective culturale ale oraşului Iaşi : bisericile Trei Ierarhi, Sf. Nicolae-Domnesc, Golia, Sf. Parascheva, Frumoasa, Galata, Mănăstirea Cetăţuia, Palatul Culturii, Teatrul Naţional, Universitatea, cartierul Copou, Cartierul industrial etc.

În cursul zilei de Duminică şi luni, P. Anderson şi P. Day au discutat împreună cu I. P. S. Mitropolit Iustin diferite probleme actuale în viaţa Bisericilor creştine, în special cele de ordin ecumenic, relaţiile anglicano-ortodoxe, şi necesitatea stabilirii şi consolidării unui climat de pace şi colaborare între oameni şi popoare, pentru care trebuie să lucreze şi Bisericile creştine.

Vizitînd capitala ţării şi apoi diferite, sate, oraşe, mănăstiri din Moldova, oaspeţii au putut să-şi facă o idee destul de clară despre viaţa nouă ce se desfăşoară în ţara noastră. Ei au remarcat în mai multe rînduri volumul mare de construcţii ce se ridică la tot pasul în oraşe şi sate, precum şi lucrările de reparaţii şi restaurare ce se fac de către Stat prin Direcţia Monumentelor Istorice la mănăstiri şi biserici, monumente de arhitectură. De asemenea în vizitele pe la biserici, ei şi-au putut da seama că viaţa religioasă în mănăstiri şi parohii se desfăşoară în toată libertatea, potrivit tradiţiei şi rînduielilor bisericeşti.

Luni seara, 7 august, oaspeţii s-au întors cu trenul la Bucureşti. Marţi 8 august ei au plecat la Sofia.

Vizita celor doi reprezentanţi ai Bisericii Episcopaliene în ţara noastră este o nouă contribuţie în dezvoltarea relaţiilor interbisericeşti, în spiritul ecumenismului contemporan, al frăţietăţii şi păcii în lume.

I. C.

SAVANTUL ROMÂN HENRY COANDĂ ÎN VIZITĂ PRIN MOLDOVA

Distinsul savant român Henry Coandă, stabilit de peste 5 decenii în Franţa, a vizitat ţara noastră la începutul lunii iulie a. c.; în zilele de 12—13 iulie, D-sa a fost oaspetele Iaşului.

Născut la Bucureşti, Henry Coandă a făcut studii în ţară şi străinătate, specializîndu-se în aeronautică. Printre realizările sale, care i-au creat o faimă mondială, se înscriu în special : construirea primului avion aeroactiv din lume, în 1910, şi a primului avion bimotor, materialul denumit «beton-bois», conceput în 1918, foarte potrivit pentru ornamentări (folosit de arh. I. A. Berindei pentru decorarea Palatului Culturii din Iaşi, în 1925), «efectul Coandă» cu importante aplicaţii practice, descoperit în 1935 etc. Henry Coandă s-a afirmat astfel ca una din cele mai proeminente figuri ale creaţiei ştiinţifice româneşti şi mondiale.

Sosind la Iaşi, unde cu ani în urmă a urmat cursurile liceului militar, savantul H. Coandă, împreună cu soţia, a vizitat, în zilele de 12—13 iulie, mai multe obiective industriale, sociale şi culturale. La biserica Trei Ierarhi din Iaşi oaspetele a fost întîmpinat de P. C. Arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor, care a făcut o scurtă prezentare a bisericii lui Vasile Lupu, renumită prin decoraţia exterioară şi a Sălii gotice în care sînt orînduite mai multe obiecte din secolul al XVII-lea.

Joi 13 iulie a. c., Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a oferit un dejun în cinstea distinsului oaspete şi a soţiei sale. La dejun au participat reprezentanţi de seamă ai organelor de stat din Iaşi şi conducători ai instituţiilor culturale ieşene. A fost un prilej potrivit pentru

savantul român de a-şi mărturisi momente şi diferite etape din munca sa ştiinţifică precum şi impresiile de neuitat pe care le-a cules din scurta sa vizită în România.

După masă, H. Coandă a vizitat Mănăstirea Agapia, unde a admirat din nou măiestria şi frumuseţea picturii lui N. Grigorescu de la biserica Sf. Arhangheli Mihail şi Gavriil, colecţia de obiecte bisericeşti şi de artă, multe din ele executate de vieţuitoarele mănăstirii. La Agapia, savantul român a retrăit clipele din copilărie cînd, împreună cu familia, cerceta acest locaş de evlavie şi artă bisericească.

După acest popas în Moldova (la Bacău şi Iaşi), el s-a întors la Bucureşti, de unde a plect în Franţa, la 19 iulie crt.

Împărtăşindu-şi impresiile despre vizita în ţara al cărei cetăţean a rămas, deşi de peste 5 decenii s-a stabilit în Franţa, savantul H. Coandă a remarcat progresul uriaş care se constată în patrie şi a apreciat ştiinţa românească, al cărei prestigiu creşte mereu pe plan mondial. «Eu, a spus, printre altele H. Coandă, care lucrez la Sarclé cu oameni de ştiinţă francezi ce se consideră ca foarte înaintaţi în domeniul nuclear, trebuie să spun că noi românii sîntem la acelaşi nivel. Sînt convins că ştiinţa românească va străluci întotdeauna, că România poate străluci în competiţia universală a inteligenţei».

Ultimele cuvinte, înainte de plecare, le-a adresat cetăţenilor României socialiste, spunînd: «Să fie adevăraţi şi buni cetăţeni ai României, să-şi slujească ţara cu abnegaţie. Eu sînt mîndru că sînt cetăţean al României».

I. C.

LA CENTRUL MITROPOLITAN

În ziua de 4 august 1967, întrunindu-se la reşedinţa mitropolitană din Iaşi, Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei şi Prea Sfinţitul Partenie, Episcopul Romanului şi Huşilor, au luat diferite hotărîri în legătură cu viaţa bisericească din Mitropolia Moldovei şi Sucevei: efectuarea unor lucrări gospodăreşti la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamţ, examenele de corijenţă şi de admitere la seminar, quantumul burselor acordate elevilor merituoşi de către centrele eparhiale Roman şi Iaşi, planul editorial pe anul 1968 etc.

Potrivit art. 82 din Statutul de organizare al Bisericii Ortodoxe Române, s-a conferit rangul de protosinghel următorilor ieromonahi din Arhiepiscopia Iaşilor: P. C. Epifanie Norocel, directorul Seminarului Teologic din Mănăstirea Neamţ, şi P. C. Veniamin Cojocăriţei, slujitor la Catedrala mitropolitană din Iaşi.

Cu acest prilej s-au desfăşurat şi lucrările examenului de capacitate preoţească la care s-au prezentat următori candidaţi: Astanei Ilie, Astanei Vasile, Bogdaproste Gheorghe, Iacob Constantin, Palade Vasile, Ungureanu Vasile, Sandu Ioan, Cîrstean Gabriel, Fedoreanu Nicolae, Ifrim Petru, Dăscălescu Vasile, Codău Dumitru, Grigoraş Constantin, Alinei Constantin, Ferchiu Ioan, Căpriţă Mihai, Radu Vasile, Şorea Constantin şi Scînteie Remus.

Examenul de capacitate s-a desfăşurat potrivit art. 5 din Regulamentul pentru numirea şi transferarea clerului.

HRAMUL MĂNĂSTIRII SUCEVIŢA-RĂDĂUŢI

La 6 august — Schimbarea la Faţă a Mîntuitorului —, credincioşii din nordul Moldovei sărbătoresc hramul Mănăstirii Sucevita, ctitoria Movileştilor.

În această zi, ei se îndreaptă cu evlavie şi dragoste către biserica mănăstirii Sucevita unde aduc mulţumiri lui Dumnezeu pentru viaţa fericită şi paşnică pe care ne-a hărăzit-o şi aprind lumînări la mormintele fericiţilor ctitori care au înălţat această minunată operă de artă acum aproape patru veacuri.

Ca şi în anii precedenţi, hramul mănăstirii a fost cinstit cu participarea Înalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei.

Încă din primele ceasuri ale dimineţii, deşi cerul era înnourat, credincioşi din parohia Sucevița şi din împrejurimi, îmbrăcaţi în frumoasele lor straie înflorate, s-au adunat în incinta mănăstirii pentru a asculta Sfînta şi dumnezeiasca slujbă şi cuvîntul părintesc al arhipăstorului lor. Începînd de la orele 10 a. m., Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit sfînta Liturghie, afară, sub cerul liber, pe un podium frumos împodobit cu covoare, flori şi ramuri de brad, la care a dat răspunsurile o formaţie corală alcătuită din călugăriţe, cîntăreţi bisericeşti şi credincioşi.

La sfîrşitul sfintei Liturghii, întîistătătorul Bisericii moldovene a rostit în faţa ascultătorilor un cuvînt de învăţătură.

Înalt Prea Sfinţitul a plecat de la faptul minunat al arătării Mîntuitorului sub forma slavei sale dumnezeieşti, în muntele Taborului, înainte de învierea Sa din morţi, în faţa lui Moisi şi Ilie, ca să arate că El este stăpîn al vieţii şi să întărească în credinţă pe sfinţii Săi ucenici şi apostoli, înainte de înfricoşatele Sale patimi.

Dacă gîndim la sărbătoarea de astăzi, a continuat Înalt Prea Sfinţitul, vom vedea că ea are o însemnătate deosebită: ea este temelia nădejdilor noastre. Mîntuitorul S-a schimbat la Faţă luînd chipul slavei dumnezeieşti pentru ca şi noi credincioşii să dorim aceasta. Legea firii ne arată că omenirea se schimbă mereu. În continuare, arătînd că poporul nostru trăieşte astăzi această transformare, Înalt Prea Sfinţitul a dat credincioşilor călduroase îndrumări, îndemnîndu-i să devină buni, curaţi la suflet, iubitori de dreptate, căutînd mereu să ajungă «la măsura vîrstei şi la statura bărbatului desăvîrşit», după cum zice slăvitul Pavel, apostolul neamurilor. Să ne întruchipăm în semenii noştri, a spus Înalt Prea Sfinţia Sa, să trăim unul pentru altul, unul în locul altuia. Să ne rugăm lui Dumnezeu pentru pace, să nu încetăm a propovădui pacea. Gîndurile curate să vă împodobească sufletele. Învăţătura dreptei credinţe păstraţi-o fără ştirbire, rămînînd fii ai Bisericii ca şi strămoşii voştri. Arătaţi-vă cît mai buni fii ai patriei noastre; adăugaţi ceva la propăşirea ei. Fiecare din voi să-şi aducă contribuţia sa oricît ar părea de neînsemnată.

Împărtăşind tuturor arhiereşti binecuvîntări, urări de sănătate şi fericire, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin şi-a încheiat cuvîntul său.

Pentru călugăriţele din mănăstirea Sucevița, pentru mulţimea credincioşilor care au fost de faţă la această sfîntă şi dumnezeiască slujbă, ziua de 6 august 1967 — cînd au prăznuit hramul mănăstirii — va rămîne una din cele mai frumoase aduceri aminte.

Diac. T. M.

EXAMEN SPECIAL PENTRU TITLU DE APĂRĂTORI BISERICEŞTI

La Centrul mitropolitan Iaşi, a avut loc în ziua de 10 august 1967, examenul de apărători bisericeşti, potrivit art. 191 din Regulamentul de procedură al instanţelor disciplinare şi de judecată ale Bisericii Ortodoxe Române.

I. P. S. Mitropolit Iustin prin decizia nr. 9/1967, a instituit Comisia de examinare alcătuită din Dl. prof. univ. Iorgu Ivan — preşedinte, P. C. Pr. Teodor Irimia, Consilier administrativ şi P. C. Pr. Costache Sinescu, preşedintele consistoriului eparhial, iar ca secretar pe Dl. I. Zamfirescu, secretar eparhial.

În urma examinării candidaţilor înscrişi au fost admişi următorii cucernici preoţi care au obţinut calificativele «excepţional» şi «foarte bine»: T. Vrănescu, C. Munteanu, I. Nicoară, Gh. Bistriceanu, Mihai Mănucă, Nicolae Bojescu, Ioan Cîrciuleanu, Ioan Dăscălescu, Dragoş Botezatu, Ilie Cojocaru, Teodor Cişimileanu, Trifon Chibici, Simion Duca, Ioan Ignătescu, Mihai Nicolau, Eugen Petrescu, Eugen Sireteanu, Const. Sîngeap şi Vasile Timoceanu.

Prin decizia mitropolitană cei admişi vor fi confirmaţi ca apărători bisericeşti la Consistoriul eparhial şi la Consistoriile disciplinare protopopeşti.

I. Z.

†

PREOTUL CONSTANTIN VUIESCU

In seara zilei de 20 iunie 1967, s-a stins din viaţă, în etate de 78 de ani, preotul Constantin Vuiescu. El era una dintre figurile alese ale clerului ieşean şi al Arhiepiscopiei laşilor.

Preotul Constantin Vuiescu s-a născut la 9 octombrie 1889 în satul Canicea, comuna Isverna, raionul Mehedinţi, regiunea Craiova. Tatăl său a fost învăţător. Atras încă din copilărie de slujba preoţiei, el a urmat cursurile Seminarului Central şi Facultăţii de Teologie din Bucureşti, distingîndu-se în chip deosebit la învăţătură şi bună purtare.

A fost hirotonit preot la 28 august 1918 pe seama parohiei Drîslea, raionul Botoşani, unde a desfăşurat timp de trei ani o rodnică şi pilduitoare activitate pastorală şi gospodărească. In anul 1921 a fost transferat la parohia Sf. Vasile Nicolina, apoi la parohia Sf. Andrei. La Iaşi, preotul Constantin Vuiescu a funcţionat cîtva timp ca secretar şi spiritual la Seminarul «Veniamin Costachi». Fericitul întru pomenire, Mitropolitul Pimen al Moldovei şi Sucevei l-a chemat la Centrul Mitropolitan din Iaşi, unde a îndeplinit rînd pe rînd, misiunile de asesor, inspector eparhial şi, în cele din urmă, de consilier administrativ-bisericesc al Arhiepiscopiei, post în care a funcţionat timp de 23 ani, distingîndu-se prin muncă stăruitoare pînă la trecerea sa la pensie.

Preotul Constantin Vuiescu a fost bun slujitor al Sf. Altar, bun duhovnic şi părinte, blînd şi modest. El era respectat şi iubit de toţi.

In toată activitatea sa el a sfătuit şi îndrumat pe fraţii săi întru preoţie, împărtăşind tuturor din prisosul inimii sale înţelepciune, bunătate şi dragoste frăţească.

Ca om şi ca preot, Constantin Vuiescu a înţeles misiunea sa ca pe o permanentă slujire a semenilor săi, a acelor fraţi mai mici ai Domnului, ca o muncă necontenită pentru dreptate, pentru libertate, pentru demnitate umană.

Munca cinstită, dragostea faţă de înalta chemare a Bisericii noastre, răbdarea şi iubirea faţă de aproapele au călăuzit neîncetat paşii preotului Constantin Vuiescu.

Apreciat de toată preoţimea pentru ţinuta sa de corectitudine şi pentru frumoasele sale calităţi, preoţimea ieşeană şi moldovenească îi va păstra neştearsă amintirea.

Slujba înmormîntării a fost săvîrşită în biserica Sf. Andrei la 25 iunie a. c. de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Pr. Teodor Irimia, consilier administrativ, delegat al Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin.

La sfîrşitul prohodului, a rostit un cuvînt P. C. Pr. Teodor Irimia, evocînd figura distinsă şi activitatea multilaterală a preotul C. Vuiescu, aducînd, totodată, un omagiu familiei din partea Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin şi a Centrului Eparhial.

Purtat pe braţele preoţilor colegi şi prietenilor, care atît de mult l-au iubit, în sunetele duioase ale clopotelor, însoţit de credincioşii care vărsau lacrimi pentru bunul şi vrednicul lor păstor, corpul neînsufleţit al preotului Constantin Vuiescu a fost condus la locul de veşnică odihnă din cimitirul Eternitatea.

Inainte de înhumare, au mai rostit cuvîntări de cinstire: P. C. Pr. Protopop Constantin Andoni din partea preoţilor ieşeni şi epitropul parohiei Sf. Andrei, Ştefan Vacariu, din partea credincioşilor pe care i-a păstorit regretatul preot C. Vuiescu.

Dumnezeu să-l ierte şi să-l aşeze în ceata drepţilor.

Pr. TEODOR IRIMIA

†

PREOTUL VASILE TITU

In ziua de 5 august 1967, s-a săvîrşit din viaţă, în vîrstă de 62 de ani, preotul Vasile Titu de la parohia Petru Rareş, comuna Baia, raionul Fălticeni.

Răposatul preot s-a născut în anul 1905, în satul Petia, Fălticeni. Tatăl său a fost învăţător.

După ce a absolvit cursurile seminarului, s-a înscris la Facultatea de Teologie care l-a proclamat licenţiat în anul 1929.

Cîtva timp el a funţionat ca profesor, apoi, în anul 1931, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Petru Rareş-Baia, pe care a deservit-o pînă la moarte.

Slujitor bine pregătit, destoinic şi conştiincios, preotul V. Titu a desfăşurat o activitate pastorală care este pilduitoare pentru fraţii preoţi. El este profund regretat de enoriaşii şi de colegii săi.

Regretatul preot a fost înmormîntat în cimitirul din curtea bisericii parohiei Ştefan cel Mare-Baia, în ziua de 8 august a. c. Slujba înmormîntării a fost săvîrşită de un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Pr. Protopop Gh. Baltag. Meritele răposatului au fost arătate de următorii vorbitori: P. C. Protopop Gh. Baltag, P. C. Leonida Gavrilescu-Fălticeni, P. C. Ioan Alexandrescu-Bogdăneşti, P. C. Radu Dăscălescu-Baia, învăţătorul pensionar Ştefănescu şi epitropul parohiei Petru Rareş.

Preotul Vasile Titu lasă în urmă profunde păreri de rău.

Dumnezeu să-l odihnească în pace cu cei aleşi.

Pr. ILIE ANISESCU

†

PREOTUL NICHITA FUIOREA .

La 26 iunie 1967, s-a stins din viaţă preotul Nichita Fuiorea, din parohia Tîrpeşti, raionul Tg. Neamţ, în vîrstă de 74 de ani.

Născut în satul Prislava-Tulcea din părinţi ţărani, el s-a ataşat de Moldova unde a urmat cursurile seminarului teologic «Veniamin Costachi» din Iaşi.

Învăţător, şi apoi preot în parohia Tîrpeşti, preotul Nichita Fuiorea a fost model de luminător şi de păstor sufletesc al credincioşilor.

Talentat cîntăreţ şi predicator, el a fost apreciat în mod deosebit de confraţii preoţi, de credincioşii pe care i-a păstorit şi de toţi cei ce l-au cunoscut.

Preotul Nichita Fuiorea a slujit poporul din care s-a născut, pînă la moarte. Deplîns de confraţi, jelit adînc de enoriaşi, în ziua de 1 iulie 1967 a fost petrecut la locul de veşnică odihnă.

Slujba înmormîntării a fost oficiată de un sobor de preoţi, în frunte cu P. C. Protopop I. Moraru.

Au cuvîntat: P. C. Protopop I. Moraru, P. C. Preot Ilie Anisescu-Fălticeni şi P. C. Preot Vasile Popa-Răucesti.

Cîntăreţul Nicolae Popa, în versuri duioase, a descris jalea despărţirii păstorului de turma sa.

Pr. ILIE ANISESCU

†

PREOTUL GHEORGHE MIRONESCU

In ziua de 9 martie a. c., s-a stins din viaţă preotul Gheorghe Mironescu de la parohia Conceşti, raionul Dorohoi.

Fiu de învăţător din comuna Văculeşti, el şi-a petrecut copilăria în acest sat unde a căpătat primele cunoştinţe de carte; a trecut apoi la gimnaziul din Botoşani, iar de la această şcoală, în anul 1923, la seminarul din Dorohoi, pe care-l absolveşte în anul 1927. Mai tîrziu a urmat cursurile Facultăţii de Teologie care l-a proclamat licenţiat.

A fost hirotonit preot în anul 1929 pe seama parohiei Conceşti pe care a păstorit-o pînă şi-a dat obştescul sfîrşit.

Fire aleasă, cu sensibilitate deosebită, părinte şi soţ exemplar, preotul Mironescu a ştiut să facă din misiunea preoţească slujire şi bună comportare, iar din familie exemplu de înţelegere şi de model pentru întregul sat.

Slujba înmormîntării a avut loc în ziua de 12 martie, în satul Conceşti, fiind săvîrşită de un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Roşca Anania.

După oficierea prohodului, au luat cuvîntul P. C. Protopop Roşca Anania, P. C. Pr. Tartacan Neculai de la parohia Darabani, şi P. C. Diacon Lungu Gheorghe din Botoşani, originar din parohia Conceşti.

Din cuvîntările ţinute s-a desprins limpede că preotul Gheorghe Mironescu, prin purtarea sa, a ştiut să se facă iubit de credincioşi, că a îmbrăţişat misiunea preoţească din convingere şi că a lăsat în urmă fapte care nu vor dispare din amintirea credincioşilor.

Pe o vreme cernită, care lua şi ea parte la durerea parohiei Conceşti, corpul neînsufleţit al neuitatului preot Mironescu Gheorghe a fost coborît în mormîntul săpat lîngă altarul bisericii pe care a slujit-o 37 de ani.

Prot. A. ROŞCA

B. EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR

SLUJBE ARHIEREȘTI ÎN PAROHIA SILIȘTEA, RAIONUL ROMAN

I. – 9 octombrie 1966

Prea Sfințitul Episcop Partenie, răspunzînd cu dragoste părintească invitațiilor adresate de preoții și credincioșii din eparhie, a poposit de multe ori în diferite parohii săvîrșind slujbe arhierești, sfințind locașuri de rugăciune. Slujbele arhierești prin măreția lor, cum și cuvîntările de îndrumare rostite de arhipăstorul eparhiei noastre, au rămas neuitate în sufletele celor ce au fost de față.

Adevărate popasuri duhovnicești de bucurie și înălțare duhovnicească au fost pentru credincioșii din parohia Silištea, raionul Roman, zilele de 9 octombrie 1966 și 19 iunie 1967. Credincioșii ortodocși din această parohie au reușit, cu ajutorul lui Dumnezeu și cu vrednicia și contribuția lor, să restaureze biserica parohială. Acest sfînt locaș, restaurat, a fost dat destinației sale sfinte în ziua de 9 octombrie 1966.

Slujba de redeschidere a bisericii și Sf. Liturghie s-au săvîrșit de P. S. Episcop Partenie înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Credincioșii în portul lor de sărbătoare, în frunte cu vrednicul lor păstor, P. C. Preot V. Dimitriu, așteptau în fața bisericii sosirea Prea Sfințitului Episcop.

Serviciul divin s-a început cu îndătinata înconjurare a bisericii, după care, în interior, lucrările de reînnoire au fost binecuvîntate prin stropire cu apă sfințită și prin ungere cu Sfîntul Mir.

In cadrul Sfintei Liturghii, a fost hirotonit întru diacon candidatul Stamate Dima, pe seama parohiei Jigoreni, raionul Negrești; rînduiala hirotoniei a produs o impresie deosebită asupra credincioșilor.

Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de corul catedralei episcopale, condus de P. C. Diacon Dumitru Teofănescu.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, P. C. paroh V. Dimitriu, referindu-se la vizita prin care Prea Sfințitul Episcop Partenie a cinstit parohia Silištea, ca și la slujba impresionantă săvîrșită, a scos în evidență bucuria credincioșilor pe care-i păstorește. Intîmpinînd pe chiriarh cu următorul citat din cartea «Păstorul lui Herma»: «Biserica este poporul adunat în jurul preotului și turma strînsă în jurul păstorului», P. C. Paroh a arătat amintind din învățătura Sf. Ciprian că Episcopul este în Biserică și Biserica în Episcop; dacă un credincios nu este cu Episcopul, nu este cu Biserica». Biserica este pentru credincios o carte deschisă care așteaptă să fie cercetată și citită. Picturile care înfățișează pe Mîntuitorul cu toată activitatea Sa și pe Sfinți cu viața lor, sînt filele acestei cărți care așteaptă să fie citite și înțelese. «Biserica este casa Domnului și poarta cerului». Prin ea, credincioșii pot deschide porțile cerului, pentru ca sufletele lor să dobîndească mîntuirea veșnică.

In continuare, părintele paroh a arătat că enoriașii parohiei Silištea au înțeles cum se cuvine cuvintele Sfîntului Ciprian și mereu au fost adunați în jurul preoților ce i-au păstorit. Urmași ai vitejilor lui Ștefan cel Mare care au luptat pe Valea Orbicului, ei au fost și sînt mereu legați cu trupul și cu sufletul de Sfînta Biserică.

Oameni muncitori pe ogoare, pe şantiere şi în Fabrica de la Buhuşi, ei au ştiut să dea fiecăruia ce-i al său. Cuminţi, supuşi ordinei de Stat, totodată buni creştini şi ascultători ai rînduielilor bisericeşti.

Dovada grăitoare a acestor însuşiri este frumoasa biserică redeschisă acum. Urmaşii din trecut ai răzeşilor de la pîrâul Orbicului au înălţat acest locaş de închinăciune, iar în vremea noastră, urmaşii lor de acum s-au hotărît, la îndemnul păstorului lor, să redea măreţia cuvenită acestui monument.

In încheiere, părintele paroh a mulţumit P. S. Episcop Partenie pentru bunăvoinţa ce a avut-o de a veni în mijlocul credincioşilor din Siliştea; totodată, a mulţumit organelor locale de Stat pentru tot sprijinul acordat cu prilejul lucrărilor.

După «Darea de seamă» a părintelui paroh, P. S. Episcop a rostit o înălţătoare cuvîntare despre «Folosul şi misiunea bisericii în mijlocul credincioşilor».

Predica a fost ascultată cu evlavie şi cu luare aminte de întreaga asistenţă.

Prea Sfinţia Sa a spus, între altele: «Biserica este aşezămîntul sfînt întemeiat de Domnul nostru Iisus Hristos, pentru mîntuirea credincioşilor. Biserica Ortodoxă, păstrează învăţătura sinoadelor ecumenice şi învăţătura tuturor Apostolilor. Ea duce mai departe, pînă la sfîrşitul veacurilor, propovăduirea cuvîntului dumnezeiesc, împărtăşeşte credincioşilor harul sfinţitor prin Sfintele Taine şi îndrumează credincioşii pe calea vieţii adevărate.

Tot biserică se numeşte şi locaşul de rugăciune sfinţit şi închinat lui Dumnezeu pentru că acolo se adună obştea credincioşilor spre a asculta cuvîntul dumnezeiesc, spre a lua parte la aducerea sfintei jertfe şi a aduce împreună închinare lui Dumnezeu».

In continuare, Prea Sfinţitul Episcop a arătat ce înseamnă pentru noi Biserica strămoşească şi care a fost atitudinea înaintaşilor noştri faţă de ea.

A arătat apoi că viaţa noastră nu e numai a noastră ci şi a ţării şi a neamului din care facem parte. Trebuie să fim fiecare din noi oameni vrednici, dornici de muncă şi de propăşire, chibzuiţi în toate şi înţelegători ai vremii pe care o trăim; dacă vom face aşa, ţara întreagă va fi preţuită şi respectată în afară şi puternică înăuntru.

Să aducem prinos de recunoştinţă scumpei noastre patrii, Republica Socialistă România, mai marilor noştri pentru că ei veghează şi muncesc necontenit pentru binele nostru al tuturor.

In încheiere, P. S. Sa îşi exprimă bucuria că a fost întîmpinat cu atîta căldură de fiii săi duhovniceşti, în frunte cu vrednicul preot care păstoreşte această parohie de peste 30 de ani. A îndemnat apoi pe toţi cei prezenţi să-şi trimită copiii la şcoli, să fie cetăţeni vrednici ai patriei noastre şi apărători ai păcii. In sfîrşit, P. S. Episcop a făgăduit că va veni şi în viitor la «hramul bisericii» pentru a săvîrşi o Sf. Liturghie.

In cuvinte frumoase, întîistătătorul Eparhiei Romanului şi Huşilor s-a referit la frumoasa pictură a întregii biserici executată de pictorul N. Tonița şi restaurată de către pictorul Prof. Creţulescu Honoriu, fiu al satului şi ucenic al marelui Tonița, care şi-a pus tot sufletul şi măiestria sa de artist spre a readuce această biserică la măreţia şi frumuseţea ei de acum cîteva decenii.

La casa părintelui paroh a urmat o agapă la care au luat parte Prea Sfinţitul Episcop, preoţii slujitori, membrii consiliului parohial şi alţi credincioşi din parohie.

II. – Sărbătorirea hramului şi slujba arhierească de la 19 iunie 1967

Implinindu-şi făgăduinţa făcută anul trecut credincioşilor şi vrednicului paroh, P. C. iconom stavrofor V. Dimitriu, cu ocazia sfinţirii bisericii, în ziua de 19 iunie 1967, P. S. Episcop Partenie a săvîrşit Sf. Liturghie la biserica parohială cu hramul «Sfînta Treime» din această parohie.

Incă de dimineaţă, atît în biserică cît şi în jurul ei s-au adunat credincioşii pentru a întîmpina pe înaltul chiriarh.

La orele 9,30, pe un timp frumos, clopotele bisericii anunţă sosirea ierarhului; în faţa unui covor de flori aşternut în calea sa, P. C. Protopop D. Aanei şi preoţii slujitori au urat bun venit Prea Sfinţitului Episcop în timp ce corul Catedralei episcopale intona imnul arhieresc.

Sfînta Liturghie s-a săvîrşit în curtea bisericii. La sfîrşit P. S. Episcop a hirotesit întru iconom stavrofor pe P. C. Preot D. Aanei, protopopul raionului Roman, apoi a rostit un cuvînt de învăţătură despre dogma Sfintei Treimi, precizînd că Dumnezeu este unul în fiinţă dar întreit în feţe sau persoane, fără să le despărţim şi fără să le amestecăm: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt.

In încheiere, Prea Sfinţitul Episcop a dat credincioşilor îndemnul de a fi buni credincioşi ai Bisericii şi în acelaşi timp cetăţeni devotaţi ai scumpei noastre Patrii, Republica Socialistă România.

Şi cu acest prilej, P. S. Episcop a evidenţiat meritele deosebite ale P. C. Preot iconom stavrofor V. Dimitriu care este un păstor model în acest colţ al Eparhiei.

Momentele petrecute de credincioşii din parohia Siliştea cu această ocazie vor rămîne pururea în amintirea lor.

Pr. N. TODERICI

---

†

CÎNTĂREŢUL SIMION FLORIAN

In ziua de 16 iulie 1967 a încetat din viaţă Simion Florian în vîrstă de 86 ani, cîntăreţul parohiei Lapoş din comuna Dărmăneşti, raionul Moineşti, regiunea Bacău.

Invalid din primul război mondial, el a susţinut strana bisericii timp de 70 de ani, împodobind cu glasul lui dulce şi melodios, sfintele slujbe.

Om plin de credinţă şi de respect şi gospodar de frunte, el şi-a crescut ca un adevărat părinte cei 8 copii care sînt acum fii destoinici ai patriei noastre.

La locul de veşnică odihnă a fost petrecut de credincioşii parohiei Lapoş. Au rostit cuvîntări P. P. C. C. preoţi: Mihai Puşcalău, Al. Hagiu, Ioan Inimosu, şi Costel Bodea.

Pr. M. P.

ÎNSEMNĂRI 542

Două pomelnice triptice ctitoricești din secolul al XVIII-lea *(Diac. Prof. I. Ivan)*; **Notă cu privire la data zidirii bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Succava** *(I. Zugrav)*; **Pisania de la Sf. Nicolae Domnesc din Iași; Turiști despre monumentele istorice bisericești din nordul Moldovei** (Contemporanul, 30 iunie 1967).

RECENZII 546

Jean Meyendorff, **Orthodoxie et Catholicité**, Paris 1965, 165 p. *(Prot. Dr. Vasile Coman)*; *Raymond Bloch*, **Etruscii**, Buc., Editura Științifică 1966, 200 p. *(C. Sîrbu)*; **Epopeea lui Ghilgameș**, în românește de Virginia Șerbănescu și Al. Dima, Buc. 1966, 168 p. *(C. Sîrbu)*; *Sorin Ulea*, **Datarea frescelor Bisericii mitropolitane Sf. Gheorghe din Suceava** în SCIA, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, Buc. 1966, tom. 13-2, 207 p. *(Pr. N. Stoian)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. *ARHIEPISCOPIA IAȘILOR* 556

Vizita în Moldova a unor delegații ale Patriarhiilor Ortodoxe de Constantinopol, Antiohia, Moscova și a toată Rusia și a Bisericii Ortodoxe din Grecia *(I. C.)*; **Reprezentanți ai Bisericii Episcopaliene din America oaspeți ai Arhiepiscopiei Iașilor** *(I. C.)*; **Savantul român Henry Coandă în vizită prin Moldova** *(I. C.)*; **La Centrul mitropolitan; Hramul Mănăstirii Sucevița-Rădăuți** *(Diac. T. M.)*; **Examen special pentru titlul de apărători bisericești** *(I. Z.)*; † **Pr. Constantin Vuiescu** *(Pr. T. Irimia)*; † **Pr. Vasile Titu** *(Pr. Ilie Anisescu)*; † **Pr. Nichita Fuiorea** *(Pr. Ilie Anisescu)*; † **Pr. Gh. Mironescu** *(Pr. A. Roșca)*.

B. *EPISCOPIA ROMANULUI ȘI HUȘILOR.* . . 567

Slujbe arhierești în parohia Siliștea, raionul Roman *(Pr. N. Toderici)*. ; † **Cîntărețul Simion Florian** *(Pr. M. P.)*.

42.420

P. I. 2

MITROPOLIA MOLDOVEI SI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 11 — 12 NOIEMBRIE — DECEMBRIE 1967

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI
REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

APARE CU BINECUVÎNTAREA ŞI SUB
ÎNDRUMAREA ÎNALT PREA SFINŢITULUI
Dr. IUSTIN MOISESCU
ARHIEPISCOP ŞI MITROPOLIT

CUPRINSUL

REPUBLICĂ MĂREAŢĂ VATRĂ...

Douăzeci de ani de la proclamarea Republicii *(Redacţia)* . . . **647**

*

† *IUSTIN, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei,* **Pastorală la Naşterea Domnului 1967** **652**

† *PARTENIE, Episcopul Romanului şi Huşilor,* **Pastorală la Naşterea Domnului 1967** **659**

PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Vizita în România a Sanctităţii Sale Athenagoras, Arhiepiscop de Constantinopol şi Patriarh Ecumenic *(Şt. Alexe)* . . . **665**

Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor *(I. C.)* **669**

Adunarea Generală a Conferinţei Bisericilor Europene *(Şt. Alexe)* . **674**

Popas aniversar — 450 de ani de la Reforma lui Martin Luther *(Pr. Prof. M. Şesan)* **778**

STUDII

Pr. Prof. PETRU REZUŞ: **Autenticitatea creştinismului în teologia contemporană** **681**

PREDICI

Pr. Dr. N. CIUDIN: **La Sfîntul Nicolae, podoaba ierarhilor** . . **695**

FIGURI DIN VIAŢA BISERICEASCĂ A MOLDOVEI

Pr. ORESTE GHERASIM: **Preotul Dimitrie Dan, istoric şi folclorist** . **699**

(continuare în pag. 3 a copertei)

MITROPOLIA MOLDOVEI ŞI SUCEVEI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI IAŞILOR
ŞI A EPISCOPIEI ROMANULUI ŞI HUŞILOR

ANUL XLIII, Nr. 11—12 NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1967

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: ARHIEPISCOPIA IAŞILOR
STR. ŞTEFAN CEL MARE Nr. 46 — IAŞI

Republică măreaţă patră...

Douăzeci de ani de la proclamarea Republicii

La 30 decembrie 1967, poporul nostru a înscris în istoria sa o deosebit de importantă înfăptuire: abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române.

Regimul monarhic nu s-a bucurat niciodată, în trecut, de simpatia poporului român. «Singurul suveran sau stăpîn e națiia întreagă, adică poporul», scria N. Bălcescu. Deosebit de puternic s-au manifestat sentimentele antimonarhice în timpul acțiunilor întreprinse de burghezie pentru înscăunarea dinastiei străine a Hohenzolernilor.

În discursul său, rostit în cadrul Constituantei din 1866, I. Heliade Rădulescu spunea: «Voiți să urcați pe tronul țării pe un străin căruia îi dați țara moștenire din tată în fiu? Nu vă jucați cu viața unei națiuni. Ea nu poate fi moștenită decît de ea însăși».

Este semnificativ faptul că, la numai cîțiva ani de la instaurarea monarhiei, în 1870, la Ploiești și mai tîrziu cu un an, la București, s-au auzit lozinci ca «Trăiască Republica».

Socialiştii ca şi unii simpatizanţi ai socialismului, prin diferite cuvîntări sau prin presă, arătau anacronismul monarhiei. Ei demascau în genere, complicitatea monarhiei cu clasele dominante pentru exploatarea maselor.

Cercuri progresiste tot mai largi, personalități de seamă ale culturii românești ca: I. L. Caragiale, Gh. Coșbuc, C. Mille, N. D. Cocea, T. Argezi, O. Băncilă, A. Murnu, Camil Ressu și alții, au susținut cu pasiune şi combativitate antimonarhismul din țara noastră. În articolul «Prea tîrziu, majestate», C. Mille, referindu-se la sărăcia din țară, sublinia în mod foarte sugestiv nepăsarea monarhiei față de viața țărănimii și trăgea concluzia aspră: «N-ai fost croit (majestate) din stofa acelora pe care istoria îi numește Buni, Viteji sau Mari».

De asemenea, în anul 1887, Al. Vlahuță publica poezia «Minciuna stă cu regele la masă», care cuprinde un adevărat rechizitoriu la adresa monarhiei spoliatoare: «Nu ți-ai iubit poporul, majestate».

In anul 1912, adică după patru decenii și jumătate de la instaurarea monarhiei, N. D. Cocea constata cu durere că în timpul acesta «s-a înjghebat și s-a întărit cea mai lacomă și mai nemilostivă oligarhie bugetară,... s-au ferecat lanțurile încătușării a 6 milioane de robi,... au izbucnit patru revoluții țărănești,... au fost bombardate satele şi asasinați 11.000 de țărani..., s-a înfrînt avîntul spre democrație».

Iată de ce, la 30 decembrie, poporul român sărbătorește cu nestăvilit entuziasm abolirea monarhiei, ultimul reazim al oligarhiei exploatatoare cum și proclamarea Republicii Populare Române, care la 21 august 1965 a devenit Republica Socialistă România.

Cu fiecare an ce trece, ziua de 30 decembrie apare tot mai limpede ca o piatră de granit la hotarul istoric între vechea orînduire burghezo-moşierească şi orînduirea cea nouă, democrată, socialistă statornicită în ţara noastră.

In curgerea fără încetare a timpului, două decenii nu înseamnă prea mult, dar, în istoria Patriei noastre, două decenii de orînduire nouă au însemnat un şir întreg de măreţe realizări pe care în trecut nu le putea bănui nici cea mai aprinsă imaginaţie.

Cele două decenii care au trecut de la proclamarea republicii au constituit, pentru poporul român, o perioadă plină de transformări înnoitoare, încununată de triumfui deplin al socialismului la oraşe şi sate, de însemnate prefaceri structurale pentru statornicirea şi consolidarea orînduirii noi, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă, pentru dezvoltarea conştiinţei umane şi sociale a omului nou, pentru pace şi prietenie între oameni.

În aceşti douăzeci de ani, poporul român şi-a arătat hărnicia şi patriotismul său fierbinte, schimbînd înfăţişarea ţării noastre. Fiecare fiu al poporului nostru stăruie, necontenit, în climatul cel nou, pentru dreptate, pace, belşug şi fericire.

Astăzi, pe cîmpiile mănoase ale patriei noastre, ţăranii înfrăţiţi în familii agricole, muncesc cu rîvnă sporită folosind metode şi procedee tehnice înaintate : ei smulg pămîntului roade tot mai multe şi tot mai bune. Peste tot roiesc tractoare şi maşini agricole moderne de înaltă tehnicitate, fabricate în ţara noastră ; la tot pasul, călătorul întîlneşte hidrocentrale şi termocentrale, mari combinate industriale, fabrici şi întreprinderi în care lucrează cu avînt tineresc mii şi mii de muncitori. Numai anul 1967 a adăugat pe harta scumpei noastre ţări noi şi însemnate realizări industriale, agricole şi social-culturale. Alături de turbinele Argeşului, Cetatea metalurgică de la Galaţi, Uzina metalurgică din Bucureşti sau Combinatul de celuloză-hîrtie-Dej, amintim impunătoarele lucrări de sisteme şi combinate industriale în curs de desfăşurare de la Porţile de Fier, de la Hunedoara şi Iaşi, de la Colibaşi, Oltenita, Slobozia şi din multe alte părţi.

Drumul parcurs de ţara noastră în această perioadă scurtă trezeşte admiraţia lumii întregi.

O dată cu vindecarea rănilor pricinuite de al doilea război mondial, o dată cu acţiunea tot mai susţinută de industrializare, au început, prin stăruinţa înţelepţilor noştri conducători, lucrările de sistematizare şi înfrumuseţare a satelor şi oraşelor. În locul cartierelor în care altă dată dăinuia mizeria şi ruina, se înalţă, astăzi, cartiere sau chiar oraşe noi în care frumuseţea şi utilul se împletesc în chip armonios.

Atenţia pentru sănătatea şi viaţa tot mai bună a tuturor fiilor poporului nostru sînt vădite de acţiunile profund umane de construire şi înzestrare cu tot ceea ce este necesar a numeroase spitale, policlinici, case de naşteri, sanatorii, case de odihnă etc.

De la cabanele construite pe vîrfuri de munţi şi în locuri pitoreşti, pînă la salba minunatelor construcţii de pe litorai, totul arată grija pentru sănătatea şi viaţa fericită a omului.

Pe lîngă străduniile pentru condiţii tot mai bune de viaţă, în cei douăzeci de ani, s-au depus eforturi stăruitoare şi pentru dezvol-

tarea și înflorirea culturală a poporului nostru : analfabetismul a fost lichidat ; astăzi nu mai sînt neștiutori de carte ; învățămîntul de opt ani este general și obligatoriu ; zeci de mii de tineri se îndreaptă în fiecare an spre școli medii sau profesionale, spre universități sau institute de învățămînt superior unde li se oferă condiții optime de studiu ; profesori cu aleasă pregătire, laboratoare bine dotate, material didactic bogat și variat, mobilier modern la nivelul celor mai exigente cerințe pedagogice, ajută la desfășurarea activității de instruire și educare a tineretului școlar. Literatura și, în general, activitățile culturale au luat un avînt nemaiîntîlnit. Cele mai multe din operele scriitorilor noștri clasici au fost reeditate în milioane de exemplare ; de asemenea, operele celebre din literatura universală au fost traduse în limba română și tipărite în condițiuni uimitoare ; în același timp, multe din creațiile scriitorilor noștri au fost traduse în alte limbi ; opere însemnate din dramaturgia românească, care oglindesc viața poporului român, au fost interpretate pe marile scene ale lumii, bucurîndu-se de deosebit succes.

Activitatea științifică a Academiei Republicii Socialiste România și a filialelor acestui înalt for de cultură din țara noastră este în plină dezvoltare ; în marile orașe ale țării funcționează instituții de cercetări științifice ; peste tot, în orașe și sate, în întreprinderi și instituții funcționează biblioteci pentru toți fiii poporului nostru dornici de cultură ; în studiourile românești se turnează filme de scurt metraj ca și de mari proporții ; publicarea a numeroase volume privind istoria României, editarea unor dicționare enciclopedice și a unor însemnate tratate științifice ; Istoria României, Istoria literaturii române, Istoria limbii române, Istoria artei etc. ; înființarea de muzee istorice, etnografice sau de artă plastică, cum și a unor case memoriale, sprijinirea săpăturilor arheologice care scot la lumină date importante referitoare la trecutul istoric ; savanți și oameni de cultură din țara noastră, călăuziți de înalte simțăminte umane, iau parte activă la conferințe și congrese internaționale ; formații corale românești, echipe de dansuri populare, soliști de operă și mari dirijori români au uimit spectatori de peste mări și țări. Toate activitățile științifice, culturale și artistice oglindesc grija conducerii noastre de stat față de om și față de viața sa spirituală. Prin toate aceste acțiuni, Patria noastră urcă tot mai mult pe culmi de slavă.

În cei douăzeci de ani de la proclamarea Republicii, în țara noastră a fost statornicit climatul în care libertatea, demnitatea și fericirea se cuceresc numai prin muncă perseverentă, prin avînt patriotic. Astăzi, toți fiii Patriei noastre în relațiile cu semenii lor apropiați și cu toți oamenii de pe pămînt sînt însuflețiți în munca lor de simțămîntul dreptății și al păcii. Cu celelalte state, țara noastră are relații frățești întemeiate pe principiul suveranității și independenței naționale, al egalității în drepturi, al neamestecului în treburile interne ale altor state, al avantajului reciproc. Aceste principii sînt, desigur, condiția esențială pentru instaurarea unui climat de pace în întreaga lume.

La Organizația Națiunilor Unite, țara noastră, prin reprezentanții săi, desfășoară o înțeleaptă și chibzuită activitate politică de pace și înțelegere între popoare. Dragostea de pace și hotărîrea

de a o apăra stau la baza orînduirii noi care se zidește în scumpa noastră patrie : Republica Socialistă România.

Alegerea d-lui Corneliu Mănescu, ministrul afacerilor externe al României, ca președinte al actualei sesiuni a Organizației Națiunilor Unite constituie un fapt de cinste care pune în lumină înțeleapta politică externă a țării noastre.

Poporul nostru este hotărît să-și aducă, în continuare, aportul său la realizarea securității generale, la dezvoltarea cooperării internaționale, avînd convingerea că acestea corespund atît intereselor țării noastre cît și a celorlalte țări.

În cinstea împlinirii celor două decenii de la proclamarea Republicii, toți fiii poporului nostru muncesc cu și mai mult spor pentru înflorirea și fericirea scumpei noastre patrii, pentru pace și înțelegere în toată lumea. Ideile și simțămintele patriotice cum și hotărîrea lor de a munci izvorăsc din conștiința lor de fii devotați ai țării noastre. La aniversarea Republicii noastre rămîne în plină actualitate calda urare inspirată pe care poetul a adresat-o Patriei cu atîta vreme în urmă : «La trecutu-ți mare, mare viitor !» Împlinirile muncii rodnice de azi deschid poporului român cele mai largi perspective de viitor luminos și fericit.

Alături de întregul nostru popor, întîistătătorii Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu clerul și dreptcredincioșii din țara noastră, întîmpină cu nețărmurită bucurie cea de a XX-a aniversare a Republicii noastre.

Călăuzită de Sfîntul Sinod și de Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, Biserica Ortodoxă Română se găsește astăzi pe linia ei firească de împlinire a mesajului evanghelic : slujirea omului, binele tuturor și apărarea păcii în lume.

În atmosfera de libertate și pace din țara noastră, Biserica își împlinește lucrarea ei mîntuitoare, stăruind pentru înnoirea omului, pentru realizarea binelui de obște și pentru statornicirea relațiilor dintre oameni pe baza nepieritoarelor principii de omenie, dreptate și egalitate între toți, ca fii ai lui Dumnezeu și frați între ei. Climatul nou din țara noastră a înlesnit înfăptuirea reîntregirii Bisericii strămoșești și regăsirea drumului autentic creștin.

Slujitorii Bisericii noastre și credincioșii își iubesc patria cu înflăcărare și muncesc cu hărnicie pentru întărirea și înflorirea ei, avînd simțăminte de aleasă prețuire pentru minunatele înfăptuiri ale poporului nostru.

Ca o realizare deosebit de însemnată se înscrie acțiunea de restaurare a bisericilor — monumente istorice — din patria noastră. Multă vreme, ele au fost neglijate și desconsiderate. Unele s-au prăbușit iar altele au fost desfigurate prin reparații efectuate la întîmplare.

Alături de frumoasele peisaje naturale ale Patriei noastre, alături de vechile cetăți, case și ziduri vechi, monumentele istorice bisericești, presărate din loc în loc pe harta Patriei noastre, ca o cunună de pietre prețioase, sînt un tezaur de mare valoare istorică și artistică a întregului popor român.

Lucrările de restaurare a monumentelor istorice care s-au săvîr-

șit, mai cu seamă în cel de al doilea deceniu al Republicii, sau care sînt în curs de executare, vădesc grija deosebită pe care Conducerea țării noastre o are față de aceste comori de artă bisericească.

Păstrîndu-le cu grijă deosebită și cu dragoste, noi cinstim memoria strămoșilor noștri.

Construcțiile noi de la centrul eparhial Iași — impunătoare *monumente de artă — efecuate în ultimii zece ani, sub înțeleapta și rodnica arhipăstorie a Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin, vădesc grija Înalt Prea Sfinției Sale pentru ridicarea Bisericii moldovene pe culmi de slavă.*

Potrivit învățăturilor și predaniilor bsericești care cer «ca toți să fie una», Biserica Ortodoxă Română a lărgit și întărit legăturile cu Bisericile ortodoxe surori. In anul 1961, împreună cu alte Biserici ortodoxe, Biserica Ortodoxă Română a intrat în marea familie a Consiliului Mondial al Bisericilor cu hotărîrea de a contribui la adîncirea spiritului ecumenic, de a apăra pacea și de a sprijini umana acțiune de tămăduire a suferințelor care mai persistă pe alocuri. Ea activează, de asemenea, cu deosebită rîvnă în organizațiile creștine internationale: Conferința Creștină pentru Pace și Conferința Bisericilor Europene. La cele mai multe din sesiunile și consfătuirile acestor organizații creștine, crainicul neobosit al Bisericii Ortodoxe Române a fost Înalt Prea Sfințitul Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

Biserica Ortodoxă Română, în cursul celor două decenii de viață nouă, împreună cu toate celelalte culte din țara noastră, a sprijinit efortul pentru zidirea orînduirii celei noi din patria noastră, pentru apărarea păcii în lume. La îndemnul conștiinței lor umane și creștine, slujitorii Bisericii și credincioșii creștini ortodocși se roagă lui Dumnezeu «pentru pacea a toată lumea» și pentru «unirea tuturor». Pentru ei, cum spunea Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, pacea este o lege a firii, o cerință a rațiunii sănătoase, o necesitate a vieții. Mai mult decît atît, pacea este o poruncă a lui Dumnezeu, o dogmă a învățăturii noastre de credință.

Lucrînd pentru apărarea păcii în lume, clerul și credincioșii ortodocși români, au nestrămutata convingere că slujesc pe Dumnezeu, Patria și poporul din care fac parte.

Alăturîndu-se la entuziasmul întregului popor român, clerul și credincioșii ortodocși din țara noastră aduc prinosul lor de recunoștință conducătorilor Patriei noastre scumpe, care, cu duh patriotic, călăuzesc destinele țării noastre pe caiea progresului, fericirii și păcii.

Cu sentimente de aleasă prețuire și admirație pentru mărețele înfăptuiri ale poporului nostru din cei douăzeci de ani de viață liberă, slujitorii sfintelor altare și credincioșii își îndreaptă cugetul către Dumnezeu rugîndu-L să reverse darurile Sale cele bogate asupra frumoasei noastre Patrii și asupra tuturor fiilor ei.

MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

† IUSTIN

DIN MILA LUI DUMNEZEU ARHIEPISCOP AL IAȘILOR ȘI MITROPOLIT AL MOLDOVEI ȘI SUCEVEI

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini din de Dumnezeu păzita noastră Arhiepiscopie har, milă și pace de la Dumnezeu, iar de la noi arhierească binecuvîntare.

«Pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din cer... și s-a făcut om».

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

Cu adevărat, mare este taina credinței noastre: Domnul nostru Iisus Hristos s-a arătat pe pămînt în trup omenesc și s-a dovedit, prin Sfîntul Duh, că este Fiul lui Dumnezeu; s-a descoperit în fața îngerilor; neamurilor a fost propovăduit și lumea a crezut în El; întru mărire El s-a înălțat (I Timotei III, 16).

Cel ce este fără de început și fără de sfîrșit, Fiul cel veșnic al lui Dumnezeu își ia început al zilelor Sale pe pămînt, ca om, întrupîndu-se mai presus de fire, de la Sfîntul Duh și din pururea Fecioara Maria. Pogorînd din înălțimea slavei, El se naște, astăzi, cu smerenie desăvîrșită, în cetatea lui David, Betleemul Iudeii. La înfățișare se dovedește ca om adevărat. Dar, venind pe pămînt, El n-a părăsit cerul. Dumnezeu-Tatăl era cu El și El era cu Dumnezeu-Tatăl. Cu puterea Sfîntului Duh, care era în El, Domnul nostru Iisus Hristos a viețuit, dumnezeiește, în trup de om. El *«s-a făcut trup și s-a sălășluit întru noi»*, — zice Sfîntul Evanghelist Ioan —, dar *«noi am văzut mărirea Lui — mărire ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr»* (Ioan I, 14).

Îmbrăcînd trupul nostru, *Fiul lui Dumnezeu* s-a dovedit, în adevăr, prin descoperirea Sfîntului Duh, că este *Hristos-Cel uns-Mesia*, Cel dorit cu ardoare de evrei, în vechime, și așteptat cu răbdare de neamuri. La naștere, după cuvîntul îngerului, El a primit numele de *Iisus*, adică *Mîntuitor*, fiindcă El a venit în lume *«să mîntuiască poporul său de păcate»* (Matei I, 21).

Îngerilor din ceruri, care sînt *«toți duhuri liturghisitoare trimise spre slujire pentru cei care vor fi să moștenească mîntuirea»*, cum citim în Epistola către Evrei (I, 14), s-a descoperit Fiul lui

Dumnezeu, la nașterea Sa, îndeosebi ca Mîntuitor-Domnul păcii. El le-a vestit că este trimis de Dumnezeu-Tatăl, din dragoste față de făptura mîinilor Sale, pentru a aduce pe pămînt pacea și în oameni harul bunăvoirii Sale, ca în Fiul Său iubit. De aceea, la nașterea Domnului, cu bucurie au cîntat îngerii cîntarea cea nouă a mîntuirii noastre:

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu
și pe pămînt pace,
întru oameni bunăvoire».

În fața oamenilor *«de aproape și de departe»,* care trăiau în vrăjmășie, unii împotriva altora, cu toții însă înstrăinați de Dumnezeu, venind pe pămînt, ca Arhiereu, Învățător și Împărat, Domnul nostru Iisus Hristos a vestit iertarea păcatelor noastre, din milostivirea lui Dumnezeu, prin jertfa Sa fără de prihană pe cruce, precum și chemarea noastră la vrednicia de fii ai lui Dumnezeu, cu puterea Sfîntului Duh. În locul Vechiului Testament, El a așezat un Nou Testament, întemeiat pe făgăduința moștenirii împărăției cerurilor și pecetluit cu cinstitul și sfîntul Său sînge. Înălțîndu-se la cer, întru mărire, El șade la dreapta Tatălui; totodată, El este *«cu noi, în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului»* (Matei XXVIII, 20).

IUBIȚI FII DUHOVNICEȘTI,

În cetatea Sa, Nazaretul Galileii, unde a crescut, în sfințenie desăvîrșită, învăluit în marea dragoste a Preacuratei Sale Maici, Domnul nostru Iisus Hristos era cunoscut ca muncitor dulgher sau fiul dulgherului, ca fiul Mariei sau fiul lui Iosif (Marcu VI, 3; Matei XIII, 55; Luca III, 23 ș. a.).

După ce L-a botezat însă în Iordan, Sfîntul Ioan Înaintemergătorul a mărturisit că Iisus este *«Fiul lui Dumnezeu»* (Ioan I, 34). La auzul acestor cuvinte, Sfîntul Andrei a pornit în căutarea fratelui său, Sfîntul Petru, pentru a-i vesti că *«a găsit pe Mesia»,* adică pe Hristos, Unsul lui Dumnezeu (Ioan I, 41).

Dar, Domnul nostru Iisus Hristos, chiar de la începutul lucrării Sale de mîntuire a noastră, s-a înfățișat credincioșilor cu numele de *Fiul Omului.* În vremea chemării celor doisprezece ucenici, după ce l-a auzit pe Natanail spunîndu-I: *«Tu ești Fiul lui Dumnezeu; Tu ești Împăratul lui Israil»,* Mîntuitorul și-a îndreptat privirile către întreaga ceată a Apostolilor, grăindu-le: *«De acum veți vedea cerul deschizîndu-se și pe îngerii lui Dumnezeu suindu-se și pogorîndu-se peste Fiul Omului»* (Ioan I, 49-51). Apoi pînă la răstignirea Sa, aproape fără încetare, Domnul nostru Iisus Hristos și-a dat Lui numele de *Fiul Omului.*

În vorbirea obișnuită de atunci, cuvintele *«fiul omului»* înlocuiau de obicei numele de om. De aceea, nimeni n-a cutezat să dea Mîntuitorului acest nume pentru a nu mărgini ființa Lui la înfățișarea Sa de om. Dar, în tradiția religioasă populară din vremea viețuirii Mîntuitorului în trup, pe pămînt, numele de *«Fiul Omului»,* care își

trage obîrșia din vechile proorocii, are caracter mesianic; el nu era însă folosit mult cu această însemnare, fiindcă mai-marii preoților și cărturarii evreilor așteptau îndeosebi un Mesia-Împărat cu slavă pămîntească, atotbiruitor în războaie și stăpîn peste toate bogățiile lumii. De Mesia-Arhiereul cel veșnic și *«Omul durerilor»* în același timp, se pare că cei mai mulți dintre ei nici nu voiau să audă. Totodată, ei uitaseră aproape în întregime cuvintele proorocului Isaia, care vestise că Mesia-Unsul Domnului trebuia să vină pentru a binevesti săracilor și a tămădui pe cei cu inima zdrobită; pentru a propovădui celor robiți de păcat slobozire și celor aflați în întuneric lumină; pentru a scoate de sub stăpînirea morții pe cei osîndiți și pentru a vesti un an de milostivire din partea Domnului și o zi de judecată din partea lui Dumnezeu; pentru a mîngîia pe toți cei întristați, punîndu-le pe cap cunună în loc de cenușă, untdelemn de bucurie în loc de veșminte de jale, slavă în loc de deznădejde (Isaia LXI, 1-3).

Însușindu-și numele de *«Fiul Omului»*, Mîntuitorul a voit desigur să descopere tuturor adevărul că El este *«Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care a venit în lume»*, în chip de om, cum a mărturisit Marta, sora lui Lazăr din Betania (Ioan XI, 27). El nu s-a numit însă pe Sine *«om»*, în înțelesul că ar fi unul dintre noi oamenii, ci s-a numit *«Fiul Omului»*, în înțelesul că, în El, ca *Dumnezeu-Omul*, este cuprinsă, într-un anumit fel, prin harul lui Dumnezeu, întreaga ființă omenească. Totodată, El a voit să ne arate că lucrarea Sa de mîntuire a noastră este faptă de adîncă smerenie nu numai față de Părintele Său ceresc, dar și față de neamul omenesc. Un fiu este dator să asculte fără nici o șovăire pe părinți, să-i cinstească în cuvîntul și cu lucrul său, să le fie lor slujitor credincios. Apoi, Domnul nostru Iisus Hristos a luat numele de *«Fiul Omului»*, o dată cu firea omenească, pentru a ne învăța pe noi cum să viețuim, ca oameni desăvîrșiți și fii ai lui Dumnezeu, urmînd pilda vieții Sale pe pămînt.

Îndeosebi, ca lucrare de slujire pentru oameni, din dragoste nesfîrșită, a voit Domnul nostru Iisus Hristos să înfăptuiască mîntuirea noastră. De aceea, cînd Iacob și Ioan, fiii lui Zevedeu, I-au cerut să le dea lor mărire, așezîndu-i pe unul la dreapta iar pe altul la stînga, în împărăția Sa, El a spus Apostolilor că acela *«care vrea să fie între ei mare să fie slujitorul»* celorlalți, iar *«cine va vrea să fie între ei întîiul să fie sluga»* celorlalți. Îndemnîndu-i să-I urmeze pilda, Mîntuitorul le-a spus că *«Fiul Omului n-a venit să I se slujească, ci să slujească El și să-și dea sufletul preț de răscumpărare pentru mulți»* (Matei XX, 26-28; Marcu X, 45). Apoi, mai tîrziu, la Cina cea de taină, așezîndu-se în genunchi, El *«Domnul și Învățătorul»*, Căruia însuși Sfîntul Ioan Botezătorul nu se socotea vrednic *«nici să-I dezlege cureaua încălțămintelor»* (Luca III, 16), a spălat picioarele Apostolilor, deși ei erau ucenicii Săi, văzînd marea Sa smerenie și învățînd că, după pilda Sa, și noi sîntem *«datori să spălăm picioarele unul altuia»* (Ioan XIII, 14-15).

De este adevărat, cum se spune uneori, că nimeni nu este mare, dacă nu știe să stea în genunchi, cinstind și slujind pe aproapele

său, atunci nimeni nu s-a ridicat mai mult deasupra oricărui om decît *«Fiul Omului»*. Smerenia Sa a fost într-adevăr dumnezeiască.

DREPTMĂRITORI CREȘTINI,

Cu toate că, de la arătarea Sa pînă la moartea pe cruce, n-a încetat să se numească pe Sine *«Fiul Omului»*, Domnul nostru Iisus Hristos s-a vădit, nu numai prin viața și învățătura Sa, dar și prin mărturii lămurite că este *Fiul lui Dumnezeu*. Îngerul Gavriil vestise pe Fecioara Maria că Pruncul pe care-L va naște ea *«va fi mare și Fiul Celui preaînalt se va chema»* (Luca I, 32) ; iar după ce s-a botezat de către Ioan, în apa Iordanului, deschizîndu-se *«cerul, Duhul Sfînt, în trupească înfățișare, ca un porumbel, a pogorît peste El și din cer s-a făcut glas : Tu ești Fiul Meu cel iubit ; întru Tine am binevoit»* (Luca III, 21-22). Mai tîrziu, pe muntele Taborului, Petru, Iacob și Ioan au auzit același glas ceresc, dîndu-le lor mărturie că Iisus este Fiul lui Dumnezeu. Aducîndu-și aminte de ziua aceea, Sfîntul Apostol Petru scrie : *«Noi am văzut mărirea Lui cu ochii noștri. Într-adevăr, El a primit de la Dumnezeu-Tatăl cinste și slavă, fiindcă, din slava înveșmîntată în mărire, un glas ca acesta a venit către El : Acesta este Fiul Meu cel iubit întru Care Eu am binevoit. Și acest glas noi l-am auzit pogorîndu-se din cer, pe cînd eram cu Domnul în muntele cel sfînt»* (II Petru I, 17-18 ; vezi și Matei XVII, 1 ș. u. ; Marcu IX, 7 ș. u. ; Luca IX, 28 ș. u.).

Însuși Mîntuitorul a dat mărturie despre Sine că este Fiul lui Dumnezeu. La începutul lucrării Sale în lume, în convorbirea cu fariseul Nicodim, El a mărturisit deschis că este Fiul lui Dumnezeu, Unul-Născut, Care s-a pogorît din cer pentru ca, printr-Însul, lumea să se mîntuiască (Ioan III, 13 ș. u.). Iar iudeilor care I-au cerut, în Templul de la Ierusalim, să le spună dacă El este Mesia, Iisus le-a răspuns : *«V-am spus-o și nu credeți. Lucrurile pe care le fac, în numele Tatălui Meu, acestea mărturisesc despre Mine»* (Ioan X, 25 ș. u.). Mai tîrziu în marea Sa rugăciune, înainte de prinderea Sa, ridicîndu-și ochii către cer, a cuvîntat : *«Părinte, venit-a ceasul. Preamărește pe Fiul Tău... cu mărirea pe care am avut-o la Tine, mai înainte ca să fie lumea»* (Ioan XVII, 1 ș. u.). Iar, după prinderea Sa, la întrebarea pe care I-a pus-o arhiereul Caiafa, în fața întregului Sinedriu, zicînd : *«Ești Tu Hristosul, Fiul Celui binecuvîntat»?*, Iisus a răspuns : *«Eu sînt și veți vedea pe Fiul Omului șezînd de-a dreapta puterii și venind cu norii cerului»* (Marcu XIV, 61-62 ; vezi și Matei XXIV, 30 ; Luca XXII, 69). Rostind aceste cuvinte Mîntuitorul a mărturisit limpede că El este Mesia-Hristos-Cel uns, Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul nostru Dumnezeu-Omul.

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Deși a venit pe pămînt *«întru asemănarea trupului păcatului»*, cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Romani VIII, 3), Domnul nostru Iisus Hristos, în trup de om, a fost în toate asemenea cu noi, în

afară de păcat. Pentru noi, El s-a împovărat cu neputințele și slăbiciunile noastre; dar întreaga Sa ființă El a purtat-o numai pe calea binelui. Pe toți cei osteniți și împovărați îi alina; celor bolnavi le dădea tămăduire; pentru orice durere avea mîngîiere. *«Iisus din Nazaret* — zice Sfîntul Apostol Petru —, *a umblat din loc în loc, săvîrșind binele și tămăduind pe cei asupriți de cel rău»* (Fapte X, 38).

Ispitindu-se de duhul cel rău, în pustie, la începutul lucrării Sale ca Mesia, El a învins foamea, slava deșartă și dorința de stăpînire în lumea aceasta; iar în cele din urmă clipe ale vieții Sale, a întrînt amărăciunea sufletului Său și a biruit durerea, în preacuratul Său trup. *«Sfînt, fără de răutate, neîntinat, osebit de cei păcătoși și mai înalt decît cerurile»*, de bunăvoie, El *«s-a adus lui Dumnezeu pe Sine jertfă fără de prihană»*, prin harul lui Dumnezeu *«gustînd moartea pentru fiecare om»* (Evrei VII, 26; IX, 14; II, 9). Venind din înălțimea cerurilor, El s-a pogorît, din smerenie față de Dumnezeu-Tatăl și din dragoste pentru noi, pînă în adîncul cel mai de jos; dar, cu mărire s-a ridicat iarăși la sînul Părintelui Său ceresc.

Pe muntele Taborului, în vederea celor trei ucenici mai apropiați de El, Iisus s-a schimbat *«la față; și fața Lui a strălucit ca soarele, iar veșmintele Lui se făcură albe ca lumina»* (Matei XVII, 2; Marcu IX, 7; Luca IX, 29). De o parte, lîngă Mîntuitorul, sta Moise, iar de cealaltă parte, Ilie, înveșmîntați și ei în slavă. Scurtă vreme după aceea, pe locul ce se numește Golgota, în durere negrăită și cu ocări nemaiauzite, Iisus este pironit pe cruce între doi tîlhari. Taborul și Golgota s-au așezat pentru totdeauna față în față.

În calea spre Golgota, puterile trupești ale Mîntuitorului au slăbit; El începuse să se vadă singur, părăsit aproape de toți. Nici o clipă însă nu s-a răcit, în inima Sa, dragostea Sa fierbinte față de noi. Pe cruce fiind, El și-a ridicat ochii Săi către cer, rugîndu-se pentru cei care-L chinuiau de moarte: *«Părinte, iartă-le lor că ei nu știu ce fac»* (Luca XXIII, 34). Acestea sînt cele mai mișcătoare cuvinte, care au putut fi rostite, de buze omenești.

Într-adevăr, în vremea preaînfricoșatelor Sale patimi, Domnul nostru Iisus Hristos s-a înfățișat ca Dumnezeu mai mult poate chiar decît atunci cînd poruncea stihiilor pămîntului sau puterilor văzduhului. De aceea, împlinindu-se un cuvînt al Său, în locul glasului celor pentru care din dragoste și-a dat viața Sa, au strigat atunci pietrele (Luca XIX, 40). Firea însăși s-a zguduit. Cînd și-a dat Mîntuitorul duhul Său în mîinile Părintelui ceresc, încă mai dăinuia întunericul care se lăsase peste tot, în plină zi; catapeteasma Templului s-a sfîșiat în două, de sus pînă jos; pămîntul s-a cutremurat și stîncile s-au despicat. *«Iar sutașul și cei ce împreună cu el păzeau pe Iisus, văzînd cutremurul și cele ce s-au făcut, s-au înfricoșat mult de tot și au zis: Cu adevărat Fiul lui Dumnezeu a fost acesta»* (Matei XXVII, 54).

Dar viața nu putea rămîne în mormînt. Dumnezeu L-a sculat din morți și L-a ridicat iarăși la mărirea pe care a avut-o la El mai înainte de facerea lumii. Și *«I-a dăruit Lui numele care este mai presus de orice nume: ca întru numele lui Iisus tot genunchiul să*

se plece, al celor cerești și al celor pămîntești și al celor de dedesubt. Și toată limba să dea mărturie că Domn este Iisus Hristos întru mărirea lui Dumnezeu-Tatăl» (Filipeni II, 9-11).

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

«Hristos se naște, slăviți-L,
Hristos din ceruri, întîmpinați-L,
Hristos pe pămînt, înălțați-vă!»

Astăzi, Hristos în Betleem se naște pentru noi; slăviți-L cu gîndul, cu cuvîntul și cu viețuirea voastră sfîntă. În lumina cunoștinței lui Dumnezeu, pe care El ni L-a descoperit, cu venirea Sa în lume, să se scalde cugetele voastre, fără încetare; păzindu-vă întru adevărul Său, stăruiți în rugăciune și mărturisirea dreptei credințe, pe care o propovăduiește Sfînta noastră Biserică Ortodoxă; har din harul Sfîntului Duh primind și dragoste din dragostea lui Dumnezeu luînd, o dată cu întruparea Fiului lui Dumnezeu în om, împodobiți-vă viața cu faptele evlaviei și ale iubirii frățești.

Slăviți pe Domnul nostru Iisus Hristos pentru mărirea Sa în Dumnezeire și pentru pogorîrea Sa pe pămînt, întru smerenie, din dragoste față de noi și din ascultare de Părintele ceresc. În har ați fost zidiți de Dumnezeu și povățuiți spre tot binele de Sfîntul Duh; în har ați fost izbăviți de păcat și ridicați la vrednicia de fii ai lui Dumnezeu, prin lucrarea mîntuitoare a Domnului nostru Iisus Hristos în lume; în har ați dobîndit viața cea veșnică și chemarea la moștenirea împărăției lui Dumnezeu. Har peste har primind, ridicați-vă *«din mărire în mărire»*, pildă a vieții voastre luînd viețuirea Mîntuitorului în trup, ca să puteți *«ajunge toți la unitatea credinței și la cunoașterea deplină a Fiului lui Dumnezeu, la starea de bărbat desăvîrșit, la măsura vîrstei plinătății lui Hristos»*, înveșmîntîndu-vă cu strălucirea măririi Sale, cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Efeseni IV, 13).

Cu bucurie, întîmpinați, astăzi, pe Hristos, Care pogoară din cer către noi. Lăudați-L, văzîndu-L cu ochii sufletului vostru în locașul Său din înălțimi; lăudați-L, privind strălucirea măririi Sale sub bolta cerului și pe toată fața pămîntului; lăudați-L, simțind arătarea măririi Sale în ființa voastră.

Ieșindu-I înainte, cîntare nouă cîntați-I împreună cu îngerii din ceruri: cîntare de închinare, cîntare de pace, cîntare de bunăvoire. În duhul vostru gătiți-I locaș sfînt; focul dragostei aprindeți-l în inimile voastre; primeniți-vă toată ființa voastră ca să-L puteți primi, întru mare cuviință, pe măsura măririi Sale dumnezeiești.

Simțindu-L în voi, ridicați-vă cu viețuirea voastră la viața în El. Din dragoste față de noi, El a adus pacea cerului pe pămînt; surpînd vrăjmășia și desființînd toate despărțirile, cu glasul Său puternic, El cheamă toate popoarele să trăiască în bună înțelegere și prietenie; dăruind tuturor oamenilor bunăvoirea cerească, El poartă pașii noștri, cu puterea Sfîntului Duh, pe calea vieții noastre în dra-

goste desăvîrșită unii față de alții, ca adevărați frați și fii ai aceluiași Părinte.

Avînd în voi pe Hristos-Domnul Păcii, voi sînteți *«purtători de Hristos»* și împreună cu El *«făcători de pace»*. Vestiți deci binefacerile păcii cu glasul vostru puternic ; puneți pacea așezămînt statornic al întregii voastre vieți ; faceți cunoscută pretutindeni voința poporului nostru de a trăi în bună înțelegere, în pace și în prietenie cu toate popoarele din lume.

Datoriile voastre creștinești să se împletească strîns cu îndatoririle voastre cetățenești, împlinind din toată inima cuvîntul Mîntuitorului, care ne-a poruncit să dăm atît lui Dumnezeu ceea ce se cuvine lui Dumnezeu, cît și cezarului ceea ce se cuvine cezarului. In sporirea neîncetată a străduințiilor pentru înmulțirea roadelor muncii voastre și în grija pentru buna chivernisire a avutului obștesc să se vădească dragostea fierbinte și rîvna voastră nestinsă pentru propășirea scumpei noastre patrii.

În familie viețuiți, iubiții mei, în bună rînduială. Bărbatul și **femeia alcătuiesc un singur om, în duhul lor, după cuvîntul Sfintei** Scripturi. Toate să le fie lor de obște ; cu înțelepciune pe toate să le chivernisească. Unul pe altul să se ajute și în cinste să poarte căsnicia lor. Mulțimea copiilor este binecuvîntare cerească. Toată dragostea părintească să se verse neîncetat asupra copiilor, țintind la buna lor creștere ; iar dragostea copiilor să se arate prin ascultare, cinstire și ajutorare a părinților.

O dată cu acest cuvînt de învățătură creștinească, de povățuire dreaptă și de părintesc îndemn, în ziua luminatului praznic al Nașterii Domnului, îmi îndrept cugetul către cer, rugînd să se pogoare peste voi toți : darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh.

Al vostru de tot binele voitor și pururea către Domnul fierbinte rugător,

† *IUSTIN*
ARHIEPISCOP ȘI MITROPOLIT

Dată în reședința noastră mitropolitană din Iași, cu prilejul praznicului Nașterii Domnului, în anul mîntuirii 1967.

† PARTENIE

DIN ÎNDURAREA ȘI HARUL LUI DUMNEZEU EPISCOP AL EPARHIEI ROMANULUI ȘI HUȘILOR

Tuturor clericilor și binecredincioșilor creștini din cuprinsul acestei Eparhii, cele mai călduroase urări de sănătate, pace și bună-învoire, iar de la Părintele luminilor, ajutor și binecuvîntare cerească.

«*Fecioara astăzi pe Cel mai presus de ființă naște și pămîntul peștera, Celui neapropiat aduce. Îngerii cu păstorii slăvesc și magii cu steaua călătoresc. Că pentru noi s-a născut Prunc tînăr, Dumnezeu cel mai înainte de veci*» (Condacul Nașterii).

IUBIȚII MEI FII SUFLETEȘTI,

Praznicul Nașterii Domnului, împreună cu Anul nou și Boboteaza alcătuesc laolaltă seria sărbătorilor noastre de iarnă pe care poporul dreptcredincios le așteaptă și le prăznuește cu mare bucurie și evlavie.

De aceste sărbători sînt legate cele mai frumoase datini și obiceiuri păstrate din vremuri străvechi, în care Nașterea Domnului și întîmplările din viața Mîntuitorului sînt povestite sau cîntate pe la casele creștinilor de către cei mici și cei mari prin cuvinte și melodii de înaltă gingășie și frumusețe.

În aceste zile de sărbătoare fiecare dintre noi îl întîmpinăm pe Hristos cu suflete mai curate, cu case și haine mai îngrijite, cu mese mai îmbelșugate. Membrii de familie se adună la o singură casă; prietenii se vizitează, iar cei de departe își schimbă cuvinte de felicitări și bune urări.

În bisericile noastre numărul închinătorilor este mai mare, iar în inimile noastre ale tuturor credința este mai vie și evlavia mai adîncă. În aceste zile plutește peste toți și peste toate o atmosferă de taină, învăluindu-ne sufletele noastre cu o sfîntă piozitate și înălțîndu-ne mintea spre cele cerești.

Astăzi «*Cuvîntul s-a întrupat și a locuit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*» (Ioan I, 14). Astăzi «*după ce a vorbit demult părinților noștri*

prin prooroci, în multe feluri şi în multe chipuri, Dumnezeu la sfîrşitul acestor zile, ne-a vorbit prin Fiul Său pe care L-a pus moştenitor al tuturor lucrărilor şi prin care a făcut veacurile» (Evr. I, 1-2).

Sfînta Scriptură ne vorbeşte pe larg despre Naşterea Mîntuitorului şi despre întîmplările ce s-au petrecut în legătură cu acest mare eveniment, începînd cu vestirea de către Arhanghelul Gavriil a zămislirii în chip minunat în corpul Fecioarei Maria şi continuînd cu şirul faptelor ce au urmat în legătură cu Naşterea Domnului.

Despre venirea lui Mesia, a vorbit însuşi Dumnezeu, după căderea în păcat a celor dintîi oameni, cînd le-a făgăduit trimiterea în lume a unui Mîntuitor. Apoi, în decursul veacurilor, glasul profeţilor a răsunat ca o trîmbiţă vestitoare a Aceluia ce avea să vie şi *«să lumineze pe cei ce şedeau în întuneric şi în umbra morţii, să elibereze pe cei legaţi, să poarte păcatele noastre şi să pătimească pentru fărădelegile noastre»* (Isaia L, 3-4).

Toate profeţiile despre Hristos s-au dat de Dumnezeu prin gura şi scrierile profeţilor, pentru ca oamenii să-L cunoască şi să creadă în El, atunci cînd va veni în lume. Astfel profetul Isaia, cu multe veacuri înainte a vestit că Mîntuitorul se va naşte din Fecioară. Profetul Miheia vesteşte că Mesia se va naşte în Betleem; psalmistul David anunţă că se va naşte după trup din seminţia lui David, iar profetul Daniil arată pînă şi numărul anilor ce vor trece de la decretul de rezidire a Ierusalimului şi pînă la venirea lui Hristos. Toate aceste profeţii s-au împlinit întocmai, ceea ce dovedeşte că ele veneau de la Dumnezeu. Însuşi Mîntuitorul a întărit aceasta, cînd a spus: *«Scripturile mărturisesc despre Mine»* (Ioan V, 20).

IUBIŢI CREDINCIOŞI,

La Naşterea Domnului s-au petrecut semne şi minuni deosebite, ceea ce se şi cuvenea să se întîmple, în astfel de împrejurări, cînd însăşi întruparea Fiului lui Dumnezeu avea să fie o aşa de mare şi nepătrunsă minune. *«Cînd a venit plinirea vremii, a trimis Dumnezeu pe Fiul Său, cel născut din femeie, născut sub lege, ca să răscumpere pe cei ce erau sub lege, pentru ca să căpătăm moştenirea fiiască»* (Gal. IV, 4-5). O stea neobişnuită prin strălucirea şi mersul ei pe cer a condus călătoria celor trei crai, veniţi din Răsărit, ca să se închine lui Hristos. Născut într-o peşteră, înfăşat în scutece modeste, culcat în iesle, necunoscut de lume, sărac şi smerit, ca cei mai mulţi dintre oameni pentru care s-a născut, ca să-i ridice la Sine, în glorie şi frumuseţe cerească.

Şi totuşi, Pruncul Fecioarei Maria este înconjurat de îngeri care îi cîntă imne de slavă, iar din partea oamenilor îi aduc închinare curată atît sufletele simple ale păstorilor, cît şi minţile luminate şi înţelepte ale celor trei crai de la Răsărit.

Celui ce este *«strălucirea slavei lui Dumnezeu şi care ţine toate cu cuvîntul puterii Sale, stînd de-a dreapta Tatălui în locaşuri preaînalte»* (Evr. I, 3) I se aduc cîntări şi închinare de întreaga lume creştină. *«Îngerii cu păstorii slăvesc şi magii cu steaua călătoresc»*. Steaua credinţei, steaua nădejdei şi a dorinţei spre mai bine, ne con-

duce și pe noi să ne închinăm Celui născut în Betleem și să-I dăruim toată inima noastră, gîndurile noastre cele mai curate, faptele și realizările noastre cele mai vrednice de laudă. *«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună-voire»* (Luca II, 14). Cerul cîntă pentru că Domnul păcii, Dumnezeu Cel mai înainte de veci, s-a făcut om pentru ca pe oameni să-i mîntuiască, și împreună cu cerul, și pămîntul se bucură și se veselește.

Biserica, prin lucrarea ei în lume, înalță neîncetat glas de laudă lui Dumnezeu și cheamă pe iubiții ei fii la praznicul bucuriei și la desăvîrșirea vieții. *«Hristos se naște, slăviți-L, Hristos din ceruri, întîmpinați-L, Hristos pe pămînt, înălțați-vă, cîntați Domnului tot pămîntul, și cu veselie lăudați-L popoare că s-a preamărit»* (Catavasiile Nașterii).

IUBIȚI FII DUHOVNICEȘTI,

Prin trimiterea Fiului Său în lume, Dumnezeu *«a binevoit să ne descopere taina voinței Sale, după planul pe care l-a alcătuit El însuși, ca să-l aducă la desăvîrșire, cînd va sosi plinirea vremurilor, pentru a uni în Hristos toate cele din ceruri și cele de pe pămînt»* (Efes. I, 9-10). Noi credem și mărturisim prin Simbolul credinței că Fiul lui Dumnezeu «pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire s-a pogorît din cer, s-a întrupat din Duhul Sfînt și din Maria Fecioara s-a făcut om». De asemenea credem și mărturisim că «s-a răstignit pentru noi..., a pătimit și s-a îngropat și a înviat a treia zi», apoi s-a înălțat la cer și iarăși va veni cu slavă să judece viii și morții, după care va urma împărăția Lui cea fără sfîrșit.

Hristos s-a întrupat și a lucrat în lume nu numai pentru a ne mîntui de păcat și a ne împăca iarăși cu Dumnezeu, dar și pentru a ne face fii ai împărăției Sale celei veșnice. Întreaga Sa propovăduire cuprinde în miezul ei învățătura despre împărăția lui Dumnezeu și mijloacele de a ne face cetățeni ai acestei împărății. Acuzația ce I s-a adus că ar fi urmărit o împărăție pămîntească, ne arată că felul de gîndire a celor care-L acuzau nu le îngăduia să se ridice cu înțelegerea la înălțimea spirituală a împărăției Sale, descoperită, predicată și făgăduită tuturor oamenilor. În această privință, răspunsul dat de însuși Mîntuitorul lui Pilat este limpede: *«Împărăția Mea nu este din lumea aceasta»* (Ioan XVIII, 36).

Nașterea Domnului trebuie să însemne începutul mîntuirii noastre prin înnoirea vieții, pentru că fără a ne renaște întru Hristos nu putem fi oameni noi și ca urmare nu putem deveni cetățeni ai împărăției lui Dumnezeu. Hristos se întrupează adică ia trup omenesc, El care a luat parte la zidirea acestui trup din pămînt, Căruia la creația cea dintîi îi dăduse numai din suflarea Sa, acum însă cu întreaga Lui fire dumnezeiască se unește cu acest trup material pentru a-l face nemuritor sufletește și a-l înălța. Precum *«Dumnezeu este duh și cine se închină Lui, trebuie să I se închine cu duhul și adevărul»* (Ioan IV, 24), tot asemenea și împărăția Lui este o împărăție spiri-

tuală, deși Biserica întemeiată de El în lume este organizație văzută, avînd corpul alcătuit din membrii ei cei vii și cei morți, iar capul ei fiind însuși Hristos. *«El este capul Trupului Său, adică al Bisericii Sale și El este întîiul născut din morți, pentru ca întîietatea întru toate să fie a Lui»* (Col. I, 18). El ne-a dat la toți, prin Biserica Sa mijloacele trebuitoare prin care să ne facem fii ai împărăției Sale. În rugăciunea domnească, dată nouă de Mîntuitorul, în fiecare zi rostim cererea aceasta, care cuprinde în sine un înțeles atît de înalt și mult dorit de noi toți: *«Vie împărăția Ta, facă-se voia Ta, precum în cer, așa să fie și pe pămînt»* (Matei VI, 10). Biserica este așezămîntul sfînt, în care oamenii cu asistența și ajutorul harului dumnezeiesc, înfăptuiesc împărăția lui Dumnezeu în lumea aceasta și dincolo de hotarele ei materiale, împlinind prin aceasta cuvîntul Domnului, Care a zis: *«Căutați mai întîi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate celelalte se vor adăuga vouă»* (Luca XII, 31).

IUBIȚI FII SUFLETEȘTI,

Să cugetăm adînc și cu tot simțul de răspundere creștinească față de noi înșine, față de semenii noștri și față de Dumnezeu la tot ce a făcut Mîntuitorul Hristos pentru noi și pentru mîntuirea noastră ceea ce și noi trebuie să facem pentru a deveni cît mai fericiți cu putință în lumea aceasta și în viața cea veșnică.

Mai întîi, prin credința în Dumnezeu să ținem mereu deschise spre lumină, ferestrele sufletului nostru, ca să nu rătăcim în viață de la calea cea dreaptă și să ne înarmăm cu rugăciunea împotriva oricărei ispite. Purtarea noastră și valoarea înfăptuirilor noastre își au temelia și izvorul în sufletul nostru, așa precum o casă, înainte de a fi înălțată, a fost gîndită și plănuită de un om pregătit pentru o astfel de lucrare. Dar, după cum un plan de zidire dacă nu se realizează și nu este pus în aplicare, rămîne fără folos, oricît de bine ar fi fost întocmit, tot așa este și o credință sau un adevăr recunoscut de toți, dacă nu se preface în faptă, rămîne ca o sămînță bună, dar care nu încolțește, nu crește și deci nu aduce roade. O credință și o gîndire bună sînt numai un început, iar dacă nu-și află împlinire prin faptă rămîn ca și neexistente.

Iată că peste puține zile vom călca pragul unui an nou din viața noastră. Ne vom bucura, ne vom lega nădejdile de viitor, vom schimba între noi urări de sănătate, viață îndelungată, belșug, noroc și fericire. Această datină este frumoasă și poporul nostru o păstrează și o practică în fiecare an cu bucurie. Însă, o dată cu încheierea sărbătorilor, munca zilnică a fiecăruia trebuie să-și reia cursul, deoarece știm cu toții că fericirea, belșugul și chiar sănătatea nu vin la întîmplare ci toate aceste bunuri sînt rezultatul încordării minții și a brațelor noastre. Explorarea forțelor naturii pentru a le stăpîni și folosi spre binele oamenilor, bogăția materială și culturală sînt bunuri ale civilizației de care au nevoie toți oamenii, iar acestea nu cad singure de nicăieri ci trebuie făurite de toți prin eforturi și sacrificii. O dată cu progresul oricărei societăți cresc și cerințele vieții, iar scurtarea distanțelor, adusă de tehnica modernă apropie pe oamenii de pe

întreg pămîntul, îi cheamă la colaborare și înțelegere, îi obligă la înfrățire și la pace. Credința și nădejdile creștinismului spre împărăția lui Dumnezeu nu sînt o piedică, ci un îndemn și un izvor de putere și încurajare în lupta omului atît pentru fericirea sa personală cît și a tuturor semenilor săi.

Curățenia vieții morale cerută de Biserică, fiilor ei, și care este semnul de recunoaștere și condiția absolut trebuitoare pentru a se numi fiii lui Dumnezeu, este in același timp și o cerință socială, pentru că nu este de conceput o societate omenească sănătoasă și prosperă decît dacă este alcătuită din cetățeni cu o viață morală pilduitoare, iar cînd apar unele abateri de la calea cea bună, se iau de îndată măsuri de îndreptare.

De aceea, fiecare dintre noi, în prag de An nou, să se silească a deveni un om nou întru Hristos, dezbrăcat de tot ce este păgubitor, pentru că numai dintr-un suflet și o viață curată și sănătoasă izvorăsc înfăptuirile mari și durabile. Să ne fie dragă munca și cinstea; să ne iubim țara și pe conducătorii care o cîrmuiesc cu atîta înțelepciune și devotament. Și în legile credinței în Dumnezeu, ale omeniei și ale dragostei de țară și de neam să creștem și să deprindem și pe urmașii noștri.

IUBIȚI FII DUHOVNICEȘTI,

Am ajuns să prăznuim și în acest an Nașterea Mîntuitorului, Care este Domn al păcii și al iubirii, Căruia cetele îngerești I-au cîntat chiar de la apariția Sa în lume imn de slavă, de pace și de bună-învoire între toți oamenii de pe pămînt: «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, întru oameni bună-învoire*» (Luca II, 14).

Întotdeauna viața și fericirea oamenilor a fost zguduită și întunecată de necurmate războaie, nimicitoare de vieți omenești nevinovate și distrugătoare de bunuri făurite cu trudă și jertfe. Din nefericire mai există și astăzi în unele țări din lume neînțelegeri și conflicte armate, cu toată starea de progres și civilizație la care a ajuns omenirea din vremurile noastre. Mîntuitorul Hristos a venit pe pămînt pentru a restabili în om chipul lui Dumnezeu și pentru a-l readuce la starea cea dintîi, de stăpîn al naturii și creator de lucruri folositoare și de fericire. Toți oamenii și toate popoarele pămîntului sînt fii iubiți ai lui Dumnezeu, deopotrivă îndreptățiți a trăi în pace și libertate, stăpîn fiecare pe ceea ce îi aparține, ca rezultat al muncii lui. Cine iubește pacea și luptă pentru înfăptuirea ei în lume, acela este de la Dumnezeu și lucrarea lui este binecuvîntată. Țara noastră ocupă un loc de frunte printre popoarele iubitoare și luptătoare pentru pace.

De aceea și noi, pretutindeni, și în orice împrejurare, prin gîndurile, cuvintele și faptele noastre să fim apărători și sprijinitori a tuturor acțiunilor pentru pacea și buna-înțelegere între noi și între toate popoarele din lume.

Bucurați-vă și vă veseliți de lumina Nașterii Domnului și arătați-vă recunoscători pentru tot ce a făcut Dumnezeu pentru noi și

pentru tot sporul de belșug și fericire care înflorește în casele și patria noastră.

Pe fiecare dintre voi să vă binecuvînteze Dumnezeu cu harul Său și să vă dăruiască sănătate deplină, ani îndelungați de viață și roade bogate în tot ceea ce faceți bine pentru voi și pentru toți cei dragi ai voștri.

«*Rămîneți statornici și păstrați învățăturile pe care le-ați primit fie prin cuvîntul, fie prin epistola noastră. Și însuși Domnul nostru Iisus Hristos și Dumnezeu-Tatăl, Care ne-a iubit și ne-a dat prin harul Său o mîngîiere veșnică și bună nădejde, să dea liniște inimilor voastre și să vă întărească la orice cuvînt și faptă bună*» (II Tes. II, 13-17).

Al vostru părinte duhovnicesc, doritor de tot binele și pururea rugător către Dumnezeu,

† *PARTENIE*

Episcop al Eparhiei Romanului și Hușilor

Dată în reședința Noastră episcopală din Roman, la praznicul Nașterii Domnului, anul 1967.

Vizita în România a Sanctității Sale Athenagoras Arhiepiscop de Constantinopol și Patriarh Ecumenic

(16-20 octombrie 1967)

În cadrul vizitelor tradiționale dintre Bisericile Ortodoxe surori, Biserica Ortodoxă Română a primit între 16 și 20 octombrie 1967, vizita Sanctității Sale Athenagoras, Arhiepiscop de Constantinopol și Patriarh Ecumenic. Sanctitatea Sa a fost însoțit de o delegație alcătuită din Înalt Prea Sfinției Mitropoliți: Meliton al Calcedoniei, Kiril al Chaldeei, Hristostom al Neocezareei și Maximos al Sardelor, precum și de P. C. Arhidiacon Evanghelos, P. C. Diacon Ghermanos, Prof. Emanoil Fotiadis, Arhon mare protonatar Dr. Damian Danopulos, primul Cavaf Dimitrie Orfanopulos și al doilea Cavaf George Haghyorghi.

Sanctitatea Sa Athenagoras a fost întîmpinat la aeroportul Băneasa de către Prea Fericitul Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu Înalt Prea Sfinției Mitropoliți membri ai Sinodului Permanent: Iustin al Moldvei și Sucevei, Nicolae Mladin al Ardealului, Firmilian al Olteniei și Nicolae Corneanu al Banatului, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanu, Vicar patriarhal și secretar al Sfîntului Sinod, funcționari ai Patriarhiei și Arhiepiscopiei Bucureștilor, rectorul Institutului Teologic și directorul Seminarului Teologic din București.

În prezența unui mare număr de clerici și credincioși din Capitală, în Catedrala Sfintei Patriarhii s-a oficiat un Te-Deum la care răspunsurile au fost date de Corala preoților.

În cuvîntarea rostită cu acest prilej, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian a trecut în revistă o seamă de fapte din trecutul celor două Biserici Ortodxe surori, care dovedesc că «legăturile dintre Patriarhia de Constantinopol și Biserica Ortodoxă Română s-au păstrat neîntrerupte în tot timpul, prin dovezi reciproce de respect și iubire». Astăzi, Biserica Ortodoxă Română se prezintă ca o «unitate puternică și plină de prestigiu între Bisericile Ortodoxe surori, care alcătuiesc împreună Trupul tainic și întru totul binecredincios al Domnului nostru Iisus Hristos». Faptul acesta a fost subliniat și de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras, în cuvîntarea de răspuns, zicînd: «Prea Sfînta Biserică a României, inel ales în lanțul de aur al preafrumosului corp al Bisericii Ortodoxe, avînd bine organizată viața sa bisericească internă, aduce bucuroasă și tot-

odată abundentă contribuţia sa foarte preţioasă la studiul şi îndrumarea problemelor care preocupă Biserica Ortodoxă ca totalitate, a celor interortodoxe şi a celor care se referă la creştinism în general. Noi personal şi Prea Sfîntul nostru Scaun Ecumenic apreciem în chip cu totul deosebit, participarea din toată inima, sub îndrumarea Prea Fericirii Voastre, a Patriarhiei României la Conferinţele Panortodoxe cu Ierarhi de experienţă şi capacitate încercată, bine informaţi asupra problemelor bisericeşti contemporane, ca şi colaborarea pe care o oferă în cîmpul dialogului ecumenic».

În timpul şederii în România, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic şi delegaţii care l-au însoţit, conduşi de Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Iustinian şi de membrii Sinodului Permanent, au vizitat : instituţii centrale ale Patriarhiei Române, Institutul şi Seminarul teologic din Bucureşti, Mănăstirea Cernica, bisericile Sf. Elefterie şi «Parcul Domeniilor» din Bucureşti, Mînăstirea Curtea de Argeş şi aşezămintele bisericeşti din incinta ei, vechea biserică domnească din Curtea de Argeş, biserica fostei Mitropolii de la Tîrgovişte, Mănăstirea Dealul şi casa sanatorială din incinta ei, Mănăstirea Ghighiu şi alte locaşuri şi monumente bisericeşti. Cu acest prilej, Înalţii oaspeţi au făcut aprecieri elogioase cu privire la organizarea Bisericii Ortodoxe Române şi la urmele care grăiesc de raporturile din trecut, dintre Biserica noastră şi Orientul creştin ortodox. Astfel, la Curtea de Argeş, de la a cărei sfinţire s-au împlinit anul acesta, la 15 august, 450 de ani, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic preciza că în călătoriile sale a întîlnit urmele lăsate de domnitorii români la Sf. Munte Athos, la Damasc, la Ierusalim, la Alexandria şi chiar la Muntele Sinai. «Aceste locuri sfinte păstrează cu evlavie amintirea strălucitilor domnitori ai Ţărilor Române, pentru marile binefaceri, pentru interesul deosebit pe care l-au arătat Ortodoxiei».

De asemenea, oaspeţii au vizitat : Hidrocentrala de pe Argeş, lucrările de restaurare a unor monumente istorice din oraşul Tîrgovişte, cîteva cartiere noi din Bucureşti, Piteşti şi Ploieşti, precum şi centrul petrolifer de pe valea Prahovei şi rafinăria de la Brazi, admirînd atît hărnicia şi priceperea poporului român, cît şi starea prosperă a satelor şi oraşelor din România şi făcînd aprecieri elogioase la adresa conducătorilor Statului român pentru grija arătată bunăstării şi mulţumirii tuturor locuitorilor ţării.

În ziua de 19 octombrie 1967, între delegaţia Patriarhiei Ecumenice, în frunte cu Sanctitatea Sa Athenagoras, şi membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Iustinian, a avut loc — în sala sinodală de la Mînăstirea Antim — un schimb frăţesc de informaţii şi de păreri în legătură cu probleme care interesează deopotrivă pe cele două Biserici Ortodoxe surori, cu probleme care interesează atitudinea Bisericii Ortodoxe faţă de celelalte confesiuni creştine şi faţă de preocupările lumii contemporane. Cu privire la relaţiile dintre Ortodoxie şi celelalte Biserici şi Confesiuni creştine, ambele părţi au fost de acord, cu acest pri-

lej, că trebuie să se călăuzească, în continuare, de hotărîrile luate de cea de a treia Conferinţă Panortodoxă de la Rhodos informîndu-se reciproc şi pe viitor, asupra tuturor problemelor de interes comun.

În timpul acestor convorbiri, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras a adresat Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Iustinian invitaţia ca, împreună cu o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române, să facă o vizită frăţească Patriarhiei Ecumenice.

În după amiaza aceleeaşi zile, corul studenţilor de la Institutul Teologic din Bucureşti, sub conducerea d-lui Prof. Nicolae Lungu, a prezentat un concert de cîntări psaltice tradiţionale, armonizate, în onoarea Sanctităţii Sale Patriarhului Athenagoras de Constantinopol. La începutul concertului, în cuvîntul său de salut, P. C. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic, a spus, printre altele: «Institutul Teologic din Bucureşti mulţumeşte Providenţei divine pentru prilejul de a fi vizitat de Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic şi de a-i putea oferi, ca expresie a omagiului său, un mic concert de muzică religioasă din ţara noastră.

Profesorii şi studenţii noştri, ca şi profesorii şi elevii Seminarului Teologic din Bucureşti, care împart cu noi bucuria acestei întîlniri, văd în această vizită o întreită semnificaţie: Ea este un semn văzut al importanţei atribuite de Biserica Otodoxă muncii teologice şi formării viitorilor săi slujitori; ea este rodul colaborării frăţeşti a Bisericilor Ortodoxe locale în slujba Evangheliei; ea este un răspuns viu dat acelora dintre occidentali care gîndesc că Ortodoxia ar fi lipsită de unitate din cauza organizării ei tradiţionale în Bisericile naţionale, autonome şi autocefale... Sfîntul Sinod al Bisericii noastre vrea ca viitorii preoţi să fie crescuţi de profesorii lor într-o nezdruncinată credincioşie faţă de Ortodoxie şi totodată în respectul cel mai adînc faţă de toţi oamenii de bună voinţă şi îndeosebi faţă de aceia care se străduiesc pentru dreptatea socială, pacea internaţională şi progresul popoarelor. Căci Domnul nostru Iisus Hristos a încredinţat sfinţilor Săi ucenici nu numai chemarea la mîntuirea sufletelor, în vederea fericirii cereşti, ci şi slujirea de împăcare a lumii, pentru ca toţi oamenii şi toate popoarele să alcătuiască o singură familie de fraţi în locuinţa lor comună de pe pămînt».

O impresie deosebită a produs asupra Sanctităţii Sale Athenagoras recepţia dată în cinstea sa de Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian, în seara zilei de 19 octombrie, în Palatul Patriarhal din Bucureşti. La această recepţie au luat parte conducătorii cultelor religioase din ţara noastră, fapt ce l-a detearminat pe Sanctitatea Sa să spună că prin prezenţa reprezentanţilor tuturor religiilor şi cultelor din ţară, la aceeaşi masă cu Întîistătătorii Bisericii Ortodoxe, vede «întrupată ecumenicitatea». La această remarcă, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustinian a dat lămuriri oaspeţilor spunînd că Biserica Ortodoxă Română a sorbit şi a răspîndit ecumenismul prin însăşi originea şi istoria ei şi a poporului ei. Aşezămintele, activitatea, orientarea ei în toate sensurile Evan-

gheliei şi spiritul ei deschis spre toate valorile reale ale creştinismului şi ale umanităţii îi dau putinţa de a simţi, gîndi şi lucra ecumenic... Ecumenismul nostru este deschis tuturor posibilităţilor de apropiere cu toţi credincioşii religioşi. Sîntem pentru un dialog intercreştin în condiţiile stabilite de Conferinţa Panortodoxă de la Rodos. Dorim, adică, convorbiri deschise cu toţi fraţii noştri în Hristos, dar la nivel egal, potrivit duhului Sfintei Evanghelii care ne proclamă pe toţi egali ca fii ai aceluiaşi Părinte».

În ziua de 20 octombrie, înainte de plecarea oaspeţilor, a fost semnat un *Comunicat* cu privire la vizita delegaţiei conduse de Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagoras, în care se menţionează, printre altele, că în timpul şederii în România, Întîistătătorii celor două Biserici Ortodoxe surori şi însoţitorii lor au fost întîmpinaţi, pretutindeni, cu multă dragoste, de către preoţi, călugări şi credincioşi.

După semnarea Comunicatului, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Athenagoras, exprimînd mulţumiri pentru dragostea şi măreţia cu care a fost întîmpinată delegaţia de către Biserica Ortodoxă Română, a spus: «Cu adevărat am înscris o pagină nouă în istoria strălucită a Bisericilor noastre şi a popoarelor noastre, pagină care va însemna o întărire şi o încurajare în călătoria de mai departe».

La plecarea din ţară, Sanctitatea Sa Patriarhul Athenagras şi-a exprimat încă o dată bucuria că Dumnezeu i-a ajutat să viziteze Biserica noastră. «Plecăm de aici, a spus Sanctitatea Sa, cu cele mai frumoase amintiri. Vom transmite aceste puternice impresii ale noastre Ierarhiei, Sfîntului Sinod al Patriarhiei din Constantinopol, le vom transmite clerului nostru, poporului nostru iubit şi tuturor celor din patria noastră. Acolo unde vom merge de aici, vom continua să vorbim despre impresiile şi amintirile noastre pe care le ducem cu noi de aici».

Vizita Sanctităţii Sale Patriarhul Athenagoras este, neîndoielnic, un eveniment deosebit în istoria relaţiilor dintre Biserica Ortodoxă şi Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. Ea a confirmat, pe de o parte, că legăturile de dragoste care unesc Bisericile Ortodoxe nu stînjenesc respiraţia proprie fiecărei Biserici naţionale iar, pe de altă parte, că Biserica Ortodoxă Română se bucură de un prestigiu deosebit în corul Ortodoxiei.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atehenagoras, prin bunătatea şi blîndeţea sa, prin felul deschis de a discuta problemele, prin dragostea sa adîncă faţă de Biserica Ortodoxă şi prin dorinţa sa puternică de a contribui la unitatea creştinilor, va rămîne mereu în amintirea celor ce l-au înconjurat cu dragoste frăţească şi creştinească, în timpul scurtei sale vizite în România.

Asist. ŞT. ALEXE

Sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Heraclion-Creta, 15-25 august 1967

La invitaţia Patriarhiei Ecumenice, sesiunea Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în anul 1967, s-a ţinut în oraşul Heraclion din insula Creta, în zilele de 15-25 august.

La sesiune au luat parte : 3 preşedinţi ai Consiliului Ecumenic (I. P. S. Arhiepiscop Iacob, Dr. Martin Niemöller şi Charles Parlin), aproape toţi membrii Comitetului Central, delegaţi ai unor Biserici nereprezentate în Comitetul Central, 2 observatori din partea Bisericii romano-catolice (Pierre Duprey şi Jerome Hamer, cel dintîi subsecretar şi celălalt secretar asociat în Secretariatul Vaticanului pentru promovarea unităţii creştine), consilieri din partea unor organizaţii mondiale creştine, reprezentanţi ai unor consilii bisericeşti naţionale, diferiţi oaspeţi şi salariaţi din centrala Consiliului Ecumenic.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române, la sesiune au participat I .P .S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şi Prof. Herman Binder din partea Bisericii Evanghelice Luterane, Sibiu, membri în Comitetul Central al C. E. B.

În raportul Comitetului Executiv, prezentat Comitetului Central de Dr. Franklin Fry, se menţionează, printre altele, contactele pe care Secretarul General Dr. E. C. Blake le-a avut cu căpeteniile unor Biserici ; sînt amintite atît vizitele pe care acesta le-a făcut la Constantinopol, Atena, Moscova, Etşmiazdin, în Suedia şi Cehoslovacia, în Berlinul de est şi Berlinul de vest, în Africa şi S. U. A. etc., precum şi vizitele pe care întîistătătorii unor Biserici le-au făcut la Geneva (Arhiepiscopul de Canterbury Michael Ramsey, Catholicosul armenilor din Etşmiazdin şi Catholicosul armenilor din Cilicia-Liban, Prea Fericitul Patriarh Iustinian şi alţii).

O menţiune deosebită se acordă în acest raport Conferinţei mondiale pentru Biserică şi Societate şi Coloquiului de la Haga asupra activităţii Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaţionale, urmărindu-se reorganizarea ei. În legătură cu restructurarea Consiliului ecumenic, raportul arată că lucrările comisiei respective sînt avansate şi vor putea fi prezentate Comitetului Central în viitoarea sa sesiune.

Spre deosebire de raportul Comitetului executiv, care nu abordează nici o problemă teologică, raportul Secretarului General Dr. E. C. Blake încearcă să înfăţişeze poziţia Consiliului Ecumenic, pe plan teoretic, în epoca actuală. Printre altele, el a spus: «Ultima oară, cînd Consiliul Ecumenic s-a reunit, ca oaspete al Patriarhului ecumenic, în insula Rhodos, în 1959, Secretarul General a scris următoarele cuvinte spre sfîrşitul raportului pe care l-a prezentat la această adunare: «Mişcarea ecumenică suferă într-o oarecare măsură de succesele ei, de faptul că, cu toată vîrsta ei tînără, mulţi oameni o admit aşa cum este ea, în forma ei prezentă, şi nu îşi dau seama că o mişcare ecumenică care nu devine decît o parte suplimentară a structurii eclesiastice şi nu duce la noi acte de ascultare în domeniul unităţii, este o mişcare care n-a reuşit să-şi realizeze scopul ei fundamental». «Aceste cuvinte care erau actuale acum opt ani sînt tot atît de importante pentru reflexia noastră actuală. Succesul mişcării ecumenice în cursul acestor ani a fost cu mult mai mare decît ar fi îndrăznit cineva să-l prezică atunci, iar primejdia de a deveni «o simplă parte suplimentară a structurii eclesiastice» s-a agravat în aceeaşi măsură».

În cadrul sesiunii de la Heraclion, Comitetul Central al Consiliului Ecumenic a dezbătut numeroase documente şi a luat diferite hotărîri. În continuare amintim, pe scurt, pe cele mai importante: 1. Acceptarea candidaturilor unor Biserici. 2. Numiri de personal, 3. Comitetul Adunării pentru candidaturi, 4. Declaraţia asupra evanghelizării, 5. Conferinţa mondială Biserica şi Societatea, 6. Declaraţia privind Afacerile internaţionale şi Relaţiile interrasiale, 7. Relaţii cu Biserica romano-catolică, 8. Sf. Paşti, sărbătoare fixă, 9. A IV-a Adunare Generală de la Upsala şi 10. Următoarea sesiune a Comitetului Central.

1. Comitetul Central a hotărît să accepte candidatura următoarelor Biserici care solicită primirea în Consiliul Ecumenic al Bisericilor: 1) Consiliul din Hong-Kong al Bisericii lui Hristos din China, 2) Biserica creştină evanghelică din Noua Guinee occidentală, 3) Biserica Prietenilor din Madagascar, 4) Biserica veche catolică din Austria, 5) Biserica din Toradja-Indonezia, 6) Uniunea independenţilor din Ţara Galilor, 7) Biserica metodistă din Insulele Caraibe şi cele 2 Americi, 8) Biserica metodistă din Sierra Leone, 9) Biserica evanghelică lutherană din Canada, 10) Biserica unită din Jamaica şi Marele Caymon, 11) Biserica luterană din Tanzania şi 12) Biserica reformată presbiteriană din Cuba (primită ca Biserică asociată Consiliului Ecumenic).

2. Prof. Nikos A. Nissiotis a fost numit secretar general adjunct, rămînînd în continuare şi director al Institutului Ecumenic de la Bossey. Pastorul Ernst Lange, reprezentantul Bisericii din Berlin — Brandenbourg (Biserica Evanghelică Germană), a fost ales director al Diviziei de Formare ecumenică şi secretar general adjunct de la 1 ianuarie 1968. Pastorul Albert von den Heuvel a fost ales director al noului Departament central de comunicare, care, începînd cu data de 15 octombrie 1967, va reuni, într-un singur departament, vechiul Departament de

informaţii, Secţia de traduceri şi de interpretare şi Secţia de publicaţii.

3. Comitetul Central a ales, de asemena, un nucleu de Comitet al Candidaturilor care să ajute Adunarea Generală în sarcina ei de a numi pe membrii noului Comitet Central. Este de dorit ca Bisericile membre, care doresc să facă sugestii în vederea componenţei noului Comitet Central, să scrie preşedintelui acestui comitet, pentru ca sugestiile lor să poată fi luate în consideraţie.

4. Tema principală a sesiunii Comitetului Central de la Heraclion a fost: «Evanghelizarea şi Consiliul Ecumenic al Bisericilor». Referatul în legătură cu această temă a fost prezentat de pastorul Philip Petter, noul director al Diviziei pentru Misiune şi Evanghelizare. Subiectul a determinat discuţii însufleţite atît în şedinţa plenară cît şi în Comitetul de lucru. Comitetul Central a adoptat o declaraţie în legătură cu această problemă. Ultima frază a acestei declaraţii exprimă spiritul în care au fost abordate discuţiile asupra temei: «În momentul în care ne pregătim pentru Adunarea Generală de la Upsala, noi cerem parohiilor şi credincioşilor Bisericilor noastre ca să examineze împreună şi oriunde viaţa lor înaintea lui Dumnezeu, pentru ca să fim reînnoiţi în aşa măsură în viaţa şi atitudinile noastre încît să devenim Biserici cu adevărat evanghelizatoare».

Tot în legătură cu tema centrală a sesiunii, Comitetul Central a discutat un studiu despre «Noţiunea biblică de convertire». În contextul ecumenic aceasta ridică unele probleme cu privire la raportul între «convertire» şi intrarea în Biserică prin botez, între «transformarea socială» şi «convertire» şi ceea ce aceasta implică pentru misiune. Comitetul Central a recomandat acest document spre studiu Bisericilor membre.

5. În urma raportului primit în legătură cu Conferinţa Mondială «Biserica şi Societatea», ţinută în iulie 1966, la Geneva, Comitetul Central a cerut în mod stăruitor Bisericilor ca să comunice observaţiile lor în legătură cu această Conferinţă cît mai curînd posibil, cel mai tîrziu înainte de 15 aprilie 1968, ca Adunarea Generală de la Upsala să dispună de o documentare substanţială pentru a evalua recomandările făcute de Conferinţă şi să ia hotărîrile necesare în legătură cu aceste recomandări.

Comitetul Central a hotărît să supună discuţiilor unele teme ale conferinţei Biserica şi Societatea de la Geneva într-o serie de coloqui despre: a) Chestiuni teologice ridicate de conferinţa Biserica şi Societatea, b) Umanizarea societăţii în lumina unor dezbateri actuale, c) Conferinţa cu oameni de afaceri asupra progresului internaţional, d) Discuţie cu reprezentanţi romano-catolici asupra strategiei progresului. Aceste întruniri sînt prevăzute pentru începutul anului 1968.

6. O bună parte din timp, Comitetul Central a consacrat-o analizării atente a diferitelor probleme internaţionale. Criza din orientul apropiat şi războiul din Vietnam au fost viu dezbătute, ajungîndu-se la un acord larg asupra rezoluţiilor. Au fost votate cu unanimitate de voturi rezoluţiile privitoare la situaţia din Nigeria şi Spania, ca şi rezoluţia privind situaţia alimentară din

lume. Rezoluţiile privind atitudinea Consiliului Ecumenic faţă de tensiunile etnice şi rasiale, precum şi îngrijorarea deosebită a C. E. B. pentru înrăutăţirea relaţiilor dintre persoane de rase diferite din unele părţi ale lumii au întrunit, de asemenea, unanimitatea Comitetului Central.

7. Comitetul Central a aprobat în unanimitate raportul pe care l-a prezentat Comisia mixtă de lucru a Bisericii romano-catolice şi a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, instituită de Comitetul Central la sesiunea de la Enugu în 1965. Acest raport arată că s-au realizat progrese importante. Fără a minimaliza divergenţele şi dificultăţile, raportul cere să se treacă la «relaţii constante mai dinamice». Contactele cu Biserica romano-catolică se desfăşoară în patru domenii importante : a) teologia, b) misiunea, c) apostolatul laicilor, d) slujirea umanităţii, care şi-a extins domeniul de colaborare prin relaţii create cu Comisia pontificală pentru Dreptate şi Pace, înfiinţată recent.

8) La invitaţia Comitetului Central, făcută în ultimii ani, un număr de 115 Biserici membre, printre care şi Biserica Ortodoxă Română, şi-au făcut cunoscute opiniile privind eventualitatea unei înţelegeri între toate Bisericile creştine pentru sărbătorirea Sf. Paşti. Din răspunsurile primite, se constată că există o dorinţă vie de a sărbători Sf. Paşti la o dată fixă, comună pentru toată creştinătatea. Dar lucrul nu este uşor de realizat, de aceea, Comitetul Central nu crede că se poate ajunge repede la această unitate. El cere să se lucreze în continuare în această problemă, pentru a găsi calea unei soluţii comune. Bisericile care n-au răspuns sînt rugate să-şi facă cunoscute opiniile în legătură cu sărbătorirea Sf. Paşti pentru a uşura astfel cercetările în acest domeniu.

9. Comitetul Central a fost informat asupra pregătirilor făcute pentru cea de a IV-a Adunare Generală a C. E. B., care se va ţine la Upsala, în Suedia, de la 4 la 20 iulie 1968. Documentaţia pregătitoare va fi gata la începutul anului 1968.

În legătură cu structura Consiliului Ecumenic, un comitet special, sub preşedinţia episcopului Mathews, urmează să elaboreze un raport definitiv ce va cuprinde trei părţi : a) O dare de seamă privind înfăptuirile după Adunarea de la New Delhi, b) recomandări făcute Adunării pentru hotărîrile ce urmează a fi luate imediat şi c)o recomandare care cere studierea structurii Consiliului Ecumenic şi punerea în aplicare a hotărîrilor respective de noul Comitet Central în cursul celor 3 ani ce vor urma după Adunarea de la Upsala.

După un examen atent, Comitetul Central a hotărît să supună aprobării celei de a IV-a Adunări Generale ca noul Comitet Central să fie alcătuit din 120 de membri, în loc de 100 cîţi are în prezent. Secretariatul General urmează să facă propuneri pentru modificările Constituţiei C. E. B. în acest sens.

10. Următoarea sesiune a Comitetului Central va avea loc în preajma deschiderii Adunării Generale, la Upsala, între 2-3 iulie 1968. Ea va analiza în special documentele ce urmează a fi supuse şi dezbătute de Adunarea Generală.

*

Atît I. P. S. Mitropolit Iustin cît şi Prof. H. Binder au participat activ la lucrările Comitetului Central, luînd cuvîntul de mai multe ori atît în şedinţele plenare cît şi în comisii.

Menţionăm, îndeosebi, intervenţiile I. P. S. Mitropolit Iustin, referitoare la situaţia din Vietnam şi Orientul Apropiat, precum şi intervenţia în problema agapei şi Sfintei Euharistii.

Intenţionîndu-se ca la viitoarea Adunare Generală de la Upsala, în vara anului 1968, să se organizeze, după împărtăşirea participanţilor în cadrul unor servicii religioase proprii confesiunilor, servicii religioase comune, interconfesionale, sub forma vechilor agape, majoritatea teologilor protestanţi susţinuţi chiar de unii ortodocşi, s-au pronunţat în favoarea acestor servicii religioase comune.

Arătînd că agapa, cu toate că nu face parte din Sfînta Împărtăşire, — neavînd deci caracter de taină —, este totuşi un act cu caracter religios, strict legat de Sfînta Împărtăşire, Înalt Prea Sfinţia Sa a cerut să se renunţe la intenţia organizării acestor slujbe comune pentru a nu se produce confuzii cu privire la intercomuniune.

Acest punct de vedere, sprijinit şi de unii teologi luterani, a fost acceptat de comisia care a discutat această problemă.

I. C.

Adunarea generală a conferinței Bisericilor Europene
- Nyborg V -

Conferința Bisericilor Europene a ținut cea de a cincia Adunare Generală, sub numele de Nyborg V, între 29 septembrie și 5 octombrie 1967 la Pörtschach lîngă lacul Wörter (provincia Carintia) din Austria.

Tema centrală a Adunării Generale, cu titlul: *A sluji și a împăca — Sarcina de azi a Bisericilor Europene*, a dat naștere la discuții interesante între cei aproape 300 de participanți, în legătură cu contribuția pe care ar putea să o aducă Bisericile din Europa la destinderea socială, economică și politică, în viața continentului.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat: I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, conducătorul delegației, I. P. S. Nicolae Mladin, Mitropolitul Ardealului, P. C. Diac. Nicolae Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic din București și P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman de la același Institut. Din delegația română a mai făcut parte și protopopul Leon Peuker (Biserica Reformată din Timișoara).

Adunarea Generală și-a început lucrările, după cuvîntările de salut, cu alegerea președintelui în persoana Dr. Emmen și a celor doi vicepreședinți: Jung, jurist din Strasbourg, și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

A urmat raportul prezentat de Secretarul general, Dr. G. G. Williams care a expus coordonatele generale ale activității Conferinței Bisericii Europene de la ultimele Adunări generale. La Nyborg IV, delegații au adoptat Constituția Conferinței Bisericilor Europene. De atunci Conferința a luat o altă înfățișare datorită muncii perseverente a unor membri ca și sprijinului substanțial al unor Biserici membre. Între Nyborg IV și Nyborg V, Prezidiul și Comitetul Consultativ s-au întrunit de patru ori: în februarie 1965, la Viena (Austria), în septembrie 1965, la București, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române, în martie 1966, la Falsterbo (Suedia) și în martie 1967 din nou la București.

În toate ședințele de grupe care au fost ținute de la Nyborg IV și pînă acum, au fost studiate obiectivele Conferinței și sarcinile pe care aceasta le poate aduce Bisericilor membre, în raport cu resursele de care dispune. Ca activitate de viitor, Conferința organizează la Basel, la sfîrșitul lunii noiem-

brie, o consfătuire cu tema: *Bisericile Europei şi Bisericile altor continente;* la începutul anului 1968, va organiza o altă consultare avînd ca temă: *Biserica şi mişcările turistice în Europa.* De asemenea, Conferinţa colaborează cu Diviziunea de Întrajutorare a Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru pregătirea unei consfătuiri cu subiectul: *Întrajutorarea Bisericilor în Europa.*

Conferinţa Bisericilor Europene a fost destinată mai întîi ca punct de întîlnire pentru conducătorii Bisericilor, izolaţi unii de alţii prin bariere politice. Secretarul General a accentuat că, Conferinţa nu trebuie să se dezvolte pe argumentul «nevoia de contact», ci pe argumentul dezvoltării dinamice a discuţiei ecumenice regionale. În Europa, situaţia este diferită faţă de alte continente. Conferinţa Bisericilor Europene este locul unde Bisericile care aparţin aceluiaşi continent pot să se întîlnească.

Rolul Conferinţei Bisericilor Europene, azi, este de a lua măsuri pentru aplicarea regională a principiilor discutate la nivel mondial şi invers, de a lua măsuri pentru discuţiile asupra chestiunilor practice şi de a uşura un schimb de informaţii între Bisericile de pe continent.

Consfătuirile au fost introduse de un referat la tema principală a Conferinţei, alcătuit de Dr. W. A. Visser't Hooft, fost timp îndelungat secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care şi-a trimis cuvîntarea imprimată pe bandă, neputînd să ia parte personal la lucrări.

Prefaţa acestui document cheamă Bisericile europene la slujba împăcării şi le cere să contribuie la formarea unui climat spiritual în Europa, «în care cei de departe devin apropiaţi, zidurile despărţitoare, zidurile urii, ale neîncrederii, ale egoismului şi ale lăcomiei prăbuşindu-se cu totul». Cele două verbe care formează tema Conferinţei nu vorbesc de o activitate sau de un aspect particular, al vieţii ecleziale, ci de însăşi misiunea fundamentală a Bisericii. Documentul analizează pe larg sensurile cuvintelor: *a sluji — diakonein* şi *a împăca — katalassein.*

Diaconia este sensul vieţii creştine puse în sprijinul vieţii altora. Toată viaţa Mîntuitorului este o *diakonia,* o slujire pentru toţi, slujire fără ostentaţie, totală, în solidaritate şi umilinţă. Sensul verbului *katalassein,* din II Cor. V, înseamnă o recreare a comuniunii care a fost stricată, între om şi Dumnezeu, prin Iisus Hristos. În calitate de creştini, nu rămînem obiecte pasive ale reconcilierii divine, pentru că prin acest act Dumnezeu ne-a făcut activi. Devenim o nouă creaţie, ambasadori însărcinaţi cu acest mesaj al reconcilierii.

Biserica este chemată să devină comunitatea celor reconciliaţi, în care toate bisericile au fost înlăturate şi în care toate tensiunile mondene între sus şi jos, tînăr şi bătrîn, masculin şi feminin, cleric şi laic, au fost învinse, astfel că fiecare poate să aducă, în mod liber, contribuţia sa la ansamblu, potrivit darurilor cu care l-a înzestrat harul Sfîntului Duh. Misiunea Bisericii în lume este slujirea tuturor, proclamarea şi punerea în practică a vestirii împăcării totale. Pentru împlinirea acestei misiuni, Visser't Hooft socoteşte că Biserica are următoarele

sarcini concrete : 1. Transformarea structurilor bisericești demodate, în instrumente de slujire și împăcare ; 2. Realizarea Bisericii văzute ca o familie de slujitori împăcaţi ; 3. Prezentarea motivărilor şi elanului dinamic pentru o politică şi o dezvoltare a lumii întregi ; 4. Lupta împotriva tensiunii dintre Est şi Vest şi 5. Contribuţia la realizarea unei alte înfăţişări a Europei.

Consfătuirile delegaţilor s-au ţinut în cinci secţii, potrivit următoarelor teme : 1. Slujirea împăcării în lumea modernă ; 2. Constituţia și forma Bisericii în următorul deceniu ; 3. Creştinul şi tehnologia modernă ; 4. Creştinul, cetăţeanul şi Statul ; 5. Biserica, Statul, societatea. Rapoartele celor cinci secţii arată că discuţiile care au avut loc s-au purtat cu multă seriozitate, vădindu-se dorinţa participanţilor de a contribui la găsirea mijloacelor celor mai potrivite pentru ca Conferinţa Bisericilor Europene să fie un factor pozitiv în crearea unei atmosfere de pace, în care să se rezolve toate problemele care privesc dezvoltarea societăţii europene.

Delegaţii Bisericii Ortodoxe Române au participat activ la lucrările Adunării Generale — Nyborg V, prezentînd punctul de vedere al Bisericii noastre, în problemele discutate şi aducînd contribuţii pozitive, atît în şedinţele plenare cît şi în comisiile, grupele sau secţiile de lucru în care au fost repartizaţi. I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei a lucrat în mai multe şedinţe ale Prezidiului la organizarea bunei desfăşurări a Conferinţei şi în Secţia I. În Secţia II a lucrat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. P. C. Pr. Ioan G. Coman a fost ales membru în Comitetul de desemnare pentru fiecare zi a secretarilor de şedinţe ai plenarelor, în Comisia de Finanţe şi secretar al Secţiei IV. P. C. Diac. rector Nicolae Nicolaescu a luat parte efectiv la discuţiile din Secţia V, lămurind unele probleme care privesc apropierea dintre Estul şi Vestul Europei.

Hotărîri ale Adunării Generale — Nyborg V :

1. Plenara a aprobat bugetele pe anii trecuţi şi pe anul 1968. Bugetul pe anul viitor a fost ridicat substanţial, Bisericile fiind rugate să facă eforturi şi să dea contribuţii mărite pentru ca Conferinţa să poată lucra independent faţă de Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

2. Plenara a votat, de asemenea, crearea Secretariatului general permanent al Conferinţei Bisericilor Europene, independent de Consiliul Ecumenic al Bisericilor. În funcţia de secretar general a fost ales Pastorul Dr. G. G. Williams, care a lucrat şi pînă acum cu însufleţire, pentru ca această Conferinţă să capete un profil propriu. Prin crearea Secretariatului General, Conferinţa Bisericilor Europene intră într-o epocă nouă a existenţei sale, putînd să-şi desfăşoare un program de lucru detaşat de cel al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

3. S-au făcut alegeri de noi membri în Prezidiu şi în Comitetul Consultativ.

4. În sfîrşit, Plenara a votat un *Mesaj* în care sînt rezumate ţelurile Conferinţei Bisericilor Europene. Misiunea Bisericilor Europene, se spune în Mesaj, ar trebui să se caracterizeze-

prin slujire şi împăcare, cu adevărat necesare în continentul nostru ca de altminteri în toată lumea. Bisericile europene deţin această misiune de la Domnul nostru Iisus Hristos, Fiul lu Dumnezeu, la lucrarea căruia ele sînt chemate să participe. Mîntuitorul S-a întrupat şi astfel a adus o nouă speranţă în lume, prin împăcarea oamenilor cu Dumnezeu, împăcarea lor unii cu alţii şi cu întreaga creaţie. În a cincea Adunare Generală, din Austria, s-a încercat să se aplice aceste adevăruri ca sarcini ale Bisericilor noastre de astăzi. S-a acordat o atenţie deosebită obligaţiei faţă de aceste sarcini. Pentru aceasta trebuie să cunoaştem nevoile profunde ale oamenilor, care sînt aceleaşi cu cele ale noastre. O astfel de înţelegere nu poate să vină decît printr-o reînnoire curajoasă şi printr-o dispoziţie pentru a lucra cu umilinţă cu toţi cei ce se dedică păcii şi nevoilor urgente ale societăţii. Mesajul enumeră apoi problemele presante care condiţionează pacea şi securitatea europeană, ca: abolirea armelor nucleare prin neproliferare, dezarmarea şi demilitarizarea efectivă, menţinerea în Europa a situaţiei de statu-quo, încetarea războiului din Vietnam, rezolvarea situaţiei din Orientul Mijlociu etc. Lumea se schimbă necontenit sub presiunile tehnologice, sociale, politice şi economice, iar Bisericile au obligaţia să caute forme noi de slujire. Se cere o anumită supleţe pentru a întîlni lumea pluralistă, un dinamism creator, Biserica fiind capabilă să răspundă cerinţelor spirituale şi materiale ale umanităţii. În concluzie, trebuie să trecem de la coexistenţă şi cooperare la slujire reciprocă şi împăcare.

Slujba de mulţumire la sfîrşitul lucrărilor a fost săvîrşită de P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman care a rostit şi o sugestivă predică despre unitatea şi împăcarea prin Iisus Hristos.

Bisericile noastre din Europa trebuie să slujească pe Mîntuitorul împăcîndu-se între ele pentru a contribui astfel la împăcarea credincioşilor lor şi a popoarelor. Astăzi, slujirea este uneori destul de complexă ţinînd seama de evoluţia socială rapidă. Bisericile vor aduce un mesaj de umanizare, mai mare, a condiţiilor sociale în care trăieşte creştinul; ele vor predica o dreptate mai deplină şi o pace mai hotărîtă şi totală.

* * *

Adunarea Generală Nyborg V a Conferinţei Bisericilor Europene reprezintă un moment decisiv în istoria acestei organizaţii creştine. Crearea Secretariatului General independent dovedeşte maturitatea la care a ajuns Conferinţa, avînd un profil propriu, o respiraţie a sa, un stil ecumenic de muncă bine conturat şi fiind capabilă să contribuie la rezolvarea unei serii de probleme pe plan regional.

Biserica Ortodoxă Română a sprijinit moral şi material lucrările Conferinţei Bisericilor Europene, convinsă că acest organism va juca un rol pozitiv în formarea unui climat de destindere în Europa şi în lumea întreagă.

Credincioşi învăţăturii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos şi Bisericii noastre străbune se cuvine să sprijinim, prin rugăciu-

nile şi eforturile noastre, Conferinţa Bisericilor Europene care promovează pacea şi buna înţelegere între oameni, securitatea şi buna colaborare între popoarele din Europa, participînd astfel la dumnezeiasca operă a reconcilierii universale.

Asist. ŞTEFAN C. ALEXE

---

450 de ani de la Reforma lui Martin Luther

Actul lui Martin Luther, din 31 octombrie 1517, de a publica la Wittenberg în Germania cele 95 de teze împotriva simoniei cu indulgenţele, a determinat o generalizare a dorinţei de reformă în Biserica romano-catolică. Reforma a fost apoi definită prin scrierile lui Martin Luther din 1520 şi în Confesiunea lui Filip Melanchton. În 1529, reformaţii luterani au fost numiţi «protestanţi,» din cauza poziţiei lor de protest, iar ei se vor numi în viitor, şi «evanghelici».

Acestei mişcări de reformă i s-au mai adăugat apoi şi Ulrich Zwingli, cu o confesiune radicală, şi Ioan Calvin de la Geneva, cu o confesiune reformată, axată pe determinismul haric. Adepţii calvinismului au fost apoi numiţi şi «reformaţi».

Reforma n-a avut numai tendinţe şi urmări teologice-bisericeşti ci şi unele urmări politico-sociale.

Protestanţii divizîndu-se din cauza subiectivismului teologic, în anul 1817, cînd s-au împlinit 300 de ani de la Reformă, s-a pus problema unificării ramurilor protestante şi, apoi, în 1917, cînd s-au împlinit 400 de ani, s-a pus principiul apropierii ecumeniste precum şi a celei intercreştine, cu Biserica Ortodoxă şi cea Romano-Catolică.

Festivităţile de la Wittenberg din 24 octombrie—3 noiembrie 1967, prilejuite de a 450-a aniversare a Reformei, s-au desfăşurat în mai multe faze. După o pregătire prin presă şi publicaţii speciale în lumea protestantă şi după organizarea unor festivităţi locale, a început faza primă, inaugurată prin Simpozionul de la Wittenberg-Germania Democrată, din 24-27 octombrie cu tema : *Importanţa mondială a Reformaţiunii*, la care au participat peste 130 de specialişti, teologi, istorici, sociologi, filozofi şi literaţi din 9 ţări. Referatul Prof. Max Steinmetz de la Berlin a cuprins precizarea că Reformaţiunea poate fi privită ca element de sprijinire a revoluţiei burgheze împotriva feudalismului medieval, în vederea unor principii umanitare superioare. Apoi, Prof. Dr. Smirin de la Moscova a subliniat faptul că doctrina lui Martin Luther despre : cele două puteri în lume, a condus la principiul separării Statului de Biserică.

A urmat apoi Simpozionul de la Magdeburg, din 26 octombrie, cu tema : *Importanţa Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie în lupta pentru pace, umanism şi progres social ;* la acest simpozion au participat numeroase delegaţii protestante. Pentru

ca participanţii să se poată documenta la faţa locului în legătură cu activitatea lui Martin Luther, în zilele de 27 şi 28 octombrie, a fost organizată o mare excursie la Halle, Wartburg Eisenach şi Ertfurt, cu acel prilej a fost vizitată şi localitatea Buchenwald, unde naziştii au exterminat mii de oameni. În jurul fostului lagăr s-a precizat că Reformaţiunea nu poate fi folosită pentru interese fasciste, ci numai pentru sprijinirea acţiunilor care urmăresc binele social şi democratic al credincioşilor respectivi.

A doua fază a festivităţilor a avut loc în zilele de 29-31 octombrie 1967. La ea au participat peste 180 invitaţi de onoare şi peste 1000 oaspeţi din toate continentele lumii şi din importantele biserici şi confesiuni locale. Biserica Ortodoxă a fost prezentă prin delegaţii ale Bisericilor Ortodoxe Autocefale : Patriarhia Rusă a fost reprezentată de I. P. S. Mitropolit Nicodim de Leningrad, Patriarhia Română a fost reprezentată de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei şi de prof. M. Şesan de la Institutul Teologic din Sibiu, ca invitaţi ai Comitetului organizatoric prezidat de dl. dr. Gerald Götting, vicepreşedintele Consiliului de Stat al Republicii Democrate Germane, Patriarhia Bulgară de I. P S. Mitropolit Ştefan.

La 19 octombrie a avut loc la Wittenberg solemnitatea academică, organizată de Universitatea Martin Luther din Wittenberg-Halle, la care referatul festiv a fost susţinut de prof. dr. Leo Stern, vicepreşedinte al Academiei de Ştiinţe de la Berlin, cu tema : *Consideraţii asupra poziţiei istoric-spirituale şi politice a reformaţiunii în trecut şi prezent.* Pe baza unei analize atente şi documentate, referentul a făcut o apropiere dialectică între faptul petrecut în 1517 şi evenimentele din 1917. După conferinţă a urmat prin oraş «Alaiul festiv», istoric şi costumat cu 60 de scene, referitoare la evenimentele mai importante din secolul al XVI-lea pînă în prezent, privitoare la Germania şi Reformaţiunea. Seara a urmat un concert cu oratoriul «Mesia» de Fr. Händel.

La 30 octombrie, zi numită «ziua ecumenică», au urmat referatele susţinute de : teologul danez D. Skydsgard cu tema : *Reformaţiunea ca eveniment ecumenic* şi de teologul suedez Dr. Wingren, cu tema : *Reformaţiunea şi viaţa lumii.*

În sfîrşit, în «ziua reformaţiunii» din 31 octombrie, a avut loc festivitatea centrală consacrată afişării tezelor de către Martin Luther. La solemnitate au participat reprezentanţii marilor organizaţiuni creştine precum şi : secretarul general al Consiliului Mondial al Bisericilor, Eug. Blake, de la Geneva ; secretarul general al Conferinţei Nyborg a Bisericilor Europene, rev. G. G. Williams ; preşedintele Conferinţei Creştine pentru Pace, Prof. J. Hromadka ; preşedintele Alianţei mondiale luterane, A. Schiotz şi secretarul general A. Appel ; secretarul general al Alianţei mondiale reformate, M. Pradervand şi alţii. Coloana acestor delegaţi s-a întins pe aproape 400 de metri.

Festivitatea a început cu serviciul divin comemorativ săvîrşit în catedrala Castelului de la Wittenberg, pe uşa căreia Mar-

tin Luther îşi afişase tezele şi unde este înmormîntat. Printre aleşii cuvîntători a fost şi I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei şi Sucevei, care, într-o alocuţiune plină de căldură creştină şi seninătate ortodoxă, a venit cu îndemnuri referitoare la un ecumenism umanitar. Cuvîntul a fost ascultat de numeroasa asistenţă a credincioşilor participanţi, cu deosebită atenţie, fiind rostit şi în limba germană, a gazdelor.

După masă, a avut loc festivitatea de stat, cu care ocazie Dl. Dr. Gerald Göting, a ţinut conferinţa solemnă, prezentînd în mod magistral istoricul şi evoluţia Reformaţiunii, începînd din 1517 pînă în prezent, şi subliniind, în încheiere, necesitatea colaborării tuturor pentru o viaţă paşnică, înţelegere şi roade bogate. Festivităţile s-au încheiat apoi cu o recepţie oficială, oferită de Dl. Gerald Göting.

Faza a treia, din 1-3 noiembrie, a cuprins o sesiune de referate teologice şi istorice asupra Reformaţiunii.

Festivităţile de la Wittenberg în cinstea Reformaţiunii au mai avut şi menirea de a apropia tot mai mult pe creştini unii de alţii, în vederea unei contribuţii serioase pentru asigurarea şi întărirea păcii mondiale.

Delegaţia română s-a bucurat de atenţia deosebită din partea personalităţilor germane de stat şi bisericeşti : Gerald Göting, H. Seigewasser şi Episcop M. Mitzenhein din Turingia, fapt determinat şi de prestigiul de care se bucură I. P. S. Mitropolit Iustin în organizaţiile internaţionale, ca reprezentant al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

Pr. Prof. M. ŞESAN

Autenticitatea creştinismului în teologia contemporană

Una dintre problemele creştine actuale, discutată sub o formă sau alta, este şi aceea a autenticităţii religiei creştine [1]). Trecînd aproape două mii de ani de la naşterea întemeietorului ei, Domnul nostru Iisus Hristos, religia creştină a parcurs un drum lung prin sufletele credincioşilor. De-a lungul acestui drum au intervenit diferiţi factori interni şi externi, care au acţionat asupra acestei religii. Fiind o religie destinată credincioşilor, creştinismul a trăit în tot acest lung timp cu credincioşii. Aceştia şi-au lucrat mîntuirile lor, potrivit cu învăţătura creştină.

Lucrîndu-şi mîntuirile lor, credincioşii, ca factori subiectivi religioşi, au acţionat asupra religiei în decursul timpului, imprimîndu-şi şi pecetea lor naturală. Din totalitatea discuţiilor contemporane, rezultă clar că religia creştină nu mai este considerată exclusiv un fapt supranatural, ci se pune accentul real şi pe credincioşi, factorii naturali care intră în componenţa religiei şi se manifestă religios.

Pe lîngă elementele supranaturale ale religiei creştine deci, în actualitate, care sînt : revelaţia divină, acţiunea nevăzută a harului sfinţitor în Sf. Taine, activitatea paracletică a Duhului Sfînt, continuatorul temporal al Domnului nostru Iisus Hristos etc., şi-au făcut loc în teologia creştină contemporană şi elementele naturale religioase, credincioşii, pentru care există religia creştină.

Această nouă înfăţişare contemporană a acestei probleme teologice a contribuit mult la justa înţelegere a autenticităţii creştinismului. S-a precizat, adică, în urma lămuririlor intervenite, că religia creştină cuprinde elemente supranaturale neschimbabile, de origină divină, care îi asigură o autenticitate indiscutabilă, dar s-a mai precizat că există şi elementele naturale, credincioşii, care-i pot da o variabilitate, după felul cum îşi transpun în viaţa lor principiile doctrinale şi morale ale Mîntuitorului.

S-a constatat că religia creştină diferă după epoci şi după credincioşi, că alta este religia creştină primară, alţii sînt credincioşii primari şi alta e religia creştină patristică, după cum şi credincioşii patristici ar fi fost alţii decît cei de azi. S-au

---

1) Cf. Oscar Cullmann, *La foi et le culte de l'Eglise primitive*, Neuchâtel (Suissse), Delachaux et Niestlé, 1963, passim.

ridicat glasuri insistente în timpul Reformei, care au cerut desprinderea de creştinismul veacului al XVI-lea (Martin Luther), nerecunoaşterea autenticităţii lui doctrinale, morale şi practice şi întoarcerea la creştinismul primar, la creştinismul de pe timpul Sfinţilor Apostoli, singurul autentic.

Problema autenticităţii deci a fost pusă insistent o dată cu Reforma, apoi a luat diferite înfăţişări, referindu-se la un aspect sau altul, devenind una dintre cele mai discutate şi controversate probleme, menţinîndu-se mereu actuală pînă în zilele noastre. O nouă criză de autenticitate se va înregistra cu desprinderea vechilor catolici, care n-au recunoscut infailibilitatea (Sinodul din Vatican — 1870). Dintre teologii care s-a opus infailibilităţii (Döllinger, Hefele, Friedric etc.), prof. Ignaz von Döllinger va contesta din nou, în jumătatea a doua a veacului al XIX-lea, autenticitatea creştinismului şi va preconiza reîntoarcerea Bisericii vechilor-catolici, al cărei promotor era, la doctrina, morala şi formele practice de viaţă ale Bisericii primare.

Începînd cu Reforma deci, jaloanele problemei încep a se vedea distinct şi ele ne permit a pune această problemă sub diferitele sale aspecte,[2]) şi din punct de vedere ortodox, trăgînd concluziile necesare. De fapt ce vizează cei care se ocupă cu autenticitatea creştinismului şi care sînt aspectele, pe care trebuie să le avem înainte, pentru a limpezi această problemă teologică de acută actualitate?

Reîntoarcerea la creştinismul primar nu este numai o simplă deplasare în timp, ci o adevărată mutaţie spirituală de valori doctrinale, morale şi practice, după cum vom vedea, după părerea promotorilor săi. Creştinismul actual este implicat cu toate valorile sale, intervenite după epoca primară creştină. Riguroşii merg pînă a face «tabula rasa» cu toate veacurile creştine de viaţă ulterioare. Atitudinile acestea implică anumite tendinţe de-a desfiinţa deosebirile confesionale, intervenite mai tîrziu, de-a unifica doctrina pe baza doctrinei primare, nedezvoltată dogmatic. Desfiinţarea inovaţiilor doctrinale sau eliminarea lor ar duce, într-un asemenea caz, şi la desfiinţarea învăţăturii ortodoxe, expresia genuină a învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos.

După cum se poate constata, punerea greşită a problemei se poate solda cu lovirea intenţionată sau neintenţionată a adevăratei autenticităţi a creştinismului, căci nici o soluţie rezonabilă a problemei nu poate fi împotriva vieţii. Viaţa Bisericii creştine a mers înainte din epoca primară şi toate veacurile trăite nu pot fi desfiinţate dintr-o trăsătură de condei sau printr-o reîntoarcere formală la o etapă de viaţă religioasă depăşită.

Deşi argumentele teoretice ale susţinătorilor acestei reîntoarceri sînt abil expuse şi respectul tuturor creştinilor pentru creştinismul primar este egal, căci reprezintă pruncia doctrinală şi cine nu se apropie de un leagăn cu inima îmblînzită şi plină

---

2) Cf. A. Jülicher, *Die Religion Jesu und die Anfänge des Christentums bis zum Nizäum*, Berlin u. Leipzig, 1909, p. 19; E. Meyer, *Ursprung und Anfänge des Christentums*. I Bd., Berlin, 1920, passim.

de dragoste?, — religia creştină, totuşi a crescut şi s-a maturizat. Credincioşii noştri nu s-ar putea întoarce total la acel stadiu depăşit, cum nu se poate întoarce maturul la starea copilăriei. Religia creştină trebuie să meargă în rînd cu viaţa înainte, nu să se întoarcă la formele de viaţă primară, din care au înflorit mereu altele timp de secole.

Reîntoarcerea practică deci la un creştinism primar şi obţinerea unei autenticităţi prin ştergerea şi desfiinţarea formelor de viaţă trăite şi intrate în istoria creştinismului este extrem de dificilă, dacă nu imposibilă. Această mutaţie temporală de autenticitate însă a primit afluenţi noi, care au complicat-o. Simplitatea primară a lui Luther, sau a lui Döllinger, a făcut locul unor aspecte dintre cele mai inedite în actualitate, care vizează aceeaşi autenticitate a creştinismului.

Spre a se studia autenticitatea creştinismului, el a fost supus unei cercetări doctrinale şi morale, prin comparaţiile învăţăturilor, dogmelor, inovaţiilor, principiilor morale, încercînd a se dovedi ce este — analitic — autentic şi ce nu este [3]). De la parte s-a trecut la întreg; anumite inovaţii doctrinale au determinat concluzii sintetice, după care creştinismul actual n-ar mai fi cel autentic, ci e pervertit doctrinal, în el pătrunzînd elemente mitice, legendare.

O altă tendinţă s-a manifestat apoi de acei care au legat autenticitatea creştinismului de terminologia sa, afirmînd că în decursul timpului mesajul evanghelic a îmbrăcat diferite haine, de sub care sîmburele adevărat doctrinal este greu de recunoscut. S-a născut aşa şi o problemă de autenticitate terminologică, mai ales importantă, după susţinători, pentru credincioşii actuali, care n-ar mai putea înţelege mesajul evanghelic autentic, fără o esenţială schimbare terminologică.

Nu trebuie apoi minimalizată nici tendinţa acelor susţinători, care caută o autenticitate spirituală a creştinismului, cercetînd valorile sale autentice morale şi doctrinale. Cercetarea lor este mai ales de aspect structural-ontologic, punînd un deosebit accent pe interpretarea psihologică a autenticităţii. Ei vorbesc nu numai despre un creştinism autentic, ci şi despre o Biserică autentică şi despre un creştin autentic.

După cum se vede, probleme destul de interesante care merită a fi cunoscute de teologii contemporani, deoarece ele se discută insistent; unele aspecte ale problemei autenticităţii stînd la temelia întrevederilor ecumeniste sau celor dintre Biserici, ca de exemplu dintre Biserica Ortodoxă Română, Biserica Anglicană şi Biserica vechilor catolici. Limpezirea unor astfel de probleme, în spiritul Bisericii Ortodoxe, va contribui la realizarea acordurilor doctrinale, care nu pot veni decît după o muncă prealabilă susţinută de precizare a poziţiilor adevărate, de la care pot porni discuţiile constructive.

---

3) Vezi lucrarea mai veche: C. Fouard, *Saint Pierre et les prémières années du christianisme*. XIV éd., Paris, 1922, p. 6 şi urm.; G. Mury, *Christianisme primitif et monde moderne*, Genéve, La Palatine, 1966, p. 12 şi urm.

Ne vom strădui, astfel, ca, în cele ce urmează, să ne ocupăm cu unele aspecte ale autenticităţii creştinismului în teologia contemporană şi să expunem, de fiecare dată, punctul de vedere ortodox.

1. Autenticitatea primară (primitivă) a creştinismului.

Autenticitatea primară sau primitivă[4]) a creştinismului indică o întoarcere spre origini, spre învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos şi a Sfinţilor Apostoli. Se încearcă nu numai întoarcerea la această vîrstă a creştinismului, dar se încearcă şi o reducţie doctrinală, pentru ca acest creştinism primar sau primitiv să fie obţinut. Evident refugiul acesta în trecut şi restabilirea lui, între anumite date cronologice, indică un impas doctrinal al contemporaneităţii.

Autenticitatea primară este căutată, deoarece ea implică ideea de unitate, de Biserică încă nedespărţită. Întoarcerea la această stare ar simplifica, după unii susţinători[5]), problemele doctrinale actuale, care au intervenit ulterior vîrstei primare. În felul acesta o serie de dificultăţi de ordin doctrinal, mai ales, ar dispărea din calea religiei creştine.

Entuziasmul pentru creştinismul primar a devenit, pentru unii teoreticieni, atît de mare, încît ei văd în restabilirea lui aplanarea tuturor conflictelor şi sinteza tuturor soluţiilor creştine contemporane. În multe sensuri, de aceea, el serveşte ca singura posibilitate miraculoasă de a avea din nou creştinismul autentic cu credinţa autentică şi cu mîntuirea autentică[6]).

Este explicabil deci că au apărut tot felul de specialişti în creştinismul primar, care şi-au expus teoriile şi părerile[7]). Unii au încercat delimitarea cronologică, alţii delimitarea doctrinală a creştinismului primar. De la secolul prim, de unde, după unii, i-ar veni şi numele, creştinismul primar s-a extins şi asupra

---

4) Vezi problema tratată pe larg la: P. Batiffol, *L'Eglise naissante et le catholicisme*, Paris, 1909, passim; apoi C. Fouard, *Saint Jean et la fin de l'âge apostolique*, VIII ed., Paris, 1922. p. 21.

5) Cel mai de seamă cercetător protestant al celor trei veacuri dintîi ale creştinismului este: A. Harnack, *Mission und Ausbreitung des Christentums in die drei ersten Jahrhunderten*, I—II Bde, IV Aufl., Leipzig, 1924. Interesante puncte de vedere se află şi în: «*Das Wesen des Christentums*», Berlin, 1906.

6) Unii teologi protestanţi s-au ocupat cu restabilirea învăţăturii originare despre episcopat sau despre Sfînta Euharistie, ca: J. Réville, *Les origines de l'épiscopat*, Paris, 1894; Idem: *Les origines de l'Eucharistie*, Paris, 1908, iar: A. Réville cu dogma divinităţii lui Iisus Hristos. Vezi: *Histoire du dogme de la divinité de Jésus-Christ*, III éd., Paris, 1904.

7) Vezi o amplă bibliografie la: A. Deissman, *Die Urgeschichte des Christentums im Lichte der Sprachforschung*, Tübingen, 1910 şi lucrarea mai nouă a lui: Oscar Cullmann, *La foi et le culte de l'Eglise primitive*, Neuchâtel (Suisse), Delachaux et Niestlé, 1963, p. 6 şi urm.

Punctul de vedere istoric se poate urmări la: E. Havet, *Le christianisme et ses origines*, vol. I—IV, II éd., Paris, 1873-1884 şi: A. Dufourcq, *Histoire ancienne de l'Eglise. III. Le Christianisme primitif: Saint Paul, saint Jean, saint Irénée*, VI ed., Paris, Plon şi: L. de Lacger, *Le christianisme aux origines et l'âge apostolique* (Rabat, Institut d'études de religions) etc.

secolelor al doilea şi al treilea, cuprinzînd adică nu numai naşterea religiei creştine, dar şi copilăria sa. Tendinţa majorităţii cercetătorilor problemei este însă de a reduce creştinismul primar numai la vîrsta hristică şi apostolică, unii pînă la moartea ultimului Apostol (Sf. Evanghelist Ioan) [8]), alţii pînă la apariţia celor mai vechi Părinţi bisericeşti. Sînt şi susţinători ai unui creştinism primitiv, care s-ar extinde asupra întregii vîrste patristice, pînă la Sf. Ioan Damaschinul.

Incontestabil că pentru autenticitatea creştinismului nu interesează atît de mult delimitarea cronologică. Intenţia se face cunoscută imediat : *Restabilirea religiei primare, singura adevărată.* Se contestă deci autenticitatea actuală a religiei creştine, iar această autenticitate actuală nu este legată atît de cronologie, cît de doctrină şi de viaţa religioasă. Credem, de aceea, că putem delimita mai precis, după intenţia teoreticienilor primari ai creştinismului, autenticitatea sa după limitele doctrinale ; problema «numărul unu» fiind o problemă de puritate doctrinală.

Din acest punct de vedere, după unii, autenticitatea este strîns legată de învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos *(Oscar Cullmann)* [9]). Chiar pe timpul Apostolilor încep schimbările doctrinei, sub impulsul aşteptărilor eshatologice dezminţite. În special Sfîntul Apostol Pavel dă o nouă direcţie doctrinei creştine. După alţii, autenticitatea doctrinală este legată şi de Sfinţii Apostoli , care au propovăduit învăţătura de la Domnul nostru Iisus Hristos şi chiar de Sfinţii Părinţi, urmaşii Apostolilor. Ea încetează acolo unde intervine inovaţia doctrinală, care a determinat segregarea şi fragmentarea unităţii doctrinale autentice.

Problema autenticităţii doctrinale a creştinismului are, după cum se poate constata, un colorit confesional protestant de diferite nuanţe. Adepţii riguroşi ai Sfintei Scripturi (sola Scriptura) reduc creştinismul primar, după cum este de la sine înţeles, numai la vîrsta hristică şi apostolică, neprimind nimic din Sfînta Tradiţie, deci neavansînd nici un pas în veacurile patristice. Biserica Anglicană are, în această privinţă, o atitudine mult deosebită de a bibliciştilor, căci ei se manifestă pozitiv faţă de simboalele de credinţă, faţă de sinoadele ecumenice, inclusiv chiar faţă de al şaptelea cu învăţătura despre Sfintele Icoane, cum şi faţă de învăţăturile Sfinţilor Părinţi [10]), în ultimile lor «Mărturisiri de credinţă», deosebirile acestea trebuie luate în seamă la rezolvarea problemei [11]).

Tot atît de explicabil apare că alta este şi concepţia ortodoxă despre creştinismul primar, atît din punct de vedere al delimitării sale cronologice, cît şi al celei doctrinale. Creştinismul este, după învăţătura ortodoxă, un tot organic, aşa cum

---

8) Fouard, *Saint Jean et la fin de l'âge apostolique*, p. 9.

9) Oscar Cullmann, *Le salut dans l'histoire*, Neuchâtel (Suisse), Delachaux et Niestlé, 1966. trad. par Marc Kohler, p. 14 şi urm. (Prolégomènes).

10) Cf. V. T. Istavridis, *Orthodoxy and Anglicanism*, translated by Colin Davey, London, S. P. C. K., 1966, pp. 72-76, 77-86, 87-89, 136-139 etc.

11) *This Easter as a Thanksgiving reaffirm your Belief, One, Holy, Catholic, Apostolic. Profession of Faith*, în Church Times. No. 5382, London, Thursday, April 7, 1966, p. 5, col. IV-V.

este şi Biserica creştină. Dezvoltarea sa a mers înainte, secol de secol, şi creştinismul actual este creştinismul primar, care a crescut şi s-a maturizat. A căuta doctrina primară se poate face şi se poate stabili teologic, dar ea are astăzi înfăţişarea din Biserica Ortodoxă şi peste această stare de lucruri nu se poate trece.

Specialiştii restabilirii sau restaurării creştinismului primar au căutat fel de fel de metode, pentru a realiza autenticitatea maximă. Asemenea metode, după cum vom vedea, sînt propuse şi astăzi, iar rezultatele lor ne sînt prezentate mai spectacular sau mai puţin spectacular. Aceste diferite forme de autenticităţi primare creştine interesează pe specialişti — e drept — dar nu pot constitui soluţii globale şi definitive ale problemelor religioase ale creştinismului contemporan. Nu restabilirea unor forme de viaţă religioasă ale trecutului este ceea ce ne trebuie în momentul actual ecumenist cu maximă stringenţă.

Considerarea realistă a religiei creştine trebuie să plece de la starea sa actuală, care cuprinde problemele şi soluţiile sale. Ele nu trebuiesc căutate în afară. Nu trebuie deci să se plece de la ideea preconcepută a neexistenţei autenticităţii doctrinale creştine în actualitate. Printr-o muncă asiduă, obiectivă, folosind metoda comparativă, se poate constata şi o autenticitate doctrinală creştină actuală, deci nu este nevoie de eliminat secole de viaţă creştină, nici de restabilit sau reconstituit «vîrste doctrinale» şi de octroit spiritului creştin actual.

2. Autenticitatea doctrinală.

Autenticitatea doctrinală cuprinde creştinismul în întregimea sa, de la origini pînă astăzi. Cercetarea şi stabilirea acestei autenticităţi sînt legate de diferite metode, pe care le-au folosit cei ce urmăreau contestarea ei sau afirmarea ei. De către unii cercetători, s-a studiat o singură problemă doctrinală, după valoarea căreia au tras concluziile. De obicei, problema doctrinală studiată era centrală (Hristologia, dogma Sfintei Treimi, Sf. Euharistie etc.), dar concluziile nu se puteau transforma în concluzii generale, care să cuprindă întreaga doctrină.

Această metodă de cercetare a autenticităţii creştinismului a fost numită metoda analitică, spre deosebire de metoda sintetică. Aceasta a încercat să cuprindă în mari sinteze întreaga doctrină a creştinismului, începînd cu geneza sa hristică, apoi trecînd prin epoca apostolică şi cea patristică şi ajungînd pînă în zilele noastre. Metoda sintetică, pusă în slujba unui punct de vedere sau al altuia, da de multe ori viziuni diformate doctrinale tocmai din pricina ideei preconcepute sau punctului de vedere apriori cu care se pleca la drum.

Metoda analitică s-a îmbinat, atunci, cu metoda sintetică, dînd rezultate mai bune. Doctrina creştinismului s-a cercetat genetic-ontologic şi structural-organic, de la naşterea sa şi pînă astăzi, adică în tot decursul dezvoltării sale, şi s-au obţinut anumite concluzii de reală valoare în teologia creştină contemporană.

Unul dintre aceste puncte de vedere ecumeniste este că ceea ce hotărește autenticitatea doctrinală a creștinismului este *revelația divină.* Aceasta cuprinde adevărurile doctrinale și principiile morale, de care depind curățenia acestei religii și identitatea cu sine însăși în toate epocile. Autenticitatea doctrinală a devenit, astfel, o problemă inclusă revelației divine. De felul cum aceasta este păstrată de fiecare Biserică creștină în parte, de felul cum este dezvoltată, interpretată și propovăduită, depinde și autenticitatea doctrinală.

Această realitate a fost sesizată de cei mai mulți teologi creștini. Fiecare, în felul său, încearcă a contribui la lămurirea conceptului de autenticitate doctrinală, folosind metodele care i se par mai potrivite. Teologul *Karl Bart* [12]), spre a începe cu cel mai reprezentativ, n-a fost preocupat, în tinerețea sa, de autenticitatea doctrinală a religiei creștine. Puternic influențat de protestanții cu relief personal, ca profesorul Hermann, el devine tributar sentimentalismului lui Schleiermacher și hegelianismului. Criza s-a produs atunci cînd unii teologi ai Bisericii evanghelice au încercat să facă o sinteză monstruoasă între ideologia nazistă și credința creștină. În acest moment, Karl Barth și-a dat seama că religia creștină rămîne ea însăși numai dacă i se păstrează autenticitatea doctrinală.

La Sinodul din Barmen din anul 1934, Karl Barth, redactorul principal al «*Declarației a doua de la Barmen*», a afirmat că «Iisus Hristos este unicul cuvînt al lui Dumnezeu, pe care Biserica trebuie să-l asculte și căruia trebuie să se supună» [13]). Centrul de gravitate al teologiei barthiane s-a mutat definitiv pe revelația divină, pe Cuvîntul lui Dumnezeu, pe hristologie. Teologia sa devine «o teologie a Cuvîntului lui Dumnezeu», cu tendința vizibilă de a se apropia cît mai mult de el, de a-l propovădui autentic și de a-l restabili. Acest lucru se întrevede mai ales în monumentala sa: «*Kirchliche Dogmatik*», în 16 volume.

Trebuie de relevat, în mod special, experiența teologică a lui Karl Barth, deoarece ea va fi repetată și de către alți teologi protestanți contemporani. Începuturile sale sînt liberaliste, iar doctrina creștină este prima realitate vizată. Fărîmițarea și dizolvarea doctrinei creștine mergeau mai departe pe același drum, pe care-l făcuseră și înaintașii. Maturitatea teologică, manifestată în toate lucrările care-i urmează celebrei «*Römerbrief*» [14]), se manifestă printr-o atitudine nouă față de doctrina creștină. Ea devine realitatea esențială a creștinismului, iar Cuvîntul lui Dumnezeu, Iisus Hristos și revelația divină, sînt așezați în inima teologiei sale [15]).

Este o incontestabilă revenire la autenticitatea doctrinală

---

12) Cf. Giorgio Tourn, *Per gli 80 anni di Karl Barth*, în Protestantesimo, Anno XXI, Nr. 3. Roma, 1966, p. 160 și urm.

13) Jean Bosc, *Flash sur Karl Barth, Christologie et humanisme*, în Réforme. No. 1103, Paris, 7 Mai 1966, p. 11.

14) Karl Barth, *Römerbrief*, München, 1916.

15) Wezi în special: *Die Lehre vom Worte Gottes. Prolegomena zur christlichen Dogmatik.* München, 1937; apoi: *Révélation. Eglise, Théologie,*

a creştinismului. De realitatea aceasta a fost conştient Karl Barth în toate scrierile sale teologice pînă la cea din urmă, care este o mărturisire de credinţă : *«Introduction á la théologie évangélique»* [16]).

Aceeaşi tendinţă spre autenticitatea doctrinală se poate observa şi la teologul *Emil Brunner*, care precizează : «Noi avem de degajat revelaţia divină a lui Dumnezeu în Iisus Hristos din operele istorice care o conţin, de distins conţinutul de conţinător, apa de cupa care o cuprinde... Această revelaţie divină, pe care n-o putem confunda cu imaginea lumii antice care-i serveşte de cadru, a fost de asemenea de la origine şi pînă astăzi în strînsă legătură cu sistemele filozofice, care-i erau istoric paralele». Emil Brunner vrea ca «revelaţia divină să ni se ofere în ţîşnirea sa primă şi autonomă» [17]).

Preocuparea de doctrină a devenit, în ultimă analiză, o preocupare de revelaţia divină, de aceea mulţi teologi contemporani reduc creştinismul la revelaţia divină *(H. Straubinger* etc.) [18]). Autenticitatea doctrinală este, astfel, strîns legată de revelaţia divină şi de păstrarea ei curată pînă în actualitate.

Dintre teologii contemporani care au dat o deosebită atenţie revelaţiei divine, aplicînd metode specifice şi ajungînd la rezultate care nu pot fi ignorate, este şi profesorul de Noul Testament *Oscar Cullmann*, de la Universitatea din Bâle şi Paris. Atenţia sa se îndreaptă asupra originilor revelaţiei divine. El cercetează revelaţia divină, aşa cum a dat-o Domnul nostru Iisus Hristos şi cum au propovăduit-o Sfinţii Apostoli, verificîndu-i autenticitatea.

Din acest punct de vedere, Oscar Cullmann ajunge la constatări interesante. «Istoria mîntuirii se compune din evenimente şi interpretare. Ori această explicare foloseşte la fel elemente care nu sînt istorice. Fabule, legende, mituri servesc a sublinia sensul evenimentelor şi desfăşurarea lor. Uneori interpretarea suprapune aceste elemente faptelor istorice pe care ea le relatează, alteori ea înzestrează relatarea faptelor istorice cu elemente fabuloase, legendare şi mitologice. Aceste materiale au un punct comun cu relatarea istorică a evenimentelor : amîndouă iau forma povestirii, ceea ce face foarte dificilă sarcina de a discerne natura lor» [19]).

Şi pentru Cullmann, Domnul nostru Hristos trebuie să rămînă «centrul istoriei mîntuirii», deci învăţătura Sa, kerygma, este cea hotărîtoare. Făcînd distincţiile necesare, Cullmann afirmă

Genève, Ed. Labor et Fides, 1964, şi : *L'Eglise*, Genéve, Ed. Labor et Fides, 1964, passim.

16) Karl Barth, *Introduction à la théologie évangélique*, trad. F. Ruyser, Genève, Ed. Labor et Fides, 1962, p. 1o şi urm. ; 88 şi urm. etc.

17) Emil Bruner, *Dogmatique, Tome Premier. La doctrine chrétienne de Dieu*, Genève, Ed. Labor et Fides, 1964, p. 11 (Avant-Propos du traducteur au tome premier de la «Dogmatique»).

18) *Lehrbuch der Fundamentaltheologie*, Paterborn. F. Schöning Verl. 1936, passim.

19) Oscar Cullmann, *Le salut dans l'histoire, L'existence chrétienne selon le Nouveau Testament*, trad. par Marc Kohler, Neuchâtel (Suisse) 1966, ed. Delachaux et Niestlé, p. 89.

că «kerygma s-a amplificat, fiindcă parusia nu a avut loc» [20]). Neavînd loc parusia, a intervenit, după Cullmann, caracteristica esenţială a creştinismului primar : tensiunea între «acum» (déjà) şi «nu încă» (pas encore) [21]).

Puşi în situaţia aceasta, Sfinţii Apostoli au fost obligaţi, faţă de «dilatarea timpului intermediar între învierea Domnului nostru Iisus Hristos şi venirea Sa» să modifice poziţiile doctrinale hristice [22]) ; eforturile cele mai mari văzîndu-se în învăţătura Sf. Apostol Pavel, care «identifică Biserica cu trupul tainic al Domnului» [23]). După Oscar Culmann, autenticitatea doctrinală aparţine numai mesajului hristic şi el trebuie stabilit în toată puritatea sa.

Studiul revelaţiei divine s-a extins, astfel, nu numai dogmatic-global, ci şi cronologic, începînd cu învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos, ceea ce este bine. Cînd însă încep deosebirile între revelaţia hristică şi cea apostolică, plecîndu-se de la anumite constatări personale, problema autenticităţii prezintă aspecte noi. Unul dintre acestea este dacă propovăduirea Evangheliei, după Domnul nostru Iisus Hristos, sub asistenţa paraclitică a Duhului Sfînt, trimis de Fiul, a rupt firul acestei autenticităţi doctrinale, sau nu. Un motiv ca acela indicat de Oscar Cullmann, motivul eshatologic al venirii a doua a Domnului, putea să dea o altă conformaţie doctrinală revelaţiei hristice ?

Evident că răspunsul ortodox este negativ. Învăţătura Domnului nostru Iisus Hristos intrase în circuitul vieţii religioase a credincioşilor şi rodea mîntuirile subiective. Credincioşii au înţeles în curînd just eshatologia creştină, în ale cărei amănunte nu trebuie să mai intrăm aici. Venirea Domnului nostru Iisus Hristos a fost interpretată ortodox, eliminîndu-se elemente de tensiune. Revelaţia divină şi-a luat cursul său religios, care a dus-o pînă în zilele noastre, fără nici o modificare a doctrinei sau a fondului, variind numai mijloacele de înţelegere după credincioşi sau după epocă. Se poate deci afirma, fără putinţă de greşeală, că doctrina creştinismului este autentică ; ea este dezvoltarea organică a învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos, aşa cum învaţă Biserica Ortodoxă.

3. Autenticitatea kerygmatică.

La teologul protestant contemporan *Rudolf Bultmann*, autenticitatea doctrinală a creştinismului ia o altă înfăţişare, care-l deosebeşte de ceilalţi. Pentru Bultmann, doctrina actuală a religiei creştine nu este cea autentică, fiindcă ea a fost invadată, în timpul procesului său de formaţie, de concepţiile mitice ale scriitorilor biblici. Cu viziunea lor specifică, pe care o aveau în

---

20) *Ibidem*, p. 110.
21) *Ibidem*, p. 167 şi urm.
22) *Ibidem*, p. 92.
23) *Ibidem*, p. 255 şi urm.

veacul lor, aceşti scriitori au amestecat realul cu fantasticul, învăţătura sau propovăduirea (kerygma) cu miturile antice, care s-au strecurat în scrierile lor [24]).

Folosind o interpretare existenţialistă a Sfintei Scripturi, Bultmann desprinde persoana Domnului nostru Iisus Hristos de mesajul său, care nu mai este cel autentic, ci a suferit contrafacerile specifice unei mentalităţi şi unei epoci. Credincioşii nu se pot deci transpune din epoca noastră în cea antică, nici nu-şi mai pot însuşi întreaga mitologie biblică, depăşită. Kerygma autentică a Domnului nostru Iisus Hristos trebuie desprinsă, după Bultmann, de miturile neautentice [25]).

Între miturile neautentice ale Sfintei Scripturi, Rudolf Bultmann numără creaţia, adică referatul cosmogonic al lui Moisi, imaginea paradisului terestru şi a stării paradisiace a protopărinţilor Adam şi Eva, deluviul, turnul Babel, expunerile mitice din viziunile profeţilor etc. Ele sînt întreţesute cu celelalte evenimente, fapte şi adevăruri din Vechiul Testament. Noul Testament continuă, după Bultmann, miturile din Vechiul Testament. Imaginea cosmogonică e tot cea din Geneză. Alte documente mitice din Noul Testament sînt cele relative la un Mesia preexistent, născut din fecioară, coborîndu-se la iad, suindu-se la ceruri, concepţiile mitice din eshatologie (I Tes., IV, 16) etc. [26]).

Acestea sînt cele mai de seamă obiecţiuni pe care Rudolf Bultmann le aduce autenticităţii religiei creştine. Pentru revenirea la mesajul kerygmatic autentic al lui Iisus Hristos, Bultmann a întocmit «un program de demitologizare» datorită căruia «vrea să convertească kerygma hristică într-o modalitate de înţelegere existenţială» [27]). Credincioşii trebuie să se socoată, după el, metodologic contemporani Apostolilor, pentru a-L înţelege pe Iisus Hristos.

De data aceasta, după cum am observat, autenticitatea creştinismului devine numai kerygmatică. Kerygma autentică trebuie desprinsă de totul ceea ce este neautentic în Sfînta Scriptură şi pusă la îndemîna credincioşilor. Pentru aceasta însă trebuie să intre în acţiune programul de demitologizare. În acest program de demitologizare mai intră însă, într-un context tulbure, elemente doctrinale autentice creştine, ca : «îngeri, demoni, eshatologia întreagă, întruparea Domnului, pururea feciorie a Maicii Domnului, harul sfinţitor lucrînd în Sfintele Taine, Duhul Sfînt şi chiar soteriologia» [28]). Deci autenticitatea adevărată a creştinismului ar urma să facă loc unei autenticităţi neadevărate, inventate, kerygmatice, ceea ce evident este imposibil [29]).

---

24) Cf. André Malet, *Mythos et Logos. La pensée de Rudolf Bultmann*, Genève, Ed. Labor et Fides, 1965 (Lettre-préface de R. Bultmann).

25) Cf. G. Miegge, *Evangile et mythe dans la pensée de R. Bultmann*, Trad. par H. Naef Delachaux-Niestlé, Neuchâtel (Suisse), 1958, p. 28 şi urm.

26) Miegge, *o. c.* p. 45 şi urm. ; 80 şi urm.

27) *Ibidem.*

28) *Ibidem.*

29) Cf. P. Rezuş, *Domnul nostru Iisus Hristos în teologia contemporană*, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei. An. XLI. Nr. 5-6, Iaşi, mai-iunie 1965, p. 270.

Revelaţia divină a religiei creştine s-a cristalizat în Sfintele Scripturi ale Vechiului şi Noului Testament, aşa cum le păstrează canonul scripturistic pînă astăzi. Autenticitatea lor biblică o confirmă pe cea doctrinală, Biserica Ortodoxă nu este de acord cu nici un fel de program, care ar urmări să restaureze autenticitatea Sfintei Scripturi pe alte temelii decît cele ale revelaţiei divine, fiindcă atunci întreaga sa doctrină s-ar pulveriza.

Este explicabil deci de ce programul de demitologizare (demythologising, Entmythologisierung) a iscat foarte multe discuţii în jurul autenticităţii creştinismului, cum şi curente teologice neobultmanniene, dintre ai cărei promotori mai de seamă actuali îi citäm pe : *H. Conzelmann, G. Ebeling, E. Fuchs, E. Grässer, E. Käsemann, G. Klein* şi *P. Vielhauer.*

4. Autenticitatea terminologică

De o deosebită importanţă în actualitatea teologică se bucură şi terminologia sau forma, în care este înveşmîntată doctrina creştină. Problema terminologiei au ridicat-o foarte mulţi teologi contemporani, printre care trebuie să-i amintim pe *Karl Barth, Emil Brunner, Rudolf Bultmann, Paul Tillich* şi alţii dintre protestanţi, şi pe neotomiştii *C. Gutberlet, J. Kleugten, O. Wilmann, C. Mercier, A. D. Sertillanges, Garrigou-Lagrange, E. Gilson, M. Gentile, M. A. Padovani* şi alţii.

Într-un fel sau altul, toţi teologii aceştia militează pentru o terminologie teologică adecvată conţinutului. Unii dintre ei [30]) susţin terminologia autentică hristică sau apostolică, de foarte mare importanţă pentru însuşirea învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos, alţii [31]) argumentează o terminologie teologică adecvată credincioşilor. Amîndouă atitudinile comportă precizări clare, deoarece, într-adevăr, haina în care este înveşmîntată doctrina, adică forma cu toate caracteristicile sale stilistice are o mare influenţă în propovăduirea Cuvîntului lui Dumnezeu.

De înfăţişarea calitativă şi valorică a acestei forme depinde dacă învăţătura este înţeleasă sau nu. Expunerea doctrinală foloseşte graiul, adică cuvintele din care este format, iar pentru o înţelegere clară trebuiesc îndeplinite anumite condiţiuni. În această privinţă avem exemplul Domnului nostru Iisus Hristos, care a propovăduit Evanghelia Sa într-o formă clară, adecvată ascultătorilor de tot felul, precisă, fără putinţă de răstălmăciri. Esenţialul a fost întotdeauna doctrina, dar nici forma nu trebuie neglijată, deoarece folosirea ei neîngrijită poate aduce prejudicii înţelegerii.

Acest lucru şi l-au pus la inimă şi ostenitorii ecumenişti, care vor să editeze o «*Biblie ecumenistă*», acceptată de toate Bisericile creştine prin stabilirea de acorduri unanime terminologice, aşa ca pe viitor să nu mai existe deosebiri formale între

---

30) Vezi : A. Dumas, *Flash sur R. Bultmann. L'histoire le mythe et la foi*, în Réforme. No. 1099, Paris, 8 Avril 1966, p. 11.

31) Vezi : Emil Brunner, *Unser Glaube*, Zürich, 1935, passim.

creştini şi să nu se mai întîmple ceea ce se întîmplă ca Sfînta Scriptură, care trebuie să-i unească, să-i despartă. Despărţirea doctrinală, bineînţeles, este determinată în mare măsură şi de terminologia folosită în traduceri şi în interpretările Sfintei Scripturi.

Autenticitatea terminologică însă trebuie înţeleasă corect, pentru a nu produce alte încurcături doctrinale. O terminologie autentică hristică sau apostolică totală este greu de realizat. Limbile aramaică, greacă şi latină sînt utilizate numai de către specialişti, deci autenticitatea terminologică trebuie urmărită în diferitele graiuri ale credincioşilor. În orice caz, trebuie să se aibă în vedere de către traducători ca terminologia să nu altereze doctrina sau să genereze răstălmăciri.

Teologul *Rudolf Bultmann* ridică aici o altă problemă terminologică importantă. El afirmă că mesajul hristic a fost făcut în epoca sa într-o formă antică, mitică, mai apoi Apostolii au folosit forma sau terminologia gnostică pentru propovăduirea aceluiaşi mesaj. Importantă, pentru el, este kerygma şi ea trebuie adresată credincioşilor actuali într-o terminologie adecvată, deci existenţială, pentru a-L face pe Hristos contemporan. Terminologia teologică antică este, după R. Bultmann, depăşită [32]).

Pe de altă parte, teologul *Emil Brunner* se caracterizează metodologic printr-o accesibilitate terminologică a doctrinei creştine. Brunner pune accentul pe cei cărora le este destinată doctrina creştină, adică pe credincioşi, şi face dependentă terminologia teologică de ei. Propovăduirea învăţăturii lui Iisus Hristos nu trebuie să fie abstractă, desprinsă de înţelegerea lor, fiindcă atunci nu-şi aduce roadele sale [33]). Doctrina creştină depinde de accesibilitatea terminologică. Cele 52.000 de exemplare ale lucrării lui Emil Brunner: «*Unser Glaube*» şi traducerea sa în 19 limbi ne arată preţuirea şi accesibilitatea sa teologică [34]).

Autenticitatea terminologică nu poate deveni un scop în sine, un scop formal. Terminologia este instrumentul de expresie, pe care-l foloseşte doctrina. Cu cît va fi folosită terminologia mai bine, cu atît doctrina creştină va avea de cîştigat în expresivitatea şi accesibilitatea sa. Incontestabil deci că, din punct de vedere ortodox, terminologia biblică sau terminologia teologică nu pot fi legate de tipare fixe de exprimare neotomiste sau existenţialiste. Terminologia depinde de necesităţile Bisericii şi ale credincioşilor şi trebuie să urmărească numai un singur scop: însuşirea cît mai adecvată a învăţăturii Domnului nostru Iisus Hristos. De aceasta vor ţinea seama atît cei care propovăduiesc cuvîntul lui Dumnezeu, cît şi credincioşii care-l primesc.

5. Autenticitatea practică

Trecînd de la partea doctrinală la partea practică a religiei

---

32) Malet, *o. c.* p. 12 şi urm.; 31 şi urm.
33) Cf. Franco Ronchi, *Emil Brunner:* 1889-1966, în Protestantesimo. Anno XXI. Nr. 2, Roma, 1966, p. 104 şi urm.
34) *Ibidem*, p. 106.

creştine, autenticitatea sa ia alte aspecte. Cercetătorii nu s-au mulţumit numai cu studiul doctrinei şi implicaţiile ei, ci s-au referit şi la autenticitatea vieţii religioase creştine, căutînd să deducă şi din realităţile practice ale creştinismului concluzii pozitive pentru credincioşii noştri. În acest scop a fost cercetată cu mult interes viaţa creştinilor din primele veacuri, scoţîndu-se în relief valorile morale, de astă dată, şi încercîndu-se a se stabili o autenticitate practică a religiei creştine.

Terenul practic şi valorile practice sînt în atenţia teologilor contemporani pe drept cuvînt, căci viaţa practică religioasă uneşte pe toţi creştinii, deocamdată numai practic, peste deosebirile doctrinale. O autenticitate practică religioasă, aşa cum a dorit-o Domnul nostru Iisus Hristos, este, astfel, deosebit de importantă în momentul actual ecumenist. Deşi noi am aşezat-o la urmă, se poate uşor constata că ea merge mînă în mînă cu viaţa înaintea autenticităţii doctrinale, care urmează însă să încununeze eforturile ecumeniste.

Nu face altceva decît să ne bucure efortul teologic creştin pentru o viaţă creştină cît mai autentică, mai în spiritul învăţăturii şi vieţii Domnului nostru Iisus Hristos. Religia creştină trebuie să fie pusă efectiv în slujba unei vieţi mai bune a credincioşilor noştri, de aceea precizarea autenticităţii acestei vieţi creştine de către teologii contemporani este un lucru bun. Toţi creştinii trebuie să fie conştienţi de marile imperative ale vieţii, care-i solicită şi pe ei. Viaţa autentică, aşa cum a înţeles-o Iisus Hristos, a fost pusă în slujba aproapelui, în slujba păcii şi a muncii constructive. De la aceste imperative permanente ale vieţii trebuie de plecat, pentru a stabili coordonatele autenticităţii practice a creştinismului.

În această direcţie se străduiesc mulţi teologi contemporani, printre care trebuie să-i amintim, la loc de cinste, pe pastorul *Visser't Hooft*, *Martin Niemöller*, *J. Hromadka*, *J. Robinson*, *Dietrich Bonhoeffer* şi alţii. Dintre aceştia, Bonhoeffer, cere «ca tocmai ceea ce-l caracteriza pe Iisus Hristos să-l caracterizeze şi pe creştin», «Biserica numai pentru sine» este criticată de Dietrich Bonhoeffer. «Din acest defect fundamental al noţiunii Bisericii, după Bonhoeffer, se naşte limbajul său nesemnificativ şi formalismul teologic, după care «Biserica este pentru sine şi nu pentru alţii» [35]).

Autenticitatea practică aparţine numai Bisericii şi ea trebuie s-o arate credincioşilor. Bonhoeffer precizează în această privinţă că «Biserica trebuie să traducă adevărurile sale de credinţă în graiul accesibil credincioşilor, înlăturînd toate piedicile din calea unei vieţi autentice religioase, ascuţită de formalism şi uscăciune» [36]).

Teologul englez John A. T. Robinson, în lucrările sale:

---

35) A. Dumas, *Flash sur Dietrich Bonhoeffer. Une Etique de la présence cachée*, în Réforme. No. 1097, Paris, 26 Mars 1966, p. 15.

36) Cf. S. Rostogno, *Dietrich Bonhoeffer. L'interpretazione non religiosa dei concetti biblici*, în Protestantesimo, Anno XXI. Nr. 2, Roma, 1966, pp. 69-82.

«*Honest to God*», London. 1963 şi «*The New Reformation*», London, S. L. M. Press, 1965, pleacă de la poziţia lui D. Bonhoeffer şi avansează mai departe în cerinţa imperioasă a unei autenticităţi practice a Bisericii creştine. Între problemele mari care solicită atenţia Bisericii, John A. T. Robinson aşează şi «foamea» [37]), precizînd: «Biserica secolului al XX-lea se va mai renega ea însăşi, refuzînd să audă în strigătul unei jumătăţi de omenire propriul strigăt al lui Hristos, pe care ea pretinde că-L slujeşte ?» [38]).

Autenticitatea creştinismului a dus, astfel, la studiul unora dintre cele mai interesante probleme ecumeniste, pe care le ridică teologia contemporană. Ele fac preocuparea pozitivă a teologilor şi credincioşilor, pentru a obţine un spor de înţelegere. Rezolvarea lor depinde, după cum s-a văzut, de autenticitatea doctrinală şi practică a creştinismului, adică de învăţătura genuină a Domnului nostru Iisus Hristos, de revelaţia divină. Marile imperative ale vieţii credincioşilor noştri ies, astfel, mai pregnant în relief, atunci cînd Biserica învaţă că ele sînt cuprinse în doctrina sa şi că de ele este strîns legată mîntuirea credincioşilor săi.

Pr. Prof. PETRU REZUŞ

---

37) Vezi pe larg: John A. T. Robinson, *Honest to God*, London, 1963, passim.

38) *Honest to God*, p. 5 şi urm. Apoi: L. Simon, *Flash sur John A. T. Robinson. Une Eglise pour les absents*, în Réforme. No. 1101, Paris, 23 Avril 1966, p. 11.

La sfîntul Nicolae, podoaba ierarhilor

«Îndreptător credinţei şi chip blîndeţelor, învăţător înfrînării, te-au arătat pe tine turmii tale adevărul lucrurilor. Pentru aceasta ai cîştigat cu smerenia cele înalte şi cu sărăcia cele bogate, părinte ierarhe Nicolae».

FRAŢI CREŞTINI,

Acestea sînt cuvintele care se cîntă întru lauda şi preamărirea sfîntului şi marelui Ierarh Nicolae, pe care îl cinsteşte astăzi Biserica noastră creştină ortodoxă. Aşa s=a cîntat şi se va cînta de=a pururi pentru proslăvirea marelui ierarh, în sfintele locaşuri.

Prăznuind pe Sfîntul Nicolae, prăznuim pe îndreptătorul credinţei şi apărătorul Ortodoxiei; prăznuim pe patronul corăbierilor, dar mai cu seamă al corăbierilor duhovniceşti. El este modelul viu şi nepieritor al ierarhiei bisericeşti, pe care fiecare slujitor al altaru=lui îl păstrează înaintea ochilor conştiinţei; el este modelul adevă=ratului bun păstor al turmei cele duhovniceşti, gata oricînd să=şi pună viaţa pentru oile sale.

Nici un cuvînt omenesc nu va putea mărturisi despre măreţia prea sfîntă a marelui ierarh al lui Hristos. Căci numele acestui sfînt ierarh al Bisericii pluteşte într=o auroră de fericită tradiţie de sute de ani, în amintirea recunoscătoare şi în evlavia noroadelor creş=tine. Iar Dumnezeu însuşi l=a învăluit în mărirea unei străluciri, pe care mărginitele noastre graiuri nu o pot cuprinde.

Sufletul său prea luminat, care stă în ceruri cu oştile îngereşti, străluceşte în ceata arhiereilor, împărtăşeşte har şi milă, blagoslo=venie şi mîngîiere, iar trupul său, îmbălsămat în puterile nestrică=cioase ale harului, revarsă şi astăzi mir binemirositor.

FRAŢI CREŞTINI,

Ziua de pomenire a acestui mare şi sfînt ierarh al veacurilor de aur ale Bisericii Creştine ne îndeamnă să medităm cu pietate asupra măreţelor sale fapte şi să ne întrebăm: Oare prin ce cuvînt omenesc am putea preaslăvi după cuviinţă pe marele Ierarh Nico=lae? Cu ce cîntări de laudă ne vom îndrepta către sprijinitorul şi ajutătorul creştinătăţii? Cu ce cîntări prooroceşti am putea lăuda pe ierarhul care, de mai înainte, vede cele ce sînt departe, ca şi cum ar fi de faţă? Cu ce fel de chip vom preamări pe ierarhul pe

care Tatăl l-a ales, Fiul l-a binecuvîntat şi dumnezeiescul Duh l-a sfinţit? Cu ce vom încununa pe cel ce cu trupul era în Mira Lichiei şi cu duhul la toţi cei ce-l căutau pe dînsul?

Iată, din vremurile de cînd trăia pe pămînt şi pînă astăzi, toţi creştinii îl preaslăvesc, toate sufletele se umplu de dulceaţa faptelor sale, întreaga suflare creştină, pînă la marginile lumii, soarbe şi trăieşte din mireasma bunătăţii lui. Clopotele miilor de Biserici ale creştinătăţii duc veşti de preamărire peste veacuri. Marele ierarh Nicolae este unul din cei mai populari sfinţi ai creştinătăţii, ceea ce a făcut pe unii să aşeze timpul şi faptele sale între istorie şi legendă.

De unde valul acesta de evlavie pentru sfîntul ierarh al lui Hristos? Răspunsul îl putem afla gîndind şi înţelegînd personalitatea sfîntului ierarh Nicolae.

FRAŢI CREŞTINI,

Dacă încercăm un răspuns în legătură cu personalitatea sfîntului Nicolae, apoi nu avem altul mai potrivit decît acesta: el este marele ierarh şi modelul bunului păstor al turmei celei duhovniceşti. Mare, pentru că întruchipează modelul viu şi nepieritor al adevăratului ierarh ortodox; mare, pentru că este podoaba ierarhilor şi întocmai cu apostolii şi proorocii; mare, pentru că este vas al Darului, alăuta Duhului, trîmbiţa cea binevestitoare a propovăduirii, tunetul cel înfricoşat şi vrednic de ascultat, care a glăsuit despre slava lui Dumnezeu; mare, pentru că este apărătorul Sfintei Treimi şi păzitorul bunei credinţe, mărturisind că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, de o fiinţă cu Tatăl, prin care toate s-au făcut. Adevăr nestrămutat şi veşnic, aşezat de-a pururi la temelia Bisericii Ortodoxe şi a vieţii creştineşti.

Cîntările Sfintei noastre Biserici mărturisesc de veacuri că arhanghelii dimpreună cu îngerii se minunează de marea credinţă a Sfîntului Nicolae, cel ce este slujitor asemenea cu Grigorie Teologul în preoţie, dimpreună vorbitor cu Ioan Gură de Aur şi prieten Marelui Vasilie.

Cum te vom numi pe tine, ierarhe, şi care sînt graiurile ce ar putea să ridice pe culmi de preaslăvire fiinţa ta de sfinţenie? Mirele celor trei fecioare, bogăţie de Dumnezeu dăruită celor ce vieţuiesc în lipsă pe pămînt, doctorul celor fără de plată, liman neînviforat şi zid nebiruit, turn de întărire şi uşă de pocăinţă, cald folositor şi grabnic ajutător. Chip îmbunătăţit cu nume de biruinţă, răsfrînt din chipul cel veşnic al Marelui Ierarh, care este izvorul nesecat al oricărei ierarhii: Hristos.

FRAŢI CREŞTINI,

O sumară cunoaştere a vieţii sfîntului ierarh Nicolae arată că el a fost însufleţit în toate faptele sale de dragostea faţă de turmă şi dragostea faţă de Hristos.

Cînd a fost hirotonit în preot, bătrînul episcop recomandnîdu-l

dreptcredincioşilor a spus: «Un soare al bunătăţii a răsărit printre noi şi un mare mîngîitor se va pleca către cei întristaţi. Fericită este turma care va avea un asemenea păstor, căci acesta va paşte sufletele celor rătăciţi şi la păşunea bunei credinţe le va îndrepta, fiind şi ajutător fierbinte tututor celor în nevoi». Proorocia aceasta s=a împlinit întocmai: dărnicia lui punea pîine pe mesele lipsite; iubirea lui împrăştia balsam răcoritor peste sufletele îndurerate; iar bunătatea lui potolea întotdeauna valurile din inimi.

Intr=adevăr, cine nu ştie că marea popularitate a sfîntului Nicolae, căldura evlaviei ce=i învăluie fiinţa, izvorăsc tocmai din dragostea, din blîndeţea şi din bunătatea cu care şi=a îmbrăţişat turma. El s=a identificat cu turma sa, mărturisind în faptă şi cuvînt adevărul curat şi mîntuitor.

Om ceresc fiind, întocmai cu îngerii, s=a arătat pe pămînt mîngîietor, turn creştinătăţii, apărător ortodocşilor, stîlp al dreptei credinţe şi cunună nepreţuită a Bisericii lui Hristos.

Sfîntul Ierarh Nicolae a sămănat dragoste şi a cules dragoste, a împărtăşit milă şi a primit recunoştinţă, a răspîndit cu prisosinţă mîngîiere şi a primit închinare.

Cine nu cunoaşte întîmplarea destul de grea a unui părinte, care din pricina mizeriei era să=şi dea cele trei fecioare ale sale necinstei spre pierzare? Dar iată că ajutorul lui Dumnezeu vine la timp prin Sfîntul Nicolae. El le=a înzestrat pe fecioare cu cele trebuincioase, încît toate trei şi=au orînduit o viaţă cinstită şi bine plăcută înaintea lui Dumnezeu.

Cine nu=şi aduce aminte de întîmplarea grozavă a celor trei tineri voievozi condamnaţi la moarte pe nedrept? Şi marele ierarh Nicolae ca prin minune, chiar în ziua executării, se arată în vedenie împăratului şi=i zise: «Cu adevărat oamenii aceştia sînt nevinovaţi». Impăratul, recunoscînd glasul din vedenie, a înţeles că era minune dumnezeiască şi a poruncit ca acei tineri voievozi să fie sloboziţi cu viaţă.

Cine nu=şi aduce aminte cum, într=o vreme, cetatea Mira Lichiei era bîntuită de o mare foamete, încît oamenii mureau că nu aveau ce mînca? Şi sfîntul ierarh cu mila sa i=a hrănit şi i=a îndestulat cu grîu. El este pîinea bunătăţii şi a milei tuturor spre întărire şi alinare. Inima sa este ca o mare plină de tămăduiri în care se revarsă lacrimile şi durerilor credincioşilor spre a afla în ea potolirea. Sufletul său este ca un paraclis, în care îngenunchiază toate suferinţele omeneşti, pentru a primi mirul tămăduitor al binecuvîntării.

FRAŢI CREŞTINI,

Dar tot atît de însemnată este şi cealaltă trăsătură a personalităţii marelui ierarh Nicolae: mărturisirea dreptei credinţe.

Zile de grele încercări se abătuseră peste Biserica lui Hristos. Născocitori de învăţături greşite tăgăduiau dumnezeirea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care ca nişte rătăciţi de la calea adevărului voiau să distrugă Biserica, sfintele altare, sfintele taine şi tot ceea ce ajută credinciosului la mîntuirea sufletului.

Păstor cu toiagul păstoriei a îndepărtat din turma sa pe toţi înşelătorii de suflete. Prin puterea crucii şi cu sudoarea frunţii sale a arat adînc în inimile credincioşilor, secerînd apoi suflete vrednice de slava cerului. Apărător al Ortodoxiei, împotriva eresurilor, a mărturisit că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, de o fiinţă cu Tatăl, prin Care toate s-au făcut. Adevăr nestrămutat şi veşnic, aşezat de-a pururi la temelia Bisericii Ortodoxe şi vieţii creştineşti. Aceasta este credinţa de nezdruncinat a Sfîntului Nicolae, pe care şi-a plăsmuit sufletul său şi al turmei sale. El a mărturisit întocmai ca apostolul: «Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu celui viu» (Mt., 16, 16).

FRAŢI CREŞTINI,

In acest veac de zidire a lumii celei noi, numai o inimă blîndă cu sfinte şoapte, o inimă topită în flacăra dragostei, o inimă înmuiată în roua milei pentru tot ce este om, poate aduce mîngîiere, poate fi ziditoare prin dragostea lui Hristos.

Vorbind de Sfîntul şi marele Ierarh Nicolae, ochii minţii noastre văd pe ierarhii Ortodoxiei care au lucrat pentru a păstra neschimbată dumnezeiasca învăţătură a dreptei noastre Biserici.

Iată, cum stau în faţa altarelor slujitorii întregii Biserici Ortodoxe şi prăznuiesc cu noi pe marele ierarh Nicolae. E praznicul Ortodoxiei, e praznicul tuturor dreptcredincioşilor creştini, care înge-nunchează cu recunoştinţă în faţa icoanei marelui Ierarh, aducînd prinos de rugă Domnului. E praznicul, cînd, şi din crugurile cereşti, cetele patriarhilor şi ale apostolilor, adunările sfinţilor mucenici şi ale proorocilor cu mulţimea pustnicilor preamăresc dumnezeiasca viaţă a marelui ierarh Nicolae.

Acum, şi noi credincioşii, adunaţi la această sfîntă prăznuire, cu ce cununi de laude vom încununa pe Ierarhul cel despărţit cu trupul şi împreunat cu Duhul? Cu ce podoabe de cîntări vom încununa pe izvorîtorul de mir şi purtătorul de Dumnezeu? Pe cel ce a fost propovăduitor al dreptei credinţe? Pe stîlpul Bisericii şi luptătorul ortodoxiei; cu ce cuvinte de laudă vom preamări pe Ierarhul lui Hristos? pe cel întocmai apostolilor cu Darul şi întocmai cinstit cu facerile de bine, pe surpătorul învăţăturilor ereticeşti, pe îndreptătorul cu cuvîntul şi cu fapta, pe păstorul cel, prin credinţă, următor lui Hristos, pe îngerul cel pămîntesc şi omul cel ceresc? O, fraţilor, pe acela ce este podoaba ierarhilor, şi lauda părinţilor, credincioşilor mare folositor, adunîndu-ne să-l lăudăm cu laude de cîntări zicînd: «Bucură-te păzitorul celor din Mira Lichiei, proestosule cinstite şi stîlpul cel neclătit! Bucură-te, luminătorule prea luminate, care luminezi marginile lumii cu minunile tale! Bucură-te, dumnezeiasca bucurie a celor necăjiţi şi folositorul cel prea cald al celor ce li se face strîmbătate»! Şi acum, prea fericite Părinte Ierarhe Nicolae, nu înceta rugîndu-te lui Hristos Dumnezeu, pentru cei ce au credinţă şi cu dragoste cinstesc pururea cea de bucurie şi întru tot lăudată pomenirea ta, acum şi în veci de veci. Amin.

Pr. Dr. N. CIUDIN

Figuri din viaţa bisericească a Moldovei

Preotul Dimitrie Dan, istoric şi folclorist

40 de ani de la moartea sa

Intre cărturarii clerici care şi=au desfăşurat activitatea prodi=gioasă de=a lungul cîtorva decenii, se numără cu cinste şi preotul istoric Dimitrie Dan.

El s=a născut în Suceava la 20 octombrie 1856, într=o familie modestă; tatăl său, Nicolae, a fost un iscusit meşteşugar, iar mama, Domnica, originară din familia preoţească Bunceag de la Straja, o femeie harnică şi chibzuită.

Dimitrie – singur la părinţi – , a copilărit în Suceava unde, după cum însuşi mărturiseşte mai tîrziu, «a ascultat cu nesaţ tradi=ţiunile eroice din trecutul neamului românesc». O vreme a petre=cut=o în comuna Bilca, la familia preotului Maghior, o rudă a sa.

Liceul l=a urmat la Suceava, numărîndu=se printre elevii buni.

După ce a trecut examenul de bacalaureat în anul 1876, a urmat cursurile Facultăţii Teologice la terminarea cărora s=a căsă=torit cu Emilia, fiica protopopului Ioan Homiuca din Cozmeni, apoi s=a dedicat activităţii duhovniceşti în mijlocul păstoriţilor săi.

Petrecînd o bună parte din viaţa sa la umbra zidurilor cetăţii lui Ştefan cel Mare care l=au vrăjit cu semnificaţia lor adîncă, şi avînd pasiunea descifrării şi interpretării documentelor vechi, D. Dan a început cercetările asupra trecutului românilor şi a naţiona=lităţilor conlocuitoare, încă din 1885, pentru a nu le încheia decît o dată cu moartea, survenită la 27 mai 1927.

Militînd pentru o bună convieţuire a tuturor naţionalităţilor, el şi=a îndreptat atenţia către cercetarea istoriei şi etnografiei lor dînd o serie de ample monografii asupra lipovenilor, armenilor, ţiganilor şi evreilor din acest colţ de ţară.

Spiritul său de revoltă împotriva oricărei oprimări l=a dus la studiul: *Persecutarea armenilor în Moldova, în anul 1551.*

Simpatia pentru acest popor harnic şi loial faţă de români l=a făcut pe D. Dan să pătrundă cît mai adînc în viaţa lui spirituală, cercetîndu=i istoria şi obiceiurile şi dîndu=ne în 1896 interesanta lucrare: *Dare de seamă asupra celor mai vechi patru evanghelii manuscrise armene, aflătoare în Moldova.*

Ceea ce l=a impus în chip deosebit, a fost monografia, intitu=lată: *Mănăstirea şi Comuna Putna,* tipărită în 1905 prin grija Academiei Române, care a rămas pînă astăzi una din cele mai

temeinice şi mai cuprinzătoare lucrări asupra acestei localităţi.

Dimitrie Dan se ocupă pe larg de istoricul Mănăstirii Putna, descriind amănunţit biserica şi descifrînd inscripţiile de pe mormintele ctitoriceşti. Odoarele de mare preţ: epitafe şi acoperăminte, cărţi vechi, manuscrise şi tipărituri, documente mănăstireşti, viaţa literară şi culturală ce a pulsat aici, sînt prezentate nu numai cu erudiţie, dar şi cu mare admiraţie.

Aserţiunea lui D. Dan, întemeiată pe cronicari şi alte indicaţii, că «Mănăstirea ar fi făcut-o Ştefan foarte frumoasă şi poleită cu aur, zugrăvită pe dinăuntru şi pe dinafară cu multă măiestrie şi bogăţie şi acoperită cu plumb», a fost adeverită de săpăturile şi cercetările efectuate cu grijă în anii 1955-1956, cînd s-au găsit în pămînt fragmente de tencuială cu frescă şi pojghiţe de aur.

«Terminînd această lucrare – spune istoricul nostru – o închin umbrii lui Ştefan cel Mare, ca un prea neînsemnat obol adus memoriei lui şi o predau cu drag fraţilor români din toate unghiurile, cu dorinţa ca, citind ei cele scrise într-însa, să-şi amintească tot mai des de gloria străbună şi de Ştefan Vodă cel Bun şi Mare».

Spiritul de cercetător l-a dus în chip inevitabil către cel mai grăitor şi evocator monument din Bucovina: biserica lui Bogdan din Rădăuţi. Astfel, în 1912, el a publicat lucrarea: *Cronica Episcopiei de Rădăuţi*, în care, după ce valorosul monument este descris amplu şi documentat, se ocupă, în lumina documentelor cunoscute pînă atunci, de problema înfiinţării Mitropoliei Moldovei.

O succintă şi obiectivă analiză a activităţii episcopilor de Rădăuţi, începînd cu Ioanichie († 1504) şi sfîrşind cu aleasa figură a lui Dositei Herescu, îl determină la consideraţii opuse opiniilor eronate ale cercetătorului austriac Wickenhauser, care contesta pe nedrept rolul cultural şi economic al episcopilor din Rădăuţi. Istoricul nostru dovedeşte că «ei au jucat, fără a dispune de mijloace materiale prea abundente, un rol foarte însemnat, răspîndind sprijinirea literaturii, a artelor şi industriilor, luminătoarea cultură şi buna stare materială în mijlocul poporului românesc din partea de nord a Moldovei».

Lucrarea, cu o bogată tablă a ilustraţiilor, se încheie cu reproducerea şi traducerea de valoroase documente şi inscripţii originale, privitoare la vechiul monument bogdanian şi la Episcopia Rădăuţului.

O operă de deosebită valoare, editată tot prin grija Academiei, este lucrarea: *Mănăstirea Sucevita* – cu anexă de documente ale Suceviţei şi schitului celui mare, apărută în anul 1923, – cea dintîi lucrare monografică asupra acestui «nepreţuit odor strămoşesc».

Dimitrie Dan, cu pregătire şi aptitudini de valoros istoric, şi-a spus cel dintîi cuvîntul cu privire la biserica din Mănăstirea Sucevita, fixînd timpul înfiinţării ei, identificînd fondatorul în persoana Episcopului Gheorghe Movilă şi adunînd tradiţiile orale privitoare la zidirea ei. Analizează cel dintîi frescele ce o împodobesc, descriind odoarele ce le adăposteşte şi arătînd activitatea culturală şi literară ce s-a desfăşurat în cuprinsul acestei măreţe ctitorii.

Această lucrare, pe lîngă altele – ctitoria Hatmanului Luca Arbore, Biserica Doamnei Elena Rareş din Suceava –, are şi astăzi aceeaşi valoare ca şi acum patru decenii, cercetătorii Sucevitei avînd în D. Dan un valoros înaintaş.

Mai amintim din lunga serie a lucrărilor sale mai restrînse, dar nu mai puțin importante, doar cîteva, cum este aceea asupra arhimandritului cărturar *Vartolomei Măzăreanu*, publicată în Analele Academiei Române, și studiul *Dosoftei Mitropolitul Moldovei*, fără să trecem cu vederea aportul ce l-a adus în cunoașterea monografică a unor comune ca: *Straja*, *Vicovul de Sus* și altele.

Opera istorică a lui Dimitrie Dan este cuprinsă în peste 25 de volume și broșuri, la care se adaugă cele din domeniul literar.

Ele i-au adus și recunoașterea celui mai înalt for de cultură, Academia Română, al cărei membru corespondent a fost ales în anul 1904, «nedesmințind încrederea înaltului areopag cultural», cum scrie un contemporan al său.

Istoricii și cercetătorii din trecut și cei din vremea noastră: Șt. Balș, P. Comarnescu, S. Ulea, Maria Ana Muzicescu, I. Zugrav, N. Constantinescu, Teodora Voinescu, P. Rezuș și alții îl folosesc în bibliografia lucrărilor lor, infirmînd sau însușindu-și rezultatele la care el a ajuns.

Dar Dimitrie Dan, trăind aproape toată viața în mijlocul poporului, i-a pătruns și prețuit creațiile artistice, culegînd și publicînd multe din aceste nestemate ale geniului popular.

Studiul de etnografie românească, rămas unic pînă acum în acest domeniu, este schița folclorică ilustrată în legătură cu stîna; studiul a fost publicat în revista Junimea Literară și apoi în volum.

Tot ce se leagă de viața pastorală în Moldova de Nord, de la pregătirea stînii pînă la desfacerea ei, este consemnat în acest studiu. Intreg procesul de transformare al laptelui în derivatele lui cum și uneltele întrebuințate în acest scop sînt descrise amănunțit și prezentate prin desene sugestive.

Autorul amintește și o serie întreagă de superstiții și eresuri semnificative în legătură cu desfășurarea activității în cadrul bucolic al stînii.

O latură cu totul originală de investigație etnografică este și cea asupra îngrijirii copilului, dîndu-ne în 1906 studiul în legătură cu înfășatul.

El a cercetat și a cules frumoasele și deosebit de interesantele tradiții populare pe care le-a adunat cu grijă, publicîndu-le în revista *Șezătoarea* în 1901, și, apoi în volum în 1902. Multe poezii care ilustrează inepuizabila gamă de sentimente adînc umane au fost culese de D. Dan și încredințate paginilor diferitelor reviste și ziare.

D. Dan s-a ocupat și de producțiile artistice ale unor popoare cu care am convițuit în decursul istoriei, dîndu-ne diferite lucrări.

La împlinirea a 40 de ani de la moartea sa, desprindem aceste cuvinte calde din necrologul pe care i l-a închinat revista Junimea Literară din mai 1927: «... cu admirabila sa rîvnă de scrutător născut, se ridicase în anumite domenii speciale, pînă la faima de autoritate. O întinsă operă stă mărturie pentru hărnicia lui D. Dan; o arhivă oarecum, din care discernămîntul mai critic al altora va desprinde atîta informație utilă».

Dimitrie Dan rămîne în istoria culturii poporului român un însemnat cercetător.

Preot ORESTE GHERASIM

Însemnări

UN VECHI MANUSCRIS CU «ISTORII PERSĂȘTI» DIN BIBLIOTECA MĂNĂSTIRII SF. IOAN CEL NOU DE LA SUCEAVA

In biblioteca Mănăstirii sfîntului Ioan cel Nou de la Suceava, se află sub nr. inv. 1411 (Ms. nr. 5) un vechi manuscris românesc care cuprinde 30 de istorii din ciclul cunoscut sub numele de *Povestiri arabe, Una mie și una de nopți* sau *Halima*. De fapt contopirea a două opere: una mie și una de nopți și una mie și una de zile; această contaminare a două opere, a apărut în anul 1757 la Veneția în traducere grecească, sub titlul 'Αραβικὸν Μυθολογικόν. (4 tomuri).

«O ediție mai scurtă a acesteia, numai în 3 tomuri, a pătruns în Țările-Române în jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea»[1]).

Tradusă în trei rînduri: o dată în Șcheii Brașovului, la 27 iulie 1782, a doua oară de Rafail monahul, egumenul Mănăstirii Hurez, la 10 august 1783 și a treia oară de Scarlat Barbul Tempeanu, în 28 martie 1808, (mssele 2636.2587 și 2432, toate ale Academiei Republicii Socialiste România), din primele două prototipuri derivă toate celelalte manuscrise, dintre care se relevă ca cel mai vechi manuscrisul nr. 1067 din anul 1779, avînd însă numai foile 71-138v[2]).

Din Moldova se citează un fragment păstrat în Biblioteca Centrală «Mihail Eminescu» a Universității din Iași (ms. nr. 111, 128, pp. 167-266), toate cu un număr redus de foi.

Dintre tipărituri, cea mai veche este cea îngrijită de profesorul Gherasim Gorjan, din 1835-1838 (4 volume) și cea din limba germană a lui I. Barac, Brașov 1836-1840 în 8 volume. Dintre cele mai noi, citām, pe lîngă cele îngrijite de Liviu Rebreanu și Mihail Sadoveanu, pe cea a lui Eusebiu Camilar, București 1961.

Iată că manuscrisul păstrat la Suceava se adaugă la manuscrisele cunoscute și, după cum vom vedea în cele următoare, este mai vechi și mai complet decît cele menționate mai sus.

Descrierea manuscrisului. Dimensiuni: 20X15 cm. Primele 17 foi și sfîrșitul lipsă. ff 18-262. Numerotarea greșită: S-a sărit peste f. 101 și 212. Inlăuntrul lipsă ff. 151-152, 236-256, deci total 23 foi. *Hîrtia*, de două feluri, partea întîia (ff. 18-146) mai lucioasă, iar partea a doua mai poroasă. Se disting, de altfel două părți; una pînă inclusiv f. 145, (goală), care formează oarecum finea părții întîia și restul manuscrisului.

Scrierea în cirilică cursivă, de un duct format, dar destul de grăbit, cu multe aruncări de litere sus și prescurtări. In josul paginii se află începutul primului cuvînt care continuă pe pagina următoare. In partea a doua a manuscrisului, scrisoarea este mai plină, datorită hîrtiei care sugea cerneala. Pagina cuprinde 25-26 șire. *Frontispicii* nu apar, chiar titlurile povestirilor sînt scrise tot cursiv, cu excepția titlurilor de la f. 46 v, 91, 93 v, redate cu capitale.

Vechimea. Foaia titulară cu eventuale arătări ale numelui traducătorului sau al copistului și al anului lipsește, vechimea manuscrisului se cunoaște dintr-un titlu: *Istorii persășți scoase de pre limba grecească pre limba românească.* 1779 Gená 21 (Anul scris cu cifre) de la f. 146, partea a doua a manuscrisului. Ur-

---

1) Dan Simonescu, în *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I București 1963 p. 406, Dorothea Sasu Țimerman, *Les mille et une nuits dans la litterature roumaine, în studia et Acta orientalia.* II. București 1960, p. 189, 205 și *Istoria Literaturii Române I Folklorul*, literatura română, în perioada feudală (1400-1780) București 1964, p, 733-734.

2) Dan Simonescu în *op. cit.* p. 406-407, unde se înșiră și alte manuscrise.

mează dedesubt un subtitlu: *Istoria lui Kalif aron araşid.*

Plecînd de la acest titlu şi de la menţionarea anului, putem fixa timpul traducerii respectiv al copierii: la anii 1778, cînd s-au putut scrie cele dintîi 145 foi şi 1779 ianuarie cînd a început copierea ultimilor foi.

Autorul. Cine este autorul traducerii, respectiv al copierii, nu putem şti cu destulă siguranţă, din cauza lipsei primei foi, titulare, dar din ultima foaie a primei părţi din manuscris (f. 145), foaie care a rămas goală de text şi a oferit loc prielnic pentru însemnări ale cititorilor, aflăm că manuscrisul a fost scris de *Vasile Tăutu „cu însăşi măna sa".* Iată însemnarea respectivă: *„Aciastă carte istoricească ci să numeşte Halima iaste foarte minunată în istoriile sale politiceşti, care iaste driaptă a dumisale Nobel Her* (cu caractere gotice) *Vasile Tăutu de însăşi măna sa scrisă în moldovineşte"* (f. 145 v). Citirea *nobel* nesigură, Hehr scris cu h, înseamnă domn (Her).

Acest Vasile Tăutu, desigur membru al familiei de cărturari şi dieci descendentă din cunoscutul mare logofăt al lui Ştefan cel Mare şi al lui Bogdan al III-lea, Ioan Tăutul († 1511), pare să fi avut un rol la *şcoala normalnică*, din Suceava, pentru care episcopul Dositei Herăscu a clădit în 1780 «mai mult pe spesele sale» un local constînd, după cum se exprimă *Inventariumul* bisericii Sf. Dumitru din 1792, «din patru casă» (adică odăi) în curtea bisericii [3]).

Rudă cu acel Ioniţă Tăutu, care copiază în anul 1785 în româneşte cel mai vechi text din Erotocrit, Iorga îl califică «cărturar» [4]).

Alte însemnări de pe manuscris. Pe verso-ul aceleiaşi foi (145), ornată şi cu desenul unei flori (o tulipă) se află însemnarea *„Am cetit pe aciastă minunată istorie pînă la sfîrşit: la marte 1797".* Iscăleşte *Misail Toacă*, apoi cu caractere gotice: *Lehr[er] von* (cu litere latine) *Sutzawa"*, adică învăţător din Suceava, după aparenţă un călugăr încredinţat de episcopul Dositei cu misiunea de supraveghetor sau chiar învăţător de limba «moldovenească» la această şcoală.

Alte însemnări pe aceiaşi foaie. *„Şi eu am cetit într-acestă istorie, dar nu în toată".* (iscălitură indescifrabilă): Urmează: *„Şi eu cel mai jos iscălitu pe această istorie am cetit. Istoriile sînt minunate, dar nu sînt adevărate".* (iscălitura indescifrabilă).

Jos de tot găsim pe aceiaşi foaie iscălitura discretă, cu cirilice şi data: *„798 Ian. 1 Miron didascalos".* De acest didascal grec ar putea fi vorba în scrisoarea în limba germană adresată baronului Enzenberg, guvernatorul Bucovinei, în 23 decembrie 1782 de către Episcopul Dositei Herăscu, cînd îl anunţă: «Mi-am dat înainte de toate silinţa în folosul patriei să ridic şcoli în Suceava, ca să nu se piardă fără rost timpul. Acum am găsit un învăţător cunoscător al limbii greceşti şi l-am angajat acolo în Suceava» (în traducere [5]).

Se poate ca acest didascal grec să fi ajutat la traducerea respectiv revizuirea traducerii acestor poveşti, căci, după cum vom vedea, limba manuscrisului tradează, pe lîngă grecisme şi idiom transilvan, deci nu e de atribuit în întregime moldoveanului Vasile Tăutu.

Dealtfel, la Suceava se puteau găsi pe acea vreme destui cunoscători de limbă greacă; în biserica Sf. Dimitrie se află cărţi de slujbă în greceşte, poate pentru cînd asistă vodă în epoca fanariotă la slujbă, respectiv pentru strana a doua. Negustori mari ca acel Nicolache Riga sau Pantazi, de origină macedo-română vieţuiau la Suceava [6]).

In fine, dăm alte însemnări de pe această foaie: *„Această minunată carte (este) de la profesorul din Schutzawa la anul 1797".* Ajunsă în anul 1846 în mîna unui oarecare *Petrache Daşchievici din Banila Moldovenească*, acesta iscăleşte şi în nemţeşte: *Peter Daşchieviecz*, urmînd în latineşte: *studiosus primae gramatical classis zu Czernowicz, pro anno 1846"* [7]).

---

3) *Inventariul* publicat de preot N. Pentelescu, *în Mitropolia Moldovei şi Sucevei*, 1965 Nr. 1-2, p. 97.

4). N. Iorga, *Boieri şi răzăşi...* în *Analele Acad. Rom.* 1912-1913, p. 20 şi 25.

5) Dr. Euseb Popovici, *Din Istoricul Liceului Ştefan cel Mare din Suceava.* Suceava 1925, p. 12 unde se citează din I. Polek, *Die Anfänge des Volksschulwesens in der Bukowina* (Inceputurile învăţămîntului popular din Bucovina) C. 1891 p. 33-34.

6) Ioan Zugrav, *Două pomelnice ale bisericii sf. Gheorghe din Suceava*, în *Mitropolia Mold. şi Sucevei*, 1960 Nr. 1-2, p. 39, unde N. Riga figurează ca epitrop.

7) Despre organizarea acestui învăţămînt mediu în trei cicluri vezi: *Fest-*

Familie răzăşască de cărturari, un Gheorghe Daşchevici scrie zapisul de vînzare a Vilaucei de către Irina Rotopan, în 1801, februarie 9.

Alt zapis de schimbătură e scris de un Toader Daşchevici[8]).

Această familie a dat şi o pleiadă de preoţi merituoşi cărturari.

In jumătatea a doua a secolului trecut întîlnim nu mai puţin de patru preoţi cu acest nume, dintre cari unul era în Cîmpulungul Moldovenesc şi astfel s-ar explica faptul că acest manuscris a ajuns la familia preotului Amfilochi Boca, urmaşul său în parohie şi de la acesta la fiul său Adrian Boca, decedat în vîrstă de 97 ani, din lăsămîntul căruia a ajuns prin bunăvoinţa profesorului emerit Teodor Bălan, la biblioteca noastră.

Limba. După cum este de aşteptat, limba în care este scrisă prezintă o întreagă serie de moldovenisme, dar şi forme muntenești de ex. «cîini» şi fiind o traducere din greceşte a păstrat şi cuvinte netraduse, ca: *pliforisi, taxidu,* topică grecească ex. *„istorie al doile bătrîn şi a celor doi negri cîini“* de altfel curentă în epoca influenţei greceşti a Fanarioţilor. Intîlnim forme provinciale ca *lu* în loc de a lui, *istorie* în loc de istoria, numele proprii deformate: Ahilău, fonetisme arhaice *ă* în loc de î, de ex. pănă, *al doile* în loc de a doua, spunere călătorii al *treile*, începire în loc de începere, *corji* pentru coji.

Dăm cîteva probe de text (f. 18) începutul: «cerului în chip de viţel, acesta cînd m-a văzut au zberat şi au îngenunchet la picioarele mele, mugind şi plîngînd ca cînd vre să mă adevereze cumcă este fiul meu şi să nu-l omor eu despre o tragere am poruncit vacarului ca să-l ducă înapoi la odae şi să-mi aducă altul. Femeia me s-a apucat de mine cu atîta feli ca să mă înduplice...» (sfîrşitul istoriei primului bătrîn cu gazela).

«A doua zi dimineaţa au venit vacariu meu şi-mi zise că are să-mi spue un cuvînt de taină şi mi-au zis. Stăpîne, eu am o fată care pricepi farmicele...».

Titlurile înşile sînt şi probe de limbă. f. 18 Sfîrşitul istoriei primului bătrîn cu gazela. f. 19. v. «Istorie al doile bătrîn şi a celor doi negri cîini». f. 22. v. Istorie păscariului f. 25 Istorie împăratului elenilor şi a doftorului vraciu Duvan. f. 36. v. Istorie tănărului împărat cernitului ostrov. f. 47. v. Istorie celor trei dervişi şi a celor cinci giupănesă din Vavilon. f. 56. v. Istorie întăiului derviş feciorul împăratului. f. 60. v. Istorie al doile derviş fecior împăratului. f. 71. Istorie al treile derviş feciorul împăratului f. 81. Istorie zodierului f. 87. v. Istorie a lui calif f. 91. Istorie a lui Sebah Talasinu f. 93. v. Istorie întîile taxidu (călătorie) y lui Sebah Talasinu. f. 100 v. Spunere al doile călătorie f. 107 v. Călătorie al triile a lui Sebah Talasinu f. 115. Spunere al 4-le (cu cifre) călăt[orie] a lui Sebah-Talasinu f. 123. v. Istorie a 5 le taxidu a bogatului Sebah f. 129 v. Istorie al şasele taxidu a lui Sebah Talasinu f. 137. Istorie al şaptele şi de pe urmă taxidu a lui Sebah Talasinu (f. 145. liberă cu însemnările arătate mai sus). f. 146 titlu: *Istoriile persăşti scoasă de pre limba grecească pre limba românească* 1779. Gen. 24 Istorie a lui Calif aron araşid (f. 151 şi 152 lipsă) f. 158 v. Istorie cucoani ce s-au găsit în sac f. 164. Incepire istoriei lui Abduh Barsi f. 181 Istorie împăratului Ruscadu şi a împăratului Kerstanid. f. 187 Istorie împăratului din Teba şi a împărătesi Nazalukilor f. 193 Istorie lui Mokebal f. 202. v. Incepire istoriei lui Ruskad şi a împărătesi Kerstanid f. 211 v. Incepire şi sfîrşitul istorii a Faruhnazi fata împăratului Caşmirului. f. 230. Istorie lui Kuluf (?) f. 222 v. Istorie frumoasăi Dălara împreună cu a lui Kalif (ff 236-256 lipsă) f. 261. Istorie împăratului Fadla feciorul lui Minostoriu împăratul Musulului f. 262 ultima poveste neterminată, lipsă fiind sfîrşitul manuscrisului. Deci treizeci de istorii din totalul de două sute.

* * *

In încheiere vom releva că acest nou descoperit manuscris «o nouă dovadă de cărturărie moldovenească», marchează, alăturea de manuscrisul contemporan al *Erotocritului* lui Ioniţă Tăutul[9])» de cel al *Ale-*

---

schrift zur hundertjährigen Gedenkfeier der Gründung des Gymnasiums 1808-1908, istoricul scris de R. Wurzer p. 8.

8) N. Iorga, *Boieri şi răzăşi*, citat, p. 26.

9) I. Bianu şi R. Caracaş, *Catalogul manuscriptelor române*, Bucureşti 1909, nr. 158 p. 352 şi *Cărţile populare*

xandriei, dintre 1784=1806, al lui Ioniță fon Arhip din Suceava,[10]) de cel al *Războiului Troadei*, copiat de «cliricul din clasul al triile». Constantin Popovici, mai apoi preot la Sf. Ilie de lîngă Suceava[11]), de *Isopia Voroneţiană*, din 1801, de *Întîmplările lui Tilemacu fiiul lui Odisefsu*,[12]) de *Istoria lui Carol al XII de Svedia*, de Voltaire[13]) «vioaia mişcare literară care înflorea în părţile aceste ale Moldovei» (Leca Morariu).

Pr. Prof. I. ZUGRAV

în lit. rom. ed. îngrijită de I. Chiţimia şi Dan Simonescu, Buc. 1963, vol. II. p. 84.

10) *Revista pentru istorie, arheologie şi filologie*, vol. VII 1896 p. 336 Arhip, scrie şi *Arhir şi Anadam*.

11) Leca Morariu, *Războiul Troadei din Codicele Const. Popovici (1796) C.* 1924, p. 22.

12) I. Zugrav, *Muzeul bisericesc al Mitropoliei Bucovinei*, extras din *Anuarul Muzeului Bucovinei*, seria II, an, I-II. C. 1843-1944, p. 11.

13) D. Dan, *Mănăstirea şi comuna Putna*. Bucureşti 1905 p. 83, nr. 15 (Inv. nr. 671) şi I. Nistor *Un capitol din vieaţa culturală a Românilor din Bucovina*. 1774-1857, discurs de recepţie la Academia Română din 21 mai (3 iunie) 1916 cu răspuns de N. Iorga. Bucureşti 1916, p. 33.

Recenzii

Cornelia Bodea, **LUPTA ROMÂNILOR PENTRU UNITATEA NAŢIONALĂ, 1834-1849.** Editura Academiei Bucureşti, 1967, 390 p.

Pentru istoriografia românească, apariţia lucrării: *Lupta românilor pentru unitatea naţională, 1834-1849*, scrisă de Cornelia Bodea, reprezintă un succes de prestigiu. Obiectivul principal al acestei valoroase lucrări este — după cum mărturiseşte însăşi autoarea — de a înfăţişa pe baza unor documente cunoscute sau inedite, drumul comun parcurs de mişcarea naţională românească atît în perioada de pregătire a mişcărilor revoluţionare, cît şi în timpul desfăşurării lor în anii 1848-1849.

Ideea unirii românilor, apărută cu multe secole în urmă, s-a impus ca problemă dominantă pe la sfîrşitul deceniului al treilea al veacului trecut, răspunzînd unor necesităţi obiective ale procesului de dezvoltare istorică a societăţii româneşti, de o parte şi alta a Carpaţilor, de o parte şi alta a Milcovului. Mişcarea naţională, sprijinită de un puternic stimul cultural, a trecut atunci de la formulări teoretice la acţiuni politice, cu caracter revoluţionar, întemeiate pe programe naţionale din ce în ce mai înaintate.

S-a urmărit — şi acesta este unul din meritele esenţiale ale lucrării — studierea desfăşurării unitare a mişcării naţionale româneşti şi a revoluţiei de la 1848 din ţările române, prin acţiuni comune transilvane, moldovene şi muntene. Se constată, astfel, că în conspiraţia republicană românească descoperită în Transilvania şi Banat în 1834 răzbat directe ecouri ale colaborării efective întreite româneşti; în planurile diplomatice ale mişcării lui Ion Cîmpineanu se vorbeşte de o patrie independentă pentru toţi membrii risipiţi ai naţiunii române; mişcarea din 1840 din Ţara Românească se bizuia şi pe ajutorul românilor din Transilvania; în 1843 un cîntec revoluţionar român, transilvan, reflectă preocupările de unitate politică pornite din iniţiativă transilvană; după înfiinţarea societăţii „Frăţia" la Bucureşti, în 1843, idealul de unitate, urmărit în mod făţiş, pe plan cultural, corespunde unor intenţii precise şi pe plan politic, conspirativ.

Autoarea a insistat, mai cu seama, asupra acelor aspecte din lupta românilor pentru unitatea naţională mai puţin abordate în istoriografia noastră. Ea stabileşte rolul schimburilor de vederi şi opinii realizate în contactul direct dintre fruntaşii mişcării naţionale din cele trei ţări române în deceniul premergător revoluţiei. Călătoriile dintr-o parte şi alta a Carpaţilor sau Milcovului au prilejuit cunoaşterea reciprocă

a realităţilor din fiecare provincie românească, au cimentat legături şi au generat planuri de acţiuni comune, conspirative. De asemenea, a acordat atenţia cuvenită societăţilor culturale şi politice care au constituit în aceeaşi perioadă arsenalul ideologic unde s-a pregătit şi s-a cultivat spiritul de luptă pentru ridicarea socială şi naţională a românilor de pretutindeni, evidenţiind militantismul lor activ.

Aşa, de pildă, Societatea pentru învăţătura poporului român (iniţiată de studenţii români de la Paris în 1839), Asociaţia literară a României de la Bucureşti (1845), Insocierea lazariană (1847) aveau o finalitate tot atît de precis orientată spre afirmarea programului naţional şi democrat burghez, ca şi societăţile politice secrete. Acestora li se adaugă societăţile culturale sau „de lectură" constituite de tineretul transilvan în interiorul Imperiului habsburgic (Oradea, Cluj, Tg. Mureş, Pesta, Viena), avînd o sferă mai restrînsă nu însă lipsite de aceeaşi semnificaţie naţională. Scriitori, istorici, publicişti şi militanţi politici din toate trei ţările române şi-au dat mîna în urmărirea educaţiei naţionale şi formularea drepturilor imprescriptibile ale poporului român la autonomie şi independenţă statală, galvanizînd prin aceste societăţi spiritul de nemulţumire împotriva învechitei orînduiri feudale şi promovînd păşirea la ritmul vieţii moderne burgheze. Acţiunea de redeşteptare naţională dusă în cadrul asociaţiilor amintite s-a îngemănat cu o deosebită activitate politică, nebănuită în mare parte. Preocuparea constantă — în deceniul premergător revoluţiei de la 1848 — de înfăptuire a României, unitare, sau a Daciei, care începuse să obsedeze ameninţător cercurile politice austriece şi maghiare, ruseşti şi otomane, este dovedită în această lucrare pe baza unor documente inedite, din care se constată că ideea a fost slujită cu egal avînt revoluţionar pe ambele versante ale Carpaţilor.

Autoarea a urmărit cum a alternat centrul de greutate al mişcării de redeşteptare naţională dintr-o provincie în alta sau din afară în interiorul graniţelor etnice româneşti, după impulsul împrejurărilor interne din fiecare ţară în parte, stabilind cîteva jaloane principale pe drumul unitar al mişcării naţionale din 1834 pînă în 1849 şi anume: între 1834 şi 1839 acţiunile revoluţionarilor români se desfăşoară paralel atît pe întinsul teritoriului românesc, cît şi în afara hotarelor; între 1840 şi 1846 accentul cade mai mult pe mişcările din interior, desfăşurîndu-se tainic sau făţiş şi pe o parte şi pe cealaltă a Carpaţilor; după 1846, înăbuşirea revoltelor din Moldova a determinat sau a influenţat, în parte, dispersarea multor fruntaşi ai mişcării din Principate în Apusul Europei. De aceea, răspunderea pregătirii revoluţiei trece cu precădere asupra tineretului venit pentru studii la Paris; în preajma revoluţiei, activitatea românilor de pretutindeni cunoaşte intensităţi egale atît în interiorul graniţelor cît şi în afara lor.

Înăbuşirea revoluţiei din ţările române, triumful contrarevoluţiei în Viena habsburgică ca şi exclusivismul revoluţionarilor maghiari în problema naţională nu au favorizat o punere în practică a planului de unitate naţională, gîndit şi elaborat în liniile lui mari în perioada premergătoare şi în timpul evenimentelor de la 1848; nici măcar unirea Moldovei cu Ţara Românească — prevăzută ca primă etapă a statului naţional unitar —, din cauza vicisitudinilor istorice n-a fost posibilă.

Mişcarea naţională, care prin însăşi natura sa impune legătura organică dintre „naţiune" şi „stat unitar", cunoaşte în procesul de realizare a statului naţional român un moment de răscruce, un impas în acţiunea centripetală a tuturor forţelor româneşti, dar nu o capitulare. Fără a părăsi încrederea în viitorul României, întregi „liberă, una şi nedespărţită", lupta între 1849 şi 1859 se va da pentru realizarea primei etape: Unirea Principatelor Române.

Volumul pe care-l prezentăm mai cuprinde o anexă în care sînt publicate documente din cele mai semnificative pentru perioada amintită şi un indice de nume şi locuri.

Tratînd un asemenea subiect, cu respectarea strictă a adevărului istoric, lucrarea Corneliei Bodea se impune atît prin noutatea informativă cît şi prin cea interpretativă, răspunzînd totodată sarcinilor ce revin istoriografiei româneşti actuale.

D. VITCU

Academia bulgară de ştiinţe. Institutul de Balcanologie

Penio Rusev şi Anghel Davidov, **GRIGORIE ŢAMBLAC ÎN ROMÂNIA ŞI ÎN LITERATURA ROMÂNĂ VECHE**, Sofia, 1966, p. 197.

Grigorie Ţamblac, predicator în biserica moldoveană şi mitropolit al Kievului, este cunoscut cercetătorilor români din studiul scris de Episcopul Melchisedec. În literatura rusă, despre Grigorie Ţamblac a scris o voluminoasă lucrare, în 1904, A. T. Iaţimirski. Studiul publicat la Sofia în 1966, în limba bulgară, scris de Penio Rusev şi Anghel Davidov, aduce importante completări referitoare la Grigorie Ţamblac. Autorii îşi propun să cerceteze, din punctul de vedere al istoriografiei bulgare, viaţa şi activitatea lui Grigorie Ţamblac în Moldova, activitatea sa ca predicator în Suceava, opera sa literară: „Viaţa şi mucenicia Sf. Ioan cel Nou". Ei afirmă că chiar în Bulgaria nu se cunosc unele din scrierile sale. Nu sînt editate, nici traduse, şi nici măcar comentate scrierile sale.

În cultura românească veche, afirmă autorii, numele lui Grigorie Ţamblac este larg cunoscut; amintirea sa este vie în mănăstirile moldovene; cea mai mare parte a scrierilor lui Ţamblac se păstrează în diferite manuscrise, copiate în România.

Trecînd la analiza activităţii lui Ţamblac, autorii arată că biografia sa a fost pînă acum în centrul tuturor cercetărilor referitoare la acest slujitor al Bisericii. Pentru *perioada moldoveană* a vieţii lui Ţamblac, ei afirmă că expun ultimele rezultate ale cercetării ştiinţifice: În Suceava, Grigorie Ţamblac a sosit la sfîrşitul verii anului 1401 împreună cu diaconul Manoil Arhont, ca trimişi ai Patriarhului Matei (1397-1410) al Constantinopolului. În epistola Patriarhului Matei din 26 iunie 1401, păstrată în limba greacă şi în traducerea slavonă din 1426, se arată că trimiterea soliei avea ca scop continuarea şi încheierea tratativelor dintre Alexandru cel Bun şi Patriarhie. Pentru misiunea aceasta, Grigorie Ţamblac era bine ales. El cunoştea, pe de o parte, aspecte din viaţa moldoveană, iar, pe de altă parte, el împărtăşea politica Patriarhului Matei, care dorea unirea creştinilor răsăriteni împotriva turcilor, după lupta de la Nicopole şi asediul Bizanţului din anul 1400.

Deşi misiunea solilor Patriarhiei din Constantinopol s-a terminat înainte de sfîrşitul anului 1401, totuşi Grigorie Ţamblac nu se reîntoarce. El rămîne în Moldova. În anul următor, 1402, turcii sînt bătuţi de tătari în lupta de la Ankara şi Bizanţul recapătă un şir de teritorii europene de la turci. Se ivesc condiţii favorabile pentru „coaliţia antiturcă a ungurilor, bulgarilor, valahilor şi sîrbilor" şi pentru răscoala începută, în părţile Bulgariei, de feciorii lui Ivan Straşimir şi Ivan Şişman.

Grigorie Ţamblac rămîne în Suceava ca să participe la activitatea diplomatică în legătură cu coaliţia şi răscoala, care răspundea cerinţelor politicii moldoveneşti a voievodului Alexandru cel Bun. Acesta îi acordă titlul de „prezviter al marei biserici moldovalahe".

Analizînd titlul de monah şi presviter al lui Ţamblac, se precizează că în textele slave vechi, cuvîntul presviter înseamnă predicator. O astfel de denumire poartă scriitorii predicatori: Cozma Presviter, Arsenii monah şi presviter, Pandolei monah şi presviter (p. 23). Grigorie Ţamblac într-adevăr a fost monah şi învăţător, predicator al bisericii moldovene în 1402.

Analizînd conţinutul predicilor rostite de Ţamblac, autorii afirmă că ele reflectă concret aspecte ale societăţii timpului său.

Opera lui Ţamblac: „Viaţa şi mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou" reflectă direct şi în cea mai mare măsură realităţi româneşti. Scrierea s-a păstrat în 31 copii. Cea mai veche, din 1438, de la Mănăstirea Neamţ, a fost copiată de Gavriil de pe originalul lui Ţamblac, mai tîrziu pierdut.

În lucrarea pe care o prezint, apare textul original în limba slavonă păstrat în manuscrisul din Biblioteca Academiei Române, cu traducere în limba bulgară, însoţită de fotocopiile manuscrisului slav din 1438 (p. 110-122).

Redacţia celei mai vechi copii a „Vieţii şi muceniciei Sfîntului Ioan cel Nou", scrisă de Grigorie Ţamblac, arată că autorul aparţine şcolii cărturăreşti a Patriarhului

Eftimie de la Tîrnova. Această operă nu este decît o verigă de legătură între Eftimie şi ucenicii săi, printre care şi Grigorie Ţamblac.

Din cercetarea grafiei ierurilor vocale, vocalelor nazale, reprezentate prin două grafeme Ѧ şi Ѫ, a vocalelor Ъ, Ь, a vocalei H prezentată prin H şi Ї, a vocalei E realizată prin două grafeme E ingust şi E larg, a fonemului O realizat prin două grafeme O şi Ѡ, Ѵ scris în locul grecescului Ѵ, autorii studiului trag concluzia că redacţia „Vieţii şi muceniciei Sfîntului Ioan cel Nou" reprezintă combinarea elementelor moştenite din bulgara veche şi medie bulgară, cu principiile de grafie ale lui Eftimie.

Normele lui Eftimie, în forma pe care Grigorie Ţamblac le-a primit şi utilizat, au lăsat urme asupra dezvoltării ulterioare a activităţii cărturăreşti în România. De aici, această tradiţie grafică s-a întors din nou în Bulgaria.

În indicele de nume sînt incluse toate cuvintele şi formele lor din textul „Viaţa şi mucenicia Sfîntului Ioan cel Nou", insistîndu-se asupra particularităţilor gramaticale şi a valorii semantice.

Lucrarea învăţaţilor bulgari este o contribuţie la cunoaşterea vieţii lui Grigorie Ţamblac.

Pr. PAUL MIHAIL

Nicolae Stoicescu, **BIBLIOGRAFIA MONUMENTELOR FEUDALE DIN ŢARA ROMÂNEASCĂ**, Editura Mitropolia Olteniei, Craiova, 1966.

Apărută sub forma unei culegeri de extrase, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească* a cercetătorului Nicolae Stoicescu prezintă interes pentru un larg cerc de istorici. Lucrarea de o remarcabilă utilitate, îndeosebi, pentru toţi cei care se ocupă cu cercetarea monumentelor de arhitectură feudală românească, constituie etapa în care autorul a sistematizat în chipul cel mai fericit un vast material edit şi inedit.

Prin publicarea în revista S.C.I.A. nr. 1-2 din anul 1957, a bibliografiei privind un număr de 269 monumente istorice din Ţara Românească şi apoi în anul 1961 a *Repertoriului bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti* se făcea primul pas în uşurarea posibilităţilor de informare referitoare la marele număr de monumente ce se găsesc pe teritoriul patriei noastre.

Apărut în editura Academiei, volumul rezervat monumentelor din Bucureşti a beneficiat de o prezentare grafică mai bună şi de un tiraj mai mare. Lucrarea cuprinde, pe lîngă numărul mare de ilustraţii, un studiu introductiv, semnat de academicianul Andrei Oţetea, în care paginile de istorie a oraşului Bucureşti ne poartă de la primele mărturii arheologice, din paleoliticul de mijloc, pînă la jumătatea veacului al XIX-lea. Cercetătorul nu s-a limitat numai la o înşiruire a monumentelor păstrate sau dispărute, dar face cu competenţă, pentru fiecare capitol şi monument, consideraţii de ordin istoric şi arhitectural şi ne informează, totodată, asupra transformărilor sau restaurărilor suferite de acestea.

Lucrare amplă cuprinzînd toate monumentele feudale din Ţara Românească, de la acela pentru care nu ne-a mai rămas decît informaţia scrisă şi pînă la cele mai noi din veacul al XIX-lea, *Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească* este rezultatul unei impresionante munci de ani de zile în care cărtătorul a utilizat un vast material documentar. Lucrare impresionează atît prin amploare cît şi prin varietatea materialului cercetat, reuşind astfel să ne ofere, *pentru prima oară*, un preţios instrument de lucru.

Informaţii referitoare la monumente ca: documente, inscripţii, însemnări, cronici, descrieri de călătorie, catagrafii, iconografie, studii, catagrafii şi dosare de documente existente la Arhivele Statului Bucureşti şi la Academia Republicii Socialiste România (multe din ele inedite), diverse monografii, desene, picturi, fotografii vechi (dintre care unele puţin folosite de cercetători) au fost grupate în ordine cronologică, la fiecare adăugîndu-se şi cîteva cuvinte despre conţinutul ei. Autorul nu omite să avertizeze pe cercetător asupra prudenţei cu care trebuiesc cercetate o serie de lucrări cum ar fi: Marele dicţionar geografic, catagrafiile pe judeţe sau lucrările de genealogie, deoarece unele conţin numeroase erori.

Aproape 90% din materialul bibliografic, după însăși mărturiile autorului, se referă la monumentele religioase care de-a lungul veacurilor, dat fiind și numărul lor mare față de cele civile, s-au păstrat mai bine, acestea din urmă fiind puțin îngrijite și studiate în trecut.

În volumul de extrase adunate în numai 200 de exemplare, monumentele ca să poată urma ordinea indicată de autor, provin de la pagini diferite (de la articolele publicate în 16 numere ale revistei „Mitropolia Olteniei", din care aflăm numărul revistei dar nu și anul apariției ei).

Cu aceeași migală și atenție, același cercetător s-a oprit și asupra monumentelor din celelalte regiuni ale țării. Volumele cuprinzînd bibliografia monumentelor feudale din Moldova și Transilvania întocmite deja de autor, urmează să apară după informațiile date de acesta, în aceleași condiții și cu sprijinul binevoitor al aceleași reviste.

De altfel, în ultimul număr din anul 1966 al revistei „Mitropolia Olteniei", autorul a publicat, din vastul material privind monumentele Moldovei, bibliografia numeroaselor valori arhitecturale ale orașului Iași.

Prin publicarea acestei bibliografii și a celor care vor urma, Nicolae Stoicescu ușurează considerabil munca de căutare a numerosului și diversului material referitor la monumentele patriei noastre.

În acest scop, am considerat că sumara prezentare a unei asemenea munci de documentare va putea fi utilă de aici înainte tuturor acelora care sînt chemați să-și aducă aportul, fie prin monografii, fie prin articole sau studii speciale, la cunoașterea exactă și datailată a întregului patrimoniu cultural lăsat moștenire și la care se mai poate adăuga o pagină de istorie pentru generațiile viitoare.

MĂRIOARA NICORESCU DIACONU

Acad. D. Prodan, **IOBĂGIA ÎN TRANSILVANIA ÎN SECOLUL AL XVI-LEA**, Vol. I. Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, 596 p.

În prima parte a volumului, care se referă în mod special la evenimentele dintre anii 1437-1514, autorul tratează: *Convențiile dintre țărani și nobili de la 1437*, *Sarcinile feudale*, *Monopolurile senioriale*, *Judecarea iobagului — Moștenirea lui — Dreptul de strămutare al iobagului*, *Obligațiile militare ale iobagului* și *Legiuirile din 1514*. Partea a doua a lucrării este consacrată fazei „grave" a iobăgiei de pe întreg teritoriul Transilvaniei între 1514-1600, cuprinsă în următoarele capitole: *Cuprinsul uman al domeniilor feudale*, *Sarcinile feudale*, *Pămîntul alodial*, *Monopolurile senioriale*, *Judecăți — Gloabe — Moșteniri*, *Vite de pripas*, *Obligațiile publice ale iobagului*, *Șerbia*, *Evoluția domeniului feudal*, *Economia domenială* și *Producția țărănească de marfă*.

Analizînd mai întîi convențiile dintre țărani și nobili din 1437, autorul expune, bazat pe un foarte bogat material documentar, în cea mai mare parte inedit, obligațiile iobagilor față de stăpînii feudali și anume: a censului, darurilor, dijmelor și muncilor.

Censul, ca prestație feudală principală, este consemnat în documentele timpului sub diferite denumiri, ca: census, terragium, census terragii, fertones, colecta, taxa și obișnuit se plătea în bani, mai rar în natură.

Pe lîngă cens, darurile sau daturile erau prestații în natură ale iobagilor către feudal, ținîndu-se seama de nevoile stăpînului, dar fiind legate de producția locală, precum și de tradiție, ocupațiile specifice etc. Ca atare „*darurile*" constau din boi, cai, porci, jderi, miere, bere, păturі, țoale, perne, colaci, pui, cantități de cereale ș. a. În general, daturile variau și după recoltă, loc și stăpîn.

Pe lîngă cens și daruri, dijmele din semănături și vin au fost cele mai importante prestații ale tuturor nenobililor față de Biserica romano-catolică. Toată dijma trebuia strînsă pînă la Crăciun. Țăranii se revoltau cu ocazia strîngerii dijmelor din cauza abuzurilor strîngătorilor, a depășirii obiceiurilor, a silniciilor și folosirii tuturor mijloacelor de constrîngere.

Iobagul, pe lîngă dijme era obligat să dea a noua parte — *nona* — din produse stăpînului moșiei. Deosebit de nonă, stăpînii pămîntului mai luau dijme din porcii trimiși de iobagi la ghindă precum și din

albine. Numai românii care aveau oi erau obligaţi în plus şi la darea către rege numită *Quinquagesima*, adică o oaie cu miel din 50. Abuzîndu-se, uneori se lua şi cîte o oaie din zece.

Acad. D. Prodan s-a ocupat pe larg şi de obligaţiile în lucru, împovărătoare, ale iobagilor faţă de stăpînii feudali, menţionate documentar sub denumirea de *servitia* şi care variau de la domeniu la domeniu. În general, aceste obligaţii se fixau de stăpîni în cantităţi de lucru, ca de exemplu: aratul sau semănatul unor anumite întinderi de terenuri. Practica aceasta da naştere la abuzuri frecvente şi proteste din partea iobagilor.

Între monopolurile feudale, studiate foarte atent şi cu multe exemplificări, au fost morăritul, crîşmăritul şi vămile feudale, deosebite, bineînţeles, de cele regale. Deşi iobagii erau obligaţi nu numai să muncească la construirea morilor stăpînilor, dar să şi macine la ele, să cumpere vinul stăpînilor, înainte de a-l putea vinde pe al lor. Pe lîngă acestea şi vămile de pe domeniile feudale, făcînd parte din complexul de venituri ale acestora, stinghereau mult dezvoltarea comerţului, circulaţia bunurilor, şi de aceea a fost nevoie de intervenţiile regelui pentru limitarea numărului lor şi curmarea abuzurilor.

Iobagii fiind legaţi de stăpîni prin pămîntul pe care-l foloseau au fost supuşi judecăţii acestora. Ei au fost nevoiţi să lupte împotriva abuzurilor nobililor, făcînd eforturi deosebite ca să li se garanteze dreptul de apel. Dreptul de judecată al feudalilor nu a dislocat — cum demonstrează autorul — „scaunele de judecată tradiţionale ale satelor sau comunităţilor, ci doar le suprapune şi le limitează. Acestea se menţin, se adaptează, se restrîng în atribuţiile lor“ (p. 118).

Referindu-se la *moştenirea iobagului*, Acad. D. Prodan a precizat că oamenii dependenţi numai în condiţii privilegiate au obţinut „chiar pentru cei fără urmaşi, dreptul de a testa“. Acest drept a fost smuls de iobagi nobilimii în 1437, dar ulterior stăpînii l-au încălcat. *Dreptul de strămutare al iobagilor* (p. 130-144) legat de libertatea omului care făcea eforturi să rămînă stăpîn pe mişcările sale era prevăzut în normele legale, dar stăpînii şi-au impus „dreptul“ lor, folosind împotriva celor ce voiau să plece judecata, forţa, minciuna, deci toată gama cunoscută a abuzurilor caracteristice orînduirii feudale. Crescînd însă şi opoziţia iobagilor, exemplificată de autor cu un bogat material documentar, dreptul lor de strămutare a fost reglementat de o serie de măsuri legislative în care a fost reafirmat, dar şi complicat, în acelaşi timp, prevăzîndu-se la cererea stăpînilor diferite garanţii şi amenzi. Dar, subliniază just autorul, dacă unii stăpîni căutau să-şi menţină iobagii, alţii urmăreau să-şi populeze moşiile. Prin urmare normele legale nu urmăreau apărarea dreptului de strămutare al iobagului, ci interesele stăpînului, adică dreptul lui de a obţine noi iobagi, dreptul lui de a-şi duce cu forţa iobagii în alte părţi. În acelaşi timp, oricum au interpretat feudalii acest drept, iobagii l-au considerat ca o garanţie a libertăţii lor şi au luptat ca să fie menţinut.

Iobagii din Transilvania au avut în plus, ne informează autorul acestei lucrări, multiple şi variate obligaţii militare, care au crescut pe măsură ce s-au intensificat luptele cu turcii. Astfel, iobagii plăteau o dare militară, un număr de dări extraordinare în cazuri mai grave, lucrau la construirea şi repararea cetăţilor, suportau contribuţii în natură pentru armată.

Totuşi, iobagii din Transilvania au continuat să lupte pentru reducerea tuturor obligaţiilor care li s-au impus de feudali şi stat şi pentru ca să aibă un rol în viaţa statului. Dar înfrîngerea ţărănimii, în 1514, datorită eforturilor unite ale nobilimii de toate gradele, a avut urmări grave, între care şi legarea iobăgimii de pămînt, şerbirea ei. Aspectele acestei noi situaţii a iobagilor din Transilvania dintre anii 1514-1600 sînt tratate în partea a II-a a lucrării. Astfel, pe bază de materiale atent studiate, valorificîndu-se ştiinţific amănuntele, autorul reuşeşte să ne dea o imagine clară a raporturilor feudale din Transilvania dintre anii 1514-1600. Se constată astfel că diferenţierea juridică şi economică a domeniilor are la bază distribuirea sarcinilor feudale ale şerbilor, repartiţia censului, darurilor, taxelor, dijmelor şi slujbelor. Censul a continuat să fie plătit anual de iobagii

deveniţi şerbi, la termene fixe, impunerea făcîndu-se după criterii variabile, ca şi acordarea reducerilor şi scutirilor. Între darurile menţionate în documentele anterioare şerbiei, pe anumite domenii, se mai întîlnesc azimele, spetele de porci, carnea de friptură, ouă, vin, ovăs, slănină, scoarţe de lemn, miere, pui, găini, caş, unt etc. etc. De asemenea, dijmele şi nona au variat de la domeniu la domeniu, ca şi dijmele din porci, albine şi oi.

Slujbele şerbilor, adică obligaţiile în muncă, constau în transporturi de lemne, fîn şi vin, secerat, cosit, lucrul la vii. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea s-a generalizat nelimitarea obligaţiilor în muncă ale şerbilor. „Nevoile proprii ale domeniilor feudale în dezvoltare şi nu legile regatului au stabilit obligaţiile de lucru ale supuşilor în Transilvania... Ele au fost variate, inegale, după cum variate şi inegale au fost şi nevoile economice sau stadiile de dezvoltare ale domeniilor“ (p. 316).

Obligaţiile în muncă ale şerbilor au fost în funcţie şi de „creşterea pămîntului lucrat de stăpîn în regie proprie sau lucrat pentru stăpîn“ (p. 319), numit pămînt alodial, care şi-a avut originea în cel obştesc. Pe lîngă pămîntul alodial, la dispoziţia stăpînilor au fost oprite cele mai multe păduri, cele mai întinse păşuni, precum şi munţii.

Vechile venituri ale stăpînului feudal din monopoluri, crîşmărit, taxe, vămi, au fost menţinute ca şi dreptul de a judeca, acuma fiind mult mai extins. Şerbii condamnaţi la moarte vor fi la discreţia stăpînului, care îi putea ierta schimbîndu-le pedeapsa capitală în amendă băneasc㠖 .

În secolul al XVI-lea, datorită ameninţării externe, se reintroduc pentru iobagi obligaţiile militare. Astfel, s-a hotărît ca un număr de iobagi de pe fiecare domeniu să fie recrutaţi, iar în caz de primejdie extremă chiar ridicarea „pe capete“, adică generală. Datorită evoluţiei armamentului şi costului ridicat de achiziţionare, iobagii au fost impuşi la plata unor noi contribuţii.

Şi în perioada dintre 1514-1600, impozitele datorate statului de şerb sînt distincte de cele datorate stăpînului.

Analizînd legiuirile (p. 430-491) Acad. D. Prodan subliniază că dieta din 1514 a condamnat întreaga iobăgime din Transilvania la „servitute veşnică“, lăsînd-o la discreţia stăpînilor, prin anularea dreptului de strămutare. Dietele următoare au votat o serie de legi prin care se hotăra în special readucerea iobagilor mutaţi sau fugiţi. Preocupările cardinale ale acestor diete au fost deci împiedicarea fugii iobagilor.

Paralel cu aceasta au intervenit şi diferite tranzacţii de iobagi dintre stăpîni, adică zălogirea, donarea şi vinderea. Dar, pe măsura accentuării şerbiei intervine şi strămutarea ilicită, fuga peste graniţe, în oraşe etc.

În concluzie, lucrarea Acad. D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, vol. I, bazată pe un foarte bogat material documentar inedit, ne prezintă sistematic toate instituţiile din Transilvania legate de iobăgie. Această lucrare — una din cele mai remarcabile realizări ale istoriografiei noastre — va fi de un real folos tuturor cercetătorilor istoriei ţării noastre precum şi un exemplu de muncă susţinută şi cercetare atentă a izvoarelor.

N. GRIGORAŞ

Cronica bisericească

A. ARHIEPISCOPIA IAŞILOR

SESIUNEA ANUALĂ A ADUNĂRII EPARHIALE

Sîmbătă 2 decembrie 1967, a avut loc, la reşedinţa mitropolitană, şedinţa consiliului eparhial plenar, sub preşedinţia P. C. arhimandrit Irineu Crăciunaş,vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor. În cadrul acestei şedinţe, au fost examinate rapoartele asupra activităţilor din anul 1966, prezentate de consilierii administrativi de la sectoarele administrativ-bisericesc, cultural şi economic-gospodăresc.

Membrii consiliului eparhial plenar au luat act de rapoartele prezentate şi au hotărît să fie supuse adunării eparhiale spre a fi examinate şi aprobate.

Duminică 3 decembrie, s-au desfăşurat lucrările sesiunii anuale a adunării eparhiale.

La orele 9,30, un sobor de preoţi şi diaconi, în frunte cu P. C. arhimandrit Irineu Crăciunaş, a săvîrşit, potrivit îndătinatului obicei, un Te-Deum urmat de Polihroniu, la care au luat parte *Înalt Prea Sfinţitul Iustin*, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, şi membrii adunării eparhiale.

După Te-Deum, membrii adunării în frunte cu Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin au trecut în sala festivă de la cancelaria mitropolitană.

Deschizînd lucrările sesiunii anuale a adunării eparhiale, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe din Moldova a întîmpinat pe toţi membrii ei cu un cald cuvînt de salut pentru că au răspuns invitaţiei de a se prezenta la această sesiune în cadrul căreea se va analiza activitatea administrativ-bisericească, cultural-socială şi economică-gospodărească desfăşurată la Arhiepiscopia Iaşilor în cursul anului 1966, se va lua cunoştinţă de gestiunea financiară a acelui an şi se va aproba proiectul de plan financiar pe anul 1968.

Un cald cuvînt de salut a adresat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin reprezentanţilor Departamentului Cultelor rugîndu-i să asigure pe Dl. Prof. D. Dogaru, secretar general al Departamentului, că preoţii şi credincioşii din Arhiepiscopia Iaşilor, călăuziţi de un înalt spirit patriotic, vor sprijini toate străduinţile poporului nostru pentru dreptate, bine şi pace în lume.

În continuare, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a arătat că dreapta orînduire, statornicită în patria noastră prin hărnicia şi avîntul poporului nostru, îngăduie tuturor instituţiilor să păşească mai hotărît ca altă dată, lucrînd efectiv pentru om, pentru viaţa sa îmbelşugată şi fericită. Toate formele de manifestare ale spiritului uman găsesc în atmosfera de avînt patriotic şi de mari înfăptuiri din ţara noastră condiţii prielnice de lucru. Cercetările ştiinţifice efectuate în întreprinderi şi laboratoare sînt astăzi mai stăruitoare ca oricînd ; acţiunile de creştere şi educare a tineretului nostru, în vederea realizărilor de mîine, se desfăşoară într-un ritm necunoscut înainte în ţara noastră, sub părinteasca veghere a conducerii de stat ; ţăranii cooperatori smulg pămîntului belşug de roade muncind înfrăţiţi pe ţarinile patriei noastre strămoşeşti ; muncitorii din uzine şi întrepinderi muncesc fără încetare şi cu convingerea nestrămutată că slujesc ţara şi poporul nostru. Peste tot avem atmosferă de muncă, de patriotism, de înfăptuiri nebănuite altă dată nici de cea mai înflăcărată imaginaţie.

În climatul acesta nou de muncă însufleţită şi de realizări, Biserica Ortodoxă Română şi toate cultele din ţara noastră îşi desfăşoară activita-

tea în deplină libertate. Ţelurile profund umane ale înţelepţilor noştri conducători sînt şi ţelurile Bisericii noastre strămoşeşti. La efortul continuu pentru relaţii între oameni întemeiate pe dreptate, la efortul pentru viaţă îmbelşugată, pentru înţelegere şi pace se adaugă şi efortul tot mai stăruitor al clericilor şi dreptmăritorilor creştini. Cu rîvnă neîmputinată, ei săvîrşesc mereu binele, cum spune apostolul neamurilor, deplin convinşi că aceasta este menirea lor în lume.

Poporul nostru mergînd pe calea deschisă acum mai bine de două decenii a înscris în istoria sa pagini de cinste. Înfăptuirile mari şi variate, care se văd la tot pasul, în ţară, cum şi politica consecventă a conducătorilor noştri de apărare a principiilor de înaltă etică internaţională au adus ţării noastre şi ocîrmuitorilor ei spor de prestigiu. Alegerea ministrului afacerilor externe ale României, Corneliu Mănescu, ca preşedinte al actualei sesiuni a Organizaţiei Naţiunilor Unite este semnul vizibil al preţuirii de care se bucură astăzi ţara noastră în lume.

Biserica moşilor şi strămoşilor noştri, a accentuat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin, a înscris, pe de o parte, în istoria ei din ultimile două decenii pagini care vor arăta mereu rodnicile ei înfăptuiri iar, pe de altă parte, a sprijinit fără şovăire eforturile poporului nostru pentru zidirea şi consolidarea orînduirii noi.

În afară de hotarele ţării noastre, Biserica Ortodoxă Română, prin crainicii şi reprezentanţii ei, a purtat mereu în consfătuirile intercreştine flacăra mesajului evanghelic: «pe pămînt pace şi întru oameni bunăvoire». Fie în familia Bisericilor Ortodoxe surori, fie în Conferinţa Bisericilor Europene, sau în Consiliul Mondial al Bisericilor, sau în Conferinţa Creştină pentru Pace, Biserica Ortodoxă Română a cerut răspicat încetarea experienţelor cu arma nucleară, dezarmarea, înlăturarea discriminărilor de orice fel, înlăturarea nedreptăţilor din lume, statornicirea unei păci adevărate. Mergînd pe calea autentic creştină a slujirii omului, propovăduind peste tot pacea şi omenia, Biserica noastră se bucură, acum, de un deosebit prestigiu.

Biserica Ortodoxă a înmănunchiat ierarhia şi credincioşii laici în vederea rezolvării tuturor problemelor administrative-bisericeşti în cît mai bune condiţiuni. Şi unii şi alţii, într-o unitate desăvîrşită, îşi aduc contribuţia, potrivit învăţăturilor şi aşezămintelor tradiţionale ale Bisericii sprijinind umana acţiune de statornicire a binelui şi al păcii în lume.

În toate organele administrative ale Bisericii Ortodoxe Române, de pildă, începînd de la consiliile parohiale pînă la Adunarea Naţională Bisericească, lucrează în desăvîrşită armonie, clerici şi credincioşi laici, însufleţiţi de tot ce este bun pentru Biserica noastră şi pentru poporul nostru.

Încheind cuvîntarea, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a spus că membrii adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Iaşilor au fost convocaţi la această sesiune pentru a analiza activitatea conducerii eparhiale pe anul 1966 şi, în acelaşi timp, pentru a da sugestii şi a face propuneri în legătură cu activităţile viitoare.

Consilierii administrativi: *P. C. T. Irimia*, *P. C. Sc. Porcescu* şi *P. C. D. Hadîrcă* au prezentat, apoi, dări de seamă privind activităţile desfăşurate prin sectoarele administrativ-bisericesc, cultural şi economic în anul 1966. Comisiile de studii şi propuneri primind de la Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin aceste dări de seamă, au procedat la analizarea lor în cadrul comisiilor. La redeschiderea şedinţei s-au citit rapoarte întocmite de fiecare comisie: *P. C. Prot. I. Moraru*, raportul comisiei bisericeşti, *P. C. Inspector bisericesc T. Bodnar*, raportul comisiei culturale şi *P. C. Prot. M. Gheorghiu*, raportul comisiei economice.

Activitatea eparhială pe anul 1966 şi proiectul de plan financiar pe anul 1968 au fost apoi supuse discuţiilor la care au luat parte următorii membri ai adunării eparhiale: *P. C. N. Tartacan* a arătat că realizările eparhiale în 1966 sînt multe şi deosebit de importante; în activitatea lor pastorală, a spus P. C. Sa, slujitorii altarelor au avut ca pildă grăitoare pe Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin; *Dl. Prof. N. Popa* s-a referit la temeiurile esenţiale ale activităţii eparhiale: pe de o parte grija pentru păstrarea şi punerea în valoare a moştenirii culturale a trecutului — remarcînd, între altele, frumuseţea şi măreţia vechilor monumente bisericeşti din Arhiepiscopia Iaşilor — şi, pe de alta, sprijinirea eforturilor contemporane pentru o lume nouă; *P. C. Prot. T. Rîpă* a amintit că la finele anului 1966

s-a împlinit un deceniu de cînd Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin se află în scaunul de întîistătător al Arhiepiscopiei Iaşilor. Din toate punctele de vedere, acest deceniu constituie un capitol de cinste pentru istoria noastră bisericească ; *Dl. Prof. Şt. Bîrsănescu* a remarcat atmosfera înaltă în care se desfăşoară lucrările adunării eparhiale. Aducînd elogii Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, a apreciat ca acţiuni pozitive contribuţiile clerului ortodox pentru înflorirea patriei noastre, pentru viaţa cît mai bună a poporului nostru, pentru apărarea păcii în lume ; *Dl. Prof. Gh. Chipail* a subliniat că Biserica Ortodoxă Română, ca totdeauna în trecutul ei, este alături de poporul român sprijinind toate strădaniile sale pentru un trai îmbelşugat ; *Dl. Prof. D. Lucan* a arătat că Biserica Ortodoxă Română se bucură de un real prestigiu în toată creştinătatea, participînd permanent la diferite sesiuni şi consfătuiri internaţionale ; *P. C. Prot. M. Gheorghiu* a scos în evidenţă înfăptuirile economice-gospodăreşti din eparhie. Casa de odihnă de la Bălţăteşti a salariaţilor Arhiepiscopiei, a spus P. C. Sa, este foarte frumos amenajată ; *P. C. Prot. I. Pricop* a afirmat că marile realizări din patria noastră sînt o sursă şi un îndemn la realizări bisericeşti ; *P. C. Inspector bisericesc Th. Bodnar* a remarcat că părinţii consilieri de la toate sectoarele de activitate eparhială au găsit la Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin experienţă, pregătire, şi pe deasupra, hotărîrea de a înfăptui cît mai mult şi cît mai bun. La hărnicia şi sîrguinţa tuturor s-a adăugat şi sprijinul preţios al Departamentului Cultelor ; *P. C. Prot. C. Andoni* a spus că ţelurile înalte spre care converg toate preocupările centrului eparhial sînt binele, omenia, pacea ; *P. C. Prot. Gh. Baltag* s-a referit între altele, la substanţialele ajutoare pe care centrul eparhial le acordă unor parohii.

În sfîrşit, la propunerea mai multor membri, adunarea eparhială aprobă rapoartele de activitate prezentate de părinţii consilieri, şi, totodată, proiectul de plan financiar pentru anul 1968.

Încheind sesiunea anuală a adunării eparhiale, *Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin* a spus că pînă la Sfintele Sărbători ale Naşterii Domnului mai sînt, doar, două-trei săptămîni. Creştinătatea prăznuieşte cu acel prilej întruparea Fiului lui Dumnezeu în om pentru a-l ridica pe om la cer, pentru a-l îndumnezei. Ortodoxia avînd ca izvor, în toate acţiunile ei, doctrina şi principiile morale autentic creştine, s-a străduit şi se străduieşte neîncetat pentru un om nou, un om care trebuie să gîndească şi să înfăptuiască numai binele. Ea n-a cunoscut niciodata teoria celor două săbii care şi-a făcut loc în unele cercuri creştine occidentale, ci a sprijinit şi continuă să acorde sprijinul ei eforturilor pentru înălţarea omului. «Acolo unde sînt dureri şi necazuri, a spus Înalt Prea Sfinţitul, Biserica vine cu balsamul alinării ; acolo unde arde flacăra avîntului creator, ea vine cu untdelemnul dăruirii şi hărniciei ; acolo unde se zideşte o lume nouă, unde se statornicesc relaţii sociale întemeiate pe dreptate, ea vine cu însufleţire patriotică, lealitate şi sprijin neţărmurit. Cu privirile mereu aţintite spre viitorul de slavă al poporului nostru, slujitorii şi credincioşii ortodocşi îşi îndeplinesc cu cinste îndatoririle creştineşti şi patriotice».

Ideile şi sentimentele membrilor adunării eparhiale faţă de conducătorii poporului nostru, la propunerea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, au fost exprimate prin telegramele trimise către : Consiliul de Stat, Consiliul de Miniştri şi Departamentul Cultelor ; sentimentele de mulţumire prilejuite de restaurarea monumentelor istorice bisericeşti au fost arătate prin telegrame trimise către : C. S. C. A. S. şi Direcţia Monumentelor Istorice.

O telegramă cu bune urări a fost trimisă Prea Fericitului Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Hotărîrea membrilor adunării eparhiale de a fi mereu alături de apărătorii păcii a fost exprimată printr-o telegramă adresată Comitetului Naţional pentru Apărarea Păcii din Republica Socialistă România.

La orele 16, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a oferit membrilor adunării eparhiale o agapă în trapeza reşedinţei mitropolitane.

S. P.

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA NOIEMBRIE 1967

Ultimile conferinţe preoţeşti, din seria celor programate de Sfîntul Sinod pentru anul 1967, au avut loc în zilele de 14, 15, 16, 17 noiembrie, după cum urmează:

Marţi 14 noiembrie 1967; Protopopiatul Iaşi, Săveni, Rădăuţi.

Miercuri 15 noiembrie 1967: Protopopiatul Paşcani, Botoşani, Fălticeni, V. Dornei.

Joi 16 noiembrie 1967; Protopopiatul Dorohoi, Cîmpulung, Tg. Neamţ.

Vineri 17 noiembrie 1967: Protopopiatul Hîrlău, Suceava, G. Humor, P. Neamţ.

Tema aprobată de Sfîntul Sinod pentru aceste conferinţe a fost: «*Acţiuni recente ale Bisericii Ortodoxe Române pentru apropierea dintre Biserici şi pacea lumii*».

Conferinţa preoţească de la Iaşi a fost prezidată de Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, iar de la celelalte protopopiate de delegaţii Înalt Prea Sfinţiei Sale: *P. C. arhim. I. Crăciunaş-vicar*, la protopopiatele Săveni, Botoşani şi Dorohoi; *P. C. Pr. D. Hadîrcă*, consilier administrativ, la protopopiatele: Tg. Neamţ şi Piatra Neamţ; *P. C. Pr. Sc. Porcescu*, consilier administrativ, la protopopiatele Fălticeni şi Suceava; *P. C. Pr. T. Irimia*, consilier administrativ, la protopopiatele Hîrlău, Rădăuţi şi V. Dornei; *P. C. Pr. T. Bodnar*, inspector bisericesc, la protopopiatele Paşcani, Cîmpulung şi Gura Humorului.

În cuvîntările de deschidere a conferinţelor, preşedinţii s-au referit la unele evenimente şi fapte mai însemnate ale vieţii sociale şi bisericeşti din ţara noastră şi de peste hotare, stăruind cu deosebire asupra acţiunilor pentru apărarea păcii în lume. Ei au arătat că întreaga omenire înfierează războiul inuman dezlănţuit împotriva poporului vietnamez care îşi apără cu hotărîre viaţa şi libertatea.

Ţara noastră, alături de toate popoarele iubitoare de pace, îşi exprimă profunda compasiune pentru eroicul popor vietnamez care luptă cu vitejie împotriva invadatorilor.

Biserica Ortodoxă Română se găseşte în primele rînduri ale luptătorilor pentru apărarea păcii. Ea se încadrează — împreună cu aproape toate celelalte Biserici creştine — în efortul general al popoarelor pentru găsirea unui limbaj de pace cît mai adecvat, pentru colaborare şi înţelegere între state şi pentru crearea unui climat de pace generală, atît de necesară oamenilor. Consecventă mesajului evanghelic «pe pămînt pace şi întru oameni bunăvoire», ea sprijină cu stăruinţă eforturile consacrate păcii şi colaborării internaţionale depuse de înţeleapta conducere a ţării noastre avînd convingerea nestrămutată că numai astfel îşi poate îndeplini misiunea ei în lume. Cu neţărmurită hărnicie ea contribuie la întărirea spiritului de apropiere între creştini şi între Biserici, în cadrul sesiunilor şi consfătuirilor organizate de Consiliul Mondial al Bisericilor, de Conferinţa Bisericilor Europene, de Conferinţa Creştină pentru Pace şi de alte organizaţii creştine.

Expunerile cu tema aprobată de Sf. Sinod au fost prezentate de următorii: P. C. Pr. I. L. Ţurcanu-Iaşi; P. C. Pr. N. Rusu-Hîrlău; P. C. Pr. N. Iacob-Paşcani; P. C. Pr. N. Săhleanu-Suceava; P. C. Pr. D. Popa-Botoşani; P. C. Pr. N. Seremet-Săveni; P. C. Pr. D. Petraru-Dorohoi; P. C. Pr. D. Roată-Fălticeni; P. C. Pr. Vl. Motrescu-Cîmpulung; P. C. Pr. Silv. Grosu-Gura Humorului; P. C. Pr. N. Iftimie-Rădăuţi; P. C. Pr. C. Sava-Vatra Dornei; P. C. Pr. A. Diaconiţa-Tg. Neamţ, P. C. Pr. I. Ungureanu-P. Neamţ.

Atît cucerncii preoţi care au prezentat lucrările cît şi cei care au luat parte la discuţii au amintit de vizitele Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustinian, şi a altor ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, făcute Patriarhiei Bulgare (9-16 mai 1966) şi Patriarhiei Ruse (8-12 octombrie 1966), Bisericii Anglicane, Consiliului Mondial al Bisericilor şi Bisericii Armene; ei au amintit, de asemenea, de vizitele profesorilor de teologie şi de cele ale slujitorilor ortodocşi.

Rînd pe rînd, ei s-au referit la: lucrările Comisiei Interortodoxe de la Belgrad (1-15 septembrie 1966); la sesiunea Comitetului Central al Conferinţei Bisericilor Europene de la Enugu (12-23 ianuarie 1965) şi Geneva

(8-17 februarie 1966); la sesiunea Comitetului Central al Consiliului Mondial al Bisericilor ce a avut loc la Heracleon în insula Creta (15-25 august 1967) la care a participat I.P.S. Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei; la sesiunea Prezidiului şi Comitetului Consultativ al C. B. E., Bucureşti (5-10 martie 1967) şi la cea de a V-a Adunare Generală a C. B. E. care s-a organizat la Pörtschach (Austria) (între 29 septembrie-5 octombrie 1967), la care a participat o delegaţie a Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Iustin.

Participarea Bisericii Ortodoxe Române la lucrările acestor conferinţe se înscrie ca o contribuţie valoroasă la eforturile pe care le face lumea creştină de pretutindeni pentru cunoaşterea tuturor creştinilor, pentru pace şi bunăînţelegere între oameni şi popoare.

Consecventă spiritului irenic de care este călăuzită, Biserica Ortodoxă Română a participat la Conferinţa Mondială Biserica şi Societatea de la Geneva (iulie 1966), la sesiunea Comitetului de lucru şi Comitetului Consultativ al Conferinţei Creştine pentru Pace de la Sofia (10-23 octombrie 1966) şi la sesiunea Comitetului de lucru şi Comitetului Consultativ al Conferinţei Creştine pentru Pace de la Bucureşti (12-18 septembrie 1967).

Spiritul dragostei frăţeşti şi al păcii de care este însufleţită Biserica Ortodoxă Română se reflectă în toate revistele teologice bisericeşti, în pastoralele adresate credincioşilor de ierarhii ei şi în diferite manifestări ca, de pildă, consfătuirea tuturor cultelor care a adresat o «Chemare către conducătorii, slujitorii şi credincioşii cultelor religioase şi către toţi oamenii de bună credinţă din lume», pentru a condamna războiul din Vietnam.

În partea a doua a conferinţelor s-au făcut expuneri cu privire la aspectele mai însemnate ale activităţii pastorale şi sociale din unele parohii, apoi s-au dat îndrumări şi s-au făcut unele recomandări în legătură cu modul în care preoţii trebuie să-şi desfăşoare activitatea pastorală în parohiile lor.

În încheiere, s-a amintit P. P. C. C. Preoţi îndemnul făcut, în diferite ocazii, de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin de a îngriji cu multă atenţie locaşurile de cult, casele parohiale şi cimitirele, gospodărind cu cinste parohia şi bunurile ei, ţinînd în desăvîrşită rînduială cancelaria, arhiva şi biblioteca parohială.

Cu aceste îndrumări, conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1967 au luat sfîrşit.

Diac. T. M.

SOLEMNITATEA SFINŢIRII BISERICII SF. GHEORGHE DIN MĂNĂSTIREA NEAMŢ

În ziua de 9 iulie 1967, Înalt Prea Sfinţitul Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, a sfinţit Biserica Sf. Gheorghe din Mănăstirea Neamţ.

În incinta mănăstirii, cercetătorul descifrează o împletire de linii marcate cu piatră de forme diferite care arată că aici au fost cîndva construcţii, printre care şi o biserică în cinstea Sf. Gheorghe.

Această biserică a fost zidită din piatră în anul 1826, prin osîrdia stareţului Dometian (1823—14 oct. 1834), pe locul unei alte biserici din secolele XIV-XV.

În anul 1931, «Biseric Sf. Gheorghe, ajungînd în stare rea, s-a reparat», cum citim în însemnarea de pe o placă de marmură de la această biserică. Ea, însă, stînjenea perspectiva bisericii «Înălţarea Domnului» şi de aceea, în anii 1959-1960, a fost reconstruită pe latura estică a careului incintei, între turnul Pirg şi trapeză, păstrîndu-se forma iniţială, însă diminuată în proporţii din cauza locului în care a fost amplasată.

Acum, biserica «Înălţarea Domnului» — monument înălţat de Ştefan cel Mare — apare în toată măreţia.

În anii 1962-1965, biserica Sf. Gheorghe, reconstruită, a fost pictată în frescă de către pictorul N. Stoica. Catapeteasma datează din anul 1798. Pe icoana împărătească a Domnului Iisus Hristos citim însemnarea: «S-au zugrăvit această sf. icoană în zilele părintelui Sofronii i stareţ Sf. M. Neam-

ţului de Talasii monah zugrav 1798». Icoanele Sf. Nicolae şi a hramului Sf. Gheorghe poartă date mai scurte: «Talasii z[ug]r. M[ona]h 1798». Uşa diaconească de la nord poartă anul 1804. Ea este pictată de altă mînă, probabil a unui alt zugrav nemţean. După cum se vede, icoanele catapetesmei sînt anterioare bisericii Sf. Gheorghe. Catapeteasma fusese lucrată pentru paraclisul Sf. Gheorghe din Mănăstirea Neamţ.

Sfinţirea bisericii Sf. Gheorghe din Mănăstirea Neamţ încununează încheierea solemnă a lucrărilor de restaurare ale mănăstirii începute în anul 1954. Ea este rugăciunea de laudă şi de mulţumire adusă lui Dumnezeu şi omagiul adus conducerii de Stat a Patriei noastre pentru sprijinul material şi tehnic acordat cu prilejul lucrărilor de restaurare.

I. P. S. Mitropolit Iustin, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit nu numai slujba sfinţirii bisericii, ci, la momentul potrivit — în cadrul Sfintei Liturghii — şi hirotonia în preot a diaconului M. Mocanu.

La slujba de sfinţire au fost de faţă şi reprezentanţi ai Departamentului Cultelor.

La sfîrşitul sfintei Liturghii a vorbit P. C. arhim. Nestor Vornicescu, stareţul Mănăstirii Neamţ.

P. C. Sa a amintit că la Iaşi, la Suceava, Voroneţ, Hîrlău şi în alte părţi au fost zidite, în vechime, biserici în cinstea Sf. Gheorghe. Acest sfînt mucenic era patronul oştirii moldovene. Pe steagul din timpul lui Ştefan cel Mare se află chipul Marelui Mucenic Gheorghe cu următoarea rugăciune:

«Răbdătorule de chinuri şi purtătorule de biruinţă, Mare Mucenice Gheorghie, care în nevoi şi în necazuri eşti grabnic apărător şi celor necăjiţi bucurie nespusă, primeşte de la noi această rugăciune a smeritului robului Tău, Domnul Ştefan Voievod, din mila lui Dumnezeu Domn al Ţării Moldovei, păzeşte-l neatins în acest veac şi în cel viitor, cu rugăciunile celor ce te cinstesc, ca să te proslăvim în veci».

Această biserică, a arătat, în continuare, P. C. Sa, s-a reconstruit şi împodobit în timp de pace cînd «cei care s-au ostenit aici au putut lucra cu mîinile amîndouă». Aducînd fieşti şi respectuoase mulţumiri Înalt Prea Sfinţitului Iustin, Mitropolitul Moldovei şi Sucevei, conducerii de Stat prin Departamentul Cultelor, Direcţiei Monumentelor Istorice, P. C. arhim, Dionisie Velea fostul stareţ în vremea căruia s-au efectuat lucrările de reconstruire şi pictare a bisericii, soborului Mănăstirii Neamţ şi binecredincioşilor creştini care au sprijinit lucrările, P. C. arhim. Nestor Vornicescu a încheiat cuvîntul său.

Luînd cuvîntul, mult aşteptat, Înalt Prea Sfinţitul Iustin a arătat că este potrivit să aducem rugăciuni de mulţumire lui Dumnezeu fiindcă ne-a învrednicit să trăim la Mănăstirea Neamţ una din cele mai frumoase zile — ziua bisericii nou zidită, Sf. Gheorghe. Această *casă*, cum spunem în limbajul nostru bisericesc, «Dumnezeu Tatăl a zidit-o, Dumnezeu Fiul a întărit-o, Dumnezeu Sf. Duh a sfinţit-o». A zidit-o Dumnezeu Tatăl fiindcă este Cel ce ne-a dat tăria, puterea şi înţelepciunea pentru a înălţa aici un nou locaş. A întărit-o Dumnezeu Fiul, fiindcă sufletul ei, învăţătura ei, este cea propovăduită de Domnul nostru Iisus Hristos, şi a sfinţit-o Dumnezeu Sf. Duh, pentru că puterea nepătrunsă a lui Dumnezeu face din întunericul sufletului lumină în inimi; puterea aceasta tainică a căzut şi a umplut această biserică. Clădirea a devenit din acest moment un locaş sfinţit al lui Dumnezeu, care este de faţă cu puterea sa dumnezeiască. Biserica este lumină sufletelor noastre fiindcă prin ea ne descătuşăm de ceea ce este povară, de necurăţie; prin ea viaţa noastră este mai bună, mai înaltă, mai curată.

Sîntem mulţumiţi, a spus I. P. S. Iustin, că am putut săvîrşi slujba sfinţirii în momentul în care poporul nostru este purtător de biruinţă în toate domeniile de activitate omenească. Ţara noastră trăieşte una din cele mai mari epoci. Niciodată nu s-a făcut mai mult şi mai bun, ca în zilele noastre. Optimismul şi încrederea în viitorul neamului face ca din zi în zi să avem succese şi mai mari. Pe plan internaţional, prestigiul nostru creşte; astăzi, în problemele cele mai importante, se aşteaptă şi cuvîntul României. Cinste poporului nostru că a aşezat bărbaţi vrednici, înţelepţi şi pricepuţi la conducerea treburilor obşteşti. Să urmăm pilda muncii lor!

Înalt Prea Sfinţitul Iustin a adresat cuvînt cald de părintească pre-

ţuire P. P. C. C. arhim. Dionisie Velea şi Nestor Vornicescu, care n-au precupeţit nimic pentru terminarea bisericii Sf. Gheorghe. Cuvinte de aleasă preţuire a adresat I. P. S. Iustin şi pictorului N. Stoica. Îndemnînd la recunoştinţă faţă de conducerea de Stat pentru cheltuielile făcute cu lucrările de restaurare a monumentelor istorice bisericeşti, I. P. S. Mitropolit Iustin a împărtăşit binecuvîntare şi preţuire soborului Mănăstirii Neamţ şi tuturor credincioşilor care au cinstit solemnitatea sfinţirii bisericii Sf. Gheorghe din această mănăstire.

Diac. Prof. IOAN IVAN

SLUJBA DE REDESCHIDERE A BISERICII DIN PAROHIA GURA SADOVEI, CÎMPULUNG

Biserica din parohia Gura Sadovei a fost înălţată în anul 1909.

Această biserică este construită din piatră. Ea are o arhitectură sveltă, impunătoare, cu turnuri înalte (34 m.), brîie împletite şi peste 50 de ocniţe de jur împrejur.

Catapeteasma bisericii a fost pictată de Ion Pîşlea şi Petre Poenar, pictori din satul vecin, Fundul Moldovei. Ea impresionează prin forma ei deosebit de frumoasă şi prin coloritul ei alb imaculat. În biserică nu s-au executat alte picturi.

Fostul paroh de la Gura Sadovei, P. C. Pr. Gh. Paşcan, a întocmit documentaţia necesară pentru pictarea bisericii şi a început lucrările pregătitoare. P. C. Preot Petru Dolgu, actualul paroh, a continuat munca începută de predecesorul său. Lucrarea a fost încredinţată pictorului bisericesc V. Pascu, care a executat o pictură stil bizantin în tehnica frescă. Biserica a fost pictată în întregime în interior şi parţial în exterior.

La cererea preotului paroh, a consiliului parohial şi a credincioşilor din parohia Gura Sadovei, Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iustin a binevoit a delega pentru săvîrşirea slujbei de redeschidere a acestei biserici pe P. C. arhim. Irineu Crăciunaş, vicarul Arhiepiscopiei Iaşilor.

În ziua de 29 octombrie 1967 s-a săvîrşit slujba de redeschidere; în continuare, fiind o zi frumoasă de toamnă tîrzie, s-a săvîrşit, afară, în curtea bisericii, pe un podium împodobit cu brad şi flori, sfînta şi dumnezeiasca liturghie.

La sfîrşitul sfintei liturghii, preotul paroh Petru Dolgu, în cuvîntarea pe care a rostit-o, s-a referit la împrejurările în care au început lucrările de pictură şi la condiţiile în care ele s-au desfăşurat.

Cu sufletul plin de bucurie, vorbitorul a mulţumit credincioşilor care au sprijinit lucrările de înveşmîntare cu pictură a bisericii şi tuturor donatorilor, precum şi autorităţilor locale pentru înlesnirile făcute.

Incheind, P. C. Pr. Petru Dolgu a mulţumit respectuos Inalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin pentru îndrumările şi dotaţia acordată, asigurîndu-l de fiiască supunere şi sporită rîvnă în activitatea sa de slujitor al lui Dumnezeu, cum şi Departamentului Cultelor pentru sprijinul larg acordat.

A luat apoi cuvîntul P. C. vicar arhim. Irineu Crăciunaş. Plecînd de la constatarea că în viaţa noastră sînt uneori momente, stări sufleteşti, care nu se pot exprima în cuvinte, P. C. Sa a arătat că o astfel de stare sufletească îl stăpîneşte acum văzînd pe credincioşii din parohie, îmbrăcaţi în mîndre straie naţionale, împreună cu preoţii slujitori, stînd în jurul bisericii şi aducînd laude şi mulţumiri lui Dumnezeu pentru că le-a ajutat să ducă lucrările de pictură la bun sfîrşit.

În continuare, P. C. vicar a arătat rolul picturii bisericeşti. Ea îndeplineşte un rol artistic, căci împodobeşte şi înfrumuseţează biserica; este Biblia în chipuri şi imagini; pictura bisericească este, după cum spunea un teolog ortodox «o Evanghelie în culori».

Transmiţînd tuturor credincioşilor arhiereşti binecuvîntări din partea Înalt Prea Sfinţitului Mitropolit Iustin, P. C. Sa a mulţumit tuturor pentru ajutorul dat la împodobirea locaşului lor de închinare.

Diac. T. M.

B. EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR

SESIUNEA ANUALĂ A ADUNĂRII EPARHIALE

In conformitate cu prevederile Statutului de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, duminică 12 noiembrie a. c., la centrul eparhial al Episcopiei Romanului şi Huşilor, a avut loc sesiunea anuală a adunării eparhiale.

La orele 9 dimineaţa, în Catedrala Episcopală s-a oficiat de către un sobor de preoţi, membri ai adunării eparhiale, cuvenitul Te-Deum, după care a avut loc şedinţa consiliului eparhial, în cadrul căreea s-au rezolvat diferite lucrări curente.

La orele 10, Prea Sfinţitul Episcop Partenie a fost condus de un grup de membri ai adunării eparhiale în sala de şedinţe, unde s-au desfăşurat lucrările adunării.

Deschizînd sesiunea, *Prea Sfinţitul Episcop Partenie* a rostit o cuvîntare, din care spicuim: «Oridecîte ori ne aflăm împreună, clerici şi mireni, întruniţi în acest for de conducere, simt că am în faţa mea întreaga noastră eparhie, cu parohiile de la sate şi oraşe, cu bisericile lor frumoase şi curate, cu credincioşii noştri harnici şi păstrători fideli ai credinţei străbune, cu preoţimea noastră bine pregătită care ştie să fie la înălţimea vremurilor pe care le trăim.

Revederea noastră este un prilej, de bucurie, şi, totodată, un izvor de îmbărbătare la muncă. In cadrul acestei adunări, ca fii credincioşi ai lui Hristos şi lucrători în via Domnului, adică în Biserica Sa, ne simţim ocrotiţi şi povăţuiţi în lucrarea noastră de Duhul lui Dumnezeu, care «pretutindenea este şi toate le plineşte», – aşa cum se cîntă la slujba Te-Deum-ului; toţi avem cedinţa că în mijlocul nostru este şi va fi însuşi Mîntuitorul Hristos, întrucît El a spus: «Unde sînt doi sau trei adunaţi în numele Meu, acolo sînt şi Eu în mijlocul lor» (Matei XVIII, 20).

In continuare, Prea Sfinţitul arată că Biserica lui Hristos este o instituţie divină, dar, în acelaşi timp, este şi o societate văzută, lucrătoare pe pămînt, care se îngrijeşte şi de fericirea pămînteasc a credincioşilor; prin urmare, sub acest aspect, ea este alături de conducătorii statului nostru sprijinind toate acţiunile patriotice. Prea Sfinţitul Episcop Partenie a subliniat că Biserica Ortodoxă Română este alături de popor; ea aduce un aport pozitiv în opera de progres social, în patria noastră. Ea îşi îndeplineşte cu toată libertatea misiunea ei sacerdotală, şi, în acelaşi timp, activează pe tărîm social în deplină armonie cu organele puterii de Stat; urmînd învăţăturile Mîntuitorului Iisus Hristos, ea cheamă pe credincioşii săi la pace şi înţelegere cu toată lumea, precum şi la muncă disciplinată şi ascultătoare faţă de conducătorii iubiţi ai Patriei noastre.

In încheiere, Prea Sfinţitul Partenie, a adus un cuvînt de salut reprezentanţilor Departamentului Cultelor, participanţi la sesiunea acestei adunări, şi a asigurat solemn că Biserica Ortodoxă Română, va fi mereu alături de aspiraţiile poporului nostru. Ea va arăta acelaşi ataşament sincer faţă de înţeleapta conducere a ţării, în marea şi entuziasta activitate ce o desfăşoară pentru propăşirea patriei, pentru bunăstarea şi fericirea poporului nostru, pentru pace şi bună înţelegere între toate popoarele lumii.

Declarînd sesiunea anuală a adunării eparhiale deschisă, Prea Sfinţitul Episcop a anunţat că se vor prezenta rapoartele de activitate pe anul 1966 ale secţiilor: bisericească, economică şi culturală. *P. C. Preot N. Toderici*, consilier administrativ, a prezentat raportul secţiei bisericeşti, *P. C. Preot C. Platon*, consilier administrativ, al secţiei economice, şi *P. C. Preot Ermil Bărbieru*, inspector eparhial, al secţiei culturale.

După prezentare, rapoartele de activitate au fost înmînate comisiilor de studii şi propuneri, spre a fi studiate. In acest scop s-a suspendat şedinţa pentru o jumătate de oră.

La redeschidere, preşedinţii celor trei comisii, au prezentat concluziile

lor în fața adunării : *P. C. Prot. Roman Drug* pentru secția bisericească, *P. C. Prot. N. Barcan* pentru secția economică și *P. C. Preot D. Petrea* pentru secția culturală.

In continuare, Prea Sfințitul Episcop Partenie supune discuției membrilor adunării rapoartele de activitate prezentate, concluziile comisiilor, bilanțul pe anul 1966 și proiectul de plan financiar pe anul 1968.

Domnul Alexandru Bilan, referindu-se la raportul prezentat din partea secției culturale, relevă faptul că din cele expuse se poate vedea că preoțimea eparhiei Romanului și Hușilor își îndeplinește conștiincios datoriile față de credincioși și își aduce aportul ei prețios pentru realizarea operelor cu caracter obștesc din Patria noastră. *Domnul Vasile Teodorescu*, subliniind frumoasa prezentare a rapoartelor de activitate, a relevat grija pe care conducerea Eparhiei o are pentru ridicarea nivelului cultural al preoților, prin metodele cele mai potrivite ca: revistele și publicațiile bisericești, pastoralele Chiriarhului, cursurile de îndrumare misionară și conferințele preoțești. Totodată, a remarcat cu satisfacție grija pe care Eparhia Romanului și Hușilor o arată pentru întreținerea în școlile bisericești a viitorilor păstori de suflete, cărora le acordă mijloace de susținere, prin burse și semiburse. *P. C. Preot N. Vascan* s-a referit mai întîi la activitatea administrativ-bisericească a eparhiei în anul 1966, găsind că ea a fost plină de roade așa cum a reieșit din raportul prezentat: preoțimea eparhiei noastre își desfășoară activitatea stăruind în muncă pe tărîm bisericesc și social, precum și în lupta pentru apărarea păcii. Raportul secției culturale, a spus vorbitorul, confirmă adevărul că preoțimea are o pregătire multilaterală, ceea ce face cinste Bisericii noastre Ortodoxe. Apreciind raportul secției economice, P. C. Sa relevă munca chibzuită și spiritul de prevedere depus în realizarea planului financiar atît la venituri cît și la cheltuieli.

După ce au mai vorbit și alți membri ai adunării eparhiale, a luat cuvîntul *P. C. Preot D. Petrea* care, în numele clericilor din adunarea eparhială, a adus cuvinte de prețuire P. S. Episcop Partenie și colaboratorilor P. S. Sale, pentru strădaniile depuse în activitatea de rezolvare a tuturor problemelor eparhiale, apoi a propus aprobarea rapoartelor prezentate și adoptarea proiectului de plan financiar pe anul 1968.

După expedierea unor telegrame omagiale, Prea Sfințitul Episcop Partenie a mulțumit reprezentanților Departamentului Cultelor și membrilor adunării pentru contribuția adusă la buna reușită a lucrărilor, apoi a declarat închisă sesiunea anuală a adunării eparhiale din anul 1967.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA SEPTEMBRIE 1967

Conferințele preoțești programate de Sf. Sinod pentru luna septembrie 1967 au avut loc între 21-25 septembrie 1967.

Ele au fost prezidate de către delegații Prea Sfințitului Episcop Partenie, după cum urmează: la protopopiatele Bacău, Adjud și Tg. Ocna, P. C. Preot Constantin Platon, consilier administrativ; la protopopiatele Negrești, Vaslui și Huși, P. C. Preot Nicolae Todirici, consilier administrativ; la protopopiatele Roman, Bîrlad și Moinești, P. C. Preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial.

Subiectul acestor conferințe: «450 de ani de la Sfințirea Mănăstirii Curtea de Argeș», a fost tratat de următorii P. P. C. C. preoți: Gheorghe Popoiu-Bîrlad, Aurel Postelnicu-Adjud, Gheorghe Stan-Bacău, Vasile Parincu-Tg. Ocna, Constantin Gălușcă-Huși, Ioan Boieru-Moinești, Mihai Mandrea-Vaslui, Mihai Bulete-Roman și Nicolae Pîslaru-Negrești.

După ce toți delegații centrului eparhial au adus preoților binecuvîntarea Prea Sfințitului Episcop pentru buna reușită a lucrărilor și au salutat pe reprezentanții Departamentului Cultelor și ai autorităților locale s-a dat cuvîntul preoților amintiți mai înainte.

In expunerile făcute, s-au evocat mai întîi festivitățile ce au avut loc în ziua de 15 august a. c., cu prilejul împlinirii a 450 de ani, de la sfințirea impunătorului monument de artă bisericească, ctitoria lui Neagoe Basarab de la Curtea de Argeș.

In această zi, sub soarele sclipitor al unui august îmbelşugat, ale cărui raze se răspîndeau pe întreg cuprinsul mănos al Patriei noastre, s-au întîlnit în vechea cetate de scaun de la Curtea de Argeş, alături de reprezentanţii Puterii de Stat şi ai Departamentului Cultelor delegaţii bisericilor surori, ai organizaţiilor creştine internaţionale, precum şi un număr mare de credincioşi.

Toţi au asistat la Sfînta Liturghie săvîrşită în măreaţa Biserică de la Curtea de Argeş, de către un sobor de arhierei, preoţi şi diaconi sub protia Prea Fericitului Părinte Iustinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care a rostit şi o cuvîntare festivă.

In continuare, preoţii care au făcut expunerile, referindu-se la trecutul istoric al Mănăstirii Curtea de Argeş, au evocat în cuvinte alese împrejurările care au condus la construirea acestei biserici, admirată de vizitatori din ţară şi de peste hotare.

După expuneri, au luat cuvîntul coreferenţi şi numeroşi preoţi din fiecare protopopiat aducînd unele completări.

In partea a doua a conferinţelor, s-au citit rapoarte de activitate de anumiţi preoţi, după care s-au dat îndrumări şi sfaturi în legătură cu activitatea pastorală a slujitorilor de altare, s-a insistat îndeosebi asupra îndatoririlor pe care le au ei de a veghea ca enoriaşii să asculte îndemnurile privind îndatoririle lor de cetăţeni.

Conferinţele s-au încheiat prin transmiterea unor dispoziţii ale centrului eparhial.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

CONFERINŢELE PREOŢEŞTI DIN LUNA NOIEMBRIE 1967

Ultimile conferinţe preoţeşti, programate de Sfîntul Sinod pentru anul 1967, au avut loc în toată Eparhia între 22-25 noiembrie a. c. Conferinţele au fost prezidate de către delegaţii Prea Sfinţitului Episcop Partenie. La protopopiatele: Negreşti, Vaslui şi Huşi, P. C. Pr. C. Platon, consilier administrativ; la Protopopiatul Roman P. C. Preot N. Toderici, consilier administrativ; la protopopiatele: Bacău, Adjud, Tg. Ocna şi Moineşti, P. C. Preot Ermil Bărbieru, inspector eparhial, şi la protopopiatul Bîrlad, P. C. Preot C. Ionescu, preşedintele consistoriului eparhial.

Tema «Acţiuni recente ale Bisericii Ortodoxe Române pentru apropierea dintre Biserici şi pacea lumii» a fost tratată de următorii P. P. C. C. preoţi: Dumitru Niculescu la Bîrlad, Eugen Dăscălescu la Bacău, Virgil Petrov la Huşi, Ioan Comănescu la Moineşti, Vasile Ţîţaru la Tg. Ocna, Nicolae Popescu la Negreşti, Alexandru Străistaru la Adjud şi Constantin Conduratu la Roman.

In partea introductivă, vorbitorii au scos în relief faptul că Biserica Ortodoxă Română, după instaurarea regimului democrat popular în patria noastră, a mers alături de popor şi a împărtăşit din plin toate năzuinţele sale măreţe. De aceea, ea a sprijinit mersul înainte al noului ritm de viaţă din ţara noastră şi s-a angajat cu entuziasm în lupta pentru apărarea păcii in lume.

O dată cu aceasta, Biserica Ortodoxă Română s-a încadrat perfect în acţiunea desfăşurată de toate Bisericile creştine pentru realizarea apropierii între popoare şi a păcii în lume.

Această acţiune şi-a manifestat-o practic prin reprezentanţii ei în familia Bisericilor Ortodoxe, în Conferinţa Bisericilor Europene, în Conferinţa Creştină pentru pace şi în Consiliul Mondial al Bisericilor.

In cursul expunerilor, vorbitorii, referindu-se la vizitele interbisericeşti sau la sesiunile diferitelor organizaţii creştine, au arătat că reprezentanţii Bisericii noastre au fost totdeauna crainicii ideilor şi sentimentelor ce le au slujitorii şi credincioşii români în legătură cu pacea lumii.

In continuare, vorbitorii au amintit că Biserica Ortodoxă Română îndeamnă mereu pe slujitori şi credincioşi să lucreze necontenit pentru întărirea relaţiilor de prietenie şi pace între toţi cetăţenii patriei.

După o pauză scurtă, la toate protopopiatele s-au citit rapoarte de activitate, din care a rezultat că preoţimea din întreaga eparhie urmează acelaşi drum de sprijinire sinceră a tuturor acţiunilor patriotice.

Pr. ERMIL BĂRBIERU

REDESCHIDEREA BISERICII DIN CIMITIRUL PAROHIEI CÎRLIGI — ROMAN

Aşezare veche cu tradiţii sănătoase de muncă şi bună gospodărire, satul Cîrligi, situat la 20 km. sud-vest de oraşul Roman, a întinerit în anii regimului democrat-socialist. Casele noi, mari, aspectuoase şi luminoase, precum şi uliţele îngrijite, pomii fructiferi şi florile vădesc zelul şi hărnicia ţăranilor cooperatori din Cîrligi.

Duminică 24 septembrie 1967, Prea Sfinţitul Partenie Ciopron, Episcopul Romanului şi Huşilor, a săvîrşit slujba de redeschidere a bisericii din cimitirul parohiei Cîrligi.

Imbrăcaţi sărbătoreşte, credincioşii l-au întîmpinat la orele 9,30 pe arhipăstorul lor. O dată cu credincioşii, au ieşit în întîmpinarea Prea Sfinţitului Episcop toţi preoţii din sobor, în frunte cu P. C. Protopop D. Aanei, înveşmîntaţi în odăjdii şi intonînd imnul: «Pre Stăpînul...».

După întreita înconjurare a bisericii, stropirea cu aghiazmă sfinţită şi ungerea cu sfîntul şi marele mir, Prea Sfinţitul Episcop a săvîrşit, în continuare, Sf. Liturghie.

Răspunsurile au fost date de corul cîntăreţilor bisericeşti.

Enoriaşii au trăit momente de adîncă emoţie cînd Prea Sfinţitul Episcop a săvîrşit hirotonia în diacon a tînărului teolog Trifu Corneliu şi a diaconului Gh. Blanaru, în preot.

După săvîrşirea Sfintei Liturghii, P. C. paroh Gh. Neica a făcut o dare de seamă în legătură cu lucrările efectuate.

Cu profundă recunoştinţă, părintele Gh. Neica a mulţumit Prea Sfinţitului Episcop Partenie pentru ajutorul acordat la terminarea bisericii şi pentru osteneala de a veni să o sfinţească. De asemenea, a mulţumit tuturor celor care au sprijinit terminarea noului locaş de rugăciune.

Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron a rostit un înălţător cuvînt de învăţătură şi a dat credincioşilor prezenţi sfaturi şi îndrumări părinteşti: de a trăi în pace şi bună înţelegere, de a munci cu drag în cooperativa agricolă, de a trimite copiii la şcoli, deoarece în zilele noastre cel fără ştiinţă de carte nu poate beneficia de progresele pe care omenirea le face mereu.

Cînd sărbătoarea s-a terminat, credincioşii din Cîrligi s-au îndreptat spre case purtînd în suflete o mare bucurie duhovnicească.

Protopop D. AANEI

REDESCHIDEREA BISERICII SF. ARHANGHELI MIHAIL ŞI GAVRIIL DIN PAROHIA GHIMEŞ FĂGET — MOINEŞTI

Zidită în anul 1800, biserica parohială a parohiei Ghimeş Făget a fost prima biserică românească din piatră din întreg judeţul Ciucului de atunci.

In vara anului 1967, la această biserică s-au efectuat importante lucrări de reparaţii şi consolidare. Duminică 5 noiembrie 1967, a avut loc slujba de redeschidere a acestei biserici.

Sîmbătă 4 octombrie 1967, un sobor de preoţi în frunte cu P. C. Protopop Vichentie Mocanu a săvîrşit slujba vecerniei. A doua zi dimineaţa, Prea Sfinţitul Partenie Ciopron, Episcopul Romanului şi Huşilor, a fost primit de credincioşi şi de slujitori în faţa bisericii reînnoite.

A urmat tîrnosirea bisericii potrivit rînduielilor canonice ale Bisericii Ortodoxe. Slujba religioasă a fost săvîrşită de Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron, înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi alcătuit din: P. C. Pr. Vichentie Mocanu protopopul raionului Moineşti, P. C. Diacon Dumitru Teofănescu, P. C. Ierod. Gheorghe Pavel, ambii de la Catedrala episcopală şi de P. P C. C. preoţi: Gh. Gheorghiu, Antonie Ruja, Ioan Grigoraş, Gh. Floreşteanu, Ioan Comănescu, Gh. Bînţu, Gh. Albu şi Gh. Alexandru.

La sfîrşitul Sfintei Liturghii, săvîrşită în curtea bisericii, P. C. paroh P. Curcuţă luînd cuvîntul şi-a exprimat marea bucurie că s-a ajuns cu aju-

torul lui Dumnezeu la încheierea lucrărilor şi la redeschiderea bisericii de către Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron care a acordat şi o dotaţie din fondurile Episcopiei.

Incheind, vorbitorul a adus respectuoase mulţumiri Prea Sfinţitului Episcop, organelor puterii locale de Stat şi Departamentului Cultelor pentru deplinul sprijin acordat în timpul lucrărilor. Cuvînt de părintească mulţumire a adus P. C. paroh şi credincioşilor din parohia Ghimeş Făget, care au ajutat la efectuarea lucrărilor de reparaţii ale bisericii.

Prea Sfinţitul Episcop Partenie Ciopron, luînd cuvîntul, a dat slavă lui Dumnezeu că într-un timp scurt s-au executat la această biserică lucrări mari de reparaţii şi consolidare.

In continuare, Prea Sfinţia Sa a explicat pericopa evanghelică a zilei cu bogatul nemilostiv şi săracul Lazăr (Luca XVI, 19-31), scoţînd în evidenţă adevăratul sens al bunurilor materiale.

Incheind, Prea Sfinţitul Episcop a împărtăşit arhiereşti binecuvîntări preotului paroh P. Curcuţă şi credincioşilor parohiei Ghimeş Făget pentru lucrările săvîrşite. Tuturor le-a făgăduit sprijinul său.

Cuvîntul Prea Sfinţitului Episcop a fost ascultat cu multă atenţie de credincioşii care erau de faţă.

A urmat apoi o agapă la casa parohială.

Pr. PAVEL CURCUŢĂ

†

PREOTUL DUMITRU VLAD

Vineri 28 iulie 1967, după o chinuitoare suferinţă, a încetat din viaţă, în spitalul din Bacău, preotul Dumitru Vlad, parohul parohiei Galbeni, raionul Roman.

Născut la 25 septembrie 1899 în satul Izvoarele, comuna Cîrligi, preotul Dumitru Vlad a urmat şcoala primară în satul natal, apoi în 1912 a fost înscris la Seminarul Veniamin Costachi din Iaşi. Redeschizîndu-se în 1919 Seminarul din Roman, tînărul D. Vlad şi-a continuat studiile la acest seminar. In anul 1923 a trecut examenul de diplomă la seminar şi examenul de diplomă la şcoala normală «Ioan Creangă» din Roman.

In noiembrie 1923, a fost hirotonit preot pe seama parohiei Galbeni, la care a păstorit, fără întrerupere, pînă la sfîrşitul vieţii. In 1924 a pus temelia bisericii din satul Bucium. Prin hărnicie şi perseverenţă, cu sprijinul enoriaşilor, preotul D. Vlad a izbutit să termine biserica.

Inzestrat cu alese însuşiri sufleteşti el şi-a desfăşurat activitatea pastorală ca un slujitor destoinic. Bun gospodar, a chivernisit cu cinste gospodăria parohială.

Corpul neînsufleţit al regretatului preot a fost depus în capela cimitirului din Bacău. Duminică 30 iulie 1967, orele 15, s-a oficiat slujba înmormîntării de un sobor de preoţi.

Activitatea preotului Dumitru Vlad şi alesele sale însuşiri au fost evidenţiate prin cuvîntări rostite de preoţii: Gh. Berilă-Bacău; Neica Gh.-Cîrligi-Roman; Gh. Apăvăloăie-Bacău şi Cipru Căileanu-Climeşti-Bacău.

Impresionant a fost momentul cînd enoriaşii din parohia Galbeni, pe care defunctul i-a păstorit 44 de ani, au depus la catafalc o frumoasă coroană în semn de omagiu adus păstorului lor.

Prin moartea preotului Dumitru Vlad, Biserica pierde un vrednic slujitor, preoţimea un sincer şi loial coleg, iar enoriaşii un bun părinte sufletesc.

Veşnică să-i fie pomenirea.

Protopop D. AANEI

B.M.M.B.
2006-2007

B.
1931-32

INSEMNĂRI 702

Pr. Prof. I. Zugrav, **Un vechi manuscris cu «Istorii persăşti» din biblioteca Mănăstirii Sf. Ioan cel Nou de la Suceava.**

RECENZII 705

Cornelia Bodea, **Lupta românilor pentru unitatea naţională**, Bucureşti 1967 *(D. Vitcu)*; *Penio Rusev şi Anghel Davidov*, **Grigorie Ţamblac în România şi în literatura română veche**, Sofia 1966 *(Pr. Paul Mihail)*; *Nicolae Stoicescu*, **Bibliografia monumentelor feudale din Ţara Românească**, Craiova 1966 *(Mărioara Nicorescu-Diaconu)*; *Acad. D. Prodan*, **Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea**, vol. I, Bucureşti 1967 *(N. Grigoraş)*.

CRONICA BISERICEASCĂ

A. *ARHIEPISCOPIA IAŞILOR* 712

Sesiunea anuală a adunării eparhiale *(S. P.)*; **Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1967** *(Diac. T. M.)*; **Solemnitatea sfinţirii bisericii Sf. Gheorghe din Mănăstirea Neamţ** *(Diac. Prof. I. Ivan)*; **Slujba de redeschidere a bisericii din parohia Gura Sadovei, Cîmpulung** *(Diac. T. M.)*.

B. *EPISCOPIA ROMANULUI ŞI HUŞILOR*. . . 719

Sesiunea anuală a adunării eparhiale *(Pr. Ermil Bărbieru)*; **Conferinţele preoţeşti din luna septembrie 1967** *(Pr. Ermil Bărbieru)*; **Conferinţele preoţeşti din luna noiembrie 1967** *(Pr. Ermil Bărbieru)*; **Redeschiderea bisericii din Cîrligi-Roman** *(Protopop D. Aanei)*; **Redeschiderea bisericii din Ghimeş-Făget-Moineşti** *(Pr. Pavel Curcuţă)*; † **Preotul Dumitru Vlad** *(Protopop D. Aanei)*.

42.420